PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES

1964

(FEBRUARY- MARCH- APRIL SESSION)

Vol. I Nos. 10-17

(PART II)

Dated :-

4th March, 1964

5th March, 1964

6th March, 1964

9th March, 1964

10th March, 1964

11th March, 1964

12th March, 1964

13th March, 1964.

Punjab Vidhan Sabha Debates

4th March, 1964

Vol. I—No. 10

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Wednesday, the 4th March, 1964

Price Rs. 6.75 Paise.

PUNJAB VIDHAN SABHA

Wednesday, the 4th March, 1964

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector 1, Chandigarh, at 9.00 a. m. of the Clock. Mr. Speaker (Shri Prabodh Chandra) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

MUSEUM AT PATIALA

*4855. **Comrade Hardit Singh Bhathal** : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether any museum has been set up at Patiala; if so, the name of the building in which it has been housed ;

(b) whether the hall of the 'Diwan Khana Khas' is also included in the buildings, referred to in part (a) above; if so, the structural condition of the hall ;

(c) whether Government have received any communication from the present officer incharge of the museum at Patiala in connection with the said hall being in a bad state of disrepair; if so, the action taken thereon ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes. Darbar Hall, Qilla Mubarik, Patiala.

(b) Yes. The ceiling of the hall is in a dilapidated condition.

(c) Yes. The matter is under consideration.

Comrade Shamsher Singh Josh : Will the Home Minister be pleased to state the reasons why when even the Officer incharge of the Darbar hall states that the ceiling is in a bad state of disrepair and also when the Government admits that the ceiling is in a dilapidated condition, no steps have been taken by Government for getting it immediately repaired ?

Home Minister : The repairs will take sometime. The question under consideration was whether the originality of the ceiling should be retained or not while carrying out the repairs. Ultimately, we have come to the conclusion that the repairs to the ceiling should be done in such a way that the originality of the monument is retained.

Comrade Shamsher Singh Josh : May I know, Sir, as to how much time the Government will take to carry out the necessary repairs ?

Home Minister : The P. W. D. has already gone into the question and examined it, and has given a detailed report as to the way in which the ceiling should be repaired. I hope the repairs will be carried out at the earliest.

DISPOSAL OF CERTAIN ARTICLES IN MUSEUM AT PATIALA

*4856. **Comrade Hardit Singh Bhathal** : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether it is a fact that some of the articles placed in the museum at Patiala are being destroyed, broken or sent out; if so, the number, details and the value of such articles, together with the reasons for which these articles are being broken or sent out and the name of the authority under whose orders it is being done ;

(b) whether any Expert Commission has examined the said articles and declared them to be of no artistic value and importance; if so, the authority which appointed the said Commission, and the names of the members thereof ?

Shri Mohan Lal : (a) No.

(b) Does not arise.

Inquiry against the ex-research Officer, Bhakra Dam, by the Vigilance Department

***4667. Chaudhri Ram Parkash :** Will the Home Minister be pleased to state whether the Vigilance Department conducted during the period from 1st January, 1962 to September, 1963, any enquiry into the charges of corruption etc., against the ex-Research Officer, Bhakra Dam, if so, with what result ?

Shri Mohan Lal : Yes. The Vigilance Department had conducted an inquiry into allegations of corruption etc., against the ex-Research Officer, Bhakra Dam, during the period from 8th May, 1962 to September, 1963. As a result of investigation four allegations against the ex-Research Officer were substantiated. As the Officer concerned was to attain the age of superannuation, no action against him was taken by the Vigilance Department and the facts of the case were brought to the notice of the Administrative Department.

Sardar Gurnam Singh : What action was taken against the officer ?

Mr. Speaker : No action has been taken against him by the Government. How so it is that although the charges were proved against him, yet no action was taken ?

Home Minister : I have not stated that no action was taken by the Government. The position is that the Vigilance Department adopts a certain course of action in such cases. Where it feels justified or necessary, it takes the action itself, but, in certain categories of cases, where it is necessary, the matter is referred to the Administrative Department. In this case, the Department concerned is the Irrigation and Power. As the officer was to superannuate, the Vigilance Department referred the matter to the Administrative Department for taking such action as it thought necessary.

Sardar Gurnam Singh : Has the Government proposed or is proposing any action against this officer ?

Home Minister : I have not got that information with me at present. I will have to enquire from the Department concerned. I cannot say anything off-hand.

Comrade Shamsher Singh Josh : May I know as to why, when the charges were proved against this officer, he was not charge-sheeted as was done in the similar case of Dr. Partap Singh ?

Home Minister : The charges in this case were not of such a serious nature as would justify the charge-sheeting of the officer by the Department. As I have already stated, normally the Vigilance Department takes actions in cases where it feels necessary that action should be taken by it itself. Here, in this case, the charges were about taking work from Class IV Government servants, construction of a road in an unauthorised manner, etc., and the case was referred to the Administrative Department.

Irrigation and Power Minister : In this case, a cut in pension has been effected as was recommended by the Vigilance Department.

Mr. Speaker : Is it not a fact that the Vigilance Department is only concerned with making enquiries and investigating cases referred to it ?

Home Minister : The Vigilance Department has also been authorised to take action itself. So far as the question of making a cut in pension is concerned, the cases are referred to the Administrative Department.

Chief Minister : The position is that the Vigilance Department is authorised to charge-sheet a person. On the report of the Enquiry Officer it also prescribes punishment. The case is then referred to the Minister concerned for further action.

Shri Ram Kishan : Will the Home Minister be pleased to state whether any other officer was also involved in this case ? If so, what action has been taken against him ?

Home Minister : I have no information about the involvement of any other officer in this case.

श्री सागर राम गुप्ता : क्या होम मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि गवर्नमैंट ने यह डिफाइन किया हुआ है कि अगर फलां किस्म का केस हो तो विजिलेंस डिपार्टमैंट खुद एक्शन ले सकता है और फलां फलां किस्म के केस मिनिस्टर को रेफर होने चाहिएं ?

गृह मंत्री: यह तो इंडिविजुअल केस में मेरिट्स पर डिपेंड करता है। अगर इन्क्वायरी के बाद विजिलेंस डिपार्टमैंट इस फैसले पर पहुंचे कि मामूली डिपार्टमैंटल गलतियां हैं तो वह डिपार्टमैंट को ही डील करने के लिए भेज देते हैं। लेकिन जहां पर उन्हें तसल्ली हो कि स्ट्रेट अवे ऐक्शन लिया जा सकता है तो वह खुद भी ऐक्शन ले लेते हैं।

Shri Sagar Ram Gupta : Is the Vigilance Department fully authorised to take action in all such cases itself ?

Home Minister : After the Emergency the staff of the Vigilance Department has been reduced substantially. Therefore, it has been decided that in case of minor lapses, the Administrative Department itself sould take action. In other cases, the Vigilance Department takes the action.

Chaudhri Darshan Singh : Has the Vigilance Department suggested some action in this case ? If so, what ?

Home Minister : The case was referred to the Administrative Department with the conclusions arrived at by the Vigilance Department leaving it to the said Department to take action thereon in its normal way.

State Trading in Foodgrains

*4714. **Shri Ram Kishan :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether Government has prepared any plan for State Trading in wheat and other foodgrains, if so, the details thereof;

(b) whether any correspondence has passed between the Union Government and the State Government in connection with (a) above, if so, the details thereof along with the final decision, if any, arrived at ?

Shri Mohan Lal : (a) The matter is under consideration.

(b) No correspondence has passed but informal discussions with Union Food Minister were held by me.

श्री राम किशन : इस बात का फैसला कब तक हो जाएगा कि आया पंजाब गवर्नमैंट ने स्टेट ट्रेडिंग करनी है या नहीं और या कोई और जरिया अख्तियार करना है ?

मंत्री : इस के लिए हम ने एक कमेटी मुर्रर की हुई है जिसने इस मैटर को ऐग्जामिन किया है। उसकी रिपोर्ट अभी तक हमें नहीं आई है। उसके आने के बाद हम अपना मन बनाएंगे और मरकजी सरकार से मश्विरा करेंगे।

श्री राम किशन : यह जो कमेटी ग्राप कहते हैं बनाई गई है उसे किस २ बात की रैफ़ैंस की गई है ग्रौर कब तक रिपोर्ट करने के लिए कहा गया है ?

मंत्री : जहां तक मुझे जबानी याद है उनको कहा था मार्च के पहले हफ़्ते तक रिपोर्ट दे दे। रैफ़ैंस उनको यह की गई थी कि गंदम की स्टेट ट्रेडिंग करनी चाहिए directly by the State or through the Syndicate, रिजर्व स्टाक कैसे क्रिएट किया जाए किस तरह इंशोग्रर किया जाए कि ग्रोग्रर्ज को मिनिमम प्राइस मिलें, किस तरह इंशोग्रर किया जाए कन्ज्यूमर्ज़ को रीजनेबल कीमत पर गंदम मिले वगैरा २ मोटी बातें हैं जिन की उन्हें रैफ़ैंस की गई है।

श्री राम किशन : इन सारी बातों का, जिन से कि स्टेट पर बड़ा ग्रसर पड़ने वाला है, फैसला करने के लिए क्या ग्रोग्रर्ज़ के ग्रौर ट्रेडर्ज़ के नुमाइंदे लिए गए हैं ? ग्रगर नहीं तो, क्या लेने का इरादा है ?

मंत्री : यह कमेटी बनाई गई है, इस में सिवाए महकमे के ऐडमिनिस्ट्रेटिव हैड के ग्रौर एक पब्लिक मैन के बाकी सारे के सारे ट्रेडर्ज ही हैं।

ਚੌਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਜੋ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਕੀ ਪਰੋਡਿਊਸਰਜ਼ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਵੀ ਲਏ ਗਏ ਹਨ ?

ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਰੋਡਿਊਸਰਜ਼ ਦੇ ਹਿਤ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਕੰਡੀਸ਼ਨ ਪਰੈਸੀਡੈਂਟ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਨੀਮਮ ਪਰਾਈਸ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਾ ਮਿਲੇ। ਇਹ ਮਿਨੀਮਮ ਪਰਾਈਸ ਮਰਕਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਲੈਵਲ ਤੇ ਸਟੇਟਸ ਦੇ ਮਸ਼ਵਰੇ ਨਾਲ ਮੁਕਰਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਰੋਡਿਊਸਰਜ਼ ਦੇ ਇੰਟਰੈਸਟਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਖੁਦ ਵਾਚ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਕਣਕ ਲੈਕੇ ਆਉਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਨੀਮਮ ਕੀਮਤ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਲੋਅਰ ਪਰਾਈਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਾ ਮਿਲੇ।

ਕੈਪਟਨ ਰਤਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮਿਨੀਮਮ ਪਰਾਈਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਪਰੋਡਿਊਸਰਜ਼ ਨੂੰ ਘਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪਰਾਈਸ ਦੇਣੀ ਹੈ ਜਾਂ ਰੀਜ਼ਨੇਬਲ ਪਰਾਈਸ ਦੇਣੀ ਹੈ ? ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪਰਾਈਸ ਦੇਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭੱਠਾ ਬੈਠ ਜਾਵੇਗਾ। (ਹਾਸਾ)

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਹਾਡਾ ਭੱਠਾ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦਾ, ਤੁਹਾਡਾ ਆਵਾ ਵੀ ਚਲਦਾ ਹੈ। (ਹਾਸਾ)

(The hon. Member is never a loser, he is always a gainer.)

ਮੰਤਰੀ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਕੁਝ ਭੁਲੇਖਾ ਲੱਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਫਲੋਰ ਪਰਾਈਸ ਮੁਕਰਰ ਕਰ ਦੇਣੀ ਹੈ ਕਿ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਇਤਨੀ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲੇ ਲੇਕਿਨ ਜੇਕਰ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿਚ ਪਰਾਈਸ ਇਸ ਫਲੋਰ ਪਰਾਈਸ ਤੋਂ ਵੀ ਥੱਲੇ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਜਾਂ ਜੋ ਏਜੰਸੀ ਉਹ ਮੁਕਰਰ ਕਰੇ ਉਹ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿਚ ਐਂਟਰ ਹੋਕੇ ਪਰਚੇਜ਼ਿਜ਼ ਕਰੇ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਪਰੋਡਿਊਸਰਜ਼ ਦੇ ਇਨਟਰੈਸਟ ਵਿਚ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕੰਡੀਸ਼ਨ ਪਰੈਸੀਡੈਂਟ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

श्री राम किशन : क्या होम मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि यह जो रीसैंटली 23 तारीख को फूड मिनिस्टर्ज़ कान्फ्रेंस हुई है उसमें जो बफर स्टाक रखने का फैसला हुग्रा है उसके ऊपर सरकार क्या ग्रौर कैसे ग्रमल कर रही है ?

मंत्री : कितना २ रिजर्व स्टाक रखा जाए यह हर स्टेट के सर्कमस्टांसिज़ पर डिपेंड करता है, इस लिए उस कान्फ्रैंस से पहले ही हम ने यह फैसला कर रखा है कि हमें ग्रगले साल

के लिए रिज़र्व स्टाक ज़रूर रखना होगा। कितना रखना है यह डीटेल की बात है, इस का फैसला करेंगे।

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼: ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੇਂਦਰ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲਿਖਾ ਪੜ੍ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਜ਼ਬਾਨੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੋ ਜ਼ਬਾਨੀ ਗਲਬਾਤ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਮਰਕਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਟੇਟ ਟਰੇਡਿੰਗ ਬਾਰੇ ਕੀ ਸੁਝਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ: ਜਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਡਾ ਮਨ ਹੋਰ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਟਰੇਡਰਜ਼ ਨੂੰ ਵੀ ਵਿਚ ਲੈ ਆਏ ਹਾਂ ਤਾਕਿ ਅਪਣਾ ਮਕਸਦ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਕੁਆਪਰੇਸ਼ਨ ਲੈ ਸਕੀਏ ਲੇਕਿਨ ਅਸੀਂ ਅਜੇ ਫਾਈਨਲ ਸਟੇਜ ਤੇ ਨਹੀਂ ਪੁਜੇ ਹਾਂ। ਫਾਈਨਲ ਪਿਕਚਰ ਕੀ ਬਣਨੀ ਹੈ ਇਹ ਉਸ ਰਿਪੋਰਟ ਆਉਣ ਦੇ ਬਾਅਦ, ਜੋ ਸਟੇਟ ਗੌਰਮਿੰਟ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇਗੀ ਉਸਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਮਰਕਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਬਾਤਚੀਤ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ। ਆਲ ਇੰਡਿਆ ਪੈਟਰਨ ਜੋ ਹੈ ਉਸਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਇਸਦਾ ਅਜੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ।

ਕੈਪਟਨ ਰਤਨ ਸਿੰਘ: ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਟਰੇਡਰਜ਼ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਵੇਟੇਜ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਰੋਡਿਊਸਰਜ਼ ਦਾ ਵੀ ਇਹ ਹੱਕ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ: ਟਰੇਡਰਜ਼ ਨੇ ਖਰੀਦਣਾ ਹੈ ਤੇ ਗਰੋਅਰਜ਼ ਨੇ ਵੇਚਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਗਰੋਅਰਜ਼ ਦੇ ਇੰਟਰੈਸਟਸ ਨੂੰ ਸੇਫ ਗਾਰਡ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਖਰੀਦਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵੇਚਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਪੈਸੇ ਨਾ ਦੇਣ।

ਚੌਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ: ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗਰੋਅਰਜ਼ ਨੂੰ ਮਿਨੀਮਮ ਕੀਮਤ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮਿਨੀਮਮ ਪਰਾਈਸ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਿਕਸ ਕਰ ਲਓਗੇ ?

ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ: ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਣਕ ਦੀ ਫਲੋਰ ਪਰਾਈਸ ਹਰ ਸਾਲ ਮਰਕਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਫਿਕਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਸਟੇਟ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਮਸ਼ਵਰੇ ਨਾਲ। ਇਹ ਜੋ ਕਮੇਟੀ ਹੈ ਇਸਦਾ ਲਿਮਿਟਿਡ ਪਰਪਜ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਾਰਕੀਟ ਵਿਚ ਜੋ ਜਿਣਸ ਆਵੇ ਉਸਨੂੰ ਮਿਨੀਮਮ ਪਰਾਈਸ ਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਰੀਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਕਿਤਨਾ ਸਟੋਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਟੋਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸ ਪਰਾਈਸ ਤੇ ਅੱਗੇ ਇਸ਼ੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਗਰੋਅਰਜ਼ ਦੇ ਇੰਟਰੈਸਟ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਸੇਫ ਗਾਰਡ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਲੋਰ ਪਰਾਈਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਾ ਮਿਲੇ।

Pandit Chiranji Lal Sharma : Will the Home Minister kindly state whether it is a fact that the State Trading proved an utter failure in the State and had, therefore, to be dropped on that score ?

Home Minister : That is absolutely wrong. The State Trading was a perfect success.

Pandit Chiranji Lal Sharma : If it proved a success, why was it dropped then ?

Home Minister : The Government of India decided on an all-India basis to abolish the Food Zones and State Trading. That was the Central Government's policy, and we had to fall in line with that.

श्री सागर राम गुप्ता : क्या गृह मंत्री कृपया यह बताएंगे कि इस विषय में सरकार ने मिडल क्लास और वर्किंग इम्पलाईज़ की तकलीफों को सामने रखते हुए जो कमेटी बनाई है उस में सरकार ने कन्ज़्यूमर्ज़ और वर्किंग क्लास का भी इस कमेटी में कोई रिप्रीज़ैंटेटिव लिया है ताकि वह अपनी ग्रीवैंसिज़ वहां पर एक्सप्रैस कर सके।

गृह मंत्री : सरकार कन्ज़्यूमर्ज़ मिडल क्लास और वर्किंग क्लास के इंट्रैस्ट को समझती है। सरकार चाहती है कि लोगों को रीजनेबल प्राइस पर वस्तुएं मिलें। इस के साथ ही सरकार यह भी वाच करेगी कि कितना मार्जिन आफ प्राफिट देना है, इस पर कितना ऐक्सपैंडीचर इन्कर होता है। सरकार ने इस के बारे में एक सैट फारमूला तैयार किया है। This is normal trade practice to allow such and such profit etc. इस के साथ सारे साल के लिए सरकार इन कामोडिटीज की प्राइसिज पर कंट्रोल भी रखेगी। कन्ज़्यूमर्ज़ के इन्ट्रेस्ट वाच करने के लिए सरकार ने श्री यशपाल को कमेटी में रखा है।

Sardar Gurnam Singh : Will the Government assure us that before making any recommendation to the Government of India in regard to the minimum price, they will consult the representatives of the producers also ?

Home Minister : The representatives of the public are most welcome to give any suggestion if they have any particularly in view. So far as the Government is concerned we are fully aware of the necessities of the producer and the consumer.

श्री राम किशन : क्या गृह मंत्री कृपया बताएंगे कि कितना स्टाक रिजर्व करना है ? क्या उस के लिए सिविल सप्लाइज़ डिपार्टमैंट को कोई इन्सट्रक्शञ्ज इशू की गई हैं ? पंजाब के अन्दर जो प्राइसिज़ बढ़ गई हैं उस डेटे को मद्देनजर रखते हुए सरकार कितना स्टाक रिजर्व करने का विचार रखती है और उस को रिजर्व करने के लिए कौन २ से स्टैप उठाएगी ? क्या सरकार इस हाउस में माननीय सदस्यों को कोई इशौरैंस भी देगी कि इस के विषय में जो भी कदम उठाने हैं क्या वह आने वाली फसल से पहले उठाए जाएंगे ताकि पंजाब की जनता को सरकार की पालिसी का ज्ञान हो जाए ?

गृह मंत्री : मैं इस के बारे में पंजाब असेम्बली का सैशन आरम्भ होने से पहले कई बार एलान कर चुका हूं। सरकार ने फैसला किया हुआ है कि कितना स्टाक रिज़र्व करना है और उस की किस तरह से डिस्ट्रीब्यूशन करनी है और किस रेट पर चीजें बेचनी हैं। सरकार के पास इस विषय में पूरी डिटेल है। मैं समझता हूं कि फसल आने से पहले फैसला हो जाएगा।

Check in Rising Prices of Essential Commodities

***4583. Shri Balramji Dass Tandon** (Put by Chaudhri Mukhtiar Singh Malik) : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether any steps have been taken by Government to check rising prices of essential commodities in the State, if so, the details thereof ;

(b) the total number of persons so far arrested districtwise under the Defence of India Rules for their failure to comply with the Punjab Commodities Price Marking and Display Order, 1962 ;

(c) whether any deputation of the beoparis from Amritsar waited upon him in connection with the said Order and also submitted a memorandum to him, if so, the decision, if any taken thereon, and a copy of the Memorandum be laid on the Table of the House ?

Shri Mohan Lal : (a) A detailed note giving various steps taken by Government to check the rise in the prices of essential commodities in the State is laid on the table of the House :

(b) Patiala 5, Hissar 47, Sangrur 11, Bhatinda 11, Jullundur 8, Amritsar 56, Gurgaon 6, Hoshiarpur 4, Ambala 25, Karnal 21, Ludhiana 22, Narnaul 14, Simla 10, Rohtak 129, Ferozepore 5, and Gurdaspur 19 ;
Total 393

(c) Yes. No Memorandum was submitted in the meeting.

Note

Subject.—Measures taken to hold the price line.

1. Immediately after the emergency was declared, all District Magistrates and Officers of the Food and Supplies Department in the State were asked to keep a watch on the activities of the unscrupulous businessmen and, where necessary, to take action against such persons under the Defence of India Rules ;

2. Arrangements were made to collect weekly reports showing prices of all the essential commodities from all the districts to enable Government to take timely action should the situation so warrant ;

3. An order, namely, the Punjab Commodities Price Marking and Display Order, 1962, was enforced in December, 1962, which requires all dealers wholesalers and retailers, to display or mark, as the case may be, the prices of essential articles specified therein, in regional languages. The idea behind enforcing this order is to create competition among the traders ;

4. A. Besides, the Government-owned fair price shops at Chandigarh, Simla and Nangal, Government sponsored privately-managed fair price shops for sales of cloth, provisions and general merchandise have also been opened in towns with population from 30,000 to 50,000.

B. The Textile Commissioner, Bombay, has instructed the Cloth Mills to reserve 10 per cent of their manufactured items for sale to the State Government/Fair Price Shops of the State Governments at ex-mill rates. This facility is now being availed of in the matter of supplies of cloth to all fair price shops in the State ;

5. 16 Central Co-operative Consumers Stores have been opened in the State *50,000 population ;

6. All big industrial establishments employing more than 300 workers have opened/are opening industrial workers Fair Price Shops for the benefit of labour. There are 46 such industrial establishments out of which 34 parties have so far opened the fair price shops ;

7. The Government owned fair price shops for sale of cloth, provisions and other consumer goods at Chandigarh, Simla and Nangal—originally meant for Government employees only, have been thrown open to the general public.

8 To check rise in the prices of wheat large stocks of imported wheat have been obtained from the Central Government, and 6,673 fair price shops opened all over the State for sale of wheat atta to the consumers at 44 nP. per kilogram;

9. The quantum of rice for sale through fair price shops has been increased from one kilogram to 2 kilograms per head per month for non-habitual rice eaters and from 6 kilograms per head per month to 10 kilograms per head per month *for habitual rice eaters ;

10. Allotments of Gur for import from U. P. against permits have been obtained from Government of India to keep the prices of Gur in check in the State ;

11. All whole sale dealers in food grains, Sugar, Khandsari, and gur have been licensed. The licensees are required to submit fortnightly stocks returns regarding average purchase prices, average sale prices and average margins of the foodgrains handled by them. This has been done with a view to keep a check on the activities of the wholesale trade ;

*Not legible in Government reply.

[Home Minister]

12. A Price Vigilance Committee comprising representatives of Food and Supplies, Finance, Agriculture and Planning Departments is functioning in the State under the Chairmanship of Home Minister to review the price trend from time to time ;

13. The Director, Food and Supplies, has been given powers by the State Government under the Defence of India Rules, 1962, to require any persons holding any stocks or article to sell the whole or a specified part of the stocks or article to the Government or such other person(s) on such conditions as may be specified in the order. This has been done with a view to facilitate proper distribution of articles which may become scarce or whose price rises abnormally ;

14. In order that the State Government should be fully equipped with powers under which it could launch prosecutions against persons who indulged in nefarious activities like black-marketing, charging of higher prices, hoarding of stocks, an order entitled 'The Punjab Hoarding and Profiteering Prevention Order, 1963' has been issued.

15. Two largely attended meetings of the representatives of various trades from various parts of the State were held at Amritsar and Ambala in which the Home Minister stressed upon them for their co-operation to hold the price line. Detailed discussions were held in regard to their difficulties and the measures the Punjab Government proposed to take to hold the price line. As a result of this an Advisory Committee consisting of 31 Members from various trades in the State has been formed under the Chairmanship of the Director of Food and Supplies and to consider fixation of reasonable margins of profit for various kinds of goods at wholesale and retail stages.

Chaudhari Mukhtiar Singh Malik : May I know from the Home Minister whether it was brought to his notice that many persons were arrested on account of technical irregularity only ?

Home Minister : It was represented to me from certain places that the offence under which they were arrested was more or less technical.

Chaudhari Mukhtiar Singh Malik : What steps were taken by the Home Minister on those representations ?

Home Minister : In the cases that were represented to me, I got every satisfaction by making further enquiry, wherever it was warranted.

श्री राम किशन : क्या गृह मंत्री कृपया बताएंगे कि क्या सरकार नें इसैंशल कमोडिटीज़ की कीमतें चैक करने के बारे में जो कदम उठाए हैं, उन से सरकार पूरी तरह सैटिसफाइड हैं ?

गृह मंत्री : स्पीकर साहिब, आप को मालूम है कि मैं इस विषय में कल एक डिटेल्ड स्टेटमैंट हाउस में दे रहा हूं। अगर माननीय सदस्य की तसल्ली न हो सके तो वह और जानकारी प्राप्त कर सकता है।

Mr. Speaker : I think we need not ask much supplementaries on this question today, as we are going to discuss this rise in prices tomorrow. The whole day has been allotted for this purpose.

Pandit Chiranji Lal Sharma : May I know the main reasons for this recent rise in prices when there was no rise when the Chinese attacked India ?

Home Minister : Sir, I am making a detailed statement on this subject tomorrow and if thereafter the hon. Members feel the necessity of enquiring further any more points, I will be too glad to reply to their queries tomorrow. The detailed reasons cannot be given in answer to supplementary questions within the short time, more particularly when I am going to make a statement in this regard tomorrow.

Mr. Speaker : Will you be making available copies of that statement early ?

Home Minister : Sir, copies of that statement will be made available to the Vidhan Sabha Secretariat at 9 A. M. tomorrow.

ਚੋਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸੱਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਜਵਾਬ ਦੇ ਪਾਰਟ (ਬੀ) ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਿਰਫਤਾਰੀਆਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਦੱਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਇਸ ਦੀ ਕੀ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ ? ਕੀ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਚਰਾਗ ਤਲੇ ਅੰਧੇਰਾ ਹੈ ?

ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ : ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਗਲਤ ਫਹਿਮੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਰੈਸਟਸ ਰੋਹਤਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

Shri Sagar Ram Gupta : In the statement given by the Home Minister in answer to part (b) of the question, it is given that 129, 56 and 47 arrests were made in the districts of Rohtak, Amritsar and Hissar respectively. Should the House take it that the violation of law was most prevalent in these districts or was the administration lacking in other districts ?

Home Minister : I can only give the number of detections made by the Government. I cannot say it off-hand whether the administration in a particular district was more vigilant etc.

PERSONS REGISTERED WITH EMPLOYMENT EXCHANGE, DHARAMSALA

***4643. Shri Amar Nath Sharma** : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the total number of educated and uneducated persons, males and females, registered for employment with the Employment Exchanges, Dharmsala, during the year 1962-63 together with the qualifications of the education persons ;

(b) the total number of those mentioned in part (a) above who got employment during the said period, category-wise through the Employment Exchange ?

Shri Mohan Lal : The statistics in the Employment Department, Punjab, are maintained under a set procedure on all India basis. The information for the period 1st April, 1962 to 31st March, 1963, is not available. The information for the year 1962 as made available from these statistics is, however, placed on the table of the House.

Statement

(a) Total number of educated (matriculates and above) and uneducated (under Matric and below) persons registered for employment with the Employment Exchange, Dharamsala during the year 1962—

		Men	Women
(i) Matriculates, higher secondary and F.A.'s	..	2,263	209
(ii) Graduates/Engineering	..	2	..
Medical	..	..	..
Others	..	140	45
(iii) Uneducated persons i.e., below matric	..	7,890	648

[Home Minister]

(b) Total numbr of persons placed in employment by the District Employment Exchange, Dharamsala During the year 1962 :—

		Men	Women
(i) Matriculates, Higher Secondary and F.A.'s	..	565	76
(ii) Graduates/Engineering	..	..	..
Medical	..	..	..
Others	..	38	35
(iii) Uneducated persons i.e., below Matric	..	1,163	91

The Textile Workers Union, Phagwara

***4449. Comrade Jangir Singh Joga :** Will the Home Minister be pleased to state whether Government have recently received any charter of demands from the Textile Workers' Union, Phagwara ; if so, the details thereof and the action, if any, taken or proposed to be taken thereon ?

Shri Mohan Lal : No charter of demands has been received from the Textile Workers' Union, Phagwara.

Comrade Shamsher Singh Josh : Is it a fact that the workers of the Kapra Mill Union met the hon. Home Minister at Hoshiarpur and presented to him the charges ?

Home Minister : Yes, the representatives of the Kapra Mill Union met me and made certain representations. But here the question had been asked about the Textile Workers Union. The question relating to the Kapra Mill Union is perhaps coming a bit later.

Mr. Speaker : Pandit Jee, just for my information, I would like to know the difference, if any, between the Kapra Mill Workers Union and the Textile Mill Workers Union.

गृह मंत्री : इन के रेक्गनाईज़्ड नाम होते हैं, उन नामों की रजिस्ट्रेशन होती है ; किसी यूनियन को वही रिप्रेजैंट करते हैं।

श्री ओम प्रकाश अग्निहोत्री : क्या होम मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि उन को कोई डैपुटेशन मिला और मिल मालिकों ने जो हेराफेरी एन. डी. एफ. के सम्बन्ध में की है वह उन के नोटिस में लाई गई। अगर यह ठीक है तो उन्होंने क्या एक्शन लिया है ?

गृह मंत्री : रिप्रिज़ैंटेशन हुआ था। उस में एलीगेशन्ज़ भी लगाए गए थे। उन की इन्क्वायरी भी हुई थी, नेगोशियेट भी किया गया था और पार्टीज ने मान भी लिया था कि जो उन की शिकायत है वे आर्बीट्रेशन को दे दी जाए।

श्री ओम प्रकाश अग्निहोत्री : क्या होम मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि मजदूरों ने एमरजैंसी के दौरान जो काम छुट्टियों में किया उस की उन को डबल तनखाह मिलती लेकिन मालिकों ने नहीं दी, एन. डी. एफ. के लिये रख ली और रुपए वहां भी नहीं दिये गए, क्या इस सम्बन्ध में कोई तहकीकात की गई है ? अगर की गई है तो क्या ऐक्शन लिया गया ?

गृह मंत्री : जो रिप्रिजैंटेशन किया गया था उस के बारे में जांच पड़ताल की गई थी। सब पार्टियों को इकट्ठा किया गया और जो तरीका गवर्नमैंट का माना हुआ है उस को यूनियनों ने और मालिकों ने भी माना हुआ है कि जो भी डिसप्यूट हो सब से पहले आर्बिट्रेशन के लिए भेजा जाए, वही फैसला हुआ कि कोई आर्बिट्रेशन फैसला करने के लिये मुकर्रर किया जाए। सारी पार्टीज़ ने एग्री कर लिया।

श्री ओम प्रकाश अग्निहोत्री : क्या यह सही है कि यूनियन के रिप्रेजैंटेटिव ने आर्बिट्रेशन के लिये चार नाम दिये, और इस बात को कई महीने हो गए लेकिन गवर्नमैंट ने कोई ऐक्शन नहीं लिया ?

गृह मंत्री : आर्बिट्रेशन के असूल को तमाम पार्टियों ने मान लिया है लेकिन अभी तक किसी कामन नाम पर एग्री नहीं कर पाए। ऐसा कोई कामन नाम नहीं आया जिस पर सब पार्टियां मान जाएं ।

Representation from Punjab Committee of All India Trade Union Congress

***4866. Comrade Didar Singh :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether Government have recently received any representation from the Punjab Committee of the All India Trade Union Congress requesting for an urgent meeting of the State Labour Advisory Board to take necessary steps to formulate a policy in regard to the workers role in the National Emergency and the provision of safeguards for the working classes ;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, the date when the said representation was received and the action, if any, taken thereon ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes. It was received through the Government of India.

(b) On 30th November, 1963. The life of the previous State Labour Advisory Board expired on 18th October, 1963. However, it has been decided to reconstitute the Board. Meeting will be called when all formalities have been completed.

Comrade Shamsher Singh Josh : Since the workers role during this Emergency was very important, will the hon. Home Minister state the reasons for not holding meeting of the State Advisory Board during the last about one year or so ?

Home Minister : The only reason was that the representatives of the Indian Trade Union Congress refused to participate in meetings where the representatives of the All India Trade Union were represented or sitting.

Comrade Shamsher Singh Josh : May I know if such an objection was also raised by the Indian Trade Union Congress at the all India level and the Union Government refused to accede to their demand ? If so, why this discrimination in the case of Punjab ?

Home Minister : So far as I know, there was such a stalemate there and later on at some stage, at the intervention of the Union Labour Minister it was resolved. Here also I am myself requesting the representatives of the Indian Trade Union Congress. They have now fallen in line with the Centre, and they have agreed to waive their objection. We are constituting this Board and the meeting will be called as soon as it is gazetted.

Mr. Speaker : Pandit Jee, what is the position if the representatives of one side do not sit, will the Government not hold any meeting ?

गृह मंत्री : इस में बात बिल्कुल मुख्तलिफ है। इस बोर्ड की जो इफैकटिव आर्गेनाईज़ेशन्ज़ है लेबर की जब तक वे पूरी तरह पार्टीस्पेट न करें, जब तक उन का पूरा वर्शन न आ जाए, तब तक किसी डैलीब्रेशन का कोई फायदा नहीं है। वन साईडिड वर्शन ले कर किसी भी साईड को फायदा नहीं होगा। उस को सब मानेंगे नहीं। इसी लिए उस दौरान कोई मीटिंग नहीं की गई ताकि कोई बदमज़गी पैदा न हो।

श्री सागर राम गुप्ता : क्या यह सही नहीं है कि जहां तक वर्कर्ज़ और एम्पलायर्ज़ का ताल्लुक है, जो रेज़ोल्यूशन नवम्बर, 1962 में पास किया गया था और जो गवर्नमैंट आफ इंडिया ने पालिसी बनाई थी, उसी के मुताबिक अमल हो रहा है ?

गृह मंत्री : यह ठीक है कि पार्टीज़ ने जो रेज़ोल्यूशन उस वक्त पास किया था उसी के मुताबिक चला जा रहा है और यहां पर भी उसी के मुताबिक अमल हो रहा है।

Complaint from Jagjit Kapra Mills Mazdoor Union, Phagwara

***4867. Comrade Didar Singh :** Will the Home Minister be pleased to state whether Government have received any complaint from Jagjit Kapra Mills Mazdoor Union, Phagwara, against the violation of Section 52 of the Factories Act, by the employers ; if so, the date when it was received and the action taken or proposed to be taken thereon ?

Shri Mohan Lal : Yes. A complaint dated 9th May, 1963 was received. The matter is still under investigation.

श्री ओम प्रकाश अग्निहोत्री : क्या गृह मंत्री साहिब बताएंगे कि यह मामला 9 मई, 1963 से ज़ेरेगौर है, और कितना अरसा ज़ेरेगौर रहेगा ?

गृह मंत्री : गवर्नमैंट की तरफ से किसी प्रकार की कमी नहीं वाक्या हुई। मैम्बर साहिब जानते हैं कि लेबर डिसप्यूट के बारे में हमारी नैशनल पालिसी यही है कि पहले मामला वालेंटरी आर्बीट्रेशन को भेजा जाता है। अगर वैसे नहीं जाता तो गवर्नमैंट की मीडीयेशन से भेजा जाए। उसी के मुताबिक हमें चलना पड़ता है। रेफ्रैंस भी उस वक्त करते हैं जब सारे मीन्ज़ एग्ज़ास्ट हो जाएं। कई बार हमारा लेबर आफिसर गया। उस ने इनवैस्टीगैशन की, मालिकों और मजदूरों को इक्ट्ठा कर के यत्न किया कि वे एग्री कर जाएं। उन्हों ने एग्री किया कि हमें आर्बीट्रेशन मंजूर है लेकिन किसी कामन नाम पर अभी तक एग्री नहीं कर पाए। एक पार्टी मुख्तलिफ नाम देती है और दूसरी पार्टी मुख्तलिफ नाम देती है। हमारी कोशिश है कि जब उन्होंने आर्बीट्रेशन को मान लिया है तो किसी कामन नाम को भी मान लें।

श्री ओम प्रकाश अग्निहोत्री : इस में तो आर्बीट्रेशन का सवाल ही पैदा नहीं होता क्योंकि फैक्ट्रीज़ एक्ट के सैक्शन 52 का उल्लंघन किया जा रहा है, वेजिज़ इन्सपैक्टर, फगवाड़ा ने इस की रिपोर्ट की है। क्या इस का उल्लंघन हुआ या नहीं हुआ ?

गृह मंत्री : मेम्बर साहिब ठीक कहते हैं। वेजिज़ इन्सपैक्टर को डिप्यूट किया गया था, उस ने इन्क्वायरी की और रिपोर्ट भी की थी लेकिन वह तसल्लीबख्श नहीं थी। कुछ और बातों की भी जांच पड़ताल करने की ज़रूरत थी। इसलिए उस के बाद फैक्टरी इन्सपैक्टर को भी डिप्यूट किया और उस ने भी इन्क्वायरी की है, अभी वह कम्पलीट नहीं हुई रिपोर्ट आने के बाद गवर्नमैंट देखेगी कि क्या करना चाहिए।

श्री सागर राम गुप्ता : जो रेजोल्यूशन नवम्बर, 1962 में तीनों पार्टियों के बीच पास हुआ था उस के मुताबिक एम्पलायर्ज ने एग्री किया था कि हम तीनों, एग्रीमेंट, अवार्ड और ला को मानेंगे। लेकिन क्या यह हकीकत नहीं है कि आज भी a number of complaints are lying pending with the Department for violation of law ?

Home Minister : Sir, the hon. Member has put a different question. The main question relates to complaint from the Jagjit Kapra Mills Mazdoor Union, Phagwara, against the violation of Section 52 of the Factories Act, etc.

Mr. Speaker : It need not be replied.

श्री ओम प्रकाश अग्निहोत्री : क्या गृह मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि वेज इन्स्पैक्टर और फैकटरी ईन्स्पेकटर ने इस बात की रिपोर्ट की है कि मालिकों ने सैक्शन 52 की क्लाज़ सैकंड की वायोलेशन की है ?

मंत्री : मैं ने अर्ज़ किया है कि फाइनल रिपोर्ट हमारे पास नहीं आई। पहिली रिपोर्ट आई थी और वह डिफैक्टिव पाई गई। दुबारा उसको इन्क्वायरी की गई। लेकिन अभी फाइनल रिपोर्ट हमारे पास नहीं आई। जब आएगी तो गौर करेंगे। उसके बाद जो मैम्बर साहिबान जिस बात को दरियाफत करना चाहेंगे वह मैं अर्ज़ कर दूंगा।

Per Capita Income

*4553. **Chaudhri Hardwari Lal** (Put up by Pandit Chiranji Lal Sharma) : Will the Minister for Planning and Public Works be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the per capita income of the State reaching its peak level of Rs 367 in 1958-59 came down to Rs 358 in 1961-62 ;

(b) whether it is also a fact that the rate of growth in the per capita income of the State during the Second and Third Plans has been lower than in the First Plan ; if so, the reasons therefor ;

(c) whether it is a fact that the latest figures relating to per capita income fell short of Rs 401 which was claimed to be the per capita income of the State by the Chief Minister on the floor of the Vidhan Sabha during its September-October Session, 1963 ?

Shri Ram Saran Chand Mittal (Excise Taxation and Capital Minister) : (a) The estimates of the per capita income in 1960-61 and 1961-62, are provisional and subject to revision on the receipt of detailed economic classification data for the 1961 census from the Working Group constituted by the Registrar-General of India. The per capita income at constant prices was Rs 367 in 1958-59 and Rs 358 (provisional) in 1961-62. The per capita income at current prices was Rs 398 in 1958-59 and Rs 401 (provisional) in 1961-62.

(b) The final estimates of the per capita income of the Punjab for 1960-61 and 1961-62 have yet to be compiled and the comparative position regarding the growth in the per capita income of the State during the First and Second Plans, is therefore, not known at present.

(c) No. As indicated in (a) above, the provisional estimate of the per capita income in 1961-62 at current prices is Rs 401.

Pandit Chiranji Lal Sharma : Will the hon. Minister be pleased to state if the per capita income in the State is the lowest in the country ?

Home Minister : This is not so. The per capita income in the State is the highest in the country excepting perhaps one or two States.

श्री सागर राम गुप्ता : क्या होम मिनिस्टर साहिब फरमाने की कृपा करेंगे सन् 1961-62 के फिगर्ज़ प्रोविजनल बताए गए हैं. . .

Mr. Speaker : It would be better if supplementaries on this question are postponed till tomorrow because no hon. Minister has been able to study the question and they will not be able to supply the information off hand. The supplementaries on this question will be taken up tomorrow.

Kanina-Ateli Road in district Mohindergarh

***4537. Shri Banwari Lal :** Will the Minister for Planning and Public Works be pleased to State whether the construction of Kanina-Ateli Road in Mohindergarh district has been completed, if not, the reasons therefor ?

Shri Ram Saran Chand Mittal (Excise, Taxation and Capital Minister) : No. Earth work in the entire length has been completed, progress on other items like collection of materials and consolidation, etc. had to be slowed down on account of National Emergency. With the release of more funds recently, work on this road has been restarted. According to the funds available so far, it is expected that 5 miles shall be completed by the end of 3rd Five-Year Plan. The remaining 11.50 miles shall be carried over to IV Plan.

श्री बनवारी लाल : क्या ऐक्साइज़ एंड टैक्सेशन मिनिस्टर साहिब फरमाएंगे कि यह सड़क कब शुरू हुई और कब तक खत्म हो जाएगी ?

श्री अध्यक्ष : उन्होंने जवाब में सारी पोज़ीशन वाज़ेह कर दी है। (He has explained the position in the reply.)

श्री बनवारी लाल : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि डिस्ट्रिक्ट महेन्द्रगढ़ को कहतज़दा इलाका करार दिया गया है और अगर उसे कहतज़दा इलाका करार दिया गया तो क्या इस बात के मद्देनज़र उस सड़क को रैगुलर बजट के अलावा भी सरकार कुछ और रुपया ऐड कर के पूरा करने के लिए तैयार है ?

एक्साइज, टैक्सेशन तथा राजधानी मंत्री : जहां तक इस बजट का ताल्लुक है उसके अन्दर सड़क के लिए जितना प्रोवीज़न किया गया है वह खर्च किया जाएगा। बाकी रिलीफ वर्क के लिए जो जो कहतज़दा एरियाज़ डिक्लेयर किए गए हैं उस सिलसिले में जो असर पड़ेगा वह अलग चीज़ है।

श्री बनवारी लाल : मेरा सवाल है कि क्या यह इलाका कहतज़दा करार दिया गया है या नहीं ? जब आप को इस बात का पता ही नहीं तो बताएंगे क्या ?

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री: वह इलाका कहतज़दा है। इस सड़क पर अर्थ वर्क सारा खत्म हो गया है। बाकी का जो काम है वह मशीन से होना है। इसलिए उसके लिए फेज़्ड प्रोग्राम बनाया गया है।

श्री अध्यक्ष: जहां तक मशीन के काम का ताल्लुक है वह तो रोड रोलर से ही होता है। बाकी का काम तो हाथ से होता है जो कि लेबर के जरिए कराया जाता है (So far as the machine work is concerned, it is done with the road roller only. The remaining work is done by the labour.)

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : जवाब में बताया गया है कि अर्थ वर्क और कुछ हद तक मैटिरियल पहुंचाने का काम भी खत्म हो चुका है।

श्री अमर सिंह : जहां तक ऐमरजैंसी का ताल्लुक है, क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि क्या महेन्द्रगढ़ जिला में ऐमरजैंसी नहीं है ? वहां पर गरीबों को रोटी नहीं मिलती। सड़क पर काम शुरू करने से काफी मजदूर रोटी कमा सकते हैं।

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : जहां तक ऐमरजैंसी का ताल्लुक है वह तो सन् 1962-63 का जवाब है। जहां तक सन् 1963-64 का सम्बन्ध है जवाब में बताया गया है कि वह काम शुरू हो गया है।

पंडित चिरंजी लाल शर्मा : क्या मंत्री महोदय फरमाएंगे कि कहतजदा इलाके में सड़कें बनाने से कहत का मसला हल हो जाएगा ?

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : सड़कों से कुछ लोगों को मजदूरी तो मिलती ही है।

Construction of Lajpat Rai Memorial at Dhudike

***4281. Sardar Kulbir Singh :** Will the Minister for Planning and Public Works be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the construction of Lajpat Rai Memorial at Dhudike is being carried out under the supervision of the P. W. D. Ferozepore Division and Moga B.&R. Construction Sub-Division;

(b) whether Government or the authorities concerned received any complaint about the quantity of steel and other material being used in the construction of the said Memorial; if so, a copy thereof be laid on the Table of the House;

(c) if the reply to part (b) above be in the affirmative, whether any enquiry into the said complaint was held ; if so, with what result ?

Shri Ram Saran Chand Mittal (Excise, Taxation and Capital Minister): (a) Yes.

(b) Yes. Copies of the complaints dated 31st October, 1963/1st November, 1963 from Shri Satya Paul addressed to the Finance Minister, Shri Gopi Chand Bhargava and another complaint dated 31st October, 1963/1st November, 1963 from Shri Satya Paul addressed to the Public Works Minister are placed on the Table of the House.

(c) The preliminary enquiry has been held through the Superintending Engineer, Amritsar Circle, Amritsar. The result of the investigation in respect of 9 R. C. C. columns checked at site revealed that there was a difference of 13.50 lbs in quantity of steel Ties used than actually required according to the requirement of the design, which costs only Rupees seven to ten and of 95 lbs comparing the quantity used and quantity entered in the measurement book which valued to Rs 50 or so, whereas the main steel reinforcement bars were quite in order. The columns where this much small quantity of 13.50 lbs. of short steel was used have been got dismantled and reconstructed at the cost of the contractor. Disciplinary action against the officers/ officials (and the contractor) at fault is being taken according to the Punishment and Appeal Rules, 1962, for which their explanations have also been obtained.

[Excise, Taxation and Capital Minister]

L. Lajpat Rai Birth Place Memorial Committee

Village and Post Office Dhudike, district Ferozepore (Punjab).

President : Shri Lal Bahadur Shastri.

Reference No. 8049 .. Dated 31st October, 1963 / 1st November, 1963

Respected Dr. Sahib,

Namaskar.

Some irregularities in the construction of L. Lajpat Rai Birth Place Memorial, Dhudike were detected by me. So I reported to the Superintending Engineer as Directed by the Executive Committee at its meeting dated 31st August, 1963. Copy of my letter to S.E., B. & R., Amritsar which is in detail, is attached herewith.

The Superintending Engineer, B. & R. visited the site on 6th September, 1963. He dismissed the Work Mistry who carried out the work inspite of suspension of work orders from S.D.O. and Executive Engineer, B. & R. The Superintending Engineer also ordered to dismantle the disputed column and directed the S.D.O., B. & R. to be more vigilant.

After dismissal, the Work Mistry, S. Nirmal Singh approached the Director, Vigilance and made a written complaint disclosing more irregularities in other columns. The case was referred to B & R. The Executive Engineer visited the site on 11th October, 1963 and ordered to dismantle column Nos A—4 (on my complaint) and A—5 (on the complaint of S. Nirmal Singh). After dismantling the result is :—

A—4 Column—37 Steel ties out of 50 ties in 8″ ft.
A—5 Column—11 Steel ties out of 50 ties in 8″ ft.

Then again the Executive Engineer (B. & R.) visited Dhundike on 26th October, 1963 on my request and ordered to dismantle column Nos. A—6 and B—6. He also assured that he will try to test all the columns if so necessary, and assured that culprits will be punished.

After dismantling next two columns, the result is as under :—

Column No. A—6—11 steel ties out of 50 in 8′ ft.
Column No. B—6—38 steel ties out of 50 in 8′ ft.

On 29th morning I informed to S. Darbara Singh Ji, P.W.D. Minister about this all. He asked for detailed report in writing and showed his willingness to visit the site. We agreed for his visit on 17th November, 1963, L. Lajpat Rai Shaheedi Day.

I hope that the visit of P.W.D. Minister will not only make the Officers more alert but will also restore the confidence of the people in Public Works Department.

I am confident that with your association the memorial will now receive the best attention of the Punjab Government.

In future we, including our consulting Architect and Engineer, will have to be more alert in the construction work .

With best regards.

Yours sincerely,
SATYA PAUL.

Dr. Gopi Chand Ji Bhargava,
Finance Minister, Chandigarh.

7050 2nd September, 1963

Dear Shri Malhotra Ji,

It is my unpleasant duty to bring into your kind notice some irregularities in the construction of L.R.B.M.Committee, Dhudike discussed in our meeting dated 31st August, 1963. It was decided to inform you. The members of L.R.B.M. Committee.

residing at Dhudike and nearby pointed out certain minor irregularities from time to time which I tried to ignore or settled down at the cost of my own decision. I do not want to have any quarrel with the persons working for this Memorial. But this attitude has some limitations.

When I returned from Chandigarh on 26th I was informed that the columns are being concreted without proper steel. I paid no heed. On 27th at about 1 p.m. I checked the columns complete with shuttering and ready for concreting in the evening. I was astonished to see that there was no tie in the column. I went to the contractor and showed him the fit column. He told "that as the department has not supplied him the steel of 3/8, so they have not tied." The Work Mistry S. Nirmal Singh supported him. I told that it is no excuse to do incomplete work. After about one hour discussion he asked to give in writing to stop the work. I gave and sent my man to Moga with a letter to S.D.O. (B. & R.). Then the contractor opened the steel shuttering and tied some ties.

In the evening he called me to check the steel. I refused on the ground that I am not a technical man. Moreover, I told that since the matter has been reported to S.D.O. through special messenger. So we should wait for him. They refused to wait and concreted the column. In the evening on 27th with a birds eye view I saw that the ties were still not according to specification. In the evening my man informed me that the S.D.O. is out of station. He will come tomorrow. Next morning I got a message from S.O. Kewal Krishan that the S.D.O. will reach Dhudike at 12.30. The work was being carried out. The S.D.O. did not reach, so at 3 p.m. I contacted the Executive Engineer, B. & R.,Ferozepore, on phone and informed the position. He asked to convey his orders to suspend the work till his visit to Dhudike on 29th. I conveyed the orders to S.O. in writing as he desired and checked the columns ready for concreting. He declared that steel has been provided more than the specification, it is natural after the caution of checking. The contractor asked for the permission of S.D.O. to carry on the work. The S.D.O. refused on the ground that he has no power to vacate the orders of the Executive Engineer. Inspite of his the contractor with the help of Work Mistry concreted the columns. The S.D.tO. was not present at that time.

The Executive Engineer did not turn up on 29th or 30th.He came on 31st to attend the inauguration of L. Lajpat Rai Primary Health Unit. I expected that he will discuss the matter after the function, but he did not. In the afternoon the Executive body met and the matter came for discussion.

The copy from S.D.O. to the contractor sent to me was read out wherein S.D.O. asked the contractor that why he misbehaved with me. The question is not misbehaving with the Secretary, but of the irregularities in the work.

Keeping in view all this the executive asked me to approach you for proper action. On your action will depend the future procedure of work. One thing is clear that work should not proceed unless the steel is checked by responsible officer, not less than the rank of the S.D.O.

I hope you will take necessary action on this letter as I have to convey your reply to Executive Members within fortnight.

We are going to Makrana on 13th night from Delhi. I may leave for Delhi on 7th instant for the collection of other materials. But if you would like I can postpone my departure from Dhudike from 7th to 12th.

With best faith in you.

Yours Sincerely,
(Sd.)— SATYA PAUL,
Secretary.

L. Lajpat Rai Birth Place Memorial Committee

Village and Post Office Dhudike, district Ferozepore (Punjab)

President Shri Lal Bahadur Shastri.

Reference No. 8048 Dated 31st October, 1963 / 1st November, 1963

Respected Darbara Singh Ji,

Thanks for your kind acceptance of our invitation to preside over the function of L. Lajpat Rai Shaheedi Day on 17th November, 1963. Your tentative programme wil be Reception at Birth place—2 p.m.

[Excise, Taxation and Capital Minister]

Meeting & Tea at Dharamsala—2.10 to 3.10 p.m.
Public Meeting at Birth Place—3.15 to 4.45 p.m.
Farewell and interviews, etc.—4.45 to 5.00 p.m.

Kindly approve it and intimate.

As regards the irregularities in the construction of Memorial, the facts are as under :—

On my return from tour on 27th August, 1963, I was told that steel in columns is being used less than the design. So I checked the column No. A—4, which was ready for concreting and found that the steel therein was less. I showed to the contractor. The work Inspector of P.W.D. S. Nirmal Singh told me that the required steel is not in the stock, so not used. It was no argument. I asked them to suspend the work till the completion of steel. On their demand I gave in writing. But they continued the work on the orders of S.Nirmal Singh, I sent my man to S.D.O. (B. & R), Moga. I learnt that he is at Chandigarh. Next day I informed the Executive Engineer (B & R), Ferozepore, by phone. He asked me to convey his orders to the staff of P.W.D. to suspend the work till his visit. By that time S.D.O., B & R, arrived. He, in compliance to the orders of Executive Engineer suspended the work and left the place. But S. Nirmal Singh, the Work Inspector started the work and concreted the columns Nos. A—2 and A—3 on 28th August, 1963.

On 31st August, 1963 I placed the matter before the Executive meeting held at Dhudike. The Executive approved my stand and directed me to deal the case with the Superintending Engineer, B. & R., Amritsar Circle, Amritsar. So on 2nd September 1963, I wrote a detailed letter to him. He quickly responded and visited the site on 6th September, 1963. He dismissed the said Nirmal Singh and ordered to dismantle the column No. A—4 which was concreted under my protest. He also transferred the Overseer (who was already under transfer). He ordered the S.D.O., B. & R., to personally attend the national work and not to depend upon his subordinate.

After dismissal S. Nirmal Singh approached the Director of Vigilance and made a complaint rgarding more irregularities in the construction of other columns. The case was referred to B.&R .The Executive Engineer (B & R) visited the site on 11th October, 1963 and ordered to dismantle the column Nos. A—4 and A—5 . After dismantling it was found that in A—4 only 37 ties were found out of 51 and in A—5 only 11 ties out of 51.

On my request the Excutive Engineer (B & R) again visited on 26th October, 1963 and ordered to dismantle the column Nos. A—6 and B—6 . *After dismantling the result is.

I am thankful to the higher authorities especially the Superintending Engineer, B.& R. Amritsar, Shri O.P. Malhotra who responded quickly and has taken the matter seriously. We hope that the enquiry will be honest and culprits will be punished

Your visit to site will not only make the department more alert, but will also restore the confidence of the people in the Public Works Department for this National Work, which is very necessary at this stage.

With best regards.

Yours sincerely,

(Sd/)- SATYA PAUL,
Secretary.

Sardar Darbara Singh Ji.
P.W.D. Minister,
Punjab, Chandigarh.

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ—

A—4 Column—37 steel ties out of 50 ties in 8' ft.
A—5 Column—11 steel ties out of 50 ties in 8' ft.

ਯਾਨੀ ਕਾਲਮ ਏ—4 ਵਿਚ 50 ਵਿਚੋਂ 37 ਅਤੇ ਕਾਲਮ ਏ—5 ਵਿਚੋਂ 50 ਵਿਚੋਂ 11 ਖਰਾਬ ਸਨ। ਕੀ ਇਹ ਗੱਲ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਬਾਕੀ ਕਾਲਮਜ਼ ਨੂੰ ਵੀ ਡਿਸਮੈਂਟਲ ਕਰਕੇ ਵੇਖ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਵੀ ਸਾਰੇ ਖਰਾਬ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ?

*Note.—Printed as per reply received from Government.

ऐक्साईज टैक्सेशन तथा राजधानी मंत्री : उन को डिस्मैण्टल करके देखा गया है कि वह खराब है । इसलिए उन पर ऐक्शन लिया गया ।

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਮੇਰਾ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਵਜਾਹ ਹੈ ਕਿ ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਡਿਸਮੈਂਟਲ ਕਰਕੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਵੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ?

मंत्री : जिन के मुताल्लिक ख्याल था कि वह कमजोर हैं उन्हें डिस्मैंटल कर के देख लिया गया हैं ।

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਬਾਕੀਆਂ ਬਾਰੇ ਕਿਵੇਂ ਖ਼ਿਆਲ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮਸਾਲਾ ਠੀਕ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਹਨ ?

Mr. Speaker : In the complaint dated 31st October, 1963 1st November, 1963 it is stated—

"................After dismantling the result is :—
A—4 Column—37 steel ties out of 50 ties in 8′ ft.
A—5 Column—11 steel ties out of 50 ties in 8′ ft.

* * * * * * *

After dismantling next two columns, the result is as under—
Column No. 1—6—11 steel ties out of 50 in 8′ ft.
Column No. B—6—38 steel ties out of 50 in 8′ ft.

* * * * *"

It is stated that the steel ties became useless. Is it not presumed that there might be misappropriation in the construction of the remaining building ?

मंत्री : इसको एग्ज़ामिन कर लिया जाएगा ।

श्री अध्यक्ष : ऐसे कफन चोरों को जो मैमोरियल बनाने में इस तरह करें सख्त सज़ा दी जानी चाहिए ।(Such corrupt persons who misappropriate in the construction of a memorial should be punished heavily.)

सरदार कुलबीर सिंह : क्या मंत्री साहिब यह बताएंगे कि जिन अफसरों का नाम निर्मल सिंह ने दिया है और जिन के खिलाफ सबूत मिल चुके हैं उन के खिलाफ फौजदारी कारवाई की गई है ?

Minister : For that I shall require notice.

सरदार कुलबीर सिंह : जनाब मैंने यह बात इस सवाल के पार्ट 'सी' में पूछी थी।

Mr. Speaker : Sardar Darbara Singh was to reply to this question but he has left Chandigarh at the last moment. Therefore, we cannot blame the hon. Minister who is replying.

Sardar Kulbir Singh : Then, Sir, the supplementaries on this question be postponed.

Mr. Speaker : Supplementaries on this question will also be taken up tomorrow.

Bridge near Taragarh High School, in tehsil Pathankot

***4670. Chaudhri Sunder Singh :** Will the Minister for Planning and Public Works be pleased to state the stage of construction of the bridge near Taragarh High School in Tehsil Pathankot and the approximate time by which it is likely to be completed ?

Shri Ram Saran Chand Mittal (Excise, Taxation and Capital Minister): The estimate for the bridge has been sanctioned and design finalized. The work is likely to be taken up shortly and completed during next financial year.

Palwal-Mohna Road in district Gurgaon

***4686. Shri Roop Lal Mehta :** Will the Minister for Planning and Public Works be pleased to state—

(a) whether it is a fact that provision for the construction of Palwal-Mohna road in district Gurgaon exists in the Third Five-Year Plan ;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative the time by which Government propose to start construction of the above-mentioned road on Allawalpur-Mohna Section.

Shri Ram Saran Chand Mittal (Excise, Taxation and Capital Minister):
(a) Yes.

(b) During 1964-65 subject to the availability of funds.

श्री रूप लाल महता : क्या मन्त्री महोदय यह बताने की कृपा करेंगे कि यह सड़क दो साल से नहीं बनी तो इस इम्पर्टेंट रूट को क्यों डिले किया जा रहा है ?

मंत्री : नेक्स्ट ईयर में बन जायेगी ।

Jullundur City-Garha Road

***4257. Chaudhri Darshan Singh :** Will the Minister for Planning and Public Works be pleased to state—

(a) whether there is any proposal under the consideration of the Government for metalling the road from Jullundur City to Garha, if so, the time by which it is likely to be implemented;

(b) whether any amount has so far been sanctioned for metalling the road referred to above, if so, how much ?

Shri Ram Saran Chand Mittal (Excise, Taxation and Capital Minister):
(a) Yes ; by 1965-66 subject to the availability of funds.

(b) No. There is a provision of Rs 80,000 in the III Five-Year Plan for this work which is likely to be spent during 1964-65 and 1965-66.

Chaudhri Darshan Singh : Is it a fact that this road was pucca before 1947 and with the development of the country it has become kacha ?

Mr. Speaker : What is the distance between Jullundur City and Garha ?

Chaudhri Darshan Singh : Hardly one mile, Sir.

Mr. Speaker : A provision of Rs 80,000 has been made in the III Five-Year Plan for this work and the road will be completed with this amount.

Representations for construction of certain roads in Tehsil Rajpura, District Patiala

***4761. Sardar Prem Singh Prem :** Will the Minister for Planning and Public Works be pleased to state whether Government have received any representations for the construction of the Rajpura-Machhli Bari and Banur-Ambala Roads in tehsil Rajpura, district Patiala, if so, the action taken thereon ?

Shri Ram Saran Chand Mittal (Excise, Taxation and Capital Minister) : Yes. The roads in question are under consideration for inclusion in the IV Five-Year Plan.

Construction of roads in districts Hissar and Sangrur

***4820. Shri Amar Singh :** Will the Minister for Planning and Public Works be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to construct roads from Hansi to Barsola, Narnaund to Kheri via Rakhi Shah Pur, Majra to Basina Petwar, Barwala to Jind in Hissar and Sangrur Districts, if so, the time by which these are expected to be constructed ?

Shri Ram Saran Chand Mittal (Excise, Taxation and Capital Minister) :

1. Hansi to Barsola—No.
2. Narnaund to Kheri via Rakhi Shahpur—Yes.
3. Majra to Basina Petwar—No.
4. Barwala to Jind—No.

Preliminaries on road viz, Narnaund to Kheri via Rakhi Shahpur will be started next year, and the road is likely to be completed in the IV Five-Year Plan.

श्री अमर सिंह : क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि इन्होंने नारनौंद टू खेड़ी की सड़क बनाने का फैसला किया है और हांसी बरसोला, माजरा, बासीना पेटवार और बरवाला जींद की सड़कों का नहीं किया है तो मैं पूछना चाहता हूं कि जब कि इन सड़कों से दिहात को फायदा होगा और सरकार भी मज़बूत होती है तो फिर उन्हें क्यों नहीं बनाया जा रहा ?

मंत्री : मैंने अर्ज़ किया है कि एक सड़क को हम बना रहे हैं और बाकी तीन सड़कें 20 साला प्लान में इन्क्लूड कर ली गई हैं लेकिन फाईव-ईयर प्लान में शामिल नहीं की गई ।

श्री अमर सिंह : छः मील का टुकड़ा बाकी रह गया है वह क्यों नहीं बनाया जा रहा जो ज़रूर बनना चाहिए ?

Mr. Speaker : Question hour is over now.

श्री अमर सिंह : जनाब क्या कल इस सवाल पर सप्लीमैंट्रीज़ की इजाज़त होगी ?

Mr. Speaker : Yes, please.

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

Insurance under State Employees Insurance Scheme

1228. Comrade Babu Singh Master : Will the Home Minister be pleased to state the number of persons insured under the Employees State Insurance Scheme at Gobindgarh, Patiala and Rajpura, separately ?

Shri Mohan Lal : The requisite information is as under :—

Gobindgarh	.. 2,236
Patiala	.. 1,086
Rajpura	.. 1,032

Chief Engineer, Sales in the State Electricity Board

1229. Comrade Babu Singh Master : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether it is a fact that a post of Chief Engineer, Sales was created and filled in the State Electricity Board during the National Emergency ;

(b) If the reply to part (a) above be in the affirmative, the reasons therefor ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes a post of Chief Engineer (Planning) was created in November, 1962 who is also incharge of the Sales Section of the Board.

(b) The post was created to deal and co-ordinate matters like planning, store purchase, projects, sales etc., by one Chief Engineer so that other Chief Engineers may have adequate time to effectively supervise the field work in their jurisdiction.

Officers/Officials in Public Relations Department in Amritsar District

1328. Comrade Makhan Singh Tarsikka : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the names of officers and officials of the Public Relations Department, Punjab at present working in Amritsar District together with their home addresses ;

(b) the details of pay and allowances which each of them is drawing at present together with the date of appointment of each ;

(c) the names with educational qualifications and home addresses of each of the Publicity Supervisors working in Amritsar district at present and the details of pay and allowances which each of them is drawing together with the names of circles entrusted to each for duty ;

(d) the names, educational qualifications and home addresses of the Organisers of the Publicity Department working in Amritsar District at present; the emoluments being drawn by each together with the circles of their duty ;

(e) the names of persons who have been employed in the '*Dhadi Jatha*' by the said Department in Amritsar District together with the details of their pay ;

(f) the names with qualifications of the members of the Drama Party in the said district and the emoluments drawn by each ;

(g) the names of places where the said Party staged dramas, etc., during the months of November and December, 1963 and January, 1964 and the expenditure incurred thereon, separately ;

(h) the number of Rural and City Publicity workers of the Department referred to in part (a) above working at present in the said District, their qualifications and the emoluments drawn by each and the names of their circles of duty ;

(i) the details of the tour programme of the District Public Relations Officer in the said district from April, 1963, to-date, month-wise, and the names of villages where he attended functions, etc. ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) and (b) The required information is given in Annexure I and II.

(c) The information is given in Annexure III.

(d) The requisite information is given in Annexure IV.

(e) The names and other details are given in Annexure V.

(f) The names of members of Drama Party with details of emoluments are given in Annexure VI.

(g) The information is given in Annexure VII.

(h) The names have been given in Annexure VIII.

(i) The programmes of District Public Relations Officer for the said months are given in Annexure IX.

ANNEXURE I AND II

List of officers and officials of Public Relations Department posted in Amritsar District with their Home Addresses, Pays and Allowances and dates of appointment

Note.—Information regarding Column (a) and (b) has been given jointly.

'A'			'B'			
			Pay and allowances			
Serial No.	Name of Officer/Officials	Home address	Pay	D.A.	Ty. A	Date of appointment in the Department
	OFFICER					
1	Shri Ved Bhushan, District Public Relations Officer	Anand Bhawan, Dharamsala	440	70	..	17-12-52
	OFFICIALS					
2	Shri Om Parkash Malik	Refugee not settled	115	40	10	3-1-46
3	Shri Bhupinder Singh	Taran Tarn, Distt. Amritsar	80	40	..	24-9-58
4	Shri Jugal Kishore	H. No. C-964, Mohalla Berian, Batala (Gurdaspur)	72	40	..	11-10-61
5	Shri Ajit Singh	V & P. O. Verka, District Amritsar	60	40	..	21-10-63
6	Shri Narinder Parkash Singh	7½, Kot Baba Deep Singh, Amritsar	60	40	..	27-11-63
7	Siri Gian Chand	V. & P. O. Thoba, District Amritsar	310	60	15	19-6-59
8	Shri Chattar Singh	Kot data, P. O. Sarhali, Amritsar	310	60	15	2-11-59
9	Miss Gurdarshan Kaur	95, The Mall, Amritsar	295	60	15	23-11-59
10	Giani Puran Singh	V. & P. O. Udhonangal, District Amritsar	295	60	15	10-10-60
11	Shrimati Gurmeet Kaur	Mohalla No. 4, Sadar Bazar, Saugor (Madhya Pardesh)	280	60	15	20-5-61
12	Shri Parshotam Dass	63, Lawerence Road, Amritsar	280	60	15	24-2-61
13	Shri Sawarn Singh	80, Rani ka Bagh, Amritsar	150	40	6	30-6-60
14	Miss Abnash Kaur	'B' Block Railway Quarters, 310/A, Amritsar	150	40	6	14-12-61
15	Miss Sukesh Kapoor	Haveli Jamadaran, Amritsar	150	40	6	28-2-63
16	Shri Karnail Singh	Inqlabi Manzil, Phagwara Road, Hoshiarpur	138	40	10	6-6-52
17	Shri Dewan Singh	1886/2, Bazar Bakarwana, Mahan Singh Gate, Amritsar	90	40	..	1-6-45

18	Shri Sohan Singh	Village Majhoti, post office Sarai Molag, Tehsil Palampur, District Kangra	66	40	..	4-10-48 (as cleaner)
19	Shri Mohan Singh	Village Bagga, Tehsil Ajnala, Amritsar	30	35	..	26-12-61
20	Shri Sham Lal	32, The Mall, Amritsar	30/50	35	..	21-3-62
21	Shri J. P. S. Dhillon	Village and Post Office Goindwal, Tehsil Taran Tarn	170	40	20	11-10-61
22	Shri Joginder Singh	Village and Post Office Vallah, Tehsil and District Amritsar	68	40	..	1-8-61
23	Shri Dharam Chand	Village and Post Office Muggowal, Tehsil Garshankar, District Hoshiarpur	60	40	..	25-6-63
24	Shri Sham Sundar	House No. 2647/1, Katra Baghian, Kucha Badaron, Amritsar	78	40	..	1-8-61
25	Shri Suresh Chander	Mahan House, Katra Jaimal Singh, Amritsar	78	40	..	10-8-61
26	Shri Tek Chand	House No. 960/1, Katra Baghian, Kucha Ranjod Singh, Amritsar	70	40	..	14-11-63
27	Shri Charan Singh	Gali No. 2, House No. 46, Nawan Kot, Amritsar	114	40	14	1-8-60
28	Shri Jaswant Singh	18/D, Sector 18-B, Chandigarh	56	40	..	11-7-61
29	Shri Pritam Singh	Mission Compound, Taran Tarn	56	40	..	27-2-61
30	Shri Sudershan Dev	Tehniwali Gali, House No. 1972, Katra Suffaid, Amritsar	50	30	..	1-2-64
31	Shri Pran Nath	Kucha Awe Wala, Bhagtan Gate, House No. 920/7, Amritsar	59	40	..	25-11-60
32	Shri Sudesh Kumar	Guru Ka Mehal, Guru Bazar, Amritsar	56	40	..	1-8-60 (as Tabalchi)
33	Shri Surinder Paul	Opposite Kiran Textile Mills, Islamabad, Amritsar	56	40	..	1-7-61
34	Shri Sant Ram	Village and Post Office Sujanpur Tihra, Tehsil Hamirpur, district Kangra	33	35	..	20-1-52
35	Shri Gopal Krishan	Katra Karam Singh, House No. 2550/9, Amritsar	30	35	..	17-10-63
36	Shri Dara Singh	Khasa Pati, Near Khairati Hospital, Majitha, Amritsar	31	35	..	13-8-61
37	Shri Bal Kishan	Village Dowdlaw, Post Office Kurukshetra, District Karnal	33	35	..	4-11-55
38	Shri Gurnam Singh	Village Pathannangal, Post Office Chetanpura, Tehsil Ajnala, Amritsar	79.50 P.M. (Fixed)	..	..	21-4-55
39	Shri Shingara Singh	Village and Post Office Dhoolka, Tehsil and District Amritsar	79.50 P. M. (Fixed)	..	..	19-1-60
40	Shri Anoop Singh	Village and Post Office Sultanwind, Amritsar	79.50 P.M. (Fixed)	..	..	20-2-61
41	Shri Atma Singh	Village and Post Office Bababakala, Tehsil and District Amritsar	79.50 P. M. (Fixed)	..	..	28-10-55
42	Shri Wassan Singh	Village and Post Office Khaper Kheri, Amritsar	79.50 P.M. (Fixed)	..	..	23-3-55
43	Shri Kaka Singh	Village and Post Office Bhitewadh, Tehsil Ajnala, Amritsar	79.50 P.M. (Fixed)	...	..	6-1-61

1		2	3	4	5	6
44	Shri Barkat Ram ..	Village and Post Office Jagdev Kalan, Amritsar ..	79.50 (Fixed)	P.M.	..	1-12-58
45	Shri Kesho Dass ..	Katra Khazana, Amritsar ..	79.50 (Fixed)	P.M.	..	16-8-60
46	Shri Vir Singh 'Vir' ..	House No. 2049, Katra Dayal Singh, Amritsar ..	79.50 (Fixed)	P.M.	..	27-10-55
47	Shrimati Gurdas Kaur ..	Pati Zailuaran, Kairon (Amritsar) ..	79.50 (Fixed)	P.M.	..	27-7-63
48	Shri Banta Singh Bhatti ..	Village and Post Office Rshl Chahl, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar	79.50 (Fixed)	P.M.	..	25-2-63
49	Shri Arjan Singh ..	Village Duhlian, Post Office Maluwal, Tehsil Tarn Taran, Amritsar	79.50 (Fixed)	P.M.	..	2-12-57
50	Shri Banta Singh Shahbazpur ..	Village and Post Office Shahbazpur, Tehsil Patti, District Amritsar	79.50 (Fixed)	P.M.	..	12-9-56
51	Shri Dharam Singh ..	Village and Post Office Kairon, District Amritsar ..	79.50 (Fixed)	P.M.	..	6-8-60
52	Shri Kartar Singh ..	Ditto	79.50 (Fixed)	P.M.	..	31-1-57
53	Shri Karnail Singh ..	Ditto	79.50 (Fixea)	P.M.	..	5-9-57
54	Shri Chet Singh ..	Village and Post Office Sarhali Mandan, Tehsil Patti, District Amritsar	79.50 (Fixed)			7-2-57
55	Shri Kehar Singh ..	Village and Post Office Barowala, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar	79.50 (Fixed)	P.M.	..	12-9-60
56	Shri Jagir Singh ..	Village and Post Office Chhina Bidi Chand, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar	79.50 (Fixed)	P.M.	..	20-10-53

57	Shri Puran Singh	..	Village Koharka, Post Office Kairon, Tehsil Tarn Taran, Amritsar	79.50 (Fixed)	P.M.	..	1-1-62
58	Shri Ajit Singh	..	Villlage and Post Office Guru Ki-Wadali, Tehsil and District Amritsar	79.50 (Fixed)	P.M.	..	20-9-63
59	Shri Sucha Singh	..	Village and Post Office Gandiwind, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar	79.50 (Fixed)	P.M.	..	28-5-63
60	Shri Gopal Singh Dhadi Leader	..	Village and Post Office Gohalwar, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar	94.00 (Fixed)	P.M.	..	6-2-57
61	Shri Inder Singh, Member	..	Ditto	77.00 (Fixed)	P.M.	..	6-2-57
62	Shri Mukhtar Singh, Member	..	Ditto	77.00 (Fixed)	P.M.	..	6-2-57
63	Shri Kapur Singh, Member	..	Ditto	77.00 (Fixed)	P.M.	..	6-2-57
64	Shri Gurcharan Singh, Leader, Dhadi		Ditto	115.00 (Fixed)	P.M.	..	2-12-63
65	Shri Dalip Singh, Member	..	Ditto	105.00 (Fixed)	P.M.	..	2-12-63
66	Shri Gian Singh, Member	..	Ditto	105.00 (Fixed)	P.M.	..	2-12-63
67	Shri Hakam Singh, Leader, Dhadi		Village and Post Office Dhunda, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar	135.00 (Fixed)	P.M.	..	20-3-62
68	Shri Shingara Singh, Member	..	Ditto	95.00 (Fixed)	P.M.	..	20-3-62
69	Shri Major Singh, Member	..	Ditto	95.00 (Fixed)	P.M.	..	20-3-63

ANNEXURE III

RURAL PUBLICITY SUPERVISORS OF AMRITSAR DISTRICT

Serial No.	Name of the official	Home address	Qualifications	Emoluments	Circle of duty
1	Shri Gian Chand ..	Village and Post Office Thoba , District, Amritsar	Matric ..	385 per mensem	Ajnala Tehsil
2	Shri Chatter Singh ..	Village Kot data, Post Office Sarhali, District, Amritsar	F. A. Hons : in Punjabi ..	385 per mensem	Tarn Taran Tehsil
3	Giani Puran Singh ..	Village and Post Office Udhonangal, District Amritsar	Read and Write Punjabi	370 per mensem	Amritsar Tehsil
4	Shri Parshotam Dass ..	63, Lawerence Road, Amritsar ..	F.A. ..	355 per mensem	Amritsar City
5	Miss Gurdarshan Kaur ..	95, The Mall, Amritsar ..	M.A. , B.T. ..	370 per mensem	Amritsar City and A jnala Tehsil
6	Shrimati Gurmeet Kaur ..	Mohalla No. 4, Sadar Bazar, Sougar (M.P.)	M.A. ..	355 per mensem	Tarn Taran Tehsil

ANNEXURE IV

RURAL PUBLICITY ORGANISERS OF AMRITSAR DISTRICT

Serial No.	Name of the official	Home address	Qualifications	Emoluments	Circle of duty
1	Shri Sawarn Singh ..	80, Rani Ka Bagh, Amritsar ..	F.A. ..	196 per mensem	Patti Tehsil
2	Miss Abnash Kaur ..	Railway Quarters 'B' Block, 310/A, Amritsar ..	Under Matric ..	196 per mensem	Amritsar City
3	Miss Sukesh Kapoor ..	Haveli Jamadaran, Amritsar ..	Matric ..	196 per mensem	Amritsar City

ANNEXURE V

NAMES OF THE PERSONS WHO HAVE BEEN EMPLOYED IN THE DHADI JATHAS IN AMRITSAR

Serial No.	Name of the official		Pay (Remuneration)
			Rs
1	Shri Gopal Singh, Leader	..	94 per mensem
2	Shri Inder Singh, Member	..	77 per mensem
3	Shri Mukhtar Singh, Member	..	77 per mensem
4	Shri Kapur Singh, Member	..	77 per mense m
5	Shri Gurcharan Singh, Leader	..	115 per mensem
6	Shri Dalip Singh, Member	..	105 per mensem
7	Shri Gian Singh, Member	..	105 per mensem
8	Shri Hakam Singh Dhunda, Leader	..	135 per mensem
9	Shri Shingara Singh, Member	..	95 per mensem
10	Shri Major Singh, Member	..	95 per mensem

ANNEXURE VI

DRAMA PARTY OF AMRITSAR

Serial No.	Name of the official	Qualifications	Monthly Emoluments
1	Shri Charan Singh, Drama Inspector ..	B. A., Hons. in Punjabi ..	168 per mensem
2	Shri Jaswant Singh, Stage Master ..	F. A. ..	96 per mensem
3	Shri Pritam Singh, Harmonium Master ..	Under Martic ..	96 per mensem
4	Shri Sudershan Dev, Tabalchi ..	Primary ..	80 per mensem
5	Shri Pran Nath, Actor ..	Middle ..	99 per mensem
6	Shri Sudesh Kumar, Actor ..	Under Matric ..	96 per mensem
7	Shri Surinder Paul, Actor ..	Primary ..	96 per mensem

ANNEXURE VII

Names of places where Drama Party staged Dramas during the months of November and December, 1963 and January, 1964

Serial No.	Name of Place		Expenditure
	NOVEMBER, 1963		
1	Temperence Hall, Amritsar	..	Nil
2	Bhikhiwind	..	Do
3	Rayya	..	Do
4	Ajnala	..	Do
5	Tarn Taran	..	Do
6	Naushehra Panuan	..	Do
7	D.A.V. College, Amritsar	..	Do
8	T.B. Sanatorium, Amritsar	..	Do
9	Land Reclamation and Irrigation Institute, Amritsar	..	Do
10	Mehta	..	Do
11	Vijay Nagar (Amritsar)	..	Do
12	Sainik Rest House, Amritsar	..	Do
13	Gaushala, Amritsar	..	Do
14	Varpal	..	Do
15	District Courts, Amritsar	..	Do
	DECEMBER, 1963		
1	Nari Niketan, Amritsar	..	Nil
2	Government School, Amritsar	..	Do
	JANUARY, 1964		
	Report is awaited please.		

ANNEXURE VIII

Rural and City Publicity Workers of Amritsar District

Twenty-two Rural Publicity Workers (19 Rural and 3 City) have been working in this District.

Serial No.	Name of the Worker	Qualifications	Emoluments	Circle of duty
	RURAL WORKERS			
			Rs (per mensem)	
1	Shri Shingara Singh ..	Lower Middle	79.50	Tarsikka Block
2	Shri Ajit Singh Bawra ..	Illiterate	79.50	Majitha Block
3	Shri Anoop Singh ..	Matric	79.50	Jandiala Block
4	Shri Atma Singh ..	Matric, Giani	79.50	Rayya Block
5	Shri Wassan Singh ..	6th Pass	79.50	Civil Lines and Verka Block
6	Shri Kaka Singh ..	Under Matric	79.50	Chogawan Block
7	Shri Barkat Ram ..	Middle	79.50	Ajnala Block
8	Shri Banta Singh Bhatti ..	6th Pass	79.50	Tarn Taran Tehsil
9	Shrimati Gurdas Kaur ..	Middle	79.50	Ditto
10	Shri Arjan Singh ..	Do	79.50	Tarn Taran Block
11	Shri Banta Singh Shahbazpuri	Do	79.50	Bhikhiwind Block
12	Shri Dharam Singh ..	Primary	79.50	Patti Block
13	Shri Kartar Singh ..	Middle	79.50	N. Panuan Block
14	Shri Karnail Singh ..	Illiterate	79.50	Khadur Sahib Block
15	Shri Chet Singh ..	Punjabi knowing	79.50	Patti Tehsil
16	Shri Kehar Singh ..	Matric	79.50	Cholhasahib Block
17	Shri Jagir Singh ..	UnderMatric	79.50	Gandiwind Block
18	Shri Puran Singh ..	Primary	79.50	Valtoha Block
19	Shri Sucha Singh ..	Punjabi knowing	79.50	Gandiwind Block
	CITY WORKERS			
20	Shri Vir Singh 'Vir' ..	Middle	79.50	Amritsar City
21	Shri Gurnam Singh ..	Under Matric, Giani	79.50	Ditto
22	Shri Kesho Dass ..	Primary	79.50	Ditto

ANNEXURE IX

The Tour Programme of the District Public Relations Officer from April, 1963 to January, 1964

Date	From	To	Purpose of Journey
7-4-63	Amritsar	Tarn Taran and back	Arrangements for Shri Ram Narayan's meeting
9-4-63	Do	Rajatal	Cinema show
10-4-63	Rajatal	Amritsar	Back to headquarters
10-4-63	Amritsar	Tarn Taran and back	Meeting of Ch. Ram Narayan
21-4-63	Do	Ditto	District Citizens Council's meeting
23-4-63	Do	Ditto	Cinema show

The above tour programme was undertaken by Shri Kalyan Singh, District Public Relations Officer, Amritsar now at Kapurthala.

Date	From	To	Purpose of Journey
20-5-63	Amritsar	Raja Sansi and back	Shahidi Conference Arrangements
2-6-63	Amritsar	Lola and back	Seminar of Panches and Sarpanches of Tarsikka Block
7-6-63	Do	Goal war and back	Inauguration of Soil Week
12-6-63	Do	Tarn Taran and back	Panches Seminar
9-7-63	Amritsar	Dayal Bharing and back	Regarding B.S.S. girls Camp
11-7-63	Do	Ajnala and back	Vanmahotsava
21-7-63	Do	Chheharta and back	Prohibition Conference
22-7-63	Do	Ajnala and back	Ditto
24-7-63	Do	Chheharta and back	Small Sving Conferences
25-7-63	Do	Tarn Taran and back	Rural Publicity
2-8-63	Amritsar	Rayya, Baba Bakala, Tarn Taran and back	To make advance arrangements for Rural conferences and Teachers' Camp
7-8-63	Do	Ram Tirath and back	Defence mobilisation and Development meeting
12-8-63	Do	Kot Mohammed Khan and back	In connection with the visit of the Irrigation and Power Minister

Date	From	To	Purpose of Journey
15-9-63	Amritsar	Tarn Taran and back	In connection with the visit of Swami Suryadev
29-9-63	Do	Jandiala and back	Visit of Maharani of Patiala and Small Savings Conference
6-10-63	Amritsar	Rayya and back	In connection with Kisan Rally
7-11-63	Amritsar	Jalalabad, Fetahabad, Tarn Taran, Naushehra Panuan and back	Rural Conference and advance arrangements regarding Study Team of Five-year Plan Publicity.
10-11-63	Do	Tarn Taran, Naushehra Panuan and back	Chief Ministers' Conference
11-11-63	Do	Rayya and back	Visit of Study Team on Five-Year Plan Publicity
12-11-63	Do	Tarn Taran, Naushehra, Harike and back	Ditto
25-11-63	Do	Varpal and back	Irrigation and Power Minister's visit and Conference
26-11-63	Do	Tarn Taran and back	Chief Minister's visit and Defence Rally
2-12-63	Amritsar	Chandigarh	Orientation and training Camp
3-12-63 to 7-12-63		Halt at Chandigarh	Ditto
8-12-63	Chandigarh	Amritsar	Back to headquarters
13-12-63	Amritsar	Patti	Plan Week Kavi Darbar
14-12-63	Patti	Amritsar	Back to headquarters
15-12-63	Amritsar	Varka and back	Plan Week Celebration (Labour Rally)
18-12-63	Do	Baba Bakala and back	Small Savings Scheme Conference
24-12-63	Do	Camp near Ram Tirath and back	N.C.C. (Rifles) Camp
27-12-63	Do	Khairdi Attari and back	Panchayat Elections
29-12-63	Do	Wagha Border and back	To conduct Calcutta Press Party

[Chief Minister]

Date	From	To	Purpose of Journey
19-1-64	Amritsar	Rajasansi and back	Visit of Chief Parliamentary Secretary
25-1-64	Do	Tarn Taran and back	Chief Minister's visit—Republic Day function (arrangements) and Kavi Darbar
26-1-64	Do	Shamnagar and back	Republic Day functions at Shamnagar Chief Minister unfurled the National Flag
26-1-64	Do	Tarn Taran and back	Republic Day function at Tarn Taran

Complaint against the Tax Collector, Panchayat Samiti, Rupar

1335. Comrade Shamsher Singh Josh : Will the Chief Minister be pleased to state whether any complaint was received by the S.D.O., Rupar, against the Tax Collector, Panchayat Samiti, Rupar from the Sarpanch, Panchayat, Pathreri Jatan, in the month of January, 1964; if so, the details of the action taken thereon and a copy of the complaint be laid on the table ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes, Sir. Matter is under investigation. It is not in public interest to lay a copy of the complaint on the Table of the House.

Arrears of Pay etc., of retired Classical Teachers of Ambala District

1336. Comrade Shamsher Singh Josh : Will the Home Minister be pleased to state whether it is a fact that certain arrears of pay, etc. of classical teachers of Middle Schools of Ambala District who retired during the period from 1960 to 1963 are still due to them; if so, the reasons therefor, the names of such teachers and the amount of arrears due to each and the approximate time by which the arrears are expected to be paid to them ?

Shri Mohan Lal : Yes.

Three out of the 4 affected Teachers could not be paid their arrears as their cases remained under protracted correspondence. The claim of the remaining one Teacher is pending with the Zila Parishad. The names of the Teachers concerned and the amount of arrears due to them are given below :—

	Rs nP.
(1) Shri Randhir Singh, Teacher, Government Middle School, Bela ..	32.90
(2) Shri Sujan Singh, Teacher, Government Middle School, Malikpur Baner ..	120.00
(3) Shri Jagan Nath, Teacher, Government Middle School, Banaundi ..	72.90
(4) Shri Jawahar Singh, Teacher, Government Middle School, Sialba ..	749.16

The payment to the 3 teachers mentioned at Nos. (1) to (3) will be made on receipt of pre-audit slip from the Accountant-General, Punjab, Simla, to whom the bills have been submitted and payment to the teacher mentioned at No. (4) will be made when the claim is passed by the Zila Prishad, Ambala.

Employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes in the Office of the Director of Agriculture (including District Offices)

@**1344. Sardar Ajaib Singh Sandhu :** Will the Chief Minister be pleased to state the number, names and dates of appointment of the employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes working at present in Class I, II, III and IV posts separately in the office of the Director of Agriculture (including District Offices) together with their percentage in each category and the percentage of posts reserved for them in each category ?

Subject.—Unstarred Vidhan Sabha Question No. 1344 regarding employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes in the office of the Director of Agriculture (including District Offices).

The answer to Assembly Question No. 1344 appearing in the list of Unstarred Questions on the 4th March, 1964 in the name of Sardar Ajaib Singh Sandhu, M.L.A., is not ready. The reply will be submitted as soon as the relevant information has been collected.

(Sd). . . . .
Chief Minister, Punjab.

U.O. No. 37(AQ)-Agr I(I)-64/565, dated the 3rd March, 1964.

Employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes in the Office of the Excise and Taxation Commissioner, Punjab (including District Offices)

@**1345. Sardar Ajaib Singh Sandhu :** Will the Minister for Excise, Taxation and Capital be pleased to state the number, names and dates of appointment of the employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes working at present in Class I, II, III and IV posts separately in the office of the Excise and Taxation Commissioner, Punjab (including District Offices) together with their percentage in each category and the percentage of posts reserved for them in each category ?

Subject.—Unstarred Assembly Question No. 1345 asked by Shri Ajaib Singh Sandhu, M.L.A.

The answer to Assembly Question No. 1345 appearing in the list of Unstarred Questions on the 4th March, 1964, in the name of Shri Ajaib Singh Sandhu, M.L.A., is not ready yet. The reply will be submitted as soon as the relevant information has been collected.

(Sd). . . . .
Excise, Taxation and Capital Minister.

U.O. No. 1191-E&T(VIII)-64, dated March, 1964.

@*Note.*— For final reply to Unstarred Questions No. 1344 and 1345 please see Appendix to this Debate.

Complaint against unlawful activities of Shri Ram Kishan Azad

1371. Comrade Ram Piara : Will the Home Minister with reference to the reply to Starred Question No. 2543 included in the list of questions for 7th March, 1963, be pleased to state—

(a) whether the case of Shri Ram Kishan Azad arrested under section 420/406, I.P.C., on 4th November, 1962 in police station Ladwa,—*vide* F.I.R. No. 81, which according to part (c) of the reply to the said question was under investigation has since been put up in the Court, if so, when and with what result, if not, the reasons therefor ;

(b) the date when the investigation into the said case was started together with the date of its completion ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes. Case F.I.R. No. 81/62, under section 420 I.P.C., police station Ladwa against Shri Ram Kishan Azad was put in court on 6th May, 1963. The accused was acquitted by the court of M.I.C., Karnal on 11th July, 1963 as the parties compromised.

(b) The investigations in the above case were started on 7th November, 1962 and these were completed on 6th May, 1963.

Karnal Co-operative Marketing Society, Karnal

1396. Comrade Ram Piara : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the names of the members of the Karnal Co-operative Marketing Society, Karnal, together with the names of the office-bearers of this society ;

(b) the date when the elections to the Society referred to above were held ;

(c) whether it is a fact that the said Society has to pay large sums to the District Whole-sale Co-operative Society, Agriculture Department and to others, if so, how much in each case and since how long these arrears have been outstanding against this Society ;

(d) whether it is a fact that the Co-operative Department or the District Whole sale Co-operative Society, Karnal, has served notices on the Marketing Society mentioned in part (a) above, if so, when and the details thereof ;

(e) if the reply to part (d) above be in the affirmative, the action, if any, so far taken by the Co-operative Department in the matter, if no action has been taken, the reasons therefor ;

(f) whether any communication has been received by the Registrar, Co-operative Societies, Punjab, and the Chief Minister in connection with the irregularities of the Karnal Co-operative Society, if so, copy thereof be laid on the Table of the House ?

Subject.—Assembly Question No. 1396—Unstarred.

The answer to Assembly Question No. 1396 Unstarred appearing in the list of Unstarred Questions on the 4th March, 1964, in the name of Chief Minister, Punjab, is not ready. The reply will be submitted as soon as the relevant information has been collected.

(Sd). . . .
Chief Minister, Punjab.

U.O. No. Coop-(IV)64, dated 3rd March, 1964.

Stipends for Backward Classes Students of Government Higher Secondary J.B.T. School, Amritsar

@1419. **Shrimati Parsani Devi :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the number and names of students belonging to the Backward Classes in the Government Girls Higher Secondary J.B.T. School, The Mall, Amritsar, who applied for stipends to the Director of Public Instruction, Punjab, during the period from 1st November, 1962 to April, 1964 ;

(b) the number and names of those referred to in part (a) above who were granted the stipends ;

(c) whether those referred to in part (b) above have actually received some amount of the stipend, if so, how much, if not, the time by which it is likely to be paid to them ?

Subject.—Unstarred Vidhan Sabha Question No. 1419 by Shrimati Parsani Devi, M.L.A., regarding stipends for Backward Classes. Students of Government Higher Secondary J.B.T. School, Amritsar.

The answer to Assembly Question No. 1419 appearing in the list of Unstarred Questions on the 4th March, 1964, in the name of Shrimati Parsani Devi, M.L.A., is not ready. The reply will be submitted as soon as the relevant information has been collected.

(Sd). . . .
Home Minister, Punjab.

U.O. No. 1830-Ed.III-64, dated the 4th March, 1964.

Status of District Heads of Welfare Department for Scheduled Castes and Backward Classes

1420. **Sardar Pritam Singh Sahoke :** Will the Minister for Local Government and Welfare be pleased to state whether the District Heads of Welfare Department for Scheduled Castes and Backward Classes enjoy a status equal to that of other District Heads of various Government Departments; if not, the steps, if any, taken by Government to confer on them an equal status ?

Sardar Gurbanta Singh : No. The question of raising the status of the District Welfare Officers is under the consideration of Government.

Panchayats in different Block Samitis in District Ferozepore

1424. **Comrade Gurbakhsh Singh Dhaliwal :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the number of Panchayats at present in each of the Block Samitis Moga No. 1, Moga No. 2, Nihal Singhwala and Bagha Purana in Ferozepore District, separately ;

(b) the names and full particulars of the newly elected Panches and Sarpanches of the Panchayats, Panchayat-wise and Block-wise ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) 43, 55, 38 and 36, respectively.

(b) The collecting of this information will take considerable time and the labour involved does not seem proportionate to the value of the information.

@*Note*.— For final reply to Unstarred Question No. 1419 please see Appendix to this Debate.

Retirement of Punjab Civil Service Medical Officers

1445. Sardar Kulbir Singh : Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) the list of the Punjab Civil Medical Service Officers in the State who retired between 1st January, 1956 and 31st December, 1963 with their full addresses ;

(b) the dates of their retirement in each case ;

(c) the age of each of the said officers at the time of his retirement ;

(d) the amount of pension, per mensem, granted to each of them on retirement ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) to (d) The requisite information is given in the following statement :—

Serial No.	(a) Name of PCMS Officers	(b) Date of retirement	(c) Age at the time of retirement	(d) Amount of pension per mensem granted
1	2	3	4	5
			Years	Rs
1	Dr. Mohan Lal Gulati, Deputy Director, Health Services, (Medical), Punjab	15-3-57	55	271.56
2	Dr. Hukam Chander, Civil Surgeon ..	8-10-57	55	362.34
3	Dr. Santokh Singh, Civil Surgeon ..	15-12-57	55	356.72
4	Dr. Gurbax Singh, Director, Health Services (Health)	13-8-57	55	375.00
5	Dr. Harnam Singh Bawa, Civil Surgeon	1-2-57	55	171.44
6	Dr. Surat Singh Grewal, Civil Surgeon	15-4-58	55	297.70
7	Dr. M. S. Ahalawat, Civil Surgeon ..	3-1-60	55	320.55
8	Dr. H.A. Bali, Civil Surgeon ..	11-11-60	55	182.48
9	Dr. Partap Singh, Civil Surgeon ..	16-6-61	55	Not finalised
10	Dr. J. L. Puri, Civil Surgeon ..	15-2-61	55	Although necessary sanction has already been accorded yet PPO has not been issued by the A. G., Punjab, Simla
11	Dr. Jagdish Singh, Director, Health Services, Punjab	4-2-62	55	675.00 He was re-employed
12	Dr. Gurdev Singh, Deputy Director, Health Services, Punjab	4-2-62	55	391.65 He was re-employed

Serial No.	(a) Name of PCMS Officers	(b) Date of retirement	(c) Age at the time of retirement	(d) Amount of Pension per mensem granted
1	2	3	4	5
			Years	Rs
13	Dr. Bhagwant Singh, Civil Surgeon..	14-11-62	55	Not yet finalized
14	Dr. R. K. Rao, Civil Surgeon ..	10-7-62	55	218.60
15	Dr. (Mrs.) H. K. S. Chaudhry, PCMSI	15-6-62	55	181.05
16	Dr. (Miss) M. D. Sapre, Incharge, Lady Hailey Women's Hospital, Bhiwani (Hissar District)	10-12-58	55	90.15 Has been re-employed since then
17	Dr. James Aya Ram, Civil Hospital, Jaitu (Bhatinda)	30-12-61	53½	Not yet finalized
18	Dr. Lakshver, Medical College, Patiala	22-10-62	55	283.30
19	Dr. E. Edwards, Civil Hospital, Gurgaon	11-6-61	55	105.40
20	Dr. K. C. Anand, Civil Hospital, Jagadhri	15-3-62	55	156.95
21	Dr. S. B. Lal, Ripon Hospital, Simla	22-3-62	55	245.50
22	Dr. Tilak Ram Singla, Civil Hospital, Mandi Phul	13-2-62	55	200.40
23	Dr. Dalip Singh, Civil Hospital, Fatehabad (Hissar)	25-12-61	55	201.65
24	Dr. Som Raj Issar, Civil Hospital, Hissar	4-11-61	55	154.00
25	Dr. Tirath Ram Assa, retired at Punjab Mental Hospital, Amritsar and now re-employed at Civil Hospital, Gobindgarh	16-9-62	55	Although necessary sanction of the grant of full pension has already been conveyed to the A. G., Punjab, Simla by the Government on 11th April, 1963 yet PPO has not been issued by the A.G., Punjab, Simla
26	Dr. K. S. Sandhu, Civil Hospital, Kulu	16-10-61	55	Not entitled to pension
27	Dr. R. T. Gulati, Civil Hospital, Fatehabad (Hissar)	10-8-62	55	Ditto
28	Dr. N. K. Dhir, Civil Hospital, Barnala	1-1-61	55	199.80

[Finance Minister]

Serial No.	(a) Name of PCMS Officers	(b) Date of retire-ment	(c) Age at the time of retire-ment	(d) Amount of pension per mensem granted
1	2	3	4	5
			Years	Rs
29	Dr. P. L. Khosla ..	1-7-59	55	133.40
30	Dr. Ram Lal Dua, Civil Hospital, Ludhiana	13-8-57	55	195.63
31	Dr. P. C. Mehta, Civil Hospital, Nurpur	11-9-57	55	196.65
32	Dr. M. L. Pathak, B.T.O., Medical Officer, Amritsar	1-7-57	55	245.99
33	Dr. Deedar Singh, Civil Hospital, Mansa (Re-employed)	1-1-61	55	128.95
34	Dr. Ruldu Ram, Civil Hospital, Dhuri	19-12-61	55	199.50
35	Dr. Kalyan Singh Makhni on deputation to Willingdone Hospital, New Delhi	14-2-60	55	The case is to be decided by the Central Government
36	Dr. S. K. Bakshi, Associate Professor of Anaesthesia, Medical College, Amritsar	5-11-57	55	302.85
37	Dr. M. L. Sur, Demonstrator, Medical College, Amritsar	27-5-62	55	Although necessary sanction already accorded and PPO issued by the A. G., Punjab, Simla, yet the amount passed by him is not known
38	Dr. Bahader Chand Setia, Civil Hospital, Kaithal	4-6-59	55	134.65
39	Dr. Ram Nath Sood, Civil Hospital, Naraingarh	3-12-59	55	113.65
40	Dr. Ram Dass, Registrar, Radiology, Medical College, Patiala	29-11-62	55	Not yet finalized
41	Dr. Partap Singh, Deputy Medical Superintendent, Rajendra Hospital, Patiala	21-12-56	55	244.62
42	Dr. Jagan Parshad ..	15-6-56	55	147.25
43	Dr. Pritam Singh, Hazuri Dispensary	1-1-57	55	225.08
44	Dr. P. B. Nair, Medical Superintendent	23-12-60	55	419.00
45	Dr. Sant Singh, Civil Surgeon ..	18-10-56	55	200.55
46	Dr. K. N. Datt ..	1-2-58	55	137.30
47	Dr. Gurbaksh Singh ..	3-10-62	55	Not yet finalized

Private High/Higher Secondary Schools taken over by Government in Ferozepore District

@1425. **Comrade Gurbakhsh Singh Dhaliwal** : Will the Home Minister be pleased to state —

(a) the number and names of Private High/Higher Secondary Schools in Ferozepur District taken over by the Government so far, together with the names and designations of the members of the staff of each of such schools at the time when these were taken over by Government ;

(b) the names, designations and academic qualifications of the members of the staff of the schools referred to in part (a) above appointed as temporary Government Servants when the Government took over the said schools ;

(c) whether any members of the staff referred to in part (a) above were not taken in Government service, if so, the reasons therefor ;

(d) the number and designations of the teachers referred to in part (b) above, who have since been confirmed and the reasons for not confirming the remaining staff ; if any ?

The answer to unstarred Assembly Question No. 1425 appearing in the list of Unstarred Questions on the 4th March, 1964, in the name of Comrade Gurbaksh Singh, M.L.A., is not ready. The reply will be submitted as soon as the relevant information has been collected.

(Sd). . . .

Home Minister, Punjab.

U.O. No. 1674-Ed IV-64, dated the 3rd March, 1964.

Surplus Land in Village Kalsia Kalan, District Amritsar

@1429. **Shrimati Parsani Devi** : Will the Minister for Revenue be pleased to state —

(a) the total area of land declared as surplus in village Kalsia Kalan, tehsil Patti, district Amritsar, along with the names of the landowners to whom it belongs ;

(b) a statement showing the Khasra numbers of the said surplus land be laid on the Table of the House ?

Subject.—Unstarred Assembly Question No. 1429 asked by Shrimati Parsani Devi, M.L.A., regarding surplus land in village Kalsia Kalan, district Amritsar.

The answer to Unstarred Assembly Question No. 1429 appearing in the list of Unstarred Questions on the 4th March, 1964, in the name of Shrimati Prasanni Devi, M.L.A., is not ready. The reply will be submitted as soon as the relevant information has been collected.

(Sd). . . . .

Revenue Minister, Punjab.

U.O. No. 1803-ARII (III)-64/III, dated 3rd March, 1964.

Chowkidars in the Capital Project Administration, Chandigarh

1430 : **Shri Sagar Ram Gupta** : Will the Minister for Excise, Taxation and Capital be pleased to state—

(a) the number of 'regular' and 'work-charged' Chowkidars, separately employed at present in the Chandigarh Capital Administration ;

(b) the total number of the said Chowkidars who are allowed weekly rest ;

@*Note*.— For final replies to Unstarred Questions No. 1425 and 1429 please see Appendix to this Debate.

[Shri Sagar Ram Gupta]

(c) the total number of the said regular Chowkidars who are required to work for sixteen hours or more a day ;

(d) the total number of the said work-charged Chowkidars who are required to work for more than eight hours a day ;

(e) whether Government have recently received any demands from the said Chowkidars regarding weekly rest and the reduction in the number of working hours, if so, the details thereof and the action, if any, so far taken thereon ?

Shri Ram Saran Chand Mittal : (a) Regular Chowkidars : 17
Work-charged Chowkidars : 179

(b) 97 (Workcharged).

(c) 12.

(d) 71.

(e) Yes, the following demands were received :—

(i) Duty hours for chowkidars may be fixed.

(ii) Weekly rest to Work-charged Chowkidars may be granted.

The matter is under consideration and is likely to be finalized shortly.

Festival and National Holidays to Chowkidars in the Capital Project Administration

1431. Shri Sagar Ram Gupta : Will the Minister for Excise, Taxation and Capital be pleased to state whether festival and national holidays are allowed to the Chowkidars employed in the Capital Project Administration, Chandigarh, if so, the details thereof ; if not the reasons therefor ?

Shri Ram Saran Chand Mittal : The following National Holidays are being allowed to the Chowkidars :—

(a) 26th January.

(b) 15th August.

(c) 2nd October.

Six festival holidays are also allowed in addition to above National Holidays. These holidays are, however, staggered so that all the Chowkidars are not absent on the one and the same day.

Appointment of retired Government Employees as Honorary Sub-Registrars

@1444. Sardar Kulbir Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state —

(a) whether any retired Government servants have been appointed as Honorary Sub-Registrars in district Patiala between 1st January, 1962 and 31st January, 1964; if so, their names with their full addresses ;

(b) the age of each of those referred to in part (a) above on the dates of their retirement and on the dates of their appointment as Sub-Registrars, separately ;

(c) the post which each of those referred to in part (a) above was holding at the time of his retirement ;

(d) whether the said persons on retirement were granted any pension ; if so, the pension per month in each case ;

(e) the date when each of the said persons was appointed as Sub-Registrar and the allowance received by each since the date of his appointment till 31st January, 1964 ;

(f) whether the amount of pension referred to in part (d) above was deducted from the allowance referred to in part (e) above, if not, the reasons therefor ?

@*Note.*—For final reply to Unstarred Question No. 1444 please see Appendix to this Debate.

Subject. —Assembly Question No. 1444 (Unstarred) to be asked by Shri Kulbir Singh, M.L.A., regarding appointment of retired Government employees as Honorary Sub-Registrars.

The answer to Assembly Question No. 1444 (Unstarred) appearing in the list of Unstarred Questions on the 4th March, 1964, in the name of Shri Kulbir Singh, M.L.A., is not ready. The reply will be submitted as soon as the relevant information has been collected.

(Sd)- . . .,
Revenue Minister, Punjab.

U.O. No. 1621-StI-64/560, dated 3rd March, 1964.

STATEMENT BY THE MINISTER FOR IRRIGATION AND POWER (LAID ON THE TABLE)

Minister for Irrigation and Power (Chaudhri Ranbir Singh) : Sir, I beg to lay a statement correcting the reply given on the 20th March, 1963, to Unstarred Question No. 826 by Comrade Ram Piara regarding Surveyors in the Irrigation Department.

Statement

Previously in reply to part (a) to Unstarred Assembly Question No. 826 included in the list of Questions for the 20th March, 1963, it was stated that there were only 13 posts of regular temporary Surveyors in the Irrigation Branch. Actually out of these 13 posts nine are regular temporary Surveyors and the other four, at Serial No. 1—4 of the said reply, are still work-charged Surveyors.

2. The mistake occurred through an over-sight and is regretted.

ADJOURNMENT MOTIONS

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਕਲ ਇਕ ਐਡਜਰਨਮੈਂਟ ਮੋਸ਼ਨ* ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਕਲ੍ਹ ਅਪਣਾ ਰੂਲਿੰਗ ਅੱਜ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਰੀਜ਼ਰਵ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਮੁਆਮਲਾ ਬੜਾ ਅਹਿਮ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਹਲਵਾਰੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ....

Mr. Speaker : Since it involves the Military personnel, I would request the hon.Member to meet the Chief Minister.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਦੋਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਨੂੰ ਇਸ ਵਾਕੇ ਦੀ ਖਬਰ ਮਿਲੀ ਇਹ ਉਥੇ ਭੱਜੇ ਭੱਜੇ ਗਏ ......(ਵਿਘਨ)

Mr. Speaker : What does the hon. Member mean by saying 'Bhaje Bhaje Gae.' The hon. Member should please address the Leader of the House respectfully. The hon. Member may differ with the Chief Minister in politics but at the same time there should be some courtesy for him. This is not the way to address the Chief Minister.

Chief Minister : Mr. Speaker, Sir, this is altogether wrong.

पंडित भागीरथ लाल : चीफ मिनिस्टर साहिब ने कह जो दिया है कि उन्हें इल्म नहीं।

श्री अध्यक्ष : आप बैठ जाएं। आप किसी के बीहाफ पर कैसे बोल रहे हैं।

(The hon. Member should please resume his seat. How can he speak on behalf of others?)

श्री भागीरथ लाल : स्पीकर साहिब, आप भी तो इसी तरह बताते रहे हैं।

Mr. Speaker: Would you keep silent ? This is not the way to talk.

---

*_Note_.—For previons reference please see P.V.S. debate Vol. No. 9, dated 3-3-64.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਹਲਵਾਰੇ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਦਾ ਠੇਕਾ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜਾਦੇ ਨੇ ਲਿਆ। ਮਿਲਟਰੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਝਗੜਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਨੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਦੇ ਕੁਝ ਹਾਇਰਡ ਆਦਮੀ ਲੈਕੇ ਮਿਲਟਰੀ ਪਰਸਨਲ ਨੂੰ ......

Mr. Speaker : The hon. Member should please resume his seat. I will not permit all this. It leaves a very bad taste. All this will go to the Press. It would be better if the hon. Member would meet the Chief Minister and discuss the matter with him.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਇਸ ਇਨਸੀਡੈਂਟ ਵਿਚ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਇਨਵਾਲਵਡ ਹਨ ।

Mr. Speaker : If the Chief Minister says that he does not know it, I have no option but to accept the version of the Government.

Chief Minister : Mr. Speaker, Sir, you can take it to be true. There is no question of option.

Mr. Speaker : I have already said this that I have to accept the version of Government.

Sardar Gurnam Singh : Is the Chief Minister unaware of the incident which happened at Halwara ?

Chief Minister : I came to know of this matter here only when it was sought to be raised through an adjournment motion.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਕਲ੍ਹ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਹੁਣ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀ ਐਕਸ਼ਨ ਲਿਆ ਹੈ ?

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਇਨਸਿਸਟ ਕਰਦੇ ਹੋ ? (Why does the hon. Member insist ?)

Sardar Gurnam Singh : Sir, we expect the Chief Minister to take some action and especially when it is alleged that some of his men are involved in beating the military personnel.

Chief Minister : None of my men are there.

Mr. Speaker : I would request the hon. Member to meet the hon. Chief Minister.

There is another adjournment motion given notice of by Comrade Shamsher Singh Josh. It is regarding the resignation of the Chairman, Punjab State Electricity Board.

It is an administrative matter and besides adjournment motions are not allowed in the Budget Session. I, therefore, disallow it.

Comrade Shamsher Singh Josh : Mr. Speaker, Sir, a controversy in this connection has been going on between the Government in the Irrigation and Power Departments and the State Electricity Board. This controversy has even appeared in the Press.

Mr. Speaker : The House is discussing the Demand for Grant in respect of Irrigation and Power and the hon. Member can have his say then and the Minister concerned will give his reply to the points raised by the hon. Member during the course of his speech.

Comrade Shamsher Singh Josh : Sir, it is not a small matter. A man of the standing of S. Karnail Singh has suddenly resigned. I cannot wait for ten days. The Government should clear their position here on the Floor of the House now.

Mr. Speaker : I have already ruled that adjournment motions are not admitted in the Budget Session.

Comrade Shamsher Singh Josh : I would request the Irrigation and Power Minister to make his position clear now.

Mr. Speaker : The hon. Minister will reply to all the points of the hon. Member raised by him during the course of his speech on the Demand for Grant in respect of Irrigation and Power.

CALL ATTENTION NOTICES

Mr. Speaker : There is a call attention motion given notice of by Sarvshri Kartar Singh Dhillon and Om Parkash Agnihotri regarding the hardship experienced by the tenants of Nabha Estate, Simla, on account of their eviction.

Similar notice was received from the hon. Member Shri Balramji Das Tandon which was ruled out of order.

I disallow it.

The next call attention motion has been given notice of by Sardar Lachhman Singh Gill. It is about the situation created by the alleged organised move of the ruling party to register 5,000 new voters to win Patti by-election.

It is a matter that concerns the Election Commission. The hon. Member may, if he so desires, address the Election Commission.

I disallow this notice.

There is still another call attention motion given notice of by Comrade Shamsher Singh Josh regarding the alleged misuse of power by Government machinery to win Patti bye election.

This matter also concerns the Election Commission and the hon. Member may address the Commission if he so likes. I also disallow this notice.

The next call attention motion has been given notice of by Sardar Ajaib Singh Sandhu. It relates to the alleged discotentment prevailing amongst the Scheduled Castes/Backward Classes employees on account of the change of service rules by various Government Departments.

The hon. Member has already given notice of a motion for the discussion of the Eleventh Report of the Commissioner for Scheduled Castes and Scheduled Tribes. He may raise this matter while speaking on the motion. Moreover, he may refer to this matter during the course of his budget speech.

I disallow this notice.

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਅਤੇ ਬੈਕਵਰਡ ਕਲਾਸਿਜ਼ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਤੋਂ ਡੀਪਰਾਈਵ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਮਾਸਟਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮਹਿਕਮੇਂ ਨੇ ਰੂਲਜ਼ ਚੇਂਜ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਅਸੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਇਸ ਮੁਆਮਲੇ ਤੇ ਫੌਰੀ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ।

ਸਥਾਨਕ ਸਾਸਨ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਸਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਹੇ ।

Mr. Speaker : I have already disallowed this notice. The version of the Government is a gospel truth for me. If, however, the hon. Member has something contrary to what the hon. Minister says, he may convince me and I will help him. I would request the hon. Minister to clear the position of the Government.

ਸਥਾਨਕ ਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਜਿਹੜੀਆਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਨਸਟਰੱਕਸ਼ਨਜ਼ ਆਪਣੇ ਦੂਸਰੇ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਉਹ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਕਲੈਰੀਫੀਕੇਸ਼ਨ ਮੰਗਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਹੋਰ ਚੇਂਜ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ।

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਆਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ। (ਵਿਘਨ)

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਕਾਹਲੇ ਨਾ ਪਵੋ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਬਾਰੇ ਮੇਰੀ ਇਹੋ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਠੀਕ ਠੀਕ ਦੱਸ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। (ਹਾਸਾ) (The hon. Member need not feel impatient. My opinion about the Local Government and Welfare Minister is that he always tells the truth.) (*Laughter*)

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਰਵਿਸ 5 ਤੋਂ 10 ਸਾਲ ਤੱਕ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਣੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ......(ਵਿਘਨ)

Mr. Speaker : A notice of a motion for the discussion of the 11th Report of the Commissioner for Scheduled Castes and Scheduled Tribes has already been received.

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ: ਤੁਸੀਂ ਫਾਰੈਸਟ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਫਾਈਲਾਂ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਵੇਖੋ ...... (ਵਿਘਨ)

Mr. Speaker : Does the hon. Member know better than the Minister concerned ?

Sardar Ajaib Singh Sandhu : Sir, the Minister concerned does not know anything.

Mr. Speaker : The hon. Member should please withdraw these remarks.

Sardar Ajaib Singh Sandhu : Sir, I withdraw.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਬਾਲੇ ਦੇ ਹਿਲੀ ਏਰੀਆਜ਼ ਦੇ 6—7 ਹਜ਼ਾਰ ਇੰਪਲਾਈਜ਼ ਨੂੰ ਹਿਲ ਇਲਾਊਂਸ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋਰ ਸਭ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੜੀ ਇਨਜਸਟਿਸ ਤੇ ਡਿਸਕਰਿਮੀਨੇਸ਼ਨ ਹੋਈ ਹੈ।

Mr. Speaker : The hon. Member may, if he so desires, refer to this grievance during the course of his speech on the general discussion of budget.

Comrade Shamsher Singh Josh : Sir, the matter is under the consideration of the Government. I would, therefore, request the Chief Minister to expedite the decision of Government in this connection.

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ: ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੰਸਟੀਚੂਐਂਸੀਜ਼ ਦੇ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਥੇ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਹਨ।

ਕੈਪਟਨ ਰਤਨ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ ਮੇਰੀ ਕੰਸਟੀਚੂਐਂਸੀ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹੋ ਹੀ ਹਾਲ ਹੈ।

Mr. Speaker : Sarvshri Inder Singh Malik and Ram Singh have given notice of a Call Attention Motion regarding the alleged inadequate supply of imported 'Atta in Jind Tehsil.

चौधरी इन्दर सिंह मलिक : स्पीकर साहिब, आटा बहुत ही निकम्मा मिलता है, इस लिये मैं सरकार का इस तरफ ध्यान दिलाना चाहता हूं।

Mr. Speaker : I have already told the hon. Member that he can refer to this matter on the day when the food problem is discussed in the House.

There is another Call Attention Motion given notice of by Chaudhri Inder Singh Malik regarding the sudden decrease in size of the outlets in Kirsola Minor of the Sub-Sunder Branch of the Western Jamuna Canal. I disallow the notice but would like to know from the Irrigation and Power Minister whether such a thing has happened ?

Irrigation and Power Minister : It is not to my knowledge.

Mr. Speaker : But please let the hon. Member know about the position.

Irrigation and Power Minister : All right, Sir.

चौधरी इन्दर सिंह मलिक: स्पीकर साहिब, किरसोला माईनर के मोघाजात को छोटा कर दिया है।

श्री अध्यक्ष : देखिये, चौधरी साहिब महीने में 29 दिन तो मोघों पर ही फिरते रहते हैं। मैंने भी उन को मिलने की कोशिश की मगर मिल नहीं सका। अगर आप उनके नोटिस में लायेंगे तो जरूर कोई रास्ता बता देंगे।

The notices of three adjournment motions and one Call Attention Motion from Chaudhri Net Ram were received late. These will be dealt with tomorrow.

(The hon. Irrigation and Power Minister remains out at the outlets for 29 days in a month. I also tried to see him but in vain. If the hon. Member brings the facts to the notice of the hon. Minister the latter will certainly find a way out.

The notices of three adjournment motions and one Call Attention Motion from Chaudhri Net Ram were received late. These will be dealt with tomorrow.)

Statement made by the Revenue Minister regarding the revival of Zaildars and Inamdars in the State

Revenue Minister (Sardar Ajmer Singh) : Sir, I rise to make a statement regarding Zaildars and Inamdars.

The village system of North-Western India, properly organized and wisely marked, forms a powerful engine of administration. To make it still more effective clusters of villages, which are united by the bond of tribal and historical association, or of common interests, were usually formed into circles or zails over each of which was appointed a Zaildar chosen by the Deputy Commissioner.

2. The value of such an unofficial agency as an important link between the higher officers and the village communities for whose welfare they are responsible was felt since long. As the inferior members of the administrative machinery suffered from the defects which belong to purely official agency it was, therefore, considered necessary to supplement them by

[Revenue Minister]

the representatives of the landowners in the shape of Zaildars and Inamdars. Almost everywhere in the Punjab, and even in so democratic a tribe as the Jats, there are men who stand head and shoulders above the ordinary headmen, and whose influence extends not to one, but to a number of villages. If the proper men are found, and the higher officials of the district know them well and use them wisely, the work of administration is greatly assisted. In his Zaildars the Deputy Commissioner has a ready means of getting into touch with his people, of understanding them and getting them to understand him. He will find many pieces of revenue and administrative work in which he can utilize the services of the Zaildars and above all, he has in them a powerful engine for the prevention and detection of crime.

3. Till the beginning of 1948, Zaildars and Inamdars (called Sufedposhes in some districts) had been serving as a link between the Government and the people, but with the political awakening they came in for a good deal of criticism.

Mr. Speaker (Addressing the hon. Revenue Minister) : I am sorry to interrupt the hon. Minister. I have not received copies of this Statement. Even these copies have not been received in my Secretariat.

Sardar Gurnam Singh : Yes, we do not have copies of this statement.

Revenue Minister : My P.A. told me that these copies have been sent to the Vidhan Sabha Secretariat.

Mr. Speaker : To whom did he deliver these copies ? I have enquired from my office and they say that they have not received copies of the statement.

Sardar Gurnam Singh : Sir, we must have copies of the statement. The hon. Minister can make this statement tomorrow.

Mr. Speaker : It is not to be discussed on the floor of the House. It is better if it is made to-day.

Revenue Minister : In November, 1947 Session of the Legislative Assembly, the demand was made that the close association of Zaildars and Inamdars with Police of the British regime, had brought them into disrepute. In particular some of them were alleged to have given false evidence in criminal cases and had also shown undue zeal in crushing popular movements. The Government, therefore, decided to abolish the institution of Zaildars/ Sufedposhes. However, it was felt by Government that this agency should be replaced by one more adapted to present day conditions. The Deputy Commissioners/Commissioners/Financial Commissioners were, however, of the view that the agency was useful, inexpensive and worth retention. Nevertheless, it was abolished with effect from the 1st April, 1948. Subsequently the Deputy Commissioners were asked to intimate the effects of the abolition of this agency. The Deputy Commissioners expressed their anxiety over the abolition of this agency and majority of them were of the view that by abolishing Zaildars and Inamdars a gap had been created in the administrative machinery in the district, that they were handicapped in the efficient discharge of their duties and that an alternate agency was necessary. The institution was at last *revived* with effect from 14th October, 1950, with the old names—Zaildars and Inamdars and the appointments to those offices were decided to be made afresh in accordance with the revised rules according to which at the time of making new appointment no consideration was to be given to the services rendered by the candidate's family nor to the race to which he belonged.

4. Later on once again the decision was reversed. Consequently it was abolished in the erstwhile Punjab State with effect from 1st October, 1952.

5. In August, 1959 an Honourable member of the House wrote to the Chief Minister, Punjab, that Zaildars and Sufedposhes were the cheapest and the most useful public servants available to the administration which used to serve as liaison between the officers and the public in general. In his opinion, in the absence of Zaildars/Sufedposhes, the masses were absolutely cut off from the officers. The Deputy Commissioners were then asked to examine this proposal from the point of view of district administration as a whole and express their considered views in detail after consulting the local officers of the district. While making their recommendations they were to discuss the present set-up of the rural administration, re-actions of the rural population to the proposal of revival of the institution of Zaildars/ Sufedposhes, any adverse/healthy effects noticed on the over-all administration of the district since the abolition of this agency. All the Deputy Commissioners/ Commissioners, except two supported it on the following grounds :—

(i) The agency was the cheapest and the most useful.

(ii) It was not only used for the detection and investigation of crime but also for its prevention.

(iii) It also afforded useful assistance for the realisation of Government dues.

(iv) Since the abolition of the agency there had been no link between the general public and the Government resulting in the deterioration of the administration and the true picture of the state of affairs in the villages was not available for officers.

(v) With the abolition of the agency the Police Department had been greatly handicapped. The maintenance of law and order, the prevention and detection of crime required close public co-operation.

(vi) A large number of criminal cases failed in courts as the prosecution witnesses resiled as compared with the period prior to the abolition of the agency when very few witnesses could be won over by the accused.

(vii) The revenue and other collection work had suffered badly due to the abolition of the agency. There were arrears of Government dues amounting to crores of rupees.

(viii) There was no agency to act as liaison between the Government and public, to solve the problems of the villages to their entire satisfaction and having courage to speak the truth. The Gram Panchayats failed to take their places due to party factions and semi-judicial character.

(ix) In absence of Zaildars/Sufedposhes, there were a number of cases of embezzlements by the lambardars who were being supervised formerly by the Zaildars/Sufedposhes.

(x) As the members of the Panchayat including the Sarpanches were elected by the village body, they were found reluctant to help the Revenue Officers in the discharge of their functions which had to be sometime coercive. They did not willingly give information against any of their voters, be it for the prevention or detection of crime or for enforcing the coercive process for the realization of the Government dues.

[Revenue Minister]

(xi) Social Workers too had not come up to the expectations.

6. The Council of Ministers in their meeting held on the 15th June, 1960, accepted, in principle, that the institution of zaildars/sufedposhes should be revived but desired that before this is done details should be worked out as to their duties, designation and the means of making the institution influential and useful. This work was entrusted to a Committee comprising of Finance Minister, Renenue Minister, Financial Commissioner, Revenue, Home Secretary and Inspector General of Police.

The Committee expressed the view that the duties of the zaildars/ inamdars already stand adequately and extensively defined in rules 9 and 10 of the Land Revenue Rules (copies at Annexure 'A') which did not need any alteration at this stage. The qualifications prescribed in rules 4-5 of the said rules (copies at Annexure 'B') were also found to be adequate except that the provision made in clause (a) of rule 5 *ibid* regarding holding of property was considered to be out of date in the present context of administrative set up where general emphasis is laid on the socialistic form of Society.

Regarding the nomenclature of the agency a change was considered necessary and the Committee recommended the incumbents be designated as Zail Sewaks/Up-Zail Sewaks.

The old grades of remuneration varied from Rs 150 to Rs 350 in the case of Zaildars and from Rs 50 to 100 in the case of Inamdars. On the recommendation made by the Committee, referred to above, the Council of Ministers decided that the old rates may be replaced by a uniform rate of Rs 300 per annum in the case of Zail Sewaks and Rs 200 per annum in the case of Up-Zail Sewaks.

7. In all there will be 1,084 Zaildars and 1,051 Inamdars in the State (including former Pepsu) out of which 787 Zaildars and 627 Inamdars will be in the erstwhile Punjab areas and 297 Zaildars and 424 Inamdars in the erstwhile Pepsu areas. The total expenditure on account of remuneration to 1,084 Zaildars and 1,051 Inamdars comes to Rs 3,25,200 and Rs 2,10,200 per annum, respectively. It may be stated that out of 1,084 Zaildars and 1,051 Inamdars, 274 Zaildars and 399 Sufedposhes are already working in the erstwhile Pepsu districts. They were paid annually Rs 32,135 and Rs 15,305, respectively, but now with the enforcement of the new system of payment they will be paid Rs 82,200 and Rs 79,800, respectively. It means that the new appointments of 810 Zaildars and 652 Inamdars (inclusive of new posts in Sangrur and Bhatinda Districts of former Pepsu areas) will be made and they will be paid Rs 2,43,000 and Rs 1,30,400 per annum, respectively. Prior to the enforcement of new system of payment at the rate of Rs 300 and Rs 200 per zaildar/inamdar, respectively, there were 1,004 Zaildars and 957 Inamdars in both the areas of erstwhile Punjab and Pepsu and the amount of Rs 2,10,566 and Rs 55,506, respectively, used to be paid annually to them.

8 All the decisions of the Council of Ministers have been implemented except the change in the nomenclature of office from zaildars and inamdars to zail sewaks and up-zail sewaks. This decision could not be implemented without an amendment in the Land Revenue Act, 1887, for which purpose necessary Bill (copy at Annexure 'C') was introduced in the Punjab Vidhan Sabha in the last Autumn Session but it was not taken up by the Vidhan Sabha for want of time and it will come up now in the Budget Session. In the above-mentioned Bill besides the general amendment regarding the nomenclature of these offices, the following two sections are also to be amended :—

(i) Sub-clause (d) of clause (9) of section 3 of Land Revenue Act ; and

(ii) Sub-section (2) of section 28 of the Act *ibid.*

The reasons for the amendments are given below :—

I would not repeat these amendments which are incorporated in a Bill pending in this House.

Mr. Speaker : It would have been appropriate if before inviting the applications, these changes should have been made in the Act.

Revenue Minister : These amendments have nothing to do with the appointment of Zaildars and Inamdars. Such a provision already exists in the Land Revenue Act. Only the nomenclature of the Zaildars and Inamdars have to be changed ; there are certain provisions which are redundant in the Land Revenue Act, and have to be deleted. They relate to Zaildari cess which was never realized nor this Government proposes to realise any Zaildari cess for paying to Zaildars and Inamdars.

9. The institution of zaildars and inamdars was revived with effect from 28th November, 1963, by the order of the Governor of Punjab. The Deputy Commissioners were asked to start inviting applications from the contending persons for these posts and ensure that only active, competent and suitable persons wielding influence not only over lambardars but who also command respect among the people in the zail should be appointed so that they should prove effective in assisting the administration in all respects, particularly in the speedy and regular realisation of Government dues. It was also emphasised to the Deputy Commissioners that as Collectors, in making appointments to these posts, they must keep in view the needs of the zail where the vacancy has to be filled. It is worth-while to remember that the Zaildar/Inamdar has an important role to play and that on their choice will depend largely the smooth working of the revenue and criminal administration in the zail. Under the Rules and instructions, lambardars have a preferential claim to the office of zaildar/ inamdar. It has been impressed upon the Deputy Commissioners that the real criterian is, however, not the holding of the office of a lambardar but the candidate's suitability for the higher post, keeping in view his record of service to the administration, his influence and standing in the zail. The Deputy Commissioners have also been asked to give special consideration to the claims of such Harijan candidates who are otherwise suitable for these appointments. In this connection, it was made clear to them that fitness for the job should be the paramount consideration.

10. There has been some criticism over the decision of Government to revive the zaildari and inamdari system in the State. Some of the Panchayati Raj people showed some signs of being perturbed over it. According to them, the zaildars would create a parallel line of individual non-officials, whose only contribution will be to detract from the prestige of democratically elected representatives. But this impression, I respectfully submit, is misplaced. The functions and duties of a Panchayat are to decide Criminal, Civil and Revenue cases judicially falling within their jurisdiction. Besides that they have to look to the development of their Panchayat area as also to look after the Panchayat property.

Samities and Zila Parishads have also to act within their domain and look to the development of their areas and for this purpose have to raise funds by imposing taxes, etc. The Zaildars and Inamdars have none of these functions to perform. Their field of activity is well demarcated as against that of the Panchayat Raj section. Neither their duties and functions overlap nor they come in conflict

[Revenue Minister]

with each other. The Zaildars and Inamdars are meant primarily to assist the Revenue officials in the collection of land revenue and other Government dues and supervise and control the Lambardars in their Zails. They have also to assist the Revenue officials in preparing and maintaining revenue record and in preparing correct statistics of many kinds which is being done often. They have to assist the Government officers/officials in general in getting the orders of the Government implemented in their Zails. This is a non-official agency which provides a very useful link between official machinery and the public. A vacuum and a gap had occurred by their absence and the Government suffered loss of lakhs of rupees. This deficiency and gap is sought to be filled in by their appointments.

ANNEXURE 'A'

LAND REVENUE RULES

Rule 9. Duties of Zaildars

The duties of a Zaildar are :—

(i) to promote communal harmony ;

(ii) to assist in the removal of untouchability and other social disabilities ;

(iii) to render all possible assistance in the work of beneficent departments and in execution of development schemes in progress in his Zail and to enlist the help and co-operation of the people of the Zail generally ;

(iv) to render all assistance to the Police in the maintenance of law and order and prevention of crime and investigation of criminal cases in the Zail ;

(v) to supervise and assist in the collection of Government dues ;

(vi) to render such assistance in the work of survey, crop inspections, preparation of records and assessment or other branches of revenue administration within the Zail as the Collector may require ;

(vii) to exert his influence to secure within his Zail prompt obedience to all orders of Government ;

(viii) to render assistance to all branches of the Administration generally and in particular assist in recruitment to the armed forces, National Voluteer Corps, etc,

(ix) to render assistance in social work generally e.g., first aid to the injured, Red Cross works, cause of adult education.

DUTIES OF SUFEDPOSHES (INAMDARS)

Rule 10 Duties of Inamdars

A sufedposh shall perform such duties and render such assistance in the district administration as are required by the orders of Government under which the inam was first granted; and the Collector may also require him to perform any of the duties of a Zaildar.

ANNEXURE 'B'

LAND REVENUE RULES 1909

4 *What persons are eligible for zaildarship and inams.*—Only the following persons shall be eligible for appointment as zaildars or inamdars :—

(i) a headman in the zail ;

(ii) a landowner, a tenant holding from Government or an allottee in the zail—

(a) who is a Sarpanch or Panch ; or

(b) who is an Honorary Assistant Recruiting Officer or an Honorary Extra Assistant Recruiting Officer ; or

(c) who was on or before partition a zaildar or a headman in the undivided Punjab ; or

(d) who is a retired Indian Commissioned Officer or Junior Commissioned Officer or a retired non-Commissioned Officer of the rank of Haveldar or Dafadar or a rank corresponding thereto ; or

(e) whose candidature has been previously approved by the Commissioner on the recommendation of the Collector :

Provided that no person who is not a displaced person shall be eligible for first appointment in a zail in which the last incumbent was a Muslim, who has migrated to Pakistan.

Note.— (1) The Commssioner shall give his approval sparingly and shall in no case approve more than two candidates for any one appointment.

(2) The Commissioner shall not give his approval except on one or more of the following grounds :—

(a) The extent of personal service of the candidate to the Nation and the State.

(b) Personal influence in the zail acquired as a result of work of a beneficent or philanthropic character.

5. *Appointment of Zaildars.*—In the appointment of zaildars regard shall not be had to any alleged here ditary claim but regard shall be had, among other matters, to—

(a) the personal influence acquired by him as a result of work of a beneficent or philanthropic character in the zail ;

(b) the extent of personal service (including Military Service) rendered to the nation and the State ;

(c) his personal character, ability and freedom from indebtedness ;

(d) the degree in which the candidate is fitted to represent the majority of the agriculturists who reside in the zail.

8. *Appointment of Inamdars.*— Subject to any condition and limitations expressly made by Government when granting an inam, appointments to the office of inamdar shall be made, as nearly as may be in the manner provided in the rules relating to zaildars.

ANNEXURE 'C'

Bill No. 22-PLA of 1963

THE PUNJAB LAND REVENUE (SECOND AMENDMENT) BILL, 1963

A

Bill

further to amend the Punjab Land Revenue Act, 1887

BE it enacted by the Legislature of the State of Punjab in the Fourteenth Year of the Republic of India as follows :—

1. *Short title.*—This Act may be called the Punjab Land Revenue (Second Amendment) Act, 1963.

2. *Amendment of Section 3 of Punjab Act* 17 *of* 1887.—For sub-clause (d) of clause (9) of section 3 of the Punjab Land Revenue Act, 1887 (hereinafter referred to as the principal Act), the following sub-clause shall be substituted, namely :—

"(d) the village officer's cess ; and".

3. *Amendment of section* 28 *of Punjab Act,* 17 *of* 1887.—Sub-section (2) of section 28 of the principal Act shall be omitted.

4. *General amendment of Punjab Act* 17 *of* 1887.—In the principal Act, for the words "Zaildar" and "Inamdar", with all their grammatical variations, wherever occurring, the words "Zail Sewak" and "Up-Zail Sewak" respectively shall be substituted.

STATEMENT OF OBJECTS AND REASONS

In view of the advantages of the institution of Zaildars/Inamdars, especially in the context of the present emergency, for speedy execution of development schemes, collection of Government dues, procurement of recruits and volunteers for the Army, Home Guards, etc., Government have decided to revive it with the changed nomenclature of 'Zail Sewaks' and 'Up-Zail Sewaks' and to pay them fixed remuneration of Rs 300 and Rs 200 per annum respectively. It necessitates an amendment of the Punjab Land Revenue Act, and hence, this Bill.

AJMER SINGH.

[Revenue Minister]

FINANCIAL MEMORANDUM

Government have decided to revive the old institution of Zaildar and Inamdar with the changed nomenclature of Zail Sewak and Up-Zail Sewak respectively. To implement this decision, it is proposed to introduce the Punjab Land Revenue (Second Amendment) Bill, 1963, in the ensuing Session of the State Legislature. After this legislation has been passed, the appointment of Zail Sewaks and Up-Zail Sewaks will be taken in hand. A Zail Sewak will be paid Rs 300 per annum and an Up-Zail Sewak, Rs 200 per annum. The annual expenditure of this institution is likely to amount to Rs 3,25,200 in the case of Zail Sewaks and Rs 2,10,200 in the case of Up-Zail Sewaks. The total amount of Rs 5, 25,400 will be paid out of the land revenue by way of assignments, i.e., the expenditure will be assigned out of the land revenue collections of the State every year. The Finance Department has already agreed to the revival of this institution and to the payment of Rs 300 and Rs 200 per annum to a Zail Sewak and Up-Zail Sewak, respectively.

(At this stage, the Home Minister rose in his seat).

Comrade Shamsher Singh Josh : May I point out, Sir, that the statement, which the Home Minister is going to make, has been delivered to the Members, but the one already made by the Revenue Minister has not been delivered to us so far.

Mr. Speaker : I have already told S. Ajmer Singh that his statement has not been delivered to the Sabha Secretariat so far. Let the Home Minister now make his statement.

Statement made by the Home Minister regarding arrests etc., of Truck Drivers at Sales Tax Barrier, Bahalgarh, police station Rai (district Rohtak)

Home Minister (Shri Mohan Lal) : Sir, I rise to make a statement in regard to Call Attention Notice regarding arrests etc., of the Truck Drivers at Sales Tax Barrier, Bahalgarh, police station Rai (district Rohtak).

On the night between 21st/22nd February, 1964 at about 11-40 p.m. truck No. P.N. Q. 501 loaded with sundry goods bound for Ludhiana from Delhi was checked at sales-tax barrier, Bahalgarh (Rohtak District). Taxation Sub-Inspector Rakha Ram found the vouchers of load incomplete and as such directed Shri Aya Singh, the driver of the truck to pay Rs 20 as imposition fine or to go back to Delhi to get the requisite information. The driver did not agree to this and got enraged and flared up. He stopped his truck on the G.T. Road and threatened the Taxation Sub-Inspector that he would see that no truck moved on either side of the barrier and the barrier stopped functioning. He persuaded all other drivers approaching the barrier from both directions to join him in his protest against the Taxation staff. The result was that a large number of trucks stopped on the road resulting in the blockade of the traffic. The efforts made by S.H.O., Rai did not produce any tangible results. The S.P., Rohtak on receipt of this information on 22nd February, 1964 rushed to the spot. Shri Gill, Deputy Excise and Taxation Commissioner, Ambala, Shri Banerjee, S.D.M., Sonepat, and Shri G.L. Sharma, Resident Magistrate, Sonepat also reached there. Although Shri Gill, Deputy Excise and Taxation Commissioner promised to look into the grievances of the truck drivers yet they started getting violent and aggressive with the result that the situation had assumed alarming proportions. More Police force and Tear-smoke gas squad had to be requisitioned to meet the emergency. As the conduct of the drivers constituted an offence a case F. I.R. No. 23, dated 22nd February, 1964 under section 342/188/143/147/IPC was registered at P.S. Rai. Eighty-three drivers were put under arrest and later released on bail. This action proved effective and

road was cleared off as the rest of the drivers felt demoralised and fled away leaving loaded trucks on the road. The unattended trucks were removed aside and parked off the road. The traffic was resumed and normalcy restored by 6.30 p.m. The C.M. had also reached there while on his way to Chandigarh and had seen the situation.

2. Since the agitation was called off, cases against the truck drivers were withdrawn by the Government as a gesture of good will.

फतेह चन्द विज : ग्रान ए प्वायंट ग्राफ, ग्रार्डर सर। यह जो स्टेटमैंट ग्रभी होम मिनिस्टर साहिब ने दिया है इस बारे में मैं यह जानना चाहता हूं कि जब कैबिनट ने 1963 में यह फैसला किया था कि चूंकि बैरियर्ज़ कुरप्शन के ग्रड्डे बन गए हैं इस लिये उन को बन्द कर दिया जाए, ग्रौर वह 7 महीने तक बन्द भी रहे हैं ग्रौर उसके बाद कैबिनट ने ग्रपने उस फैसले को रीवाइज़, भी नहीं किया है तो फिर ऐकसाइज़ एंड टैक्सेशन कमिश्नर ने इनको कैसे दुबारा चालू कर दिया है ? क्या उसकी पावर्ज़ कैबिनट से ज्यादा है ? ग्रापकी मार्फत मैं ग्रर्ज़ करूंगा कि वह इस बात पर रौशनी डालें ।

Mr. Speaker : There can bo no discussion on the Minister's statement. The Honourable Member may refer tothis matter in his speech during the general discussion on the Budget and the Minister concerned will reply to it.

Papers laid on the Table

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to lay on the Table the Annual Report on the working of the Punjab Public Service Commission for the period from the 1st April, 1962 to 31st March, 1963, as presented to the Governor under Article 323 of the Constitution, together with the Memorandum explaining the reasons for the non-acceptance of the advice of the Commission.

Irrigation and Power Minister (Chaudhri Ranbir Singh) : Sir, I beg to lay on the Table the statement of the guarantees issued by the State Government during the year 1963-64 for the re-payment of principal amounts of loans and interest accrued thereon by the Punjab State Electricity Board, as required under Section 66 of the Electricity (Supply) Act, 1948.

Report of the Business Advisory Committee

Mr. Speaker : I shall read out to the House the Report of the Business Advisory Committee of the Punjab Vidhan Sabha which met on the 3rd March, 1964. It is stated therein :

"The Committee met on the 3rd March, 1964, at 11.30 a.m. Besides the Speaker, the following attended the meeting :—

(1) Shrimati Shanno Devi, Deputy Speaker.
(2) Shri Mohan Lal, Home Minister.
(3) Chaudhri Ranbir Singh, Irrigation and Power Minister.
(4) Sardar Gulab Singh, Chief Parliamentary Secretary.
(5) Chaudhri Devi Lal.
(6) Sardar Gurnam Singh.
(7) Comrade Shamsher Singh Josh.

The Committee made the following recommendations—

[Mr. Speaker]

1. On Thursday, the 5th March, 1964, instead of a non-official resolutions, the motion under Rule 84 given notices of by Comrade Jangir Singh Joga and Sardar Ajaib Singh Sandhu, M.L.As, regarding situation arising out of the recent unprecedented wave of cold and frost and the situation created by the rising prices of foodgrains and other commodities in the State may be discussed.

2. The Demands relating to the following items will be discussed in the Vidhan Sabha for the period mentioned against each on the days set apart for the Voting of Demands for Grants—

Industries	.. One day.
Education	.. One day.
Transport	.. One day.
Excise and Taxation	.. One day.
Irrigation and Power	.. One day.
General Administration, Police and all the remaining demands	.. Last two days.

3. The Punjab Pre-emption (Amendment) Bill, 1962—a non-official Bill received from the Punjab Legislative Council may be brought on the agenda on a day when official legislative business is taken up.

4. Since one day has been allotted for the discussion of the Demand for Grant in respect of Transport, the Committee considered that the matter sought to be raised through the notice for half-an-hour discussion by Sarvshri Hardwari Lal, Gian Singh Rarewala and eleven other Members, on the matter arising out of starred questions Nos. 4502, 4521, 4522 and 4850, may be raised during the discussion on the said Demand, If, however, considered necessary, the duration of the sitting of the Vidhan Sabha when the above Demand is discussed, may be extended by half-an-hour."

Home Minister : Sir, I beg to move.—

That this House agrees with the recommendations contained in the Report of the Business Advisory Committee.

Mr. Speaker : Motion moved.

That this House agrees with the recommendations contained in the Report of the Business Advisory Committee.

Mr. Speaker : Question is—

That this House agrees with the recommendations contained in the Report of the Business Advisory Committee.

The Motion was carried.

***General Discussion on the Budget (Resumption) (Not Concld.)**

Mr. Speaker : Before I call upon any Honourable Member to address the House, I may state that some Communist friends have complained that they have not been given time to speak proportionate to their strength. I am sorry, if any lapse has occurred on this account. According to the time available from today for discussion on the Budget, every Member is entitled to speak for 4½ minutes. But, I have reduced the time of the Treasury Benches from 4½ minutes to 4 minutes per head and increased the time of the Opposition from 4½ to 5 minutes per Member. Now, it is for them to decide amongst themselves as to how much time each of the Members would like to have. The total time, the various parties will be entitled to have, will be :

Akalis	.. 1½ hours.
Prajatantras	.. 55 minutes.
Progressive Independents	.. 45 minutes.
Communists	.. 40 minutes.
Jan Sangh	.. 30 minutes.
Swatantras	.. 5 minutes.
Socialists	.. 5 minutes.

**Note* : For previous discussion on the Subject please see P.V.S. Debates Vol. I No. 9 dated 3rd March, 1964.

Comrade Shamsher Singh Josh : Sir, the time allotted for the Communist Party is inadequate in view of the importance of the general discussion on the Budget.

Mr. Speaker : I am sorry, I cannot give any more time. Whatever time you are now taking, will be deducted from the time allotted to your Party. Allotment of time has been made in accordance with the decision of the Business Advisory Committee, on which you and others are represented. I cannot make any change in it now.

Excise, Taxation and Capital Minister (Shri Ram Saran Chand Mittal) **:** Sir, I beg to move for leave to introduce the East Punjab Molasses......

Mr. Speaker : I am sorry, I cannot allow the introduction of the Bill at this stage. You can do it tomorrow.

Excise, Taxation and Capital Minister : All right, Sir.

Mr. Speaker : Shri Rup Lal Mehta was in possession of the House yesterday. He may resume his speech.

चौधरी नेत राम : स्पीकर साहिब, एक आल इंडिया पार्टी को सिर्फ पांच मिनट देना तो ठीक बात नहीं है.... (हंसी)

श्री अध्यक्ष : अगर आल इंडिया पार्टी का मैम्बर ही सवा लाख हो तो मैं क्या कर सकता हूं (हंसी) **(What can I do if that All India Party consist of a solitary Member?)** (*laughter*)

श्री रूप लाल मेहता (पलवल) : स्पीकर साहिब, मैंने कल पंजाब की तरक्की के बारे भी रोशनी डाली थी और आज भी उस के बारे में अपने विचार सदन के सामने रखना चाहता हूं। पंजाब में काफी तरक्की हुई है। मेरे विचार में इस के सम्बन्ध में दो राए नहीं हो सकतीं। हमारी सरकार पंजाब की तरक्की के लिये काफी कोशिश कर रही है। उस के लिये सरकार धन्यवाद की पात्र है। हमारे प्रान्त में इंडस्ट्री, एजूकेशन और समाल स्केल इंडस्ट्री में भी काफी तरक्की हो रही है। हमारी सरकार ने नेशनल एमर्जैंसी के वक्त भी काफी तरक्की की है। लोगों को बढ़ावा दिया है। हमारी सरकार ने छोटे मुलाज़मों को 5 रुपए माहवार उन की सहायता के रूप में दिया है लेकिन सरकार ने मिडल क्लास के कर्मचारियों के लिए कुछ भी नहीं दिया है। मैं सरकार से प्रार्थना करना चाहता हूं कि मिडल क्लास के मुलाज़मों के लिये भी कुछ सहायता दी जाए ताकि उन को कुछ सहारा मिल सके।

(Sardar Gurnam Singh, a member of the Panel of Chairmen, in the Chair.)

चेयरमैन साहिब, जहां तक स्टेट की तरक्की का ताल्लुक है उस बारे में दो राए नहीं हो सकती हैं। पंजाब में काफी तरक्की हुई है, लेकिन मैं अपनी पलवल कांस्टीच्युएंसी के बारे में अर्ज़ करना चाहता हूं। मेरी कांस्टीच्युएंसी का इलाका बहुत ही पसमांदा है। वहां पर बहुत गरीबी मौजूद है। सरकार ने उन की गरीबी को दूर करने के लिये कोई डिवैल्पमेंट नहीं की। उस इलाके के लिये कोई न्याय नहीं हो रहा है। मैं इस सदन का दो साल से मैम्बर हूं। मैं हर साल अपने इलाके की ग्रीवैंसिज़ सदन में रखता हूं। मैंने बार २ कहा कि हमारा इलाका बहुत ही पिछड़ा हुआ है। उस की हालत वैसी ही है जैसी कि 100 साल

[श्री रूप लाल मेहता]
पहले थी। उस में कोई फर्क नहीं आया है। पंजाब में जो तरक्की हुई है उस से मुझे कोई हसद नहीं है। मुझे खुशी है कि पंजाब तरक्की की राह पर चल रहा है लेकिन मैं अपनी कांस्टीच्युएंसी के बारे में अर्ज करना चाहता हूं। उस इलाके की बहबूदी के लिये सरकार को जल्दी ही कदम उठाने चाहिएं। हमारी सरकार पंजाब में 6 रेफरल हस्पताल खोलने जा रही है, हमारी सरकार ने पलवल में कोई हस्पताल का प्रोविज़न नहीं रखा है। मैं चाहता हूं कि वहां पर रेफरल हस्पताल खोला जाए ताकि लोग वहां पर जा कर दवाई ले सकें। वहां के लोग बहुत गरीब हैं और वह दवाई लेने के लिये बाहर नहीं जा सकते। इस लिये सरकार को चाहिए कि वहां पर रेफरल हस्पताल खोला जाए।

चेयरमैन साहिब, हमारी सरकार ने हरिजनों के लिये काफी कुछ किया है लेकिन मेरे इलाके के हरिजनों के लिये सरकार ने कम काम किया है। अगर इस तरह से सरकार मेरे इलाके के हरिजनों की बेहतरी के लिये काम करती रही तो मैं समझता हूं कि यह मसला हल नहीं होगा बल्कि आगे से खराब हो जाएगा। सरकार ने इस साल 12 हरिजनों को ज़मीन खरीदने के लिये 30 हज़ार रुपया दिया है। इस के साथ ही साढ़े छः हज़ार रुपये इंडस्ट्री चलाने के लिये फ्री लोन दिया है। इतनी थोड़ी रकम से यह मसला हल नहीं होगा। मैं चाहता हूं कि वहां के पसमांदा इलाके के लिये ज़्यादा रुपया अलाट किया जाए ताकि वह अपने पांवों पर खड़ा हो सके। मैं मंत्री महोदय से प्रार्थना करना चाहता हूं कि उन की हालत को सुधारने के लिये खास कदम उठाएं। मेरी कांस्टीच्युएंसी का एक हरिजन लड़का जिसका नाम बालकृष्ण था, चंडीगढ़ में ओवर सीयर की फस्ट क्लास में पढ़ता था। सरकार ने उसे वक्त पर वज़ीफा नहीं दिया जिस से वह अपनी स्टडी आगे जारी न रख सका। अब वह गांव जा कर ईंट और गारे की मज़दूरी कर के 2 रुपये रोज कमा रहा है। मैं सरकार से प्रार्थना करना चाहता हूं कि इतना लोंग प्रोसीजर अडाप्ट नहीं करना चाहिए। मैं चाहता हूं कि वज़ीफा देने वाले डिपार्टमैंट और इंस्टीच्युशन में को-आरडीनेशन होनी चाहिए ताकि लोगों को वक्त पर वज़ीफे मिल सकें और वे अपनी स्टडी को जारी रख सकें।

चेयरमैन साहिब, मैं फलड के बारे में अर्ज़ करना चाहता हूं। खादर एरिया के 12 गांव हैं जहां पर हर साल जमना नदी के कारण बाढ़ आती है। लोगों का काफी नुक्सान होता है। यह गांव राजपुर सोलरा, बागपुर हैं। मैं उस इलाके के हलात कई बार इस सदन में सरकार के नोटिस में लाया हूं कि वहां के लोगों को निकाल कर किसी अन्य स्थान पर बसाया जाए। सरकार ने इस तरफ आज तक कोई ध्यान नहीं दिया। वहां पर आफिसर भी गए। वहां के लिये प्लैनिंग भी तैयार की गई लेकिन अब तक वह स्कीम कम्पलीट नहीं हुई। सरकार हर साल इस इलाके के लिये रिलीफ देती है लेकिन इतनी थोड़ी रिलीफ से काम नहीं चलता। मैं चाहता हूं कि इस मसले को दूर करने के लिये एक बार ही उन की सहायता कर दें ताकि हर साल का झगड़ा खत्म हो जाए।

चेयरमैन साहिब, पलवल हलके के अन्दर सड़कें बनाने के लिये रुपए नहीं रखे गए। से पलवल मोहना और विलिज रोड्ज़ के लिये बजट में कोई प्रोविज़न नहीं रखी गई।

इस लिये मैं पी. डब्ल्यू. डी. मिनिस्टर से प्रार्थना करना चाहता हूं कि सड़कें तैयार करने के लिये रुपया बजट में रखा जाए और उन को जल्दी ही बनाने के लिये प्रबन्ध किये जाने चाहिएं ।

चेयरमैन साहिब, सरकार ने डिमांड नम्बर 56 में लोन टू दी प्राइवेट पार्टीज़ एंड ज़िला परिषद के लिये 26 करोड़ रुपये रखे हैं । हमारे इलाके के लिये कुछ भी रुपए अलाट नहीं किए गए । वह इलाका बहुत ही पसमांदा इलाका है । उस इलाके के लिये रुपए अलाट किये जाने चाहिएं ताकि यह इंडस्ट्री चला सकें । मैं इंडस्ट्री के बारे में अर्ज़ करना चाहता हूं कि पलवल के इलाके में कोई इन्डस्ट्रीयल डिवैल्पमैंट नहीं हुई है । देहली से बल्लभगढ़ तक काफी इंडस्ट्री की तरक्की हुई है । वहां के लोग खुशहाल हो रहे हैं, लेकिन बड़े अफसोस से कहना पड़ता है कि पलवल में कोई भारी इंडस्ट्री के लिये इस बजट में प्रोवीज़न नहीं की गई । मुख्य मन्त्री साहिब के कहने पर मैंने कुछ आदमियों को इंडस्ट्री लगाने के लिये तैयार किया । लोगों ने 20 हज़ार के शेयर कोआप्रेटिव बैंक में जमा भी करवाए लेकिन डायरैक्टर आफ इंडस्ट्रीज़, पंजाब एक साल के अन्दर यह भी नहीं बता सके कि अगर आप फाऊंड्री लगाएं तो टीन प्लेट अलाट हो सकेगी या नहीं । वहां के लोग अपने रिसोर्सिज से फैक्टरी लगाने के लिये और कोटा को लिफ्ट करने के लिये तैयार हैं तो भी इस महकमे के अफसर लोगों की कोई तसल्ली नहीं कर सके और सही हालत भी बयान नहीं कर सके । इस तरफ उस महकमें के अधिकारियों को ध्यान देना चाहिए था लेकिन इस तरफ कोई गौर नहीं किया गया । मैं समझता हूं कि जहां पर उन के वैस्टिड इंट्रेस्ट हैं वहां पर ही वह ध्यान देते हैं । वह भी सरमायदारों के साथ मिले हुए हैं और वह गरीबों की बहबूदी बिलकुल नहीं करते । मैं इस बात को सरकार के नोटिस में कई बार लाया हूं लेकिन अभी तक कोई ध्यान नहीं दिया गया । आखिर तंग आकर मुझे कहना पड़ा कि आप अपना रुपया निकाल लें ।

चेयरमैन साहिब, मैं एग्रीकल्चरल प्रोडक्शन के बारे में अर्ज़ करना चाहता हूं । हमारी सरकार एग्रीकल्चरल प्रोडक्शन बढ़ाने के लिए सलोगन लगा रही है लेकिन हमारे एग्रीकल्चर डिपार्टमैंट के आफिसर्ज़ मेज़ कुर्सियों पर बैठ कर फर्ज़ी आंकड़े सरकार को भेज देते हैं । मैं समझता हूं कि फर्जी आंकड़ों से एग्रीकल्चरल प्रोडक्शन दुगनी नहीं हो जाएगी । उस के लिए सरकार को ठीक स्टैप्स उठाने चाहिएं । हमारा प्रान्त एग्रीकल्चरल प्रोडक्शन के बारे में सरप्लस है । इस के बावजूद भी पंजाब में, कहत के आसार नज़र आ रहे हैं । हमारी सरकार ने यहां की गन्दम एक्सपोर्ट कर दी । यहां पर खाद्य पदार्थों की कमी हो गई; लोगों में हाहाकार मची । उन के बाद सरकार को इम्पोर्टिड गन्दम लोगों को मुहैय्या करनी पड़ी है । सरकार ने खुद ऐसी पालिसी अख्तियार कर के मंहगाई को इनवाइट किया है । मैं चाहता हूं कि सरकार अपनी फूड पालिसी को रिवाइज़ करे । लोगों को सस्ते दामों पर चीजें मुहैया हों ताकि वह अपना गुजारा कर सकें। अगर सरकार ने इस तरफ कोई कदम नहीं उठाया तो हो सकता है कि यहां पर भी ऐसे हालात पैदा हो जाएं जो कि यू० पी० में पैदा हो गए हैं । लोग भूख से तंग आ कर जबर्दस्ती मंडियों से चीजें उठाएंगे । मैं चाहती हूं कि यहां पर ऐसे हालात सरकार पैदा न होने दें । (घंटी)

[श्री रूप लाल मेहता]

चेयरमैन साहिब, मैं दो साल से इस सदन में अपने इलाके की तक्लीफें बयान कर रहा हूं लेकिन सरकार ने इस तरफ कोई तवज्जुह नहीं दी है। मेरे इलाके के साथ बहुत बेइंसाफी हो रही है। जब मैं विधान सभा का इजलास एटैंड करके गांवों में जाता हूं तो लोग मुझ से पूछते हैं कि सरकार ने हमारे लिए बजट में क्या २ रखा है। सरकार हमारे लिए क्या कुछ कर रही है। जब मैं बजट के पन्ने देखता हूं तो मुझे मेरे इलाके के लिये कोई भी स्कीम नज़र नहीं आती। वहां के लोग सरकार की इस पालिसी से बहुत ही मायूस हैं।

इस में कोई शक नहीं है कि कांग्रेस सरकार ने हमारे सूबे में बहुत तरक्की की है और उस के लिये वह बधाई की पात्र है। लेकिन इस सम्बन्ध में मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूं कि जो इलाके अंग्रेज़ों के ज़माने से पिछड़े, पसमांदा चले आ रहे हैं उन की तरफ हमारी सरकार को विशेष ध्यान देना चाहिये। मेरा इलाका बहुत पिछड़ा हुआ है; उस की तरफ सरकार को विशेष ध्यान देने की ज़रूरत है। ताकि वह भी तरक्की कर के बाकी सूबे की लेवल पर आ सके।

बजट में 26 करोड़ रुपये के करीब पंचायत समितियों और प्राईवेट पार्टियों को करज़ा देने के लिये रकम रखी गई है। यह ठीक है कि पंचायत समितियों को रुपया कर्ज़ दिया जाएगा और दूसरी प्राईवेट पार्टियों को भी दिया जाएगा। लेकिन मैं प्रार्थना करूंगा कि जो इलाके पिछड़े हुए हैं इस रुपये में से ज्यादा हिस्सा उन को मिलना चाहिये ताकि वहां के लोग भी स्वतन्त्रता के प्रकाश का अनुभव कर सकें, सरकार की प्रशंसा करें और अनावश्यक नुक्ताचीनी से परहेज़ करें।

बिजली के मन्त्री महोदय से मैं यह प्रार्थना करना चाहता हूं कि ठीक है कि प्रदेश में हज़ारों ट्यूब-वैल पहले लग चुके हैं, और भी हज़ारों लगाए जाएंगे। अगले पांच सालों में तमाम गांव को, जहां पंचायतें हैं, इलैक्ट्रीफाई कर दिया जाएगा। मैं उन की प्रशंसा करता हूं लेकिन उन की सेवा में यह कहना चाहता हूं कि मेरा इलाका बहुत पिछड़ा हुआ है; उस की तरफ बिजली देने में विशेष ध्यान दें ताकि वे लोग भी माईनर इरीगेशन से फ़ायदा उठा कर सूबे की पैदावार बढ़ाने में सहायक हो सकें। और हमारा सूबा खुदकफील हो। हमारा सूबा पहले अनाज में सरप्लस होता था लेकिन अब हम नीचे नीचे जा रहे हैं। माननीय मन्त्री से मेरी गुज़ारिश है कि जो रुपया उन को एलोकेट किया जाए उस में से काफी रुपया मेरे इलाके को भी दिया जाए ताकि वहां के पिछड़े हुए लोग बिजली के ज़रिये इंडस्ट्री कायम कर के अपनी उन्नति कर सकें। इस साल नागहानी आफत के कारण तमाम फसलें बरबाद हो गई हैं। फसलों के न होने से बड़ा भारी कहत पड़ने का डर है। यह आफत तो कुदरत की तरफ से है लेकिन सरकार को चाहिये कि कहत ज़दा इलाकों के किसानों को तकावी के तौर पर या लोन के तौर पर काफी सहायता सरकार दे। सरकार को चाहिये कि फालतू स्कीमों पर खर्च बचा कर वहां के किसानों की मदद करे। ताकि आपोज़ीशन के लोगों को नुक्ताचीनी करने का कम मौका मिल सके। आपोज़ीशन के लोग राई का पहाड़ बना कर लोगों को भड़काते हैं।

मैं एक बात और आप के द्वारा हाउस में कहना चाहता हूं कि इस में कोई शक नहीं है कि हमारी सरकार की पालिसी ठीक है लेकिन इस पालिसी को इम्प्लीमेंट करने वाले सरकारी कर्मचारी जिला लेवल पर और तहसील लेवल पर भी नीम दिली से काम करते हैं। कुछ अफसर ऐसे भी हैं जिन को आउटलुक सैक्टेरियन और कम्यूनल है। ऐसे अफसर लोग हकदारों को सहायता न दे कर उन को रिलीफ देते हैं जिन को हकीकत में ज़रूरत नहीं होती और जो डीज़र्व नहीं करते। उन की वजह से आपोज़ीशन वालों को और कांग्रेस के दूसरे दुश्मनों को नुक्ताचीनी करने का मौका मिलता है। सरकरदा लोग तो फायदा उठा जाते हैं लेकिन गरीबों को नुकसान पहुंचता है। गरीब लोग सहायता से महरूम रह जाते हैं। देश की तरक्की में यह भी एक बड़ी भारी रुकावट है। सरकार को चाहिये कि इस तरफ भी विशेष ध्यान दे। हमारी सरकार की जो पालिसी है उस की इम्पलीमेंटेशन ठीक ढंग से होनी चाहिये। जो लोग इस में रुकावट पैदा करते हैं उन के खिलाफ ऐक्शन लिया जाना चाहिये।

हरिजनों के बारे में मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूं कि वहां मेरे इलाके में उन को ज़मीन दी जानी चाहिये और उन को हरिजन फंड में से ज्यादा फंड अलाट किया जाना चाहिए ताकि वे लोग अपने पांव पर खड़े हो सकें और तरक्की कर सकें। मेरे इलाके के हरिजन बहुत ही पिछड़े हुए हैं। उन को ऊपर उठाने के लिये सरकार को खास ध्यान देना चाहिये।

एक्साईज़ और टैक्सेशन डीपार्टमैंट के बारे में भी मैं कुछ कहना चाहता हूं। इस महकमे के हाथों शहरी लोग बहुत नालां हैं। शहरी लोगों ने हिन्दोस्तान को आज़ाद करवाने में काफी हिस्सा डाला है। इन्होंने हम को रुपये दिये और वालेंटियरों से जेलों को भर दिया। आज उन को हकारत की नज़रों से देखा जाता है। उन के बारे में खाहमखाह की नुक्ता-चीनी की जाती है सरकारी कर्मचारी भी उन के साथ अच्छा सलूक नहीं करते। शहरी लोग भी नालां होने के कारण आपोज़ीशन वालों से मिलते हैं और आपोज़ीशन वालों को हमारे खिलाफ तूफान खड़ा करने का मौका मिल जाता है। एक्साईज़ के महकमे वाले जब उन पर टैक्स लगाते हैं तो अंधाधुंध तरीके से एसैस करते हैं। आर्बिट्रेरी तरीके से टैक्स लगा देते हैं। नतीजा यह होता है कि वे लोग अपीलें करते हैं; कचहरियों में मुकदमे चलते हैं। उन की अपील मंज़ूर हो जाती है और लोगों को खाहमखाह परेशान होना पड़ता है। आपोजीशन पार्टियां इस से फायदा उठाती हैं। इस लिये मैं कहना चाहता हूं कि इस महकमे वालों को चाहिये कि वे लोगों के साथ अच्छी तरह पेश आएं और उन पर सही टैक्स लगाएं। सरकारी कर्मचारियों को अपने वतीरे को बदलना चाहिये वरना इस से हमारे खिलाफ़ नफरत का जज़बा पैदा होता है जो कि देश की और रूलिंग पार्टी की यकजहती के लिये नुक्सानदेह है। चेयरमैन साहिब, मैंने बातें तो बहुत कहनी थीं लेकिन समय की कमी के कारण नहीं कह सकता। इन शब्दों के साथ मैं आप का धन्यवाद करता हूं कि आप ने मुझे अपने विचार हाउस के सामने रखने का मौका दिया।

Mr. Chairman : I am to inform the House that the Hon. Speaker has fixed time for each party and now it is for them to see that their Members take the prescribed time.

ਸ੍ਰੀ ਹਰਬੰਸ ਲਾਲ: ਆਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ, ਸਰ। ਜਨਾਬ, ਅਰਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਪਾਰਟੀ ਵਾਸਤੇ ਟਾਈਮ ਲਿਮਿਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਹਰ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਠੀਕ ਸਮਾਂ ਦੇਣਾ ਤਾਂ ਚੇਅਰ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਪਾਰਟੀ ਤਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕੰਟ੍ਰੋਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਮੁਨਾਸਿਬ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਚੇਅਰ ਖੁਦ ਹੀ ਹਰ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਠੀਕ ਠੀਕ ਸਮਾਂ ਦੇਵੇ ਵਰਨਾ ਸਪੀਕਰਜ਼ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਵਲੋਂ ਤਾਂ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਹਰ ਇਕ ਇੰਡੀਵਿਜੁਅਲ ਦਾ ਟਾਈਮ ਚੇਅਰ ਵਲੋਂ ਕੰਟਰੋਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

Mr. Chairman : Well, the party concerned should ask its Member to finish the speech within his time. I repeatedly requested the hon. Member to finish his speech but he continued to speak.

ਕਾਮਰੇਡ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਜੋਗਾ (ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ): ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਜੋ ਬਜਟ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਰਤ ਰੀਪਬਲਿਕ ਬਣਨ ਦੇ ਬਾਦ ਬਜਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹੋ ਤਰੀਕਾ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹਮੇਸ਼ਾ ਖਸਾਰੇ ਦਾ ਬਜਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਾਲ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਵੇਲੇ ਬਜਟ ਸਰਪਲਸ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਖਸਾਰੇ ਦਾ ਬਜਟ ਵਿਖਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਉਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ ਜਾਣ। ਅਜ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 70 ਫੀਸਦੀ ਆਬਾਦੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਨਿਰਭਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਉਪਰ ਹੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਬਰਬਾਦੀ ਹੋਈ ਹੈ। 90 ਫੀਸਦੀ ਸਰਸੋਂ ਦੀ ਫਸਲ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ। 50 ਫੀਸਦੀ ਕਣਕ ਅਤੇ ਛੋਲਿਆ ਦੀ ਫਸਲ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਕਿਸਾਨ ਜਿਹੜੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੀਲੀਫ ਦੇਣ ਦਾ ਬਜਟ ਵਿਚ ਨਾਮ ਤੱਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਵੀ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਨਹਿਰ 48 ਦਿਨ ਬੰਦ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਮੁਜਰਮਾਨਾ ਗਲਤੀ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਉਲਟਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਉਪਰ ਹੋਰ ਟੈਕਸ ਲਗਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਨਚੋੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਮਹਿਗਾਈ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵੀ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹਾਹਾਕਾਰ ਮਚੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦਾਣਿਆਂ ਦਾ ਘਰ ਸੀ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਾਣੇ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜਦਾ ਸੀ। ਅਜ

11-00 a.m.

ਹਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਣਕ 72 ਰੁਪਏ ਕੁਇੰਟਲ ਅਤੇ ਛੋਲੇ 68 ਰੁਪਏ ਕੁਇੰਟਲ ਵਿਕ ਰਹੇ ਹਨ। 92 ਰੁਪਏ ਕੁਇੰਟਲ ਗੁੜ ਦਾ ਭਾ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਜਦ ਕਿ ਹੁਣ ਇਸ ਦੀ ਫਸਲ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਓ ਕਿ ਅਗਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਗੁੜ ਬਿਲਕੁਲ ਨੇਸਤੋਨਾਬੂਦ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਾਡੇ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦਾ ਮਖੌਲ ਉੜਾਇਆ ਹੈ। ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮਹਿੰਗਾਈ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਅਮਲੀ ਕਦਮ ਚੁਕੇ ਜਾਂਦੇ ਪਰ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਜਟ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਜੋਰੀਆਂ ਭਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਲਗਾਈ ਗਈ। ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਦੀ ਮਹਿੰਗਾਈ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਉਜਰਤ ਵਿਚ 25 ਫੀਸਦੀ ਦਾ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਔਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 25 ਫੀਸਦੀ ਕਮੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਬੈਂਕਾਂ ਦੇ ਕੌਮੀਕਰਨ ਦਾ ਸੁਝਾਵ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਸਟੇਟ ਟਰੇਡਿੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਵੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਖਿੱਲੀ ਉੜਾਈ ਗਈ ਹੈ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਤਨਖਾਹ ਵਧਾਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ? 85 ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚੋਂ 72 ਰੁਪਏ ਕੁਇੰਟਲ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਲਾਲ ਕਣਕ ਖਰੀਦ ਕੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਰੁਪਏ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ?

ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਬਾਰਡੀਨੇਟ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਵਿਚ 25 ਫੀਸਦੀ ਦੀ ਬਢੌਤਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਤਾਕਿ ਉਹ ਅਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਵੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਆਸਮਾਨ ਤੇ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਿਹੜੇ ਗਰੀਬ ਐਂਪਲਾਈਜ਼ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਧੇਲੇ ਦਾ ਵੀ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਡੀ ਰੋਡਵੇਜ਼ ਦੀ ਸਨਅਤ ਇਕ ਅਹਿਮ ਸਨਅਤ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਸਾਲਾਨਾ ਤਿੰਨ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਮੁਨਾਫਾ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਰੋਡਵੇਜ਼ ਦੇ ਡਰਾਇਵਰਾਂ ਅਤੇ ਕੰਡਕਟਰਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਸਿਰਫ 85 ਰੁਪਏ ਰਖੀ ਹੈ। ਅਜ ਇਕ ਆਦਮੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 85 ਰੁਪਏ ਵਿਚ ਅਪਣਾ ਅਤੇ ਅਪਣੇ ਬਾਲ ਬਚਿੱਆਂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰਨਾਂ ਸਨਅਤਾਂ ਵਿਚ ਬੋਨਸ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਰੋਡਵੇਜ਼ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁਨਾਫੇ ਵਿਚੋਂ ਬੋਨਸ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ।

ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਅਪਣੇ ਭੁਵਨੇਸ਼ਵਰ ਦੇ ਰੈਜ਼ੋਲੀਉਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਅਤੇ ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਦਾ ਨਾਹਰਾ ਲਗਾਇਆ ਸੀ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਦਰ ਹਕੀਕਤ ਉਹ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਕਈ ਚੰਗੀਆਂ ਗਲਾਂ ਸਨ। ਉਹ ਕੀ ਸਨ ? ਉਹ ਇਹ ਸਨ ਕਿ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਹਦ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਇਥੇ ਜਿਹੜਾ ਵਡਾ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਹੈ ਉਸਦੇ ਕੋਲੋਂ ਵੀ ਉਤਨਾ ਮਾਲੀਆ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਗਰੀਬ ਛੋਟਾ ਥੋੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਰਖਦਾ ਹੈ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਵੀ ਉਸੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਵਸੂਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗਰੀਬ ਦੇ ਭਾਰ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਚੁਕੇ ਗਏ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਪਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮੁਨਾਫੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਕੋਈ ਰੋਕਥਾਮ ਨਹੀਂ ਲਗਾਈ ਗਈ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਮਹਿੰਗਾਈ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਨਚੋੜਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਖੌਲ ਉਡਾਉਣ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਪਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲੀਭਗਤ ਹੈ। ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਲਖਾਂ ਰੁਪਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਪੱਟੀ ਵਰਗੀ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਵਿਚ ਉੜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਖੁਲ੍ਹੀ ਛੁੱਟੀ ਦੇ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿਤਨਾ ਮਰਜੀ ਮੁਨਾਫਾ ਉਗਰਾਹੀ ਜਾਉ। ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਲੁਟ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਟੇਟ ਟਰੇਡਿੰਗ ਵਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਮੈਂ ਜ਼ਮੀਨੀ ਮਸਲੇ ਵੱਲ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਜਦ ਤੱਕ ਜ਼ਮੀਨੀ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹਲ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕਿਵੇਂ ਵੱਧ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਮੈਂ ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਏਰੀਆ ਵਿਚੋਂ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਉਥੇ ਜਿਹੜਾ ਟੈਨੇਂਸੀ ਐਕਟ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਅਜ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬ ਕੀ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਟੈਨੈਂਸੀ ਐਕਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਿਆ ਪਰ ਪੈਪਸੂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਰਜ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਰੂਲਜ਼ ਨਹੀਂ ਬਣੇ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖੁਰਦ ਬੁਰਦ ਹੋ ਗਈ। ਅੱਜ ਵੀ ਲੋਕ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿੱਘੇ ਜ਼ਮੀਨ ਅਪਣੇ ਅਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਗਵਾ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸੁਝਾਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਜ਼ਮੀਨੀ ਮਸਲੇ ਦਾ ਹੱਲ ਨਾ ਲਭਣ ਦਾ ਹੀ ਇਹ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਗੋਲੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੁਰਤਜਾਪੁਰਾ ਜ਼ਿਲਾ ਕਰਨਾਲ ਵਿਚ

[ਕਾਮਰੇਡ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਜੋਗਾ]

ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਤੇ ਗੋਲੀ ਚੱਲੀ ਪਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਡੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਉਥੋਂ ਦੇ ਜਗੀਰਦਾਰ ਸ੍ਰੀ ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰੇ ਬੈਠੇ ਚਾਹ ਪੀਂਦੇ ਪਏ ਸਨ ਤਾਕਿ ਇਹ ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਣੀਆਂ ਠੀਕ ਹੀ ਸਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਮੈਂ ਟੈਕਸੇਸ਼ਨ ਦੀ ਨੀਤੀ ਵੱਲ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। 80 ਫੀਸ਼ਦੀ ਟੈਕਸ ਗਰੀਬਾਂ ਤੇ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਪੈਸੰਜਰ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਸੇਲਜ਼ ਟੈਕਸ ਇਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਅਸਰ ਆਮ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। 20 ਫੀਸਦੀ ਜਿਹੜਾ ਟੈਕਸ ਹੈ ਉਹ ਪੂੰਜੀਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਉਤੇ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪਾਲਿਸੀ ਹੈ? ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਸਰਮਾਇਆਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਹਨ। ਕਿਤਨੀ ਹੈਰਾਨਗੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ 80 ਫੀਸਦੀ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀਪਤੀਆਂ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਉਤੇ ਸਿਰਫ 20 ਫੀਸਦੀ ਟੈਕਸ ਦਾ ਬੋਝ ਹੈ। ਇਸ ਟੈਕਸੇਸ਼ਨ ਦੀ ਨੀਤੀ ਨਾਲ ਅਮੀਰ ਗਰੀਬ ਦੇ ਪਾੜੇ ਨੂੰ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸਗੋਂ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਠੋਸ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਜਾਂਦੇ, ਤਨਖਾਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਪਾੜਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਪਰ ਇਸ ਬਜਟ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਈ।

ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਬਜਟ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦ 1956 ਵਿਚ ਪੈਪਸੂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਇੱਕਠੇ ਹੋਏ ਸਨ ਉਦੋਂ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇਂ ਉਤੇ $4\frac{1}{2}$ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਅਜ ਸੰਨ 1964—65 ਦੇ ਬਜਟ ਵਿਚ ਇਹ ਰਕਮ $9\frac{1}{2}$ ਕਰੋੜ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਦਮਗਜੇ ਇਹ ਮਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲਾ ਐਂਡ ਆਰਡਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਾਇਮ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕੋਈ ਖਤਰਾ ਨਹੀਂ। ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ 8 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਉਪਰ ਜਿਹੜਾ ਖਰਚ ਹੈ ਇਹ ਦੁਗਣਾ ਕਿਉਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਲਾ ਐਂਡ ਆਰਡਰ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਕਿ ਪਰਸੋਂ ਚੌਥੇ ਇਥੇ ਇਕ ਆਦਮੀ ਕਿਹਰ ਸਿੰਘ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਬਠਿੰਡਾ ਦਾ ਆਇਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਨ ਦੇ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਲੁੱਟ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦਰਜ ਤਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਖਬਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਛਪੀ ਹੈ। ਲਾ ਐਂਡ ਆਰਡਰ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਤਨੀ ਪੁਲਿਸ ਵਧਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਤਨੀ ਲਾ ਐਂਡ ਆਰਡਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਜ਼ਿਲਾ ਬਠਿੰਡੇ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਉਥੇ ਜਿਤਨੇ ਕਤਲ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਹੋਏ ਸਨ ਇਸ ਸਾਲ ਉਸ ਤੋਂ ਡਿਉਢੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹੈ? ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ਕ ਇਹ ਵਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲਾ ਐਂਡ ਆਰਡਰ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਪਲੀਤ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਹਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਸ ਵਿਚ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ 6 ਕਰੋੜ 23 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਸਰਪਲਸ ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਹਰੀਜਨਾਂ ਬਾਰੇ ਬੜੇ ਦਾਅਵੇ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਲੰਬੜਦਾਰੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ (ਵਿਘਨ)। ਹੁਣ ਜ਼ੈਲਦਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਇਨਾਮਦਾਰੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਹੁਣ ਅਪਣੇ ਕੋਈ ਟਾਊਟਸ ਨਹੀਂ ਸਨ ਰਹੇ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਨੂੰ ਫੇਲ੍ਹ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਇਹ ਨਵੇਂ ਅਦਾਰੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਕਿਤਨੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਹੱਥ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਦੂਜੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਖੋਹ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹਾਲਤ ਸੁਧਰੀ ਸੀ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨਾਲ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਕੁਝ ਤਰੱਕੀ ਹੋ ਸਕੇ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ੈਲਦਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਇਨਾਮ-ਦਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਉਸ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਹਕੂਕ

ਮਿਲੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਖੋਹ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਹੁਣ ਇਥੇ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਵਜ਼ੀਰ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਸਿਵਾਏ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਦੀ ਵੀ ਕੈਦ ਕੱਟੀ ਹੋਵੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ੈਲਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਇਨਾਮਦਾਰਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਅਰੇ ਲਗਾਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਜ ਮੁੜ ਬਹਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਖੁਦ ਅਪਣੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਕਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਹਨ ਉਹ ਖਤਮ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਅਜ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਜੋ ਹਾਲਾਤ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕੌਣ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਜ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਦਖਲ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਵੀ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਰੁਪਿਆ ਜ਼ਾਇਆ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰਿਲੀਫ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਆਪ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰ ਸਕੇ । ਮੈਂ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਦੀ ਮਾਰਫਤ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਪੰਚਾਇਤ ਦੀ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਹੋਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਹੋਵੇ ਸਰਕਾਰ ਬਿਨਾ ਦਖਲ ਦਿਤਿਆਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਮੈਂ ਜ਼ਿਲਾ ਬਠਿੰਡਾ ਦਾ ਇਕ ਕੇਸ ਤੁਹਾਡੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਇਕ ਕਾਂਗਰਸੀ ਵਰਕਰ ਦੀ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਲਗਾ ਦਿਤੀ ਹੈ, ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁੱਟਿਆ ਗਿਆ, ਫਿਰ ਛਡਿਆ, ਫਿਰ ਕੁਟਿਆ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਡੀ.ਸੀ. ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਿਲੇ, ਐਸ. ਪੀ ਨੂੰ ਲੋਕੀਂ ਮਿਲੇ ਪਰ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। ਇਹ ਤਾਂ ਹਾਲਾਂ ਕਾਂਗਰਸੀ ਵਰਕਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਸ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਤੋਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਲੂਕ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਤੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿਣ ਤਾਂ ਸਿਆਸੀ ਵਰਕਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਿਆ ਕਰਨਗੇ। ਅਜ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਕੀ ਕੰਮ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੀ ਲਤ ਖਿਚਣੀ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜੁੱਤੀਆਂ ਮਰਵਾਣੀਆਂ; ਕੋਈ ਹੋਰ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਕਾਲਾ ਬਜਟ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗਲਤ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਇੰਨੀ ਮਹਿੰਗਾਈ ਵਧ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਫਸਲ ਮਾਰਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਦੇਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ ਬਜਟ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇੰਨਾ ਭੈੜਾ ਬਜਟ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਇਤਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਸਰਦਾਰ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ (ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ) : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਕਰਦਿਆਂ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਜਟ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੀਆਂ ਨੀਹਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਲਾ ਬਜਟ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਇਹ ਗਲ ਕਹਿਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਥਿਊਰੀ ਪੜ੍ਹੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਕੀ ਹੈ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਐਂਟੀ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦਾ ਬਜਟ ਇਸ ਬਜਟ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੀ ਕੁਝ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੇ ਦੋ ਵਡੇ ਆਬਜੈਕਟਿਵ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰੋਡਕਟਿਵਿਟੀ ਅਤੇ ਪਰਚੇਜ਼ਿੰਗ ਪਾਵਰ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਹੈ ਡਿਸਟ੍ਰੀਬੂਸ਼ਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਆਬਜੈਕਟਿਵਜ਼ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਕੇ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਜਟ ਦੀ ਛਾਨ ਬੀਨ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਦਾਹਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਇਸ ਬਜਟ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਸੂਬੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਰਚੇਜ਼ਿੰਗ ਪਾਵਰ ਵਧੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਪ੍ਰੋਡਕਟਿਵਿਟੀ ਨੂੰ ਅਖੋਂ ਓਹਲੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਹਾਂ, ਇਹ

[ਸਰਦਾਰ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ]

ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਪੱਟੀ ਬੱਧੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਇਸ ਬਜਟ ਵਿਚ ਵਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀਆਂ (ਵਿਘਨ)। ਪਰਚੇਜ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕਪੈਸਟੀ ਨੂੰ ਵਧਾਣ ਲਈ ਪੋਲਟਰੀ, ਪਿਗਰੀ ਤੇ ਫਿਸ਼ਰੀ ਆਦਿ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦਾ ਪੈਕੇਜ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਨਾ ਕੇਵਲ ਵ੍ਹੀਟ ਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਮਕਈ ਤੇ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਵਾਰ ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਇਸੇ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਰੂਰਲ ਪਾਪੂਲੇਸ਼ਨ ਦੀ ਪਰਚੇਜ਼ਿੰਗ ਪਾਵਰ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 14 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ ਰਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲਗਾਏ ਜਾ ਸਕਣ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਟੇਟ ਦੀਆਂ ਪੋਟੈਂਸ਼ੀਐਲਟੀਜ਼ ਨੂੰ ਵਧਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੱਖ ਤੋਂ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਹਰ ਆਦਮੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੰਨੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਬਜਟ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੀ ਰਾਹ ਤੇ ਚਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਹ ਸਟੇਟ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਭਲੇ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਖਿਆਲ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਦੀ ਪਾਵਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਧਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿਉਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਪੱਖ ਵਿਚ ਇਹ ਖਾਸ ਖੂਬੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਕੇਵਲ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾਵੇ ਸਗੋਂ ਸੂਬੇ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਉਤਾਂਹ ਲਿਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਆਮ ਆਦਮੀ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਧੇਗੀ। ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸਟੈਂਡਰਡ ਆਫ ਲਿਵਿੰਗ ਉੱਚਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਅਗੇ ਵਧਾਣ ਲਈ ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਪੰਜਾਬ ਅਗੇ ਵਧੇਗਾ।

ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਆਖੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਇਕ ਡੀਮਾਰੇਲਾਈਜ਼ਡ ਸਟੇਟ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਡੀਮਾਰੇਲਾਈਜ਼ਡ ਸਟੇਟ ਕਿਥੇ ਹੈ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਸਾਡੇ ਐਮ.ਐਲ.ਏਜ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਡੀਮਾਰੇਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਆ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਇਕ ਆਦਮੀ ਦੇ ਟੋਕਰੇ ਥੱਲੇ ਚੂਜ਼ੇ ਬਣਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਨਿੱਕਲ ਗਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂਬਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਦ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਜੋ ਕਿ ਇਕ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਨਾਹਰਾ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹੋਣ, ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਉਸ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਉਸੇ ਦੀ ਟਿਕਟ ਤੇ ਚੁਣ ਕੇ ਆਏ ਹੋਣ ਤੇ ਫਿਰ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹੋਣ ਤੇ ਫਿਰ ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਰਹੇ ਹੋਣ ਤੇ ਜੇਕਰ ਕੁਝ ਨਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋ ਕੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਚਲੇ ਜਾਣ। ਇਸ ਨੂੰ ਕੀ ਡੀਮਾਰੇਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਰਾਸਰ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਹੈ, ਵੋਟਰਾਂ ਦੇ ਕਾਨਫੀਡੈਂਸ ਨੂੰ ਸ਼ੇਕ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਥੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼ ਵਿਚ ਡੀਮਾਰੇਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਚੌਧਰੀ ਹਰਦਵਾਰੀ ਲਾਲ ਜੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਫੈਕਟਸ ਬਿਆਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇੰਨੀ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। (ਵਿਘਨ) ਇਹ ਡੀਮਾਰੇਲਾਈਜ਼ਡ ਸਟੇਟ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸ ਹੈ। ਇਥੇ ਤਾਂ ਚੂਜ਼ੇ ਅਤੇ ਕੁਕੜਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਵਿਘਨ)।

ਸ੍ਰੀ ਚੇਅਰਮੈਨ : ਤੁਸੀਂ ਚੂਜ਼ਿਆਂ ਦੀ ਗਲ ਛੱਡੋ। ਹੋਰ ਕੋਈ ਗਲ ਦਸੋ।

(The hon. Member should leave making mention of chickens and come to the point.)

ਸਰਦਾਰ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ: ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਕਿ ਇਥੇ ਅਨਐਂਪਲਾਇਮੈਂਟ ਦੀਆਂ ਫਿਗਰਜ਼ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ; ਸਟੈਟਿਸਟੀਕਲ ਸਰਵੇ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਲਟੀਵੇਟਰਜ਼ ਵਿਚੋਂ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਲੇਬਰ 45 ਫੀਸਦੀ ਅਤੇ ਅਦਰ ਲੇਬਰ 52 ਫੀਸਦੀ ਅਜ ਤੱਕ ਅੰਡਰ ਇੰਪਲਾਇਮੈਂਟ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਬਜਟ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਰੂਰਲ ਪਾਪੂਲੇਸ਼ਨ ਲਈ ਪੋਲਟਰੀ, ਪਿਗਰੀ, ਫਿਸ਼ਰੀ ਆਦਿ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਫੁਲ ਐਂਪਲਾਇਮੈਂਟ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਨਾਲ ਵੀ ਇਹ ਬਜਟ ਪੂਰਾ ਉਤਰਦਾ ਹੈ। (ਘੰਟੀ) ਮੈਂ ਇਕ ਦੋ ਮਿੰਟ **ਵਿਚ** ਹੀ ਵਾਈਂਡ ਅਪ **ਕਰਾਂਗਾ**। ਇਥੇ ਪ੍ਰਾਈਸਿਜ਼ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਇਕ ਦੋ ਬੇਨਤੀਆਂ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਪ੍ਰਾਈਸਜ਼ ਨੂੰ ਚੈਕ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਣਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦਾ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਯੋਗ ਕੰਮ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰੋਡੱਕਸ਼ਨ ਵਾਲਿਆਂ ਫਾਰਮਰਜ਼ ਫੋਰਮ ਜਾਂ ਕੁਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਮਾਰਕਿਟਿੰਗ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਭਵਨੇਸ਼ਵਰ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਮਾਰਕਿਟਿੰਗ ਅਤੇ ਕਨਜ਼ਿਊਮਰਜ਼ ਸਟੋਰਜ਼ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਹੀ ਪ੍ਰਾਈਸ ਲਾਈਨ ਨੂੰ ਚੈਕ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ **ਇਸ** ਕਮੇਟੀ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਲੋੜ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਗਨੋਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਮਾਰਕਿਟਿੰਗ ਸੁਸਾਇਟੀਜ਼, ਕੰਨਜ਼ਿਊਮਰਜ਼ ਸਟੋਰ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਆਦਿ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਹੋਣੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਪਰੋਡਿਊਸਰ ਅਤੇ ਫਾਰਮਰਜ਼ ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਕਿਵੇਂ ਬਚਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਥੇ ਇਹ ਵੀ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟਸ ਹਨ ਜਾਂ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਸਾਡੇ ਕਾਟਨ ਜਿਨਿੰਗ ਮਿਲਜ਼ ਹਨ, ਹੋਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਜ਼ ਹਨ ਇਹ ਪਰੋਡਿਊਸਰਜ਼ ਦੇ ਪਾਸ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਫਾਰਮਿੰਗ ਤੇ ਇਸ ਬਜਟ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਬੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਰਖੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਫਾਰਮਿੰਗ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਈ ਹੈ (ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਤਾੜੀਆਂ)। ਇਸ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਵਜਾਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਆਈਨ ਵਿੱਚ ਇਕ ਇਹ ਵੀ ਸ਼ਰਤ ਹੈ ਕਿ 11 ਫੈਮਿਲੀਜ਼ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਫਾਰਮ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕਿਤੇ ਵੀ 11 ਫੈਮਲੀਜ਼ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋਕੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਫਾਰਮਿੰਗ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਥੇ ਸਲਾਹ ਦਿਆਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਮਸਲੇ ਬਾਰੇ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਕੇ ਸਾਰੀ ਛਾਣ ਬੀਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਮੁਲਕ ਵਿੱਚ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ, ਇਹ ਤਦ ਹੀ ਲਿਆਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਫਾਰਮਿੰਗ ਤਕੜੀ ਹੋਵੇਗੀ। 11 ਫੈਮਿਲੀਜ਼ ਨਾਲ ਸਾਇੰਟਿ-ਫਿਕ ਅਤੇ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਫਾਰਮਿੰਗ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਜਿਹੜੀ ਹੈ ਇਹ ਹਟਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰ 2-3 ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਜੇ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁਣ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਫਾਰਮ ਬਨਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟ ਜਾਣ ਨਾਲ ਇਹ ਫਾਰਮਜ਼ ਇਕਨਾਮਿਕ ਯੂਨਿਟ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਇੰਟਿਫਿਕ ਇੰਪਲੀਮੈਂਟੇਸ਼ਨ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੋਨਜ਼ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਲਟੀਵੇਟਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਅਰਟੀਜ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ। ਮੈਂ ਅਰਜ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਕ ਕਲਟੀਵੇਟਰ ਦੀ ਸ਼ੁਅਰਟੀ ਉਸ ਦੀ ਪਰੋਡੱਕਸ਼ਨ ਦੀ ਕੇਪੈਸਟੀ ਗਿਣੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਸ਼ੁਅਰਟੀ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਡੀਵੈਲਪਮੈਂਟ

[ਸਰਦਾਰ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ]

ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਸਾਡੇ ਡੀਵੈਲਪਮੈਂਟ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਹਨ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਇੰਸਟੀਚਿਊਸ਼ਨਜ਼ ਹਨ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸੈਕਟਰੀਏਟ ਵਿੱਚ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਰਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਆਈ. ਏ. ਐਸ. ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਨਾਇਬ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰੀ ਤੋਂ ਨਾਮੀਨੇਟਡ ਹੋਕੇ ਬਣ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦੇ ਕਾਬਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਰੋਵਰਬ ਹੈ ਜੈਕ ਆਫ ਆਲ ਟਰੇਡਜ਼...... .ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਦਾ ਵੀ ਇਕ ਸੈਲ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਡੀਵੈਲਪਮੈਂਟ ਮਾਂਈਂਡਿਡ ਬੰਦੇ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਜੇ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫਾਰਿਨ ਕੰਟਰੀ ਵਿਚ ਭੇਜ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਟਰੇਨਿੰਗ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਡੀਵੈਲਪਮੈਂਟ ਦੇ ਡੀਪਾਰਮੈਂਟਸ ਵਿਚ ਇਸ ਸੈਲ ਵਿੱਚੋਂ ਬੰਦੇ ਲਗਾਏ ਜਾਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਬੜੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਅੱਜ ਜਿਹੜੇ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਫੀਲਿੰਗਜ਼ ਨੂੰ ਇਨਫਰਿੰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸੋਸ਼ਲਿਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕਹਾ ਸਕਦੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਜਨਤਾ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਵੱਡਾ ਛੋਟਾ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

श्री राम किशन (जालन्धरशहर उत्तर-पूर्व) : चेयरमैन साहब, जब कि फाइव ईयर प्लान का यह चौथा साल है, उस वक्त यह जो बजट पेश किया गया है, मैं इसके लिए पंजाब के फाइनैंस मिनिस्टर को और पंजाब गवर्नमैंट को मुबारिकबाद पेश करता हूं। हमें इस बात की खुशी है कि यह बजट इस तरह से बनाया गया है जो कि स्टेट को सोशलिज़्म की तरफ ले जाने वाला है। इस में ऐग्रीकल्चर और इंडस्ट्री के क्षेत्र में बहुत कुछ ध्यान दिया गया है।

इस बजट को देखने से यह पता चलता है कि सन 1961-62 में सोशल वैलफेयर और डिवैलपमैंट के लिये जब कि 34.7 पर सैंट रुपया खर्च होता था, आज हम इस पर 39.8 पर सैंट रुपया खर्च कर रहे हैं। इस से पता चलता है कि गवर्नमैंट का ध्यान डिवलपमैंट की तरफ पहले से ज्यादा है। यही नहीं, हमारी गवर्नमैंट 1960-61 में जब 57 रुपये पर कैपिटा खर्च कर रही थी वहां आज 87.22 रुपए पर कैपिटा खर्च करने जा रही है। इस लिये इन बातों के पेशेनज़र और बजट के मुख्तलिफ पहलुओं की तरफ देखते हुए सरकार को मैं फिर मुबारिकबाद देता हूं।

आज जब कि हमारी सीमाओं पर चाइना के ऐग्रेशन का और चाइना के साथ पाकिस्तान के गठजोड़ के कारण जो खतरा है, उसको ध्यान में रखते हुए हमारे सूबे ने जो देश की डिफेंस में मदद की है वह काफी ही नहीं बल्कि यह और सूबों से भी आगे बढ़ा है। हमारे सूबे ने हिन्दुस्तान के डिफैंस में जहां पैसे से मदद की है, वहां फौज में भर्ती हो कर भी देश की रक्षा के प्रबन्ध को मज़बूत किया है और पंजाब की हर 6 फैमिलीज़ के पीछे एक आदमी फौज में भरती है और डिफैंस सर्विसिज़ के अन्दर हमारे सूबे के 50 फी सदी एमर्जेंसी कमीशन में आफीसर्ज़ मौजूद हैं।

जनाब चेयरमैन साहिब, न सिर्फ डिफैंस के काम में हमारे सूबे ने मदद की है बल्कि और भी बहुत से कामों में पंजाब आगे गया है और टैक्नीकल क्षेत्र में भी बहुत तरक्की की है। न सिर्फ टैक्नीकल क्षेत्र में बल्कि प्रोडक्शन के क्षेत्र में भी पंजाब ने नाम पैदा किया है।

चेयरमैन साहिब, मेरे पास कोई 7, 8 प्वाइंटस हैं, जिनके बारे में मैं एक एक को लेकर आपकी मार्फत हाउस का ध्यान आकर्षित करना चाहता हूं।

इस बजट को देखने से पता चलता है कि हमारे ऊपर 329 करोड़ 50 लाख के करीब कर्जा है और हर साल यह बढ़ता ही चला जा रहा है। अगर कर्ज का यही हाल रहा तो मैं समझता हूं कि यह किसी स्टेट के लिए ठीक नहीं है। इस में रिवर वैली प्राजैक्टस का 2 करोड़ 76 लाख रुपया कर्ज है। इसी तरह पौंग डैम का कर्जा है, भाखड़े का कर्जा है और यह कर्जा हर साल सूद समेत बढ़ता ही चला जा रहा है। इस का 12 और 13 करोड़ रुपया के हिसाब से हर साल सूद देना पड़ता है। ब्यास डैम का भी कर्जा है, जो इसी स्टेट ने देना है। मैं, जनाब आपके ज़रिए सरकार को यह राय देना चाहता हूं कि इस मामले के लिए लैजिस्लेटर्ज़ की एक कमेटी बना दी जाए जो यह देखे कि किन किन रिसोर्सिज से रुपया आमदनी के रूप में आए और किस तरह कर्जे की रकम ठीक वक्त पर अदायगी हो।

ऐक्साइज डयूटी से जो रुपया इस स्टेट को आमदन के रुप में सैन्टर से मिलना था वह भी अगर थर्ड फाइनैंशल कमीशन की रिपोर्ट को देखा जाए तो पता चलता है कि उसमें भी हमें डेढ़ परसैंट कम मिला है। हमारी बार्डर की पी. ए. पी. और डिफैंस परपजिज़ के लिए जो आर्गेनाइज़ेशन्ज़ हैं उनका सारे का सारा खर्च हमें सैंटर से मिलना चाहिए। इसी तरह से जो रुपया हम बार्डर पुलिस पी- ए. पी. पर खर्च कर रहे हैं वह भी सारा का सारा सैंटर से मिलना चाहिए। मैं इस हाउस को, चेयरमैन साहिब, आपकी मार्फत कानफिडैंस में लेकर कहना चाहता हूं कि इस सम्बन्ध में हमें ज्यादा से ज्यादा रुपया सैंट्रल गवर्नमैंट से लेना चाहिए।

जहां तक इस स्टेट का ताल्लुक है, कोई 191 करोड़ रुपया हम खर्च करने जा रहे हैं। मैं सारी बातों को एक साथ न लेता हुआ पहले मैं सेविंग्ज़ के मुतालिक कहना चाहता हूं। पंजाब ने 92 करोड़ 34 लाख रुपया सेविंग करनी है। और यह थर्ड फाइव ईयर प्लैन का चौथा साल जा रहा है। लेकिन अभी तक हम सिर्फ 13 करोड़ रुपया इकट्ठा कर पाए हैं। इस सैविंग के मामले के अन्दर गवर्नमैंट आफ इंडिया की इंस्ट्रक्शन्ज़ हैं कि नेट सैविंग होना चाहिए। लेकिन हम इस सेविंग के मामले में बहुत पीछे हैं और हमारे यहां सिर्फ 5 परसैंट आदमियों ने हिस्सा लिया है। इसकी तरफ पंजाब गवर्नमैंट को तवज्जुह देना चाहिए।

चेयरमैन साहिब, मैं सेविंग के मामले को बाद में लूंगा लेकिन पहले मैं एक अहम बात ऐग्रीकल्चर के बारे में कहना चाहता हूं क्योंकि ऐग्रीकल्चर पंजाब की इकानामी को मज़बूत करने में बहुत बड़ा पार्ट प्ले करती है। अगर पंजाब की नेशनल इनकम की लेटैस्ट फिगर्ज़ देखी जाएं तो पता चलता है कि कुल आमदन 876 करोड़ 8 लाख रुपया है, जिसमें से 345 करोड़ 50 लाख रुपया ऐग्रीकल्चर की इन्कम से आया है। इससे पता चलता है कि हमारी ऐग्रीकल्चर ने नैशनल वैल्थ के अन्दर कितना बड़ा पार्ट प्ले किया है। लेकिन पंजाब के अन्दर, जिस का एग्रीकल्चर में बहुत बड़ा हिस्सा है और जिसने पिछले सालों में 20 लाख टन अनाज बाहिर भेजा है, आज डिटोरियोरेशन हुई है। और अगर पंजाब गवर्नमैंट इस तरफ गौर नहीं करेगी तो इम्पोरटिड व्हीट लेना पड़ेगा और कपास भी बाहिर से लेना पड़ेगा। इसी तरह शूगरकेन भी बाहिर से लेना पड़ेगा क्योंकि हम देखते हैं इसकी पर एकड़ ईल्ड कम होती चली जा रही है और 1960-61 में शूगरकेन की ईल्ड 16 टन तक फी एकड़ हो गई है। और अगर हम अपने यहां की ईल्ड पर एकड़ 22 टन फी एकड़ तक नहीं ले जाएंगे तो हमारे यहां की मिलें बिल्कुल बन्द हो जाएंगी। आज

[श्री राम किशन]

जब कि यू० पी० की, महाराष्ट्र की और बिहार की मिलें चल रही हैं और उनको शूगरकेन बराबर मिल रहा है मगर हमारे यहां की मिलें शूगरकेन पूरी मिक़दार में न मिलने के कारण बन्द हो रही हैं। मैं आज पूरे जोर से पंजाब गवर्नमैंट के नोटिस में यह बात लाना चाहता हूं कि जब प्रोडक्शन को आप डबल कर रहे हैं तो इन बातों की तरफ ज़रूर ध्यान देना पड़ेगा वरना हमारी मिलें बन्द हो जाएंगी और हमारी प्रोडक्शन सफर करेगी।

जनाब चेयरमैन साहिब, एक बात मैं क्राप्स इंश्योरेंस के बारे कहना चाहता हूं। 9 दिसम्बर को डा० राम सुभाग सिंह, सैन्ट्रल इंश्योरेंस मिनिस्टर ने लोक सभा में बोलते हुए कहा था कि क्राप्स इंश्योरेंस हम पहली बार पंजाब के अन्दर इंट्रोडयूस करने जा रहे हैं और उसके लिए एक बिल बनाया है जो कि पंजाब गवर्नमैंट को भेजा है। मैं नहीं जानता कि पंजाब गवर्नमैंट ने क्या किया और क्या कहा उसके बारे लेकिन सैंटर ने यह इंस्ट्रक्शंज दी हैं कि सबसे पहले आप 6 ज़िले लें और उनमें क्राप्स इंशोरेंस लागू करें। रफता रफता सारे पंजाब में लागू करें। लेकिन हम देखते हैं कि हमारे पंजाब के अन्दर क्या हुआ। यहां पर अंधा धुंध कोहरा पड़ा, सर्दी पड़ी और उससे यहां की बेहद फसल बरबाद हो गई। अब मैं पंजाब गवर्नमैंट से यह दर्खास्त करता हूं कि वह इस बारे में एक स्टेटमैंट दे कि उसने क्राप्स इंशोरेंस के लिए क्या किया है। अगर यही हाल रहा और सरकार खामोश रही, तो मुझे इस बात में शक है कि पंजाब को बेस बनाकर क्राप्स इंशोरेंस सारे देश में कैसे लागू हो सकती है। अगर पंजाब को आधार बनाना है तो सबसे पहले इस क्राप्स इंश्योरेंस में यहां पर सफल हो कर इस सरकार को दिखाना चाहिए ताकि दूसरे सूबे भी इससे कुछ रोशनी ग्रहण कर सकें।

अब मैं ऐग्रीकल्चर से सम्बन्धित एडमिनिस्ट्रेशन के बारे में, चेयरमैन साहिब, आपकी मार्फत इस हाउस का ध्यान दिलाना चाहता हूं कि पिछले दिनों राष्ट्रपति ने कहा था कि ऐग्रीकल्चर की पैदावार को कम करने में एडमिनिस्ट्रेशन ने एक बहुत बड़ा पार्ट प्ले किया है। इसलिए मैं एक सुझाव देना चाहता हूं कि इस मामले में यानी ऐग्रीकल्चर के लिए और नई पुरानी कितनी ही मुखतलिफ किस्म की सैंटर से स्पौंसर की हुई स्कीमें हैं या सूबाई सरकारों की तरफ से जो स्कीमें लागू की हैं उनके लिए, उन पर अमलदरामद करने के लिए एक परमानैंट कोआरडीनेशन बोर्ड बनाया जाए जिससे कि ऐग्रीकल्चर के बारे, इरीगेशन के बारे, पावर के लिए, एनीमल हस्बैंडरी के लिए गर्ज़ यह कि जो भी प्राडक्टिव चीजें हैं, उनके लिए जो भी बजट बनाते हैं उनकी सही कोआरडीनेशन की जाए और कंट्रोल किया जाए।

यहां पर टयूब वैल्ज़ के लिए कहा गया कि सरकार ने साढ़े नौ हजार टयूबवैल लगाने हैं। पंजाब के अन्दर इस वक्त 17 हजार के क़रीब टयूबवैल्ज़ हैं और हमारे अंदाजे के मुताबिक 60 हजार टयूबवैल्ज और पंजाब के अन्दर लगने हैं। मैं इस बात को मानता हूं कि भाखड़ा डैम बन जाने से पंजाब के अन्दर बहुत आबपाशी हुई है लेकिन उस के साथ साथ वाटरलोगिंग भी बहुत हुई है। इसलिए अगर टयूबवैल लगा कर माईनर इरीगेशन की जाए तो वाटरलोगिंग का मसला हल हो सकता है। इस लिए मैं चाहता हूं कि हमारी सरकार को इस तरफ ज्यादा तवज्जुह देनी चाहिए और 60 हजार टयूबवैल जल्दी लगाए जाएं। यहां पर पिछले दिनों इरीगेशन एंड पावर मिनिस्टर साहिब ने एलान किया था कि पंजाब ने रूरल

इलैक्ट्रीफीकेशन में बहुत तरक्की की है। मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि मद्रास स्टेट ने, जिस के पास इतने फाइनांसिज़ भी नहीं हैं, ज्यादा तरक्की की है। उन्होंने 17 हज़ार गांवों को इलैक्ट्रीफाई किया है और एक लाख 18 हज़ार के करीब टयूबवैल के कनेक्शन दिए हैं। लेकिन मुझे पता नहीं लगता कि यहां पर इस बात की तरफ क्यों नहीं ज्यादा तवज्जुह दी जाती। इलैक्ट्रीसिटी से सोशलिज़्म आता है। Electricity is a road to Socialism.

इस लिए मैं गुज़ारिश करूंगा कि आप रुपया ज्यादा से ज्यादा रूरल इलैक्ट्रीफिकेशन पर लगाने की कोशिश करें। यहां इलैक्ट्रीसिटी के लिए 20 करोड़ रुपया रखा है। लेकिन इरीगेशन एंड पावर मिनिस्टर साहिब इस बात की तरफ तवज्जो दें कि इस में से रूरल इलैक्ट्रीफिकेशन पर कितना लगाने जा रहे हैं। यू.पी. के अन्दर जो ईस्ट्रन डिस्ट्रिक्ट्स हैं वहां इलैक्ट्रिसिटी न होने की वजह से प्रोडक्शन कम होती है। उन्होंने प्लेनिंग कमिशन से दरखास्त करके एक अलहदा बोर्ड बैठाया है और ईस्ट्रन डिस्ट्रिक्ट्स के लिए अलहदा प्लान बनाने जा रहा है। मैं सुजैस्ट करूंगा कि पंजाब के अन्दर हरियाने का जो ड्राई एरिया है उसके लिए भी यू.पी. के ईस्टर्न डिस्ट्रिक्टस की तरह एक अलहदा बोर्ड बैठाना चाहिए और वहां का सारा डैटा इक्ट्ठा करके उसे पंजाब के दूसरे इज़ला के लैवल पर लाने की कोशिश की जाए। चेयरमैन साहिब, पंजाब के अन्दर 85 लाख एकड़ ज़मीन अनफिट फार कलटीवेशन हो गई है। 50 लाख एकड़ वाटरलोगिंग से खराब हुई है, 20 लाख एकड़ विंड इरोज़न में आ गई है और 15 लाख एकड़ फलड्ड/ड्रेनेज के अन्दर आ गई है। इस लिए इस तरफ स्पैशल तवज्जो देने की ज़रूरत है। हमारी स्टेट की 1/3 agricultural land unfit for cultivation हो गई है। मैं गुज़ारिश करूंगा कि सूबे की प्रोडक्शन बढ़ाने के लिए जल्दी से जल्दी स्टेप्स उठाए जाने चाहिएं।

मैं यहां पर सकेंडेनेवियन मुल्कों की मिसाल देना चाहता हूं—नार्वे, स्वीडन और डेनमार्क की। डेनमार्क की आबादी 45 लाख की है और पानी की वहां पर बूंद भी नहीं मिलती लेकिन उन्होंने माडर्न तरीके से एनीमल हस्बैंड्री में कमाल किया हुआ है। इस बजट में पोल्ट्री और फिशरी का ज़िक्र आया है।

Mr. Chairman : Please wind up now,

श्री राम किशन : Sir, I will take ten minutes more. मैं डेनमार्क की मिसाल दे रहा था। वहां पर इतना बटर, मीट और फिश होती है कि उन्होंने इन चीजों की ट्रेड में कुल दुनिया की 1/4 ट्रेड पर कब्ज़ा किया हुआ है। लेकिन उस के मुकाबले में हमारी सरकार लोगों को चार चार सौ या पांच पांच सौ रुपया कर्ज़ा दे कर इस इंडस्ट्री को कैसे उस लैवल पर पहुंचा सकती है। इससे काम नहीं चलेगा। इस लिए इस तरफ ज्यादा तवज्जो दी जाए।

चेयरमैन साहिब, बम्बई वालों ने 1947 में मिल्क प्लांट लगाया था और वहां पर चार सौ मन दूध जाता था लेकिन आज वहां पर 25 हज़ार मन के करीब दूध जाता है और यह एशिया में सब से बड़ा मिल्क प्लांट माना जाता है। वह पंजाब से हर साल 60 हज़ार के करीब

[श्री राम किशन]
मुर्रा नसल की भैंसें और हरियाना की गाएं ले जाते हैं और उनका फायदा उठाते हैं, मगर अफसोस की बात है कि पंजाब वाले खुद अपने मवैशियों का फायदा नहीं उठा रहे। मैं अर्ज़ करूंगा कि उसी किस्म के मिल्क प्लांट यहां पर भी लगाए जाने चाहिएं ताकि हमारे सूबे को फायदा हो और हमारे मवैशी बाहर न जाएं।

जहां तक इंडस्ट्री का सम्बन्ध है जब तक आप इंडस्ट्रीयल बेसिज़ पावरफुल नहीं बनाएंगे तब तक स्टेट तरक्की नहीं कर सकती। इस बजट स्पीच में फाइनांस मिनिस्टर साहिब ने हिन्दुस्तान के इंडस्ट्रीयलिस्टस को इनवाइट किया है कि वह आएं और यहां पंजाब में इंडस्ट्री लगाएं। यह मैं जानता हूं कि उस के लिये 50 करोड़ रुपये लगाने की कोशिश की गई है। लेकिन जब हम इंडस्ट्रीयलिस्टस को इनवाईट करते हैं तो उसके लिये हमें इंडस्ट्रीयल ऐटमोस्फीयर कायम करना होगा। इस के बारे में हमारी पोज़ीशन यह है कि जो रा मैटीरियल है वह हमें इस वक्त नहीं मिल रहा। अगर मैं रा मैटीरियल की तफसील दूं तो आप हैरान होंगे। अक्तूबर, 1962 में Iron and Steel Controller ने सर्कुलर जारी किया था कि जो 1962 से पहले के स्टेट अलाटीज़ हैं सिर्फ उनको ही कोटा मिलेगा और किसी को नहीं। हमारे पंजाब के अन्दर 400 के करीब Small Scale Foundries हैं। उन में से 27 फाऊंड्रीज़ ऐसी सिलैक्ट की गई हैं जिन में सी. आई. पाईप्स बनते हैं जिन को ऐक्सपोर्ट करके हम फौरन एक्सचैंज कमाने जा रहे हैं। लेकिन हमारी हालत यह है कि आज तक हमारा मैटीरियल का भी इन्तजाम नहीं कर पाए। लेटैस्ट एस्टीमेट्स के मुताबिक हम को 20 लाख टन पिग आयरन की ज़रूरत थी, 11 लाख टन सेंट्रल अलाटीज़ के लिए और 9 लाख टन स्टेट अलाटीज़ के लिए लेकिन 1963 में सैन्ट्रल अलाटीज़ को एक लाख 76 हज़ार टन मिला और स्टेट अलाटीज़ को एक लाख 20 हज़ार टन मिला। इसी तरह शीरे की हालत है; आबकारी वालों को तो 6 आने मन दिया जाता है जो कि शराब निकालने के काम लाया जाता है। जिसकी प्रोहिबिशन करने की पालिसी है लेकिन उसके मुकाबले में वही शीरा पांच रुपये 10 आने मन फाऊंड्री वालों को दिया जाता है। इन हालात में इंडस्ट्री कैसे फ्लरिश कर सकती है। अगर आप इस राज्य को इंडस्ट्रीयालाईज़ करना चाहते हैं तो फिर आपको सैन्ट्रल गवर्नमैन्ट के साथ इस बात का फैसला करना होगा कि हमें ज़्यादा से ज़्यादा रा मैटीरियल दिया जाये।

एक साल तक जालंधर और बटाला में फाऊंड्रीज़ को हार्ड कोक नहीं मिला है। वहां पर दो, अढ़ाई साल के अलाटी हैं लेकिन उनको एक मन भी नहीं मिला और वह हाथ पर हाथ धरे बैठे रहे। इस तरफ तवज्जो देने की ज़रूरत है। अभी अभी भारत सरकार के वित्त मंत्री ने जो बजट पेश किया है उस में उन्होंने कहा है कि इस साल के बजट के लिए 291 करोड़ रुपये की फौरन ऐक्सचेंज की ज़रूरत है। यह कहां से आयेगी? यहां हम ने जो ऐक्सपोर्ट कार्पोरेशन बना है बहुत अच्छा काम कर रही है जहां तक होज़री, मशीन टूल्ज़, पाईप्स वगैरा का संबंध है। लेकिन मैं अर्ज़ करता हूं कि इस स्टेट का सम्बन्ध है फौरन ऐक्स्चेंज तब आएगी जब यहां फैक्ट्रियां चलेंगी, उनके पहिए चलेंगे और यह तब मिलेंगे जब उनको रा मैटीरियल मिलेगा। इस की तरफ ज़्यादा से ज़्यादा ध्यान दें। यह ठीक है कि पंजाब में क्राफ्टसमैन की ट्रेनिंग हो रही है और इसके अन्दर काफी तरक्की हुई है लेकिन पिछले दिनों जब Director of

employment Exchange to Govt. of India लुधियाना आए थे तो उन्हों ने कहा था कि पंजाब में सिर्फ लुधियना के अन्दर 5 हज़ार स्किल्ड वर्कर्ज़ की हर साल ज़रूरत है। इसी संबंध में मैं एक और बात की तरफ सरकार की तवज्जुह दिलाना चाहता हूं। हम ने पंजाब के अन्दर बहुत सारे टैक्नीकल और पालिटैक्नीकल इन्स्टीच्यूट खोले हैं हमारे जालन्धर में भी एक पालिटैकनिक इन्स्टीच्यूट है और बाकी राज्य में भी हैं। लेकिन जालन्धर की मेहर चन्द इन्सटीच्यूट सारे पंजाब में अव्वल दर्जा पर है। इसी संबंध में मैं आपकी तवज्जुह इस तरफ दिलाना चाहता हूं कि पिछले दिनों हमारे Director of Industrial Training एक कमेटी के साथ रूस और दूसरी जगह गए और उन्हों ने वहां देखा कि हर टैक्नीकल इन्स्टीच्यूट के साथ एक जूनियर स्कूल है जिस में छोटे बच्चे दाखिल होते हैं। मैं यहां भी चाहता हूं कि हर टैक्नीकल इन्स्टीच्यूट के साथ जूनियर ट्रेनिंग स्कूल बनाएं और इसकी शुरूआत हमारी जालन्धर की मेहर चन्द इन्स्टीच्यूट से करें जो कि सारे राज्य में अव्वल दरजा की है। इन में छः सात साल की उमर के छोटे बच्चे दाखिल हों ताकि वह शुरू से ही टैक्नीकल ट्रेनिंग हासिल करें और आगे जाके अच्छे माहर स्किल्ड वर्कर्ज़ बन सकें। अभी चन्द महीने हुए आयरलैन्ड में डबलिन के अन्दर एक बड़ा भारी ओलिम्पिक वोकेशनल कम्पीटीशन हुआ था जिसमें जरमनी, इन्गलैन्ड, जापान वगैरा के बहुत सारे देश शामिल हुए।

(*Deputy Speaker in the Chair.*)

डिप्टी स्पीकर साहिबा, आपको यह सुन कर हैरानी होगी कि उस मुकाबला में 18 से 19 और 19 से 21 साल की उमर के बच्चे शामिल हुए और उसमें जितनी गोल्ड और ब्रास की ट्राफीज़ थीं उनको जीतने में जापान अव्वल दरजा पर आया और इन्गलैन्ड, जरमनी जैसे देशों को जो साइंस और टैक्नालोजी में सबको लीड करते हैं उनको भी जापान ने पछाड़ दिया। इसकी वजह यह है कि वहां पर हर बड़े टैक्नीकल स्कूल के साथ जूनियर टैकनीकल स्कूल हैं जिन में छोटी उमर के बच्चों को शुरू से ही टैक्नीकल ट्रेनिंग दी जाती है। मैं अपनी सरकार का ध्यान भी इस तरफ दिलाना चाहता हूं कि वह भी ऐसा करे ताकि हमारी सनअती तरक्की हो। हमारे जालन्धर में स्पोर्ट्स के 310 के करीब यूनिटस हैं जिन्होंने पिछले साल 70 लाख रुपये की फौरन ऐक्स्चेंज कमाई है लेकिन उन को मलबरी वुड की क्रिकट बैटें और हाकी स्टिक्स वगैरा बनाने के लिये बड़ी सख्त ज़रूरत है। मुझे अफसोस है कि इस बारे में इस बजट में कोई प्रोविज़न नहीं है; अगर है तो यह कि इस बजट में यह दर्ज है कि सारे पंजाब राज्य के अन्दर इस साल जो आ रहा है मलबरी के 30 प्लांटस लगाए जाएंगे। इस से आप क्या समझते हैं कि कितनी हाकियां और बैटस बन जायेंगे जिन से आप फौरन ऐक्स्चेंज भी अर्न करेंगे और अपने खिलाड़ियों को भी दे देंगे? एक तरफ तो आप स्पोर्टस को तरक्की देना चाहते हैं, पाकिस्तान के साथ मुकाबला करना चाहते हैं, फौरन ऐक्स्चेंज कमाना चाहते हैं और दूसरी तरफ यह मजाक किया जा रहा है....

Deputy Speaker: Please wind up now. You have spoken for half an hour.

श्री राम किशन: अच्छा जी, वाइंड अप करता हूं, तो मैं अर्ज़ कर रहा था कि अगर आप स्पोर्टस को तरक्की देना चाहते हैं, लोगों को काम देना चाहते हैं और फौरन ऐक्स्चेंज

[श्री राम किशन]

कमाना चाहते हैं तो स्पोर्ट्स इन्डस्ट्री के लिये दिल खोल कर करैडिट दें और जहां तक रा मैटीरियल का संबंध है उसका जल्दी और पूरा इन्तज़ाम करें। शटल्ज़ के लिए परों और दूसरी चीज़ों के लिये लेदर वगैरा का इन्तज़ाम करें। (घंटी) आखिर में मैं एक बात टैक्स सट्रक्चर के बारे करना चाहता हूं। हाई टैक्सेशन ने कभी किसी मुल्क में भी मनी सर्कूलेशन को कम करने का पार्ट पले नहीं किया है। अब तो अमरीका जैसे देश में भी टैक्स सट्रक्चर को घटाने की तरफ कोशिश की जा रही है। खैर, मैं इस बात की ज्यादा तफसील में नहीं जाना चाहता, सिर्फ दो तीन बातें ही करता हूं। पहली बात तो मैं यह करना चाहता हूं कि प्रापर्टी टैक्स के बारे में टैक्सेशन इन्क्वारी कमीशन ने सात आठ साल पहले अपनी रिपोर्ट में कहा था कि इसे रीवाइज़ किया जाये और प्रापर्टी टैक्स और हाऊस टैक्स को मिला कर एक कर दिया जाए। आपको हैरानी होगी कि प्रापर्टी टैक्स 1940 में सर सिकन्दर हयात खां के ज़माने में लगाया गया था और उस वक्त इस की 276 रुपये लिमिट मुकर्रर की गई थी और रिपेयर की लिमिट दस प्रतिशत दी गई थी जब कि सीमैन्ट का बैग दो रुपये में मिल जाता था। लेकिन आज 24 साल के बाद भी जब कि हर चीज़ के भाव बढ़ गए हैं, लेबर रेट्स बढ़ गए हैं सीमिंट के निरख बढ़ गए हैं वही 246 रुपये की लिमिट चली आ रही है। क्या यह मज़ाक नहीं तो और क्या है? (घंटी) गरीबों को अगर मकान देना चाहते हैं तो पंजाब सरकार इस बात का फौरन एलान करे कि कम से कम एक मकान रखने वाले पर प्रापर्टी टैक्स नहीं लगेगा। अगर ऐसा नहीं कर सकते तो इस लिमिट को कम से कम तीन गुना कर देना चाहिये और बेवाओं के लिए यह लिमिट एक हजार कर दी जाए। जहां तक रीबेट देने का संबंध है इसे दुगना या अढ़ाई गुना कर दिया जाये, रजिस्ट्रेशन की जो 2 फीसदी से 12 और 13 फीसदी तक चली गई है उसे कम से कम आधा कर दिया जाए। जहां तक लैन्ड रैविन्यू का संबंध है टैक्सेशन इन्कवाइरी कमीशन ने अपनी रिपोर्ट में सिफारिश की हुई है कि अनइक्नामिक होलडिंग्ज़ पर यह किसी तरह भी लागू नहीं होना चाहिये। इस चीज़ की तरफ सरकार को ध्यान देना चाहिये।

Deputy Speaker : The Chairman had given you only ten minutes but you have already spoken for more than half an hour. Please wind up now.

श्री राम किशन : बस, मैं तो अब खत्म करने वाला हूं लेकिन कल तो कई दोस्तों ने 50 मिन्टस भी लिए हैं। तो मैं अर्ज़ कर रहा था कि इस सारे टैक्स स्ट्रकचर को बदलने की जरूरत है। आखिर में मैं एक बात कह कर बैठ जाता हूं। हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब और पंजाब सरकार ने ऐलान किया है और मुझे उसकी बहुत खुशी है कि वह इस राज्य में पर कैपीटा इन्कम डब्ल करना चाहते हैं। यह ज़रूर होना चाहिये लेकिन मैं चाहता हूं कि इस बात को ध्यान में रखा जाए कि मुख्तलिफ मुल्कों में किस तरह इक्नामिक ग्रोथ हो रही है। आप इस सिलसिले में मग़रबी मुमालिक को देखें, लेटिन अमरीका को देखें, कम्यूनिस्ट देशों, रूस वगैरा को देखें।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, वहां पर 15 प्रतिशत से 25 प्रतिशत इन्वैस्टमैन्ट हुई है लेकिन हमारी स्टेट में 70 प्रतिशत इन्वैस्टमैन्ट करने से दुगनी प्रोडक्शन हो सकती है। नैशनल काऊंसल आफ एप्लाईड रिसर्च कमेटी ने पंजाब का टैक्नीकल इक्नामिक सर्वे किया था जिस में टैक्सेशन के एक्सपर्ट मौजूद थे। (घंटी) इस रिपोर्ट के मुताबिक हमें 1,114 करोड़ रुपये खर्च करने

के लिए इन्वैस्ट करने होंगे । इतनी इन्वैस्टमैन्ट करने से 40 प्रतिशत अनाज बढ़ेगा। इस से 113 प्रतिशत गंदम की पैदावार बढ़ेगी । हमें प्रोडक्शन को बढ़ाने के लिये साढ़े तीन हज़ार इंजीनियर तैयार करने होंगे । वक्त की कमी के कारण मैं ज़्यादा डिटेल्ज़ में नहीं जाना चाहता । हमें ऐसा एटमोस्फियर क्रीएट करना होगा जिस से हमारी प्रोडक्शन बढ़ सके । प्रोडक्शन बढ़ाने के लिये 600 करोड़ रुपये की पंजाब गवर्नमैन्ट को इन्वैस्टमैन्ट करनी होगी, 275 करोड़ के ऐडीशनल टैक्स लगाने होंगे और बाकी की अमाऊंट सैंट्रल गवर्नमैन्ट को देनी होगी । मैं समझता हूं कि नारे लगाने से डबल प्रोडक्शन नहीं होगी बलिक एग्रीकल्चर प्रोडक्शन को बढ़ाने के लिये हमारे पास जितने साधन हैं उनको इस्तेमाल करना चाहिये (घंटी) ।

उपाध्यक्षा : आप वाईंड अप करें । (Please wind up.)

श्री राम किशन : अच्छा जी, मैं अभी वाईंड अप करता हूं । मैं अर्ज करना चाहता हूं कि लोगों की आमदनी बढाने के लिए हमें सभी साधन जुटाने चाहिएं । मैं ने जो अपनी स्पीच में सुझाव दिए हैं, उन पर सरकार गौर करे और उन को शीघर ही इम्पलीमेंट करे ।

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ (ਮੋਰਿੰਡਾ, ਐਸ. ਸੀ.) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਜਟ ਡਿਸਕਸ਼ਨ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਟਾਈਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਵਲੋਂ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਾਅਰੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ; ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾ ਦੇ ਹਰੇਕ ਸਪੀਕਰ ਨੇ ਉਠ ਕੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸਰਾਸਰ ਝੂਠ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੀ ਬਜਟ ਦੀ ਸਪੀਚ ਸਾਡੇ ਫਿਨਾਂਸ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੀ ਸੀ ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮੁਤਾਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਵੱਲ ਉਠਾਉਣ ਲਈ ਕਦਮ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਕਿ ਇਹ ਕਰਾਂਗੇ ਉਹ ਕਰਾਂਗੇ, ਦੇ ਝੂਠੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਰਗਲਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਆਵੇਗਾ ? ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਿਸਟਰੀ ਵਿਚ ਕਾਲਾ ਦਿਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਾਡੇ ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਅਤੇ ਇਨਾਮਦਾਰ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ? ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਸਾਡੇ ਹਾਊਸ ਦੇ ਇਕ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਸਰਦਾਰ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪੋਜ਼ੀਸਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅਖਾਂ ਉਤੇ ਪੱਟੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਅਖੀਆਂ ਤੇ ਪੱਟੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਅਸੀਂ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਜਿਹੜੀ ਅਸੀਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਸੁਜੈਸ਼ਨ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਉਸ ਉਤੇ ਸਰਕਾਰ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਕੰਨਾ ਤੇ ਪੱਟੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਨਾ ਬੈਠੇ ਬਲਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇੰਪਲੀਮੈਂਟ ਕਰੇ ਤਾਕਿ ਲੋਕ ਭੀ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੂਚਿਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਭੀ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਮੈਂਬਰ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚੋਂ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਦੇ ਬੈਂਚਾਂ ਉਤੇ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ ਉਹ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੀ ਸੀਟ ਦੀ ਮੁੜ ਕੇ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਲੜ ਕੇ ਆਉਣ। ਇੱਧਰ ਉਧਰ ਸੀਟਾਂ ਛੱਡਣੀਆਂ ਚੰਗੀ ਗਲ ਨਹੀਂ। ਇਕ ਵਕਤ ਸੀ ਜਦੋਂ ਪੈਪਸੂ ਵਿਚ ਸਰਦਾਰ ਗਿਆਨ ਸਿਘ ਰਾੜੇਵਾਲੇ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਸੀ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੋ ਕਾਂਗਰਸੀ ਮੈਂਬਰ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਹਕੂਮਤ ਨਾਲ ਮਿਲ ਗਏ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਮਹਿਬੂਬ ਨੇਤਾ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਜੀ ਬਹੁਤ ਤਿਲਮਲਾਏ। (ਵਿਘਨ) ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਦੀ ਜ਼ਿਮੇਂਦਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਉਤੇ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਜ਼ਿਮੇਂਦਾਰੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਵੱਡੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਲੀਡਰਾਂ ਉਤੇ ਆਇਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਹਾਮੀ ਹਾਂ ਕਿ

[ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ]

ਜਿਹੜੇ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਟਿਕਟਾਂ ਉਤੇ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਲੜ ਕੇ ਆਏ ਹਨ ਉਹ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਬੈਂਚਾਂ ਉਤੇ ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਟਿਕਟਾਂ ਉਤੇ ਇਲੈਕਸ਼ਨਜ਼ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਕਾਂਗਰਸੀ ਬੈਂਚਾਂ ਉਤੇ ਬੈਠਣ। ਅਗਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੀਟਸ ਚੇਂਜ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਤੋਂ ਰੀਜ਼ਾਇਨ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਲੜਨ। ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਵਧਾਈ ਹੈ, ਸੋ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਫਰੀਡਮ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਇਕਨਾਮਿਕ ਫਰੀਡਮ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਕਨਾਮਿਕ ਕੁੱਰਪਸ਼ਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ਹਿ ਨਾਲ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ; ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਕੁਰੱਪਸ਼ਨ ਬਹੁਤ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ । ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ ਜੋ ਅਜ ਪੱਟੀ ਦੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੀ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਲਈ ਗਏ ਹਨ, ਉਹ ਉਥੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿਮੇਦਾਰੀ ਨੂੰ ਭੁਗਤਾਉਣ ਲਈ ਗਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੇ ਵਿਚ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਕੁਰੱਪਸ਼ਨ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟੋਕਰੇ ਵਿਚੋਂ ਸਰਕਾਰ ਚੂਜ਼ਾ ਕਢ ਕੇ ਲੈ ਗਈ ਹੈ ਕਿੰਨੀ ਸ਼ਰਮ ਦੀ ਗਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਹਾਮੀ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਟਿਕਟ ਤੇ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣ ਕੇ ਆਏ ਹਨ ਉਸ ਉਤੇ ਸਟਿਕ ਰਹਿਣ। ਪਰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਕੁਰੱਪਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਲ ਜਾਣਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੀ ਸੀਟ ਤੋਂ ਰੀਜ਼ਾਇਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਾਂਗੇ, ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੀ ਤਰਫ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੀ ਝਲਕ ਹੈ ? (ਵਿਘਨ) ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਸਰਮਾਏਆਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤਕੜੇ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕੀ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਲਡ ਸਟੋਰੇਜ, ਸਿਨੇਮਾ ਅਤੇ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਨੂੰ ਨੈਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਕਦਮ ਉਠਾਇਆ ਹੈ ? ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰਫ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਉਠਾਇਆ (ਚੌਧਰੀ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਵਿਘਨ) ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਹਕੂਮਤ ਵਿਚ ਸਮਗਲਿੰਗ ਹੀ ਵਧੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਨਾਅਰਾ ਲਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਢੌਂਗ ਹੈ। ਅਗਰ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਲਿਆਉਣ ਤੇ ਤੁਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਕਮ ਸੇ ਕਮ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੋਲਡ ਸਟੋਰੇਜ ਸਿਨਮੇਂ ਅਤੇ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨੈਸ਼ਨੇਲਾਈਜ਼ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਹਿੰਗਾਈ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਛੋਟੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਚਲਾ ਸਕਣ। ਲੋ ਪੇਡ ਐਂਪਲਾਈਜ਼ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਿਚ 25 ਪਰਸੈਂਟ ਇਜ਼ਾਫਾ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਜ ਦੀਆਂ ਵਧੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ 25 ਪਰਸੈਂਟ ਘੱਟ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਕਰ ਸਕੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਵਾਕਈ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਵੱਲ ਕਦਮ ਉਠਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਲੜਦੇ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕਰਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਦੇ ਸੀ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਜੈਲਦਾਰ ਅਤੇ ਇਨਾਮਦਾਰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਟਾਊਟੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਇਸ ਇੰਨਸਟੀਚਿਊਸ਼ਨ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ। 1948 ਵਿਚ ਉਹ ਦਿਨ ਬੜਾ ਸੁਭਾਗ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਇੰਸਟੀਚਿਊਸ਼ਨ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਹੁਣ 15 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਬਾਦ ਜਦੋਂ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਕਿਉਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ੈਲਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਇਨਾਮਦਾਰਾਂ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਐਡਮਿਨਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦੀ। ਮੈਂ ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿਘ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰ ਕੇ ਵੇਖਣ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਦਸਣ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਇਨਾਮਦਾਰੀ ਅਤੇ ਜ਼ੈਲਦਾਰੀ ਹੈ। 1952 ਵਿਚ ਜਦੋਂ

ਇਥੋਂ ਦੇ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਡਾਕਟਰ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਭਾਰਗੋ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਨੇ ਹਾਈ ਕਮਾਂਡ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਇਕ ਮੈਮੋਰੈਂਡਮ ਭੇਜਿਆ ਸੀ । ਉਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਡਾਕਟਰ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਰੀਐਕਸ਼ਨਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂ ਕਿ ਜੋ ਇਹ ਜੈਲਦਾਰੀ ਅਤੇ ਇਨਾਮਦਾਰੀ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। 500 ਰੁਪਆ ਸਾਲਾਨਾ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪੈ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਵਾਮ ਦੇ ਖਰਚ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਲੀਂ ਖਦਰ ਦੀਆਂ ਕਮੀਜਾਂ ਪਵਾ ਕੇ ਅਤੇ ਚੋੜੀਆਂ ਸਲਵਾਂਰਾਂ ਪਵਾ ਕੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਡੰਡੇ ਪਕੜਾ ਕੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਗਰਕ ਕਰਨ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ, ਸ਼ੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਉਠਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਭਾਸ਼ਣ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਲਈ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰੋਮੋਸ਼ਨਾਂ ਲਈ 10 ਪਰਸੈਂਟ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਰਖੀ ਹੈ। ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਲ ਅੱਡ ਅੱਡ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਵਿਚ ਅਫਸਰ ਹਰੀਜਨਾਂ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹਰੀਜਨਾਂ ਵਿਚ ਨਫਰਤ ਦਾ ਬੀਜ ਬੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਗਲ ਸਵੇਰੇ ਵੀ ਦਸੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਹਰ ਇਕ ਮਹਿਕਮੇਂ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਭੇਜੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵੀ ਆ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਰੈਕਰੂਟਮੈਂਟ ਦੇ ਵੇਲੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ 22 ਪਰਸੈਂਟ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਰਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸੇ ਮਹਿਕਮੇਂ ਵਿਚ ਵੀ 2 ਪਰਸੈਂਟ ਜਾਂ 4 ਪਰਸੈਂਟ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਰੀਜਨ ਨੌਕਰ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਮੈਂ ਅਫਸਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਵੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਸ਼ੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਲਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਦਾ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਣਗੀਆਂ ਨਹੀਂ। ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਤਕੜੀ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਵੇਗੀ। ਇਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ। 10 ਪਰਸੈਂਟ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਵਿਚੋਂ 9 ਪਰਸੈਂਟ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਲਈ ਰੱਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਫ਼ੀਸਦੀ ਰਿਜਰਵੇਸ਼ਨ ਬੈਕਵਰਡ ਕਾਲਸਿਜ਼ ਲਈ ਰਖੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਬੈਕਵਰਡ ਕਲਾਸਾਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਸੋਸ਼ਲੀ ਬੈਕਵਰਡ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬੈਕਵਰਡ ਡੀਕਲੇਅਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਵੀ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲਗਾ। ਇਕ ਹੋਰ ਆਰਡਰ ਗੋਰਮਿੰਟ ਨੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਦੀ ਤਨਖਾਹ 1800 ਰੁਪਿਆ ਸਾਲਾਨਾ ਹੋਵੇਗੀ ਉਸ ਦੇ ਲਈ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਿਚ ਪਰੋਮੋਸ਼ਨ ਲਈ ਰਿਜਰਵੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਜੇਕਰ ਬੈਕਵਰਡ ਕਲਾਸ ਦਾ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਕੇ ਸਰਵਿਸ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਤਨਖਾਹ 1800 ਰੁਪਿਆ ਸਾਲਾਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜਿਹੜੀ 10 ਪਰਸੈਂਟ ਰਿਜਰਵੇਸ਼ਨ ਪ੍ਰੋਮੋਸ਼ਨ ਵਿਚ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਉਹ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਉਹ ਮਹਿਰੂਮ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਗੁਜ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਬ੍ਰਹਿਮਣ ਜਾਂ ਜਿਮੀਂਦਾਰ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੁਪੈ ਬਣਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਕਿਉਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਜਿਹੜੀ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਸੋਸ਼ਲੀ ਬੈਕਵਰਡ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁੰਡਾ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਕੇ ਸੁਹਣੇ ਥਾਂ ਤੇ ਲੱਗਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਆਮਦਨੀ 1800 ਰੁਪਏ ਸਾਲਾਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਫੀਸਦੀ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਕਿਉਂ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ? ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਰਡਰ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲਵੇ ; ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਦੰਦ ਹਾਥੀ ਵਰਗੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਖਾਣੇ ਦੇ ਹੋਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਖਾਉਣ ਦੇ ਹੋਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੀ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਪ੍ਰੋਮੋਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਅਫਸਰ ਲੋਕ ਮਿੱਟੀ ਪਲੀਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਮਿਸਾਲ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਪੰਚਾਇਤ

[ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ]

ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦੀ ਇਹ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਹੈ। 1959 ਵਿਚ ਰੂਲਜ਼ ਪਰੋਪੋਜ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਪ੍ਰੋਪੋਜ਼ਡ ਰੂਲਜ਼ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਅਪਰੂਵ ਕੀਤੇ ਹਨ ਪਰ ਉਥੇ ਕਈ ਮੁੰਡੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰੂਲਜ਼ ਦੀ ਨਿਸ਼ੇਧੀ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰੋਮੋਟ ਕਰੋ। ਉਥੋਂ ਦੇ ਅਫਸਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ According to the proposed rules you are not eligible.

ਹਰੀਜਨਾਂ ਨਾਲ ਕੀ ਤਮਾਸ਼ਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੋਸਲਿਜ਼ਮ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਲਗਾ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਰਾਂਗੇ, ਉਹ ਕਰਾਂਗੇ। ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭਾਸ਼ਨ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਦਸਿਆ ਜਾ ਚੁਕਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਲਈ ਪੰਜ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਕਾਸੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਦੇਣ ਅਤੇ ਖਰੀਦਨ ਲਈ ਚਾਲੂ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇਣ ਲਈ 40 ਲਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਦਾ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਭੋਂ ਵਰਤੋਂ ਐਕਟ, 1949 ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਭੋਂ ਮਾਲਕਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਭੋਂ—ਰਹਿਤ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜਵਸਾਉਣ ਦੀ ਸਕੀਮ ਅਧੀਨ 1.25 ਲਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਲਗ ਭਗ 12,500 ਭੋਂ ਰਹਿਤ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ 10 ਏਕੜ ਫੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਪਟੇ ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਮਕਾਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਥਾਵਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਮਕਾਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਮਾਲੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਦੇਣਾ ਲੈਣਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜਾਉਣਾ ਹੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖਣਾ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ 7½ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਕੋਈ ਸਕੀਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕੇ। ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦਾ ਨਾਆਰਾ ਹੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਲਿਆਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦੀ ਕੋਈ ਸਕੀਮ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਉਸ ਉਪਰ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰੋ। ਉਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਗਬਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਝੁਕਣ ਵਾਲੇ ਐਮ. ਐਲ.ਏਜ਼ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਖਾ ਪੀ ਜਾਣ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਬਾਤ ਹੋਵੇਗੀ।

ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਕੂਟਰਾਂ ਉਪਰ ਅਤੇ ਮੋਟਰ ਰਿਕਸ਼ਿਆਂ ਉਤੇ ਸਫਰ ਕਰਨ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਿਹਾ, ਮਿਡਲ ਕਲਾਸ ਦਾ ਆਦਮੀ ਵੀ ਸਕੂਟਰ ਤੇ ਸਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਐਨੇ ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ ਬਹੁਤ ਮਹਿੰਗੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸੁਣੋਂ ਕਿ ਸਕੂਟਰਾਂ ਉਪਰ ਕਿੰਨੇ ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਹਨ ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਟੈਕਸ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਟੈਕਸ ਹਨ :—

	Punjab		Delhi	
Token Tax	Rs. 250	yearly	Rs. 80	yearly
Passing Tax	,, 300	yearly		nil
professional Tax	,, 28	,,		,,
Permit fee	,, 75	,,	Rs. 27	yearly
Adda Tax	,, 60	,,		nil
Total	713		107	

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 713 ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਕੇਵਲ 107 ਰੁਪੈ ਟੈਕਸ ਸਾਲਾਨਾ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ 25 ਨਵੇਂ ਪੈਸਿਆਂ ਵਿਚ ਹਰ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਕੂਟਰ ਵਿਚ ਬੈਠਾਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਜਦ ਇਥੇ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਉਹ ਲੋਕ ਸਾਡੀਆਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਜੇਬਾਂ ਨੂੰ ਲੁਟੱਣ ? ਟੈਕਸੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਹਾਲ ਵੀ ਸਕੂਟਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਜੁਲਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 881 ਰੁਪਏ ਸਾਲ ਦੇ ਦੇਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਮਾਲੂਮ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਥੋਂ ਦੇ ਟੈਕਸੀ ਅਤੇ ਸਕੂਟਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ ਸਾਡੇ ਮਿੱਤਲ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਕੇ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ। ਉਹ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ "ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਯਿਹ ਕੈਸੇ ਲਗ ਜਾਤਾ ਹੈ।" ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਟੈਕਸੀ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਸਕੂਟਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਟੈਕਸਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਖੁਦ ਸਾਨੂੰ ਅਸੈਂਬਲੀ ਆਉਣ ਜਾਣ ਲਈ ਦੋ ਰੁਪਏ ਦੇਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਅਜੀਬ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਕੁਰਾਲੀ ਜਿਹੜਾ ਇਥੋਂ 16 ਮੀਲ ਹੈ ਉਥੇ ਆਉਣਾ ਜਾਣ ਲਈ ਤਾਂ ਡੇਢ ਰੁਪਿਆ ਲਗਦਾ ਹੈ ਮਗਰ ਇਥੇ ਦੋ ਤਿਨ ਮੀਲ ਦਾ ਫਾਸਲਾ ਤੈ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। (ਘੰਟੀ) ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਦੋ ਤਿਨ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿ ਲਵਾਂ, ਫਿਰ ਬੈਠ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਸੋ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਗੌਰ ਕਰਕੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਸਾਡੇ ਬਜਟ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈਲਥ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਜਿਹੜਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਉਹ ਟੀਚਿੰਗ ਇੰਸਟੀਚਿਊਸ਼ਨਜ਼ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਧਰ ਅਤੇ ਉਧਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਭੁਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹਸਪਤਾਲ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਜੇ ਕੋਈ ਹਸਪਤਾਲ ਹੈ, ਜੇ ਕੋਈ ਡਿਸਪੈਂਨਸਰੀ ਹੈ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੈਲਥ ਸੈਂਟਰ ਹੈ ਤਾਂ ਉਥੇ ਨਾ ਡਾਕਟਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਡਿਸਪੇਨਸਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਦੋਵੇਂ ਮਿਲ ਵੀ ਜਾਣ ਤਾਂ ਦਵਾਈਆਂ ਖਤਮ ਹੋਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਲਥ ਦਾ ਬਜਟ ਸਾਡੀ ਸਟੇਟ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਇੰਸਟੀਚਿਊਸ਼ੰਜ਼ ਬਣਾਕੇ ਹੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਮੈਡੀਕਲ ਇਨਸਟੀ-ਚੀਊਟ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਸੁਣੋ ਕਿ ਉਥੋਂ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦੀ ਕੀ ਰਾਏ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਐਡਾ ਵੱਡਾ ਸਫੈਦ ਹਾਥੀ ਬਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡੀ ਕੀ ਰਾਏ ਹੈ ? ਉਹ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਇਥੇ ਜਿਹੜਾ ਮਰੀਜ਼ ਪੈਦਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਰਿਕਸ਼ਾ ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਰਿਕਸ਼ਾ ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਟੈਕਸੀ ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਟੈਕਸੀ ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਟਰੇਚਰ ਉਤੇ ਚੁਕਕੇ ਲੈ ਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਖਰਚ ਦਾ ਮੇਜਰ ਪੋਰਸ਼ਨ ਇਸ ਇਨਸਟੀਚੀਊਟ ਉਤੇ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਅਜ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਦਵਾਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਅਤੇ ਡਿਸਪੈਂਸਰੀਆਂ ਵਿਚ ਡਾਕਟਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ। ਤੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਪਾਸੇ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਵੱਲ ਕੋਈ ਕਦਮ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ

Seventy-five per cent of the Budget of the Health Department should be spent on the supply of medicines, posting of doctors etc., to the hospitals and dispensaries, and the remaining 25 per cent on such institutes.

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਦੀ ਸਾਡੀ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਵੀਰ ਰੋਜ਼ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਾਂ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦੁਗਣਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਖੁਦ ਇਹ

[ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ]

ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਕਿਹੜਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਵੇ ? ਬਲਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਦੁਗਣੀ ਨਹੀਂ ਤਿਗਣੀ ਚੌਗਣੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧੇ। ਤੁਹਾਡੀ ਰਾਹੀਂ ਮੈਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਇਹ ਗੱਲ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਵੀ ਮੇਰੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਅਫਸਰ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਖੁਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਸੁਣਦਾ ਹਾਂ। ਲੇਕਿਨ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਫ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਵਿਚ ਲਿਖ ਕੇ ਜਾਂ ਇਥੇ ਸਪੀਚਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਵਧ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਜੋੜਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਈਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਨਾਲ ਸਿੰਜਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਅਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਵੀ ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਇਰੀਗੇਸ਼ਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਰੇਟ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਉਹ ਯੂਨਿਟਸ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਫੇਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਨਹੀਂ ਇਹ ਕੈਨਾਲ ਰੇਟਸ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ ਲਗਣਗੇ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪਾਣੀ ਵਰਤਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਫਿਰ ਆਰਡਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੈਨਾਲ ਰੇਟਸ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਯੂਨਿਟਸ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਉਸ ਪਾਣੀ ਤੇ ਰੇਟ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਿਆ ਗਰੀਬ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾਂ ਤੇ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਪਣੇ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਮਰਜ਼ੀ ਆਵੇ ਯੂਨਿਟਸ ਲਿਖ ਦਿਉ ਉਤਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਏ ਜਾਣਗੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਭਾਰੀ ਧੱਕਾ ਹੈ। (ਘੰਟੀ) ਬਸ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਕਹਿਕੇ ਖਤਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਰੇਟ ਕੈਨਾਲ ਰੇਟ ਤੇ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਸਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੁਝਾਉ ਦੇਵਾਂਗਾ ਕਿ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ ਜੋ ਸਾਰੀ ਗਲ ਦੀ ਛਾਣਬੀਨ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਨਾਜ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਜਾਂ ਜਿਵੇਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਦੁਗਣਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸ਼ੂਗਰ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਮਿਲਜ਼ ਹਨ। ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਮੋਰਿੰਡੇ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਮਿੱਲ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਦੀ ਤਦ ਹੀ ਵਧ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮਿਲੇ। ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡੀਫੈਂਸ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਰੂਲਜ਼ ਅਧੀਨ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦੇ ਦੇਵੇ ਫਿਰ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵਧਾ ਸਕਦਾ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਿੰਨੀਆਂ ਸ਼ੂਗਰ ਮਿਲਜ਼ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ 10-15 ਮੀਲ ਦੇ ਰੇਡੀਅਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਿਹੜਾ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਹਕ ਹੈ ਕਿ 1/4 ਹਿੱਸਾ ਗੰਨੇ ਦਾ ਅਪਣੇ ਕੋਲ ਰਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ਬਾਕੀ ਦਾ 3/4 ਹਿੱਸਾ ਮਿੱਲ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵੇ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਮਿਲ ਹੈ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਇਹ ਸਮਝ ਕੇ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡੀ ਅਪਣੀ ਮਿੱਲ ਹੈ, ਜਿਤਨਾ ਗੰਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇ ਸਕਦੇ ਸਨ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਿੱਤਾ। ਲੇਕਿਨ ਜਿਹੜਾ 1/4 ਹਿੱਸਾ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪੀੜਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਾ ਹੋਈ, ਖੰਡ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਾ ਹੋਈ। ਮੇਰੇ ਅਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਕੇਸਿਜ਼ ਹਨ ਜਿਥੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਖੰਡ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹੋ। (ਘੰਟੀ) ਇਕ ਪਾਸੇ ਹਰਸਿੰਗ ਲਈ ਤਕਾਵੀਆਂ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਹ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ ਹੀ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦਾ ਤਕਾਜ਼ਾ ਹੈ ? (ਘੰਟੀ) ਬਸ, ਇਕੋ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿ ਕੇ ਖਤਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅੰਬਾਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਬਾਵਨ ਦਵਾਦਸ਼ੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਵਨ ਅਵਤਾਰ ਬਾਰੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਮਗਰ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਉਥੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਧਾਰਮਿਕ ਦੀਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਸਾਡਾ ਸੰਵਿਧਾਨ, ਸਾਡਾ ਆਈਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਹਬੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੈ, ਕਾਨਸ਼ੈਂਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੈ, ਅਸੈਂਬਲ ਹੋਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਉਸ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਜਦ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇਗਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦਸਾਂਗਾ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਲੋਕ ਸ਼ਰਾਬਾਂ ਪੀ ਪੀਕੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ ਮਗਰ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਧਾਰਮਕ ਦੀਵਾਨਾਂ ਤੇ ਵੀ ਰੋਕ ਲਗਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟਿਕ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮੈ ਆਪ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ।

कामरेड राम चन्द्र (नूरपुर) :

लिखेगा किलके कुदरत दुनिया की हिस्ट्री में।
अन्धेरा हो रहा था बिजली की रोशनी में।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, हमारी हकूमत ने तरक्की की जो घड़ी थी उसकी सूई को अभी अभी पंद्रह साल पीछे कर दिया जब कि आज आप के सामने इस फैसले का एलान किया कि जैलदारों और इनामदारों को मुकर्रर किया जा रहा है। यही नहीं बल्कि उन्होंने इससे एक बहुत बड़े बुलबुले को फोड़ दिया है। ढंडोरा पीटा जाता रहा है कि जो विलेज डैमोक्रेसी है यह हमारे मुल्क की तरक्की को आसमान और सितारों की तरफ ले जायेगी। लेकिन आज बताया गया है कि जो पंच है वह आनैस्ट नहीं है, स्टेटफार्वर्ड नहीं है, दयानतदार नहीं है, देश भक्त नहीं है। क्यों ? उन पर यह इल्जाम लगाया गया है कि वह अमन रखने और मालिया जमा करने में वोटरों के डर से सरकार की मदद नहीं करते। उस एलान में यह भी बताया गया कि जो सोशल वर्कर्ज़ हैं वह भी सरकार की मदद नहीं करते इसलिये वहां पर ज़ैलदारों और इनामदारों की तकर्रियां की जाएंगी'। इस से ज्यादा और क्या चीज़ हो सकती है, यह बताने में कि हमारी हकूमत फेल हो गई है, इस को लोगों का तुआवन हासिल नहीं, एहतमाद हासिल नहीं। ऐसी सरकार को चाहिये कि शीघ्र इस्तीफा दे दे।

अब बजट की तरफ आता हुआ मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूं कि यह बजट मायूसकुन है, यह सोशलिज़म के असूलों के खिलाफ जाता है, बल्कि मैं तो यह कहूंगा कि इसमें socialism has been badly betrayed। इसे आप सारा देख जाएं, कहीं भी सोशलिज़म का ज़िक्र नहीं आया। सोशलिज़म आता है ईक्वालिटी से। लेकिन ईक्वालिटी कहां से आए ? हम आज तक ज़्यादा से ज्यादा और कम से कम तन्खाहों का मैयार नहीं कायम कर पाए, आज तक चौकीदारों, सिपाहियों, चपड़ासियों, जेल के वार्डरों, ड्राइवरों, कण्डक्टरों, छोटे छोटे क्लर्कों, पटवारियों और स्कूल टीचरों की तन्खाहों को फाकाकशी से ऊपर नहीं ले जा सके।

[कामरेड राम चन्द्र]

डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं नहीं कहता, यह जो बजट स्पीच डाक्टर साहिब ने दी है यह बताती है कि सरकार किसी तरह से भी लोगों के मैयार को ऊंचा नहीं कर सकी। इस में दर्ज है—

The upward trend in the wholesale prices during the last few years continued.

पिछले 10 साल से कीमतें बढ़ती जा रही हैं। यह इन्होंने खुद माना है कि अगर 1952-53 को बुनियाद बनायें और उस समय की कीमतों को सौ मानें तो यह कीमतें बढ़ कर 132.3 हो गई। तो क्या मैं पूछ सकता हूं कि छोटे छोटे मुलाज़मों की तन्खाहों में भी कोई इस तनासब से इज़ाफा हुआ है? एक तिहाई कीमतें बढ़ जाने पर वे कैसे गुज़ारा कर सकते हैं? where is his socialism in his speech? इसके बाद इन्होंने खुद जो आदादोशुमार दिये हैं वही मेरी बात को साबत करने के लिए काफी सबूत हैं। यह सनअती शहरों के मज़दूरों के बारे में उपभोगी कीमतों में बढ़ौतरी के रुझान के बारे में हैं कि अगर 1950-51 में कीमतें 100 थीं तो 1962 में 125.50 और 1963 में 128.40 हो गईं, गोया हकूमत नाकामयाब रही है रोटी और कपड़ा जुटाने में। मैं यह कहूंगा कि जो सरकार लोगों को रोटी और कपड़ा न दे सके वह सरकार निक्कमी है। अगर सरकार यह कहती है कि उसने अवाम की नबज़ पर हाथ रखा हुआ है तो फिर यह आशया मुहय्या न करने से लोगों को जो नाराजगी हुई है उसे ध्यान में रखते हुए सरकार इस्तीफा क्यों नहीं देती? हमारे फूड और सिविल सप्लाईज़ के वज़ीर इस वक्त मौजूद नहीं हैं वरना मैं उनको बताता कि गरीब आज सिसक रहे हैं और सरकार की तरफ से उनसे हमदर्दी के दावे झूठे हैं। आज अखबारों में आया है that the price of wheat has again shot up in Faridkot. यह अच्छी बात है कि सरकार ने डिपो खोले हैं लेकिन कांग्रेस पार्टी के एक लीडर कामरेड राम किशन ने कल वाज़ेह तौर पर बता दिया है कि इन डिपुओं की क्या हालत है। आटा और नमक नाकस मिलता है। डिपो आम तौर पर बंद रहते हैं. खांड नहीं मिलती लेकिन आप ब्लैक मार्किट में जितनी चाहें हासल कर सकते हैं।

जहां तक सनअती पैदावार का तअल्लुक है सीमैन्ट और लोहा की पैदावार कम हो गई है।

बजट में सूबे की इक्तसादी हालत का ज़िक्र किया गया है। फाइनांशल एकाउंट्स के संबंध में फिगर्ज़ से पता लगता है कि our planning of Budget is defective and fraudulent. साल 1962-63 के लेखे की नज़रसानी करते हुए उन्होंने बताया था कि पहले 177 लाख का घाटा था लेकिन हिसाब मुकम्मल होने पर पता लगा कि इस साल 424 लाख का सरपलस रहा। इस में 6 करोड़ रुपये का फर्क है। कितना डिफैक्टिव बजटिंग है। बजट का कितना रुपया खर्च नहीं किया गया उनके आंकड़े देते हुए लिखा है कि Community Development Project पर 38 लाख रुपये कम खर्च किए गए और इस तरह आप सुन कर हैरान होंगे कि 59 लाख रुपये फेमिन रिलीफ की मद में कम खर्च किये गये। यह गरीबों की हमदर्द सरकार का हाल है। इस सरकार ने रिलीफ और तरक्की के कामों में रुपया न खर्च करके बचत की है?

फिर 1963-64 के बारे में फिनांस मिनिस्टर साहिब ने बताया है कि शुरु में यह अनुमान था कि 789 लाख का घाटा होगा और सारे साल की पोजीशन का ज़िक्र करते हुए बताया है The revised estimates now framed, however, indicate a closing balance of plus Rs. 363 lakhs. showing an improvement of Rs. 1152 lakhs. इन में 11 करोड़ रुपये का फर्क है बजट बनाने में । तो यह लयाकत इनके बजट तैयार करने की है ।

अब मैं तीसरी प्लान का हवाला देता हूं । डिप्टी स्पीकर साहिबा, तीसरी प्लान में हमारी तरक्की की रफतार पहली प्लान से दूसरी और तीसरी प्लान में कम रही है। लेकिन इस कम रफतार के बावजूद प्लान ऐक्सपैंडीचर जो 120 करोड़ खर्च करना था वह रुपया खर्च तो हो गया है । लेकिन अगर रुपया खर्च हो गया है तो इसके मुकाबले में फिज़ीकल टार्गिट्स बताए जाएं कि किस हद तक पूरे किये गए हैं । यह लोगों को धोखा दिया जा रहा है।

इसी तरह हरीजनों और शैड्यूल्ड जातियों के साथ किया जा रहा है। इन्हें भी धोखा दिया गया है। मैं अर्ज़ करूं कि आज हरिजन मुज़ारों की क्या हालत है। हज़ारहा टेनेंटस को ज़मीनों से ज़बरदस्ती निकाल दिया गया है। इन बेचारों की हालत यह है कि यह भाग कर शहरों में आ गए हैं। अगर आप इस बात की तसदीक कराना चाहें तो म्युनिसपल कमेटीज़ की वोटर्ज़ लिस्ट्स देखें । **उन से पता चल सकता है कि किस तरह जान तथा इज्जत बचाने के लिये हरिजन शहरों में आ रहे हैं ?**

डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं यह कहना चाहता हूं कि इस बात का सब से बड़ा मुजरिम या मुलज़म है तो वह इस स्टेट का चीफ मिनिस्टर है जिस ने अपनी कुड़मनी की ज़मीन पर कब्ज़ा करने के लिए. किसी एक शख्स के ज़रिये हज़ारों एकड़ ज़मीन कानून तुड़वा कर मुज़ारों के हाथों से निकलवा ली। यह कोई मामूली बात नहीं। कितना ज़ुल्म किया है हरिजन मुज़ारों पर। मैं तो एक बात ही इस चीफ मिनिस्टर से कहूंगा --

करीब है यार रोज़े महशर,
छुपेगा कुश्तों का खून क्यों कर,
जो चुप रहेगी ज़बाने खंजर,
लहू पुकारेगा आसतीं का ।

कुछ दोस्तों ने कहा है कि सूबे में तरक्की हुई है। मैं भी मानता हूं कि तरक्की जरूर हुई है---बलैक मार्किट में, स्मग्लिंग में, जाली पासपोर्टस बनाने में, चोरियों में, एवडवशन्ज़ और कुरपशन में अज़ाफा हुआ है ।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं यह कहना चाहता हूं कि मैं जब यहां आ रहा था तो मुझे हमारे फूड मिनिस्टर के भतीजों के बारे में पता लगा जिसका नाम बसन्त लाल है। वह फतेह-गढ़ चूड़ियां में तम्बाकू की दुकान करता था। इन्हों ने वज़ीर बन कर उसे Imperial Tobacco Co. की ऐजैंसी ले दी और अब उसे शुगर सिंडीकेट बटाला का चेयरमैन बना दिया गया है और एक हज़ार रुपया की आमदन बना दी है। (विघ्न) मैं ठीक नहीं कह सकता कि एक हज़ार रुपया माहवार या रोज़ाना, यह तो वज़ीर साहिब खुद ही बता सकते हैं। यह इन के भतीजे का हाल है। क्या किसी के वज़ीर बन जाने से सारे खानदान में गुण पैदा हो जाते हैं ?

[कामरेड राम चन्द्र]

फिर इन्हीं फूड मिनिस्टर का सगा भांजा था धर्मदत्त। उसे सात साल से भट्ठा दिया हुआ है और उसने पांच साल तक कोई ईंट तैयार नहीं की। अर्सा दो साल से ईंटें बननी शुरू हुई हैं। यह खुद ही जानते होंगे कि वह कोयला जो इन्हें पांच साल तक मिलता रहा कहां पर खर्च किया गया। वह यूज़ नहीं हुआ। ज़ाहिर है कि वह बलैक में बिकता रहा और कोई एकशन नहीं लिया गया। फिर भट्ठे के अलावा इन्हों ने उसे कोयले का डिपो भी दिया हुआ है जो कि गुरदासपुर में है।

क्या क्या बताऊं इन फूड और होम मिनिस्टर के बारे में। इन का बड़ा लड़का कृष्ण सनलाईट इन्शोरैंस कम्पनी मे केवल 80 रुपये माहवार पर मुलाज़म था। उसे पहले कोआप्रेटिव इन्सैक्टर बनाया, फिर नायब-तहसीलदार, बाद में तहसीलदार और आज कल वह पी०सी०एस० है। हैरान हो जाता है आम आदमी यह देख कर कि जब कोई वज़ीर बन जाए तो उसके लड़कों और रिश्तेदारों में उसी वक्त से इतनी खूबियां कहां से आ जाती हैं और किस तरीके से वह तरक्की पाते हैं। इसके विरुद्ध बड़े बड़े देश भक्तों का यह हाल है कि जब वह मिनिस्टर बनते हैं तो उनकी ज़मीर मर जाती है और क्या कहा जा सकता है। वह फिर भीष्म-पितामह बन कर ज़ुल्मों-सितम सामने देखते हुए भी खामोश रहते हैं। अकबर ने क्या खूब कहा है---

तरक्की पाते हैं, लड़के हमारे नूरे दीन हो कर। अजब अन्धेर है, जाते हैं बर लब चमकते नहीं।

इसके बाद, डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं ज़िक्र करूं कि मेम्बरों का ईमान कैसे बदलता है। कहा जाता है कि ज्ञानी करतार सिंह और सरदार प्रताप सिंह में बिचोले बड़ी देर सरगरम रहे। जब यह मिले तो आपस में गिले-शिकवे हुए। ज्ञानी करतार सिंह ने कहा ---

बारे खातर न हो तो अर्ज़ करूं,
अहदे फुरकत की जो कहानी है।
धूल फांकी है राहगुज़ारों की,
दश्तो सहरा की खाक छानी है।

इन बातों को सुन कर सरदार प्रताप सिंह जी बोले---

दास्तां तेरी बेवफाई की,
मेरे दर्दो अलम का किस्सा है।
ज़ुल्म करना वफ़ा परस्तों पर,
तेरा शेवा है तेरा हिस्सा है।

अन्त में, डिप्टी स्पीकर साहिबा, जैसे खाविन्द रूठी बीवी को बदमाश, बदचलन कह कर वापस आने पर फिर घर में डाल लेता है, उसी तरह स: प्रताप सिंह ने ज्ञानी को चौकर गढ़िया फिरका परस्त बेईमान कहकर फिर कांग्रेस में रख लिया और अब वह कौम परस्त बाअसूल कांग्रेसी बन गये हैं।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, जितने आदमी उन्हों ने हम से वापस लिये हैं उन को जुररत नहीं पास बैठने की। (विघ्न)

एक माननीय सदस्य : आपने कब आना है। (हंसी)

कामरेड राम चन्द्र : जब आप इस वज़ारत को तोड़ देंगे। मैं अर्ज़ कर रहा था कि जब एक शख्स प्रजातन्त्र पार्टी को छोड़ कर कांग्रस में वापस जाता है तो उसे पहली चीज़ यह

करनी पड़ती है कि वह अपनी ज़मीर का खून करके सचाई को छुपाये और सरकार ने जो गलत बातें की हैं उनपर परदा डालें। एक ऐसे मैम्बर ने कुछ इनकशाफ करने वाले सवाल पूछे थे। जब वह कांग्रेस में गया तो वह सब सवाल वापस ले लिए और अब वह बातें रोशनी में नहीं आयेंगी।

सरकार अपनी चोरियों को कैसे छुपाती है, यह इस बात से ज़ाहिर है कि मैंने सवाल किया था Will the Chief Minister be pleased to state the names of the Transport Companies which have been found operating bus services on unauthorised routes during the period from 1st April, 1962, todate, along with the number of unauthorised routes operated by each ? मगर इस सवाल का इन्हों ने जवाब दिया है कि यह बातें नहीं बताई जा सकतीं इसमें वक्त बड़ा लगता है और खर्च बड़ा होता है। दर असल बात यह है कि इस से बहुत सारी कुरप्शन का इनकशाफ होता है।

यहां पर शख्सी हकूमत है जो तशद्दद, दहशत-अंग्रेजी और ज़ुल्म पर मबनी है। स्वतन्त्र मत रखने वालों को कुचलने की कोशिश की जाती है, सताया जाता है, झूठे मुकद्दमे बनाये जाते हैं, मार-पीट होती है। इसका श्री गणेश: डाक्टर गोपी चन्द फिनान्स मिनिस्टर से शुरु हुआ। उन्हें गुड़गावां में स्टेज से घसीटा गया, फिर कामरेड राम प्यारा जी और श्री रूप लाल जी आफ मोगा को मार-पड़ी, हज़ारा सिंह गिल, मोहन सिंह तुड़, मक्खन सिंह तरसिक्का आर०पी० कपूर और डी०एस० ग्रेवाल पर मुकद्दमे चलाये गये। यह सब कुछ एक शख्सी निरंकुश राज का नतीजा है। शख्सी राज में अभिमानी चीफ़ मिनिस्टर, वजीरों के अलावा विक्रमाजीत तथा अकबर की भान्ति निजी मशीर (नौ रत्न) बनाता है। फिर उनसे लड़ कर उनको हटा देता है। फिर नए आदमियों को मशीर बनाता है। विक्रमाज़ीत के संबंध में कहा गया था

नौ रत्न उसके नौ नगीने थे।
जिस पे मनकूश नाम था उनका ।।

लेकिन स० प्रताप सिंह ने जो नौ रत्न नये बनाये हैं उनमें एक वह शख्स है जिसे वज़ारत से गवर्नर ने मौकूफ किया था कि उसने अधिकारों का ग़लत इस्तेमाल किया था।

निरंकुश राज का एक और नतीजा हमारे सामने आज ही आया है। श्री भाटिया, चेयरमैन, बिजली बोर्ड, हाल में रिटायर हुए तो उनकी जगह स० करनैल सिंह, भूतपूर्व चेयरमैन, रेलवे बोर्ड, आनरेरी चेयरमैन बने। आज तीन महीने के बाद उन्हों ने अचानक इस्तीफा दे दिया है।

श्री केसरा राम (डबवाली ऐस० सी०) : यह जो बजट पेश किया गया है, मैं इस सरकार का धन्यवाद करता हूं और मैं यह भी कहना चाहता हूं कि हमारे बजट में से 15-16 साल से जो खर्च होता आ रहा है इस से तो सारे देश का नक्शा ही बदल गया है। हम पंजाब के अन्दर कोई ऐसी चीज़ नहीं देखते जिस पर सरकार के बजट से पैसा न लगा हो और लोगों ने इस से फायदा न उठाया हो। यह ठीक है कि अभी तक हम वह काम नहीं कर पाये हैं जो हमें करना चाहिये था। अभी भी इस के अंदर काफी खामियां है, जैसे इस हाउस में कहा गया है महंगाई वाकई बढ़ गई है मगर इस के बढ़ने के कारण अभी तक किसी ने नहीं बताये। किसी ने इस के मुतअल्लिक चीफ मनिस्टर पर हमला किया, किसी ने किसी वज़ीर पर किया मगर सही बात नहीं कर पाये। असल बुनयाद जो महंगाई बढ़ने की है वह है पटवारी, व्योपारी, कुरप्ट कर्मचारी और लैंडलार्ड हैं। साहिबे सदर, पटवारी क्या करता है? वह गवर्नमैंट को एक साल

[श्री केसरा राम]

पहले ही पैदावार के ग़लत अंदाजे दे देता है कि इस साल की फसल अच्छी है, मगर जब बारिश नहीं होती और फसल भी नहीं होती (विघ्न) वह मालगुज़ारी की वसूली पहले रेट पर ही लगा कर गिरदावरी में पुख्ता अंदराज करा लेते हैं। यह लोग इस रिकार्ड के हिसाब से हमारी सरकार को कहते हैं कि हमारे पास इतना अनाज है। इस से गलत फहमी होती है और अनाज में भी कमी आती है। इस साल ही जमीदारों पर इतनी नागहानी मुसीबतें आई जिन से लोगों की बड़ी बरबादी हुई, लेकिन जितनी इन्होंने फसल बताई उस से आधी पैदावार भी नहीं हुई। इसलिये मैं सरकार से कहूंगा कि पहले तो पटवारी को अंदराज सही करना चाहिये ताकि किसी तरह की ग़लत फहमी न हो। दूसरे व्योपारी और लैंड लार्ड क्या करते हैं कि वह अनाज के कोठे भरने शुरू कर देते हैं, मौके को नहीं देखते, अपनी आमदनी बढ़ाने की कोशिश करते हैं। वह अपने फरज़ को नहीं देखते कि इस उद्देश्य के लिये यह चीजें होनी चाहियें। इस काम के लिये इस सरकार ने सिवल स्पलाई का महकमा कायम किया है मगर यहां पर भी कुरप्ट कर्मचारी होते हैं। वह अपने फर्ज़ की अदायगी नहीं करते। जो लोग आनाज इकट्ठा करते हैं उनको सरकार की तरफ से वार्निंग नहीं होती। यही वजह है कि आज महंगाई इतनी है और बढ़ती ही बढ़ती जा रही है।

दूसरे जो नहर का पानी दिया जाता है वह उस मौके पर दिया जाता है जब उस की जरूरत न हो और फिर पानी की तकसीम का ढंग भी ठीक नहीं। नहर पर अगर आप 40 मील तक सफर करें तो कम अज कम 80 पुल आते हैं और सड़क पर चलें तो 40 मील में 100 पुल आ जाते हैं। मेरा कहने का मतलब यह है कि पानी देने के तरीके खराब हैं। कभी बारिश की ज्यादती नुकसान देह हो जाती है, कभी इस की कमी से फसलें सूख जाती हैं और इस दफा सर्दी की वजह से फसल का बड़ा नुकसान हुआ है। इस लिये मैं कहूंगा कि यह भी वजह है जिससे अनाज में महंगाई आई है। सरकार कहती है कि हमने पैदावार बढ़ानी है लेकिन मैं, सदर साहबा, यह कहना चाहता हूं कि जब तक जमीन का मसला हल नहीं होगा तब तक पैदावार नहीं बढ़ेगी। हकीकत यह है कि ज़मीन ऐसे लोगों के पास है जो खुद तो कभी उस पर काश्त करते नहीं हैं मुजारे करते हैं और उन्हें कोई सुविधाएं नहीं दी जाती। मेरे इलाके में ऐसे डाकू हैं जिन्होंने लोगों का रुपया हड़प कर कर के अपने पास रख लिया, उन को सरकार ने ज़मीन का मालिक बनाया लेकिन उनकी जमीन पर मुजारा बैठा हुआ है और वह खुद काश्त कभी नहीं करते। तो बताइए कि इस तरह से पैदावार कैसे बढ़ सकती है ? सरकार ने एक मुज़ारा ऐक्ट बनाया लेकिन उस में कुछ बातें ऐसी हैं जिनसे मुज़ारे बेदखल हो जाते हैं; जैसे अदम अदायगी लगान। अगर कोई मुज़ारा लगान नहीं देगा तो वह बेदखल हो जाएगा। अब मुश्किल यह होती है कि वह मुज़ारा लगान देता है लेकिन उससे लिया नहीं जाता और बाद में उसे बेदखल कर दिया जाता है। इस लिये यह ऐसी बातें हैं जिनसे प्रोडक्शन बढ़ने वाली है नहीं, बल्कि घटेगी और मैं सरकार से, सदर साहबा, आपकी मार्फत यह दरखास्त करता हूं कि वह ऐसा कानून बनाए कि जिनके पास ज़मीन नहीं है उनको ज़मीन दी जाए और उन में ऐसे लोग हों जो हमेशा से खेती ही करते हों।

अब मैं सरप्लस की बाबत कुछ कहना चाहता हूं। हमारे यहां सिरसे में सरप्लस ज़मीन के मुतअल्लिक काम हुआ। उसमें सम्बन्धित कर्मचारियों ने मुज़ारों को बेदखल कर दिया। यह काम तहसीलदार वगैरह ने किया हालांकि वह नहीं कर सकते थे। और इन बेदखल हुए मुजारों में अधिकतर हरिजन मुज़ारे हैं जो कि अब बेकार हैं। तो यह जो कहतसाली, बेकारी और मंहगाई है, यह उन्हें बहुत तंग कर रही है। इस लिये मैं अपनी सरकार से यह दरखास्त करूंगा कि हर आदमी को अगर 10 एकड़ ज़मीन मिल जाए तो वह अपना और अपने बाल बच्चों का पेट पाल सकता है।

सदर साहिबा, एक बात और मैं कहना चाहता हूं। कहते हैं और है भी ठीक कि सरकार ने बहुत तरक्की की है लेकिन हमारे हलके में सड़कें नहीं बनीं। और 40, 40 मील से किसानों को अपना माल बगैर सड़कों के लाने में बहुत परेशानी हो रही है। डबवाली रोड जो पहली प्लैन में पूरी होनी थी वह सिर्फ 8 या 9 मील बन कर रह गई और पूरी अभी तक नहीं बनी। इस लिये मैं पी० डब्ल्यू०डी० मिनिस्टर साहिब से यह कहूंगा कि सड़कें बनाई जाएं ताकि किसान लोग मंडियों तक माल ले जा सकें।

हरिजनों के बारे सरकार का यह इरादा है कि उन्हें ज़मीन दी जाए। मैं रैवेन्यू मिनिस्टर साहब से यह दरखास्त करूंगा कि जो मुसलमानों की छोड़ी हुई ज़मीनें हैं वह अगर सही तौर पर इंतज़ाम करके दिलाएं तो मिल सकती हैं और अगर अफसरों के हाथों में यह काम दे दिया गया तो न 16 साल में यह काम हुआ और न ही होगा।

ਚੌਧਰੀ ਰਾਮ ਰਤਨ (ਜਹਾਨ ਖੇਲਾਂ; ਐਸ. ਸੀ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਬਹੁਤ ਧਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਬਜਟ ਤੇ ਬੋਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਬਜਟ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਐਸੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ।

ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਰਕਮ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦਨ ਲਈ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਮਗਰ ਉਸ ਤੋਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਕਿਉਂ ਕਿ ਸੇਲ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਇੰਸਟਰਕਸ਼ਨ ਹੈ ਕਿ ਨੀਲਾਮੀ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਜ਼ਮੀਨ ਇਸ ਤੋਂ ਘਟ ਕੀਮਤ ਤੇ ਨਾ ਦਿਓ ਯਾਨੀ ਉਸ ਦਾ ਰੇਟ ਤਕਰੀਬਨ 600 ਰੁਪਏ ਪਰ ਏਕੜ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਮਗਰ ਜਦੋਂ ਕਰਜ਼ਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬਰਾਨੀ ਤੇ ਬੰਜਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਇਕ ਏਕੜ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਪੰਜ ਛੇ ਏਕੜ ਦਾ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਤੇ 600 ਰੁਪਏ ਰਕਮ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੰਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਤੋਂ ਵੀ ਹਰੀਜਨ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਉਠਾ ਸਕੇ। ਸਰਕਾਰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਔਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਮਗਰ ਜਿਹੜਾ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਠਿਗਰ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਚੁਕੇ ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਲਈ ਕੋਈ ਕਦਮ ਚੁਕੇ।

ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਬਜਟ ਦੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦਾ ਤੱਅਲੁਕ ਹੈ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਚੰਗਾ ਅਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਖਾਂਦਾ ਪੀਂਦਾ ਤਬਕਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਜਿਹੜਾ ਗਰੀਬ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਕੋਈ ਭਲਾਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਬੜਾ ਅਫਸੋਸ ਹੈ।

ਹਰੀਜਨ ਲਈ ਵੈਲਫੇਅਰ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦੇ ਰਾਹੀ ਕੁਝ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਖਰੀਦ ਕੇ ਦੇਣੀਆਂ ਸਨ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ 900 ਰੁਪਏ ਪਰ ਏਕੜ ਖਰੀਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਰੇਟ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਇਸ ਲਈ 900 ਰੁਪਏ ਦੀ ਹਦ ਤੋੜ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮਗਰ ਉਹ ਪੈਸੇ ਅਜੇ ਤਕ ਖਰਚ ਨਹੀਂ

[ਚੌਧਰੀ ਰਾਮ ਰਤਨ]

ਕੀਤੇ ਗਏ। ਕੁਝ ਮੁਸ਼ਤਰਕਾ ਬੰਜਰ ਜ਼ਮੀਨ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ 6 ਮਹੀਨੇ ਹੋ ਗਏ, ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਬਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਮੈਂ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਐਸੇ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਬੇਕਾਰ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਿਹਾ। ਐਸਾ ਤਬਕਾ ਅਮੂਮਨ ਹਰੀਜਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੁਝਾਵ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਚਿਰ ਤਕ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ ਉਤਨੇ ਚਿਰ ਤੱਕ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਕਾਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਬੇਕਾਰੀ ਭੱਤਾ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਲਾਭ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਰਹੇਗਾ ਕਿ ਕਿਤਨੇ ਲੋਕ ਬੇਕਾਰ ਹਨ ਔਰ ਦੂਜੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਰਹੇਗੀ।

ਇਕ ਗੱਲ ਮੈਂ ਚੋਆਂ ਬਾਰੇ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਗੜ੍ਹਸ਼ੰਕਰ ਤੋਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਤੱਕ ਹਰ ਮੀਲ ਦੇ ਫਾਸਲੇ ਤੇ ਇਕ ਚੋ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਔਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੋ ਤੇ ਪੁਲ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ। ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਉਥੇ ਆਵਾਜਾਈ ਲਈ ਰਸਤੇ ਕਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਔਰ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕਟ ਆਫ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਇਕ ਖਾਸ ਚੋ ਤੇ ਪੁਲ ਬਣਾਉਣ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਅੱਗੇ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਔਰ ਉਹ ਨਸਰਾਲਾ ਚੋ ਦਾ ਪੁਲ ਹੈ। ਇਸ ਚੋ ਤੇ ਪੁਲ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬਰਸਾਤ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਬਾਕੀ ਥਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਟ ਆਫ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਚੋ ਵਿਚ ਹਰ ਬਰਸਾਤ ਵਿਚ ਇਕ ਦੋ ਆਦਮੀ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਔਰ ਚਾਰ ਜਾਂ ਪੰਜ ਬਸਾਂ ਜਾਂ ਟਰੱਕ ਵੀ ਬਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਥੇ ਸਿਰਫ ਰੇਲਵੇ ਦਾ ਪੁਲ ਹੈ। ਲੋਕ ਚੋ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਆ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਪੁਲ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਗੱਡੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹਫੜਾ ਦਫੜੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਔਰ ਕਈ ਆਦਮੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਬਜਟ ਵਿਚ ਇਸ ਪੁਲ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪਰੋਵੀਜ਼ਨ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰ ਪਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਇਕ ਅਰਜ਼ ਮੈਂ ਕੰਡੀ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਬਾਰੇ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਉਥੇ ਮਤਰੂਕਾ ਜ਼ਮੀਨ ਬਹੁਤ ਪਈ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਮਹਿਕਮਾ ਜੰਗਲਾਤ ਨੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਲੈ ਲਈ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਸੁਝਾਓ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚੋਂ ਜਿਤਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਹੀ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਉਹ ਉਥੇ ਵਸੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਔਰ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਲੋਕ ਉਥੇ ਵਸਦੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 95 ਫੀਸਦੀ ਹਰੀਜਨ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ।

ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਮੈਂ ਇਕ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਔਰ ਅਗੇ ਵੀ ਮੈਂ ਇਕ ਵਾਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜੋ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀਜ਼ ਬਣਵਾਈਆਂ ਸਨ, ਉਹ ਫੇਲ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਨੇ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਅਗਜ਼ਾਮਿਨ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਉਂ ਫੇਲ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਉਹ ਬੋਗਸ ਸਨ ਇਸ ਕਰਕੇ ਫੇਲ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

ਚੌਧਰੀ ਰਾਮ ਰਤਨ : ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਠੀਕ ਕਹਿੰਦੇ ਪਏ ਨੇ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨਜ਼ ਵੀ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਔਰ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰਜ਼ ਵੀ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਲੇਕਿਨ ਜਿਹੜੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਉਥੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਡਾਇਰੈਕਟਰਜ਼ ਨੂੰ ਪੁਛਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਔਰ ਬਗੈਰ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ

ਦੀ ਮੰਨਜ਼ੂਰੀ ਲਏ ਤੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੁਪਿਆ ਚੁਕ ਕੇ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਔਰ ਉਹ ਅਪਣੀ ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਿਨ ਫਾਇਦੇ ਲਈ ਇਹ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਉਹ ਫਾਇਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀ ਸਕਿਆ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਦਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਾਇਜ਼ਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਔਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਉਂ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪੈਸੇ ਦੀ ਪੂਰੀ ਮਦੱਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੀ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਇਕ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਰਵਿਸ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਬਣਵਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਵਿਸ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਬਣਵਾਏ ਔਰ ਇਕ ਇਕ ਸੋਸਾਇਟੀ ਪਾਸ ਹਰ ਮੈਂਬਰ ਦਾ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਘਟ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਲੋਹਾਰ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਤਰਖਾਣ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਰਾ ਮੈਟੀਰੀਅਲ ਜ਼ਰੂਰ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

उपाध्यक्षा : पेश्तर इस के कि मैं किसी आनरेबल मेम्बर को काल अपान करूं, मुझे बड़े अफसोस से कहना पड़ता है कि आखिर चेयर की कोई रैस्पेक्ट होती है, कोई इस का हुक्म होता है या कोई इस की रिक्वेस्ट माननी होती है। जब मैं घंटी बजाती हूं तो कोई इसे सुनता नहीं। क्या इस तरह से हाउस का काम चल सकता है ? मैं मेम्बर साहिबान से दरखास्त करती हूं कि जिस वक्त मैं घंटी बजाऊं वह बैठ जाएं।

अब मैं चोधरी राम सिंह को काल अपान करती हूं, वह पांच मिनट के लिये बोलें। टाइम के बारे में जो फैसला स्पीकर साहब कर गए हैं मैंने उसी के मुताबिक चलना है।

(Before I call upon an hon. Member to speak, I would like to tell the House that after all there is some dignity of the Chair which is to be maintained by obeying its rulings and requests. I am constrained to remark that no hon. Member responds to my bell. How can the business of the House be conducted in this way? I, therefore, request the hon. Members that they should resume their seats when the bell is rung.

Now, I call upon Chaudhri Ram Singh to speak for five minutes, I have to stick to the decision of the hon. Speaker regarding the allotment of time to the hon. Members.)

चौधरी राम सिंह (जीन्द) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, पांच मिनट थोड़े हैं। आप इस तरह करें कि आपोज़ीशन का कुछ टाइम काट कर मुझे दे दें।

उपाध्यक्षा : नहीं, मैं यह नहीं कर सकती। आप पांच मिनट बोल लें।
(No. I cannot do that. The hon. Member may please speak for five minutes).

चौधरी राम सिंह : डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह डाक्टर भार्गव का तीसरा बजट है जो आज हमारे सामने है। और इस के लिये मुझे बड़ी खुशी हुई। जो स्पीच यहां पर गवर्नर साहिब ने दी थी जिस में सोशलिज़म का नारा दिया गया था उस का कुछ

[चौधरी राम सिंह]
टच इस में है। मुझे इन के नारे का कुछ पता नहीं लग सका। मैं तो यही समझ सका हूं कि इस का मतलब है भूख, लोगों के पास कपड़ा न होना, रहने को मकान न होना, गरीबी और इफ्लास का होना। हिन्दुस्तान और चीन के हालात से मुझे इस का मतलब यही पता लग सका है। खैर, मुझे इस के इस नारे से मतलब नहीं। बजट जो होता है यह सिर्फ आय और व्यय यानी आमदनी और खर्च के एस्टीमेट्स ही नहीं होते बल्कि इस का सम्बन्ध प्रान्त के पोलिटीकल, इकनामिक और सामाजिक विवस्था के साथ भी होता है। मैं जब पंजाब के पोलिटीकल हालात को देखता हूं, और आप भी मेरे साथ हैं, जब मैं यह कहता हूं कि पंजाब की पोलिटीकल लाइफ में जितनी बदनामी पंजाब ने हासल की है इतनी बदनामी की मिसाल शायद ही कोई दूसरी मिल सके। हमारे जो हुक्मरान हैं वह अपने झगड़ों में इतने मसरूफ हैं कि इन्हें गरीबों की भलाई के बारे में सोचने के लिये टाइम ही नहीं। यहां तो मैम्बरों को इधर से उधर और उधर से इधर लाने और ले जाने का सिलसिला चलता रहता है . .

उपाध्यक्षा : आप ने बजट पर जो कुछ कहना है वह कहें और छोड़ें इन चीजों को (The hon. Member should leave such points and speak on the Budget.)

चौधरी राम सिंह : मैं तो बजट पर ही बोल रहा हूं।

The Congress has become a house where everybody can come and go any time, day or night.

Deputy Speaker : The hon. Member should please withdraw these remarks.

Chaudhri Ram Singh : Madam, it is parliamentary to say this.

Revenue Minister : It is most unparliamentary.

Deputy Speaker : The hon. Member should please withdraw these remarks.

Chaudhri Ram Singh : In deference to the wishes of the Chair, I withdraw. But I have not said anything unparliamentary. It is the best *simile* that I could give and the best comparison that I could make.

तो यह है सोशलिज़म जिस का इन की पार्टी ने भुवनेश्वर में नारा लगाया है। मैं तो दुनिया में केवल अमेरिका, जापान, जर्मनी और इंगलेंड को सोशलिस्ट कन्ट्रीज़ समझता हूं जो हम लोगों को कर्ज़े और माली इमदाद दे रहे हैं। इस कांग्रेस सरकार की सोशलिज़्म बोगस है जिस का यह नारा लगाते हैं। यह सोशलिज़म के मामले में रूस को कापी कर रहे हैं जो हमारे हां से साइक्ल इम्पोर्ट कर रहा है या यह चीन की सोशलिज़म को कापी कर रहे हैं जहां पर हरेक आदमी को सिर्फ दो पाजामे सारे साल के लिये दिये जाते हैं। आप को यहां पर हकूमत करते हुए 16 साल हो गए हैं और आप ने हिन्दोस्तान को कबरस्तान बना दिया है। (विघ्न) भला कबरस्तान के गिर्द सोशलिज्म की चार दीवारी का क्या फायदा है? वहां से तो मुर्दे बाहर नहीं जाते और जो ज़िन्दा हैं वह कबरस्तान में जाना पसन्द नहीं करते। आप ने इस मुल्क को बहुत बुरी तरह से डिग्रेड कर दिया है। आप से यह सम्भाला नहीं जा सकता। डिप्टी स्पीकर साहिबा, कांग्रेस ने इस सोशलिज्म का रैजोल्यूशन भुवनेश्वर में पास किया था। कांग्रेस की डिक्शनरी में सोशलिज्म का एक्सपलेनेशन नहीं है।

उपाध्यक्षा : आप बजट पर बोलें । (The hon. Member should speak on the Budget.)

चौधरी राम सिंह : बजट के ऐक्सपर्ट तो और बहुतेरे हैं, मुझे तो अपनी बात कहनी है । मैं जरा इन के सोशलिज़म की बात बता रहा हूं । वहां जो सैशन हुआ तो उस के लिये पन्डाल बनाने के लिये 1,230 लोहे के थम्भ खरीदे गए । यह उस कांग्रेस ने खरीदे जो कि गरीबों के लिये आंसू बहाती नहीं थकती ।

Revenue Minister : On a point of Order, Madam. Is it within the purview of the discussion going on here to criticise the expenditure incurred on Bhubaneswar Session of the Congress ?

Deputy Speaker : I have already observed that Bhubaneswar is not under discussion.

चौधरी राम सिंह : पंजाब सरकार ने यह बजट बनाते वक्त रौशनी भुवनेश्वर से ली है...

उपाध्यक्षा : आप बार 2 भुवनेश्वर का नाम ले रहे हैं, आप को पता होना चाहिये कि Bhubaneswar is not under discussion. (The hon. Member is repeatedly referring to Bhubaneswar, he should know that Bhubaneswar is not under discussion.)

चौधरी राम सिंह : मैं तो जो अजीब चीज़ मुझे पंजाब में दिखाई देती है वह बताना चाहता हूं अब यहां पर कैरों की आखिरी आर्गेनाइज्ड लूट होगी जो कि मैं ऐक्सपलेन करना चाहता हूं । पहले पंजाब में जो ऐक्साइज़ के ठेके दिये जाते थे वह खुले होते थे और हर पंजाबी उन के लिये बोली दे सकता था मगर अब यह किया गया है कि पहले लोग डी०आई०जी०, सी०आई०डी० को अर्ज़ी देंगे और जिस को वह रिकमैंड करेगा उसी को सरकारी शराब का ठेका दिया जाएगा । मित्तल साहिब को इस बात का इल्म नहीं है, यह तो बहुत भोले हैं । इस तरीके से जिन लोगों के हाथ में यह चीज़ है वह लाखों रुपये बना लेंगे । (घंटी) । मैं इस बात को समझता हूं कि जिस की सिफारिश सुरेन्द्र सिंह कैरों करेगा उसको ही उस शहर का ठेका मिलेगा ।

उपाध्यक्षा : आप को बोलते हुए पांच की बजाए आठ मिनट हो गए हैं । (विघ्न) (The hon. Member had taken 8 minutes instead of 5 minutes).

चौधरी राम सिंह : चौधरी इन्द्र सिंह कह रहे हैं कि इन का टाइम भी मुझे दे दिया जाए ।

उपाध्यक्षा : नहीं, इस बात को माना नहीं जा सकता । आप ने आठ मिनट ले लिये हैं । (This cannot be agreed to. You have already taken 8 minutes.)

चौधरी राम सिंह : मैं तो यहां हो रही आर्गेनाइज्ड लूट का जिक्र कर रहा हूं । इस लूट का पता ऐक्साइज़ डिपार्टमैंट को भी नहीं है, पब्लिक को भी नहीं है कि यहां क्या हो रहा है । मैं ने तो कन्स्टीट्यूशन आफ इन्डिया में यह पढ़ा है कि यहां पर सब को कमाई के हकूक

[चौधरी राम सिंह]

बराबर होंगे मगर यहां पर यह किया गया है कि शराब का ठेका डी०आई०जी०, सी०आई०डी० ही देगा। यह पंजाब में आखरी आर्गेनाइज्ड लूट शुरु की जा रही है।

फिर इस बजट में इस बात की बोस्ट की गई है कि पंजाब में कोऐजुकेशन ने तरक्की की है। यह तो इन्हों ने खैर कांग्रेस की एक पालिसी के मुताबिक स्टेटमैंट दे दी मगर को-ऐजुकेशन और बर्थ कन्ट्रोल साइड बाई साईड नहीं चल सकते। (हंसी) एक तरफ चाहते हैं कि आबादी कम हो, अनाज की पैदावार बढ़े।

उपाध्यक्षा : आप असेम्बली में बोल रहे हैं। (The hon. Member is speaking in the Assembly.)

चौधरी राम सिंह : Madam, I have said nothing objectionable. फिर कहा जाता है कि पंजाब में फिरकाप्रस्ती को कांग्रेस ने खत्म किया है। मगर साथ ही कहीं पर संस्कृत यूनिवर्सिटी, कहीं पंजाबी यूनिवर्सिटी भी बना दी है और अपनी फिरकाप्रस्ती का सबूत दिया है। (घंटी) यह यूनिवर्सिटियां कालिजों की शक्ल में पंजाब की सेवा कर रही थीं। जितनी तालीम पंजाब यूनिवर्सिटी, लाहौर ने फैलाई है उतनी तालीम यह चारों यूनिवर्सिटियां सौ साल तक नहीं फैला सकतीं। यह तो फेवरटिज्म का घर हैं और चंद लोगों को कनसैशन देने के लिये बनाई गई हैं। पंजाब में एग्रीकल्चर यूनिवर्सिटी भी ना कामयाब है। अगर पंजाब में कोई यूनिवर्सिटी कामयाब है तो वह है जिस ने कुरप्शन, समगलिंग वगैरह की लोगों को तालीम दी है और यह यूनिवर्सिटी है हमारी मौजूदा हकूमत की जिस ने यह सारी बुराइयां फैला रखी हैं। इन शब्दों के साथ मैं अपने स्थान पर बैठता हूं।

चौधरी दरशन सिंघ (नकोदर) : डिपटी सपीकर साहिबा, मैं 1964—65 दे इस बजट ते आपणे विचार पेश करन लई खड़ा होइआ हां इस विच दसिआ गिआ है कि साडी सरकार 184 करोड़ रुपिआ किंनू किंनू मदां ते खरच कर रही है।

मैं उन्हां साथीआं नाल सहिमत नहीं हां जो इस बजट नूं सोशलिज़म दा बजट नहीं कहिंदे। (ताड़ीआं) इह सरमाएदारां दा बजट नहीं है अते मैं इह बजट पेश करन लई बड़े जरनैल डाकटर गोपी चंद भारगव नूं वधाई दिंदा हां। (ताड़ीआं) (विघन)

वकत आने दे बता देंगे, तुझे ऐ आसमां,

हम अभी से किआ बताऐं किआ हमारे दिल में है।

डाकटर साहिब नूं मैं वधाई दिंदा हां कि उन्हां ने इक बड़ा सुचॱजा सोशलिसटिक बजट पेश कीता है। मैं उन्हां साथीआं नाल ऐगरी नहीं करदा जो इह कहिंदे हन कि इस बजट दा इनहिसार सोशलिज़म ते नहीं है। इस बजट राहीं सरकार हरीजनां ते 5 करोड़ रुपिआ खरच करना चाहुंदी है जो इक बड़ी वॱडी रकम है। फिर इस बजट राहीं 30,000 एकड़ विच बाग लगाए हन जिथे संतरे मालटे पैदा होणगे; 1,000 एकड़ विच अंगूर लगाणे हन। (विघन) इस तों वी अगे सकूल जाण वाले बॱचिआं नूं दुध ते अंडे दिते जाणे हन। चीफ मिनिसटर साहिब ने दसिआ है कि खेती बाड़ी दी पैदावार दुगणी कर देणी है। दो सालां दे अंदर, अनाज ससता हो जावेगा अते जनता इसदी कमी महिसूस नहीं करेगी। पर इन्हां गॱलां दे नाल ही नाल इस बजट विच कुझ खामीआं वी हन अते हुण मैं आप दे राहीं सरकार दा धिआन उन्हां वॱल दिवाउंदा हां।

ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੁਗਣੀ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਸੌਖਾ ਤੇ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਮੁਲਕ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨੇ 10 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣੀ ਪੈਦਾ-ਵਾਰ ਦੁਗਣੀ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ। ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ 3,800 ਲਖ ਟਨ ਅਨਾਜ ਹਰ ਸਾਲ ਬਾਹਰੋਂ ਮੰਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਚੀਨ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ 16 ਸਾਲ ਹੋਏ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਏ ਅਤੇ ਜੇ ਅਜ ਬਾਹਰ ਦੇ ਮੁਲਕ ਸਾਨੂੰ ਅਨਾਜ ਦੇਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣ ਤਾਂ ਇਥੇ ਚੀਨ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਅਸੀਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਹੀ ਭੁਖ ਕਰਕੇ ਲੜ ਲੜ ਮਰ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਫਿਰ ਇਹ ਹਾਲਤ ਉਸ ਮੁਲਕ ਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ 75 ਫੀਸਦੀ ਆਬਾਦੀ ਐਗਰੀ ਕਲਚਰ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ। ਇਸ ਅਨਾਜ ਦੀ ਕਮੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮੌਕੇ ਸਿਰ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਬੀਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, 200 ਸੀਡ ਫਾਰਮ ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਪਰ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਰ ਸੀਡ ਫਾਰਮ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾ ਲੈਣ। ਸਰਕਾਰ ਸਸਤੇ ਬੀਜ ਦੇਣ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ, ਫਰਟੇਲਾਈਜ਼ਰ ਮੌਕੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੀ। ਸਰਕਾਰ ਮਾਡਰਨ ਇੰਪਲੀਮੈਂਟਸ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਕੋਟੇ ਦਿਤੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਰੰਬੇ ਅਤੇ ਦਾਤੀਆਂ ਆਦਿ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਭੇਜਦੇ ਰਹੇ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਐਗਰੀਕਲਚਰਿਸਟ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਇੰਪਲੀ-ਮੈਂਟਸ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਪਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕੀ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੋਟਾ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ? ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕਈ ਦਫਾ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਨਕੁਆਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾ ਕਹੋ, ਏਧਰ ਚੇਅਰ ਨੂੰ ਐਡਰੈਸ ਕਰਕੇ ਕਹੋ। (The hon. Member should not address the hon. Minister Sardar Gurbanta Singh, he should address the Chair.)

ਚੌਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਹੁਣ ਗੰਨਾ ਬੀਜਣ ਦਾ ਸੀਜ਼ਨ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਯੂ.ਪੀ. ਜਾਂ ਮਦਰਾਸ ਤੋਂ ਗੰਨੇ ਦਾ ਬੀਜ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਪਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸਰਕਾਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਤਕਾਵੀ ਲੈ ਲਵੇ। 1958-59 ਵਿਚ ਤਕਾਵੀਆਂ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਵੇਲੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜੋ ਹਾਲਤ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਪੇਸ਼ੇ ਨਜ਼ਰ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਤਕਾਵੀ ਲੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੁਝਾਓ ਦਿਆਂਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਏਰੀਆਜ਼ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਕੋਰੇ ਨਾਲ ਗੰਨੇ ਦੀ ਫਸਲ ਮਰ ਚੁਕੀ ਹੈ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ 100 ਰੁਪਿਆ ਫੀ ਏਕੜ ਗੰਨਾ ਬੀਜਣ ਲਈ ਸਬਸਿਡੀ ਦੇਵੇ ਤਾਕਿ ਖੰਡ ਦੀ ਕਮੀ ਦੂਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਹੁਣ ਸੀਜ਼ਨ ਵਿਚ ਖੰਡ ਦੀ ਐਨੀ ਕਮੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਦੇ ਆਫ ਸੀਜ਼ਨ ਵਿਚ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਏਗਾ। ਸਾਨੂੰ ਸੈਂਟਰ ਨੇ ਹਰ ਮਹੀਨੇ 14,000 ਟਨ ਖੰਡ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਬਲੈਕ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਰੁਪਏ ਫੀ ਕਿਲੋ ਖੰਡ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕੰਟਰੋਲ ਰੇਟ ਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਦੀ ਤਕਸੀਮ ਵਿਚ ਖਾਮੀ ਹੈ। ਕਾਸ਼! ਅਜ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮਿਸਟਰ ਕਿਡਵਾਈ ਵਰਗਾ ਫੂਡ ਮਨਿਸਟਰ ਹੁੰਦਾ। 14,000 ਟਨ ਖੰਡ ਮਿਲਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਏਥੇ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਇਹ ਹਾਲਤ ਇਸ ਸੀਜ਼ਨ ਵਿਚ ਹੈ ਤਾਂ ਆਫ ਸੀਜ਼ਨ ਵਿਚ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ ? ਇਹ ਖਡ ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਹੈ। ਗਰੀਬ ਦੇ ਬੱਚੇ ਰੋਟੀ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸਵੇਰੇ ਚਾਹ ਦਾ ਕੱਪ ਜ਼ਰੂਰ ਮੰਗਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਰੋਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਚਾਹ ਮੰਗਦੇ ਹਨ। ਅਮੀਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਤਾਂ ਚਾਹ, ਅੰਡੇ ਅਤੇ ਦੁਧ ਪੀਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਬਚੇ ਚਾਹ ਲਈ ਤਰਸਦੇ ਹਨ।

[ਚੌਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ]

ਇਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 30,000 ਏਕੜ ਬਾਗ ਲਾਉਣ ਦੀ ਸਕੀਮ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹੋਏਗਾ ਕਿ 1949 ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 40 ਗਾਰਡਨ ਕਾਲੋਨੀਆਂ ਲਈ ਚੁਣ ਕੇ ਜਾਗ੍ਹਾ ੨ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਰਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਏਰੀਆ ਇਕ ਲਖ ਏਕੜ ਸੀ। ਰੀਹੈਬਿਲੀਟੇਸ਼ਨ ਮਨਿਸਟਰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਲਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਗਾਰਡਨ ਲਾਉਣ ਦੀ ਸਕੀਮ ਸੀ। ਅੱਜ ਮੈਂ ਰੈਵਿਨਿਊ ਮਨਿਸਟਰ ਨੂੰ ਪੁਛਾਂਗਾ ਕਿ ਇਕ ਲਖ ਏਕੜ ਵਿਚੋਂ ਕਿੰਨੇ ਰਕਬੇ ਵਿਚ ਸੰਗਤਰੇ ਅਤੇ ਮਾਲਟੇ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਗਾਰਡਨ ਕਾਲੋਨੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਏਕੜ ਵਿਚ ਵੀ ਗਾਰਡਨ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਈ ਅੰਗੂਰਾਂ ਤੇ ਅੰਡਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ। ਮੈਂ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਅੰਡੇ ਇਥੇ ਸਪਲਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ। ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਜਾਣਗੇ। ਅੰਗੂਰਾਂ ਦੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸ਼ਰਾਬ ਅਸ਼ੋਕਾ ਅਤੇ ਜਨਪਥ ਹੋਟਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾਏਗੀ। ਸਾਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤਿਆਂ 16 ਜਾਂ 17 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਜੋ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਐਨੇ ਸਾਲ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਕੀਤਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਦਾ ਸਦਕਾ ਰਾਜ ਕੀਤਾ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਹਰੀਜਨ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 17 ਸਾਲ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 95 ਫੀ ਸਦੀ, ਬਲਕਿ 99 ਫੀ ਸਦੀ ਹਰੀਜਨ ਐਸੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਰੋਟੀ, ਕਪੜੇ ਅਤੇ ਮਕਾਨ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਹਨ। ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਵਾਲੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਨੂਦੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਾਰੀਫਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਂਚਾਂ ਵਾਲੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਗੱਦੀਆਂ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹਨ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪੁਆਇੰਟ ਫਟਾ ਫਟ ਦੱਸ ਦਿਓ। (The hon. Member should be quick in stating his points.)

ਚੌਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਬੜਾ ਤੇਜ਼ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਅਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੈਂਚਾਂ ਤੇ ਬੈਠਣ ਵਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਕਾਇਮ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਲਡ ਸਟੋਰੇਜ, ਸਿਨੇਮੇ ਅਤੇ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਦੀ ਕਮਾਈ ਇਕਠੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆਂ 17 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਕੀ ਮੈਂ ਹਰੀਜਨ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਅਤੇ ਭੈਣਾਂ ਅਜ ਵੀ ਕਿੰਨੇ ਹਜ਼ਾਰ ਮਣ ਨਾਈਟ ਸੁਆਇਲ, ਗੰਦਗੀ ਸਿਰ ਤੇ ਚੁਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਅਤੇ ਭੈਣਾਂ ਸਾਡੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਸਫਾਈ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਪਰਬੰਧ ਕੀਤਾ? ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਮੈਂ ਡੀਫੈਂਸ ਬਾਰੇ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਵਾਈਂਡ ਅਪ ਕਰੋ। (Wind up please.)

ਚੌਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਵਾਈਂਡ ਅਪ ਤਾਂ ਘੜੀ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਏਗਾ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਡੀਫੈਂਸ ਐਫਰਟਸ ਗੀਅਰ ਅਪ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਮੈਂ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਸਾਢੇ ਪੰਜ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਨੈਸ਼ਨਲ ਡੀਫੈਂਸ ਫੰਡ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਪੰਚਾਇਤਾਂ, ਬਲਾਕ ਸੰਮਤੀਆਂ ਅਤੇ ਮਾਰਕਿਟ ਕਮੇਟੀਆਂ ਆਦਿ ਦਾ ਪੈਸਾ ਹੈ ਜੋ ਬੁਕ ਟਰਾਂਸਫਰ ਨਾਲ ਦਿਤਾ। ਸੋਨਾ ਵੀ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੋ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। 140 ਪੌਂਡ ਸੋਨਾ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਤੋਲਿਆ ਗਿਆ। ਨੈਸ਼ਨਲ ਡੀਫੈਂਸ ਵਾਸਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਯਾ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੇ ਕੀ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। (ਸਥਾਨਕ ਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ ਵਲੋਂ ਵਿਘਨ) ਮਾਸਟਰ ਜੀ, ਹੁਣ ਘਬਰਾਓ ਨਾ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਰਫ ਬੈਂਚਾਂ ਤੇ ਬੈਠੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੋਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿੰਨੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਨੇ

ਫੌਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਕਿੰਨੇ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰਿਕਰੂਟਿੰਗ ਆਫਿਸ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੁਛੋ। (The hon. Member may also ask the other members about it.)

ਚੌਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਟਰੇਜ਼ਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ। ਚੀਨ ਨੇ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਉਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਚੀਨ ਅਗੇ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸੋਨਾ ਚਾਂਦੀ ਇੱਕਠਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਲਰਕਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਆਪਣੀ ਤਨਖਾਹ ਵਿਚੋਂ ਹਿਸਾ ਪਾਓ। ਗਰੀਬ ਦਿਹਾੜੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾਓ। ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਅਮੀਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਪੈਸਾ ਕਮਾਇਆ। ਇਹ ਹੈ ਡੀਫੈਂਸ ਐਫਰਟਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੰਟਰੀਬਿਊਸ਼ਨ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਸਰਕਾਰੀ ਪੱਖ ਵਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੇ ਬੜੀ ਹਿੰਮਤ ਕੀਤੀ। 20 ਅਕਤੂਬਰ, 1962 ਨੂੰ ਚੀਨ ਨੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ। ਚੀਨ ਅਗੇ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਚੌਕੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚੌਕੀ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। 20 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਚੀਨ ਨੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ। ਨਵੰਬਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫਤੇ ਮੇਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵਡੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਮੇਰੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਦਾ ਫੇਵਰਿਟ ਸੀ। ਇਹ ਨਵੰਬਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫਤੇ ਦੀ ਗਲ ਹੈ। ਜੇ ਇਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਉਸ ਸੈਕਟਰੀ ਨੂੰ ਪੁਛੋ ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਗੋਲੀ ਲਗੀ। ਉਸ ਦੇ ਛੱਰਾ ਲਗਾ। ਉਸ ਨੇ ਐਕਸਰੇ ਕਰਵਾਇਆ। ਇਹ ਸੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਯਸ਼ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਕਢਿਆ **"शहीदों की कसम खून देंगे, देश की मिट्टी नहीं देंगे"** ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਚੀਨ ਵਾਲੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਬਾਰੇ ਸੁਣ ਕੇ ਹੀ ਵਾਪਸ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। **मगर नदामत का मुंह देखना पड़ा। शहीदों की कसम खा कर खून भी देना पड़ा और देश की मिट्टी भी।**

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੁਝ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਦੀ ਮਦ ਬਾਰੇ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਇਕ ਬੜੀ ਪੁਰਾਣੀ ਮੂਵਮੈਂਟ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਸਿਆਸੀ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਦਖਲ ਵੀ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ ਸਿਆਸੀ ਦਖਲ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਦਖਲ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਮਹਿਕਮਾ ਸੰਭਾਲਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਕਰੂਟਿਨੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪਤਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬੋਗਸ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹਨ। ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਜਾਂ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਕਰੀਬ ਬੋਗਸ ਸੋਸਾਇਟਿਆਂ ਨਿਕਲੀਆਂ। ਉਹ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹਨ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਜਾਂ ਗਰੀਬ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਮੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਮੈਂ ਉਸ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਅਫਸਰ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਦਾਦ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਕੋਆਪਰੇ-ਟਿਵ ਕੋਲਡ ਸਟੋਰੇਜ ਅਤੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਕੋਲਡ ਸਟੋਰੇਜ ਨੂੰ ਬੋਗਸ ਕਰਾਰ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਯੂ. ਐਨ. ਢੇਬਰ ਨੇ ਵੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦਾ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਕਰੈਕਟਰ ਨਹੀਂ ਹੁਣ 1963 ਵਿਚ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਵਾਇੰਡ ਅਪ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਐਸੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਅਜੇ ਤਕ ਵੀ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਉਹ ਦੋ ਕੋਲਡ ਸਟੋਰੇਜ ਕਿਸ ਦੇ ਹਨ ?

ਚੌਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਨਾ ਹੀ ਪੁਛੋ, ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ। . . .

(The hon. Member was still in possession of the house when it adjourned.)

उपाध्यक्षा : सदन कल सुबह 9 बजे तक के लिए स्थगित किया जाता है
(The House stands adjourned till 9.00 A.M. to-morrow.)

(The Sabha then adjourned till 9.00 A. M. on Thursday the 5th March, 1964.)

24765 PVS—386—16-9-64—C., P.& S. Pb., Chandigarh.

APPENDIX

TO

PUNJAB VIDHAN SABHA

DEBATES VOL. I—NO. 10 DATED THE 4TH MARCH, 1964

Employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes in the office of the Director of Agriculture including district offices

1344. **Sardar Ajaib Singh Sandhu** : Will the Chief Minister be pleased to state the number, names and dates of appointment of the employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes working at present in Class I, II, III and IV posts separately in the office of the Director of Agriculture together with their percentage in each category and the percentage of posts reserved for them in each category ?

Sardar Partap Singh Kairon: A statement is as follows.

Statement showing the number, names and dates of appointment of the employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes working in the office of the Director of Agriculture Punjab and other District Offices

Serial No.	Category	No. of Scheduled Castes	No. of Backward Classes	Total Columns 3 & 4	Percentage of posts reserved in each category	Percentage in service	Name and Department, etc.
1	2	3	4	5	6	7	8
1	P.A.S., Class I	1	...	1	21 per cent	4.80	As in Annexure I
2	P.A.S., Class II	1	...	1	21 per cent	1.60	Ditto
	HEADQUARTERS OFFICE						
3	Class III	16	5	21	21 per cent	19.81 per cent	As in Annexure II
4	Class IV	3	25	28	21 per cent	21 per cent	As in Annexure III
	DISTRICT OFFICES						
5	Class III	41	31	72	21 per cent	6.88	As in Annexure IV
6	Class IV ...	124	48	172	21 per cent	21.74 per cent	As in Annexure V

ANNEXURE I

Serial No.	Name and Designation	Date of appointment
	P.A.S., CLASS I	
1	Shri Ram Kishan Singh, Deputy Director of Agriculture	16th August, 1960
	P.A.S., CLASS II	
1	Shri Arjan Dass Chaudhry, District Agricultural Officer	25th November, 1960

ANNEXURE II

List of employees belonging to Scheduled Castes, Scheduled Tribes and other Backward Classes working in the Directorate of Agriculture, Punjab

Serial No	Name	Designation	Scheduled/ Castes/ Backward Class	Date of appointment in Government service
1	Shri Kanshi Ram ..	Superintendent	Scheduled Castes	14-5-38
2	Shri Hari Bhagat ..	Assistant	Ditto	22-4-47
3	Shri Hari Chand ..	Do	Ditto	5-9-53
4	Shri Bishan Dass ...	Do	Ditto	15-4-53
5	Shri Bahadur Singh ..	Clerk	Ditto	22-3-52
6	Shri Mangal Singh ..	Do	Ditto	7-5-56
7	Shri Gurdev Singh ...	Do	Ditto	14-7-56
8	Shri Bhoop Singh ..	Do	Ditto	14-8-57
9	Shri Walaiti Ram ..	Clerk/Hindi Translator	Ditto	3-12-58
10	Shri Dalip Singh ..	Clerk	Ditto	29-11-58
11	Shri Lachhman Dass ...	Do	Ditto	12-12-59
12	Shri Ram Sarup Nahar ..	Do	Ditto	12-12-59
13	Shri Ram Kishan ...	Do	Ditto	28-5-60
14	Shri Balwant Singh ...	Do	Ditto	2-3-60
15	Shri Tarlok Singh Kataria ...	Do	Ditto	18-4-61
16	Shri Charan Dass ..	Do	Ditto	15-2-61
17	Shri Om Parkash Bargujjar ...	Do	Backward Class	29-9-58

Serial No.	Name	Designation	Scheduled Castes/ Backward Class	Date of appointment in Government service
18	Shri Mohinder Singh Kainth	.. Clerk	Backward Class	22-8-55
19	Shri Jagjit Chand	.. Do	Ditto	29-10-59
20	Shri Karam Chand Kalsi	.. Do	Ditto	26-5-60
21	Shri Ram Dev	.. Restorer	Ditto	18-9-45

ANNEXURE III

CLASS IV

Serial No.	Name	Designation	Scheduled Castes/ Backward Class	Date of appointment in Government service
1	Shri Budhan Singh	.. Peon	Scheduled Caste	22-1-50
2	Shri Ganga Singh	.. Chaukidar	Ditto	21-7-62
3	Shri Inder	.. Sweeper	Ditto	23-8-63
4	Shri Gurdev Singh	.. Peon	Backward Class	1-9-48
5	Shri Sadhu Singh	.. Do	Ditto	13-3-43
6	Shri Chaju Singh	.. Do	Ditto	10-5-51
7	Shri Gorakh Ram	.. Do	Ditto	1-5-53
8	Shri Nand Singh	.. Do	Ditto	8-11-53
9	Shri Babu Singh	.. Do	Ditto	1-12-50
10	Shri Jagir Singh	.. Do	Ditto	8-9-47
11	Shri Dasondha Singh	.. Daftari	Ditto	1-7-43
12	Shri Bhola Ram Jamadar	.. ..	Ditto	1-4-31
13	Shri Banta Singh	.. Peon	Ditto	1-9-48
14	Shri Gauri Shanker	.. Do	Ditto	1-3-49
15	Shri Ram Saran Dass	.. Do	Ditto	1-6-49
16	Shri Babu Ram	.. Do	Ditto	8-9-49
17	Shri Kanshi Ram	.. Do	Ditto	3-3-52
18	Shri Ranjit Singh	.. Do	Ditto	1-1-50
19	Shri Pargat Singh	.. Driver	Ditto	1-7-56
20	Shri Rakha Ram	.. Peon	Ditto	20-3-52
21	Shri Hari Nand	.. Do	Ditto	3-3-56
22	Shri Khoob Chand	.. Do	Ditto	10-1-56
23	Shri Nathu Ram	.. Do	Ditto	16-5-52
24	Shri Bali Ram	.. Do	Ditto	4-7-50

Serial No.	Name		Designation	Scheduled Castes/ Backward Class	Date of appointment in Government service
25	Shri Sadhu Singh II	..	Peon	Backward Class	28-10-60
26	Shri Prabhu Ram	..	Do	Ditto	31-10-60
27	Shri Atma Singh	..	Do	Ditto	27-1-62
28	Shri Hari Valabh	..	Do	Ditto	7-10-63

ANNEXURE IV

CLASS III

Serial No.	Name of the post	Name of the official		Scheduled Caste/ Backward Class	Date of appointment
	AGRICULTURAL INSPECTORS				
1	Shri M. B. Mehtab		..	Scheduled Caste	22-12-60
2	Shri Joginder Singh		..	Ditto	1960
	COMPOST INSPECTOR				
3	Shri Dhanna Singh		..	Scheduled Caste	15-6-40
	CLERKS				
4	Shri Amar Chand		..	Scheduled Caste	3-1-59
5	Shri Gurmal Singh		..	Ditto	30-1-62
6	Shri Sonko Ram		..	Ditto	22-8-63
7	Shri Harbhajan		..	Ditto	23-7-62
8	Shri Harbans Singh		..	Ditto	..
9	Shri Ram Singh		..	Ditto	23-12-60
10	Shri Mukandi Lal		..	Ditto	14-5-62
11	Shri Dhani Ram		..	Ditto	27-4-54
12	Shri Jagir Ram		..	Ditto	14-1-49
	AGRICULTURAL SUB-INSPECTORS				
13	Shri Jagir Singh		..	Scheduled caste	10-1-62
14	Shri Ram Singh		..	Ditto	10-6-43
15	Shri Bakshi Ram		..	Ditto	10-6-43

Serial No.	Name of the official		Scheduled Caste and Backward Class	Date of appointment
16	Shri Inder Sing	..	Scheduled caste	4-8-63
17	Shri Rattan Singh	..	Ditto	3-12-63
18	Shri Awaran Dass	..	Ditto	8-6-62
19	Shri Bawa Ditta Mull	..	Ditto	..
20	Shri Nirmal Singh	..	Ditto	..
21	Shri Sohan Singh	..	Ditto	7-4-61
22	Shri Gurdial Singh	..	Ditto	6-4-61
23	Shri Buta Ram	..	Ditto	23-8-63
24	Shri Joginder Paul	..	Ditto	23-8-63
25	Shri Sunder Singh	..	Ditto	12-11-62
26	Shri Junda Ram	..	Ditto	21-6-38
27	Shri Diwan Chand	..	Ditto	2-3-43
28	Shri Charan Dass	..	Ditto	21-2-50
29	Shri Jagan Nath	..	Ditto	18-5-58
30	Shri Boota Ram	..	Ditto	18-5-38
31	Shri Bhagat Ram	..	Ditto	18-5-38
32	Shri Udham Singh	..	Ditto	26-7-48
	PATWARIS			
33	Shri Jagir Singh	..	Scheduled caste	25-1-63
34	Shri Ram Kishan	..	Ditto	12-10-55
	SURVEYOR			
35	Shri Mohinder Singh	..	Scheduled caste	16-5-52
	DRIVER			
36	Shri Hira Lal	..	Scheduled caste	16-5-50
	TRACER			
37	Shri Daulat Ram	..	Scheduled caste	28-12-63
	DRAFTSMEN			
38	Shri Naurata Singh	..	Scheduled caste	17-8-63
39	Shri Dayal Chand	..	In the Office of the Deputy Commission, Director of Agriculture, Jullundur	
40	Shri Rewal Singh	..	In the office of the Assistant Social Conservation Officer, Hoshiarpur	
41	Shri Chhajju Singh	..	Ditto	

Serial No.	Name of the official	Scheduled Caste and Backward Class	Date of appointme t
	Backward Class		
	AGRICULTURAL INSPECTORS		
1	Shri Harcharan Singh	..	12-1-60
	MINISTERIAL POSTS		
2	Shri Harbans Singh	..	1-8-49
3	Shri Gurdev Singh	..	3-3-61
4	Shri Gian Chand	..	17-3-58
5	Shri Didar Singh	..	10-1-62
6	Shri Ishwar Dass	..	25-1-62
7	Shri Daya Singh	..	..
8	Shri Nirmal Singh	..	9-9-50
9	Shri Harbans Singh	..	4-2-49
10	Shri Bhagmal Bains	..	31-1-63
11	Shri Ram Kishan	..	14-12-60
12	Shri Jagan Nath	..	20-8-59
13	Shri Jaswant Singh	..	22-8-59
	COMPOST INSPECTOR		
14	Shri Ved Parkash	..	20-11-63
	AGRICULTURAL SUB-INSPECTORS		
15	Shri Lal Chand	..	2-8-45
16	Shri Darshan Singh	..	15-8-62
17	Shri Thuru Ram	..	29-4-60
18	Shri Dalip Singh	..	12-11-62
19	Shri Hans Raj	..	1-4-58
	PATWARI		
20	Shri Hari Kishan	..	5-7-63
	SURVEYOR		
21	Shri Swaran Singh	..	1-5-63
	TRACER		
22	Shri Khem Singh	..	5-6-62

Name of officials		Date of appointment
	DRAFTSMEN	
23	Shri Baldev Singh ..	2-9-63
24	Shri Amar Singh ..	4-8-62
	MECHANICS	
25	Shri Joginder Singh ..	18-9-52
26 to 28	In the office of the D.D.A., Jullundur	Shri Radhe Sham, Shri Mukhtiar Singh
29	In the office of the A.S.C.O., Gurgaon	Shri Inder Singh, Shri Mehar Chand
30-31	In the office of the A.S.C.O., Hoshiarpur ..	Shri Mehar Chand, Shri Som Nath

BACKWARD CLASSES CLASS IV

	Name of the official	Date of appointment
	Chaukidars	
1.	Shri Satwant Singh ..	23-3-60
2.	Director, Marketing's Office Name not known	
3.	Shri Munshi ..	9-12-58
4.	Shri Ram Singh ..	1-7-50
5.	Shri Ram Dayala ..	1-10-63
6.	Shri Lal Chand ..	9-8-61
7.	Shri Hari Singh ...	1-5-59
	Peons	
8.	Shri Jagir Singh ...	17-11-30
9.	Shri Amin Chand ...	21-11-61
10.	Shri Tarlok Chand ...	19-2-64
11.	Shri Phalatoo Ram ...	4-12-54
12.	Shri Jagat Singh ...	16-4-49
13.	Shri Bharat Singh ...	2-4-54
	Beldars	
14.	Shri Sadhu Singh ...	13-11-50
15.	Shri Shivcharan Singh ...	3-11-62

	Name of the official		Date of appointment
16.	Shri Ishar Singh	..	15-10-51
17.	Shri Chahtu Ram	..	1-1-64
18.	Shri Kalu Ram	..	18-5-63
19.	Shri Jai Singh	..	18-12-53
20.	Shri Kharaiti Lal	..	17-10-53
21.	Shri Gurmet Singh	..	1-12-51
22.	Shri Chajja Singh	..	1-11-53
23.	Shri Sarup Singh	..	11-4-53
24.	Shri Rattan Singh	..	9-11-51
25.	Shri Kashturi Lal	..	13-12-63
26.	Shri Bishna Singh	..	10-9-47
27.	Shri Girdhari Lal	..	11-9-62
28.	Shri Vir Singh	..	1-4-53
29.	Shri Balwant Singh	..	1-4-53
30.	Shri Babu Ram	..	1-4-53
31.	Shri Phulla Singh	..	1-4-53
32.	Shri Mala Singh	..	1-4-53
33.	Shti Santa Singh	..	..
34.	Shri Shiv Ram	..	..
35.	Shri Amin Chand	...	29-9-60
36.	Shri Jaishi Ram	..	20-12-61
37.	Shri Harbhajan Singh	...	15-11-51
38.	Shri Bir Singh	...	12-9-58
39.	Shri Puran	...	1-4-53
40.	Shri Mangal Ram	...	19-11-60
41.	Shri Singh Ram	...	19-11-60
42.	Shri Siri Chand	...	1-4-53
43.	Shri Sheo Karan	...	1-4-53
44.	Shri Hukam Chand	...	1948
	Sweepers		
46.	Shri Bhola	...	1-5-28

Name of the official		Date of appointment
47. Shri Rakhi	..	1-5-28
48. Shri Suraj	..	1-4-53
49. In the office of D.D.A. Jullundur Shri Kaka Ram		

ANNEXURE V

SCHEDULED CASTES

Name of the officials		Date of appointment
Mali		
1. Shri Shankar	..	5-10-45
Sweepers		
2. Shri Fateh Singh	..	1-11-56
3. Shri Puroo	..	1-11-56
4. Shri Jagiri Ram	..	1-4-53
5. Shri Amin Chand	..	1-4-53
6. Shri Chandu	..	1-4-53
7. Shri Nika Ram	..	1-12-51
Beldars		
8. Shri Lal Singh	..	1-5-62
9. Shri Zora Singh	..	23-6-63
10. Shri Piara Lal	..	3-6-63
11. Shri Kirpal Singh	..	17-1-59
12. Shri Sewa Singh	..	8-2-61
13. Shri Harbans Singh	..	15-6-61
14. Shri Karnail Singh	..	21-7-62
15. Shri Jabroo	..	1-4-53
16. Shri Masso	..	1-7-48
17. Shri Rakha	..	1-4-53
18. Shri Satwant Singh	..	13-2-64
19. Shri Shiv Nath	..	5-3-60
20. Shri Siri Ram	..	1-8-53
21. Shri Kehar Singh	..	28-1-61
22. Shri Joginder Singh	..	8-2-61
23. Shri Madan Darya	..	1-3-63

	Name of the official		Date of appointment
24.	Shri Lachhman Singh	..	18-10-63
25.	Shri Daulat Ram	..	1-4-53
26.	Shri Darshan Singh	..	10-1-61
27.	Shri Gulab Singh	..	18-9-52
28	Shri Gurdeep Singh	..	1-4-53
29	Shri Karam Chand	..	1-7-54
30.	Shri Bachan Singh	..	13-4-46
31.	Shri Chhajju Ram	..	1-7-51
32.	Shri Sohan Singh	..	15-5-50
33.	Shri Singh Ram	..	6-10-50
34.	Shri Munshi Ram	..	23-4-61
35.	Shri Baljit Singh	..	29-5-59
36.	Shri Hari Kishan	..	27-8-62
37.	Shri Shibv Chand	..	3-4-62
38.	Shri Hiroo Ram	..	..
39.	Shri Mast Ram	..	..
40.	Shri Puran Singh	..	3-7-55
41.	Shri Jagar Singh	..	3-7-55
42.	Shri Ram Partap	..	3-7-55
43.	Shri Bhagat Ram	..	1-4-53
44.	Shri Kartar Singh	..	1-4-53
45.	Shri Ajit Singh	..	15-6-61
46.	Shri Het Ram	..	29-9-62
47.	Shri Ajit Singh	..	1-5-59
48.	Shri Lachmer Singh	..	16-9-63
49.	Shri Gurbachan Singh	..	13-12-58
50.	Shri Makho	..	1-4-53
51.	Shri Jagat Ram	..	1-4-53
52.	Shri Jalla	..	1-4-53
53.	Shri Gulzari	..	1-4-53
54.	Shri Bani	..	1-4-53

	Name of the official	Date of appointment
55.	Shri Sawarn Singh	..
56.	Shri Lachhman Singh	..
57.	Shri Mohinder Singh	..
58.	Shri Pritam Singh	..
59.	Shri Har Kesh	..
60.	Shri Sher Singh	
61.	Shri Sarwan Singh	
62.	Shri Ujagar Singh	
63.	Shri Gurdev Ram	
64.	Shri Amru Ram	
65.	Shri Parkash Ram	Not given by the Sub-Offices
66.	Shri Hukam Chand	
67.	Shri Gajjan Singh	
68.	Shri Chubar Singh	
69.	Shri Dalip Singh	
70.	Shri Pritu Ram	
71.	Shri Surinder Singh	18-5-61
72.	Shri Natha Singh	29-6-61
73.	Shri Parkash Singh	1-12-59
74.	Shri Ram Sarup	25-3-63
75.	Shri Kapur Singh	6-8-62
76.	Shri Fateh Singh	11-8-59
77.	Shri Thandu Ram	19-10-63
78.	Shri Niki Ram	1-4-53
79.	Shri Mangal Ram	19-11-60
80.	Shri Ram Sarup	1-4-53
81.	Shri Lachhman	1-4-53
82.	Shri Hardial	1-4-63
83.	Shri Janglia	1-4-53
84.	Shri Faquir Chand	1-4-53
85.	Shri Gobind Ram	2-7-62

	Name of the official		Date of appointment
86.	Shri Jaimal Singh	..	3-7-62
87.	Shri Baljit Singh	..	20-8-62
88.	Shri Karam Singh	..	1-4-54
89.	Shri Pritam Singh	..	2-7-51
90.	Shri Prem Singh	..	1-4-56
91.	Shri Makhan Singh	..	26-10-53
92.	Shri Manmohan Singh	..	30-5-53
93.	Shri Banta Singh	..	1-10-56
94.	Shri Ram Singh	..	26-6-53
95.	Shri Sis Ram	..	14-11-60
	Peons		
96.	Shri Malkit Singh	..	10-8-60
97.	Shri Gajjan Singh	..	12-9-62
98.	Shri Man Singh	..	1-10-63
99.	Shri Kartar Chand	..	28-3-61
100.	Shri Amarjit Singh	..	11-5-53
101.	Shri Jawala Singh	..	12-8-61
102.	Shri Nanak Chand	..	..
103.	Shri Babu Ram	..	..
104.	Shri Indar Ram	..	..
105.	Shri *	..	9-11-62
106.	Shri Khushi Ram	..	19-5-53
107.	Shri Ajit Ram	..	8-10-60
108.	Shri Gariboo	..	11-2-59
	Chaukidars		
109.	Shri Acchar	..	1-2-45
110.	Shri Sada Nand	..	31-3-48
111.	Shri Karam Singh	..	12-1-62
112.	Shri Sawan Singh	..	16-12-53
113.	*		
114.	Director Marketing Office	..	

**Note* : Statement printed as supplied by the Government,

	Name of the official		Date of appointment
116.	Shri Ramlok		..
117.	Shri Banta Ram	In the Office of D.D.A., Jullundur	
118.	Shri Dhanna Singh		
119.	Shri Banan		
120.	Shrimati Gian Kaur		..
121.	Shri Kishan Singh	A.S.C.O., Gurgaon	
122.	Shri Raghan Mal		
122.	Shri Ram Lal	A.S.C.O., Hoshiarpur	
123.	Shri Hari Singh		..

Employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes in the Office of the Excise and Taxation Commissioner Punjab (including District Offices)

1345. Sardar Ajaib Singh Sandhu : Will the Minister for Excise, Taxation and Capital be pleased to state the number, names and dates of appointment of the employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes working at present in Class I, II, III, and IV posts separately in the Office of the Excise and Taxation Commissioner, Punjab (including district offices) together with their percentage in each category and the percentage of posts reserved for them in each category ?

Shri Ram Saran Chand Mittal: A statement is as follows:—

Class of posts	Number of Scheduled Castes/ Backward classes Officers/ Officials	Names	Date of appointment	Percentage reserved	Actual percentage
1	2	3	4	5	6
I	..	..	..	..	..
II	3	Shri Hari Kishan ..	2-3-48	21 percentage raised to 22 percentage with effect from 7th September, 1963 for direct recruits	19 per cent
		Shri B. T. Tanwar	1-7-53		
		Shri U.S. Naurath ..	24-6-53		
III-A	4	Shri D. C. Attri	19-2-54	Ditto	21 per cent
		Shri Gokal Chand	26-11-63		
		Shri Banwari Lal..	16-11-63		
		Shri Arjan Singh	26-11-63		
III	197	List I attached		Ditto	19 per cent
IV	202	List II attached.		Ditto	27 per cent

2. Since the reservation of 10 per cent posts for Scheduled Castes and Backward Classes by promotion was made by the Government with effect from 12th September, 1963 3 officials namely Sarvshri Sita Ram, Garib Chand and Kundan Singh have been promoted as Excise Inspector, Head Assistant and District Head Clerk, respectively after the 12th September, 1963.

	Name of the Official		Date of appointment
1.	Shri Sita Ram	.. Excise Inspector	21-8-44 (as ESI)
2.	Shri Babu Ram Paul	.. Excise Sub-Inspector	11-9-50
3.	Shri Daulat Ram Hans	.. Ditto	10-10-52
4.	Shri Kartar Chand Sulekh	.. Ditto	14-11-52
5.	Shri Piara Lal Birdi	.. Ditto	4-5-53
6.	Shri Mohan Singh	.. Ditto	27-9-954
7.	Amarjit Singh	.. Ditto	25-4-55
8.	Santokh Singh	.. Ditto	23-9-54
9.	Shri Roshan Lal	.. Ditto	27-8-56
10.	Munshi Ram	.. Ditto	14-10-54
11.	Shri Murti Ram	.. Ditto	30-10-56
12.	Shri Chuni Lal	.. Ditto	13-5-59
13.	Khushi Ram	.. Ditto	13-11-59
14.	Shri Atma Singh	.. Ditto	1-1-63
14.	Shri Inderjit	.. Ditto	18-12-59
16.	Shri Sardar Singh	.. Ditto	15-5-61
17.	Shri Kartar Singh	.. Ditto	31-1-61
18.	Shri Rachna Ram	.. Ditto	5-7-61
19.	Shri Harchand Singh	.. Ditto	9-2-62
20.	Shri Lachhman Dass	.. Ditto	16-12-63
21.	Shri Rajinder Singh Jogi	.. Taxation Sub-Inspector	14-6-48
22.	Shri Daryao Singh	.. Ditto	13-7-50
23.	Shri Vidya Sagar	.. Ditto	6-12-50
24.	Shri Hazara Ram	.. Ditto	29-8-52
25.	Shri Varinder Singh	.. Ditto	20-11-52
26.	Shri Darshan Ram	.. Ditto	7-6-53
27.	Shri Om Parkash Bangur	.. Ditto	6-6-53
28.	Shri Mahali Ram	.. Ditto	7-6-54
29.	Shri Harbans Singh	.. Ditto	4-9-54
30.	Shri Parkash Singh	.. Ditto	4-9-54
31.	Shri Dharam Singh	.. Ditto	6-9-54

Name of the Official		Designation	Date of appointment
32. Shri Didar Singh	..	Taxation sub Inspector	11-8-56
33. Shri Tilak Ram	..	Ditto	14-8-56
34. Shri Krishan Lal Hans	..	Ditto	20-8-56
35. Shri Dhanpat Rai	..	Ditto	17-10-56
36. Shri Balaki Ram	..	Ditto	11-10-56
37. Shri Lal Chand	..	Ditto	21-9-57
38. Shri Sadhu Singh	..	Ditto	11-5-59
39. Shri Amar Nath	..	Ditto	9-5-39
40. Shri Kewal Krishan Hans	..	Ditto	8-5-59
41. Shri Mehnga Ram	..	Ditto	8-5-59
42. Shri Pritam Singh	..	Ditto	7-5-59
43. Shri Bishan Singh	..	Ditto	14-5-60
44. Shri Chuni Lal	..	Ditto	13-7-60
45. Shri Om Parkash	..	Ditto	11-11-60
46. Shri Rattan Chand	..	Ditto	13-10-61
47. Shri Bhag Mal	..	Ditto	11-8-62
48. Shri Ram Kumar	..	Ditto	17-8-62
49. Shri Sohan Lal	..	Ditto	13-8-62
50. Shri Tarsem Lal	..	Ditto	21-8-62
51. Shri Bishan Dass	..	Ditto	18-8-62
52. Shri Sarwan Kumar	..	Ditto	21-8-62
53. Shri Hunt Ram	..	Ditto	9-3-61
54. Shri Bhalle Ram	..	Ditto	8-3-61
55. Shri Jagdev Singh	..	Ditto	16-10-63
56. Shri Amar Singh Birdi	..	Ditto	11-11-63
57. Shri Prabh Dayal	..	Ditto	6-12-63
58. Shri Ram Chander	..	Ditto	10-10-63
59. Shri Ram Sarup	..	Ditto	3-1-64
60. Shri Jage Ram	..	Ditto	10-11-47
61. Shri Balvir Singh	..	Ditto	21-9-57
62. Shri Som Nath Kamboj	..	Ditto	22-10-52
63. Shri Joga Singh	..	Ditto	15-3-56

Name of the official		Designation	Date of appointment
64. Shri Amar Nath	..	Taxation Sub-Inspector	29-5-58
65. Shri Mohinder Singh	..	Dito	22-4-60
66. Shri Harnek Singh	..	Ditto	9-4-62
67. Shri Madan Lal	..	Ditto	24-4-62
68. Shri Gurbux Singh	..	Ditto	12-5-59
69. Shri Ajit Singh	..	Ditto	30-3-62
70. Shri Mahender Paul	..	Ditto	30-12-62
71. Shri Kartar Singh	..	Ditto	18-8-62
72. Shri Satya Paul	..	Ditto	17-8-62
73. Shri Daya Ram	..	Ditto	3-11-62
74. Shri Bara Singh	..	Ditto	5-10-62
75. Shri Ram Rakha	..	Ditto	29-1-64
76. Shri Inder Singh	..	Ditto	14-7-59
77 Shri Phuhl Singh	..	Clerk	8-5-58
78. Shri Ram Saran Dass	..	Do	21-11-61
79. Shri Parkash Ram	..	Do	27-4-60
80. Shri Raunqi Ram	..	Do	14-7-59
81. Shri Neki Ram	..	Do	14-3-52
82. Shri Gurdas Ram	..	Do	8-7-53
83. Shri Ram Lok	..	Do	27-7-59
84. Pritam Dass	..	Do	24-1-59
85. Shri Jagan Nath	..	Do	3-7-59
86. Shri Gulzar Singh	..	Do	24-7-59
87. Shri Jalal Ram	..	Do	6-5-59
88. Shri Piara Ram	..	Do	14-7-61
89. Shri Sadhu Singh	..	Do	10-1-50
90. Shri Gian Chand	..	Do	18-5-62
91, Shri Sahdu Singh I	..	Do	3-7-48
92. Shri Hardial Singh	..	Do	February, 1955
93. Shri Dalip Singh	..	Do	1-10-45
94. Shri Ran Singh	..	Do	20-4-59
95. Shri Charan Singh	..	Do	26-4-61
96. Shri Gurcharan Singh	..	Do	8-4-61
97. ShriRam Rakha	..	Do	4-11-63

	Name of Official		Designation	Date of appointment
98.	Shri Tirath Ram	..	Clerk	5-8-63
99.	Shri Dass Ram	..	Do	17-8-54
100.	Shri Labh Singh	..	Do	12-10-50
101.	Shri Mewa Singh	..	Do	8-7-61
102.	Shri Sarup Singh	..	Do	13-11-58
103.	Shri Puran Singh	..	Do	17-7-56
104.	Shri Dev Dayal	..	Do	3-1-59
105.	Shri Ram Kishan	..	Do	15-11-58
106.	Shri Jit Ram	..	Do	20-8-63
107.	Shri Gurcharan Singh	..	Do	2-10-46
108.	Shri Bhim Singh	..	Do	1-11-58
109.	Shri Baldev Singh	..	Do	21-8-63
110.	ShrSukh Ram	..	Do	26-11-63
111.	Shri Jagdish Singh	..	Do	8-5-63
112.	Shri Rattan Chand	..	Do	23-8-54
113.	Shri Des Raj	..	Do	18-11-58
114.	Shri Ganga Ram	..	Do	20-8-54
115.	Shri Narain Singh	..	Do	18-5-62
116.	Shri Kalwant Raj	..	Do	14-2-61
117.	Shri Madan Lal	..	Do	28-11-63
118.	Shri Rattan Lal	..	Do	2-11-58
119.	Shri Mange Ram	..	Do	20-11-58
120.	Shri Lal Singh	..	Do	22-10-52
121.	Shri Lala Singh	..	Do	23-6-48
122.	Shri Labh Singh	.	Do	24-8-56
123.	Shri Mohinder Nath		Do	11-9-52
124.	Shri Bishamber Dayal	..	Do	20-11-61
125.	Shri Vidya Singh	..	Do	3-7-57
126.	Shri Lal Chand II	..	Do	1-10-58
127.	Shri Harphool Singh	..	Do	13-5-59
128.	Shri Laxmi Narain	..	Do	18-11-61
129.	Shri Jagat Singh	..	Do	9-4-47

	Name of Officials		Designation	Date of appointment
130.	Shri Dhiraj Ram	..	Clerk	18-3-50
131.	Shri Hira Lal	..	Do	13-6-50
132.	Shri Gian Chand	..	Do	18-9-52
133.	Shri Pritam Chand	..	Do	22-10-52
134.	Shri Jagat Ram	..	Do	2-1-53
135.	Amar Chand	..	Do	18-4-53
136.	Shri Devi Ditta Mal	..	Do	11-5-53
137.	Shri Charan Dass	..	Do	16-8-54
138.	Shri Harbans Lal Salaria	..	Do	19-4-55
139.	Shri Hardial Singh	..	Do	21-4-55
140.	Shri Mast Ram	..	Do	30-1-56
141.	Shri Harbans Lal Matto	..	Do	30-1-56
142.	Shri Charan Singh	..	Do	2-2-56
143.	Shri Ajit Ram Narash	..	Do	20-8-56
144.	Shri Bir Chand Birdi	..	Do	3-9-56
145.	Shri Hazara Ram	..	Do	12-11-58
146.	Shri Lachhman Dass	..	Do	18-11-58
147.	Shri Mohinder Singh	..	Do	18-4-59
148.	Shri Prem Dass	..	Do	4-4-59
149.	Shri Joginder Ram	..	Do	4-4-59
150.	Shri Gurbax Singh	..	Do	4-4-59
151.	Shri Ujjagar Singh	..	Do	31-7-59
152.	Shri Darshan Ram	..	Do	21-4-60
153.	Shri Sarwan Ram	..	Do	6-12-60
154.	Shri Zulfi Ram	..	Do	17-4-61
155.	Shri Harblas	..	Do	1-8-61
156.	Shri Tarsem Lal	..	Do	1-8-61
157.	Shri Gurdial	..	Do	30-3-62
158.	Shri Sucha Singh	..	Do	1-5-63
159.	Shri Nasib Chand	..	Do	18-4-63
160.	Shri Dewan Chand	..	Do	13-2-64
161.	Shri Puran Dass	..	Do	5-2-59

	Name of the official		Designation	Date of appointment
162.	Shri Ram Chand	..	Clerk	9-1-64
163.	Shri Krishan Dev	..	Do	10-7-6 3
164.	Shri Gian Chand	..	Do	11-2-54
165.	Shri Raghbir Singh	..	Do	26-11-54
166	Shri Jaswant Singh	..	Do	3-11-58
167.	Shri Jai Dev Passi	..	Do	6-12-60
168.	Shri Rasil Singh	..	Do	18-4-63
169.	Shri Ajit Singh	..	Do	18-4-55
170.	Shri Dev Raj Rishi	..	Do	6-11-52
171.	Shri Surinderjit Singh	..	Do	16-8-61
172.	Shri Kundan Singh	..	Do	2-10-44
173.	Shri Lachhman Dass	..	Senior Auditor	1-9-56
174.	Shri Bal Krishan Khokhar	..	Clerk	9-11-57
175.	Shri Mohinder Singh	..	Do	14-4-59
176.	Shri Amar Dass	..	Do	9-6-60
177.	Shri Hardev Singh	..	Do	8-2-61
178.	Shri Harbans Lal	..	Do	2-5-60
179.	Shri Mange Ram	..	Officiating Auditor	1-5-52
180.	Shri Bishan Chand	..	Ditto	30-8-54
181.	Shri Banarsi Dass	..	Clerk	14-12-60
182.	Shri Ram Lal	..	Do	21-8-52
183.	Shri Kishan Dayal	..	Do	20-2-63
184.	Shri Rajinder Singh	..	Do	13-6-61
185.	Shri Sewa Singh	..	Do	10-10-58
186.	Shri Gurcharan Singh	..	Do	6-10-58
187.	Shri Rup Chand	..	Do	22-12-60

CLASS IV OFFICIALS (LIST II)

1.	Shri Sadhu Ram	..	Peon	18-3-50
2.	Shri Bawa Singh	..	Do	2-3-49
3.	Shri Puran Singh	..	Do	12-1-49
4.	Shri Gurdial Ram	..	Do	26-7-61
5.	Shri Kaum Chand	..	Do	6-3-62
6.	Shri Gurbax Rai	..	Do	9-6-61

	Name of the official		Designation	Date of appointment
7.	Shri Tirath Ram	..	Peon	5-7-63
8.	Shri Piara Ram	..	Do	5-6-54
9.	Shri Bachan Chand	..	Do	7-3-62
10.	Shri Thakar Singh	..	Do	26-3-62
11.	Shri Parkash Chand	..	Do	6-12-62
12.	Shri Ujjagar Singh	..	Do	11-9-62
13.	Shri Tulsi Dass	..	Do	18-8-62
14.	Shri Amar Chand	..	Do	24-8-62
15.	Shri Bachan Ram	..	Do	10-4-62
16.	Shri Harbhajan Singh	..	Do	26-4-62
17.	Shri Mast Ram	..	Do	21-11-54
18.	Shri Pritam Chand	..	Do	25-4-62
19.	Shri Girdhari Lal	..	Do	22-4-61
20.	Shri Sada Nand	..	Do	10-11-49
21.	Shri Piara Lal	..	Do	20-3-50
22.	Shri Fauja Singh	..	Do	27-11-52
23.	Shri Om Parkash, son of Shri Buta Ram	..	Do	20-11-52
24.	Shri Des Raj	..	Do	25-11-52
25.	Shri Kartar Chand	..	Do	11-5-54
26.	Shri Chanan Ram	..	Do	22-3-55
27.	Shri Lal Chand	..	Do	7-3-59
28.	Shri Sarwan Ram	..	Do	27-6-60
29.	Shri Ram Parkash	..	Do	22-11-60
30.	Shri Natha Singh	..	Do	21-3-63
31.	Shri Kishan Lal	..	Do	28-2-63
32.	Shri Hari Singh	..	Do	8-3-63
33.	Shri Gurbachan Singh	..	Do	12-3-63
34.	Shri Sat Pal	..	Do	25-6-63
35.	Shri Gurmail Singh	..	Do	7-8-63
36.	Shri Sardara Singh	..	Do	8-8-63
37.	Shri Baras Pal	..	Do	13-8-6 3
38.	Shri Bawa Singh	..	Do	16-4-62
39.	Shri Dewan Chand	..	Do	13-11-62

Name of official		Deeignation	Date of appointment
40. Shri Amar Nath	..	Peon	20-4-62
41. Shri Ram Lal	..	Do	14-12-53
42. Shri Rattan Lal	..	Do	19-11-62
43. Shri Ram Lubhaya	..	Do	4-6-62
44. Shri Gurdial Singh	..	Do	13-11-62
45. Shri Bhagat Ram	..	Do	11-7-61
46. Shri Gurdip Singh	..	Do	19-2-64
47. Shri Chandu Ram	..	Sweeper	26-9-63
48. Shri Rewat Ram	..	Peon	9-5-62
49. Shri Faqir Chand	..	Chowkidar	3-12-52
50. Shri Darshan Ram	..	Peon	3-5-62
51. Shri Balmukand	..	Do	6-8-62
52. Shri Tersem Lall	..	Do	20-4-62
53. Shri Dev Raj	..	Do	9-6-61
54. Shri Des Raj	..	Do	25-11-52
55. Shri Gurdip	..	Do	22-1-64
56. Shri Kans Raj	..	Do	14-2-64
57. Shri Amar Nath	..	Do	1-7-47
58. Shri Wattan Chand	..	Do	15-4-45
59. Shri Mihan Singh	..	Do	3-3-48
60. Shri Banta Singh	..	Do	16-4-47
61. Shri Babu Ram	..	Do	24-7-52
62. Shri Manohar Lal	..	Do	2-5-63
63. Shri Karam Singh	..	Do	19-11-53
64. Gurnam Singh	..	Do	6-6-56
65. Shri Vijay Kumar	..	Do	25-2-54
66. Shri Karam Chand	..	Do	23-3-54
67. Shri Gian Chand	..	Do	13-4-54
68. Shri Gurdial Singh	..	Do	11-11-54
69. Shri Amar Chand	..	Do	16-4-63
70. Shri Kanshi Ram	..	Do	1-2-48
71. Shri Puran Singh	..	Do	18-7-60

Name of the official		Designation	Date of appointment
72. Shri Jit Ram	..	Peon	23-7-60
73. Shri Madho Ram	..	Do	13-8-60
74. Shri Girdhari Lal	..	Do	26-7-48
75. Shri Tulsi Ram	..	Do	16-1-63
76. Shri Unesh Masih	..	Do	3-1-62
77. Shri Dhani Ram	..	Do	6-4-62
78. Shri Baldev Singh	..	Do	10-1-64
79. Shri Tara Chand	..	Do	9-5-62
80. Shri Ram Kishan	..	Do	23-7-62
81. Shri Rattan Lall	..	Do	6-6-44
82. Shri Rasal Chand	..	Chowkidar	17-1-49
83. Shri Tarsem Lal	..	Peon	2-12-63
84. Shri Amar Nath	..	Do	19-4-46
85. Shri Dhian Singh	..	Do	24-12-55
86. Shri Dhanna Singh	..	Do	1-12-47
87. Shri Rakha Ram	..	Do	14-4-48
88. Shri Gurbachan Dass	..	Do	26-3-54
89. Shri Mast Ram	..	Do	19-1-53
90. Shri Puran Chand	..	Do	10-5-54
91. Shri Atma Singh	..	Do	9-4-62
92. Shri Chet Ram	..	Do	19-4-52
93. Shri Gurcharan Dass	..	Do	2-12-62
94. Shri Joginder Singh	..	Do	15-3-64
95. Shri Milkha Singh	..	Do	23-6-55
96. Shri Milkha Singh Bains	..	Do	25-5-54
97. Shri Isher Dass	..	Do	27-5-56
98. Shri Pritam Lal	..	Do	5-3-54
99. Shri Som Nath	..	Do	2-12-62
100. Shri Sukh Ram	..	Do	16-10-63
101. Shri Ghanisham Dass	..	Do	3-7-63
102. Shri Pritam Singh	..	Do	16-12-63
103. Shri Partapa Singh	..	Do	3-10-62

Name of the official		Designation	Date of appointment
104. Shri Bhangi Ram	..	Peon	19-1-56
105. Shri Milkhi Ram	..	Do	21-9-56
106. Shri Sardha Ram	..	Do	18-1-64
107. Shri Manphool Chand	..	Do	12-7-64
108. Shri Beli Ram	..	Do	11-5-54
109. Shri Chuni Lal	..	Do	12-5-51
110. Shri Ram Singh	..	Do	12-4-56
111. Shri Piare Lal	..	Do	6-1-51
112. Shri Lala Ram	..	Do	5-8-60
113. Shri Piare Lal	..	Do	1-8-63
114. Shri Kali Ram	..	Do	5-2-64
115. Shri Hari Singh	..	Do	19-2-64
116. Shri Shive Lal	..	Do	5-7-54
117. Shri Neki Ram	..	Do	22-3-63
118. Shri Ram Singh	..	Do	13-7-53
119. Shri Kundan Lal	..	Do	9-4-62
120. Shri Piare Lal	..	Do	22-9-50
121. Shri Amar Singh	..	Do	9-4-62
122. Shri Nand Singh	..	Do	29-5-50
123. Shri Bansi Lal	..	Do	22-3-63
124. Shri Ram Sarup	..	Do	1-11-41
125. Shir Nihalu	..	Do	28-11-43
126. Shri Bhagat Ram	..	Do	4-4-61
127. Shri Man Singh	..	Do	23-4-53
128. Shri Sadhu Ram	..	Do	1-8-55
129. Shri Suraj Bhan	..	Do	4-12-63
130. Shri Parbhati	..	Do	11-4-62
131. Shri Raghbir Singh	..	Do	12-4-62
132. Shri Khubi Ram	..	Do	2-3-36
133. Shri Bharat Singh	..	Do	10-12-48
134. Shri Rachna Ram	..	Do	14-4-54
135. Shri Brij Lal	..	Do	27-2-48

Name of the official		Designation	Date of appointment
136. Shri Kartar Singh	..	Peon	12-12-53
137. Shir Rattan Singh	..	Do	1-3-61
138. Shri Naranjan Singh	..	Do	3-4-62
139. Shri Madan Lal	..	Do	25-5-61
140. Shri Norata Ram	..	Do	21-9-55
141. Shri Sita Ram	..	Do	12-2-64
142. Shri Mool Chand	..	Do	Not readily available
143. Shri Khem Chand	..	Do	24-5-62
144. Shri Sampuran Singh	..	Do	22-8-61
145. Shri Dalbara Singh	..	Do	9-7-60
146. Shri Surjit Singh	..	Do	9-7-60
147. Shri Karnail Singh	..	Do	7-2-61
148. Shri Ajmer Singh	..	Do	8-6-61
149. Shri Som Nath	..	Do	3-5-61
150. Shri Mukhtiar Chand	..	Do	26-8-63
151. Shri Kanwar Singh	..	Do	3-8-63
152. Shri Sham Singh	..	Do	1-5-56
153. Shri Ram Asra	..	Do	21-11-60
154. Shri Nachittar Singh	..	Do	13-5-56
155. Shri Prithi Paul Singh	..	Do	6-12-62
156. Shri Santa Singh	..	Do	17-4-63
157. Shri Joginder Singh	..	Chowkidar	2-11-63
158. Shri Sukhdev Singh	..	Peon	1-4-63
159. Shri Daya Ram	..	Do	19-8-59
160. Shri Gurdial Singh	..	Do	16-3-51
161. Shri Behari Lal	..	Do	18-2-37
162. Shri Joginder Singh I	..	Do	22-6-53
163. Shri Chanan Singh	..	Do	27-4-48
164. Shri Naranjan Singh	..	Do	Not readily available
165. Shri Pritam Singh	..	Do	23-12-49
166. Shri Siri Kishan	..	Do	20-2-53

Serial	Name		Deisgnation	Date of appointment
167.	Shri Amar Singh	..	Peon	22-4-50
168.	Shri Vir Bahader Singh	..	Do	21-11-63
169.	Shri Moti Lal	..	Do	15-7-55
170.	Shri Ajmer Singh	..	Do	4-8-2000 BK
171.	Shri Sadhu Singh	..	Do	1-9-48
172.	Shri Gurdas Singh	..	Do	13-7-2004 BK
173.	Shri Kehar Singh	..	Do	1-8-2001 BK
174.	Shri Gurcharan Singh	..	Do	12-10-44
175.	Shri Narain Dass	..	Do	11-7-52
176.	Shri Ahmed Shah	..	Do	11-5-20
177.	Shri Mohinder Singh	..	Do	10-4-62
178.	Shri Tula Parshad	..	Do	7-2-61
179.	Shri Pritam Singh	..	Do	5-11-56
180.	Shri Tarsem Lal	..	Do	1-2-62
182.	Shri Sampuran Singh	..	Do	1-6-1995 BK
183.	Shri Hari Kishan	..	Do	2-11-1997 BK
184.	Shri Bansi Ram	..	Do	24-7-2006 BK
185.	Shri Bahader Singh	..	Do	20-5-55
186.	Shri Zora Singh	..	Do	7-2-55
187.	Shri Sham Lal	..	Do	5-12-49
188.	Shri Harbans Singh	..	Do	12-12-55
189.	Shir Man Singh	..	Do	1-5-56
190.	Shri Kishan Chand	..	Do	25-5-61
191.	Shri Santa Singh	..	Do	1-4-49
192.	Shri Tota Singh	..	Do	27-6-63
193.	Shri Joginder Singh	..	Do	21-12-55
194.	Shri Norata Singh	..	Do	30-6-55
195.	Shri Kaur Singh	..	Do	7-2-50
196.	Shri Chain Ram	..	Daftri	12-6-51
197.	Shri Baru Ram	..	Peon	1-2-61
198.	Shri Bachan Singh	..	Do	24-8-63
199.	Shri Sant Lal	..	Do	2-6-57
200.	Shri Hardial	..	Do	2-10-52

Serial	Name	Deisgnation	Date of appointment
201.	Shri Gurdev Singh	.. Peon	8-8-60
202.	Shri Ujagar Singh	.. Do	26-8-63
203.	Shri Babu Ram	.. Sweeper	5-9-60

Stipends for Backward Classes students of Government Higher Secondary and J.B.T. School, Amritsar

1419. Shrimati Parsani Devi : Will the Home Minister be pleased to state —

(a) the number and names o students belonging to the backward classes in the Government Girls Higher Secondary and J.B.T. School, The Mall, Amritsar who applied for stipends to the Director of Public Instruction, Punjab, during the period from Ist November, 1962 to April, 1964;

(b) the number and names of those referred to in part (a) above who were granted the stipends ;

(c) whether those referred to in part (b) above have actually received some amount of the stipend , if so, how much, if not, the time by which it is likely to be paid to them ?

Shri Mohan Lal : (a) & (b) —

(1) Robina David.
(2) Louisa Mehru.
(3) Cecelia Joseph.
(4) Baljinder Kaur.
(5) Shakuntla Devi.
(6) Kulwant Kaur.
(7) Swaran Kaur.
(8) Surrinder Tandon.
(9) Sharanjit Kaur.
(10) Raj Malhari.
(11) Surinderjit Kaur.

(c) Yes, stipends were paid in full on 18th March, 1964.

Private High/Higher Secondary Schools taken over by Government in Ferozepur District

1425. Comrade Gurbakhsh Singh Dhaliwal : Will the Home Minister be pleased to state —

(a) the number and names of private High/Higher Secondary Schools in Ferozepur District taken over by the Government so far, together with the names and designations of the members of the staff of each of such schools at the time when these were taken over by Government ;

(b) the names, designations and academic qualifications of the members of the staff of the schools referred to in part (a) above appointed as temporary Government Servants when the Government took over the said schools ;

(c) whether any members of the staff referred to in part (a) above were not taken in Government service, if so, the reasons therefor ;

(d) the number and designations of the teachers referred to in part (b) above, who have since been confirmed and the reasons for not confirming the remaining staff, if any ?

Shri Mohan Lal : (a) & (b) The requisite information is as follows:

(c) Yes, because they did not possess the preseribed qualifications for entry into Government service.

(d) None, because they are not yet due for confirmation.

List No. I (Relevant to part (a) of A. Q. No. 1425)

Statement showing the number and names of prvatey managed High/Higher Secondary Schools in Ferozepur District taken over by Government so far together with the names and designations of the Members of the staff of each school at the time when these were taken over by Government.

Serial No.	Name of the School taken over	Name and designation of the members of staff working on the eve of taking over the school
1	2	3
1	G.N.D. Malwa Khalsa Higher Secondary School, Guru Teg Bahadur-garh (Ferozepur)	1. Shri Kartar Singh Brar, Headmaster
		2. Shri Behari Lal Sharma, Second-Master
		3. Shri Hardyal Singh Brar, Master
		4. Shri Magh Singh, Master
		5. Shri Sadhu Singh, Master
		6. Shri Moti Singh, Master
		7. Shri Lal Singh, Master
		8. Shri Sadhu, Ram Master
		9. Shri Chamkar Singh, Master
		10. Shri Balbir Singh, Master
		11. Shri Niranjan Singh, Teacher
		12. Shri Jarnail Singh, Teacher
		13. Shri Narain Singh, Teacher
		14. Shri Ranjodh Singh, Teacher
		15. Shri Bhag Singh, Teacher
		16. Shri Zora Singh, Teacher
		17. Shri Karnail Singh, Teacher
		18. Shri Jagan Nath, Teacher
		19. Shri Lachhman Singh, Clerk
2	Khalsa High School, Amargarh, Parao Mehna (Ferozepore)	1. Shri Dalip Singh Gill, Headmaster
		2. Shri Lal Singh Gill, Master
		3. Shri Prem Krishan, Master
		4. Shri Ranjit Singh Gill, Master
		5. Shri Pakhar Singh, Puhjabi Teacher
		6. Shri Ajit Singh, Drawing Teacher
		7. Shri Bikram Singh, Punjabi-cum-Hindi Teacher
		8. Shri Buta Singh, P. T. I.
		9. Shri Sarwan Singh, Teacher
		10. Shri Kuldip Singh, Teacher
		11. Shri Avtar Singh, Teacher
		12. Shri Balbir Singh, Teacher
		13. Shri Gur Sewak Singh Gill, Clerk
3	G.N.Khalsa Higher Secondary School, Mehtabgarh(Ferozepur)	1. Shri Surinder Singh, Master
		2. Shri Bachittar Singh, Master
		3. Shri Harchand Singh, Master
		4. Shri Avtar Singh, Master
		5. Shri Randhir Singh, Master
		6. Shri Kewal Singh, Master
		7. Shri Surjit Singh, Teacher
		8. Shri Bakhtawar Singh, Teacher
		9. Shri Surrinder Singh, Clerk
		10. Shri Sukhminder Singh, Master

List No. 2 (Relevant to part (b) of A.Q. No. 1425)

Statement showing the names, designations and academic qualifications of the members of the staff of the school referred to in part (c) of the A.Q. appointed as temporary Government Servant when Government took over the said schools.

Serial No.	Name	Designation	Qualifications
1	Shri Kartar Singh Brar	Headmaster	B.A., B.T.
2	Shri Bihari Lal Sharma ..	Master	B.A, B.T.
3	Shri Hardial Singh Brar	Do	B.A., B.T.
4	Shri Magh Singh ..	Do	B.A. Special certificate
5	Shri Sadhu Singh ..	Do	B.A, B.T.
6	Shri Moti Singh ..	Do	B.A., B.T.
7	Shri Lal Singh ..	Do	B.A., B.Ed.
8	Shri Sadhu Ram ..	Do	B.A., B.Ed.
9	Shri Chamkar Singh ..	Do	B.A., B.Ed.
10	Shri Balbir Singh ..	Do	B.Sc., Diploma in General Science
11	Shri Niranjan Singh ..	Teacher	S.V.
12	Shri Jarnail Singh ..	Do	F.A. (English), Giani, Special Certificated
13	Shri Narain Singh ..	Do	Special Certificate for teaching Drawing
14	Shri Ranjodh Singh ..	Do	Matric, Giani, Special Certificated.
15	Shri Bhag Singh ..	Do	P.T.I. Certificated
16	Shri Lachhman Singh ..	Clerk	Matric
17	Shri Dalip Singh Gill ...	Headmaster	M·A., B.T.Giani, Rattan
18	Shri Lal Singh Gill ..	Master	B.A., B.T.
19	Shri Prem Krishan ..	Do	B.Sc, B.Ed
20	Shri Ranjit Singh ...	Do	B.A., B.Ed.
21	Shri Pakhar Singh ..	Punjabi Teacher	B.A., Giani
22	Shri Ajit Singh Gill ..	Drawing Teacher	Matric, Diploma in Arts

(The officials mentioned at Serial No.5 and 16 have left service of their own accord)

Serial No.	Name	Designation	Qualifications
23	Shri Bikram Singh	.. Punjabi-cum-Hindi Teacher	Matric, Giani, Rattan
24	Shri Buta Singh	.. P.T.I.	Middle Military Trained
25	Shri Sarwan Singh	.. Teacher	Matric, JBT
26	Shri Kuldip Singh	.. Do	Matric, J.B.T.
27	Shri Balbir Singh	.. Do	Ditto
28	Shri Avtar Singh	Do	Ditto
29	Shri Gursewak Singh	.. Clerk	Matric
30	Shri Surrinder Singh	.. Master	B.A., B.T.
31	Shri Harchand Singh	.. Do	B.A., B.T.
32	Shri Bachittar Singh	.. Do	B.A., B.T.
33	Shri Avtar Singh	.. Do	B.A., B.T.
34	Shri Randhir Singh	... Do	B.A., B.Ed
35	Shri Kewal Singh	.. Do	Do
36	Shri Surjit Singh	... Teacher	Matric Drawing/ Art and Craft Certificate

Surplus land in village Kalsia Kalan, district Amritsar

1429. Shrimati Prasani Devi : Will the Minister for Revenue pleased to state :

(a) the total area of land declared as surplus in village Kalsian Kalan, tehsil Patti, district Amritsar, alongwith the names of the landowners to whom it belongs ;

(b) a statement showing the khasra numbers of the said surplus land be laid on the Table of the House.

Sardar Ajmer Singh :

(a) *Area declared surplus*	*Name of land owners*
12 standard acres and 3 units ..	Himat Sher Singh, Bhagat Sher Singh, sons of Raja Karan Sher Singh and Rani Shela Kaur widow of Raja Karan Sher Singh

(b) 122-R/1, 2, 3, 4, 129-R/19, 20, 21, 22, 23, 122-R/5, 6, 7, measuring 91 kanals 11 marlas.

Appointment of retired Government Employees as Honorary Sub-Registrars

1444. Sardar Kulbir Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state —

(a) whether any retired Government Servants have been appointed as Honorary Sub-Registrars in district Patiala between st January, 1962 and 31st January, 1964, if so, their names with their full addresses ;

(b) the ages of each of those referred to in part (a) above on the dates of their retirement and on the dates of their appointment as Sub-Registrars, separately ;

(c) the post which each of those referred to in part (a) above was holding at the time of his retirement ;

(d) whether the said persons on retirement were granted any pension, if so, the pension per month in each case ;

(e) the date when each of the said persons was appointed as Sub-Registrar and the allowance received by each since the date of his appointment till 31st January, 1964 ;

(f) whether the amount of pension referred to in part (d) above was deducted from the allowance referred to part (e) above, if not, the reasons therefor ?

Sardar Ajmer Singh : (a) Yes, Shri Wadhawa Singh, Honorary Sub-Registrar, Sirhind.

(b) Age on the date of retirement.—55 years.

Age on the date of appointment as Sub-Registrar.—63 years, 2 months and 13 days.

(c) A rank of Major (Doctor) in the Military.

(d) Yes, Rs 259.19 nP. per month.

(e) 19th July, 1963. Rs 44 only after deducting the pension amounting to Rs 259.19 nP.

(f) Yes. It is regularly being deducted from his monthly commission bills.

24765 PVS—386—2 -9-64—C., & S., Pb., Chandigarh.

Punjab Vidhan Sabha Debates

5th March, 1964

Vol. I—No. 11

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Thursday, the 5th March, 1964

Price : Rs. 5.30 Paise

ERRATA

TO

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES,—VOL. I, NO. 11,
DATED THE 5TH MARCH, 1964.

Read	*For*	*Page*	*Line*
मालम	मालम	(11)10	3
ਗੌਰਮਿੰਟ	ਗੋਰਰਮਿੰਟ	(11)17	last
ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ	ਡਿਸਟਿਕਟ	(11)19	24
ਅਪੌਜ਼	ਅਪਜ਼	(11)34	15
[illegible]चायत	पंजायत	(11)34	7 from below
[illegible]	Voiees	(11)35	6
Speaker	Speuker	(11)35	7
bells	bell	(11)35	7
afoot	a foot	(11)38	19
add 'of' *after* the word 'export'		(11)39	15
working	workng	(11)39	43
Home Minister	Hame Minister	(11)40	1
ਹੋਲੀਂ	ਹਲੀ	(11)44	23
ਸਾਹਿਬਾ	ਸਾਹਿਬ	(11)45	5 from below
ਕੰਟਰੋਲ	ਕਟਰੋਲ	(11)48	14
ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ	ਪੋਡਕਸ਼ਨ	(11)53	last
चौधरी नेत राम	चौघरी नेत राम	(11)54	11
[पंडित भागीरथ लाल]	[पंडितभागीरथ लाय]	(11)64	1
दरख्त	रख्त	(11)65	last
व्यापारी	व्यापा ी	(11)69	6 from below
ही	हो	(11)74	17
recovered	ecovered	IV	5
Recovery of	recovery o	IV	10
labour	lobour	VIII	10

PUNJAB VIDHAN SABHA

Thursday, the 5th March, 1964

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector 1, Chandigarh, at 9.00 a. m. of the Clock. Mr. Speaker (Shri Prabodh Chandra) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

Supplementaries to Starred Question *No. 4281

Sardar Kulbir Singh : In the complaint dated 31st October, 1963/ 1st November, 1963 it is stated—

*   *   *   *   *

*   *   *

After dismantling the result is—

A—4 Column—37 Steel ties out of 50 ties in 8′ ft.

A—5 Column—11 Steel ties out of 50 ties in 8′ ft.

*   *   *   *   *

*   *   *   *   *

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਖ਼ੁਦ ਤਸਲੀਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਮੀ ਰਹੀ ਸੀ, ਸਟੀਲ ਔਰ ਬਿਲਡਿੰਗ ਮੈਟੀਰੀਅਲ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਵਿਚ ਵੀ ਕਮੀ ਰਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਡਿਸਮੈਂਟਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ?

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : जिन के बारे में शिकायत आई थी उन में दरूस्ती कर दी गई है । अगर कोई और शिकायत है तो हमें लिख कर भेज दें उस को भी दरूस्ती कर दिया जायेगा ।

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਦੂਸਰੀ ਜਗਾਹ ਤੇ ਵੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੇਈਮਾਨ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਹੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਥੇ ਵੀ ਇਨਕੁਆਇਰੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਔਰ ਜਿਹੜੇ ਬੰਦੇ ਕਸੂਰਵਾਰ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਕੇਸ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ।

मंत्री : पहले वहां के सेक्रेटरी महोदय ने शिकायत की थी। फिर जब enquiry हुई तो एक वर्क मिस्त्री को नौकरी से हटा दिया गया। उस मिस्तरी ने नौकरी से हटने के बाद और शिकायत की, उस पर जिन चीज़ों का पता लगा वह फिर दरुस्त कर दी गईं। इस के इलावा अगर माननेयोग मेम्बर के पास कोई और शिकायत है तो वह बता दें, उस की जानकारी करवाई जा सकती है।

Mr. Speaker : The point of the hon. Member is that why was the culprit allowed to go with a departmental enquiry and why was a criminal case not filed against him ?

मंत्री : स्पीकर साहिब जो कमी बताई गई है वह कहीं ५० रुपए की थी, कहीं ७ रुपए की और कहीं आठ रुपए की। इतनी छोटी २ रकमों के लिए अगर मुकद्दमें चलाने लगें तो उन पर जितना खर्च होगा उस का आप अंदाज़ा लगा सकते हैं।

Mr. Speaker : The amount may be too small but a theft is a theft.

मंत्री : जनाब हम ने वर्क मिस्त्री को बरखास्त कर दिया है। यह काफी सज़ा है।

*Note: Starred Question No. 4281 and reply there to appear in P.V.S. Debates Vol. I—No. 10, dated the 4th March, 1964.

Supplementaries To Starred Question No.* 4553.

श्री सागर राम गुप्ता : स्पीकर साहिब, एक्साइज़ मिनिस्टर साहिब ने बताया था कि 1961-62 की जो पर कैपिटा इन्कम की फिगर्ज़ हैं वह प्रोवीज़नल हैं। तो मैं पूछना चाहता हूं कि 1964-65 के लिए गवर्नमेंट कैसे प्लैनिंग कर लेगी ?

वित्त मंत्री : 1961-62 के पर कैपिटा इन्कम के फिगर्ज़ अभी तक छपे नहीं हैं, प्रोवीज़नल हैं क्योंकि रजिस्ट्रार जनरल ने जितने आदमी काम करते हैं उन का नम्बर नहीं दिया। जब वह फाइनल नम्बर बताएंगे उस के बाद फाइनल हो सकेगा।

Supplementaries to Starred Question No* 4820

चौधरी अमर सिंह: हांसी से बरसोला तक की जो सड़क है उस में 6 मील पक्की सड़क बनी हुई है। अगर बाकी सड़क को भी पक्का कर दिया जाए तो उस का बहुत से गांवों को फायदा हो सकता है। मैं पूछना चाहता हूं कि बाकी की सड़क को कब तक पक्का कर दिया जाएगा।

सिंचाई तथा विद्युत मन्त्री: उस सड़क में 19 मील का टोटा अभी पक्का करने वाला रहता है जिस को पक्का करने के ऊपर 14 लाख रुपया खर्च आना है। एमरजेंसी की वजह से अभी इतनी रक्म नहीं निकाली जा सकती।

श्री सागर राम गुप्ता : वज़ीर साहिब ने बताया था कि यह सड़क 20 साला प्लान में रखी गई है। मैं पूछना चाहता हूं कि 20 सालों में कब तक यह सड़क बन जाएगी।

मंत्री : सारे देश के लिये रोड डिवेल्पमेंट प्लैन 20 साल की बनी है। उस के हिसाब से यह चौथी पांचसाला प्लैन में जल्दी से जल्दी कंसिडर हो सकती है।

Comrade Ram Kishan : Will the hon. Minister be pleased to state whether the Nagpur Plan to which he has made a reference and which was formulated about 10 years ago, has not been revised by the Planning Commission and what action has been taken by the Punjab Government thereon ?

Irrigation and Power Minister : I have answered according to the latest Plan.

Comrade Ram Kishan : What is the latest Plan ?

Minister : It is a big plan. How can I be expected to know all the details off hand ?

Comrade Ram Kishan : Will the hon. Minister be pleased to state some of the salient features of that plan ?

Minister : Mr. Speaker, these will be made known to the hon. Member if he gives a separate notice.

**Note.*—Starred Questions Nos. 4553 and 4820 and replies thereto appear in P.V.S. Debates, Vol. I-No. 10, dated the 4th March, 1964.

Mr. Speaker : Chaudhri Sahib (*Addressing the hon. Minister for Irrigation and Power*) it would be better if the Government circulates the plan amongst the Members so that they may be able to know its details.

Minister : Government will be too glad to circulate it amongst the Members.

श्री सागर राम गुप्ता : मैं यह जानना चाहता हूं कि यह प्लैन कब बनी थी, कब तक खत्म होनी है और यह सड़क कब उस प्लैन में डाली गई है ?

मंत्री : अध्यक्ष महोदय, इस वक्त यह तारीख मेरे पास नहीं है और मैं कोई गलत इत्तलाह हाउस को नहीं देनी चाहता । अगर जवाब देने में गलती हो जाए तो सदन में फिर दुरुस्ती करने के लिये आना पड़ता है । इस लिये मैम्बर साहिब नोटिस दे दें तो उनको जवाब मिल जाएगा ।

Mr. Speaker : The hon. Member may put a short notice question.

Comrade Ram Kishan : Will the hon. Minister be pleased to state if the Union Government have advanced some money for such roads in the Local Development Plans ?

Minister : Sir, all the details are mentioned in the plan. Whatever the criteria for the grant of assistance by the Central Government, these are also mentioned therein.

Mr. Speaker : The. hon. Member may give a short notice question to know all these details.

Comrade Ram Kishan : Sir, short notice questions are not being admitted.

श्री अध्यक्ष : चौधरी साहिब, क्या मैं इसे एडमिट कर लूं ? (Chaudhri Sahib, should I admit this question ?)

मंत्री : जी हां, आप इसे एडमिट कर लें जवाब दे देंगे ।

Water-Supply Scheme for Certain Villages in Tehsils Palampur and Kangra

***4645. Shri Amar Nath Sharma :** Will the Minister for Planning and Public Works be pleased to state whether there is any scheme under the consideration of Government for water-supply to village Alampur ; tehsil Palampur and village Kandi Dholran and Soni Shrotri, tehsil Kangra, if so, the estimated cost thereof and the latest position of the scheme ?

Chaudhri Ranbir Singh (Minister for Irrigation & Power) : An estimate for providing water-supply in village Alampur, tehsil Palampur, district Kangra, amounting to Rs. 2,39,196.00 was prepared by the P.W.D., Public Health, and was forwarded to the Panchayat Department for getting its acceptance from the Panchayat concerned. The estimate was, however, received back with the remarks that the Panchayat is not prepared to bear the annual maintenance charges. An estimate for providing piped water-supply scheme for village Kandi Dholran group of villages in tehsil and district Kangra for Rs. 2,52, 182.00 has been prepared and forwarded to the Panchayat Department for acceptance and submission to the Sanitary Board, Punjab, for its administrative approval . .

No scheme for village Soni Shortri, tehsil Kangra ; has been prepared so far.

पंडित अमर नाथ शर्मा : क्या मंत्री महोदय बतायेंगे कि क्या पंजाब सरकार ने यह फैसला नहीं किया है कि हिल्ली और बैकवर्ड एरियाज़ से वाटर-सप्लाई स्कीम के सिलसिले में कोई मेनटेनैंस चार्जिज नहीं लिए जायेंगे और मुग्राफ कर दिये जायेंगे ?

Mr. Speaker : The hon. Member may put a question like this : whether the Government has taken responsibility for the maintenance of water-supplies in the hilly areas ?

Minister : For future schemes the Punjab Government has accepted to bear the maintenance cost.

Comrade Ram Kishan : Will the hon. Minister be pleased to state if they have received any instructions from the Government of India in this connection according to which the administrative approval etc. is not needed ; if so, what are they ?

Minister : Instructions are received from them off and on. I do not know the nature of instructions to which the hon. Member is referring to. If he gives a separate notice, I will let him know.

Comrade Ram Kishan : Will the hon. Minister be pleased to state the extent to which the instructions which were received by them in September, 1963 in which it was stated that no administrative approval was needed for the supply of water under the Rural Water and Sanitation Scheme have been implemented in the hilly areas ?

Minister : Sir, the hon. Member is giving information instead of eliciting it.

श्री अध्यक्ष : उन्होंने यह नहीं कहा। उन्होंने तो एक खास तारीख की इंस्ट्रक्शन्ज़ का हवाला दे कर पूछा कि आया सरकार उन को फॉलो कर रही है या नहीं ?

(He has not said so. While referring to the instructions of a particular date he has enquired whether or not those instructions are being followed by the Government?)

Minister : That particular circular is not with me at present. I need a separate notice.

Captain Rattan Singh : Will the hon. Minister be pleased to state whether it is a fact or not that tax charge on water schemes has been abolished by the Punjab Government ?

Minister : Sir, I have already answered this question in the affirmative.

Comrade Ram Kishan : Will the hon. Minister be pleased to state if they have received any instructions from the Union Government to establish a separate cell for collecting data about the supply of water to the rural areas and especially to the backward and hilly areas ?

Minister for Irrigation & Power : I need a separate notice to answer this question.

Captain Rattan Singh : Sir, the hon. Minister was pleased to say that the Government has decided to abolish tax charge on drinking water. If this is so, I want to know where was the necessity of getting administrative approval for more water schemes ?

Minister : Mr. Speaker, Sir, when the Government took a decision not to charge maintenance cost from the Panchayats, they also decided to raise the share of Panchayats so far as the cost of execution of the scheme was concerned. Whatever share the Panchayats have to contribute, their concurrence has to be taken.

श्री अध्यक्ष : आपने अभी फरमाया था कि आलमपुर की पंचायत ने चूंकि मेनटेनैंस चार्जिज़ देने से इन्कार कर दिया इस लिये स्कीम चालू नहीं हुई लेकिन अब आप कहते हैं कि इन स्कीमों के लिये मेनटेनैंस चार्जिज़ माफ कर दिये हैं। So there is a contradiction between the two replies. (The hon. Minister has stated earlier that since the Panchayat of Alampur refused to pay the maintenance charges that scheme could not be implemented but now he says that maintenance charges for such schemes have been remitted. So there is a contradiction between the two replies.)

Minister : I agree, Sir, that on the face of it there appears to be a contradiction. But the information that I have given to the House is according to the latest decision of the Cabinet.

श्री राम किशन : क्या मंत्री महोदय कृपया बतायेंगे कि केन्द्रीय सरकार से हिल्ली एरियाज और बैकवर्ड एरियाज जिन में गुड़गांव, करनाल, कांगड़ा और रोहतक जिला आदि आते हैं पंजाब सरकार को वाटर-सप्लाई स्कीम के बारे में इन्स्ट्रक्शनज़ आई हैं और साथ में कहा गया है कि सारा रुपया 31 मार्च, 1964 तक खर्च किया जाए, उस स्कीम को लागू करने के लिए हमारी सरकार क्या कदम उठा रही है ?

मंत्री : इस के लिए सेपेरेट नोटिस चाहिए क्योंकि काफी लम्बी इन्फर्मेशन है।

श्री राम किशन : स्पीकर साहिब, अगर सरकार ने 31 मार्च, 1964 तक अमाउंट इस्तेमाल नहीं किया तो रुपया लैप्स हो जाएगा।

श्री अध्यक्ष : यह रुपया लैप्स न होने दिया जाए। (The amount should not be allowed to lapse.)

मंत्री : हम कोशिश करेंगे कि रुपया लैप्स न हो।

Comrade Ram Kishan : Will the hon. Minister for Irrigation and Power accept a short notice question ?

Minister for Irrigation and Power : Yes.

Starred Question No. 4822 (Postponed)

श्री अध्यक्ष : मंत्री महोदय हिसार ज़िले के बारे में इन्फर्मेशन दे सकते हैं। इस सवाल की एक्सटैंशन की कोई जरूरत नहीं है। (The hon. Minister can furnish information about district Hissar. There is no need of extension for this question.)

सिंचाई तथा विद्युत मन्त्री : माननीय सदस्य इस सवाल के ज़रिये पूरी इंफर्मेशन मांग रहे हैं। यह इन्फर्मेशन बहुत लम्बी है और इन्फर्मेशन तैयार नहीं है। इस लिये एक्सटैंशन मांगी गई है।

Mr. Speaker : Question No. 4822 is postponed.

Elections to certain Municipal Committees

***4298. Sardar Gurdial Singh Dhillon**
Chaudhri Hardwari Lal : Will the Minister for Local Government and Welfare be pleased to state :—

(a) the number of Municipal Committees in the State elections to which have been due for more than three years ;

(b) whether it is a fact that the elections to the Committees referred to in part (a) above were fixed to be held in February, 1964 but were later postponed; if so, the reasons for the postponement ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) Eight.

(b) A statement containing the requisite information is laid on the Table of the House.

STATEMENT

(b) Elections to 4 out of 8 municipal committees referred to in part (a) with others were fixed for February, 1964 but were postponed for the following reasons :—

(i) if the original time-table of elections was adhered to, many persons would be deprived of their franchise and thus inconvenienced ;

(ii) municipal elections could not be held during the budget session as every political party would be busy with the Legislature session ;

(ii) elections to 82 Market Committees were due and should be held after the next harvesting. This period would be utilised to hold these elections; and

(iv) this four months delay would enable Government to hold elections to 93 Municipal Committees instead of 72 as previously scheduled.

श्री राम किशन : क्या मंत्री महोदय कृपया बताएंगे कि म्युनिसिपल कमेटियों के इलैक्शन के लिये जो शैड्युल तैयार किया है उस पर हमारी सरकार स्टिक करेगी और सारे पंजाब में म्युनिसिपल कमेटियों के इलैक्शन्ज हो जाएंगे ?

मंत्री : इलैक्शन्ज़ जरूर हो जाएंगे ?

श्री राम किशन : क्या मंत्री महोदय कृपया बताएंगे कि जिन म्युनिसिपल कमेटियों के इलैक्शन्ज जरूरी हैं उन में से कौन 2 सी ऐसी म्युनिसिपल कमेटियों के इलैक्शन्ज़ बाकी रह जाएंगे जो इस समय के दौरान होने वाले हैं ?

Mr. Speaker : It will be helpful if the hon. Member will not get further elucidation. The hon. Minister has made a categorical statement that elections will be held.

श्रीमती शन्नो देवी : क्या मंत्री महोदय कृपया बताएंगे कि क्या जगाधरी म्युनिसिपल कमेटी के इलैक्शन्ज़ भी इसी शैड्यूल में हो जाएंगे–वहां पर 16 साल से इलैक्शन्ज नहीं हुए हैं। मैं ने असम्बली में इस कांस्टीच्युएंसी को 1946 में भी रीप्रीजेंट किया था और 1962 में भी रीप्रीजेंट कर रही हूं। इस लिये इस बारे में मुझे स्पैसिफिक जवाब दिया जाए।

मंत्री : म्युनिसिपल कमेटियों के इलैक्शन्ज के बारे में जो शैड्यूल तैयार किया गया है उस में जगाधरी की म्युनिसिपल कमेटी भी शामिल है। अगर नार्मल हालात रहे तो वहां पर भी इलैक्शन्ज हो जाएंगे ।

Mr. Speaker : I will not let the hon. Minister go back from his promise. There is a definite promise that elections will be held and the Government should honour the statement made by the Minister concerned.

श्रीमती शन्नो देवी : स्पीकर साहिब मैं कभी भी सवाल और सप्लीमेंट्री सवाल नहीं पूछती। लेकिन मुझे मंत्री महोदय से बहुत दुख के साथ डैफिनिट रिप्लाई पूछना पड़ रहा है। इस लिये मुझे मंत्री महोदय स्पेसिफिक रिप्लाई दें ।

मंत्री : मैंने पहले ही अर्ज की है कि म्युनिसिपल कमेटियों की इलैक्शन्ज के बारे में जो शैड्यूल तैयार किया है उस में जगाधरी म्युनिसिपल कमेटी भी शामिल है। जब इलैक्शन्ज होंगी तो वहां पर भी जरूर इलैक्शन्ज होंगी ।

(At this stage, Comrade Ram Kishan rose to put a supplementary question).

Mr. Speaker : The hon. Member will be a loser if he puts further supplementaries

---

Enforcement of Gratuity Schemes By Municipal Committees for their employees

*4556. **Comrade Shamsher Singh Josh :** Will the Minister for Local Government and Welfare be pleased to state —

(a) whether it is a fact that Government has refused permission to the Municipal Committees in the State to frame and enforce gratuity schemes for their employees; if so, the reasons for this refusal ;

(b) whether it is a fact that Government has not permitted even those Committees which wanted to finance such schemes from their own resources ; if so, the reasons therefor ;

(c) whether there are any Municipal Committees in the State which adopted these schemes for their employees but could not enforce the same because of lack of sanction from the State Government; if so, the names thereof ;

(d) whether it is a fact that at an earlier stage the State Government sent a circular to the Municipal Committees in the State stating that if they so desired they could adopt and enforce these schemes; if so, the circumstances under which the Government subsequently changed its decision ;

(e) whether it is a fact that the Urban Local Bodies Conference held at Simla in 1961 or thereabout recommended that the State Government should appoint a Committee to go into the wage structure of the employees of the Urban Local Bodies in the State; if so, the action, if any, taken or proposed to be taken on this recommendation ?

Sardar Gurbanta Singh : A statement containing the requisite information is as follows.

[Minister for Local Govt. & Welfare]

Statement

(a) Yes. The Municipal employees are not entitled to get gratuity other than what is admissible under section 43 of the Punjab Municipal Act, 1911.

(b) Yes. Municipal employees are enjoying the benefit of Contributory Provident Fund. They are not entitled to get gratuity unless they agree to the proportionate cut in their Contributory Provident Fund. Government employees who are enjoying the Contributory Provident Fund are not entitled to get gratuity. They get gratuity after proportionate cut in their pension.

(c) The following Municipal Committees adopted gratuity scheme but could not enforce the same for reasons given in part (b) above:--

Ambala, Kalka, Amritsar, Jaitu, Malout, Batala, Hoshiarpur, Mukerian, Hissar, Bhiwani, Jullundur, Karnal, Kangra, Ludhiana, Khanna, Mahendragarh, Patiala, Sirhind, Gobindgarh, Meham, Simla, Jind, Sunam, Chhehrata, Samana and Gurdaspur.

(d) During the year 1960, Government expressed the views that the adoption of gratuity scheme depended on the financial position of the Municipal Committees concerned and that Government was not concerned. But subsequently, during the year 1963, on further examination of the matter, it was decided that the Committees could not adopt this Scheme for reasons given at (b) above.

(e) Yes. The Urban Local Bodies Conference held at Simla during the year 1961 recommended that a Committee on the lines set up by the U.P. Government may be appointed to suggest uniform pay scales and allowances for different classes of the staff of the Committees. The Committees should include representative of the State Government, Municipal Committees and Municipal employees, but the proposal was dropped by the Government.

Comrade Shamsher Singh Josh : It has been stated in the written reply of the hon. Minister that Municipal employees are enjoying the benefit of Contributory Provident Fund and they are, therefore, not entitled to get gratuity. May I know, Sir, what connection is there between the Contributory Provident Fund Scheme and the Gratuity Scheme ?

ਮੰਤਰੀ : ਜਿਹੜੀਆਂ ਮਿਉਨਿਸਪਲ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਐਂਪਲਾਈਜ਼ ਉਤੇ ਪ੍ਰਾਵੀਡੈਂਟ ਫੰਡ ਦੀ ਸਕੀਮ ਲਾਗੂ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਗ੍ਰੈਚੂਟੀ ਸਕੀਮ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ।

कामरेड राम प्यारा : क्या मंत्री महोदय कृपया बताएंगे कि जिन कमेटियों के कर्मचारियों ने दोनों स्कीमों के लिये कंट्रीब्यूशन करने के लिये लिखा है तो उसमें सरकार ने ग्रैच्युटी स्कीम के अधीन रुपया कंट्रीब्यूट करने से क्यों इन्कार किया है ?

ਮੰਤਰੀ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਦੋਨੋਂ ਸਕੀਮਾਂ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਟਰੀਬਿਊਸ਼ਨ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਕ ਸਕੀਮ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੈ।

कामरेड राम प्यारा : क्या मंत्री महोदय कृपया बतायेंगे कि कुछ म्युनिसिपल कमेटियों रूल्ज़ के मुताबिक दोनों स्कीमें लागू करने के लिये सरकार को रैज़ोल्यूशन भेजें हैं, इतना होते हुए भी सरकार ने स्कीम लागू क्यों नहीं होने दी ?

मंत्री : कुछ म्युनिसिपल कमेटियों ने रैजोल्यूशन पास करके भेजे थे, सरकार ने उन को एग्जामिन किया और लागू करने के लिये कुछ लीगल आब्स्टेकल्ज़ पेश आईं। इस लिये रिजेक्ट कर दिया।

Comrade Shamsher Singh Josh : The hon. Minister has stated in his written reply that the adoption of gratuity scheme depended on the financial position of the Municipal Committees concerned and that Government was not concerned. But subsequently during the year 1963, on further examination of the matter, it was decided that the Committees could not adop this Scheme. May I know the reasons for first agreeing to the Scheme and later on withdrawing it ?

Mr. Speaker : The hon. Minister says that only one kind of benefit can be given to the Municipal employees. Two benefits cannot be given.

श्री ओम प्रकाश अग्निहोत्री : क्या मंत्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि जब यह दोनों स्कीमें, i.e., Provident Fund and gratuity टैक्सटाइल sugar and starch मिल के कर्मचारियों और इंडस्ट्रियल वर्कर्ज़ पर लागू हुई हैं तो क्या वजह है कि म्युनिसिपल कमेटियों के कर्मचारियों पर लागू नहीं की गईं ? उन के इस राइट्स को क्यों इग्नोर किया जा रहा है ?

मंत्री : इस के बारे में इसी सैशन में नया बिल ड्राफ्ट कर रहे हैं। अगर माननीय सदस्य रूल्ज़ में कोई तबदीली करना चाहते हैं तो कर लें। उस के बाद स्कीम इम्पलीमेंट कर दी जाएगी।

श्री सागर राम गुप्ता : क्या मंत्री महोदय कृप्या बताएंगे कि जब सुप्रीम कोर्ट ने प्रावीडैंट फंड और ग्रैच्युएटी स्कीम लागू करने के लिये निर्णय दे दिया है तो हमारी सरकार उन कर्मचारियों को एक स्कीम के लिये कंट्रीब्यूशन करने के लिये क्यों बार लगा रही है ?

Mr. Speaker : I have to accept the version of the hon. Minister.

Shri Sagar Ram Gupta : I would like to know whether it is in the knowledge of the hon. Minister that it is a ruling of the Supreme Court ?

Mr. Speaker : The Punjab Government is not bound by the ruling of the Supreme Court. They have their own rules .

Shri Sagar Ram Gupta : I presume that so far as labour relations are concerned, they are bound by the rulings of the Supreme Court.

लोक कल्याण मंत्री : मैं ने सुप्रीम कोर्ट की रूलिंग नहीं पढ़ी।

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰੂਲਜ਼ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮਿਊਨਿਸਪਲ ਐਂਪਲਾਈਜ਼ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੈਨੀਫਿਟ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ। ਮੈਂ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਰੂਲਜ਼ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਸੈਕਸ਼ਨ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਉਹ ਬੈਨੀਫਿਟ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ ?

Mr. Speaker : He cannot give this information off hand. The hon. Member should give a separate notice for it.

कामरेड राम प्यारा : क्या वज़ीर साहिब बतलायेंगे कि जब पहली दफा म्युनिसिपल कमेटीज़ ने केस रिकुमैंड किया और गवर्नमेंट ने उस वक्त इनकार नहीं किया तो क्या उस वक्त गवर्नमेंट ने एल. आर. की एडवाईस नहीं ली थी ?

मंत्री : जालन्धर में कांफ्रेंस हुई थी तो उस वक्त यह कहा गया था कि जिस कमेटी की फाईनैंशल पोजीशन अच्छी है वह लागू कर सकती है लेकिन जब केस एग्जामिन करवाया गया तो यह मालम हुआ कि यह नहीं हो सकता तो गवर्नमेंट ने इनकार कर दिया।

कामरेड राम प्यारा : क्या मन्त्री महोदय बतायेंगे कि जालन्धर में ऐलान किस ने किया था कि जिस कमेटी की पोजीशन अच्छी है वह लागू कर सकती है ?

Comrade Shamsher Singh Josh : Sir, part (e) of my question reads—

"Whether it is a fact that the Urban Local Bodies Conference held at Simla in 1961 or thereabout recommended that the State; Government should appoint a committee to go into the wage structure o f the employees of the Urban Local Bodies in the State ; if so, the action, if any, taken or proposed to be taken on this recommendations"

The written reply of the hon. Minister reads—

"Yes. The Urban Local Bodies Conference held at Simla during the year 1961 recommended that a Committee on the lines set up by the U. P. Government may be appointed to suggest uniform pay-scales and allowances for different classes of the staff of the Committees. The Committees should include representative of the State Government, Municipal Committees and Municipal employees, but the proposal was dropped by the Government."

I would like to know what stands in the way of the Punjab Governmet for appointing a Committee on the lines set up by the U.P. Government for uniform allowances and scales of pay of Municipal employees in the State ?

मंत्री : पंजाब सरकार ने उस वक्त समझा था कि मुनासिब नहीं है इस लिये नहीं बनाई ।

Income/Expenditure of Notified Area Committee, Nangal Township

***4725. Shri Surinder Nath Gautam** : Will the Minister for Local Government and Welfare be pleased to state —

(a) the total annual income of the Notified Area Committee, Nangal Township, during the year 1962-63 ;

(b) the funds provided by the said Committee in its Budget for 1962-63 for the development of Private Colonies, namely, Raj Nagar and Old Gurdwara ;

(c) the total amount spent for the development of the said colonies on sanitation, pavement of streets, water-supply scheme, electrification etc., separately together with the amount provided for each of these items ?

Sardar Gurbanta Singh : A statement is laid on the Table of the House.

(a) Due to the outbreak of fire, in the office of the Notified Area Committee, Nangal Township, the figures of income are available only for the period from the 29th August, 1962 to the 31st March, 1963, which are Rs. 88,940.84 nP.

(b) Rs. 55,269.

(c) Because of the fire incident in the office of the Notified Area Committee, it is not possible to supply the figures of expenditure for

the period from 1st April, 1962 to 28th August, 1962. Budget provisions for the year 1962-63 and the figures of expenditure from 29th August, 1962 to 31st March, 1963 are :—

	Budget Provision 1962-63	Amount spent during the period from 29th August, 1962 to 31st March, 1963
Sanitation	Rs. 45,260	Rs. 13,471.20 nP.
Water-supply	Rs. 10,000	Rs. 10,955.36 nP.

No funds were provided for pavement of streets. Electrification is being provided by the Irrigation Department and not by the Notified Area Committee.

श्री सुरेन्द्र नाथ गौतम : क्या मिनिस्टर महोदय कृपा कर के बतायेंगे कि उन्हों ने जो यह रकम बताई है कि वहां पर खर्च की गई, वह राज नगर कौलोनी के लिये खर्च की गई या ओल्ड गुरद्वारा कौलोनी के लिये खर्च की गई या कि दूसरी कौलोनीज़ पर भी कुछ खर्च किया गया है ?

मंत्री : जिस कौलोनी के बारे में आप ने पूछा था वहीं पर यह रकम खर्च की गई है ।

श्री सुरेन्द्र नाथ गौतम : क्या मन्त्री महोदय फरमायेंगे कि जो 13,471.20 रुपये की रकम सैनीटेशन पर खर्च की गई है क्या वह राज नगर में सफाई के मुलाज़मों की जो छोटी सी कौलोनी है उस पर खर्च की गई है या कोई नई ड्रेन भी वहां पर बनाई गई है ?

Mr. Speaker : He cannot give all these details offhand.

श्री सुरेन्द्र नाथ गौतम : स्पीकर साहिब, इन्हों ने कहा कि–

"Electrification is being provided by the Irrigation Department and not by the Notified Area Committee.'

यह जो प्राईवेट कौलोनीज़ हैं उन पर खर्च करने का नोटीफाईड एरिया का भी कुछ फर्ज़ बनता है....

Mr. Speaker : He cannot give all these details offhand.

श्री सुरेन्द्र नाथ गौतम : मेरा मतलब है कि नोटीफाईड एरियाज़ वालों ने गलत इनफर्मेशन दी है ।

Mr. Speaker : The hon. Member can meet the hon. Minister and get all these details privately.

पंडित मोहन लाल दत्त : मैं मिनिस्टर साहिब का ध्यान इस ओर दिलाना चाहता हूं कि जो राज नगर नंगल टाउनशिप में है वह तो नर्क बना हुआ है, मिनिस्टर साहिब जाते हैं तो सीधे जा कर सतलुज सदन में ठहर जाते हैं क्या वे उस आबादी को देख कर कोई योजना ऐसी बनाएंगे जिस से कि उस इलाके का कुछ सुधार हो सके।

Mr. Speaker : The hon. Member should put a direct supplementary.

पंडित मोहन लाल दत्त: मैं यह कहना चाहता हूं कि क्या वे तकलीफ उठाने के लिये तैयार है कि तशरीफ लेजाकर उस बस्ती को देखें.....

Mr. Speaker : The hon. Member is making a speech. He should put a direct supplementary.

पंडित मोहन लाल दत्त : मैं केवल यह पूछना चाहता हूं कि क्या वह वहां जाकर उस इलाके की सेनीटेशन को देख कर उस के सुधार के लिये कुछ करने के लिये तैयार हैं कि नहीं ?

मंत्री : अगर पंडित जी मुझे ले जाएं तो मैं चलने के लिये तैयार हूं।

Old Age Pension Scheme

***4380. Shri Rup Singh Phul :** Will the Chief Minister be pleased to state whether Government have finalised any scheme for the introduction of 'Old Age Pension' in the State; if so, the details thereof, the approximate date by which it is likely to be implemented and the amount, if any, proposed to be allocated for the scheme for year 1964-65 ?

Sardar Gurbanta Singh : A statement is laid on the Table of the House.

Statement re. Old Age Pension Scheme

The 'Old Age Pension Scheme' has been implemented with effect from the 1st January, 1964. Under this scheme aged, destitute and disabled persons of 65 years or above in the case of men and 60 years or above in the case of women, who have no means of subsistence and none in a position to support them, will be given a monthly pension of Rs 15 per head. In cases where husband and the wife are destitutes both are entitled to it. Professional beggars and mendicants are excluded from the benefit of this scheme. But persons getting occasional assistance from other people without actually being beggars will be eligible to get the pension. Applicants should have resided in the Punjab State for the last three continuous years. Eligible persons are required to apply for pension on the prescribed application form available free of cost from all the Deputy Commissioners, Sub-Divisional Officers (Civil), Tehsildars, Block Development and Panchayat Officers, Public Relations Officers and the Director, Social Welfare, Punjab, Chandigarh.

A provision for Rs 5 lakhs is being made for this scheme in the next financial year 1964-65.

श्री रूप सिंह फूल : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि क्या कोई तारीख मुकर्रर की गई है कि इस सम्बन्ध में कब तक दरखास्तें मंगवाई जाएंगी ?

मंत्री : तारीख मुकर्रर की हुई है। पहली जनवरी से दरखास्तें मांगी गई हैं। डी.सी. दरखास्तें भेज रहे हैं। जल्दी ही फैसला कर देंगे।

श्री रूप सिंह फूल : इस के लिये जो फाईनल सैंकशनिंग अथारिटी है उस का डिज़िगनेशन क्या है ?

मंत्री : डायरैक्टर, सोशल वैलफेयर।

Pandit Chiranji Lal Sharma : Will the hon. Minister for Local Government and Welfare be pleased to state whether the Deputy Commissioner of the District will be the only authority to recommend the cases for the grant of Old Age Pension ?

मंत्री : डी सीज़. हैं और ऐस. डी ओज़. भी हैं ।

Mr. Speaker : He wants to know whether M. L. As. too will have any voice in the matter.

मंत्री : एम. एल. एज़ भी भेज दें उन को भी मान लेंगे ।

श्री राम किशन : वज़ीर साहिब ने कहा है कि पहली जनवरी से यह स्कीम लागू है । मैं उन से यह जानना चाहता हूं कि उस समय से कितनी दरखास्तें मौसूल हो चुकी हैं और कितने फंड इस सम्बन्ध में अलाट किये गये हैं ?

मंत्री : मुख्तलिफ पंचायतें और एस. डी. ओज़. दरखास्तें डी. सी. को भेजते हैं और डी. सीज़. कुलैक्ट करके भेजते हैं । मुझे इस समय यह मालूम नहीं है कि कितनी दरखास्तें पहुंच चुकी हैं ।

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ: ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਇਹ ਓਲਡ ਏਜ ਪੈਨਸ਼ਨ ਕਿੰਨੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : 15 ਰੁਪਏ ਮਹੀਨਾ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼: ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ 1964-65 ਵਿਚ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ 5 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਪ੍ਰੋਵਾਈਡ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਜਟ ਵਿਚ ਕਿਥੇ ਪ੍ਰੋਵਾਈਡ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ? ਮੈਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।

Mr. Speaker : It is in the Budget.

श्री राम किशन : यह जो दरखास्तें मंगवाई जा रही हैं इन में से सिलेक्ट करने और फंड के देने के लिये क्या क्राईटीरिया रखा गया है ?

मंत्री : आदमी के लिये 65 साल उम्र रखी गया है और औरत के लिये 60 साल उम्र की शर्त है । डिप्टी कमिश्नर या जो भी अफसर दरखास्त भेजेगा वह यह बात तस्दीक कर के भेजेगा कि दरखास्त देने वाले का कोई ज़रिया आमदनी का नहीं है और न ही उस की कोई परवरिश करने वाला है । जितनी दरखास्तें आएंगी हम कोशिश करेंगे कि सब को मदद दी जा सके ।

ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਭਾਗ ਸਿੰਘ: ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਡੀ. ਸੀ. ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਭੇਜੇਗਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸੀਨੀਅਰ ਆਈ. ਸੀ. ਐਸ. ਅਫਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਾਈਨਲੀ ਡੀਸਾਈਡ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕਰਨਗੇ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇਕ ਪੀ. ਸੀ. ਐਸ. ਅਫਸਰ ਹੈ। Is it proper ?

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ: ਮਾਸਟਰ ਜੀ, ਮੈਂ ਇਕ ਸਜੈਸ਼ਨ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਕੀ ਇਹ ਬੈਟਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਸਰੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਹੈ ਬਜਾਏ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਰੁਪਏ ਦੇਣ ਦੇ "ਓਲਡ ਏਜ ਕਲੱਬਜ਼" ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ ? ਬਜਾਏ ਪੰਦਰਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਰੁਪਏ ਦੇਣ ਦੇ ਇਸ ਸਾਰੇ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਪੂਲ ਕਰਕੇ ਖਰਚਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਦਦ ਮਿਲੇਗੀ । (Masterji, I would like to offer a suggestion. Will it not be better that instead of giving them grants of rupees fifteen each 'Old Age Clubs' may be opened like other countries ? They will get more facilities, if instead of giving them fifteen rupees each, this entire amount is pooled and spent like this).

ਮੰਤਰੀ : ਤੁਹਾਡੀ ਸੁਜੈਸ਼ਨ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਬਲਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਅਗੇ ਹੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ, ਰਾਮ ਕਾਲੋਨੀ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਆਸ਼ਰਮ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਥੇ 50/60 ਬੁਢੇ ਬੁਢੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਉਥੇ ਲਿਆਂਦਾ। ਉਹ ਉਥੇ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੈ ਪਰ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਦਰਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਰੁਪਏ ਦੇ ਦਿਓ।

Amount collected for Welfare of Harijans

***4440. Comrade Bhan Singh Bhaura :** Will the Minister for Local Government and Welfare be pleased to state :

(a) the total amount so far collected, district-wise, under the Punjab Temporary Taxation Act, 1962, during the year 1962-63 and 1963-64 ;

(b) the amount referred to in part (a) above which has so far been spent on provision of houses and other facilities to Harijans, district-wise ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) According to the estimate of the State Finance Department, the anticipated income works out to Rs. 386.00 lakhs. Information regarding distrit-wise collection is not available.

(b) No amount has so far been utilised.

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜਦ 1962 ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਰੁਪਿਆ ਇਕੱਠਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਜ਼ਿਲਾਵਾਰ ਐਸਟੀਮੇਟਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਫਿਗਰਜ਼ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰ ਲਈਆਂ ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਫਾਈਨੈਂਸ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦੇ ਫਿਗਰਜ਼ ਨੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਨੇ। ਲੇਕਿਨ ਐਗਜ਼ੈਕਟ ਜ਼ਿਲਾਵਾਈਜ਼ ਫਿਗਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ। ਜਦ ਮਿਲਣਗੇ ਤਾਂ ਦਸ ਦਿਆਂਗਾ।

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਰੁਪਿਆ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਕਿਤਨੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਸਕੀਮਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ?

ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਸੀਂ ਸਕੀਮਾਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਬਲਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਾਕੀ ਬਜਟ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੀਮਾਂ ਤੇ ਪੈਸਾ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਚੰਗੀਆਂ ਲਗਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਸਕੀਮਾਂ ਅਡਾਪਟ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਜਨਰਲ ਬਜਟ ਵਿਚ ਵੀ ਸਕੀਮਾਂ ਤੇ ਤਜਰਬਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਔਰ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਹੜੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਚੰਗੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਹਰੀਜਨ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਵੀ ਲਿਖੀ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦਸੋ ਕਿ ਕਿਹੜੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਲਾਗੂ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸੁਜੈਸ਼ਨਜ਼ ਮੰਗੀਆਂ ਸਨ ਲੇਕਿਨ ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਸਿਵਾਏ ਦੋ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਬਾਕੀ 30 ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਸਕੀਮ ਨਹੀਂ ਭੇਜੀ। ਇਸ ਲਈ ਜਦ ਸਕੀਮਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਹ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ।

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਤਨੇ ਸਾਲ ਲਗਣਗੇ ?

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤਜਰਬੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪ੍ਰਾਫੀਟੇਬਲ ਹੋਣਗੀਆਂ ਉਹ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। (He has stated that experiments are being conducted and the schemes found profitable will be implemented).

ਸ਼੍ਰੀ ਹੀਰਾ ਲਾਲ : ਆਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ, ਸਰ। ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਨੂੰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਚਿੱਠੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ, ਅਗਰ ਇਕ ਦੋ ਨੂੰ ਮਿਲੀ, ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਚਿੱਠੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। (*Interruptions*)

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਆਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ, ਸਰ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਨੂੰ ਚਿਠੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ। ਮੇਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗਲ ਵੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਚਿਠੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਮੀਟਿੰਗ ਵੀ ਬੁਲਾਈ ਹਰੀਜਨ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਦੀ ਔਰ ਉਸ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਕਾਂਗਰਸੀ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼ ਨੂੰ ਹੀ ਬੁਲਾਇਆ। ਸਾਨੂੰ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਤੋਂ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਸਕੀਮਾਂ ਨਹੀਂ ਬਨਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਔਰ ਨਾ ਹੀ ਇੰਪਲੀਮੈਂਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

Mr. Speaker : Master Ji, if what the hon. Member has said, is right, then it is very unfortunate and is a reflection on the Government. Whenever you do something for a Community, all the Members of that Community, are equally entitled to be consulted.

ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਚਿੱਠੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਕਲ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਗਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਚਿੱਠੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚੋਂ ਰੀਕਾਰਡ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਵੇਖਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਚਿਠੀ ਦੋ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਹੋਏ ਇਸ਼ੂ ਹੋਈ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਰੀਕਾਰਡ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਉਹ ਚਿੱਠੀ ਇਸ਼ੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

Mr. Speaker : Is it a fact that the meeting you called, was attended by all the Harijan Members of the House ?

ਮੰਤਰੀ : ਮੀਟਿੰਗ ਮੈਂ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਹਰੀਜਨ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੰਮ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮੀਟਿੰਗ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਈ। (*Interruptions*)

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਮਾਸਟਰ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਬੜੇ ਬੀਬੇ ਆਦਮੀ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਹੁਣੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵੀ ਬੁਲਾਈ ਸੀ। ਹੁਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੰਮ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ। (Masterji, you are a gentleman. You have just now stated that you called a meeting of Harijan M. L. As. and now you are taking the plea that you called some friends in connection with some other work.)

ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਨੂੰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਸਨ। ਮੀਟਿੰਗ ਬਾਰੇ, ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ, ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਕਿ ਮੀਟਿੰਗ ਬੁਲਾਈ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਬੇਸ਼ਕ ਰੀਕਾਰਡ ਕੰਸਲਟ ਕਰ ਲਓ। ਮੀਟਿੰਗ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ, ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਈ। ਚਿੱਠੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹਰੀਜਨ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਸੀ। ਸਿਰਫ ਚੌਧਰੀ ਚਾਂਦ ਰਾਮ ਔਰ ਇਕ ਹੋਰ ਦਾ ਜਵਾਬ ਆਇਆ। ਬਾਕੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਸੰਧੂ

[ਸਥਾਨਕ ਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ]

ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਦ ਮੈਨੂੰ ਦਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਚਿੱਠੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦਫਤਰ ਦਾ ਰੀਕਾਰਡ ਮਗਵਾ ਕੇ ਵੇਖਿਆ। ਸਾਰੇ ਹਰੀਜਨ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਨੂੰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਗਈਆਂ, ਇਹ ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਰੀਕਾਰਡ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ: ਮੈਂ ਰੀਕਾਰਡ ਵੇਖ ਕੇ ਪਤਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਿਹਾ ਹੈ। (I am going to consult the record to ensure what the hon. Minister has stated.)

ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਝ ਹਰੀਜਨ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਘਰ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਈ ਮਸਲੇ ਡਿਸਕਸ ਵੀ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਵੀ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਦੀ ਨੀਅਤ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਇਨ੍ਹਾਂ, ਜਨਾਬ, ਹਰੀਜਨ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਕਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਹਾਂ।

Mr. Speaker Please leave this controversy now. I am going to make sure as to what the hon. Minister has actually said. In order to be fair to the community, one should expect that there is no discrimination between M.L.As. of the same community. In order to avoid any criticism, all the Members of this community should be invited.

ਮੰਤਰੀ: ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਕਦੇ ਇਹ ਇਖਤਲਾਫ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਵੈਸੇ ਇੰਡੀਵਿਜੂਅਲ ਤੌਰ ਤੇ ਕਈ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਇਕਠੀ ਮੀਟਿੰਗ ਕਦੇ ਕਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਜਦ ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਓ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੁਲਾ ਲੈਣਾ। (The hon. Minister may invite these hon. Members when he invites other Members).

ਸਰਦਾਰ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ : ਸੰਧੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੀਟਿੰਗ ਬੁਲਾਈ ਸੀ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਇਆ। (ਵਿਘਨ)

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਕੋਈ ਡਿਸਕ੍ਰਿਮਿਨੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦੇ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀਆਂ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਐਡ ਹਾਕ ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਗਨੋਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਸਾਡੇ ਸਾਥੀ ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਐਡਵਾਈਜ਼ਰੀ ਕਮੇਟੀਜ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਵੇਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਡਿਸਕ੍ਰਿਮੀਨੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦੇ।

ਸਰਦਾਰ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦਰਦ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਸਕੀਮਾਂ ਨਹੀਂ ਭੇਜੀਆਂ। ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਹਰੀਜਨ ਮੈਂਬਰ ਭੇਜਣ ਔਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੈਜਾਰਿਟੀ ਮੁਤਫਿਕ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੰਪਲੀਮੈਂਟ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਵੇਗੀ ?

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਸੁਜੈਸ਼ਨ ਹੈ। (This is a suggestion).

ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਈ ਤਜਵੀਜ਼ ਭੇਜੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਭੇਜੀ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਛਡੋ। ਮੈਂ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਪੰਜ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਤਕ ਵੀ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਸਕੀਮ ਨਾ ਭੇਜੇਗਾ ਤਾਂ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਪੈਸਾ ਐਵੇਂ ਹੀ ਰਖੀ ਰਖੋਗੇ ?

ਮੰਤਰੀ : ਨਹੀਂ, ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਕੇ ਨਹੀਂ ਰਖਣਾ। ਪੈਸਾ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਹੈ।

श्री हीरा लाल : क्या मनिस्टर साहिब बताएंगे कि इन पैसों को आने वाली इलैक्शनज़ के नज़दीक तो नहीं ले जाया जाएगा ?

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਮਾਸਟਰ ਜੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡਾਊਟਸ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਓ ਕਿ ਇਹ ਪੈਸਾ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖਰਚ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। (The hon. Minister should clear their doubts that this money would be spent before the next general elections.)

ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਰਕ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਪੈਸਾ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਪੈਸਾ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਹਿੱਸਾ ਕਢ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਪੈਸਾ ਐਸੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਹੋਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਾਕਈ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਹੋਵੇ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਲੀ ਹਾਲਤ ਅੱਛੀ ਬਣੇ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁਆਇੰਟ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਸਾਲ ਦੋ ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਸ ਪਰਪਜ਼ ਲਈ ਖਰਚ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। (Their point is whether this amount will be spent for this purpose within a year or two or not .)

ਮੰਤਰੀ: ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਜਨਰਲ ਬਜਟ ਵਿਚੋਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਔਰ ਜਦ ਸਾਨੂੰ ਮਾਲੂਮ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਫਲਾਣੀ ਸਕੀਮ ਅੱਛੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਵੀ ਪੈਸਾ ਖਰਚ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਕੀਮਾਂ ਉਤੇ ਇਹ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਕੀਮਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਪੈਸਾ ਖਰਾਬ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਜਟ ਵਿਚ ਵੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਕਈ ਸਕੀਮਾਂ ਲਈ ਪਰੋਵੀਜ਼ਨ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਹਰੀਜਨ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਭੇਜ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹੈ।

श्री अध्यक्ष : उन का मतलब है कि क्या यह रुपया 1966 से पहिले २ खर्च कर दिया जाएगा । (What he wants to enquire is whether this money would be utilised before 1966 or not.)

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਗੌਰਮਿੰਟ ਵਲੋਂ ਮੈਂ ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਪਣੇ ਅਪਣੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਰੀਜਨ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਰੈਗੂਲਰਲੀ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਲਡ ਕੀਤਾ ਕਰਨ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਰੀਵੈਂਸਿਜ਼ ਜੋ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨ ਔਰ ਜਿਹੜੇ ਗਰੀਵੈਂਸਿਜ਼ ਉਹ ਦੂਰ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਗੌਰਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਤਾਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕੀਏ।

Mr. Speaker : The hon. Minister has explained the position. That is enough, I think.

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਕੀਮ ਚੰਗੀ ਸਕੀਮ ਹੈ, ਅਗਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੈ ਮਗਰ ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਲੈਵਲ, ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਐਡਵਾਇਜ਼ਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੁੰਦੇ ਵੀ ਹਾਂ ਫਿਰ ਵੀ ਸਾਡੀ ਗਲ ਵਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ।

Mr. Speaker : I think, that should satisfy now.

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਬਣਾਕੇ ਭੇਜਦੇ ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮਿਸਾਲ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਪਿਛੇ ਅਸੀਂ ਇਕ ਐਡਹਾਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਆਦਮੀ ਜਿਹੜਾ ਮੁਸਲਿਮ ਬਾਈ ਬਰਥ ਹੈ, ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਔਰ ਜੋ ਲਿਸਟ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਲੈਵਲ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਦਸੀ ਗਈ ਸੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਜਦ ਉਹ ਲਿਸਟ ਸਟੇਟ ਲੈਵਲ ਤੇ ਦਸੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਹੈ।

Mr. Speaker : This cannot be the case. I may tell the Hon. Member from my experience that whatever Sardar Ajmer Singh says, he means it.

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਰ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤਅੱਲੁਕ ਨਹੀਂ ਰਖਦੀ ਸੀ ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਵਜ਼ੀਰ ਨਾਲ ਤੱਅਲੁਕ ਰਖਦੀ ਹੈ।

Mr. Speaker : But the Revenue Minister can get your grievance removed. You may meet him in this connection.

श्री रूप सिंह फूल : जिस चिट्ठी का हवाला मिनिस्टर साहब ने दे कर कहा है कि उन्होंने हमें भेजी है और हमारे सुझाव मांगे गए हैं उस के मुतल्लिक मैं अर्ज़ करता हूं कि मैं ने 15 स्कीमें अपने हिल्ली एरिया के लिये बना कर भेजी हुई हैं लेकिन उन पर अभी तक अमल नहीं किया जा रहा है और न कोई जवाब ही मिला है। तो इस से क्या मैं यह समझूं कि इस का कारण यही है कि गवर्नमेंट यह रुपया अभी खर्च नहीं करना चाहती और यह रकम 1966 में खर्च करने के लिये रख रही है ? यह तो वही बात होगी—

गिनते गिनते दिन जवानी के तेरी बूढ़े हुए,
अपनी पीरी में अगर तरा शबाब आया तो क्या।

ਸਥਾਨਕ ਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਨਹੀਂ, ਇਹ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

Pandit Chiranji Lal Sharma : Will the Hon. Minister kindly state the duration of the Temporary Taxation Act ?

ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਚੰਗੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਮਿਲ ਗਈਆਂ ਜਾਂ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਦਸੇ ਗਏ ਤਾਂ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

Pandit Chiranji Lal Sharma : I am afraid the hon. Minister has not got my point. मेरी अर्ज यह है कि मैं इन से यह पूछना चाहता हूं कि टेम्परेरी टेकसेशन एकट की मिआद कब तक जारी रहेगी ?

गृह मन्त्री : हरेक ऐक्ट की मियाद उस के अन्दर दी हुई होती है। The Honourable Member should refer to the Act itself for it.

कामरेड राम चन्द्र : क्या गवर्नमेंट के पार्ट पर यह फेयर है कि 1962 में यह टैक्स लगाया गया और उससे वसूल हुई रक्म को न सिर्फ 1964 तक खर्च ही नहीं किया गया बल्कि खर्च की प्लैन ही नहीं बनी ?

ਸਥਾਨਕ ਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਜਿਹੜੇ ਪੈਸੇ ਟੈਮਪਰੇਰੀ ਟੈਕਸੇਸ਼ਨ ਐਕਟ ਰਾਹੀਂ ਇਕਠੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਸਾਲ ਹੋਰ ਪੈਸੇ ਵੀ ਪਾਏ ਸਨ ਔਰ ਉਹ ਰਕਮ ਪੂਰੇ 5 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ ਔਰ ਸਾਡੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਕਮ ਨੂੰ 10 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਬਣਾਨਾ ਹੈ ਔਰ ਫਿਰ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਰਕਮ ਸਾਰੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ : ਆਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ, ਸਰ। ਮੇਰਾ ਕੁਐਸਚਨ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸਪਲੀਮੈਂਟਰੀ ਪੁਛਣ ਦਾ ਚਾਂਸ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ।

ਵੈਸੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ ਕਿ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਰੇ ਹਰੀਜਨ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਨੂੰ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਸਦਿਆ ਸੀ, ਇਹ ਵੀ ਗਲਤ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਚਿਠੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਜਾਂ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹਰੀਜਨ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਐਡਵਾਇਜ਼ਰੀ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਲਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਸਜੈਸ਼ਨਜ਼ ਵੀ ਲਏ ਗਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਗਰੂਰ ਦੇ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਵਿਚੋਂ ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀ ਐਡਵਾਇਜ਼ਰੀ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਲਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਰੀਪਰੈਜ਼ੈਂਟੇਟਿਵ ਨਹੀਂ ਲਿਆ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਹੁਣ ਇਹ ਕੈਟੇਗਾਰੇਕਲੀ ਕਹਿੰਦੇ ਪਏ ਹਨ ਕਿ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਹੈ? (The hon. Member has categorically stated that in Sangrur not a single M.L.A. from the Opposition has been taken on the Advisory Committee. What has the Revenue Minister to say in this matter.)

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਐਡਵਾਇਜ਼ਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਹਰੀਜਨ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਲੈਵਲ ਤੇ ਮੀਟਿੰਗ ਦੀ ਗਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਲੈਵਲ ਤੇ ਮੀਟਿੰਗਜ਼ ਕਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਹਰੀਜਨ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

A Harijan M.L.A. irrespective of the fact whether he belongs to the Treasury Benches or to the Opposition, should take advantage of it.

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੀਟਿੰਗਜ਼ ਦੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ।

Mr. Speaker : The hon. Member may see me in my Chamber if he is not satisfied. I will try to help him.

श्री अमर सिंह : आन ए प्वायंट आफ आर्डर, सर। अभी सरदार गुरबंता सिंह ने बताया है कि उन्होंने चिट्ठियां लिखीं थीं लेकिन किसी ने जवाब नहीं दिया। मैं अर्ज करता हूं कि मैं ने 11 स्कीमें भेजी थीं और उन की कापी चीफ मिनिस्टर साहब के पास भी भेजी थीं। उन का जवाब तो आ गया है लेकिन सरदार गुरबंता सिंह जी ने वह एक्नालिज भी नहीं की।

श्री अध्यक्ष : उन्होंने मान लिया है कि दो मैम्बरों ने भेजी हैं। उन में से एक आप की होगी। (The hon. Minister has admitted that he has received schemes from two M.L.As. and one may be from you.)

श्री बनवारी लाल : अभी जो सरदार अजमेर सिंह ने बताया है कि हरिजन मैम्बरों की हरेक डिस्ट्रिक्ट में एक एडवाइज़री कमेटी बनाई गई है, इस बारे में मैं अर्ज करता हूं कि कोई ऐसी कमेटी हमारे जिला महेंद्रगढ़ में नहीं बनाई गई और न ही उस की कभी कोई मीटिंग ही हुई है और अगर कोई है तो हमें उस की कोई इतलाह भी नहीं आई है ।

माल मंत्री : आप के ज़िला की रिपोर्ट मेरे पास भी आई है ।

श्री बनवारी लाल : हमें तो पता ही नहीं कि कब कौनसी तारीख को मीटिंग हुई है ?

श्री अध्यक्ष : आप इन को इन के कमरे में मिल लें। (The hon. Member may see the hon. Minister in his Chamber.)

ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ $3\frac{1}{2}$ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਇਕਠੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਔਰ ਇਹ ਰਕਮ 10 ਕਰੋੜ ਕਰ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਦੋਂ ਸਕੀਮਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਔਰ ਕਦੋਂ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ?

श्री अध्यक्ष : यह 1966 तक खर्च हो जायगा। (This will be spent by the year 1966.)

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

Police Force in the State

1230. Comrade Babu Singh Master : Will the Home Minister be pleased to state the total strength of the Police Force in the State year-wise and rank-wise from 1948 to 1963 ?

Shri Mohan Lal : The strength of the Police Force in the State, year-wise and rank-wise was as given below :—

Year	IG/DIG	AIG/SP	ASP	DSP	Inspr.	S.I.	Sergeant	ASI	HCS	Consts.	Total
1948	4	31	17	48	108	695	21	812	2,431	16,720	20,883
1949	4	27	..	37	108	684	5	705	2,244	15,873	19,687
1950	4	27	3	43	113	678	2	842	2,287	16,130	20,129
1951	4	31	4	39	117	752	1	764	2,271	16,035	20,018
1952	5	30	9	41	114	684	1	770	2,256	16,059	19,969
1953	5	30	9	38	115	690	1	762	2,254	16,114	20,018
1954	5	31	5	39	118	737	1	784	2,310	16,558	20,588
1955	5	30	5	45	122	768	1	791	2,402	17,627	21,796
1956	5	34	6	56	149	936	1	1,110	2,838	20,515	25,650
1957	7	38	7	69	173	1058	1	1,224	3,393	24,504	30,474
1958	7	37	8	66	165	1040	1	1,183	3,381	24,242	30,130

Year	IG/DIG	AIG/SP	ASP	DSP	Inspr	SI	Sergeant	ASI	Hcs	Consts	Total
1959	7	40	9	68	173	1,043	1	1,194	3,399	24,389	30,323
1960	7	42	9	81	190	1,150	1	1,642	3,647	27,581	34,350
1961	7	44	25	91	202	1,167	1	1,701	3,759	27,960	34,957
1962	7	64	25	171	335	1,538	1	1,990	6,686	37,602	48,419
1963	8	62	25	169	333	1,534	1	1,982	6,934	37,512	48,260

Note:— This strength given above is as it stood on 31st December each year except 1956 in which case it is as it stood on 31st October, 1956 i. e. before the merger with Pepsu

Time limit for Disposal of Complaints by the Field Staff

1231. Comrade Babu Singh Master : Will the Home Minister be pleased to state whether any time limit has been fixed for the disposal of complaints received by the field staff of the Labour Department; if so, what and whether it is being adhered to ?

Shri Mohan Lal : Yes. Such instructions were issued by the Chief Secretary to Government, Punjab during July, 1961, and a time limit of 21 days was fixed for the disposal of complaints by the field staff. These instructions are being followed.

Labour Construction Co-operative Societies, Rupar Circle

@1337. Comrade Shamsher Singh Josh : Will the Chief Minister be pleased to state :—

(a) the names of the present members of the Labour Construction Co-operative Societies in the Circle of Assistant Registrar, Co-operative Societies, Rupar stating the number and value of shares held by each member ;

(b) the total amount of loan so far advanced to each of the said Societies ;

(c) whether any of the said Societies has defaulted in paying back the loan amount; if so, the action, if any, taken against such Societies, if not, the reasons therefor ?

Subject :—Assembly Question No. 1337 unstarred.

The answer to Assembly Question No. 1337 unstarred appearing in the list of Unstarred Questions on the 5th March, 1964, in the name of Chief Minister is not ready. The reply will be submitted as soon as the relevant information has been collected.

(Sd/)- . . .,
Finance Minister, Punjab.

U.O. No. 893-Coop-CVI-64/2223, dated 3rd March, 1964.

Kotla and Bande Mehal Drains in Tehsil Rupar under the Sirhind Canal Circle

1338. Comrade Shamsher Singh Josh : Will the Irrigation and Power Minister be pleased to state :—

(a) whether the Government is considering any proposal to dig Kotla and Bande Mehal Drains in Rupar Tehsil as anti-flood measure in the Sirhind Canal Circle ;

(b) if reply to (a) above be in the affirmative, the time by which the drains are likely to be dug ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes.

(b) The schemes are under scrutiny. No time limit can be specified at this stage.

@Note—Final reply to unstarred Question No. 1337 appears in Appendix to this Debate please.

Employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes in the Office of the Chief Conservator of Forests (including District Offices)

@1350. **Sardar Ajaib Singh Sandhu :** Will the Minister for Local Government and Welfare be pleased to state the number, names,and dates of appointment of the employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes working at present in Class I, II, III and IV posts separately in the Office of the Chief Conservator of Forests (including District Offices) together with their percentage in each category and the percentage of posts reserved for them in each category ?

Subject :—Unstarred Assembly Question No. 1350 asked by Sardar Ajaib Singh Sandhu, M.L.A. regarding employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes in the office of the Chief Conservator of Forests (including District offices).

The answer to Assembly Question No. 1350 appearing in the list of Unstarred Questions on the 5th March, 1964, in the name of Sardar Ajaib Singh Sandhu, M.L.A. is not ready. The reply will be submitted as soon as the relevant information has been collected.

(Sd/)..
Local Government and Welfare Minister,
Punjab.

U.O. No. 1371-FTV-64/2222, dated 4th March, 1964.

Employees belonging to Scheduled Castes and Back ward Classes in the Office of the Controller of Printing and Stationery, Punjab

@1351. **Sardar Ajaib Singh Sandhu :** Will the Chief Miniser be pleased to state the number, names and dates of appointment of the employees belonging to Scheduled Castes andBackward Classes working at present in Class I, II, III, and IV posts separately in the Office of the Controller of Printing and Stationery, Punjab together with their percentage in each category and the percentage of posts reserved for them in each category ?

The answer to Assembly Question No. 1351 appearing in the list of Unstarred Questions on the 5th March, 1964 in the name of Sardar Ajaib Singh Sandhu, M.L.A. is not ready. The reply will be submitted as soon as the relevent information has been collected.

(Sd) . . .,
Chief Minister, Punjab.

U.O. No. 14(35) P&S-64, dated 3/4 March, 1964.

Notice served on Kabul Pur Khera Co-operative Society, Kabul Pur, District Karnal

@1397. **Comrade Ram Piara :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether the Co-operative Department/District Whole- sale Society Karnal has served any notice on the Kabulpur Khera Co-operative Society, Kabulpur, district Karnal; if so when, for what amount and since how long these arrears have been outstanding against this Society ;

(b) the names of the members of the Kabulpur Khera Co-operative Society together with the names of the office bearers thereof and the date of their election ;

(c) whether it is a fact that the Co-operative Department has appointed some liquidator/Arbitrator for the Society mentioned in part (b) above; if so, when together with the present stage of the liquidation/arbirtration proceedings ;

@Note—For final replies to unstarred Questions Nos. 1350, 1351 and 1397 please see Appendix.

(d) whether any instalment and interest thereon has been charged by the Co-operative Central Bank, Karnal from the said Society during the period from 1st January 1959 todate; if so, how much and when ;

(e) whether any communication has been received by the Registrar, Co-operative Societies, Punjab in connectionwith the arrears and irregularities of the Kabulpur Khera Society during the month of February, 1964, if so, a copy thereof be laid on the Table of the House ?

Subject :—Assembly Question No. 1397, Unstarred.

The answer to Assembly Question No. 1397 unstarred appearing in the list of Unstarred Questions on the 5th March, 1964 in the name of Chief Minister, Punjab, is not ready. The reply will be submitted as soon as the relevant information has been collected.

(Sd) . . .,
Irrigation & Power Minister
for Chief Minister.

U.O. No. 5611-Co-op-(IV) 64/2211, dated 3rd March, 1964.

Seeds, Fertilizers etc. supplied to Karnal Co-operative Marketing Society

1398. Comrade Ram Piara : Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) whether certain commodities, seeds, fertilizers and other articles were supplied by the Agriculture Department, Punjab, District Agriculture Office, Karnal to the Karnal Co-operative Marketing Society during the last five years; if so, the value thereof, together with the amount so far recovered by the Agriculture Department from the said Society and the amount of arrears outstanding at present ;

(b) whether any efforts have been made by the Agriculture Department for the recovery of the arrears from the above mentioned Society, if so the details of the steps so far taken in that direction;

(c) whether the Agriculture Department has fixed any time limit for the Society to clear the said arrears; if so, what ;

(d) whether the Agriculture Department charges any penal interest penalty on the Payments made after due dates, if so, at what rate ;

(e) the amount of penal interest/penalty, if any, so far imposed on the said Society for non-payment of dues in time ;

(f) whether the Agriculture Department has brought to the notice of the Registrar, Co-operative Societies the fact of non-payment of arrears by the said Society, if so, when and with what result ?

Subject —Assembly Question No. 1398 (Unstarred)

The answer to Assembly Question No. 1398 appearing in the list of Unstarred Questions on the 5th March, 1964, in the name of Comrade Ram Piara, M.L.A. is not ready. The reply will be submitted as soon as the relevant information has been colleced.

(Sd/)-. . . .,
Chief Minister, Punjab.

U.O. No. 43 (A.Q.) FP-III-64, dated the March, 1964.

Uniforms to Chowkidars in the Capital Project Administration

1432. Shri Sagar Ram Gupta : Will the Minister for Excise, Taxation

[Shri Sagar Ram Gupta]

and Capital be pleased to state the total number of Chowkidars employed at present in the Capital Project Administration, Chandigarh, and the number of those who are provided with uniforms stating the reasons for not supplying the uniforms to the remaining Chowkidars, if any ?

Shri Ram Saran Chand Mital : There are 179 Chowkidars employed on work-charged basis and 17 Chowkidars on regular cadre. The uniforms are provided to all the Chowkidars on regular cadre. No uniform is permissible to the work-charged Chowkidars.

Government accommodation to Chowkidars in the Capital Project Administration

1433. Shri Sagar Ram Gupta : Will the Minister for Excise, Taxation and Capital be pleased to state —

(a) the total number of Chowkidars in the Capital Project Administration, Chandigarh, at present who have been provided with Government accommodation ;

(b) the number of chowkidars, if any, in the said Administration who have not been provided with Government accommodation ;

(c) whether any house rent allowance is given to the Chowkidars referred to in part (b) above, if so, at what rate, if not, the reasons therefor ?

Shri Ram Saran Chand Mital : (a) 115 Nos.

(b) 81 Nos.

(c) Out of 81 Chowkidars without accommodation. 7 chowkidars who are on regular cadre are being paid Rs. 5 per month as house rent.

There are no orders of Government for grant of such house rent to the person on work-charged basis.

Village Panchayats in District Karnal

1435. Shrimati Prasani Devi : Will the Chief Minister be pleased to lay on the Table of the House a list showing the names and full addresses (including the names of post-offices)of village Panchayats in Karnal District as at present together with the names of the newly elected Sarpanches of each village ?

Sardar Partap Singh Kairon : 948 Sarpanches have been elected in district Karnal, during the recent General Elections to Panchayats. It is not possible to compile a list showing the names and postal addresses of these members after collecting this information, nor does the labour involved seem proportionate to the value of the information.

Promotions of Lecturers in the Education Department

1437. Shrimati Prasani Devi : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the names of the Lecturers from Serial Nos. 1 to 25 on the Seniority List of P.E.S Class III Lecturers, College Cadre (Men's Branch) of the Punjab Education Department ;

(b) the time by which the said Lecturers are likely to be promoted to P.E.S. Class II (Senior Lecturers) Cadre ?

Shri Mohan Lal : (a) Information is attached herewith.

(b) In due course.

Statement showing the names of the Lecturers from Serial Nos. 1 to 25 on the Seniority List of P.E.S. Class III Lecturers, College Cadre (Men's Branch) of the Punjab Education Department

(1) Shri Murari Lal
(2) Shri Girdhari Lal
(3) Shri Rameshwar Dass
(4) Shri Mohd. Ali Batti
(5) Shri Prem Chand Sharma
(6) Shri Prithvi Raj Kapur
(7) Shri Mohan Sarup Kirpal
(8) Shri Lakhdip Singh Malhota
(9) Shri A. S. Passey
(10) Shri Bakhshish Singh
(11) Shri Desh Raj Jawa
(12) Shri Kirpal Singh Abhilashi
(13) Shri Ved Parkash Verma
(14) Shri Shiv Narain Vohra (Since died)
(15) Shri Kundan Lal Verma
(16) Shri Parma Nand Sharma
(17) Shri Raj Kishan Chopra
(18) Shri Chetan Ram Sehgal
(19) Shri Jagjit Singh
(20) Shri Partap Singh
(21) Shri Dilbahar Singh Mittal
(22) Shri Saranjit Singh
(23) Shri Iqbal Singh
(24) Shri Bhagat Singh
(25) Shri Tejinder Singh

Rural Industrial Estates

1438. Comrade Ram Chandra : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the names of places, district-wise and tehsil-wise where Rural Industrial Estates have been established so far ;
(b) the amount of money spent so far on each of the Estates referred to in part (a) above :
(c) the names of places where such Estates are proposed to be set up during the year 1964-65 ?

The answer to Vidhan Sabha Question No. 1438 appearing in the list of Unstarred Questions for the 5th March, 1964, in the name of Comrade Ram Chandra, M.L.A. is not ready. The reply will be sent as soon as the relevant information has been collected.

(Sd/)-
PARTAP SINGH,
Chief Minister, Punjab.

To

The Secretary,
Punjab Vidan Sabha.

U.O. No. 2(644)-11-B (I)-64, dated Chandigarh 4/5th March, 1964.

Note ; Final reply to Unstarred Question No. 1438 appears in appendix to this Debate please.

Staff Cars

1439. Comrade Ram Chandra : Will the Chief Minister be pleased to stat the total number of staff cars maintained at the Chandigarh secretariat together with the cost of petrol consumed therein and the amount spent on the repairs thereof during the period from 1st April, 1961 to 15th February, 1964 on the staff cars ?

Sardar Partap Singh Kairon : The information is given below :—

Serial No.	Year	No. of Staff Cars in Secretariat Car Pool	Expenditure on petrol and repairs
			Rs.
1	1961-62	Four	18,981.28
2	1962-63	Four	13,462.13
3	1963-64 (upto 15-2-64)	Four plus five with individual Officers	25,115.61

Remission in Abiana and Land Revenue etc. given in Flood affected areas of tehsil Patti, district Amritsar

1446. Sardar Kulbir Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state —

(a) whether any remission in abiana, land revenue and local rates was granted by Government in 1955 for kharif crops in the flood affected areas of tehsil Patti, district Amritsar, if so, to what extent ;

(b) the amount of arrears of abiana, land revenue and local rate due from each Lambardar of village Margindpura, tehsil Patti, district Amritsar as on 1st October, 1955 ;

(c) the amount of abiana, land revenue and local rate due from each of the said Lambardars for each Fasal (Crop) from Kharif 1955 till Rabi, 1963, crop-wise ;

(d) the total amount paid by each of the said Lambardars till 31st October, 1963 ;

(e) the details of panchotra allowed to each of the said Lambardars during the period mentioned in part (c) above and the details of the panchotra forefeited in each case during the said period ;

(f) whether the accounts of each of the said Lambardars were cleared at the end of each revenue year during the period referred to in part (c) above, if not, the arrears due from each and the details of action taken for the recovery of the arrears at the end of each revenue year during the said period ;

(g) the dates when the action referred to in part (f) above was taken at the end of each year ?

Subject :—Unstarred Assembly Question No. 1446 by Sardar Kulbir Singh, M.L.A. regarding remission of Abiana and land revenue etc. given in flood affected areas of tehsil patti, district Amrisar.

The answer to Assembly Question, No. 1446 appearing in the list of Unstarred Questions on the 5th March, 1964, in the name of Sardar Kulbir Singh M.L.A. is not ready. The reply will be submitted as soon as the relevant information has been collected.

(Sd)/-
Revenue Minister, Punjab.

U.O. No. 2087-AV-64/1455, dated 4th March 1964.

Note : For final reply to Unstarred Question No. 1447 please see Appendix to this Debate.

Petitions from the Landowners of village Rajoki, Tehsil Patti, District Amritsar

1447. Sardar Kulbir Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether any petitions under section 42 of the East Punjab Holdings (Consolidation and Prevention of Fragmentation) Act, 1948, were received by the Director, Consolidation of holdings, Jullundur, during the years 1962 and 1963 from the landowners of village Rajoki, tehsil Patti, district Amritsar; if so, a copy thereof together with the date of receipt of each of them be laid on the Table ;

(b) the date of final decision, if any, taken on the above-mentioned petitions till now ;

(c) the list of the petitions referred to in part (a) above pending for over 6 months together with the progress so far made for the disposal of each ;

(d) the time likely to be taken for the final disposal of the petitions referred to in part (c) above ?

Sardar Ajmer Singh : (a) Only one petition under section 42 of the East Punjab Holdings (Consolidation & Prevention of Fragmentation) Act, 1948, and one petition for review of the orders passed under section 42 *ibid*, were received by the Additional Director C/H, Jullundur, in the years 1962 and 1963, on 19th July, 1962 and 28th May, 1963, respectively. Their copies are enclosed at annexures 'A' and 'B'.

(b) Still pending.

(c) Requisite list enclosed at annexure 'C'.

(d) These petitions are likely to be disposed on 7th April, 1964 the date on which these have been fixed for hearing.

ANNEXURE 'A'

FOR APPLICATION U/S 42 OF THE EAST PUNJAB HOLDINGS (CONSOLIDATION AND PREVENTION OF FRAGMENTATION) ACT, 1948.

(a) Name of authority against whose order the application is made.	खिलाफ कमी रकबा मुताल्लिका तकसीम कारंवाई ज़ेर दफा 21(1) जनाब एडीशनल डायरेक्टर साहब वाला (कंसौलीडेशन), जालन्धर।
(b) Name of authority to whom the application is made.	कुन्दन सिह, वल्द करम सिह वल्द राला सिह साकन रखूनदा मौंज़ा राजोके, हदबसत न. 64 ।
(c) Name of place of residence, Tehsil and District of the applicant (with full description).	
(d) Name and address of the persons who are likely to be effected if the application is accepted.	(1) शंगारा सिह (2) तारा सिह (3) बहाल सिह मिसरान मंगल सिह (4) सौदागर सिह वल्द बिश्ना सिह साकनान राजोके, तहसील पट्टी, ज़िला अमृतसर (फरीक दोयम)
(e) Name of Village, Tehsil and District in which the land which is subject matter of the application is situated.	मौज़ा राजो के, तहसील पट्टी, ज़िला अमृतसर हदबस्त नं. 64।
(f) The date of publication of repartition Shajra under sub-section I of section 21 of the act if it is known to the applicant.	याद नहीं ।
(g) Whether any objection was lodged with the C.O.	(3) क्योंकि अर्सा एक माह का हुआ जबकि मालूम हुआ कि मुताबिक स्कीम चार कनाल चार मरला बाग के इवज़ दुगनी कीमत मुताल्लिका अराज़ी अलाट नहीं होती।
(h) Whether any appeal was preferred under sub-sections 3 and 4 of section 21 of the Act, and if so, with what result.	नं. (1) नहीं। नं. (2) नहीं।
(i) Whether any application was made previously filed under section 42 of the Act, and if so, with what result.	नहीं

(j) Copy of the order U/S 21(2), 21(3) or 21(4) against which this with a rough plan of the path or paths, If any, in dispute and a certified copy of appeal U/S 21(3) or 21(4) sought to be reviewed.

(k) Relief prayed for.

(l) A statement of facts in concise form on which the party applying relies ; and

Signature of the applicant.

VERIFICATION.

Certified that the above facts are true to the best of my knowledge and belief and that nothing has been concealed therein.

Signature of the applicant

यह कि खसरा नं. 331 रकबा चार कनाल चार मरला बाग की अराज़ी साबका मज़हर फरीक दोयम बाला नं. 1 नं. 4 के कुर्रा मे शामिल हुई है और म्ज़हर को मुताबक स्कीम देह इस रकबा बाग की अराज़ी के इवज़ मज़हर को आठ स्टैंडर्ढ कनाल आठ स्टैंडर्ड मरला रकबा अलाट होना था। जो कार्रवाई तकसीम ज़ेर दफा 41(1) में मज़हर सायल को मुताबक स्कीम रकबा अलाट नहीं किया गया। जिसकी वजह से मज़हर के रकबा में कमी दुगनी हो चुकी है । हसब ज़ाबता व तहकीकात के रकबा हिज़ा पूरा पूरा दिलवाया जाए ।

(2) यह कि साबका नं. बाग $4\frac{70}{26}$ और चार कनाल चार मरला स्टेंडर्ड रकबा की कमी है। पूरी पूरी दिलवाई जाए ।

(3) इस्तदुआ है। यह कि दरखास्त हज़ा पेश हज़ूर कर के मौद्बाना इलतमास है कि बा तहकीकात कमी मतलूबा पूरी पूरी कीमत दिलवाई जाए ।

अर्ज़ी

कुंदन सिह सायल फ़रीक अव्वल मज़कूर अलह

निशान अंगूठा

10-7-62

ANNEXURE 'B'

FOR APPLICATION UNDER SECTION 42 OF THE PUNJAB HOLDINGS (CONSOLIDATION AND PREVENTION OF FRAGMENTATION) ACT, 1948

(a) Name of authority against whose order the application is made.	Assistant Director Consolidation of Holdings, Jullundur Division.
(b) Name of authority to whom the application is made.	Director Consolidation of Holdings, Jullundur.
(c) Name and place of residence, Tehsil and District of the Applicant (with full description.)	Bulaqu Singh, son of Bhawan Singh, resident of village Rajoke, tehsil Patti, district Amritsar.
(d) Name and address of the persons who are likely to be effected if the application is accepted.	अमर सिंह मतवफी बिलकायमी साधा सिंह, भगवान सिंह पिसरान अमर सिंह । श्रीमती महिन्दरो, दूख्तर अमर सिंह, रूप कौर बेवा अमर सिंह, सुखचैन सिंह, हरजीत सिंह, रछपाल सिंह पिसरान भगवान सिंह । लखविन्दर सिंह नाबालिग बवलायत साधा सिंह. साधा सिंह, वालद खुद हरजीत सिंह, वल्द तेजा सिंह पूरन सिंह वल्द तेजा सिंह, लाभकौर, बेवा अनूप सिंह साकनान राजो के तहसील पट्टी ।
(e) Name of village, Tehsil and District in which the lands which is subject matter of the applicant is situated.	

(f) The date of publication of repartition Shajra under sub-section I of section 21 of the Act, if it is known to the applicant.	Village Rajoke Tehsil Patti, Dtistrict Amrit-sar.	
(g) Whether any objection was lodged with the C. O.		
(h) Whether any appeal was preferred under sub sections 3 and 4 of section 21 of the Act and if so, with what results.		
(i) Whether any application was made previously filed under section 42 of the Act, and if so, with what result.		
(j) Copy of the order under Section 21(2), 21(3) or 21(4) against which this with a rough plan of the path or paths, if any, in dispute and a certified copy of appeal under Section 21(2) or 21(4) sought to be reviewed.		अलहदा दरखास्त पहले दी जा चुकी है ।
(k) Relief prayed for.		
(l) A statement of facts in concise form on which the party applying relies and.		भजन सिंह, मुख्तार खास बलाका सिंह ।

Signature of the applicant.

(Sd.) Sajjan Singh,
Margindpuri.
28-5-63.

VERIFICATION.

Certified that the above facts are true to the best of my knowledge and belief and that nothing has been concealed therein.

Signature of the applicant

[Sardar Ajmer Singh]

ANNEXURE 'C'

List of petitions pending for over 6 months.

Serial No.	Particulars of petition	Progress so far made for their disposal
1.	Shri Kundan Singh son, of Karam Singh ,village Rajoki, tehsil Patti, district Amritsar	This case was fixed for hearing on 17th May, 1963, 30th December, 1963 and 31st January, 1964 but could not be finalised due to one reasons or the other. It has now been fixed for hearing on 7th April, 1964.
2.	Shri Sajjan Singh Margindpuri, *Mukhtiar-i-khas* of Shri Balaqa Singh, village Rajoke, tehsil Patti, District Amritsar.	It has been fixed for hearing on 7th April, 1964, according to its turn.

Newly Elected Panches and Sarpanches in District Hoshiarpur

1461. Chaudhri Ram Rattan : Will the Chief Minister be pleased to state, Panchayatwise and block-wise the names of newly elected Panches and Sarpanches of Panchayats in district Hoshiarpur together with the names of Harijans amongst them ?

Sardar Partap Singh Kairon : 5,885 Sarpanches and Panches including Harijans have been elected in district Hoshiarpur during the recent Panchayat Elections. The collecting of this information will take considerable time nor does the labour involved seem proportionate to the value of the information.

ADJOURNMENT MOTIONS

Mr. Speaker : There is an adjournment motion by Chaudhri Net Ram regarding non-availability of atta, wheat, fodder etc. in certain areas of Tehsil Bhiwani. This has been decided long ago. I disallow it.

चौधरी नेतराम : मेरी प्रार्थना है कि भिवानी तहसील में चारे की, गन्दम, आटे और पीने के पानी की बड़ी किल्लत हो रही है। हजारों गऊएं मर रही हैं, लोग भूखे हैं.....

श्री अध्यक्ष : आप बैठिए। आज का सारा दिन इसी बात पर बहस होगी। आप ने यह बातें अपनी स्पीच में कह लेना। (The hon. Member may resume his seat. This very matter will be discussued in the House to-day. He may raise these matters in his speech.)

CALL ATTENTION NOTICES

Mr. Speaker : There is a call attention notice given by Comrade Shamsher Singh Josh about the odds faced by the Taxi and Scooter owners in Chandigarh.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਥੇ ਟੈਕਸੀ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ 848 ਰੁਪਏ ਟੈਕਸ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦਕਿ ਬੰਬਈ ਜਿਹੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਇਹ ਟੈਕਸ ਸਿਰਫ 170 ਰੁਪਏ ਹੈ. . . .

Mr. Speaker : The demand for Transport is going to be discussed and one day has been reserved for this demand. The hon. Member can say all these things in his speech on that day. I have disallowed the motion.

There is another call attention notice given by Chaudhri Net Ram regarding damage to crops due to excessive cold and frost etc. He can say what he wants to say in this regard during discussion today. I have disallowed this motion also.

Now there is an announcement to be made by the Secretary.

ANNOUNCEMENT BY SECRETARY

Secretary : Under rule 2 of the Punjab State Legislature (Communications) Rules, 1959, I have to inform the House that the Punjab Appropriation Bill, 1964, passed by the Punjab Vidhan Sabha on the 2nd March, 1964, and transmitted to the Punjab Legislative Council on the same day, has been agreed to by the said Council without any recommendation on the 3rd March, 1964.

BILLS

THE EAST PUNJAB MOLASSES (CONTROL) AMENDMENT BILL, 1964.

Minister for Excise and Taxation (Shri Ram Saran Chand Mittal): Sir, I beg to move for leave to introduce the East Punjab Molasses (Control) Amendment Bill.

Mr. Speaker : Motion moved—

> That leave may be granted to introduce the East Punjab Molasses (Control) Amendment Bill.

Mr. Speaker : Question is—

> That leave be granted to introduce the East Punjab Molasses (Control) Amendment Bill.

The motion was carried.

Minister for Excise and Taxation : Sir, I beg to introduce the East Punjab Molasses (Control) Amendment Bill.

(Deputy Speaker in the Chair.)

THE PUNJAB VILLAGE COMMON LANDS (REGULATION) AMENDMENT BILL, 1964.

Pandit Mohan Lal Datta (Amb): Madam, I beg to move for leave to introduce the Punjab Village Common Lands (Regulation) Amendment Bill.

Deputy Speaker: Motion moved—

> That leave be granted to introduce the Punjab Village Common Lands (Regulation) Amendment Bill.

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ): ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਇਸ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ: ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸਟੇਜ ਤੇ ਸਪੀਚ ਨਾ ਕਰੋ, ਇਹ ਦਸੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਐਕਸੈਪਟ ਕਰਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। (The hon. Minister should not make a speech at this stage, he may only tell whether he accepts it or not)

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ: ਮੈਂ ਇਸ ਮੋਸ਼ਨ ਨੂੰ ਅਪਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

पंडित मोहन लाल दत्त: डिप्टी स्पीकर साहिबा, इस में इन को कुछ ग़लतफहमी है। मैं इस में कोई नई चीज़ नहीं ला रहा। जो इन के असूल हैं उन के मुताबिक ही यह बिल लाया हूं। इन का जो ऐक्ट है उस की भाषा बड़ी गल्त है, उस में त्रुटियां हैं जो दूर की जानी चाहियें। जो पुराने असूल हैं उन को पूरा करने का ही मकसद है।

मिसाल के तौर पर मैंने इस बिल में कहा है कि बन्जर ज़मीन जो है वह भी गैर मुमकिन ही होती है इस लिये इसे भी गैर मुमकिन में ही शुमार किया जाए।

दूसरी बात जो मैं ने कही है वह यह है कि यह तो कानून बना दिया है कि जमीन पंचायत को दे दो मगर जो उसी ज़मीन में दरख्त हैं वह मालिक के ही रहेंगे। तो मैं ने यह तरमीम करने को कहा है कि दरख्त भी ज़मीन के साथ ही जायेंगे।

उपाध्यक्षा: आप कम से कम लफजों में जो बात कहनी हो कह लें। (The hon. Member may make just a brief reference.)

पंडित मोहन लाल दत्त: बस जी एक ही मिनट और लूंगा। तीसरी बात जो है वह यह है कि जिन गांवों में मुशतर्का अगराज़ की ज़मीन जैसे कि चरांद वगैरह की है वह भी पंजायत के अधिकार में जानी है उस से एक नुक्स पैदा हो गया है। वह यह कि इस का जिक्र शर्त वाजबुलअर्ज में तो है मगर लोग कहते हैं कि यह चीज़ आप के कागजात में दर्ज नहीं है तो इस से झगड़े पैदा होते हैं और अदालतों में जाते हैं। मालिक यह कहता है कि यह ज़मीन मुशतर्का अगराज के लिये है आप के कागजात में नहीं है हालांकि इस का अधिकार रिकार्ड आफ राट्ईस में दिया गया है। तो इस मतलब की तरमीम इस में लाई गई है कि जो ज़मीन मुशतर्का अग़राज़ के लिये इस्तेमाल होती है वह भी पंजायत के अधिकार में आनी चाहिये।

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ: ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਪੰਡਤ ਜੀ ਦੀਆਂ ਇਕ ਦੋ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਵਜ਼ਨ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਗਜ਼ਾਮਿਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਇਹ ਬਿਲ ਐਕਸੈਪਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਮਸਲਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਦਰਖਤ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੰਚਾਇਤ ਨੂੰ ਜਾਣ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਪਹਾੜ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਦਰਖਤ ਫਾਰੈਸਟ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦੇ ਹਨ। We do not propose to vest these trees in the Panchayats along with the land.

ਸੋ ਅਸੀਂ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਐਗਜ਼ਾਮਿਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਵੇਗੀ ਉਹ ਅਮੈਂਡਿੰਗ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਲੈ ਆਵਾਂਗੇ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਅਪੋਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

Deputy Speaker: Question is—

> That leave be granted to introduce the Punjab Village Common Lands (Regulation) Amendment Bill.

After ascertaining the votes of the Members present by voiees Deputy Speaker gave an opinion. The opinion was challenged. The bell were sounded. The question was put again and lost by a voice (vote).

The motion was declared lost.

Deputy Speaker: Now, the hon. Home Minister will make a statement.

STATEMENT BY THE HOME MINISTER *Re.* PRICES AND THE MEASURES TAKEN TO HOLD THEM

Home Minister (Shri Mohan Lal): Madam, I rise to make a statement that I under took to make in regard to the prices and the steps which this Government have taken to hold them.

The rise in prices of consumer goods during the past few years has been a global phenomenon. It is not confined to India or to any State within the country. The economy of the Punjab is not an isolated or closed one and is, therefore, subject to the general trend of rise in prices throughout the country. However, I will take this opportunity of comparing this rise in the Punjab with the other States by a comparison of the consumer price index for the working classes for 1962-63 compiled by the Labour Bureau of the Government of India in respect of places in various States selected by them. Taking 1949 as the base year, this index for All India stood at 131, for Mysore at 154, for Madras at 150, for Maharashtra at 145, for Andhra Pradesh and Orissa at 142, for Madhya Pradesh at 133, for Bihar and Delhi at 130, for West Bengal and Gujarat at 121, for Rajasthan at 114, for Assam at 112 and for Uttar Pradesh at 06. For the Punjab this index in 1962-63 stood at 112 and was thus lower than in other States in the country excepting Uttar Pradesh. The latest indices available are for September, 1963 and here again ours compares favourably with those in other States. The All India index for this month stood at 137, for Madras at 152, for Bombay at 148, for Orissa at 147, for Madhya Pradesh at 143, for Delhi at 136 and for Rajasthan at 124. It has been 118 for the Punjab and only Assam has a lower index at 109. From these figures, it is abundantly clear that the working class consumer price index for the Punjab has been amongst the lowest in the country.

In a developing economy like ours, a certain rise in the prices of consumer goods is inevitable due to the large and progressively increasing investments in various projects and other Plan Schemes. The larger money in circulation causes an upward pressure on prices, especially because of the time lag in investment and the results it produces in the form of producer and consumer goods. This is particularly the case in

[Home Minister]

the transitional period through which we are passing at present. Coupled with this increased money in circulation, there has been a rather alarming rise in the rate of increase of population in the country from about 2 per cent per annum in the past to about 2.4 per cent per annum. This means an increase of about a crore in the population every year. Unfortunately our production of foodgrains has not been enough for the requirements of the country's existing population. The fact, that the rate of rise in population has been out-stripping the rate of growth in agricultural production, has aggravated the situation and has resulted in an upward pressure on prices. As a matter of fact, agricultural production in the country in respect of all commodities in 1962-63 fell by 3.3 per cent compared to that in 1961-62 and the production of foodgrains declined by about 4.5 per cent. The production of wheat fell by 7.5 per cen , being a little less than 11 million tons compared to 11.8 million tons in 1961-62. In the case of rice, the production fell from 34.2 million tons in 1961-62 to 31.5 million tons in 1962-63, a decline of 8 per cent. While wheat has been available from abroad under the various import arrangements, availabilities of rice have been limited, particularly as the south-east Asian countries which previously were large exporters of rice are having smaller surpluses because of their own increasing population. Out of the rice produced in the Punjab, we have been procuring under the Levy Scheme two-thirds of the quantity from rice mills for the Government of India for exports to other States where it is needed. This has reduced the availability of rice in the State. As regards wheat, in spite of a lower production in 1962-63, compared to 1961-62, the arrivals in the Punjab mandis as well as the stocks with the trade this year were higher than they were in the previous year. The demand for the Punjab wheat from other States was also much larger than during the previous year and this has resulted in large exports from the Punjab to other States. The high prices of wheat prevailing in recent months have been caused entirely by these large exports. Under the Union Government's policy of free trade in wheat throughout the country, the State Government could not ban these exports. As soon as the abnormal exports came to our notice, we approached the Central Government for banning these but they did not agree to do so in the context of the over all national policy.

As the Honourable Members of this House are aware, there has been a decline in the production of sugar from 30 lac tons in 1960-61 to 27 lac tons in 1961-62 and to 22 lac tons in 1962-63. We have also exported during this period over 5 lac tons of sugar to other countries to earn the much needed foreign exchange. As the demand was more than the supplies available, control on distribution and prices of sugar was imposed by the Government of India in April, 1963, with the promulgation of the Sugar Control Order in the interest of equitable distribution of the commodity. We have been allotted a monthly quota of 14,000 tonnes while our requirements are more.

The increase in prices of gur has been due to the lower production of this commodity in 1962-63. It was further accentuated by the reduced availabilities of sugar, resulting in consumers including establishments, etc., shifting a part of the demand for sugar to gur. The ban on the movement of gur and khandsari from U. P. to the Punjab has also been a contributory factor in the rise in prices of these commodities.

In the case of manufactured consumer goods, producers largely outside the State, have increased their prices which have been reflected in the prevailing retail rates. Transport expenses have also increased due to the rise in freight charges by rail and road.

I have already stated that with large national expenditure on developmental schemes, including major projects, more currency has gone into circulation. The per captia income has also risen. This has meant an increase in the volume of consumer demand as well as a shift in the pattern of consumption in favour of finer and better varieties of cloth, grain and other articles. However, during the transitional period of development, production and availability of consumer goods does not keep pace with the increased demand therefor, and this results in an upward pressure on prices.

The price situation deteriorated further following the unprovoked Chinese aggression on our northern borders in October, 1962. All available national resources have had to be diverted in a big way to defence production resulting in a corresponding reduction in supplies available for civil consumption. The expenditure on defence as well as development has increased considerably. Investments on big project and heavy industries produce results after lapse of some time while the money spent on their execution goes in circulation as it is disbursed. Similarly, a part of expediture on defence also results in more money with the people while there is no corresponding increase in consumer goods. The process of curtailing imports and expanding exports also brings the price line under pressure. Deficit financing to which resort has had to be taken to finance our plans has the same effect.

I have referred to some of the factors operating in our economy that have affected the price situation in the Punjab and in the country as a whole. I will now detail the various steps taken by the State Government to check the rise in prices of essential commodities.

1. An Order called the Punjab Commodities Price Marking and Display Order has been promulgated requiring traders engaged in retail and wholesale business to mark/display prominently on their shop premises, prices of a number of commodities specified for this purpose. Violations of the Order have been made punishable with fine or imprisonment or both. We were the first State to issue this Order. Following our example some other States have issued a similar Order.

2. A Price Vigilance Committee has been set up at the State level to keep a watch over prices and to suggest measures to arrest the rising trend in prices of commodities. The District Officers of the Food and Supplies Department have been required to send weekly prices of 134 essential commodities.

3. Government fair price shops were set up in Chandigarh, Nangal and Simla in December, 1962 for Government employees in these towns

to bring down their cost of living. With the opening of these shops prices of various kinds of consumer articles came down appreciably and this helped the general public also. In September, 1963 these shops have been thrown open to the general public.

4. I called a conference at Dalhousie in July, 1963 of the Departments of Food and Supplies, Planning, Co-operation and Finance, to consider measures to hold the price line. The Co-operation Department was asked to expedite setting up of Co-operative Consumer Stores in towns with population of 50,000 and above. The Food and Supplies Department, it was decided, would set up fair price shops through trade channels in towns with population from 30,000 to 50,000.

In implementation of this decision fair price shopes in 23 towns have been set up through the agency of trade by the Food and Supplies Department. The Co-operation Department has, similarly, opened consumer stores in 16 towns of the State (Stores and their branches numbering 91).

The Punjab State has been the first State in the country to set up fair price shops for provision and consumer goods through the trade. Steps are now a foot to increase the number of such shops.

5. The Labour Commissioner has organised consumer stores for labour in 34 out of the 46 industrial establishments in the State employing more than 300 workers. The Food and Supplies Department helps these stores in getting commodities which are in short supply.

6. Under a scheme sponsored by the Government of India, 4,369 Service Co-operatives and 140 Marketing Co-operative Societies have been selected for distribution of consumer articles in the rural areas of the State.

7. In pursuance of another decision taken at the Dalhousie Conference an Order called 'the Punjab Prevention of Profiteering and Hoarding Order' has been promulgated, empowering the State Government to require traders in respect of commodities for which this may be considered necessary, to prescribe maintenance of accounts, limits of quantities of commodities which may be held by them, reporting of commodities held, the declaration of godowns in which these are held, and, for regulation of distribution of such commodities at various stages. The Order also empowers the Government to fix the maximum margin of profit of dealers and producers over their costs.

Powers have been given under the Defence of India Rules to the Director, Food and Supplies to require any person/persons holding any stocks, to sell the whole or a part thereof to any officer/agent of the Government/specified person/persons.

8. Three largely attended meetings of representatives of various trades from all parts of Punjab were held at Amritsar, Ambala and Chandigarh. I had personally presided over and participated in the deliberations of these meetings. Detailed discussions were held as to the manner in which the trade could help to hold the price line. Their co-operation was sought to achieve this objective. They gave necessary assurances.

At one of these meetings, a Committee was formed of representatives of various trades under the chairmanship of the Director, Food and Supplies to fix the margins of profit for various trades. This Committee has subsequently formed Sub-Committees of members of various trades to go into the present profits and to fix fair margins.

As a result of the discussions in Ambala meeting, I addressed a letter to the Government of India stating the difficulties of the cloth trade and recommending statutory sanction for the retail prices stamped on the cotton cloth at the mill and retail stages. The Government of India has since appointed a High powered Committee to consider this question and I have reasons to hope that good results will come out.

9. Immediately there were signs of rise in the prices of wheat in the last week of October, 1963, the Government of India, as stated above, was apprised of the situation and requested to ban the export country wheat outside the State. They, in the larger national interest did not agree to it, but offered to supply imported wheat to this State to meet its requirements.

We had fortunately taken before hand the precaution, very early in the season, to obtain and store 50,000 tonnes of imported wheat in the State on behalf of The Central Government so that in case of need some stocks were available readily. When prices started showing an upward trend we took prompt action to get allocations of more stocks of imported wheat from the Centre for sale through fair price shops in the form of wholemeal atta.

10. The number of fair price shops which in October was a little over 500 was increased to 1,500 by middle November, 3,000 by middle December, 5,000 by end of December, 6,000 by end of January and over 7,000 by end of February.

11. All roller flour mills in the State and a large number of chakkis were harnessed for producing wholemeal atta for the fair price shops. In the case of roller flour mills, exemption was obtained from the Labour Department for the mills to run all the seven days in the week to cope with the increased demand for atta. Of these seven days the mills work, on behalf of the State Government, for six days, and on the seventh day, they produce their own fines and resultant atta from wheat obtained by them direct from the Centre. Lately owing to inadequacy of milling capacity and the increasing demand in areas not served by roller flour mills, wheat as such is also being issued. The total issues of atta and wheat upto 29th February, 1964 amount to 11 lac quintals.

12. In order to ensure proper quality of atta strict control and round-the-clock vigil is being exercised on the workng of the roller flour mills and chakkis. By mixing red wheat with white wheat in suitable proportion atta of colour, taste and texture equal to that of country wheat is being produced. The gluten content of the blended wheat atta is in no way less than that of country wheat, so that it is as nutritious. Criticism by vested interests of atta of imported wheat is baseless propoganda. It has no genuine basis.

[Hame Minister]

13. The off-take of atta/wheat which on the 1st November, 1963 was 500 quintals per day has since increased to over 20,000 quintals per day.

14. Arrangements for supervision of fair price shops have been tightened. Strict action is being taken against shops found indulging in malpractices.

15. A revised Foodgrains Dealers Licensing Order is under issue with a view to achieving a stricter regulation of activities of foodgrain licensees than has been possible hitherto.

16. In order to avoid the recurrence at any time in future of the kind of fluctuations that have occurred in wheat prices during the present year, a Committee has been set up at the State level to advise on the pattern of wheat trade from the next harvest.

17. Rice prices began to show a tendency to rise along with the rise in wheat prices. Immediately, therefore, rice was placed for sale at a very large number of fair price shops throughout the State and the quantum of issues per head was doubled, 2 killos per head per month for the general consumer and 10 killos per head per month for rice habituals. Also other measures were taken to ease the situation and rice prices prevailing in the State today are satisfactory.

18. The State's actual requirements of sugar are more than the monthly quota of 14,000 tonnes that has been alloted to it. With a view to making the best of available supply the distribution of sugar has been regulated. Vigorous efforts are being made also to check black-marketing and other malpractices. 124 cases of black-marketing in sugar have been detected. All these cases stand registered with the Police. The Punjab Prevention of Profiteering and Hoarding Order provides punishment of 3 years against any person found in possession of a distribution card with more persons recorded on it than the actual number of persons in the family of the card-holder.

A uniform retail price of sugar has been fixed in the whole State including remotest villages and the far-flung hilly areas of Lahaul and Spiti, by introducing an element of recovering surcharge for supplies to destinations located nearer to the mills. The scheme is being run on no-prôfit no-loss basis.

Efforts continue to be made to obtain a larger allotment of sugar from the Government of India.

19. Gur remained in short supply in the State until arrival of the new crop in November, 1963. To supplement the State's resources of Gur and Khandsari, allotments of 18,000 tonnes of Gur and 1,000 tonnes Khandsari have been obtained from the Government of India for import from U. P.

20. Most of the manufactured consumer goods are produced outside the State. Prices of many such consumer goods have gone up. It is not possible for this Government to examine the justification

for their increase. Action has, however, been taken through the opening of fair price shops and through other means to restrict the retailers' margin of profit on many such items.

21. The members will appreciate that a large number of steps have been taken to keep in check the rising trend in prices. We have acted on double front. While on one side, all efforts have been made to seek goodwill and co-operation of the trade, on the other, adequate legal measures have been adopted to deal with the unscrupulous element in the trade. We shall continue to do our best to take further measures that the exigencies of the situation may warrant. We can justifiably claim to have done better than any other State in the country.

(*Thumping from the Treasury Benches*)

ANNEXURE I

AGRICULTURAL PRODUCTION—INDIA

Crop	Production (Thousand Tons)		
	1961-62 Partially revised estimate	1962-63 final estimate	Percentage change
1	2	3	4
1. Foodgrains—			
Cereals—			
Rice ..	34,257	31,512	(—)8.0
Jowar ..	7,619	9,192	(+)20.6
Bajra ..	3,498	3,801	(+)8.7
Maize ..	4,202	4,449	(+)5.9
Ragi ..	1,844	1,884	(+)2.2
Small Millets ..	1,939	1,812	(—)6.6
Wheat ..	11,849	10,956	(—)7.5
Barley ..	3,102	2,435	(—)21.5
Total Cereals ..	68,310	66,041	(—)3.3
Pulses—			
Gram ..	5,735	5,636	(—)1.7
Tur ..	1,318	1,515	(+)14.9
Other Pulses ..	4,394	4,315	(—)1.6
Total Pulses ..	11,447	11,466	(+)0.2
Total foodgrains ..	79,757	77,507	(—)2.8

[Home Minister]

1		2	3	4
II. Other Crops.—				
Sugar-cane (Gur)	..	9,984	9,223	(—)7.6
Ground-nut (nuts in shell)	..	4,611	4,520	(—)2.0
Sesamum	..	373	446	(+)19.6
Rape-seed and mustard	..	1,316	1,279	(—)2.8
Linseed	..	449	420	(—)6.5
Total oil-seeds	..	6,848	6,766	(—)1.2
Cotton (Lint)	...	4,512*	5,312*	(+)17.7
Jute	...	6,347†	5,367†	(—)15.4
Mesta	..	1,692†	1,522†	(—)10.0
Sann-hemp	..	77‡	77‡	..

* In thousand bales of 392 lbs. each.
† In thousand bales of 400 lbs. each.
‡ Relates to fibre crop only.

Source: Planning Commission.

ANNEXURE II

INDEX NUMBER OF AGRICULTURAL PRODUCTION—INDIA

(1949-50-100)

		1960-61	1961-62	1962-63	Percentage change
1. Foodgrains	..	135.6	137.5	131.3	(—)4.5
Cereals	..	136.6	140.0	133.0	(—)5.0
(i) Rice	..	136.2	139.0	127.9	(—)8.0
(ii) Wheat		162.7	178.3	164.9	(—)7.6
Pulses	..	128.6	120.3	119.7	(—)0.5
(i) Gram	..	162.3	149.5	146.9	(—)1.7
2. Non-foodgrains	..	147.9	149.2	148.0	(—)0.8
(i) Oil-seeds	..	128.0	134.4	133.6	(—)0.6
(ii) Cotton	..	203.3	170.2	200.4	(+)17.8
(iii) Jute	..	121.6	193.8	163.9	(—)15.4
(iv) Sugar-cane	..	173.9	163.7	151.2	(—)7.6
3. All Commodities	..	139.7	141.4	136.8	(—)3.3

Note.—Index number for 1960-61 and 1961-62 are based on partially revised estimates and those for 1962-63 on final estimates.

Source: Planning Commission.

*MOTION UNDER RULE 84

Regarding the situation arising out of the recent unprecedented wave of cold and frost and the situation created by the rising prices of foodgrains, etc.

Comrade Jangir Singh Joga (Talwandi Saboo) : Sir, I beg to move :—

That the situation arising out of the recent unprecedented wave of cold and frost and the situation created by the rising prices of foodgrains and other commodities in the State, be discussed.

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਜਿਹੜਾ ਮੋਸ਼ਨ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ, ਉਸੇ ਦਾ ਜਵਾਬ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਦਦ ਆਪਣੇ ਖੂਨ ਦੇ ਨਾਲ, ਆਪਣੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਨਾਲ, ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ, ਅੱਜ ਉਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਿਰ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਉੱਚਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਆਪਣਾ ਖੂਨ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਆਪਣੀ ਗਾੜ੍ਹੇ ਪਸੀਨੇ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਥੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਤੁਆਵਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ।

ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੈਸ ਹੈ, ਔਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹਰ ਸੋਸਾਇਟੀ ਵਿਚ ਘੁਸੇ ਹਨ, ਔਰ ਹਰ ਥਾਂ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਦੇ ਫਿਫਥ ਕਾਲਮਿਸਟ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਔਰ ਸਾਡੀ ਗੌਰਮਿੰਟ ਇਸ ਮਹਿੰਗਾਈ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੇ ਐਲੀਮੈਂਟ ਨੂੰ ਚੈਕ ਕਰਨ ਵਿਚ ਬੇਬਸ ਹੈ।

ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਨਹੀਂ ਸੈਂਕੜੇ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਕੀਮਤਾਂ ਨਹੀਂ ਵਧਣਗੀਆਂ। ਲੇਕਿਨ ਜਿਥੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਵਧਦੇ ਗਏ ਉਥੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕੀਮਤਾਂ ਵਧਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਔਰ ਇਥੋਂ ਤਕ ਹੋਇਆ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਗੁੜ ਔਰ ਖੰਡ ਮਿਲਣਾ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਰਵੈਈਆ, ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਖੰਡ ਦੇਣ ਦੇ ਬਾਰੇ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ 200 ਗ੍ਰਾਮ ਖੰਡ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਔਰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ 1,400 ਗ੍ਰਾਮ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਗਲਤ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਇਥੇ ਗੁੜ ਜਾਂ ਖੰਡ ਦੀ ਕਮੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਗੁੜ ਆਉਣ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਯੂ. ਪੀ. ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਬਾਵਜੂਦ ਪਾਬੰਦੀ ਦੇ ਵੀ ਗੁੜ ਇਥੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਔਰ ਚੋਰ ਬਜ਼ਾਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਔਰ ਜੇ ਡਿਪੂ ਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਗੁੜ ਲਭਦਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਔਰ ਤੰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਅਜ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਮਹਿੰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੇ ਕੋਲ ਇਸ ਨੂੰ ਨਕੇਲ ਪਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅੱਜ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਭੁੱਖ ਹੜਤਾਲਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕਪੜਾ, ਖੁਰਾਕ ਤੇ ਰੋਟੀ ਦਿਉ, ਹਰ ਰੋਜ਼ ਮੁਜ਼ਾਹਰੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਮਗਰ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਨੰਗ ਤੋਂ ਬਚਾ ਸਕੇ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਭੁਖ ਨਾਲ ਹਾ ਹਾ ਕਾਰ ਮਚੀ

**Note.*—The notice of the Motion Under Rule 84 stood in the names of Comrade Jangir Singh Joga and Sardar Ajaib Singh Sandhu.

[ਕਾਮਰੇਡ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਜੋਗਾ]

ਹੋਈ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਲੱਖ ਦਾ ਕਾਰਖਾਨਾ ਚਲਾਇਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜ ਲੱਖ ਕਮਾ ਲਏ। ਲੇਕਿਨ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੇ ਕੋਲ ਅਜਿਹਾ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੈਕ ਕਰ ਸਕੇ।

ਕਪੜੇ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਮਿਲ ਤੋਂ ਕਪੜਾ ਨਿਕਲਣ ਸਾਰ ਹੀ ਚੋਰ ਬਾਜ਼ਾਰੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਿਲ ਮਾਲਕਾਂ ਨੇ ਬਾਹਰ ਆਪਣੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ 3 ਫੀ ਸਦੀ ਮਿਲ ਤੋਂ ਕਪੜਾ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਸਾਰ ਹੀ ਮੁਨਾਫਾ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਜਦੋਂ ਨੀਚੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਲੁਟ ਮਚਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਕੋਰਸ ਕਪੜਾ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ ਉਸ ਦੇ ਉਤੇ ਬਹੁਤੀ ਡਿਊਟੀ ਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਔਰ ਜਿਹੜਾ ਸੁਪਰਫਾਈਨ ਕਪੜਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਮੀਰ ਲੋਕ ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ ਉਸ ਤੇ ਘਟ ਡਿਊਟੀ ਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਜੀ ਪਰਤੀ 16 ਗਜ਼ ਕਪੜਾ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਅਜ ਜੀ ਪਰਤੀ ਕਪੜਾ 13 ਗਜ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਰਕਾਰ 16 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਡੀਂਗਾਂ ਮਾਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਟੈਂਡਰਡ ਆਫ ਲਿਵਿੰਗ ਉਚਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਮਗਰ ਉਚਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਗੋਂ ਥੱਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੋਕ ਭੁਖੇ ਅਤੇ ਨੰਗੇ ਮਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ 16 ਆਊਂਸ ਖੁਰਾਕ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਦਾਦੋਸ਼ਮਾਰ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਮ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੂੰ 13 ਆਊਂਸ ਖੁਰਾਕ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਜਿਹੜਾ ਲੱਖਾਂ ਮਣ ਅਨਾਜ ਬਾਹਰ ਭੇਜਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਜ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬੁਰੀ ਹਾਲਤ ਹੋਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਪਹਿਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰਾ ਅਨਾਜ ਬਾਹਰ ਭਜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਔਰ ਇਥੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਨੂੰ ਵੀ ਆਟਾ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਿਹੜਾ ਆਟਾ ਸਾਨੂੰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਹਾਊਸ ਦੇ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਹਿੰਗਾਈ ਰੋਕਣ ਲਈ ਅਗਰ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਜਤਨ ਕਰੇ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਠੀਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਬੈਂਕਾਂ ਦੇ ਮੁਨਾਫੇ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਤਕ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਚੂਸਿਆ ਜਾਣਾ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜਿਹੜੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਹਨ ਉਹ ਬੈਂਕਾਂ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਪੈਸੇ ਲੈਕੇ ਸੱਟਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਔਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਖੂਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹਲੀ ਖੇਲਦੇ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਸੈਂਟਰਲ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਸੁਝਾਉ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੈਂਕਾਂ ਨੂੰ ਨੈਸ਼ਨੇਲਾਈਜ਼ ਕਰੇ ਤਾਕਿ ਸੱਟਾ ਬੰਦ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਟੇਟ ਟਰੇਡਿੰਗ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਔਰ ਜਿਹੜੇ ਵਪਾਰੀ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮਨਾਫੇ ਦੀ ਇਕ ਖਾਸ ਹਦ ਮੁਕਰਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਜ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਵਪਾਰੀ ਕਿਤਨਾ ਮੁਨਾਫਾ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਵਪਾਰੀ 14 ਰੁਪਏ ਮਣ ਕਣਕ ਖਰੀਦ ਕੇ 28 ਰੁਪਏ ਮਣ ਵੇਚ ਰਹੇ ਹਨ ਔਰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁੜ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਮੁਨਾਫਾ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਮਹਿੰਗਾਈ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਮਰ ਤੋੜ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਜਿਹੜੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਡੀਫੈਂਸ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਜਿੱਥੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲੋਕ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾਈਆਂ ਜਾਣ ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿੱਲਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਿਰ ਕਢ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣੇ ਪਿਛੇ ਜਿਹੇ ਫਗਵਾੜੇ ਦੀ ਮਿਲ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ 14-15 ਮਜ਼ਦੂਰ ਕਢ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਡੀ.ਡੀ. ਪੁਰੀ ਵਰਗੇ ਕਰੋੜਾਂ ਪਤੀ ਬਣ ਗਏ ਹਨ ਔਰ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅਮੀਰ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 24 ਲਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਗਰਾਂਟ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਜਿਹੜਾ ਕਿਸਾਨ ਆਪ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਗੰਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਬਿਲਕੁਲ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਅਜ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਕਾਰਖਾਨੇ ਵਾਲੇ ਨੇ 50 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਲਾਇਆ ਸੀ ਉਸ

ਨੇ 100 ਲਖ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮੁਨਾਫੇ ਤੇ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਬੜੀ ਤਾਕਤ ਹੈ ਅਗਰ ਉਹ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਦੇ ਮੁਨਾਫੇ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਦੇ ਸਿਰੋਂ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੋ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਮੁਨਾਫਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸਾਰੀ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ 12 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਮੁਨਾਫਾ ਹੋਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਔਰ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਬੋਝ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਕਰਾਏ ਲਗਾਤਾਰ ਵਧਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕਚੂਮਰ ਕਢਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਮਾਸਟਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਦਫਤਰਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਦਿਨ ਰਾਤ ਕਲਮਾਂ ਘਸਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਅਜ਼ਾਫਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ 72 ਰੁਪਏ ਕਵਿੰਟਲ ਕਣਕ ਮਿਲਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸੌ ਸਵਾ ਸੌ ਰੁਪਏ ਮਹੀਨਾ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਬਾਲ ਬਚੇ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਖੁਆ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਰਾਏ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਹਿੰਗਾਈ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸੱਟੇ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਵਾਉ ਔਰ ਉਹ ਤਾਂ ਬੰਦ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਸੈਂਟਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲਿਖੋ ਕਿ ਬੈਂਕਾਂ ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਪਾਰੀਆਂ ਲਈ ਨਫੇ ਦੀ ਇਕ ਹਦ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ 75 ਫੀ ਸਦੀ ਲੋਕ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਮਗਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਹੂਲਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਸਾਡੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੁਗੁਣੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਤਾਂ ਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ. ਇਹ ਚੰਗਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਪੈਦਾਵਾਰ ਤਾਂ ਵਧ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਕਰ ਟੀਊਬਵੈਲਾਂ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਸਾਡੇ ਵਿਤ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਜਟ ਸਪੀਚ ਦੇ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਸੀ ਕਿ 15 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਡੇਢ ਅਰਬ ਰੁਪਿਆ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਫੇਲ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਅਜ ਇਹ ਮਸਲਾ ਬੜੀ ਭਿਆਨਕ ਸ਼ਕਲ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ ਅਗਰ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਠੋਸ ਕਦਮ ਨਾ ਚੁਕੇ ਗਏ ਤਾਂ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਟਿਊਬਵੈਲਾਂ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਯੂਨਿਟ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਗਦਾ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ ਨਹਿਰ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲੋਂ ਦੁਗਣਾ ਆਬਿਆਨਾ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਾਨ ਨੇ ਟਿਊਬਵੈਲ ਲਗਵਾਉਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਈ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਬਿਜਲੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਭੱਜਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਔਰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬੀ. ਡੀ. ਉ. ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਸੌ ਸੌ ਗੇੜੇ ਮਾਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਔਰ ਉਥੋਂ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਰਕਮ ਦਾ ਚੌਥਾ ਹਿਸਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਐਸੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਗਰਾਮ ਸੇਵਕ ਨੇ ਖੂਹ ਲਈ 500 ਰੁਪਿਆ ਦਵਾਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦਾ ਵਸੂਲ ਕਰ ਲਿਆ। ਐਸੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾਵੇ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਕੋਲ ਜ਼ਮੀਨ, ਪਾਣੀ, ਚੰਗੇ ਬੀਜ ਅਤੇ ਖਾਦ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਜ਼ਰਾਇਤ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਰੇਹ ਬਹੁਤ ਮਹਿੰਗੇ ਭਾਉ ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਸਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਸਕੀਮਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਇਕ ਘਰ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਦਿਆਂਗੇ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਕ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਇਕ ਘਰ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਸਲਾ ਹਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਰੁਪਿਆ ਜ਼ਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸੁਝਾਉ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੁਪਿਆ ਜ਼ਾਇਆ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਰਕਾਰ ਵਡੇ ਵਡੇ ਫਾਰਮਜ਼ ਬਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਮਾਤਹਿੱਤ ਕੁਆਪਰੇਟਿਵ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚਲਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਵੀ ਤਰਕੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਵਿਹਲੇ

[ਕਾਮਰੇਡ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਜੋਗਾ]

ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੰਮ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਚੰਦ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪਾਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਅਤੇ ਕੁਆਪਰੇਟਿਵ ਫ਼ਾਰਮਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ ਕਢ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਦਰ ਦਰ ਧੱਕੇ ਖਾਂਦੇ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੇਰਾਫੇਰੀ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ ਕਢ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਆਪਰੇਟਿਵ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਫਾਰਮਜ਼ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਤਾਕਿ ਜੋ ਵੇਹਲੇ ਲੋਕ ਹਨ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾ ਸਕਣ। ਜੋ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਅਨਾਜ ਦੀ ਥੁੜ ਦਾ ਮਸਲਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਮਸਲੇ ਦੇ ਹਲ ਹੋਣ ਨਾਲ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਮਸਲੇ ਹਲ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਗੰਨਾ ਇਸ ਸਾਲ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮਰ ਚੁਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਬੀਜ ਬਿਲਕੁਲ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੁਝਾਉ ਦੇਵਾਂਗਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਬਾਹਰਲੇ ਅਲਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਗੰਨੇ ਦਾ ਬੀਜ ਲਿਆ ਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵੇ, ਇਕੱਲੇ ਇਕੱਲੇ ਕਿਸਾਨ ਬਾਹਰੋਂ ਬੀਜ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਖੰਡ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਣ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਵੀ ਖੰਡ ਦੀਆਂ ਮਿਲਾਂ ਹਨ ਉਥੇ ਸਰਕਾਰ ਘਟੋ ਘਟ 3/4 ਹਜ਼ਾਰ ਏਕੜ ਦੇ ਖੁਦ ਗੰਨੇ ਦੇ ਫਾਰਮਜ਼ ਬਣਾਵੇ ਤਾਕਿ ਮਿਲਾਂ ਨੂੰ ਬਾਕਾਇਦਾ ਤੌਰ ਤੇ ਗੰਨਾ ਦਿਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਮੋਰਿੰਡਾ, ਧੂਰੀ ਬਗੈਰਾ ਜਿਥੇ ਵੀ ਇਹ ਮਿਲਾਂ ਹਨ ਉਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਾਰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ 3/4 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਿਲਾਂ ਨੂੰ ਗੰਨਾ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬਿਘੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਕਈ ਸਰਕਾਰੀ ਬੀੜ ਪਏ ਹਨ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਕਈ ਹਨ। ਉਥੇ ਇਕ 5/6 ਹਜ਼ਾਰ ਬੀਘੇ ਦਾ ਬੀੜ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਇਹ ਸੁਝਾਉ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਫਾਰਮਜ਼ ਬਣਾਵੇ ਅਤੇ ਤਾਂ ਹੀ ਇਹ ਮਸਲਾ ਹਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤਾਲੀਮ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤਾਲੀਮ ਅੱਠ ਜਮਾਤ ਤਕ ਮੁਫਤ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਲਈ ਰੋਟੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਗਲ ਸੋਚ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਰੋਟੀ ਦਾ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ ਉਹ ਪੜ੍ਹਨਗੇ ਕੀ। ਮੁਫਤ ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਵੀ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਅਠਵੀਂ ਤਕ ਤਾਂ ਮੁਫਤ ਹੈ ਪਰ ਨਾਵੀਂ ਵਿਚ ਫੀਸ 14 ਰੁਪਏ ਹੈ। ਇਕ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਤੇ 100 ਰੁਪਏ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪਣੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਵਧਾਉ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਤੇ ਉਸਤਾਦਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਵਧਾਉ। ਸਾਡੇ ਇਕ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਪੰਜਾਬ ਰੋਡਵੇਜ਼ ਦੀ ਚਲਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਾਫੀ ਮੁਨਾਫਾ ਖਟਦੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਉਸਦੇ ਵਰਕਰ ਦੀ ਤਨਖਾਹ 85 ਰੁਪਏ ਹੈ ਜੋ ਕਿ 12 ਘੰਟੇ ਤਕ ਮੋਟਰ ਚਲਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਇਸ ਤਨਖਾਹ ਨਾਲ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਵਧਾਈ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਮਾਲਕਾਂ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਹੀ ਨ ਛਡਿਆ ਜਾਵੇ। ਮਾਲਕਾਂ, ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਇਕ ਸਾਂਝੀ ਐਡਵਾਈਜ਼ਰੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਚਲਾਵੇ ਤਾਕਿ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧ ਸਕੇ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਹ ਸਾਂਝੀ ਕਮੇਟੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇਗੀ ਉਸ ਵਕਤ ਤਕ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਵਧੇਗੀ। ਫਿਰ ਜੋ ਸਾਡੀ ਪਰੈਸ ਹੈ ਉਹ ਫਿਰਕਾ-ਪਰਸਤਾਂ ਦੀ ਤੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਏਜੰਟੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਸ਼ਤੇਹਾਰ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵੇ ਜੋ ਕੁਆਪਰੇਟਿਵ ਬੇਸਿਜ਼ ਤੇ ਚਲਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਵਡੀ ਵਡੀ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਅਖਬਾਰ ਇਕਲੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਤੇਹਾਰ

ਨਾ ਦਿਤੇ ਜਾਣ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਅਗੇ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸੇਠ ਡਾਲਮੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਪਾਸ ਪੈਸਾ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰੈਸ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤਾਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਭਵਿਖ ਚੰਗਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਹਿੰਗਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਹੋਰ ਮਸਲਾ ਜੁੜਿਆ ਹੈ ਜੋ ਇਥੇ ਮੰਡੀ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਕਦੇ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਇਧਰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਉਧਰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ ਜੀ ਜਿਸ ਵਕਤ ਕਾਂਗਰਸ ਛਡ ਕੇ ਗਏ ਸੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਂਬਰੀ ਤੋਂ ਇਸਤੀਫਾ ਦੇ ਕੇ ਦੁਬਾਰਾ ਇੰਡੀਪੈਂਡੈਂਟ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਲੜ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਲੇਕਿਨ ਇਥੇ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਲੋਕ ਦਿਨ ਨੂੰ ਇਧਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਉਧਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ..........

Deputy Speaker: The hon. Member is not relevant.

ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ: ਆਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ, ਮੈਡਮ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਕਤ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਮਿਟਿਡ ਇਸ਼ੂ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਡਿਸਕਸ਼ਨ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਇਧਰ ਉਧਰ ਜਾਣ ਤੇ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੋ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਪਰਾਈਸਿਜ਼ ਤੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ? (ਹਾਸਾ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹੋ ਕਿ ਇਹ ਰੈਲੇਵੈਂਟ ਰਹਿਣ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ: ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਾਇਦ ਸੁਣਿਆ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਟੋਕ ਚੁਕੀ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਰੈਲੇਵੈਂਟ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜ ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਡਿਸਕਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਇਥੇ ਇਤਨੀ ਥਿਨ ਹਾਜ਼ਰੀ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਗਰੀਬਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਹਮਦਰਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। (Perhaps the hon. Minister did not hear, I have already requested the hon. Member to be relevant. What is painful to me is that the matter under discussion today relates to the poor but the attendance in the House is so thin. It shows that the hon. Members have no sympathy with the poor.)

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ: ਆਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ। ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦਾ ਇਸ ਗਲ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ। ਲੇਕਿਨ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦਾ ਇਸ ਗਲ ਨਾਲ ਬੜਾ ਗੂੜਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂਬਰ ਇਧਰੋਂ ਉਧਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਪਰਾਈਸਿਜ਼ ਤੇ ਬਹੁਤ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। (ਹਾਸਾ)

Deputy Speaker: This is not a point of order.

ਕਾਮਰੇਡ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਜੋਗਾ: ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਵਕਤ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜੋ ਬੜਾ ਗੰਭੀਰ ਮਸਲਾ ਹੈ ਉਹ ਜ਼ਰਾਇਤ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇਣ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਜੋ ਸੁਝਾਉ ਰਖੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਫਲੱਡ ਏਰੀਆਜ਼ ਵਿਚ ਜੋ ਨਾਲੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੌਜੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਢਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਨਹਿਰਾਂ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਇਸ ਸਾਲ ਹੁਣ ਇਤਨਾ ਕੱਕਰ ਪਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਮਰ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਕੱਕਰ ਪਿਆ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਨਹਿਰ ਬੰਦ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਲੀ। ਜੇਕਰ ਚਲਦੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 50 ਫੀ ਸਦੀ ਫਸਲਾਂ ਬਚਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸਾਡੇ ਇੰਜੀਨੀਅਰਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਸ ਵਕਤ ਪਾਣੀ ਦੇਣਾ

[ਕਾਮਰੇਡ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਜੋਗਾ]

ਹੈ ਤੇ ਕਿਸ ਵਕਤ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਹ ਅਨਗਹਿਲੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਫਸੋਸ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵੀ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨ ਕੋਈ ਤਜਰੁਬਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਵਕਤ ਸਿਰ ਪਾਣੀ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੁਰੰਮਤ ਵਗੈਰਾ ਲਈ ਪਾਣੀ ਉਸ ਵਕਤ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਵਕਤ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਲੇਕਨ ਹੁੰਦਾ ਕੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵਕਤ ਫਸਲਾਂ ਸੁਕ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਸ ਵਕਤ ਪਾਣੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਦੀ ਮਿਕਦਾਰ ਵੀ ਵਧ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਪਾਣੀ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। (ਘੰਟੀ) ਪਾਣੀ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਜਿਥੇ ਕੱਚੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਹਨ ਉਥੇ ਬਹੁਤ ਸੇਮ ਆ ਗਈ ਹੈ ਇਸਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾਵੇ। ਲਾਇਲਪੁਰ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਹਿਰ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਜਵਾਹੇ ਕਢ ਦਿਤੇ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਟਿਊਬਵੈੱਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸੇਮ ਦਾ ਪਾਣੀ ਖਿਚ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਕਢਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਤਰੀਕੇ

11. am

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਭੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਹਰ ਸਾਲ ਸੇਮ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਬਜਟ ਵਿਚ ਫੰਡਜ਼ ਪ੍ਰੋਵਾਈਡ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਸਾਲ 34 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਤਬਾਹ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਗਰ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ 70—80 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਸੇਮ ਦੇ ਉਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਸਤੇ ਝਗੜਾ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਮੇਰੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਉਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਭੀ ਕਰੇਗੀ।

Deputy Speaker : Motion moved.—

> That the situation arising out of the recent unprecedented wave of cold and frost and the situation created by the rising prices of foodgrains and other commodities in the State, be discussed.

[Captain Rattan Singh of I. N. A. rose to speak.]

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਆਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ, ਮੈਡਮ। ਮੈਂ ਵੀ ਇਹ ਮੋਸ਼ਨ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਕੀ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਬੋਲਣ ਲਈ ਵਕਤ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ?

Deputy Speaker : I have called upon Captain Rattan Singh to Speak. You will also be accommodated.

ਕੈਪਟਨ ਰਤਨ ਸਿੰਘ (ਗੜ੍ਹ ਸ਼ੰਕਰ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮਹਿੰਗਾਈ ਦਾ ਮਸਲਾ ਇੰਨਾ ਗੰਭੀਰ ਹੈ ਜਿਸ ਉਤੇ ਸਾਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਲਾਇਨਜ਼ ਤੋਂ ਉਤੇ ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹਨ ? ਇਸ ਦਾ ਬੇਸਿਕ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਅਤੇ ਕੰਜ਼ੰਪਸ਼ਨ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਧ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੇ ਅਸੂਲ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਧ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੀਮਤਾਂ ਵਧਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਬਲਕਿ ਕਮੋਡਿਟੀ ਦੀ ਟਰੇਡ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਲਾਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕੰਜ਼ਿਊਮਰ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣਾ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਘਟ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋ ਕਦਮ ਉਠਾਏ ਹਨ ਉਹ ਸਾਡੇ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ 10 ਸਫੇ ਦੀ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਵਿਚ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਈ ਹੈ। ਅਜ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਜਿਹੜੇ ਕਦਮ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਚੁਕੇ ਹਨ ਉਹ ਬਹੁਤ ਅੱਛੇ ਅਤੇ ਮੁਨਾਸਿਬ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਕਦਮ ਪਹਿਲਾਂ ਚੁਕਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਦਮ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਵਧਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕੇ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਅਨਸੋਸ਼ਲ ਐਲੀਮੈਂਟ ਬਹੁਤ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਉਤੇ ਸਰਕਾਰ

ਨੂੰ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਟਰੇਡਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਟਰੇਟਰਜ਼ ਹਨ। ਇਹ ਅਨਸੋਸ਼ਲ ਤਬਕਾ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵੱਕਲ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਪੈਸਾ ਅਤੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਸਾਡੀ ਸੈਂਟਰਲ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਲਸੀ ਉਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਆਪਣੀ ਮਰਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਪਾਲੇਸੀ ਚੇਂਜ ਕਰਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਚੂਸਦੇ ਹਨ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁਨਾਫਾ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਖਤ ਕਦਮ ਉਠਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਕਦਮ ਉਠਾਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਟਰੇਡਰਜ਼ ਸੈਂਟਰਲ ਸਰਕਾਰ ਉਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਕੇ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪਾਲੇਸੀਆਂ ਤਬਦੀਲ ਕਰਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ $1\frac{1}{2}$ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਝਾਉ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਗਰ ਫੂਡ ਜ਼ੋਨਜ਼ ਅਬਾਲਿਸ਼ ਨਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨਹੀਂ ਵਧਣ ਗੀਆਂ, ਲੇਕਿਨ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸੈਂਟਰਲ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਸ ਦਬਾਉ ਥੱਲੇ ਆ ਕੇ ਸਕੀਮ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਮੈਂ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਟਰੇਡਰਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਉਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜਨਤਾ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਰਾਤ ਦਿਨ ਜੇਠ ਹਾੜ ਦੇ ਮਹੀਨੇ 117, 120 ਡਿਗਰੀ ਦੀ ਗਰਮੀ ਵਿਚ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਫਸਲ ਕੁਲੈਕਟ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਅਦ 14, 15 ਰੁਪਏ ਮਣ ਕਣਕ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਵੇਚੀ ਹੈ ਪਰ ਅਜ ਉਹ ਕਣਕ ਟਰੇਡਰਜ਼ 27, 28 ਰੁਪਏ ਮਣ ਵੇਚ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਕਿੰਨਾ ਰੋਸ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਕਿਉਂ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੁਗਣੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਦਦ ਦੇਣਗੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੁਨਾਫਾ ਹੋਰ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਫਸਲ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਭੀ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪਈ ਹੈ ਕਿ ਕੀਮਤਾਂ ਘਟਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗੀ। ਇਸ ਕਦਮ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲਾਭ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਬਕਾ ਅਨਸਕ੍ਰੂਪੁਲਸ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੈਂਟਰਲ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੁਝਾਉ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਉਹ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਦਮ ਚੁਕਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਟੇਟ ਫੂਡ ਟਰੇਡੰਗ ਸਕੀਮ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਚਾਲੂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਅਨਾਜ ਸਟੇਟ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਾ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਣਕ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੇਵੋ। ਅਤੇ ਅਗਰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ ਤਾਂ ਇੰਪੋਰਟਿਡ ਕਣਕ ਸਪਲਾਈ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੇਰਾ ਸੁਝਾਉ ਹੈ ਕਿ ਸਟੇਟ ਟਰੇਡਿੰਗ ਸਕੀਮ ਜ਼ਰੂਰ ਚਾਲੂ ਕਰੋ ਪਰ ਜੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਿੰਨੀ ਅਨਾਜ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਯਕੀਨ ਦਿਲਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਬੰਬਈ, ਕਲਕਤੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਹਨ ਉਹ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਮਕਾਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ 3,000 ਰੁਪਏ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਗਰ 40—50 ਰੁਪਏ ਮਣ ਵੀ ਕਣਕ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਕੀ ਫਰਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮੁਸ਼ਕਲ ਤਾਂ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਹੈ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਅਗਰ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਗਣੀ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਨਸੈਂਟਿਵ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਉਤੇ ਸਰਕਾਰ ਤਜਰਬਾ ਕਰਕੇ ਵੇਖ ਲਵੇ ਕਿ ਕਿੰਨਾ ਲਾਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। । ਅਗਰ ਇਹ ਕਦਮ ਉਠਾਏ ਜਾਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਮਪੋਰਟਿਡ ਕਣਕ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਭੀ ਵਧੇਗੀ।

[ਕੈਪਟਨ ਰਤਨ ਸਿੰਘ]

ਸਾਡੀ ਸੈਂਟਰਲ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਉਹ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਘਟ ਕੀਮਤ ਤੇ ਕਣਕ ਖਰੀਦਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਹਿੰਗੀ ਵੇਚਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਟਰੇਡਰਜ਼ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਕੋਈ ਸਖਤ ਕਦਮ ਚੁਕੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਟਰੇਡਰਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਲੇਟ ਡਾਊਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਕਦਮ ਉਠਾਏ ਹਨ ਉਹ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਦਮ ਚੁਕੇ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਜਿਹੜੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਪੋਜ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਚਾਹ ਰਖਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਾਰਟੀ ਫੈਕਸ਼ਨਜ਼ ਤੋਂ ਉਤੇ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਮਸਲੇ ਤੇ ਗੌਰ ਕਰੀਏ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਟਰੇਡਰਜ਼ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਸਖਤ ਕਦਮ ਉਠਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਤਕ ਭਵਨੇਸ਼ਵਰ ਦੇ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਨੂੰ ਇੰਪਲੀਮੈਂਟ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਸਲੋਗਨਜ਼ ਹੀ ਲਾਉਂਦੇ ਰਹਾਂਗੇ ਤਦ ਤਕ ਅਸੀਂ ਕਿਸੀ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਣਕ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਪੈਸੇ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਪੈਸਾ ਕਿਥੋਂ ਆਏ ? ਜਿਹੜਾ ਪੈਸਾ ਲੋਕਾਂ ਜਾ ਬੈਂਕਾਂ ਵਿਚ ਹੈ ਸਰਕਾਰ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕਰਜ਼ਾ ਲੇ ਕੇ ਖਰੀਦੇ, ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪੈਸਾ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ। ਬੈਂਕਾਂ ਨੂੰ ਨੈਸ਼ਨੇਲਾਈਜ਼ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਅਨਸੋਸ਼ਲ ਟਰੇਡ ਨੂੰ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਤਾਂ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ। (ਵਿਘਨ) ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਸੋਸ਼ਲਇਜ਼ਮ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਲਾਇਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਐਕਸ਼ਨ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਲਾਈਨ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। (ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ) ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਕੀਮਤਾਂ ਵਧਣ ਤੇ ਬੜੀ ਦੁਖੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਬੜੀ ਚਿੰਤਾ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਕੀ ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਹੋਰੀਂ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਜਿੰਨੀ ਕਣਕ ਉਹ ਮਿਲਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਪਲਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕੀ ਉਹ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਆਟਾ ਬਣ ਕੇ ਡਿਪੂਆਂ ਉਪਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿ ਬਲੈਕ ਮਾਰਕੀਟ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਣਕ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ 27, 28 ਰੁਪਏ ਮਣ ਵਿਕਦੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਕੁਝ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਆਟਾ ਮਿਲੇ। ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੇ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਡਿਪੋ ਤੇ ਆਟਾ ਖਰਾਬ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਗਲ ਠੀਕ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਡਿਪੋ ਹੋਲਡਰਾਂ ਨੂੰ ਸਖਤ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ।

ਆਵਾਜ਼ਾਂ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਾਹੇ ਲਾ ਦਿਉ।

ਕੈਪਟਨ ਰਤਨ ਸਿੰਘ : ਫਾਹੇ ਲਾਉਣ ਦਾ ਹਕ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫਾਹੇ ਤਾਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਹੀ ਲਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਕ ਗਲ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੋਰਡ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਟ੍ਰੇਡਰ ਜਿਹੜੇ ਟ੍ਰੇਡਿੰਗ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਸਖਤ ਕਦਮ ਗੌਰਮਿੰਟ ਉਠਾਏਗੀ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਬ ਹੀ ਮੁਤਫਿਕ ਹੋਣਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੋ, ਚਾਰ ਜਾਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ 7 ਸਾਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਗੰਨਾ ਬਾਹਰੋਂ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂ ਜੋ ਬੀਜ ਦੀ ਬੜੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਮੈਂ ਵੀ ਗੰਨੇ ਦਾ ਬੀਜ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਗੰਨਾ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਬਚ ਗਿਆ ਸੀ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਬੀਜਣ ਨਾ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਘਾਟਾ ਪਵੇਗਾ। ਪਰ ਉਹ ਕਿਸਾਨ

ਭਰਾ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਕਨਾਲ ਦਾ ਦਿਉ ਜੇ ਬੀ ਲੈਣਾ ਜੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਰਸਤੇ ਪਉ। ਲੋਕ ਗਲਾਂ ਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਮਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਇਮ ਹੋ ਸਕੇਗਾ।

ਪੈਦਾਵਾਰ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਸੈਂਟਰਲ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੀ ਕਦਮ ਉਠਾਇਆ ਹੈ? ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ 2 ਫੀ ਸਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧੀ ਹੈ। ਕੀ 2 ਫੀ ਸਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਵਧਣਾ ਹੈ? ਸਾਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਸਾਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸਾਨ ਮਨ ਬਣਾ ਲਵੇ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਜ਼ਰੂਰ ਵਧ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਬਾਦੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਅਗੇ ਵਧ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਟ੍ਰੇਡਰਜ਼ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟ੍ਰੇਟਰਜ਼ ਕਹਿਣਾ ਠੀਕ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਹ ਇਸ ਪਾਸੇ ਸਾਨੂੰ ਆਉਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਲੜਾਈਆਂ ਵਲ ਲਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਸਾਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਵਾਸਤੇ ਅਮਲੀ ਕੰਮ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੰਦੇ। (ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਬੈਂਚਾਂ ਵਲ ਵੇਖ ਕੇ) ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਖਾਲੀ ਬੈਂਚ ਵੇਖ ਕੇ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵੀਰ ਬਿਆਨ ਤਾਂ ਵਡੇ ਵਡੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਸਿਰਫ ਇਸੇ ਖਾਤਰ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਆ ਜਾਏ ਉਹ ਰੀਅਲ ਕੰਟਰੀਬੀਊਸ਼ਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ।

(ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਵਿਘਨ)

Deputy Speaker: The hon. member should not invite interruptions.

ਕੈਪਟਨ ਰਤਨ ਸਿੰਘ: ਕਦੀ ਕਦੀ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਕੋਈ ਕੰਟਰੋਵਰਸ਼ਲ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਮੈਂ ਕੇਵਲ ਤੁਹਾਡੀ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਧਰ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਵੀ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਕਦਮ ਚੁਕਿਆ ਹੈ। ਅਜ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਵਿਚ 7000 ਡਿਪੋ ਖੋਲ੍ਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਗਲ ਹੈ। ਮਾਮੂਲੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੋ ਦੁਕਾਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 7000 ਡਿਪੋਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਕਿੰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ। ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਸਕੀਮ ਬਣਾਉਣੀ ਵੀ ਬੜੀ ਔਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਇੰਪਲੀਮੈਂਟ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਔਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੰਡਤ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਲਾ ਐਂਡ ਆਰਡਰ ਵਲ ਘਟ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਪਰ ਇਹ ਗਲ ਜ਼ਰੂਰ ਵੇਖਣ ਕਿ ਡਿਪੋਆਂ ਉਪਰ ਆਟਾ ਚੰਗਾ ਮਿਲੇ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਾ ਮਿਲੇ। ਡਿਪੋਆਂ ਵਾਲੇ ਕਈ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਅਨਸਕਰੂਪਲਸ ਹਨ। ਕਈ ਚੱਕੀਆਂ ਵਾਲੇ ਆਟੇ ਵਿਚ ਚਰ੍ਹੀ ਵਗੈਰਾ ਦਾ ਆਟਾ ਮਿਲਾ ਕੇ ਵੇਚ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਣਕ ਬਲੈਕ ਵਿਚ ਵੇਚ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਆਵਾਜ਼: ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚੱਕੀਆਂ ਹਨ।

ਕੈਪਟਨ ਰਤਨ ਸਿੰਘ: ਚੱਕੀ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਡਿਟੇਲਜ਼ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਸਤੇ ਰੋਕਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਵਧਾਉਣ ਵਲ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅੰਨ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ

[ਕੈਪਟਨ ਰਤਨ ਸਿੰਘ]

ਕਿ ਮੈਂ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੁਗਣੀ ਕਰ ਦੇਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਈ ਲੋਕ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਨਟੈਗਰਿਟੀ ਕੁਐਸ਼ਚਨ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ ਸਨ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਗਲ ਨਾ ਮੁਮਕਿਨ ਹੈ। ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮਿਤਰ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਰੀਸੋਰਸਿਜ਼ ਹੋ ਜਾਣ, ਫੈਸੀਲਟੀਜ਼ ਮਿਲ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵਜ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਡਬਲ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਹੁਣ ਇਥੇ ਕਣਕ ਕੇਵਲ 13 ਮਣ ਇਕ ਏਕੜ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਜ ਸਾਹਿਬ ਮੰਨਣਗੇ ਕਿ ਉਹ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ 25, 30 ਮਣ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਕਰ ਖਾਦ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ। ਖਾਦ ਦੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਲਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਹ ਹਿਊਜ ਪ੍ਰਾਫਿਟ ਉਠਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛੀਏ ਕਿ ਐਨਾ ਮੁਨਾਫਾ ਕਿਉਂ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੂਸਰੀ ਮਿਲ ਲਗਾਉਣੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਦੂਸਰੀ ਮਿਲ ਲਗ ਜਾਏਗੀ ਤਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਡਾਊਨ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਪਰ ਐਨੀ ਮਹਿੰਗੀ ਖਾਦ ਵਰਤ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਕੀ ਇਨਸੈਨਟਿਵ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਰਾਹੀਂ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਸੁਜੈਸ਼ਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਨੰਗਲ ਫਰਟੇਲਾਈਜ਼ਰ ਫੈਕਟਰੀ ਖਰੀਦ ਲਵੇ ਫਿਰ ਉਹ ਖੁਦ ਖਾਦ ਦੀ ਕੀਮਤ ਡਾਊਨ ਕਰ ਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਨਸੈਨਟਿਵ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੀ ਹੁਣ ਪਰਾਈਸ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਕਮ ਤੋਂ ਕਮ 100 ਰੁਪਏ ਟਨ ਦੀ ਕਮੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਈਸ ਵਿਚ ਬੜਾ ਮਾਰਜਨ ਹੈ। ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਗਲ ਦਸਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਵੈਰੀ ਮਚ ਇੰਟਰੈਸਟਿਡ ਹਨ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧੇ ਤਾਂ ਮੁਢਲੀ ਚੀਜ਼ ਜਿਹੜੀ ਫਰਟੀਲਾਈਜ਼ਰ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵਿਚ ਕਮੀ ਕਰੇ।

ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਮੈਕੇਨਾਈਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਵੀ ਇਸੇ ਵਿਊ ਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਮੈਕੇਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਵਧ ਸਕਦੀ। ਲੇਕਿਨ ਆਪ ਵੇਖੋ ਕਿ ਟ੍ਰੈਕਟਰਜ਼ ਕਿੰਨੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਵਧੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਨੇ 16 ਹਜ਼ਾਰ ਜਾਂ 11 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਟ੍ਰੈਕਟਰ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰ-ਵਾਇਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਟ੍ਰੈਕਟਰ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਇਕ ਸਾਲ ਦੇ ਬਾਅਦ ਵੀ ਮੇਰੀ ਮਦਾਖਲਤ ਨਾਲ ਅਤੇ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਮਦਾਖਲਤ ਨਾਲ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਟ੍ਰੈਕਟਰ ਮਿਲਿਆ। ਇਹ ਵਿਪਾਰੀ ਲੋਕ ਪੈਸੇ ਵੀ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਆਜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਟ੍ਰੈਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਡੀਜ਼ਲ ਆਇਲ ਅਤੇ ਪੈਟਰੋਲ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਦੀਆਂ ਫਰਮਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਕਿਉਂ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਗਿਰ ਜਾਣ। ਮੈਂ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਨੇ ਐਨੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਟ੍ਰੈਕਟਰ ਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਥੇ ਟ੍ਰੈਕਟਰ ਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਡੀਜ਼ਲ ਆਇਲ ਵਿਚ ਅਤੇ ਪੈਟਰੋਲ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਸਬਸਿਡੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਉਥੇ ਉਹ 31 ਸੈਂਟ ਗੈਲਨ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਤੇਲ ਖਰੀਦਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਾਲ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਰਿਟਰਨ ਬਣਾ

ਕੇ ਭੇਜਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 14 ਪਰ ਸੈਂਟ ਰੀਬੇਟ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਢੰਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਪਨਾਏ ਹਨ ਉਹੋ ਸਾਨੂੰ ਅਪਨਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਵਧ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸੈਂਟਰਲ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਡੀਜ਼ਲ ਆਇਲ ਤੇ ਪਾਵਰ ਆਇਲ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਘਟਾਈਆਂ ਜਾਣ।

ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੰਜ਼ਿਊਮਰ ਕੋਲੋਂ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਕੀਮਤ ਲਈ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਿਨੀਮਮ ਮਾਰਜਨਲ ਪ੍ਰਾਫਿਟ ਜ਼ਰੂਰ ਡਿਕਲੇਅਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨਸੈਨਟਿਵ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਕੀਮਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਐਡਵਾਂਸ ਪਤਾ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੰਨੇ ਦੇ ਭਾ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਨ 1964, 65, 66 ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਤੀਸਰੀ ਪਲੈਨ ਦਾ ਰੀਮੇਨਿੰਗ ਪੀਰੀਅਡ ਹੈ ਕਮ ਸੇ ਕਮ ਉਤਨੇ ਪੀਰੀਅਡ ਲਈ ਭਾ ਐਡਵਾਂਸ ਮੁਕਰੱਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਕਿਸਾਨ ਇਸ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇ ਲੇਕਿਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਸੈਂਟਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੱਥ ਸੀ ਮਗਰ ਮੈਨੂੰ ਬੜੇ ਦੁਖ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸੈਂਟਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕਦਮ ਨਹੀ ਚੁਕਿਆ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ—ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਮੈਂ ਇਸ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਜੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਸੈਂਟਰ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਨਾ ਦਿਤੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਕਸੂਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦ ਚੇਤਾਵਨੀ ਕੀਤੀ ਔਰ ਫੂਡਗਰੇਨਜ਼ ਦੀ ਟਰੇਡ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਕਾਮਯਾਬ ਵੀ ਕਰਕੇ ਵਿਖਾਇਆ ਪਰ ਮਗਰੋਂ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਦੁਖਦਾਈ ਗਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਜਿਹੜੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਵੇ ਔਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਫਾਇਦਾ ਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਫੇਰ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਆਖਿਆ ਜਾਵੇ ?

ਮੈਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਨਾ ਲੈਂਦਾ ਹੋਇਆ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਆਓ ਜੋ ਕੁਝ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਦਮ ਇਸ ਨੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਉਠਾਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਾਹਨਾ ਕਰੀਏ ਔਰ ਇਸ ਮੁਸ਼ਕਲ ਵਕਤ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੀਏ। ਕਿਤਨੇ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 7000 ਦੇ ਕਰੀਬ ਡਿਪੋ ਖੋਲ੍ਹੇ ਹਨ ਔਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ 17 ਰੁਪਏ ਮਣ ਲੈ ਕੇ 35 ਰੁਪਏ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਪਰਾਫੀਟੀਅਰਿੰਗ ਮੋਟਿਵ ਨਾਲ ਵਪਾਰੀ ਵੇਚ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਬੜੀ ਦੁਖਦਾਈ ਹਾਲਤ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੋਲਟਰੀ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਪੰਜਾਬ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਐਨਕਰੇਜ ਕੀਤਾ ਤਾਕਿ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਤਬਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਇਸ ਤੋਂ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਸਕਣ। ਲੇਕਿਨ ਵਪਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਕਾਸਟ ਆਫ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ 15 ਨਵੇਂ ਪੈਸੇ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਮਗਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਫੇਲ੍ਹ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਅ 13 ਪੈਸੇ ਤਕ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਖੁਦ ਹੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਵਧ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ

[ਕੈਪਟਨ ਰਤਨ ਸਿੰਘ]
ਤੁਸਾਂ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਕਦਮ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਐਕਟਿਵਿਟੀਜ਼ ਨੂੰ ਚੈਕ ਕਰਨ ਲਈ ਉਠਾਉਣੇ ਨੇ ਧੜੱਲੇਦਾਰੀ ਉਠਾਓ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਟਰੇਟਰਜ਼ ਨੂੰ ਦਬਾਓ; ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਐਂਟੀ-ਸੋਸ਼ਲ ਤਬਕਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਦਬਾਉ। ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਧਿਆਂ ਕਰੋ। ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ—ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ, ਅਸੀਂ ਡੈਮੋਕਰੈਟਿਕ ਹਾਂ, ਉਹ ਤਾਕਤ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਮੰਗੋ। ਬਲਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਪੰਜ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੁਰਮਾਨੇ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਬਲੈਕ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਪੈਸਾ ਇਕਠਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪਾਵਰਜ਼ ਬੇਸ਼ਿਕ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਸਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਮੰਗਣ। ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਾਊਸ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ।

चौधरी नेत राम (हिसार सदर) : आदरणीय डिप्टी स्पीकर साहिबा, वैसे तो मैं ने दो प्रस्ताव, एक काल अटेंशन और एक एडजार्नमैंट मोशन इसी विषय पर दी हुई थी और स्पीकर साहिब ने फरमाया था कि जब इस विषय पर बहस होगी तो मुझे टाइम दिया जायेगा। लेकिन मैं आप का बहुत धन्यवाद करता हूं कि आप ने मुझे बोलने का मौका दिया।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, सर्दी की वजह से सारे पंजाब की फसलें तबाह हो गई लेकिन मैं अर्ज़ करूं कि जिला हिसार, रोहतक, गुड़गांव, करनाल, महेंद्रगढ़ और संगरूर वह जिले हैं जो कि पहले ही कहतजदा थे और आज तो सरकार खुद मान रही है कि वहां पर अनाज की किल्लत है। इस सूरत में जब कि पहले ही वहां पर कहत के से हालात हों और ऊपर से सर्दी ने और भी रही सही तबाही मचा दी हो तो आप अंदाज़ा लगायें कि वहां पर क्या हालत हो सकती है। जब कि सूबे के अन्दर ऐसी स्थिति कायम हो गई हो, अनाज की कमी हो गई हो तो लाज़मी तौर पर कीमतों ने और भी बढ़ना है, जिस से एक गरीब आदमी का गुज़र करना निहायत मुश्किल हो जायेगा। डिप्टी स्पीकर साहिबा, इन कीमतों के बढ़ने के और भी बहुत से कारण हैं। अगर सरकार सही ढंग से सोचे कि हम ने कीमतों को किसी सूरत में नहीं बढ़ने देना है और सही मायनों में कदम उठाए तो हालात पर निस्सन्देह काबू पाया जा सकता है। सरकार अगर ऐसे कदम उठाए कि जो इन्सान अपने हाथों से मेहनत करता है उसको ही उसकी मेहनत का फल मिले। निठल्ले, निकम्मे लोगों की जेबों में पैसा न जाए, जो मुनाफाखोर हैं उन के हाथों से साधन छीन ले और उन्हें उन लोगों को दे जो कि मिसाल के तौर पर अनाज पैदा करते हैं, कपड़ा बनाते हैं और दूसरी चीज़ों को पैदा करते हैं जिन से ज़िंदगी कायम रहती है, जो मेहनत करता है उसे ही अपने मेहनत का मुनाफा मिले तो मैं यकीन से साथ, कह सकता हूं कि यह मसला हमेशा के लिये हल हो सकता है और यह सरकार भी समाजवाद के कुछ नजदीक आ सकती है।

लेकिन, डिप्टी स्पीकर साहिबा, इस सरकार के दूसरे ही रास्ते हैं। देखिये, आवडी में जो कांग्रेस की मीटिंग हुई थी उस में सोशलिस्टिक पैटर्न का नारा लगाया गया था। उसका क्या असर हुआ? गन्दम का भाव उन दिनों 32 रुपये हो गया। यह भाव पंजाब भर में हुआ जो कि भारतवर्ष में अनाज का ज़खीरा कहलाता है। यू० पी० में 50 रुपये मन गेहूं बिक रहा है अब जब कि भुवनेश्वर में इस पार्टी ने यह नारा दिया कि देश में समाजवाद के आधार पर डैमोक्रेसी का कायम करना है। पंजाब में आज जो हालत है वह आप के सामने है, किस

कदर भाव बढ़े हुए हैं यह कहने की, इस को दुहराने की जरूरत नहीं। जब समाजवाद का अभी नारा ही दिया है तो यह हालत पैदा हो गई है तो खुदा ही जाने कि जब असल में समाजवाद आएगा तो उस वक्त देश की क्या क्या हालतें होंगी और लोगों की क्या दशा होगी। ऐसे समाजवाद में यह पता नहीं यह लोगों को बिल्कुल ही तबाहोबर्बाद कर देंगे। असल बात क्या है? दर असल बात यह है कि यह गल्त ढंग से सोचते हैं। अभी अभी मैम्बर साहिब बोल रहे थे, उन्होंने कहा कि अखबारें गल्त प्रापेगंडा करती हैं। मैं कहता हूं कि वह खुद नहीं करतीं बल्कि उन से गल्त प्रापेगंडा करवाया जाता है। अगर कोई अखबार सही खबर निकालना चाहे तो उस के नुमाइन्दों को खरीद लिया जाता है और अगर वह खरीदा न जा सके तो फिर कानून के द्वारा या किसी और तरीके से दबाव डालकर उसे मजबूर किया जाता है कि वह गल्त खबरें दे। कितने दुख की बात है कि जब किसान के खेत में अनाज पैदा होता है तो यही अखबारें शोर मचाती हैं और सरकार के कहने पर शोर मचाती हैं कि अनाज के भाव बढ़े हुए हैं, मजदूर मर रहे हैं, मुलाजिम तबका मर रहा है और फिर सरकार उस शोर के बहाने से अनाज पर कंट्रोल करती है जोकि सस्ते दामों पर बिकता है। यह अनाज उस वक्त कौन खरीदता है? वही लोग जो कि सरकार के चहेते हैं इस सरकार के भाई बन्धु हैं पूंजीपति और मुनाफाखोर हैं जो कि इस सरकार की इलैक्शन के दिनों में लाखों रुपयों की मदद करते हैं। उन लोगों को ही फायदा पहुंचाने के लिये यह सब कुछ किया जाता है। तो इस प्रकार के आडम्बर रचे जाते हैं। अगर सरकार इमानदारी के साथ कदम उठाए, जो मेहनत करता है उसको अपनी मेहनत का हक मिले तो किसी भी सूरत में भाव नहीं बढ़ेंगे। पहले तो सस्ती कीमत पर अनाज को खरीद लिया जाता है और बाद में यही मुनाफाखोर उसे दुगने और इस से भी ज्यादा भाव पर बेचते हैं और इस तरह से अपनी तजोरियों को भरते हैं।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, अगर आप कपड़े को लें तो मैं यह अर्ज करूंगा कि यह जो कपड़ा है इस की सही कीमत तीन आने गज से किसी तरह भी ज्यादा नहीं हो सकती। अगर रूई की कीमत किसान को वज़न के हिसाब से मिले और मिल में जो मजदूर धागा तैयार करता है, कपड़ा तैयार करता है अगर उस को जो मजदूरी मिलती है वह भी उस कीमत में डालें तो वह तीन आने गज से ज्यादा नहीं आयेगी। लेकिन, डिप्टी स्पीकर साहिबा, होता क्या है? तीन आने गज वाला कपड़ा हम जैसे लोगों को, मेहनतकश लोगों को सवा-सवा, डेढ़-डेढ़ रुपया गज मिलता है। इस से कम नहीं मिलता बलकि ज्यादा कीमत पर ही मिलता है। तो यह पैसा किन की जेबों में जाता है? यह पैसा उन लोगों की जेबों में जाता है जो मुनाफाखोर हैं। अगर इस मुनाफाखोरी को सरकार ईमानदारी के साथ रोके तो कीमतें कभी भी नहीं बढ़ सकतीं।

इसी तरह अनाज की बात है। अनाज के मुनाफे पर रोकथाम लगाई जाये। जो आदमी मेहनत करके अनाज पैदा करता है उसको उसका ठीक फल न मिले तो फिर अनाज की कीमतें इस तरह से नहीं बढ़ेंगी तो और क्या होगा? दर असल सरकार ने उन व्यापारियों के साथ, मुनाफाखोरों के साथ नापाक गठजोड़ किया हुआ है और आज अनाज का सारा ज़खीरा इन के पास है। वह मनमानी कीमतें ले रहे हैं। आज जिन लोगों के पास अनाज नहीं है

[चौधरी नेत राम]

वह कौन हैं ? वह किसान हैं, मजदूर हैं, मेहनतकश तबका है। आज किसान के घर में खाने के लिये भी अनाज नहीं और अनाज का भंडार उस पूंजीपति के घर में है जिस को यह भी पता नहीं कि गेहूं का पौदा होता है या बेल, जिस को यह भी नहीं पता कि चने का दरख्त होता है, बेल होती है या पौदा, जिस को यह भी नहीं पता कि कौन सी फसल किस मौसम में होती है। लेकिन कितने अफसोस की बात है कि जो किसान दिन रात मेहनत करके इस अनाज को पैदा करता है उस के घर में खाने के लिये दो दाने भी नहीं हैं और उसके उलट पूंजीपतियों और मुनाफाखोरों के घर इसी अनाज की बदौलत तजोरियां भर रही हैं।

उपाध्यक्षा : चौधरी साहिब, उन को यह भी बतायें कि किस ढंग से पैदावार दुगनी हो सकती है। (The hon. member should give suggestions as to how to double the production.)

चौधरी नेत राम : मैं तो यह कहना चाहता हूं कि अगर इन्होंने इन सारी चीज़ों की कीमतों को बढ़ने से रोकना है तो पहले किसान की हालत को सुधारना होगा और बेदखलियों को रोकना होगा और जो सरप्लस ज़मीनों का धंधा चल रहा है उन का ठीक ढंक से निपटारा करना होगा। इस वक्त मालिक जमीन के हाथ में तो इन्होंने डण्डा पकड़ा रखा है कि वह मुज़ारे को उस डण्डे से पीट कर निकाल दे। मुज़ारे बेचारे को जब सदा यह डर बना रहता है कि उसे मालिक ज़मीन निकाल देगा तो वह पूरी मेहनत किस तरह कर सकता है। फिर उन को ठीक ढंग से नहरी पानी नहीं मिलता। अगर सरकार अपनी यह पालिसी बना ले कि जो ज़मीन है वह उसी की होगी जो उसको बोता है और इस के लिये यह कोई कानून भी बना ले तो पैदावार बहुत बढ़ सकती है। जब मुज़ारा समझेगा कि जो ज़मीन वह बो रहा है वह उसी की है तो कुदरती तौर पर वह उस में दिल लगा कर मेहनत करेगा। खावन्द जो होता है वह ज़ेवर हमेशा अपनी औरत को ही बनवा कर देता है और बटावनी को कभी नहीं बनवा कर देता क्योंकि वह समझता है कि उस के साथ तो उनके ताल्लुकात कुछ दिनों के हैं असली औरत तो उसकी अपनी बीवी है। इसी तरह मुजारा जितनी मेहनत अपनी ज़मीन में करता है उतनी मेहनत वह मालिक की ज़मीन में नहीं कर सकता क्योंकि मुज़ारे की अपनी ज़मीन होती नहीं इस लिये वह पूरी मेहनत करता नहीं और इस तरह से पैदावार बढ़ नहीं पाती जिसका नतीजा यह होता है कि एक तो देश का नुक्सान होता है दूसरा मुज़ारा भूखा मरता है। इस के अलावा पानी नहरों से ठीक ढंग से दिया जाये और अगर ज्यादा सरदी से या खुश्की की वजह से किसान की फसलें पूरी न हों तो सरकार उसे मुआवज़े की शकल में माली इमदाद दे। इस तरह से किसान को उत्साह मिले गा और आगे के लिये वह और ज्यादा मेहनत करेगा। इस तरह से हमारी पैदावार बढ़ सकेगी।

इस के अलावा मैं सदन को बताना चाहता हूं कि अनाज की कीमतें बढ़ने के कारण क्या हैं। इस का एक कारण तो यह है कि यहां स्मगलिंग होती है, दूसरे देशों से सोना यहां आता है और यहां की करंसी बाहर दूसरे मुल्कों को जाती है और फिर वह यहां से चीजें खरीदते हैं जिस से यहां उन चीज़ों की कमी हो जाती है। इसी वजह से सरकार को दस रुपये का नोट चालू करना पड़ गया था और पिछले दिनों में कोयले का कहत पड़ गया था। कभी यहां कोयले का कहत पड़ जाता है और कभी यहां चीनी का कहत पड़ जाता है और कभी अनाज का कहत पड़ जाता है। और हर बार सरकार को दस रुपये के नए नोट जारी करने पड़ते हैं। इस तरह से सरकार को

तीन दफा यह दस रुपये के नए नोट चालू करने पड़े हैं और कीमतें बढ़ती गई हैं और इस सारे नुक्सान की जो जिम्मेबार है वह है कांग्रेस सरकार और उसके बड़े-बड़े अफसर। जो अपनी बड़ी बड़ी कारों में सोना और दूसरी चीजें स्मगल करते हैं और मेरे जैसे टटपूंजिए स्मगलिंग थोड़े ही कर सकते हैं। यह तो यह बड़े 2 आदमी हैं जो बड़ी बड़ी कारें रखते हैं जो स्मगलिंग करते हैं। जो गरीब आदमी है जो दो सेर चावल या दो सेर गुड़ लेकर राजस्थान को जाने की कोशिश करता है वह पकड़ा जाता है। गरीब आदमी तो स्मगलिंग कर ही नहीं सकता और करने की कोशिश करता है तो पकड़ा जाता है। आप आंकड़े निकलवा कर देख लें जितने स्मगलिंग करते हुए पकड़े गए होंगे उन मे से ज्यादातर गरीब आदमी होंगे अमीर बहुत कम पकड़े गये होंगे। ज्यादातर गठड़ी में ले जाने वाले पकड़े जाते हैं लेकिन किसी ट्रक वाले को या किसी कार वाले को नहीं पकड़ा गया। शायद एक आध को पकड़ लिया हो और वह भी नाम के तौर पर। इसी स्मगलिंग की वजह से चीज़ों की कीमतें बढ़ रही हैं। डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं समझता हूं कि यह सारी चीजें सरकार के अपने बस में हैं। अगर सरकार चाहे तो पैदावार बढ़ सकती है और अगर न चाहे तो नहीं बढ़ सकती, इसी तरह से यह अगर कीमतों में रोकथाम करना चाहें तो कर सकती है और न चाहे तो यह नहीं रुक सकतीं। जो कीमतें इतनी बढ़ गई हैं इस में सारा दोष सरकार का है। यह जो हमारे वज़ीर हैं यह ठीक ढंग से लोगों की रहनुमाई नहीं कर रहे। पहले जो रहनुमा हुआ करते थे अगर उन में से किसी का लड़का कोई गलत बात करता था तो वह उस को डांट देता था और उस को बड़ी से बड़ी सज़ा देने को तैयार हो जाता था। लेकिन अब यह चीज़ नहीं की जा रही। अब जो हमारे रहनुमा हैं उन के सामने हम रोज़ उनके लड़कों की बुराइयां लाते रहते हैं लेकिन वह कुछ नहीं करते। अगर बड़े आदमी बुरे होंगे तो लाज़मी है कि उन की देखा देखी बाकी भी वैसा करना शुरू कर देंगे। इस लिए मैं उन से प्रार्थना करूंगा कि हमारे रहनुमाओं को त्याग और तपस्या का जीवन बिताना चाहिये। धन कमा कर लोगों को गलत रास्ते पर न डाला करें। वे लोगों को स्मगलिंग का, भ्रष्टाचार का, और रिश्वतस्तानी का सबक न दें।

इतना कह कर मैं, डिप्टी स्पीकर साहिबा आप का धन्यवाद करता हूं जो आप ने मुझे समय दिया है।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ (ਰਾਏਕੋਟ): ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਪੇਸ਼ਤਰ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਮਸਲੇ ਤੇ ਕੁਝ ਕਹਾਂ, ਮੈਂ ਕੈਪਟਨ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਹੌਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਟਰੇਜ਼ਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਨੇ, ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਉਹ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਥੋੜਾ ਥੋੜਾ ਬਾਹਰ ਲਿਆਂਦੇ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਫਿਰ ਵਾਪਸ ਲੈਂ ਜਾਂਦੇ ਸੀ। ਹਰ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਉਹ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦੇ ਮੁਸਤਹਿਕ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਚੰਗੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਹਨ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੇਰਾ ਅਜ ਕੁਝ ਬੋਲਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਜਦੋਂ ਇਹ ਇਕ ਖੂਬਸੂਰਤ ਬਿਆਨ, ਖੂਬਸੂਰਤ ਕਾਗਜ਼ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਫਰਜ਼ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇ ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਾ ਕਹਾਂ। ਆਨਰੇਬਲ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ]

ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੁਝ ਅੰਕੜੇ ਦਿਤੇ ਨੇ, ਕੁਝ ਫਿਗਰਜ਼ ਦਿਤੀਆਂ ਨੇ, ਔਰ ਕੁਝ ਵਜੂਹਾਤ ਦਸੀਆਂ ਨੇ, ਪਰਾਈਸਿਜ਼ ਦੇ ਵਧਣ ਦੀਆਂ ਔਰ ਕੁਝ ਕਦਮ ਦਸੇ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰਾਈਸਿਜ਼ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਠਾਏ ਨੇ। ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਗਲਾਂ ਇਸ ਕਾਗਜ਼ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਨੇ ਉਹ ਤਾਂ ਵਜ੍ਹਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਰਾਈਸਿਜ਼ ਦੇ ਰਾਈਜ਼ ਹੋਣ ਦੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਵਜੂਹਾਤ ਹੋਰ ਨੇ ਔਰ ਉਹ ਹੈ ਉਹ ਸਲੋਗਨ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਸਰਕਾਰੀ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਲਗਾਇਆ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਸਲੋਗਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਾਰੇਨਰਜ਼ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਕਢਣ ਵਾਸਤੇ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਲੈਂਡ ਟੂ ਦੀ ਟਿਲਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਉਹੀ ਸਲੋਗਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਲਗਾਂਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਕਿ ਇਸ ਪਾਲਿਸੀ ਨਾਲ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਪਾਲਿਸੀ ਨੇ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਬੇ ਦੀ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਦੁਗਣੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ਇਹ ਇਕ ਲੰਬਾ ਚੌੜਾ ਮਜ਼ਮੂਨ ਹੈ ਔਰ ਮੈਂ ਇਸ਼ ਬਾਰੇ ਬਜਟ ਡਿਸਕਸ਼ਨ ਵੇਲੇ ਕੁਝ ਕਹਾਂਗਾ। ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੌਰਮਿੰਟ ਇਸ ਬਾਤ ਦੀ ਤਰਫ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕਿਉਂ ਘਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਗਰ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਦਸਿਆ ਨਹੀਂ ਔਰ ਇਸ ਨੇ ਉਹ ਵਜੂਹਾਤ ਦੱਸੀਆਂ ਨਹੀਂ ਔਰ ਨਾ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਇਹ ਨਾਰਾ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਹਰ ਇਕ ਟਿਲਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਔਰ ਇਸ ਸਲੋਗਨ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਪਿਛੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਐਗਰੇਰੀਅਨ ਰੀਫਾਰਮਜ਼ ਲਿਆਂਦੇ ਜਿਹੜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੀਫਾਰਮਜ਼ ਕੀਤੇ ਉਹ ਰੀਫਾਰਮਜ਼ ਲਿਆਣ ਵਾਲਾ ਜਿਸ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਅਸਰ ਸੀ ਉਹ ਪਰਾਈਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸੀ ਔਰ ਉਸ ਪਰਾਈਮ ਮਨਿਸਟਰ ਨੇ ਇਕ ਦਫਾ ਆਪਣੀ ਇਸ ਪਬਲਿਕ ਸਪੀਚ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਖੇਤੀ-ਬਾੜੀ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਮਗਰ ਅਸਰ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀਆਂ ਰੀਫਾਰਮਜ਼ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਮੁਲਕ ਤੇ ਪਿਆ। ਦਰ-ਅਸਲ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਪੈਦਾਵਾਰ ਦਾ ਘਟ ਹੋਣ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਹੋਲਡਿੰਗ ਤੇ ਸੀਲਿੰਗ ਲਗਾਉਣਾ ਹੈ। ਹੁਣੇ ਕੈਪਟਨ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੈਕੇਨਾਈਜ਼ਡ ਫਾਰਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਲਿਮਟਿਡ ਅਨਇਕਨਾਮਿਕ ਹੋਲਡਿੰਗ ਤੋਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਧ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਇਕ ਅਨਇਕਨਾਮਿਕ ਹੋਲਡਿੰਗ ਐਵਰੇਜ ਫੈਮਿਲੀ ਦੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ 5 ਜਾਂ 6 ਮੈਂਬਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸੀਲਿੰਗ ਇਨ੍ਹਾਂ 30 ਸਟੈਂਡਰਡ ਏਕੜ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਸ ਹੋਲਡਿੰਗ ਤੋਂ ਸਾਲਾਨਾ ਆਮਦਨੀ 3,600 ਰੁਪਏ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਜਿਥੇ ਇਕ ਫੈਮਿਲੀ 5—6 ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ 30 ਸਟੈਂਡਰਡ ਏਕੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਮਾਰਕਿਟ ਵਿਚ ਕੀ ਲਿਆ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਫਿਰ 30 ਸਟੈਂ-ਡਰਡ ਏਕੜ ਵਾਲੇ ਹੀ ਕਿੰਨੇ ਨੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਕਿਤਾਬ ਦਿਤੀ ਸੀ 'ਪੰਜਾਬ ਆਨ ਦੀ ਮਾਰਚ' ਉਸ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ $4\frac{1}{2}$ ਲਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਸਰਪਲਸ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੇ 2 ਲਖ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਵਸਾਉਣੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਹਿਸਾਬ ਲਾ ਕੇ ਵੇਖ ਲਉ ਕਿ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਦੋ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਦਬ ਨਾਲ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਨੂੰ ਦੋ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਵੋਗੇ ਉਸ ਤੋਂ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਉਹ ਕਣਕ ਮਾਰਕਿਟ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਵੇਚੇ। ਮੈਂ ਇਸ ਸੀਲਿੰਗ ਦੀ ਰੀਫਾਰਮ ਨੂੰ ਜਾਂ ਦੋ ਦੋ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਭੁਖ ਦੀ ਵੰਡ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੀ ਕਮੀ ਦਾ ਜੋ ਰੂਟ ਕਾਜ਼ ਹੈ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਤੁਰਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਤੁਰ ਸਕਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਲਸੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਉਪਰ

ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦਾ ਹੌਂਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਪਾਲਸੀ ਗਲਤ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਰਦਾਰ ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ, ਪੈਪਸੂ ਦੀ ਤਾਰੀਫ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਪਰੋਂ ਜ਼ੋਰ ਪੈਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਪੈਪਸੂ ਵਿਚ ਇਹ ਗੁਰਬਤ ਦੀ ਵੰਡ ਵਾਲੀ ਰਿਫਾਰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿਤੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦਸਣ 2, 3 ਜਾਂ 4 ਏਕੜ ਵਾਲੇ ਕਲਟੀਵੇਟਰ ਤੋਂ ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਮੀਦ ਰਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੋਡਿਊਸ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਵੇਚ ਸਕੇ। ਦਰ ਅਸਲ ਇਹ ਪਾਲਸੀ ਹੀ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਇਥੇ ਫੇਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਤਾਂ ਇਹ ਲਾਗੂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਬਲਕਿ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਰੂਸ ਅਤੇ ਚੀਨ ਵਿਚ ਫੇਲ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਫਾਰਮਿੰਗ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਫੇਲ੍ਹ ਰਹੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਥੇ ਜੁਆਇੰਟ ਫੈਮਿਲੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਖੂਨ ਦੀ ਟਾਈ ਸੀ, ਰਿਸ਼ਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਹੁਣ ਸਟ੍ਰੇਂ-ਜਰਜ਼ ਵਿਚ ਜੁਆਇੰਟ ਫਾਰਮਿੰਗ ਚਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਨਾਲ ਮੁਲਕ ਦੀ ਪੈਦਾ-ਵਾਰ ਵਧਾ ਸਕਣ। ਇਹ ਮੁਮਕਿਨ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਇਕ ਇਕਨਾਮਿਕ ਹੋਲਡਿੰਗ ਹੋਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਫਰਟੀਲਾਈਜ਼ਰਜ਼ ਮੁਫਤ ਜਾਂ ਸਸਤੇ ਹੋਣ, ਚੀਪ ਕਰੈਡਿਟ, ਸਸਤੀ ਇਰੀ-ਗੇਸ਼ਨ ਬਿਜਲੀ ਮੁਫਤ ਅਤੇ ਲੈਂਡ ਤੇ ਭਾਰ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਟੈਕਸੇਸ਼ਨ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਅਜ ਤਾਂ ਪੈਦਾ-ਵਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਇਨਸੈਂਟਿਵ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਲੈਂਡ ਰੈਵੇਨਿਊ ਵੀ ਟੈਕਸੇਸ਼ਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ? 3600 ਰੁਪਏ ਆਮਦਨੀ ਵਾਲੇ ਤੇ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਫਿਰ 30 ਏਕੜ ਵਾਲਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ 3600 ਰੁਪਏ ਸਾਲਾਨਾ ਆਮਦਨੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੇ ਕਿਉਂ ਇਤਨੇ ਟੈਕਸ ਲਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ? ਦਰਜਨਾਂ ਸੈਸ ਲਾਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਇਹ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੂੰ ਕਰੱਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰੂਟ ਕਾਜ਼ ਵਲ ਤੁਸੀਂ ਜਾਂਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਥੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧੇ ਕਿਵੇਂ। ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੇ ਰੀਜ਼ਨ ਦਿਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਸੈਂਟਰ ਨੇ ਸਾਡੀ ਗਲ ਮੰਨੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਥੋਂ ਸਾਡੀ ਕਣਕ ਐਕਸਪੋਰਟ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਗਰ ਕੋਈ ਦਿਆਨਤਦਾਰ ਸਰਕਾਰ ਹੁੰਦੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਡਰ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਇਹ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨ ਲੈਂਦੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਤੋਂ ਅਨਾਜ ਚੂੰਕਿ ਬਾਹਰ ਭੇਜਣ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਬਾਹਰੋਂ ਆਈ ਹੋਈ ਕਣਕ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਥੇ ਬੜੀਆਂ ਅਜੀਬ ਅਜੀਬ ਗਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਥੇ ਦੀ ਮਿਲ ਵਿਚ ਬਣੀ ਚੀਨੀ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਦੀਆਂ ਮਿਲਾਂ ਵਿਚ ਬਣੀ ਚੀਨੀ ਇਥੇ ਭੇਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਰਚਨਾ ਰਚ ਦਿਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਬੜਾ ਹੀ ਔਖਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਟੈਂਡ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਵਿਚ ਖੁਦ ਕੁਝ ਕਮੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਅਪਰਾਈਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਇਨਕੁਆਇਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਵਜ਼ੀਰ ਵੀ ਡਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਖਿਲਾਫ ਵੀ ਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਟੈਂਡ ਲੈਣ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੁਰਅਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਵਰਨਾ ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਕੀ ਔਖਿਆਈ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸੂਬਾ ਭੁਖਾ ਮਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਕਣਕ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਭੇਜਦੇ। ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੰਟਰੋਲ ਆਰਡਰ ਤੇ ਕਮੋਡਿਟੀ ਆਰਡਰ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੀ ਬਣੇਗਾ। ਇਹ ਆਡਰ ਕੀ ਰੇਤ ਤੇ ਚਲਣੇ ਹਨ ਜਦ ਕਣਕ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਸਭ ਫਜ਼ੂਲ ਹਨ। ਕਲ ਇਥੇ ਸਵਾਲ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਕ ਕਮੇਟੀ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ]

ਟ੍ਰੇਡਰਜ਼ ਦੀ ਬਣਾਈ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਇਹ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਕਣਕ ਦੀ ਬੇਸਿਕ ਪ੍ਰਾਈਸ ਸੈਟਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਜਦੋਂ ਪੁਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਡਿਊਸਰ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, 'ਨਹੀਂ ਕਲਟੀਵੇਟਰ ਦਾ ਇੰਟਰੈਸਟ ਸਰਕਾਰ ਵਾਚ ਕਰੇਗੀ।' ਸਰਕਾਰ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਇੰਟਰੈਸਟ ਵਾਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਤੇ ਐਲੀਗੇਸ਼ਨ ਲਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬਲੈਕਮਾਰਕਿਟੀਅਰਜ਼ ਦਾ ਇੰਟਰੈਸਟ ਵਾਚ ਕਰਦੀ ਹੈ। (ਤਾੜੀਆਂ) ਇਹ ਮੈਂ ਅਗੇ ਚਲਕੇ ਦਸਾਂਗਾ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਬੈਠੀ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਕਣਕ ਉਗਾਉਣ ਵਿਚ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਰੁਪਏ ਏਕੜ ਪਿਛੇ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕਣਕ ਕਿਉਂ ਉਗਾਵੇ। ਫਿਰ ਕਣਕ ਦੀ ਪ੍ਰਾਈਸ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਨੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਜੋ ਕਣਕ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੈਂਟਰ ਨੂੰ ਐਡਵਾਈਜ਼ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਕਣਕ ਦੀ ਮਿਨੀਮਮ ਪਰਾਈਸ ਕੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਤਾਂ ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਲਹਾਮ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਖਰਚ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਆਮਦਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕੀ ਬਚਦਾ ਹੈ। ਕਾਗਜ਼ੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਲੈਕਮਾਰਕਿਟੀਅਰ ਦੀ ਪੱਕੀ ਹਮਦਰਦੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੇ 14 ਰੁਪਏ ਮਣ ਕਣਕ ਵੇਚੀ ਤਾਂ ਉਸੇ ਦਾ ਭਾਅ 27 ਰੁਪਏ ਮਣ ਕਿਉਂ ਹੋ ਜਾਵੇ ? ਇਸ ਦੀ ਵੀ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਲੈਕ-ਮਾਰਕਿਟੀਅਰ ਆਫ ਦੀ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਜੋ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲਿਸਟ ਅਤੇ ਫੈਕਟਰੀ ਓਨਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਾਈਨੈਂਸ਼ੀਅਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਚਾਹ ਪੀਂਦੇ ਹਨ, ਰੋਟੀ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਫੰਡਜ਼ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਕ ਸਕਦੇ ਹਨ ਬਲੈਕਮਾਰ-ਕਿਟਿੰਗ ਕਰਨ ਤੋਂ। ਇਹ ਸਰਕਾਰੀ ਆਰਡਰ ਕੀ ਕਰਨਗੇ, ਇਹ ਬੇਮਾਅਨੀ ਹਨ, ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਪਕੜਿਆ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਖਾਲਫ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਛੋਟੇ ਮੋਟੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਜਿਹੜੇ ਅਸਲੀ ਮੁਜਰਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਅਸੀਂ ਲਿਸਟ ਦਿਤੀ ਬਲੈਕਮਾਰਕਿਟੀਅਰਜ਼ ਦੀ, ਪਰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਇਹ ਲੁਧਿਆਣੇ ਗਏ 50, 000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਥੈਲੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ? ਸਭ ਤੋਂ ਬੁਰੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰੂਲਿੰਗ ਪਾਰਟੀ ਬਲੈਕਮਾਰਕਿਟੀਅਰਜ਼ ਪਾਸੋਂ ਫੰਡਜ਼ ਲੈ ਕੇ ਕੰਮ ਚਲਾਵੇ। ਉਥੇ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ ਜਿਥੇ ਲਖਾਂ ਰੁਪਿਆ ਬਲੈਕਮਾਰਕਿਟੀਅਰਜ਼ ਪਾਸੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਾਰਟੀ ਫੰਡਜ਼ ਨੂੰ ਰੀਪਲੀਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਫਜ਼ੂਲ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਲ ਦੀ ਤਹਿ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਇਥੇ ਕੈਪਟਨ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕ ਗਲ ਆਖੀ ਉਹ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਪਟਰੋਲ ਸਸਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਾਵਰ ਸਸਤੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਟਰੈਕਟਰ ਸਸਤੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਥੇ ਤਕ ਸਰਕਾਰ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਤਿੰਨ ਏਕੜ ਵਿਚ ਟਰੈਕਟਰ ਚਲਾ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਕੁਆਪ-ਰੇਟਿਵ ਫਾਰਮਿੰਗ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕੀ, ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਜੁਆਇੰਟ ਫੈਮਿਲੀ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਤੋੜ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਕ ਇਕ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਵੰਡ ਕੇ ਕਿਵੇਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦੇ ਕੁਝ ਭਰਾ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਹਾਮੀ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸਿਸਟਮ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ

ਇਸ ਸਮਸਿਆ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਐਕਸਪਲਾਇਟ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜ਼ਮੀਨ ਸਬੰਧੀ ਗਾਂਧੀਅਨ ਪਲਾਨ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼੍ਰੀਮਨ ਨਾਰਾਇਣ ਕਮੇਟੀ ਬਿਠਾਈ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ 75 ਤੋਂ 80 ਫੀਸਦੀ ਲੋਕ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ। ਇਸ ਲਈ ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਪੇਂਡੂ ਏਰੀਆ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਜੇਕਰ ਪੇਂਡੂ ਏਰੀਆ ਅਜ ਭੁਖ ਤੇ ਦੁਖ ਵਿਚ ਰਹੇ ਤਾਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰੱਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ?

ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੂਰਲ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਲੋਹਾਰਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿਆਂਗੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿਆਂਗੇ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰੂਰਲ ਇੰਡਸਰੀਅਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜੁਤੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਉਥੇ ਹੀ ਟਰੇਨਿੰਗ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਕਾਇਮ ਕਰ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਬਸਿਡੀ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਪ੍ਰੈਸ਼ਰ ਘਟ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਇਕਨਾਮਿਕ ਹੋਲਡਿੰਗ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਟੇਟਮੈਂਟਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅੰਕੜੇ ਦੇ ਕੇ ਦਬਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੁਖ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਔਰ ਇਸ ਪਿਛੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁਦਗਰਜ਼ੀ ਲੁਕੀ ਪਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੋਟਾਂ ਲੈਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਣੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਐਕਸਪਲਾਇਟ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ। ਅਜ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਟੈਂਪਟੇਸ਼ਨ ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਰੁਪਿਆ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ ਕਿ ਕਦੋਂ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਮੈਂ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਤਕ ਟੈਂਪਰੇਰੀ ਟੈਕਸ ਅਧੀਨ 3 ਕਰੋੜ 86 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਤੇ ਖਰਚ ਹੋਣ ਲਈ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਦੋ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਧੇਲਾ ਵੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ ? ਇਹ ਉਹ ਟੈਂਪਰੇਰੀ ਟੈਕਸ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨਾਂ ਚਲੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਵਾਵੇਲਾ ਮਚਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੁਣ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਇਹ 10 ਕਰੋੜ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਤਾਂ ਖਰਚ ਕਰਾਂਗੇ। ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚਲਾਕੀਆਂ ਤੋਂ ਵਾਕਫ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਭੁਲੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅਗਲੀਆਂ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਆਉਣਗੀਆਂ ਤਾਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਵੋਟ ਲੈਣ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਵੰਡਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵੰਡਣਗੇ ਤਾਂ ਜੋ ਵੋਟਾਂ ਲਈਆਂ ਜਾ ਸਕਣ। ਮੈਂ ਇਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਜਿਹੜੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਹੋਵੇ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਡਰ ਨਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਇਥੇ ਇਹ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ ਅਤੇ ਲੋਕੀਂ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਭਲਾ ਗਰੀਬ ਹਨ ਵਡੇ ਵਡੇ ਆਦਮੀ ਵੀ ਚੰਗੀਆਂ ਸਿਚੂਏਸ਼ਨਜ਼ ਵਿਚ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਹੁਣ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦਾ ਰੂਟ ਕਾਜ਼ ਕੀ ਹੈ ? ਕੀ ਪੰਡਤ ਜੀ ਜੇਕਰ ਮੈਨੂੰ ਦਸ ਸਕਣਗੇ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ]

ਇਹ ਅਨਇਕਨਾਮਿਕ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ? ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਹ ਮਸਲਾ ਹਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਕਦੇ ਨਹੀਂ।

ਹੁਣ ਪ੍ਰਾਈਸਿਜ਼ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਡਤ ਜੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਡੈਫੀਸਿਟ ਫਿਨਾਂਸਿੰਗ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਅਜ ਦੀ ਗਲ ਨਹੀਂ, ਡੈਫਿਸਿਟ ਫਿਨਾਂਸਿੰਗ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਮੁਖਤਲਿਫ ਪਾਰਟੀਆਂ ਕਿੰਨੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਰੌਲਾ ਪਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਪਰ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਡਿਵੈਲਪਿੰਗ ਇਕਾਨੋਮੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਰੁਪਿਆ ਸਰਕੂਲੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਨੇ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਤੀਜੀ ਗਲ ਵੀ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਰੁਪਿਆ ਬਲੈਕ ਮਾਰਕਟ ਵਿਚ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਮੁਆਫ ਕਰਨਗੇ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਇਹ ਗਲ ਕਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਹ ਰਾਤ ਨੂੰ 5 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਨੋਟ ਛਾਪ ਲੈਣ ਸਵੇਰ ਤੇ ਨੂੰ ਨੋਟ ਬਦਲ ਦੇਣ ਤਾਂ ਵੇਖਣ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਲੁਕਿਆ ਰੁਪਿਆ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਵਡੇ ਵਡੇ ਆਦਮੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਨਿਕਲ ਆਵੇਗਾ। (ਇਕ ਮੈਂਬਰ: ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਵੀ ਨਿਕਲ ਆਵੇਗਾ) ਠੀਕ ਹੈ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਵੀ ਨਿਕਲ ਆਵੇਗਾ ਪਰ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਤਾਂ ਕਾਬਲੀਅਤ ਦਾ ਰੁਪਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਨਾਲਾਇਕਾਂ ਪਾਸੋਂ ਨਿਕਲੇਗਾ, ਵਡੇ ਵਡੇ ਸੇਠਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਕੋ ਕੇ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਪਾਸੇ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਛਾਪਾ ਮਾਰੇ। ਫਿਰ ਡੀ. ਆਈ. ਆਰ. ਕਿਸ ਤੇ ਲਾਵੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਸੋਚਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸਖਤੀ ਕਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪ ਰੁਪਏ ਮੰਗਣੇ ਹਨ ? ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਿਟੀਕਲ ਪ੍ਰੈਸ਼ਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਫਿਰ ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀ ਹਨ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਪ੍ਰੈਸ਼ਰ ਰਖਦੇ ਹਨ ਫਿਰ ਕਿਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਲੈਕ ਮਨੀ ਨੂੰ ਰੋਕ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਹਕੂਮਤ ਵਿਚ ਤਾਂ ਤਿੰਨ ਆਦਮੀ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਰਹੇ ਹਨ ; politician in power, industrialist hand in glove with the politician in power and corrupt officers taking shelter of those politicians. ਇਥੇ ਦਿਆਨਤਦਾਰੀ ਦਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ। ਦਿਆਨਤਦਾਰ ਆਦਮੀ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਦਿਆਨਤਦਾਰ ਅਫਸਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਫਿਰ ਵਿਜੀਲੈਂਸ ਵਾਲੇ ਡਿਗਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਦਿਆਨਤਦਾਰ ਆਦਮੀ ਤੇ। ਇੰਨੀ ਹਾਲਤ ਖਸਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਗਲ ਬਿਨਾ ਝਿਜਕ ਦੇ on the floor of the House ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਰਾਜ ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਰਹੀ ਤਾਂ ਭੁਖਾ ਮਰੇਗਾ। ਇਥੇ ਡੀ. ਆਈ. ਆਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। (ਵਿਘਨ)

ਇਕ ਗੱਲ ਕੈਪਟਨ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਚੱਕੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਕਹੀ ਸੀ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਾਰਨਿੰਗ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਚੱਕੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸਕੀਮ ਲਿਆਉਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਚੱਕੀ ਵਾਲੇ ਸਾਡੀ ਖੁਰਾਕ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਕੀ ਹੱਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ? ਕੀ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੱਲ ਕਰਨਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਚੱਕੀ ਵਾਲੇ ਆਟਾ ਤਾਂ ਇਥੇ ਪੀਹਣ ਅਤੇ ਵੇਚਣ ਜਾ ਕੇ ਲਖਨਊ ਦੇ ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ? ਅਜ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਮਿਲਾਂ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਟਾ ਭੇਜ ਰਹੇ ਹਨ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲੋਂ ਕਣਕ ਸਸਤੇ ਭਾ ਤੇ ਖਰੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਪਣੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਬਾਹਰਲੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਟਰੱਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਆਪਣੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਮਾਲ ਬਲੈਕ ਮਾਰਕਿਟ ਵਿਚ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਵੇਚਦੇ ਹਨ। ਅਗਾਂਹ ਲਈ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਫਿਰ ਕਣਕ

ਦੀ ਟ੍ਰੇਡ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿਲਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਫਿਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਗੁੜ ਅਤੇ ਸ਼ਕਰ ਦੀਆਂ ਪਰਾਈਸਿਜ਼ ਦਾ ਵਧ ਜਾਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਇਸ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਇੰਨੀ ਮਹਿੰਗਾਈ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗੁੜ ਸ਼ੱਕਰ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ ? ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਘਟ ਹੈ ਅਤੇ ਸਪਲਾਈ ਜਾਂ ਡੀਮਾਂਡ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਤਕ ਪਰੋਡਕਸ਼ਨ ਨਾਂ ਵਧੇ ਡੀਮਾਂਡ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪਾਪੂਲੇਸ਼ਨ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਸੋਚਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਵਧਾਣ ਦੇ ਕੀ ਤਰੀਕੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਸੋਚਣ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕ ਭੁਖੇ ਮਾਰਨੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੌਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਫਰਟਿਲਾਇਜ਼ਰ ਵਧ ਦੇਣ ਨਾਲ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਵਧ ਸਕਦੀ ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਬੇਸਿਕ ਰੀਫਾਰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇੰਡਸਟਰੀ ਨੂੰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਪ੍ਰੈਸ਼ਰ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਘੰਟੀ) ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਤੁਹਾਡਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਡਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ।

पंडित भागीरथ लाल (ਪਠਾਨਕੋਟ) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मुझे इस बात की खुशी है कि आप ने मुझे बजट के विषय पर बोलने का मौका दिया है। अभी तक जो चर्चा हुई है वह यही है कि, एक तो महंगाई क्यों है, दूसरे इस महंगाई को रोकने के साधन क्या हैं, हमारी पैदावार

12.00 noon

कैसे बढ़े और हमारा उत्पादन दुगना कैसे हो। यह बात है जिस पर बड़ी गहराई से इस हाऊस में विचार हो रहा है। बाकी यह काम सरकार का है कि वह किस बात को मानना चाहती है और किस को नहीं। यह तो आगे चलकर वक्त ही बतायेगा कि कौन सा रास्ता ठीक है। मगर मैं यहां पर दो-तीन बातें अर्ज करना चाहता हूं। हमारे भारत में कांग्रेस की गवर्नमेंट है, दूसरे शब्दों में हम इसे पंडित नेहरू की हकूमत भी कह सकते हैं। इस जमात को आप कह सकते हैं कि यह बहुत बड़ा पेड़ है और इस को बड़े बड़े महापुरुषों के खून से पाला गया है। यह एक बहुत ही मजबूत वृक्ष है। मगर आजकल के हालात देख कर मुझे यह कहना पड़ता है कि इस पेड़ में चूहे आ घुसे हैं जो कि कभी इस मज़बूत वृक्ष को नुक्सान पहुंचा सकते हैं। यह चूहा महंगाई का है जो इस वृक्ष को खोखला करता चला जा रहा है। इस बात के लिये हमें अब विचार करना बड़ा ही ज़रूरी हो गया है। मैं इस अमर पर खुले शब्दों में कहना चाहता हूं। बहुत हद तक लोगों की सरकार ने इमदाद भी की मगर सब से बड़ी बात दुःख की यह है कि आज तक उत्पादन के मुताल्लिक जो भी हमें खबरें मिली हैं वह बिल्कुल ग़लत मिली हैं। हमारा उत्पादन बढ़ा नहीं बल्कि इस में कमी हुई है। स्कीमों के मुताबिक जितना यह बढ़ना चाहिये था यह बढ़ा नहीं बल्कि इस में कमी हुई है। इसके मुताल्लिक मैं कह सकता हूं कि खुराक मांगने वाले ज़रूर बढ़े हैं मगर उत्पादन नहीं बढ़ा। इसके इलावा, गेहूं, चीनी और गुड़ वगैरा में भी बहुत सी कमी हुई है। इस कमी के बहुत से कारण हैं जिन की तरफ मैं आपका ध्यान दिलाना ज़रूरी समझता हूं। उत्पादन बढ़ाने के लिये चार चीजों का होना बड़ा ही ज़रूरी है। सब से पहले तो अच्छी ज़मीन का होना ज़रूरी है जिस से उपज ज़्यादा होगी। फिर उपज करने के लिये नये औज़ारों का जो

[पंडित भागीरथ लाय]

उपज करने के नये ढंग हैं उन का भी अपनाना जरूरी है। इस के साथ जहां और बातें हैं वहां साथ साथ मेहनत का भी होना जरूरी है। जब तक इन चीज़ों का हम प्रोत्साहन नहीं करेंगे हम तरक्की नहीं कर सकते। मगर हम देखते हैं कि ज़मीन की जहां काश्तकार के पास कमी होती जा रही है वहां उत्पादन की भी हमारे हां कमी होती जा रही है। पंजाब का किसान बड़ा मेहनती है, वह इतना मेहनतकश है कि दूसरे सूबों में भी जा कर वह बड़े बड़े फार्म बनाता है और मुल्क की पैदावार बढ़ाता है। मैं हाल ही में पीलीभीत गया। मैं ने वहां पर अपने एक दवाबे के दोस्त का फार्म देखा। यह फार्म ऐसा था जिसे देख कर दिल खुश होता है। इसे देख कर पता चलता है कि इस पंजाबी ने कितनी मेहनत की है। यह बात नहीं कि हमारे हां कुछ पैदा नहीं होता या किसान मेहनत नहीं करता मगर कुछ ऐसे नकायस हैं जिन की वजह से हमें घाटा रहता है। अगर कोई चीज़ मिलती है तो ब्लैक में ही मिलती है। इस का कारण भी हम ही हैं। पिछले दिनों एक डिपो होल्डर पकड़ा गया। उस ने मेरे से इमदाद चाही मगर मैं ने उस से पूछा कि पहले यह बताओ कि पकड़े क्यों गये थे। पहले यह सच सच बताओ। उस ने बताया कि डिपो को चलाने के लिये हमें कुछ बेगारें भी करनी पड़ती हैं। कभी कोई आता है कभी कोई किसी को दो सेर, किसी को तीन सेर और किसी को 5 सेर तक की चीनी देनी पड़ती है। तो मैं यह बात भी इस सरकार से कहूंगा कि डिपो होल्डरों पर बेगार का काम नहीं होना चाहिये।

एक तो मैं यह बात आप के नोटिस में लाना चाहता था। इस के साथ ही दूसरी बात जो मैं अर्ज़ करनी चाहता हूं वह यह है कि खांड का हमें 14 हज़ार टन के करीब कोटा मिलता है गुड़ का भाव महंगा हो जाने की वजह से जो छोटे छोटे ज़मींदार हैं वह भी खांड ही चाहते हैं। गुड़ भी वही भाव पर बिक रहा है और उसी भाव पर खांड बिक रही है। एक बात हम को माननी पड़ेगी कि जिस गांव से यह शिकायत आई कि वहां अनाज की कमी है तो वहां पर ही डिपो खोल दिया गया। इस बात का श्रेय इस सरकार को इस लिये दिया जाता है कि इस ने अन्न संकट पड़ने पर हज़ारहा डिपो खोले। आज महीना, डेढ़ महीना हो गया है और आटे की और अनाज की सप्लाई हो रही है मगर कहीं न मिलने की कोई शिकायत नज़र नहीं आती। हां एक बात ज़रूर मैं इस सरकार से कहूंगा कि यह एक सोचने की बात है कि जो अनाज हम ने 38-39 रु० मन के भाव से लोगों से खरीद किया वह 49 रु० क्विंटल के भाव से क्यों बेचा जा रहा है। यह 10 रु० का मुनाफा बहुत ज्यादा है। ठीक है गोदाम का खर्च और दूसरे खर्च भी बहुत होते हैं मगर मैं यह बात इस सरकार से ज़रूर कहूंगा कि आखिर इतना फर्क नहीं होना चाहिये. इस में ज़रूर कुछ न कुछ कमी दिखानी चाहिये। अगर सरकार इस फर्क को कम कर दे तो इस से अनाज और सस्ता लोगों को मिल सकता है। जब कोई दैवी आपत्ति आती है, तो इसमें कोई शक नहीं कि सरकार करोड़ों रुपए मज़दूरों को और किसानों को खुशहाल करने पर लगा देती है। लेकिन यह हमेशा के लिये तसल्लीबख्श हल नहीं। यहां बहुत बातें की गई हैं और यह कहा गया है कि हर जगह ब्लैक मार्किटिंग होती है। और एम०एल०एज़० पर, दुकानदार पर, आफीसर्ज़ पर और छोटे छोटे जमींदार पर शक किया जाता है। इसकी वजह क्या है ? इसकी वजह यह है कि हम इखलाक से गिर गए हैं और लोगों की यह हालत हो गई है कि गंगा गए तो गंगा दास, जमुना गए तो जमुना दास। कभी इधर चले गए कभी उधर गए। यह हो रहा है। इसलिये यह शक होने

लगा है। डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं यह बतलाना चाहता हूं कि चाहे वह छोटा जमींदार हो, चाहे वह मुलाजिम हो, किसान हो, या दुकानदार हो, और चाहे वह सियास्तदान हो, अगर सभी अपनी अपनी ड्यूटी समझ जाएं तो सारी बात ठीक हो सकती है और देश का नक़शा बदल सकता है।

चौधरी मुख्तियार सिंह मलिक (सोनीपत) : डिप्टी स्पीकर साहिबा मुहतरिमा, आज इस ईवान के अन्दर जो मसला ज़ेरे बहस है, उसके मुताल्लिक मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूं कि यह एक पार्टी का ही सवाल नहीं, बल्कि यह सारे देश का सवाल है और पंजाब के सूबे का सवाल है। आज पंजाब के अन्दर महंगाई के कारण जो हा-हा कार मचा हुआ है उसकी कोई मिसाल नहीं है। इसकी जिम्मेदारी आज इस हकूमत पर है। क्योंकि इस सिलसिले में जो हकूमत अपनी पालिसी ले डाउन करती है, उसका असर पड़ता है।

अभी सरदार गुरनाम सिंह जी ने कहा कि भाव बढ़ गए हैं, और पैदावार कम हो गई है। उसका क्या कारण है ? इसका कारण तो यह है कि इस हकूमत ने किसान का इनीशिएटिव खत्म कर दिया है। दूसरा कारण यह है कि उस किसान पर परमात्मा की मार हो जाती है। और उसकी फसलें तबाह हो जाती हैं। गवर्नमेंट की तरफ से किसान के ऊपर सीलिंग लगाई जाती है उसकी वजह से अनइकनामिक होल्डिंग्ग हो जाती है, क्योंकि उसमें किसान की दिलचस्पी नहीं रह जाती। क्यों ऐसा होता है, यह सब मैं फिर बताऊंगा। लेकिन अभी जैसा कि कैप्टन रत्न सिंह जी ने फरमाया कि किसानों को इनसेंटिव दिया जाए, और इस तरह से उन्हें अपने फार्म मैकनाइज्ड करने के लिये ट्रैक्टर्ज़ और दूसरी सारी सहूलियात दी जाएं, यह सुन कर मुझे प्राइमरी में पढ़ते वक्त की एक बात याद आ गई, वह डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं आपकी मार्फत इस हाउस को सुनाना चाहता हूं। एक समुद्र के किनारे तीन बेवकूफ बैठे थे। उनमें से एक ने कहा कि अगर समुद्र में आग लग जाए तो झट दूसरे ने पूछा कि मछलियां कहाँ जाएं। तीसरा भी चुप बैठा न रह सका। उसने झट से उत्तर दिया कि मछलियां कहां जाएं, पेड़ पर चढ़ जाएं। यह तो फाजिल मैम्बर हैं। मैं उनके साथ तो अपने को नहीं जोड़ना चाहता लेकिन यह कहना चाहता हूं कि जब कैप्टन रत्न सिंह ने कहा कि किसानों को ट्रैक्टर्ज़ दिए जाएं तो सरदार साहब ने कहा कि चलाएंगे कहां तो मैं उसका जवाब देना चाहता हूं कि ट्रैक्टर्ज़ चलाएंगे कहां, चलाएंगे वज़ीरों की कोठियों की छतों पर, क्योंकि मैं ने पढ़ा है कि किचन गार्डन में वैजिटेबल पैदा की जाएगी। जब वैजिटेबल होगी और पैदावार बढ़ाई जाएगी तो फिर वज़ीरों की छतों पर ही ट्रैक्टर्स चलेंगे। पंडित जी। याद रखना जब ट्रैक्टर्ज़ दो तो दो एक मुझे भी दे देना क्योंकि मैं ट्रैक्टर चलाना जानता हूं और मैं खुद जाकर उनकी छत पर चला आऊंगा। इसके अलावा एक बात और है कि इन किसानों को कई तरीकों से बेवकूफ बनाया जाता है। और हमारी हकूमत की तरफ से कई कई स्कीमें किसान के लिये बनाई गई हैं जो आफिसरों के ज़रिये उन्हें चौपाल पर इकट्ठे कर के बताई जाती हैं। मुझे एक वाक्या का पता है कि एक गांव में एक अफसर गया उसने किसानों को एक चौपाल पर इकट्ठा किया और एक स्कीम बताई। अभी वह लौट कर रास्ते में ही था कि फिर एक अफसर आ गया और उसने सब को दुबारा बुला कर कहा कि ... उगाओ और कीकर अगर लगाओगे तो बहुत फायदा होगा। और फिर एक और अफसर

[चौधरी मुख्तियार सिंह मलिक]

जाकर कहता है कि अगर अंगूर लगाओ तो बहुत ही फायदा होगा। लेकिन यहां ही बस नहीं, इसके बाद एक और तीसरा या चौथा अफसर जाता है, वह कहता है कि अंडे बो दो (हंसी) उससे बहुत फायदा होगा। वह किसान जब घर जाता है तो चौधराइन पूछती है कि आज क्या मामला है, क्या कहीं चौपाल पर ही रहना है कुछ काम-वाम की खबर नहीं है। तो वह कहता है कि क्या करूं मुझे तो इस हकूमत ने पागल बना दिया है, कभी अण्डे बोने की बात तो कभी कीकर बोने की बात और फिर कभी अंगूर बोने की बात बताई जा रही है, मैं तो पागल हो गया हूं। क्या क्या बो दूं कुछ समझ नहीं आता। बड़ी मुश्किल में जान आ गई है। मैं कहना चाहता हूं कि सरदार साहिब, आप तो समझदार हैं इस किस्म की स्कीमों से किसानों को कोई फायदा नहीं होने वाला। हमारे वहां के एक वज़ीर हैं। वह तो बिल्कुल ही ****** हैं। अगर उनको हम कहेंगे कि ड्रेन नं० 8 टूट गई है तो उसको दुरुस्त करवाने की बात तो करना दरकिनार, लगे हाथों कहेंगे कि जमुना का पुल भी टूट गया। यह हाल है उनका। भला बताओ इस तरह से कहीं किसानों का भला हो सकता है? मैं उन्हें कहता हूं कि वह आनेस्ट हैं, वकील हैं, भोले हैं कुछ करें कि जिससे किसानों का हित हो लेकिन खरीफ की फसल फ्लड की वजह से खराब हो गई और उन्हों ने कुछ नहीं किया, वह फ्लड को कंट्रोल नहीं कर सके। तीन तीन सौ फुट के ब्रीचिज़ जमुना में हो गए, लेकिन उनकी तरफ हज़रत का ध्यान नहीं गया। इसी तरह फिर यह जो फसल रबी की थी वह फ्रास्ट ने तबाह कर दी। तो किसान पर दुहरी मार है, एक तो इस हकूमत की और दूसरे परमात्मा की। कहत बढ़ रहा है, हज़ारों मवेशी बिना चारे के मर रहे हैं। भिवानी और झज्जर के इलाकों में जा कर देखा जाए तो पता चलेगा कि किस तरह से मवेशी बिना चारे के मौत के मुंह में जा रहे हैं। इसी तरह महंगाई इतनी बढ़ गई है कि पंजाब का दुकानदार, छोटा शहरी बाज़ारों और गलियों में, और देहात का आदमी झौंपड़ियों में हाहाकार कर रहा है। आज यह हालत है कि अगर एवरेज इन्कम देखी जाए तो 40 या 45 रुपया पर कैपिटा बैठती है लेकिन घटिया किस्म का अनाज जैसे बाजरा या मक्की जिसे खा कर गरीब आदमी गुज़ारा करता था वह 21 रुपए मन बिक रहा है और मक्की 19 रुपया मन बिक रही है। इसको देख कर पंजाब का गरीब किसान कहने लगा है कि इस राम-राज्य से तो अंग्रेज़ी साम्राज्य अच्छा था। मुझे शाहजहां की बात याद आ गई जब उसको उसके लड़के ने कैद में डाल दिया और उसे सिर्फ एक गड़वा पानी देने का हुक्म कर दिया तो वह कहने लगा कि औरंगज़ेब तेरी इस मुसलमानी से तो हिन्दुवानी अच्छी थी कि जिसमें खुदा की दी हुई नियामतों पर तो पाबन्दी नहीं थी। आज, डिप्टी स्पीकर साहिबा, जो किसान और मज़दूर हाथ से अनाज पैदा करके लोगों को देता है उस की डायट को भी कंट्रोल किया जाता है। जैसे शाहजहां ने कहा था कि तेरी मुसलमानी से हिन्दुवानी अच्छी थी, इसी तरह यह लोग भी कहने पर मजबूर हो गए हैं कि इस कांग्रेसी राम राज्य से तो अंग्रेज़ों का सम्राज्य अच्छा था। मैं सरदार साहिब के नोटिस में लाना चाहता हूं कि उन के डिपो इस बीमारी का सही इलाज नहीं हैं। आप की प्लैनिंग ठीक नहीं उसे दुरुस्त करो, प्रोडक्टिव स्कीमों पर ज्यादा खर्च करो, अनप्रोडक्टिव स्कीमों को छोड़ो और जो टैक्सों की चोरी होती है उसे रोकने की कोशिश करो। इस के इलावा डिपुओं के लाईसेंसिज़ जो मंज़ूरे-नज़र लोगों को दिए जाते हैं वह देने बंद करो। डिप्टी स्पीकर साहिबा, एक शख्स जिस को सन 1950 में सज़ा हुई थी, जिस आदमी का डिपो 1952 में इस लिये कैंसल किया गया था कि उस ने

*Note: Expunged as ordered by the Chair.

ब्लैक मार्किट की थी, आज उस दिवान चन्द को जो 420 का सज़ायाफ्ता है, फिर कोयले का डिपो दिया गया है। वहां के डी०आई०ओ० ने उस का गड्डा ब्लैक मार्किट करते हुए पकड़ा। लेकिन उस का नतीजा यह निकला कि डी० आई० ओ० को आफिस में बदल दिया गया और दिवान चन्द को खुली ब्लैक मार्किट करने की इजाज़त दे दी गई क्योंकि उस ने मुख्य मंत्री साहिब को दास कमिशन के पास कोई एफीडैविट दे कर खुश कर लिया है। डिप्टी स्पीकर साहिबा, देहातों के अंदर लोग सीमेंट की एक एक बोरी के लिये रोते फिरते हैं लेकिन वहां जो सिटी कांग्रेस कमेटी का सेक्रेटरी है और श्री भगवत दयाल जी उस के हां जा कर चाए पीते हैं उसे हाल ही में एक हज़ार सीमेंट की बोरी का परमिट दे दिया गया है। इस किस्म की जो हेराफेरियां हो रही हैं यह ठीक नहीं। मुसलमानों का राज यहां 600 साल रहा, उस में तीन कहत पड़े थे और अंग्रेज़ों ने 100 साल हकूमत की उस में पांच कहत पड़े। लेकिन इस कांग्रेस की 16 साल की हकूमत में 17 कहत पड़ चुके हैं। कितनी शर्म की बात है यह। जो गरीब लोगों के दुःख हैं उन को तो यह देखते नहीं लेकिन जब लोग ज़यादा शोर डालते हैं तो फिर हमारी सरकार एक सब-कमेटी मुकर्रर कर के हातमताई की कबर पर लात मार देती है। एक सब-कमेटी का सरदार गुरनाम सिंह भी ज़िक्र कर चुके हैं। मैं उस के बारे में ज़्यादा कुछ नहीं कहना चाहता। यहां पर एक भाई ने कहा कि कैरेक्टर हमारा गिर गया है। सरदार गुरनाम सिंह जी ने कहा था कि डिक्टेटर-शिप को खत्म करो। इस के इलावा एक भाई ने कबीर जी का दोहा कहा और उन के लड़के का भी नाम ले लिया लेकिन, डिप्टी स्पीकर साहिबा, कबीर जी तो भक्त थे मगर हमारे अपने जो आज के लीडर हैं इन को अपने लड़कों की कार्यवाहियों का पता भी नहीं चलता। मैं गुज़ारिश करना चाहता हूं कि अगर इन सब चीज़ों को ठीक तरह से डील किया जाए तो सिलसिला ठीक हो सकता है। लेकिन सही हल नहीं किया जाता। हमारे पंजाब के दरवाज़े पर एक मुर्दा पड़ा हुआ है और उस के मुंह में गंगा जल डाल कर ज़िन्दा करने की कोशिश कर रहे हैं। अगर सरदार साहिब इस मुर्दे को उठा दें तो सारी बीमारी ठीक हो जाएगी। आप भी सुखी हो जाएंगे हम भी, किसान भी और मज़दूर भी सुखी हो जाएगा। अभी मैं ने बोलना तो बहुत कुछ था लेकिन चूंकि टाइम नहीं है इस लिये बैठ जाता हूं।

श्री यश पाल (जालन्धर शहर, दक्षिण-पश्चिम) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, आज जिस समस्या पर हम बहस कर रहे हैं वह बहुत गम्भीर है और सब की तवज्जुह उस तरफ है। पण्डित मोहन लाल जी ने ब्यान देते हुए बताया कि महंगाई को रोकने के लिये सरकार ने कौन कौन से इकदामात किये हैं। पंजाब सरकार ने 18 कदम उठाए हैं जिन का मन्शा यह था कि किस तरीके से अलग अलग चीज़ों की कीमतों पर कुछ कंट्रोल किया जा सके। लेकिन इस के साथ ही होम मिनिस्टर साहिब ने यह भी बताया कि अभी तक हम पूरे तौर पर कीमतों को कंट्रोल नहीं कर सके। उन्हों ने यह उम्मीद ज़रूर ज़ाहिर की कि आहिस्ता आहिस्ता हम हालात पर काबू पा लेंगे और सारी चीजें मुनासिब कीमतों पर मुहैया

[श्री यश पाल]

हो सकेंगी। जहां तक पंजाब सरकार का ताल्लुक है जो कुछ उन के बस में था उन्हों ने किया। जिन भाइयों ने अपने विचार प्रकट किए हैं उन्होंने भी सम्मति प्रकट की है कि और कुछ नहीं हो सकता। सवाल यह नहीं कि पंजाब सरकार को क्या करना चाहिये था और क्या नहीं करना चाहिये था। या क्या हो गया या क्या उसका नतीजा निकला। सवाल यह है कि महंगाई का जो मसला है क्या उसे हम इसी तरह रहने देंगे या इस बारे में सारे पंजाब के लोग इकट्ठे हो कर कोई हल निकालेंगे। दरअसल महंगाई का मसला सिर्फ पंजाब का ही नहीं; सिर्फ हिन्दुस्तान का ही नहीं है बल्कि प्राइसिज़ जिस ढंग से बढ़ती हैं या कभी कभी कम होती हैं उस का ताल्लुक सारी दुनिया की इक्तसादियात के साथ होता है। अगर कोई यह चाहे कि दस साल पहले जो प्राइसिज़ थीं फिर वही हो जाएं तो यह नामुमकिन बात है। कीमतों का ताल्लुक हमारी इन्कम के साथ होता है। अगर आमदनी और कीमतों का तवाज़न बना रहे तो महंगाई का चर्चा नहीं होता। लेकिन अगर दोनों का तनासब बिगड़ जाए तो फिर चर्चा होता है। बहुत सालों की बात है मुझे याद है कि जब एक बार बंगाल में कहत पड़ा था तो वहां पर गंदम और चावल की कीमतें आज की कीमतों का चौथा हिस्सा भी नहीं थीं। उस वक्त जब वहां 5/6 रुपये मन गंदम बिकने लगी थी तो लोगों ने शोर मचा दिया कि अकाल पड़ गया। आज यह बात हम नहीं कह सकते हैं। जैसे जैसे कीमतें बढ़ी हैं वैसे वैसे आमदनी बढ़ी है। पहले औसत आमदनी थोड़ी थी जो आज कई गुना ज्यादा हो गई है। हां यह बात ज़रूर है कि अगर आमदनी के तनासब से ही कीमतें बढ़तीं तो महंगाई का इतना चर्चा न होता। आमदनी कम बढ़ी है, मुकाबले में कीमतें ज्यादा बढ़ी हैं। तो यह बैलैन्स फिर कैसे कायम रह सकता है? बिल्कुल मुनासिब बात कही गई कि पैदावार को बढ़ाया जाये। पैदावार के बढ़ाने के बारे में भी कुछ बातें हमें अच्छी तरह समझ लेनी चाहियें। पैदावार बढ़ाने के लिये कहा जाता है कि पैदा करने वालों को ज्यादा से ज्यादा इन्सैंटिव मिलना चाहिये। बात भी ठीक है कि चाहे ज़रायती चीज़ें हों या कारखाने की चीज़ें हों, कोई भी आदमी कोई चीज़ इसी लिए बनाता है कि उसे फायदा हो और उसकी आमदनी ज्यादा हो। अगर उसे मुनासिब फायदा न हो तो उस में मेहनत का जज़बा कम हो जाता है और पैदावार घट जाती है। एक तरफ तो आप इन्सैंटिव देना चाहते हैं तो इस के अलावा और क्या हो सकता है कि उसकी चीज़ की कीमतें ज्यादा मुकर्रर की जायें, दूसरी तरफ आप कीमतों पर कंट्रोल करना चाहते हैं। अगर पहले किसान की गंदम की कीमत 10 रुपये देते थे तो अब उसे आप ने इन्सैंटिव देने के लिए 15 रुपए कर दी। अगर 15 रुपये को भी कम इन्सैंटिव समझते हैं तो कल को आप इसे 20 रुपये तक भी ले जा सकते हैं। यही बात कपड़े की पैदावार पर और दूसरी कंज्यूमर गुडज़ पर लागू होती है। अब इन सारी चीजों को इस तरह इन्सैंटिव दे कर पैदावार बढ़ाने की कोशिश करेंगे तो कीमतें बढ़ेंगी ही। अब मुश्किल यह है कि एक तरफ तो हम इन्सैंटिव दे कर पैदावार बढ़ाना चाहते हैं दूसरी तरफ कीमतों पर कंट्रोल करना चाहते हैं। तो यह एक खासा पेचीदा मसला है जिसका हम आसानी से हल तलाश नहीं कर सकते। आमदनी और कीमतों का तनासब बिगड़ेगा तो तकलीफ तो होगी। इसी तरह एक बात और कही गई कि इस में सरकार की भी कुछ ढील है और इसने कुछ लोगों को

कुछ रियायतें दी हैं। जहां तक मुनाफाखोरी का संबंध है कोई आदमी इसे बरदाशत नहीं कर सकता है। अब हमारे हां होता यह है कि मैं अपनी चीज के तो ज्यादा से ज्यादा दाम वसूल करना चाहता हूं लेकिन दूसरे की चीज़ के कम से कम दाम देना चाहता हूं लेकिन ऐसा हो नहीं पाता क्योंकि दूसरे की भी यही ख़ाहिश होती है और दोनों तरफ यह होड़ लगी रहती है कि अगर मैं अपनी चीज़ ज्यादा दाम पर बेचने की कोशिश करता हूं तो दूसरा भी जिस से मैं दूसरी चीज खरीदता हूं ऐसे ही करता है और करेगा। अगर गंदम वाला चाहता है कि उसे ज्यादा दाम मिलें तो कपड़े वाला भी वही चाहेगा। इसी तरह यह सरकल चलता रहता है। जब तक हम कौस्ट आफ प्रोडक्शन कम करने की कोशिश नहीं करेंगे तब तक यही सिलसिला चलता रहेगा। एक बात और कही गई कि क्यों नहीं सरकार अनाज की सारी ट्रेड को अपने हाथ में ले लेती। ठीक है, सरकार ऐसा कर सकती है लेकिन इस की भी एक मिसाल मैं आप के सामने रखना चाहता हूं, और होम मिनिस्टर साहिब की खिदमत में अर्ज़ करना चाहता हूं। आप चीनी को ले लें। बाकी चीज़ों की तरह इसकी भी कीमतें बढ़ी हैं और किल्लत भी हुई है और है हालांकि इस का सारा व्यापार अमली तौर पर सरकार के अपने हाथ में है। सरकार ही इन सारी चीज़ों पर कंट्रोल करती है कि मिल वाले कितनी चीनी कहां बेचें, कितनी बाहर भेजें, कितनी कीमत मुकर्रर करें, कितना मुनाफा लें वगैरह वगैरह सब कुछ सरकार मुकर्रर करती है। इस में कोई हेरा फेरी होती है तो यह अलग बात है, यह हर जगह हो सकती है लेकिन जहां तक इस सारे ढांचे का सवाल है वह सारे का सारा सरकार का अपना बनाया हुआ है, गन्ने से लेकर शूगर की रिटेल प्राइस तक सरकार मुकर्रर करती है लेकिन हम कीमतों को बढ़ने से फिर भी नहीं रोक सके। यह बात नहीं कि चीनी की मिलें प्राइवेट लोगों की हैं। ढेर सारी कोआप्रेटिव शूगर मिल्ज़ हैं। उन की भी कीमत हम कम नहीं कर सकते। इसकी वजह यह है कि हम कास्ट आफ प्रोडक्शन कम नहीं कर सकते। जब कीमतें बढ़ती हैं तो मज़दूर भी उजरत ज्यादा मांगते हैं। जब ज्यादा देते हैं तो कौस्ट आफ प्रोडक्शन बढ़ जाती है। यह एक ऐसा सिलसिला चल रहा है कि इसको अगर आप किसी न किसी जगह ब्रेक नहीं लगायेंगे तो पता नहीं यह कहां पहुंचेगा। एक और गलत नज़रिया है कि हम आपस में मिल कर कोई हल निकालने की बजाए एक दूसरे पर इल्ज़ाम लगाते रहते हैं। आपोज़ीशन वाले कहते हैं सरकार का कसूर है, सरकार कहती है आपोज़ीशन गुनाहगार है, किसान कहता है कि व्यापारी उसे लूट रहा है, कारखानेदार कहते हैं कि ट्रेड यूनियन वाले उसे जीने नहीं देते और वह कहते हैं कि सरमायादार ही सब कुछ खा गया। कैप्टन रत्न सिंह जी ने तो ट्रडर्ज़ को ट्रेटर्ज़ ही कह दिया। मैं नहीं कहता कि वह मुनाफाखोर नहीं लेकिन सवाल उठता है कि क्या वही मुनाफाखोरी करते हैं या बाकी भी ऐसा ही करते हैं? आगे जा कर उन्हों ने अपनी बातें खुद ही काट दीं कि अब जैसे ही किसान का दाव लगा उसने भी हाथ रंग लिए। गन्ना कम हो गया और बीज के लिए भी नहीं मिलता तो उन्होंने

[श्री यश पाल]

एक एक कनाल गन्ने का 700 और 800 रुपये तक वसूल कर लिया। अब हम किसे ज़िम्मेदार ठहराएं ? यह कहना कि इस सारी महंगाई के लिए व्यापारी ही ज़िम्मेदार हैं सरासर गलत है। मैं इस बात को नहीं मानता। हमारा सारे का सारा ढांचा ही इस के लिए ज़िम्मेदार है। जब तक हम इस सारे ढांचे को बुनियादी तौर पर तबदील नहीं करते, अच्छे नतीजे निकलने वाले नहीं हैं। खैर यह लम्बी बहस है इसे मैं यहीं छोड़ता हूं। पंडित भगीरथ लाल जी ने कहा कि लोगों का कैरैक्टर अच्छा हो जायेगा। मुझे तो यह बात जल्दी होती नज़र नहीं आती। यह कीमतों का जो मसला है यह तब तक हल नहीं होगा जब तक कि यह चार फैक्टर्ज़ मिल कर काम करने की कोशिश नहीं करेंगे। एक तरफ तो सूबाई सरकार है, दूसरी तरफ भारत सरकार है, तीसरी तरफ प्रोडयूसर्ज़ और चौथी तरफ ट्रेडर्ज़ हैं। इन चारों में कोई कोआर्डीनेशन नहीं है और यही सारी बीमारी की जड़ है। पंजाब सरकार तो चाहती है कि पंजाब से गंदम की ऐक्सपोर्ट पर पाबन्दी लगा दी जाए लेकिन भारत सरकार सहमत नहीं होती। पंजाब सरकार चाहती है कि फूड ज़ोन्ज़ बने रहने चाहियें लेकिन भारत सरकार उन्हें तोड़ देती है। इसी तरह पंजाब सरकार चाहती है कि यू० पी० का गुड़ पंजाब में आए लेकिन भारत सरकार नहीं चाहती। एक बात समझ में नहीं आई कि भारत सरकार पंजाब पर तो गन्दम की ऐक्सपोर्ट के लिए पाबन्दी लगाने के लिये तैयार नहीं लेकिन यू० पी० पर पाबन्दी लगाने के लिये तैयार है कि वहां से गुड़ बाहर न जाए। मेरी अर्ज़ है कि ऐसी बातें चलती हैं। जब तक इन चारों फैक्टर्ज़ में कोआर्डीनेशन नहीं होगी बात नहीं बनेगी, इन में से अकेला कोई कुछ नहीं कर सकता। जब यह चारों मिल कर काम करेंगे तभी कोई अच्छा नतीजा निकलेगा। यह मसला बहुत अहम है जिस में कोताही नहीं की जा सकती। कुछ बातें ऐसी हैं खास कर जो दिमागी एयाशी की होती हैं जिनको हम कल परसों चौथे तक टाल सकते हैं लेकिन महंगाई का मसला ऐसा है जो हर आदमी की जेब के साथ बंधा है। सब से ज्यादा तो वह पिसते हैं जिनकी आमदनी महदूद है। लाखों करोड़ों वालों को फर्क नहीं पड़ता, वह तो हर कीमत पर हर चीज़ ले सकते हैं। महदूद आमदनी वालों का बजट तो पहले ही बैलैंस नहीं करता तो जब और बोझ पड़ता है तो घबरा उठते हैं (घंटी)। हां तो मैं अर्ज़ कर रहा था कि इस चीज़ पर काबू पाने के लिए इन चारों फैक्टर्ज़ में कोआर्डीनेशन होनी चाहिये। मैं समझता हूं कि सरकार ने इस मसले में अच्छा कदम उठाया कि जब अनाज की कीमतें बढ़ने लगीं तो सारे व्यापारियों को चंडीगढ़ बुला कर उन से कोआप्रेशन मांगी कि किस तरह हम कीमतों पर काबू पा सकते हैं। उस के लिए एक कमेटी बनाई जिस की दो तीन मीटिंगें भी हो चुकी हैं और उसने कुछ तजावीज़ भी मरत्तब की हैं लेकिन उनका फायदा नहीं जब तक भारत सरकार और पंजाब सरकार मिल कर उन पर अमल नहीं करेंगी। एक तजवीज़ उसकी यह है कि अनाज की कम से कम कीमतें भारत सरकार मुकर्रर करे मगर साथ ही अपर लिमिट भी हो। सवाल यह है कि इस के लिये कितनी लिमिट रखनी चाहिए ? व्यापारियों और जमींदारों में कितना फर्क होना चाहिए ? इस पर सोचना होगा। कैप्टन रत्न सिंह ने अपनी स्पीच में कहा है कि व्यापारियों ने 14 रुपये अनाज खरीद कर 28 रुपये मन बेचना शुरू कर दिया। 14 रुपये मन का मुनाफा कमाने की किसी भी व्यापारी या जमींदार को इजाज़त नहीं होनी चाहिए।

जिस का दाव लगता है वह मुनाफा कमाने लग पड़ता है। कई ज़मींदार ऐसे हैं जिन्हों ने अपने खाने के लिए 5, 7 मन अनाज घर पर रखा। जब भाव 28 रुपये तक पहुंच गए तो उसको लालच आ गया। उसने भी अपना अनाज 28 रुपये मन बेचकर 17, 18 रुपये मन का आटा ले कर खाना शुरू कर दिया। इस के साथ वह अपना अनाज बेच कर 10 रुपये घर को ले आया। मैं समझता हूं कि इस तरीके से यह मसला हल नहीं होगा। यह मसला बहुत अहम है। सरकार को मुनाफे पर कंट्रोल करना चाहिए। डिप्टी स्पीकर साहिबा, मुझे आपको बताते हुए खुशी होती है कि प्राइसिज़ पर कंट्रोल करने के लिए एक कमेटी बनाई गई है। उन्हों ने फैसला किया है कि वर्ष के आरम्भ में 8 आने मन का मुनाफा लिया जाएगा और वर्ष के आखीर में 12 आने मन से ज्यादा मुनाफा नहीं लेंगे। इस तरीके से हर वस्तु पर मुनाफा फिक्स कर देना चाहिये और कीमतें भी फिक्स कर देनी चाहिएं। पंजाब सरकार ने इस मसले को हल करने के लिए यत्न किये हैं। हमारी सरकार ने सब लोगों से कोआप्रेशन मांगी है। एक तरफ लोगों को इन्सैंटिव मिलता है और दूसरी तरफ कारोबार भी बन्द हो जाए जिससे जनता के मन में बेचैनी न हो जाए। मैं समझता हूं कि जब तक अनाज और दूसरी चीज़ों पर मुनाफे पर कंट्रोल नहीं किया जाता है — मैं कंट्रोल का लफ्ज़ स्तेमाल नहीं करना चाहता लेकिन इतना ज़रूर कहना चाहता हूं कि जब तक मुनाफे को प्रापरली रैगुलेट नहीं किया जाता तब तक यह मसला हल नहीं होगा। हमें आपस में बैठ कर इस इशू पर डिटेल्ज़ में सोचना होगा कि किस तरह से मुनाफे पर कंट्रोल करना है। जब तक हम आपस में बैठ कर सोचेंगे नहीं तब तक हमारी प्रोडक्शन भी नहीं बढ़ेगी और हम बढ़ती हुई कीमतों पर कंट्रोल नहीं कर सकेंगे। (घंटी) इस के साथ मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि कीमतों के बारे में व्यापारियों ने यह आश्वासन भी दिया है कि अगर पंजाब सरकार चाहे तो आपस में बैठ कर फैसला कर लें कि मुनाफे की कितनी लिमिट होनी चाहिये। गन्दम को बाहर नहीं भेजेंगे। यह सुझाव बहुत अच्छा है। उन्होंने यह भी फैसला किया है कि 50 रुपये क्विंटल के हिसाब से गेहूं खरीदेंगे और कीमतों को बढ़ने नहीं देंगे। मैं समझता हूं कि कोआप्रेशन का जो ढंग शुरू किया गया है, उससे यह मसला हल हो जायेगा।

गृह मन्त्री (श्री मोहन लाल) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मुझे खुशी है कि यह मसला आज इस हाउस में डिस्कस हुआ है। इस से ज्यादा खुशी इस बात की है कि इस विषय में काफी कंस्ट्रक्टिव बातें हुई हैं। इधर तथा उधर के कुछ माननीय सदस्यों ने अपने विचार प्रकट करते हुए इर्रेलेवैन्ट भी कहा है लेकिन मुझे इस बारे में कोई गिला नहीं है। कुछ स्पीचिज़ में डाईग्रेशन हुई हैं लेकिन जहां तक इस मसले का सवाल है उस पर तकरीबन हर मैम्बर साहिब की तरफ से कंस्ट्रक्टिव बातें हुई हैं। इस से कौमन फैक्टर निकलता है और सही तौर पर इसका हल निकलेगा। कीमतों के बढ़ने का अधिक कारण हमारी कम प्रोडक्शन और हमारी बढ़ती हुई कंज़म्पशन है। जब तक हमारी हर किस्म की प्रोडक्शन अर्थात् खुराक की काश्त और इन्डस्ट्री की प्रोडक्शन नहीं बढ़ती और वह हमारी ज़रूरतों के साथ पेस नहीं रखती, उस समय तक हम चाहें भी तो भी कीमतों पर कंट्रोल नहीं कर सकते। दूसरा फैक्टर जिस का ज़िक्र मैं अपनी स्टेटमैंट में दे

[गृह मन्त्री]

चुका हूं उसको दोबारा दोहराना नहीं चाहता लेकिन सब से ज्यादा हमें अपने ध्यान में यह रखना चाहिए कि जब तक प्रोडक्शन हमारी जरूरत के मुताबिक नहीं होती तब तक कीमतों का बढ़ना लाजमी है। ऐसा सोचना गलत होगा। इस लिये हमें एग्रीकल्चर प्रोडक्शन, फूडप्रोडक्शन की तरफ ध्यान देना होगा। इस मसले को हल करने के लिये यही सही हल है। मैं इस विषय में बहुत डिटेल्ज़ में नहीं जाना चाहता। जहां तक प्रोडक्शन का सम्बन्ध है उस के बारे में और मौका होगा। उस वक्त मैम्बर साहिबान की हर बात पर गवर्नमैंट का नजरिया पेश किया जायेगा। हमारे सामने दो नज़रिए आए हैं। इस में जहां तक एग्रीकल्चर प्रोडक्शन का सम्बन्ध है सरदार गुरनाम सिंह जी ने अपना नज़रिया सदन के सामने रखा है। कुछ दूसरे मैम्बर साहिबान---कम्यूनिस्ट मैम्बर ने भी अपना नजरिया सदन के सामने पेश किया है। दोनों ने अपना अपना नजरिया पेश करते हुए अच्छी दलीलें दी हैं। इस बात से इन्कार नहीं किया जा सकता है कि दुनिया में ऐसे बड़े मुल्क भी हैं जहां पर बड़े-बड़े मैकेनाइज़्ड फार्मज़ हैं, जैसा कि रूस, अमरीका और दूसरे देशों में हैं। इस के बारे में मैं बहुत कुछ क्लेम नहीं करता लेकिन अपने जनरल नालेज की बिना पर कह सकता हूं कि जापान और जर्मनी की तरह ऐसे मुल्क भी हैं जहां पर छोटे होल्डिंग्ज़ होते हैं वहां पर इन्सैण्टिव दिया जाता है। दोनों तरीके हो सकते हैं। हमें देखना होगा कि अपनी हालत के मुताबिक कौन सा तरीका अपनाया जाये। सरदार गुरनाम सिंह ने अपना नजरिया हाऊस में रखा है लेकिन सरकार का अपना नज़रिया है। हम समझते हैं कि इस सिलसिले में सरकार ने जो तरीका इख्तियार किया है वह बिलकुल सही और दुरुस्त है। वह फरमाते हैं कि होल्डिंग में कोई सीलिंग नहीं होनी चाहिये, खुली छूट देनी चाहिए। आप और हम सब जानते हैं कि हम ने रीयलिस्टिक रास्ता इख्तियार किया है। इन हालात में यह रास्ता बिल्कुल सही और दुरुस्त है। इस वक्त इस बहस में नहीं जाना चाहता हूं। लेकिन यह बात ज़रूर अर्ज़ करना चाहता हूं कि जैसा मैम्बर साहिबान ने तसलीम किया है कि यह नैशनल मसला है---एग्रीकलचरल प्रोडक्शन और उस की प्राइसिज़ का, इस में हमें बिल्कुल आबजैक्टिव होना चाहिए। इस मसले को मिल कर हल करना होगा कि प्रोडक्शन को कैसे बढ़ाया जाए। मैं समझता हूं कि अकेले कांग्रेस का काम नहीं है बल्कि सब पार्टियों और सब लोगों से मिल कर काम होगा। इस लिये जहां तक प्रोडक्शन का सम्बन्ध है, जहां तक प्राइसिज़ का सबन्ध है, मैं गवर्नमैंट की तरफ से आपोजीशन की तमाम पार्टियों के मैम्बर साहिबान से अपील करता हूं कि इस इशु को राजनैतिक नीति से बिल्कुल अलग रख कर, आपस में मिलकर, सांझे तौर पर हल करने की कोशिश करनी चाहिये। जहां तक प्राइसिज़ का ताल्लुक है मुझे अफसोस से कहना पड़ेगा, मैं हकीकत को कैसे छुपा लूं, कि इस में राजनीति का बहुत दखल रहा है। हम ने इस के बारे में जो कुछ कोशिश की वह आप के सामने अपनी स्टेटमैंट में ब्यान कर दी है। मैं इस में बहुत दावा नहीं करता लेकिन जितने कदम उठाने चाहियें थे वह उठाए गए हैं। हो सकता है कि कुछ कमी रही हो। हमारी तरफ से इस मसले को हल करने में, लेकिन जैसे कि अभी अभी यश जी ने कहा, मैं भी कहता हू कि जहां पर कमी हो हमें बतलाएं। अगर अभी नहीं बताना चाहते तो न बताएं,

में गिला नहीं करता, बाद में ही बता दें कि प्राइसिज़ को कम करने में फलां कदम उठाया जा सकता था जो कि हमारी तरफ से नहीं उठाया गया। मुझे खुशी होगी, झिझक का सवाल ही पैदा नहीं होता क्योंकि मैं जानता हूं कि यह हमारी ज़िम्मेदारी है। इस मसले को हल करने की ज़िम्मेदारी आपने हम पर डाल रखी है। लेकिन मुझे अफसोस से कहना पड़ता है कि इस में प्राइसिज़ के मसले को उछालने में राजनैतिक दखल रहा। डिप्टी स्पीकर साहिबा, इस से पहले कि मैं इस बात का ज़िक्र करूं, मैं आप के सामने वह खाका रखना चाहता हूं, जो कि हम ने आइंदा काम करने का बना रखा है। हम ने अपना मन पक्का बना रखा है कि जो हमारी सब से ज़रूरी खुराक, स्टेपल डायट व्हीट है, बाद में दूसरी के बारे में भी हो जायेगा, इस के मुताल्लिक हमारा फैसला है कि हम कम से कम तीन बातें इस में ज़रूर करें। पहली बात तो यह है कि ग्रोअर को इस की मिनीमम प्राइस ज़रूर मिले। सरदार गुरनाम सिंह जी गिला कर रहे थे कि हम ग्रोअर्ज़ से कौस्ट आफ प्रोडक्शन नहीं पूछते, उन से मश्विरा नहीं करते। अगर यह भी हम नहीं जानते कि ग्रोअर की कौस्ट आफ प्रोडक्शन क्या है और मिनीमम कौस्ट क्या मुकर्रर करनी चाहिये तो फिर हम और जानते ही क्या हैं? यह सिर्फ पंजाब का ही सवाल नहीं है, यह आल-इंडिया लैवल की बात है। यह चीज़ गवर्नमैण्ट आफ इण्डिया मुकर्रर करती है। मैं ने पहले भी बताया था कि जो लोअर प्राइसिज़ मुकर्रर होती हैं यह हर साल गवर्नमैण्ट आफ इंडिया मुकर्रर करती है, गंदुम की भी और पैडी की भी। हम मजबूती से मश्विरा देते हैं, तकड़े हो कर अपना व्यू उन के सामने रखते हैं। लेकिन आखिर में जो फैसला होता है वह सारे देश के लिये होता है। हमारी अपनी राए होती है। जो इस वक्त भी है वह भी हम फिर मज़बूती से उन के सामने रखेंगे कि गंदम की लोअर प्राइस क्या होनी चाहिये। मैं उनको यकीन दिलाना चाहता हूं कि यह सरकार भी उतनी ही कीन है जितने कि आपोजीशन वाले दोस्त या खुद किसान, कि किसान को जो मिनीमम प्राइस मिलनी चाहिये वह बहुत रीज़नेबल मिलनी चाहिये वरना किसान के पास ज्यादा पैदावार करने का कोई इंसैंटिव नहीं रह जाता। जब हमारे ऊपर यह जिम्मेदारी आप ने डाल रखी है, लोगों को फीड करने की और प्रोडक्शन बढ़ाने की तो सब से ज़रूरी मसला यह होता है कि जहां किसान को और सहूलतें मिलनी चाहियें, फैसिलीटीज़ मिलनी चाहिए वहां उस को इन्सैन्टिव भी ज़रूर मिलना चाहिए। जिस चीज़ की मुनासिब प्राइसिज़ किसान को नहीं मिलेंगी वह उस को छोड़कर अपनी प्रोडक्शन को कैश क्राप में बदल लेगा। इस लिये यह बड़ी ज़रूरी चीज़ है। हम बड़े कीन हैं और जब जब भी मौका आयेगा हम गवर्नमैंट आफ इंडिया के साथ तकड़े हो कर मज़बूती से साथ इस को टेक अप करेंगे। इसी लिये सब से पहली हमारी यह कीननैस है कि अगले साल से यह ज़रूर हो कि ग्रोअर को मिनीमम प्राइस अवश्य मिले। इस बात की गारंटी करना चाहते हैं। जितनी फसल भी मंडी में आए उस की मिनीमम प्राइस उस को ज़रूर मिलनी चाहिये। यश जी ने, भागीरथ लाल जी ने और दूसरे मैम्बर साहिबान ने भी यह कहा था कि कन्ज्यूमर का इंटरेस्ट भी उतना ही इम्पार्टैंट है जितना कि ग्रोअर का क्योंकि कंज़्यमर एक आम गरीब आदमी है, दरम्याने तबके का आदमी है और उस के बजट में गंदम का, आटे का एक बहुत बड़ा हिस्सा है। इस लिये अगर दूसरी चीज़ें नहीं तो कम से कम गंदम का आटा और दूसरी खाने पीने की चीज़ें तो उस को रीज़नेबल प्राइस पर मिलनी

[गृह मन्त्री]

चाहियें। यह बात सब मैम्बर साहिबान जानते हैं कि दूसरी चीज़ों का ताल्लुक भी गंदम के साथ ही है। इस लिये हम ने यह तहैया किया हुआ है कि कन्ज़यूमर को साल भर खाने के लिये गंदम रीज़नेबल प्राइस पर ज़रूर मिलती जाए।

तीसरी बात जो कि ज़रूरी है वह यह है कि हम रीज़र्व स्टाक भी ज़रूर क्रियेट करेंगे। यह बात कहने में मुझे रत्ती भर भी झिझक नहीं है। हमारा गवर्नमैंट ग्राफ इंडिया से इस बात का इख्तलाफ रहा। जब पहले स्टेट ट्रेडिंग का मसला जारी हुआ था और फूड ज़ोन्ज़ बनाए गये थे तो यह स्टेट गवर्नमैंट इस बात की मुखालिफ थी। हम नहीं चाहते थे कि स्टेट ट्रेडिंग टूटे। हम स्टेट ट्रेडिंग को जारी रखना चाहते थे। लेकिन गवर्नमैंट ग्राफ इण्डिया की पालिसी बनी, उन्हों ने फूड ज़ोन्ज़ को अबालिश कर दिया और उस के साथ ही हम को स्टेट ट्रेडिंग को छोड़ना पड़ा। गवर्नमैंट ग्राफ इंडिया के साथ हम को फ्री ट्रेड इकानोमी अपनानी पड़ी। यह सही बात है कि हमारी ऐसी मर्ज़ी नहीं थी। हम ने इस बात का इख्तलाफ भी किया लेकिन देश की नैशनल पालिसी के साथ हम को भी चलना पड़ा। सरदार गुरनाम सिंह जी हमें ताना देते हैं कि हम कमज़ोर हैं, मामले को उठा नहीं सकते। गवर्नमैंट ग्राफ इंडिया के सामने मामले को मज़बूती से पेश नहीं कर सकते, लड़ नहीं सकते और झगड़ा नहीं कर सकते। यह बात सही नहीं है। अगर उन के सिर पर भी ऐसी ही ज़िम्मेदारी होती तो वे भी जानते कि नैशनल मसलों को नैशनल ढंग से हो हल करना होता है। फिर शायद वे ऐसा ताना न देते। डिप्टी स्पीकर साहिबा, अगर आज हम यह कहें कि गंदम के मामले में हम नैशनल पालिसी के साथ नहीं चलना चाहते, उस के साथ अपने आप को नहीं जोड़ते तो दूसरी स्टेट्स भी कह सकती हैं कि कोयला हमारी स्टेट में पैदा होता है, लोहा हमारी स्टेट में पैदा होता है, फर्टलाइज़र हमारी स्टेट में पैदा होता है और ऐसे ही गुड़ हमारी स्टेट में पैदा होता है। दूसरी स्टेट वाले भी अगर इसी तरह से पैरोकियल पालिसी ले कर चलें तो आप अंदाज़ा लगा सकते हैं कि क्या बनेगा। आप इस का नतीजा आसानी से समझ सकते हैं। इस लिये हम फूड की पालिसी को आईसोलेटिड नहीं बना सकते। हमें तकलीफ उठानी पड़े तो उठाएंगे लेकिन जहां तक फूड और हायर नैशनल पालिसीज़ का सम्बन्ध है, हमें गवर्नमैंट ग्राफ इंडिया के साथ चलना होगा। उस से पहले लड़ेंगे उन के साथ, अपना व्यू प्वायंट मनवाने के लिए यत्न करेंगे। लेकिन जब फैसला हो जायेगा तो जहां तक इस सरकार का सम्बन्ध है हम पूरी तरह से गवर्नमैंट ग्राफ इंडिया की डिस्पोज़ल पर हैं। अभी यश जी ने यह बात कही थी कि यू० पी० में से गुड़ आने पर पाबन्दी लगी तो उसका क्या असर हुआ। ठीक है कि पंजाब में बड़ा शोर हुआ। लेकिन उस की तह में भी नैशनल पालिसी ही थी। उत्तर प्रदेश में से गुड़ बाहर जाने में क्यों पाबन्दी लगाई गई ? वह इस लिये ताकि गन्ना

1.00 p.m.

मिलों में जाए। अगर किसान गुड़ बनाने में ही अपना सारा गन्ना इस्तेमाल करता जाए, मिलों में गन्ना पूरा न जाए तो चीनी की प्रोडक्शन बहुत कम होगी। इसलिए यह स्टैप गवर्नमैंट ग्राफ इंडिया ने नैशनल इन्ट्रैस्ट को सामने रखते हुए उठाया था ताकि जितना गन्ना मिलों को चाहिए उतना उन को मिल सके। यश साहिब ने सही कहा है कि इस के खिलाफ उत्तर प्रदेश के किसानों ने आन्दोलन किया, एजीटेशन की

और जैसा कि आप जानते हैं प्रैक्टिकल शेप में वहां पर यह मूवमैंट चली। क्यों? उन्होंने इसलिए चलाई कि अगर वह गुड़ बनाकर बाहर भेजें तो उन को ज्यादा कीमत मिलती थी। इसलिए वह चाहते थे कि उन पर कोई पाबन्दी न लगे लेकिन नेशनल इंट्रैस्ट को सामने रखते हुए इस बात की हमें बधाई देनी चाहिए उत्तर प्रदेश की गवर्नमैंट को और सैंट्रल गवर्नमैंट को, कि उन्होंने चीनी की हायर प्रोडक्शन का ख्याल रखते हुए, नेशनल इंट्रैस्ट को सामने रखते हुए, उस आन्दोलन, उस ऐजीटेशन की परवाह न करते हुए भी वहां पर यह पाबन्दी रायज की। लेकिन इस नैशनल इण्ट्रैस्ट की पालिसी का पंजाब पर क्या असर हुआ? यहां पर गुड़ की प्राईसिज़ इतनी बढ़ीं, इतनी बढ़ीं और आप ने देखा कि पिछली सारी हिस्ट्री में इतनी कीमतें नहीं चढ़ीं जितनी इस दफा चढ़ीं। उत्तर प्रदेश से गुड़ आना बन्द हो गया। पंजाब गुड़ में डैफिसिट है। गुड़ और खंडसरी उत्तर प्रदेश से मंगवानी पड़ती है। फिर भी नैशनल इंट्रैस्ट में वहां से गुड़ के आने की पाबन्दी लगी और आप जानते हैं कि पंजाब में गुड़ की प्राईसिज़ पर कितना असर हुआ।

इसी तरह, मैं मानता हूं इस बात को कि पंजाब और पंजाबियों के इण्ट्रैस्ट को सामने रखते हुए व्हीट के सिलसिले में हमने गवर्नमैंट आफ इंडिया को यह बात कही थी कि इस के ऐक्सपोर्ट पर पाबन्दी लगा दीजिए। लेकिन जब हमें गवर्नमैंट आफ इंडिया की तरफ से यह कहा गया कि इस तरह की अगर कोई पाबन्दी लगा दी गई तो यू० पी० और हिंदुस्तान के दूसरे सूबों में जहां पर कि पंजाब का व्हीट कंज़्यूम होता है तूफान उठ जायेगा, इस का उलटा असर पड़ेगा जिस को हम कण्ट्रोल नहीं कर पायेंगे, काबू नहीं कर पाएंगे कीमतों पर यू० पी० और दूसरे सूबों में। तो आप ही बतायें कि इसका हमारे पास क्या जवाब था? कोई नहीं था। इस के आगे हमें अपना सिर झुकाना पड़ा। हमें कहा गया कि नैशनल इण्ट्रैस्ट इस बात में है कि आप इस वक्त इसपर इन्सिस्ट न करें कि आप के यहां से गंदम की ऐक्स्पोर्ट पर पाबन्दी लगायें क्योंकि इसका असर हिंदुस्तान के हर कोने पर बुरा होगा। पंजाब व्हीट के सिलसिले में सरप्लस स्टेट है, पंजाब की गन्दम बम्बई, कलकत्ता, कानपुर यू० पी० और दूर दूर तक जाती है। हम ने नैशनल इन्ट्रैस्ट को सामने रखते हुए गवर्नमैंट आफ इंडिया के आदेश को माना। इसका फायदा उठाया व्यापारियों ने और खास तौर पर यू० पी० के व्यापारियों का बहुत भारी रश होने की वजह से यहां पर व्हीट की प्राइसिज़ चढ़ीं। लेकिन इस के साथ ही साथ जैसा कि मैं ने अपने ब्यान में कहा, गवर्नमैंट आफ इंडिया ने इस बात का यकीन दिलाया कि वह हमें इस सिलसिले में फीड करेंगे। और इस बात का मुझे कोई गिला नहीं। गवर्नमैंट आफ इंडिया ने इस सिलसिले में हमारी पूरी मदद की। इस से पहले भी हम ने उन से पचास हज़ार टन गन्दम ले कर एहतयात के तौर पर जमा कर रखी थी। हमने सोच लिया था, इस बात को पहिले एंटिसीपेट किया हुआ था और उसके बाद भी व्हीट मंगवाते रहे हैं। यह सही बात है कि इंडिजिनस व्हीट की कीमतें बहुत ऊंची चढ़ी हैं, उन में अनप्रैसिडैंटिड

[गृह मन्त्री]
तौर पर राइज़ हुआ है । लेकिन जब गवर्नमैंट आफ इंडिया ने यह ज़िम्मेदारी ली कि आप को फीड करेंगे, जितनी भी आप की ज़रूरत हो पूरी करेंगे तो उसके बाद जो कुछ किया गया वह आपके सामने है । प्राईसिज़ के इस तरह से राईज़ होने से कुछ तो असर होता है । मैं नहीं कहता कि नहीं होता । कुछ लोग तो मंडियों से ही गन्दम ले कर चक्कियों से पिसवाकर आटा खाते हैं लेकिन मैं मान के साथ कह सकता हूं कि हमने कामन मैन को, पूअर सैक्शन को किसी वक्त भी दिक्कत नहीं होने दी । इस वक्त भी, जैसा कि पंडित भागीरथ लाल जी ने कहा कि अभी महीना डेढ़ महीना बाकी है, मैं उनको विश्वास दिलाता हूं कि जितनी भी हमारे अन्दर ताकत है, हम सारी एडमिनिस्ट्रेटिव मशीनरी को इस तरफ लगा रहे हैं और इस से किसी जगह भी तकलीफ न होने पाए, हमारा इस तरफ पूरा ध्यान है । फिर भी मैं ऐसा क्लेम नहीं कर सकता कि लोगों को दिक्कत न हुई हो । मैं ऐसा नहीं कह सकता कि किसी जगह पर भी आटे की क्वालिटी में नुक्स न आया होगा । जहां पर साढ़े सात हज़ार के करीब डिस्ट्रिब्यूटिंग एजंसीज़ हों, डिपो हों और एसोसिएशंज़ के जरिए हम डिस्ट्रिब्यूशन करवायें यह बात तसव्वर में भी नहीं आ सकती कि वह सारे के सारे ईमानदारी से काम करें । मुझे अगर कोई गिला है तो इस सिलसिले में सिर्फ दो पहलुओं पर गिला है । एक तो यह कि जहां हम ने इस मसले को एक नैशनल मसला समझा था वहां पर उसमें पालिटिक्स को भी लाया गया और दूसरे इस में प्राफिट मोटिव को भी सामने रखा गया । अगर ऐसा न होता तो शायद, जहां तक प्राईसिज़ का सम्बन्ध है, जो फिज़ा आज है उस से ज्यादा अच्छी होती । मैं इस बात को तस्लीम करता हूं कि आज कुछ डिपो वाले ऐसे हैं जो हेराफेरी करते हैं —— आटे की क्वालिटी में भी और जो आटा हम देते हैं उसको छुपा कर दूसरी तरह का, इन्डिजिनस व्हीट का आटा ज़ाहिर करके हायर प्राइसिज़ पर बेचने में भी । मुझे ऐसी शिकायतें मिलीं और मैं इस बात को मानता हूं कि ऐसी बातें हुईं । लेकिन किस हद तक ? ऐसा तो नहीं है कि सब के सब लोग ही ऐसा करते हैं । उनमें कुछ लोग हैं, कुछ परसैन्टेज ऐसी है बुरे लोगों की जो कि इस वक्त भी, ऐसे हालात में भी फायदा उठा कर नाजायज ढंग से पैसा कमाने में रत्ती भर झिझक महसूस नहीं करते । उन लोगों के मुताल्लिक जो कुछ भी आप कहें --- ज्यादा से ज्यादा अगर उन्हें अपने देश के गद्दार भी कहें, तो मैं आप के साथ हूं । मैं उनके सम्बन्ध में आपकी कोआप्रेशन चाहूंगा कि हमें पता दीजिए जो ऐसा काम करता हो । मैं ने दूसरे हाऊस में यह बात कही थी, यहां भी मैं वह आफर दुहराता हूं कि जहां पर आप जाना चाहें, जिस डिपो की चैकिंग करने के लिये आप जाना चाहें, मेरे डिपार्टमैन्ट का हर कर्मचारी आप के साथ होगा, आप की डिस्पोजल पर होगा । अगर आप इस सिलसिले में कोई इत्तलाह दें, तो मेरा, मेरे डिपार्टमैंट का यह काम है कि उसकी जांच पड़ताल करें और अगर किसी ने ऐसा काम किया हो तो उसको पकड़े और ज्यादा से ज्यादा कानून के तहत सज़ा दिलवाए । मैं बेरहमी के साथ इस मामले को डील करना चाहता हूं क्योंकि मैं समझता हूं कि यह सरकार का इस वक्त सब से बड़ा काम है कि वह प्राफिटियरिंग को रोके . . . गुड़ हो, चीनी हो, आटा हो, कोई भी चीज़ हो जो कि हम दे रहे हैं इस में रत्ती भर भी हम अपने अन्दर कोई कमज़ोरी नहीं लाएंगे, यह मैं आप को यकीन के साथ कह सकता हूं । सौ फीसदी तो मैं अपने कर्मचारियों के

मुताल्लिक नहीं कह सकता कि सब अच्छे हैं, ईमानदारी के ढंग से काम चलाने वाले हैं, ऐसा दावा करना हिमाकत का दावा होगा। इन में कुछ ऐसे भी लोग हैं जो उन के साथ मिल जाते हैं, ऐसी बात भी मैं तस्लीम करता हूं लेकिन जैसा कि श्रीमान यश जी ने कहा था जब हम मिल कर इस मसले को हल करें, पब्लिक हमारा साथ देने वाली हो, कन्ज़्यूमर हमारा साथ देने वाले हों तो ब्लैक कैसे चल सकेगी ? मुश्किल यह है कि इस सिलसिले में जितनी मदद मिलनी चाहिये उतनी मिलती नहीं है और जैसा कि मैं ने अर्ज़ किया इस में राजनीति और पालिटिक्स बहुत आ जाता है। मुझे इस बात का गिला है कि कुछ अखबारों ने, कुछ राजनैतिक व्यक्तियों ने इस सिलसिले में एक वतीरा बना रखा है झूठी अफवाहें और झूठी खबरें फैलाने का। इस सम्बन्ध में मैं ने अपने पास काफी कटिंग्ज़ जमा कर रखी हैं। लेकिन डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं आप का ज्यादा वक्त ऐसी कटिंग्ज़ में ही नहीं लेना चाहता। मैं आप की वाकफियत के लिये एक टिपिकल न्यूज़ आईटम पढ़ कर सुनाना चाहता हूं।

Sardar Gurnam Singh : Which paper is this ?

Home Minister : This is Pradeep dated 23rd December, 1963, तो इस में लिखा है :—

> पंजाब में शहरों को बदबूदार आटे की सप्लाई भी एक स्कैण्डल। अमरिका के घोड़े भी इस किस्म की गन्दम नहीं खाते। पंजाब में पिछले दिनों जिस किस्म का बदबूदार आटा अवाम को सप्लाई किया गया उस का नमूना दिल्ली पहुंचा जो एक अमरीकी नुमायन्दे को दिखाया गया जिस ने कहा कि जैसी गन्दम का आटा यह है वह तो अमरीका के घोड़े भी इस्तेमाल नहीं करते।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, जो बात बतलाने वाली थी वह यह है कि नमूना दिल्ली गया चल कर और वह अमरीका के नुमायन्दे को दिखाया गया जिस पर उन्हों ने कहा कि जिस गंदम का वह आटा है वह तो अमरीका में घोड़े भी नहीं खाते। मैं नहीं कहता कि वह आटा नुक्सदार नहीं हो सकता या वह नुक्सदार नहीं होगा लेकिन अगर पंजाब से आटा दिल्ली ले जाया जाये और वहां जाकर अमरीका के नुमायंदे को दिखाया जाए तो जरूरी है कि उस के पीछे कोई पुलिटिकल-मोटिव हो और जो आटा ले जाने वाले हज़रात ले कर गए थे उन की ईमानदारी की क्या गारंटी हो सकती है कि उन्होंने उस आटे में कोई खुद अदल बदल न की होगी। हो सकता है कि जो आटा डिपोज़ पर सप्पलाई किया जा रहा था वह आटा वह न हो और उसकी जगह पर कोई बदबूदार आटा ले जाया गया हो। अगर वह आटा वाकई ही डिपो का आटा था और वह बदबूदार था तो उन्हें चाहिये था कि वह किसी सरकारी आदमी के नोटिस में लाते या मेरे नोटिस में लाते तब तो किसी आदमी की ज़िम्मेदारी हो जाती। कोई आदमी आ कर बतलाता कि फलां जगह पर यह आटा बेचा जा रहा है और अगर मैं तहकीकात न कराता तो मैं मुजरिम होता और मेरे ऊपर ज़िम्मेदारी आ जाती। मुलाहज़ा फरमाएं आटा जाता है अमरीका के नुमायन्दे को दिखाने के लिये। इस से आप क्या समझते हैं ? क्या इस के पीछे पालिटिक्स है या नहीं और यह प्रापेगन्डा है या नहीं और बजाए इस के कि

[गृह मंत्री]

वह हमारे नोटिस में लाया जाता दिल्ली जा कर अमरीका के नुमायन्दे के नोटिस में लाया जाता है। यह सब प्रापेगण्डा के लिये ही किया जाता रहा है। इस के अलावा मेरे पास अखबारों की कई कटिंग्ज़ हैं जिन से साफ ज़ाहिर होता है कि लगातार अखबारों में प्रापेगण्डा चलता रहा है। इस की तह में आप जायें तो आप को पता चलेगा कि क्या बात थी ? मैं अर्ज़ करता हूं कि इस में दो बातें थीं। एक तो पालिटिक्स थी कि गवर्नमैंट इस बात के लिये कोई क्रैडिट न ले जाए कि स्टेट में इस ने सस्ते आटे की 7,000 दुकानें खोल दी हैं। इस बात के लिये कोई क्रैडिट नहीं देता कि गवर्नमैंट ने इतनी बड़ी तादाद में दुकानें खोली हैं और उन पर सस्ता आटा दिया। मैं इस के लिए कोई क्रैडिट नहीं मांगता क्योंकि मैं समझता हूं कि जो कुछ हम इस बारे में कर पाए हैं वह हम ने अपना कर्तव्य समझकर किया है लेकिन हमारे जो राजनैतिक लोग हैं वह इस बात से घबरा जाते हैं कि कहीं सरकार इस बात का क्रैडिट न ले जाए। वैसे तो यह क्रैडिट की बात है ही कि इतनी दुकानें खोल दीं और लोगों को आटा दिया। लेकिन इस के साथ वैस्टिड इन्ट्रैस्ट्स भी हैं और वह वैस्टिड इन्ट्रैस्ट्स हैं जिन का पिसा पिसाया आटा महंगे भाव पर बेचा जा रहा है और उन में कुछ चक्की वाले भी हैं। यह सही बात है कि कुछ दुकानों पर बेचने वाले लोग हैं जिन का इन्ट्रैस्ट है कि **इस** सस्ते आटे के बारे में लोगों में प्रैजुडिस क्रियेट किया जाए कि वह आटा अच्छा नहीं है ताकि ज़्यादा कीमत पर उन का आटा बिक सके और उन की दुकानदारी चलती रहे। इस लिये दो किस्म का इन्फलूएंस था जो काम करता रहा है वर्ना जो कुछ मैं वाकफियत रखता हूं ऐसी शिकायत मेरे नोटिस में कभी नहीं आई कि कहीं बदबूदार आटा सप्लाई किया गया हो क्योंकि मैं खुद दिलचस्पी लेता रहा हूं और मैं खुद डिपोज़ पर विज़िट पे करता रहा हूं और कई बार मैंने आटे के खुद नमूने लाकर घर पर पकवा कर खा कर देखा है इस बात की तसल्ली करने के लिए कि कहीं खराब आटा तो सप्लाई नहीं किया जा रहा। मैंने कभी ऐसा बदबूदार आटा नहीं देखा है । हां मैं जानता हूं कि कई जगह पर जान बूझ कर ऐसी बातें की गई हैं गंदम में भी और आटे में भी। लेकिन मैं उन की डिटेल में इस वक्त नहीं जाना चाहता और सिर्फ इतना कहना चाहता हूं कि यह इस लिये किया जाता रहा है ताकि इस आटे की डिस्ट्रीब्यूशन के बारे में प्रैजुडिस पैदा कर के वे लोग इस से फ़ायदा उठा सकें। इस लिये अखबारों में अब बार बार इस बारे में लगातार प्रापेगण्डा किया जाता रहा है क्योंकि भोले लोग कई दफा अखबारों में ऐसी खबरें पढ़ कर उन की बातों में आ जाते हैं लेकिन इस दफा जो हुआ है वह समझ गए हैं और जानते हैं कि आटे की डिस्ट्रीब्यूशन का जो काम है वह बड़ा कामयाबी के साथ चल रहा है और इसी वजह से डिमांड इस की इतनी है कि हम इस को मीट करने में दिक्कत महसूस कर रहे हैं और हमें इस डिमांड को पूरा करने के लिये दिन रात काम करना पड़ रहा है और मैं इस बात का दावा नहीं करता कि हम सारी डिमांड को पूरा कर पाए हैं। फिर भी हम 20 हजार क्विंटल डेली तकसीम कर रहे हैं। कहने का मतलब यह है कि अगर आटे में नुक्स हो तो इस कदर डिमांड कैसे होती। मैं अर्ज़ करता हूं कि हम यह होल मील आटा दे रहे हैं और इस में से रवा, मैदा या सूजी वगैरा नहीं निकाला होता. और यह आटा

फूड वैल्यु में किसी तरह भी इंडिजिनस व्हीट के आटे से कम नहीं है। हां यह बात मैं जानता हूं कि जो फारेन व्हीट का आटा हो या फारेन व्हीट हो उस के मुकाबले में हमारे प्रान्त के लोग अपनी यहां की व्हीट के आटे को ही प्रैफ़ैंस देंगे। बावजूद कुछ मुश्किलात के मैं सदन को यकीन दिला देना चाहता हूं कि हम अच्छा आटा लोगों को देते रहने की पूरी कोशिश करते रहेंगे।

फिर यहां पर स्टेट ट्रेडिंग का जिक्र किया गया है। मैम्बर साहिबान जानते हैं कि स्टेट ट्रेडिंग के मुताल्लिक हमारी सरकार का नज़रिया क्या है लेकिन इस चीज का ताल्लुक हमारी नैशनल पालिसी के साथ वाबस्ता है। हम स्टेट ट्रेडिंग के हक में हैं। यह अलग बात है कि यह व्यापारियों के ज़रिये चले या दूसरे ढंग से और जिस तरह से इस बारे में हम सोच रहे हैं उसका और स्टेट ट्रेडिंग का आब्जैक्ट वही है, स्टेट ट्रेडिंग सरकारी तौर पर हो या व्यापारियों की एजेंसी के द्वारा हो लेकिन एक बात हम पक्की बनाए हुए हैं कि आयंदा साल के लिये पूरी कोशिश से काम होगा और पूरी कोशिश होगी कि पराइसिज़ में डिस्पैरिटी न हो कज्यूमर की कीमत में और प्रोडियूसर की कीमत में। स्टेट ट्रेडिंग के लिए तो जोगा साहब और उन के साथी काफीख्वाहां हैं और बेहतर होता अगर उनके बाईं तरफ बैठने वाले मैम्बर भी यहां मौजूद होते। उन की पार्टी के पास किए हुए रैज़ोल्यूशन हम ने देखे हुए हैं। इस बारे में जोगा साहब की पार्टी के विचार और उन के साथ बाईं ओर बैठने वाले मैम्बरों की पार्टी के विचारों में कितना फर्क है और सरकार के लिये इन सब के साथ रीकन्साइल करना कितना मुशिकल होता है। फिर एक तरफ सरदार गुरनाम सिंह ने और कैप्टन रतन सिंह ने बड़ी होल्डिंग्ज़ का ज़िक्र किया है और दूसरी तरफ बहुत से भाइयों की तरफ से छोटी होल्डिंग्ज़ का जिक्र किया जाता है। इस बारे में जन संघ पार्टी का जो व्यू है वह मैं 4 जनवरी, 1964 के प्रदीप अखबार में से पढ़ कर सुनाता हूं—यह ताजा अखबार है कोई बहुत पुराना नहीं है और इस में स्टेटमेंट दी हुई है कैप्टन केशव चन्द्र की—

"अनाज की सरकारी तिजारत से पंजाब इक्तसादी तौर पर तबाह हो जायेगा। इस में आगे दिया हुआ है—

"पंजाब व हिमाचल प्रदेश जन संघ के सदर कैप्टन केशव चन्द्र ने आज यहां एक ब्यान में कहा है कि अनाज की स्टेट ट्रेडिंग शुरू करने से ब्लैक मार्किट में मज़ीद अज़ाफा होगा और महंगाई भी बढ़ेगी। आप ने कहा कि सरकारी कंट्रोल ही ब्लैक मार्किट को जनम देते हैं और अगर खुली तिजारत की इजाज़त हो जैसा कि आईन ने आजादी दे रखी है तो कीमतें गिरती हैं और खुशहाली आती है। फिर उन्हों ने कहा—भारतीय जन संघ कंट्रोल और स्टेट ट्रेडिंग के खिलाफ है और व्यापारियों को खुली तिजारत की इजाज़त दिये जाने के हक में है।'

इस वक्त अनाज की खुली तिजारत है और नतीजा यह है कि गेहूं के भाव 25/26 रुपये मन तक चढ़ गये हैं। यह कहते हैं कि और ज्यादा खुली छुट्टी दे दो। जोगा साहिब के पास ही बैठे हैं। (विघ्न)। मैं कोई आईसोलेटिड बात नहीं कर रहा। 24 तारीख को इन की जो मीटिंग हुई थी उस में भी अनाज और चीनी के बारे में कहा

[गृह मंत्री]

गया कि सारी मदाखलत छोड़ कर इन के व्यापार को खुला छोड़ दें। साफ लफजों में कहा है कि सरकार मदाखलत न करे। और यह एक रैजोल्यूशन है जो इन्होंने पास किया था कोई मामूली तकरीर नहीं। जोगा साहिब इस बारे और जानने में इन्ट्रैस्टिड होंगे। 5 जनवरी के प्रदीप में भी लिखा है कि सरकार अनाज की तजारत और इस की तकसीम के इन्तज़ाम को अपने हाथ में लेने के दरपै है। (विघ्न)। मैं तो यह इस लिये कोट कर रहा हूं कि यह उन की अपनी पार्टी का अखबार है। मैं जोगा साहिब को बता रहा हूं कि सरकार को कितनी दिक्कतें हैं। बिल्कुल डायामीट्रीकली आपोज़िट व्यूज़ में से निकल कर हमने एक प्रैक्टीकल रास्ता अख्तियार करना है। अभी अभी कैप्टन रतन सिंह जी और सरदार गुरनाम सिंह जी खफा हो रहे थे कि हम ब्लैकमार्किट करने वालों के साथ बड़ी नर्मी का बर्ताव करते हैं, उनको पकड़ते नहीं। इस बारे में जो आखरी फिगर्ज़ मुझे मिली हैं उन के मुताबिक ब्लैक मार्किट के 1,100 केस रजिस्टर किये गये हैं। (विघ्न) बिग एन्ड स्माल दोनों किस्म के। तो मैं जो आप को सुना रहा था तो इन की एग्ज़ैक्टिव की मीटिंग की कार्यवाही ज़रा और सुन लीजिये पंजाब जन संघ की। 'इजलास में इस अमर पर तशवीश ज़ाहिर की गई कि स्टेट के कानून का एहतराम करने वाले व्यापारियों और काश्तकारों में दहश्त फैलाने के लिये डी० आई० आर० को इस्तेमाल किया जा रहा है। कांफ्रेंस ने इस बात को महसूस किया .... (विघ्न):

उपाध्यक्षा: पंडित जी, जन संघ वाले तो हाउस में हैं ही नहीं। (Pandit ji, Jan Sangh Members are not present in the House.)

गृह मंत्री: मैं सिर्फ यह बता रहा था कि एक तरफ तो हमारे कैप्टन रतन सिंह जी और सरदार गुरनाम सिंह जी यह कहते हैं कि हम सख्ती नहीं करते और दूसरी तरफ जन संघ वाले यह कहते हैं कि हम अंतहाशा सख्ती कर रहे हैं। (विघ्न) इन दोनों के व्यूज़ एक्स्ट्रीम हैं और हम जो कुछ कर रहे हैं वह ठीक कर रहे हैं। (विघ्न) नहीं, फैलेसी की कोई बात नहीं है। डिप्टी स्पीकर साहिबा, बातें तो बहुत थीं करने वाली मगर चूंकि अब वक्त थोड़ा रह गया है इस लिये मैं दो जो बहुत ज़रूरी बातें हैं उन का ही ज़िक्र कर सकूंगा। एक तो पंडित भागीरथ लाल जी ने बहुत अच्छा प्वायंट उठाया था कि सरकार जो गंदम बेच रही है वह महंगे भाव बेच रही है और दूसरा प्वायंट था सरदार गुरनाम सिंह जी का कि मिलों वाले आटा बाहर भेज रहे हैं। मैं इन दोनों की बातों को ऐक्सप्लेन करना चाहता हूं। मिलों वाले आटे के बारे अर्ज़ है कि हफ्ते में छः दिन मिलों वाले सरकारी गंदम जो हम देते हैं उस को पीसते हैं। यह होल मील आटा होता है, यानी इस में से सूजी, मैदा वगैरह नहीं निकला हुआ होता। इस पर पूरा कंट्रोल हमारा होता है, हम ही इस की डिस्ट्रीब्यूशन करते हैं। तो हफ्ते में जो एक दिन बच रहता है उस दिन वह मिलें अपना आटा पीसते हैं उस गंदम से जो उन को सीधे हिन्द सरकार से मिलती है। इस में से वह मैदा, सूजी, रवा वगैरह निकालते हैं। अगर यह एक दिन भी उन को न दिया जाए तो इन चीज़ों का कहत पड़ जाए। इस लिये एक दिन वह अपना काम करते हैं। जो रिज़ल्टैंट आटा सूजी

वगैरह निकालने के लिये रह जाता है उस पर कोई पाबन्दी नहीं है वह उस को जिस तरह चाहें बेच सकते हैं। मगर यह आटा हम लोगों को देना नहीं चाहते हम तो होल मील आटा ही लोगों को देते हैं।

पंडित भागीरथ लाल जी ने जो बात गंदम की ज्यादा कीमत के बारे में कही थी उस बारे अर्ज़ है कि पिछले साल हम ने प्राइस सपोर्ट पालिसी के तहत पांच हजार टन के करीब गंदम खरीदी थी गवर्नमैंट आफ इण्डिया के अकाऊंट पर। उस वक्त ऐवरेज कीमत 14 रुपये मन थी। गवर्नमैंट आफ इन्डिया ने अपना सारा हिसाब लगा कर यह बताया था कि उन को यह 18.6760 रु० के हिसाब से पड़ी थी....

उपाध्यक्षा : सदन कल नौ बजे मीट करेगा। (The House will meet at 9 a.m. tomorrow)

1—30 p.m.

(*The Sabha then adjourned till 9 a.m. on Friday, the 6th March, 1964.*)

24766 PVS—386—16-9-64—C., P. and S., Pb., Chandigarh.

APPENDIX
To
PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES, VOL. I—NO. 11, DATED 5TH MARCH, 1964.

Labour and Construction Co-operative Societies, Rupar Circle

1337. **Comrade Shamsher Singh Josh** : Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) the names of the present members of the Labour andConstruction Co-operative Societies in the Circle of Assistant Registrar, Co-operative Societies, Rupar, stating the number and value of shares held by each member ;

(b) the total amount of loan so far advanced to each of the said Societies ;

(c) whether any of the said Societies has defaulted in paying back the loan amount ; if so, the action if any taken against such Societies; if not, the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Time, Labour and expense involved in compiling the information will not be commensurate with the benefit to be derived.

(b) As per statement Annexure A.

(c) Yes. Vide statement as Annexure B.

———

ANNEXURE 'A'

Total amount of loan so far advanced to the Co-operative Labour and Constructions Societies in Rupar Circle.

S. No.	Name of Co-operative Labour and Construction Society	Total Loans advanced so far
		Rs.
1	The Awan Kot Coop. L/C Society Ltd.	56,033
2	The Bela Coop. L/C Society Ltd.	11,321
3	The Bikon Coop. L/C Society Ltd.	8,561
4	The Chamkaur Sahib Coop. L/C Society Ltd.	11,000
5	The Dohota Coop. L/C Society Ltd., Sotal Baba	64,324
6	The Dugri Coop. L/C Society Ltd.	46,876
7	The Dukh Nawaran Coop. L/C Society Ltd.	56,487
8	The Kotla Janta Coop. L/C Society Ltd.	48,521
9	The Kotla Coop. L/C Society Ltd.	71,491
10	The Rupar Ganesh Coop. L/C Society	61,811
11	The Rupar Hamdard Coop. L/C Society Ltd.	76,969

S. No.	Name of Co-operative Labour and Construction Society	Total Loans advanced so far
12	The Rupar Modern Coop. L/C Society Ltd.	7,434
13	The Rupar Satlej Coop. L/C Society Ltd.	38,569
14	The Rupar Coop. L/C Society Ltd.	66,222
15	The Rupar Roy Coop. L/C Society Ltd.	7,173
16	The Sukhram Pur Coop. L/C Society Ltd.	26.702
17	The Mahlan Coop. L/C Society Ltd.	44,194
18	The Bairam Pur Coop. L/C Society Ltd.	32,962
19	The Behram Pur Bet Hero Coop. L/C Society Ltd.	7,367
20	The Rupar Harijan Coop. L/C Society Ltd.	9,32,674
21	The Khaira Bad Coop. L/C Society Ltd.	53 502
22	The Bande Mehal Kalan Coop. L/C Society Ltd.	8,114
23	The Sirsa Coop. L/C Society Ltd.	3,596
24	The Dugri Janta Coop. L/C Society Ltd.	7,144
25	The Katli Coop. L/C Society Ltd.	4,449
26	The Rupar Krishana Coop. L/C Society Ltd.	5,502
27	The Kurali Coop. L/C Society Ltd.	6,503
28	The Ban Majra Coop. L/C Society Ltd.	3,647
29	The Dosarna Coop. L/C Society Ltd.	3,500
30	The Kharar Coop. L/C Society Ltd.	44,719
31	The Morinda West Coop. L/C Society	1,25,166
32	The Morinda Coop. L/C Society Ltd.	6,101
33	The Chuhar Majra Coop. L/C Society Ltd.	1,8830
34	The Ratton Coop. L/C Society Ltd.	7,340
35	The Chandigarh Coop. L/C Society Ltd.	92,367
36	The Chandigarh Haryana Coop. L/C Society Ltd.	38,650
37	The Chandi Mandir Coop. L/C Society Ltd.	91,863
38	The Kalka Coop. L/C Society Ltd.	26 796
39	The Khant Coop. L/C Society Ltd.	28,177
40	The Sultan Pur Coop. L/C Society Ltd.	34,951
41	The Chandigarh Rama Coop. L/C Society Ltd.	1,68,529
42	The Mani Majra Krishana Coop. L/C Society Ltd.	91,550
43	The Dura Khorani Coop. L/C Societies Ltd.	13,578
44	The Ballam Garh Coop. L/C Society Ltd.	37,124
45	The Chandigarh Parjapat Coop. L/C Society Ltd.	93,33
46	The Phul Karan Coop. L/C Society Ltd.	7,876
47	The Chandigarh National Technical Coop. L/C Society Ltd.	10,00
48	The Bharat Coop. L/C Society Ltd., Chandigarh	4,000

S. No.	Name of Co-operative Labour and Construction Society	Total Loans advanced so far
49	The Hamesh Pura Coop. L/C Society Ltd.	10,000
50	The Malla Coop. L/C Society Ltd.	4,000
51	The Chandigarh Bharat Sewak Samaj Co-operative L/C Society Ltd.	48,000
52	The Allied Coop. L/C Society Ltd., Chandigarh	2,999
53	The Rurki Coop. L/C Society Ltd.	19,676
54	The Devi Nagar Coop. L/C Society Ltd.	4,200
55	The Ghaggar Coop. L/C Society Ltd.	80,000
56	The Salem Pur Coop. L/C Society Ltd.	4,000
57	The Sandhuwan Coop. L/C Society Ltd.	2,000
58	The Sahauran Coop. L/C Society Ltd.	Nil
59	The Rasul Pur Coop. L/C Society Ltd.	Nil
60	The Buglehar Coop. L/C Society Ltd.	Nil
61	The Sandholi Coop. L/C Society Ltd.	1,400
62	The Rupar Progressive Workers Coop. Construction Society Ltd.	Nil
	Total	2753673

ANNEXURE 'B'

List of Labour and Construction Societies which have defaulted in paying back loan amount to upar Central Co-operative Bank Ltd; Rupar Circle.

S. No.	Name of L/C Society	Amount defaulted	
1	The Awankot Co-operative L/C Society Ltd.	Rs. 4,062.00	Its payments from P.W.D. are expected shortly and the loan will be ecovered. However, the C. B. has issued notice to the Society for recovery of the loan, else it will apply for arbitration.
2	The Bela Co-operative L/C Society Ltd.	Rs. 3,450.00	Enquiry under section 50 of the Co-operative Societies Act has been made to wind up the Society.
3	The Bikkon Co-operative L/C Society Ltd.	Rs. 2,239.00	The payment from P.W.D. is expected shortly and the loan will be recovered. However the C.B. issued notice for recovery of the loan failing which it will apply for arbitration.
4	The Chamkaur Sahib Co-operative L/C Society Ltd.	Rs. 4,996.00	The society is working well. It is fresh overdue loan and is expected to be recovered soon. However the C.B. issued a notice for its recovery else it will apply for arbitration.
5	The Dehota Co-operative L/C Society Ltd.	Rs. 4,180.00	Enquiry under section 50 of the Co-operative Societies Act has been ordered.
6	The Dugri Co-operative L/C Society Ltd.	Rs. 4,231.00	The loan will be recovered shortly as payment from P.W.D. is expected. However the C.B. has issued a notice for recovery, else it will apply for arbitration.
7	The Dukh Nawaran Co-operative L/C Society Ltd.	Rs. 4,986.00	The Society is working well and the loan will be recovered as payments from P.W.D. are expected shortly. However C.B. issued a notice for recovery, else it will apply for arbitration.
8	The Kotla Janta Co-operative L/C Society Ltd.	Rs. 4,631.00	Enquiry under section 50 of the Co-operative Societies Act, is going on.

9	The Kotla Co-operative L/C Society Ltd.	Rs. 4,678.00	Payments are due from P.W.D. shortly and the loan will be recovered. However the C.B. issued a notice for its recovery, else it will apply for arbitration.
10	The Rupar Ganesh Co-operative L/C Society Ltd.	Rs. 3,256.00	The society is working well. The payments are due from P.W.D. shortly and the loan will be recovered. However the C.B. has issued a notice for recovery, else it will apply for arbitration.
11	The Sukhram Pur Co-operative L/C Society Ltd.	Rs. 4,700.00	Arbitration case for recovery of payment from P.W.D. is under action with Superindending Engineer and the recovery is expected shortly. However the C.B. issued a notice for its recovery, else it will apply for arbitration.
12	The Behram Pur Bet Hero Co-operative L/C Society Ltd.	Rs. 3,655.00	Action under section 50 of the Co-operative Societies Act, is going on.
13	The Bairam Pur Co-operative L/C Society Ltd.	Rs. 4,348.00	The loan will be recovered out of the payments made by P.W.D. which are expected shortly. However the C.B. issued a notice for recovery, else it will apply for arbitration.
14	The Rupar Harijan Co-operative L/C Society Ltd.	Rs. 4,5937.00	Out of this loan, Rs. 200,00/ is on tangible security. Heavy payments are due from P.W.D. out of which bills amounting to Rs. 51,300/- have been verified by this department. This loan is expected to be recovered out of this payment due from the P.W.D. However the C.B. issued a notice for recovery, else it will apply for arbitration.

15	The Kurali Co-operative L/C Society Ltd.	Rs. 3,999.00	Payments from P. W. D. are expected shortly and the loan will be recovered. However the C.B. has issued a notice for its recovery, else it will apply for arbitration.
16	The Ban Majra Co-operative L/C Society Limited	Rs. 433.00	The loan is safe however the C. B. has issued a notice for its recovery, else it will apply for arbitration.
17	The Dosarna Co-operative L/C Society Limited	Rs. 2,500.00	Payments from P. W. D. are expected shortly and the loan will be recovered. However the C. B. has issued a notice for recovery, else it will apply for arbitration.
18	The Kharar Co-operative L/C Society Limited	Rs. 1,049.00	The loan is fresh overdue C.B. has issued a notice for its recovery, else it will apply for arbitration.
19	The Morinda West Co-operative L/C Society Limited	Rs. 2,918.00	C. B. has issued a notice for its recovery else it will apply for arbitration. However the loan is expected to be recovered shortly from the payments due from the P. W. D.
20	The Ratton Co-operative L/C Society Limited	Rs. 1,333.00	The Loan is expected to be recovered shortly out of the payments due from the P. W. D. However the C. B. has issued a notice for its recovery, else it will apply for arbitration.
21	The Salem Pur Co-operative L/C Society Limited	Rs. 3,992.00	It is a fresh over due loan. Recovery is expected shortly out of the payment due from the P.W.D. However the C. B. has issued a notice for its recovery, else it will apply for arbitration.
22	The Morinda Cooperative L/C Society Limited	Rs. 4,577.00	Action under Section 50 of the Co-operative Societies Act is going on.
23	The Kalka Co-operative L/C Society Limited	Rs. 3,000.00	Ditto
24	The Bharat Co-operative L/C Society Limited Chandigarh.	Rs. 4,000.00	Ditto
25	The Chandigarh Rama Co-operative L/C Society Limited	Rs. 3,400.00	The recovery of the loan is expected shortly out of the payments due from P.W.D. However the C.B. has issued a notice for its recovery, else it will apply for arbitration.

26	The Chandigarh Haryana Co-operative Lmtted	Rs. 20,000.00	Action under section 50 of the Cooperative Societies Act is going on.
27	The Chandigarh Co-operative L/C Society Limited	Rs. 3,931.00	Ditto
28	The Sultan Pur Co-operative L/C Society Limited	Rs. 3,000.00	Ditto
29	The Chandi Mandir Co-operative L/C Society Limited	Rs. 3,000.00	It is fresh over-due loan and is expected to be recovered out of the payments due from the P.W.D. However the C.B. has issued a notice for its recovery, else it will apply for arbitration
30	The Khant Cooperative L/C Society Limited	Rs. 4,800.00	Action under Section 50 of the Co-operative Societies Act is going on.
31	The Devi Nagar Co-operative L/C Society Limited	Rs. 2,200.00	Ditto
32	The Ghaggar Co-operative L/C Society Limited	Rs.10,000.00	The C. B. has issued a notice for its recovery, else it will apply for arbitration. It is a fresh over-due loan.
33	The Malla Co-operative L/C Society Limited	Rs. 2,000.00	It is a fresh over-due loan. The C. B. has issued a notice for its recovery else it will apply for arbitration.
34	The Chandigarh Bharat Sewak Samaj Co-operative L/C Society Limited	Rs. 1,900.00	This society was under winding up process, but was revived as a result of appeal to the Government. Suitable action is ahead to recover this loan.
	Total	Rs. 1,81,381.00	

Employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes in the office of the Chief Conservator of Forest (including District offices)

1350. **Sardar Ajaib Singh Sandhu** : Will the Minister for Local Government and Welfare be pleased to state the number, names and dates of appointment of the employees belonging to Scheduled Caste and Backward Classes working at present in class I, II, III and IV posts separately in the office of the Chief Conservator of Forests (including District Offices) together with their percentage in each category and the percentage of posts reserved for them in each category ?

Sardar Gurbanta Singh : The time and lobour involved in supplying information relating to the number, names and dates of appointments of employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes working at present in Class I, II, III and IV posts in the Forest Department will not be commensurate with any possible benefit to be obtained. Other information is given below :—

Class of employees	Total employment at present	No. of S.C. employed	No. of backward classes employed	Percentage employed S.C.	B.C.	Reservation in each class as fixed by Government S.C.	B.C.
I.	20	..	..	..	..	20%	2%
II.	42	3	2	7%	5%	,,	,,
III.	1100	75	86	7%	8%	,,	,,
IV.	2755	417	237	15%	9%	,,	,,

Employees Belonging to Scheduled Castes and Backward Classes in the office of the Controller of Printing and Stationery, Punjab.

1351. **Sardar Ajaib Singh Sandhu** : Will the Chief Minister be pleased to state the number, names and dates of appointment of the employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes working at present in Class I, II, III and IV posts separately in the Office of the Controller of Printing and Stationery, Punjab, together with their percentage in each category and the percentage of posts reserved for them in each category.

Sardar Partap Singh Kairon : A statement in Annexures I and II is as follows

ANNEXURE I

Statement showing employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes in the Office of the Controller of Printing and Stationery, Punjab.

Class I and II—Nil

I—Class III Ministerial Cadre

S. No.	Name	Designation	Date of Appointment
1.	Shri Jagan Nath Khatwal	Assistant	12-8-52
2.	Shri Charan Dass	Do	18-3-63
3.	Shri Ajit Singh	Do	26-6-63
4.	Shri Charan Singh	Do	21.7.52
5.	Shri Biru Ram	Do	8-9-52
6.	Shri Darshan Singh	Clerk	25-4-63
7.	Shri Paras Ram	Do	20-3-62
8.	Shri Shankar Dass	Do	18-1-60
9.	Shri Chandi Ram	Do	23-8-61
10.	Shri Piara Singh Chander	Do	15-3-62
11.	Shri Harphool Singh	Do	23-11-60
12.	Shri Gurdev Singh	Do	12-8-58
13.	Shri Lachman Singh	Do	8-2-61
14.	Shri Jit Singh	Do	14-6-60
15	Shri Pritam Singh	Do	18-8-61
16.	Shri Arjan Singh	Do	14-11-60
17.	Shri Jagan Nath	Do	27-1-60
18.	Shri Gian Chand	Do	24-11-60
19.	Shri Gurbachna Ram	Do	21-11-60
20.	Shri Mewa Singh	Do	20-2-61
21.	Shri Himmat Singh	Do	1-12-61
22.	Shri Sanwal Ram	Do	26-4-63
23.	Shri Kulbhushan	Do	20-1-51
24.	Shri Tarlochan Singh	Do	16-3-62
25.	Shri Mordhwaj	Do	5-12-50
26.	Shri Gian Chand	Do	23-11-60

S. No.	Name	Designation	Date of Appointment
27	Shri Kishan Singh	Clerk	19-11-57
28	Shri Karam Singh	Head Mechanic	22-2-63
29	Shri Didar Singh	Mechanic	20-12-62
30	Shri Kashmira Singh	Do	22-2-62
31	Shri Bhagat Ram	Apprentice (T. W. Workshop)	10-10-63
	II-Class III Technical Cadre.		
1	Shri Bodh Raj	Reader	1-9-56
2	Shri Sucha Singh	Reviser	2-9-57
3	Shri Amrik Singh	Do	11-10-57
4	Shri Rattan Chand	Copy Holder	12-7-60
5	Shri Kundan Singh	Do	25-4-63
6	Shri Ram Murti	Do	22-4-63
7	Shri Charan Singh	Do	3-7-62
8	Shri Hira Singh	Computor	15-7-60
9	Shri Bhagat Ram	S. H. (Bindery)	20-10-61
10	Shri Behari Lal	W.H.M.O.	15-7-53
11	Shri Durga Dass	Do	21-2-48
12	Shri Ram Lal	Binder	14-2-49
13	Shri Bhag Singh I	Do	1-4-54
14	Shri Hari Ram II	Do	30-4-57
15	Shri Kishen	Do	13-11-53
16	Shri Piyara Lal	Do	22-5-59
17	Shri Sant Ram	Do	2-8-48
18	Shri Roshan Lal	Do	24-2-56
19.	Shri Dharam Singh	Binder	16.9.48
20.	Shri Jaswant Singh	Do	2.11.53
21.	Shri Chandgi Ram	Do	2.11.53
22.	Shri Ranjit Singh II	Do	15.11.54
23.	Shri Dhani Ram	Do	25.2.48

S. No.	Name	Designation	Date of Appointment
24.	Shri Des Raj Thapar	Binder	17.8.56
25.	Shri Om Parkash	Do	—
26.	Shri Baru Ram	Do	24.2.59
27.	Shri Maru Ram	Do	10.9.48
28	Shri Chhote Lal	Do	1.4.54
29.	Shri Piayara Singh	Do	1.4.54
30.	Shri Gurbax Singh	Do	5.9.55
31.	Shri Parkash Chand	Do	9.8.52
32.	Shri Ishwar Lal	Do	3.5.54
33.	Shri Gurcharan Singh	Do	1.4.54
34.	Shri Prem Nath I	Do	10.10.55
35.	Shri Bhagwan Dass	Do	14.6.56
36.	Shri Mangu Ram	Senior Compositor	24.3.57
37.	Shri Charan Singh	Do	5.11.52
38.	Shri Milkha Singh	Do	30.5.56
39.	Shri Kanshi Ram	Do	11.5.54
40.	Shri Ram Saran	Jr. Compositor	16.12.58
41.	Shri Ajaib Singh	Do	2.7.60
42.	Shri Sarjit Singh	Do	19.4.62
43.	Shri Hazara Singh	Do	—
44.	Shri Balbir Singh	Do	19.2.64
45.	Shri Sobha Singh	Do	-
46.	Shri Parkash Singh	Do	22.12.59
47.	Shri Karta Ram	Do	25.5.62
48.	Shri Chanan Singh	Do	8.8.60
49.	Shri Bakshi Ram	Mono Caster	26.10.53
50.	Shri Joginder Singh	Do	9.4.54
51.	Shri Niranjan Singh	Do	7.12.48
52.	Shri Daya Singh	Do	7.12.48
53.	Shri Harbilas	Do	3.7.58

S. No.	Name	Designation	Date of Appointment
54.	Shri Gurdas Ram	Mono Caster	24.3.60
55.	Shri Nanak	Do	28.3.57
56.	Shri Bhag Singh	Blacksmith	21.10.57
57.	Shri H. C. Bhar	Process Foreman	1.12.68
58.	Shri M. K. Bhar	Etcher	21.2.59
59.	Shri Charan Singh	A. S. H.	14.4.54
60.	Shri Manmohan Singh	Sr. M/c Man	1.8.58
61.	Shri Karam Singh	S. P, C.	2.11.53
62.	Shri Roora Ram	Impositor	22.8.56
63.	Shri Mohan Lal	Do	21.6.57
64.	Shri Ram Lal	Do	24.4.59
65.	Shri Shangara Singh	Do	5.9.55
66.	Shri Jagar Singh	G. P. Man	26.6.57
67.	Shri Kapoor Singh	Do	25.2.57
68.	Shri Gurbaksh Singh	Do	5.9.65
69.	Shri Nasib Singh	Do	1.10.58
70.	Shri Ram Paul	Do	—

Class III Ministerial

Employees belonging to Backward Classes

S. No.	Name	Designation	Date of Appointment
1.	Shri Nirmal Singh	Clerk	21.11.61
2.	Shri Surinder Singh	Do	7.11.63
3.	Shri Joginder Singh	Do	15.5.54
4.	Shri Gian Singh	Do	9.10.58
5.	Shri Anant Ram Maini	Do	20.3.62
6.	Shri Som Nath	Do	16.3.64
7.	Shri Ajit Singh	Do	28.11.61
8.	Shri Piara Singh	Do	30.6.61
9.	Shri Kuldip Singh Jallan	Do	3.11.59
10.	Shri Roshan Lal Premi	Do	19.3.62

S. No.	Name	Designation	Date of Appointment
11.	Shri Sant Ram	Clerk	22.8.61
12.	Shri Jagir Singh	Ditto	16.11.61
13.	Shri Darshan Singh	Steno-typist	21.3.62

Class III Technical

Employees belonging to Backward Classes.

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment
1.	Shri Kartar Singh	Sr. Machineman	16.6.53
2.	Shri Prabh Singh	Ditto	28.8.52
3.	Shri Jai Gopal	Ditto	15.12.48
4.	Shri Jai Parkash	Ditto	1.4.51
5.	Shri Gurdial Singh	Ditto	4.10.47 Patiala
6.	Shri Hardyal Singh	Ditto	25.6.48 (Patiala)
7.	Shri Mohinder Singh	Treadleman	8.11.63
8.	Shri Sant Lal	Ditto	
9.	Shri Gurbachan Singh	Mono Mechanic	8.11.49
10.	Shri Sant Ram	Mechanic	30.1.61
11.	Shri Ajaib Ram	Copy Holder	23.4.63
12.	Shri Pritam Chand	Ditto	18.10.60
13.	Shri Kultar Chand	Ditto	1.11.61
14.	Shri Dharam Pal	Binder	
15.	Shri Swaran Singh	Jr. Compositor	1.7.58
16.	Shri Rattan Singh s/o Shri Sita Ram	Ditto	7.2.63
17.	Shri Surinder Paul	Ditto	
18.	Shri Barfi Lal	Barman	2.1.54

Class IV Ministerial

Employees belonging to Scheduled Castes

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment
1.	Shri Rajinder Singh	Packer	15.3.62
2.	Shri Piara Singh	Do	31.10.63
3.	Shri Balwant Singh	Do	12.7.63
4.	Shri Taru Ram	Do	7.12.53
5.	Shri Sant Ram	Do	18.2.48
6.	Shri Balbir Singh	Do	4.9.63
7.	Shri Bhagwan Dass	Do	10.10.55
8.	Shri Sadhu Ram	Do	7.9.63
9.	Shri Sultan Singh	Do	16.3.62
10.	Shri Mangat Ram	Do	1.5.54
11.	Shri Magli Ram	Do	21.6.48
12.	Shri Ganga Ram	Do	1.7.53
13.	Shri Jaiinder Nath	Do	5.6.54
14.	Shri Ram Kishan	Do	1.4.53
15.	Shri Ajit Singh	Do	6.12.63
16.	Shri Sadhu Ram	Do	19.3.55
17.	Shri Gurbax Singh	Do	11.10.59
18-	Shri Narain Singh	Do	1.8.54
19.	Shri Bhagat Ram	Do	20.7.56
20.	Shri Hardev Singh	Do	7.9.63
21.	Shri Gopi Chand	Chowkidar	14.1.64
22.	Shri Joginder Singh	Do	16.6.62
23,	Shri Har Lal Singh	Do	15.3.52
24.	Shri Ram Haish	Mazdoor	
25.	Shri Gurbachan Dass	Do	
26.	Shri Dharma	Do	15.5.62
27.	Shri Joginder Singh	Do	14.2.62
28.	Shri Ram Asra	Ward Servant	3.5.62

Class IV Technical

Employees belonging to Scheduled Castes

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment
1	Shri Mangat Ram	Press Daftri	
2	Shri Kharaiti Ram	Ditto	24-6-60
3	Shri Kundan Lal	Ditto	8-11-54
4	Shri Gurdial Singh	Ditto	21-7-56
5	Shri Amar Singh I	Ditto	12-10-59
6	Shri Surjit Singh	Ditto	17-3-56
7	Shri Jasmer Singh	Ditto	8-12-59
8	Shri Hans Raj	Ditto	8-12-59
9	Shri Bashesher Singh	Ditto	14-5-62
10	Shri Baru Ram	Ditto	24-2-59
11	Shri Amar Singh	Ditto	12-10-59
12	Shri Teja Singh	Ditto	
13	Shri Baldev Singh	Ditto	23-7-62
14	Shri Bhagwan Singh	Ditto	14-11-61
15	Shri Bhag Singh	Learner Binder	5-9-63
16	Shri Sarup Singh	Ditto	9-1-64
17	Shri Ramesh Chander	Ditto	20-1-55
18	Shri Ram Singh II	Ditto	22-5-57
19	Shri Sarwan Ram	Ditto	1-11-60
20	Shri Piara Singh	Ditto	18-9-63
21	Shri Ram Dass	Ditto	6-9-63
22	Shri Sadhu Ram	Ditto	2-9-63
23	Shri Niranjan Singh	Ditto	2-9-63
24	Shri Gulzari Lal	Ditto	2-9-63
25	Shri Garib Dass	Ditto	4-4-63
26	Shri Sukar Mal	Ditto	23-1-56
27	Shri Tersem Lal	Ditto	2-9-63
28	Shri Kehar Singh	Ditto	2-9-63
29	Shri Prem Lal	Litho Inker	8-3-63
30	Shri Puran Chand	Inker	5-9-55
31	Shri Mal Singh	Do	4-9-57
32	Shri Dalip Chand	Do	5-9-55
33	Shri Sewa Singh	Do	5-9-55

(at B. S. P. Patiala)

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment
34	Shri Ram Lubhaya	Inker	5-9-55
35	Shri Gurnam Singh	Do	6-6-57
36	Shri Babu Ram II	Do	10-3-58
37	Shri Sadhu Singh I	Do	28-9-61
38	Shri Charan Singh	Do	25-1-62
39	Shri Parkash Chand	Do	16-11-57
40	Shri Ram Chand	Do	2-1-54
41	Shri Amar Nath	Do	25-9-58
42	Shri Jagir Singh	Do	15-6-63
43	Shri Ghisoo	Do	18-10-56
44	Shri Prabhu Ram	Dark Room Attendant	22-5-59
45	Shri Hazura Singh	Distributor	8-6-61
46	Shri Charan Dass	Do	19-5-54
47	Shri Gurmail Singh	Do	19-4-62
48	Shri Puran Chand	Mazdoor	19-12-58
49	Shri Charan Singh	Do	16-12-63
50	Shri Gurdev Singh	Do	14-12-63
51	Shri Karnail Singh	Do	6-11-63
52	Shri Mohan Lal	Learner Binder	2-9-63
53	Shri Jagir Singh	Do	2-9-63
54	Shri Atma Ram	Do	3-9-63
55	Shri Pritam Chand	Do	4-9-63
56	Shri Sardar Singh	Mazdoor	4-9-63
57	Shri Harnek Singh	Do	10-9-63
58	Shri Bant Singh	Do	10-9-63
59	Shri Sunder Singh	Learner Binder	6-9-63
60	Shri Mukand Singh	Mazdoor	10-10-63
61	Shri Pritam Singh	Distributor	2-8-63
62	Shri Mast Ram	Do	13-8-63
63	Shri Jwala Singh	Mazdoor	28-6-63
64	Shri Ujagar Singh	Learner Binder	29-3-63
65	Shri Mohinder Singh	Do	27-3-63
66	Shri Jagdish Chander	Distributor	28-1-63
67	Shri Prem Singh	Mazdoor	17-10-62
68	Shri Sohan Lal	Inker	26-7-62
69	Shri Krishan Lal	Press Daftri	1-6-62

Serial No.	Name	Designation	Date of Appointment
70	Shri Mauji Ram	Press Daftri	29-5-62
71	Shri Gurdev Singh	Ditto	15-5-62
72	Shri Hardev Singh	Ditto	15-5-62
73	Shri Piara Singh	Ditto	8-5-62
74	Shri Ram Chander	Ditto	1-5-62
75	Shri Jagir Singh	Ditto	5-3-62
76	Shri Nasib Singh	Mazdoor	21-2-62
77	Shri Gurbax Singh	Do	21-2-62
78	Shri Labh Singh	Do	17-1-62
79	Shri Nasib Singh	Press Daftri	14-11-61
80	Shri Roshan Lal	Ditto	14-11-61

ANNEXURE II

Statement showing percentage in categories I, II, III and IV of posts in the office of the Controller of Printing and Stationery, Punjab and the percentage of posts reserved for them in each category.

	Total No.	% of Scheduled Castes	% of Backward Classes	No. of posts required to be reserved S. C. 19%	B. C. 2%
Class I	1	Nil	Nil	..	..
Class II	9	Nil *	Nil	2	..
Class III	1103	101(9%)	31(3%)	209	22
Class IV	590	108(18%)	..	114	..

(*One Scheduled Cast Officer, however, holds lien on the post of a Deputy Controller).

Notice served on Kabul Pur Khera Co-operative Society, Kabul Pur, District Karnal,

1397. **Comrade Ram Piara** : Will the Chief Minister be pleased of state —

(a) whether the Co-operative Department/District Whole-Sale Society, Karnal has served any notice on the Kabul Pur Khera Co-operative Society, Kabulpur, district Karnal, if so, when, for what amount and since how long these arrears have been outstanding against this Society ;

(b) the names of the members of the Kabulpur Khera Co-operative Society together with the names of office bearers thereof and the date of their election ;

(c) whether it is a fact that the Co-operative Department has appointed some liquidator/arbitrator for the Society mentioned in part (b) above, if so, when together with the present stage of the liquidation/arbitration proceedings;

(d) whether any instalment and interest thereon has been charged by the Co-operative Central Bank, Karnal, from the said Society during the period from 1st January, 1959 to date, if so, how much and when ;

(e) whether any Communication has been received by the Registrar, Co-operative Societies, Punjab in connection with the arrears and irregularities of the Kabulpur Khera Society during the month of February, 1964, if so, a copy thereof be laid on the Table of the House.

Sardar Partap Singh Kairon

(a) Yes. District Whole-Sale Society Karnal served a notice on the Kabulpur Khera Co-operative Society on the 30th October, 1960 for the recovery of Rs. 5314·05 as principal and Rs. 1,297·29 as interest. This amount is outstanding since 5.7.1957.

(b) As per statement annexure 'A' enclosed herewith.

(c) Yes. An arbitrator was appointed in March, 1963. The only hearing of the case by the arbitrator was held on 17.2.1964. No liquidator has been appointed.

(d) As per statement Annexure 'B' enclosed herewith.

(e) Yes. A copy of complaint dated 7.2.1964 in connection with arrears and irregularities of the Kabulpur Khera Co-operative Society is enclosed at Annexure 'C'

ANNEXURE 'A'

S. No.	*Name of Members of the Society.*
1.	Shri Jagat Singh, s/o Shri Nihal Singh.
2.	Shri Sant Singh, s/o Shri Ram Rakha.
3.	Shri Gurdarshan Singh, s/o Wizar Singh.
4.	Shri Balbir Indar Singh, s/o Shri Jagat Singh.
5.	Shri Tara Singh, s/o Shri Ram Rakha.
6.	Shri Mangal Dass, s/o Shri Mula Mal.
7.	Shri Mastan Singh, s/o Shri Chanda Singh.
8.	Shri Baja Singh, s/o Shri Vir Singh.
9.	Shri Darbara Singh, s/o Shri Vir Singh.
10.	Shri Inder Singh, s/o Shri Jagat Singh.
11.	Shri Bharat Bhushan.

Name of Office bearers

Shri Jagat Singh, President (Elected on 10.1.1963.) No other office-bearer was elected in the said General Meeting. There is no Committee exeept the President,

ANNEXURE 'B,

The following recoveries have been made by the Central Co-operative Bank, Karnal from the Kabulpur Khera Cooperative Society, Kabulpur Khera, district Karnal, from the 1st January, 1959 to date :—

Date	Principal amount	Interest	Execution expenses
27.10.60	—	700	—
18.3.61	—	90	—
6.5.61	—	15	—
27.11.61	—	450	—
28.9.62	8,500	2,397.54	1352.20

No recovery on account of C B loan or interest is outstanding against the Society.

ANNEXURE 'C,

Ram Piara Comrade, M.L.A.

Phone No. 172
Model Town, Karnal
7.2.1964

To

The Registrar,
Co-operative Societies, Punjab,
Chandigarh,

Subject :- Arrears against the (1) Karnal Co-operative Marketing Society, Karnal (2) Kabulpur Khera Co-operative Society, Kabulpur Khera, district Karnal.

Dear Sir,

It is just possible that the above said arrears might be in your notice but as the same are not being recovered by the Co-operative Department intentionaly, so I am to bring to your notice.

There are huge arrears against the above said Societies.

The Karnal Market Coopertive Society is also under heavy arrears to be paid to the Agriculture Department Punjab.

I understand that notices have been served by the District Whole Sale Society through the Co-operative Department but this is merely an eye wash. People say, that unscruplous people are grabbing whereas the innocent or others had to suffer in their place.

Will you please be good enough to look into immediately and also acknowledge me at your earliest convenience. In case no acknowledgement is received, reluctantly I shall have to gather the impression that the higher ups also shield and protect the unscmpulous.

Thanking you.

Yours faithfully,
(Sd./) RAM PIARA, M.L.A.

Copy to Chief Minister,
Chandigarh.

Rural Industrial Estates

1438. **Comrade Ram Chandra**: Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) the names of places, district-wise and tehsil-wise where Rural Industrial Estates have been established so far ;

(b) the amount of money spent so far on each of the Estates referred to in part (a) above ;

(c) the names of places where such Estates are proposed to be set up during the year 1964-65 ?

Sardar Partap Singh Kairon:

(a) Otalon tehsil Samrala, district Ludhiana, Barwala, tehsil and district Hissar. Sohna tehsil and district Gurgaon, Sunam, tehsil and district Sangrur, Pinjore, tehsil Kharar district Ambala, Sarai Naga, tehsil Muktsar district Ferozepur.

(b)

Otalon	Rs. 2,26,649		up to December, 1963
Barwala	,, 75,748		
Sohna	,, 1,19,128		
Sunam	,, 81,243		
Pinjore	,, 53,199		
Sarai Naga	,, 53,048		

(c) As per list enclosed.

District.	Name of place where rural industrial estate is proposed to be set up during 1964-65
Kulu	Kulu
Gurdaspur	Kahnown
Jullundur	Alawalpur
Ludhiana	Jagraon Majri
Ferozepur	Zira
Simla.	Kandaghat
Bhatinda	Faridkot

District	Name of place where rural industrial estate is proposed to be set up during 1964-65
Patiala	Nabha
Hissar	Loharu Tohana
Gurgaon	Dehgot (Hodel) Ferozepur Jhirka
Ambala	Mubarakpur
Hoshiarpur	Mahilpur
Amritstar	Jandiala Guru
Sangrur	Jind Safidon Ahmedgarh
Kapurthala	Khera Dona Nadala Khajurla
Rohtak	Gohana
Karnal	Pipli
Mohindergarh	Dadri Location of 2 estates is yet to be dicided.

Remission in Abiana Land Revenue etc Given in Flood Affected areas of Tehsil Patti, District Amritsar

1446, Sardar Kulbir Singh : Will the Minister for **Revenue** be pleased to state —

(a) whether any remission in abiana, land revenue and local rates was granted by Government in 1955 for Kharif crops in the flood affected areas of tehsil Patti, district Amrirsar ; if so, to what extent ;

(b) the amount of arrears of abiana, land revenue and local rate due from each Lambardar of village Margindpura, tehsil Patti, district Amritsar as on 1-10-1955 ;

(c) the amount of abiana, land revenue and local rate due from each of the said Lambardars for each Fasal (crop) from Kharif 1955 till Rabi, 1963 crop-wise ;

(d) the total amount paid by each of the said Lambardars till 31-10-1963 ;

(e) the details of panchotra allowed to each of the said Lambardars during the period mentioned in part (c) above and the details of the panchotra forfeited in each case during the said period ;

(f) whether the accounts of each of the said Lambardars were cleared at the end of each revenue year during the period referred to in part (c) above, if not, the arrears due from each and the details of action taken for the recovery of the arrears at the end of each revenue year during the said period ;

(g) the dates when the action referred to in part (f) above was taken at the end of each year ?

Sardar Ajmer Singh :—(a) the detail of remission granted is as under :—

	Rs
Land Revenue	2,13,088.00
Abiana	7,91,345.62
Total.	10,04,433.62

No remission of Local Rate was granted.

(b) No arrear was due from the Lambardars on 1st October, 1955.

(c) Information is given in statement I attached.

(d) Information is given in statement II attached.

(e) Information is given in statement III attached. No panchotra was forfeited during this period.

(f) No. Information given in statement IV attached. Action was taken against the following two Lambardars :—

Name of the Lambardar	*Action taken*
Shri Karnail Singh	A warrant of arrest was issued on 24th June, 1963 and a sum of Rs. 2,425.00 was recovered before 31st October, 1963.
Shri Sawan Singh	A warrant of arrest was issued against him on 13th November 1963 but no recovery could be made. Action under section 72 of the Land Revenue Act is being taken.

(g) As under part (f) above.

STATEMENT I

Statement showing amount of Land Revenue, Abiana, Local Rate, Crop wise from Kharif, 1955 to Rabi, 1963

of village Margindpura Tehsil Patti due from Lambardars.

Sr. No.	Name of Lambar-dar.	Kharif 55	Rabi 56	Kharif 56	Rabi 57	Kharif 57
		Rs	Rs	Rs	Rs	Rs
1	Karnail Singh	2,79.00	1770.50	2,210.00	2,002.05	1,751.08
2	Gurdip Singh	—	—	—	—	—
3	Fauja Singh	271.50	1,849.40	2,274.50	2,066.55	2,020.87
4	Makhan Singh	280.23	1,841.00	2,280.50	2,072.55	2,362.59
5	Ajaib Singh	—	—	—	—	—
6	Dalip Singh	330.02	1,847.83	2,309.32	2,110.56	2,412.26
7	Harnam Singh	286.50	1,856.00	2,249.99	2,087.95	1,731.53
8	Ghula Singh	291.69	1,883.65	2,044.56	2,035.15	1,550.03
9	Sawan Singh	—	—	—	—	—
	Total	1,738.94	11,048.38	13,368.87	1,2374.80	11,828.36

Rabi 58	Kharif 58	Rabi. 59	Kharif 59	Rabi. 60	Kharif 60
Rs	Rs	Rs	Rs	Rs	Rs
1,810.19	770-17	1,047.22	1,661.11	1,128.07	273.00
—	—	—	—	—	21,48.18
2,066.57	1,020.84	1,436.55	2,356.83	2,015.45	2,479.06
2,904.76	937.78	1,318.52	1,915.36	1,019.62	2,334.46
—	—	—	—	—	—
2,139.26	913.42	1,370,26	2,117.63	1,035.02	2,422.66
1,824.65	763.21	1,028.76	1,952.79	808.85	1,825.39
1,835.17	659.94	1,009.45	—	—	—
—	—	—	1,643.51	876.7	1,691.66
1,3570.60	5,065.36	7,210.76	1,1647.33	6,883.7	13,174.41

Rabi. 61	Kharif 61	Rabi. 62	Kharif 62	Rabi. 63	Total.
Rs	Rs	Rs	Rs	Rs	Rs
—	—	—	—	—	14,702.30
1,116.61	525.86	1,955.21	393.39	1,731.03	7,870.28
1,524.53	585.64	2,340.62	529.50	2151.87	26 980.28
—	—	—	—	—	19,267.37
1,684.70	576.52	2,035.10	475.60	2045.15	6817.07
1,758.42	674.22	3,106.29	776.97	2349.85	27,673-99
1,252-48	421.88	1,417.89	672.53	1598.88	21,779.28
1,474.76	503.21	2,097.61	395.53	1814.94	17,595.69
—	—	—	—	—	42,11.88
8811.50	3287.33	12,952.72	3,243.52	11691.72	1,46,898.23

STATEMENT II

Statement showing the total Amount paid by each Lambardar of village Margindpur till 31st October, 1963

Sr. No.	Name of the Lambardar	Amount paid till 31st October, 1963
1	Karnail Singh	13,583.41
2	Gurdip Singh	5.405.74
3	Fauja Singh	23,191.45
4	Makhan Singh	17,965.59
5	Ajaib Singh	4,877.00
6	Dalip Singh	25,855.67
7	Harnam Singh	18,043.40
8	Ghula Singh	161,03.78
9	Sawan Singh	965.00
	Total	1,25,991.04

....

STATEMENT III

Statement showing the detail of Panchotra allowed to each Lambardar during the period Kharif 55 to Rabi. 63. of village Margindpura, Tehsil Patti

Sr. No.	Name of the Lambardar	Kharif 55	Rabi 56	Kharif 56	Rabi 57	Kharif 57	Rabi 58	Kharif 58	Rabi 59
1	Karnail Singh	3.12	57.60	70.50	64.20	55.53	57.31	22.48	33.41
2	Gurdip Singh	..	..	..	..	..	..	..	..
3	Fauja Singh	2.25	58.10	71.22	65.18	64.68	64.69	29.20	45.08
4	Makhan Singh	2.46	58.63	71.50	65.26	73.86	89.13	26.99	42.54
5	Ajaib Singh	..	...	..	..	..	..	..	..
6	Dalip Singh	2.44	58.04	72.53	66.30	75.36	68.18	26.81	43.10
7	Harnam Singh	2.42	58.50	70.00	65.95	54.62	58.83	20.10	33.81
8	Ghula Singh	2.50	58.50	64.00	64.05	49.40	58.26	18.37	32.27
9	Sawan Singh	..	..	..	..	..	..	..	..
	Total	15.19	349.37	420.75	390.94	348.45	396.40	143.95	230.21

Kharif 59	Rabi 60	Kharif 60	Rabi 61	Kharif 61	Rabi 62	Kharif 62	Rabi 63	Total
52.83	37.84	13.65	..	..	..	..	..	468.47
..	..	58.89	36.48	10.50	63.55	2.40	24.50	186.32
		4.32	4.32	4.32	4.32	8.89	29.34	55.51
		63.21	40.80	14.82	57.87	11.29	53.84	241.83
73.88	64.36	78.37	48.72	11.70	66.10	10.10	20.65	774.28
		4.82	4.82	4.82	4.82	4.82	20.62	44.72
		83.19	53.54	16.52	70.92	14.92	41.27	819.00
60.45	33.58	74.02	..	..	..	..	..	598.42
		4.95						4.95
		78.97						603.37
..	..	..	53.52	11.52	57.05	8.37	21.50	151.96
			4.95	4.95	4.95	4.95	45.65	65.45
			58.47	16.47	62.00	13.32	67.15	217.41
66.52	34.05	76.66	54.74	12.48	80.18	14.75	35.85	796.99
		6.25	6.25	6.25	6.25	6.25	36.40	67.65
		82.91	60.99	18.73	86.43	21.00	72.25	864.64
61.50	26.27	58.56	40.56	8.42	38.50	5.91	28.75	633.70
		4.96	4.96	4.96	4.96	4.96	24.64	49.44
		63.52	45.52	13.38	43.46	10.87	53.49	683.14
..	..		46.12	10.02	57.71	3.60	43.45	508.25
			4.39	4.39	4.39	6.59	13.82	33.58
			50.51	14.41	62.10	10.19	57.27	541.83
51.30	24.28	54.63	..	..	..	..	..	130.21
		4.39						4.39
		59.02						134.60
366.48	220.38	414.78	280.14	64.64	362.09	45.13	174.70	4,248.60
		29.69	29.69	29.69	29.69	36.46	170.47	325.69
		444.47	309.83	94.33	391.33	81.59	345.17	4,574.29

Note—No Panchotra has been confiscated so far. Action, however, will be taken against the defaulting Lambardars.

STATEMENT IV

Statement showing Arrears due from each Lambardar of village Margind Pur on 31st October, 1963.

S. No.	Name of Lambardar	Arrears due
1	Karnail Singh	1,118.98
2	Gurdip Singh	2,464.54
3	Fauja Singh	3,788.83
4	Makhan Singh	1,301.78
5	Ajaib Singh	1,940.07
6	Dalip Singh	1,818.32
7	Harnam Singh	3,735.88
8	Ghula Singh	1,491.91
9	Sawan Singh	3,246.88
	Total	20,907.19

24766/PVS—386—24-10-64—C., P. and S. Pb., Chandigarh.

STATEMENT II

Statement showing the total Amount paid by each Lambardar of village Margindpur till 31st October, 1963

Sr. No.	Name of the Lambardar	Amount paid till 31st October, 1963
1	Karnail Singh	13,583.41
2	Gurdip Singh	5.405.74
3	Fauja Singh	23,191.45
4	Makhan Singh	17,965.59
5	Ajaib Singh	4,877.00
6	Dalip Singh	25,855.67
7	Harnam Singh	18,043.40
8	Ghula Singh	161,03.78
9	Sawan Singh	965.00
	Total	1,25,991.04

....

STATEMENT III

Statement showing the detail of Panchotra allowed to each Lambardar during the period Kharif 55 to Rabi. 63. of village Margindpura, Tehsil Patti

Sr. No.	Name of the Lambardar	Kharif 55	Rabi 56	Kharif 56	Rabi 57	Kharif 57	Rabi 58	Kharif 58	Rabi 59
1	Karnail Singh	3.12	57.60	70.50	64.20	55.53	57.31	22.48	33.41
2	Gurdip Singh	..	..	..	..	..	..	..	..
3	Fauja Singh	2.25	58.10	71.22	65.18	64.68	64.69	29.20	45.08
4	Makhan Singh	2.46	58.63	71.50	65.26	73.86	89.13	26.99	42.54
5	Ajaib Singh	..	...	..	..	..	..	..	..
6	Dalip Singh	2.44	58.04	72.53	66.30	75.36	68.18	26.81	43.10
7	Harnam Singh	2.42	58.50	70.00	65.95	54.62	58.83	20.10	33.81
8	Ghula Singh	2.50	58.50	64.00	64.05	49.40	58.26	18.37	32.27
9	Sawan Singh	..	..	..	..	..	..	..	..
	Total	15.19	349.37	420.75	390.94	348.45	396.40	143.95	230.21

Kharif 59	Rabi 60	Kharif 60	Rabi 61	Kharif 61	Rabi 62	Kharif 62	Rabi 63	Total
52.83	37.84	13.65	..	..	..	..	..	468.47
..	..	58.89	36.48	10.50	63.55	2.40	24.50	186.32
		4.32	4.32	4.32	4.32	8.89	29.34	55.51
		63.21	40.80	14.82	57.87	11.29	53.84	241.83
73.88	64.36	78.37	48.72	11.70	66.10	10.10	20.65	774.28
		4.82	4.82	4.82	4.82	4.82	20.62	44.72
		83.19	53.54	16.52	70.92	14.92	41.27	819.00
60.45	33.58	74.02	..	..	..	..	..	598.42
		4.95						4.95
		78.97						603.37
..	..	..	53.52	11.52	57.05	8.37	21.50	151.96
			4.95	4.95	4.95	4.95	45.65	65.45
			58.47	16.47	62.00	13.32	67.15	217.41
66.52	34.05	76.66	54.74	12.48	80.18	14.75	35.85	796.99
		6.25	6.25	6.25	6.25	6.25	36.40	67.65
		82.91	60.99	18.73	86.43	21.00	72.25	864.64
61.50	26.27	58.56	40.56	8.42	38.50	5.91	28.75	633.70
		4.96	4.96	4.96	4.96	4.96	24.64	49.44
		63.52	45.52	13.38	43.46	10.87	53.49	683.14
..	..		46.12	10.02	57.71	3.60	43.45	508.25
			4.39	4.39	4.39	6.59	13.82	33.58
			50.51	14.41	62.10	10.19	57.27	541.83
51.30	24.28	54.63	..	..	..	..	..	130.21
		4.39						4.39
		59.02						134.60
366.48	220.38	414.78	280.14	64.64	362.09	45.13	174.70	4,248.60
		29.69	29.69	29.69	29.69	36.46	170.47	325.69
		444.47	309.83	94.33	391.33	81.59	345.17	4,574.29

Note—No Panchotra has been confiscated so far. Action, however, will be taken against the defaulting Lambardars.

STATEMENT IV

Statement showing Arrears due from each Lambardar of village Margind Pur on 31st October, 1963.

S. No.	Name of Lambardar	Arrears due
1	Karnail Singh	1,118.98
2	Gurdip Singh	2,464.54
3	Fauja Singh	3,788.83
4	Makhan Singh	1,301.78
5	Ajaib Singh	1,940.07
6	Dalip Singh	1,818.32
7	Harnam Singh	3,735.88
8	Ghula Singh	1,491.91
9	Sawan Singh	3,246.88
	Total	20,907.19

24766/PVS—386—24-10-64—C., P. and S. Pb., Chandigarh.

Punjab Vidhan Sabha Debates

6th March, 1964

Vol. 1—No. 12

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Friday, the 6th March, 1964

Punjab Vidhan Sabha Secretariat, Chandigarh

Price :— Rs. 3.55 Paise.

ERRATA

TO

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES, VOL. I—NO. 12, DATED THE 6TH MARCH, 1964.

Read	*For*	*Page*	*Line*
arising	arisng	(12)2	9
encouraged	couraged	(12)3	19
then	than	(12)3	45
आब्जर्वेशंज	आब्जर्वेशनज	(12)6	11
ਹੁੰਦੀ	ਹੁਦੀ	(12)6	22
'are' between 'etc.'	and 'available'	(12)7	4 from below
कोर्ट	कोटं	(12)9	2
एश्योरेंस	आशोरेंस	(12)9	3
देहली	ेहली	(12)14	29
Patiala	Patala	(12)17	Serial No. 14, column 4
Capital	Capitai	(12)18	1
November, 1963	November, 1973	(12)22	Serial No. 74, column 2
ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ	ਚੌਧਰੀ ਸੁਦਰ ਸਿੰਘ	(12)24	1
'time' *before* the word (Laughter)		(12)24	18
मेम्बर	मेम्बर	(12)24	33
मैं	में	(12)24	34
शैड्यूल्ड	शैड् डयूल्ड	(12)24	35
Delete the word	'up' *after* 'put'	(12)25	10
आदि	आंद	(12)26	13
महोदय	महोद्य	(12)28	10
emergency	emerge cy	(12)28	27
Date	aDte	(12)40	3

Read	*For*	*Page*	*Line*
what	wha	(12)46	45
Roadways	Roadway	(12)52	4
Punjab	Punab	(12)54	3
ਪੜ੍ਹਿਆਂ	ਪੜਿਆ	(12)67	6 from below
be	b	(12)71	28
उपाध्यक्षा महोदया	अध्यक्ष महोदय	(12)74	last
प्रैजीडैंट	प्रैजीडैण्ड	(12)81	12 from below
पंडित चिरंजी लाल शर्मा	पंड़ित चरजी लाल शर्मा	(12)84	1
ਮੈਨੂੰ	ਮਨੂੰ	(12)88	6
(12)90	(1)90	(12)90	Heading
Add the word 'who' between the words 'Members' and 'want'		(12)91	14
Delete the word 'की' before the word 'काम'		(12)96	last
Zalalat	Talalat	(12)98	15
पीने	पीन	(12)100	17
ने	न	(12)100	25
से	स	(12)100	27
ਲਗਦਾ	ਲਗਦ	(12)102	19
ਰਾਹੋਂ	ਗਹੋਂ	(12)108	18, 35
उसे	उस	(12)109	11
बह	वहु	(12)109	31
नागवार	नागवारा	(12)114	2
ਨੂੰ	ਨੰ	(12)115	17
ਵੇਲੇ	ਵਲੇ	(12)116	2
questions	question	i	8
Karnal	arnal	ii	16, item 3, Column II
February	Fe uary	vi	2 from below
Hon.	H9n.	ix	15

PUNJAB VIDHAN SABHA

Friday, the 6th March, 1964

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector 1, Chandigarh, at 9.00 a.m. of the Clock. Mr. Speaker (Shri Prabodh Chandra) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

Representation against the Circular issued by Harijans Welfare Department

*4819. **(1) Shri Gurmail, (2) Chaudhri Ram Rattan, (3) Chaudhri Sunder Singh, (4) Sardar Ajaib Singh Sandhu (5) Shri Ram Dhari Balmiki :** Will the Minister for Local Government and Welfare be pleased to state—

(a) whether Government has recently received any representation from any legislator suggesting some modification in Circular letter No. 10181-4, WGI-63/795, dated the 14th January, 1964 issued by the Secretary to Government, Punjab, Scheduled Castes and Backward Classes Department to all Heads of Departments, if so, a copy each of the Circular letter and the representations be laid on the table ;

(b) the action, if any, taken or proposed to be taken on the said representation ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) Yes. Copy of the said representation together with that of Punjab Government letter No. 10181-4WGI-63/795, dated the 14th January, 1964, are placed on the table of the House.

(b) The matter is under the consideration of the Government.

IMMEDIATE

No. 10181-4WGI-63/795

FROM

The Secretary to Government, Punjab,
Scheduled Castes and Backward Classes Department.

To

All Heads of Departments, Commissioners of Divisions, Deputy Commissioners and District and Sessions Judges in the State and Registrar, Punjab High Court, Chandigarh.

Dated Chandigarh, the 14th January, 1964

Subject.—Reservation for the members of Scheduled Castes, Scheduled Tribes and other Backward Classes in promotion cases.

SIR,

I am directed to invite a reference to Punjab Government letter No. 6486-5WGII-63/19193, dated the 12th September, 1963, wherein provision for reservation of ten per cent of the higher posts to be filled by promotion for the members of Scheduled Castes and other Backward Classes, had been made.

2. Government have since then been receiving references from several quarters seeking clarification in regard to the implementation of the said decision. After careful consideration of the matter, it has now been decided that —

(a) The said decision should be applied to all promotion posts already vacant on 12th September, 1963, or falling vacant thereafter.

(b) The reservation should not imply that 10 per cent of the total posts reserved for promotion in any cadre have to be filled by Scheduled Castes personnel in the sense that all existing future vacancies will be filled up by Scheduled Castes/Tribes and other Backward Classes candidates until their share in higher services comes up to 10 per cent.

[Minister for Local Goverment and Welfare]

(c) This provision of reservation applies to all State services including Class I, II, III and IV posts, the only exception being All-India Services.

(d) This reservation should apply even in the case of short term leave vacancies unless it is likely to involve unnecessary dislocation of work in different offices and avoidable expenditure and inconvenience due to mid-year transfers, etc.

(e) So far as Scheduled Castes /Tribes are concerned, the very first vacancy existing on/arisng after the 12th September, 1963, should be treated as reserved for them and only, if no such official is available for promotion against the vacancy reserved for them in the first block of ten vacancies, a candidate belonging to other Backward Classes may be selected in preference to the remaining officials against one such post only out of the one hundred, since the reservation for other Backward Classes may not exceed one per cent. However, if Scheduled Castes/Tribes candidates are available to fill one out of every ten vacancies, the specific reservation in favour of other Backward Classes should be the 51st vacancy.

(f) One reserved vacancy should be carried over to the next block of ten vacancies in case it cannot be filled up within any block of ten posts. Thus if no Scheduled Castes/Tribes/Backward Classes candidate is promoted against any of the first ten vacancies, the number of vacancies available to such candidates in the following block will be two.

(g) In case an out of turn promotion has already been given to a candidate belonging to Scheduled Castes/Tribes or Backward Classes against a reserved vacancy and then in the same block it happens to be the turn of a candidate belonging to the said castes/classes for promotion, such candidates should not be ignored on the ground that 10 per cent reservation has already been exhausted.

2. The receipt of this communication may please be acknowledged.

Yours faithfully,

D. N. DHIR,
DEPUTY SECRETARY, SCHEDULED TRIBES,
for Secretary to Government, Punjab,
Scheduled Castes and Backward Classes Departments.

COPIES are forwarded to all (i) Financial Commissioners, Punjab, and (ii) Administrative Secretaries to Government, Punjab, for information and necessary action in continuation of this Department's U.O. No. 6486-5WGII-63, dated the 12th September, 1963.

(Sd.)........,
SECTION OFFICER, WELFARE GENERAL I BRANCH,
for Secretary to Government, Punjab,
Scheduled Castes and Backward Classes Departments.

To

(i) All Financial Commissioners, Punjab.

(ii) All Administrative Secretaries to Government, Punjab.

U.O. No. 10181-4WGI-63, dated Chandigarh, the 14th January, 1964.

A COPY is forwarded to the Secretary to Governor, Punjab, Secretaries/Private Secretaries to Ministers, including Chief Minister, Chief Parliamentary Secretary, in continuation of this department's U.O. No. 6496-5WGI-63, dated the 12th September, 1963, for the information of Governor, Ministers, including Chief Minister and Chief Parliamentary Secretary.

(Sd.)......,
SECTION OFFICER, WELFARE GENERAL I, BRANCH,
for Secretary to Government, Punjab,
Scheduled Castes and Backward Classes Departments.

To

The Secretary to Governor, Secretaries/Private Secretaries to Ministers, including the Chief Minister and Chief Parliamentary Secretary.

U. O. No. 10181-4WGI-63, dated Chandigarh, the 14th January, 1964.

To

1. Sardar Partap Singh Kairon, Chief Minister, Punjab.
2. S. Gurbanta Singh, Harijan Welfare Minister, Punjab.
3. The Secretary to Government, Punjab, Scheduled Castes and Backward Classes (Welfare General Branch-I, 5th Floor, in Hall) New Secretariat, Chandigarh.

Subject.—10 per cent reservation for the members of the Scheduled Castes, Scheduled Tribes and other Backward Classes in promotion cases.

You have been pleased to issue the circular letter No. 10181-4WGI-63/795, dated 14th January, 1964, to all Heads of Departments in the State, regarding 10 per cent reservation for the members of the Scheduled Castes, Scheduled Tribes and other Backward Classes in promotion cases.

But these instructions will not be so much benefited to the Scheduled Castes Government employees as in part (b) of the said instruction a word 'not' has been included. Besides this, Scheduled Castes Government employees are not being much couraged in promotion cases and they are ignored by one or the other reason.

Some observations have been made by the hon. Justice Shri P.B. Gajendragadkar, of Supreme Court of India (now as Chief Justice of India in Civil case No. CA No. 341 of 1960, while delivering the Judgement on 28th April, 1961, which states as following :—

> That the procedure by which 10 per cent reservation in promotion has been made now, can not be made like this. Therefore, in order that the goal may be reached in comparatively shorter period of time. Suppose there are 1,000 posts in a particular service and the Scheduled Castes employees have no representation at all in that service. The Government considers it necessary that Scheduled Castes should have adequate representation in that service. Suppose also that the annual promotions to be made to the service in order to keep it at full strength is 30. Now Government has fixed 10 per cent. In order, therefore, to reach the 10 per cent of the total number of posts in the service by the method of reservation in promotions, the period taken would be roughly 34 years. This period may be considered too long and, the refore, the Government have to decide the other way. It seems, therefore, that the use of the word 'Posts' in Article 16(4) was a purpose namely that by the method of reservation of posts the inadequate representation may be adequate within a short space of time.

Now you will please find that Scheduled Castes Government employees are inadequate in the services. And by these instructions as in Part (b) by using a word 'not' Scheduled Castes Government employees would not get much benefit as they should get, according to the total strength of posts in a each cadre in the services.

It is. therefore. suggested that Scheduled Castes Government employees must be given due representation according to the total strength of each cadre, in the services. It is only, than possible, if the word 'not' mentioned in the first line of (b) part of the circular letter No. 10181-4WGI-63/795, dated 14th January, 1964, may be deleted immediately.

In the end it is hoped that you would consider this representation sympathetically and would please to issue the amended instructions while deleting the word 'not' from the first line of the (b) part of the circular letter dated 14-1-64, so that Scheduled Castes Government employees, may get the due representation in each cadre, according to 10 per cent reservation in promotion cases. Otherwise it would not be possible to make adequate representation in a short space of time and thus it would take 34 years to make adequate representation, as stated in the judgement, by Shri P.B. Gajendragadkar, the hon. Justice of Supreme Court of India, on 28th February, 1961.

[Minister for Local Government and Welfare]

Hoping to early and favourable action, and kindly acknowledge.

Yours faithfully,

(Sd.) Ch. SUNDER SINGH, M.L.A.

(Sd) AJAIB SINGH SANDHU, M.L.A. (Punjab).

Dated 1st February, 1964.

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਵਕੈਂਸੀ ਹੋਵੇਗੀ ਉਹ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਕੈਂਸੀਆਂ ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ 12 ਸਤੰਬਰ, ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਿਤੇ 5 ਸੁਪਰਡੰਟ ਹਨ ਤੇ ਉਥੇ 30 ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਤਿੰਨ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਮੁੰਡੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਜੇਕਰ ਇਕ ਹੋਰ ਪੋਸਟ ਨਵੀਂ ਅਰਾਈਜ਼ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਪੋਸਟ ਕਿਸ ਨੂੰ ਜਾਵੇਗੀ ?

ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਿਆ ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਮੈਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਿਆ । (I too could not follow the hon. Member.)

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਜਨਾਬ, ਮੇਰਾ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਕ ਦਫਤਰ ਵਿਚ 6 ਵਕੈਂਸੀਆਂ ਸੁਪਰਡੰਟਸ ਦੀਆਂ ਐਗਜ਼ਿਸਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ 12-9-63 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਨਵੀਂ ਪੋਸਟ ਹੋਰ ਅਕਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਮੋਸ਼ਨ ਨਾਲ ਫਿਲ ਅਪ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਜੇਕਰ 20 ਜਾਂ 30 ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਇਹ ਪੋਸਟ ਕਿਸ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ?

ਮੰਤਰੀ : ਉਹ ਪੋਸਟ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜੇਕਰ ਉਹ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੰਟ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ।

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੰਟ ਦੀ ਪੋਸਟ ਹੀ ਐਗਜ਼ਿਸਟ ਨਾ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਹਰੀਜਨ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਕੁਆਲੀਫਿਕੇਸ਼ਨਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਕਾਬਲੀਅਤ ਪੂਰੀ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਸੁਪਰਡੰਟ ਦੀ ਪੋਸਟ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜੇਕਰ ਉਸ ਦਾ ਰੀਕਾਰਡ ਠੀਕ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰੋਮੋਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ 10 ਪਰਸੈਂਟ ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਇਹ ਐਗਜ਼ਿਸਟਿੰਗ ਪੋਸਟਾਂ ਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਜੋ ਨਵੀਆਂ ਪੋਸਟਾਂ ਕਰੀਏਟ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜਿਹੜੀਆਂ ਪੋਸਟਾਂ ਨਵੀਆਂ ਕਰੀਏਟ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵੀ ਇਹ ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੁਪਰਡੰਟ ਦੀ ਪੋਸਟ ਲਈ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਅਲਿਜੇਬਲ ਨਹੀਂ, ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੰਟ ਅਲਿਜਬਲ ਹਨ ਤਾਂ ਕੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿਚ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੰਟ ਦੀ ਪੋਸਟ ਹੀ ਨਹੀਂ ਐਗਜ਼ਿਸਟ ਕਰਦੀ ਉਥੇ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਅਲਿਜਬਲ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਅਸਿਸਟੈਂਟਸ ਤੋਂ ਸਿਧੇ ਸੁਪਰਡੰਟ ਬਣਦੇ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਵਿਚੋਂ ਬਣਾਏ ਜਾਣਗੇ।

श्री राम किशन : क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि शैडयूल्ड कास्टस की प्रोमोशन्ज़ के सम्बन्ध में गवर्नमेंट आफ इंडिया ने जो फैसला किया है और जो फैसला सुप्रीम कोर्ट ने दिया है उस के बारे में इन्हें इतलाह है, अगर है तो यह क्या कारवाई करना चाहते हैं ?

मंत्री : इस के लिए आप नया नोटिस दें।

Shri Ram Kishan : That is a very important ruling, and has been circulated to all the State Governments.

Mr. Speaker : We must at least honour the decisions of the Supreme Court.

ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਜੋ ਗੌਰਮੈਂਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਨੇ ਪੋਸਟਾਂ ਵਿਚ ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੋਮੋਸ਼ਨ ਦੇ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਫੈਸਿਲਿਟੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

श्री राम किशन : क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि सुप्रीम कोर्ट का जो रूलिंग है उस पर पंजाब गवर्नमेंट अमल करेगी ? अगर कोई कमी रह गई है तो उसे दूर करने के बारे में सरकार क्या इरादा रखती है ?

ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦਾ ਰੂਲਿੰਗ ਪੜ੍ਹਿਆ ਨਹੀਂ, ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰੋਮੋਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਸਬੰਧੀ ਜੋ ਗੌਰਮੈਂਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਾਂ ਬਾਕੀ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਹੂਲਤਾਂ ਅਸੀਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਸੂਬਿਆਂ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਤਫਸੀਲ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਪਰ ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਗੌਰਮੈਂਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਲਾਸ ਥਰੀ ਅਤੇ ਕਲਾਸ ਫੋਰ ਵਿਚ ਇਹ ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਇਥੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਲਾਸ ਵਨ ਅਤੇ ਕਲਾਸ ਟੂ ਵਿਚ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

श्री जगन्नाथ : क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि आपने जो Reservations in promotions in class I, II, III and IV में की हैं तो इन में आई. ए. एस. केडर के अफसरों को क्यों शामिल नहीं किया गया ?

मंत्री : आई. ए. एस. की प्रोमोशन्ज़ पंजाब सरकार के इख्तियार में नहीं है।

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਕੀ ਆਨਰੇਬਲ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਕਲਾਸ ਵਨ ਬਾਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਕਲਾਸ ਵਨ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਸੀਲੈਕਸ਼ਨ ਗਰੇਡ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੋਸਟਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੋਮੋਸ਼ਨ ਵਿਚ ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜਨਾਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਆਈ. ਪੀ. ਐਸ. ਅਤੇ ਆਈ. ਏ. ਐਸ. ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਜਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਪੋਸਟਾਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਇਨ ਪ੍ਰੋਮੋਸ਼ਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਜਨਾਬ, ਆਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ। ਮੇਰਾ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਡੈਫੀਨੇਟ ਜਵਾਬ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਜੋ ਸਿਲੈਕਸ਼ਨ ਗਰੇਡ ਦੀਆਂ ਪੋਸਟਾਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰੋਮੋਸ਼ਨ ਦੀ ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਆਈ. ਪੀ. ਐਸ. ਅਤੇ ਆਈ. ਏ. ਐਸ. ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀਆਂ ਪੋਸਟਾਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ; ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਪੋਸਟਾਂ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

कामरेड राम प्यारा : क्या हरिजन वैलफेयर मिनिस्टर बतायेंगे कि क्या गवर्नमेंट ने फैसला कर लिया है कि सुप्रीम कोर्ट की आब्ज़र्वेशन को पढ़ना ही नहीं ? क्या सरकार उन आब्ज़र्वेशनज़ की कापी मेज़ पर रखने के लिये तैयार है ?

Mr. Speaker : This does not arise ?

Comrade Shamsher Singh Josh : May I know from the Honourable Minister whether the list of the posts which were vacant on 12th September, 1963, has been prepared, as directed in the circular ?

ਮੰਤਰੀ : ਲਿਸਟ ਤਾਂ ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਪਾਸ ਹੋਵੇਗੀ। 12 ਸਤੰਬਰ, ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਰੇ ਮਹਿਕਮੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਰੀਜਨ ਐਂਪਲਾਏ ਕਰ ਲਏ ਗਏ ਹਨ।

श्री चांद राम : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि कोई ऐसी एजेंसी है कि जहां पर रिज़र्वेशन का प्रिंसीपल अडाप्ट न किया जाए उस महकमे की जवाब तलबी कराई जा सके ?

ਮੰਤਰੀ : ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਐਨਕੁਆਇਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਏਜੰਸੀ ਹੈ ਇਸ ਗਲ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਵੇਖੇ ਕਿ ਕਿਤੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਤੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਕੋਤਾਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਸ੍ਰੀ ਚਾਂਦ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਏਜੰਸੀ ਕਿਹੜੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਦਸ ਸਕੀਏ ਜਿਥੇ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗੇ ਕਿ ਹਰੀਜਨ ਜਾਂ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਮੋਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ?

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : Today every body is conscious of his rights. ਜਿਸ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਦਸ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਮਨਿਸਟਰ ਨੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜਦਾ ਹੈ। (To-day every body is conscious of his rights. The aggrieved tells his grievance to the hon. Members and thereafter represents in writing to the hon. Minister.)

Shri Chand Ram : May I know the name of the Agency to whom the employee concerned should refer his case ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਕਾਇਤ ਹਰ ਇਕ ਹੈਡ ਆਫ ਦੀ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦੇ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਉਥੇ ਵੀ ਕੋਈ ਸੁਣਵਾਈ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੈਲਫੇਅਰ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

Mr. Speaker : I think, enough of supplementaries have already been put. Anyhow, I permit only the Harijan Members to put a few more supplementaries.

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ : ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੋ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਇਹ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਵੈਸੇ ਹੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਹੈ ?

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਗਵਰਮੈਂਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਫੈਸਿਲੀਟੀਜ਼ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਅਸੀਂ ਉਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। (The Minister has said that more facilities are given by the Punjab Government than the Government of India.)

ਕੈਪਟਨ ਰਤਨ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨ ਮੈਂਬਰਜ਼ ਨੂੰ ਹੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿਉਗੇ। ਏਥੇ ਵੀ ਕੀ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ?

Mr. Speaker : It is a matter that concerns mainly the Harijans. The Honourable Member should not waste the time of the House in this way.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਰੂਲਿੰਗ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਮੁਆਮਲੇ ਤੇ ਜਿਤਨਾ ਹਰੀਜਨ ਬੋਲਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਰਖਦੇ ਹਨ ਕੀ ਦੂਸਰੇ ਮੈਂਬਰਜ਼ ਵੀ ਉਤਨਾ ਹੀ ਰਖਦੇ ਹਨ ?

Mr. Speaker : No, not that please. Let me explain. Strictly speaking, every Member is entitled to put any supplementary. In this case, I wanted to give preference to the Harijan Members, as it is a matter concerning mainly the welfare of the Harijans.

चौधरी रण सिंह : अभी अभी, स्पीकर साहिब, जो मिनिस्टर साहिब ने फरमाया है मैं यह पूछना चाहता हूं कि यह जो रिजर्वेशन ऐग्ज़िस्टिंग पोस्टों में की जायेगी यह किस हिसाब से की जायेगी ? क्या पहले से जो रिजर्वेशन चली आती है वह नहीं होगी ?

मंत्री : मैं अर्ज़ करूं कि यह काम 1950 से होता चला आ रहा है। जो रिकरूटमेंट होती है वह रिज़र्वेशन के मुताबिक ही की जाती है। यह तो अब जो नई पोस्टें हैं उन के लिये किया जा रहा है ।

श्री बनवारी लाल : मिनिस्टर साहिब ने जैसे यह कहा है, स्पीकर साहिब, कि हम जो ऐग्ज़िस्टिंग पोस्टें हैं उन में रिजर्वेशन देते हैं, मैं यह पूछना चाहता हूं कि आया जो पोस्टें ऐडवर्टाईज़ होती हैं उन में यह नहीं लिखा जाता कि if no suitable candidate of Scheduled Castes/Backward Classes etc. available other candidate can be taken, otherwise not. आया यह कंडीशन सरकार हटाने को तैयार होगी ?

श्री अध्यक्ष : यह कैसे हो सकता है ? (How is it possible?)

श्री बनवारी लाल : जब कैंडीडेट की क्वालीफिकेशन मांगी जाती है तो क्या उस वक्त यह नहीं देखा जाता ..... (विघ्न)

श्री अध्यक्ष : अगर हरिजन इंजनीयर की ज़रूरत हो तो हरिजन डाक्टर कैसे ऐप्वायंट हो सकता है ? (How can a Harijan Doctor be appointed on the post of an engineer reserved for Harijans. How is it possible ?

श्री बनवारी लाल : जब वैसी ही कुवालीफिकेशन का कैंडीडेट मिल जाये तो उसे ज़रूर ही रखना चाहिये ।

ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਏਥੇ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਐਗਜ਼ਿਸਟਿੰਗ ਪੋਸਟਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ 16.4 ਏਥੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ।

"That reservation in appointments and posts must be made to make adequate representation of Scheduled Castes employees"

ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਆਰਟੀਕਲ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕੀ ਉਹ ਇਸ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਨ ?

Mr. Speaker : Government is not bound by what the Supreme Court has decided in other cases. But in this case the Punjab Government is bound by the decision of the Supreme Court. The Government of some other State may differ from it, as the conditions in different province vary.

श्री चांद राम : अगर एग्जिस्टिंग पोसटों पर भी सुप्रीम कोर्ट की जजमैंट के मुताबिक लगाया जाये मैं पूछता हूं कि आया वह इस पर अमल भी करेंगे ?

It will be remembered that the Honourable Chief Minister gave an assurance sometime ago on the floor of the House that the decision of the Supreme Court will be kept in view for implementation. Will that assurance be implemented now *in toto* ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਸਾਰਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਫਿਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰਾਂਗੇ ।

Mr. Speaker : During the last session it was said with regard to the Supreme Court Judgment that the Government were bound by that decision. It is more than six months that this assurance was given by the Government. It is rather unfortunate that that assurance has not been implemented so far. The Honourable Minister must read that judgment as it is binding on the Punjab Government.

Shri Chand Ram : The Honourable Minister himself belongs to Scheduled Caste and he must read that judgment.

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਇਤਨੀ ਦੇਰ ਕੈਬਨਿਟ ਵਿੱਚ ਰਹੇ, ਉਦੋਂ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ, ਅੱਜ ਖਾਹਮਖਾਹ ਦਸਦੇ ਹੋ (ਹਾਸਾ) (The hon. Member gave no information while he was in the cabinet though he was asked. Now he is giving the same without asking) (Laughter).

श्री राम किशन : वजीर साहिब ने कहा है कि उन्हों ने जजमैंट नहीं पढ़ी। अगर यह बात है तो मैं कहूंगा कि अगर सुप्रीम कोर्ट की जजमैंट इनके नोटिस में लाई जाए तो क्या यह आशोरेंस देने को तैयार हैं कि वह इसके इम्पलीमैंट करेंगे।

Mr. Speaker : This Question is postponed. The Honourable Minister may have three days to go through the judgment and to come prepared for more supplementaries on this Question.

मंत्री : इस पर आप सोमवार को डिसकशन रख लें।

श्री अध्यक्ष : जजमैंट वगैरा आप ने पढ़ लेनी। (The hon. Minister may please go through the judgment etc.)

Loans/Grants sanctioned for promoting Poultry Breeding in the State during 1963-64

***4554. Chaudhri Hardwari Lal :** Will the Minister for Local Government and Welfare be pleased to state the amount of loans or grants sanctioned by Government for promoting Poultry Breeding in the State during the year 1963-64 together with the names of the loanees/grantees ?

Sardar Gurbanta Singh :

(i) Loans .. Rs 13,15,500

(ii) Grants .. Rs 33,944

It is not in public interest to disclose the names of the loanees/grantees.

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਮਾਸਟਰ ਜੀ, ਮੈਂਬਰਜ਼ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਇਨਡੇਫੀਨੇਟ ਜਿਹਾ ਆਨਸਰ ਦਿਉ ? (How would the hon. Members be able to put supplementary questions if the hon. Minister answers in such an indefinite way ?)

ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਜੀ, ਪਬਲਿਕ ਇੰਟਰੈਸਟ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਮਾਸਟਰ ਜੀ, ਜੱਦ ਲਾਸਟ ਟਾਈਮ ਇਸ ਕੇਸ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਗੁੜਗਾਉਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕੇਸ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਆਇਆ ਸੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੁਸੀਂ 10 ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਕੀ ਅਬਜੈਕਸ਼ਨ ਹੈ ? (May I ask the hon. Minister that when a similar question was asked last time in connection with some case of Gurgaon he replied at least 10 supplementaries but what is the hitch now ?)

ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਦੋ ਕਿਸਮ ਦੇ ਲੋਨਜ਼ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀਜ਼ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਇਕ ਤਾਂ ਸਟੇਟ ਏਡ ਟੂ ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼ ਐਕਟ ਆਫ 1935 ਦੇ ਤਹਿਤ ਤੇ ਦੂਜਾ ਹਰੀਜਨ ਵੈਲਫੇਅਰ ਸਕੀਮਜ਼ ਦੇ ਤਹਿਤ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਨਜ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹਨ . . .

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਸਾਰੇ ਨਾਉਂ ਨਾ ਦਸੋ ਜਿਹੜਾ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਦਸ ਦਿਉ। (The hon. Minister may not tell the names of all persons, he may tell the particular one asked.)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਜਨਾਬ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਨਾਉਂ ਪੁਛੋ ਤਾਂ ਦਸਦੀ ਨਹੀਂ ਜੇ ਮਿਸਯੂਜ਼ ਆਫ ਫੰਡਜ਼ ਬਾਰੇ ਦਰਖਾਸਤ ਘੱਲੋ ਕਿ ਇਹ ਕਿਉਂ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਗੌਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਦਸੋ ਇਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕੀ ਹੈ ?

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਕੀ ਇਲਾਜ ਹੈ ? (The hon. Member may please tell the remedy himself.)

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਜਦ ਇਹ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਮ ਦਸੱਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ; ਫਿਰ ਜਿਹੜੀ ਡਿਸਕਰੀਮੀਨੇਸ਼ਨ ਬਟਵਾਰੇ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਐਕਸਪੋਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਐਕਸਪੋਜ਼ ਕਰਦੇ ਹੋ ਇਸ ਕਰਕੇ ਤਾਂ ਉਹ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਦਸਦੇ। (Since you expose the Government they do not want to give the name.) Masterji, if this can be disclosed in one case, why it can't be disclosed in another case ?

ਕੈਪਟਨ ਰਤਨ ਸਿੰਘ : 13 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਜ਼ਾਇਆ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਲਈ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨਾਮ ਦਸਣ।

Pandit Chiranji Lal Sharma : On a point of Order, Sir. Mr. Speaker, the hon. Minister, in reply to some supplementary questions, stated that the loan was also advanced in accordance with the State Aid to Industries Act, 1935. May I know from him if the Act of 1935 still exists or it was amended some two or three years back ?

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਮਾਸਟਰ ਜੀ, ਕੀ ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਹੈ ? (May I know from the hon. Minister as to what is the position ?)

ਮੰਤਰੀ : ਉਹ ਫਿਰ ਦਸਾਂਗਾ।

ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ : ਜਨਾਬ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੱਸਣ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ ?

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਮਾਸਟਰ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਦਸ ਦਿਉ ਕਿ ਕਿਥੇ ਕਿਥੇ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਔਰ ਕਿਥੇ ਕਿਥੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮੁਰਗੀਖਾਨੇ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ? (The hon. Minister may please tell the names of the persons to whom these grants were given and the cases in which poultry farms were not started inspite of the grant.)

ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ : ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਇਹ ਚਾਹ ਪੀਂਦੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਹੀ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ....

Mr. Speaker : No. No such remarks please. Whatever you say, recoils on me.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : 33,944 ਰੁਪਏ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਮੈਂ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਗ੍ਰਾਂਟ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਿਸਨੇ ਮੁਰਗੀ ਖਾਨਾ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹਿਆ, ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਉ ਔਰ ਦਸੋ ਕਿ ਫਲਾਂ ਬੰਦੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹਿਆ, ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਵਾਂਗਾ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਮਾਸਟਰ ਜੀ, ਕੀ ਇਹ ਲੋਨਜ਼, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਕਾਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਲੋਨਜ਼ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ? (May I know from the hon. Minister whether these loans are given on the pattern of the loan advanced for the purpose of building the houses).

ਮੰਤਰੀ : ਹਰ ਇਕ ਸਟੇਜ ਵੇਖ ਕੇ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

Mr. Speaker : Then it is all right.

श्री राम किशन : जनाब, पंजाब में यह इंडस्ट्री बड़ी हार्डहिट हुई है। इसके लिये मार्केट का इंतज़ाम नहीं किया गया। मैं पूछना चाहता हूं कि क्या जब कि अंडे की कीमत बेहद घट गई है, उस वक्त गवर्नमेंट ने इन को बाहर दूसरी मार्केटों में भेजने का कोई इन्तज़ाम किया ?

ਮੰਤਰੀ : ਅੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਭੇਜਣ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

STARRED QUESTION NO: 4342 (Postponed)

Mr. Speaker : This question is post poned.

ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ : ਜਨਾਬ, ਇਹ ਕੁਐਸਚਨ 18 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਡਿਊ ਸੀ। ਇਹ ਜਾਣਬੁਝ ਕੇ ਡਿਲੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

Mr. Speaker : The hon. Member should not attach motives. However, there is absolutely no justification for the postponement of at least the first two parts of the Question. For example part (a) of the question reads —

"(a) whether it is a fact that Cinema plot in Sector 17, Chandigarh was sold to Messrs Cineramas :"

Now what is the justification for the postponement of this part ?

Minister for Excise, Taxation and Capital : This information had earlier been supplied to the House in answer to a question. यह हिस्सा तो पहले ही आंसर किया जा चुका है।

श्री अध्यक्ष : अगर आप फिर आंसर कर देते तो इन्हें मौका तो न मिलता। This goes against the Government. (Had the hon. Minister answered it again the hon. Member would have not got the opportunity of raising this objection. This goes against the Government.)

मंत्री : अगर एक पार्ट का जवाब दिया जाए और बाकी का न दिया जाए तो अच्छा नहीं लगता।

Mr. Speaker : I can cite the hon. Minister so many instances where the Government had supplied information in respect of a part or two of a question.

Minister : Mr. Speaker, there is absolutely no intention of withholding the information from the House. Rather it is to give complete information asked for in the question when records are received.

Mr. Speaker : But the Government request for postponement of the question definitely creates doubts in the minds of the people that there is something fishy about it. Anyway, I give the hon. Minister three days and he should please give answer to this question on Monday. This question should be treated as postponed.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਪਿਛਲੇ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੁਛਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਸਿਨਮੇਂ ਦੇ ਕੌਣ ਪ੍ਰੋਪ੍ਰਾਇਟਰ ਹਨ। ਉਦੋਂ ਵੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਪ੍ਰੀਵੇਰੀਕੇਟ ਕੀਤਾ ਸੀ।

Mr. Speaker : It is a question of records which are available, perhaps at the headquarters.

I will not allow the Government to deny this information to the House.

मंत्री : स्पीकर साहिब, जब यह सवाल पिछले सेशन में पूछा गया था तो उस वक्त जितने स्पलीमेंटरीज़ पूछे गए थे उन का जवाब दिया गया था। अब चूंकि रीकार्ड दास कमिशन के पास गया हुआ था इस लिये मैं नें पोस्टपोनमेंट मांगी है। इस सम्बन्ध में मैं ने आप को लैटर भी लिखा था।

Mr. Speaker : The hon. Minister can get this information from the Estate Office. It is not to be collected from any other place.

कामरेड राम प्यारा : क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि वह फ़ाईल्ज़ वहां से कब वापिस आई थीं ?

Mr. Speaker : The hon. Minister could have said that earlier. That would have been better. I may, however, inform him that I have not at least seen that letter.

Would it be possible for the hon. Minister to answer this question either on Monday or on Tuesday ?

मंत्री : स्पीकर साहिब, पिछली दफा जितने स्पलीमेंटरीज़ इस सवाल पर पूछे गए थे तो उन का जवाब दिया गया था। अब रिकार्ड न होने की वजह से इसे पोस्टपोन करवाया गया है।

There is no intention to withhold any sort of information whatsoever.

Mr. Speaker : Speaking loudly is no defence.

मंत्री : स्पीकर साहिब, जब तक रिकार्ड न आए सोमवार को जवाब देना मुमकिन नहीं होगा।

Mr. Speaker : It is more than a month when this question was sent to the Government, i.e., long before the records were sent to the Das Commission.

Comrade Ram Piara : Sir, the records are with the Department and the hon. Minister knows it. Let him deny this fact.

Mr. Speaker : Would the hon. Minister please find out if the records are available here ? If they are here the answer should be given.

Minister : If the records are here the reply will certainly be given.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸੋਮਵਾਰ ਤੱਕ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਔਰ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ reply will be given as soon as the record is available ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਫ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਕਿ ਉਹ ਜਵਾਬ ਕਦੋਂ ਦੇਣਗੇ।

Mr. Speaker : List of postponed questions is always taken up on Tuesday. So if the records are here, the Government will give the answer by Tuesday.

Next question please.

Sales Tax charged from Dry Fruit Dealers in the State

***4584. Shri Balramji Dass Tandon** (Put by Chaudhri Mukhtiar Singh Malik) : Will the Minister for Excise, Taxation and Capital be pleased to state —

(a) the rate at which Sales Tax is being charged at present from the Dry-fruit dealers in the State ;

(b) whether Government is aware of the rate of Sales Tax being charged on the said commodity in the neighbouring States, specially in Delhi, if so, at what rate ;

(c) whether any representatives of the trade ever waited on him in connection with the Sales Tax and submitted to him a representation, if so, the details of the decision, if any, taken thereon and a copy of the representation be also laid on the Table ?

Shri Ram Saran Chand Mittal : (a) The rate of sales tax chargeable on the sale of dry fruit is 6 per cent under the Punjab General Sales Tax Act, 1948, and 3 per cent for unregistered dealers and 2 percent for registered dealers under the Central Sales Tax Act, 1956.

(b) Yes, it is 2 per cent (multi-point) in Uttar Pardesh, 5 per cent in Rajasthan and 1 per cent in Delhi. In Himachal Pradesh and Jammu and Kashmir there is no sales tax on it.

(c) The representatives of the trade have waited on the Excise, Taxation and Capital Minister and submitted representations demanding reduction in the rate of tax. Their demand has been under consideration of the Government. A copy of their latest telegram is laid on the Table of the House.

Copy of telegram dated the 25th December, 1963, from Indo—Foreign Chamber of Commerce, Katra Hari Singh, Amritsar.

Please refer to talk going on with regard to sales tax on dry fruits in Punjab Stop Requested so many times to bring it at par with Delhi State with regard to Rate of Sales Tax and assured immediate action in this respect but so far no decision has been taken inspite of repeated requests and Personal meetings stop Afgan trade delegation has come in India for fresh Trade agreement our trade will be completely ruined if rate of sales tax not decreased to the level of Delhi State Immediate orders requested without any further delay. Deputation will be pleased to see if so desired.

श्री राम किशन : वज़ीर साहिब ने बताया है कि पंजाब में ड्राई फ्रूटस पर Central Sales Tax के इलावा 6 प्रति शत और सेल्ज़ टैक्स लगता है जब कि इस के मुकाबले में देहली में सिर्फ 1 प्रतिशत ही सेल्ज़ टैक्स लगता है। इस का मतलब यह है कि पंजाब की **trade hard hit** होती है। क्या इस सेल्ज़ टैक्स को रिडयूस करने के लिये पंजाब सरकार कोई स्टैप्स लेने का विचार रखती है ?

मंत्री : इस सवाल के पार्ट (c) में जवाब दिया है :—

"Their demand has been under consideration of the Government".

देहली में रजिस्टर्ड और अनरजिस्टर्ड डीलर्ज़ से 1 प्रति शत टैक्स लिया जाता है। वहां से पंजाब का आदमी भी 1 प्रति शत टैक्स देकर ड्राई फ्रूट ला सकता है। इस लिये अगर यहां के

[Minister of Excise, Taxation and Capital]

व्यापारी वहां से माल खरीद कर लाएं तो उन्हें कोई फर्क नहीं पड़ता। लेकिन अगर पंजाब से कोई खरीद कर ले जाए तो उसे फर्क पड़ता है और वह कम्पीट नहीं कर सकते लेकिन अगर हम अनरजिस्टर्ड डीलर्ज़ के लिये देहली की तरह 1 प्रतिशत Tax कर दें तो उस से टैक्स की इवेज़न बहुत होती है। अभी उदय पुर के अंदर Zonal Officers Meeting हुई थी जिस में पंजाब, हिमाचल प्रदेश, काश्मीर और देहली के अफसर इकटठे हुए थे। वहां पर फैसला हुआ था कि यूनिफार्म टैक्स लिया जाए। अब अगर इन सब स्टेटस ने कर दिया तो हम भी कर देंगे।

श्री राम किशन: क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि इस सम्बन्ध में सैंट्रल गवर्नमैंट के फिनांस डिपार्टमैंट ने यूनिफार्म टेक्स लगाने के लिये जो कमेंटस दिये थे पंजाब सरकार ने उस के बारे में क्या स्टेप्स लिए हैं?

मंत्री: हमारा भी यह स्टैंड है कि पंजाब और देहली का एक बराबर टैक्स हो जाए।

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼: ਵਪਾਰੀਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਟੈਲੀਗਰਾਮ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਅਫਗਾਨ ਟਰੇਡ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਐਗਰੀਮੈਂਟ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਟੈਕਸ ਦੇ ਦਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕਰ ਦਿਉ। ਮਗਰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਛੇਤੀ ਸਟੈਪਸ ਨਾ ਲੈਣ ਕਾਰਣ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਟਰੇਡ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪੁਜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਟਰੇਡ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਉਹ ਕੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕ ਰਹੇ ਹਨ?

मंत्री: अफगान डेलीगेशन आया है या नहीं उस का मेरे पास कोई जवाब नहीं लेकिन जहां तक dry fruit merchants के सेल्ज़ टैकस का ताल्लुक है मैं ने बता दिया है:

We are out to protect the interests of our traders. We are watching the steps which our neighbouring State, Delhi, takes in the matter.

श्री राम किशन: इस बात के पेशेनज़र कि भारत सरकार अफगानिस्तान के ट्रेड में ज्यादा से ज्यादा बढ़ावा देना चाहती है और पंजाब सरकार के भी यह बात ज़ेरे गौर है, जैसा कि वज़ीर साहिब ने फरमाया है, मैं पूछना चाहता हूं कि क्या पंजाब सरकार इस बात का एलान कर देगी कि फाइनल तौर पर यह स्टैप्स इस बारे में लिए हैं?

मंत्री: हमारा मुल्क दूसरे मुल्क के साथ जो ऐगरीमैंट करेगा वह देहली के लिये ही थोड़े होगा वह तो सारे मुल्क के लिये होगा। अगर देहली एडमिनिस्ट्रेशन वाले ऐसा करते हैं तो ठीक है नहीं तो हम अपनी ट्रेड बचाने के लिये अपने इन्डीपैंडैंट स्टैप्स लेंगे।

Mr. Speaker: Before we proceed further, I want to inform the House that what the hon. Minister, Shri Mittal, had said is correct that he had written that the files were with the Das Commission. But unfortunately neither the Secretary of the Assembly nor I had seen that letter. I am sorry for the remarks that I made earlier. We are in the wrong. The hon Minister is not wrong.

The copies of the statement of the hon. Revenue Minister regarding Zaildars, etc., had been received in my Secretariat the other day. But nobody had informed either the Secretary or myself. I am sorry for that. We are, therefore, to be blamed for this.

Pandit Chiranji Lal Sharma : But the statement has not been received by us.

Mr. Speaker : I have called the explanation of the officer who was responsible for having received and not informing the Secretary and circulating these to the Members.

कामरेड राम प्यारा : स्पीकर साहिब यह कौन सी तारीख की चिट्ठी है जिस में इन्होंने कहा है कि रिकार्ड नहीं है ?

Mr. **Speaker**: It is dated 17th of **February**.

कामरेड राम प्यारा : अब आप देखें कि यह स्वाल 18 फरवरी को आंसर होना था लेकिन इन्होंने 17 तारीख को कह दिया कि रिकार्ड नहीं है। पहले तो इनके पास रिकार्ड था जब स्वाल का नोटिस दिया था। अब इस बात को भी 15, 16 दिन हो गये हैं।

Mr. **Speaker**: He has now stated that he would reply this question in case the record is available.

T.A. drawn by the Excise and Taxation Commissioner, Punjab, for his visits to Chandigarh

*4669. **Chaudhri Sunder Singh** : Will the Minister for Excise, Taxation and Capital be pleased to state the number of official tours undertaken by the Excise and Taxation Commissioner, Punjab, from Patiala to Chandigarh and back datewise during the period from April, 1962 to 31st December, 1963, and the total amount of T.A. drawn by him during this period on account of these tours ?

Shri Ram Saran Chand Mittal : The Excise and Taxation Commissioner, Punjab, undertook 82 official tours from Patiala to Chandigarh and back during the period from April, 1962 to the 31st December, 1963 and drew Rs 4,340.50 nP. as travelling allowance. A statement showing details of the journeys is placed on the Table of the House.

ANNEPURE 'A'

Details of tours undertaken by Excise and Taxation Commissioner, Punjab, from 1st April, 1962 to 31st December, 1963

Serial No.	Month	Date	From	To	Amount of Travelling Allowance
					Rs nP.
1	April, 1962 ..	2-4-62	Patiala Office	.. Chandigarh Secretariat	45.00
	Ditto ..	3-4-62	Chandigarh Secretariat	.. Patiala	
2	Ditto ..	7-4-62	Patiala	.. Chandigarh Secretariat and back Patiala	44.00
3	Ditto ..	19-4-62	Patiala Office	.. Chandigarh Secretariat	45.00
	Ditto ..	20-4-62	Halt at Chandigarh		
	Ditto ..	21-4-62	Chandigarh	.. Patiala Office	
4	Ditto ..	26-4-62	Patiala Office	.. Chandigarh Secretariat	45.00
	Ditto ..	27-4-62	Halt at Chandigarh		
	Ditto ..	28-4-62	Chandigarh Secretariat	.. Patiala	
5	May, 1962 ..	4-5-62	Patiala Office	.. Chandigarh Secretariat and back	45.00
6	June, 1962 ..	2-6-62	Patiala Office	.. Chandigarh Secretariat	45.00
	Ditto ..	3-6-62	Chandigarh Secretariat	.. Patiala	
7	Ditto ..	29-6-62	Patiala	.. Chandigarh Secretariat and back Patiala	44.00
8	July, 1962 ..	6-7-62	Patiala Office	.. Chandigarh Secretariat	45.00
	Ditto ..	7-7-62	Chandigarh Secretariat	.. Patiala	
9	Ditto ..	11-7-62	Patiala Office	.. Chandigarh Secretariat and back Patiala	45.00

10	Ditto	..	14-7-62	Patiala Office	.. Chandigarh Secretariat and back Patiala	45.00
11	Ditto	..	20-7-62	Patiala	.. Chandigarh Secretariat and back Patiala	44.00
11	Ditto	..	20-7-62	Patiala	.. Chandigarh Secretariat and back Patiala	44.00
12	Ditto	..	22-7-62	Patiala	.. Chandigarh	43.00
	Ditto	..	23-7-62	Chandigarh Secretariat	.. Patiala	
13	August, 1962	..	3-8-62	Patiala Office	.. Chandigarh Secretariat and back	45.00
14	Ditto	..	13-8-62	Patala Office	.. Chandigarh Secretariat and back Patiala	45.00
15	Ditto	..	18-8-62	Patiala Office	.. Chandigarh Secretariat and back Patiala	45.00
16	Ditto	..	23-8-62	Patiala Office	.. Chandigarh Secretariat and back Patiala	45.00
17	Ditto	..	31-8-62	Patiala Office	.. Chandigarh Secretariat	45.00
	September, 1962	..	1-9-62	Chandigarh Secretariat	.. Patiala	
18	Ditto	..	6-9-62	Patiala Office	.. Chandigarh Secretariat and back Patiala	45.00
19	Ditto	..	17-9-62	Patiala Office	.. Chandigarh Secretariat	45.00
	Ditto	..	18-9-62	Halt at Chandigarh		
	Ditto	..	19-9-62	Chandigarh	.. Patiala	
20	Ditto	..	28-9-62	Patiala	.. Chandigarh Secretariat and back	44.00
21	October, 1962	..	1-10-62	Patiala	.. Chandigarh Secretariat and back Patiala	44.00
22	Ditto	..	11-10-62	Patiala Office	.. Chandigarh Secretariat and back Patiala	45.00

Serial No.	Month	Date	From	To	Amount of Travelling Allowance
					Rs nP.
23	October, 1962 ..	15-10-62	Patiala ..	Chandigarh Secretariat and back Patiala	44. 00
24	Ditto ..	26-10-62	Patiala ..	Chandigarh Secretariat and back Patiala	44.00
25	Ditto ..	30-10-62	Patiala ..	Chandigarh Secretariat and back Patiala	44.00
26	November. 1962 ..	6-11-62	Patiala ..	Chandigarh and back Patiala	42.00
27	Ditto ..	17-11-62	Patiala Office ..	Chandigarh and back Patiala	45.00
28	Ditto ..	20-11-62	Patiala Office ..	Chandigarh Secretariat and back Patiala	45.00
29	Ditto ..	21-11-62	Patiala ..	Chandigarh Secretariat and back	44.00
30	Ditto ..	23-11-62	Patiala ..	Chandigarh Secretariat	44.00
	Ditto ..	24-11-62	Chandigarh Secretariat ..	Patiala	
31	Ditto ..	28-11-62	Patiala ..	Chandigarh	44.00
	Ditto ..	29-11-62	Chandigarh Secretariat ..	Patiala	
32	December, 1962 ..	1-12-62	Patiala Office ..	Chandigarh Secretariat and back Patiala	45.00
33	Ditto ..	4-12-62	Patiala Office ..	Chandigarh Secretariat	45.00
	Ditto ..	5-12-62	Chandigarh Secretariat ..	Patiala	

34	Ditto	..	17-12-62	Patiala Office	..	Chandigarh Secretariat and back Patiala	45.00
35	Ditto	..	21-12-62	Patiala	..	Chandigarh Secretariat	45.00
	Ditto	..	22-12-62	Chandigarh Secretariat	..	Patiala	
36	January, 1963	..	8-1-63	Patiala	..	Chandigarh	45.00
	Ditto	..	9-1-63 10-1-63 11-1-63	Halt Chandigarh			
	Ditto	..	12-1-63	Chandigarh	..	Patiala Office	
37	Ditto	..	25-1-63	Patiala	..	Chandigarh and back Patiala	44.00
38	February, 1963	..	13-2-63	Patiala Office	..	Chandigarh Secretariat and back Patiala	45.00
39	Ditto	..	15-2-63	Patiala Office	..	Chandigarh Secretariat and back Patiala	45.00
40	February, 1963	..	18-2-63	Patiala Office	..	Chandigarh Secretariat and back Patiala	46.00
41	Ditto	..	22-2-63	Patiala Office	..	Chadigarh Secretariat and back Patiala Office	45.00
42	March, 1963	..	15-3-63	Patiala Office	..	Chandigarh Secretariat and back Patiala	45.00
43	Ditto	..	18-3-63	Patiala Office	..	Chandigarh Secretariat and back Patiala	45.00
44	Ditto	..	26-3-63	Patiala Office	..	Chandigarh Secretariat and back Patiala	45.00
45	Ditto	..	29-3-63	Patiala Office	..	Chandigarh Secretariat and back Patiala	45.00
46	April, 1963	..	4-4-63	Patiala	..	Chandigarh Secretariat and back	44.00

Serial No.	Month		Date	From		To	Amount of Travelling Allowance
							Rs
47	April, 1963	..	16-4-63	Patiala Office	..	Chandigarh Secretariat	
	Ditto	..	17-4-63				46.00
	Ditto	..	18-4-63	Halt at Chandigarh			
	Ditto	..	19-4-63				
	Ditto	..	20-4-63	Chandigarh Secretariat	..	Patiala Office	46.00
48	Ditto	..	22-4-63	Patiala Office	..	Chandigarh Secretariat	
	Ditto	..	23-4-63	Halt at Chandigarh			46.00
	Ditto	..	24-4-63	Chandigarh Secretariat	..	Patiala Office	
49	May, 1963	..	4-5-63	Patiala	..	Chandigarh and back Patiala	44.00
50	Ditto	..	15-5-63	Patiala Office	..	Chandigarh Secretariat ..	
	Ditto	..	16-5-63	Halt at Chandigarh			45.00
	Ditto	..	17-5-63	Chandigarh Secretariat	..	Patiala	
51	Ditto	..	30-5-63	Patiala Office	..	Chandigarh Secretariat and back Patiala	45.00
52	June, 1963	..	7-6-63	Patiala	..	Chandigarh Secretariat and back Patiala	44.00
53	Ditto	..	15-6-63	Patiala Office	..	Chandigarh Secretariat and back Patiala	45.00
54	Ditto	..	19-6-63	Patiala Office	..	Chandigarh Secretariat and back Patiala	45.00
55	Ditto	..	28-6-63	Patiala Office	..	Chandigarh Secretariat and back Patiala	45.00

No.	Month		Date	From		To	Amount
56	July, 1963	..	16-7-63	Patiala Office	..	Chandigarh Secretariat	45.00
	Ditto	..	17-7-63	Halt at Chandigarh			
	Ditto	..	18-7-63	Chandigarh Secretariat	..	Patiala	
57	Ditto	..	22-7-63	Patiala Office	..	Chandigarh Secretariat and back Patiala	45.00
58	Ditto	..	26-7-63	Patiala Office	..	Chandigarh Secretariat and back Patiala	45.00
59	August, 1963	..	6-8-63	Patiala Office	..	Chandigarh Secretariat	45.00
	Ditto	..	7-8-63	Chandigarh Secretariat	..	Patiala	
60	Ditto	..	19-8-63	Patiala Office	..	Chandigarh Secretariat and back Patiala	45.00
61	September, 1963	..	3-9-63	Patiala Office	..	Chandigarh Secretariat and back Patiala	45.00
62	Ditto	..	16-9-63	Patiala Office	..	Chandigarh Secretariat	45.00
	Ditto	..	17-9-63	Chandigarh Secretariat	..	Patiala	
63	Ditto	..	18-9-63	Patiala Office	..	Chandigarh Secretariat	45.00
	Ditto	..	19-9-63	Chandigarh Secretariat	..	Patiala	
64	Ditto	..	20-9-63	Patiala	..	Chandigarh Secretariat	46.00
	Ditto	..	21-9-63	Chandigarh Secretariat	..	Patiala Office	
							Rs
65	September, 1963	..	22-9-63	Patiala	..	Chandigarh	45.00
	Ditto	..	23-9-63	Halt at Chandigarh			
	Ditto		24-9-63	Chandigarh Secretariat	..	Patiala Office	
66	Ditto	..	24-9-63	Patiala	..	Chandigarh Secretariat	45.00
	Ditto	..	25-9-63	Chandigarh Secretariat		Patiala Office	

Serial No.	Month	Date	From	To	Amount of Travelling Allowance
67	September 1963	27-9-63	Patiala	Chandigarh Secretariat and back Patiala Office	45.00
68	September, 1963	30-9-63	Patiala	Chandigarh Secretariat and back Patiala Office	45.00
69	October, 1963	7-10-63	Patiala Office	Chandigarh Secretariat	45.00
	Ditto	8-10-63	Chandigarh Secretariat	Patiala	
70	October, 1963	11-10-63	Patiala Office	Chandigarh Secretariat and back Patiala	45.00
71	October, 1963	13-10-63	Patiala	Chandigarh	43.00
	Ditto	14-10-63	Halt at Chandigarh		
	Ditto	15-10-63	Chandigarh Secretariat	Patiala	
72	October, 1963	21-10-63	Patiala Office	Chandigarh Secretariat and back Patiala	45.00
73	November, 1963	4-11-63	Patiala Office	Chandigarh	46.00
	Ditto	5-11-63	Halt at Chandigarh		
	Ditto	6-11-63	Ditto		
	Ditto	7-11-63	Ditto		
	Ditto	8-11-63	Ditto		
	Ditto	9-11-63	Chandigarh Secretariat	Patiala Office	
74	November, 1973	13-11-63	Patiala Office	Chandigarh Secretariat	45.00
	Ditto	14-11-63	Chandigarh Secretariat	Patiala	
75	December, 1963	3-12-63	Patiala Office	Chandigarh Secretariat	45.00
	Ditto	4-12-63	Halt at Chandigarh		
	Ditto	5-12-63	Ditto		
	Ditto	6-12-63	Ditto		
	Ditto	7-12-63	Chandigarh Secretariat	Patiala Office	
76	December, 1963	9-12-63	Patiala Office	Chandigarh Secretariat	46.00
	Ditto	10-12-63	Chandigarh Secretariat	Patiala Office	

77	December, 1963 ..	12-12-63	Patiala Office ..	Chandigarh Secretariat	46.00
	Ditto ..	13-12-63	Chandigarh Secretariat ..	Patiala Office	
(Journeys undertaken by the Joint Excise and Taxation Commissioner, Punjab, in the capacity of Excise and Taxation Commissioner, Punjab)					
78	December, 1963 ..	23-12-63	Patiala ..	Chandigarh Secretariat and back Patiala	44.00
79	December, 1963 ..	24-12-63	Patiala Office ..	Chandigarh Secretariat and back Patiala	45.00
80	December, 1963 ..	26-12-63	Patiala ..	Chandigarh Secretariat and back Patiala	44.00
81	December, 1963 ..	28-12-63	Patiala ..	Chandigarh Secretariat and back Patiala	44.00
82	December, 1963 ..	29-12-63	Patiala Office ..	Chandigarh Secretariat and back Patiala Office	46.00
				Total	3 673.00
				Daily Allowance ..	667.50
				Grand Total ..	4 340.50

ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਪੌਣੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਪਟਿਆਲੇ ਤੋਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ 82 ਦੌਰੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੌਰਿਆਂ ਵਿਚ ਕੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ?

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ: ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਪਟਿਆਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕੋਈ ਬੜੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ; ਹਫਤੇ ਦਾ ਇਕ ਦੌਰਾ ਹੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। (The Hon. Minister is at Chandigarh and the headquarters of the Excise and Taxation Commissioner are at Patiala. The latter's visit to Chandigarh comes to once in a week, which is not a big thing.)

ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸ਼ਖਸ ਨੇ 23 ਦਸੰਬਰ 1963 ਨੂੰ ਪਟਿਆਲੇ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ, 24 ਦਸੰਬਰ 1963 ਨੂੰ ਫਿਰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਆਇਆ ਅਤੇ 25 ਦਾ ਦਿਨ ਛਡ ਕੇ 26 ਨੂੰ ਫਿਰ ਦੌਰੇ ਤੇ ਆਇਆ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖ ਲਓ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਛੱਡ ਕੇ ਤੀਸਰੇ ਦਿਨ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦਾ ਦੌਰਾ ਇਸ ਸ਼ਖਸ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਟੀ. ਏ. ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਵੇਸਟੇਜ ਨੂੰ ਚੈਕ ਕਰਨ ਲਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੀ ਐਕਸ਼ਨ ਲਿਆ ਹੈ ?

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ: ਤੁਹਾਡੀ ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਉਸ ਵਕਤ ਵਜ਼ਾਰਤ ਵਿਚ ਸੀ। (ਹਾਸਾ) ਜ਼ਰਾ ਕਰਟਸੀ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਐਡਰੈਸ ਕਰੋ। (The hon. Member is also responsible for this as he was also in the Ministry at that (Laughter) I may also add that courtesy should be shown to the officers while asking questions about them.)

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ: ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੌਣੇ ਦੋ ਸਾਲ ਵਿਚ 82 ਦੌਰੇ ਕਰਕੇ 4,340 ਰੁਪਏ ਟੀ. ਏ. ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਤੇ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਬੋਝ ਪਿਆ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਮੇਰੀ ਇਤਲਾਹ ਹੈ ਜਦੋਂ ਵੀ ਇਸ ਅਫਸਰ ਦਾ ਦਾਉ ਲਗਦਾ ਹੈ ਇਹ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਰਗੜਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਇਨਕੁਆਇਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਇਸ ਅਫਸਰ ਨੇ ਇਤਨੇ ਦੌਰੇ ਕਿਸ ਲਈ ਲਾਏ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਦੌਰੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਕੰਮ ਲਈ ਲਾਏ ਹਨ ਤਾਂ ਕੀ ਇਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਐਕਸ਼ਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ?

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ: ਕਰਟਸੀ ਡਿਮਾਂਡ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰਾਂ ਐਡਰੈਸ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। (Courtesy demands that the officers should not be referred to in this way while asking questions in regard to them.)

मंत्री: जो इन्सिनूएशन मेम्बर साहब ने अफसर के खिलाफ किया है वह बहुत नामुनासिब है और मैं इसको रिजैंट करता हूं। इनका यह सवाल भी नामुनासिब है कि इसके खिलाफ इस लिए एकशन लिया जाए क्योंकि यह शैड्यूल्ड कास्ट अफसरों के खिलाफ कोई ऐक्शन लेता है। जहां तक उन के दौरे करने का ताल्लुक है मैं इस वक्त नहीं बता सकता। जिस वक्त सेल्ज़ टैक्स के बिल पर बहस होगी उस वक्त आप को सारी बात का पता चल जाएगा कि इस बारे उन्हें और हमें कितनी दौड़ धूप करनी पड़ी है और हमें इस सारी

रीओर्गेनाईज़ेशन में कितनी दिक्कतें पेश आई हैं। अब हमारा ख्याल है कि उस दफतर को ही पटियाला से चंडीगढ़ ले आएं ताकि मैम्बर साहिबान को इस तरह के सवाल करने का मौका न मिले।

STARRED QUESTION NO. 4272 (Postponed)

Mr. Speaker : I think, this question could be answered.

ऐक्साईज़ टैक्सेशन तथा राजधानी मंत्री : यह सवाल कई महकमों से ताल्लुक रखता है इस लिये इसे पोस्टपोन करना पड़ा है। अगर एक महकमे की ही बात होती तो बता देते।

Capital Advisory Committee

*4450. **Comrade Jangir Singh Joga** (put up by Comrade Shamsher Singh Josh) : Will the Minister for Excise, Taxation and Capital be pleased to state—

(a) whether there is any proposal under the consideration of Government, at present, to reconstitute the Capital Advisory Committee ; if so, the approximate time by which it is likely to be implemented ;

(b) whether Government intend to give representation to the opposition parties on the said Committee ?

Shri Ram Saran Chand Mittal : (a) Punjab Government has recently reconstituted Capital Advisory Committee for a period of one year,—*vide* Notification No. C-85-III-64/4085, dated the 13th February, 1964 ;

(b) Members of the Opposition have been given representation in the Committee.

I may add that this Committee has not been formed on any political basis. It has been formed on the basis as to the suitability of the members and the requirements of the place.

Comrade Shamsher Singh Josh :Will the hon. Minister kindly state the names of the members of the Opposition who have been included in this Committee ?

Minister : Mr. Ex-Justice, Sardar Gurnam Singh.

श्री सागर राम गुप्ता : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि इस कैपीटल में जो हज़ारों मज़दूर काम करते हैं क्या उन का भी कोई नुमायंदा लिया गया है ?

श्री सागर राम गुप्ता : मेरे सवाल का तो इन्होंने जवाब नहीं दिया है। मेरे दूसरे सवाल का जवाब ही दे दें कि क्या यह ठीक है कि इस कैपीटल में हजारों मुज़दूरों के पास रहने के लिये जगह नहीं है और क्या इन हालात में उन की नुमायंदगी करने के लिये उनका नुमायंदा लेना ज़रूरी नहीं है ?

Mr. Speaker: It does not arise.

Comrade Shamsher Singh Josh : May I know why Shri Anand Swaroop, Advocate, who represents certain section, namely Communists, has not been included in the new Committee ?

Minister : I have got great regard for Shri Anand Swaroop. But I would say that his exclusion is not based on any personal grounds. There is no question of politics in that.

Mr. Speaker : What is the total membership of this Committee ?

मंत्री : स्पीकर साहिब, इस वक्त मुझे पूरी डिटेल्ज याद नहीं हैं। मेरे ख्याल में इस कमेटी में 17, 18 मैम्बर्ज हैं। आपोज़ीशन की तरफ से इस कमेटी में सरदार गुरनाम सिंह एक्स जज, पंजाब हाई कोर्ट लिये गये हैं।

श्री अध्यक्ष : अगर आपोज़ीशन की तरफ से एक सदस्य लिया गया है तो कांग्रेस पार्टी की तरफ से भी एक आदमी ले कर काम चल सकता था। (If only one member has been taken from the Opposition then the same number could serve the purpose from the Treasury Benches)

मंत्री : हां जी। मैं इस कमेटी में अकेला रीप्रीजैंट कर सकता हूं।

श्री अध्यक्ष : तो 16 मेम्बर लेने की क्या जरूरत महसूस हुई ? (Then what was the necessity of taking 16 members on this Committee ?)

मंत्री : यह कमेटी इस वास्ते नहीं बनाई गई जिस में आपोज़ीशन के मैम्बर्ज़ लिए जाएं। इस कमेटी में बिज़नैसमेन और वकील आदि मेम्बर लिए गए हैं जो इस के विषय में जानकारी रखते हैं। इस में कोई पोलीटीकल कंसिड्रेशन नहीं है।

Prohibition

***4381. Shri Rup Singh Phul** (put by Shri Surinder Nath Gautam) :
Comrade Jangir Singh Joga :

Will the Minister for Excise, Taxation and Capital be pleased to state—

(a) whether there is any proposal under the consideration of Government to—

(i) introduce complete prohibition in the whole State,

or

(ii) do away with the prohibition already in force in certain areas of the State ;

(b) if the reply to part (a)(i) or (a) (ii) above be in the affirmative, the reasons therefor ?

Shri Ram Saran Chand Mittal : (a) and (b) The future policy of Government regarding prohibition will be decided after the recommendations of the Tek Chand Committee are known.

श्री राम किशन : मिनिस्टर साहिब ने जवाब में बताया है कि इस के बारे में टेक चन्द कमेटी की रिपोर्ट आने पर ऐक्शन लिया जायेगा। मैं मंत्री महोदय से पूछना चाहता हूं कि पंजाब सरकार ने टेक चन्द कमेटी को इस विषय में क्या राये दी है ?

मंत्री : उन्हों ने मेरे साथ कुछ डिस्कशन की और दूसरों के साथ भी डिस्कशन की। मैं अपनी डिस्कशन के बारे में, अगर माननीय सदस्य चाहें तो बता सकता हूं और दूसरों के बारे में कुछ नहीं बता सकता। जो डैटा दिया गया है वह भी अगर माननीय सदस्य चाहें तो सदन की मेज़ पर रखा जा सकता है।

श्री सुरेन्द्र नाथ गौतम : क्या मन्त्री महोदय कृपया बतायेंगे कि जिन ज़िलों में प्रोहिब्शन की जा चुकी है, वहां पर यह स्कीम पूरी तरह से कामयाब भी हुई है ?

Mr. Speaker : It does not arise.

Chaudhari Darshan Singh : May I know whether any target date has been fixed by which the Committee is to report to the Government ?

Minister : I have no knowledge about the time by which they have to submit their report because they have to submit the report to the Central Government.

Pandit Chiranji Lal Sharma : In view of the reply of the hon. Minister, I want to know whether it is a fact or not that the State Government has also appointed a State Advisory Prohibition Committee on which I also happen to be a Member ? What are the functions of this Committee ?

Minister : The functions of this Committee are of advisory nature. They will advise the Government with regard to the carrying out of prohibition plans or the Excise policy.

Mr. Speaker : Is the Government to carry on the recommendations of this Committee ?

Minister : Sir, so long as the report of the Tek Chand Committee is not known to us, we want to be in constant touch with the people and that can be done through an Advisory Committee.

श्री अध्यक्ष : इस कमेटी में पीने वाले नहीं रखे गए। वह आप को इस बारे में ज्यादा बता सकते हैं। (The representatives of the persons who drink have not been taken on this Committee. They would have been more helpful to the Government).

Minister : I bow before your ruling, Sir. I would request you to nominate some persons of that variety.

Mr. Speaker : Unfortunately I do not move in that company. But there are a number of people around the hon. Minister.

सरदार गुरदर्शन सिंह : क्या मंत्री महोदय कृपया बतायेंगे कि सरकार ने ज्ञानी ज़ैल सिंह को लाईसेंस दे दिया है कि वह 6 रुपये शराब की बोतल बेचे जब कि इस के बारे में टेक चन्द कमेटी की रिपोर्ट अभी आई नहीं है ?

मंत्री : स्पीकर साहिब, इस से यह सवाल कैसे पैदा होता है ?

Mr. Speaker : There was a statement by Giani Zail Singh that the alcoholic contents of these bottles are being reduced and these will be sold at such and such price. Is that the policy of the Government ?

Minister : Yes. Sir,

इस विषय में पिछले सैशन में काफी डिटेल्ज़ में डिस्कशन हुई थी। मुझे इस वक्त पूरी जानकारी नहीं है कि किस माननीय सदस्य ने सवाल किया था। उस वक्त फैसला किया गया था कि इलिसिट डिस्टीलेशन को मीट करने के लिये सरकार ने नई प्राइसिज़ फिक्स कर दी हैं। इस के साथ यह भी फैसला किया गया है कि इस में एलकोहल 80 डिग्री से 60 डिग्री कर दी जाये। रूरल एरिया के लिये सरकार ने 6 रुपये 50 नये पैसे कीमत रखी है जबकि अरबन एरिया के लिए 6 रुपये 75 नये पैसे फिक्स की है।

श्री राम किशन : क्या मन्त्री महोदय कृपया बतायेंगे कि प्रोहिब्शन के सम्बन्ध में टेक चन्द कमेटी की रिपोर्ट की रिकमैन्डेशन अभी तक सरकार के पास आयी नहीं। सरकार ने उस से पहले ही प्रोसीज़र में तब्दीली कर दी है और उस के साथ ही ठेके नीलाम करने के प्रोसीजर में भी तब्दीली कर दी है। इस की क्या वजह है ?

मंत्री : पिछले सैशन में दोनों सदनों में मैम्बर साहिबान को बड़े सख्त एतराज़ थे और उन्हों ने अपने एतराज़ हाउसिज़ में ब्यान किए । जो ठेके की हाई बिड देता था उस को ठेका मिल जाता था। उस के बाद जब उस के खर्च पूरे नहीं होते थे तो वह उसमें नाजाइज़ शराब मिला कर बेचना शुरू कर देता था। वह उस में ज़हरीली और अनहैल्दी शराब मिला कर बेचता था। इस टैम्पटेशन को मिटाने के लिए सरकार ने शराब की कीमत फिक्स कर दी है ताकि मैल-प्रैक्टिस खत्म हो सके। अगर फिर भी नहीं खत्म हुई तो सरकार उन के साथ वही स्लूक करेगी जो मुनासिब होगा उन के ठेकों पर रेड्ज़ किये जायेंगे। उन पर फाइन किया जायेगा। अगर फिर भो नहीं हटे तो सरकार बहुत सख्त कदम उठाएगी। हम यह करेंगे, वह करेंगे।

सरदार गुरनाम सिंह : क्या मन्त्री महोद्य कृपया बतायेंगे कि जैसा कि चीफ मिनिस्टर तथा गवर्नमैंट की पालिसी है कि पंजाब में अंगूर बहुत उगाओ, इस पालिसी को मद्देनज़र रखते हुए क्या सरकार अंगूरों की शराब बनाने के लिए पर्सनल या कमर्शियल बेसिज पर शराब बनाने की इजाज़त देगी ?

गृह मन्त्री : सारे काम सरकार नहीं करेगी। यह काम आपोज़ीशन के पास रहने दिया जाए (हंसी)।

Mr. Speaker: Question hour is over.

सरदार गुरनाम सिंह : क्या 9 मार्च, 1963 को इसी सवाल पर सप्लीमैंट्री करने की इजाजत होगी ?

श्री अध्यक्ष : हां इस पर सप्लीमैंट्री करने की इजाजत होगी। (Yes, the supplementaries will be allowed on this question.)

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

Additional Deputy Commissioners

1232. Comrade Babu Singh Master : Will the Chief Minister be pleased to state whether it is a fact that Additional Deputy Commissioners were appointed in various districts of the State during the National Emergency ; if so, the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes, owing to the present emergecy.

Dismissal, Grant of Leave and Holidays etc., to Workers

1233. Comrade Babu Singh Master : Will the Home Minister be pleased to state whether Government contemplates to bring forward a legislative measure regarding grant of leave and gazetted holdays to and dismissal of workers; if so, when ?

Shri Mohan Lal : The matter is under consideration of the Government and no final decision has so far been arrived at. It is not possible to indicate at this stage when this matter will be finalised.

Employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes in the Treasury and Accounts Organisation (Including its attached and Subordinate Offices

1352. Sardar Ajaib Singh Sandhu : Will the Minister for Finance be pleased to state the number, names and dates of appointment of the employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes working at present in Class I, II, III and IV posts separately in the Treasury and Accounts Organisation (including its attached and subordinate offices) together with their percentage in each category and the percentage of posts reserved for them in each category ?

Dr. Gopi Chand Bhargava :

A statement giving the requisite information is as follows :

STATEMENT

Class	No. of employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes working at present	Name	Date of appointment	Percentage in each category	Percentage of posts reserved for Scheduled Castes and Backward Classes in each category
1	2	3	4	5	6
				Per cent	Per cent
I	..	..	..	..	..
		TREASURIES			
II	2	(1) Shri Ram Parkash, Treasury Officer	12-12-57	9.1	21
		(2) Shri Karamjit Singh Bhattu, Treasury Officer	3-4-63	..	..
		CHIEF ACCOUNTS OFFICER BEAS PROJECT TALWARA			
III	83	(1) Shri Darshan Singh, Accounts Clerk	23-9-63	..	..
		(1) Shri Sohan Singh, Accounts Clerk	23-9-63	..	..
		(3) Shri Harnam Dass, Accounts Clerk	13-7-57	..	..
		(4) Shri Bhagwan Dass, Accounts Clerk	1-9-58	..	..
		(5) Shri Shubh Karan, Accounts Clerk	9-9-58	..	..
		(6) Shri Madan Dass; Accounts Clerk	1-11-58	..	..
		(7) Shri Mohinder Singh, Accounts Clerk	20-11-61	..	..
		(9) Shri Sukhdev Singh, Accounts Clerk	18-4-63	..	..

[Minister for Finance]

Class	No. of employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes working at present	Name	Date of appointment	Percentage in each category	Percentage of posts reserved for Scheduled Castes and Backward Classes in each category
1	2	3	4	5	6
				Per cent	Per cent
		(9) Shri Nasib Singh, Accounts Clerk	1-4-50		
		(10) Shri Shanti Saroop, Accounts Clerk	9-12-59		
		(11) Shri Chaman Lal, Clerk ..	26-10-61		
		(12) Shri Pohu Lal, Clerk ..	26-8-63		
		CHIEF ACCOUNTS OFFICER, CAPITAL PROJECT, CHANDIGARH			
		(1) Shri Bhagwan Dass ..	27-8-62	2.14	21
		CHIEF ACCOUNTS OFFICER, BHAKRA-NANGAL PROJECT, NANGAL			
		(1) Shri Ranjit Singh, Upper Division Clerk	20-12-63	11.5	21
		(2) Shri Kishan Chand, Upper Division Clerk	7-11-63		
		(3) Shri Behari Lal, Upper Division Clerk	5-9-56		
		(4) Shri Kikar Singh, Upper Division Clerk	20-8-58		
		(5) Shri Parkash Chand, Upper Division Clerk	16-8-58		
		(6) Shri Gian Chand, Upper Division Clerk	11-8-59		
		(7) Shri Bhagwan Dass, Upper Division Clerk	10-5-63		
		(8) Shri Swaran Singh, Upper Division Clerk	26-12-63		
		(9) Shri Satish Kumar, Upper Division Clerk	14-12-59		

Class	No. of employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes working at present	Name	Date of appointment	Percentage in each category	Percent-tage of posts reserved for Scheduled Castes and Bacward Classes in each category
1	2	3	4	5	6
		TREASURIES AND ACCOUNTS BRANCH FINANCE DEPARTMENT CHANDIGARH			
		(1) Shri Jaswant Singh, Clerk ..	1960	Per cent 2.5	Per cent 21
		LOCAL AUDIT DEPARTMENT PUNJAB			
		(1) Shri Surjit Singh, Senior Auditor	5-11-48	4.8	21
		(2) Shri Hardyal Singh, Senior Auditor	11-7-49		
		(3) Shri Jagmohan Singh, Senior Auditor	15-11-55		
		(4) Shri Prem Singh, Junior Auditor	26-2-55		
		(5) Shri Ajmer Singh, Junior Auditor	23-9-57		
		(6) Shri Pyare Lal, Junior Auditor	23-9-57		
		(7) Shri Puran Dass, Junior Auditor	22-6-59		
		(8) Shri Jarnail Singh, Junior Auditor	3-1-61 (A.N.)		
		(9) Shri Narinder Singh, Junior Auditor	7-12-63		
		(10) Shri Behari Lal, Clerk ..	25-7-56		
		(11) Shri Jaswant Singh, Clerk ..	7-12-55		
		TREASURIES			
		(1) Shri Kaka Singh, Assistant ..	26-11-43	7.6	21
		(2) Shri Nachhiter Singh, Clerk ..	15-10-58		
		(3) Shri Raj Kumar, Clerk ..	23-5-58		
		(4) Shri Ganesh Dass, Clerk ..	4-11-60		
		(5) Shri Hari Singh, Clerk ..	5-2-62		
		(6) Shri Nihal Singh, Clerk ..	1-7-43		
		(7) Shri Rameshwar Dass, Assistant	4-1-2004 B.K.		

[Minister for Finance]

Class	No. of employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes working at present	Name	Date of appointment	Percentage in each category	Percentage of posts reserved for Scheduled Castes and Backward Classes in each category
1	2	3	4	5	6
				Per cent	Per cent
		(8) Shri Mukhtiar Singh, Clerk ..	14-5-62		
		(9) Shri Sohan Lal, Clerk ..	9-11-60		
		(10) Shri Umed Singh, Clerk ..	21-1-60		
		(11) Shri Prabhu Dayal, Clerk ..	4-1-63		
		(12) Shri Lal Singh, Clerk ..	7-9-44		
		(13) Shri Kishan Singh, Clerk ..	4-8-50		
		(14) Shri Darshan Ram, Clerk ..	17-11-44		
		(15) Shri Jaspal Singh, Clerk ..	18-4-57		
		(16) Shri Piara Singh, Clerk ..	12-5-43		
		(17) Shri Pyare Lal, Clerk ..	11-7-57		
		(18) Shri Gian Chand, Clerk ..	6-12-57		
		(19) Shri Sukhdeb Chand, Clerk	10-6-58		
		(20) Shri Parkash Chand, Clerk	23-5-58		
		(21) Shri Ram Lall Saul, Clerk ..	17-11-61		
		(22) Shri Hazara Ram, Clerk ..	25-1-60		
		(23) Shri Pritam Singh, Assistant..	22-6-44		
		(24) Shri Ranjit Singh, Clerk ..	14-1-46		
		(25) Shri Dhani Ram, Assistant ..	2-9-41		
		(26) Shri Banta Ram, Clerk ..	29-8-49		
		(27) Shri Bhagwan Dass, Clerk ..	4-7-60		
		(28) Shri Munshi Ram, Clerk ..	18-7-60		
		(29) Shri Durga Datt, Clerk ..	10-10-60		
		(30) Shri Shiv Saran, Clerk ..	20-11-57		
		(31) Shri Lachhman Singh, Clerk..	25-1-60		
		(32) Shri Bharat Bhushan Bhermera, Clerk	12-3-62		

Class	No. of employees beloning to Scheduled castes and Backward classes working at present	Name	Date of appoint-ment	Percentage in each category	Percentage of posts reserved for Scheduled castes and backward classes in each category
1	2	3	4	5	6
				Per cent	Per cent
		(33) Shri Deep Chand, Clerk ..	20-11-54		
		(34) Shri Tilak Raj, Clerk ..	6-3-61		
		(35) Shri Balwant Singh, Clerk ..	13-7-59		
		(36) Shri Sham Singh, Clerk ..	9-5-60		
		(37) Shri Surjit Singh, Clerk ..	16-7-59		
		(38) Shri Ram Phal, Clerk ..	21-11-57		
		(39) Shri Mangat Ram, Sub-Inspector	6-11-62		
		(40) Shr Ajaib Singh, Clerk ..	30-7-63		
		(41) Shri Ram Kishan, Clerk ..	13-7-59		
		(42) Shri Kabul Singh, Assistant Treasurer	25-7-62		
		(43) Shri Pardhan Singh, Clerk ..	3-10-63		
		(44) Shri Bagi Lal, Clerk ..	31-12-63		
		(45) Shri Lashkri Ram, Clerk ..	4-11-62		
		(46) Shri Joginder Singh, Clerk ..	4-11-62		
		(47) Shri Rup Lal, Clerk ..	11-5-55		
		(48) Shri Nirmal Singh, Clerk ..	18-7-60		
		(49) Shri Multan Singh, Clerk ..	1-4-63		
		CHIEF ACCOUNTS OFFICER, BEAS PROJECT' TALWARA			
IV	74	(1) Shri Harbhajan Singh, Daftri	1-12-52	57.1	21
		(2) Shri Sukhdev Singh, Daftri ..	1-2-52		
		(3) Shri Sadhu Singh, Peon ..	31-3-53		
		(4) Shri Puran Singh, Peon ..	17-6-54		
		(5) Shri Ram Parkash, Peon ..	15-11-55		
		(6) Shri Rattan Chand ..	16-12-53		
		(7) Shri Sukh Lal, Sweeper ..	23-9-63		

Class	No. of employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes working at present	Name	Date of appointment	Percentage in each category	Percentage of posts reserved for Scheduled Castes and Backward Classes in each category
1	2	3	4	5	6
				Per cent	Per cent
		(8) Shri Hans Raj, Chowkidar ..	14-8-63		
		CHIEF ACCOUNTS OFFICER, CAPITAL PROJECT, CHANDIGARH			
		(1) Shri Tarlok Singh ..	1-12-63	11.01	21
		CHIEF ACCOUNTS OFFICER, BHAKRA-NANGAL PROJECT, NANGAL			
		(1) Shri Ujagar Singh, Peon ..	29-6-56	33.3	21
		(2) Shri Shiv Singh, Peon ..	1-3-62		
		(3) Shri Prem Lal, Sweeper ..	29-7-63		
		(4) Shri Pritam Singh, Peon ..	19-11-54		
		TREASURIES AND ACCOUNTS BRANCH, FINANCE DEPARTMENT, CHANDIGARH			
		(1) Shri Raghbir, Sweeper ..	28-9-56	16.6	21
		(2) Shri Karam Singh, Peon ..	1955		
		EXAMINER, LOCAL FUND ACCOUNTS PUNJAB, CHANDIGARH			
		(1) Shri Gurbachan Singh, Peon	24-5-51	23.44	21
		(2) Shri Ajit Singh, Peon ..	9-12-55		
		(3) Shri Ishar Singh, Peon ..	30-6-62		
		(4) Shri Gurmukh Singh, Peon	9-7-62		
		(5) Shri Jagir Singh, Peon ..	10-12-62		
		(6) Shri Jalandar Singh, Peon ..	4-2-63		
		(7) Shri Badri Parshad, Peon ..	24-5-63		
		(8) Shri Jagar Ram, Sweeper-cum-Chowkidar	27-7-63 (A.N.)		
		(9) Shri Chain Singh, Peon ..	25-9-63		

Class	No. of employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes working at present	Name		Date of appoint-ment	Percentage of each category	Percentage of posts reserved for Scheduled Castes and Backward Classes in each category
1	2	3	4	5		6
					Per cent	Per cent
		(10) Shri Padam Singh, Peon	..	24-9-63		
		(11) Shri Harbans Singh, Peon	..	25-9-63		
		(12) Shri Harbans Lal, Peon	..	18-9-63		
		(13) Shri Duli Chand, Peon	..	19-6-63		
		(14) Shri Mohar Singh, Peon	..	21-10-63		
		(15) Shri Pritam Singh, Peon	..	24-8-63		
		TREASURIES				
		(1) Shri Ram Chander, Peon	..	18-2-63		
		(2) Shri Hukam Chand, Peon	..	18-2-63		
		(3) Shri Amar Chand, Peon	..	24-8-63		
		(4) Shri Jai Chand, Peon	..	22-9-46		
		(5) Shri Ghansham Singh, Peon	..	1-2-56		
		(6) Shri Ramji Lal, Peon	..	14-1-61		
		(7) Shri Bhoop Chand, Peon	..	9-8-59		
		(8) Shri Sarup Singh, Peon		30-1-63		
		(9) Shri Ran Singh, Sweeper-cum-Chowkidar		1-2-62		
		(10) Shri Ram Saran Dass, Peon	..	22-5-56		
		(11) Shri Gurbachan Dass, Peon	..	15-10-56		
		(12) Shri Gulzari Lal, Peon	..	..		
		(13) Shri Khushi Ram, Peon	..	28-12-60		
		(14) Shri Chajju Ram, Peon	..	1963		
		(15) Shri Rattan Chand, Peon	..	17-6-63		
		(16) Shri Dharam Chand, Peon	..	18-10-62		

[Minister for Finance]

Class	No. of employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes working at present	Name	Date of appointment	Percentage in each category	Percentage of posts reserved for Scheduled Castes and Backward Classes in each category
1	2	3.	4	5	6
				Per cent	Per cent
		(17) Shri Ram Parkash, Peon ..	14-1-61		
		(18) Shri Bhagat Ram, Peon ..	1-2-56		
		(19) Shri Chanan Ram, Peon ..	19-3-63		
		(20) Shri Sarwan Singh, Peon ..	27-6-63		
		(21) Shri Lal Chand, Peon ..	5-3-63		
		(22) Shri Kundan Lal, Sweeper-cum-Chowkidar	5-3-63		
		(23) Shri Nichater Singh, Peon ..	1-8-59		
		(24) Shri Gulzar Singh, Peon ..	1-8-59		
		(25) Shri Gurdial Singh, Chowkidar-cum-Water Carrier	20-6-61		
		(26) Shri Gurdev Singh, Peon ..	1-5-57		
		(27) Shri Maharaj Dass, Peon ..	19-1-55		
		(28) Shri Rasila Ram, Peon ..	1-5-36		
		(29) Shri Lachhman Dass, Peon ..	1-1-47		
		(30) Shri Sant Ram, Peon ..	17-4-56		
		(31) Shri Maya Dass, Peon ..	16-2-57		
		(32) Shri Kishan Chand, Peon ..	6-8-59		
		(33) Shri Sarwan Ram, Peon ..	8-11-60		
		(34) Shri Kishan Lal, Peon ..	23-3-61		
		(35) Shri Amar Singh, Peon ..	31-7-62		
		(36) Shri Sita Ram, Peon ..	21-7-62		
		(37) Shri Jarnail Singh, Peon ..	2-7-62		
		(38) Shri Ramu, Chowkidar-cum-Sweeper	1-8-57		

Class	No. of employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes working at present	Name	Date of appointment	Percentage in each category	Percentage of posts reserved for Scheduled Castes and Backward Classes in each category
1	2	3	4	5	6
				per cent	per cent
		(39) Shri Karam Singh, Peon ..	1-3-2005 B.K.		
		(40) Shri Sohan Singh, Peon ..	23-12-54		
		(41) Shri Gaura Singh, Peon ..	26-11-54		
		(42) Shri Harbhaj, Peon ..	1-8-62		
		(43) Shri Kehru Ram, Kahar ..	1-8-62		
		(44) Shri Sulakhan Singh, Peon ..	15-12-62		

Employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes in the office of the Labour Commissinner (Including District Offices)

1353. **Sardar Ajaib Singh Sandhu,** : Will the Home Minister be pleased to state the number, names and dates of appointment of the employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes working at present in Class I, II, III and IV posts separately in the office of the Labour Commissioner (including District Offices) together with their percentage in each category and the percentage of posts reserved for them in each category ?

Shri Mohan Lal : A statement is as follows :—

STATEMENT

Number, names and dates of appointment of employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes working at present in Class I, II, III and IV posts in Labour Commissioner's Office (including District Offices), their percentage in each category and percentage of posts reserved

Serial No.	Name of Officer	Date of appointment	Scheduled Caste	Backward Class	*Percentage in each category*		*Percentage reserved for them*	
					Scheduled Caste	Backward	Scheduled Caste	Backward
	CLASS I							
	Nil ..	..	..	..	Nil	Nil	19	2
	CLASS II							
1	Shri Joginder Singh, Labour Officer ..	14-10-49	Scheduled Caste	..				
2	Shri S. D. Khichy, Conciliation Officer ..	21-2-53	Ditto	..	14	Nil	19	2
3	Shri G. S. Saroya, Inspector of Factories ..	11-1-60	Ditto	..				
	CLASS III							
1	Shri D. J. Lal Chaudhry, Labour Inspector ..	11-10-49	Scheduled Caste	..				
2	Shri Kuldev Singh, Labour Inspector ..	2-2-53	Ditto	..				
3	Shri Gurdip Singh, Wage Inspector ..	18-6-47	...	Backward				
4	Shri Behari Lal, Inspector of Shops ..	31-7-41	Scheduled Caste	..				

5	Shri Ram Singh, Inspector of Shops	..	16-3-42	Ditto	..
6	Shri Dewan Chand, Inspector of Shops	..	18-9-52	Ditto	..
7	Shri D. C. Dalhotra, Inspector of Shops	..	29-5-51	Ditto	..
8	Shri Inder Singh, Inspector of Shops	..	20-2-53	..	Backward
9	Shri Teja Singh, Inspector of Shops	..	19-6-53	Scheduled Caste	..
10	Shri Kishan Chand, Inspector of Shops	..	25-8-60	Ditto	..
11	Shri Bishan Dass, Inspector of Shops	..	5-3-62	Ditto	..
12	Shri Chet Ram, Inspector of Shops	..	7-10-63	Ditto	..
13	Shri Nasib Singh, Inspector of Shops	..	27-9-63	Ditto	..
14	Shri Buta Singh	..	27-4-42	..	Backward
15	Shri Faqir Chand, Assistant	..	7-12-49	Scheduled Caste	..
16	Shri S. R. Rangray, Head Clerk	..	22-1-50	Ditto	..
17	Shri Hazara Singh, Assistant	..	13-2-50	Ditto	..

Serial No.	Name of Officer	aDte of appointment	Scheduled Caste	Backward Class	Percentage in each category		Percentage reserved for them	
					Scheduled Caste	Backward	Scheduled Caste	Backward
18	Shri Lachhman Singh, Assistant ..	2-5-50	Scheduled Caste	—				
19	Shri Kishori Lal, Clerk ..	2-12-49	Ditto	..				
20	Shri K. C. Ganger, Clerk ..	20-7-56	Ditto	..				
21	Shri Tersem Chand, Clerk ..	2-11-61	Ditto	..				
22	Shri Balkrishan, Clerk ..	18-2-58	..	Backward				
23	Shri Rattan Chand, Clerk ..	25-7-59	..	Do				
24	Shri Bishan Dass, Clerk ..	2-11-59	..	Do				
25	Shri Hari Chand, Clerk ..	14-3-60	..	Do				
26	Shri Sansar Chand, Clerk ..	12-12-51	Scheduled Caste	..				
27	Shri Gurdev Singh, Clerk ..	13-11-57	Ditto	..				
28	Shri Mansa Ram, Clerk ..	21-11-57	Ditto	..				
29	Shri Hardyal Singh, Clerk ..	23-1-49	Ditto	..				
30	Shri Gurnam Singh, Clerk ..	1-8-57	Ditto	..				
31	Shri Fateh Singh, Clerk ..	18-5-54	Ditto	..				
32	Shri Amar Singh, Clerk ..	21-11-60	Ditto	..				

33	Shri G. L. Virdi, Clerk	..	28-9-50	Ditto	..				
34	Shri P. D. Punni, Clerk	..	5-6-52	..	Backward				
35	Shri Tarsem Singh, Clerk	..	10-3-60	Scheduled Caste	..				
36	Shri Ram Saroop, Clerk	..	6-11-61	..	Backward				
37	Shri Gurdev Singh, Clerk	..	18-10-62	..	Backward	13	5	19	2
38	Shri Bhag Mal, Clerk	..	11-7-57	Scheduled Caste	..				
39	Shri Duni Chand, Clerk	..	20-7-56	..	Backward				
40	Shri Umrao Singh, Clerk	..	19-1-62	Scheduled Caste	..				
41	Shri Karam Singh, Stenotypist	..	22-3-60	Ditto	..				
42	Shri Karnail Singh, Computor	..	13-11-62	Ditto	..				
43	Shri Bachan Ram, Operator	..	13-7-57	..	Backward				
	CLASS IV								
1	Shri Sant Ram, Peon	..	15-9-47	..	Backward				
2	Shri Sucha Singh, Peon	..	16-4-52	Scheduled Caste	..				

Serial No.	Name of Officer	Date of appointment	Scheduled Caste	Backward Class	Percentage in each category		Percentage reserved for them	
					Scheduled Caste	Backward	Scheduled Caste	Backward
3	Shri Relu Ram, Peon	17-10-47	Scheduled Caste	..				
4	Shri Amar Singh, Peon	29-4-44	..	Backward				
5	Shri Ram Nath, Peon	30-4-54	Scheduled Caste	..				
6	Shri Mal Singh, Peon	18-5-57	Ditto	..				
7	Shri Hari Ram, Peon	10-5-62	Ditto	..				
8	Shri Sohan Lal, Peon	9-6-62	Ditto	..				
9	Shri Teja Singh, Peon	30-3-55	Ditto	..				
10	Shri Girja Singh, Peon	9-1-55	Ditto	..				
11	Shri Sahib Singh, Peon	18-5-62	Ditto	..				
12	Shri Titar Ram, Peon	23-1-61	..	Backward				
13	Shri Girdhari Lal, Peon	11-1-55	Scheduled Caste	..				
14	Shri Durga Dass, Peon	15-1-44	..	Backward				
15	Shri Kartar Chand, Peon	8-12-53	Scheduled Caste	..				
16	Shri Raman Ram, Peon	1-11-49	..	Backward				

17	Shri Dalip Singh, Peon	5-7-51	Scheduled Caste	..
18	Shri Chaju Ram, Peon	5-9-48	Ditto	..
19	Shri Maiku Lal, Peon	10-9-59	Ditto	..
20	Shri Sochan Ram, Peon	14-11-61	Ditto	..
21	Shri Gian Chand, Peon	25-2-62	Ditto	..
22	Shri Hem Raj, Peon	9-10-52	..	Backward
23	Shri Sudhey Ram, Peon	17-1-62	..	Do
24	Shri Sohan Lal, Peon	23-1-57	Scheduled Caste	..
25	Shri Hukam Singh, Peon	25-8-44	..	Backward
26	Shri Gurdev Singh, Peon	9-4-62	Scheduled Caste	..

Serial No.	Name of Officer		Date of appointment	Scheduled Caste	Backward Class	Percentage in each category		Percentage reserved for them	
						Scheduled Caste	Backward	Scheduled Caste	Backward
27	Shri Trilok Singh, Peon	..	1-10-46	Scheduled Caste	..				
28	Shri Ishar Dass, Peon	..	17-3-50	Ditto	..				
29	Shri Gulab Singh, Peon	..	4-10-61	Ditto	..				
30	Shri Haria, Peon	..	1-3-62	Ditto	..				
31	Shri Pritam Dass, Peon	..	27-12-61	Ditto	..				
32	Shri Sat Pal, Chowkidar/Sweeper	..	4-6-63	Ditto	..				
33	Shri Bhupal Singh, Chowkidar/Sweeper	..	24-6-63	Ditto	..				
34	Shri Shankar, Sweeper	..	7-3-62	Ditto	..				
35	Shri Rayat, Sweeper	..	12-6-61	Ditto	..				
36	Shri Francy, Sweeper/Chowkidar	..	1-9-63	Ditto	..	24	8	19	2
37	Shri Om Parkash, Peon	..	26-12-61	..	Backward				
38	Shri Des Raj, Organiser	..	18-3-53	Scheduled Caste	..				
39	Shri Biasakhi Ram, Organiser	..	11-2-53	Ditto	..				
40	Shri Manohar Lal, Organiser	..	9-3-62	Ditto	..				

41	Shri Rattan Chand, Organiser	..	19-4-62	..	Backward
42	Shri Bhim Singh, Organiser	..	7-8-62	Scheduled Caste	..
43	Shri Mansa Singh, Organiser	...	3-12-63	Ditto	...

Patients treated in Post-Graduate Institute, Chandigarh

1370. Comrade Shamsher Singh Josh : Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) the total number of Indoor and Outdoor patients, separately, treated in the Post-Graduate Medical Institute, Chandigarh, during the year 1963 ;

(b) the total amount spent on Medicines and Equipments in the said Institute during 1963 ;

(c) the amount of expenditure on Medicines and Equipment per patient, per day ;

(d) the average amount spent on Medicines and Equipments per patient, per day, in the following hospitals during the same period —

(i) District Hospital, Ludhiana ;

(ii) Tehsil Hospital, Rupar ;

(iii) Primary Health Units, Nalagarh and Chamkaur ;

(e) the number of Doctors on the staff of the Post-Graduate Institute, Chandigarh, including House Surgeons etc. at present and the number of Post-Graduate students, separately ?

Dr. Gopi Chand Bhargava :

(a) Indoor patients .. 3,077
Outdoor patients .. 76,294

(b) Rs 18,03,777.

(c) Rs 2.27 nP.

(d) District Hospital, Ludhiana .. 15 nP.
Tehsil Hospital, Rupar .. 9 nP.
Primary Health Unit, Nalagarh .. 13 nP.
Primary Health Unit, Chamkaur Sahib .. 10 nP.

(e) Number of Doctors on the staff .. 75
House Staff .. 36
Post-Graduate Students .. 49

Suspension of Sarpanch of Gram Panchayat, Majra Jattan, Balachaur Block, district Hoshiarpur

1426. Comrade Shamsher Singh Josh : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the Director of Panchayats received a representation regarding suspension of Sarpanch of Gram Panchayat, Majra Jattan, Balachaur Block, district Hoshiarpur, in the month of November or December, 1963; if so, the action so far taken thereon ;

(b) whether it is also a fact that orders were issued by the Director of Panchayats, in the month of December, 1963, with regard to the handing over of payment voucher of expenditure by the suspended Sarpanch, to the Block Development and Panchayat Officer, Balachaur Block; if so, with what result ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes, the Block Development and Panchayat Officer, Balachaur, has been asked to take action under section 105 of the Punjab Gram Panchayat Act, 1952 against Shri Lachhman Singh, Sarpanch and the Panches concerned.

(b) Yes, the Block Development and Panchayat Officer, Balachaur, had intimated that the suspended Sarpanch did not produce the relevant

---

Note.—Unstarred Questions Nos. 1399 and 1400 along with replies there to appear in Appendix to this Debate.

record for verification of the genuineness of the vouchers concerned, dispite the latter's promise. Suitable instructions in the matter have again been issued to the Block Development and Panchayat Officer, Balachaur.

C.T.D. Accounts of the Chowkidars of the Capital Project Administration

1434. Shri Sagar Ram Gupta : Will the Minister for Excise, Taxation and Capital be pleased to state—

(a) the total number of Chowkidars employed at present in the Capital Project Administration ;

(b) the total number of the said Chowkidars in whose name Cumulative Time Deposit Accounts have been opened wherein arrears since April, 1961, have been deposited and regular monthly deposits are now being made stating the reasons, if any, for not opening Cumulative Time Deposit Account, of the remaining Chowkidars even after lapse of three years together with the date by which the said accounts are expected to be opened in respect of the remaining Chowkidars ?

Shri Ram Saran Chand Mittal : (a) 196 (Seventeen on regular basis, 179 on work charge basis.)

(b) C.T.D. Accounts of 180 persons have been opened.

The accounts of the remaining Chowkidars have not yet been opened because they joined Service recently. The C.T.D. Account of these Chowkidars will be opened by the end of March, 1964.

Sugar Quota to Halwais etc. in Jandiala and Tarsikka Blocks

1436. Comrade Makhan Singh Tarsikka : Will the Home Minister be pleased to state the names and addresses of the persons who are getting monthly sugar quotas and the actual quantity of sugar obtained by each of them every month since the enforcement of the Sugar Control Order in Jandiala and Tarsikka Blocks, district Amritsar, as (a) Halwais, (b) Attars and Hakims. (c) Jam manufacturers ?

Shri Mohan Lal : The time and labour involved in collecting the requisite information will not be commensurate with any possible benefit to be derived from it.

Employees in Punjab Roadways

1440. Comrade Ram Chandra : Will the Chief Minister be pleased to state the names and home addresses of employees recruited for the Punjab Roadways between January, 1964 and February, 1964 ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement is as follows :—

Statement of employees recruited for the Punjab Roadways between January, 1964 *and February,* 1964

Serial No.	Name of employee	Home Address	Designation	Unit
1	Prithvi Raj, son of Shri Jagan Nath	Village Shakhapur, P.O. Becknour, district Ambala	Conductor	Punjab Roadways, Ambala
2	Surjan Singh, son of Shri Maughi Ram	Village Kheri, P. O. Raipur Rani, district Ambala	Do	Ditto
3	Bal Krishan, son of Multani Ram	H. No. 3475/L, Patel Road, Ambala City	Do	Ditto
4	Sohan Singh, son of Kehar Singh	V. and P. O Assandh, district Karnal	Do	Ditto

[Chief Minister]

Serial No.	Name of employee	Home address	Designation	Unit
5	Pawan Kumar, son of Atma Ram	House No. 4306/E, Pipli Bazar, Ambala City	Conductor	Punjab Roadways, Ambala
6	Ram Lal, son of Prem Chand	V. and P. O. Jansui, district Ambala	Do ..	Ditto
7	Ved Parkash, son of Lachhu Lal	House No. B.Q.-119, Sant Nagar, Hansi Road, Karnal	Do	Ditto
8	Jit Singh, son of Bhag Singh	V. and P. O. Masitan, tehsil Sirsa, district Hissar	Do ..	Ditto
9	Ram Kishan, son of Biza Ram	V. Dadupura, P. O. Jundla, district Karnal	Do ..	Ditto
10	Bharat Bhushan, son of Ganeshi Lal	H. No. 6759/4, Kalal Majri, Ambala City	Do ..	Ditto
11	Krishan Lal, son of Sudagar Mal	V. and P. O. Shahpur, Ambala	Do ..	Ditto
12	Hari Pal Singh, son of Hirday Ram	V. Thekri, P. O. Kungpura, district Karnal	Do	Ditto
13	Inder Singh, son of Munshi Ram	V. and P. O. Kaithal, district Karnal	Do	Ditto
14	Hero Hemant, son of Rikhi Ram	H. No. 22/347, Baldev Nagar, Ambala City	Do	Ditto
15	Ishwar Singh, son of Bidama Ram	V. Barounda Kalan, P.O. Raipur Rani, district Ambala	Do	Ditto
16	Baghu Ram, son of Mam Raj	P. O. Shazadpur, district Ambala	Do ..	Ditto
17	Vijay Kumar, son of Amritsaria Ram	P. O. Sasoli, district Hoshiarpur	Do ..	Ditto
18	Chaman Lal, son of Chhittru Ram	V. and P. O. Babyal, district Ambala	Do ..	Ditto
19	Om Parkash, son of Munshi Ram	H. No. RA-856, Sadar Bazar, Karnal	Driver ..	Ditto
20	Jagdev, son of Mukha Ram	C/o Messrs Jamna Auto Industries, Yamnanagar	Do ..	Ditto
21	Amar Singh, son of Arur Singh	H. No. 283, Mohalla Sant Nagar, Railway Road, Gurdaspur	Do ..	Ditto
22	Jawahar Lal, son of Ram Lal	H. No. 687, Mohalla Malka, Karnal	Do ..	Ditto
23	Gurbax Singh, son of Isher Singh	V. Devi Nagar Abrawan, P. O. Malakpur, tehsil Rajpura	Do ..	Ditto

Serial No.	Name of employee	Home address	Designation	Unit
24	Parkash Chand, son of Duni Chand	V. and P. O. Teku Nugruta, tehsil Noorpur, Kangra	Helper ..	Punjab Roadways, Ambala
25	Ronki Ram, son of Laskri Ram	V. Barey Kala, tehsil Naraingarh, district Ambala	Do ..	Ditto
26	Babu Lal, son of Rai Chand	V. Tharwa, P. O. Tharwa, district Ambala	Do ..	Ditto
27	Kiso Dass, son of Brij Lal	V. Remainkery, P. O. Plotabra, district Gurdaspur	Do ..	Ditto
28	Hari Chand, son of Banwari Lal	V. Gara, district Ambala	Cleaner ..	Ditto
29	Jagdish Mittar, son of Hem Raj	C/o Shri Madan Lal Joshi, Q. No. 53, Street 13, Sector 23, Chandigarh	Do ..	Ditto
30	Prem Chand, son of Babu Ram	V. Salampur, P. O. Chhachhrauli, Jagadhri, district Ambala	Store boy ..	Ditto
31	Inder Singh, son of Nihal Singh	V. Man Aspal, P. O. Usa, *via* Mansa Mandi, district Bhatinda	Conductor	Punjab Roadways, Amritsar
32	Vasheshar Nath, son of Bhagat Ram	C/o Vas Dev, Steno to S. S. P., Amritsar	Do ..	Ditto
33	Harbans Singh, son of Nihal Singh	V. and P. O. Khalchian, tehsil and district Amritsar	Do ..	Ditto
34	Didar Singh, son of Thaker Singh	V. and P. O. Bhaura, district Amritsar	Do ..	Ditto
35	Bakhshish Singh, son of Hazara Singh	V. Jamarai, tehsil Tarn Taran, district Amritsar	Do ..	Ditto
36	Karnail Singh, son of Bahadur Singh	H. No. 419, Street 9, Rani Bazar, Sharifpura, Amritsar	Do ..	Ditto
37	Mukhtiar Singh, son of Gian Singh	V. Takhu Chuck, tehsil Tarn Taran, district Amritsar	Do ..	Ditto
38	Sarwan Singh, son of Mehnga Singh	V. Madhra, P. O. Ladhu Munda, district Gurdaspur	Do ..	Ditto
39	Madan Mohan, son of Devi Dayal	H. No. 605/8, Gali No. 2, Islamabad, Amritsar	Do ..	Ditto

[Chief Minister]

Serial No.	Name of employee	Home address	Designation	Unit
40	Manmohan Singh, son of Bhagat Singh	V. and P. O. Bandala, tehsil and district Amritsar	Conductor ..	Punjab Roadways, Amritsar
41	Ramesh Lal, son of Des Raj	H. No. 306, Sharifpura, Rani Bazar, Amritsar	Do ..	Ditto
42	Harbhajan Singh, son of Bawa Singh	V. and P. O. Tejapur Khurd, district Gurdaspur	Do ..	Ditto
43	Salwinder Singh, son of Dhan Singh	V. Roranwala Kalan, P. O. Attari, district Amritsar	Do ..	Ditto
44	Balwinder Singh, son of Harbans Singh	H. No. 5182, Gali No. 5, Kot Harnam Dass, Sultanwind Road, Amritsar	Do ..	Ditto
45	Jarnail Singh, son of Sucha Singh	V. and P O. Joru, tehsil Samrala, district Ludhiana	Driver ..	Ditto
46	Hardwar Singh, son of Mohan Lal	Kucha Aryan, Bazar Bacarwana, H. No. 2388/2, Amritsar	Do ..	Ditto
47	Kuldip Singh, son of Makhan Singh	Kucha Barkat Ram, Dhillon Niwas, Tarn Taran, district Amritsar	Do ..	Ditto
48	Rashpal Singh, son of Shri Man Singh	Sultanwind Gate, Uttam Nagar, Gali, No. 4, H. No. 2562/20, Amritsar	Assistant Fitter	Ditto
49	Makhan Singh, son of Lachhman Singh	V. Layian, tehsil Tarn Taran, district Amritsar	Store-boy ..	Ditto
50	Jagir Singh, son of Harbhajan Singh	V. Majitha, district Amritsar	Cleaner ..	Ditto
51	Shri Daulat Ram ..	H. No. ES-6, Civil Lines, Jullundur	Diesel Pump Attendant	Punjab Roadways, Jullundur
52	Tehal Singh ..	V. and P. O. Athaula, district Jullundur	Clerk ..	Ditto
53	Pritam Singh, son of Maha Singh	V. and P. O. Jangniwal, tehsil Garhshanker, district Hoshiarpur	Driver ..	Ditto
54	Gurbachan Singh, son of Bawa Singh	V. and P. O. Talhan, district Jullundur	Do ..	Ditto
55	Rattan Singh, son of Nihal Singh	V. Kumran, P. O. Kartarpur, district Jullundur	Do ..	Ditto

Serial No.	Name of employee	Home address	Designation		Unit
56	Tara Singh, son of Inder Singh	V. and P. O. Kabadi, district Ludhiana	Driver	..	Punjab Roadways, Jullundur
57	Joginder Singh, son of Kishan Singh	V. Chahal Khurd, P. O. Kamaon, district Jullundur	Do	..	Ditto
58	Sucha Singh, son of Dhana Singh	V. Nagran, district Jullundur	Do	..	Ditto
59	Chanan Singh, son of Jaswant Singh	V. Lidran, district Jullundur	Do	..	Ditto
60	Nasib Singh, son of Phuman Singh	V. Nagran, district Jullundur	Do	..	Ditto
61	Hukam Singh, son of Tara Singh	V. Sadianwali, district Jullundur	Do	..	Ditto
62	Jagir Singh, son of Chanda Singh	V. Phalhas, P. O. Makhsoodpur, district Kapurthala	Do	..	Ditto
63	Pritam Singh, son of Nihal Singh	H. No. 41, Block-B, Model House, Jullundur City	Do	..	Ditto
64	Resham Singh, son of Partap Singh	V. and P. O. Paras, Rampur, district Jullundur	Do	..	Ditto
65	Jagir Singh, son of Sunder Singh	V. and P. O. Gorayan, district Jullundur	Do	..	Ditto
66	Mohan Singh, son of Swaran Singh	V. Anokharwal, P. O. Pharala, district Jullundur	Conductor	..	Ditto
67	Harbans Singh son of Waryam Singh.	V. and P.O. Garcha, district Jullundur	Do	..	Ditto
68	Gurdeep Singh, son of Rawal Singh	V. Madran, P. O. Dhilwan, district Kapurthala	Do	..	Ditto
69	Gurjit Lal, son of Lahori Ram	V. and P. O. Rashulpur Kalan, district Jullundur	Do	..	Ditto
70	Joga Singh, son of Mehar Singh	V. and P. O. Boparai Kalan, district Jullundur	Do	..	Ditto
71	Rajinder Singh, son of Gobind Singh	V. and P. O. Hargobindpur, district Gurdaspur	Do	..	Ditto
72	Sardara Ram, son of Nagan	V. and P. O. Jandiala, district Jullundur	Do	..	Ditto
73	Amrik Singh, son of Harbhajan Singh	V. and P. O. Rurka Kalan, district Jullundur	Do		Ditto
74	Onkar Nath, son of of Munshi Ram	V. Lehara Apra, P. O. Bharwain, district Hoshiarpur	Do	..	Ditto

Serial No.	Name of employee	Home address	Designation	Unit
75	Dharam Chand, son of Rulda	V. & P. O. Shekhupura, district Jullundur	Conductor ..	Punjab Roadway Jullundur
76	Kundan Lal, son of Guranditta	V. & P. O. Jagran Bhai, district Amritsar	Do ..	Ditto
77	Sukha Singh, son of Bhagat Singh	V. Salimpur, P. O. Talhan, district Jullundur	Do ..	Ditto
78	Subash Chander, son of Kundan Lal	H. No. 366, Bazar Punj-pir, Jullundur	Do ..	Ditto
79	Sohan Singh, son of Surjan Singh	Village Salimpur, P. O. Talhan, district Jullun-dur	Do ..	Ditto
80	Inderjit Singh, son of Arjan Singh	H. No. NM-131, Mohalla, Krarkhan, Jullundur City	Do ..	Ditto
81	Kishan Singh, son of Amar Singh	H. No. EM-245, Phag-wara Gate, Jullundur City	Do ..	Ditto
82	Meet Singh, son of Nikka Singh	V. and P. O. Jandusingha, district Jullundur	Do ..	Ditto
83	Savinder Kumar, son Dwarka Dass	Rasta Mohalla, Jullundur	Do ..	Ditto
84	Parshotam Dass, son of Sain Dass	H. No. 116, Sodal Road, Jullundur	Do ..	Ditto
85	Karnail Singh, son of Harnam Singh	V. & P. O. Butan, district Jullundur	Do ..	Ditto
86	Kirpal Singh, son of Bakhshish Singh	V. & P. O. Killa Rai-pur, district Ludhiana	Do ..	Ditto
87	Ram Labhaya, son of Krishan Lal	V. Nagja, P. O. Alwalpur, district Jullundur	Do ..	Ditto
88	Sohan Lal, son of Hukam Chand	V. and P. O. Garcha, tehsil Nawanshahr, district Jullundur	Cleaner ..	Ditto
89	Gurbachan Singh, son of Mastan Singh	C-57, Sector 14, Chandi-garh	Store-boy ..	Ditto
90	Jawahar Singh, son of Prem Singh	H. No. 9-WB, Mohalla Mochian, Basti Sheikh, Jullundur	Chowkidar ..	Ditto
91	Harbans Singh ..	Main Bazar, Pathankot	Conductor ..	Punjab Road-ways, Pathan-kot
92	Harbans Singh ..	V. & P. O. Jhingran, district Jullundur	Do ..	Ditto

Serial No.	Name of employee	Home address	Designation	Unit
93	Abnash Chander ..	H. No. 1661, Laxmi Nagar, Ludhiana	Conductor ..	Punjab Roadways, Pathankot
94	Girdhari Lal ..	V. and P. O. Nangal, district Hoshiarpur	Do ..	Ditto
95	Kartar Singh ..	V. and P. O. Jhajaan, district Hoshiarpur	Do ..	Ditto
96	Gulzar Ram ..	V. and P. O. Talwandi Aryan, district Hoshiarpur	Do ..	Ditto
97	Charanjit Singh ..	V. Machlari Barian, district Gurdaspur	Do ..	Ditto
98	Kishan Chand ..	V. Daulat, P. O. Kala Afgana, tehsil Batala, district Gurdaspur	Do ..	Ditto
99	Shingara Singh ..	V. and P. O. Hazat Nagar, Dhariwal, district Gurdaspur	Driver ..	Ditto
100	Surjit Singh ..	V. and P. O. Tanda Urmar, district Hoshiarpur	Do ..	Ditto
101	Shanker Dass ..	V. and P. O. Banial, tehsil Dasuya, district Hoshiarpur	Do ..	Ditto
102	Mohan Singh ..	V. and P. O. Khoja, district Gurdaspur	Do ..	Ditto
103	Darshan Singh ..	V. and P. O. Gasipura, district Hoshiarpur	Do ..	Ditto
104	Sarup Singh ..	V. and P. O. Wazir Bhullar, district Amritsar	Do ..	Ditto
105	Surinder Singh ..	V. and P. O. Buhlowal, district Hoshiarpur	Do ..	Ditto
106	Fateh Singh ..	V. Asobanaar, P. O. Narot-Mehra, district Gurdaspur	Assistant Fitter	Ditto
107	Ram Dass ..	V. and P. O. Sarhoa, Thana Garhshanker, district Hoshiarpur	Ditto ..	Ditto
108	Mohinder Singh ..	V. & P. O. Lachhowal, district Hoshiarpur	Ditto ..	Ditto
109	Bal Kishan ..	V. Rattan Garh, P. O. Taragarh, tehsil Pathankot, district Gurdaspur	Electrician ..	Ditto

Serial No.	Name of employee	Home address	Designation	Unit
110	Raj Kumar ..	Mohalla Oharian, Pathankot	Assistant Electrician	Punab Roadways, Pathankot
111	Som Nath ..	Mohalla Guzattian, Jammu Tawi	Mechanic ..	Ditto
112	Tilak Raj ..	Near Ranak Cinema, Pathankot	Do	Ditto
113	Sewa Singh	V. Patiallian, P. O. Mukerian, district Hoshiarpur	Carpenter	Ditto
114	Ruldu Ram	Mohalla Gandian, Pathankot	Assistant Radiator Rapairer	Ditto
115	Dev Raj	V. and P. O. Malakpur, Pathankot	Assistant Upholster	Ditto
116	Raj Kumar	H. No. ND-160, Vikrampura, Jullundur	Cleaner	Ditto
117	Santosh Kumar	H. No. 785, Mohalla Sant Nagar, Pathankot	Do	Ditto
118	Janak Singh	V. Bhari, P. O. Chonta, district Gurdaspur	Do	Ditto
119	Balbir Singh	V. Sukhewala, P. O. Zera, district Ferozepur	Driver	Punjab Roadways, Chandigarh
120	Kartar Singh	V. and P. O. Malloh, tehsil Jagraon, district Ludhiana	Do	Ditto
121	Amar Singh	V. and P. O. Morvi Bari, tehsil Rupar, district Ambala	Do	Ditto
122	Gulzar Singh	V. Rangian, P. O. Morinda, district Ambala	Do	Ditto
123	Jit Singh	V. Lodhipur, P.O. Anandpur, district Hoshiarpur	Do	Ditto
124	Kehar Singh	V. Janal, P. O. Drilea, tehsil Sunam, district Sangrur	Do	Ditto
125	Sarwan Singh	V. and P. O. Khizrabad West, tehsil Kharar, district Ambala	Do	Ditto
126	Nikka Ram	V. Sason, P. O. Chanri Devi, district Kangra	Do	Ditto
127	Kartar Singh	C/o Boota Ram, Punjab Roadways, Chandigarh	Do	Ditto

Serial No.	Name of employee	Home address	Designation	Unit
128	Gurbux Singh	V. and P. O. Jagga, district Hoshiarpur	Driver	Punjab Roadways, Chandigarh
129	Daljit Singh	V. Bhaganpura, tehsil Sirhind, district Patiala	Do	Ditto
130	Baldev Singh	V. and P. O. Sughan-Di-Salodi, tehsil Samrala, district Ludhiana	Do	Ditto
131	Kasturi Lal	H. No. 109, Ward No. 3, V. and P. O.Shahbad Markanda, district Karnal	Conductor	Ditto
132	Karam Singh	V. and P. O. Doudpur, district Ludhiana	Do	Ditto
133	Om Parkash	V. and P. O. Radur, district Karnal	Do	Ditto
134	Bhag Singh	V. Dadheri, P. O. Mandi Gobindgarh, district Ludhiana	Do	Ditto
135	Kuldip Singh	H. No. 1209, Sector 22-B, Chandigarh	Do	Ditto
136	Gurdip Singh	V. Mehilpur, P.O. Shamgal, district Ludhiana	Do	Ditto
137	Mohinder Singh	V. Dohara, P. O. Jindveri, tehsil Una, district Hoshiarpur	Do	Ditto
138	Bhag Singh	V. Ferozepur Banga, tehsil Kharar, district Ambala	Do	Ditto
139	Gurmail Singh	V. Basian, P. O. Machli Kalan, tehsil Rajpura, district Patiala	Do	Ditto
140	Gopal Dass	H. No. 3-F, Sector 21-C, Chandigarh	Do	Ditto
141	Ram Chander	H. No. 1213, Sector 22-B, Chandigarh	Do	Ditto
142	Harbhajan Singh	H. No. 1209, Sector 22-B, Chandigarh	Do	Ditto
143	Dhooli Ram	V. Ram Kundi Bhalla, tehsil Deoban, district Shranpur	Sweeper	Ditto
144	Manga Ram	V. Atta, tehsil Panipat district Karnal	Do	Ditto

Serial No.	Name of employee	Home Address	Designation	Unit
145	Shamsher Singh	V. Garh, P. O. Barial, Tehsil Dehra, district Kangra	Peon	Punjab Roadways, Chandigarh
146	Sat Paul	Kothi No. 1, Street No. S, Sector 27-D, Chandigarh	Do	Ditto
147	Khem Chand	V. and P. O.Blouana, District Ambala	Tyreman	Ditto
148	Mukand Lal	H. No. 189, Ward No. 3, Kakrala Building, G.T. Road, Khanna	Assistant Accountant	Punjab Roadways, Gurgaon
149	Sat Paul	V. Bakarwala, P. O. Kaluan, tehsil Jagadhri, District Ambala	Diesel Pump Attendant	Ditto
150	Kishan Lal	V. Mohmadpur, P. O. and District Gurgaon	Water Carrier..	Ditto
151	Harka Ram	V. and P. O. Dighal, tehsil Jhajjar, District Rohtak	Driver	Ditto
152	Ram Chander	V. and P. O. Jhaujhu Kalan, District Mohindergarh	Do	Ditto
153	Raghubir Singh	V. Sukhnali, District Gurgaon	Do	Ditto
154	Bahadur Singh	V. and P. O. Jakhod Khera, District Hissar	Do	Ditto
155	Hoshiar Singh	V. and P. O. Bhagwai, District Mohindergarh	Do	Ditto
156	Ishwar Singh	V. Kohla, P. O. Gharewal, Tehsil Gohana, district Rohtak	Do	Ditto
157	Surja Singh	V. and P. O. Dhankot, District Gurgaon	Do	Ditto
158	Chokha Ram	V. and P. O. Tajara, District Alwar	Do	Ditto
159	Jagdish Parshad	V. Sinwana, P. O. Pur, District Hissar	Do	Ditto
160	Nand Kishore	V. and P. O. Gochi, District Rohtak	Do	Ditto
161	Shiv Nath	V. and P. O. Dhundahera, District Gurgaon	Do	Ditto
162	Mangtu Ram	V. Masani, P. O. Dangarwas, District Gurgaon	Do	Ditto

Serial No.	Name of employee	Home Address	Designation	Unit
163	Bhagwan Singh	V. Gudha, P. O. Taru, District Gurgaon	Driver	Punjab Road-ways, Gurgaon
164	Amar Nath	H. No. 1125, Ward No. 2, Chamali Market, District Rohtak	Do	Ditto
165	Prithi Singh	V. and P. O. Jharsa, District Gurgaon	Cleaner	Ditto
166	Rajbir Singh	V. Sherpur, District Gurgaon	Do	Ditto
167	Ram Kishan	V., P. O. and District Gurgaon	Do	Ditto
168	Girraj Singh	V. and P. O. Punhana, Tehsil Ferozepur-Jhirka, District Gurgaon	Conductor	Ditto
169	Kishan Lal	4991-Qhazipura, Rewari, District Gurgaon	Do	Ditto
170	Ram Chand	V. and P. O. Fark Nagar, District Gurgaon	Do	Ditto
171	Khem Chand	67/1058, Arjan Nagar Camp, Gurgaon	Do	Ditto
172	Ramdhir Singh	V. and P.O. Mohrkhri, Tehsil and District Rohtak	Do	Ditto
173	Hari Kishan	176, Model Town, Gur-gaon	Do	Ditto
174	Chhokha Ram	V. Rawali, P. O. and Tehsil Ferozepur-Jhirka, District Gurgaon	Do	Ditto
175	Des Raj ..	V. and P. O. Jawara, Teh. Gohana, District Rohtak	Do	Ditto
176	Ram Mesha ..	V. and P. O. Sherkot, Tehsil Dhan, District Bijnaur (U.P.)	Do	Ditto
177	Nefa Singh ..	V. Saholi, P. O. Nerlla (Rohtak)	Do	Ditto
178	Badri Parshad ..	Sarvgian Gali, Gandi Basti, Bhiwani, Hissar	Do	Ditto
179	Ramji Lal ..	V. and P. O. Nahar, District Rohtak	Do	Ditto
180	Dharam Singh ..	V. Bilaspur, P.O. Bhora Kalan, District Gurgaon	Do	Ditto
181	Sohan Lal ..	V. and P.O. Bilochpur, Tehsil Jhajjar, District Rohtak	Do	Ditto

Serial No.	Name of employee	Home Address	Designation	Unit
182	Chander Bhan ..	D/43, Karampura, Najaf Garh Road, New Delhi-15	Conductor	Punjab Roadways, Gurgaon
183	Wazir Singh ..	V. and P. O. Chiri, P/S Meham, Tehsil Gohana, Distt. Rohtak	Do	Ditto
184	Lekh Raj ..	V. and P. O. Baber Pur, Tehsil and District Karnal	Do	Ditto
185	Risal Singh ..	V. Kahri, P. O. Bhatra, Tehsil Jhajjar, District Rohtak	Do	Ditto
186	Jai Singh ..	V. Sirsa, P.O. Mohandpur, Tehsil Gohana, District Rohtak	Do	Ditto
187	Ramesh Chand ..	H. No. 4, Barrak No. 1, Palwal Camp, District Gurgaon	Do	Ditto
188	Ved Parkash ..	V. and P. O. Dighal, Tehsil Gohana, District Rohtak	Do	Ditto
189	Parkash Chand ..	V. and P. O. Bega, Tehsil Sonepat, District Rohtak	Do	Ditto
190	Ramji Lal ..	Near Lal Kuan, P. O. Ferozepur-Jhirka, District Gurgaon	Do	Ditto
191	Hari Kishan ..	C/o S. S., Delhi ..	Do	Ditto
192	Harbans Lal ..	C/o S. S., Rohtak ..	Do	Ditto
193	Ganpat Lal	6183, Chhibatwara, Rewari, District Gurgaon	Do	Ditto
194	Girdhari Lal ..	V. and P. O. Hathin, Tehsil Nuh, District Gurgaon	Do	Ditto
195	Dharam Pal ..	V. and P. O. Mathan Hail, Tehsil Jhajjar, District Rohtak	Do	Ditto
196	Laxmi Chand ..	V. Dhanwapur, P. O. and District Gurgaon	Do	Ditto
197	Bhad Ram ..	V. and P. O. Naknrola, District Gurgaon	Do	Ditto
198	Rotas Singh ..	V. Gobind Pur Bas, P. O. Dharan, Tehsil Rewari, District Gurgaon	Do	Ditto
199	Jagan Nath ..	EP/55, Hodel, District Gurgaon	Do	Ditto

Grant received from Union Government for Girls Educational Institutions in the State

1441. Comrade Ram Chandra : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the amount of grants received by Government from the Union Government for Girls Educational institutions in the State during the years from 1959-60 to 1963-64 ;

(b) the names of places and districts which have been benefited from the said grant and the manner in which it has been spent during each year ?

Shri Mohan Lal : (a) No grant had been specifically given by the Government of India for Girls education during the years 1961-62, 1962-63 and 1963-64. During the years 1959-60 and 1960-61, the following grants were received under the Scheme "Expansion of Girls Education":—

1959-60 .. Rs 2.99 lacs (for the construction of residential quarters)
1960-61 .. Rs 4.54 lacs (Rs. 3.00 lacs for the construction of residential quarters and Rs 1.54 for the construction of Girls Hostels)

(b) Statements (Annexures I-II) showing the district-wise names of places benefited by the said grant and the manner in which it was spent are as follow :—

ANNEXURE I

Statement showing the names of places district-wise where during the years 1959-60 and 1960-61, the grants of Rs 2.99 lacs and Rs. 3.00 lacs were placed at the disposal of Panchayats for the construction of residential quarters for lady teachers at the rates ranging from Rs 1,875 to Rs. 2,500 per quarter.

Serial No.	Name of the District	Name of the place 1959-60	Name of the place 1960-61
1	Mohindergarh ..	1. Kheri	
		2. Ghamiar	Gagarwas
		3. Balsha Kalan	Kanti
		4. Gehli	Khataipur
		5. Nangal Sirohi	Bhohi
		6. Bassai	Rampur
		7. Garhi	Dongra Ahir
		8. Buwania	Khatabi Jat
		9. Bond Kalan	Dongra Jattan
		10. Chirya	Aghar
		11. Jhoju Kalan	Janjainwal
2	Kapurthala	1. Rehana Jattan	Bhulla Rai
		2. Dessal	Dhrigana
		3. Remidi	Dalla
		4. Jaid	Jhashri
			Nangal Lobana
3	Patiala ..	1. Sadhu Hari	Rampur
		2. Bishangarh	Kapurgarh
		3. Basoli	Ahlawar
		4. Madnipur	Bud Gujran
		5. Mahmedpur	Devigarh
		6. Sanagatpur Sodhiana	Khudda
			Surajgarh
			Fatehpur

Serial No.	Name of the District	Name of the place 1959-60	1960-61
4	Sangrur ..	1. Kuthala	Batta
		2. Sandaur	Dharaudi
		3. Fatehgarh	Shamle Kalan
		4. Lohat Baddi	Ikas
		5. Pahallewal	Bhullaran
		6. Dadahur	Dhadogal
		7. Katter	Fatehgarh Bhadon
		8. Khilwa	Mehsumpur
		9. Kaubrian	Jaladiwal
			Nainewal
			Bhadalwal
5	Bhatinda ..	1. Karamgarh Satran	Biroke Kalana
		2. Ballvana	Khera Kalan
		3. Surian	Jusuir
		4. Jhunir	Nahaln
		5. Mofar	Jhanda Khurd
		6. Bhagwanpur	Sangha
		7. Mohallan	Bhag Singhwala
		8. Nathana	Pehlu Wala
		9. Bhithi	Teena Puarian
			Chak Ram Singh wala
6	Gurgaon ..	1. Palawas	Bhandsi
		2. Jatusana	Garhi Bajidpur
		3. Hathin	Bahupur
		4. Attali	Dharukera
		5. Kurali	Nangal Pathani
		6. Nangal Godha	Berwal
		7. Gamranj	Bhuapur
		8. Hassanpur	Pali
		9. Malab	Paina Khera
		10. Ujina	Khirbi
		11. Mohn	Likhi
7	Hissar ..	1. Tosham (2)	Parbhuwala
		2. Bawani Kheri (2)	Nalwa
		3. Chang	Bhatol Jattan
		4. Narnaud 1	Tigrana (2)
		5. Ellenabad 1	Dhani Hanuman 1
		6. Jamalpur 1	Agroha 1
		8. Kagdana 1	Nuhla
		9. Rori	Jamalpur
		10. Ranak	
8	Karnal ..	1. Gumthala Garw	Habri
		2. Himatpur	Indri
		3. Barat	Dhakwala
		4. Rajaund	Manana
		5. Tarauri	Roar
		6. Kharandeva	Alipur Wiran
		7. Israna	Budha
		8. Punjdroke	Bai Tikhava
			Salwan
9	Rohtak ..	1. Kalanaur	Saimpal
		2. Kahnaur	Dhamot
		3. Anwal	Delewra

Serial No.	Name of the District		Name of the place 1959-60	1960-61
			4. Ismaila	Kharman
			5. Bhainwal	Labli
			6. Bichhal	Kailana
			7. Kahlana	Rewara
			8. Matan	Anwalik Jasrana Galhawa Rabhra
10	Jullundur	..	Rurki	Gani Pind
			Garh Padhiana	Bopa Rai
			Kotli Than Singh	Jallowal
			Jagatpur	Mukandpur
			Sainiwal	Daulatpur
			Kot Bodal Singh	Mandholi
			Ghuman	Indiana Kalaska
			Tebeng	Tehney
11	Amritsar	..	1. Rayya	Dhand
			2. Tapiala	Panjwar
			3. Nasoke	Rasulpur
			4. Mihta	Miadi Kalan (Haidi Kalan) Vehra
			5. Dhetian	Chahal Kalan
			6. Bhariwal	Venichke
			7. Shana Nagar	Wazir Bhular
			8. Chamiari	
12	Hoshiarpur	..	1. Palkawah	Carla Khabra
			2. Karari	Paddi Khunti
			3. Budh-Barket	Kbuddi Pind
			4. Jhaman	Kuker Majra
			5. Jestowal	Takhat Garh
			6. Molanwali	Phirni Majra
			7. Sandhora	Sekewal
			8. Sarthali	Hriatpur
13	Ferozepore	..	1. Chuhar Chak	Fatehgarh Panjore
			2. Jai Singhwala	Changete Qadian
			3. Kundal Masitan	Jhannewal
			4. Rukanpura	Bambia Bhai
			5. Suraj Sidhwan	Shogsar
			6. Mallanwala	Kot Bhai
			7. Masitan	Danuwal
			8. Mandot	Chak Sharewala
			9. Kishanpura Kalan	
14	Kangra	..	1. Rajiana	Rupar (Bhkar)
			2. Makal	Dhatti
			3. Bandla	Trippal
			4. Lanoudi(Kandial)	Dali
			5. Suliali	Hetwas
			6. Ladori	Garkari
			7. Pragpur	Lag Devi
			8. Gangeth	Gabli
			9. Sakeh	Duhaga
			10. Tarkwari	Re (Aghar)
			11. Barari	Kathal
			12. Sobari	Bhungwala (Bhagnora)

Serial No.	Name of the District		Name of the place 1959-60	Name of the place 1960-61
		13.	Pirea	Chauita
				Palash
				Bhamian
				Pira (Prinic)
				Saga (Sarrai)
15	Gurdaspur ..	1.	Bhanguri	Kathlaur
		2.	Maugni	Kolian
		3.	Shehr Chhani	Jhabkaras
		4.	Gurnoi	Sobawara Khurd
		5.	Butter Kalan	Jhela Amda
		6.	Mami Chak Banga	Ladhupur
		7.	Saidowal	Jhada Lubana
		8.	Jakaria	
16	Ludhiana ..	1.	Acharwal	Kanuka Kalan
		2.	Rasulpur	Meneka
		3.	Akhera	Hans Kalan
		4.	Dale	Chhajewai
		5.	Pakowal ..	Sidhwan Bet
		6.	Sabnewal	Kham no Kalan
		7.	Ayali Kalan	Karain Khurd
		8.	Raipur Majra	Kalipur
17	Ambala ..	1.	Rasanheri	Bilaspur
		2.	Khizrabad (E)	Chamkaur Sahib
		3.	Igala	Thumber
		4.	Chandon	Shakrullapur
		5.	Manakpur	Galauli
		6.	Khizrabad (W)	Kakarmajra
		7.	Bharatgarh	Haveli
		8.	Barwala	Burmajra
				Kubaheri

ANNEXURE II

Statement showing the names of places district-wise to which the grant of Rs 1.54 lac was paid for the construction of Girls Hostels during 1960-61

		Amount Rs.
1.	Kanya Gurukul High School, Khanpur Kalan (District Rohtak)	31,353
2.	Arya Kanya Vidyala, Kharar (District Ambala)	37,500
3.	Bhagwat Bhakti Ashram Girls High School, Rampura, Rewari (District Gurgaon)	44,591
4.	Government Middle School for Girls, Kairon (District Amritsar)	41,250
	Total ..	1,54,694

Land acquired in village Virpal, tehsil Zira, district Ferozepur

+**1448. Sardar Kulbir Singh** : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether any area has so far been acquired in village Virpal, tehsil Zira, district Ferozepore, for the construction of a drain adjacent to the Rajasthan Feeder ; if so, the names of the owners from whom it has been acquired ;

(b) the total area acquired from each owner ;

(c) the amount of compensation assessed and paid, respectively, to each of the said landowners ;

(d) whether any mortgagees were also found in possession of the area referred to in part (b) above ; if so, their names and the compensation paid to each of them and the balance of compensation paid to the mortgagors after satisfying the claims of the mortgagees in each case ?

The answer to Assembly Question No. 1448 appearing in the list of Unstarred Questions on the 6th March, 1964, in the name of Sardar Kulbir Singh, M.L.A., is not ready. The reply will be submitted as soon as the relevant information has been collected.

(Sd) . . .,
Revenue Minister, Punjab.

U. O. No. 1799-R-III-64/1012, dated the 5th March, 1964.

Honorary Sub-Registrar, Sirhind, district Patiala

+**1449. Sardar Kulbir Singh** : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether any applications were invited during the last five years to fill the vacancy of Honorary Sub-Registrar at Sirhind, district Patiala; if so, when ;

(b) whether any persons applied for the said post; if so, their names with their full home addresses ;

(c) the date when the application of each of the persons referred to in part (b) above was received by the Deputy Commissioner, Patiala ;

(d) whether any panel of names was submitted by the Deputy Commissioner, Patiala, to the Government in accordance with the Punjab Registration Manual ; if so, when ;

(e) the list of the persons included in the panel referred to in part (d) above ;

(f) whether any of the persons referred to in part (b) above were retired Government servants; if so, their names together with the posts they held immediately before their retirement ;

(g) the date of retirement of each of the persons referred to in part (f) above and the age of each at the time of retirement ;

(h) whether the persons referred to in part (f) were allowed any pension on retirement ; if so, the pension of each per month ;

(i) the names of the persons appointed as Sub-Registrars, Sirhind, between January, 1961 and 31st January, 1964 ;

(j) whether it is a fact that the present Hon. Sub-Registrar at Sirhind is a Government Pensioner ; if so, the date of his appointment as such and his age at that time ;

(k) whether any amount equal to his pension is being deducted from his present allowances, if so, since when, if not, the reasons therefor ?

+*Note.*—For final reply to Unstarred Questions Nos. 1448 and 1449 please *see* Appendix to this Debate.

Subject.—Assembly Question No. 1449 (Unstarred) to be asked by Shri Kulbir Singh, M.L.A., regarding Honorary Sub-Registrar, Sirhind, district Patiala.

The answer to Assembly Question No. 1449, appearing in the list of Unstarred Questions on the 6th March, 1964, in the name of Shri Kulbir Singh, M.L.A., is not ready. The reply will be submitted as soon as the relevant information has been collected.

(Sd) ...,
Revenue Minister,
Punjab.

U. O. No. 2355-StI-64/1004, dated 5th March, 1964.

Opening Ayurvedic/Allopathic Dispensary in village Gondpur Tarf Jai Chand in Una Block, District Hoshiarpur

1460. Shri Surinder Nath Gautam : Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the rent-free building presented by the villagers of village Gondpur Tarf Jai Chand in Una Block, district Hoshiarpur, to the Medical/Health Department for opening an Allopathic or Ayurvedic Dispensary is still lying vacant ;

(b) whether Government has received any recommendations from the Deputy Commissioner, Hoshiarpur, and the Block Samiti, Una, in connection with (a) above ;

(c) whether there is any proposal under the consideration of Government to open a dispensary in the said village during the year 1964 ; if so, the steps taken or proposed to be taken by the Government in that direction ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) The question of the Panchayat presenting a building or its taking over by Government does not arise till it is decided to open a dispensary in this village. No such decision has been taken so far. However, a commitment that the building will be provided by the Panchayat is taken by the Deputy Commissioner from the Pancyayat at the time of making a recommendation by the Deputy Commissioner.

(b) The Deputy Commissioner recommended the name of this village but it could not be selected amongst the villages where 11 dispensaries were to be opened during 1963-64.

(c) There is no proposal at present, but the case of this village will be considered along with others at the time of selection of 11 Ayurvedic Dispensaries in Hilly areas during the year 1964-65.

SHORT NOTICE QUESTION AND ANSWER

Municipal Elections

10.00 a.m.

***5364. Shri Ram Kishan :** Will the Minister for Local Government and Welfare be pleased to state—

(a) the time table, if any, decided about the civic elections in the State ;

(b) whether the new Municipal Wards and the Voters lists of all those Municipal Committees to which elections are due in the near future have been finally delimited and prepared, respectively ; if not, the reasons therefor ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) Elections to 88 Municipal Committees are proposed to be held in May, 1964 : and to 6 others in June, 1964.

(b) Wards of these Municipal Committees have been delimited Electoral rolls of 72 Municipal Committees have been finalized. Eleccteral rolls of 16 Municipal Committees will be finalized by 17th March, 1964 and those of the remaining Municipal Committees by 20th April, 1964.

श्री राम किशन : मिनिस्टर साहिब ने फरमाया है कि इतनी म्युनिसपल कमेटियों का चुनाव फलां तारीख तक होगा और इतनी म्यूनिसपल कमेटियों का चुनाव इतनी तारीख तक होगा। मैं यह पूछना चाहता हूं कि बाकी जो 87 म्युनिसिपल कमेटियां रह जायेंगी उन के सम्बन्ध में कोई इलैक्शन टाइम टेबल बनाया गया है या कि नहीं ? अगर नहीं बनाया गया तो इस का कारण क्या है ?

मंत्री : मैं ने अर्ज की है कि 88 कमेटियों का चुनाव मई में होगा, छः का जून में होगा। बाकी सौ म्युनिसिपल कमेटियों के चुनाव ड्यू हैं। उन के जब वार्ड वगैरह बन जायेंगे तो चुनाव करवा दिये जायेंगे ।

श्री राम किशन : पंजाब में सारी 175 म्युनिसिपल कमेटियां हैं। मिनिस्टर साहिब ने बताया है कि 88 के चुनाव मई में और छः के जून में होंगे। इस तरह से 94 हो गईं। बाकी 81 रह जाती हैं। मैं उन के बारे में पूछना चाहता हूं कि गवर्नमैन्ट का उनके चुनाव करवाने का कब इरादा है ?

मंत्री : पंजाब में 100 म्यूनिसिपल कमेटियों के चुनाव ड्यू हैं। कुछ मार्च के अखीर तक ड्यू हैं। जब यह हो जायेंगे तो दूसरी म्यूनिसिपल कमेटियों के सम्बन्ध में वार्ड वगैरा बनाने की तैयारी की जायेगी।

श्री राम किशन : वजीर साहिब ने फरमाया है कि 16 म्यूनिसिपल कमेटियों के चुनाव करने के लिए 17 मार्च, 1964 तक वोटर्ज लिस्ट **और वार्ड लिस्ट बनेगी**। मैं पूछना चाहता हूं कि आया उनके चुनाव पहले शैड्यूल के साथ ही हो जायेंगे या इन को भी पोस्टपोन कर दिया जाएगा ?

मंत्री : मैंने पहले अर्ज कर दिया है कि 88 के चुनाव मई में होंगे, छः के जून में होंगे और बाकी के वार्ड वगैरह बन जाने के बाद होंगे।

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸੀਆ ਹਨ ਕਿ ਮਈ ਅਤੇ ਜੂਨ ਵਿਚ ਹੋਣੀਆਂ ਹਨ ਕੀ ਉਹ ਡਬਲ ਹਲਕੇ ਜਿਹੜੇ ਅਗੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕਰਾਉਣਗੇ ਜਾਂ ਸਿੰਗਲ ਹਲਕਿਆਂ ਨਾਲ ਕਰਵਾਉਣਗੇ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਐਕਟ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਤਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ ਹੋਣਗੀਆਂ।

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਕੰਸਟੀਚਿਊਸ਼ਨ ਵਿਚ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ ਕਿ ਡਬਲ ਹਲਕੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਗੇ ਪਰ ਇਹ ਡਬਲ ਹਲਕਿਆਂ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਹੀ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਕੰਸਟੀਚਿਊਸ਼ਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਨਹੀਂ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜਦੋਂ ਤਕ ਨਵਾਂ ਐਕਟ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਉਸ ਵਕਤ ਤਕ ਪਹਿਲੇ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ ਹੋਣਗੀਆਂ ।

पंडित चिरंजी लाल शर्मा : क्या मन्त्री साहिब बतायेंगे कि सोनीपत म्यूनिसिपल कमेटी के चुनाव कब तक हो जायेंगे ?

मंत्री : आप मेरे कमरे में आ जायें। मैं बता दूंगा।

श्री राम किशन : क्या वजीर साहिब वह टाइम टेबल अनाऊंस करने के लिये तैयार हैं जो कि उन्हों ने चुनाव के लिये तैयार करवाया है?

मंत्री : टाइम टेबल तो चुनाव करवाने वाले अनाऊंस करेंगे। अगर मैम्बर साहिब कहेंगे तो मैं मंगवा कर बतला सकता हूं।

Call Attention Notices

Mr. Speaker : There is one Call Attention Motion given notice of by Sarvshri Gurbakhsh Singh and Bhan Singh Bhaura. It is regarding the crisis faced by the Yarn Spinning Industry of Ludhiana and Amritsar.

The hon. Members will get opportunity to speak on this matter during the course of discussion on the Demand for Grant relating to Industries. I disallow this notice.

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਛਾਂਟੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਪਿਨਿੰਗ ਮਿਲਜ਼ ਲਈ ਰਾ ਮੈਟੀਰੀਅਲ ਦੇ ਕੋਟੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦੇਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਅੱਧੀਆਂ ਸਪਿੰਨਿੰਗ ਮਿਲਜ਼ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਟਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਿਹਾ। ਮਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਫਟਾਂ ਬੰਦ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

Mr. Speaker : The hon. Member can speak on the Demand for Grant in respect of Industries and the Minister concerned will give reply to the points raised by him.

The second call attention motion has been given notice of by Pandit Chiranji Lal Sharma. It relates to the frequent rocking and experiencing of earth tremors by the town of Sonepat.

पंडित चिरंजी लाल शर्मा : स्पीकर साहिब, यह मामला मामूली नेचर का नहीं है। वहां पर लोग बहुत खतरा महसूस कर रहे हैं। इंडस्ट्रीज़ डिपार्टमैन्ट ने वहां पर एक जिओलोजिस्ट भेजा था। वह वहां पर दस दिन ठहरा और उसने अपना टी० ए० बना कर ऐलान कर दिया कि कोई खतरे वाली बात नहीं है।

Mr. Speaker : I will not permit that. There should be no insinuation against the Government Officers. It is not fair to cast reflections on the conduct of the Officers who are not in a position to defend themselves on the floor of the House.

पंडित चरंजी लाल शर्मा : मेरे कहने का मतलब यह है कि जिस आदमी को तजरुबा नहीं है उस को लेजा कर वहां पर बैठाने का क्या फायदा है। मैं किसी पर रिफलैक्शन नहीं करता। मैं तो यह बात without naming any body कहता हूं। It is a matter of great importance which is causing anxiety, panic and horror among the people of the town.

Mr. Speaker: The hon. Member may draw the attention of the Government to this matter during the course of his speech on the general discussion of the Budget.

Pandit Chiranji Lal Sharma : Sir, some responsibility does devolve on the shoulders of the Government.

Home Minister : I will, Sir, get for the hon. Member, if he is keen, a copy of the Report. He can see that Report. There is no objection to it.

---

*GENERAL DISCUSSION ON THE BUDGET, 1964-65 (RESUMPTION)

Mr. Speaker : Chudhari Darshan Singh was on his legs when the House adjourned on the 4th March. He has already spoken for 11 minutes. I would request him to wind up his speech.

ਚੌਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ (ਨਕੋਦਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਰਸੋਂ ਬਜਟ ਉਪਰ ਬੋਲਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਮੈਂ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇਂ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਮਦਾਖਲਤ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਮਦਾਖਲਤ ਦੇ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਰਖ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ 1947 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਸਰਕਾਰੀ ਮਦਾਖਲਤ ਜਾਂ ਸਿਆਸੀ ਮਦਾਖਲਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ । ਅਜ ਹਰ ਸੋਸਾਇਟੀ ਵਿਚ ਸਿਆਸੀ ਮਦਾਖਲਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਦੋ ਮਿਸਾਲਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਰਾਹੀਂ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਫਗਵਾੜੇ ਯੂਨੀਅਨ ਵਿਚ 84,000 ਰੁਪਏ ਦਾ ਗਬਨ ਹੋਇਆ, ਉਹ ਗਬਨ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਕਾਂਸਪੀਰੇਸੀ ਨਾਲ ਹੋਇਆ । ਡੀ. ਆਰ. ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਸ ਗਬਨ ਨੂੰ ਪਕੜਿਆ । ਮੈਨੇਜਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀ ਪਲੈਜ ਕਰਵਾਈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਪਰੋਂ ਤਾਰ ਹਿੱਲੀ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਮੁਅੱਤਲ ਹੋ ਗਿਆ । ਉਸ ਨੂੰ ਰੀਵਰਸ਼ਨ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਆਡੀਟਰ ਲਗਾਤਾਰ ਚਾਰ ਸਾਲ ਤੋਂ ਯੂਨੀਅਨ ਦਾ ਅਕਾਊਂਟ ਗਲਤ ਆਡਿਟ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੋਈ ਐਕਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਸਿਆਸੀ ਇੰਤਕਾਮ ਲੈਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਉਥੋਂ ਦੇ ਡਾਏਰੈਕਟਰ, ਮੈਨੇਜਿੰਗ ਡਾਏਰੈਕਟਰ ਨੂੰ ਰੀਮੂਵ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਤਕ ਵੀ ਗਏ। ਮੈਂ ਫਗਵਾੜਾ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇਕ ਵਾਹਿਦ ਬੈਂਕ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਬੈਂਕ ਤੋਂ ਕਰਜ਼ਾ ਲਏ ਆਪਣੇ ਡੀਪਾਜ਼ਿਟਸ ਵਿਚੋਂ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਮਦਾਦ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਸਿਆਸੀ ਮਦਾਖਲਤ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਮੈਂ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਫਾਰਮਿੰਗ ਸੁਸਾਇਟੀ ਬਾਜੇਖਾਨਾ ਦੀ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਮਿਸਾਲ ਦੇਂਦਾਂ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਉਥੇ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ । ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਮਦਨ ਨੂੰ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਦੁੱਗਣਾ ਤਿੱਗਣਾ ਵਿਖਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੁਸਾਇਟੀ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਇਹ ਕਲੇਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਇਕ ਨੰਬਰ ਦੀ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਫਾਰਮਿੰਗ ਸੁਸਾਇਟੀ ਹੈ। ਸਟੇਟ ਕੋਆਪ-ਰੇਟਿਵ ਫਾਰਮਿੰਗ ਬੋਰਡ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਉਥੇ ਰਖੀ।

[*Deputy Speaker in the Chair*]

ਉਥੇ ਅਸਾਂ ਸੁਸਾਇਟੀ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ। ਇਕ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਉਸ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੀ ਹਿਸਟਰੀ ਸਾਡੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ । ਉਸ ਵਿਚ ਨਰਮੇ ਦਾ 16,600 ਰੁਪਿਆ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਮੱਕੀ 29 ਮਣ ਦੱਸੀ ਗਈ ਸਟੈਂਡਿੰਗ ਕਰਾਪਸ ਦਾ 52 ਏਕੜ ਰਕਬਾ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਰਜਿਸਟਰ ਵਖਾਓ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ

**Note*.—For previous discussion on the subject please see P.V.S. Debates Vol. 1, Nos. 9 and 10, dated the 3rd and the 4th March, 1964 respectively.

[ਚੌਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ]

ਸਾਹਿਬਾ, ਤੁਸੀਂ ਸੁਣਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਰਜਿਸਟਰ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ 16,600 ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ 10,600 ਰੁਪਿਆ ਨਰਮੇ ਦਾ ਦਰਜ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦ ਮੱਕੀ ਦਾ ਖਾਨਾ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਮੱਕੀ ਦਾ ਉਸ ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਮੋਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਗਲ ਹੈ ? ਉਸ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ਕਿ ਜੇ ਵਧ ਵਖਾ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਥੋਂ ਦੇਈਏ ; ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਭਾਵੇਂ ਦੁਗਣਾ ਲਿਖ ਦੇਣ, ਚੌਗੁਣਾ ਲਿਖ ਦੇਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪੁਛਦਾ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਤੁਸੀਂ ਵੇਖ ਲੈਣਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵੀ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਦੁਗਣੀ ਵਿਖਾ ਦੇਣੀ ਹੈ।

ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਲਾਰਕ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੀ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਲਾਰਕ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾ-ਇਟੀ ਦੀ ਦਰਖਾਸਤ ਆਈ, ਉਸੇ ਦਿਨ ਰਜਿਸਟਰ ਹੋਈ, ਉਸੇ ਦਿਨ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਦਰਖਾਸਤ ਆਈ ਅਤੇ ਉਸੇ ਦਿਨ 45 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਸੈਂਕਸ਼ਨ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਲਾਰਕ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਦਾ ਸਵਾਲ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਚਲਿਆ। ਇਸ ਗ਼ਲਤੀ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਮੰਨਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਰਾਸਰ ਇਹ ਗ਼ਲਤ ਚੀਜ਼ ਹੋਈ। ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਆਨਰੇਬਲ ਵੇ ਨਾਲ ਇਸ ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ। ਮੈਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਆਂਕੜੇ ਆਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਦਾ ਹਾਂ। ਲਾਰਕ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਦੀ ਉਪਰ ਦੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਦਾ ਏਰੀਆ 2,500 ਮੁਰਬਾ ਫੁੱਟ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਬਾਈ ਨੈਗੋਸੀਏਸ਼ਨ 4,200 ਰੁਪਿਆ ਐਨੂਅਲੀ ਰੈਂਟ ਲੈਣਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਥੱਲੇ ਜਿਹੜੀ ਦੁਕਾਨ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਰਕਬਾ ਸਿਰਫ਼ 15 ਮੁਰੱਬਾ ਫੁੱਟ ਹੈ ਉਸ ਦਾ 36,000 ਰੁਪਏ ਸਾਲਾਨਾ ਰੈਂਟ ਲੈਣਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਥੱਲੇ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਅਮਰ ਨਾਥ ਠੇਕੇਦਾਰ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਉਪਰ ਵਾਲੀ ਜਗਾਹ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹੀ ਠੇਕੇਦਾਰ ਨੀਲਮ ਸਿਨਮੇਂ ਦਾ ਕੰਟਰੈਕਟਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਉਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਦੋ ਮੁਖਤਿਲਫ਼ ਮੈਥਡ ਐਡਾਪਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ? 1962 ਦੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੀ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਇਹ ਸਵਾਲ ਆਇਆ। ਗੌਰਮਿੰਟ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਅਮੈਂਡ ਕਰਦੀ ਲੇਕਿਨ ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ 1963 ਵਿਚ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਕੰਟਰੈਕਟ ਨੂੰ ਐਕਸ-ਟੈਂਡ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਿਉਂ ? ਇਹ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਖੁਦ ਕਾਂਗਰਸ ਆਰਗਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਲਈ ਇਕ ਬਦਨਾਮੀ ਦਾ ਧੱਬਾ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਦਰੁਸਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਜਿਹੜਾ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਫਲਾ-ਈਂਗ ਸਕੁਐਡ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਮੁਆਫ ਕਰਨਗੇ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮਿਡਲ ਫੇਲ, ਡਿਸਮਿਸ ਪਟਵਾਰੀ, ਏਜ ਤਕਰੀਬਨ 60 ਸਾਲ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ 58 ਸਾਲ ਤੋਂ ਉਪਰ ਨੌਕਰੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਉਸ ਦਾ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਦਾ ਐਕਸਪੀਰੀਐਂਸ? ਬਿਗ ਜ਼ੀਰੋ। ਉਸ ਨੂੰ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਫਲਾਈਂਗ ਸਕੁਐਡ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀ ਹੈ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪਕੜਨਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਿਆਸੀ ਇਖਤਲਾਫ ਹੈ, ਮੁਖਾਲਫ ਹਨ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਗਰੁਪਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰਖਦੇ ਹਨ ।

Revenue Minister : I question this,

Chaudhri Darshan Singh : Let us see. ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੈਂਕਾਂ ਤੇ ਵੀ ਰੇਡ ਕੀਤਾ, ਮੇਰੇ ਜਿਹੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਫੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਪ ਦਾ-ਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਮੂਵਮੈਂਟ ਅਤੇ ਬੈਂਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨੀਹਾਂ ਵਿਚ ਦੱਬੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦੇ ਪੱਥਰ 1901 ਤੇ 1909 ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੈਂਕਾਂ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਮੁਰਾਦ ਸ੍ਰ: ਬਹਾਦਰ ਸ੍ਰ: ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ੍ਰ: ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ। ਇਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈਟ ਡਾਊਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਡੀਮਾਰੇਲਾਈਜ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਅੰਡਰ-ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਡਿਸਮਿਸਡ ਪਟਵਾਰੀ ਸੀਨੀਅਰ ਆਈ. ਏ. ਐਸ. ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜੇ, ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਓਬੇ ਕਰੇ। ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕੁਐਸਚਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਕਿਤਨੇ ਕੁ ਤੰਗ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਚਲੋ ਤੁਸੀਂ ਸਿਵਲ ਸੈਕਰੇਟੇਰੀਅਟ ਦੇ ਬਾਹਰ ਸੀਕਰਟ ਬੈਲਟ ਬਕਸ ਰਖੋ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛੋ ਕਿ ਇਹ ਗਲ ਠੀਕ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ : You will not get more than 10% votes. That 10% will be of those who superceded and got sudden promotions. This is the state of affairs in the State ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਚੈਲੈਂਜ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਚੈਲੇਂਜ ਨਾ ਕਰੋ। ਅਪਣੀ ਗੱਲ ਕਰੋ। ((The hon. Member should not throw a challenge. He should simply make out his point.)

ਚੌਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਚੰਗਾ ਜੀ, ਮੈਂ ਚੈਲੇਂਜ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਹੀ ਨਹੀਂ। ਗੁੜਗਾਵਾਂ ਦਾ ਇਕ ਕੇਸ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਖੈਰ ਖਾਹ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਸੰਨ 1950 ਵਿਚ ਇਕ ਗਰੀਬ ਜ਼ਿਮੀਂ-ਦਾਰ ਦੀ 17 ਬਿਘੇ ਜ਼ਮੀਨ ਸੈਂਟਰਲ ਵਰਕਸ ਲਈ ਐਕੁਆਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਉਸ ਦੀ ਵੈਲਿਊ ਲੈਂਡ ਐਕੁਈਜ਼ੀਸ਼ਨ ਅਫ਼ਸਰ ਨੇ 20,000 ਰੁਪਏ ਪਾਈ। ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਗਿਆ। ਸੀ-ਨੀਅਰ ਸਬ-ਜੱਜ ਨੇ 1953 ਵਿਚ ਐਵਾਰਡ ਦਿੱਤਾ 1,16,000 ਰੁਪਏ ਦਾ ਯਾਨੀ ਸਿੱਧਾ 96,000 ਰੁਪਏ ਦਾ ਫਰਕ। This was the difference between the executive and judicial orders. ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਗਈ ਉਸ ਨੂੰ ਉਥੇ ਸ਼ਿਕਸਤ ਹੋਈ। ਫਿਰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਗਈ। 1959 ਵਿਚ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਵੀ ਉਥੇ ਐਵਾਰਡ ਨੂੰ ਅਪਹੋਲਡ ਕੀਤਾ। ਲੇਕਿਨ ਅੱਜ 1964 ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਜ ਤੱਕ ਉਸ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਰਕਮ ਦੀ ਪੇਮੈਂਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। 1950 ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਐਕੁਆਇਰ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਫੈਸਲਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ 1,16,000 ਰੁਪਿਆ ਦਬਾਈ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤਨੀ ਖੈਰ ਖਾਹ ਹੈ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੀ। (*Interruptions*) ਇਹ ਗੁੜਗਾਵਾਂ ਦਾ ਕੇਸ ਹੈ, ਸਪਲੀਮੈਂਟਰੀ ਐਸਟੀਮੇਟਸ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ।

ਇਤਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਬੜੇ ਖੈਰਖਾਹ ਹਾਂ। ਉਸ ਦਿਨ ਵੀ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਪੈਸਾ ਤੁਸੀਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਸੁਜੈਸ਼ਨ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ 10 ਲੱਖ ਏਕੜ ਇਵੈਕੂਈ ਲੈਂਡ ਸੈਂਟਰਲ ਗੌਰਮਿੰਟ ਕੋਲੋਂ ਬੜੀ ਨਾਮੀ-

[ਚੌਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ]

ਨਲ ਪ੍ਰਾਈਸ ਉਤੇ ਲਈ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪੈਜ਼ੈਂਟਰੀ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਨੀਲਾਮ ਨ ਕਰੋ, ਜੱਟਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪੋ ਵਿਚ ਲੜਾਈ ਨਾ ਪਵਾਉ। ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਬੋਲੀ ਨਾ ਦਵਾਓ। ਉਹ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਓ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਬੇਚਦੇ ਹੋ। ਜੇ ਵੇਚਣ ਚਲੋਗੇ ਤਾਂ ਅਫਸਰ ਲੋਕ ਪੈਸੇ ਖਾਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਾਹ ਫੀ ਸਦੀ ਵੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਪੱਲੇ ਨਹੀਂ ਪੈਣਗੀਆਂ।

Deputy Speaker : Kindly wind up.

Chaudhri Darshan Singh : Madam, two points more and I have done. ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੂਡੀਸ਼ਰੀ ਨੂੰ ਐਗਜ਼ੈਕਟਿਵ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਬੜੀ ਦਫਾ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਵਰਗੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਲੀਡਿੰਗ ਲਾਈਯਰ ਹੋਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਖਾਸਾ ਹਿੱਸਾ ਜੁਡੀਸ਼ਰੀ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਿਆ ਹੋਵੇ, ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਵਰਗੇ ਵਕੀਲ ਹੋਣ ਉਥੇ ਵੀ ਟਾਲ ਮਟੋਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਕੀ ਕਹਿਣਗੀਆਂ ਜਦ ਕੈਬੀਨੇਟ ਦੇ ਲਾਈਯਰ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਕਹਿਣ ਕਿ ਜੁਡੀਸ਼ਰੀ ਨੂੰ ਅਜੇ ਸੈਪੇਰੇਟ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਨਤਾ ਦੀ ਉਪੀਨੀਅਨ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰੋ। ਇਹੀ ਨਹੀਂ, ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰੀਮਾਰਕਸ ਦਾ ਹੀ ਖਿਆਲ ਕਰੋ। 16 ਕੇਸ ਇਥੋਂ ਬਾਹਰ ਟ੍ਰਾਂਸਫਰ ਹੋਏ, ਟਰਾਂਸਫਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਐਕਸੈਪਟ ਹੋਏ—ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਖਿਆਲ ਕਰੋ। ਖੁਦਾ ਰਾ ਜੇ ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਹੈ—ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਦੇ ਬਚਣ ਨਾਲ ਹੀ ਕਾਂਗਰਸ ਬਚਦੀ ਹੈ—ਜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਜੁਡੀਸ਼ਰੀ ਨੂੰ ਅਲੱਗ ਕਰੋ। ਇਹ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਡੀ. ਸੀਜ਼. ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਬੁਲਾ ਕੇ ਸਲਾਹ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਮੀਟਿੰਗ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਤੇ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਦਸਖਤ ਕਰਾ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਲਿਜਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਟੈਲੀਫੋਨ ਤੇ ਗੱਲ ਬਾਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੀਟਿੰਗ ਬੁਲਾਉਣ ਵਿਚ ਕਿਸ ਗਲ ਦੀ ਢਿੱਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਜਦ 10 ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜੂਡੀਸ਼ਰੀ ਸੈਪੇਰੇਟ ਹੈ ਤਾਂ ਬਾਕੀਆਂ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ? ਅਗੇ ਚਲਦੇ ਹੋਏ, ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਨੇ ਜ਼ੈਲਦਾਰੀ ਦੇ ਵੀਕੈਸਟ ਕੇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਬੜੇ ਏਬਲ ਐਫੀਸ਼ੈਂਟ ਲਾਇਯਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਰਗੂ ਕੀਤਾ ਹੈ—

This case was not only the weakest, but, it was, in fact, no case.

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਕੇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਟ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ 18 ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਮੈਮੋਰੈਂਡਮ ਵੱਲ ਦਿਵਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਡਾਕਟਰ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਭਾਰਗੋ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਨੇ ਹਾਈ ਕਮਾਂਡ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ....

Government is becoming reactionary.

ਉਸ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਆਨਰੇਰੀ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਅਤੇ ਜ਼ੈਲਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪੋਸਟਾਂ ਰੀ-ਵਾਈਵ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਐਸ. ਕੇ. ਡੇ. ਵਾਲੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਦੀਆਂ ਪਰੋਸੀਡਿੰਗਜ਼ ਵਲ ਦਿਵਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੀ ਇਥੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਮੀਟ ਕੀਤੀ ਸੀ ਔਰ ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹੋ ਹੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਰੀਵਾਈਵ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ...................

Revenue Minister : It is wrong.

Chaudhri Darshan Singh : This is correct, and I can prove it.

Revenue Minister ; No, no please.

ਚੌਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ; ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਊਜ਼ ਗਲਤ ਨੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ his impression is wrong. ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਊਜ਼ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਂਗ ਹੋ ਸਕਦੇ ਨੇ because they represent the entire State, because they represent every Panchayat in this State. You are to go by the wishes of the people. You cann ot do anything that you like, simply because you have been in power for so many years. ਤੇ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਐਸ. ਕੇ. ਡੇ ਨੇ ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਤੇ ਪ੍ਰੀਜ਼ਾਈਡ ਕੀਤਾ ਔਰ ਕਮਯੂਨਿਟੀ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਉਥੇ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਉਥੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਵਿਊਜ਼ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਇਹ ਵਿਊ ਵੀ ਐਕਸਪਰੈਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜ਼ੈਲਦਾਰੀ ਸਿਸਟਮ ਰੀਵਾਈਵ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ੈਲਦਾਰੀ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਦੇਖ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੰਡੈਮ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰ-ਕਾਰ ਦੇ ਪਿੱਠੂ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਔਰ ਚੁਗਲ ਖੋਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਝੂਠੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਔਰ ਪੁਲਸ ਦੀਆਂ ਝੂਠੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦੇਣ ਦੇ ਸਿਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੀਵਾਈਵ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨਾਲ ਕਲੈਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ ਔਰ ਉਹ ਪੰਚਾਂ ਤੇ ਸਰਪੰਚਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਝੂਠੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦਿਆ ਕਰਨਗੇ ....

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਕੀ ਲੋਕ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ?

ਚੌਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ ਔਰ ਜਿਹੜੀ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਏਗੀ ਉਹ ਨੈਚੁਰਲੀ ਉਸ ਵਲ ਹੀ ਝੁਕਣਗੇ .... (ਘੰਟੀ ਦੀ ਅਵਾਜ਼)

Deputy Speaker : I cannot give you unlimited time. Please wind up. I won't allow you more than one minute.

ਚੌਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ ਜੀ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਜ਼ੈਲਦਾਰੀ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਰੀਵਾਈਵ ਨਾ ਕਰੇ ਔਰ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਔਰ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ even the Revenue Minister feels in the heart of hearts that this institution should not be there.

Revenue Minister ; No, no, please.

Chaudhri Darshan Singh : Well, I put it to you that you may have the opinion of your own party men through secret ballot, and the result will naturally b against you. ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਇਸ ਇੰਸਟੀਚਿਊਸ਼ਨ ਨੂੰ ਰੀਵਾਈਵ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪੰਚਾਇਤ ਰਾਜ ਦਾ ਸਤਿਆਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਔਰ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਕਾਂਗਰਸ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਹਿਤ ਹੈ ਔਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹਿਤ ਹੈ, ਇਹ ਵੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ....

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਛੱਡ ਗਏ ਹੋ। (But the hon. Member has already left the Congress Party.)

ਚੌਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਆਖਰੀ ਗੱਲ ਵਲ ਤੁਹਾਡੀ ਰਾਹੀਂ ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਹੋਇਆ ਸੀ ਹਿੰਦੀ ਐਜੀ-ਟੇਸ਼ਨ ਵੇਲੇ, ਉਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ 43 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਇਕ ਸਾਬਿਕਾ ਮੈਂਬਰ ਸ੍ਰੀ ਲਾਲ ਚੰਦ ਸਭਰਵਾਲ ਨੂੰ ਦੇਣੇ ਪਏ ਹਨ। ਉਹ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਹਿੰਦੀ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਇਕ ਸਰਕਾਰੀ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਕ ਪੁਲਸ ਦਾ ਕਰਮਚਾਰੀ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ

[ਚੌਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ]
ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਹਰਜਾਨਾ ਡੀਮਾਂਡ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਉਸ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਵਲ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਜਾਲੰਧਰ ਦੇ ਲਾਗੇ ਦੋ ਬਸਾਂ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਅਗੇ ਇਕ ਪਰਪੋਜ਼ਲ ਰਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸਨੀ ਬਸਾਂ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਆਪ-ਣੀਆਂ ਹਨ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡਰਾਈਵਰ ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਇਕ ਟਰੀਬਿਊ-ਨਲ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰੇ ਜਿਹੜਾ ਹਰ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ, ਜਿਸ ਦੀ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਕਰ ਕੇ ਡੈਥ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕਰੇ।

प्रिंसिपल रला राम ((मुकेरियां) : उपाध्यक्ष महोदया, मैं इस.....

श्री बाबू दयाल शर्मा : आन ए प्वायंट आफ आर्डर, मैडम। अगर इस हाऊस का कोई मैम्बर किसी दूसरे साथी के साथ इनसानीयत सोज़ बरताव करे तो क्या उस मैम्बर के खिलाफ कोई एक्शन लिया जा सकता है?

उपाध्यक्षा : यह कोई प्वायंट आफ आर्डर नहीं है। (This is no point of order.)

प्रिंसिपल रला राम : उपाध्यक्ष महोदया, मैं इस बजट के लिए जिस में कोई नया कर लागू नहीं किया गया, अपनी सरकार को और वित्त मन्त्री जी को बधाई देता हूं। यह बजट इस लिहाज़ से भी बधाई योग्य है कि इस में चौथी क्लास के एम्पलाईज़ जो हैं उन को डी० ए० की शकल में कुछ इमदाद दी गई है। यह भी एक ऐसी चीज़ है जिस के लिए वित्त मंत्री जी को और गवर्नमैन्ट को बधाई दी जा सकती है और दी जानी चाहिये भी। इस बजट में एक दो विशेष बातें हैं जिन का मैं इस वक्त जिक्र करना चाहता हूं। उपाध्यक्ष महोदया, आप जानती हैं कि जहां तक हमारी तालीम का ताल्लुक है हम सदा इस बात पर टीका टिपणी करते रहे हैं कि हमारी जो ऐजुकेशन का सिस्टम है यह सिंगल ट्रैक ऐजुकेशन है जो लिटरेरी टाइप की है क्योंकि जब एक लड़का मैट्रिक या इन्ट्रमिडीएट पास कर लेता है तो उस के लिये कालेज में जाने के सिवा और कोई रास्ता ही नहीं होता क्योंकि कालेज एजुकेशन के सिवा और कोई प्रबंध भी नहीं होता था। अब यह देख कर बड़ी खुशी होती है और इस के लिये यह गवर्नमैन्ट सराहना के योग्य है क्योंकि इस ने मैट्रिक या हायर सैकंड्री के बाद कोई प्रोफैशन एडाप्ट करने के लिये पालीटैक्नीकस कायम कर दिए हैं और कुछ इण्डस्ट्रियल स्कूल कायम कर दिए हैं और हर लड़का या लड़की हायर सैकंडरी एजूकेशन पास कर लेने के बाद अब सिर्फ कालेज में जाने के लिए ही नहीं सोचेगा, बल्कि किसी टैकनीकल स्कूल में जाने के लिये भी सोच सकेगा। यह बड़ी खुशी की बात है कि हमारे राज्य में टैकनीकल इन्स्टीच्यूशन्ज जो हैं इन की संख्या निरंतर हर साल बढ़ती जा रही है। अब लड़के मैट्रिक पास करके रोज़गार हासिल करने के लिए इन स्कूलों में ट्रेनिंग हासिल कर सकते हैं। हमारी ऐजुकेशन में जो नुक्स था सिंगल ट्रैक का उसे अब दूर करने के लिये इन की प्रोवीज़न की गई है। इस के लिये मैं अपनी सरकार को बधाई देता हूं और साथ ही यह सुझाव देता हूं कि जहां इस ने डिप्लोमा कोर्स तक टैकनीकल एजुकेशन मुफत कर रखी है वहां इसे योग्य विद्यार्थियों को हायर टैक्नीकल एजुकेशन हासल करने के लिए जो इस ने स्कालरशिपस के लिये एमांऊन्ट रखा हुआ है उसे बढ़ा देना चाहिये और साथ ही स्कालर-शिप्स का नम्बर भी बढ़ा दिया जाये क्योंकि इस वक्त उन की तादाद काफी नहीं है। उन के स्कालरशिप्स का एमाऊंट भी बढ़ाया जाना चाहिये। ताकि वे बेफिकर हो करके इस हार्ड

ऐजुकेशन को हासल कर सकें। जहां तक जनरल ऐजुकेशन का तालुक है यह बड़ी खुशी की बात है कि हमारी सरकार ने देश पर आए संकट के टल जाने के बाद आठवीं जमात तक तालीम फिर मुफ्त कर दी है। यह एक ऐसा कदम था जो कि फिर से लिया जाना ज़रूरी था। इस सिलसिले में मैं यह कहना चाहता हूं कि फ्री एजुकेशन बहुत ज़रूरी है मगर इस का बैनिफिट प्राइवेट स्कूलों में पढ़ने वाले बच्चों को भी मिलना चाहिये। अगर अभी इस बारे में देर लगने वाली हो तो पहाड़ी इलाकों में जो प्राइवेट स्कूल हैं उन में तो दसवीं तक शिक्षा को मुफ्त कर ही देना चाहिये। वहां पर यह चीज़ ओवर ड्यू है। उन की हालत बहुत दयनीय है। अब की बार तो फसल तकरीबन सारे पंजाब में तबाह हुई है मगर पहाड़ी इलाका तो पहले भी डैफिसिट ही था और सरकार को उन एरियाज़ में सब से अधिक फैमिन रीलीफ देना पड़ेगा तब ही वह लोग इस संकट से निकल सकेंगे। ऐसी हालत में उन से यह आशा नहीं रखी जा सकती कि वह अपने बच्चों की तालीम का बोझ भी बरदाशत कर सकेंगे। इस लिये मैं अपनी कैबिनट तक यह बात पहुंचानी चाहता हूं कि पहाड़ी इलाकों के प्राइवेट स्कूलों के अन्दर तो बच्चों की तालीम फौरन मुफत कर देनी चाहिये। फिर जब सरकार का हाथ फाइनेंसिज़ की तरफ से खुला हो जाए तो प्लेन्ज़ के हाई स्कूलों और मिडल स्कूलों के अन्दर भी तालीम मुफत कर दी जाए। यह स्टैप ओवर ड्यू है। इस सम्बन्ध में मैं एक बात यह कहना चाहता हूं कि जिन वालदैन की आमदन एक हजार रुपये तक है उन के बच्चे मुफ्त पढ़ें। मगर यह देख कर दुख हुआ कि कई इन्स्टीच्यूशन्ज़ में इस बात को ठीक तरह से इम्पलीमैन्ट नहीं किया गया। मुझे इस बात का पता है कि एक दो कालेजों में दिसम्बर और जनवरी के महीने में गरीब विद्यार्थियों से यह कहा गया कि अभी हम इस नियम को लागू नहीं कर रहे। मैं हैरान हूं कि अगर सरकार ने यह एक फैसला किया है तो कोई वजह नहीं है कि यह सरकुलर चन्द सरकारी इन्स्टीच्यूशन्ज़ में न पहुंचे। यह मेरे नालिज की बात है इस तरह से गरीब लड़कों को दिसम्बर और जनवरी के महीने में जा कर कहा गया। इस तरफ इन को ध्यान देना चाहिये।

उपाध्यक्ष महोदया, हम सभी चाहते हैं कि शिक्षा का स्तर ऊंचा हो। हम सभी यह भी जानते हैं कि यह स्तर बहुत नीचे जा रहा है। इस के कई कारण हैं। एक तो यह है कि सरकार स्टूडैंटस को गाइड्ज़ और हैल्पबुक्स की तरफ से मोड़ नहीं सकी। एक कालेज में मैं गया तो वहां पर मैंने लैक्चर दिया और मैं ने लिनपूल और हैवल की हिस्ट्रीज़ में से कुछ कोट किया। वहां के प्रिंसीपल साहिब उठे और उन्हों ने कहा कि आप ने जिन आथर्ज़ से हवाला दिया है इन लड़कों ने तो उन का नाम भी नहीं सुना होगा क्योंकि यह तो गाइड्ज़ और नोट बुक्स के ऊपर ही उठते हैं। यह बड़ी शोचनीय बात है। और बड़ी से बड़ी क्लास में यही हाल है। इस प्रवृत्ति को दूर किया जाना चाहिये।

दूसरी बात इस के लिये ज़रूरी है टीचर्ज़ के स्टेटस की। जब तक टीचर का स्टेटस ऊंचा नहीं किया जाता तब तक ऐजुकेशन का स्तर ऊंचा नहीं किया जा सकता, आज समाज टीचर को वह दर्जा नहीं देता जो कि दिया जाना चाहिये। समाज उसी व्यक्ति को ऊंचा दर्जा देता है जो नाराज़ होने की सूरत में ज्यादा से ज्यादा नुक्सान पहुंचा सकता है। जो नाराज़ हो कर भी सेवा ही करे समाज उसको निग्लैक्ट करता है। सरकार को इस दोष

[प्रिंसिपल रला राम]

को दूर करने के लिये खास प्रयत्न करने चाहियें। टीचर का दर्जा एक तो इस की तनखाह बढ़ा कर ऊंचा किया जा सकता है। दूसरा तरीका है कि उस की कद्र सोशल फंक्शन्ज़ पर की जाए। अगर टीचर की कद्र नहीं की जायेगी तो यह सोचना गलत बात होगी कि बच्चे के अन्दर सैल्फ रिसपैक्ट आ जायगी। मैं बतौर एक टीचर के यह स्वीकार करता हूं कि ट्यूशन्ज़ लेने के लिये टीचर्ज़ बहुत ही अनुचित तरीके इस्तेमाल करते हैं। मगर इस का दूसरा पहलू यह है कि बिना पैसे के टीचर समाज में खड़ा नहीं रह सकता। और यह स्टेट की ड्यूटी है कि वह विशेष ध्यान दे कर उस के दर्जे को बढ़ाए।

उपाध्यक्ष महोदया, एक बात की ओर मैं आप के द्वारा सदन का ध्यान दिलाना चाहता हूं। यह बात ठीक है कि हम सब भ्रष्टाचार से तंग हैं और चाहते हैं कि यह बन्द हो। मगर इस के लिये तीन एजंसीज़ काम करती हैं, एक तो है गवर्नमैन्ट की। यह खुशी की बात है कि गवर्नमैन्ट इस बुराई को दूर करने की तरफ से लापरवाह नहीं है और सख्त कदम उठा रही है। दूसरी एजंसी है धार्मिक प्रचार की। बदकिस्मती से आज जो धार्मिक संस्थाएं आर्गेनाइज्ड हैं उन में सत्ता की कशमकश पुलीटीकल क्षेत्र से भी ज्यादा है। वह आपस में लड़ते झगड़ते रहते हैं इस लिये उन से ज्यादा आशा नहीं रखी जा सकती। इस तरह से एक ही क्षेत्र रह जाता है ऐजुकेशन का और अगर हम इस को भी इस दृष्टि से टैप नहीं करेंगे तो हम भ्रष्टाचार कभी भी खत्म नहीं कर पायेंगे। भ्रष्टाचार की जड़ें काफी गहरी जा चुकी हैं, समाज में भी और सरकारी कर्मचारियों में भी। इस हालत को सुधारने का तरीका ऐजुकेशन के ज़रिये ही है। इस के लिये ज़रूरी है कि हमारे सारे स्कूलों में रूहानी शिक्षा दी जाये। मेरा मतलब रिलीजस इन्स्ट्रक्शन्ज़ से नहीं है क्योंकि वह सैक्टेरियन हो जायगी मगर रूहानी शिक्षा देने में तो कोई रुकावट नहीं है। उपनिषद, गीता और गुरू नानक की बाणी में रुहानियत है और यह स्कूलों और कालेजों में बच्चों को ठीक आचरण सिखाने के लिये पढ़ाई जानी चाहिए। अगर हम यह नहीं करेंगे तो हम समाज में से भ्रष्टाचार कभी भी निकाल नहीं पाएंगे। इस बात को हमारा सैकूलर करैक्टर बन्द नहीं करता।

इस के साथ ही मैं यह कहूंगा कि अगर हम चाहते हैं कि हम चरित्र के लिहाज़ से ऊपर उठें तो हमें सहशिक्षा यानी कोऐजुकेशन की पालिसी को बड़ा सोच समझ कर लागू करना चाहिये। मैं समझता हूं कि हायर सैकंडरी स्टेज पर को ऐजुकेशन डिज़ायरेबल नहीं है। हां, इस से हायर स्टेज पर जब कि बच्चों में सैंस आफ रिसपोंसिबिलिटी डिवैलप हो जाती है तो यह बरदाशत की जा सकती है लेकिन अगर हम हायर सैकन्डरी स्टेज पर या मैट्रिकुलेशन स्टेज पर इस को जारी करेंगे तो हम अपने जीवन में से भ्रष्टाचार को नहीं रोक सकेंगे।

जैसे कि वैस्ट के अन्दर है अगर हम उसी तरह चेस्टिटी और संयम की नाकद्री करते रहें तो पंजाब का सूबा कैसे तरक्की करेगा? सदाचार गिरता रहेगा। अगर हम इस बात पर सीरियस हैं तो हमें चाहिये कि हम स्टूडैन्टस में यह भावना पैदा करें। इसी लिये मैं ने यह सुझाव दिया है कि गर्लज़ कालेजिज़ और स्कूलों में को-ऐजुकेशन नहीं होनी चाहिये। यह चीज़ हमें अच्छाई की तरफ नहीं ले जायेगी। अध्यक्ष महोदया, गवर्नमैन्ट

को चाहिये कि जो शिक्षा के साधन हैं उन पर ध्यान दे। स्कूलों में शिक्षा एक माध्यम से दी जाती है परन्तु सिनेमा एक और ही ढंग की शिक्षा देता है। इस से स्कूलों और कालिजों में जो शिक्षा दी जाती है वह नष्ट हो जाती है। यह नैतिक जीवन को तबाह करने का साधन बन गया है। मैं आपके द्वारा सरकार को कहूंगा कि वह लड़कों का वहां पर जाना रैस्ट्रिक्ट कर दे। हरेक फिल्म लड़कों के लिए ओपन नहीं होनी चाहिए। इस तरह के कदम स्कूलों और कालिजों के संबंध में उठाने चाहियें। मैं समझता हूं कि इस संबंध में फौरी कदम उठाने की जरूरत है। (विघ्न) मैं सिर्फ यही चाहता हूं कि सिनेमे के बारे में कोई रैस्ट्रिक्शन लगानी चाहिए, क्योंकि जो कुछ स्कूलों कालिजों में पढ़ाया जाता है वह इन के द्वारा जाया हो जाता है।

जहां तक रिसर्च का संबंध है यह ठीक है कि हम रिसर्च के काम में बढ़ रहे हैं लेकिन मैं कहूंगा कि इस के लिये जो ग्रांट पंजाब यूनिवर्सिटी के लिए रखी गई है वह बहुत थोड़ी है। पंजाब यूनिवर्सिटी सराहनीय काम कर रही है। अब जब कि पंजाब यूनिवर्सिटी का काम कई पहलुओं में मुकम्मल हो चुका है इसे ज्यादा से ज्यादा ग्रांट दी जानी चाहिए।

जहां तक साइंटिफिक रिसर्च का संबंध है वैसे तो अन्य देशों के मुकाबले में सारा भारत ही पीछे है लेकिन पंजाब खासा पीछे है। साइंटिफिक रिसर्च को जब तक हम आगे नहीं ले जाते हम गरीबी को दूर नहीं कर सकते।

कल कुछ भाई यहां पर कह रहे थे कि लैंड की सीलिंग 30 एकड़ से ज्यादा होनी चाहिए। मैं यह समझता हूं कि सीलिंग ऊपर करने से कोई साल्यूशन नहीं निकल सकेगा। खुराक की साल्यूशन तो इंटैंसिव कल्टीवेशन में है। चेस्टर बाउल्ज की किताब 'Making of a just Society' में उस ने लिखा है कि जापान में कम से कम 2 एकड़ और ज्यादा से ज्यादा 6½ एकड़ की होलडिंग्ज हैं। लेकिन वह इंटैंसिव कल्टीवेशन के जरिए फूड प्राब्लम को सांल्व करते हैं। अगर हम इस तरफ से ध्यान हटा कर सीलिंग की ओर देंगे तो यह मसला हल होने वाला नहीं। इंटैंसिव कल्टीवेशन के बारे में ध्यान देने की आवश्यकता है। इस के बारे में Agricultural University research कर रही है। यह खुशी की बात है लेकिन जो रुपया इस के लिये रखा गया है वह काफी नहीं। इसलिए इंटैंसिव कल्टीवेशन के लिए रिसर्च की जरूरत है।

जहां तक जनरल साइंस की रिसर्च का संबंध है पंजाब यूनिवर्सिटी को ज्यादा मदद देनी चाहिये। जो ग्रांट रखी गई है वह बिल्कुल नाकाफी है। इस की तरफ ध्यान दिया जाए और इस ग्रांट को बढ़ाया जाए।

Vedic Research Institute, होशियारपुर एक संस्था काफी देर से रिसर्च कर रही है। इस इन्स्टीच्यूट को एक लाख रुपया मिलता था, लेकिन अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि इस बजट में इस संस्था का कोई नाम तक नहीं। ग्रांट के बिना रिसर्च का काम आगे नहीं जा सकता। यह हैरानी की बात है कि सरकार का इस तरह का निगलैक्टफुल एटीच्यूड बन गया है कि इस संस्था का नाम ही गायब है। इस रिसर्च की तरफ सरकार को विशेष तौर पर ध्यान देना चाहिये।

Deputy Speaker : Pandit Chiranji Lal.

Shri Babu Dyal Sharma : On a point of Order, Madam.
Deputy Speaker : I have called upon Pandit Chiranji Lal.

श्री बाबू दयाल शर्मा : जनाब, मेरा प्वायंट ग्राफ ग्रार्डर बहुत जरूरी है, ग्राप इसे सुन लें। यह इनसानियत से ताल्लुक रखता है। (*Interruptions*)

Deputy Speaker : I have called upon Pandit Chiranji Lal. Let the hon. Member, Shri Babu Dayal, allow him to speak.

श्री बाबू दयाल शर्मा : जनाब, यह मेरा हक है कि मैं Point of order raise करूं। ग्राप मेरा प्वायंट ग्राफ ग्रार्डर सुन लीजिए।

Deputy Speaker: Shri Chiranji Lal. (*Interruptions*) (*Noise*)

Pandit Chiranji Lal Sharma : Madam, I cannot proceed smoothly unless the hon. Member on the other side withdraws his point of order.

श्री बाबू दयाल शर्मा : ग्राप मेरा प्वायंट ग्राफ ग्रार्डर तो सुनें। मुझे ग्रफसोस है कि मैं ग्रपने ग्राप बाहर जा नहीं सकता। (*Interruptions*)

Deputy Speaker : I seek the help of the hon. Minister, Shri Mittal ji. The hon. Member from the Treasury Benches is obstructing the proceedings of the House.

श्री बाबू दयाल शर्मा : जनाब, ग्राप मेरा प्वायंट ग्राफ ग्रार्डर नहीं सुनतीं। मैं प्रोटैस्ट करता हूं। मेरी टांग में फ्रैक्चर है। मैं खुद बाहर जा नहीं सकता। मैं point of order raise करना चाहता हूं ग्रौर ग्राप इस की इजाजत नहीं देतीं।

Deputy Speaker : This is my discretion. I do not want that the proceedings of the House be disturbed.

श्री बाबू दयाल शर्मा : मेरा प्वांयट ग्राफ ग्रार्डर सुनिए।

Deputy Speaker : Order please, ...(noise)

Shri Jagan Nath : On a point of order, Madam.

Deputy Speaker : Order please, (Noise)

श्री बाबू दयाल शर्मा : ग्रगर ग्राप मेरा प्वायंट ग्राफ ग्रार्डर नहीं सुनना चाहतीं तो मुझे बाहर पहुंचवा दीजिए। मैं खुद जा नहीं सकता, ग्राप सारजेंट एट ग्रार्मज़ को हुक्म दीजिए ग्रौर मुझे बाहर निकाल दीजिए। (विघ्न) (शोर)।

Deputy Speaker: Order please.

चौधरी नेत राम : On a point of order, Madam। मैं ग्रापकी रूलिंग इस बात पर चाहता हूं कि क्या किसी मैम्बर को point of order raise करने का हक है या नहीं ?

Deputy Speaker : It is my discretion to allow a point of order. He is wasting the time of the House.

श्री बाबू दयाल शर्मा : वक्त तो ग्रब ज्यादा हो रहा है इस तरीके से मेरा प्वायंट ग्राफ ग्रार्डर ग्राप सुन लें ग्रौर ग्रगर ग्राप नहीं सुनना चाहतीं तो मुझे बाहर निकलवा दें।

Comrade Shamsher Singh Josh : On a point of Order, Madam.

Deputy Speaker : Please sit down.

Comrade Shamsher Singh Josh : Madam, I rose on a point of order because I wanted to have the ruling of the Chair on a very important matter. The hon. Member on the other side is casting aspersions on the Chair.

उपाध्यक्षा : इस हाऊस में चेयर पर एस्पर्शन्ज़ होती ही रहती हैं। संजीदगी से कार्रवाई को चलने नहीं दिया जाता। (Aspersions are often cast on the Chair in this House and the business is not allowed to be transacted smoothly.)

श्री बाबू दयाल शर्मा : मोहतरिमा डिप्टी स्पीकर साहिबा, मेरा प्वायंट आफ आर्डर सुन लीजिए या सारजैंट एट आर्मज़ की मारफत मुझे बाहर निकलवा दीजिए। मैं तो खुद suffer करना चाहता हूं। मैं खुद चल नहीं सकता। वह मुझे गोदी में उठा कर बाहर निकाल दें।

उपाध्यक्षा : आप का रवैय्या ही ऐसा है कि आप को point of order raise करने की इजाजत नहीं दे सकती। यह मेरी डिस्क्रीशन पर है। (विघ्न) (शोर) आप हाऊस की डिगनिटी को मेंनटेन नहीं करना चाहते। (The attitude of the hon. Member is such that I cannot allow him to raise a point of order. It is in my discretion to allow a point of order or not. (*Interruption*) (*Noise*) The hon. Members do not want to maintain the dignity of the House.)

श्री बाबू दयाल शर्मा : मैं हाउस की डिगनिटी को कायम रखने के लिए ही तो यह point of order raise करना चाहता हूं और पूरी जिम्मेदारी से बात करना चाहता हूं। मुझे जो यह जरूरी प्वायंट आफ आर्डर है इस को रेज़ करने दिया जाए। (विघ्न)।

Deputy Speaker : Sardar Ajmer Singh ji, will you kindly help me ?

Minister for Revenue : I have come for this purpose. Madam, the hon. Member wants to raise a point of order and under the rules when anybody wants to raise a point of order, he should be heard. There is no discretion with the Chair.

उपाध्यक्षा : देखिये, यह चेयर की डिस्क्रीशन पर है। आप चेयर को चैलेंज नहीं कर सकते। मैं ने आप को कम अज़ कम छः दफा दरखास्त की है ....: (Please listen. It is the discretion of the Chair to permit a point of order. He can not challenge the Chair. I have requested the hon. Member at least six times....)

Minister for Revenue : Madam, I think, the hon. Member is one of the quietest Members in the House and he may be allowed to raise his point of order. Moreover, to raise a point of order is the right of a Member which should be conceded. There is no discretion with the Chair.

उपाध्यक्षा : आप इन का पिछला रिकार्ड तो देखें कि कितनी दफा यह सही प्वायंट आफ आर्डर उठाते हैं (The hon. Minister may please see the previous record of the hon. Member to know as to how many times he has raised correct points of order.)

Minister for Revenue : I do not want to join issues with you, Madam, on this point. But again I respectfully submit that not to allow him to raise his point of Order will not be justified under the circumstances. We have seen Members from the Opposition raising point of order after point of order.

उपाध्यक्षा : तो क्या आप चाहते हैं कि मैं रूल्ज पढ़ कर सुना दूं ? (Does the hon. Minister want that I should read out the relevant Rule?)

Minister for Revenue : I submit, Madam, that you may allow him to raise his point of order.

Deputy Speaker : This is my discretion. I do not allow.

Minister for Revenue : Then why to create unpleasantness on this point ? (*Interruptions*)

उपाध्यक्षा : मैं रूलिंग पार्टी से यह तवक्को नहीं रखती कि इस तरह से रौडीज़म की हौसला अफज़ाई की जाए। (I never expected from the Ruling Party that rowdyism would be encouraged in this way.)

Pandit Chiranji Lal Sharma : Madam, I cannot proceed with my speech so long as the hon. Member, Shri Babu Dayal, does not allow me to do that.

Deputy Speaker : The hon. Member may start his speech. (*Interruptions*)

श्री बाबू दयाल शर्मा: पहले मेरा प्वायंट आफ आर्डर तो सुन लिया जाए, फिर जो चाहें सो करें। आप बगैर सुने कैसे कह सकती हैं कि यह बेमायनी है ? आप मेरे हक को कैसे रोक सकती हैं ? (विघ्न)।

Deputy Speaker : I would request the hon. Member, Pandit Chiranji Lal, to start his speech.

Pandit Chiranji Lal Sharma : Madam, either the hon. Member, who is creating disturbance, should be removed bodily from the House or his point of order should be heard so that I may be able to start my speech.

Voices from the Opposition : He should be bodily removed.

Deputy Speaker : Sardar Ajmer Singh Ji, I would request you to ask the hon. Member not to create disturbances otherwise I will have to adjourn the House.

Pandit Chiranji Lal Sharma : Madam, my submission is that the House should not be adjourned because of the attitude of certain hon. Member of this House.

Comrade Shamsher Singh Josh : Madam, I may submit that it is not a question of any party. You may reject the point of order but you must listen to him. (*Interruptions*)

Voices: He should be removed from the House.

चौधरी नेत राम : यही तो हम कहते हैं कि इस तरह से हमारा हक भी मिल जाएगा और यह मैम्बर भी खामोश हो जाएगा ; आप इस को एक दफा सुन तो लें।

Pandit Chiranji Lal Sharma : Madam, I can proceed with my speech provided I am permitted to do so by the hon. Member on the opposite. There are two alternatives. Madam, either you permit him to raise his point of order and if you are not pleased to do it, he should be asked to maintain order in the House. The House cannot and should not be adjourned

because of the attitude of an hon. Member . I am afraid , if I start my speech then the time, which my hon. friend on the opposite is adament to take in this manner will be deducted from my time.

उपाध्यक्षा : आप ने बहुत अच्छा सुझाव दिया है। अगर कोई ऐसा मौका हो तो सोचा जा सकता है। मगर यह मुआमला हाउस की डिगनिटी को रेज़ नहीं करता (The hon. Member has given a very good suggestion but it can be considered if there is an appropriate occasion. Now this matter does not raise the dignity of the House.)

Excise, Taxation and Capital Minister : You will kindly agree with me.. (*Interruption*)

श्री बाबू दयाल शर्मा: देखिए, आप मेरे प्वायंट आफ आर्डर पर कैसे आब्जैक्शन कर सकते हैं ? This is my right to rise on a point of order इस का मतलब तो यह है कि मैं प्वायंट आफ आर्डर पर खड़ा ही नहीं हो सकता। (विघ्न)

एक्साईज, टैक्सेशन तथा राजधानी मन्त्री : मैं अर्ज करूंगा कि वैसे तो आपकी मर्ज़ी है मगर अगर आप इजाज़त दे दें तो इस से कोई फर्क नहीं पड़ता। इस से हाउस की डिगनिटी बढ़ेगी ...।

Deputy Speaker : The matter is between the Chair and an hon. Member and I am sorry that the hon. Minister is supporting a Member. (Interruptions)

आवाज़ें : मिनिस्टर तो इस को स्पोर्ट करते हैं।

श्री बाबू दयाल शर्मा : मैं तो, डिप्टी स्पीकर साहिबा, हाउस की डिगनिटी को और ऊंचा ले जाना चाहता हूं। जब किसी मेम्बर का राईट एनकरोच होता है तो उस को हक है कि वह प्वायंट आफ आर्डर रेज़ करे। मैं इस तरह निकलने को तैयार नहीं। आप अपने मार्शल को कहें कि वह मुझे गोदी भर कर बाहर निकाल दे। मैं अपने राईट को छोड़ना नहीं चाहता।

[*Mr. Speaker in the Chair*]

Mr. Speaker : What is the difficulty ?

Pandit Chiranji Lal Sharma : Mr. Speaker, I was called upon by the hon. Deputy Speaker to start my speech. In the meantime the hon. Member, Shri Babu Dayal, wanted to raise a point of order and the Deputy Speaker was pleased not to permit him. This very factor has taken 13 minutes of this August House and I have not been able to start my speech.

Mr. Speaker : Unfortunately I am not in a position to say anything. Has the Deputy Speaker taken a decision ?

Pandit Chiranji Lal Sharma : Sir, the Deputy Speaker has been pleased to say that it is within her discretion to permit or not to permit a point of order.

Mr. Speaker : What is your point of order, Mr. Babu Dayal ? The hon. Member should please state his point of order.

11.00 a.m.

श्री बाबू दयाल शर्मा : मेरा प्वायंट आफ आर्डर यह है कि क्या हाउस इस बात के लिए तैयार है कि मुझे ऐसी हालत में जब कि मेरी टांग खराब है, अपने दरवाजे से मेरी सीट तक पहुंचाने के लिये कोई इन्तज़ाम करे ? और न इन्तजाम करे तो मुझे हाउस से बाहर निकाल दिया जाए। जब मेरी टांग ठीक हो जायेगी तो मै फिर हाऊस में आ जाऊंगा।

श्री अध्यक्ष : अगर आप नहीं आ सकते तो न आएं । (If the hon. Member is unable to attend the House then he need not do so.)

श्री बाबू दयाल शर्मा : बेशक आप मुझे सारजेंट एट आर्म्ज़ से बाहर निकलवा दीजिए । मैं नहीं मानता ।

Mr. Speaker : The hon. Member is wasting the time of the House. This is no point of order. I would request the hon. Member Pandit Chiranji Lal Sharma to proceed with his speech.

श्री बाबू दयाल शर्मा : जनाब, मेरा कोई इन्तज़ाम किया जाना चाहिये । वरना मैं हाऊस से वाक-आऊट कर जाऊंगा ।

Mr . Speaker : The hon. Member may, if he so desires, withdraw from the House.

श्री बाबू दयाल शर्मा : आप को इन्तज़ाम करना पड़ेगा । आपने डिप्टी स्पीकर का तो किया हुआ है । उनको हाऊस में गाड़ी पर बिठा कर ले जाया जाता है । मुझे भी एक चेयर चाहिये जिस पर बैठ कर मैं यहां आ सकूं । चेयर को इस का इन्तज़ाम करना चाहिए ।

Mr. Speaker : I would request the hon. Revenue Minister to ask the hon. Member Shri Babu Dayal Sharma to keep silent.

Chaudhri Darshan Singh : Sir, he should be physically removed from the House.

श्री बाबू दयाल शर्मा : जनाब, बेशक मुझे फिज़ीकली रिमूव करवा दिया जाए मैं इस बात के लिये तैयार हूं लेकिन मेरा यह राईट है कि मेरा अन्दर आने का इन्तज़ाम किया जाए, खास कर ऐसी सूरत में जब मेरी टांग खराब है और मैं चल नहीं सकता । मुझे बेशक आदमियों के कंधे पर बिठा के अन्दर आने का इन्तज़ाम कर दिया जाए लेकिन चेयर को यह इन्तज़ाम करना चाहिए ।

Pandit Chiranji Lal Sharma : Sir, you have been pleased to allow the hon. Member Shri Babu Dayal Sharma to raise his point of order and yet he is.......

Mr. Speaker : The Deputy Speaker was right in not listening to the hon. Member, Shri Babu Dayal Sharma. I will take these 13 minutes from the time of the Treasury Benches or at least the hon. Member Shri Babu Dayal will not get time to speak.

श्री बाबू दयाल शर्मा : मैं नहीं जाता इस तरह से । मुझे हाऊस से बेशक निकलवाया जाए । मैं कैसे जाऊं ? मेरी टांग खराब है । मुझे सारजेंट के ज़रिये उठवा के फिकवा दिया जाए । लेकिन, स्पीकर साहिब, आप को यह इन्तज़ाम करना पड़ेगा । मेरा यह राईट है । वरना मैं हाऊस में नहीं आऊंगा और प्रोटैस्ट के तौर पर वाक आऊट करूंगा ।

Mr. Speaker : I do not care. He may, if he so desires, withdraw from the House. He should feel ashamed of his conduct. He has not got the decency to obey the Chair. He is not listening to the Speaker and the Deputy Speaker.

पंडित चिरंजी लाल शर्मा (गनौर) : स्पीकर साहिब, कई रोज़ से हाऊस में बजट पर बहस चल रही है और ट्रैज़री बैंचिज़ की तरफ से टैक्स फ्री बजट कहा गया है और इसकी

वजह से कि अब की दफा कोई नया टैक्स नहीं लगाया गया, फाइनैन्स मिनिस्टर को और गवर्नमैण्ट को कांग्रैचुलेट किया जा रहा है। लेकिन मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूं कि अभी 31 मार्च दूर है। जब बजट सैशन खत्म हो कर मैम्बर्ज घर वापस चले जाएं तब समझिए कि यह टैक्स फ्री बजट है। वरना आनरेबल मैम्बर्ज को यह पता है कि टैक्सेशन बिल ऐट दा फेग एण्ड आफ दा सैशन लाया गया था और पास करवाया गया था। इसलिये मुझ खतरा है कि ऐसा फिर हो सकता है और मैं इसी तलख तजरुबे की बिना पर फाइनैंस मिनिस्टर को या गवर्नमैण्ट को कांग्रैचुलेट करने के लिए तैयार नहीं हूं।

यह भी कहा गया है कि यह बजट सोशलिज़म लाने वाला बजट है। और भुवनेश्वर में कांग्रेस ने जो सोशलिज़म के बारे में रेज़ोल्यूशन पास किया था उस को अमली जामा पहनाने के लिये यह बजट लाया गया है। The Finance Minister in his speech showed a tremendous capacity to create illusion in the minds of the people. There are big words in the speech. बड़े खूबसूरत तरीके से लागलपेट कर यह कहा गया है।

WALK OUT

श्री बाबू दयाल शर्मा : मैं प्रोटैस्ट के तौर पर बाहर जा रहा हूं (Shri Babu Dayal Sharma staged a walk out.)

GENERAL DISCUSSION ON THE BUDGET (NOT CONCLUDED)

पंडित चिरंजी लाल शर्मा : लेकिन हालत यह है कि गरीब किसान और मज़दूर भूख से मर रहा है जिसको अगर सुबह रोटी नसीब हो जाए तो शाम को भूखा रहना पड़ता है। अगर यही सोशलिज़म है तो मैं गवर्नमैन्ट को चेतावनी देना चाहता हूं कि गरीब के सब्र का पैमाना लबरेज़ हो चुका है, वह इस हकूमत को बिल्कुल बरदाश्त नहीं कर सकता। कितने अफसोस की बात है! हकूमत अपनी हो, और अपना राज हो तिस पर बड़े बड़े दावे भी करती हो और लोगों को खाने के लिये टुकड़ा भी नसीब न हो।

इनके सोशलिज़म का नमूना देखना हो तो वह मिस्टर संजीवैया जो सैन्टर के मिनिस्टर हैं, जब वह कांग्रेस के प्रैज़ीडैण्ड थे तब उन्हों ने एक ब्यान दिया था, वह मैं यहां कोट करता हूं।

> "In this party the paupers had become millionaires. One class of people has improved its lot after Independence. They are the politicians in office, high officials and businessmen who are hand in glove with the politicians... ......"

[*Deputy Speaker in the Chair*]

डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं नहीं कह रहा यह सब, यह तो इन की कांग्रेस का एक हैड कह रहा है। मैं तो महज़ उन्हें वरबेटिम कोट कर रहा हूं। अभी कल ही हमारे पंडित मोहन लाल जी ने स्पीच पढ़ी थी। वह एक काबिल वकील हैं। मुझे उनकी काबलियत का एहतराम है लेकिन शर्म आती है उनकी उस बात पर जो उन्होंने सफेदपोशी पर और जैलदारी को बरकरार करने के बारे में कही। उन्हों ने कहा कि बिटवीन दी ज़मींदार

[पंडित चिरंजी लाल शर्मा]

और गवर्नमैंण्ट कोई लिंक नहीं रहा। लेकिन क्या उन्हें नहीं पता कि जिला परिषद, ब्लाक समिति और मैम्बरान पंचायत लिंक मेनटेन नहीं करते। आज सफेदपोशी और जैलदारी को फिर से बरकरार करके इन जिला परिषदों को, ब्लाक समितियों को और मैम्बरान पंचायत को सुपरसीड करना चाहते हैं। और यह सफैद पोश और जैलदार कौन हैं ? मैं बताना चाहता हूं कि वे वह लोग हैं जिन्होंने उन लोगों की गर्दनों पर कुल्हाड़ा चलाया है जो कि जंगे आजादी लड़ रहे थे। इनकी तलवारें उनकी गर्दनों पर हैंग करती थीं और जो ब्रिटिश हकूमत के इशारे पर देशभक्तों को मौत के घाट उतरवा रहे थे। और हमारी आजाद गवर्नमैंण्ट जैसे ही वजूद में आई तो इस ने सब से पहले जैलदारी और सफैदपोशी को उड़ाया। मैं पूछना चाहता हूं कि इन 17 सालों में कैसे इन के बगैर काम चलता रहा और अब एकदम से कैसे लिंक टूट गया है ? यह बात इस तरह से होगी कि जैलदारी को, सफैदपोशी को बरकरार करने की बात इस तरह से की गई है जैसे 154 मैम्बरान असैम्बली के होते हुए कोई कहे कि यहां पर गवर्नर रूल हो जाए। आज के डैमाक्रैटिक सैटअप में इसका विरोध होगा। तो यह कैसे सोचते हैं कि हम इस सफैदपोशी और जैलदारी को बरकरार होते हुए टौलरेट कर लेंगे। मैं यही नहीं कहता कि यह आपोजीशन इसका विरोध करती है, बल्कि जो भाई उस तरफ बैठे हुए हैं अगर उनसे पूछा जाये कि अपने दिल पर हाथ रख कर सही सही यह बतलाओ कि पंडित जी जो क़दम उठा रहे हैं वह ठीक है तो उन्हीं के ज़रिए यह जवाब मिलेगा कि यह बिल्कुल अनडैमोक्रैटिक है। और पंजाब की जनता डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं बतलाना चाहता हूं कि इस के खिलाफ बगावत करेगी। माफ करना, डिप्टी स्पीकर साहिबा, फिर इन का नाम जैल सेवक और उपजैल सेवक रख रहे हैं यानी गधे का नाम कीरतराम रखा जा रहा है। कहां राम राम कहां टैंटैं ! मुझे सख्त अफसोस होता है इनके इन कारनामों पर । जैलदारियों को क्रियेट करने के लिये इन्हों ने एमरजेंसी का नाम लेकर तीन हजार पटवारियों की गर्दन पर कुल्हाड़ा चलाया। इसी तरह चार पांच सौ क्लर्कों को हटा कर ए० डी० सी० लगाए गए। अब इन्हें उन पटवारियों को, क्लर्कों को लगाने का फिक्र नहीं। अब यह कहते हैं कि नेक आदमी चाहिएं। भला मुआफ करना जैलदारी और सफेदपोशी में नेकी का क्या काम? वह भला 300 रुपया सालाना लेकर क्या सुबह से शाम तक जूते तोड़ते फिरेंगे ? नहीं, वे वहां पर उस जैल में लठ गाड़ देंगे। वही बात है कि पुरानी शराब नई बोतल में। मैं पूछना चाहता हूं कि क्या यह सोशलिज़म का नमूना है जो जैलदारी की इंट्रोडक्शन से करने जा रहे हैं ? मेरे दिल में सरदार अजमेर सिंह जी का बहुत एहतराम है क्योंकि वह बहुत अच्छे वकील भी हैं और जमींदारी का भी उनको तजरुबा है। लेकिन मालूम नहीं कि उन को क्या महसूस हुआ जिसकी वजह से उन्हें फिर से जैलदारी सिस्टम लाने की जरूरत पड़ी। यहां पर socialistic pattern of society का बड़ा ढंढोरा पीटा जाता है लेकिन आप सर्विसिज की हालत को देखें। मैं आप की वसातत से Estimates Committee, which was elected by

this House की रिपोर्ट की तरफ हाउस की तवज्जोह दिलाना चाहता हूं। इस में लिखा है:—

"The Committee were further surprised to note that about 18,000 teachers, although working in the Department for a number of years were not confirmed. This is rather a sorry state of affairs. How can a teacher, who is not even certain about his own future in the Department be expected to put his best in his job ?

The Committee, therefore, strongly recommend that not only the seniority lists of the teachers should be finalised immediately but all the teachers who have put in two or three years service should also be confirmed."

इतनी जबरदस्त डिस्कंटैंटमैण्ट है। 18,000 टीचर्ज़ के हकूक का जनाज़ा निकलता है मगर हमारी हकूमत उधर ध्यान नहीं देती। The Teachers are the backbone of democracy and the cream of the intelligentsia. May I know from the Government the reasons as to why they have not been confirmed when they have put in a number of years of service ? I know no cogent explanation can be given by my hon. Friends sitting on the Treasury Benches. उन टीचर्ज़ की पहुंच स्कूल की चारदीवारी तक ही महदूद है और अगर कोई सीधा रिप्रेज़ेंट करे उस का डी० आई० या ए० डी० आई० कान पकड़ता है और उसे बिना नोटिस दिए ही बाहिर निकाल दिया जाता है क्योंकि वह कन्फर्मड नहीं। डिप्टी स्पीकर साहिबा, आम तौर पर गवर्नमैण्ट सर्वेंट्स का एक साल का प्रोबेशनरी पीरियड होता है लेकिन हमारी सरकार का बाबा आदम निराला है। यहां पर 10, 10 साल की सर्विसिज़ वाले लोग टैम्प्रेरी बैठे हैं। इस के इलावा इरीगेशन पटवारियों के ग्रेड्ज़ की तरफ मैं इरीगेशन मिनिस्टर साहिब का ध्यान दिलाना चाहता हूं। मैं मंत्री महोदय को याद दिलाना चाहता हूं कि उनका डैज़िग्नेशन बदल कर आप ने Irrigation Booking Clerk बनाया था। और आप ने वादा किया था कि उनकी तनखाहें बढ़ायेंगे।

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : बढ़ा देंगे।

पंडित चिरंजी लाल शर्मा : पिछले महींने की 7 तारीख को रोहतक में पटवारियों का डैपुटेशन जब मिला तो they were not satisfied. मैं नहीं समझ सका कि इरीगेशन के पटवारी जो ज्यादा फिरने की ड्यूटीज़ अदा करते हैं उनको रैवेन्यू पटवारीज़ के एट पार क्यों नहीं ट्रीट किया जाता और उन्हें बराबर के ग्रेड्ज़ क्यों नहीं दिए जाते। वजीर साहिब ने कहा था कि हम बढ़ा देंगे। अगर ऐसा करें तो अच्छी बात है। लेकिन क्या उनकी तनखाहें आप रिट्रोस्पैक्टिव इफेक्ट से बढ़ायेंगे ? डिप्टी स्पीकर साहिबा, परसों जब मैं असैम्बली हाल से निकल कर गया तो पंजाब के Government Ayurvedic Dispensaries के हकीम वहां इकट्ठे हुए हुए थे। मैं ने उन से पूछा कि क्या बात है। वह कहने लगे कि हम चार साल की क्वालिफिकेशन के हैं और पुराने तजरुबेकार हैं लेकिन हमारी तनखाहें उन से कम हैं जो पांच साल की डिग्री लेकर आए हैं। गवर्नमैण्ट ने दो Assistant Directors of Ayurvedic की पोस्ट्स एडवर्टाइज़ की थीं:—

Persons with four years' degree course are entitled or qualified for these posts.

[पंडित चरंजी लाल शर्मा]

यह रिसपांसिबल पोस्ट्स हैं उन के लिए तो चार साल की क्वालिफिकेशन के आदमी लिए जाते हैं लेकिन जो न्यू एप्वायंटमैण्ट्स पांच साल की क्वालिफिकेशन के लोगों की कर रहे हैं उन को ज्यादा तनखाहें दी जा रही हैं। इस से सर्विसिज़ के अन्दर डिस्कंटैण्टमैण्ट न आए तो और क्या हो ? आज हमारी सर्विसिज़ के अन्दर कम्पलीट डीमारेलाईज़ेशन है, nobody considers himself to be secure. जब वह सुबह आफिस में आते हैं तो वह समझते हैं कि पता नहीं शाम तक हम सर्विसि में रहेंगे या नहीं। उन के ग्रीवेंसिज़ को दूर करने के लिए और उन के अन्दर कंटैण्टमैण्ट लाने के लिए मैं सजैस्ट करता हूं कि पंजाब के अन्दर एक High Powered Commission मुकर्रर किया जाए जिस का हैड कोई Judge of the High Court या Retired Judge of the High Court या कोई आई० सी० एस० आफिसर हो जो गवर्नमैन्ट सर्वेंट्स की डे-टू-डे शिकायात को सुने। आप सैक्रिटेरिएट में जा कर देखें अफसर बेचारे रोते हैं, वह कहते हैं कि हमारीअपनी ज़मीर नहीं है। Uncertainty is prevailing in the State. There should be a High-Powered Commission to look into their day-to-day grievances. This Commission should see that grave injustice is not done to them. हम रोज़ देखते हैं जिन अफसरों के साथ नाइन्साफियां होती हैं वह जब कोर्टस में जाते हैं तो कई कई हज़ार की डिगरियां सरकार के खिलाफ होती हैं और हाई कोर्ट के आर्डर्ज़ से उन को रीइन्स्टेट किया जाता है। जिस आदमी में गवर्नमैन्ट इंट्रैस्टिड हो या कोई और बड़ा आदमी दयाल हो जाए उसे 50 दूसरे आफिशियल्ज़ को सुपरसीड करके तरक्की दे दी जाती है जिस से दूसरे एम्पलाइज़ के दिलों में फ्रस्ट्रेशन आती है। इस लिए जरूरी है कि यहां पर एक High Powered Commission बनाया जाना चाहिए जो सर्विसिज़ के day-to-day grievances को सुने। मुझे बताया गया था कि यहां पर जब ढिल्लों साहिब स्पीकर थे तो वह एसेम्बली के आफिशियल्ज़ की शिकायात सुना करते थे। इसी तरह जब तक High-Powered Commission नहीं बनाया जाता मैं सजैस्ट करूंगा कि मिनिस्टर कंसर्न्ड अपने डिपार्टमैण्ट के आफिशियल्ज़ की शिकायात सुनें and they should see that grave injustice is not done to them. ऐसी बातों का तो किसी जगह पर गवर्नमैण्ट की तरफ से ज़िक्र नहीं किया जाता लेकिन मुर्गीखाने खोलने की और सूअर पालने की बातें करते रहते हैं। डिप्टी स्पीकर साहिबा, वेस्टफुल एक्सपैन्डीचर कर के अन-नैसेसरी पोस्टस बढ़ाई जाती हैं। एस्टीमेटस कमेटी की रिपोर्ट में लिखा है।

"The Committee after having considered the organizational set up of the Department feel that there is not much justification for the two posts of Joint Directors in the scale of Rs. 1800-100-2000 when there are posts of a Director, four Deputy Directots and 12 Assistant Directors—"

यहां बहुत सारी अननैसेसरी पोस्टस क्रियेट की जा रही हैं। डी. डी. ऐण्ड पी. ओ. बी. डी. ऐण्ड पी. ओ. ऐस. सी. पी. ओर., बी. ऐल. ई. ओ. बगैरा न जाने कितने अफसर हैं जिन की गिनती

नहीं की जा सकती । जिसे देखते हैं कि फायदा देना है उसके आगे ओ लगा देते हैं और उनकी एक कतार की कतार खड़ी कर दी है । जो गरीब छोटे मुलाज़िम हैं उन पर कुल्हाड़ा चलाया जा रहा है । ज़िला में अब डी. सी. के पास क्या काम रह गया है ? जुडीशल केस अब वह नहीं करता, रवेन्यू के वह नहीं करता and they are entrusted to the A. D. M. with powers of Collector. D.C. is now more or less a Development Officer. तो डिवैल्पमैन्ट के कामों के लिए डी. सी. जब ज़िला में बैठा है तो फिर डी० डी० ऐंड पी० ओ० और दूसरे इतने सारे ओज़ की क्या ज़रूरत है, सिवाए इस के कि वह कारें और जीपें लिये फिरते हैं । This is nothing but wasteful expenditure. यह तो लोगों की खून पसीने की कमाई पर डाका डाला जा रहा है । इस लिए मैं सुझाव देता हूं कि इन गैर ज़रूरी पोस्ट्स को खत्म किया जाए । डिप्टी स्पीकर साहिबा, जब चौधरी चांद राम जी बोल रहे थे तो मैं आपकी जगह बैठा था और मुझे उन की बात सुन कर बड़ा अफसोस हुआ । उन्हों ने शायद किन जज़बात में आ कर यह बात कह दी हरियाणा के बारे में कि रोहतक में सब कुछ हो रहा है और हरियाणा में सब कुछ हो रहा है । काश कि चौधरी चांद राम की बजाए कोई और ऐसी बात कहता । उन्हों ने मेरे अपने गांव खरल में जन्म लिया है, हरियाणा का पानी पिया है, अन्न खाया है और हवा खाई है और फिर यह कहते हैं कि इस हकूमत की तरफ से हमारे हरियाणा के हकूक की पूरी हिफाज़त की जा रही है । मैं कहता हूं कि ऐसी बात कहना लोगों के साथ सरासर धोखा है और मैं बड़े ज़ोर से कहता हूं कि our rights are being very ruthlessly trampled.

एक आवाज : पंडित जी, जरा आराम से बोलिए ।

पंडित चिरंजी लाल शर्मा : आप कहते हैं कि मैं आराम से बोलूं । काश कि आप यह फिकरा कहने से पहले अपने सीने पर हाथ रख कर सोच लेते । मैं गुज़ारिश करता हूं कि अब अप्पर हाउस के इलैक्शन होने वाले हैं, उस में देख लें कि क्या हो रहा है । (*Interruptions by Shri Bhagwat Dayal Sharma*) डिप्टी स्पीकर साहिबा, अच्छा हुआ कि पंजाब प्रदेश के कांग्रेस प्रधान भी आ गए हैं और अब मैं वह चीज़ कहने लगा हूं जो सीधी उन्हें हिट करती है । वह यह है कि चौधरी प्रताप सिंह दौलता साहिब, जो एम० पी० थे, की मेरे पास एक चिट्ठी है (घंटी) । तो मैं हरियाणा के हकूक का जिक्र कर रहा था कि उनकी कितनी हिफाजत हो रही है । हरियाणा से सिवाए चौधरी सुलतान सिंह के और किसी को वहां के लिये टिकट नहीं मिला है और बाकी के सारे के सारे दूसरे रिजन के आदमी वहां जा रहे हैं । चौधरी मुख्तियार सिंह जी ने जब उनको टोका तो चौधरी चांद राम जी बोले कि मैं आप से ज़्यादा पढ़ा हुआ हूं । अरे भाई, अगर आप ज़्यादा पढ़े हुए हैं तभी तो आप यहां बैठे हैं और मास्टर गुरबन्ता सिंह जी वहां बैठे हैं । अगर कम पढ़े हुए होते तो आप वहां बैठे होते । आज कल के राज में तो ज़्यादा पढ़े होना डिसक्वालिफिकेशन है । (हंसी) (घंटी) तो मैं अर्ज करता हूं कि आप चाहे सर्विसिज़ में देख लें, ऐजूकेशन में देख लें, इन्डस्ट्री और मैडीकल में देख लें, हमारे हरियाणा

[पंडित चिरंजी लाल शर्मा]

का नामो निशान नहीं है। We have not even ten or twelve per cent representation in the services. मैं अर्ज़ करता हूं कि मैं यह बात किसी रिजनलिज़्म का शिकार हो कर नहीं कर रहा हूं, लेकिन मुझे तो हैरानी इस बात की हुई कि यह दलील एक ऐसे मैम्बर की तरफ से दी गई जो हरियाणा प्रांत के हैं और अगर बजट को गौर से देखा जाये तो आप देखेंगे कि यह हकीकत के खिलाफ है कि हमारे रिजन की रक्षा हो रही है। डिप्टी स्पीकर साहिबा, अब मैं एक बात इन रिजनल कमेटियों के बारे में कहना चाहता हूं कि they are nothing but a farce. They are white elephants. फिर यह दो रिजनल कमेटियां ही नहीं हैं, आगे इन की बहुत सारी सब-कमेटियां भी हैं। रिजनल कमेटी का हर एक मैम्बर किसी न किसी सब-कमेटी का मैम्बर है। उनकी मीटिंगें होती हैं, उनके जुदा आफिसिज़ हैं और सारा अमला फैला है। इन के अलावा अगर इस हकूमत की दूसरी कमेटियों का हिसाब लगाया जाए तो आप देखेंगे कि they are running into hundreds. मैं अर्ज करूंगा कि सरकार इस वेस्टफुल एक्सपैण्डीचर की तरफ फौरी तौर पर ध्यान दे। आपने अखबारों में पढ़ा होगा कि छागला साहिब ने ब्यान दिया था कि उन्होंने सिर्फ ऐजूकेशन के महकमा की 300 कमेटियां अबौलिश की हैं और उन्हों ने कहा कि मैं इन कमेटियों से तंग आ गया हूं। हमारी जो यह कमेटियां हैं करती क्या हैं? यहां फुल स्टाप लगा दो, यहां से डैश हटा दो, यहां तीन महीने कर दो और वहां छः महीने कर दो: बस यही होता है। तो मैं अर्ज़ करता हूं कि इन कमेटियों को, जो महज़ सफैद हाथी हैं, अबालिश किया जाए। इस से हमारे बजट को काफी फायदा होगा। अब मैं एक दो चीजें अपने हल्के के बारे में कहता हूं।

उपाध्यक्षा : अब जब आप का वक्त खत्म हो गया है तो आप अपने हल्के की तरफ आए हैं। पहले और और बातें करते रहे। (Now when the time of the hon. Member is almost over he wants to say about his constituency. Before this he has been saying other points.)

पंडित चिरंजी लाल शर्मा : डिप्टी स्पीकर साहिबा, हमें इतना सैलफिश नहीं होना चाहिये कि अपने हल्के की ही बात करें। हमें अपनी सारी स्टेट की भी बात करनी है जिस में हम रहते हैं। चौधरी रणबीर सिंह जी यहां बैठे हैं और मैं उन से अर्ज़ करता हूं कि वहां जो खादर के इलाके में बांध बनाया हुआ है वह सैंकड़ों फीट टूटा पड़ा है। उस से हजारों बीघे ज़मीन खराब हुई है और फसलें तबाह हुई हैं। आखिर उस के लिए कौन अफसर कसूरवार है? That officer who is responsible for that should have been brought to book. जब सिविल अफसर कहते थे कि बांध टूट जाएगा तो यह इरीगेशन वाले कहते थे कि responsibility is ours, लेकिन जब टूट गया तो किसी की ज़िम्मेदारी नहीं रही। मैं अर्ज करता हूं कि यह जो बांध टूटा है इस की तरफ फौरी तवज्जो दें और उस पर अभी से काम शुरू कर दें ताकि अगले फलड्ज़ से पहले सारी बात बन जाए। कहते हैं कि गनौर के कस्बे को इण्डस्ट्रियलाइज़ कर रहे हैं; खैर, उसकी तरफ मैं फिर आता हूं। मैं यह कहना चाहता हूं कि मेरे हल्का में तहसील गोहाना और खानपुर को छोड़ कर 106 गांव में लड़कियों के लिए एक भी मिडल

स्कूल नहीं है। अब यह फ्री ऐजूकेशन के राग अलापते फिरते हैं। अब उन 106 गांव में तो वाकई फ्री है। अभी पंडित रला राम जी जिनके जजबात का मैं बहुत एहतराम करता हूं, उन्होंने भी ऐजूकेशन पर काफी रोशनी डाली। हमारी स्टेट अब को-ऐजुकेशन के खाब ले रही है और इस के करिशमे आप ने काफी पढ़े होंगे। यह वैसे तो अमरीका और इंगलैंड की नकल करते फिरते हैं लेकिन उन के यार के पास तक नहीं फटक सके। पहले उस दर्जा तक तो पहुंच जाओ और वहां के माहौल को वैस्टर्नाइज तो कर लो and then you should think of co-education. मैं कहता हूं कि इस से बहुत लुचपना होगा। बस अकलमन्द को इशारा ही काफी है, ज्यादा मैं नहीं कहता। यही कहता हूं कि this will be an utter failure. प्राइमरी स्टेज तक और कालिज में तो ठीक है कि यह हो सकती है लेकिन इस से हायर सैकंडरी को ज़रा बख्श दो। वरना 363/366/376 के केस बनेंगे। मैं इस का पुर ज़ोर विरोध करता हूं, सारा पंजाब इस का विरोध करता है। अगर आप नहीं सुनेंगे तो लोग मुज़ाहरे करेंगे। इस लिये आप लोगों के जज़बात का एहतराम करें। (घंटी) डिप्टी स्पीकर साहिबा, कल हमारे होम मिनिस्टर साहिब ने कीमतों के कंट्रोल के बारे में अच्छी तरह से केस डिफेंड किया था। मुझे कल बोलने के लिय वक्त नहीं दिया गया, नहीं तो मैं भी अपने ख्यालात का इजहार करता। आप को याद होगा कि यह कंट्रोल एक्सैपशनल और एबनार्मल सरकमस्टांसिज़ में लगाया जाता है। लड़ाई के ज़माने में कंट्रोल किया जाता है और हुआ भी है। लेकिन जब श्री रफी अहमद किदवाई ने यह महकमा अपने हाथ में लिया उन्होंने सब से पहले नेक काम यह किया, कि उन्होंने कंट्रोल को खत्म किया। मेरी समझ में नहीं आता कि आज कल क्या एकसैपशनल और एबनार्मल सर्कमस्टांसिज़ हैं। जब चीन ने हमारे देश पर आक्रमण किया उस वक्त हमारे देश में चीज़ों की कीमतें बिल्कुल नहीं बढ़ीं और एक महीने के बाद ही कीमतें बढ़नी शुरू हो गईं। उस वक्त हमारे देश के वासियों ने अच्छा करैक्टर दिखाया। मैं समझता हूं कि आजकल हमारे देश में एबनार्मल और एकसैपश्नल सरकमस्टांसिज़ की कोई बात नहीं हुई। ज़मींदारों ने बड़ी मेहनत से पैदावार की और सस्ते भाव पर मंडियों में जाकर बेच दी। सरकार की कंट्रोल की पालिसी बिल्कुल फेल साबित हुई है क्योंकि कीमतें बढ़ती गयीं। मैं चाहता हूं कि यह सिस्टम अबालिश किया जाये ताकि महंगाई में कमी हो सके। अगर ऐसा नहीं किया गया तो मैं समझता हूं कि इस मसले का हल नहीं होगा। यह सिस्टम बिल्कुल नाकामयाब रहा है। इस के बारे में 17 किस्म के इन्सपैक्टर काम करते हैं। लोग किस किस के मुंह बन्द करें। इस ओर भी सरकार को ध्यान देना चाहिय। (घंटी) कहने के लिऐ बहुत कुछ है लेकिन समय के अभाव के कारण मैं नहीं कह सकता। आप का धन्यवाद करता हूं कि आप ने मुझ बोलने के लिए समय दिया है।

(इस वक्त पंडित राम धारी गौड़ बोलने के लिए खड़े हुए।)

श्री जगन नाथ : आन ए प्वायंट आफ आर्डर, मैडम। मुझे भी बोलने के लिए मौका दिया जाये। मैं भी अपने इलाके की हालत इस सदन में ब्यान करना चाहता हूं।

Deputy Speaker : The hon. Member will get time after Pandit Ram Dhari Gaur.

चौधरी मुख्तियार सिंह मलिक : आप ग्रुप्स का भी ख्याल रखें। मुझे भी बोलने की इजाज़त दी जाए।

Deputy Speaker : I have called upon Pandit Ram Dhari Gaur. You will also be accommodated.

ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਸਾਹੋਕੇ : ਆਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ, ਮੈਡਮ ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਤਕ ਕੋਈ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਮਨੂੰ ਵੀ ਬੋਲਣ ਲਈ ਵਕਤ ਦਿਤਾਂ ਜਾਵੇ।

Deputy Speaker : You will get time.

पंडित राम धारी गौड़ (गोहाना) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं आपका धन्यवाद करता हूं कि आप ने मुझे बोलने के लिये समय दिया है। मैं डाक्टर गोपी चन्द भार्गव जी को बधाई देता हूं क्योंकि उन्होंने इस वर्ष का बजट पेश करते हुए कोई नया टैक्स नहीं लगाया है। इस के साथ ही हर एक डिमांड में हमारी सरकार ने आगे से ज़्यादा रुपया प्रोवाइड किया है। यह बहुत ही खुशी की बात है। साइंटेफिक और एजुकेशन डिपार्टमैंटस के लिए 1960-61 में 11 करोड़ 32 लाख रुपया दिया गया था जब कि 1964-65 में 16 करोड़ 86 लाख रुपया निश्चित किया गया है। मैडीकल ऐण्ड हैल्थ के लिये 1960-61 में 4 करोड़ 21 लाख रुपया रखा गया था जबकि 1964-65 में 6 करोड़ 50 लाख रुपया निश्चित किया गया है। एग्रीकल्चर एंड एनीमल हस्बैंडरी के लिए 1960-61 में 2 करोड़ 47 लाख रुपया रखा गया था जब कि 1964-65 में 6 करोड़ 9 लाख रुपया निश्चित किया गया है। इसी तरह से कोआप्रेशन और इंडस्ट्री की डिमांड पर 1960-61 में 2 करोड़ 12 लाख रुपया रखा गया था और अब 3 करोड़ 82 लाख रुपया निश्चत किया गया है। इतना ही नहीं, हमारी सरकार हर एक महकमे के लिए ज्यादा से ज्यादा रुपया प्रोवाइड किया है। जब मैं बजट के पन्ने देख रहा था तो मुझे उस वकत अलामा इकबाल का शेर याद आया था। वह मैं यहां पर पढ़ कर सुना देता हूं।

खोल कर आंखें मेरे आईनाए गुफतार से।
आने वाले दौर की इक धुंधली सी तस्वीर देख।।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि इस बजट में भविष्य की धुंधली सी तस्वीर नज़र आती है। हमारी सरकार ने गरीब और छोटे तबके के लोगों को ऊपर उठाने के लिये कुछ कदम उठाए हैं ताकि उनकी आमदनी में इज़ाफा हो सके। हमारी सरकार ने क्लास फोर के कर्मचारियों के लिये 5 रुपए महीना का इज़ाफा किया है। इस से उन को कुछ राहत मिलेगी। मैं समझता हूं कि हमारी सरकार ने समाजवादी ढांचे को अपनाने के लिए कोशिश शुरू कर दी। मेरे कई आपोज़ीशन के माननीय सदस्यों ने मज़ाक उड़ाया है। मैं उनको कहना चाहता हूं कि.... (विघ्न)

उपाध्यक्षा : आप अपने इलाके की बात इस हाउस में रखें। जो कुछ मैम्बर साहिबान ने कहा है उस का जवाब मिनिस्टर साहिब के लिए रहने दीजिए। (The hon. Member may please say something about his constituency in this House. Let the hon. Minister reply the points mentioned by the hon. Members.)

पंडित राम धारी गौड़ : अच्छा जी। मैं अर्ज कर रहा था कि हमारी सरकार ने गरीब तबके को ऊपर उठाने के लिये बहुत कदम उठाए हैं। देहातों में जो हरिजन बसते हैं उन के लिए हमारी सरकार ने दस्तकारी का काम खोल दिया है। पहले उनको कोई काम नहीं मिलता था। अब उन के लिये भेड़ बकरियां और पोल्ट्री व सूरों को खरीदने के लिये सहायता करने का प्रयत्न किया है। इस से उनका रहन सहन ऊंचा होगा। वह खुशहाल होंगे और अपना गुजारा आज़ादी से कर सकेंगे।

श्री जगन नाथ: आप ही यह काम संभाल लें।

पंडित राम धारी गौड़ : यह कोई बुरा काम नहीं है। कोई काम तो करना है। अगर यह मिल जाए तो भी अच्छा है। डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं समाजवादी ढांचे के बारे में अर्ज़ कर रहा था। हमारी सरकार इस ढांचे को बढ़ावा देने के लिये लोगों को पैदावार बढ़ाने के लिये प्रोत्साहन दे रही है। खुराक की चीज़ों को बढ़ाने के लिये प्रोत्साहन दे रही है। पंजाब में तालीम, इंडस्ट्री, स्माल सकेल इंडस्ट्री में तरक्की हो रही है। इतना ही नहीं, हमारी सरकार ने कोआप्रेशन डिपार्टमैण्ट में बहुत तरक्की की है। इस के बारे में मैं अपनी ओर से नहीं कह रहा हूं बल्कि एक रिपोर्ट के बेसिज़ पर कह रहा हूं। इस के बारे में हमारा प्रान्त देश भर में प्रथम रहा है।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, जहां तक दस्तकारी का सम्बन्ध है लुधियाना में बहुत तरक्की हुई है। लुधियाना में मशीनो और साइकलों आदि की बहुत इंडस्ट्री चल रही है। लेकिन हरियाणा के इलाके को इग्नोर किया जा रहा है। मेरी प्रार्थना यह है कि इस इलाके की बेहतरी के लिए भी वहां पर इण्डस्ट्री स्थापित की जाए। मैं मानता हूं कि सोनीपत, बहादुरगढ़, बल्लभगढ़ में इंडस्ट्रीज़ लगाई गई हैं लेकिन अन्य स्थानों में भी सरकार को इण्डस्ट्री लगाने के लिए कोशिश करनी चाहिये ताकि वहां के लोग अपना जीवन ऊंचा कर सकें। मेरा सुझाव है कि हरियाणा के इलाके को इग्नोर न किया जाए।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, अब मैं एजूकेशन के बारे में अर्ज़ करना चाहता हूं। जहां पर पहले स्कूल नहीं थे वहां पर सरकार ने स्कूल खोल दिए हैं। यह बहुत अच्छी बात की है। इस के साथ सरकारी स्कूलों में फीसें भी मुआफ कर दी गई हैं। लेकिन जहां पर प्राइवेट स्कूल हैं वहां पर सरकारी स्कूल न होने के कारण लोगों को अपने लड़कों को तालीम देने के लिए प्राइवेट स्कूलों में भेजना पड़ता है। वहां पर उन के पेरेन्ट्स को बहुत खर्च करना पड़ता है। उन की प्राइवेट स्कूलों में फीस मुआफ नहीं होती। वहां के लोग गरीब होते हैं। वह फीस अदा नहीं कर सकते। मैं समझता हूं कि सरकार हर स्थान पर अपने स्कूल नहीं खोल सकती क्योंकि उस के पास इतने साधन नहीं हैं। इस लिए मेरा सुझाव है कि सरकार प्राइवेट स्कूलों की सहायता करे ताकि वह लोगों से फीस न लें। यह सुविधा उन लोगों को दी जानी चाहिये जो कि बैकवर्ड हैं, इकानौमीकली बैकवर्ड हैं। उन के लिये सहूलतें प्रदान की जायें ताकि वह अपने बच्चों को पढ़ा सकें।

[पंडित राम धारी गौड़]

डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं मैडिकल के बारे में भी अर्ज़ करना चाहता हूं। हमारी सरकार ने चंडीगढ़ में पोस्ट ग्रैजुएट मैडिकल रीसर्च इंस्टीच्यूट खोला है। मैं ने वहां पर जा कर इन्तज़ाम देखा है। वहां पर इन्तजाम बहुत ही शानदार है। सरकार ने बहुत अच्छा काम किया है। (विघ्न)।

उपाध्यक्षा : मैं चार पांच दिन पहले रोहतक हो कर आयी हूं वहां पर अभी तक पानी खड़ा है। आप उस के बारे में कहें। (I went to Rohtak four or five days ago. Water is still standing there. The hon. Member may draw the attention of the Government towards it.)

पंडित राम धारी गौड़ : डिप्टी स्पीकर साहिबा, इस से अगली बात मैं यह कहना चाहता हूं कि आयुर्वैदिक वालों को बिल्कुल इग्नोर किया जा रहा है। यहां पर पहले बताया जा चुका है कि इस सम्बन्ध में मिलने के लिये एक डैपुटेशन भी आया था। गवर्नमेंट यह कहती है कि जिन्होंने चार साल की ट्रेनिंग ली हुई है उन को अगला ग्रेड नहीं मिलेगा और जिन्होंने पांच साल की ट्रेनिंग ली हुई है उन को रीवाईज़ड ग्रेड मिलेगा। यह बड़ी अजीब बात है। मिसाल के तौर पर पहले जे० बी० टी० की ट्रेनिंग एक साल की होती थी लेकिन बाद में दो साल की कर दी गई। और अब अगर यह कहा जाए कि एक साल की ट्रेनिंग वालों को ग्रेड नहीं मिलेगा और दो साल वालों को दिया जाएगा तो क्या यह मजाक की बात नहीं है? यह तो गवर्नमेंट का आउटलुक है कि कभी ट्रेनिंग का समय लम्बा कर दे या कभी कम कर दे। पहले उन की ट्रेनिंग चार साल की होती थी, बाद में पांच साल की कर दी गई। इस में ट्रेनिंग लेने वालों का क्या कसूर है? इस से तो ज़ाहिर होता है कि गवर्नमेंट इस बात की ओर कम ध्यान दे रही है। उन को इस बात का ख्याल ही नहीं है कि आयुर्वैदिक वाले भी देश की सेवा करते हैं। गवर्नमेंट को इस बात की तरफ फौरी ध्यान देना चाहिए।

कुछ भाइयों ने हाउस में इस बात की ओर ध्यान दिलाने का यत्न किया है कि चीज़ों की कीमतें बहुत बढ़ गई हैं। यह ठीक है कि सरकार ने प्रोडक्शन को बढ़ाने के लिये जो कोशिश की है उस के कारण चीजों की कीमतें कम हो जाएंगी। (विघ्न) मैं इस सम्बन्ध में एक सुझाव देना चाहता हूं। यह ठीक है कि सरकार ने काफी रुपया ज़रायत और इंडस्ट्री पर खर्च करने के लिये रखा है और रखती भी रही है। लेकिन यह देखना भी ज़रूरी है कि इस का ठीक तरह से इस्तेमाल भी हो रहा है कि नहीं। मैं कृषि विभाग का ध्यान इस ओर दिलाना चाहता हूं कि कृषि की पैदावार को बढ़ाने के लिये तीन चीज़ों की ज़्यादा आवश्यकता होती है। पहली चीज़ बीज, दूसरी खाद और तीसरी पानी है। मुझे याद है कि 1960 में जब गोहाना के इलाके में फलड आये तो गवर्नमेंट ने उस हल्के में बीज सप्लाई किये। लेकिन वह बीज उस वक्त वहां पर पहुंचा जब फसल बोई जा चुकी थी। आम तौर पर यही होता है कि जब फसल के बोने का समय निकल जाता तो उस वक्त किसानों को बीज मिलता है। मौके पर तो किसान को गंदा बीज लेकर बोना पड़ता है और बीज की गंदम बाद में खाने के काम आती है। इस लिये मेरा कृषि विभाग से सुझाव है कि बीज किसानों के पास बोने के समय

से एक महीना पहले पहुंच जाना चाहिए। दूसरी बात खाद के बारे में मैं यह कहना चाहता हूं कि खाद उन लोगों को दी जाती है जो कि लेना नहीं चाहते। जो लोग लेना चाहते हैं उन को खाद दी नहीं जाती। वे बेचारे पीछे पीछे फिरते हैं, उन को खाद लेने में बड़ी दिक्कतें उठानी पड़ती हैं। यही हाल दस्तकारी के बारे में है। जो लोग दस्तकारी लगाना चाहते हैं उन को रुपया मिलता नहीं है। जिन को मिलता है वे रुपये को इधर उधर खर्च कर देते हैं। या ऐसे लोगों को गवर्नमेंट लोन देती है जो कि दस्तकारी नहीं जानते। उन को तालीम नहीं होती, अनपढ़ होते हैं और अपना रुपया वेस्ट कर बैठते हैं और फिर दिल तोड़ कर बैठ जाते हैं। इस लिये मेरा सुझाव है कि दस्तकारी के महकमे के अफसर देहात में जाएं। वे देखें कि कौन आदमी दस्तकारी लगाना चाहता है, किस को हकीकत में रुपये की जरूरत है। जो लोग असल में जरूरतमंद हों, और जिन को काम करना आता हो, उन को रुपया दिया जाना चाहिए। जो लोग अनपढ़ होते हैं और जिन के पास साधन नहीं होते उन को दस्तकारी कायम करने में दिक्कतें पेश आती हैं। उन को भी गाईडेंस मिलनी चाहिये।

Deputy Speaker : As there are still many hon. Members want to speak, the hon. Member should try to wind up.

पंडित राम धारी गौड़ : जिन इलाकों में फ्लड आते हैं उन इलाकों में दस्तकारी की तरफ ज्यादा ध्यान दिया जाना चाहिये क्योंकि वहां पर जमीनें खराब हो गई हैं। उन को कुछ न कुछ धंधा जरूर मिलना चाहिये। फ्लड वाले इलाके तालीम में भी बैकवर्ड रह जाते हैं। मेरे इलाके गोहाना में कालेज की बड़ी मांग है। उन लोगों की माली हालत बहुत खराब हो चुकी है इस लिये वे अपने बच्चों को पढ़ने के लिए बाहर दूर नहीं भेज सकते। वहां पर जरूर कालेज कायम किया जाना चाहिए ताकि वे लोग अपने बच्चों को आगे भी तालीम दिलवा सकें।

Deputy Speaker : Please wind up and resume your seat.

पंडित राम धारी गौड़ : अच्छा जी, अगर आप का यही हुक्म है तो मैं आप का शुक्रिया अदा कर के बैठ जाता हूं, वरना बातें तो मैंने और भी कहनी थीं।

(उपाध्यक्षा ने इस समय श्री जगन्नाथ को बोलने के लिये बुलाया।)

चौधरी मुख्तियार सिंह मलिक : आन ए प्वायंट आफ आर्डर, मैडम। मैं यह अर्ज करना चाहता हूं कि ग्रुप-वाईज टाईम की अलाटमेंट हो चुकी है। प्रजातन्त्र पार्टी के तीन मैम्बर बोल चुके हैं, आप रिकार्ड देख लें। जो आर्गेनाईज्ड पार्टीज हैं उन को टाईम नहीं दिया जा रहा है।

उपाध्यक्षा : आप ने मेरा ध्यान इस तरफ दिलाया है, मैं बड़ी मश्कूर हूं। मेरे पास सब रिकार्ड मौजूद हैं। आप पेशंस रखें, आप को भी समय मिल जाएगा। अभी पौने दो घंटे पड़े हैं। (I am grateful to the hon. Member for drawing my attention to this matter. I have got the record with me. But he should keep patience, he will also get time. Still there are one hour and 45 minutes left.)

श्री ओम प्रकाश अग्निहोत्री : आन ए प्वायंट आफ आर्डर, मैडम। जिन लोगों को अभी तक समय नहीं मिला उन को जरूर समय दिया जाना चाहिये, चाहे वे किसी ग्रुप से ताल्लुक रखते हैं या नहीं रखते।

उपाध्यक्षा : काफी टाईम पड़ा है। सब को मिल जाएगा। (There is sufficient time at our disposal. Every body will get time to speak.)

श्री प्रताप सिंह बख्शी : ग्रान ए प्वायंट ग्राफ ग्रार्डर। मैं कहना चाहता हूं कि पहाड़ी लोगों के नुमाइंदगान को भी वक्त दिया जाना चाहिये।

उपाध्यक्षा : ग्राप को भी वक्त मिलेगा। मैं नहीं चाहती कि ग्राज कुछ बोलूं क्योंकि मेरा यह विश्वास है कि चेयर को नहीं बोलना चाहिये ग्रौर न ही कोई स्टेटमैंट देनी चाहिये। 1951 में although I was Deputy Speaker yet I presided over the sittings of the House for full one month लेकिन कभी भी ऐसा इंसीडैंट नहीं हुग्रा था। मुझे ग्रफसोस से कहना पड़ता है कि ग्रब मैं जो चेयर पर बैठी हूं तो रूलिंग पार्टी का निज़ाम कमज़ोर देख रही हूं। (The hon. Member will also get time. I did not want to say anything today as it is my firm belief that the Chair should neither speak nor make any statements. In 1951, when I was Deputy Speaker I had to preside over the sittings of the House for full one month and no incident of this type ever occurred then. But I am constrained to say that now when I am holding this office again I find that the ruling party's discipline is weakening.)

डाक्टर बालकृष्ण : ग्रान ए प्वायंट ग्राफ ग्रार्डर, मैडम। मैं सिर्फ यह पूछना चाहता हूं कि जो मैम्बरान ज्यादा शोर मचाते हैं या ज्यादा प्वायंट ग्राफ ग्रार्डर उठाते हैं क्या उन को ही टाईम दिया जाएगा या कि मेरे जैसे ग्रादमी को भी दिया जाएगा जो कि कभी इंट्रप्ट नहीं करता ?

उपाध्यक्षा : ग्राप उस वक्त नहीं बोले जिस वक्त कि श्री बाबू दयाल हाउस का समय खराब कर रहे थे। (The hon. Member did not speak out when Shri Babu Dayal was wasting the time of the House.)

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ : ਆਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ, ਮੈਡਮ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ....

Deputy Speaker : You will get time. Please resume your seat.

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ : ਸਾਡਾ ਟਾਈਮ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਦੇ ਦਿਉ। ਜੇ ਕਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਤਾਂ ....

Deputy Speaker : You will get the time. But do not dictate to the Chair.

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ : ਹਾਊਸ ਨੇ ਡੀਸਾਈਡ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ......... ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਟਾਈਮ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ .... (ਵਿਘਨ)

Deputy Speaker : Sardar Gurnam Singh ji, I seek your help.

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ : ਬਿਜ਼ਨੈਸ ਐਡਵਾਈਜ਼ਰੀ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਜੋ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ....

उपाध्यक्षा : जब फैसले होते हैं तो मैं भी वहां पर होती हूं । यह आप चेयर का क्या मज़ाक कर रहे हैं । (I am also there when decisions are taken. Why is the hon. Member making such a joke of the Chair ?)

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ : ਉਥੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਗਰੁੱਪ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਕਿੰਨਾ ਟਾਈਮ ਦੇਣਾ ਹੈ ।

Deputy Speaker : I would request the hon. Member to take his seat. I know that.

Sardar Gurnam Singh ji, I seek your help.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਦਰਅਸਲ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਜਨ ਸੰਘ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਟਾਈਮ ਘੱਟ ਮਿਲਿਆ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤੁਸੀਂ ਖਿਆਲ ਰਖਣਾ !

उपाध्यक्षा : मैं तो सब को बोलने के लिये टाईम देना चाहती हूं लेकिन इस तरह इन्ट्रप्शंज करने से वक्त ज़ाया होता है । (I want to give an opportunity to all of them to participate in the discussion but time is wasted by such interruptions.)

श्री जगन्नाथ (तोशम) : मैडम डिप्टी स्पीकर साहिबा, कल मैं पट्टी के हल्के से आ रहा था.......

उपाध्यक्षा : जगन्नाथ जी, मैं आप को सुनना चाहती हूं । आप पट्टी की बात को छोड़ते हुए अपनी बात करें । (I want to listen to the views of the hon. Member. He should leave Patti affairs aside and make out his own points.)

श्री जगन्नाथ : वही बात कर रहा हूं । मैं आप को यह बताने वाला था कि मैं पट्टी के हल्के से आ रहा था वाया मोगा । बस के अन्दर चर्चा चल रही थी कि टैक्स बहुत ज़्यादा बढ़ गए, चीज़ों के भाव बहुत ज़्यादा बढ़ गए हैं । तो इस दौरान एक आदमी ने कहा कि सब से सस्ती चीज तो शायद आजकल नमक ही है । इस पर दूसरे आदमी ने कहा, नहीं । अगर कोई पंजाब के अन्दर सब से सस्ती चीज है तो वह है पंजाब का एम. एल. ए. । आज के पंजाब के एम. एल. ए. का भाव बहुत ही सस्ता हो रहा है । एक पैग शराब का, व्हिस्की का या इस तरह की किसी और चीज़ का एक एम. एल. ए. को दे दो तो वह यहां से वहां आ सकता है और वहां से यहां आ सकता है । यह है कीमत आज पंजाब के एम. एल. ए. की । इस से ज़्यादा और क्या चीज़ सस्ती हो सकती है ? इस लिये मैं कहता हूं कि असेम्बली का मेम्बर बनना कोई बहुत बड़ी बात नहीं है । यह तो पंजाब के अन्दर सब से छोटी बात है ।

श्री सुरेन्द्र नाथ गौतम : आन ए प्वायंट आफ आर्डर । क्या किसी को इस तरह की बातें करने की इज़ाजत दी जा सकती है ?

चौधरी रण सिंह : आन ए प्वायंट आफ आर्डर, मैडम। डिप्टी स्पीकर साहिबा, जब कोई इधर से स्पीच करता हुआ आपोज़ीशन वालों की किसी स्पीच को जरा भी refer करता है तो आप कहती हैं कि बैठ जाओ और वह (आपोज़ीशन वाले) पट्टी की इलैक्शन की बातें यहां करते हैं तो आप उन को नहीं रोकतीं। वह जो कुछ मर्जी कहें।

उपाध्यक्षा : आप अपने अल्फाज़ विदड्रा करो। (The hon. Member should withdraw his words.)

चौधरी रण सिंह : मैंने कौन से अनपार्लियामेंटरी लफज़ कहे हैं, वह मुझे बताएं। मैं ने तो यह गुज़ारिश की है कि ....

उपाध्यक्षा : नो नो, अपने लफज़ विदड्रा करो। (No, no, he should please withdraw his words.)

चौधरी रण सिंह : मैं गुज़ारिश करता हूं कि आखिर मैं ने क्या कहा है कि जिस को आप विदड्रा करने के लिये कह रही हैं।

उपाध्यक्षा : आप ने जो चेयर पर रिफलैक्शन की है वह लफज वापस लो। आप ने यह कहा कि मैं उन को इस बात की इजाजत देती हूं कि वह जो कुछ मर्जी हो कहें। (He should withdraw the words by which he has cast reflection on the Chair. He has said that I permit them to say whatever they like.)

चौधरी रण सिंह : मैंने यह गुज़ारिश की थी......

उपाध्यक्षा : आप अपने लफज़ वापिस लें। (Please withdraw your words)

चौधरी रण सिंह : जो आप कहती हैं वह लफज़ मैं वापिस लेता हूं।

श्री जगन्नाथ : बहर हाल, मैडम डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं उस तरफ नहीं जाता। मैं यह कहना चाहता हूं कि आज पंजाब के अन्दर टैक्स भी बढ़ रहे हैं और चीज़ों के भाव भी बढ़ रहे हैं। लेकिन जो गवर्नमेंट का प्लैनिंग सिस्टम है इस में अन्धेरगर्दी मची हुई है उस पर अफसोस भी होता है और अचम्भा भी। पंजाब में बाढ़ भी आते हैं, काफी तबाही होती है लेकिन जिस बात की तरफ मैं आप का ध्यान दिलाना चाहता हूं वह यह है कि भिवानी तहसील का इलाका, नाहड़ का हल्का, गुड़गांव का कुछ इलाका बहुत बुरी तरह से मुसीबतजदा है। वहां पर हज़ारों पशु नहीं तो सैंकड़ों रोजाना उन हल्कों के अन्दर मरते हैं। लेकिन गवर्नमेंट की तरफ से जवाब क्या आता है? मैंने पूछा कि भिवानी तहसील में दो तीन महीनों में कितने पशु मरे हैं तो 24 तारीख के जवाब में बताया गया कि तहसील भिवानी में सिर्फ 12 पशु मरे। मैं आप को विश्वास के साथ कह सकता हूं कि हमारे गांवों के अन्दर कम से कम तीस चालीस पशु रोज़ मरते हैं। मेरे पास जूई गांव का एक लैटर आया हुआ है। उन्होंने एक प्रस्ताव पास किया जो कि उन्होंने प्राईम मिनिस्टर को, चीफ मनिस्टर को और राष्ट्रपति को भेजा, कमिश्नर साहिब को भी भेजा और पेपर में भी छपवाया कि हमारे गांव में भूख की वजह से 45 पशु मर गए हैं। लेकिन पूरी भिवानी तहसील के बारे में गवर्नमेंट की तरफ से जवाब आता है कि सिर्फ 12 पशु मरे हैं। मित्तल साहिब खुद महेंद्रगढ़ के हल्के के रहने वाले हैं। उन को पता है कि तहसील भिवानी की, नाहड़ के हल्के

की क्या हालत है। महेंद्रगढ़ को इन्होंने फेमिन स्ट्रिकन एरिया डिक्लेयर किया है लेकिन नाहड़ और भिवानी के साथ लगते इलाके को नहीं किया। और न ही यहां पर कम्पन्सेटरी अलाऊंस दिया है। मैं आप को याद दिलाना चाहता हूं कि सरदार भक्तसिंह, राजगुरु और सुखदेव इस लिये फांसी पर चढ़ गए क्योंकि गवर्नमेंट ज़लालत का सा सलूक करती थी और ऐसी हरकतें किया करती थी जिसे आम लोग बरदाश्त नहीं कर सकते थे। उसी तरह के काम अब यह गवर्नमेंट कर रही है। जो सरकारी पार्टी के मेम्बर का हल्का हो वहां तो रिलीफ दिया जाता है लेकिन उस के साथ लगते इलाके को इस लिये वह सहूलियात नहीं दी जातीं क्योंकि वह आपोजीशन के मेम्बर का हल्का है। एक मनिस्टर के हल्के को तो फेमिन एरिया भी डिक्लेयर कर दिया, वहां पर कम्पन्सेटरी एलाऊंस भी दे दिया लेकिन मेरे हल्के को वह कुछ नहीं दिया गया। मैं मित्तल सासिब को साफ तौर पर बता देना चाहता हूं कि पंजाब में हर एक चीज़ की कमी हो सकती है लेकिन भक्तसिंह, राजगुरु और सुखदेव की कमी नहीं हो सकती। अगर आप भी इस तरह की ज़लालत करेंगे तो आप का भी यही हाल होगा.....

उपाध्यक्षा : आप ज़लालत लफज़ को वापिस लें और मित्तल साहिब को ऐड्रस न करें। चेयर को ऐड्रस करें। (The hon. Member should please withdraw the word "Zalalat". He should not address the hon. Minister Shri Ram Saran Chand Mittal but should address the Chair.)

श्री जगन्नाथ : मैं ज़लालत लफज़ को वापिस लेता हूं। लेकिन सवाल यह है कि क्या यह ज़्यादती नहीं है कि महेंद्रगढ़ के हल्के को तो फैमिन स्ट्रिकन एरिया करार दे दिया और उस के साथ लगते इलाके को जिसे पहिले लोहारू स्टेट कहते थे, फैमिन एरिया डिक्लेयर नहीं किया, कम्पेन्सेटरी एलाऊंस भी नहीं दिया गया। कुछ हिस्से को तो सहूलतें दी जाएं और साथ वाले बाकी के इलाके को बीच में से छोड़ दिया जाए तो इस से बढ़ कर और क्या ज़्यादती हो सकती है। डिप्टी स्पीकर साहिबा, फलैचर साहिब उस हल्के के अन्दर एक दो बार गए थे। उन्होंने वह हल्का देखा है। मैंने उन से पूछा कि इस हल्के की हालत की बाबत आप का क्या ख्याल है। मैं वज़ीर साहिब को बताना चाहता हूं कि खुद फलैचर साहिब ने कहा कि मुझे इस बात का बड़ा अफसोस और दुःख है कि इस हल्के की बहुत बुरी हालत है। इस में बहुत बैकवर्डनैस है लेकिन इस के बावजूद गवर्नमेंट ने उस हल्के को न फैमिन स्ट्रिक्न एरिया डिक्लेयर किया है और न ही दूसरी किसी तरह की रिलीफ दी है।

जहां तक सड़कें बनाने का ताल्लुक है उस तरफ भी कोई ध्यान नहीं दिया गया। तहसील भिवानी के अन्दर 173 गांव फैमिन स्ट्रिकन हैं। वहां लोगों के पास खाने को रोटी नहीं, न पशुओं के लिये चारा है और गवर्नमेंट आराम से यह दावा करती है कि हम ने बहुत कुछ किया है। मैं अर्ज़ करूं कि वहां पर लोगों को भारी दिक्कत का सामना करना पड़ रहा है। लोग मर रहे हैं, पशु मर रहे हैं। यह सरकार उन को नहीं बचा रही। मरते आदमियों को नहीं बचा सकती, मरते पशुओं को नहीं बचा सकती तो सरकार कर क्या रही है? अगर इस के लिये पंजाब गवर्नमेंट ज़िम्मेदार नहीं तो और कौन है? इस

[श्री जगन्नाथ]

सब की ज़िम्मेदारी पंजाब गवर्नमेंट की है या उन अफसरों की है जो नीचे से रिपोर्ट ठीक नहीं करते। मैं साफ तौर पर यह कहना चाहता हूं कि पंजाब गवर्नमेंट आज जब कि सूबे में इतनी बुरी हालत है, लोगों को रोज़गार देने में, मरते हुए लोगों को बचाने में फेल रही है। डिप्टी स्पीकर साहिबा, डा० सुब्रामनियम ने पार्लियामेंट में एक स्टटमेंट दी जिस में उन्होंने बताया कि यहां पर तीन चार हल्कों के अन्दर 480 पशु मारे गए लेकिन यहां पर यह कहते हैं कि चार हल्कों के अन्दर ज्यादा से ज्यादा 50 पशु मरे होंगे और वह भी बीमारी की वजह से। आप अन्दाज़ा लगाएं इस से ज्यादा गवर्नमेंट की तरफ से ज़्यादती, नाजायज़पन और निकम्मापन और क्या हो सकता है।

यह मानते हैं कि कीमतों में बड़ा भारी अज़ाफा हुआ है। लेकिन सवाल यह है कि इस के लिये जो सब से जरूरी काम है उसको पहिले करना चाहिए। इस सिलसिले में कुछ सड़कों की प्रोपोज़ल की थी। कुछ काम शुरु हुआ लेकिन बाद में छोड़ दिया गया। कहने लगे कि रहने दो, इनको कच्चा ही रहने दो। अगर पक्का नहीं करना तो इस का फायदा ही क्या है? डिप्टी स्पीकर साहिबा, जून-जुलाई के महीनों में उस इलाके में ज़ोरों की आन्धी चलती है। आज जो टीला वहां होगा उसको आप कल नहीं देख पायेंगे। यानी

12.00 noon

जो काम आज किसी सड़क पर हुआ हो उस का दूसरे दिन पता भी नहीं लगता कि वहां कुछ हुआ भी था कि नहीं हुआ था, क्योंकि वहां आंधी बड़े ज़ोर से चलती है और जो मिट्टी एक दिन डाली जाती है वह दूसरे दिन तक उड़ जाती है। इस लिये सरकार को वहां कच्ची सड़कें बनवाने की बजाए पक्की सड़कें बनवानी चाहिएं। जब लाखों रुपये सरकार वहां पर खर्च कर रही है तो उस से लोगों को वहां पक्की सड़कें बन जाने से फायदा तो हो। अगर यह उन सड़कों को पक्का नहीं बनवाती तो इस से लोगों को कोई लाभ नहीं होगा। इस के जवाब में सरकार सिर्फ यही कह देती है कि इस ने वहां लोगों को रिलीफ देने के लिये लाखों रुपए खर्च किये हैं। डिप्टी स्पीकर साहिबा, वहां यह हालात सिर्फ इसी साल नहीं हुए बल्कि पिछले चार पांच सालों से ऐसे ही हालात चले आ रहे हैं और जब तक गवर्नमेंट कोई प्रमानैंट स्टेप्स नहीं उठाती यानी वहां कोई इण्डस्टरी चालू नहीं करती, नहरों को नहीं खुदवाती, ट्यूबवैल्ज़ नहीं लगवाती या और वाटर सप्लाई की स्कीमें चालू नहीं करती तब तक वहां के लोगों की हालत में कोई सुधार आ ही नहीं सकता। हमारे चीफ मिनिस्टर साहब कहते हैं कि वह एग्रीकल्चर प्रोडक्शन को डब्ल करने जा रहे हैं। मैं हैरान हूं वह ऐसा करने में कैसे सफल हो सकते हैं। जब इस प्रान्त का एक बहुत बड़ा इलाका ऐसा है जहां सिंचाई के साधन नहीं हैं और वह आये साल कहतसाली का शिकार होता है। हालत यह है कि हमारी सरकार के काम करने का अजीब तरीका है। जहां पहले नहर हो वहां यह और दे देती है, जहां पहले ट्यूबवैल्ज़ हों वहां यह और दे देती है, जहां पहले वाटर स्पलाई की स्कीमें चल रही हों वहीं यह और देने का प्रबन्ध करती है, लेकिन जहां पहले इन चीज़ों की कमी है वहां यह का काम भी नहीं लेती।

बाकी एक और ज़रूरी बात की तरफ मैं सरकार का ध्यान दिलाना चाहता हूं और वह यह है कि यहां कोरप्शन बहुत बढ़ रही है और जो हमारे वज़ीर हैं यह सब से ज्यादा करप्शन करते हैं। हमारे सिंचाई मंत्री चौधरी रणबीर सिंह यहां बैठे हैं। यह इस में सब से आगे हैं ......

उपाध्यक्षा : आप यह लफज़ वापस लें। ((The hon. Member should withdraw these words.)

श्री जगन्नाथ : मैं चौधरी रणबीर सिंह का नाम वापस लेता हूं। मैं वैसे अर्ज़ करता हूं कि हमारे सिंचाई मंत्री मेरे हल्के में एक गांव में गए थे। वहां के लोगों ने कोई मोघा लगवा देने के लिये कहा तो यह कहने लगे कि मोघा लगवा देता हूं लेकिन पहले पट्टी की इलैक्शन के लिये 18,000 रुपये दिये जायें। डिप्टी स्पीकर साहिबा, जब मिनिस्टर ही कुरप्ट हों तो बाकियों का क्या हाल हो सकता है।

उपाध्यक्षा : आप के पास इन 1,8000 रुपये मांगने का क्या सबूत है? (What is the proof with the hon. Member that the hon. Minister demanded Rupees 18,000?)

श्री जगन्नाथ : मैं उस गांव के 50 आदमी इस चीज़ के गवाह ला कर पेश कर सकता हूं।

सिंचाई तथा विद्युत मन्त्री : मैं इस चीज़ को चैलिंज करता हूं।

श्री जगन्नाथ : इस बात में कोई शक नहीं कि जितने भी इन के अफसर हैं चाहे तहसीलदार हो, डिप्टी कमिश्नर हो, माल अफसर हो, डाइरेक्टर हो या और कोई भी हो, वे इन के सामने अपने आप को कमज़ोर समझता है। हम उन्हें दबा हुआ पाते हैं जैसे जूलियस सीज़र्ज़ में दिया हुआ है—

> "Cowards die many times before their death, the valiant never taste death but once."

इस का मतलब है कि अगर इनसान तू ने एक ही बार मरना है तो तू रोज़ की मौत क्यों मरता है, और एक ही मौत क्यों नहीं मरता। क्यों किसी से दब कर अपनी आत्मा के खिलाफ चलता है। इसी तरह से मैं इन अफसरों से कहता हूं कि क्यों वे वज़ीरों से दब कर एफेडेविट्स देते हो और अपनी आत्मा और कान्शेंस को मार कर यहां बैठते हो और क्यों नहीं आज़ाद हो कर कोई और धन्दा या दुकान खोल कर अपनी रोटी कमा लेते? इस लिये मैं उन से कहूंगा कि वह अस्तीफा दे कर कोई धंदा कर लें और इस तरह से चीफ मिनिस्टर से दब कर काम न करें। अगर वे ऐसा नहीं करेंगे तो इन की औलाद कमज़ोर पैदा होगी।

अब मैं कुछ हरिजनों के मुताल्लिक कहना चाहता हूं जिन के लिए हमारी पंजाब सरकार और हिन्द सरकार सब से ऊंचे नारे लगाती रहती है कि इस ने सब से ज्यादा काम हरिजनों के लिये किए हैं। लेकिन मैं समझता हूं कि दुनियां की हिस्टरी के अन्दर कभी इतना बड़ा धोखा और किसी के साथ किसी ने नहीं किया होगा जितना कि इस सरकार ने

[श्री जगन नाथ]

हरिजनों के साथ किया है और अब भी कर रही है, जब यह कहती है कि इस ने हरिजनों के लिये बहुत कुछ किया है। एक तरफ तो यह कहते हैं कि हम ने हरिजनों के लिये बहुत कुछ किया है और दूसरी तरफ इन्होंने खुद माना है कि अमीर ज्यादा अमीर हो गए हैं और गरीब और ज्यादा गरीब हो गए हैं और हरिजन भी तो गरीब हैं। आप देखें कि देश आजाद होने के वक्त एक मजदूर को एक दिन की मजदूरी पौने दो रुपए मिलती थी और उन मजदूरों में ज्यादा तर मजदूर हरिजन ही होते हैं और आज भी उन को पौने दो रुपये रोजाना मजदूरी के मिल रहे हैं। उन की मजदूरी में कोई बढ़ौती नहीं हुई। हां, चीजों के भाव जरूर इतने बढ़ गए हैं कि गंदम का भाव अब 30 से ले कर 35 रुपये मन तक हो गया है और इसी तरह से और चीजों के भाव बढ़ गए हैं। गरीब हरिजन मजदूरों की हालत तो पहले से भी खराब हो गई है। अब जितनी मजदूरी उन को मिल रही है उस से तो उन का गुजारा भी चलना मुश्किल हो गया है। यह सब इस गवर्नमेंट की जलालत और निकम्मेपन की वजह से हो रहा है..

उपाध्यक्षा : जलालत का लफज वापस लीजिए। (The hon. Member should withdraw the word 'Talalat.)

श्री जगन्न नाथ : मैं यह लफज वापस लेता हूं। इतना कह कर मैं आप का धन्यवाद करता हूं जो आप ने मुझे बोलने के लिये टाइम दिया है।

श्री प्रताप सिंह बख्शी (पालमपुर) : 1964-65 के बजट पर, डिप्टी स्पीकर साहिबा, इस हाउस में बहस चल रही है, मैं इस सिलसिले में अपनी सरकार और वजीर खजाना को बधाई देने के लिये खड़ा हुआ हूं। जहां इस बजट में पंजाब स्टेट को आगे ले जाने के लिये हर पहलू में पूरी २ कोशिश की गई है वहां पर पहाड़ी इलाकों की तामीर और तरक्की की तरफ विशेष तौर पर ध्यान दिया गया है। इस बजट में पहाड़ी इलाकाजात की तरक्की के लिए 5 करोड़ 40 लाख रुपये की रकम मखसूस की गई है जो कि पिछले सालों की निसबत कहीं ज्यादा है। डिप्टी स्पीकर साहिबा, आप जानती हैं कि पहाड़ी इलाकाजात की तामीर और तरक्की अंगरेज के एहदे हकूमत में बिलकुल पीछे रही लेकिन अब जहां दूसरे इलाकाजात को आगे बढ़ने का मौका मिला है वहां पहाड़ी इलाकाजात को भी आगे बढ़ने का मौका मिला है। पहाड़ी इलाकाजात में हार्टीकल्चर को फरोग देने के लिय इस बजट में काफी रकम मखसूस की गई है। वहां लोगों को हार्टीकल्चर की तरक्की से काफी मदद मिल सकती है बल्कि मैं तो यह कहूंगा कि वहां हार्टीकल्चर को तरक्की देने का मतलब है कि वहां के लोगों की जेबों में रकम डालना।

इस के साथ ही साथ मैं, डिप्टी स्पीकर साहिबा, आप की विसातत से अपनी सरकार का ध्यान और खास तौर पर अपने सिंचाई मंत्री की तवज्जुह इस तरफ ले जाना चाहता हूं कि पहाड़ी इलाकाजात में खेती बाड़ी को तरक्की देने के लिये सरकार की तरफ से इतना धन मुहैया किया गया जितने धन की जरूरत थी क्योंकि पानी तो वहां मौजूद है लेकिन

सिंचाई के लिये लोग उस का फायदा नहीं उठा सकते क्योंकि उन के पास ऐसा करने के लिए साधन मौजूद नहीं है। इस लिये मैं आप की विसातित से सिंचाई मंत्री जी से अर्ज़ करूंगा कि वहां इस बारे में मुकम्मल तौर पर सरवे कराया जाए और जिन ज़राए से वहां के लोगों को खेती करने के लिये पानी दिलाया जा सके वह ज़राए मुहैया करने के लिये जितना भी खर्च करना पड़े किया जाए और गवर्नमेंट इस काम में किसी किस्म की कमी उठा न रखे। पहाड़ी इलाकाजात में जंगलात की आमदन में काफी से ज्यादा इज़ाफा हुआ है। इस के अलावा और भी साधन, जिन से आमदनी होगी, इस बजट में दिखाए गए हैं। मगर मेरी यह गुज़ारिश है कि जो आमदन वहां के जंगलात से होती है उस का ज्यादा से ज्यादा हिस्सा उन ही इलाकाजात में दिया जाना चाहिए और डिवैल्पमैंट के कामों पर खर्च किया जाना चाहिए। इन्डस्ट्रीज़ के सिलसिले में वहां पर खास तवज्जुह देने की जरूरत है। मैं जिस हलके की नुमायंदगी करता हूं यानी पालमपुर के इलाका में चाय के बागात पाए जाते हैं। मुझे खुशी है कि वहां पर सरकार की तरफ से टी फैक्टरी खोली गई है और इस बजट में काफी रुपया टी इन्डस्ट्री को फ्रोग देने के लिये रखा गया है।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, आप बखूबी जानती हैं कि हमारी तामीरी तरक्की के लिये बेहतरीन सड़कों का होना निहायत लाजमी है। इस बारे में मैं पहले भी इस हाउस में काफी जोरदार शब्दों में कह चुका हूं और मुझे इस बात की बड़ी खुशी है कि जहां साले रवां में पहाड़ी इलाका की सड़कों के लिये 68 लाख रुपया मखसूस किया गया था वहां अब इस बजट में 86.16 लाख रुपया और प्रोवाइड किया गया है। इस रुपये से वहां के गरीब अवाम की हालत बेहतर होगी और वह तरक्की की जानिब बढ़ सकेंगे।

इस के साथ ही साथ इस बजट में वहां के मुलाजमीन को साढ़े बारह फीसदी कम्पेनसेटरी अलाउंस मुहैया किया गया है। इस की वजह से जो वहां पर आए दिन मुलाज़मीन की कमी रहती थी, उन की पोस्टें खाली पड़ी रहा करतीं थीं वह अब भर जायेंगी जिस की वजह से वहां पर सरकारी काम ठीक ढंग से होने लगेगा। डिप्टी स्पीकर साहिबा, तालीमी मैदान में सरकार ने पहाड़ी इलाकाजात की मदद की है। इस बजट में हमीरपुर के कालिज के लिए या उस की बिल्डिंग की तामीर के लिये रुपया मखसूस किया गया है मगर मैं यह सच कहता हूं कि इस से यह मसला हल होने वाला नहीं है। आप जानती हैं कि हमारे से मुलहक्का इलाका हिमाचल, प्रदेश का है। वहां की आबादी कांगड़ा और कुल्लू के बराबर है। वहां पर सात-कालिज खुले हुए हैं। इस लिये मैं कहूंगा कि हमारे इलाके में तीसरा कालिज भी जल्द ही खोल दिया जाए और इस के लिए मौजूं जगह पालमपुर है। वह इलाका खूबसूरती के लिहाज़ से भी मुमताज़ हैसियत रखता है।

इस के साथ ही मैं इस बात का जिक्र करना चाहता हूं कि हमारे इलाके में स्कूलों के स्टाफ की नुमांया कमी है, खास करके लड़कियों के स्कूलों में, वहां पर जो उसतानियां लगाई जाती हैं वह अव्वल तो जुआइन ही नहीं करतीं और अगर चली भी जाएं तो एक किस्म से प्रणाम करके ही लौट जाती हैं।

उपाध्यक्षा : आप उन के वहां न रहने के कारण ढूंढिये । (The hon. Member may please find out the reasons of their not staying there.)

श्री प्रताप सिंह बख्शी : मैं सरकार से कहूंगा कि वहां पर स्कूलों की इमारतों के साथ साथ उसतानियों की रिहायश के रैज़ीडैंशल क्वाटर्ज़ भी बनवाए । यह निहायत ज़रूरी बात है और इस के लिये ज़्यादा से ज़्यादा रुपया मखसूस किया जाना चाहिए । इस तरह की और भी बहुत सी चीज़ों की तरफ ध्यान देने की ज़रूरत है । हमारे साथ के मलहक्का हिमाचल प्रदेश के इलाके में हिन्द सरकार की मदद से बहुत ज़्यादा रुपया तरक्की के कामों पर खर्च किया जा रहा है । मगर हमारे इलाके की तरफ उतना ध्यान नहीं दिया गया । इस साल पांच करोड़ चालीस लाख रुपया वहां के लिये मखसूस किया गया है, मगर उस इलाके की भूख, इफलास और जौग्रैफिक्ल पोज़ीशन को मद्देनजर रखते हुए यह बहुत कम रुपया है और हिमाचल प्रदेश के मुकाबलतन भी बहुत कम है । इसी वजह से पंजाब के पहाड़ी इलाकों की तरक्की कम हुई है । मैं जहां पंजाब सरकार से कहूंगा कि वह ज़्यादा से ज़्यादा इन पहाड़ी इलाकाजात के लिये रुपया रखे वहां सैंटर पर भी ज़ोर डाले कि इस पिछड़े हुए इलाके की तरफ भी ध्यान दें और रुपया मखसूस करे बल्कि स्पैशल फंड मुहैया करे ।

मुझे खेद से इस बात का ज़िक्र करना पड़ता है कि हमारा वह इलाका है जहां से नदी नाले और पानी की रवानी होती है मगर वहां के कुछ ऐसे इलाके हैं जहां पर पीन को भी पानी नहीं मिलता । कल इस सदन में मेरे मोहतरिम दोस्त पंडित अमर नाथ शर्मा जी ने वाटर सप्लाई सकीमों के मुताल्लिक सवाल किया था । उस के जवाब में बताया गया कि सरकार की तरफ से वहां पर मन्टनैंस चार्जिज़ भी बन्द कर दिये गए हैं । हालांकि वहां पर अब भी बहुत से ऐसे इलाकाजात हैं जिन की सर्वे किये जाने की ज़रूरत है । यह इस सरकार के नाम पर बदनुमा धब्बा है जिस इलाके से पानी की रवानी होती है वहां के लोगों को पीने का पानी भी मुयस्सर नहीं हो पाता । इस सिलसिले में इस इलाके की पूरी मदद की जानी चाहिए ।

मुझे इस बात की खुशी है कि हमारा ज़िला पंजाब में ही नहीं बल्कि हिन्दुस्तान में फौजी भर्ती की अहमियत के लिहाज़ से सफे अव्वल में है । पंजाब सरकार न कपूरथला और कुंजपुरा में जो सैनिक स्कूल खोले हैं उन में अपनी स्टेट के बच्चों को ज्यादा से ज़्यादा भर्ती होने और वहां से निकल कर फौज में अफसर होने के नज़रिये स काफी रुपये का प्रोवियन किया है और उन बच्चों के लिये वजायफ का भी प्रबन्ध किया है । परन्तु कांगड़े के फौजियों का सही तौर पर भला तब ही हो सकता है जब कि इस प्रकार का सैनिक स्कूल वहां पर भी खोल दिया जाये । पंजाब सरकार ने फौजियों को बेहतरीन मराआत और सहूलियात देने के लिये बहुत से इकदामात किये हैं ।

इन सब बातों को मद्देनज़र रखते हुए और इस बात को देखते हुए कि इस बजट में नए टैक्स नहीं लगाए गए और पहाड़ी इलाकों की तरक्की के लिये खास ध्यान दिया गया है मैं पंजाब सरकार को मुबारकबाद देता हूं और इस का शुक्रिया अदा करता हूं (तालियां)

ਕਾਮਰੇਡ ਬਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਭੱਠਲ (ਸੰਗਰੂਰ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਜੋ ਮੈਂ ਕਹਿਣੀ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 1962 ਦੇ ਬਜਟ ਸੈਸ਼ਨ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ 1964 ਦੇ ਬਜਟ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਕੇ ਮੈਨੂੰ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਕਹਿਣ ਦਾ ਇਥੇ ਵਕਤ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। 1962 ਵਿਚ 5 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਸੈਸ਼ਨ ਹੋਣਾ ਸੀ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਡੀ. ਸੀ., ਸੰਗ-ਰੂਰ ਨੇ ਝੂਠਾ ਕੇਸ ਬਣਾ ਕੇ 2 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਹੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਹ ਤਾਂ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ 8—10 ਦਿਨ ਮਗਰੋਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ। ਇੰਨੇ ਵਿਚ ਸੈਸ਼ਨ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ 10 ਦਿਨ ਮਗਰੋਂ 21 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਡਿਫੈਂਸ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਰੂਲਜ਼ ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੈਨੂੰ ਫੇਰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਚੈਲੈਂਜ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਇਹ ਇਲ ਜ਼ਾਮ ਸਾਬਤ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ। ਫਿਰ ਜੇਲ ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਭੈੜਾ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਹਾ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ 21 ਨਵੰਬਰ, 1962 ਤੋਂ 15 ਜੂਨ, 1963 ਤਕ ਕੋਠਿਆਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਖੁਰਾਕ ਵੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼ ਅਤੇ ਐਮ. ਐਲ. ਸੀਜ਼ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਟੇਟਸ ਮੁਤਾਬਿਕ ਖੁਰਾਕ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਰ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਬਹੁਤ ਭੈੜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਅੰਦਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਾਰੇ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼ ਅਤੇ ਐਮ. ਐਲ. ਸੀਜ਼ ਨੂੰ ਏ ਕਲਾਸ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਏ ਕਲਾਸ ਨਾ ਦਿਤੀ ਜਿਥੇ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤਾਂ ਅਤੇ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼ ਆਦਿ ਨੂੰ ਏ ਕਲਾਸ ਅਤੇ ਸਪੈਸ਼ਲ ਕਲਾਸਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਦੂਸਰੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਦੇਸ਼ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਇਖਲਾਕੀ ਕੈਦੀਆਂ ਵਾਂਗ ਰਖਿਆ। ਇਸ ਦੀ ਅਸੀਂ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੀਤੀ, ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਵੀ ਭੇਜਿਆ ਪਰ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ 300 ਰੁਪਿਆ ਸਾਨੂੰ ਇਥੋਂ ਸੀ. ਏ. ਮਿਲਦਾ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਬਾਕੀ ਸਾਰਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਮਿਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬੰਬਈ, ਬੰਗਾਲ, ਮਦਰਾਸ, ਯੂ. ਪੀ. ਆਦਿ, ਸਾਰਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਅਤੇ ਸੈਂਟਰ ਵਿਚ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼., ਐਮ. ਐਲ. ਸੀਜ਼., ਅਤੇ ਐਮ. ਪੀਜ਼ ਨੂੰ ਸੀ. ਏ. ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਸਾਡਾ ਸੀ. ਏ. ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਇਸ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਲੂਕ ਇਹ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੋ ਸਲੂਕ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਉਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇਨੀ ਹੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ; ਅਸੀਂ ਹੀ ਹਰ ਵੇਰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਕਦੇ ਵਾਰੀ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜੇਕਰ ਇਹ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਕਦਮ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਉਠਾਣਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਦਸਲੂਕੀ ਸਿਆਸੀ ਕੈਦੀਆਂ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਰੀ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਲੂਕ ਹੋਇਆ ਕਰੇਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਨੋਟ ਕਰ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਬਜਟ ਵਲ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੀ ਕੀ ਕਮੀਆਂ ਹਨ, ਕੀ ਨੁਕਸ ਹਨ ਅਤੇ ਕੀ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਿਲਕੁਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ। ਮਹਿੰਗਾਈ ਇਤਨੀ ਵਧ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਰੋਟੀ ਖਾਣੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਅੱਜ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾ-ਲਿਆਂ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ? ਜਿਸ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਅਸੀਂ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਤੜਫ ਰਹੇ ਹਨ, ਦੁਖੀ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਇਸ ਮਹਿੰਗਾਈ ਕਾਰਨ। ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨੂੰ 65 ਰੁਪਏ ਮਹੀਨਾ ਤਨਖਾਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 30 ਜਾਂ 40 ਰੁਪਏ ਤਾਂ ਮਕਾਨ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬਾਕੀ 25 ਰੁਪਏ

[ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਭੱਠਲ]

ਵਿਚ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਚ ਕਪੜੇ ਖਰੀਦੇ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਲੀਮ ਦਿਵਾਏ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਤੇ ਦਵਾਈਆਂ ਦਾ ਖਰਚ ਕਰੇ ਜਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਖਰਚ ਪੂਰਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਕਿਥੋਂ ਆਟਾ ਲਵੇ। ਇਹ ਹਾਲਤ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਅੱਜ ਜਿੱਧਰ ਵੇਖੋ ਹਾਹਾਕਾਰ ਮਚੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਭੈੜੀ ਹਾਲਤ ਹੈ।

ਇਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਦਿਹਾਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਂ ਅੱਜ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਾਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਇਲਾਕਾ ਸੇਮ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੋਰੇ ਤੇ ਪਾਲੇ ਨਾਲ ਫਸਲਾਂ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਦਿਹਾਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਪਾਸ ਨਕਦ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦਿਹਾੜੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਭਾ ਤੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਡਿਪੋ ਤੋਂ ਆਟਾ ਨਹੀਂ ਖਰੀਦ ਸਕਦੇ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਟਾ ਮਿਲ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਕਿਸੇ ਕੀਮਤ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਨਾਜ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਧਨੀ ਕਿਸਾਨ ਪਾਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਉਸ ਨਾਲ ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੋਂ ਵਧ ਬਦ ਸਲੂਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਮਣ ਕਣਕ ਲਈ ਦੋ ਮਣ ਕਣਕ ਦੇ ਪੈਸੇ ਲਿਖਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 30 ਰੁਪਏ ਮਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉਸ ਨੂੰ 60 ਰੁਪਏ ਮਣ ਕਣਕ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਕਚੂਮਰ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦਿਹਾਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਮਾੜੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇਸ ਵੱਲ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪਾਲੇ ਨਾਲ ਫਸਲਾਂ ਮਰਦੀਆਂ ਸਨ, ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਤਾਂ ਠੀਕ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਜੇਕਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪਾਣੀ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਜਿਸ ਜਿਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਲਗਦ ਉਹ ਇਸ ਕੋਰਾ ਮਾਰੀ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਫਸਲ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀ, ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਸਾਈਕਲ ਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ ਅਤੇ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜੋ ਚਾਰਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਤੇਲੂਆ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਖਾਣ ਨਾਲ ਡੰਗਰਾਂ ਨੂੰ ਅਫਾਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਕਣਕ ਪਾਲੇ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿਤੀ ਤੇ ਬਾਕੀ ਕਣਕ ਨੂੰ ਪੂੰਗੀ ਲਗ ਗਈ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਬਜਟ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਕਿਸ ਗਲ ਤੇ ਅਤੇ ਕਿਸ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਫਸਲ ਦੁੱਗਣੀ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਫਿਰ ਡਰੇਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੇਮ ਦਾ ਇਲਾਜ ਅਜੇ ਤੱਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਜੋ ਤਰੀਕਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਡਰੇਨਾਂ ਪੁਟਣ ਦਾ ਅਪਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਤਾਂ ਇਹ ਮਸਲਾ ਕਦੇ ਵੀ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਤਾਂ ਡਰੇਨਾਂ ਵੀ ਸਿਆਸੀ ਵਿਤਕਰੇ ਨਾਲ ਪੁੱਟੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਡਰੇਨ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸੀ ਦਾ ਪਿੰਡ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਡਰੇਨ ਉਚੇ ਟਿਬੇ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਪਾਣੀ ਉਹ ਡਰੇਨ ਖਿਚੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਖਿਚੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਧਨੌਲੇ ਦੀ ਡਰੇਨ ਦਾ ਇਹੋ ਹਾਲ ਹੀ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਸਿਆਸੀ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਣ ਲਈ ਡਰੇਨਾਂ ਦੀ ਅਲਾਇਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਡਰੇਨਾਂ ਤੇ ਜਿਥੇ ਲੋੜ ਸੀ ਪੁਲੀਆਂ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਆਵਾਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵੀ ਮੁਹੱਈਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲੇ ਆਪ ਨਹੀਂ ਲੰਘ ਸਕਦੇ ਤੇ ਫਿਰ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਿਨਸ ਨੂੰ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਲਿਜਾਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਨਹੀਂ ਲਿਜਾ

ਸਕਦੇ। ਮੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਭੱਠਲ ਤੇ ਕੱਟੂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਇਹੋ ਹਾਲ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਪੰਜ ਮੀਲ ਦਾ ਵਲਾ ਪਾਕੇ ਬਰਨਾਲੇ ਦੀ ਮੰਡੀ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਹਰੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਪੁਲ ਰਾਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਡਰੇਨੇਜ ਦੀ ਪਾਲਸੀ ਦੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਚੜ੍ਹ ਜਾਣ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਜਦ ਪਾਣੀ ਆ ਜਾਵੇ ਸਕੂਲ ਬੰਦ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਲਤ ਪਾਲਸੀ ਨਾਲ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਡਰੇਨੇਜ ਬਾਰੇ ਅਪਨਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਸੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਫ਼ੌਰੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਖੰਡ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਗਲਤ ਪਾਲਸੀ ਅਪਣਾ ਕੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਦੋ ਧੜਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿਤਾ ਹੈ ਇਕ ਸ਼ਹਿਰੀ ਅਤੇ ਇਕ ਦਿਹਾਤੀ ਅਤੇ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਰੌਲਾ ਪਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਇਹ ਭਾਰੀ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਜ ਇਹ ਹਾਲਤ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। ਦਿਹਾਤੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਖੰਡ ਅੱਧਾ ਕਿਲੋ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਕ ਕਿਲੋ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦਿਹਾਤੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਗੰਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ; ਕਿਸਾਨ ਬੀਜਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਗੰਨਾ ਪੀੜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖੰਡ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਮਾਨ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਗਰੀਬ ਵਾਸਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਖੰਡ ਅੱਧਾ ਕਿਲੋ ਤੋਂ ਵਧ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਇਕ ਕਿਲੋ ਖੰਡ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਗੰਨਾ ਕਿਵੇਂ ਬੀਜਣਾ ਹੈ ਤੇ ਖੰਡ ਕਿਵੇਂ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਖੰਡ ਦੀਆਂ ਬੋਰੀਆਂ ਚਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕ ਵਿਚਾਰੇ ਰੁਲਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਖੰਡ ਲਈ। ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਤੇ ਮਰਨੇ ਪਰਨੇ ਲਈ ਖੰਡ ਵਾਸਤੇ ਪੋਂਡੂ ਰੁਲਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਪਰਮਿਟ ਚੁਕੀ। ਇਸ ਵਿਤਕਰੇ ਨੂੰ ਹਟਾਣ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਫੌਰੀ ਕਦਮ ਚੁਕਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸਰਕਾਰ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਉਚੀਆਂ ਡੀਂਗਾਂ ਮਾਰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਆਪ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵੇਖ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ ਕਿ ਤਾਲੀਮ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਇਕ ਇਕ ਮਾਸਟਰ ਪਾਸ 50, 60 ਜਾਂ 70 ਮੁੰਡੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਦਸੋ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ 60 ਡੰਗਰ ਦੇ ਦਿਉ ਤਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੰਭਾਲ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਇਹ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਮਾਸਟਰ ਇਨ੍ਹਾਂ 60 ਜਾਂ 70 ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਇਖਲਾਕ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਬਨਾਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਮੁੰਡੇ ਧੱਕੇ ਖਾਂਦੇ ਨੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ। ਮੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਦਿਆਂ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ? ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਧਨੌਲੇ ਵਿਚ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ 1,200 ਲੜਕੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਅੱਠ ਕਮਰੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 6 ਤਾਂ ਬੰਦ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ; ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਾਮਾਨ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਦੋ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੁੰਡੇ ਪਾਲੇ ਵਿਚ ਜਾਂ ਧੁਪੇ ਬਾਹਰ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਤੇ ਜੇ ਕਿਤੇ ਬਾਰਸ਼ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਕੂਲ ਬੰਦ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਛੁਟੀ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਥੇ ਇਕ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਹੈ, ਇਮਾਰਤ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ 600 ਲੜਕੀਆਂ ਪੜ੍ਹਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਪੂਰੇ ਕਮਰੇ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਬੈਠਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵੀ ਇਤਨੀਆਂ ਮਹਿੰਗੀਆਂ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਵਿਦਿਆ ਸਹੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੀਆਂ।

[ਕਾਮਰੇਡ ਹਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਭੱਠਲ]

ਮੈਂ ਪੁਲਸ ਦੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦੇ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਛੋਟੇ ਫਰੀਦਪੁਰ ਦਾ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਾ ਝਗੜਾ ਸਿਰੀ ਰਾਮ ਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਝਗੜਾ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਚਲਦਾ ਸੀ। ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਉਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹਨ। ਕੋਈ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਦਖਲ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਪਰ ਥਾਣੇਦਾਰ ਬੇਲਾ ਸਿੰਘ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਚਾਲੀ ਵਿਘੇ ਮੂੰਗਫਲੀ ਵਹਾਈ ਤੇ ਦਸ ਏਕੜ ਚਰ੍ਹੀ ਤੇ ਗੁਆਰਾ ਵਾਹ ਇਆ। ਕੁਝ ਜ਼ਮੀਨ ਅਜੇ ਤੱਕ ਬੰਜਰ ਰਖਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਤੇ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ, ਆਈ. ਜੀ., ਐਸ. ਪੀ. ਤੇ ਡੀ. ਸੀ. ਸੰਗਰੂਰ ਨੂੰ ਥਾਣੇਦਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਪਿੰਡ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਅਜੇ ਤਕ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ।

ਫੇਰ ਪਿੰਡ ਭੱਠਲਾਂ ਵਿਚ ਬੈਟਰਮੈਂਟ ਟੈਕਸ ਦੀ ਉਗਰਾਹੀ ਵਾਸਤੇ ਚੌਕੀ ਬੈਠਾਈ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੋਟਿਸ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਕਿ ਚੌਕੀ ਬਠਾਉਣ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਸ ਦਾ ਖਰਚ ਚਾਰ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਉਗਰਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਡੰਡੇ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਵਸੂਲੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਖਾਣ ਨੂੰ ਦਾਣੇ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਹੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਸਲ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੇ ਵਾਵੇਲਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਇਸ ਪਿੰਡ ਤੇ 8,500 ਰੁਪਏ ਜੁਰਮਾਨਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਏਥੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਪੰਚ ਸਰਪੰਚ ਅਤੇ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਆ ਕੇ ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਹਨ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਬੈਟਰਮੈਂਟ ਲੇਵੀ ਦੇ ਸਮਝੌਤੇ ਵੇਲੇ ਇਹ ਚੌਕੀ ਵੀ ਉਠਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਹੁਣ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਵੱਲ ਜਲਦੀ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ: ਤੁਸੀਂ, ਭੱਠਲ ਸਾਹਿਬ, ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ ਬੋਲੇ ਹੋ, ਬੈਠ ਜਾਉ; ਫੇਰ ਕਿਤੇ ਬੋਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿਤਾ ਜਾਏਗਾ। (The hon. Member has spoken well. He should resume his seat now and will be given another opportunity to speak later on.)

ਸ੍ਰੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਨਾਥ ਗੌਤਮ(ਊਨਾ): ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਚੰਦ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਬਾਰੇ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ। ਇਸ ਬਜਟ ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਦਿਨ ਤੋਂ ਬਹਿਸ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਫਾਇਨੈਂਸ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤ ਤੇ ਚਾਨਣ ਪਾਇਆ ਹੈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਜਿਹੜੇ ਭਰਾ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਕਿਥੇ ਹੈ ਉਹ ਅੱਜ ਇਸ ਬਜਟ ਰਾਹੀਂ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਤੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਖਰਚਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ (ਵਿਘਨ)।

मैं तो डिपटी स्पीकर साहिबा इन के किसी भी आदमी को कुछ नहीं कह रहा। मैं तो आपकी विसातत से इन को अर्ज़ करना चाहता हूं कि यह जो सोशलिज़म का तरीका इन्हों ने अपनाया है मैं यह पूछना चाहता हूं कि आखिर हम कोई ऐसी बात तो नही करते जिस से किसी को तकलीफ हो हम तो अमीर और गरीब को एक सतह पर लाना चाहते है। हमारी सरकार सोशलिज़म को खून खराबे में नहीं बल्कि जमहूरियत के तरीके से लाना चाहती है मै फाईनैंस मनिसटर साहिब को चंद एक बातें अर्ज़ करूंगा जो कि मेरे अपने इलाके में होनी जरुरी है। सबसे पहिले मैं यह अर्ज करूंगा कि हिल्ली एरिया के लिए इस सरकार ने 5,40,00,000 रुपया रखा है। मैं कहने से झिजक नहीं करूंगा कि बावजूद इतना रुपया रखने के इस पिछड़ी हुई तहसील ऊना की तरक्की होने वाली नहीं। इस लिये मेरी अर्ज है कि सब से पहले इन बातों

का हमारे इलाके में किया जाना जरूरी है। सब से पहले तो यह कि भाखड़ा नंगल नहर का पानी राजस्थान तक सैराब करता है, मगर हमारे इलाका में कोई ऐसी स्कीम इस नहर से पानी दिलाने की नहीं बनाई गई । हम चाहते हैं कि हमारे इलाके को पानी देने का प्रबन्ध किया जाये। दूसरे तालीम के मुताल्लिक मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि हमारे इलाके में आज 35 हाई स्कूल चल रहे हैं 80 मील लम्बी तहसील है, जिस की दो लाख से ऊपर आबादी है और जिस में भाखड़ा नंगल जैसी मतबर्रक जगह है मगर आज तक सरकार ने इस से आगे तालीम फैलाने का कोई इंतजाम नहीं किया, कोई कालेज नहीं खोला। मैं आपकी मारफत इस सरकार की तवज्जुह इस तरफ दिलाना चाहता हूं कि पिछले कई सालों से कहा ज़रूर जाता रहा है कि हमारे इलाके को, बैकवर्ड हिल्ली एरिया को दूसरे एडवांस इलाकों के बराबर लाने की कोशिश ज़रूर की जा रही है, मगर हमें कोई ऐसी बात नज़र नहीं आई। इस इलाके में एक भी कालेज खोलने का कोई उपाय नहीं किया गया। मैं इस तरफ होम मिनिस्टर साहिब का खास तौर पर ध्यान दिलाना चाहता हूं कि वह इस काम के लिये कि यहां पर कोई Technical or Science or Art का कालेज खोला जाये, ज़रूर हमारी इमदाद करें।

दूसरे जो कंपैनसेटरी अलाऊंस हिली एरिया के लिये मखसूस किया है यह सरकार ने एक बड़ा ही अच्छा कदम उठाया है। मगर एक बात की इस में बेइन्साफी यह हुई है कि तहसील ऊना के 5 ब्लाकों में से 4 ब्लाकों को तो इस स्कीम में शामिल कर दिया गया है और एक आनन्दपुर ब्लाक को छोड़ दिया गया है। यह बेइन्साफी, जैसे कि एक बाज़ार में दो भाव, नहीं होने चाहियें।

हमारे इलाका में ना सिर्फ इरीगेशन स्कीम और स्कूल ही खोले जायें बल्कि हम चाहते हैं कि इस इलाके में सड़कों को भी तरक्की दी जानी चाहिये। आज तक इस इलाके में न कोई सड़क बनाई गई है और न ही ज़मीन की कोई तरक्की की गई है। मैं चाहता हूं जैसे और इलाकों को सरकार ऊंचा उठाने में इमदाद देती है इसी तरह से हमारे इलाके का भी जरूर ख्याल रखा जाना चाहिये। डिप्टी स्पीकर साहिबा, मेरे इलाके में एक ऐसा पिछड़ा हुआ इलाका बेत है। सड़कों के रास्ता जाने के लिये इस इलाका में कोई साधन नहीं है। यहां लोगों को अपने इलाज के लिये कोई हस्पताल नहीं है। न ही कोई इरीगेशन की स्कीम है। मैं सरकार की इस तरफ तवज्जोह इस लिये दिलानी चाहता हूं ताकि इस से हमारे इलाके की पैदावार बढ़े और लोग खुशहाल हों।

इस के बाद मैं बिजली के सम्बन्ध में भी कुछ अर्ज़ करना चाहता हूं। वह यह है कि बिजली राजस्थान तक दी जा रही है जो भाखड़ा नंगल से निकाली जाती है, मगर इरीगेशन मिनिस्टर साहिब ने अभी तक एक भी स्कीम नहीं बनाई जिस से यह कहा जाय कि हमारे इलाका के लिये भी इस बिजली को इरीगेशन के लिये इस्तेमाल किया जायेगा। हम चाहते हैं कि इस इलाका में ज़यादा से ज़यादा स्कीमें चलाई जायें जिस से पैदावार बढ़े। मगर अफसोस यह है कि जो इलाका नंगल से कीरतपुर के दरमियान नहर के साथ लगता है वहां के लोग जो इतनी देर से आस लगाये बैठे हैं उन को पानी नहीं मिला। उन्हें भी कोई न कोई फायदा होना चाहिए। सड़कों के मुताल्लिक मेरे इलाके के मुहतरिम मेम्बर

[श्री सुरेन्द्र नाथ गौतम]
बख्शी प्रताप सिंह जी ने भी कहा है, मैं ने भी इसी लिये अर्ज़ किया है कि इस इलाके का भी ज़रूर ख्याल रखा जाये। अगर आप मौका पर जाकर हमारे इलाका बीत का मुलाहज़ा करें तो आप देखेंगे कि हमारे साथ कोई जस्टिस नहीं हो रही है। हमारा इलाका अब भी बैकवर्ड और पिछड़ा हुआ है। जब तक इस बीत इलाका की तरफ कोई तवज्जा न दी जाये तब तक इस इलाका की तरक्की नहीं हो सकती है।

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ (ਬਿਆਸ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਜਿਹੜੇ ਚੰਦ ਮਿੰਟ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਬੋਲਣ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਤੁਹਾਡਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸੇ ਟਾਈਮ ਦੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚੌਧਰੀ ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਇਕ ਕਸੂਰ ਨਾਲੇ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਕੋਈ ਛੋਟਾ ਨਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਤੇ ਇਕ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਬਟਾਲੇ ਤੋਂ ਮਹਿਤਾ ਔਰ ਮਾਨਾਵਾਲਾ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਜਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਿਤੇ ਤੋਂ ਦਰਿਆ ਬਿਆਸ ਤਕ ਪੁੱਟਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਲੈ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਔਰ ਦੱਸਿਆਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਇਹ ਸਕੀਮ ਬੇਕਾਰ ਜਾਏਗੀ ਤੇ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਨੀ। ਮਗਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਗੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ ਔਰ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਉਥੇ 200 ਫੁਟ ਚੌੜੀ ਅਤੇ 15 ਫੁਟ ਡੂੰਘੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕਈ ਮੀਲ ਲੰਬੀ ਪੁਟਵਾ ਛੱਡੀ ਜਿਸ ਤੇ 10, 15 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਹੋ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸਕੀਮ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਮੈਂ ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦ ਅਸੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨੇ ਔਰ ਕਿਉਂ 10—15 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਵੇਸਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ? ਹੁਣ ਜਦ ਬੰਦ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਝਾਉ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀ 200 ਫੁਟ ਚੌੜੀ ਔਰ 15 ਫੁਟ ਡੂੰਘੀ ਜ਼ਮੀਨ ਪੁੱਟੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਭਰਵਾ ਦੇਣ ਤਾਕਿ ਲੋਕ ਉਸ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਜੋਗੇ ਹੋ ਸਕਣ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਮੇਰਾ ਇਲਾਕਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਰਿਆ ਬਿਆਸ ਦੇ ਕੰਢੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਫਲਡਜ਼ ਨਾਲ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਫਲਡਜ਼ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਏ।

ਇਕ ਗੱਲ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਹੋਏ ਸਮਝੌਤੇ ਬਾਰੇ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਗਿਆ ਕਿ ਸਾਉਣ ਭਾਦੋਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਇਥੇ ਬਰਖਾ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਿਆਲ ਦੇ ਵਿਚ ਜਦ ਪਾਣੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮਝੌਤੇ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਫਸਲਾਂ ਤਬਾਹ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਔਰ ਇਹ ਖਾਮੋਸ਼ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕ ਮੇਹਰਬਾਨੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਰਿਪਰੈਜ਼ੈਂਟ ਕਰਨ ਤੇ 7 ਦਿਨ ਪਾਣੀ ਜ਼ਰੂਰ ਛੱਡਵਾਇਆ। ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਸਮਝੌਤਾ ਹੈ ਜੇ ਇਸ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਕੇ ਗਰਮੀਆਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਔਰ ਸਿਆਲ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸਿਆਲ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਕਰੇ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਸ ਬਜਟ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ $11\frac{1}{2}$ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਪੁਲਿਸ ਤੇ ਔਰ 3 ਕਰੋੜ ਜਨਰਲ ਐਡਮਨਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਲਈ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਔਰ ਐਡਮਨਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਆਫ ਜਸਟਿਸ ਤੇ 55 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਾਰਾ 16 ਕਰੋੜ ਦੇ ਲਗ ਭਗ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਮਗਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਡੀਕਲ ਹੈਲਥ ਅਤੇ ਇੰਡਸਟਰੀ ਉਤੇ ਬਹੁਤ ਘਟ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਇਕ ਵੈਲਫੇਅਰ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਬਜਟ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ——

ਸਿੰਚਾਈ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਮੰਤਰੀ : ਸਿਖਸ਼ਾ ਵਾਸਤੇ ਦੱਸ ਦਿਓ।

ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ : ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ 16 ਕਰੋੜ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਮਗਰ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਸ਼ਿਖਸ਼ਾ ਦੇ ਖੇਤ੍ਰ ਵਿਚ ਕੁਆਂਟਿਟੀ ਤਾਂ ਵਧ ਗਈ ਲੇਕਿਨ ਕੁਆਲਿਟੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ । ਜੇ ਫਿਗਰਜ਼ ਵੇਖੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਪਤਾ ਚਲੇਗਾ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਚੰਗੀਆਂ ਡਿਵੀਜ਼ਨਾਂ ਹਾਸਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਲੀਮ ਦੀ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ? ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਕੁਆਲਿਟੀ ਨੂੰ ਵੀ ਮੇਨਟੇਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਗਲ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੋਏਜੂਕੇਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਦੱਸੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਵੀ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਾਲੇ ਸਾਡੇ ਕੰਟ੍ਰੀ ਦਾ ਸਟੈਂਡਰਡ ਇਤਨਾ ਉੱਚਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ ਤਜਰਬਾ ਇਥੇ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਵਿਚ ਡਿਫੈਂਸ ਲਈ ਬਹੁਤ ਬੜਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ ਹੈ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਬਿਆਸ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਤਨੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨੇ ਕਿ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਹੋਣੇ। ਇਕ ਮੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਲੇਜ ਸਠਿਆਲਾ ਹੈ........

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਬਸ ਖਤਮ ਕਰੋ। (The hon. Member should please resume his seat.)

ਚੌਧਰੀ ਜਗਤ ਰਾਮ (ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ) : ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ ਜਿਹੜਾ ਬਜਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਜਟ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਮਨਿਸਟਰ ਫਾਰ ਫਾਇਨੈਂਸ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਲੇਕਿਨ ਇਕ ਦੋ ਚੀਜਾਂ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਲਈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਦੇਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ।

ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਬਜਟ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਟੀਸਾਈਜ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਗਰੀਬ ਦੀ ਭਲਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਇਕ ਰਾਏ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਨ। ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਕਰਮਚਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਚੰਗੇ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ—ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਢੰਗ ਹੈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਮੁੰਡਾ ਜਦੋਂ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਪੰਜ ਜਮਾਤਾਂ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਬੱਚੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਮੈਟਰਿਕ ਪਾਸ ਦੇ ਕੰਨ ਕੁਤਰਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਦੱਸੋ ਕਿ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(Sardar Gurnam Singh, a member of the panel of Chairmen, in the Chair.)

ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇ ਸਹੀ ਮਾਨਿਆ ਵਿਚ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਮਿਆਰ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਉਥੋਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਸਕਣ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਅਗਲੇ ਪੁਆਇੰਟ ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਰਵੀ ਦਾਸ ਜੀ ਸਿਰਫ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬਲਕਿ ਉਹ ਇਕ ਮਹਾਨ ਅਵਤਾਰ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 28 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਿਹਵਾਰ ਮਨਾਇਆ ਜਾਣਾ ਸੀ ਔਰ 27 ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਜਲੂਸ ਨਿਕਲਣਾ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਮੈਨੂੰ

[ਚੌਧਰੀ ਜਗਤ ਰਾਮ]

ਅਫਸੋਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੈਲਫੇਅਰ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਨੇ 27 ਔਰ 28 ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਰਖ ਦਿੱਤੀ ਉਸ ਬੋਰਡ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ ਉਹ ਚੌਧਰੀ ਚਾਂਦ ਰਾਮ, ਮਾਸਟਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸੀ। ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਸਾਰੇ ਹਰੀਜਨ ਸਨ ਔਰ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਹੀ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਤਹਿਵਾਰ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਟਾਈਮ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰੀਖ ਬਦਲਨ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਚੂੰਕਿ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਨਿਆ ਇਸ ਲਈ ਤਾਰੀਖ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਦਲੀ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਬੰਧਿਤ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਰਵੀਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਤਹਿਵਾਰ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਕਿ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਤਹਿਵਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਨਾਉਣ ਦਿੰਦੇ ਔਰ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਤਾਲੀਮ ਵੀ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਲੈਵਲ ਦੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਜਿਸ ਲੈਵਲ ਦੀ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। (*Deputy Speaker in the Chair.*) ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੁਗਣੀ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਪੈਦਾਵਾਰ ਤਾਂ ਦੁੱਗਣੀ ਹੋ ਸਕੇਗੀ ਜੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਹੌਸਲਾ ਅਫਜ਼ਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਮੌਕੇ ਸਿਰ ਪਾਣੀ, ਖਾਦ ਅਤੇ ਬੀਜ ਵਗੈਰਾ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਲੇਕਿਨ ਅਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਮਗਰ ਲਈ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਔਰ ਜਦੋਂ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਉਦੋਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸ਼ਾਰਟੇਜ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਮਜਬੂਰ ਹਾਂ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਤਵਜੋ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਹਲਕਾ ਗਹੋਂ ਜੋ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ 500 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਪਾਣੀ ਥੱਲੇ ਆ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ 6 ਮੀਲ ਦੇ ਕਰੀਬ ਡਰੇਨ ਪਟਵਾਈ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਇਕ ਮੀਲ ਦੇ ਟੋਟੇ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਨਾਲੀ ਅਗਾਹਾਂ ਨਹੀਂ ਪੁਟੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਹ ਵੀ ਪੁਟਵਾ ਦਿੰਦੇ। ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਇਕ ਮੀਲ ਦਾ ਟੋਟਾ ਪੁਟਵਾ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਉਹ 500 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਆਬਾਦ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਜਲਦੀ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਮਿੱਤਲ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ 5, 10 ਮੁੰਡੇ ਜਿਹੜੇ ਟੈਕਸੇਸ਼ਨ ਅਫਸਰ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਬਹਾਨਾ ਲਾਕੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ, ਸਰਵਿਸ ਵਿਚੋਂ ਕਢਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਲਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

Deputy Speaker : Please wind up.

ਚੌਧਰੀ ਜਗਤ ਰਾਮ : ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੈਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਕ ਹੋਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਸਲੇ ਵੱਲ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਹਰੀਜਨ ਦੀ 1,800 ਰੁਪਿਆ ਸਾਲ ਦੀ ਆਮਦਨ ਹੋਵੇਗੀ ਉਸ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਵਜ਼ੀਫਾ ਵੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਫੀਸ ਵੀ ਲਗੇਗੀ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜੇ 180 ਰੁਪਏ ਮਹੀਨਾ ਲੈਂਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਬਾਲ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਖਵਾਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ 1,800 ਦੀ ਬਜਾਏ 3,600 ਦੀ ਇੰਕਮ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਇਹ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਦੋ ਵਾਰੀ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਬਣ ਕੇ ਆ ਚੁਕਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਦੇਖਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗਹੋਂ

ਤੋਂ ਮਾਛੀਵਾੜਾ ਅਤੇ ਸਨ੍ਹਵਾਂ ਤੋਂ ਮਹਿਲਪੁਰ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ਨ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਸੜਕਾਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਬਣੀਆਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਪੈਸਾ ਕਿੱਥੇ ਲਗਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਅਗਲੇ ਪੁਆਇੰਟ ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਟੀ. ਬੀ. ਤੇ ਤਾਂ ਕੰਟਰੋਲ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਜਦੋਂ ਜਾਲੰਧਰ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਵਿਚ ਮਰੀਜ਼ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੈਡ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ਔਰ ਹਸਪਤਾਲ ਵਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਫੰਡਜ਼ ਨਹੀਂ ਹਨ ਹੋਰ ਮਰੀਜ਼ ਦਾਖਲ ਕਰਨ ਲਈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਅਗਰ ਬੈਡਜ਼ ਵੀ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਆਪਦਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਕਰ ਕੇ ਮੈਂ ਬੈਠਦਾ ਹਾਂ।

चौधरी मुख्तियार सिंह मलिक (सोनीपत) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, जो बजट वज़ीर खज़ाना ने इस हाउस के सामने पेश किया है और जिस बजट को देख कर हाउस के एक सैक्शन की तरफ से वधाई की आवाज़ें आ रही हैं मुझे तो उस देख कर बड़ी हैरानी और परेशानी हुई है। वज़ीर खज़ाना के अपने अंदाज़ा के मुताबिक यह बजट खसारे का है और यह खसारा 11 करोड़ रुपए तक पहुंचता है। लेकिन खिसारा होते हुए भी हमारे उधर बैठे दोस्त उन को वधाई दे रहे हैं और इस लिये दे रहे हैं कि खसारा होते हुए भी उन्होंने टैक्स कोई नहीं लगाया है। मैं आपकी तवज्जुह उनकी स्पीच की इस वर्डिंग की तरफ दिलाता हूं :—

1.00 p.m.

> "As a result, the deficit of Rs. 158 lakhs is likely to increase to about Rs. 11 crores. I am leaving this gap uncovered for the present in the hope of being able to borrow a substantial amount from the people, particularly for Flood Control Schemes"

डिप्टी स्पीकर साहिबा, मेरी समझ में नहीं आता कि इन दोस्तों को तो शायद वज़ीर खज़ाना बुद्धू समझते ही होंगे लेकिन हमें भी और पंजाब की जनता को भी अक्ल से खाली समझते हैं कि हम उन की इन बातों का अंदाज़ा नहीं लगा सकते कि वह क्या करने वाले हैं। मैं समझता हूं कि ऐसी बात कह कर वह पंजाब की जनता से फ्राड खेलना चाहते हैं और लोगों को हुडविंक करना चाहते हैं जो इस टेढ़े तरीके से यह बजट हमारे सामने रखा है।

Deputy Speaker : Please don't use such words like fraud and hoodwinking.

चौधरी मुख्तियार सिंह मलिक : अच्छा जी। इन्होंने इतना बड़ा खसारा अनकवर्ड दिखाया है और कहते हैं कि इसे पूरा करने के लिये बारो करेंगे। और इस बारो लफज़ के मायनी अगर लोग आक्सफोर्ड डिकशनरी में देखेंगे तो शायद वह मायने ठीक न बैठें। हां, अगर भार्गव डिकशनरी में इस के मायने देख कर इन्टरप्रेट करें तो मैं समझता हूं कि जिस तरह 1963 में 8 करोड़ रुपए का खसारा दिखाया था और उस वक्त कोई इशारा नहीं किया था कि उस खसारे को किस तरह मीट करेंगे और सैशन के खात्मे के मौका पर इन्होंने लोगों के सिर पर एक नागहानी मुसीबत खड़ी कर दी और पंजाब की गरीब जनता का रहा सहा खून टैक्सों के ज़रिये नचोड़ लिया उसी तरह अब यह सैशन

[चौधरी मुख्तियार सिंह मलिक]

के इख्तताम पर टैक्स लेकर आ जायेंगे । मैं कहता हूं कि हमारे इन वज़ीर खज़ाना को इस तरह टेढ़े तरीके से बजट करने और लोगों का कचूमर निकालने की आदत पड़ गई है और हर साल यह पंजाब की जनता की आंखों में धूल झौंकते हैं । लोन्ज़ की जो पुज़ीशन है वह भी आप देख लें । वह दिन बदिन डिटेरियोरेट होती जा रही है और हमारे ऊपर कर्ज़ साल बसाल बढ़ता जा रहा है और सूद दिन दुगनी रात चौगुनी रफतार से एक्युमुलेट होता जा रहा है, लेकिन हमारे वज़ीर खज़ाना ने कोई तरीका, कोई सजैशन, कोई प्रोपोज़ल इस को मीट करने के लिये हमारे सामने नहीं रखी है। इन हालात में हमें भी यह कहते हैं कि इस बधाई में शामिल हो जाओ। आप देखिए कि किस तरह यह जनता को उल्लू और बुद्धू बनाना चाहते हैं । ये तो बधाई की बात कहते हैं मगर मैं कहता हूं कि हमारे यह वज़ीर खज़ाना तो पंजाब की जनता को धोखादही के इलज़ाम की ग्रिफ्त में आते हैं । मैं और ज़्यादा कुछ उन्हें नहीं कहना चाहता कहीं उन को हार्ट और ब्लड प्रैशर की तकलीफ न हो जाए । इन वज़ीरों ने तो सोच रखा है कि एक दफा कुर्सी पर बैठ गए तो बस फिर शमशान भूमि को भी यहां से ही उठ कर जायेंगे (हंसी) अब हम बारोइंग का क्या मतलब समझें । क्या यह बारोइंग भीक मांग कर करेंगे (हंसी) या किसी को धोखा देंगे ? मैं तो समझता हूं कि यह धोखा देंगे और टेढे तरीके से लोगों पर टैक्स लगा कर उन की जेब काटेंगे । हमें पता है कि आखिर में यह हमारे ऊपर कहर नाज़ल करेंगे । कल चौधरी चांद राम बड़े तमतराक से लैकचर झाड़ रहे थे, शायद उनसे ही मांगने का इनका इरादा हो। मैं ने जब कुछ कह दिया तो कहने लगे कि कमा कर नहीं खाता आपकी तरह । हम तो पेशा करते हैं, वकील हैं और कमा कर खाते हैं मगर यह बगैर कमाए ही खा रहे हैं। कभी हरिजन होस्टल के नाम पर मांग लेते हैं, कभी और हरबा इस्तेमाल कर लेते हैं और कमा लेते होंगे लोगों को धोखा दे कर । उन्होंने क्या किया कि चीफ मिनिस्टर के नाम पर लोगों से 38 हज़ार रुपया बटोर लिया और उनके गले में माला डाल दी । उन्होंने भी कहा था कि देखो चांद राम ने तो लोगों को बहका कर रुपया इकट्ठा कर लिया होगा और यह माला आपसे ऐसे ही ले ली होगी, मगर मैं इस किस्म की बात नहीं करूंगा। इनको ऐसी बातें कहते हुए शर्म भी नहीं आई कि वह बगैर कमाए ही खाते हैं । हम तो कमा कर खाते हैं। खैर, इस बात को मैं छोड़ता हूं क्योंकि इनको ब्लड प्रैशर भी हो जाता है। मैं यह कहना चाहता हूं कि आज के मौजूदा दौर में जिस तरह पंजाब की जनता गुज़र रही है अगर आप शहरों और देहातों में जाकर देखें तो आंखों से आंसू टपकते हैं। शहर और देहात के गली कूचों से कराहट की आवाज़ें आ रही हैं लेकिन इन लोगों के पास उन की मुसीबतों का एहसास करने के लिये दिल ही नहीं है। इस पंजाब की जनता को, जो अपने खून पसीने से रोटी कमाना चाहती है, यह सोशलिज़म का झूठा नाहरा लगा कर और सोशलिज़्म की लोरी दे कर कुम्भकरण की नींद

लाना चाहते हैं। आखिर यह कौनसा सोशलिज़म है जिस का नाहरा यह लगाते फिरते हैं और लोगों की आंखों में धूल झोंकते फिरते हैं। मैं पूछना चाहता हूं :—

Is it not a malicious propaganda to exploit the masses and to gain cheap popularity ? Why do they want to confuse us ?

यह इस सोशलिज़म की लोरी देकर लोगों को धोखा देना चाहते हैं। अभी पंडित चिरंजी लाल जी ने आपके सामने कांग्रेस के प्रधान की स्पीच पढ़ कर सुनाई। यह सोशलिज़्म के दावेदार कारों और कोठियों के मालिक बन रहे हैं, सिनेमा और कोल्ड सटोर खड़े करते जा रहे हैं, multimillionaire बनते जा रहे हैं and they are amassing huge wealth मगर लोगों को सोशलिज़्म की लोरी दे कर सुला रहे हैं। मैं कहता हूं कि charity begins at home. अगर इसी का नाम सोशलिज़्म है तो यह लोगों के साथ बड़ा भारी धोखा है। आज पार्टी के एक एक फर्द को परमिट देकर, कोटे देकर और पता नहीं क्या २ देकर खरीदा जा रहा है और लूट में शामिल किया जा रहा है मगर लोगों की आंखों में सोशलिज़्म की धूल झोंकी जा रही है। This party has become a profit making concern and each of its member is getting rich dividends. फिर इन्होंने एक और सलोगन लगाया है। डिप्टी स्पीकर साहिबा, हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब ने एग्रीकल्चर का महकमा अपने हाथ में ले लिया है। उन्होंने एग्रीकलचरल प्रोडक्शन को दो साल में दुगनी करने का नारा लगाया है। उस के बारे मैं अर्ज करना चाहता हूं कि सरदार गुरनाम सिंह ने इन से पूछा कि how can we tackle the problem. यह इस तरीके से करेंगे; इन्होंने फिगर्ज़ बढ़ा दी हैं। आप गवर्नमैंट आफ इंडिया के फिगर्ज़ मंगवा कर देख लें। आप को यकीन हो जाएगा कि फिगर्ज़ देते वक्त कितनी हेरा फेरी करते हैं। हमारी सरकार की लैंड रिकार्ड की फिगर्ज़ देखें और इन के दूसरे दफतर— स्टेटिस्टीकल डिपार्टमैंट और एग्रीकल्चर डिपार्टमैंट की फिगर्ज़ देख लें। आप को पता चलेगा कि इन की फिगर्ज़ आपस में नहीं मिलती हैं। इन की फिगर्ज़ बिलकुल डिफरेंट हैं। क्या इस तरह से तरक्की होगी ? मुझे पता नहीं चलता कि यह कहां से फिगर्ज़ लाते हैं, कहां से बैठ कर फिगर्ज़ तैयार करते हैं। क्या सैक्रेटेरियट के अन्दर बैठ कर एक आदमी की डिक्टेशन देने पर फिगर्ज़ तैयार की जाती हैं मैं समझता हूं कि यह फिगर्ज़ बिलकुल बोगस हैं। मैं अर्ज करना चाहता हूं कि अगर सरकार ने फिगर्ज़ देनी हों तो कुरप्शन की फिगर्ज़ दे कि अभी तक कितनी और कुरप्शन करनी है ताकि हम उस वक्त तक चुप कर के बैठ जाएं। मैं इस के बारे में पी. ए. सी. की रिपोर्ट के बारे में अर्ज़ करना चाहता हूं। उस में डबल प्रोडक्शन बढ़ाने के लिये बताया गया है। मेरे एक माननीय दोस्त ने कहा है कि पंजाब में फार्मज़ बनाए गए हैं। चौधरी चान्द राम ने भी इस की बहुत तारीफ की है। २०० से ज्यादा फार्मज़ सीड्ज़ चलाए गए हैं। पी. ए. सी. की रिपोर्ट में बताया गया है कि किस तरह से यह फार्मज़ घाटे में चल रहे हैं। मैं, पी. ए. सी. की इस विषय में जो रिपोर्ट

[चौधरी मुख्तियार सिंह मलिक]
दी है उस का जिक्र करना चाहता हूं।

"In connection with Tarain Seed Farm, a letter dated the 29th August, 1961, from the Director of Agriculture, Punjab, to the District Agriculture Officer, Patiala, was brought to the notice of the Committee. In that letter was stated that originally 17 acres of banjar land was purchased, but after consolidation this area was reduced to about ten acres still lying unreclaimed. The entire land was purchased as irrigated but some of the land purchased was also barani. Audit had pointed out that in August, 1959, the Deputy Director of Agriculture (Seed Farms) found the farm in neglected condition, Government's share of the produce was also not recovered regularly and properly due to ineffective supervision."

यह फार्म्ज़ जो सीड्ज़ प्रोडूस करना चाहते हैं उस के बारे में एक एग्रीकल्चर अफसर की रिपोर्ट है। उस की क्वालिटी पर बुरा असर पड़ता है।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, हमारी सरकार लोगों को इंसैंटिव देने के लिये कहती है। हमारी सरकार पहला इंसैंटिव रिक्लेमेशन के बारे में देना चाहती हूं। इस के बारे में पी. ए. सी. ने जो रिपोर्ट दी है वह मैं आप की इजाज़त से पढ़ कर सुनाता हूं।

"The Committee fail to understand how the nazool land was reclaimed without the consent of the Deputy Commissioner. No definite proof was furnished to the Committee to show that notification before taking possession of the land was actually issued and brought to the notice of the Deputy Commissioner. Moreover, it is astonishing that the Agriculture Department did not lease out the land on the failure of the revenue Department to cultivate it. The Committee recommend that the matter should be investigated and responsibility fixed for allowing the reclaimed land to become banjar."

हमारी सरकार ने री-क्लेम किया है और करने के बाद जमीन छोड़ दी है। सरकार ने जमीन लीज़ पर नहीं दी और न ज़मीन ही काश्त की। ज़मीन फिर बन्जर हो गई है। क्या इस तरह से आउटपुट बढ़ेगी? हमारी सरकार लोगों को खाद का इंसैंटिव देना चाहती है। इस के बारे में अर्ज़ करना चाहता हूं।

"The Committee recommend that the matter relating to the shortages especially the quantity of fertilizers suspected to have been mis-used be probed into and the result communicated to the Committee."

मैं अर्ज करना चाहता हूं कि खाद को मिसयूज़ किया है। इस की डिस्ट्रीब्यूशन ठीक ढंग से नहीं की गई। क्या इस तरह के इंतजाम करने से डबल प्रोडक्शन हो जाएगी? मैं समझता हूं कि डबल प्रोडक्शन का नारा लगाने से प्रोडक्शन दुगनी नहीं होगी बल्कि हमारे साथ फ्राड किया जा रहा है। पंजाब की जनता इस के बारे में जो कुछ समझती और कहती है मैं उस को आप के सामने रखना चाहता हूं। डिप्टी स्पीकर साहिबा, हम तो कहते हैं कि डबल प्रोडक्शन बढ़ाने में जितना हमारा इंट्रस्ट है उतना दूसरों का नहीं हो सकता। किस तरह से प्रोडक्शन बढ़ायी जाएगी, इन को पता नहीं है। यह तो घर बैठ कर फिगर्ज़ तैयार कर लेते हैं। पहले फिगर्ज कम दिखाई गईं और अब ज़्यादा फिगर्ज दिखाई जाएंगी। क्या खाली बातें करने से प्रोडक्शन दुगनी हो जाएगी? मैं समझता हूं कि सलोगन्ज़ लगाने से प्रोडक्शन दुगनी नहीं होगी।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, अब मैं एजूकेशन के बारे में अर्ज़ करना चाहता हूं। हमारी सरकार एजूकेशन के बारे में जिस ढंग से ढोल पीट रही है वह बिल्कुल गलत है। बजट का 14, 15 प्रतिशत भाग इस डिमांड पर खर्च किया जा रहा है। इस के बारे में क्या अर्ज करूं। इस के बारे में एस्टीमेट्स कमेटी की रिपोर्ट में जो कुछ लिखा है मैं उस की तरफ आप की एटैंशन इनवाइट करना चाहता हूं। उस में लिखा है कि—

"The Committee regret to point out that the position in the Higher Secondary Schools is far from satisfactory with 31 per cent result in the first year after the adoption of higher secondary system. In fact, at present, school education especially in the Higher Secondary Schools does not depict a bright picture and is marked by utter confusion, there being no rational distribution of work among the teachers. In certain schools graduates in Mathematics teach social studies and M. As. in Urdu sometimes teach History. In the opinion of the Committee at least 40 to 50 per cent teachers were not qualified for teaching subjects allotted to them."

डिप्टी स्पीकर साहिबा, मुझे बड़े अफसोस से कहना पड़ता है कि 50 प्रति शत इनएफीशैंट आदमी सबजैक्ट्स पढ़ा रहे हैं। आप अन्दाजा लगाएं कि किस तरह से तालीम में तरक्की की है। हमारी सरकार इस पर भी ढोल पीट रही है। क्या यह सोशलिस्टिक बजट है?

डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं इस के बारे में सरकार को कुछ सुझाव देना चाहता हूं। जो इस किस्म की हेरा फेरी करते हैं उन को सरकार शील्ड न करे। जो लूट खसोट कर रहे हैं उन को शील्ड न करे। जो बुरा काम करते हैं सरकार उन को नंगा करे। हमारे होम मिनिस्टर साहिब ने भी जिन बातों का जवाब देना था उन को अपनी स्पीच में इग्नोर कर गए थे। मैं समझता हूं कि उन के पास कोई जवाब ही नहीं है। हमारे ज़िले के डिस्ट्रिक्ट कांग्रेस कमेटी के जनरल सेक्रेटरी के बर्खिलाफ भी एलीगेशन्ज हैं। इसी तरह से ज़िला करनाल के डिस्ट्रिक्ट कांग्रेस जनरल सेक्रेटरी भी सज़ा याफता है। जन संघ के पेपर ने इन के बारे में अपनी इंडीपैंडेंट ओपीनियन दे दी। हमारे होम मिनिस्टर साहिब इस पर टूट पड़े। मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि मैं इस के बारे में तीन दिन से रोज़ाना इस सदन में कह रहा हूं लेकिन इस के बारे में कोई जवाब नहीं दिया।

उपाध्यक्षा : जब आप तीन दिन से यही बात दोहरा रहे हैं तब इस को छोड़ये। आप आगे कहें। (When the hon. Member is repeating the same thing for the last three days he should leave it and say something new.)

चौधरी मुखतियार सिंह मलिक : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि यह किस तरह से इस हाउस में जवाब दें। यह कैसे बोल सकते हैं? उस आदमी ने हमारे चीफ मिनिस्टर के हक में दास कमीशन के सामने एफीडैविट दिया हुआ है। मैं समझता हूं कि यह इस के बारे में जवाब नहीं देंगे। लेकिन अफसोस से कहना पड़ता है कि हमारे होम मिनिस्टर हमारे प्रैस पर, जो कि इंडीपैंडेंट ओपीनियन देता है, टूट पड़े। उस प्रैस ने वह रैज़ोल्यूशन तो छापना ही था क्योंकि उस के पास रैज़ोल्यूशन आया था। जिस ढंग से इन्होंने क्रिटीसाइज़ किया है वह बहुत गलत ढंग था।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, मेरे कुछ माननीय दोस्त जो कांग्रेस बैंचों पर बैठे हुए हैं उन्होंने मुझे कांग्रेस में आने के लिए कहा। उन्होंने बहुत ज़ोर लगाया कि कुछ आदमी कांग्रेस में भी आएं। मैं भी चाहता हूं कि मैं वहां पर जाकर उन असहाय लोगों की सहायता करूं जिन को कोई सहारा नहीं है। इधर के कहने लगे कि इधर बैठो, उधर के कहने लगे कि उधर बैठो। इस बारे में जो विचार हैं, वह मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि --

I would prefer to shoot myself rather than to cross the Floor.

[चौधरी मुख्तयार सिंह मलिक]

डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं अर्ज करना चाहता हूं कि अगर मुझे भी इस तरफ सीट अलाट हो जाती तो ठीक है। मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि यह हरकत बिलकुल नागवारा है। वह कह रहे थे कि मेरी मुर्गियां टोकरे के नीचे से निकल गई हैं। खैर, ढिलों साहिब यहां पर बैठे नहीं हैं। उन से बाहर बात करूंगा कि आप की मुर्गियां तो हरजाई हैं। कभी चीफ मिनिस्टर की गोद में और कभी आप की गोद में। जिन्होंने जाना है वे तो चली जाएंगी। फिर इधर से उधर जाने के लिये क्या कोई लाइसेंस लेना पड़ता है? कांग्रेस पार्टी तो एन० डब्ल्यू. आर. का बुकिंग औफिस हो रहा है। चार आने का टिकट कटवाओ और उधर जाकर बैठ जाओ। बहुत सी मुर्गियां तो बिना टिकट के ही बैठी हैं। एक साल हो गया उन को अभी तक टिकट ही नहीं मिला। [आपोजीशन की तरफ से थंपिंग] ये गुस्से में आते हैं और गुस्से में आकर कहते हैं कि क्या मेम्बरों को यह बात कही जा सकती है। मेम्बरों के अंदर डीमौरेलाईज़ेशन आ गई है। वे लाखों लोगों के वोटों के द्वारा चुन कर यहां पर आए हैं और कभी इधर और उधर घूमते फिरते हैं। दो दिन पहले तो यह स्टेटमेंट देते हैं कि कांग्रेस का पतन हो गया है और दो दिन के बाद कांग्रेस में चले जाते हैं। पंडित चिरंजी लाल जी ने बात कही। दूसरे महसूस तो करते हैं कि रिजन का ज़िक्र यहां पर किया गया। लेकिन यह तो गवर्नमैंट की क्रिएशन है। अपनी राए के लिये तो सभी लड़ते हैं। पंडित चिरंजी लाल को चैलेंज करने वाले कौन थे? मुझे बहुत अफसोस हुआ। उन के लिये तो मैं यही कह दूं कि उन में तालीम की कमी है। इन लोगों ने, जो कि बोलना नहीं चाहते, अपने इलाके के लिये आवाज़ बुलंद नहीं करते, हरयाना प्रताप सिंह के पास गिरवी रखा हुआ है। हरयाणा का शिखंडी यहां पर बैठाया हुआ है जो पूछता है कि भला बजट में हरयाणे का ज़िक्र कहां से आ गया। सरदार प्रताप सिंह इस शिखंडी को सामने खड़ा कर के हमें खत्म करना चाहते हैं। इन्हीं लोगों की वजह से हरयाणे की लीडरशिप खत्म हुई है। छोटे छोटे आदमियों को ऐसे रुतबे दिये जाते हैं जो कि वे लोग डिज़र्व नहीं करते। पर्सनल एंड्ज़ को गेन करने के लिये मुर्दों के पैर पकड़ पकड़ कर पोज़ीशन पर पहुंचते हैं। जैसे कि रेवैन्यू मिनिस्टर साहिब ने कहा था कि गुलामों की फौज इकट्ठी कर रहे हैं। यह ज़ैलदारी और इनामदारी की इंस्टीच्यूशन रीवाइव कर के गुलामों की फौज बनाना चाहते हैं। उन्होंने स्टेटमेंट दिया था कि चूंकि जमींदारों का और गवर्नमैंट का कंटैक्ट नहीं रहा इस लिये यह बना रहे हैं। मैं कहता हूं कि जमींदारों और गवर्नमैंट का कंटेक्ट कभी नहीं जा सकता। जब तक चांद और सितारे मौजूद हैं उस वक्त तक यह कंटेक्ट रहेगा। किसान अनाज पैदा कर के सब को खिलाता है, उस का कंटैक्ट भला किस तरह से जाएगा? इस इंस्टीच्यूशन को दोबारा नहीं बनाना चाहिये। इन शब्दों के साथ मैं आप का शुक्रिया अदा करता हूं।

ਸਰਦਾਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਕਿਰਤੀ (ਜਾਲੰਧਰ ਛਾਉਣੀ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਵਧਾਈ ਨੂੰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਬਜਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮੁਹਤਰਿਮ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਜਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਡਾਕਟਰ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚੀਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਫਰਾਡ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੋਇਆ।

Deputy Speaker : Those words had been withdrawn.

ਸਰਦਾਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਕਿਰਤੀ : ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਫ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਬਰਤਨ ਵਿਚੋਂ ਉਹੋ ਚੀਜ਼ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਵੇ। ਭਾਰਗੋ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਰੀਮਾਰਕਸ ਪਾਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਨਾ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬ ਬਲਕਿ ਸਾਰਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਨ ਰਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸਭ ਲਈ ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਜਟ ਫਰਾਡ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਚੀਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਵਿਚੋਂ ਉਹੋ ਚੀਜ਼ ਨਿਕਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ। ਜਿਹੜੀ ਦੇਸ਼ ਪਿਆਰ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਸਿਖਿਆ ਲੈਂਦਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਕ ਡਾਕਟਰ ਭਾਰਗੋ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਤ ਮੰਤਰੀ ਰਹਿਣਗੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਨਾਂ ਅਤੇ ਫਾਈਨੈਂਸ ਦਾ ਨਾਂ ਉਚਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਾਫ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਫਾਇਦੇ ਦੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ, ਸਗੋਂ ਦੇਸ਼ ਭਲਾਈ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨਗੇ।

ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਮਾਰਫਤ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਨੂੰ ਸਾਲ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇਕ ਵਾਰ ਹੀ ਸਮਾਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਹਲਕੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗਲ ਦਸ ਸਕਣ ਜਾਂ ਕੋਈ ਸੁਜੈਸ਼ਨ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੇ ਸਕਣ। ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਅਸਰ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਨਾਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਪੀਚਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਅੱਠਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਹਰ ਸਾਲ ਬੋਲ ਕੇ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਖਾਤਰ ਕਿ ਜਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਸਕਾਂ ਕਿ ਭਈ ਮੈਂ ਇਹ ਗਲ ਕਹਿ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਨਾਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਕਦੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਜਾਇਜ਼ ਸੀ ਜਾਂ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਗਲਤ ਫਹਿਮੀ ਤੇ ਮਬਨੀ ਸੀ, ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ, ਤੁਸਾਂ ਠੀਕ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਹੀ। ਆਖਰ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਵਕਤ ਮਿਲ ਜਾਏ ਬੋਲਣ ਦਾ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਜਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਸਕੀਏ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿ ਕੇ ਆਏ ਹਾਂ। ਇਹ ਹਾਲ ਤਾਂ ਹੈ ਟਰੈਜ਼ਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਅਲਗ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਅੱਠਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਰੀਪੀਟ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਪਰ ਕੁਝ ਸੁਣਾਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਥੇ ਸੁਣਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਿਹੜੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖਲੋ ਕੇ ਜ਼ਿੰਦਾ ਬਾਦ ਜਾਂ ਮੁਰਦਾਬਾਦ ਦੇ ਨਾਹਰੇ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀ ਰੀਜ਼ਨੇਬਲ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸੁਣਾਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਟਰੈਜ਼ਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਇਜ਼ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਵਲ ਜ਼ਰੂਰ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਚੀਜ਼ ਜਿਹੜੀ ਬਹੁਤ ਇਗਨੋਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਤਬਕਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਬਹੁਤ ਇਗਨੋਰਡ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਜ਼ਬਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰੈਸ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਆਗੂ ਹੈ। ਉਹ ਹੈ ਛੋਟਾ ਕਿਸਾਨ। ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੇ ਨੁਮਾਂਇਦੇ ਚੁਣ ਕੇ ਇਥੇ ਭੇਜਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਚੁਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਉਹ ਮਿਨਿਸਟਰ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਗੈਰ-ਕਿਸਾਨ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੇ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦਾ ਘੇਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਬਿਲਕੁਲ ਗੈਰ-ਕਿਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਅਫਸਰ ਬਿਲਕੁਲ ਗੈਰ-ਕਿਸਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਆਸਾ ਪਾਸਾ ਸਾਰਾ ਹੀ ਗੈਰ ਕਿਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਸਾਨ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਹੀ

[ਸਰਦਾਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਕਿਰਤੀ]

ਭੁੱਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਲੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲ ਖੁਰਾਕ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਫ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਭਾਵੇਂ ਕਿਨਾ ਹੀ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਉਪਰ ਖਰਚ ਕਰ ਲਈਏ, ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਤਕੜੇ ਹੋਈਏ ਕਿੰਨੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਵਧਾ ਲਈਏ, ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਦਾਣਿਆਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਵਿਚ ਸੈਲਫ ਸਫੀਸ਼ੈਂਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵਾਂਗੇ ਓਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਸਾਡਾ ਉਹ ਤਕੜਾਪਨ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ 36 ਲੱਖ ਟਨ ਸਾਲਾਨਾ ਅਨਾਜ ਇੰਪੋਰਟ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਜਰਮਨ ਨੂੰ, ਚੀਨ ਨੂੰ, ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ—ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਉਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਅਗਰ ਇਹ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਅਨਾਜ ਆਉਣਾ ਹੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣ, ਤਾਂ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਉਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਨਾ ਸਾਡੀ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਵੱਲ ਵੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ, ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਅਸੀਂ ਆਪੇ ਹੀ ਭੁਖ ਦੇ ਦੁਖ ਨਾਲ ਮਰ ਜਾਵਾਂਗੇ ਔਰ ਕੁਝ ਆਪੋ ਵਿਚ ਲੜ ਕੇ ਮਰ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਅੱਜ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਇਹੋ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਹਾਲਤ ਉਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਲਈ ਅੱਜ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਜਿਹੜੀ ਲੋੜ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਅੰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੋਡੱਕਸ਼ਨ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ। ਇਸ ਪਾਸੇ ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਵੇਲੇ 25,05,000 ਫੈਮਿਲੀਜ਼ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਟੋਟਲ ਜ਼ਮੀਨ 69,63,000 ਏਕੜ ਹੈ। ਇਹ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੇ ਅਪਣੇ ਫਿਗਰਜ਼ ਹਨ। ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਪਰ ਫੈਮਿਲੀ ਪੌਣੇ ਤਿੰਨ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਹਿੱਸੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਸੈਲਫ ਸਫੀਸ਼ੈਂਟ ਬਨਣਾ ਹੈ ਔਰ ਕਿਵੇਂ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਪ੍ਰੋਡੱਕਸ਼ਨ ਡਬਲ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਵੇਖ ਲਉ। ਇਸ ਪੌਣੇ ਤਿੰਨ ਏਕੜ ਵਿਚ ਉਹ ਕਣਕ ਬੀਜਣਗੇ, ਕਮਾਦ ਬੀਜਣਗੇ, ਚਰ੍ਹੀ ਬੀਜਣਗੇ, ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਬੀਜਣਗੇ ਤੇ ਹੋਰ ਕੀ ਕੀ ਬੀਜਣਗੇ ? ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਜਿਹੜੀ ਅਨ-ਇਕਨਾਮਿਕ ਹੋਲਡਿੰਗ ਹੈ ਇਸ ਵੱਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਬੜੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਹੁਣੇ ਹੀ ਮੇਰੇ ਆਨਰੇਬਲ ਦੋਸਤ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੁਝ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਮੈਕਸੀਮਮ ਸੀਲਿੰਗ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਥੱਲੇ ਦੀ ਸੀਲਿੰਗ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਅਥਾਰਿਟੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੀ ਗਲ ਕਰਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਔਖੀ ਹੈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਾਪਾਨ ਵਿਚ 6 ਏਕੜ ਹੈ। ਜਾਪਾਨ ਔਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਬੜਾ ਫਰਕ ਹੈ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ...... (The hon. Member was still in possession of the House when it adjourned.)

उपाध्यक्षा : सदन सोमबार दो बजे मिलेगा । (The House stands adjourned till 2.00 p.m. on Monday, the 9th March, 1964.)

1.30 p.m.

(The Sabha then adjourned till 2.00 p.m. on Monday the 9th March, 1964.)

55 P.V.S.—386—16—9—64, C., P. and S., Pb., Chandigarh

APPENDIX

TO

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES

Vol. 1—No. 12, dated the 6th March, 1964.

CONTRIBUTION TOWARDS THE NATIONAL DEFENCE FUND IN THE STATE.

1399. Comrade Ram Piara : Will the Chief Minister with reference to the reply to Starred Question No. 3867 included in the list of question for 12.9.1963 be pleased to state :

(a) the dates when each of the twentyfive persons/parties mentioned under 'Karnal' at page 5 of the statement annexed to the reply to the said question (referred to in part (a) of the reply) who contributed Rs. 10,000/- or more towards the National Defence Fund together with the numbers of receipts (including the number of Receipt Books) issued in lieu thereof ;

(b) the total amount paid by each of the said contributors.

(c) whether any amount was accepted without issuing any receipt, if so, in which cases together with the date when and the manner in which it was accounted for?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) and (b) A statement containing the requisite information is enclosed.

(c) No.

STATEMENT

Serial No.	Name of contributor.	Amount contributed	Receipt No.	Receipt Book No.	Date
(a) 1.	Panipat Co-operative Sugar Mills, Panipat	Rs 1,00,000.00	In cases mentioned at Sr. Nos. 1, 2, 9, 10 and 15 contributions were received through cross cheques and duly acknowledged	In all 652 Receipt Books of 100 receipts each bearing consecutive numbers from 1 to 65200 were got printed without giving separate number to the receipt books.	13th November, 1962
2	Karnal Central Co-operative Bank Ltd., Karnal	Rs. 1,00,000.00	Ditto	Ditto	13th November, 1962
3	District Board, arnal	Rs. 2,00,000.00	13109	Ditto	3rd November, 1962
4	Municipal Committee, Karnal	Rs. 25,000.00 Rs. 10,000.00 Rs. 35,000.00	13103 64269	Ditto	3rd November, 1962. 29th March, 1963.
5	Municipal Committee, Gharaunda	Rs. 6,000.00 Rs. 9,000.00 15,000.00	48 11821	Ditto	2nd November, 1962 12th November, 1962
6	Municipal Committee, Shahbad	Rs. 5,000.00	55276	Ditto	27th March, 1963
7	Municipal Committee, Panipat	Rs. 20,000.00 Rs. 5,000.00 Rs. 25,000.00	6287 02 513	Ditto	3rd November, 1962 17th November, 1962
8	Municipal Committee, Kaithal	Rs. 50,000.00 Rs. 25,000.00 Rs. 75,000.00	15029 43580	Ditto	15th November, 1962 27th November, 1962

9	Market Committee, Karnal	Rs. 5,000.00		..	29th October, 1962
		Rs. 55,000.00	..	..	..
		Rs. 60,000.00			
10	Market Committee, Gharaunda	Rs. 10,000.00	..	..	..
		Rs. 5,000.00		..	..
		Rs. 15,000.00			
11	Market Committee, Taraori	Rs. 25,000.00	Received through post office and duly acknowledged	..	..
12	Market Committee, Kaithal	Rs. 65,000.00	15031	..	15th November, 1962
		Rs. 35,000.00	37922	..	16th November, 1962
		Rs.1,00,000.00	38840	..	17th November, 1962
13	Market Committee, Samalkha	Rs. 15,000.00	028514	..	17th November, 1962
14	Market Committee, Madlauda	Rs. 15,000.00	028520	..	20th November, 1962
15	Market Committee Thanesar	Rs. 20,000.00	By cheque	..	14th November, 1962
		Rs. 2,000.00	42894	..	4th December, 1962
		Rs. 3,000.00	55212	..	21st December, 1962
16	Market Committee, Shahbad	Rs. 10,000.00	75	..	19th November, 1962
17	Panchayat, Ballah	Rs. 15,000.00	12211	..	3rd December, 1962
18	S. Gurinder Singh of Sham Garh	Rs. 10,101.00	34336	..	16th November, 1962
19	S. Jasmer Singh of Shahbad	Rs. 5,000.00	78	..	20th November, 1962
20	Shri Om Parkash Shorewala of Kaithal	Rs. 1,100.00	3	..	2nd November, 1962
		Rs. 251.00	662	..	4th November, 1962
		Rs. 1,000.00	3008	..	7th November, 1962
		Rs. 1,000.00	3013	..	7th November, 1962
		Rs. 750.00	3014	.	7th November, 1962
		Rs. 900.00	3015	..	7th November, 1962
		Rs 6,000.00	15020	..	15th November, 1962

Note.—The amount of Rs. 11,001 was donated by Shri Om Parkash Shorewala in the name of his different Firms running at Kaithal

Serial No.	Name of contributor	Amount contributed	Receipt No.	Receipt Book No.	Date
21	Shri Daya Ram of Taraori of M/s Laxmi Rice Co.	(i) Rs. 500.00	2363	..	23rd November, 1962
		(ii) Rs. 2,500.00	2537	..	17th December, 1962
		(iii) Rs. 2,389.06	2221	..	16th February, 1963
		(iv) Rs. 2,000.00	2509	..	12th November, 1962
		(v) Rs. 500.00	National Defence Bond No. 091991	..	28th March, 1963
		(vi) Rs. 1000.00	National Defence Bond No. FO 299069	..	28th February, 1963
		(vii) Rs. 1000.00	National Defence Bond No. FO 299070	..	28th March, 1963
		(vii i) Rs. 2000.00	Receipt No. 2510	..	12th November, 1962
2	Village Kirmach	Silver worth Rs. 10,000 - was presented to Shrimati Indira Gandhi on her visit to this village and no receipt was given.			
23	Karnal Co-operative Transport Society	Rs 38,120	Donations were made through various Departments against receipts as detailed below:—		

Amount	To whom paid	No. of receipt	Date
1,000	D. C., Ambala, through Secretary, R.T.A.	197	12th November, 1962

Amount	To whom paid	Receipt No.	Date
800	S.D.M., Sonepat	4	12th November, 1962
2,000	D. C., Karnal	Paid *vide* cheque No. 282622	14th November, 1962
5,000	Karnal Central Co-operat ve Bank Ltd., Karnal	By transfer from account	14th November, 1962
7,103	Punjab Motc Union, Chandigarh	2	15th November, 1962
940	Karnal Central Co-operative Bank Ltd., Karnal	By transfer from account	16th November, 1962
11,277	Punjab Motor Union Chandigarh	47	26th December, 1962
5,000	Ditto	Cheque No. 275394	7th January, 1963
5,000	Ditto	Cheque No. 0790847	14th January, 1963

24	Karnal Kaithal Co-operative Transport Society	Rs 20,560	Donations were made through various Departments against receipts as detailed below:—

Amount	To whom paid	Receipt No.	Date
2,385	Secretary to C. M.	8/2	7th November, 1962
1,275	Ditto	76/28	22nd December, 1962
6,700	Ditto	60/32	16th January, 1963
1,250	Ditto	56/31	9th January, 1963
7,700	Central Co-operative Bank Ltd., Karnal	Nil	15th November, 1962
1 000	D. C., Karnal, through ADM, Karnal	41040	27th November, 1962

Serial No.	Name of contributor	Amount cotributed	Receipt No.	Receipt Book No.	Date
		250	R.T.A., Ambala	19606/197	12th November, 1962
		20,560			
25	The Indian Motor Transport Co., Private Ltd., Karnal	Rs 14,115	Donations were made through various Departments against receipts as detailed below—		

Amount	To whom paid	Receipt No.	Date
500	SDM Thanesar	3047	5th November, 1962
1,000	D. C. Karnal	Cheque No. 268379 Pb. and Sindh Bank Karnal	18th November, 1962
4,000	P. M. U.	57 Book No. 31	9th November, 1963
3,000	Ditto	48 Book No. 29	26th December, 1962
2,265	Ditto	16 Book No. 34	2nd February, 1963
3,300	Ditto	84 Book No. 34	11th Fe uary, 1963
50	National Defence Certificate No. 548280		6th March, 1963

Notices of Retrenchment issued to Certain Officers/Officials in the Industries Department.

1400. Comrade Ram Piara: Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) whether any notices were served during the period from 1st January, 1963, to date on any officers/officials of the Industries Department for retirement, whether compulsory or at the age of fifty fiver or at an age less than 55 yea s; if so, their number and names together with the reasons for the issue of such notices for retirement ;

(b) whether before the issue of the said notices, the previcus record of the said officers/officials was looked into; if so, the number of adverse entries, if any, recorded in their service books in each case right from the date of start of service till the date of the issue of the said notices ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes, in three cases in accordance with rules and Government instructions on the subject. It is not in public interest to disclose their names.

(b) Yes. It is not in public interest to disclose the record of service of these officials.

Land acquired in village Virpal, Tehsil Zira, District Ferozepore.

1448. Sardar Kulbir Singh : Will the Minister for Revenue be please d to state —

(a) whether any area has so far been acquired in village Virpal, tehsil Zira, district Ferozepore, for the construction of a drain adjacent to the Rajasthan Feeder, if so, the names of the owners from whom it has been acquired ;

(b) the total area acquired from each owner ;

(c) the amount of compensation assessed and paid respectively to each of the said landowners ;

(d) whether any mortgagees were also found in possession of the area referred to in part (b) above, if so, their names and the compensation paid to each of them and the balance of compensation paid to the mortgagors after satisfying the claims of the mortgagees in each case ?

Sardar Ajmer Singh : (a) Yes. The names of owners from whom the land has been acquired are given in the enclosed statement.

(b) Given in the statement.

(c) Ditto

(d) Yes. There are two items of land compensation of mortgaged land which are as under :—

(i) Sant Singh s/o Dhian Singh, Rahan Custodian Murtahin (mortgagee)	Rs. 46.00 This compensation will be paid after the verification of revenue record.
(ii) Atma Ram s/o Munshi Ram, Rahan Santa Singh, s/o Ganga Singh, Murtahin (mortgagee)	Rs. 202.40 nP. Compensation was paid to Shri Atma Ram, Rahan, according to the statement of Santa Singh, Murtahin

STATEMENT

S. No.	Name of owner	Area acquired	Compensation awarded	Remarks
	Sarvshri	K M	Rs.	
1	Atma Ram, s/o Munshi Ram	2—7	276.00	Paid on 26-4-61
2	Chanan Singh, s/o Chet Singh	0—8	46.00	Ditto
3	Pyare Lal, s/o Lachhman Dass	1—7	156.40	Paid on 4-9-61
4	Thakur Singh, s/o Jaimal Singh	0—18	101.20	Paid on 26-4-61
5	Tek Singh, s/o Thakar Singh	1—6	147.20	Ditto
6	Sant Singh, s/o Dhian Singh	1—15	202.40	Ditto
7	Sant Singh, s/o Dhian Singh, Rahan, Custodian, Murthin	0—8	46.00	Lying in Revenue deposit
8	Dharmshala	0—19	110.40	Ditto
9	Budh Singh, s/o Sunder Singh	1—11	174.80	Paid on 26-4-61
10	Sada Singh, s/o Sunder Singh	1—11	174.80	Ditto
11	Atma Ram s/o Munshi Ram, Rahan, Santa, Singh s/o Ganga Singh, Murthin	1—15	202.40	Paid on 28-6-61
	Total	14—5	1637.60	

Honorary Sub Registrar, Sirhind, District Patiala

1449. **Sardar Kulbir Singh** : Will the Minister for Revenue be pleased to state —

(a) whether any applications were invited during the last five years to fill the vacancy of Honorary Sub-Registrar at Sirhind, district Patiala, if so, when ;

(b) whether any persons applied for the said post, if so, their names with their full home addresses ;

(c) the date when the application of each of the persons referred to in part (b) above was received by the Deputy Commissioner, Patiala ;

(d) whether any panel of names was submitted by the Deputy Commissioner, Patiala, to the Government in accordance with the Punjab Registration Manual, if so, when ;

(e) the list of the persons included in the panel referred to in part (d) above ;

(f) whether any of the persons referred to in part (b) above were retired Government servants, if so, their names together with the posts they held immediately before their retirement ;

(g) the date of retirement of each of the persons referred to in part (f) above and the age of each at the time of retirement ;

(h) whether the persons referred to in part (f) were allowed any pension on retirement, if so, pension of each per month;

(i) the names of the persons appointed as Sub-Registrars, Sirhind between 1st January, 1961 and 31st January, 1964

(j) whether it is a fact that the present H9n. Sub-Registrar at Sirhind is a Government Pensioner, if so, the date of his appointment as such and his age at that time ;

(k) whether any amount equal to his pension is being deducted from his present allowances, if so, since when. if not, the reasons therefor ?

Sardar Ajmer Singh : (a) Yes, in April, 1960.

(b) Yes, as detailed below :—

1. Shri Parbhdev Singh Bajwa, Municipal Commissioner, Bassi.
2. Shri Jivinder Singh, V. Himmatgarh, P.O. Salana, sub-tehsil Amloh.
3. Shri Maghar Singh, Bassi Pathanan.
4. Shri Darbara Singh, V. Sondha, tehsil Sirhind.
5. Shri Kirpal Singh village Bassi Pathanan.
6. Shri B.S. Mann, V. Talania tehsil Sirhind.
7. Shri Roshan Lal, Amloh.
8. Shri Gurbachan Singh, Chinarthal Kalan.
9. Shri H. L. Panji, Amloh.
10. Shri Ram Sarup. Muksudra, P.O. Payal.

(c) The applications were received between 10th May, 1960 and 18th June, 1960.

(d) Yes, the panel of names was submitted to Government through the I. G. R., Punjab, Jullundur, on 18th June, 1960.

(e) As in (b) above.

(f) No, does not arise.

(g) and (h) Does not arise.

(i) Shri Wadhawa Singh.

(j) Yes, 19th July, 1963. 63 years 2 months and 13 days.

(k) Yes, since his appointment as Hony. Sub-Registrar.

55—PVS—386 18-9-64 C. P, and S., Pb., Chandighsrh.

Punjab Vidhan Sabha Debates

9th March, 1964

Vol. 1-No. 13

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Monday, the 9th March, 1964

Price : Rs. 7.30 nP.

ERRATA

TO

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES VOL. I, NO. 13, DATED THE 9TH MARCH, 1964.

Read	*For*	*Page*	*Line*
साहिब	साहबि	(13)5	18
[illegible]	[illegible]	(13)5	18
मुकरर	मुहरई	(13)5	22
in	n	(13)52	5
Rayya	Rayea	(13)87	3
पूरा	पूर	(13)90	9
खासतौर	खा तौर	(13)100	35
उडमील	उडतील	(13)109	3
दूजी	दजी	(13)113	2 from below
पुंडरी	पंडुरी	(13)128	16
Allowance	Alowance	vi	17, Col. 5
Travelling	Traveling	vii	6, Col. 5
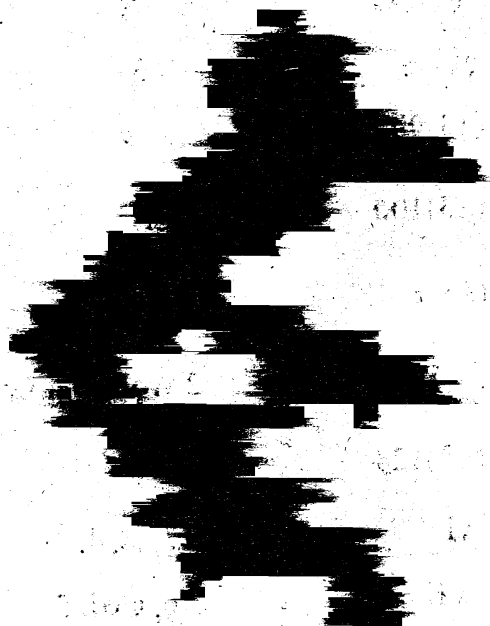
PUNJAB VIDHAN SABHA

Monday, the 9th March, 1964

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector 1, Chandigarh at 2.00 P.M. of the Clock. Mr. Speaker (Shri Prabodh Chandra) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

*SUPPLEMENTARIES TO STARRED QUESTION No. 4819

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀ ਸਟੇਟ ਗੌਰਮਿੰਟ ਇਸ ਫਸਲੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ ਕਿ ਸਟੇਟ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਇਹ ਅਖਤਿਆਰ ਹਾਸਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੈਕਵਰਡ ਕਲਾਸਿਜ਼ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਿਚ ਰੈਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ ?

ਸਥਾਨਕ ਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਅਖਤਿਆਰ ਤਾਂ ਸਟੇਟ ਗੌਰਮਿੰਟ ਪਾਸ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਹੈ ਔਰ ਇਸੇ ਲਈ ਹੀ ਸਟੇਟ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਵਿਚ ਪਰੋਮੋਸ਼ਨਜ਼ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ 10 ਫੀ ਸਦੀ ਪੋਸਟਾਂ ਰੀਜ਼ਰਵ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ।

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ 1,000 ਪੋਸਟਾਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸੌ ਪੋਸਟਾਂ ਬੈਕਵਰਡ ਕਲਾਸਿਜ਼ ਵਾਸਤੇ ਤੇ ਸ਼ੈਡੂਲਡ ਕਾਸਟਸ ਵਾਸਤੇ ਰੀਜ਼ਰਵ ਕਰ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਔਰ ਜਦੋਂ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ 100 ਪੋਸਟਾਂ ਵਿਚ ਬੈਕਵਰਡ ਕਲਾਸਿਜ਼ ਦੇ ਆਦਮੀ ਭਰਤੀ ਨਾ ਕਰ ਲਏ ਜਾਣ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਪੋਸਟ ਨਾ ਭਰੀ ਜਾਵੇ। ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ ?

Mr. Speaker : Is this decision applicable all over the country ?

ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਜਜਮੈਂਟ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਜੋ ਕਿਸੇ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਪੋਸਟਾਂ ਪਹਿਲੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜਿਤਨੇ ਤਕ 10 ਫੀ ਸਦੀ ਬੈਕਵਰਡ ਕਲਾਸਿਜ਼ ਦੇ ਆਦਮੀ ਨਾ ਭਰ ਲਏ ਜਾਣ ਹੋਰ ਕੋਈ ਭਰਤੀ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

Mr. Speaker : Will you please read out the relevant extract from the judgement ?

Comrade Ram Kishan : I have, Sir, a copy of the judgement. जो इस केस में श्री वांचू का फैसला है मैं मिनिस्टर साहिब की तवज्जुह उस में से एक पैरे की तरफ दिलाना चाहता हूं और उन से पूछना चाहता हूं कि उन्हों ने इस बारे में क्या फैसला किया है ।

Mr. Speaker : Is it a judgement of the Court of Mr. Wanchoo?

Comrade Ram Kishan : But it is to be applied to all the States.

**Note* : Starred Question No. 4819 and reply thereto appear in P. V. S. Debates, Vol. I, No. 12 dated the 6th March, 1964.

Mr. Speaker : Is it a decision of the full bench or of Mr. Wanchoo alone ?

Comrade Ram Kishan : It is of Mr. Wanchoo.

Sir, he has written :—

'In order, therfore, to reach the ten per centum of the total number of posts in the services by the method of reservation of appointments, the period taken would be roughly 34 years. This period may be considered too long and therefore the State may decide to adopt the other way, i.e., the reservation of posts and suppose it is decided to reserve ten per centum of the posts i.e., 100 in all, it will then be open to the State having reserved 100 posts in this particular service for backward classes to say that till these 100 posts are filled up by backward classes all appointments will go to them provided the minimum qualifications that may be prescribed are fulfilled. Suppose further that it is possible to get annually the requisite number of qualified members of backward classes equal to the annual appointments, the representaton of the backward classes will be made adequate in about four years ... ...".

This is, Sir, the relevant portion.

Mr. Speaker : Master ji, have you read the judgement ? This appears to be obligatory.

ਮੰਤਰੀ: ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਉਹ ਜਜਮੈਂਟ ਪੜ੍ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਂ ਜਜਾਂ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

Mr. Speaker : Whatever be the judgement of the majority, it is the judgment of the Court. I am not prepared to listen about majority or minority judgement.

ਮੰਤਰੀ : ਜੋ ਫੈਸਲਾ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਅਮਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਔਰ ਜੋ ਫੈਸਲਾ ਸਿੰਗਲ ਜਜ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਔਰ ਜੋ ਮੈਜਾਰਟੀ ਜਜਮੈਂਟ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ: ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜਿਸ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਪੈਰਾ ਕਾਮਰੇਡ ਜੀ ਨੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਕੀ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਇਹ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਚਿਰ ਤਕ ਹਰੀਜਨਾਂ ਵਗੈਰਾ ਨੂੰ ਦਸ ਫੀ ਸਦੀ ਪੋਸਟਾਂ ਵਿਚ ਪਰੋਮੋਸ਼ਨਜ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਉਤਨੇ ਤਕ ਹੋਰ ਕੋਈ ਪੋਸਟ ਨਾ ਭਰੀ ਜਾਵੇ ?

ਮੰਤਰੀ: ਪਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਫੈਸਲੇ ਵਿਚ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਟੇਟ ਗੌਰਮਿੰਟ ਸਾਰੀਆਂ ਪੋਸਟਾਂ ਕਿਸੇ ਕਲਾਸ ਲਈ ਰਿਜ਼ਰਵ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਟੇਟ ਗੌਰਮਿੰਟ ਤੇ ਇਹ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਛੋੜ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਮੁਨਾਸਿਬ ਸਮਝੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਲਵੇ । ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਸਾਡੀ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਦਸ ਫੀ ਸਦੀ ਪੋਸਟਾਂ ਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰੋਮੋਸ਼ਨਜ਼ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਦਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀਆਂ ਸਟੇਟਸ ਨਾਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਅਗੇ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

श्री राम किशन : मैं मिनिसटर साहब की तवज्जुह इस पैरे की तरफ दिलाना चाहता हूँ ताकि वह इसे सुन कर इस पर वजाहत करें....

"........ Therefore, when Art, 16(4) says that reservation may be made in order that any backward class of citizens may be adequately represented in the services means that reservation may be made in order to make the number of any backward class sufficient in the services under the State. These words do not in any opinion convey any idea of quality and can only mean sufficient quantitive representation in the services under the State ....".

मै चाहता हूं कि मिनिसटर साहिब इस पर रोशनी डालें ग्रौर बताए कि इस बारे में गवर्नमैंट क्या कर रही है ?

ਮੰਤਰੀ: ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਨਵੀਂ ਰੀਕਰੂਟਮੈਂਟ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਅਸੀਂ ਉਹ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਔਰ ਉਸੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਪੋਸਟਾਂ ਰੀਜ਼ਰਵ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਪਰੋਮੋਸ਼ਨਜ਼ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਕਿਤਨੀਆਂ ਪੋਸਟਾਂ ਬੈਕਵਰਡ ਕਲਾਸਿਜ਼ ਦੇ ਆਦਮੀ ਹੋਲਡ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਔਰ ਕਿਤਨੀ ਪਰਸੈਂਟੇਜ ਪਰੋਮੋਸ਼ਨਜ਼ ਲਈ ਹੋਰ ਰੀਜ਼ਰਵ ਕਰੀਏ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੀਪਰੀਜ਼ੈਂਟੇਸ਼ਨ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਅਸੀਂ 10 ਫੀ ਸਦੀ ਸੀਟਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਰੀਜ਼ਰਵ ਕੀਤੀਆਂ ਨੇ। ਵਡੀਆਂ ਪੋਸਟਾਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੀਪਰੀਜ਼ੈਂਟੇਸ਼ਨ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਹੋ ਚੀਜ਼ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਪਰੋਮੋਸ਼ਨਜ਼ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਸ ਫੀ ਸਦੀ ਪੋਸਟਾਂ ਰੀਜ਼ਰਵ ਰਖ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਤਰੀਕਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੀਪਰੀਜ਼ੈਂਟੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਸਿਆ ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਚਲਦੇ ਹੋਏ 34 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰਸੈਂਟੇਜ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਣਗੇ ?

Mr. Speaker : Reservation is not with retrospective effect.
Chaudhri Sunder Singh : Sir, I want to know about future.
Mr. Speaker : For the future they are prepared to enlist 10 per cent of the scheduled castes.

ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਜਸਟਿਸ ਵਾਂਚੂ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਜਜਮੈਂਟ ਹੈ ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਅਮਲ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੈ ? ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ।

ਮੰਤਰੀ: ਅਸੀਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਵਾਸਤੇ 1950 ਤੋਂ ਪੋਸਟਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਰੀਜ਼ਰਵ ਕਰਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ। ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀ 1950 ਵਿਚ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹੋਏ ਸੀ ਉਹ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪਰੋਮੋਟ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਆਏ ਨੇ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰੋਮੋਸ਼ਨਜ਼ ਲਈ ਵੀ 10 ਫੀ ਸਦੀ ਸੀਟਾਂ ਰੀਜ਼ਰਵ ਕਰਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇਖੇ ਹਨ ਔਰ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਦਸ ਫੀ ਸਦੀ ਹਰੀਜਨ ਵੀ ਕੁਆਲੀਫਾਈਡ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਇਗਨੋਰ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ: ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹਸ ਕੇ ਟਾਲ ਛਡਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ 1950 ਤੋਂ ਪੋਸਟਾਂ ਰੀਜ਼ਰਵ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਜਜਮੈਂਟ ਵਿਚ ਸਾਫ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬੈਕਵਰਡ ਕਲਾਸਿਜ਼ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਿਡੂਲਡ ਕਾਸਟਸ ਵੀ ਨੇ, ਪੋਸਟਾਂ ਰੀਜ਼ਰਵ ਰਖਣ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੀਪਰੀਜ਼ੈਂਟੇਸ਼ਨ ਪੂਰੀ ਕਰਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਹੱਸ ਕੇ ਨਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਸ਼ਿਡੂਲਡ ਕਾਸਟਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ ?

ਮੰਤਰੀ: ਹੱਸ ਕੇ ਗਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਜੋ ਕੁਝ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ: ਕਈ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਨੰਬਰ ਵੰਨ ਹੈ। (The Punjab is number one in many respects.)

ਮੰਤਰੀ: ਅਸੀਂ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ।

Mr. Speaker : This will be the last supplementary. We had about 10 or 12 supplementaries on this question last time also.

श्री राम किशन : मैं मिनिस्टर साहिब की तवज्जुह इस जजमैंट के आखरी पैरा की तरफ दिलाना चाहता हूं.......

Mr. Speaker : There are two contradictory judgements.

Sardar Ajaib Singh Sandhu : No, Sir.

Mr. Speaker : There is another judgement as well.

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ: ਇੰਨਾ ਹੀ ਦਸ ਦੇਣ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਕ ਜਜਮੈਂਟ ਦੂਜੀ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਉਸ ਨੂੰ ਇਮਪਲੀਮੈਂਟ ਕਰਨਗੇ ?

Mr. Speaker : I know it personally that there has been a judgment of the Supreme Court that other communities cannot be deprived of the rights because of certain reservation for the scheduled castes.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ: ਆਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ, ਸਰ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਜੋ ਫੈਸਲਾ ਸੀ that was for other Backward Classes and not for Scheduled Castes. ਇਹ ਜੋ ਫੈਸਲਾ ਹੈ ਇਹ ਮਦਰਾਸ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਅਪੀਲ ਤੇ ਰੇਲਵੇ ਮਨਿਸਟਰੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ that is for other Backward Classes and not for Scheduled Castes.

Mr. Speaker : That is for all the communities of India. The judgement is that other communities cannot be made to suffer because of certain reservation for the scheduled castes.

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ: ਇਸ ਜਜਮੈਂਟ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਆਰਟੀਕਲ ਦੇ ਤਹਿਤ ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਮੋਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਤਕ ਐਗਜ਼ਿਸਟਿੰਗ ਪੋਸਟਾਂ ਵਿਚ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤਦ ਤਕ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ।

ਮੰਤਰੀ: ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੀ ਜਜਮੈਂਟ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਤਨੇ ਪਰਸੈਂਟ ਪੋਸਟਾਂ ਰੀਜ਼ਰਵ ਕਰ ਦਿਉ। ਰੇਲਵੇ ਬੋਰਡ ਨੇ ਕੁਝ ਸੀਲੈਕਸ਼ਨ ਪੋਸਟਾਂ ਕਲਾਸ (*iii*) ਦੀਆਂ ਰੀਜ਼ਰਵ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਪ੍ਰੋਮੋਸ਼ਨਾਂ ਲਈ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਰੇਲਵੇ ਬੋਰਡ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਠੀਕ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਪੋਸਟਾਂ ਇਸ ਮਤਲਬ ਲਈ ਰੀਜ਼ਰਵ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੈਂਟਰਲ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਲਾਸ *iii* ਅਤੇ *iv* ਦੀਆਂ ਪੋਸਟਾਂ ਹੀ ਰੀਜ਼ਰਵ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਬੰਦਿਸ਼ਾਂ ਲਗਾ ਕੇ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਲਾਸ *i, ii, iii* ਅਤੇ *iv* ਸਾਰੀਆਂ ਕਲਾਸਿਜ਼ ਵਿਚ ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸੈਂਟਰ ਤੋਂ ਵੀ ਇਸ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਅਗੇ ਹਾਂ। ਅਗਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਗਲ ਪੁਛਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲ ਲੈਣ। ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕਿਸੇ ਸਟੇਟ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਅਤੇ ਸੈਂਟਰ ਤੋਂ ਵੀ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਗੇ ਹੈ।

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਫੈਸਲੇ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇੰਨੇ ਪਰਸੈਂਟ ਪੋਸਟਾਂ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕਰ ਦਿਉ। ਇਹ ਦੇਖੋ ਪੇਜ 5 ਤੇ ਕਲੀਅਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

"......ten per centum of the total number of posts in the service by the method of reservation of appointments, the period taken would be roughly 34 years. This period may be considered too long and therefore the State may decide to adopt the other way, i.e., the reservation of posts and suppose it is decided to reserve ten per centum of the posts i.e., 100 in all, it will then be open to the state having reserved 100 posts in this particular service for backward classes to say that till these 100 posts are filled up by backward classes all appointments will go to them provided the minimum qualifications that may be prescribed are fufilled. ....".

ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਵੀ ਅਗੇ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਅਗਰ ਕਿਸੇ ਸਿੰਗਲ ਜਜ ਨੇ ਕੋਈ ਗਲ ਲਿਖੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ।

श्री राम किशन : वज़ीर साहिब ने कहा है कि हमने जजमेंट के पेशेनज़र रीज़र्वेशन की है और हम आगे जा रहे हैं। तो क्या उन्हों ने उस के आर्टीकल 16 (1) और 16 (4) के पेशेनज़र कि कोई जायजा लिया गया है कि कितने समय के अन्दर रीज़र्वेशन पूरी हो जायगी और क्या इस के लिये कोई कम से कम मियाद मुकरई की है ?

ਮੰਤਰੀ : ਜਿਥੇ ਤਕ ਆਰਟੀਕਲ 16 (4) ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਇਹ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਨਿਊ ਰੈਕਰੂਟਮੈਂਟ ਵਿਚ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੈਡੂਲਡ ਕਾਸਟਾਂ ਦੀ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਪੂਰੀ ਰੀਪਰੀਜ਼ੈਂਟੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਜੋ ਮੁਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਸਰਕੂਲਰ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚੋਂ 'ਨੋਟ' ਦਾ ਲਫਜ਼ ਉੜਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜਦ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਪੂਰਾ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਮੋਸ਼ਨ ਨਾ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਅਸੀਂ 10 ਫੀ ਸਦੀ ਪੋਸਟਾਂ ਰੀਜ਼ਰਵ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਪ੍ਰੋਮੋਸ਼ਨ ਲਈ। ਅਗਰ ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹਿਣ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। 16 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਰੁਟੀਨ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਮੋਸ਼ਨਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਜੋ 16 ਸਾਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਘਾਟਾ ਹੈ। ਉਹ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਹੁਣ ਇਹ ਐਕਸ਼ਨ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੋਮੋਸ਼ਨਜ਼ ਲਈ ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨਜ਼ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਹੈਡਜ਼ ਆਫ ਦੀ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟਸ ਇਸ ਗਲ ਵਿਚ ਕੀਨ ਇੰਟਰੈਸਟ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਦੀ ਹੈ।

Mr. Speaker : The hon. Member, Comrade Jangir Singh Joga, wanted to raise a point of Order.

ਕਾਮਰੇਡ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਜੋਗਾ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ 12 ਸਤੰਬਰ, 1963..

.. ..

Mr. Speaker : When an hon. Member is not allowed to put a supplementary, he gets up on a point of Order and then starts putting a supplementary,

Comrade Shamsher Singh Josh : He did not say that he wanted to raise a point of Order.

ਕਾਮਰੇਡ ਜੰਗੀਰ ਸਿਘ ਜੋਗਾ: ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ 12 ਸਤੰਬਰ, 1963 ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਜੋ ਪੋਸਟਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 10 ਫੀ ਸਦੀ ਰੀਜ਼ਰਵ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਲਈ ਲਿਸਟਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ ?

ਮੰਤਰੀ: ਅਸੀਂ ਇਕ ਸਰਕੂਲਰ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਕਿ 12 ਸਤੰਬਰ, 1963 ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਜੋ ਪ੍ਰੋਮੋਟ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੋਮੋਸ਼ਨਜ਼ ਨੂੰ ਅਨਡੂ ਕਰਕੇ ਜਿਹੜੇ ਸ਼ੈਡੂਲਡ ਕਾਸਟਸ ਅਵੇਲੇਬਲ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਮੋਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਬਹੁਤ ਅਗੇ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਰਟੀਕਲ 14 (9) ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਹ ਐਗਜ਼ਿਸਟਿੰਗ ਪੋਸਟਾਂ ਵਿਚ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਰਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਅਜਿਹੀ ਗਲ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ ?

ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਐਡਮਨਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛੋ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਲੋਕੀ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦ ਇਹ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਐਗਜ਼ਿਸਟ ਕਰਦੀ ਹੈ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਦਿਕਤ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਿਉਂ ਕੋਈ ਐਕਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ।

ਮੰਤਰੀ: ਜਿਹੜੀਆਂ ਪੋਸਟਾਂ ਜਨਾਬ ਐਗਜ਼ਿਸਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਅਗੇ ਲਈ ਕਰਦੇ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ 10 ਫੀ ਸਦੀ ਪੋਸਟਾਂ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਹਾਂ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਸ਼ੈਡੂਲਡ ਕਾਸਟ ਨਾਲ ਧੱਕੇ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕੇਸ ਲਿਆ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਹੈਡ ਆਫ ਦੀ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਕੋਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਪੈਸਿਫਿਕ ਕੇਸ ਹੋਵੇਗਾ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਣ, ਜ਼ਰੂਰ ਉਸ ਤੇ ਐਕਸ਼ਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿਘ ਸੰਧੂ: ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਇਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਵਿੱਚ 21 ਪੋਸਟਾਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 10 ਫੀ ਸਦੀ ਦੀ ਬਜਾਏ 4½ ਫੀ ਸਦੀ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸ਼ੈਡੂਲਡ ਕਾਸਟ ਦੀ ਰੀਕਰੂਟਮੈਂਟ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਐਸੇ ਇਨ-ਜਸਟਿਸ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਐਕਸ਼ਨ ਪਰੋਪੋਜ਼ ਕਰਨਗੇ ?

Mr. Speaker : It is a suggestion for action and not a supplementary please.

KURAR DRAIN IN SANGRUR DISTRICT

*4857. **Comrade Hardit Singh Bhathal :** Will the Minister for Irrigation & Power be pleased to state :—

(a) the names of places from where Kurar drain (Sangrur District) starts and where it ends, respectively, together with the total length thereof ;

(b) the extent to which the said drain has so far been dug and the number of syphons proposed to be constructed thereon and the number which have since been completed ;

(c) wheter the work of digging the said drain was given to some Contractor, if so, his name and the length of the drain for the digging of which the contract was given ;

(d) whether the contract referred in part (c) above is still in force, if so, the date by which the contractor would start the digging operations, and if not, the reason for which it has been terminated?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Kurar Drain (Sangrur District) starts from village Kurar and ends somewhere between villages Muran Nimwali and Khudi Kalan, Total length is about 24 miles.

(b) So far the drain has been dug in patches on a voluntary basis. As regards the syphon, one is proposed to be contructed departmentally in due course of time.

(c) & (d) Does not arise.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼: ਕੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਹਰ ਸਾਲ ਇਸ ਡਰੇਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੈਂਕੜੇ ਪਿੰਡ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕੀ ਸਰਕਾਰੀ ਲੈਵਲ ਤੇ ਇਹ ਡਰੇਨ ਪੁਟੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ ?

मन्त्री : अध्यक्ष महोदय इस का एक ही रास्ता है कि कोई ड्रेन वलैंटरी लेबल से खोदी जाये और वह लिसाडा नाला में डाल दी जाए इस की इजाज़त गवर्नमैंट आफ इंडिया से नहीं लेनी होती ।

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਮੈਂ ਇਹ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਇਆ ਸੈਂਟਰਲ ਸਰ-ਕਾਰ ਤੋਂ ਇਹ ਨਾਲਾ ਡਾਲਨ ਬਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਹੁਣ ਤਾਈਂ ਕੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ?

मन्त्री : मैं अर्ज़ करूं कि सैंटरल गवर्नमैंट के नुमायेंदे जब फ्लड् कट्रोल बोर्ड की मीटिंग होती है, हां आते हैं उन को सारे मामले का पता है । अगर कोई हम ऐसी बात मनवानी हो तो हमें पता होता है वह मनजूरी देंगे या नहीं । इस लिये मैं समझता हूं कि इसे वालंटरी लेबर से बना लिया जाए तो ठीक है ।

श्री अध्यक्ष : चौधरी साहिब आप ने कहा है कि अगर वालैंटरी लेबर से बना लिया जाए तो ठीक है । मैं पूछता हूं कि अगर इसी काम को गवर्नमैंट बना दे तो इस में क्या हर्ज है ? (The hon. Minister has stated that it would be better if it is dug by Voluntary labour then what is the harm if it is constructed at Government expense ?)

मंत्री : मैं अर्ज़ करूं अध्यक्ष महोदय, कि अगर सरकार इस में कुछ कर सकती तो अवश्य करती । इस को सरकारी तौर पर बनाने के लिये सरकारी पैसा खर्च करना होता है । जिसके लिये हमें सैंटर की मन्ज़ूरी दरकार हो जाती है ।............ (विघ्न)

श्री अध्यक्ष : तो आप वह तरीका अपना लें जिस से बन सके । (Then Government may adopt that procedure by which it can be constructed at Government expense.)

मंत्री : मुझे अफ़सोस है अध्यक्ष महोदय कि इस मामले में अगर हम कुछ भी कर सकते तो ज़रूर करते। क्योंकि उनका बहुत नुक्सान होता है। अगर फिर भी इस मामले पर जब कभी हम कुछ करने लायक होंगे तो ज़रूर करने की कोशिश करेंगे।

श्रीमती सरला देवी : उन्हों ने यह कहा है कि बहुत मुश्किल हो जाता है, जब इतना नुक्सान होता है। मैं पूछती हूं कि आया आज तक इस तकलीफ को दूर करने के लिये उन्हों ने कोई स्कीम भी बना कर भेजी है ? या यह इत्तलाह सरकार को दी है कि उनका कितना नुक्सान हुआ है ?

मंत्री : इस बारे में एक स्कीम है फ्लड कंट्रोल बोर्ड ने मन्ज़ूर की है। मगर काम करने की इजाज़त नहीं दी चूंकि यह लिसाड़ा नाले में डालेगी जो कि घग्घर में डाला जा रहा है जोकि नीचे चल कर राजस्थान में जाकर नुक्सान करता है।

कामरेड बाबू सिंह मास्टर : जब तक फाइनल डिस्पोज़ल किसी स्कीम की नहीं की जाती तब तक कैसे कुछ हो सकता है। अगर गांव वालों को वालेंटरी लैवल पर करने के लिये कहें तो हो सकता हो तो कहें पहले इसकी फाईनल डिस्पोज़ल तो करें। एक तरफ आप कहते हैं कि नाला खोदा है..... (विघ्न)

मंत्री : मैं ने तो माना नहीं कि हम नें कोई नाला खोदा है। एक स्कीम इस तरह की टैक्नीकल कमेटी ने पास की है। मगर इस के आऊटफाल की मन्ज़ूरी हिंद सरकार से नहीं मिल रही क्योंकि राजस्थान सरकार इसकी मुखालफत करती है।

चौधरी देवी लाल : क्या वज़ीर साहिब यह बतायेंगे कि जब घग्घर में 5,000 क्यूसेक्स पानी चल रहा है, तो लिसाडा ड्रेन का 10,000 क्यूसेक्स पानी इस में कैसे डाल रहे हैं ?

मंत्री : अध्यक्ष महोदय, यह सवाल यहां पैदा नहीं होता। अगर वह लिसाडा नाले के मुताल्लिक कोई अलहदा सवाल करेंगे तो ज़रूर जवाब दूंगा।

Damage to Houses by floods in village Dohnala, District Hoshiarpur

***4727. Shri Surinder Nath Gautam :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government at present to protect the inhabitants of village Dohnala, Police Station Anandpur Sahib, District Hoshiarpur, from the damage caused to their houses by floods in Dohnala Choes, if so, the details thereof and the time by which it is likely to be implemented ?

Chaudhri Ranbir Singh : Not yet.

श्री सुरेन्दर नाथ गौतम : क्या वज़ीर साहिब यह बताने की कृपा करेंगे कि डोनाला गांव का जो चो की वजह से नुक्सान हर साल होता है क्या सरकार उन की तकलीफ को दूर करने के लिये कुछ सोच रही है ?

मंत्री : तकलीफ के कारणों को जानने के लिये जल्दी से जल्दी कदम उठाने की कोशिश की जायेगी।

Representation from people of Tehsil Rajpura, Patiala, for Construction of Ghaggar Dam

***4763. Sardar Prem Singh Prem** (Put by Shri Ram Kishan) : Will the Minister for Irrigation & Power be pleased to state —

(a) whether Government have received any representation from the people of Rajpura Tehsil particularly from those of Dera Bassi and Lalru Kanungos Circle for the construction of the Ghaggar Dam, if so, the action taken thereon ;

(b) whether there are any means of irrigation in Dera Bassi and Lalru Kanungos Circle at present ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes. Ghaggar Dam is yet in the investigation stage and it would be premature to make any commitment, till the feasibility of the project has been established.

(b) There is none except percolation wells.

Gurgaon Canal Project

***4685. Shri Roop Lal Mehta :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government at present to implement the Gurgaon Canal Project, if so, the time by which it is likely to be completed?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes.

(b) Subject to the availability of funds, the work on the Project wil be partially completed to be in a position to utilize 600 cusecs by July, 1965

श्री रूप लाल मेहता : क्या मंत्री महोदय बतलायेंगे कि इस नहर के मुकम्मल होने पर कौन से फीडर से इसको पानी दिया जाएगा ?

मंत्री : उत्तर प्रदेश की आगरा केनाल की मार्फत गुड़गांव केनाल को पानी दिया जाएगा।

Comrade Ram Kishan : May I know from the hon. Minister for Irrigation and Power whether any agreement has been arrived at between the Uttar Pradesh and Punjab Government ?

Minister for Irrigation and Power : An agreement has been arrived at.

Comrade Ram Kishan : When is it going to be implemented ?

Minister for Irrigation and Power : It is in the process of execution.

Electrification of villages in Block Nihal Singh Wala, District Ferozepur, during 1964-65

***4516. Sardar Gurcharan Singh :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether any plan has been formulated to electrify any villages in Block Nihal Singh Wala,District Ferozepur. during 1964-65, if so,the number and names of villages proposed to be electrified?

Chaudhri Ranbir Singh : No. The programme for the year 1964-65 has not yet been finalized.

Exemption granted to Himachal Pradesh and Jammu and Kashmir States from payment of electricity duty

***4713. Comrade Ram Kishan :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state —

(a) whether it is a fact that the Punjab Government has exempted the Himachal Pradesh and Jammu and Kashmir States from the payment of duty under the Punjab State Electricity (Duty) Act, 1958 for a period of ten years, if so, the reasons therefor along with the amount involved ;

[Comrade Ram Kishan]

(b) whether any settlement has been reached with Delhi Electricity Supply Undertaking with regard to the electricity duty outstanding against them and the rate to be charged in future, if so, the details thereof ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes. This was done in the public interest. The amount involved up to September, 1963, comes to Rs. 13,08,065.74 nP. approximately.

(b) Yes. The Delhi Electric Supply Undertaking has been exempted from the payment of electricity duty for the period from 1st April, 1958 to 31st March, 1962 on the payment by the said Undertaking of a lump sum of Rs. 20 lacs to the State Government. As regards the rates to be charged after 31st March, 1962, the matter is still under the active consideration of Government.

श्री अध्यक्ष : दो साल से अब तक ऐक्टिव कंसिड्रेशन ही है ? (Is it under the active consideration of the Government for the last two years)

चौधरी रणबीर सिंह : बात जनाब 20 लाख रुपये की थी और इसको वसूल करने में कुछ टाइम लगा है। अब यह रुपया आ गया है।

श्री अध्यक्ष : कहीं चौधरी साहब, 20 लाख ले कर 40 लाख गंवा न दें। (Chaudhri Sahib, the Government may not have to lose 40 lacs after getting 20 lacs.)

सिंचाई मंत्री : गवर्नमेंट आफ इंडिया के कानूनी सलाहकारों की यह राय है कि एक स्टेट दूसरी स्टेट के ऊपर इलैक्ट्रीसिटी ड्यूटी नहीं लगा सकती। लेकिन हमने गवर्नमेंट आफ इंडिया को कहा है कि चूंकि हमको बिजली की कीमत से भी कम दाम मिलते हैं इसलिये इसको रिवाइज़ किया जाए और अब इसी बिना पर हमें इजाज़त दी जा रही है कि हम देहली से सलाह करके बिजली की दर को ऊंचा कर लें।

कामरेड राम किशन: क्या मंत्री महोदय बतलायेंगे कि 20 लाख की जो देहली गवर्नमेंट को पेमेंट की है इस पर पंजाब गवर्नमेंट के बदले स्टेट गवर्नमेंट को नुक्सान कितना होगा ?

मंत्री : जहां तक टैरिफ का ताल्लुक है स्टेट इलैक्ट्रीसिटी बोर्ड और डेसू (दिल्ली इलेक्ट्रिक सप्लाई अंडरटेकिंग) का जो मुआयदा हुआ था उसके मुताबिक वह कौड़ी कौड़ी देते रहे हैं।

कामरेड राम किशन : मैं इलैक्ट्रीसिटी डयूटी के बारे में जानना चाहता हूं।

मंत्री : वह मैं ने बताया कि इलेक्ट्रीसिटी ड्यूटी एक स्टेट दूसरी स्टेट पर लगा नहीं सकती। यह गवर्नमेंट आफ इंडिया के कानूनी सलाहकारों की राए है.....

श्री अध्यक्ष : डेसू इतनी महंगी देते रहे हैं और आप से इतनी सस्ती लेते रहे हैं। बीच का आदमी स्टेट की कास्ट पर इतना ह्यूज प्राफिट उठाता रहे इस बात की इजाज़त नहीं देना चाहिये। (They have been charging exorbitant rates of electricity while they had been getting at so cheaper rates from this State. The intermediary should not be allowed to make a huge profit at the State expense.)

मंत्री : इस लिये ही मैं ने उनको कहा कि टैरिफ सस्ती है और हमें बिजली की कास्ट महंगी पड़ती है इसलिये घाटे को पूरा करने के लिये स्टेट इलेक्ट्रीसिटी ड्यूटी लगाना चाहते हैं। हमारा यह फैसला हुआ कि पिछला जो झगड़ा है उसके बारे में वह हमें 20 लाख देंगे और बाद को पंजाब और डेसू मिल कर कोई फैसला करेंगे।

ਚੌਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਆਲ ਫੂਲਜ਼ ਡੇ (All Fools Day) ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਡੇਸੂ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਬਾਬਾ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪ੍ਰੀਜ਼ਾਈਡ ਕੀਤਾ— may I know whether Irrigation and Power Minister also represented there ? (*laughter*)

कामरेड रामकिशन : क्या वज़ीर साहिब यह बतलाएंगे कि जम्मू-काश्मीर और हिमाचल प्रदेश का जहां तक सम्बन्ध है इन्होंने इलेक्ट्रीसिटी चार्जिज़ ऐक्ज़ैम्पट कर दिए, इसकी क्या वजह है ?

मंत्री : स्टेट इलेक्ट्रीसिटी ड्यूटी पंजाब स्टेट गवर्नमेंट को किसी दूसरी स्टेट गवर्नमेंट के ऊपर लगाने का हक नहीं है। चूंकि जम्मू और काश्मीर और हिमाचल प्रदेश की बिजली की खपत कम थी इस लिये उनके बारे में यह फैसला हुआ। वैसे जहां तक बिजली की दर का ताल्लुक है वह सब के लिये एक सा है। हिन्दुस्तान सरकार के कानूनी सलाहकारों की राए के अनुसार हम इन स्टेट्स पर भी ड्यूटी नहीं लगा सकते.........

कामरेड रामकिशन : जहां तक पंजाब के लीगल डिपार्टमैंट का सम्बन्ध है क्या वज़ीर साहब बताएंगे कि उसने उस वक्त क्या राय दी थी जब ड्यूटी लगाई थी और आज उनकी क्या राय है ?

मंत्री : उनकी राय तो आज भी यही है कि हम लगा सकते हैं। लेकिन हिन्दुस्तान की सरकार के जो ऐडवाइज़र हैं उनकी राय है कि नहीं लगा सकते।

Mr. Speaker : No more supplementaries please.

Electrification of Villages in Gurgaon District

***4891. Shri Hira Lal:** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the number of villages in the Gurgaon District which were scheduled to be electrified during the year 1963-64 together with the number of villages electrified so far and the number of villages which remain to be electrified in the said district ?

Chaudhri Ranbir Singh : 25 villages are proposed to be electrified during the year 1963-64. 17 villages have been electrified so far, remaining 8 villages will be electrified up to the end of March, 1964.

राव निहाल सिंह : मिनिस्टर साहब ने फरमाया है कि 17 गांव में इलेक्ट्रीफिकेशन किया है। मैं पूछना चाहता हूं कि यह इलेक्ट्रीफिकेशन क्या एल० आइ० सी० की मार्फत जो 12 करोड़ रुपया मिला है, उसके बाद किया गया है ?

Mr. Speaker : This is no supplementary.

Reservation of promotional posts by the State Electricity Board

***4269. Babu Ajit Kumar :** Will the Minister for Irrigation & Power be pleased to state —

(a) whether Government have recently issued any instructions to the Punjab State Electricity Board that a certain percentage of promotional posts in the Board should be reserved for the Scheduled Castes employees of the Board ;

(b) if the reply to para (a) above be in the affirmative, whether Government is aware if these instructions are being followed by the Board, if so, the number of posts of various categories under the Board filled by promoting the Scheduled Castes employees in pursuance of the said instructions ; if not, the reasons therefor and the steps, if any, taken or proposed to be taken by Government in the matter ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes.

(b) The Board being an autonomous body have not yet adopted the Government decision. They have made a reference to the Government of India, Ministry of Home Affairs, of their own accord seeking certain clarifications.

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਰੂਲਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਐਪਲਾਈ ਹੋਣਗੇ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ?

मन्त्री : हम ने तो उन को लिख कर भेजा है कि यह लागू करो । लेकिन चूंकि वह अटानोमस बाडी है इस लिए उन्होंने बगैर हमें पुछे सैंट्रल गवर्नमैंट को रैंफरैंस कर दी है ।

Mr. Speaker : This is a wrong procedure. When you ask them to do a certain thing, they are supposed to do it. This is a question of policy.

How are they justified to make a direct reference to the Central Government when the necessary funds are provided by the Punjab Government ?

मंत्री : स्पीकर साहिब, आप की जानकारी के लिये मैं सेक्शन 78-A पढ़ कर सुनाता हूं । इस में लिखा है—

(1) In the discharge of its functions, the Board shall be guided by such directions on questions of policy as may be given to it by the State Government ;

(2) If any dispute arises between the Board and the State Government as to whether a question is or not a question of policy, it shall be referred to the authority whose decision thereon shall be final.

Sardar Gurdial Singh Dhillon : Will the honourable Minister be pleased to state as to what sort of dispute is going on between the Board and the Government ? Is there any dispute really ?

Mr. Speaker : No, please. The question does not arise.

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੋਰਡ ਵਾ-ਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤਾਂ ਭੇਜੀਆਂ ਸਨ ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੌਰਮਿੰਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਨੂੰ ਰੈਫਰ ਕੀਤਾ

ਹੈ ਕਿ ਆਇਆ ਉਹ ਲਾਗੂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਇਹ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਸੈਂਟਰ ਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਲਈ ਰਿਕਵੈਸਟ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਕਹੇ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਰੂਲਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ?

मन्त्री : अध्यक्ष महोदय, अभी तो फैसला हुआ नहीं है कि आया यह नीति का प्रशन है कि नहीं, पता नहीं सैंटर वाले उनकी बात मानते हैं या नहीं। जब टेक अप करने की स्टेज आएगी तो देख लेंगे ।

खान अब्दुल गफार खां : स्पीकर साहिब, सरदार गुरदयाल सिंह को ढिल्लों साहिब कहा जाता है लेकिन आप ढिल्लन साहिब कहते हैं इस लिए हमें उनको क्या कह कर एड्रेस करना चाहिए ?

सरदार गुरदियाल सिंह ढिल्लों : स्पीकर साहिब, खान साहिब को मेरे पास भेज देना । उन को खुद ही पता लग जाएगा ।

Newly Created Sub-Tehsil Amb in Hoshiarpur District

*4325. **Pandit Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Revenue be pleased to state —

(a) the reasons for the creation of Sub-Tehsil Amb in the Hoshiarpur District;

(b) the names of villages included in the said Sub-Tehsil together with the basis on which these were selected for inclusion ;

(c) the details of various functions which will be performed by Government offices at the headquarters of the said Sub-Tehsil

(d) whether Government have made any arrangements at the headquarters of the said sub-tehsil for—

(i) registration of deeds, deposit of land revenue and other Government dues; and

(ii) a judicial lock-up ;

(e) if the reply to part (d) above be in the negative, whether Government propose to make such arrangements, if so, when ?

Sardar Ajmer Singh : (a) Both public and administrative convenience.

(b) Amb Sub-Tehsil comprises 179 villages, a list of which is placed on the table of the House. These villages were selected for inclusion in the new Sub-Tehsil, being nearer to Amb than the Tehsil headquarters Una.

(c) The Naib-Tehsildar, Amb performs the same functions as Naib-Tehsildars of other Sub-Tehsils, the main items of work being :—

(1) Realization of land revenue;
(2) Disposal of revenue cases;
(3) Disposal of Criminal cases ;
(4) Attestation of mutations;
(5) Attestation of affidavits, character certificates, etc.

(d) (i) (a) No; the Sub-Registrar, Una looks to the registration work.

(b) No;Sub-Tehsil Amb has no separate Sub-Treasury. Land revenue and other Government dues are deposited in the Sub-Treasury at Una.

(ii) Sub-Tehsils do not have judicial lock-ups.

(e) In view of 'd' above, the question does not arise.

List of villages included in the newly created Sub-Tehsil Amb

AMB KANUNGO CIRCLE

1. Kaloh, 2. Pambra, 3. Badoh, 4. Kothera, 5. Kherla, 6 Beron alias Gangoli, 7. Ladoli, 8. Panjor Khurd, 9. Katohar Khurd, 10. Kotri, 11. Jadla, 12. Badhera, 13. Goglehr, 14. Katohar Kalan, 15. Panjor Kalan, 16. Katiari, 17. Bijapur, 18. Indora, 19. Badoan, 20. Tilowal 21. Mabarkpur, 22. Kalroi, 23. Chak, 24. Thathal, 25. Nandpur, 26. Amb 27. Athmah, 28. Ambota, 29. Gagret, 30. Bereri, 31. Dalwan, 32. Diara, 33. Joli, 34. Siri 35. Takarla, 36. Chururu, 37. Bhera, 38. Salori, 39. Sathothar, 40. Dhowara, 41. Oel, 42. Tatera, 43. Kothera Jaswalan,

[Sardar Ajmer Singh]

44. Loharli, 45. Mawa Sindian, 46. Nari, 47. Tappar 48. Jawar, 49. Lambasil, 50. Mairi, 51.Dangoh. 52.Gharot, 53. Rapoh Misran, 54. Ropah Manmanhari, 55. Rapoh Machlian, 56. Naloh, 57. Polian Prohtan, 58. Larota, 59. Lander Tukri, 60. Manjhar, 61. Jhabbakkar, 62. Rakkar, 63. Paloh, 64. Machlehr, 65. Soai, 66. Sanhari, 67. Karap, 68. Gondpur, 69. Chak Sarai, 70. Tapai, 71. Popehr, 72. Lumnai, 73. Landyal Sato, 74. Badoh, 75. Basoni, 76. Lander Ladian, 77. Jindoh, 78. Kudet, 79. Jalber, 80. Dhar Gujran, 81. Kotla, 82. Behr Jaswan Kanshi, 83. Akrot, 84. Gargar, 85. Ganghrala, 86. Landyal Chor, 87. Behr Bathal, 88. Bagga, 89. Choper Ber, 90. Makhu, 91. Adu, 92. Dharu, 93. Santu, 94. Dharoi, 95. Jhot, 96. Karar Ber, 97. Nehri Nauranga, 98. Doghi, 99. Nahri Khalsa.

LOHARA KANUNGO CIRCLE

1. Medwara, 2. Mandangarh, 3. Ganun, 4. Marwari, 5. Joh, 6. Saloh, 7. Sikri, 8. Ban Sarkar, 9. Kangret, 10. Gindpur, 11. Kharoh, 12. Malaun, 13. Bhater, 14. Baber, 15. Daulatpur, 16. Chalet, 17. Dangoh Khurd, 18. Dangoh Khas, 19. Pirthipur, 20. Haret, 21. Dharmsal, 22. Bihran, 23. Manbasera, 24. Chhaproh, 25. Amokla Pirtam, 26. Amokla Saru, 27. Jawal, 28. Badmana, 29. Nari, 30. Tindkhuri, 31. Kithera Harialan, 32. Kithera Rampur, 33. Kunet Rathan, 34. Fatehpur, 35. Baroh alias Bhadarkali, 36. Abheypur, 37. Ambota, 38. Mawa Kaholan, 39. Harowal, 40. Nangal Jarialan, 41. Kuteran, 42. Ghanari, 43. Amlehr, 44. Nakroh, 45. Gondpur Banera, 46. Kotli Dharo, 47. Dool Bhatwalan, 48. Dool Bhangwalan, 49. Arroh, 50. Manalan, 51. Amb Tilla, 52. Band Bakshi, 53. Lohara, 54. Bhuler, 55. Paramb, 56. Amlehr, 57. Polian, 58. Manoh Takri, 59. Tabbi, 60. Mandol, 61. Mangal, 62. Madher, 63. Chalet, 64. Gheotber, 65. Kharal Mohal, 66. Sehlon, 67. Raghar, 68. Bhagra, 69. Panjal, 70. Khad, 71. Sanghnai, 72. Deoli, 73. Ghanghoti, 74. Nahan, 75. Seori, 76. Jajjar, 77. Ghoarchhan, 78. Mogal, 79. Saloi, 80. Choar.

Total villages—179 (One hundred and seventy nine).

पण्डित मोहन लाल दत्त : आप ने तहसीलदार साहिब को वहां रजिस्ट्रेशन करने के अख्तियार दिए हैं। तो मैं जानना चाहता हूं कि क्या रजिस्ट्रेशन से जो पैसा आएगा उस को जमा करवाने के लिये वहां सब-ट्रैज़री की ज़रूरत नहीं है ?

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਉਹ ਨਵੀਂ ਸਬ ਤਹਿਸੀਲ ਬਣੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਜ਼ਾਇਜ਼ਾ ਲਵਾਂਗੇ ਜੇ ਰਜਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਇਸ ਹਦ ਤਕ ਹੋਈ ਕਿ ਉਥੇ ਸਬ-ਟਰੈਜ਼ਰੀ ਖੋਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰਾਂਗੇ। ਲੇਕਿਨ ਫਿਲਹਾਲ ਤਾਂ ਉਹ ਸਟੇਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। It is just a beginning.

Starred Question No. 4496 (*Postponed*)

Mr. Speaker : Extension has been asked for in respect of Question No. 4496, but there appears to be no justification for it.

Revenue Minister : Extension of only ten days has been asked for, Sir,

Mr. Speaker : The information could be obtained over the telephone in a day.

Surplus area in tehsil Rajpura, district Patiala

***4762. Sardar Prem Singh Prem** (Put by Comrade Ram Kishan) : Will the Minister for Revenue be pleased to state —

(a) the total surplus area found under the Pepsu Tenancy and Agricultural Lands Act, 1955 in tehsil Rajpura, district Patiala ;

(b) the total number of tenants eligible to be settled on the area referred to in para (a) above ;

(c) the total number of tenants who have so far been settled on the said surplus area, and the total area on which they have been settled ;

(d) whether any area of surplus land is still available in the said tehsil, if so, how much and the number of tenants yet to be settled thereon.

Sardar Ajmer Singh : (a) 1,969.29 standard acres.
(b) 571 tenants.
(c) (i) 441 tenants.
(c) (ii) 806.38 standard acres.
(d) (i) 1,162.91 standard acres.
(d) (ii) 130 tenants.

Surplus land allotted to landless Harijan tenants in the State

***4671. Chaudhri Sunder Singh :** Will the Minister for Revenue be pleased to state the acreage of surplus area so far allotted and proposed to be allotted separately, to the landless Harijan tenants in the State, districtwise ?

Sardar Ajmer Singh: The surplus area declared/assessed under the Punjab Security of Land Tenures Act, 1953, and Pepsu Tenancy and Agricultural Lands Act, 1955, is allotted to eligible tenants irrespective of the fact whether they are Harijans or non-Harijans. A districtwise statement showing the surplus area allotted to eligible tenants, number of tenants resettled, and the area which is still available for allotment is laid on the table of the House. It is difficult to sort out and give information about Harijans, separately. In fact, the information regarding allotment of surplus area to landless Harijans is not available and the time and labour involved in collecting and compiling the same would not be commensurate with any possible benefit to be obtained.

Statement

Serial No.	Name of the district	Surplus area allotted to eligible tenants	Number of tenants resettled on the area mentioned in col. 3	Total surplus area still available for allotment and against which no appeal is pending
1	2	3	4	5
1	Hissar ..	22,696	10,159	56,099
2	Rohtak ..	5,221	3,713	10,261
3	Gurgaon ..	7,963	5,712	37
4	Karnal ..	8,169	5,814	26,653

[Sardar Ajmer Singh]

Serial No.	Name of the District		Surplus area allotted to eligible tenant	Number of tenants resettled on the area mentioned in col. 3	Total surplus area still available for allotment and against which no appeal is pending
1	2		3	4	5
5	Ambala	..	2,489	1,296	6,139
6	Simla	..	..	..	..
7	Kangra	..	175	360	5,994
8	Hoshiarpur	..	2,828	2,830	1,928
9	Jullundur	..	4,027	1,683	94
10	Ludhiana	..	543	192	3,546
11	Ferozepur	..	13,492	5,045	39,276
12	Amritsar	..	13,155	6,170	1,419
13	Gurdaspur	..	10,782	5,044	3,060
14	Lahual & Spiti	..	..	..	..
15	Sub-Tahsil Nathana	..	856	422	381
16	Patiala	..	2,206	1,028	6,455
17	Sangrur	..	2,671	1,215	9,260
18	Bhatinda	..	7,754	2,561	5,694
19	Mohindergarh	..	609	443	44
20	Kapurthala	..	750	297	452
	Total	..	1,66,346	53,984	1,76,792

ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਲ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦਾ ਨੰਬਰ ਦਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਪੁਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹਰੀਜਨ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਕਿਤਨੇ ਬੈਠਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਚਰ ਮਚਰ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਦਸ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਦਸ ਦੇਣ। (ਹਾਸਾ) (No reply)

कामरेड राम प्यारा : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि क्या पंजाब में यही सरपलस लैंड है और क्या यह सारी की सारी ज़मीन अलाट कर दी है और सारी सरपलस ज़मीन का कबज़ा ले लिया है ?

ਮੰਤ੍ਰੀ: ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਸਰਪਲਸ ਜ਼ਮੀਨ ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ 4 ਲਖ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਸਟੈਂਡਰਡ ਏਕੜ ਦੇ ਕਰੀਬ ਜ਼ਮੀਨ ਸਰਪਲਸ ਡਿਕਲੇਅਰ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ। ਜਿਹੜੀ ਛੇ ਸੱਤ ਸੌ ਆਮ ਏਕੜ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਲਗ ਭਗ ਇਕ ਲਖ ਸਟੈਂਡਰਡ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਅਪੀਲਾਂ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਟੇ ਆਰਡਰਜ਼ ਹੋਏ ਹਨ

ਇਸ ਲਈ ਅਲਾਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਹਾਂ ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ : ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਇਜੈਕਟਿਡ ਟੇਨੇਂਟਸ ਨੂੰ ਸੈਟਲ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਪਰੇਫਰੈਂਸ ਵੀ ਰਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਲਿਸਟ ਵਗੈਰਾ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਹਾਂ ਜੀ ਪਰੈਫਰੈਂਸ ਰਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਐਕਟ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ।

पंडित मोहन लाल दत्त : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि पंजाब मे कितने टैनैंटस ऐट विल है .....

Mr. Speaker ; How can he tell you all these figures off hand Please confine yourself to the main question.

ਸਰਦਾਰ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਸ ਸਰਪਲਸ ਲੈਂਡ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਕਮੇਟੀ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼ ਦੀ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਕਮੇਟੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਐਕਟ ਵਿਚ ਪਰੋਵਾਈਡਿਡ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਕੈਟੇਗਰੀਜ਼ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਉਸ ਮੁਤਾਬਕ ਵੰਡ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਇਹ ਸਰਪਲਸ ਲੈਂਡ **ਦੀ ਗੱਲ** ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਸਾਰਾ ਪਤਾ ਹੈ.....................

Mr. Speaker ; Please either rise on a point of order or put a supplementary question.

ਚੌਧਰੀ **ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ** : ਮੈਂ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਲੀਅਰ ਫਿੱਗਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਦੱਸੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਲਗ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਸ਼ਕ ਹੈ ਕਿ ਗਿਰਦਾਵਰੀਆਂ ਹੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹਨ ....

Mr. Speaker : No speech please.

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਹਰੀਜਨ ਹੈ ਜਾਂ ਨਾਨ ਹਰੀਜਨ ਹੈ ਇਹ ਗੱਲ ਮੈਂ ਦਾਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਜੈਕਟਿਡ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਅਸੀਂ ਸੈਟਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀਆਂ ਫਿੱਗਰਜ਼ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਜੋ ਅਦਾਦੋ ਸ਼ੁਮਾਰ ਸੈਟਲ ਸ਼ੁਦਾ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਉਸਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਇਕ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਦੇ ਹਿੱਸੇ 3 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਲੀਸੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਨੂੰ 5 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਘਟ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣ ਦੀ ਕੀ ਵਜਾਹ ਹੈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਦੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਸਨੂੰ 5 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ 5 ਏਕੜ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਕੋਲ ਪਹਿਲਾਂ 2 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਹੀ ਲਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ 3 ਏਕੜ ਹੋਰ ਦੇ ਕੇ 5 ਏਕੜ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਘਟ ਦੇਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ 166346 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਅਲਾਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ 176792 ਏਕੜ, ਐਸੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੋਰ ਹੈ ਜੋ ਅਲਾਟ ਕਰਨ ਲਈ ਅਵੇਲੇਬਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 1953 ਵਿਚ ਇਹ ਐਕਟ ਬਣਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵਕਤ

[ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ]

ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ 11 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰਫ 166342 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਅਲਾਟ ਹੋ ਸਕੀ ਹੈ ਇਹ ਜੋ 176792 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਤਨੇ ਸਾਲ ਲਗਨਗੇ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ: ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕੁਝ ਗਲਤ ਫਹਿਮੀ ਹੈ। 1953 ਵਿਚ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਰਪ-ਲਸ ਏਰੀਆ ਵਰਕ ਆਊਟ ਕਰਨ ਯਾ ਵੰਡਣ ਨਹੀਂ ਲਗੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਦਿੱਕ-ਤਾ ਹਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਹਨ ਜਿਸ ਕੋਲ ਜ਼ਮੀਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਛੱਡਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, he fights the case up to the Supreme Court. ਜਿਥੇ ਲੋੜ ਪਈ ਹੈ ਅਸੀਂ ਕਬਜ਼ਾ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਮਾਰਫਤ ਵੀ ਦਿਲਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

Memorandum from Tehsildars and Naib Tehsildars Association

***4712. Comrade Ram Kishan :** Will the Minister for Revenue be pleased to state whether Government has recently received any Memorandum from the Punjab Association of Tehsildars and Naib Tehsildars stating therein their demands, if so, the details thereof along with the action, if any, taken or proposed to be taken thereon ?

Sardar Ajmer Singh : Yes. A statement showing details of demands and action taken/or proposed to be taken is laid on the table.

STATEMENT

Serial No.	Details of Demands	Action taken or proposed to be taken
1	That a deputation of the Association be given representation in the Commission deciding the integration of Revenue and Revenue Branch of Irrigation Department. The Association feels its deep concern on this issue as its members are to be materially affected by this integration	Their interests will be safeguarded and before the matter of integration is settled it will be discussed with one or two representatives of the Association in order to ensure that the interests of Tahsildars and Naib Tahsildars are not adversely affected
2	That the pending cases of confirmation of Tehsildars and Naib-Tahsildars be taken up at the earliest.	Necessary action is being taken in the matter
3	That the existing Cadre of Naib-Tahsildars on Divisional Level be allowed to remain as it is	The Cadre of Naib Tehsildars is already on Divisional Level
4	That the quota for promotion to the P.C.S. Cadre from amongst Tehsildars and Naib-Tehsildars be enhanced to the extent of 50 per cent	The matter is under examination
5	That the resolution passed by the Commissioners and Deputy Commissioners meeting held at Simla recommending the abolition of maintaining horses and in place of it granting of fixed T. A. be implemented at the earliest possible period	In the case of Tehsildars the condition of maintaining a horse has been dispensed with and they have been allowed fixed Travelling Allowance. In the case of Naib-Tehsildars essentiality of maintenance of a horse is to be determined by the Deputy Commissioner concerned and where the horse is not to be maintained, a fixed T.A. is allowed to them

Serial No.	Details of Demands	Action taken or proposed to be taken
6	That the seniority of Tahsildars and Naib Tehsildars who may be selected in the P.C.S. is fixed from the date of their nomination in P.C.S. Cadre which is not proper, as a Tehsildar of 20 years standing remains junior to P.C.S. Officer of even one year standing. This position was duly realised in case of I.A.S. Officers. The same rules of seniority should apply to the Tahsildars and Naib-Tehsildars Cadre	The matter is under consideration of Government
7	That Naib Tehsildars should also be allowed to stay in the Canal Rest House, while on duty	In accordance with the provisions of Codal Rules relating to the occupation of Canal Rest Houses. Tehsildars can stay in the main Rest Houses, whereas the Naib-Tehsildars can be accommodated in the Subordinate Rest Houses attached to main Rest Houses, The Association has been apprised of this provision
8	Creation of selection grade post for Naib-Tahsildars	The matter is still under consideration
9	Providing Steno-typist instead of typist and the Head Assistant as in the case of Block Development Officers	The matter is still under consideration of Government
10	Raising of subscriptions etc. Whereas, contrary to Government instructions that no funds etc., except District Relief Fund are to be collected through Tehsil Agency, various kinds of subscriptions, e.g., Red Cross, Flag Day Collections, sale of Khadi Hundis Funds for special functions are still being collected through this Agency It is hereby resolved that the Government be asked to issue strict instructions to the Deputy Commissioners to stop this practice forthwith	Government have authorised collection of District Relief Fund, Flag Day Collections, Governor's Flood Relief Fund, Collections for Bharat Sewak Samaj and Olympic Flag Week and National Fund etc. with the directions that collections are not to be made by Government servants in the discharge of their official duties or with reference to their official functions

कामरेड राम किशन : तहसीलदारों की वैसे तो 10 मांगें हैं लेकिन इस स्टेटमैंट में यही बताया गया है कि उनकी पांच डीमांडज़ अन्डर कन्सिड्रेशन हैं । क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि यह कितने अर्से तक अन्डर कन्सिड्रेशन रहेंगी और कब तक फाइनल फैसला हो जाएगा ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਡੈਫੇਨਿਟਲੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਪਰ ਪੁਆਇੰਟ ਬੜੇ ਟਿਕਲਿਸ਼ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਲ ਕਾਫੀ ਔਖਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਕਤ ਸਿਰ ਹਲ ਕਰਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ ।

कामरेड राम किशन : उन्हों ने कहा है कि यह मामला बड़ा टिक्लिश है। उनकी एक मांग तो यह है कि नायब तहसीलदारों का तहसीलदारों जितना हार्स अलाऊंस मुकर्रर किया जाए और दूसरा कुछ काडर के बारे में था कि मदगम करते वक्त यह २ किया जाए। इस में कौनसी बात टिक्लिश है, क्या इस पर वज़ीर साहिब रौशनी डालेंगे ?

ਮੰਤ੍ਰੀ: ਹਾਰਸ ਅਲਾਉਂਸ ਦਾ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਤਅੱਲਕ ਹੈ ਉਸਦਾ ਤਾਂ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਾਂ। ਤਹਿਸੀਲਦਾਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਤੇ ਨਾਇਬ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਮੁਕਰਰ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਾਂ। ਉਹ ਚੀਜ਼ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ: ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਤੇ ਨਾਇਬ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਦਾ ਘੋੜਾ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਲਾਉਂਸ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਫਰਕ ਹੈ। (ਹਾਸਾ) (What he means to say is that when the horse of Tehsildar and Naib-Tehsildar consume the same quantity of fodder, why is there difference in the allowance.) (*laughter*)

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਉਹ ਫਰਕ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਸਵਾਲ ਬੜਾ ਟਿਕਲਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਾਡਰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੀ ਹੱਕ ਤਲਫੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਪਰੋਮੋਸ਼ਨਜ਼ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੱਕ ਮੁਤਾਬਕ ਸ਼ੇਅਰ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਜੋ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਕੂਕ ਦੀ ਵੀ ਹਕ ਤਲਫੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਸੋ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਜ਼ੇਰ ਗੌਰ ਹੈ ਅਤੇ ਬੜੀ ਟਿਕਲਿਸ਼ ਹੈ।

कामरेड राम किशन : उनकी एक डीमाड यह भी कि उनकी कन्फरमेशन जल्दी से जल्दी की जाये इस में कौनसी दिक्कत है इस पर भी क्या वह रौशनी डालेंगे ?

ਮੰਤ੍ਰੀ: ਮੈਂ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵਾਕਈ ਇਸ ਵਿਚ ਦੇਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਹਲ ਅਸੀਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਸ ਵਿਚ ਦਿੱਕਤ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਪਾਰਟੀਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਛਲਾ ਰਿਕਾਰਡ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਇਹ ਡੀਮਾਂਡ ਵੀ ਸੀ ਇਰੀਗੇਸ਼ਨ ਸਾਈਡ ਤੋਂ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਰੈਵੇਨਿਊ ਵਿਚ ਮਿਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਉਸ ਬਾਰੇ ਜੋ ਕਮੀਸ਼ਨ ਮੁਕਰਰ ਹੋਣਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਭੇਜਣ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : This is putting the cart before the horse. ਅਜੇ ਤਕ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਹੀ ਜ਼ੇਰੇ ਗੌਰ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਰਜ ਕਰਨਾ ਵੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਤੁਹਾਡਾ ਸਵਾਲ ਇਸ ਵਕਤ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

कामरेड राम किशन : उनकी एक डीमांड यह है कि गवर्नमैंट ने जो उनको कुछ चन्दे इक्ट्ठे करने को कहा है उस पर उन्हों ने कुछ एतराज़ किया है और वह बात सरकार के अन्डर कन्सिड्रेशन थी क्या गवर्नमैंट ने इस संबन्ध में डी०सीज़० को हिदायतें जारी की हैं कि फलां चन्दे इक्ट्ठे करो और फलां न करो और वह कौन कौन से हैं ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਜਵਾਬ ਪੜ੍ਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜੇ ਪੜ੍ਹ ਲੈਂਦੇ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

'Government have authorised collection of District Relief Fund, Flag Day Collections, Governor's Flood Relief Fund, Collections for Bharat Sewak Samaj and Olympic Flag Week and National Fund, etc., with the directions that collections are not to be made by Government servants in the discharge of their official duties or with reference to their official functions'.

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਕੀ ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ ਦਸਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਇਲਮ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨਾਇਬ-ਤਹਿਸੀਲਦਾਰਾਂ, ਤਹਿਸੀਲਦਾਰਾਂ, ਇਰੀ-ਗੇਸ਼ਨ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕੁਲੈਕਟਰ, ਡਿਪਟੀ ਕੁਲੈਕਟਰ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਡਿਮਾਂਡਾਂ ਉਤੇ ਜਿਹੜੀ ਪ੍ਰੋਪੋਜ਼ਲ ਬਣਾਈ ਹੈ ਵੈਸੀ ਪ੍ਰੋਪੋਜ਼ਲ 1928 and 1938 ਵਿਚ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਣਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਸਕੀਮ ਫ਼ੇਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ? ਜੇਕਰ ਇਲਮ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਡਿਫੀਕਲਟੀਜ਼ ਉਤੇ ਗੌਰ ਕਰੇਗੀ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ: ਜਿਹੜੀਆਂ ਡਿਫੀਕਲਟੀਜ਼ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇਗੀ ।

Sardar Gurdial Singh Dhillon : On a point of Order, Sir. Mr. Speaker, this list of questions for the 18th February, is very long. It contained about 125 questions. The Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly provide that a Member cannot ask more than three questions on any one day. This list has taken more than two weeks. I would request you to look into this matter so that the list for any day could be small and not so lengthy, etc.

Mr. Speaker : I will look into it.

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

Amounts received regarding registration and fines under certain Acts.

1234. Comrade Babu Singh Master : Will the Home Minister be pleased to state that the total amount realised as registration fee and fines separately during the years 1961-62, 1962-63 and 1963-64 under the following (i) Indian Trade Unions Act, 1926; (ii) the Punjab Industrial Housing Act, 1956; (iii) The Factories Act, 1934. (iv) The Employees State Insurance Act, 1948 ;(v) the Payment of Wages Act, 1936 and (vi) the Minimum Wages Act, 1948 ;

Shri Mohan Lal : A statement containing the requisite information is enclosed.

STATEMENT

Name of the Act	*Registration fees*			*Fines*		
	61-62	62-63	63-64	61-62	62-63	63-64
1. Indian Trade Unions Act, 1926	Rs. 490	Rs. 676	Rs. 845	No provision for fines exists under this Act.		
2. Punjab Industrial Housing Act, 1956.	Nil			Ditto		

[Shri Mohan Lal]

S. No.	Name	Designation	Date of appointment	Percentage actual in service	Percentage reserved
3.	Factories Act, 1934.	Rs. 408950 (1961) Rs. 426364 (1962)	Rs. 456892 (April 1963)	*Not available.	
4.	Employees State Insurance Act, 1948.	No provision for these fees exists under this Act.		Rs. 447 Rs. 290	Nil (Amount awarded by courts under this Act)
5.	Payment of Wages Act, 1936	Ditto		*Not available	
6.	Minimum Wages Act, 1948	Ditto		*Not available	

*Since fines imposed on the defaulters under various labour enactments by the trial courts are deposited under appropriate head of Accout along with fines imposed under other Acts, no information is readily available in this behalf.)

Employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes in the Directorate of Research and Medical Education

1354. Sardar Ajaib Singh Sandhu : Will the Minister for Finance be pleased to state the number, names and dates of appointment of the employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes working at present in Class I, II, III and IV posts separately in the office of the Director, Research and Medical Education and the offices/Institutes subordinate to him, together with their percentage in each category and the percentage of posts reserved for them in each category ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : The requisite information is given in the enclosed statements. (Annexures I to IV).

ANNEXURE I

Statement showing the number, names and dates of appointment of the employees belonging to Scheduled Caste candidates holding in Class I, Class II, Class III and Class IV posts in the Main Office (Director, Research and Medical Education Wing.)

S. No.	Name	Designation	Date of appointment	Percentage actual in service	Percentage reserved
Class I	Nil			0%	20%
Class II	Nil			0%	20
Class III					
1.	Shri Dharam Singh	Assistant.	2-6-54	12½%	20%
2.	Shri Jai Narain	Clerk	23-11-61		
3.	Shri Joginder Paul	Clerk	25-11-61		
4.	Shri Ranjit Singh	Clerk	5-2-62		
Class IV—					
1.	Shri Sangat Singh	Peon	6-5-59	30%	20%
2.	Shri Nasib Singh	Peon	5-11-63		
3.	Shri Asa Ram	Sweeper	6-11-61		

ANNEXURE II

Statement showing the number, names and dates of appointment of the employees belonging to Backward Class candidates holding in Class I, Class II, Class III and Class IV posts in the Main Office Director, Research and Medical Education Wing).

S. No.	Name	Designation	Date of appointment	Percentage actual in service	Percentage reserved
Class I	—Nil—			0%	2%
Class II	—Nil—			0%	2%
Class III					
1.	Shri Gian Chand Guleri	Assistant	1-5-1945	6¼%	2%
2.	Shri Jai Bhagwan	Clerk	28-11-61		
Class IV					
1.	Shri Mool Chand	Daftari	30-8-46	70%	2%
2.	Shri Risal Singh	Jamadar	1-3-48		
3.	Shri Basara Singh	Chowkidar	14-3-62		
4.	Shri Shri Kansa Singh	Peon	23-6-48		
5.	Shri Gopi Chand	Do	6-7-59		
6.	Shri Prem Chand	Do	3-8-62		
7.	Shri Tarlochan Singh	Do	12-9-62		

ANNEXURE III

Showing the numbers, names and dates of appointment of the employees belonging to Scheduled Castes holding in Class I, Class II, Class III and Class IV posts in the Subordinate Offices/Institutions under Director, Research and Medical Education, Punjab.

Serial No.	Name	Designation	Date of appoint-ment	Percen-tage actually in service	Percen-tage reserved
1	2	3	4	5	6
	Class I			0%	20%
	Class II				9
1	Dr. Harjeet Singh	Registrar	..	0.2%	20%

[Finance Minister]

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Percentage actually in Service	Percent age reserved
1	2	3	4	5	6
	Class III				
1	Shri Prem Singh	.. Clerk	9-12-63	2%	20%
2	Shri Rajesh Kumar	.. Modellor	20-9-63		
3	Shri Bhajan Singh	.. Laboratory Technician	11-11-62		
4	Shri Her Lal	.. Ditto	22-12-62		
5	Shri Gurdeep Singh	.. Ditto	7-10-63		
6	Shri Karnail Singh	... Ditto	26-6-63		
7	Shri Harbans Singh	.. Ditto	8-10-63		
8	Shri Hans Raj	.. Dispenser	12-2-63		
9	Shri Jai Singh	.. Do	18-5-61		
10	Shri Parbhati Ram	.. Do	27-5-63		
11	Shri Mangat Ram	.. Do	23-5-62		
12	Shri Ram Chander	.. Do	22-5-62		
13	Shri Jit	.. Do	2-3-55		
14	Shri Hardayal Mehta	.. Do	17-5-62		
15	Shri Ajit Singh	.. Mechanic	27-5-63		
16	Shri Pritam Dass	.. Museum Keeper	2-1-63		
17	Shmt. Gurdev Kaur	.. Up Vaidya	30-1-61		
18	Miss Sushil Kumari	.. Staff Nurse	24-5-63		
19	Miss Ram Kaur	.. Ditto	13-8-63		
20	Miss Anguri Devi	.. Auxiliary Nurse	14-11-63		
21	Shmt. Suraj Kaur	.. Ditto	15-1-64		
22	Shri Mohan Singh	... Laboratory Assistant	..		
23	Shri Gurdev Singh	.. Ditto	..		
24	Shri Saradh Ram	.. Ditto	..		
25	Shri Charan Dass	.. Ditto	..		
26	Shri Virinder Kumar	.. Ditto	..		
27	Shri Iqbal Chand	.. Ditto	27-3-58		
28	Shri Gurcharan Singh	.. Ditto	12-10-60		

Serial No.	Name		Designation	Date of appointment	Percentage actually in service	Percentage reserved
1	2		3	4	5	6
29	Shri Ajmer Singh	..	Laboratory Assistant	30-10-56		
30	Shmt. Darjinder Kaur	..	Lady Health Visitor	15-12-62		
31	Shri Babu Singh	..	Gas Supervisor	28-10-58		
32	Shri Basant Singh	..	Assistant Librarian	2-6-58		
33	Shri Jai Parkash	..	Assistant Dental Mechanic	28-10-59		
34	Shri Prem Singh	..	Ditto	4-3-60		
35	Shri Daya Chand	..	Statistician	28-2-61		
36	Shri Gurmeet	..	Operation Theatre Assistant	1-10-60		
37	Shmt. Dr. Leela Wati	..	House Surgeon	1-1-64		
38	Shri Piara Ram	..	Statistical Assistant	25-5-62		
39	Shri Jit Ram	..	Dispenser	26-11-62		
40	Shri Narang Singh	..	Driver	22-2-64		
	Class IV					
1	Shri Baru Ram	..	Bhishti	18-9-59	37.5%	20%
2	Shri Ajmeri Lal	..	Do	11-3-60		
3	Shri Raghbir Singh	..	Do	15-2-56		
4	Shri Mam Raj	..	Do	12-1-55		
5	Shri Jaman	..	Chowkidar	12-2-2006 BK.		
6	Shri Bachan Singh	..	Plumber	1-7-55		
7	Shri Balbir Singh	..	Bearer	23-5-60		
8	Shri Hari Chand	..	Do	23-5-55		
9	Shmt. Kartar Kaur III	..	Dai	14-11-65		
10	Shri Ajit Singh	..	Cleaner	1-6-63		
11	Shri Faqir Chand	..	Do	January, 64		
12	Shri Sangar Ram	..	Kitchen Bearer	23-9-60		
13	Shri Raj	..	Do	8-5-61		
14	Shri Punnu Ram	..	Mali	1-7-61		
15	Shri Khazan chi Lal	..	Bearer	1-3-57		

[Finance Minister]

Serial No.	Name		Designation	Date of appointment	Percentage actually in service	Percentage reserved
1	2		3	4	5	6
16	Shri Piara Lal	..	Bearer	1-3-57		
17	Shri Bhagat Ram	..	Do	1-3-57		
18	Shri Ghiman Lal	..	Do	1-3-57		
19	Shri Madan Lal	..	Do	1-6-63		
20	Shri Kartar Singh	..	Do	1-3-57		
21	Shri Balwant Singh	..	Do	1-3-57		
22	Shri Bahadur	..	Do	1-3-57		
23	Shri Kehar Singh	..	Do	1-3-57		
24	Shri Faqir Chand III	..	Sweeper	15-1-59		
25	Shri Barkat Ram	..	Do	10-6-54		
26	Shri Gurdiali	..	Do	28-4-53		
27	Shri Sadhu Ram	..	Do	22-4-54		
28	Shri Shakuntla	..	Do	7-10-58		
29	Shri Puran Chand	..		18-2-59		
30	Shri Bhuro	..	Do	18-2-59		
31	Shri Shyam Lal	..	Do	18-8-59		
32	Shri Chetan	..	Do	4-2-58		
33	Shri Gurdev Singh	..	Do	18-1-61		
34	Shri Harnek Singh	..	Do	5-1-55		
35	Shri Lachhmi	..	Do	28-4-54		
36	Shri Munshi	..	Do	10-6-54		
37	Shri Daropti	..	Do	1-10-59		
38	Shri Baru Ram	..	Do	1-10-59		
39	Shrimati Bimla	..	Do	10-2-54		
40	Shmt. Amro Devi	..	Do	1-9-2006 BK.		
41	Shri Chanana Ram	..	Do	10-7-47		
42	Shmt. Payari	..	Do	15-2-54		
43	Shri Charanjit II	..	Do	12-3-2005BK.		

Serial No.	Name		Designation	Date of appointment	Percentage actually in Service	Percentage reserved
1	2		3	4	5	6
44	Shri Paraini I	..	Sweeper	12-2-54		
45	Shri Her Lal	..	Do	8-2-54		
46	Shri Malavi	..	Do	8-3-56		
47	Shri Lachhmi	..	Do	24-1-62		
48	Bhagat Ram II	..	Do	6-11-61		
49	Shri Shankar Lal	..	Do	6-12-61		
50	Shri Bundu Ram	..	Do	3-2-56		
51	Shri Shiv Dev	..	Do	7-2-56		
52	Shri Husaini Ram	..	Do	19-10-59		
53	Shri Nanu Ram	..	Do	9-2-56		
54	Shri Gurnami	..	Do	14-4-54		
55	Shri Manphool	..	Do	13-12-60		
56	Shmt. Bachni	..	Do	11-3-60		
57	Shri Sukka	..	Do	5-7-60		
58	Shri Prem Chand	..	Do	13-12-60		
59	Shri Mohinder Singh	..	Do	21-12-54		
60	Shri Lachhman Dass	..	Do	10-12-60		
61	Shmt. Kartar Kaur	..	Do	26-8-55		
62	Shri Som Nath	..	Do	5-3-55		
63	Shri Bant Singh	..	Do	18-1-57		
64	Shri Dheru Ram	..	Do	29-10-56		
65	Shri Pritam Singh	..	Do	26-8-55		
66	Shri Bhagat Ram	..	Do	3-2-56		
67	Shri Dar	..	Do	24-4-54		
68	Shri Mumi	..	Do	28-4-54		
69	Shri Amru	..	Do	3-11-55		
70	Shri Hori Lal	..	Do	28-4-54		
71	Shri Shankar Lal	..	Do	3-11-55		
72	Shri Ujjagar Singh	..	Do	12-12-55		

[Finance Minister]

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Percentage actually in service	Percentage reserved
1	2	3	4	5	6
73	Shmt. Krishan Devi ..	Sweeper	14-12-60		
74	Shri Prem Dass ..	Do	14-12-60		
75	Shri Gopi ..	Do	13-12-60		
76	Shri Babu Ram ..	Do	13-12-60		
77	Shri Ram Dayal ..	Do	13-12-60		
78	Shri Hari Ram ..	Do	24-12-59		
79	Shri Multani Ram ..	Do	9-10-59		
80	Shmt. Maya Devi ..	Do	28-4-54		
81	Shmt. Surjit Devi ..	Do	31-3-56		
82	Shri Amar Nath ..	Do	9-12-60		
83	Shri Lal Chand ..	Do	7-6-61		
84	Shmt. Shanti Devi ..	Do	9-12-60		
85	Shri Hari Ram ..	Do	25-1-62		
86	Shri Dev Raj ..	Do	6-12-61		
87	Shri Piara Lal ..	Do	7-6-61		
88	Shri Puran ..	Do	16-11-60		
89	Shri Mukandi Lal ..	Do	11-1-61		
90	Shmt. Chinto ..	Do	10-12-60		
91	Shri Faqir Chand ..	Do	13-12-60		
92	Shmt. Shanti ..	Do	3-4-54		
93	Shri Surjit Singh ..	Do	19-10-54		
94	Shri Budh Ram ..	Do	5-11-56		
95	Shri Kasturi Ram ..	Do	19-11-58		
96	Shri Kshari Lal ..	Do	13-3-62		
97	Shmt. Bachni ..	Do	20-1-61		
98	Shri Ghasita Singh ..	Do	11-3-60		
99	Shri Som Nath ..	Do	4-8-61		
100	Shmt. Gomti ..	Do	7-11-58		
101	Shmt. Banti ..	Do	8-3-56		

Serial No.	Name		Designation	Date of appoint-ment	Percentage actually in Service	Percent-age reserved
1	2		3	4	5	6
102	Shri Babu Ram	..	Sweeper	11-3-59		
103	Shri Ghasita Ram	..	Do	9-10-59		
104	Shri Harnam Singh	..	Do	2-2-56		
105	Shri Namla	..	Do	5-7-60		
106	Shri Sat Paul	..	Do	2-2-56		
107	Shmt. Purni	..	Do	28-4-54		
108	Shri Gurdev Lal	..	Do	16-6-59		
109	Shmt. Gurdev Kaur	..	Do	2-2-56		
110	Shri Om Parkash	..	Do	18-2-59		
111	Shri Mangali	..	Do	7-3-56		
112	Shri Banarsi Lal	..	Do	7-3-2005		
113	Shri Devi Dayal	..	Do	9-10-59		
114	Shri Shanti	..	Do	4-8-56		
115	Shri Kartara	..	Do	3-2-56		
116	Shri Om Parkash	..	Do	17-3-59		
117	Shri Ajmer Singh	..	Do	2-2-56		
118	..		Do	19-7-58		
119	Shri Babar Lal	..	Do	18-1-61		
120	Shmt, Shanti	..	Do	1-9-2006BK.		
121	Shri Lala Ram	..	Do	9-2-54		
122	Shri Charanji Lal	..	Do	8-2-54		
123	Shri Sarda Singh	..	Do	8-11-2005BK.		
124	Shri Milkhi Ram	..	Do	1-9-2006BK.		
125	Shri Bir Singh	..	Do	23-6-48		
126	Shr i Maru Ram	..	Do	1-92006		
127	Shri Akki	..	Do	1-9-2-006		
128	Shri Asa Ram	..	Do	28-2-2001		
129	Shri Shiv Lal	..	Do	20-3-2005		
130	Shri Raunk Ram	..	Do	9-2-54		
131	Shri Rakha Ram	..	Do	10-9-2002		
132	Shri Bachni I	..	Do	1-6-2006		

[Finanee Minister]

Serial No	Name	Designation	Date of appointment	Percentage actually in service	Percentage reserved
1	2	3	4	5	6
133	Shri Munshi Ram ..	Sweeper	1-9-2006		
134	Shri Ram Kishan ..	Do	11-1-198		
135	Shri Jagan Nath ..	Do	24-1-63		
136	Shri Mamoo Ram ..	Do	25-10-63		
137	Shri Saroop ..	Do	25-10-63		
138	Shri Saroop Lal ..	Do	20-6-63		
139	Shri Balbir Ram ..	Do	20-6-63		
140	Shri Hori Lal ..	Do	21-6-63		
141	Shri Balwinder Singh ..	Do	21-6-63		
142	Shri Dalip Singh ..	Do	6-6-63		
143	Shri Bachan Lal ..	Do	21-6-63		
144	Shri Lal Chand ..	Do	7-6-63		
145	Shri Manu Ram ..	Do	7-6-63		
146	Shri Chhota ..	Do	7-6-62		
147	Shri Arjan Singh ..	Do	19-7-58		
148	Shri Sarwati ..	Do	26-6-61		
149	Shri Babu Ram ..	Bearer	10-5-60		
150	Shri Sohinder Singh ..	Do	15-3-60		
151	Shri Jaswant Singh ..	Do	27-1-60		
152	Shri Harbans Lal ..	Do	1-7-61		
153	Shri Rattan Lal ..	Do	1-1-61		
154	Shmt. Keso ..	Female Bearer	1-3-57		
155	Ram Dai ..	Do	1-3-57		
156	Smt. Surjit Kaur ..	Do	1-1-64		
157	Shri Ram Parshad ..	Do	1-7-59		
158	Shri Bagu Ram ..	Head Mali	1-4-53		
159	Shri Lahori Parshad ..	Assistant Mali	1-7-62		
160	Shri Terbani ..	Do	1-4-53		
161	Shri Siri Ram ..	Do	15-7-60		
162	Shri Anguri ..	Do	1-4-53		
163	Shri Tulsi Ram ..	Do	12-10-63		

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Percentage actually in service	Percentage reserved
1	2	3	4	5	6
164	Shri Shampat ..	Assistant Mali	1-4-53		
165	Shri Nathori Ram ..	Do	6-11-55		
166	Shri Ram Lal ..	Do	1-4-53		
167	Shri Guru Ram ..	Do	1-5-58		
168	Shri Rameshwar ..	Do	24-4-62		
169	Shri Ram Bali ..	Do	12-4-60		
170	Shri Mohan Lal ..	Masalchi	1-4-53		
171	Shri Hari Singh ..	Chowkidar	1-4-53		
172	Shri Harnam ..	Do	1-4-53		
173	Shri Sohan Singh ..	Do	1-4-53		
174	Shri Shanpat ..	Mali-cum-Chowkidar	1-4-53		
175	Shri Mohan Lal ..	Chowkidar	1-4-53		
176	Shri Jagiri Lal ..	Do	21-1-57		
177	Shri Niranjan Singh ..	Do	16-1-60		
178	Shri Gurdip Singh ..	Do	21-2-60		
179	Shri Nanak Singh ..	Do	19-4-60		
180	Shri Risal Singh ..	Do	1-12-60		
181	Shri Amru ..	Bhishti	1-4-53		
182	Shri Mehnga ..	Do	1-4-53		
183	Shri Sardara ..	Do	1-4-53		
184	Shri Fajua ..	Do	1-4-53		
185	Shri Jeeta ..	Do	1-4-53		
186	Shri Gurdas ..	Do	1-1-63		
187	Shri Babu Lal ..	Do	1-4-53		
188	Shri Ghiman Lal ..	Do	1-4-53		
189	Shri Garib Dass ..	Do	1-4-53		
190	Shri Boora ..	Do	1-6-62		
191	Shri Mukhtiar Singh ..	Do	15-6-63		

[Finance Minister]

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Percentage actually in service	Percentage reserved
1	2	3	4	5	6
192	Shri Babu Ram ..	Bearer	10-5-60		
193	Shri Dhani Ram, son of Kanshi Ram	Do	1-3-57		
194	Shri Krishan Lal ..	Do	1-3-57		
195	Shri Santa Singh, son of Shri Alla Ditta	Sweeper	22-8-62		
196	Shri Bishan Singh ..	Khidmatgar	Not available		
197	Shri Sohan ..	Do	1-4-53		
198	Shri Mangal ..	Do	1-4-53		
199	Shri Fateh Chand ..	Do	1-4-53		
200	Shri Hazara ..	Do	1-4-53		
201	Shri Jagga, son of Phagu ..	Do	1-4-53		
202	Shri Ghiman Lal ..	Do	10-3-62		
203	Shri Jingu ..	Do	1-4-53		
204	Shri Rasala Ram ..	Do	1-10-61		
205	Shri Kishori Ram ..	Do	1-4-53		
206	Shri Mehnga ..	Do	1-4-53		
207	Shri Jagga, son of Jawahar ..	Do	1-4-53		
208	Shri Shera, son of Sawan ..	Do	1-4-53		
209	Shri Dipa, son of Anait ..	Do	1-4-53		
210	Shri Rakha ..	Do	1-4-53		
211	Shri Mahhan	Do	1-4-53		
212	Shri Inder ..	Do	1-4-53		
213	Shri Suba ..	Do	1-4-53		
214	Shri Lal Chand	Do	1-6-64		
215	Shri Das ..	Do	1-4-53		
216	Shri Bachan, son of Ganda Singh	Do	1-4-53		
217	Shri Bachan, son of Sadhu ..	Do	1-4-53		
218	Shri Joginder Lal ..	Do	25-1-55		
219	Shri Boota, son of Suba ..	Do	1-4-53		
220	Shri Shanta, son of Kehar Singh	Do	2-12-60		

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Percentage actually in service	Percentage reserved
1	2	3	4	5	6
221	Shri Sadhu, son of Kisu ..	Khidmatgar	1-4-53		
222	Shri Sulakhan ..	Do	12-10-62		
223	Shri Deepa, son of Hazara ..	Do	..		
224	Shri Piara Lal, son of Chuni Lal	Do	1-4-53		
225	Shri Mohinder ..	Do	1-4-53		
226	Shri Kaudoo ..	Do	1-4-53		
227	Shri Arjan Singh ..	Do	1-4-53		
228	Shri Santa, son of Rangh ..	Do	21-8-58		
229	Shri Shorey Lal ..	Do	1-1-63		
230	Shri Suraj ..	Do	1-4-53		
231	Shri Shera, son of Atu ..	Do	1-4-53		
232	Shri Dewan Chand ..	Sweeper	1-4-53		
233	Shri Devi Dass ..	Do	1-4-53		
234	Shri Deep Singh, son of Arora	Do	1-4-53		
235	Shri Sadhu Ram, son of Mahi	Do	22-7-60		
236	Shri Rattan Chand ..	Do	1-4-53		
237	Shri Fattu Ram ..	Do	1-4-53		
238	Shri Jagdish ..	Do	1-4-53		
239	Shri Piara Lal ..	Do	1-4-53		
240	Shri Punu ..	Do	1-4-53		
241	Shri Jit Ram ..	Do	1-4-53		
242	Shri Chuni Lal ..	Do	1-4-53		
243	Shri Charan Dass, son of Mela Ram	Do	1-4-53		
244	Shri Sohan, son of Labhu ..	Do	1-4-56		
245	Shri Sadhu Ram, son of Mukanda	Do	1-11-59		
246	Shri Sawaran ..	Do	28-8-57		

[Finance Minister]

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Percentage actually in service	Percentage reserved
1	2	3	4	5	6
247	Shri Babu Lal ..	Sweeper	17-10-60		
248	Shri Ram Sarup ..	Do	7-3-62		
249	Shri Chiman Lal, son of Das	Do	10-3-61		
250	Shri Rulia, son of Nanak ..	Do	29-3-61		
251	Shri Ram Lal ..	Do	13-3-61		
252	Shri Harbans Lal ..	Do	1-2-63		
253	Shri Jagan Nath ..	Do	1-3-58		
254	Shri Boota ..	Do	1-4-53		
255	Shri Budh Dass ..	Do	1-4-53		
256	Shri Makhan ..	Do	1-4-53		
257	Shri Rab Lal ..	Do	1-4-53		
258	Shri Charag ..	Do	1-4-53		
259	Shri Shivratri ..	Do	1-4-53		
260	Shri Nikku ..	Do	1-4-53		
261	Shri Dinna ..	Do	1-4-53		
262	Shri Sadhu Ram, son of Jhanda	Do	1-4-53		
263	Shri Thoria Ram ..	Do	25-4-60		
264	Shri Kishan Chand ..	Do	1-9-63		
265	Shri Boota Ram ..	Do	13-11-58		
266	Shri Sham Lal ..	Do	7-12-60		
267	Shri Deepa, son of Assa ..	Do	27-1-60		
268	Shri Jela Ram ..	Do	19-1-61		
269	Shri Chiman Lal ..	Do	1-1-64		
270	Shri Lahori Lal ..	Do	14-3-60		
271	Shri Nikka Ram ..	Do	24-3-60		
272	Shri Jagat Ram ..	Do	5-4-60		
273	Shri Munshi Ram ..	Do	1-6-60		
274	Shri Parkash ..	Do	1-7-61		
275	Shri Mohan Lal ..	Do	1-7-61		
276	Shri Raj ..	Do	1-7-61		
277	Shri Som Nath ..	Do	1-1-64		

Serial No.	Name		Designation	Date of appointment	Percentage actually in service	Percentage reserved
1	2		3	4	5	6
278	Vacant	..	..	..		
279	Shri Vidya	..	Sweeper	1-4-53		
280	Tahan	..	Do	1-4-53		
281	Jasso	..	Do	1-4-53		
282	Charno	..	Do	1-4-53		
283	Achhri, w/o Fateh Chand	..	Do	7-3-59		
284	Jagiro	..	Do	1-4-53		
285	Gango	..	Do	1-4-53		
286	Rakhi	..	Do	1-4-53		
287	Vidya, w/o Kishori	..	Do	1-4-53		
288	Haro	..	Do	1-4-53		
289	Puro	..	Do	1-4-53		
290	Preeto, w/o Sohan	..	Do	1-3-58		
291	Sheela, w/o Tej Ram	..	Do	1-3-58		
292	Lashmi	..	Do	1-4-53		
293	Preeto, w/o Inderjit	..	Do	1-4-53		
294	Banti	..	Do	1-4-53		
295	Dhan Dai	..	Do	1-4-53		
296	Achhri, w/o Shera	..	Do	21-11-53		
297	Bhagwanti, w/o Kanshi Ram		Do	1-4-53		
298	Ram Sri	..	Do	1-5-61		
299	Sardaran	..	Do	8-4-58		
300	Bhagwanti, w/o Kanshi Ram		Do	1-11-59		
301	Sheela, w/o Tulsi Ram	..	Do	15-3-60		
302	Lachhmi	..	Do	21-11-62		
303	Basanti	..	Do	14-6-61		
304	Lachhmi, w/o Thuria Ram	..	Do	21-11-62		
305	Krishan	..	Do	1-6-63		

[Finance Minister]

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Percentage actually in service	Percentage reserved
1	2	3	4	5	6
306	Sukhram ..	Sweeper	5-1-63		
307	Shri Mukhi Ram ..	Do	15-7-52		
308	Shri Guran Dass ..	Do	25-7-55		
309	Shri Puran Singh ..	Do	1-4-53		
310	Shri Jagan Nath ..	Do	25-7-60		
311	Shri Sham Lal ..	Do	10-10-62		
312	Shri Ram Lubhaya ..	Do	10-11-59		
313	Smt. Bimla ..	Sweepress	14-11-61		
314	Shri Ram Bhor ..	Chowkidar	10-12-62		
315	Shri Ajit Ram ..	Do	1-12-62		
316	Shri Gurmukh Singh ..	Gate-keeper	3-2-64		
317	Shri Bachan Singh ..	Lab. Attendant	1-9-60		
318	Shri Garib Singh ..	Do	1-9-60		
319	Shri Pritpal Singh ..	Do	17-8-60		
320	Shri Satpaul ..	Do	17-8-60		
321	Shri Attar Singh	Do	19-2-63		
322	Shri Ram Sarup ..	Do	16-12-63		
323	Shri Bhopal Ram ..	Do	13-9-60		
324	Shri Charan Singh ..	..	13-9-60		
325	Shri Manohar Lal ..	..	17-10-60		
326	Shri Juman Ram ..	..	22-3-60		
327	Jagdish Chander ..	..	10-12-62		
328	Shri Ragdish Lal ..	..	10-12-62		
329	Shri Ram Dhan ..	..	10-12-62		
330	Shri Chatru ..	..	19-1-63		
331	Shri Madan Lal ..	..	29-1-63		
332	Shri Ram Saran ..	..	27-1-63		
333	Shri Indraj ..	..	2-2-63		

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Percentage actually in service	Percentage reserved
1	2	3	4	5	6
334	Shri Som Nath ..	..	5-12-63		
335	Shri Nafe Singh ..	..	11-6-63		
336	Shri Ma nge Ram ..	..	18-7-63		
337	Shri Sita Ram ..	..	20-7-63		
338	Shri Ramji Dass ..	..	13-8-63		
339	Shri Om Parkash ..	..	24-10-63		
340	Shri Om Parkash ..	..	28-10-63		
341	Shri Devi Singh ..	..	17-10-63		
342	Shri Ramshhwar Dayal ..	..	17-10-63		
343	Shri Hari Ram ..	..	1-12-61		
344	Shri Babu Ram ..	..	1-12-61		
345	Shri Jhandu Ram ..	..	20-7-63		
346	Shri Inder ..	..	17-10-63		
347	Shri Rura ..	..	24-12-63		
348	Shri Raghbir ..	..	29-12-63		
349	Shri Ram Dass ..	..	2-8-63		
350	Shri Chhote Lal ..	..	5-11-63		
351	Shri Bhag Ram Sarup ..	Sweeper	10-12-63		
352	Shri Tulsi Ram ..	Do	1-11-56		
353	Shri Sukhdev ..	Do	27-9-57		
354	Shri Tulsi Ram II ..	Do	22-2-60		
355	Shmt. Bhagwanti ..	Do	30-6-56		
356	Shmt. Gulab Devi ..	Do	22-2-60		
357	Shmt. Ajmer Devi ..	Do	17-4-58		
358	Shri Ritha Ram ..	Do	30-10-56		
359	Shmt. Banti ..	Do	5-2-62		
360	Shri Buta Ram ..	Do	1-5-57		
361	Shri Piara Lal ..	Do	1-1-60		

[Finance Minister]

Serial No.	Name		Designation	Date of appointment	Percentage actually in service	Percentage reserved
1	2		3	4	5	6
362	Shri Krishana	..	Swpeeper	27-6-62		
363	Shri Daudegar	..	Do	27-2-62		
364	Shri Gura Singh	..	Do	1-10-58		
365	Shri Bashir	..	Do	1-4-53		
366	Shri Ajit	..	Do	22-11-50		
367	Shri Naina	..	Do	22-10-59		
368	Shri Hernamo	..	Do	1-4-53		
369	Banno	..	Do	9-10-53		
370	Sheela	..	Do	1-4-53		
371	Nazar	..	Do	14-5-61		
372	Bhan Chand	..	Do	1-3-57		
373	Mukhtiar Singh	..	Do	25-8-57		
374	Sadhu Gir	..	Do	1-4-53		
375	Shri Dharam Paul	..	Do	1-10-58		
376	Shmt. Preeto	..	Do	5-10-58		
377	Mehtab Singh	..	Do	28-11-62		
378	Sham Lal	..	Do	1-3-57		
379	Taro	..	Do	1-3-57		
380	Bani	..	Do	1-3-57		
381	Sohan Singh	..	Do	1-4-57		
382	Shri Maji Ram	..	Chowkidar	13-7-63		
383	Lajpat Rai	..	Bearer	29-1-64		
384	Ram Kishan	..	Do	1-4-63		
385	Shri Dhoop Singh	..	Do	29-1-64		
386	Shri Virinder Singh	..	Do	29-1-64		
387	Shri Faqir Chand	..	..	12-6-63		
388	Shri Lakhi Ram	..	..	29-5-63		
389	Shri Jaggar Ram	..	..	29-1-63		

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Percentage actually in service	Percentage reserved
1	2	3	4	5	6
390	Shri Hukam Chand ..	..	24-6-63		
391	Shri Ishwar Dass ..	..	5-8-63		
392	Shri Jugti Ram ..	..	2-8-63		
394	Shri Jogi Ram ..	..	18-6-63		
395	Shri Rameshwar ..	..	2-9-63		
396	Shri Rishal Singh ..	..	16-8-63		
397	Shri Chet Singh ..	..	14-12-63		
398	Shri Atwari Lal ..	..	19-12-63		
399	Shri Suraj Bhan ..	..	19-12-63		
400	Shri Nafa Singh ..	..	18-12-63		
401	Shri Kewal Dass ..	..	1-1-64		
402	Shri Darshan Lal ..	..	29-1-63		
403	Shri Ramkaran ..	..	29-1-63		
404	Shri Mangal Ram ..	..	29-1-63		
405	Shri Ram Dhan ..	..	29-1-63		
406	Shri Ram Kumar ..	..	29-1-63		
407	Shri Ram Kumar, son of Nathan	..	29-1-63		
408	Shri Ram Dhari ..	..	29-1-63		
409	Shri Hukam Chand ..	..	29-1-63		
410	Shri Suggan Chand ..	..	1-4-63		
412	Shri Om Parkash, son of Rulia Ram ..	..	21-2-63		
413	Shri Raj Kishore ..	..	29-1-63		
414	Shri Genesi ..	..	29-1-63		
415	Shri Leelu Ram ..	..	8-4-63		
416	Shri Piare Lal ..	..	30-5-63		
417	Shri Om Parkash, son of Nanak Chand	..	25-4-63		
418	Shri Balbir Singh ..	..	1-9-63		

[Finance Minister]

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Percentage actually in service	Percentage reserved
1	2	3	4	5	6
419	Shri Om Parkash, son of Gopai	..	16-5-63		
420	Shri Kishori Lal ..	..	30-5-63		
421	Jagdish, son of Nangla ..	..	29 1-63		
422	Shri Perthati Lal ..	..	29-8-63		
423	Shri Chander Singh ..	..	26-8-63		
424	Shri Matu Ram ..	..	26-8-63		
425	Shri Om Parkash, son of Narya Lal ..	..	26-8-63		
426	Shri Paul Ram ..	..	26-8-63		
427	Shri Attar Singh ..	..	26-8-63		
428	Shri Suraj Bhan ..	..	26-8-63		
429	Shri Bishan Dass ..		26-8-63		
430	Shri Tirath Singh ..	..	26-8-63		
431	Shri Jagdish, son of Gulab ..	..	26-8-63		
432	Shri Gurcharan Singh ..	..	24-8-63		
433	Shri Gopi ..	..	2-9-63		
434	Shri Darya Singh ..	..	4-9-63		
435	Shri Baru Ram ..	..	3-9-63		
436	Shri Jogi Ram, son of Mattu	..	16-9-63		
437	Shri Mai Chand ..	..	16-9-63		
438	Shri Banwari, son of Bisan ..	..	17-9-63		
439	Shri Banwari, son of Mal Ram	..	8-10-63		
440	Shri Ram Kishan, son of Siri Ram	..	9-12-63		
441	Shri Ram Kishan, son of Junda Singh	..	20-12-63		
442	Shri Ram Dass, son of Ram Singh	..	20-12-62		
443	Shri Madan Lal ..	..	20-12-63		
444	Shri Chajju Ram ..	..	28-12-63		
445	Shri Bijay Ram ..	..	24-12-63		

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Percentage actually in service	Percentage reserved
1	2	3	4	5	6
446	Shri Roop Chand ..	..	24-12-63		
447	Shrimati Bhagwani ..	..	20-2-63		
448	Shrimati Rattan Kaur ..	..	28-3-63		
449	Shrimati Kailash ..	..	24-5-63		
450	Shrimati Pan Payari ..	..	19-4-63		
451	Shrimati Dhanno ..	..	10-6-63		
452	Shrimati Parmashwari ..	..	..		
453	Shrimati Lado ..	..	22-6-63		
454	Shrimati Chanderpati ..	..	18-6-63		
455	Shrimati Khasani ..	..	27-7-63		
456	Shrimati Sara ..	..	27-7-63		
457	Shrimati Shanti, w/o Banwari	..	19-7-63		
458	Shrimati Shanti, w/o Duni Chand	..	10-8-63		
459	Shrimati Bimla Devi ..	..	16-8-63		
460	Shrimati Lajwanti ..	..	10-8-63		
461	Shrimati Tara ..	..	20-7-63		
462	Shrimati Kanti Devi ..	..	9-9-63		
463	Shrimati Sawhi Devi ..	..	20-9-63		
464	Shrimati Satto Devi ..	..	20-9-63		
465	Shrimati Saruni ..	..	18-9-63		
466	Shrimati Bhullar ..	..	11-9-63		
467	Shrimati Bahadur Singh ..	..	2-8-63		
468	Shrimati Santosh ..	..	6-2-64		
469	Shrimati Santo Devi ..	..	6-2-64		
470	Shri Sumer Chand ..	..	4-2-64		
471	Shri Jagdish ..	..	4-2-64		
472	Shri Rajinder Singh ..	..	7-2-64		
473	Shri Bhikhu Ram ..	..	7-2-64		

[Finance Minister]

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Percentage actually in Service	Percentage reserved
1	2	3	4	5	6
474	Shri Narain Dass ..	..	4-2-64		
475	Shri Chattar ..	..	4-2-64		
476	Shrimati Maya Devi ..	Bearer ..	7-2-64		
477	Shri Risal Singh ..	..	4-2-64		
478	Shri Siri Kishan ..	..	3-12-63		
479	Shri Om Parkash, son of Parbhu	..	28-12-63		
480	Shri Chuni Lal ..	..	27-8-64		
481	Shri Man Singh ..	..	26-8-63		
482	Shri Balbir Singh, son of Mangey	..	2-9-63		
483	Shri Kanwal Singh ..	..	10-6-63		
484	Shri Surat Singh ..	..	6-2-63		
485	Shri Chander Bhan ..	.	21-1-63		
486	Shri Legha Ram ..	..	6-2-63		
487	Shrimati Banso ..	Sweepress	..		
488	Shri Rakha Ram ..	Sweeper	..		
489	Shri Gurnam Singh ..	Ward Coolie	..		
490	Shri Gurdas ..	Sweeper	..		
491	Shri Teja Singh ..	Gas Man	..		
492	Shri Mehar Singh ..	Sweeper	..		
493	Shri Bara Singh ..	Do	..		
494	Shri Bachan Lal ..	Do	..		
495	Shri Som Nath ..	Do	..		
496	Shri Babu Lal ..	Do	..		
497	Shri Om Parkash ..	Do	..		
498	Shri Som Nath ..	Do	..		
499	Shri Kala Ram ..	Do	..		

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Percentage actually in Service	Percentage reserved
1	2	3	4	5	6
500	Shri Bahadur Singh ..	Sweeper	..		
501	Shri Ishar Dass ..	Do	..		
502	Shri Bhajan Dass ..	Do	..		
503	Shri Nanak Chand ..	Do	..		
504	Shri Piara Chand ..	Do	..		
505	Shri Faquiria ..	Do	..		
506	Shri Kishan Singh ..	Do	..		
507	Shri Bhola ..	Do	..		
508	Shri Mohan Singh ..	Do	..		
509	Shri Harbans Singh ..	Do	..		
510	Shri Om Parkash ..	Do	..		
511	Shri Faquir Chand ..	Lab. Attendant	..		
512	Shri Rattan Singh ..	Bhishti	..		
513	Shri Jagat Ram ..	Jamadar	..		
551	Shri Labhu Ram ..	Sweeper	..		
154	Shri Nathu Ram ..	Sweeper	..		
516	Shri Ganga ..	Do	..		
517	Shri Chanan Ram ..	Do	..		
518	Shri Puran Chand ..	Do	..		
519	Shri Bal Krishan ..	Do	..		
520	Shri Gangu Ram ..	Do	..		
521	Shri Budhu Sheikh ..	Do	..		
522	Shri Sangara ..	Do	..		
523	Shri Raj Kumar ..	Do	..		
524	Shri Jakal ..	Do	..		
525	Shri Charan Dass ..	Do	..		
526	Shri Sohan Lal ..	Do	..		
527	Shri Tara Singh ..	Do	..		
528	Shri Ram Lal ..	Bhishti	..		
529	Shri Gian Chand ..	Do	..		

[Finance Minister]

Serial No.	Name		Designation	Date of appointment	Percentage actually in service	Percentage reserved
1	2		3	4	5	6
530	Shri Lekha Singh	..	Bhishti			
531	Shri Kansi Ram	..	Do	..		
532	Shri Vir Singh	..	Chowkidar	..		
533	Shri Surija	..	Do	..		
534	Shri Ujagar Singh	..	Bhishti	..		
535	Shri Kishan Singh	..	Lab. Attendant	27-4-61		
536	Shri Surjan Ram	..	Sweeper	1-11-55		
537	Shri Kanahya Lal	..	Lab. Attendant	28-2-62		
538	Shri Surat Rai	..	Sweeper	17-6-63		
539	Shri Om Parkash	..	Do	31-10-53		
540	Shri Gurdev Ram	..	Embalober	8-10-53		
541	Shri Mohan Lal	..	Sweeper	3-12-56		
542	Shri Pritam Singh	..	Do	3-10-53		
543	Shri Atma Ram	..	Do	8-10-53		
544	Shri Sondhi Ram	..	Do	3-12-56		
545	Shri Ram Sarup	..	Do	3-10-53		
546	Shri Amar Nath	..	Do	19-11-54		
547	Shri Mangar Ram	..	Bhishti	8-9-60		
548	Shri Bhughru Ram	..	Sweeper	22-10-53		
549	Shri Kirpal Singh	..	Do	27-4-60		
550	Shri Prem Chand	..	Do	12-10-63		
551	Shri Sant Lal	..	Lab. Attendant	9-3-58		
552	Shri Om Parkash	..	Sweeper	23-11-56		
553	Shri Ruldu Ram	..	Do	3-12-56		
554	Shri Chhota Singh	..	Chowkidar	22-1156-		
555	Shri Bachna Ram	..	Sweeper	22-11-56		
556	Shri Ram Sarup	..	Lab. Attendant	29-11-56		
557	Shri Om Parkash	..	Sweeper	22-11-54		

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Percentage actually in service	Percentage reserved
1	2	3	4	5	6
558	Shri Hans Raj	.. Sweeper	29-11-56		
559	Shri Sukhdev Singh	.. Do	3-12-56		
560	Shri Mohan Lal	.. Do	1-7-63		
561	Shri Amarjit Singh	.. Fireman	20-11-62		
562	Shri Chanan Ram	.. Sweeper	3-10-53		
563	Shri Sham Lal	.. Lab. Attendant	10-3-55		
564	Shri Telu Ram	.. Sweeper	12-12-56		
565	Shri Harnam Singh	.. Do	9-10-54		
566	Shri Shiv Lal	.. Do	2-5-60		
567	Shri Mukhtiar Singh	.. Lab. Attendant	8-10-63		
568	Shri Gurnam Singh	.. Ditto	12-11-63		
569	Shri Gurdial Singh	.. Ditto	20-10-53		
570	Shri Piara Lal	.. Ditto	27-4-53		
571	Shri Raghu Nath	.. Ditto	4-10-54		
572	Shri Kishori Lal	.. Sweeper	18-12-56		
573	Shri Chandu Lal	.. Do	2-1-59		
574	Shri Murari Lal	.. Do	2-8-60		
575	Shri Khushi Ram	.. Do	11-7-61		
576	Shri Balwant Singh	.. Head Mali	20-11-54		
577	Shri Naurata Singh	.. Chowkidar	8-10-63		
578	Shri Bachan Singh	.. Do	24-12-63		
579	Shri Sarupa Ram	.. Sweeper	1-3-56		
580	Shri Devinder Singh	.. Do	4-4-62		
581	Shri Babu Ram	.. Do	4-4-62		
582	Shri Lal Chand	.. Do	3-10-53		
583	Shri Om Parkash	.. Do	3-9-59		
584	Shri Tulsi Ram	.. Do	18-11-59		
585	Shri Joginder Singh	.. Do	3-9-60		
586	Shri Gurdial	.. Do	25-5-63		

[Finance Minister]

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	percentage actually in service	Percentage reserved
1	2	3	4	5	6
587	Shri Sadhu Ram ..	Sweeper	19-10-59		
588	Shri Deepk ..	Do	16-9-60		
589	Shri Gurdial Singh ..	Chowkidar	29-4-60		
590	Shri Pritam Singh ..	Sweeper ..	3-10-53		
591	Shri Sarwan ..	Do	15-10-59		
592	Shri Mohan Lal ..	Do	17-9-55		
593	Shri Ram Rattan ..	Mali	1955		
594	Shrimati Gurdial Kaur ..	Dai	18-1-61		
595	Shri Babu Singh ..	Chowkidar	22-11-56		
596	Shri Gurdev Singh ..	Lab. Bearer	12-10-54		
597	Shri Sora Singh ..	Do	4-10-54		
598	Shri Jangu Singh ..	Sweeper	12-10-1992 BK.		
599	Shri Matu Singh ..	Do	18-10-95 BK.		
600	Shri Narang Ram ..	Animal Keeper	9-3-63		
601	Shri Ram Lal ..	..	24-3-60		
602	Shrimati Satya ..	..	25-7-62		
603	Shri Ragha Ram ..	Sweeper	1-12-58		
604	Shri Ram Saran ..	Do	1-7-59		
605	Shri Kishore ..	..	1-1-52		
606	Shri Mara Ram ..	..	3-12-58		
607	Shri Suraj Pal ..	..	21-9-60		
608	Shri Kirpa Ram ..	..	21-1-61		
609	Shri Chander I ..	..	30-10-61		
610	Shri Phoola ..	..	30-10-61		
611	Shri Piara ..	..	30-10-61		
612	Shri Ram Nath ..	..	13-11-61		
613	Shri Ghesita ..	..	17-8-62		
614	Shri Jagan ..	..	17-8-62		
615	Shri Asa Ram .	..	17-8-62		
616	Shri Loki Lal ..	..	16-8-62		

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Percentage actually in service	Petcentage reserved
1	2	3	4	5	6
617	Shri Sadhu Ram I ..	..	16-8-62		
618	Shri Om Parkash ..	..	16-8-62		
619	Shri Chander II ..	..	16-8-62		
620	Shri Neena Ram ..	..	16-8-62		
621	Shri Raj Paul ..	..	16-8-62		
622	Shri Dharam Singh ..	..	20-2-62		
623	Shri Khema ..	..	26-2-62		
624	Shri Chhinda ..	..	13-3-62		
625	Shri Surja ..	..	14-5-62		
626	Shri Tida ..	..	14-5-62		
627	Shri Bishamber ..	..	14-5-62		
628	Shri Mahabir ..	..	14-5-62		
629	Shri Hukam Singh ..	..	14-5-62		
630	Shri Kirta Ram ..	..	14-5-62		
631	Shri Bhartu ..	..	14-5-62		
632	Shri Ram Kishan ..	..	14-5-62		
633	Shri Chander Bhan ..	..	14-5-62		
634	Shri Bakhshisa ..	..	14-5-62		
635	Shri Raghbir ..	..	14-5-62		
636	Shri Bania ..	..	14-5-62		
637	Shri Banarsi Dass ..	..	14-5-62		
638	Shri Shiv Charan ..	..	14-5-62		
639	Shri Rait ..	..	14-5-62		
640	Shri Sohan Lal ..	..	14-5-62		
641	Shri Sant Ram ..	..	15-5-62		
642	Shri Divan ..	..	15-5-62		
643	Shri Mehar Singh ..	..	15-5-62		

[Finance Minister]

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Percentage actually in service	Percentage reserved
1	2	3	4	5	6
644	Shri Mahabir II	..	15-5-62		
645	Shri Chaman Lal	..	15-5-62		
646	Shri Sobha Ram	..	15-5-62		
647	Shri Sadhu Ram II	..	15-5-62		
648	Shri Makru Ram	..	15-5-62		
649	Shri Chetan	..	15-5-62		
650	Shri Sama Singh	..	23-7-62		
651	Shri Pritam Dass	..	23-7-62		
652	Shri Balbir	..	23-7-62		
653	Shri Shiv Dayal	..	23-7-62		
654	Shri Budhai Ram	..	23-7-62		
655	Shri Jeena	..	25-8-62		
656	Shri Durga Dass	..	25-8-62		
657	Shri Bhullan Ram	..	25-8-62		
658	Shri Juman Ram	..	25-8-62		
659	Shri Dharam Singh	..	25-8-62		
660	Shri Jodha Ram	..	25-8-62		
661	Shri Sukbir	..	25-8-62		
662	Shri Tirloki Ram	..	25-8-62		
663	Shri Madan Lal	..	25-8-62		
664	Shri Balesar	..	4-7-62		
665	Shri Pritam Singh	..	28-3-62		
666	Shri Tika Ram	..	14-1-63		
667	Shri Sukkar	..	24-4-63		
668	Shri Ram Lal	..	24-4-63		
669	Shri Nagina Ram	..	24-4-63		
670	Shri Sultan	..	24-4-63		

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Percentage actually in service	Percentage reserved
1	2	3	4	5	6
671	Shri Choota Ram	..	24-4-63		
672	Shri Kantu	..	24-4-63		
673	Shri Sarwan Kumar	..	24-4-63		
674	Shri Hukam	..	24-4-63		
675	Shri Kanshi Ram	..	8-3-62		
676	Shri Jai Bhagwan	..	8-3-62		
677	Shri Missar	..	8-3-62		
678	Shri Dharam Pal	..	8-3-62		
679	Shri Kashmira	..	8-3-62		
680	Shri Bishamber	..	8-3-62		
681	Shri Banarsi Dass	..	8-3-62		
682	Shri Kartara	..	12-6-63		
683	Shri Rahtu	..	12-6-63		
684	Shri Chander	..	13-3-63		
685	Shri Banwari	..	13-6-63		
686	Shri Chhaju Ram	..	18-6-63		
687	Shri Madan	..	18-6-63		
688	Shri Nakli Ram	..	18-6-63		
689	Shri Om Parkash	..	19-6-63		
690	Shri Rattan	..	19-6-63		
691	Shri Basant	..	19-6-63		
692	Shri Surja	..	24-7-63		
693	Shri Murli Ram	..	24-7-63		
694	Shri Som Nath	..	24-7-63		
695	Shri Kartar II	..	24-7-63		
696	Shri Lachhman	..	24-7-63		
697	Shri Krisnam	..	24-7-63		
698	Shri Ram Singh	..	25-7-63		
699	Shri Suggan	..	25-7-63		
700	Shri Kishori	..	26-7-63		

[Finance Minister]

Serial No.	Name		Designation	Date of appointment	Percent-age actually in service	Percent-age reserved
1	2		3	4	5	6
701	Shri Kishna	..	..	26-7-63		
702	Shri Kukkar	..	..	8-10-63		
703	Shri Chetu Ram	..	..	9-10-63		
704	Shri Jagger Ram	..	..	9-10-63		
705	Shri Daya Chand	..	..	9-10-63		
706	Shri Mathan Lal	..	..	9-10-63		
707	Shri Ram Sarup	..	..	9-10-63		
708	Shri Harthajan	..	..	9-10-63		
709	Shri Prem Chand	..	..	9-10-63		
710	Shri Bishan	..	..	9-10-63		
711	Shri Tarsem Lal	..	..	9-10-63		
712	Shri Jai Singh	..	..	9-10-63		
713	Shri Gopa Ram	..	..	10-10-63		
714	Shri Rakha Ram	..	..	10-10-63		
715	Shri Ajaib Singh	..	Ward Servant	21-11-61		
716	Shri Atma Singh	..	Ditto	8-5-62		
717	Shri Bhag Singh	..	Ditto	18-9-62		
718	Shri Dewan Singh	..	Ditto	23-7-62		
719	Shri Gurdial Chand	..	Ditto	27-6-62		
720	Shri Ishwar Singh	..	Ditto	18-5-62		
721	Shri Malkiat Singh	..	Ditto	3-12-62		
722	Shri Surjit Singh	..	Ditto	7-5-62		
723	Shri Sadhu Ram	..	Ditto	1-11-61		
724	Shri Shankar Dass	..	Ditto	21-12-63		
725	Shrimati Sukhdev Kaur	..	Ditto	26-12-63		
726	Shri Jiwa Ram	..	Ditto	28-12-63		
727	Shri Arjan Singh	..	Ditto	26-12-63		

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Percentage actually in service	Percentage reserved
1	2	3	4	5	6
728	Shri Mohinder Singh ..	Ward Servant	28-12-63		
729	Shri Gurcharan Singh ..	Ditto	20-1-64		
730	Shri Jarnail Singh ..	Ditto	20-1-64		
731	Shri Rulda Singh ..	Ditto	20-1-64		
732	Shri Dheru ..	Ditto	20-1-64		
733	Shrimati Kamla Devi ..	Ditto	4-2-64		
734	Shri Dalip Singh ..	Chowkidar	5-4-62		
735	Shri Hazura Singh ..	Ditto	15-6-62		
736	Shri Rulda Singh ..	Ditto	22-6-63		
737	Shri Dial Singh ..	Ditto	13-6-63		
738	Shri Anand Singh ..	Masalchi	7-2-63		
739	Shri Ram Dutt ..	Do	15-6-63		
740	Shri Chol Singh ..	Do	15-6-63		
741	Shri Palt ..	Do	15-6-63		
742	Shri Harchand Singh ..	Laboratory Attendant	8-4-63		
743	Shri Prem Chand ..	Ditto	8-4-63		
744	Shri Amar Singh ..	Beldar	20-12-63		
745	Shri Sadhu Ram ..	Mali	26-12-63		
746	Shri Sular ..	Peon	14-6-63		
747	Shrimati Shanti Devi ..	Female Ward Attendant	14-5-63		
748	Shrimati Devki ..	Ditto	14-5-63		
749	Shri Gopal Dass ..	Peon	6-1-64		
750	Shri Sunder Lal ..	Sweeper	22-11-57		
751	Shri Des Raj ..	Do	1-5-62		

[Finance Minister]

ANNEXURE IV

Statement showing the number, names and dates of appointment of the employees belonging to Backward Class candidates holding Class I, Class II, Class III and Class IV posts n the Subordinate offices/Institutions under Director, Research and Medical Education, Punjab.

Serial No.	Name		Designation	Date of appointment	Percentage actually in service	Percentage reserved
1	2		3	4	5	6
	Class I	..	Nil		0%	2%
	Class II				0.7%	2%
1	Shri Jagdev Singh	..	Lecturer	..		
2	Shri Dr. Shangara Singh	..	Research Officer	..		
3	Shri Surjit Singh	..	Ditto	..		
4	Shri Rajinder Singh	..	Registrar	19-8-60		
	Class III	..			2.4%	2%
1	Dr. Satwant Singh	..	House Surgeon/ Physician	1-1-64		
2	Dr. Gurbux Singh	..	Ditto	1-1-64		
3	Shri Ajit Singh	..	Pharmacist	6-6- *		
4	Shri Bachan Lal	..	Male Nurse	26-9-49		
5	Shri Dipa Singh	..	Ditto	23-6-48		
6	Shri Som Nath	..	Ditto	14-10-43		
7	Shri Balwant Singh	..	Linen Keeper	21-5-49		
8	Shri Manmohan Swarup	..	Motor Man	13-1-57		
9	Shri Hardwari Lal	..	Pharmacist	29-11-49		
10	Shri Shri Parkash	..	Head Mali	18-7-58		
11	Shri Gurmat Ram	..	Laboratory Assistant	6-3-61		
12	Shri Inder Ram	..	Ditto	4-8-62		
13	Shri Rattan Singh	..	Ditto	..		
14	Shri Harbhajan Singh	..	Ditto	..		
15	Shri Bhagwan Singh	..	Ditto	..		
16	Shri Harjinder Singh	..	Ditto	..		
17	Shri Gurcharan Singh	..	Ditto	19-12-53		
18	Shri Shamsher Singh	..	Ditto	1-2-57		
19	Shri Hari Singh	..	Modellor	4-3-54		

*Printed as supplied by the Government.

Serial No.	Name		Designation	Date of appointment	Percentage actually in service	Percentage reserved
1	2		3	4	5	6
20	Shri Ram Pyare	..	Midwife	6-10-52		
21	Shri Amarjit Singh	..	Driver	3-4-61		
22	Shri Gurbax Singh	..	Tubewell Operator	1-7-60		
23	Shri Phop Singh	..	Carpenter	11-4-63		
24	Shri Kishan Singh	..	Do	23-3-50		
25	Shri Sangar Singh	..	Tailor	1-4-63		
26	Shri Nanak Singh	..	Do	..		
27	Shri Gurcharan Singh Tind		CAS II	9-1-61		
28	Shri Sat Parkash	..	Clerk	9-12-62		
29	Shri Harban Singh	..	Do	8-5-62		
30	Shri Jarnail Singh	..	Do	23-7-60		
31	Shri Piara Singh	..	Assistant	15-9-62		
32	Shri Kishore Chand	..	Clerk	23-12-60		
33	Shri Dev Raj Parwana	..	Do	22-2-62		
34	Shri Gurdial Singh	..	Do	30-10-63		
35	Shri Amar Singh	..	Do	20-1-64		
36	Shri Pritam Chand	..	Do	22-6-63		
37	Shri Piara Singh	..	Do	14-12-63		
38	Shri Randhir Singh	..	Do	8-11-63		
39	Shri Krishan Singh	..	Stenographer	12-2-62		
40	Shri Paramjit Singh	..	Do	6-9-63		
41	Shri Hans Raj	..	Store Keeper	20-2-62		
42	Shri Joginder Singh	..	Technician Eye	24-8-62		
43	Shri Joginder Singh	..	Technician Radiology	16-11-61		
44	Shri Dalwinder Singh	..	Laboratory Technician	15-12-62		
45	Shri Dhanu Ram	..	Ditto	5-2-63		
46	Shri Banta Parshad	..	Ditto	19-6-63		
47	Shri Krishan Chand	..	Ditto	15-2-62		
48	Shri Piara Singh	..	Ditto	4-7-63		
49	Shri Kanshi Ram	..	Restorer	26-2-62		

[Finance Minister]

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Percentage actually in service	Percentage reserved
1	2	3	4	5	6
	Class IV ..			10.15%	2%
1	Shri Barnabas ..	Bhishti	5-3-62		
2	Shri Chanan Singh ..	Do	2-12-2003 (B.K.)		
3	Shri Sarup Singh ..	Do	7-6-61		
4	Shri Pritam Singh ..	Do	17-6-60		
5	Shri Baboo Ram ..	Do	5-3-64		
6	Shri Sadhu Singh ..	Do	18-1-56		
7	Shri Piara Lal ..	Do	28-12-61		
8	Shri Baboo Ram ..	Do	7-1-56		
9	Shri Fateh Singh ..	Do	2-10-63		
10	Shri Gopal Dutt ..	Chowkidar	26-2-58		
11	Shri Khairati Ram ..	Do	12-6-61		
12	Shri Madadda Singh ..	Do	2-5-61		
13	Shri Jagjit Singh ..	Do	8-4-54		
14	Shri Sunder Lall ..	Do	2-4-62		
15	Shri Joginder Singh ..	Do	6-2-54		
16	Shri Dina Nath ..	Do	17-12-54		
17	Shri Sardar Singh ..	Do	1-4-54		
18	Shri Joginder Singh II ..	Do	1-6-63		
19	Shri Kapoor Singh ..	Cook	14-3-60		
20	Shri Tarlok Chand ..	Do	17-3-60		
21	Shri Doonger Singh ..	Do	16-8-60		
22	Shri Barsatee Ram ..	Do	19-12-62		
23	Shri Kiddar Nath ..	Do	30-1-62		
24	Shri Bachan Lal ..	Do	7-5-55		
25	Shri Kura Ram ..	Do	15-8-2002 (B.K.)		
26	Shri Tirlok Singh ..	Do	4-4-51		
27	Shri Krishan Lal ..	Do	1-6-63		

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Precent-age actually in service	Percent-age reserved
1	2	3	4	5	6
28	Shri Mehlu Singh ..	Cook	8-5-54		
29	Shri Joginder Singh ..	Do	25-1-62		
30	Shri Kaka Singh ..	Do	15-2-63		
31	Shri Bachan Singh ..	Assistant Cook	15-2-55		
32	Shri Margat Masih ..	Bearer	6-8-58		
33	Shri Ram Sumer ..	Do	11-3-62		
34	Shri Ram Parkash ..	Do	16-3-60		
35	Shri Hari Singh ..	Do	Not available		
36	Shri Mohinder Singh ..	Do	24-9-58		
37	Shri Mahant Ram ..	Do	11-7-61		
38	Shri Devi Dutt ..	Do	Not available		
39	Shri Khem Chand ..	Do	13-2-62		
40	Shri Anat Kumar ..	Do	7-10-63		
41	Shri Om Parkash ..	Peon	28-6-49		
42	Shri Dhania Ram ..	Do	22-1-2003 (B.K.)		
44	Shri Ajit Singh ..	Do	15-9-55		
45	Shri Kartar Singh ..	Do	9-8-49		
46	Shri Mehar Singh ..	Do	30-11-55		
47	Shrimaii Kala Wati ..	Do	2-2-56		
48	Shrimati Janail Kaur ..	Do	1-2-56		
49	Shrimati Amar Kaur ..	Do	15-11-55		
50	Shrimati Satya Wati ..	Do	30-4-62		
51	Shrimati Laj Wanti ..	Do	15-1-2005 (B.K.)		
52	Shrimati Bawi ..	Do	29-4-58		
53	Shrimati Maya ..	Do	Not available		
54	Shrimati Kartar Kaur II ..	Do	10-12-49		
55	Shrimat i Pushpa Devi ..	Do	19-5-54		
56	Shrimati Vidya Wat ..	Do	1-3-55		
57	Shrimati Parsin Kaur ..	Do	15-11-48		

[Finance Minister]

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Percentage actually in service	Percentage reserved
1	2	3	4	5	6
58	Shrimati Ram Pyari ..	Peon	7-1-56		
59	Shrimati Gurcharan Kaur ..	Do	1-5-50		
60	Shrimati Jamana Devi ..	Do	26-4-54		
61	Shrimati Gian Kaur ..	Do	1-4-56		
63	Shri Surinder Singh ..	Kitchen Bearer	29-4-60		
64	Shri Manohar Lal ..	Ditto	1-7-61		
65	Shri Amar Singh ..	Ditto	12-10-58		
66	Shri Radhey Sham ..	Ditto	18-10-58		
67	Shri Kamal Nath ..	Ditto	29-6-61		
68	Shri Balak Ram ..	Ditto	13-5-61		
69	Shri Ram Kumar ..	Ditto	4-5-64		
70	Shri Kaku Ram ..	Mali	1-5-62		
71	Shri Ram Bahadur ..	Do	1-8-57		
72	Shri Jog Raj ..	Do	1-8-57		
73	Shri Surju Ram ..	Do	3-8-57		
74	Shri Lahori Ram ..	Do	6-3-57		
75	Shri Mohinder Singh ..	Mistri	1-8-57		
76	Shri Banarsi Das ..	Dhobi	12-1-63		
77	Shri Hira Lal ..	Do	1-8-53		
78	Shri Sukh Ram ..	Do	2-3-54		
79	Shri Aunkar ..	Do	1-4-54		
80	Shri Chaman Lal ..	Do	23-1-48		
81	Shri Lal Chand ..	Do	21-4-54		
82	Shri Prem Singh ..	Do	1-4-54		
83	Shrimati Saraswati ..	Do	15-9-47		
84	Shrimati Bimla ..	Do	3-9-60		
85	Shri Ussaf ..	Do	4-2-56		
86	Shri Arjan Dass ..	Do	3-2-56		

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Percentage actually in service	Percentage reserved
1	2	3	4	5	6
87	Shri Chhabi Ram ..	Dhobi	14-12-56		
88	Shri Babu Ram ..	Do	1-11-58		
89	Shri Mohmad Yasin ..	Do	14-2-54		
90	Shri Piara Lal ..	Do	1-11-58		
91	Shri Kishori Lal ..	Do	11-3-60		
92	Shri Kartar Singh ..	Liftman	23-4-59		
93	Shri Tirlochan Singh ..	Do	17-1-57		
94	Shri Mangal Singh ..	Do	4-2-56		
95	Shri Mohinder Singh ..	Do	6-2-56		
96	Shri Gian Chand ..	Do	January, 1964		
97	Shri Amarjit Singh ..	Do	February, 1964		
98	Shri Shamsher ..	Bearer	1-3-57		
99	Shri Kishori Lal ..	Do	1-3-57		
100	Shri Ram Chand ..	Do	1-11-63		
101	Shri Ganpat Ram ..	Mali	1-4-53		
102	Shri Hari Chand ..	Masalchi	1-4-53		
103	Shri Garib Dass ..	Bhishti	1-4-53		
104	Shri Nathu Ram ..	Bearer	1-3-57		
105	Shri Mool Chand ..	Do	1-3-57		
106	Shri Reseela Ram ..	Do ..	11-4-63		
107	Shri Rattan Singh	Tailor	1948		
108	Shri Girdhari Lal ..	Head Dhobi ..	1948		
109	Shri Chhote Lal ..	Dhobi ..	6-2-62		
110	Shri Ghanaya Lal ..	Do ..	..		
111	Shri Kesho Ram ..	Do ..	1948		
112	Shri Kishan Lal ..	Do ..	1948		
113	Shri Hari Chand ..	Do ..	1948		
114	Shri Kishan Lal ..	Do ..	..		
115	Shri Dulara ..	Do ..	1948		
116	Shri Kalu Ram ..	Do ..	2-9-60		
117	Shri Mohan Lal ..	Do ..	10-11-62		

[Finance Minister]

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Percentage actually in service	Percentage reserved
1	2	3	4	5	6
118	Shri Babu Ram ..	Dhobi ..	1-1-63		
119	Shri Amar Nath ..	Do ..	21-6-63		
120	Shri Mangal ..	Do ..	1950		
121	Shri Piara Lal ..	Do ..	1950		
122	Shri Saya Nand ..	Khidmatgar ..	26-7-63		
123	Shri Puran Singh ..	Dhobi ..	1-4-53		
124	Shri Hans Ram ..	Chowkidar ..	19-5-54		
125	Shri Budh Raj ..	Peon ..	27-10-59		
126	Shri Bachu Ram ..	Bearer ..	17-6-53		
127	Shri Guru Ram ..	Mali ..	1-11-62		
128	Shri Ratti Paul ..	Mali ..	24-11-61		
129	Shri Surja ..		1-2-62		
130	Shri Mangru ..		30-11-62		
131	Shri Ram Avtar ..		30-11-63		
132	Shrimati Gurdial Kaur ..	Dai ..	29-1-62		
133	Shri Surjit Singh ..	Ward Attendant	13-3-56		
134	Shri Dass Ram ..	Ditto ..	31-10-56		
135	Shri Sarup Singh ..	Ditto ..	28-9-63		
136	Shrimati Joginder Kaur ..	Ditto ..	31-10-56		
137	Shrimati Satwant Kaur ..	Ditto ..	30-10-56		
138	Shri Ram Bihari ..	Ditto ..	21-11-56		
139	Shri Gharan Pal ..	Mali ..	14-1-55		
140	Shrimati Harbai ..	Dhobi ..	30-10-56		
141	Shri Ramadhar ..	Do ..	1-2-56		
142	Shri Mast Ram ..	Kahar ..	1-4-56		
143	Shri Bachan Singh ..	Kitchen Bearer	1-11-56		
144	Shri Dhodai Ram ..	Ditto ..	30-10-56		

Serial No.	Name	Dhsignation	Date of appoint-ment	Percentage actually in Service	Percentage reserved
1	2	3	4	5	6
145	Shri Matroo ..		1-4-59		
146	Shri Mangoo ..		1-4-53		
147	Shri Ramji Bodh ..		1-4-53		
148	Shri Kishan Singh ..		1-4-53		
149	Shri Chettu Ram ..	Bearer ..	5-9-63		
150	Shri Prem Chand ..	Do ..	..		
151	Shri Handa Singh ..	Chowkidar ..	1-1-64		
152	Shri Kanshi Ram ..	Mali ..			
153	Shrimati Swaran Kaur ..	Female Ward Attendant			
155	Shrimati Krishana Arora ..	Trained Dai ..			
156	Shri Raghbir Singh ..	Laboratory Attendant			
157	Shri Harbhajan Singh ..	Ditto ..			
158	Shri Mohan Singh ..	Chowkidar ..	..		
159	Shri Mehar Singh ..	Laboratory Attendant	23-3-56		
160	Shri Het Ram ..	Bhishti ..	28-6-55		
161	Shri Jagjit Singh ..	Plumber ..	1-12-58		
162	Shri Rajinder Singh ..	Laboratory Attendant	23-4-60		
163	Shri Hukam Chand ..	Mali ..	20-11-56		
164	Shri Surat Singh	Do ..	18-11-54		
165	Shri Sukhai Ram ..	Do	5-3-55		
166	Shri Sunder Chand ..	Chowkidar ..	4-10-54		
167	Shri Girdhari Lal ..	Laboratory Attendant	21-6-62		
168	Shri Sadhu Ram ..	Chowkidar ..	11-3-55		
169	Shri Ajit Singh ..	Water Man ..	1-7-60		
170	Shri Gurdev Ram ..		8-8-56		
171	Shri Sunder Ram ..		1-12-55		
172	Shri Ram Krishan ..		13-12-52		

[Finance Minister]

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Percentage actually in Service	Percentage reserved
173	Shri Chattar Singh ..		20-1-60		
174	Shri Shiv Lal ..		3-1-61		
175	Shri Balbir Singh ..	Mali ..	27-5-53		
176	Shri Shamsher Singh ..	Peon ..	5-12-63		
177	Shri Ram Singh ..	X-Ray Boy ..	19-12-58		
178	Shri Kishore Lal ..	Laboratory Boy ..	12-5-51		
179	Shri Khairati Ram ..	Bhishti ..	1-7-54		
180	Shrimati Banto ..	Dai ..	21-5-2006 (B.K.)		
181	Shri Kishan Chand ..	Chowkidar ..	1-4-54		
182	Shri Bhagat Ram ..	Ward Servant ..	6-4-62		
183	Shri Gurdial Singh I ..	Ditto ..	30-11-62		
184	Shri Hans Singh ..	Ditto ..	7-5-62		
185	Shri Sher Singh ..	Ditto	18-5-62		
186	Shri Ajit Singh ..	Ditto ..	29-1-64		
187	Shri Rulda Singh ..	Chowkidar ..	23-3-62		
188	Shri Kundan Singh ..	Do ..	3-5-62		
189	Shri Ujjagar Singh ..	Do ..	5-6-63		
190	Shri Ranak Singh ..	Masalchi ..	4-2-63		
191	Shri Babu Singh ..	Casman ..	19-12-63		
192	Shri Ram Lok ..	Do ..	19-12-63		
193	Shri Ram Singh ..	Peon ..	25-4-59		
194	Shri Ram Lal ..	Mali ..	5-9-62		
195	Shri Sunder Dass ..	Chowkidar ..	25-11-63		
196	Shri Maja Ram ..	Do ..	21-11-63		
197	ShiGaran Singh ..	Do ..	15-7-62		
198	Shri Bahadur Singh ..	Masalchi ..	13-3-57		
199	Shri Jit Singh ..	Do ..	1-9-60		
200	Shri Sant Singh ..	Do ..	26-11-62		
201	Shri Amar Singh ..	Cook ..	26-11-62		
202	Shri Bhagwan Singh ..	Do ..	28-6-63		
203	Shri Jit Singh ..	Colli-cum-Bearer	26-11-62		

EMPLOYEES BELONGING TO SCHEDULED CASTES AND BACKWARD CLASSES IN THE OFFICE OF THE DIRECTOR, SOCIAL WELFARE (INCLUDING DISTRICT OFFICES)

1355. **Sardar Ajaib Singh Sandhu** : Will the Minister for Local Government and Welfare be pleased to state the number, names and dates of appointment of the employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes working at present in Class I, II, III, and IV posts separately in the office of the Director, Social Welfare (including district offices), together with their percentage in each category and the percentage of posts reserved for them in each category ?

Sardar Gurbanta Singh : Statements A & B, containing the required information are laid on the Table of the House.

Statement 'A' showing the percentage in each category and the percentage of posts reserved for Scheduled Castes and Backward Classes. in respect of the Social Welfare Directorate (Social Welfare Wing)

Serial No.	Class of service	No. of posts	No. of posts actually filled	Number of officials belonging to Scheduled Castes/ Backward classes	Percentage in each category	Percentage of posts reserved for them
1	Class I	Nil	Nil	Nil	Nil	Nil
2	Class II	9	9	1	11%	22% (20 per cent of Scheduled Castes 2 per cent of Backward Classes.)
3	Class III	35	21	4	19	22 per cent (20 per cent for Scheduled Castes, 2 per cent for Backward Classes.)
4	Class IV	34	29	14	48	(20 per cent for Scheduled Castes and 2 per cent for Backward Classes.)

ANNEXURE 'A'

Class II (Backward Class)

Serial No.	Name	Date of appointment
1	Miss Mohinder Kamboj	20-2-1958

[Minister for Local Government and Welfare]

ANNEXURE 'B'

Class III (Scheduled Castes/Backward Classes)

Serial No.	Name	Date of appointment
1	Shri Dharam Chand	3-11-1962
2	Shri Nasib Chand ..	15-2-1962
3	Shri Bikram Chand ..	12-6-1963
4	Shri Naresh Kumar Roy	1-2-1964

ANNEXURE 'C'

Class IV (Scheduled Castes/Backward Classes)

Serial No.	Name	Date of appointment
1	Shri Milkhi Ram ..	12-9-1956
2	Shri Hakikat ..	2-12-1963
3	Shri Arjan Singh ..	1-1-1962
4	Shrimati Maya ..	23-1-1962
5	Shri Mota Singh ..	8-1-1964
6	Shri Booti Ram	16-10-1960
7	Shri Balmukand ..	1-7-1957
8	Shri Bhagirath ..	1-11-1963
9	Shri Parkash	1-7-1962
10	Shri Ram Chander ..	2-8-1960
11	Shri Hub Lal	1-11-1963
12	Shri Darya Singh ..	8-1-1964
13	Shri Kehra Ram ..	6-7-1948
14	Shrimati Harnam Kaur	15-6-1960

STATEMENT B

(RELIEF ORGANISATION)

Statement showing the names and the data of appointment of the employees belonging to Scheduled Caste and Backward Classes together with their percentage in each Category and the percentage of posts reserved for them in each category

Serial No.	Category of post(s)	Number of post(s)	No. of posts actually filled	Number of officials belonging to scheduled Caste and Backward Classes, their names and date of appointment	Percentage in each category	Percentage of posts reserved for them
1	2	3	4	5	6	7
1	Class I	Nil	Nil	Nil	Nil	Nil
2	Class II	3	3	Nil	Nil	22%
3	Class III	232	211	Scheduled Castes 9 (for particulars please *see* Annexure 'A') Backward Class 6 (for particulars please see Annexure 'B') The reasons for low percentage is that there is an acute shortage of qualified persons belonging to the Scheduled Castes/Scheduled Tribes particularly in Medical, Technical and Teaching. 44 posts are reserved for them but due to their dearth; advertisements made by the Punjab Public Service Commission/Subordinate Services Selection Boards remained unresponded.	4½ 3	20 per cent for Scheduled Castes. 2 per cent for Backward Classes
4	Class IV	115	112	Scheduled Caste 52 (for particulars please *see* Annexure 'C') Backward Class 11 (for particulars please *see* Annexure 'D')	46% 9½%	20 per cent of Scheduled Castes 2 per cent for Backward Classes

[Minister for Local Government and Welfare]

ANNEXURE 'A'

Class III (Scheduled Castes/Tribes)

Serial No.	Name		Date of appointment
1.	Shri Kartar Singh	..	3-7-53
2.	Shri Uttam Chand	..	17-4-56
3.	Shri Gurbachan Singh	..	17-10-56
4.	Shri Mohan Singh	..	23-3-59
5.	Shri Rattan Parkash	..	5-5-59
6.	Shri Naranjan Dass	..	27-7-61
7.	Shri Gurdev Singh	..	16-4-63
8.	Shri Rattan Chand	..	29-10-63
9.	Shrimati Mohinder Kaur	..	11-2-64

ANNEXURE 'B'

Class III (Backward Class)

			Date of appointment
1.	Shri Then Ram	..	26-12-48
2.	Shrimati Shanti Devi	..	26-12-48
3.	Shri Hardev Singh	..	25-1-52
4.	Shri Hari Singh	..	5-4-54
5.	Shrimati Surjit M.G. Singh	..	8-6-62
6.	Shri Bikram Chand	..	12-9-63

ANNEXURE 'C'

Class IV (Scheduled Caste/Tribe)

			Date of appointment
1.	Shri Devi Chand	..	1-4-53
2.	Shrimati Karta Rani	..	1-4-53
3.	Shrimati Yashodha	..	1-4-53
4.	Shrimati Nando	..	1-4-53

Serial No.	Name		Date of appointment
5.	Shri Vishan Dass	..	23-2-62
6.	Shri Devi Dass	..	1-11-59
7.	Shri Guran Dass	..	1-11-59
8.	Shri Shiv Dass	..	1-11-59
9.	Shri Chandgi	..	1-11-59
10.	Shri Bansi Lal	..	1-11-59
11.	Shri Daulat Ram	..	1-11-59
12.	Shri Deep Chand	..	1-11-59
13.	Shri Ram Sarup	..	1-11-59
14.	Shri Milawa Ram	..	1-11-59
15.	Shri Inder Singh	..	1-4-53
16.	Shrimati Chambeli Bai	..	1-4-53
17.	Shri Tara Chand	..	1-4-53
18.	Shrimati Shanti Devi	..	1-5-57
19.	Shri Ferozi Lal	..	1-4-53
20.	Shri Banwari Lal	..	1-4-53
21.	Shri Itabari Lal	..	20-9-59
22.	Shri Ghasi Ram	..	1-4-53
23.	Shri Prithavi Raj	..	1-4-53
24.	Shri Ramji Lal	..	1-4-53
25.	Shrimati Kala Wati	..	16-10-61
26.	Shri Devi Sahai	..	1-4-53
27.	Shrimati Melo	..	1-4-53
28.	Shrimati Sina	..	1-4-53
29.	Shri Piyara	..	1-4-53
30.	Shrimati Bhago	..	1-4-53
31.	Shrimati Parbati	..	5-5-52
32.	Shrimati Ram Radha	..	1-4-53
33.	Shrimati Gurmig	..	1-4-53
34.	Shrimati Phoolwati	..	1-4-61
35.	Shri Chander Bhan	..	1-5-63
36.	Shri Brahm Dass	..	10-5-58
37.	Shri Milkhi Ram	..	11-7-61
38.	Shri Shemsh Singh	..	11-7-61

[Minister for Local Government and Welfare]

Serial No	Name		Date appointment
39.	Shri Durjan Ram	..	5-10-61
40.	Shri Om Parkash	..	17-5-63
41.	Shrimati Bhagwanti	..	1-4-53
42.	Shrimati Satya Devi	..	1-4-53
43.	Shrimati Sneela Devi	..	23-8-58
44.	Shri Ram Kishan	..	4-3-53
45.	Shri Charan Dass	..	26-7-57
46.	Shrimati Amro	..	1-4-53
47.	Shrimati Kaushyala	..	11-8-60
48.	Shri Jeet Ram	..	1-4-53
49.	Shri Bansi Lal	..	1-4-53
50.	Shrimati Veero	..	1-4-53
51.	Shri Madan Lal	..	1-4-53
52.	Shri Bawa	..	1-4-49

ANNEXURE 'D'

Class IV (Backward Class)

			Date of appointment
1	Shri Sita Ram	..	8-7-49
2	Shri Churhu Ram	..	14-3-52
3	Shri Ganga Ram	..	4-9-54
4	Shri Jaishi Ram	..	17-9-54
5	Shri Rattan Chand	..	1-11-58
6	Shri Dayala Ram	..	17-2-53
7	Shri Kanshi Ram	..	1-11-53
8	Shri Ram Krishan	..	4-3-53
9	Shri Sube Ram	..	19-12-62
10	Shri Mank Chand	..	9-11-61
11	Shri Hari Singh	..	8-2-64

Unauthorised Occupation of Khasra No. 1499 in Kasba/Mauza Karnal

1401. **Comrade Ram Piara** : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether it is a fact that Khasra No. 1499 in Kasba Karnal, Mauza Karnal has been reported to be an unauthorised occupation of certain individual or by any Co-operative Society of Karnal, if so, the details of the action, if any, taken by the revenue authorities in the matter ;

(b) the area under the said Khasra together with the name/names of those who are in legal/illegal possession of this plot ;

(c) whether it is a fact that the said Khasra number is Gau Chirand (Grazing field for the Cows) ;

(d) whether the Revenue Authorities (Revenue Assistant/Tehsildar/ Naib-Tehsildar), Karnal have received any representation from certain individuals of Karnal Town, if so, when, together with the action so far taken by the revenue authorities in the matter ;

(e) whether any notices/summonses have so far been issued to any persons in this connection, if so, to whom ?

PUNJAB GOVERNMENT

Department of Rehabilitation

Subject.—Unstarred Punjab Vidhan Sabha Question No. 1401 to be asked by Comrade Ram Piara, M. L. A., unauthoriesd occupation of khasra No. 1499 in Kasba/Mauza Karnal.

The answer to Assembly Question No. 1401 appearing in the list of Unstarred Questions on the 9th March, 1964, in the name of Comrade Ram Piara is not ready.

The reply will be submitted as soon as the relevant information has been collected.

sd/—
REVENUE MINISTER.

U. O. No. 584/C(Reh.), dated 9th March, 1964.

Industrial Loans granted in Ambala District

1428. Comrade Shamsher Singh Josh : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the names of persons or parties to whom industrial loans were sanctioned in Ambala District during the years 1961, 1962, 1963,1964 along with the amount sanctioned and the purpose for which it was sanctioned in each case ;

(b) whether any of the said persons have not been paid the sanctioned loan, if so, the names of such parties or persons together with the reasons therefor in each case ;

(c) the time by which the amount of the loan is likely to be paid to the persons or parties mentioned in part (b) above ;

(d) the names of the persons or parties in Ambala district whose loan applications were rejected during each of the year mentioned in part (a) above along with the reasons for rejection in each case ?

Sardar Partap Singh Kairon : It is not in public interest to disclose the names of the loanees as it adversely affects their business.

*Note.—Unstarred Question No. 1427 and reply thereto appear in Appendix to this Debate.

Per Capita income

1442. Comrade Ram Chandra : Will the Minister for Finance be pleased to state the per capita income in the State during the First, Second and Third Plans, yearwise ?

Dr. Gopi Chand Bhargva : The per capita income of the State at current prices during the First, Second and the Third Plans, yearwise was as below :—

Year		*Rs*
(a) First Plan		
1952-53	..	321
1953-54	..	324
1954-55	..	305
1955-56	..	330
(b) Second Plan		
1956-57	..	357
1957-58	..	358
1958-59	..	398
1959-60	..	385
1960-61	..	388
(c) Third Plan		
1961-62	..	401

The figures for 1960-61 and 1961-62 are provisional.

The estimation of State Income for Punjab started from the year 1952-53 and as such, the per capita income figure for the year 1951-52 is not available. The State per capita income for 1962-63 has not yet been compiled.

Old Age Pension

1443. Comrade Ram Chandra : Will the Minister for Local Government and Welfare be pleased to state—

(a) the names and addresses of the persons, if any, who have been granted old age pensions during the year 1963-64 ;

(b) the total amount allocated for the said purpose and the amount utilized so far ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) A list is placed on the able of the House.

(b) A sum of Rs 1 lakh is allocated. Payments will start soon.

List of Persons Sanctioned Old Age Pensison with Effect from 1st February, 1964

Serial No.	Application No.	Name with Father's/Husband's Name	Full Address
1	1	Shri Hakumat Rai, son of Shri Badri Nath	H. No. 215, Mohalla Khera, P.O. Chachrauli, District Ambala
2	1	Smt. Labh Devi, wife of Shri Hakumat Rai	H. No. 215, Mohala Khera, P.O. Chachrauli, District Ambala

Serial No.	Application No.	Name with Father's/ Husband's Name	Full Address
3	3	Sh. Gopal Dass, son of Shri Ghasita Ram	Ward No. 5, H. No. 163, Muktsar, District Ferozepore
4	3	Smt. Bhagwanti, wife of Shri Gopal Dass	Ditto
5	4	Shri Hazura Singh, son of Shri Kehar Singh	Village Chotala, P. O.* (Amritsar)
6	5	Shri Dewan Singh, son of Shri Prabh Dyal	C/o S. Jatinder Singh, C. 157, Sector 14, Chandigarh
7	7	Smt. Lachami, widow of Shri Ganesh Dass	Near the house of Gian Chand Makkar, Mohalla Malkana,Fazilka (Ferozepore)
8	8	Amolak Ram Molak, son of Shri Ram Narain	C/o Parmanand Munim Khalra Mandi, Amritsar
9	8	Shri Mulkh Raj, brother of Shri Amolak Ram	Amolak Ram Molak care of Parmanand, Munim, Khalra Mandi, Amritsar
10	9	Shri Chattar Singh, son of Shri Devia	*Moda Wahidpur, Tohe Gawlior, Amritsar
11	9	Smt. Chint Kaur, wife of Shri Chattar Singh	Ditto
12	10	Shri Mange Ram, son of Shri Sarjit	Village and Post Office Asan (Rohtak)
13	13	Smt. Nirmala Devi, widow of Shri Nand Gopal, P. C. S.	Bazar Tara Chand, Dera Baba Nanak, Tehsil Batala, District Gurdaspur
14	14	Shri Dharat Ram, son of Shri Maghi	Village and Post Office Fatehgarh Churian (Gurdaspur)
15	15	Smt. Chatni Bai, widow of Shri Ganesh Dass	Hut No. 726, Arjan Nagar Camp, Gurgaon
16	16	Smt. Parvati, widow of Shri Gurdit Singh	Care of Quarter No. 12, JE/183, Sector 23-A, Chandigarh
17	17	Shri Ram Rakha, son of Shri Hira Ram	Adda Modar Satnaur, Badesron, Tehsil Garhshankar, District Hoshiarpur
18	11	Smt. Uttam Kaur, wife of Shri Thakar Singh Giani	Care of Gurdwara Sigh Sabha, Jamna Gali, Yamna Nagar, Ambala.
19	18	Shri Shiv Dayal, son of Shri Kanahya Lal	Village Thanewala, Post Office Babeholi District Gurdaspur
20	19	Giani Waryam Singh Mast, son of Shri Chanda Singh	Partap Nagar, H. No. 801, Near Industrial Area, B-Ludhiana
21	20	Shri Bala Sahaya, son of Shri Behari Lal	Care of Shri Lakshmi Narayan Sharma, Assistant Librarian, Punjab Civil Secretariat Library, Chandigarh.

* Printed as received from the Government.

[Minister for Local Government and Welfare]

Serial No	Application No.	Name with Fathers/ Husband's Name	Full Address
22	21	Shri Milkhi Singh, son of Shri Jawahar Singh	Near Thana Barnala, House Near Dr. Raghbir Singh, District Sangrur
23	23	Baba Rara Chand Singh, son of Shri Teja Singh	A-4/22, Krishan Nagar, Delhi 31
24	24	Smt. Kesar Devi, widow of Shri Jaugta Nand	Bagrar Street, Near Pandora Gate, Jind (Sangrur)
25	25	Smt. Atmi Devi, widow of Shri Ladli Parshad.	Gajran Mohalla, Jind
26	26	Smt. Ram Piari, widow of Shri Ram Chander. ..	Mohalla Bajran, Jind
27	27	Smt. Lakshmi Devi, widow of Shri Nand Lal	13 JE/9, Sector 19-B, Chandigarh
28	28	Smt. Singharan, widow of Shri Raju	Mohalla Diary Pana, Rohtak.
29	30	Smt. Chalti Devi, widow of Shri Molar Singh	Care of Shri Sarup Singh Retd. Teacher, H. No. 369, Roshan Pura, Gurgaon.
30	31	Smt. Jai Bai, widow of Shri Narain Dass	H. No. B/674, Wakil Pura, Near Novelty Cinema, Karnal City.
31	32	Shri Bhagwan Singh, son of Shri Ganda Singh	Patti Mahamad, Village & Post Office, Dhewan, Kapurthala.
32	33	Smt. Inder Devi, widow of Shri Ram Krishan Gaur	Mohalla Aggarwal Raikot, District Ludhiana
33	34	Shri Hari Ram Gaur, son of Shri Chait Ram	Ditto
34	35	Shri Ram Krishan Gaur, son of Shri Chait Ram	Ditto
35	36	Smt. Parsini Devi, widow of Shri Hari Ram	Ditto
36	37	Shri Ganga Parshad, son of Shri Ladli Parshad	Village Garhi Kayosthas, Post Office Ganaur, District Rohtak
37	37	Smt. Bhagwanti Devi, widow of Shri Ganga Parshad	Ditto
38	38	Smt. Bhagwani Devi, widow of Shri Khazana Ram	Mohalla Paurianwala, Una, District Hoshiarpur
39	39	Shri Gurbax Singh, son of Shri Prem Singh	Village and Post Office Chahalpur, District Hoshiarpur
40	40	Smt. Ganeshi Bai, widow of Shri Nibahu Ram	Resident of H. No. E. P. 538. Mohalla Qasiwara, Palwal

Serial No	Application No.	Name with Father's/ Husband's Name	Full Address
41	41	Smt. Gian Devi, widow of of Shri Charan Dass	Village and Post office Marar via Batala, District Gurdaspur
42	42	Smt. Parwati Devi, widow of Shri Ram Narain Sharma	Care of Shri Man Mohan Lal-Siri Gopal Panwari, Bara Chowk, Sangrur
43	43	Shri Chiranjiv Lal, son of Shri Kanaiya Lal	Care of Shri Ram Parkash Kaur,* Mohalla Sekhrian, Batala, District Gurdaspur
44	44	Smt. Bami Bai, widow of Shri Suhara Ram	Care of Shri Dharam Chand, Mohalla, Mata Rani, H. No. 134, Nabha Gate, Sangrur
45	45	Shri Notan Dass, son of Shri Vasanda Ram	House No. E. P. 79, Mohalla Maliwara, Sohana, Teh. & District Gurgaon
46	45	Smt. Pokhri Devi, wife of Shri Notan Dass	Ditto
47	46	Shri Mohan Lal, son of Shri Harbhagwan Dass	Jholanak Mahal, Gurdaspur
48	46	Smt. Durga Devi, wife of Shri Mohan Lal	Ditto
49	47	Shri Ganga Ram, son of Shri Tunya Mal	Retd. Headmsater, V. &. P. O. Katrain, Teh & District Kulu.
50	48	Shri Sunder Singh, son of Shri Mangal Singh	Village & P. O. Ghal Kalan, Teh. Moga, District Ferozepore
51	49	Shri Autar Singh, son of Shri Guddar Singh	Care of Maj. Dr. Darbara Singh, G. T. Road, Batala, District Gurdaspur
52	51	Smt. Kartar Devi, widow of Shri Praja Singh	314, Model Colony, Yamna Nagar, District Ambala
53	52	Smt. Purni Devi, widow of Shri Jainti Parshad.	Mohalla Purana Bazar, Kharar, District Ambala.
54	53	Shri Dhanpat Rai Sharma, son of Shri Ram Saran Dass	Ward No. 7, Refugee Camp, Batala District Gurdaspur
55	57	Smt. Jiwan Devi, widow of Shri Seeta Ram	Village Tandwali, P. O. Tandwali, via Barara, District Ambala
56	58	Shri Sheo Ram, son of Shri Basanta	V. Badhkhalsa, P. O. Narela, Teh. Sonepat, District, Rohtak
57	59	Smt. Melo Devi, wife of Shri Chajju Ram	Mohalla Mahajan, Mukerian, District Hoshiarpur
58	60	Shri Chajju Ram, son of Shri Lal Siah	Ditto
59	62	Shri Sher Jang, son of Shri Kauda	V. &.P. O. Sarai Khas, District Jullundur

*Printed as received from the Government.

[Minister for Local Government and Welfare]

Serial No.	Application No.	Name with Father's/ Husband's Name	Full Address
60	66	Shri Wazir Chand, son of Shri Karam Chand	H. No. 344, Ward No. 2, Samrala, District Ludhiana.
61	67	Shri Piara Lal Bahi, son of Shri Radhu Ram	Care of Kumari Jai Rani Hahl, H. No. R-114, Model Town, Sonepat District Rohtak
62	68	Smt. Budho Bai, wife of Shri Pira Lal	Care of Kumari Jai Rani Hahl, H. No. R-114, Model Town, Sonepat, District Rohtak
63	74	Shri Sadhu Ram, son of Shri Bhan Mal	Care of Shri Gurdial Singh Jassal, S. D. O. (Civil), Office, Kharar
64	75	Shri Kesar Dass, son of Shri Budha Ram	V. Bhatla, Tehsil Hansi, District Hissar
65	76	Shri Tulsi Ram, son of Shri Atma Ram	Care of Hakim Kishori Lal, Nardi Bazar, Tarn Taran, (Amritsar)
66	77	Smt. Mohan Devi, widow of Shri Hari Singh	Ditto
67	78	Shrimati Bholi widow of Shri Udhe Singh	V. & P. O. Johazgarh, Tehsil Jhajjar, District, Rohtak
68	79	Smt. Bakhtawari, widow of Shri Chiman	Ditto
69	80	Shri Lahori Ram, son of Shri Jamait Rai	Bageechi Golchian, Bansi Gate, Forezepore City
70	81	Shri Chhotu Ram Jogi, son of Shri Mihu Ram	V. &. P. O. Kaila, Teh., Dadri, District, Mohindergarh
71	82	Smt. Jaswant Kaur, wife of Shri Kartar Singh	H. No. 2447, Ajit Nagar, Ludhiana
72	83	Sh. Kartar Singh, son of Sh. Jhanda Singh	H. No. 2447, Mohala Ajit Nagar, Ludhiana
73	84	Smt. Malan, widow of Shri Uttam Singh	Ditto
74	85	Shri Gurdas Ram Sharma, son of Shri Devi Chand	Shivala Chungi Ram, Near Fort, Ludhiana
75	86	Smt. Rupi Bai, widow of Shri Ram Chand	Care of Shri Sain Dass, son of Shri Nihal Chand, H. No. BI/174/3, Near Kailash Cinema, Ludhiana
76	93	Shri Mula Singh, son of Shri Jawand Singh	V. Nassirpur, P. O. Chauchriwala, Teh., Batala, District Gurdaspur
77	94	Shri Lakhu, son of Shri Natha Singh	V. & P. O. Jhabhal Kalan, Teh. Taran Taran, District Amritsar
78	95	Smt. Chinti, widow of Shri Maghu	V. Kalsera, Thana & Teh. Una, District Hoshiarpur
79	96	Smt. B[illegible], widow of Shri Chet Ram	Village/Town Bhabhur, P. O. Bass. Teh. Una via. Nangal Dam, District Hoshiarpur.

Serial No.		Name of the official	Date of appointment
80	97	Smt. Angni Devi, widow of Shri Muni Lal	Mohalla Nadi, Ambala City.
81	98	Smt. Devki Bai alias Devi widow of Shri Jawala Dass	H. No. 3319/2, Ambala City.
82	99	Shri Ram Chand, son of Shri Kalyan Dass	H. No. 10508/6, Near S. D. High School, Ambala City.
83	100	Smt. Moolan Devi, widow of Shri Narain Dass	Ward No. I, H. No. 538, Mohalla Kehar Majri, Ambala City.
84	101	Smt. Kesar Bai, widow of Shri Thaman Ram	H. No. 7332, Ward No. 4, Ambala City
85	102	Smt. Joowan Bai, widow of Shri Kansi Ram	H. No. 7229/4, Nadi Road, Ambala City
86	103	Smt. Laja Wanti, widow of Shri Chot Singh	H. No. 4 Marla Qr. No. 87, Prem Nagar, Ambala City.
87	104	Shri Asa Singh, son Shri Gian Singh	H. No. 2127, Ward No. 2, Ambala City.
88	105	Smt. Budh Wanti, widow of Shri Duni Chand	H. No. 4558, Ward No. 3, Ambala City
89	106	Smt. Gur Devi, widow of Shri Ram Chand	H. No. 3183, Ward No. , Ambala City
90	107	Smt. Kartar Devi, widow of Sh. Hari Chand	No. 7453, Charburji Mandir, Near Civil Hospital Ambala
91	108	Shri Jai Gopal alias Gopal Muni, son of Shri Ganda Mal	Shop No. 5323/3, Basti Bazar, Ambala City
92	109	Smt. Jiwan Bai, widow of Shri Gurbax Singh	H. No. 535, Ward No. 1, Ambala City
93	110	Smt. Rani Bai, widow of Shri Ladha Ram	H. No. 8648/5, Ambala City.
94	111	Shri Gurditta Mal' son of Shri Nihal Chand	Care of Tilk Raj Barbar Shop No. 6885, Ward No. 4, Ambala City
95	112	Smt. Dhan Devi, widow of Shri Shiv Dev Singh	Gurdwara Labha Wala Talab, Ambala City
96	113	Shri Jiwan Singh, son of Shri Jawala Singh	H. No. 8867/5, Naya Bas, Ambala, City.
97	114	Smt. Bhag Wanti, wife of Shri Kalian Singh	H. No. 7509, Ward No. 4, Ambala City.
98	115	Smt. Basant Kaur, wife of Shri Gyan Singh	H.No. 3947, Ward No. 2, Kajiwara Ambala City
99	116	Smt. Mange Bai, widow of Shri Sita Ram	H. No. 8684, Ward No. 5, Nia Bas, Ambala City.

[Minister for Local Government and Welfare]

Serial No.		Name of the official	Date of appointment
100	117	Smt. Lajwanti, widow of Shri Mian Singh	H. NO. 2026/3, Ambala City.
101	118	Shri Harnam Singh, son of Shri Lakhmi Dass	H. No. 4356/3, Ambala City.
102	119	Smt. Daler Kaur, wife of Shri Harnam Singh	H. No. 4356/3, Ambala City
103	120	Smt. Bhagwanti, widow of Shri Bodh Raj	H. No. 3512/2, Ambala City.
104	121	Smt. Lakshmi Bai, widow of Shri Barkat Ram	H. No. 2932/2, Ambala City.
105	122	Smt. Lakhmi Bai, widow of Shri Ganga Ram	H. No. 3705/2, Mohalla Sawamian, Ambala City.
106	124	Smt. Jamna Bai, widow of Shri Diwan Chand	H. No. 2696/2, Ambala City.
107	125	Smt. Lakhmi Devi, widow of Shri Ram Rakha	H. No. 10429/6, Ambala City.
108	127	Shri Sohan Singh, son of Shri Bhagwan Singh	H. No. 20/1, Ranjit Nagar (Ghasi Mandi) Near Railway Station , Ambala Cantt.
109	128	Shri Hari Kishan, son of Shri Maghar Mal	H. No. 2093, Ward No. 2, care of Ram Lal, Ranjit Kumar, Ambala City
110	129	Shri Bal Krishan, son of Shri Amir Chand	H. No. 184, Prem Nagr, Ambala City
111	130	Smt. Jiwan Bai, widow of Shri Sham Ji	H. No. 2569/2, Qaziwara, Ambala City
112	131	Smt. Bhag wanti, widow of Shri Bahadur Chand	H. No. 7229/4, Nadi Mohalla, Ambala City
113	133	Smt. Gur Devi, widow of Shri Bahadur Chand	H. No. 7670, Ward No. 4, care of Jiwan Mal, Nadi Mohalla, Ambala City.
114	134	Smt. Vishan Devi, widow of Shri Tan Sukhu	H. No. 3794/2, Mohalla Sawamina, Ambala City
115	135	Shri Boota Ram, son of Shri Hari Chand	H. No. 61, Prem Nagar, Ambala City
116	136	Smt. Gurdai, wife of Shri Boota Ram	H. No. 1, Prem Nagar, Ambala City
117	137	Shri Bedi Lal Singh, son of Shri Bhagwan Singh	Old Sabzi Mandi, Saddar Bazar Care of Shri Des Raj, Kharai Loocha Tinwali, Ambala Cantt.
118	138	Smt. Ram Rakni, widow of Shri Raja Singh	H. No. 7568, Ward No. 4, Ambala City
119	139	Smt. Karam Devi, widow of Shri Ram Singh	Care of Dr. Sardar Singh, 188 B. C. Bazar, Ambala City.

Serial No.	Application No.	Name with Father's/Husband's Name	Full Address
120	140	Smt. Soni Bai, widow of Shri Khota Ram	H. No. 9281, Ward No. 6, Ambala City
121	142	Smt. Budh Wanti, widow of Shri Govind Ram	Cheap H. No. 70, Sector 20/C, Chandigarh
122	143	Shri Mangta, son of Shri Mahi	Village Badesron, P.S. &. Teh. Garhshankar, District Hoshiarpur
123	144	Shri Batna Ram, son of Shri Rarheh Ram	V. & P. O. Badasran, Teh. Garhshankar, District Hoshiarpur
124	145	Shri Bariam, son of Shri Dalao	Ditto
125	146	Shri Gopi Singh, son of Shri Bhagwan Chand	V. &. P. O. Rurkee Khas, Teh. Garshankar, District Hoshiarpur
126	147	Shri Maya Singh, son of Shri Dhana Singh	V. &. P. O. Moola, Wahidpur, Teh. Garshankar, District, Hoshiarpur
127	148	Shri Dayal Chand, son of Shri Dasu Ram Rajput	H. No. 741, Railway Road Camp, Gurgaon

(Sd) P. K. MAKHAN SINGH,
Director Social Welfare &
Deputy Secretary to Government, Punjab,
Social Welfare Department.

Registration Manual

1450. Sardar Kulbir Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) the minimum academic qualifications fixed for the posts of Honorary Sub-Registrars in the State ;

(b) whether the Registration Manual as amended up to date is available in all the offices of the Honorary Sub-Registrars in the State, if not, the reasons therefor ;

(c) whether any steps are being taken to supply copies of the Registration Manuals to offices of the Sub-Registrars ?

Sardar Ajmer Singh : (a) Matriculate. But in cases of old political sufferers and ex-war servicemen, a pass in the Middle Standard with a good knowledge of the regional language is considered sufficient. Further academic qualifications are relaxable in cases of persons possessing overwhelming merit or long experience of public life.

(b) No. It is under revision.

(c) Yes, it will be supplied after revision.

Reduction in Rates of Copying Fees

†**1451. Sardar Kulbir Singh :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether the rates of copying fees have been reduced, if so, since when;

---

†*Note.*—For final reply to Unstarred Question No. 1451 please see Appendix to this Debate.

[Sardar Kulbir Singh]

(b) whether any instructions regarding the reduced rates referred to in part (a) above were sent to the offices of the Honorary Sub-Registrars in district Amritsar, if so, the date of their receipt in each office;

(c) whether the orders referred to in part (b) above are being implemented, if so, since when ;

(d) whether stamps of reduced value which every applicant has to use for obtaining copies have been made available ; if so, since when; if not, the reasons for the same ?

Subject. —Unstarred Assembly Question No. 1451 to be asked by Sardar Kulbir Singh, M. L. A., regarding rates of Copying Fee.

The answer to Assembly Question No. 1451 appearing in the list of Unstarred Questions on 9th March, 1964 in the name of Sardar Kulbir Singh, M. L. A. is not ready. The reply will be submitted as soon as the relevant information has been collected.

Sd/ Revenue Minister,
Punjab.

U. O. No. 2358-StIII-64/1039, dated the 7th March, 1964

T. A./D. A. drawn by B. D. O.'s in District Hissar

†**1454. Shri Amar Singh:** Will the Chief Minister be pleased to state the amount of T. A. and D. A. drawn date-wise and block-wise by the B. D. O.'s in Hissar District from 1st January, 1963 to date ?

Assembly Business

Subject.—Unstarred Assembly Question No. 1454 regarding the drawal of T. A. and D. A. by the Block Development Officers in the Hissar District.

The answer to Assembly Question No. 1454 appearing in the list of Unstarred Questions on the 9th March, 1964, in the name of Shri Amar Singh, M. L. A., is not ready.

The reply will be submitte as soon as the relevant information has been collected.

Sd/ PARTAP SINGH,
Minister-In-charge.

The Secretary,
Punjab Vidhan Sabha,
Chandigarh.

U. O. No. 3053-3ECDI-64/5142, Chandigarh, dated the 9th March, 1964.

Grades of Pay of P. C. S. Officers

1455 . Shri Amar Singh : Will the Chief Minister be pleased to state whether it is a fact that P.C.S. officers in the State are getting the same grade of pay as they were getting in 1930, if so, the reasons therefor and the steps, if any, taken by the Government in this respect ?

†*Note.*—For final reply to Unstarred Question No. 1454 please *see* Appendix to this Debate.

Sardar Partap Singh Kairon : Yes, except higher rate of increment between Rs. 600—720 in the present grade. The question of revision of the P. C. S. (Executive Branch) scale of pay is under the consideration of Government.

Reservation of posts for the Members of Scheduled Castes/Backward Classes

1457. Shri Chand Ram : Will the Minister for Local Government and Welfare be please to state —

(a) the date when the decision for reservation of posts for the members of Scheduled Castes and Backward Classes came into force in the State and the extent of reservation made in each category ;

(b) the date when the orders in regard to reservation of promotional posts for the persons referred to in part (a) above were issued and whether they have been noted by each department or agency of the Government ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) Orders for reservation at the time of new appointments were issued as below :—

(i) 15 per cent reservation for the members of Scheduled Castes/ Tribes— on the 15th October, 1949.

(ii) This percentage was raised to 19 and 20 on the 19th August, 1952 and 7th September, 1963, respectively.

(iii) 2 per cent vacancies were reserved for the members of Backward Classes on the 17th March, 1954.

(b) Orders were issued on the 12th September, 1963. Yes, these have been noted by each department of the Government.

Headquarters of S. D. O., Electricity, in Amritsar District

1463. Comrade Makhan Singh Tarsikka : Will the Minister for Irrigation & Power be pleased to state—

(a) the reasons, if any, for not electrifying the villages Rana Kalan, Naraingarh and Kotla Bathungarh, tehsil and district Amritsar, so far together with the date by which they are likely to be electrified ;

(b) the names of the places where the headquarters of the S. D.Os. (Electricity) are located at present in the Amritsar District together with the names of their sub-offices where payments of electricity bills are received ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) These villages could not be electrified so far as these are very small villages with very little load prospect. The date by which these will be electrified cannot be indicated at this stage.

(b) Sub-Divisions	Sub-Offices
1. Amritsar East Division	Fatehpur Rajputan.
2. Amritsar West Division	Kathu Nangal
3. Majitha	..
4. Harsha Chhina	1. Lapoke. 2. Ajnala
5. Jandiala Guru	1. Bundala 2. Udho Nangal 3. Tangra

[Minister for Irrigation and Power]

(b) Sub-Divisions		Sub-Offices
6. Butari	..	1. Rayea.
		2. Beas
		3. Baba Bakala
		4. Nagoke
7. Tarn Taran	..	1. Fatehbad
		2. Gohlwara
8. Patti	..	1. Kairon
		2. Naushera
		3. Menochal
9. Bhikhiwind	..	1. Khem Karan
		2. Chabhal
		3. Sur Singh

Resolution passed by Zila Parishad, Amritsar, for enforcing the Minimum Wages Act, 1948

1464. Comrade Makhan Singh Tarsikka : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the date on which the Zila Parishad, Amritsar, passed a resolution enforcing Minimum Wages Act, 1948, in respect of its class IV employees and a copy of the resolution be laid on the table of the House ;

(b) whether the said resolution is being implemented, if not, the reasons therefor and the steps so far taken by Government to enforce the Act in relation to the said employees ;

(c) the names and duties of the employees mentioned in part (a above, together with the details of the monthly pay they got in 1963 ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) 21st July, 1962 and 21st December, 1963. Copies of the resolutions are attached.

(b) The matter is under consideration.

(c) The information asked for by the Hon'ble Member is quite lengthy and the time and labour involved in the collection and supply of the same will not be commensurate with the benefit to be derived therefrom.

RESOLUTION No. 55 , DATED 21ST JULY, 1962

Read Secretary, Z. P. Note dated 7th July, 1962 that the erstwhile D. B., Amritsar,— *vide* its resolution No. 4, dated 13th October, 1959, revised the pay-scales of the following class IV employees as detailed against each :—

(1) Arboriculture and District Works Beldars — From Rs 50 (20+30) to Rs 55 (25+30) Pay D.A.

(2) Class IV employees working in the medical and rural dispensaries, i.e., water carriers, ward coolies, sweepers and Chaukidars — From Rs 45 (15+30) to Rs 50 (20+30) Pay D.A.

The proposal of the D. B. was submitted to Government twice through the Deputy Commissioner, Amritsar but it was fin[illegible]

In view of these circumstances the Secretary, Z. P., has proposed that the pay scales of all Class IV posts under the Z. B., Amritsar be revised as below allowing them a minimum wage of Rs 65 under each category as fixed by the Government under the Minimum Wages Act. He has further recommended that the said revision should take effect from the date of Zila Parishad sanction in this respect.

Name of post	Existing scale	Proposed scale	REMARKS
1. Arb. District works beldars	Rs 50 p.m., i.e., (20+30)	Rs 30—½—35 with a minimum all inclusive wages of Rs 65	
2. Z. P. Office Garden Beldars and Sanitary beldars under the D .M. O. H.	Rs 55 p. m., (20+30)	Ditto	
3. D. W. Arb. and Sanitary Mates	Rs 30—1—40 ..	Rs 35—1—40	
4. Class IV employees working in the medical, Veterinary and rural dispensaries i.e., water carriers ward Coollies, Chaukidars, Grass Cutters and sweepers	Rs 45 p.m. (15+30)	Rs 30—½—35 with minimum all inclusive wages of Rs 65 p.m.	
5. Secretaries working in the Veterinary Dispensaries	Rs 25—1—35 ..	Rs 30—1—40 with a minimum all inclusive wages of Rs 65 p. m.	
6. Class IV staff working at the headquarters—Peons /Zila Parishad Office, D. M. O. H. Office and D.D.Os. Office)	Rs 20—1—24 *plus* Rs 10 as headquarter allowance *plus* Rs 30 Dearness Allowance	It is proposed that their headquarter allowance should be merged permanently with their salary and their grade revised to Rs 35—1—40	
7. Chaukidar, Sweepers and water carriers	Rs 55 fixed (25+30)	It is proposed that they should all be given a fixed monthly salary of Rs 65	

The additional cost involved on the revision of all the grades will, therefore, amount to Rs 43,608. Although funds to meet the increase are not available at present but the Government will be requested to allot additional funds for the purpose as it is not fair to deny these Class IV employees the minimum salary allowed under the Minimum Wages Act.

Under Chairman Z. P.s' order, dated 7th July, 1962, papers are laid before the Z.P./ S.C. No. 1.

S. C. No. 1,—*vide* its resolution No. 48, dated 10th July, 1962 recommends with effect from the date of Z. P. resolution.

Sanctioned subject to the condition that additional funds of Rs 43, 608 are allotted to the Z. P. by the Government

(27) ਨੋਟ ਸਕੱਤਰ ਜ਼ਿਲਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ, ਮਿੱਤੀ 29 ਨਵੰਬਰ, 1963 ਕਿ ਜ਼ਿਲਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸਰ ਦਾ ਮਤਾ ਨੰਬਰ 55, ਮਿੱਤੀ 21 ਜੁਲਾਈ, 1962 ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਿਲਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਨੇ ਆਪਣੇ

[ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ]

ਚੌਥੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਸਮੂਹ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਨੀਮਮ ਵੇਜਿਜ਼ ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਗ੍ਰੇਡ ਸੋਧਕੇ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ 65/- ਰੁਪਏ ਦੇਣੇ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤੇ ਸਨ ਪੜਿਆ ਜਾਵੇ। ਗ੍ਰੇਡ ਜ਼ਿਲਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਮਤੇ ਦੀ ਮਿੱਤੀ ਤੋਂ ਦੇਣੇ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਇਸ ਤੇ ਵਾਰਸ਼ਕ ਖਰਚ 43,608 ਔਣਾ ਸੀ। ਫੰਡ ਥੋੜੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਯਾ ਤਾਂ ਸੈਂਟ ਪਰਸੈਂਟ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇਣ ਲਈ ਯਾਂ ਲੋਕਲ ਰੇਟ ਪਰਸੈਂਟੇਜ ਨੂੰ 60 ਪ੍ਰਤੀ ਸੈਂਕੜਾ ਤੇ 80 ਪ੍ਰਤੀ ਸੈਂਕੜਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਕਾਫ਼ੀ ਲਿਖਾ ਪੜ੍ਹੀ ਕਰਨ ਤੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨਾ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਲੋਕਲ ਰੇਟ ਪ੍ਰਸੈਂਟੇਜ ਨੂੰ ਵਧੌਣ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਦੂਜੇ ਜ਼ਿਲਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦਾਂ ਨਾਲ ਹਾਲੀ ਗਲ ਬਾਤ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ।

ਚੌਥੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਤਨਖਾਹ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਤੰਗੀ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਦਰਖਤਾਂ ਦੇ ਬੇਲਦਾਰਾਂ ਨੇ ਰੀਕਨਸਾਲੀਡੇਸ਼ਨ ਅਫਸਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਲਈ ਰੀਪਰੀਜ਼ੈਂਟੇਸ਼ਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸਕਤਰ ਜ਼ਿਲਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਨੇ ਜ਼ਿਲਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਵਲੋਂ ਯਕੀਨ ਦਵਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਗ੍ਰੇਡ ਸੋਧੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਕੱਤਰ ਜ਼ਿਲਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਲਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦਾ ਬਜਟ ਘਾਟੇ ਦਾ ਬਜਟ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਮਾਲੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲਣ ਦੀ ਕੋਈ ਆਸ ਨਹੀਂ ਪਰ ਚੌਥੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਜਾਇਜ਼ ਮੰਗ ਨੂੰ ਅਗਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਿਨੀਮਮ ਵੇਜਿਜ ਐਕਟ ਜ਼ਿਲਾ ਪ੍ਰੀਜ਼ਦ ਤੇ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਨਿਮਨ ਲਿਖਿਤ ਤੀਜੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਇਹੋ ਹਾਲ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਬੋਰਡ ਨੇ ਵੀ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸੀ? ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰੇਡ ਸੋਧ ਕੇ ਕੇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪਰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਜਲੰਧਰ ਡਵੀਜ਼ਨ ਨੇ ਕਾਫੀ ਲਿਖਾ ਪੜ੍ਹੀ ਤੇ ਵੀ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਲਿਖ ਕੇ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮਾਮਲਾ ਜ਼ਿਲਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਰੁਬਰੂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਬੋਰਡ ਦੀ ਥਾਂ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ।

(1) ਮੈਡੀਕਲ ਡਿਸਪੈਨਸਰ ਤੇ ਵੈਟਨਰੀ ਕਮਪਾਉਂਡਰ :—55—3—70/4—90/5—120 ਤੋਂ 75—5—100/5—125 ਇਹ ਗ੍ਰੇਡ ਸੋਧਣ ਨਾਲ ਵਾਰਸ਼ਕ ਵਾਧੂ ਖਰਚ 4,668 ਰੁਪਏ ਆਵੇਗਾ।

(2) ਨਰਸ ਦਾਈਆਂ :—42.50—1.50—57.50 ਤੋਂ 50—3—80। ਇਸ ਨਾਲ ਵਾਰਸ਼ਕ ਵਾਧੂ ਖਰਚ 378 ਰੁਪਏ ਆਵੇਗਾ।

(3) ਵੈਕਸੀਨੇਟਰਜ਼ 37½—2—67½ ਤੋਂ 45—2—75 .. ਇਸ ਨਾਲ ਵਾਰਸ਼ਕ 5,846 ਰੁਪਏ ਵਾਧੂ ਖਰਚ ਆਵੇ- ਗਾ।

(4) ਇਨਸਪੈਕਟਰਜ਼ ਵੈਕਸੀਨੇਸ਼ਨ 60—4—100/5—120 ਤੋਂ 80—5—110/5—150

(5) ਰੋਡ ਇਨਸਪੈਕਟਰਜ਼—50—3—80/4—100 ਤੋਂ 60—4—80/5—120 ਕੁਲ ਚਾਰ ਰੋਡ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰੇਡ ਸੋਧਣ ਨਾਲ ਹਾਲੀ ਵਾਰਸ਼ਕ ਵਾਧੂ ਖਰਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਆਵੇ- ਗਾ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੀਜੇ ਅਤੇ ਚੌਥੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਉਪਰ ਲਿਖਤ ਗਰੇਡ ਸੋਧਣ ਨਾਲ ਕੁਲ ਵਾਧੂ ਖਰਚ (ਵਾਰਸ਼ਕ) 54,498 ਰੁਪਏ ਆਵੇਗਾ।

ਸਕੱਤਰ ਜ਼ਿਲਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਾਲੀ ਲੋਕਲ ਰੇਟ ਤੋਂ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਟੈਕਸ ਦੇ ਬਕਾਇਆ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਤੋਂ ਇਸ ਵਾਧੂ ਖਰਚ ਨੂੰ ਅਡਜਸਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਲੋਕਲ ਰੇਟ ਦੀ ਪਰਸੈਂਟੇਜ ਨੂੰ 60 ਪ੍ਰਤੀ ਸੈਂਕੜਾ ਤੋਂ 80 ਪ੍ਰਤੀ ਸੈਂਕੜਾ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ।

ਸਭਾਪਤੀ ਜ਼ਿਲਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਤੀਜੇ ਅਤੇ ਚੌਥੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਗਰੇਡ ਸੋਧਣ ਲਈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਮਿੱਤੀ 1 ਜਨਵਰੀ, 1964 ਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਗਜ਼ ਜ਼ਿਲਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦਾਸਕ ਨੰਬਰ 1 ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਹਨ। ਅਦਾਇਗੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਵੀ ਪਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸਥਾਈ ਕਮੇਟੀ ਨੰਬਰ 1, ਆਪਣੇ ਮਤੇ ਨੰਬਰ 1 ਮਿੱਤੀ 11 ਦਸੰਬਰ, 1963 ਰਾਹੀਂ ਸਫਾਰਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਪਰਵਾਨ ਹੈ।

SHORT NOTICE QUESTION (POSTPONED)

Mr. Speaker : The short-notice question for today is postponed. The Minister for Excise, Taxation and Capital, who had to answer this question had to go suddenly. So we will put it up on our agenda for tomorrow.

3.00 p.m.

ADJOURNMENT MOTION

Mr. Speaker : There is an adjournment motion given notice of by Comrade Shamsher Singh Josh about the demonstration by working women etc., I have requested my office that if the deputationists want to meet me, they can send four of them to meet me in my Chamber and I will forward their demands to the Government for sympathetic consideration.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਐਡਜਰਨਮੈਂਟ ਮੋਸ਼ਨ ਸੋਸਾਇਟੀ ਵੀਕਰ ਸੈਕਸ਼ਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਐਡਜਰਨਮੈਂਟ ਮੋਸ਼ਨ ਉਤੇ ਡਿਸਕਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ—ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਲੇਡੀਜ਼ ਸੋਸਾਇਟੀਜ਼ ਦੀ ਵੀਕਰ ਸੈਕਸ਼ਨ ਹੈ।

Mr. Speaker : The House do not know of any distinction between the fair sex and others. Moreover, I do not agree with the hon. Member that the Ladies are the weaker section.

ਕਾਮਰੇਡ ਮਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ: ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੀ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਲੇਡੀਜ਼ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦਾ ਅੱਧਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, ਇਸ ਮੋਸ਼ਨ ਉਤੇ ਡਿਸਕਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ........।

Mr. Speaker : No, please. I have already told the hon. Member that four of the deputationists can meet and give me their list f demand in my Chamber. I will forward their demands to the Government for sympathetic consideration. I have disallowed this motion.

CALL ATTENTION NOTICE

Mr. Speaker : There is a call attention notice by Comrade Shamsher Singh Josh about the retrenchment of certain Patwaris who were working in connection with Settlement work of tehsil Rupar and Jagadhri. The hon. Member will get sufficient opportunity to say about this matter during the current session.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ 87 ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਬਾਲਾ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਵਿਚ ਕਢਣ ਲਈ ਨੋਟਿਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 5 ਸਾਲ ਦੀ ਸਰਵਿਸ ਹੋ ਗਈ ਹੈ.....................

It is a serious matter. The Revenue Minister may be asked to give a statement in this regard.

Mr. Speaker : Well the Government cannot keep surplus staff. I have disallowed this motion.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮਹਿੰਗਾਈ ਬਹੁਤ ਹੈ, ਉਹ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਵਿਸ 5 ਸਾਲ ਦੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਦੇ ਦੇਣ.......

Mr. Speaker : Well the hon. Member has drawn the attention of the Government to this matter and that should suffice.

There is another call attention notice by Comrade Bhan Singh Bhaura and Babu Singh Master about the arrears of salary of Ambala District teachers. The hon. Member can refer to this matter during discussion on Demand for Education. I have disallowed this motion.

BILLS

(INTRODUCED)

THE PUNJAB VILLAGE COMMON LANDS (REGULATION) AMENDMENT BILL, 1964

Home Minister (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move for leave to introduce the Punjab Village Common Lands (Regulation) Amendment Bill.

Mr. Speaker : Motion moved—

> That leave be granted to introduce the Punjab Village Common Lands (Regulation) Amendment Bill.

Mr. Speaker : Question is—

> That leave be granted to introduce the Punjab Village Common Lands (Regulation) Amendment Bill.

The motion was carried.

Home Minister : Sir, I beg to introduce the Punjab Village Common Lands (Regulation) Amendment Bill.

THE PUNJAB GRAM PANCHAYAT (AMENDMENT) BILL, 1964

Home Minister (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move for leave to introduce the Punjab Gram Panchayat (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Motion moved—

> That leave be granted to introduce the Punjab Gram Panchayat (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Question is—

> That leave be granted to introduce the Punjab Gram Panchayat (Amendment) Bill.

The motion was carried.

Home Minister : Sir, I beg to introduce the Punjab Gram Panchayat (Amendment) Bill.

Reference of Punjab Gram Panchayat (Amendment) Bill, 1964 to the Regional Committees.

Home Minister : Sir, I beg to move—

That the Punjab Gram Panchayat (Amendment) Bill be referred to the Regional Committees with a direction to make a report by the 18th March, 1964.

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Punjab Gram Panchayat (Amendment) Bill be referred to the Regional Commitees with a direction to make a report by the 18th March, 1964.

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Gram Panchayat (Amendment) Bill be referred to the Regional Committees with a direction to make a report by the 18th March, 1964.

The motion was carried.

THE PUNJAB PANCHAYAT SAMITIS AND ZILA PARISHADS (AMENDMENT) BILL, 1964

Home Minister (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move for leave to introduce the Punjab Panchayat Samitis and Zila Parishads (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Motion moved—

That leave be granted to introduce the Punjab Panchayat Samitis and Zila Parishads (Amendment) Bill.

Mr. Speaker : Question is—

That leave be granted to introduce the Punjab Panchayat Samitis and Zila Parishads (Amendment) Bill.

The motion was carried.

Home Minister : Sir, I beg to introduce the Punjab Panchayat Samitis and Zila Parishads (Amendment) Bill.

REFERENCE OF THE PUNJAB PANCHAYAT SAMITIS AND ZILA PARISHADS (AMENDMENT) BILL, 1964 TO THE REGIONAL COMMITTEES

Home Minister : Sir, I beg to move—

That the Punjab Panchayat Samitis and Zila Parishads (Amendment) Bill be referred to the Regional Committees with a direction to make a report by the 18th March, 1964.

Mr. Speaker : Motion moved—

The the Punjab Panchayat Samitis and Zila Parishads (Amendment) Bill be referred to the Regional Committees with a direction to make a report by the 18th March, 1964 .

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Panchayat Samitis and Zila Parishads (Amendment) Bill be referred to the Regional Committees with a direction to make a report by the 18th March, 1964.

The motion was carried.

STATEMENT BY THE MINISTER FOR LOCAL GOVERNMENT AND WELFARE RE. STEPS TAKEN BY GOVERNMENT TO FIX THE PRICE OF EGGS

ਸਥਾਨਕ ਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਇਕ ਦਿਨ ਸਾਡੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮਰਗੀਆਂ ਦੇ

[ਸਥਾਨਕ ਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ]

ਅੰਡਿਆਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਝ ਬਿਮਾਰੀਆ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪੂਲ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਪੋਲਟਰੀ ਫਾਰਮਜ਼ ਵਿਚ $15\frac{1}{2}$ ਨਏ ਪੈਸੇ ਦੇ ਆਇਆ ਕਰਨ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਸਹੂਲਤ ਹੋਵੇਗੀ।

GENERAL DISCUSSION ON THE BUDGET (RESUMPTION)

Mr. Speaker : Sardar Karam Sihgh Kirti was on his legs on the last day. He has already taken 8 minutes. Kindly try to wind up.

ਸਰਦਾਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਕਿਰਤੀ (ਜਲੰਧਰ ਛਾਉਣੀ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਡਾਕਟਰ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਭਾਰਗਵ ਜੀ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਅਤੇ ਸੋਹਣੇ ਬਜਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਉਤੇ ਵਧਾਈ ਦੇਣ ਲਈ 6 ਮਾਰਚ, 1964 ਨੂੰ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਰ ਸਫੀਅਰ ਵਿਚ ਤਰਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿਸੀ ਨੂੰ ਵੀ ਏਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਿਛੜੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਤੇ ਉਠਾਉਣ ਲਈ ਬੜੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਅਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰਕੀ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਫੀ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੂਸਰੀਆਂ ਸਟੇਟਾਂ ਤੋਂ ਅਗੇ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਕੰਜ਼ੰਪਸ਼ਨ ਵਲ ਧਿਆਨ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਪਰ-ਕੈਪੀਟਾ ਕੰਜ਼ੰਪਸ਼ਨ ਦੂਸਰੀਆਂ ਸਟੇਟਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਦੀ ਪਰ-ਕੈਪੀਟਾ ਕੰਜ਼ੰਪਸ਼ਨ 82.2 ਯੂਨਿਟ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਪਰ-ਕੈਪੀਟਾ ਕੰਜ਼ੰਪਸ਼ਨ ਵਧੀ ਹੈ ਉਥੇ ਪਰ-ਕੈਪੀਟਾ ਇਨਕਮ ਵੀ ਵਧੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਸਟੇਟਾਂ ਨਾਲੋਂ ਇਥੋਂ ਦੀ ਪਰ-ਕੈਪੀਟਾ ਇਨਕਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਿਚ ਵੀ ਕਾਫੀ ਜਤਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕਾਫੀ ਫੰਡਜ਼ ਰਖੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਤੀਜਾ ਅਛਾ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ। ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ। ਮੈਡੀਕਲ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀ ਟਕਨੀਕਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਹੈ—ਇਸ ਨੂੰ ਫਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਟੈਕਨੀਸ਼ਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਪੰਜਾਬ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅਗੇ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਥੇ ਹੋਰ ਸਭ ਪਾਸੇ ਤਰਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਦੁਖ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨ ਨੇ ਪਿਛਲੇ 17 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਤਰਕੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਪਹਿਲੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਖਰਾਬ ਹੈ। ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ 25 ਲੱਖ ਟੱਬਰ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਪੌਣੇ ਤਿੰਨਾਂ ਏਕੜਾਂ ਤੋਂ ਘਟ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ। ਐਨੀ ਘਟ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਖੇਤੀ ਕਰ ਕੇ ਕੋਈ ਕਿਸਾਨ ਵੀ ਆਪਣਾ ਟੱਬਰ ਨਹੀਂ ਪਾਲ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਬੜਾ ਅਹਿਮ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਮੈਕੇਨਾਈਜ਼ਡ ਫਾਰਮਿੰਗ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਨੂੰ ਛੋਟਿਆਂ ਕਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨ ਕੋਲ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਉਹ ਲਕੜੀ ਦੇ ਹਲ ਨਾਲ ਅਤੇ ਬੈਲਾਂ ਸੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਕਰਦਾ ਰਹੇ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਇਹ ਹਾਂ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਉਪਰੋਂ ਬੋਝ ਘਟੇ ਪਰ ਪਿਛੜੇ ਹੋਏ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜ ਪੰਜ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਉਪਰ ਬੋਝ ਉਲਟਾ ਅਸੀਂ ਵਧਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਪੰਜ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਕੇ ਅਤੇ 500 ਰੁਪਿਆ ਦੇ ਕੇ ਨਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਲ ਛਡਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕੰਮ ਉਹ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਕਮੀਸ਼ਨ ਬੈਠਾਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਰਿਪੋਰਟ ਮੰਗੇ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਕੋਲ 10 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਘਟ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ

ਹਾਲਤ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦ ਤੋਂ ਬਦ ਤਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਹੋ ਵਜ੍ਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਾਨ ਕੋਲ ਜ਼ਮੀਨ ਇਕ ਮੁਰੱਬੇ ਤੋਂ ਘਟ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿਛੜਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਵਸਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਉਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਰੁਪਿਆ ਐਨਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਇਸਟੇਬਲਿਸ਼ ਹੋ ਸਕਣ। ਵਰਨਾ ਇਹ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾੜਨ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਵਿਚ, ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਫੌਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋਣ ਲਈ ਰਕਰੂਟ ਮਿਲਦੇ ਰਹਿਣ ਤਾਂ ਇਹ ਪਾਲਿਸੀ ਠੀਕ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਜੇਲਾਂ ਵਿਚ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਛੋਟਾ ਕਿਸਾਨ ਮਿਲੇਗਾ, ਜੇ ਪੁਲਿਸ ਵਿਚ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਵੀ ਛੋਟਾ ਕਿਸਾਨ ਮਿਲੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਫੌਜ ਵਿਚ ਵੇਖੋ ਤੇ ਤਾਂ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਛੋਟਾ ਕਿਸਾਨ ਹੀ ਮਿਲੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਹ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਤਬਕਾ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਮਿਲਿਆ ਰਹੇ ਜਿਹੜਾ ਭਰਤੀ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਪੁਰਾਣੀ ਪਾਲਿਸੀ ਉਪਰ ਹੀ ਅਮਲ ਕਰਦੀ ਰਹੇ ਵਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਥੋੜੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੰਮ ਉਪਰ ਲਗਾਏ।

Mr. Speaker : We have little time left at our disposal and as many as 40 members want to speak. The hon. Member should, therefore wind up.

ਸਰਦਾਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਕਿਰਤੀ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੰਨ ਨੂੰ ਦੁਗਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈ ਰਹੇ ਹਾਂ ਇਸ ਲਈ ਰੀਹੈਬੀਲੀਏਸ਼ਨ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਵਲ ਧਿਆਨ ਮਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। 17 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਮਹਿਕਮਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੋ ਕੀ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਕ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖੋਹ ਕੇ ਦੂਸਰੇ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਹਿਲੇ ਨੂੰ ਉਜਾੜ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਲੰਧਰ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖ ਲੋ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿਊਡੀਸ਼ਲ ਪਾਵਰ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਫੈਸਲਾ ਲਿਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਪੱਕੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਔਨਬੀਹਾਫ ਆਫ ਦੀ ਪ੍ਰੇਜ਼ੀਡੈਂਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆਂ ਦਸਖਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਸਾਨ ਜ਼ਮੀਨ ਉਪਰ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਕੇ ਖੇਤੀ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਪਾਰਟੀ ਅਪੀਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗੌਰਮਿੰਟ ਅਪੀਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਤਿੰਨਾ ਚੌਆਂ ਸਾਲਾਂ ਪਿਛੋਂ ਨੋਟਿਸ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆ ਕੇ ਸਬੂਤ ਦਿਉ ਕਿ ਕਿਉਂ ਨਾ ਤੁਹਾਡੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕਟ ਲਈ ਜਾਏ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਮਿਆਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਖੀ ਹੋਈ ਕਿ ਕਿੰਨੇ ਸਾਲਾਂ ਤਕ ਕੋਈ ਅਪੀਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇ, ਰੀਹੈਬੀਲੀਟੇਸ਼ਨ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਜਿਊਡੀਸ਼ਲ ਫੈਸਲੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਹਿਕਮਾ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਣਾਈ ਰਖਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਫਿਗਰਜ਼ ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਲ ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਐਕਸਟੇਨਸ਼ਨ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੀ ਅਤੇ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਦੀ ਗਲ ਮੈਂ ਉਸ ਦਿਨ ਕਰਾਂਗਾ ਜਿਸ ਦਿਨ ਇਹ ਡੀਮਾਂਡਾਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸੁਝਾਵ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਾਂਗਾ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹਲਕੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਰਟ ਅਗੇ ਲਗਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਹੁਣ ਫਿਰ ਉਹੋ ਰਟ ਲਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਇਲਾਕਾ ਪੱਕਾ ਨੈਸ਼ਨਲਿਸਟ ਹੈ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਲੋਕ ਸਭਨਾਂ ਮੂਵਮੈਂਟਾ ਵਿਚ ਹਿਸਾ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਬਬਰ ਅਕਾਲੀ ਮੂਵਮੈਂਟ, ਕਾਂਗ੍ਰੇਸ ਮੂਵਮੈਂਟ ਅਤੇ ਗਦਰ ਦੀ ਮੂਵਮੈਂਟ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਚੀਨ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਦੇ ਵਕਤ ਵੀ ਮੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਾਫੀ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਦੋ ਪਰਮ ਵੀਰ ਚਕਰ

[ਸਰਦਾਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਕਿਰਤੀ]

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਕੇਵਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਫੂਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਨਾਰੇ ਲਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਤੇ ਕਾਂਗ੍ਰੇਸ ਮੂਵਮੇਂਟ ਵਿਚ ਹਿਸਾ ਲੈਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਰਖੀ ਉਥੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਤ੍ਰੇਈ ਮਾਂ ਦਾ ਸਲੂਕ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਗਨੋਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਛਡੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਸੁਣੀ ਮੇਰੀ ਗਲ ਹੁਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀ ਆਉਣੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

(At this stage Shri Balramji Dass Tandon rose to speak)

Mr. Speaker : He does not give way.

ਸਰਦਾਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਕਿਰਤੀ : ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਰਖਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਿਸਹਾਰਟਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। 17 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਕਿ ਉਥੇ ਸੜਕਾਂ ਬਣਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਇਕ ਇੰਚ ਵੀ ਸੜਕ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬਣੀ। ਜੇਕਰ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿਓ ਕਿ ਉਥੇ ਸੜਕ ਬਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜਿਹੜੀ ਸਜ਼ਾ ਮੈਨੂੰ ਦਿਉ ਮੈਂ ਭੁਗਤਣ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਉਥੇ ਨਾ ਕੋਈ ਲਿੰਕ ਰੋਡ ਬਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦੂਸਰੀ ਸੜਕ ਬਣੀ ਹੈ ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਇਕ ਗਲ ਕਹਿ ਕੇ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਕਲ੍ਹ ਹੀ ਬਾਬੂ ਲਾਭ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਦਾ ਦਿਨ ਮਨਾ ਕੇ ਆਏ ਹਾਂ। ਜਿਹੜੇ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਇਧਰੋਂ ਉਠ ਕੇ ਉਧਰ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਉਹ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਇਕ ਬਿਰਖ ਸੀ। ਉਸ ਉਪਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੰਛੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਬਿਰਖ ਨੂੰ ਅਗ ਲਗ ਗਈ। ਕੋਲੋਂ ਦੀ ਇਕ ਰਾਹੀ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਪੰਛੀ ਬੈਠੇ ਵੇਖੇ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ.. .. .. ..

ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਇਸ ਦਰਖਤ ਨੂੰ ਜਲ ਜਲ ਜਾਏ ਪਾਤ,
ਤੁਮ ਕਿਉਂ ਸੜੋ ਪੰਛੀਉ ਜਬ ਪੰਖ ਤੁਮਹਾਰੇ ਪਾਸ।

ਪੰਛੀਆਂ ਨੇ ਆਖਿਆ—

ਫਲ ਖਾਏ ਇਸ ਦਰਖਤ ਕੇ ਬਿੱਠ ਲਬੇੜੇ ਪਾਤ।
ਅਬ ਯਹੀ ਹਮਾਰਾ ਧਰਮ ਹੈ, ਜੀਏ ਇਸਕੇ ਸਾਥ॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜੱਥੇਬੰਦੀਆਂ ਤੋਂ ਰੋਸ਼ਣੀ ਲੈਕੇ ਉਹ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਬਣੇ, ਮਨਿਸਟਰੀਆਂ ਭੋਗੀਆਂ, ਸਪੀਕਰੀ ਕੀਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਜਾਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸ਼ੋਭਦਾ ਨਹੀਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜੱਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਨਿਕਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਨਿਭਾਉਣਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦਿਕੱਤ ਸੀ, ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸਰਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੀਦਾ। ਅਜੇ ਵੀ ਡੁੱਲ੍ਹੇ ਬੇਰਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਿਗੜਿਆ ਜੇ ਸਵੇਰ ਦਾ ਭੁਲਿਆ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁਲ੍ਹਿਆ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ। ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਟੇਟਸ ਕਾਇਮ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜੱਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵਿਚ ਉਹ ਰਹੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਗਨੋਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਬਸ ਐਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਬੈਠਦਾ ਹਾਂ।

Mr. Speaker : Comrade Ram Piara.

But before he starts. I have to make a request to the Whips of the parties that whatever changes in the seating arrangements they want those may be intimated to me only once. I will not oblige them again and again. Here the Members change their seats every day and they cannot expect my Secretariat to do only the work of changing seats. This is the final

warning and the seats now allotted will not be changed at least during the current session.

कामरेड राम प्यारा (करनाल) : स्पीकर साहिब, सन् 1964-65 का बजट हमारे सामने है ।

Mr. Speaker : A number of friends and especially the Leader of the Opposition have recommended his name. I would request the hon. Member to remain within limits.

कामरेड राम प्यारा : स्पीकर साहिब, सन् 1964-65 का बजट हमारे सामने है । मैं समझता हूं कि हरियाना के साथ इसमें बहुत भारी ज्यादती हो रही है और इस के लिये मैं सिर्फ एक मिसाल देना चाहता हूं इस सिलसिले में मैं आप का ध्यान स्टैटिस्टीकल ऐब्स्ट्रक्ट आफ पंजाब 1963 के सफा 141 की तरफ दिलाना चाहता हूं । इस वक्त हमारे इरीगेशन मिनिस्टर साहिब भी यहां पर बैठे हुए हैं । इस में बताया गया है कि मार्च 1960 तक अमृतसर में 740 गांवों को बिजली दी गई जब कि इस के मुकाबिले में हरियाना के हिसार, रोहतक, गुड़गांव, करनाल, अम्बाला, शिमला, महेन्द्रगढ़ के सारे जिलों को मिलाकर देखा जाए तो 682 गांव बनते हैं । आप अन्दाजा लगाएं कि अकेले जिला अमृतसर में तो 740 और इन सभी जिलों का मजमूआ 682 । क्या यह सरासर बेइन्साफी नहीं है ? यह आदादोशुमार मेरे अपने नहीं बल्कि खुद गवर्नमैंट की छपी हुई किताब में से मैं ने दिए हैं ।

इसी तरह से फाइनैंस सैक्रेटरी के मैमोरैंडम के अन्दर जो पैराग्राफ 28 है इसमें बताया गया है कि स्टेट गवर्नमैंट प्राइवेट फर्मों ने जो कर्जे लिए होते हैं उस सिल सिले में गारंटीज़ देती है । इन गारंटीज़ का ब्यौरा अनैक्शर नम्बर 6 के अन्दर दिया हुआ है । इस स्टेटमैंट के अन्दर जितनी आइटमें हैं उन के सामने रेट आफ इंट्रैस्ट लिखा होना चाहिये था । लेकिन आप देखकर हैरान होंगे कि जहां पर बाकियों की बाबत रेट आफ इंट्रैस्ट दिया हुआ है वहां पांच ऐसी फर्में हैं जिन के आगे कोई रेट आफ इंट्रैस्ट नहीं लिखा हुआ । इन फर्मों के नाम हैं :—

1. मैसर्ज मदन इंजीनियरिंग टूल्ज़ प्राडक्ट्स, फरीदाबाद ।
2. मैसर्ज़ भारत कार्बन रिबन मैनुफैक्चरिंग कम्पनी लि०, फरीदाबाद ।
3. मैसर्ज़ फ्रीव्हील इंडिया लि०, फरीदाबाद ।
4. मैसर्ज गुडअर्थ मैनुफैक्चरिंग प्राईवेट लि०, फरीदाबाद ।
5. मैसर्ज नैपको बैवलगीयर आफ इंडिया, फरीदाबाद ।

इन के मुताल्लिक कोई इंट्रैस्ट नहीं बताया गया । इन की क्या वजूहात हैं यह हमें नहीं पता । हां, जो पांचवीं फर्म है यानि नैपको बैवलगीयर, इसके मुताल्लिक लिखा है :—

"Ordinary surety guarantee in respect of principal and interest of loan borrowed from Punjab National Bank. A fee of 1½ per cent is chargeable on loan outstanding."

[*Deputy Speaker in the Chair*]

The Company shall bear 1/4th (one fourth) of the stamp duty leviable on this Indenture and the Government shall bear the remaining 3/4th (three-fourth) of the duty.

[कामरेड राम प्यारा]
इस से पता नहीं लगता कि यह जो डेढ़ परसैंट फीस है यह पंजाब नैश्नल बैंक को मिलनी है या कि गवर्नमैंट को मिलनी है। लेकिन मेरी इत्तलाह के मुताबिक आधा परसैंट पंजाब नैश्नल बैंक ने लेनी थी और एक परसैंट पंजाब गवर्नमैंट ने। जहां तक पंजाब नैश्नल बैंक का ताल्लुक है, मेरी इत्तलाह के मुताबिक, काफी अर्सा हुआ बैंक वह रुपया ले चुका हुआ है लेकिन, डिप्टी स्पीकर साहिबा, पंजाब गवर्नमैंट के कागजात से पता नहीं चलता कि एक परसैंट फीस जो कि इन्हों ने लेनी थी वह ले ली है या कि नहीं। इस सिलसिला में कई चिट्ठियां लिख कर पता करने की कोशिश की गई है लेकिन कोई जवाब नहीं। लेकिन मेरी इत्तलाह के मुताबिक चीफ मिनिस्टर की फैमिली ने इस पार्टी से अमरीका में यह रकम ले ली हुई है। मुझे जब मौका मिलेगा तो मैं साबित करने की भी कोशिश करूंगा।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह जो नैपको बैवलगीयर कम्पनी है इसको 1,09,25,000 रुपए का लोन दिया गया है। गवर्नमैंट के रूल्ज़ के मुताबिक उस लोन पर 1,63,000 रुपए की स्टेम्प की ज़रूरत थी लेकिन उस के लिये जो स्टैम्प खरीदी गई वह सिर्फ 40,769 रुपए की थी। इतना ही नहीं इस पर यह लिखा गया था कि इस का तीन चौथाई हिस्सा गवर्नमैंट भरेगी। इस सम्बन्ध में जो ऐग्रीमैंट लिखा गया उसके सफा 17 पर लिखा हुआ है :
इस तरह से, डिप्टी स्पीकर साहिबा, 1,22,000 रुपया गवर्नमैंट के नाम पर डाला गया है जिस को भरने का कोई अख्तियार गवर्नमैंट को नहीं था। इस तरह की दुनिया में यह वाहिद मिसाल होगी जिसमें ऐसा किया गया है कि जो गारंटी स्टैंड करता है उसको 1,22,000 रुपए की रकम बतौर जुर्माना भरना पड़े। डिप्टी स्पीकर साहिबा, मेरी इत्तलाह के मुताबिक यह पैसा भी कैरों फैमिली ने अम्रीका में वसूल कर लिया है क्योंकि जो स्टैम्प चंडीगढ़ के खजाने में से 40,769 रुपए की खरीदी गई वह भी जसिंद्र सिंह कैरों के नाम से खरीदी गई जो कि चीफ मिनिस्टर का भतीजा है। जहां पर इस तरह की गड़बड़ चल रही हो वहां पर डेफिसिट बजट न होगा तो और क्या होगा ?

इसी तरह आप को यह बताना चाहता हू कि फरीदाबाद में एक प्लाट खरीद किया गया.... बेनामी। वह 2,53,000 रुपये पर खरीदा गया और बाद में चीफ मिनिस्टर साहिब के फरजंद के नाम ट्रांस्फर किया गया। यह प्लाट भी सिनेमा के लिये था। इस पर डिस्क्लेमर कम रीलिंक्विश डीड के लिये सिर्फ 15 रुपये की स्टैम्प लगाई गई।

उपाध्यक्षा : यह सभी बातें तो सब अखबारों के जरिए जानते हैं। आप कुछ कंस्ट्रक्टिव सुजैशंज़ दें। (These things come to the notice of the members through news papers. The hon. Members should give some constructive suggestions.

कामरेड राम प्यारा : यह बातें जो मैं बता रहा हूं अखबार वाली खबरों से बिल्कुल डिफरैंट हैं। इन के बारे में कोई ऐफीडैविट फाईल नहीं किया गया। मैं जब भी यहां आता हूं तो बिल्कुल नई चीजें पेश करता हूं पुरानी बातों का जिक्र नहीं करता। तो मैं बता रहा था कि उस पर सिर्फ 15 रुपये की स्टैम्प लगाई गई जब कि उसका बाकायदा तौर पर सेल डीड

बनना था और इस पर लग-भग 32,890 रुपये की स्टैम्प लगनी चाहिये थी। इसी तरह उस पर फीस 21 रुपये खर्च की गई जब कि वह 400 रुपये होनी चाहिये थी। इस तरह से गवर्नमैंट को इस कदर घाटे में डाला गया।

इसी तरह से चंडीगढ़ में सिनेमे के प्लाट में भी ऐसी बातें हुईं। वह भी दो दो रुपए का हलफिया ब्यान देकर नाज़र सिंह से सुरेन्द्र सिंह कैरों के नाम ट्रांस्फर कर दिया जब कि सेल डीड पर 18,890 रुपया खर्च आना था। दफतर वालों ने एतराज़ किया। कानून इसकी इजाज़त नहीं देता था लेकिन चूंकि सुरेन्द्र सिंह कैरों का काम था इस लिये हो गया।

इसी तरह से सेल्ज़ टैक्स के मामला में भी हेराफेरियां होती हैं। गवर्नमैंट के रूल्ज़ के मुताबिक हर तीन महीने में सेल्ज़ टैक्स की रक्म जमा करानी पड़ती है लेकिन नैश्नल मोटर्ज़ ने कई सालों से लगातार कोई रिटर्न नहीं दी कोई रुपया जमा नहीं कराया। इस सिलसिले में मैं ने कई चिट्ठियां लिखीं, फाइनैंस सैक्रेटरी को लिखीं, मनिस्टर मुताल्लिका को लिखीं, फाइनैंशल कमिश्नर को लिखीं, ऐक्साइज़ एंड टैक्सेशन डिपार्टमैंट को लिखीं लेकिन जवाब नदारद। अब ऐफीडैविट दिया गया है कि 3,44,360 रुपया चैक्स के ज़रिए और 84,000 रुपया कैश जमा करवाया गया है। लेकिन, डिप्टी स्पीकर साहिबा, जो गौर करने वाली बात है वह यह है कि यह डिपार्टमैंट डेढ़ सौ फीसदी जुर्माना लगाता है अगर वक्त पर इस की पेमैंट न की जाए। लेकिन कितनी हैरानी की बात है कि इस फर्म के सिलसिले में न इतने अर्सा में कोई असैसमैंट ही हुई और न हीं पेमैंट। रूल्ज़ के मुताबिक इस से 6,00,000 रुपए के लग-भग जुर्माना लिया जाना चाहिये था लेकिन वह नहीं लिया गया। रजिस्टर बोगस बनाए हुए हैं, अजीब अजीब बातें की गई हैं। क्या गवर्नमैंट एक भी इस तरह की मिसाल दे सकती है कि जहां पर किसी असैसी ने वक्त पर रिटर्न न भेजी हो, रुपया जमा न कराया हो और उस पर जुर्माना न किया गया हो? यह मिसाल एक वाहिद मिसाल है।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, नीलम सिनेमा चंडीगढ़ के डीड से ही गवर्नमैंट को कोई 30,000 रुपए का नुक्सान हुआ। यह कनवेएंस डीड सरदार सुरेन्द्र सिंह कैरों वगैरा ने भरा। उसकी फोटोस्टेट कापी मेरे पास है। इस सिलसिले में रजिस्टर बोगस बनाए जाते हैं। किसी को उस वक्त इस बात की अकल न रही कि एतवार और सैकंड सैटरडे को भी एंटरीज़ की गई जो कि छुट्टियों के दिन होते हैं। उस वक्त यह सब कुछ किया गया। लेकिन अब काबू आ गए हैं और मैं वक्त पर इन बातों को साबत करूंगा। अगर ऐसी बातें न होतीं तो सरकार को इतना घाटा न होता। ऐसी हालत में लोग कहते हैं कि शराफत चीफ मिनिस्टर साहिब से पनाह मांगती है, ईमानदारी स्याह चादर ओढ़कर अन्धेरे में छिप चुकी है और यहां जुल्म की........तेग़ोतलवार के जरिए हकूमत हो रही है। मुख्य मन्त्री अपनी जगह पर बैठे नहीं वर्ना मैं अब भी उन से मुखातिब होकर कहता :—

काफिर है तो रखता है शमशीर पै भरोसा,
मोमिन है तो बिन तेग भी लड़ता है सिपाही।

उन्हें बेशक शमशीर पै भरोसा हो लेकिन मैं तो यहां बिना तेग के लड़ रहा हूं।

तो इस के अलावा एक बात मैं और अर्ज़ करना चाहता हूं। पुलिस के लिये मच्छरदानियां और वर्दियों के लिये कपड़े लेने के लिये इन के लिये दिल्ली में एक ही दुकान रह गई है जिन के पास यह जाते हैं और खरीद ले आते हैं। दुकान का नाम है मैसर्ज राम चन्द-तीरथ राम

[कामरेड राम प्यारा]

दिल्ली ग्रौर इस मामले में मैं इतना कह सकता हूं कि कोई टेन्डर नहीं काल किया गया ग्रौर न ही कोई एडवरटिज़मेंट ग्रखबारों में दी गई है ग्रौर सीधा कार या जीप में बैठ कर उन से मच्छरदानियां ग्रौर वरदियों का कपड़ा खरीद कर लाया गया है। इस तरह से सरकार के खजाने को 10 हज़ार रुपए का तो मच्छरदानियों में ग्रौर 5 लाख 90 हज़ार का वर्दियों के कपड़े में घाटा पड़ा है। इस तरह से 6 लाख रुपए का कुल घाटा हुग्रा है। (घंटी) ग्रभी डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं ने कुछ चीज़ें ग्रौर कहनी हैं।

उपाध्यक्षा : मेरी दिक्कत यह है कि मेरे पास जो टाइम की एलाटमेंट है मैं ने उसे पूर करना है। ग्रभी ग्राप की ही पार्टी के सरदार गुरदयाल सिंह ग्रौर दूसरे कई बोलना चाहते हैं। इस लिये ग्राप वाईण्ड-ग्रप करें। (But my difficulty is that time at my disposal is very short and many members want to speak. Some hon. Members from the Prajatantar Party like S. Gurdial Singh Dhillon also want to speak.)

कामरेड राम प्यारा : मैं जल्दी खत्म कर देता हूं।

एक ग्रर्ज़ मैं ग्रौर करना चाहता हूं कि एक ग्रानरेबल मेंबर ने, जिन्हों ने जार्ज पंजम की कस्म खाने की ज़लालत ग्रौर वह भी रज़ाकाराना बरदाश्त की हुई है उन्हों ने कहा कि Trader is traitor. मैं इन के इन लफ्ज़ों पर रिजैंट करता हूं। इन्हों ने ट्रेडर्ज़ को बतौर कम्युनिटी के कन्डेम किया है। हर क्लास में भले ग्रादमी भी होते हैं ग्रौर बुरे भी होते हैं लेकिन किसी के बुरे होने से सारी कम्युनिटी को बुरा कहना ठीक नहीं होता। जो बुरा होगा हम भी उसे बुरा कहेंगे। इन को यह बात भूलनी नहीं चाहिये कि देश की ग्राज़ादी की मूवमैंट में ट्रेडर्ज़ ने धन दिया ग्रौर इस के ग्रलावा ग्रौर बड़ी कुर्बानियां दीं थीं ग्रौर वह ग्रंग्रेज़ के खिलाफ लड़ते रहे थे। इस तरह से किसी कम्युनिटी को कंडेम करना ठीक नहीं।

इस तरह से करनाल में एक सरदार ग्रमरीक सिंह का कत्ल हो गया ग्रौर कत्ल करने वालों ने ऐसा गोल माल किया कि उस के कत्ल का नाम भी कोई नहीं लेता था ग्रौर लोग चुप हो गए ग्रौर यह इस लिये हुग्रा कि क्यों कि सरदार सुरेन्दर सिंह कैरों वहां जा कर ठहरता था। जब मुझे पता चला तो मैं ने करनाल में एक जलसा किया ग्रौर वहां इस बारे में ग्रावाज़ उठाई ग्रौर मैं ने यहां तक कहा कि ग्रगर कोई सब जुडिस बात कर रहा हूं तो मैं उस के लिये हर सज़ा भुगतने के लिये तैयार हूं क्योंकि मैं ने यह सोचा हुग्रा है :—

> ज़िंदगी ग्रा तुझे कातल के हवाले कर दूं,
> मुझ से ग्रब खूने तमन्ना देखा नहीं जाता।

मेरे कहने पर यहां से कुत्ते गए खून करने वाले का पता लगाने के लिये ग्रौर जब वह उस जगह पर जाने लगे ग्रौर मौके पर पहुंचने लगे तो यहां से एक बहुत बड़ा कुत्ता चला गया ग्रौर उन्हें रोक दिया गया। ग्रगर यह हमारे सूबा में ला एण्ड ग्रार्डर की हालत हो तो क्या यह इस के लिये फख्र कर सकते हैं ? हमारे ज़िला का जो डिप्टी कमिश्नर है उस ने भी डाक्टर प्रताप सिंह की तरह चीफ़ मिनिस्टर की ग्रावाज़ के टेप रिकार्ड भर लिये हुए हैं ग्रौर वह ज़रा नहीं डरता।

वह खुलमखुला कहता है कि उस ने जिला संगरूर में सुरेन्दर सिंह के रिश्तेदारों की ढ़ाणी में ज़मीन खाली कराने के सिलसिले में चीफ मिनिस्टर का रिकार्ड भर लिया हुआ है —

He is a First Class Womaniser. He is a First Class Drunkard. He is a First Class 'Jawaria'.

उपाध्यक्षा : जो अफसर यहां मौजूद नहीं और जो अपने आप को यहां डिफेण्ड नहीं कर सकता उस को डिस्कस न करें। (Please do not discuss the conduct of the officer who is not present here and cannot defend himself.) who is not

Comrade Ram Piara : I have not named him. Under the rules I can refer to an officer by designation.

कामरेड राम प्यारा : मैं ने उस का नाम नहीं लिया। आप यह सुन कर हैरान होंगे कि जब वह करनाल से पानीपत जाता है तो जाने से पहले वहां टेलीफोन कर देता है कि रातको शराब पीनी है इस लिये मजलस गरम हो या कहता है कि रात को जुआ खेलना है इस लिये मजलस गरम हो। डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं जो यह उस के बारे में कह रहा हूं यह मैं साबत कर सकता हूं।

उपाध्यक्षा : आप कितना टाइम और लेंगे ? (How much time the hon. Member will take more ?)

कामरेड राम प्यारा : दो तीन मिनट और लूंगा। आप मुझे कुछ कन्सेशन दिया करें क्योंकि मैं गवर्नमैंट के रेविन्यू बचाने में मदद करता हूं।

तो मैं अर्ज़ कर रहा था कि जो अफसर कुरप्ट हैं हम उन को कन्डेम करते हैं और जो अच्छे हैं उन की तारीफ करते हैं। जो कुरप्ट हैं जिन्हों ने लूट मचा रखी है उन को मैं वार्निंग देना चाहता हूं कि वे इस बात को ध्यान में रखें कि सारे हिन्दुस्तान में बाकी चीफ मिनिस्टरों से सब से ज्यादा मज़बूत है और सारी दुनिया के प्राइम मिनिस्टरों में से हमारा प्राइम मिनिस्टर मजबूत है और हमारे प्राइम मिनिस्टर की मजबूत तरीन मदद से भी मज़बूत तरीन चीफ मिनिस्टर भी कचहरी के कटहेरे में जाने से भी नहीं बचाया जा सका और वह आज इन्क्वायरी फेस कर रहा है और अब वह वक्त दूर नहीं जब यह कुरप्ट अफसर भी बच नहीं सकेंगे।

Deputy Speaker : The hon. Member should not be personal.

कामरेड राम प्यारा : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मेरे पास कुटेशनज़ की किताब है और इस में बैंजमन फ्रैंकलिन ने लिखा है :

Rebellion to tyrants is obedience to God.

इस का मतलब है कि अगर ज़ालिम और जाबर के खिलाफ बग़ावत की जाती है तो यह परमात्मा की सब से पहली ताबेदारी है और मैं यह बग़ावत कर रहा हूं। और बात यह है कि जो कमज़ोर है उस के लिये चीफ मिनिस्टर ज़ालिम है और जो मज़बूत है उस के लिये चीफ मिनिस्टर कमज़ोर है।

उपाध्यक्षा : जितनी बातें आप ने की हैं वह या तो चीफ मिनिस्टर के बारे में की हैं या सुरेन्दर सिंह के बारे में कोई तीसरी बात तो की नहीं। (The target of

[उपाध्यक्षा]
criticism of the hon. Member has either been the Chief Minister or his son. He has not said anything beyond that.)

कामरेड राम प्यारा : आप ठीक फरमाते हैं। मैं तो इतनी बात कहना चाहता हूं कि अगर बजट बनाना मेरे हाथ में होता तो मैं करोड़ों रुपये बचा देता और 125 लाख रुपये एक तख्त के लिये मन्जूर कर देता जो सेक्रेटेरियट के सामने बनवाया जाता जिस पर महाराजा प्रताप सिंह बैठ कर यह हुक्म दिया करता कि इस को बरी कर दो इस को फांसी चढ़ा दो इसकी जायदाद छीन लो। अब भी तो यह कोई गवर्नमैंट चलाई जा रही है यह तो ज़मींदारा डेरा बना हुआ है जो इन्हें सलाम नहीं करता उसे फांसी चढ़ाने की कोशिश की जाती है। डिप्टी स्पीकर साहिबा, लोग मुझ से पूछते हैं कि प्रताप सिंह से क्यों लड़ते हो। उस से लड़ कर तुम ने क्या लेना है या क्या ले लिया है। तो इस बारे में मैं एक कोटेशन कोट करता हूं।

> "I live for those who love me, for those who know me true ;
> For the heaven that smiles above me, and awaits my spirit too.
> For the cause that lacks assistance, for the wrong that needs resistance ;
> For the future in the distance, and the good that I can do."

इस लिये डिप्टी स्पीकर साहिबा, हमें यह कहना पड़ता है और यह इस लिये भी कहना पड़ता है कि

> "you can befool some people all the time, and all the people some time, but you cannot befool all the people all the time".

फिर हमारे होम मिनिस्टर पंडित मोहन लाल की बात सुनिये। उन्हों ने अपने भांजे धर्म दत्त को एक भट्ठा अलाट करवा दिया था जो कोयला तो लगातार लेता रहा लेकिन भठ्ठा एक दिन नहीं चलाया और न ही सेलज़ टैक्स ही दिया लेकिन पिछले साल जब यहां शोरोंशर हुआ तो तब उस ने भट्ठा चलाया। इसी तरह से उन्हों ने उसको एक कोयले का डिपो भी अलाट किया है। यह सरकार इस तरह से चल रही है। मैं तो समझता हूं कि लोहार अब चीफ मिनिस्टर और होम मिनिस्टर के लिये लोहे के कंगन बना रहे हैं जो इन्हें पहनने पड़ेंगे।

डाक्टर बाल कृष्ण (होशियारपुर) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, पिछले कुछ दिनों से बजट पर बहस चल रही है। हरेक आनरेबल मेम्बर ने जिस दृष्टिकोण से इसे देखा है उसी के मुताबिक अपने ख्यालात का इज़हार किया है। अगर इस को अनबायस्ड तरीका से जायज़ा लिया जाए तो मैं कहूंगा कि यह एक बैलन्सड बजट है, उन्नति का बजट है और तरक्की का बजट है और इसके लिये मैं अपने वित्त मन्त्री को और अपनी पंजाब सरकार को हार्दिक वधाई देता हूं। It may be formal to you. But it is a reality to me. क्योंकि मुझे वक्त थोड़ा मिला है इस लिये मैं थोड़े समय में ही इस बजट की डिटेल्ज़ में न जाता हुआ सिर्फ दो ही महकमों के मुताल्लिक कुछ अर्ज़ करूंगा और उन के कुछ सेलियंट फीचर्ज़ भी सदन के सामने रखूंगा। इन में से एक महकमा तो मैडिकल का है और दूसरा महकमा एग्रीकल्चर का है। अगर आप मैडिकल डिपार्टमैंट

की तरफ देखें तो आप को पता चलेगा कि जब पार्टीशन हुआ तो उस वक्त इस डिपार्टमेंट का 1947-48 में मैडिकल साइड का बजट 26.34 लाख था और पब्लिक हैल्थ साइड का बजट 19.43 लाख था। और टोटल बजट 45.77 लाख था लेकिन 1964-65 के बजट में मैडीकल साइड के लिए 4,49,25,400 रुपय रखे गए हैं और पब्लिक हैल्थ साइड में 23,85,194 रुपए रखे गए हैं और टोटल 6,87,81,340 रुपए की रकम रखी गई है। इस से आप अन्दाज़ा लगा सकते हैं कि इस गवर्नमेंट ने सेहते आमा के लिये कितनी दिलचस्पी ली है। अगर आप मैडिकल कालेज को देखें जहां युनाइटिड पंजाब में एक मैडिकल कालेज लाहौर में था और अमृतसर में महज़ एक मैडिकल स्कूल था और जिस वक्त यह अप-ग्रेड हुआ तो पार्टीशन के वक्त 1948 में इस से पहली क्लास निकली थी। उस के मुकाबले इस वक्त हमारे पास अमृतसर, पटियाला, रोहतक और लुधियाना में मैडिकल कालेज़ हैं और इन के अलावा लुधियाना में एक मैडिकल स्कूल भी है।

Over and above this, we have got the Post-graduate Medical Education and Research Institute at Chandigarh. This was inaugurated by the Prime Minister of India on the 7th of July, 1963. This institute is third of its kind in India, the first being the All-India Institute of Medical Sciences at Delhi and the second at Calcutta. इस इंस्टीट्यूट के मुताल्लिक इस सदन में बहुत कुछ कहा गया है। मैं कहना चाहता हूं कि जो लोग इसके खिलाफ कहते रहे हैं वह इस इंस्टीट्यूशन का महत्त्व नहीं समझते।

The very concept of post-graduate medical education and research has not perhaps been understood by my friends. In addition to curing various diseases, the institute aims at achieving many other objects. Its first object is to produce teachers for various medical colleges. What was the State of Affairs before this institute came into existence ? Only the rich could go abroad for advance education of practical training to better their future prospects, whereas the door was closed to the poor. Now, both the rich and the poor have got equal opportunities in this direction. Besides, it saves a lot of foreign exchange. The second object of this institute is to produce specialists for various specialist jobs (services) such as surgical specialists in regard to cardiavascular surgery, neuro surgery, orthopaedic surgery, chest surgery, open heart surgery, plastic surgery, etc. Only recently (a couple of months ago), an open heart surgery case was successfully operated upon in this institute which is probably the first of its kind in India. इस के अलावा दूसरे स्पैशलिस्ट्स भी हैं जो कि मैडिकल साइड के तैयार किए जा रहे हैं। मैडिकल साइड की भी आगे और सब-डिवीज़न्ज़ हैं। वहां हर सबडिवीजन में स्पैशलिस्ट है। मिसाल के तौर पर Cardiology Specialists Neurology Specialists, Gastro-Enterology Specialists etc. besides E.N.T. and Eye Specialists and various other Specialists in Pathology etc. The third object is to produce Research of National and International repute. With this object in view, the doctors employed in this institute were made whole time of men practising so that they could work whole-heartedly in a spirit of dedication and devotion to duty. फिर इन इन्सटियूशन्ज, के लिये योग्य स्टाफ का मिलना निहायत मुश्किल है। हमें कैसे डाक्टरों की जरूरत है? Doctors with brilliant academic career, doctors with highest post-graduate qualifications, doctors with research aptitude, doctors with missionary spirit and of national outlook. इन क्वालीफिकेशन्ज़ के कितने डाक्टर हैं हमारे मुल्क में जिन को कि हम इन इन्स्टीट्यूशन्ज़

[डा. बाल कृष्ण]

में लगा सकते हैं। इस इंस्टीट्यूशन में डाक्टरों का जो नम्बर लगाया जाना है वह पूरा नम्बर 200 है मगर इस वक्त तक सरकार सिर्फ 78 डाक्टरों को लगाने में कामयाब हुई है। इस इन्स्टीट्यूट के फाउंडर डाक्टर एक फरिश्ता सीरत डाक्टर हैं जिन का नाम है डाक्टर तुलसी दास। उन के मुतल्लिक एक सदस्य ने इसी सदन में कहा कि यह बूढ़े हो गए हैं, काम नहीं कर सकते इस लिये उन को ऐक्सटैंशन नहीं देनी चाहिये। डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं आपकी मारफत हाउस की वाक्फीयत के लिये बता दूं that he is as fit as any young doctor could be. मैं उन को जाती तौर पर जानता हूं कि उन के अन्दर कपैसिटी फार वर्क इस कद्र है जो कि बहुत कम आदमियों में होती है और खास तौर पर मैं इन सदस्य के अन्दर उतनी कपैसिटी नहीं देखता। यह सभी को मालूम है कि वह 15—20 हज़ार रुपए की प्रैक्टिस को लात मार कर यहां पर आए हैं और इस इंस्टीट्यूट के अन्दर नैशनल सर्विस कर रहे हैं और अगर वह आज भी इस इंस्टीट्यूट को छोड़ दें तो महज़ दो घंटे काम करके उस कलील तन्खाह से कहीं ज्यादा कमा सकते हैं जो कि उन को आज मिलती है। एक और बात जो कही गई वह मेरे लिये बड़ी शौकिंग न्यूज़ थी। वह यह थी कि वहां पर तीन सौ डाक्टर हैं और दो सौ मरीज। I went to the institute to find out the actual state of affairs and the real facts. आप को सुन कर ताज्जुब होगा कि हम इस हाउस में कितनी गैर-जिम्मेवारी से स्टेटमैंट्स देते हैं। मैं ने खुद वहां जा कर मालूम किया कि इस वक्त तक वहां पर सिर्फ 78 डाक्टर हैं और जहां तक मरीज़ों का ताल्लुक है, ढाई सौ बैड्ज़ तो फुल हैं और जिन मरीजों को अभी वेटिंग लिस्ट पर रखा गया है उन की तादाद सैंकड़ों में थी। इस तरह से गलतब्यानी नहीं करनी चाहिये। अगर किसी चीज़ को क्रिटीसाइज़ करना है तो फैक्ट्स की बिना पर करें यह नहीं कि आपोज़ीशन की खातिर ही आपोजीशन करें।

इस इंस्टीट्यूट के मुतल्लिक तीसरी चीज़ जो एक डाक्टर मेम्बर ने कही वह यह थी कि इस इंस्टीट्यूशन में लाखों रुपये का सामान बिना जरूरत के डम्प किया गया है। मिसाल देते हुए उन्हों ने बताया कि इस इंस्टीट्यूट के लिये दो तीन सौ चाकू, आंखें बनाने के नाइव्ज़ खरीदे गए। मैं यह सुन कर बड़ा हैरान हुआ। मैं ने सारी उम्र आंखों का काम किया है और करीब 97 हज़ार अपरेशन आंखों के मैं ने किए हैं और तजरुबे की बिना पर मैं जानता था कि ढाई सौ चाकू क्या माने रखते हैं। जबकि आंखों की कलीन सरजरी में एक चाकू महज़ चौदह आपरेशन्ज़ ही कर पाता है। इस तरह से ढाई सौ चाकुओं से तो सिर्फ 3,500 अपरेशन ही हो सकते हैं। मैं उस डाक्टर की काबलियत पर शक नहीं करता। but, I simply pity his ignorance about these facts.

फिर शार्टेज आफ डाक्टर्ज़ का जिक्र किया गया। इस में शक नहीं कि हमारे पास डाक्टरों की कमी है। आप को पता होगा कि मैं ने पिछले साल ऐस्टीमेट्स कमेटी की रिपोर्ट लिखते वक्त यह लिखा था कि हमारे पास डाक्टरों की कमी है और बहुत सारे हस्पताल खाली पड़े हैं। मेरी इनफरमेशन के मुताबिक इस वक्त 92 गजेटिड पोस्ट्स और 35 नान-गज़ेटिड पोस्टस डाक्टरों की खाली पड़ी हैं Medical Services in the State have expanded so enormously and with such

a rapid speed during the Second and Third Five-Year Plans, that it has become extremely difficult to provide desired personnel to man the expanding Projects. In order to make up this deficiency हमारी सरकार ने यह किया है कि हर कालेज में सीट्स बढ़ा दी हैं। अमृतसर के मैडिकल कालिज में जहां पहले 80 सीट्स थीं अब 150 कर दी गई हैं,, पटियाला मैडिकल कालिज में भी सीटस दुगनी कर दी हैं। रोहतक मैडिकल कालिज में 50 की बजाए 100 सीट्स कर दी गई हैं। इन के अलावा लुधियाना में भी 50 सीट्स हैं। इस तरह से यह 450 सीट्स होती हैं। इन से जो डाक्टर बनेंगे उन से डाक्टरों की कमी पूरी हो जाएगी। इस काम के लिये मैं इस सरकार को वधाई देता हूं।

इस के बाद मैडीसिन्ज़ की बात है। There is a lot of hue and cry for the short supply of medicines in the hospitals.

मैं ने अपनी रिपोर्ट में सफा 6 पर लिखा था :

> "The Committee, however feel that in hospitals the vocal, the rich and the high officials get undue advantage or benefit through their local influence at the cost of poor patients. This is an evil and its eradication should be tackled on a national basis."

यह मैं ने पिछले साल की रिपोर्ट में इस बारे बहुत कुछ लिखा था। टाइम कम होने की वजह से मैं इस की तफसील में जाना नहीं चाहता। लेकिन इस की तरफ मैं गवर्नमैंट की तवज्जुह जरूर दिलाना चाहता हूं कि हमें मैडीसिन्ज की कमी को पूरा करने के लिए हर मुमकिन कोशिश करनी चाहिये ताकि यह गरीबों को भी मिल सकें। इसके इफैक्टस क्या हैं

(*Interruptions*)

I would request the Honourable Members not to disturb me. They should listen to me quietly, as I have never interrupted anybody.

SPECIAL ACHIEVEMENT OF HEALTH DEPARTMENT

1. *Health.*—I may mention that various yard-sticks available for measuring the health conditions of the inhabitants in Punjab State, lead us to the conclusion that we are drifting towards the goal of positive health. वह यह कि डैथ रेट पहले जो 16 पर थाउजैंड था वह अब घट कर 11 पर थाउजैंड रह गया है। According to the latest estimates made by the Registrar General, Government of India, the expectation of life in the entire country as a whole 42 है, लेकिन पंजाब में average life 47 है। इस तरह से (ii) Communicable diseases जैसे कि हैजा, चेचक और मलेरिया वगैरा इनकी रोकथाम के लिये भी हमारी सरकार ने कदम उठाये हैं। इस की जीती जागती मिसाल आज हमारे सामने है कि पहले चेचक इतनी ज्यादा होती थी कि इस से निजात हासिल करना कोई आसान नहीं समझा जाता था और कोई ही घर ऐसा था जो इस के पंजे में न आया हो मगर आज कहीं कहीं रूरल एरिया के सिवाये यह तकरीबन

खत्म ही हो चुकी है। इस तरह से ट्रैकोमा जो कि एक टरापीकल डिज़ीज़ है इस की रोक-थाम के लिये पिछले साल यानी 1963-64 के लिये 10 लाख रुपया खर्च कर के एक स्पेशल प्राजैक्ट कायम किया जो कि स्कूल गोइंग बच्चों पर काम आ रहा है। इसी तरह से ब्लड ट्रांसफियूज़न की बात है। The activity of blood transfusion received an increasing momentum especially during the 1st two or three months of the declaration of emergency in the State. इस वक्त तक डायरैकटर जनरल Armed Forces, Medical Services, New Delhi को पंजाब सरकार की तरफ से 1,180 बोतलें ब्लड का Dry plasma (260 bottles) हमारे हैल्थ मिनिस्टर साहिब की तरफ से दिये गये हैं। यह हमारी कुछ achievements हैं जो हमारे हैल्थ डीपार्टमैंट की तरफ से पिछले साल में की गई हैं। अब मैं कुछ Agriculture के बारे में अर्ज़ करूंगा। Emergency में एक front तो हमारी सीमा पर ही जहां हमारे नौजवान बरफानी चोटियों पर जाकर मुल्क की रक्षा कर रहे हैं हमारा दूसरा फरंट खेतों में है यहां हम ने ज्यादा से ज्यादा अनाज पैदा करना और ज्यादा से ज्यादा कच्चा माल फैक्टरियों में पहुंचाना है so that we keep the wheel moving in the factories. इस बात की इम्पार्टैंस को महसूस करते हुए कि हमने ज्यादा से ज्यादा प्रोडक्शन बढ़ानी है, इस महकमा को ही हमारे मुख्य मन्त्री ने अपने पास ले लिया और जब से यह इन्होंने संभाला है इस में काफी तरक्की नज़र आई है जिस के नतीजा के तौर पर हम कह सकते हैं कि पंजाब की काफी से ज्यादा पैदावार बढ़ी है। हम इस की तरक्की के लिये भी बड़ा कुछ रुपया खर्च करने जा रहे हैं। पहले साल जहां इरीगेशन पर जो पंजाब सरकार ने खर्च करने का और इस से लाभ प्राप्त करने का जो निशाना बनाया था उस से कहीं ज्यादा टारगेट हासिल किया गया।

इरीगेशन में गवर्नमेंट ने 9.4 लाख एकड़ को सैराब करने टारगैट 1962-63 के लिये किया था यह 1963-64 में बढ़ कर 10.7 लाख एकड़ हो गया था। माइनर इरीगेशन पर हमारी सरकार 196.55 लाख 1964-65 में खर्च करने जा रही है। मैं इस की सारी डिटेलज़ में तो टाईम न होने की वजह से जा नहीं सकूंगा मैं इस की मोटी मोटी आइटमज़ का ही जिकर करके अपनी स्पीच खत्म करूंगा। हम इस से 769 के करीब टियूब-वैल्ज़, 3,186 पर्कोलेशन वैल्ज़, 760 पंपिग सेट्स लगाये जायेंगे, गुड़गांव बंध पर और कूहलों की मुरम्मत पर भी 9.74 लाख रुपए लगायेंगे इस के इलावा 20 लाख रुपया हम एडीशनल पैकेज प्रोगाम जो हमारे लुध्याने में है उस पर भी खर्च कर रहे हैं। 27.92 लाख रुपया हम कंस्ट्रक्शन्ज़ पर महेंद्रगढ़, गुड़गांव, करनाल और अम्बाला में जो बन्द है उस पर लगा रहे हैं, इस से निहायत अच्छे रिज़ल्ट्स निकलने की उम्मीद है। मैं इस बात की गवर्नमैंट को बधाई देता हूं कि इस तरफ जो इन्होंने स्टैप्स उठाये हैं। दूसरी बात मैं फरटेलाईज़र के बारे में कहना चाहता हूं इस से बड़े ही क्विक रिज़ल्ट्स निकलने की उमीद है। इस के साथ ही मैं यह भी कहूंगा कि हमारी सरकार को इस की कीमतों की तरफ भी ख्याल करना चाहिये। यह इतनी ज्यादा है कि अगर कैल्कुलेशन की जाये तो ज़ाहिर होता है कि कास्ट आफ

प्रोडक्शन ज्यादा है वह बहुत कम होनी चाहिये। इतनी इकनामीकल नहीं है। इस से आगे जो कि निहायत जरूरी आइटम है वह इम्परूवड सीड का है। हमें खुशी है कि हमारी सरकार ने एग्रीकल्चरल यूनिवर्सिटी लुधियाना में न्यूक्लियस सीड्ज का प्रबन्ध किया है। वह सरकारी फार्मों में जाता है और वहां से फाउंडेशन सीड पैदा किया जाता है जो रजिस्टर्ड ग्रोअर्ज़ को भेजा जाता है और इस के बाद आम जमींदारों को भी दिया जाता है। यह एक सराहनीय काम है जिस के लिये मैं इस सरकार को बधाई देता हूं। एक बात मैं गवर्नमेंट से जो अर्ज करना चाहता हूं वह यह है कि जो नीम पहाड़ी इलाके हैं वहां फ्रौस्ट रिज़िस्टेंस वैरायटी जो है वहां उसी किसम का अनाज बोने के लिये हमारी सरकार को देना चाहिए और जहां पर बारिश ज्यादा होती है यानी मौयस्ट होती है वहां पर हमारी सरकार को rust resistant बीज देने चाहिएं। कोई वैरायटी जब कि एक बैल्ट में सूट नहीं करतीं इस के लिए हमारी सरकार को बदल देनी चाहिये मेरा मतलब है कि यह काम रिसर्च के महकमे को दिया जाना चाहिए ।

एक बात जो मैं और कहनी चाहता हूं वह यह है कि अमरीका की इतनी बड़ी पापुलेशन है वहां 8 per cent population एग्रीकल्चर करते हैं, लेकिन वह इतना अनाज पैदा करते हैं कि जो उन की अपनी जरूरियात से ज्यादा होता है वह उसे बाहर के मुलकों को बेचते हैं और कई दफा इतना होता है कि भाव को सही रखने के लिये उन को अनाज चलाना पड़ता है। मैं समझता हूं कि हम भी अपने मुलक की पैदावार बढ़ाने के लिये कुछ करना चाहिये। सवाल पैदा होता है कि हमारी सरकार कैसे स्टैप्स उठाये कि यह मुलक मैकेनाइज़्ड ढंग से ऊंचा उठे। अभी मेरे एक दोस्त ने यहां पर कहा था कि हम इस मुल्क को किसी भी ढंग से मैकेनाइज़्ड नहीं कर सकते। मगर इस का एक तरीका यह है कि अगर बैलों की बजाये ट्रैक्टर्ज़ को जगह दे दी जाये तो यह मुलक तरक्की कर सकता है because, this bullock will make the man starve. अगर आप no profit no loss के बेसिज़ पर ज़मींदार को मैकेनाइज़्ड फार्मिंग का सामान दें तो हम अवश्य पैदावार में तरक्की करेंगे। अमरीका वालों का यह तजरुबा है कि जितने फारम्ज़ घटते हैं उन की पैदावार बढ़ती है। मुझे शक है कि यहां की पैदावार नहीं बढ़ सकती क्योंकि हिन्दुस्तान में डिवीज़न खेती के लिहाज से बहुत ज्यादा है।

4.00 p.m.

मैं दो तीन रिकमैंडेशन्ज़ जल्दी जल्दी ही चेयरमैन साहिब, आपके जरिए हाउस को और खास तौर पर इस गवर्नमेंट को करना चाहता हूं। चूंकि टाइम थोड़ा है इस लिये मैं डिटेल में नहीं जाऊंगा। एक तो यह कि कल्टीवेशन मेकनाइज्ड होना चाहिए। और जब मैकेनाइज्ड फार्मिंग हो तो उस के मशीनों को ठीकर बनाए रखने के लिये हर डिस्ट्रक्ट में और ईज़ीली ऐप्रोचेबल प्लैसिज़ में एक एक वर्कशाप हो। ताकि कोई मशीन आइडल न हो सके। इस के बाद हर एक हल्के में सायल टैस्टिंग का प्रबन्ध हो ताकि यह पता चल सके कि कहां कितना और किस प्रकार का फर्टीलाइज़र चाहिए। साथ ही रिसर्च लैबौरेटरीज भी ऐस्टैबलिश होना चाहिए जिनसे यह पता चल सके कि कौन सी जिन्स कहां और किस मिकदार में पैदा की जा सकती है। फिर मूविंग इलैक्ट्रिकल डिपार्टमेंट होना चाहिए विच नीड्ज़ कोआरडीनेशन विद इरीगेशन एंड पावर। इस के अलावा जहां तक फियूल का सवाल

डाक्टर बाल किशन]
है वह ट्रैक्टर्स के लिये फ्री होना चाहिए। (घंटी) आखिर में मैं अपनी कांस्टीचुएंसी के मुताल्लिक कहना चाहता हूं। एक रोड मेरे हल्के में शामचुरासी–हरयाना रोड है जितनी जल्दी हो सके पक्की कराना चाहिए। पहले वह 10 मील कच्ची है और 8 मील पक्की है।

नसराला पुल के बारे में होशियारपुर के 10 मैम्बरों ने लिख कर memorandum दिया कि इसको बनाना चाहिए लेकिन बावजूद डैपूटेशंज़ के वह अभी तक नहीं बनाया गया। होशियारपुर रेनी सीज़न में बिलकुल कट आफ हो जाता है। (घंटी) इसी तरह चोओं की जो तकलीफ है वह दूर होना चाहिए (घंटी) बस इन अल्फाज़ से धन्यवाद करता हुआ अपनी सीट लेता हूं।

श्री यश : आज, चेयरमैन साहब, पट्टी में वोटों की गिनती हो चुकी है। मैं समझता हूं कि अगर रिजल्ट निकल आया है तो वह हाउस का हक है, बता दिया जाए। (इंटरप्शंज़)

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ (ਰੋਪੜ) : ਜਨਾਬ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਬਜਟ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਆਮ ਆਦਮੀ ਲਈ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। (*interruptions*)

ਸ੍ਰੀ ਚੇਅਰਮੈਨ: ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਇੰਟਰਪਟ ਨਾ ਕਰੋ। You are a responsible Minister (Master Jee you are a responsible Minister. You shoud not interrupt.)

ਸਥਾਨਕ ਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਜੀ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ, ਸਿਰਫ ਇਹੋ ਹੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਕੈਂਡੀਡੇਟ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਜ਼ਬਤ ਹੋ ਗਈ।

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਅੱਜ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਦਾ ਢਿੰਡੋਰਾ ਪਿੱਟਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਕ ਬਲਾਕ ਸਮਿਤੀ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਭੀ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਵਾਮੀ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਖੁਸ਼ਾਮਦ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੋਟਾਂ ਸਿਕਿਓਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਟੂਲ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਚੋਣਾ ਵਿਚ ਬੀ. ਡੀ. ਓਜ਼. ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹੇ ਅਖਤਿਆਰ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਡੈਮਾਕ੍ਰੇਸੀ ਵਿਚ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗਲ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਜਦ ਚਾਹੇ ਮਾਮੂਲੀ ਗਲਤੀ ਫੜਕੇ ਮੈਂਬਰ ਪੰਚਾਇਤ ਤੇ ਮੈਂਬਰ ਸਮਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉਹਦੇ ਤੋਂ ਹਟਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਬਲਾਕ ਸਮਤੀ ਵਿਚ ਇਹ ਕੁਝ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਜਦ ਸਾਡਾ ਮੁਲਕ ਅਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਇਸੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਜ਼ੈਲਦਾਰੀ ਕਿ ਅਬਾਲਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਅੱਜ ਇਹੋ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਜ਼ੈਲਦਾਰੀ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਕਰਨ ਤੇ ਤੁਲੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕੋ ਹੀ ਗੱਲ ਛਿਪੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਵੋਟਾਂ ਲੈ ਸਕੇ। ਅਪਣੀ ਡਿਗ ਰਹੀ ਸ਼ਾਖ ਨੂੰ ਖੜੀ ਕਰਨ ਲਈ ਹੁਣ ਉਸ ਜ਼ੈਲਦਾਰੀ ਇੰਸਟੀਚਿਊਸ਼ਨ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣ ਲਗੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁਲਕ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਆਪ ਭੰਡਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਫੇਰ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੀ ਦਾਵੇਦਾਰ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਨੇ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾਂ ਤੇ ਤਾਂ ਹਦ ਸੀਲਿੰਗ ਲਾ ਦਿੱਤੀ, ਹੋਰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦੀ ਇਨਕਮ ਤੇ ਹਦ ਨਹੀਂ। ਇਹ

ਲੁਧਿਆਨਾ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਰੋਜ਼ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਬੜੇ ਬੜੇ ਮਹਿਲ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਜਿਸਦੇ ਕੋਲ ਇਕ ਖਾਰਖਾਨਾ ਸੀ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਹੁਣ ਚਾਰ ਚਾਰ ਪੰਜ ਪੰਜ ਕਾਰਖਾਨੇ ਹਨ। ਅੱਵਲ ਤਾਂ ਉਹ ਕੋਟੇ ਬਲੈਕ ਵਿਚ ਵੇਚ ਦੇ ਹਨ, ਦੂਸਰੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁਨਾਫੇ ਦਾ ਮਾਰਜਨ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਇਹ ਟੈਕਸ ਚੁਰਾਂਦੇ ਹਨ, ਮਜਦੂਰ ਭੁਖੇ ਮਰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰ ਬਲੈਕ ਦੀ ਕਮਾਈ ਅਇਆਸ਼ੀ ਵਿਚ ਉੜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਗੰਦ ਪਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਅੱਜ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਤਾਂ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਔਰ ਲੋਕਾਂ—ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਹੈ—ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗੌਰਮਿੰਟ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਦਾਖਿਲ ਹੋਣ ਨੂੰ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਿਸਦਾ ਇਥੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਮਹਿਲ ਨਾ ਖੜਾ ਹੋਵੇ, ਜਦ ਕਿ ਇਕ ਆਮ ਆਦਮੀ ਦੇ ਕੋਲ ਇਕ ਝੁੱਗੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ ਅਸੀਂ ਪਿਛਲੇ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਰੋਡਜ਼ ਦਾ ਇਕ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ 100, 100 ਫੁਟ ਕੋਈ ਬਿਲਡਿੰਗ ਬਣਾਉਣੀ ਮਨਾ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਹੋਈ ਹੋਈ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫੈਦਾ ਉਠਾਉਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ 20 ਜਾਂ 30 ਫੁਟ ਥਾਂ ਛਡਵਾ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਣੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਣ ਦਿੰਦੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰਾਬ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੋਠੀਆਂ ਇਨੀ ਦੂਰੀ ਤੇ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜਿਥੇ ਇਕ ਬੰਦਾ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਅਸਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਦਮ ਬੋ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਦੀ ਇਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ ਮਜਿਸਟਰੇਟਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਜ਼ਰਾ ਜ਼ਰਾ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਦਖਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੁਡੀਸ਼ਰੀ ਦੀ ਮਜਿਸਟਰੇਟਾਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਪਲੀਦ ਕਰਕੇ ਰਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਆਮ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਇਨਸਾਫ 20 ਫੀ ਸਦੀ ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਹਵਾਰੀ ਜੋ ਜੀ ਆਵੇ ਕਰਵਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਸੀ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਕਦਮਿਆਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਹ ਗਲ ਬੜੀ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ?

ਲਾ ਐਂਡ ਆਰਡਰ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਸੇਫ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ।

ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੀ ਇਸ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਔਰ ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬੱਚੇ ਚੁੱਕਣ ਦਾ ਇਕ ਨਵਾਂ ਵਿਪਾਰ ਹੀ ਕੱਢ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲਾਗੇ ਹੈ, ਉਥੇ ਇਕ 10-11 ਸਾਲ ਦੀ ਲੜਕੀ ਚੁੱਕੀ ਗਈ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ ਉਸ ਲੜਕੀ ਚੁਕਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕਲੂ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਲੜਕੀ ਦਾ ਫਰਾਕ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲੋ ਬਰਾਮਦ ਹੋ ਗਿਆ ਲੇਕਿਨ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਲੜਕੀ ਬਰਾਮਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ। ਉਸ ਬੱਚੀ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਦਿਲ ਹੀ ਇਸ ਦੁਖ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਇਹ ਪੁਲਿਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ।

ਕਿਸੇ ਦਾ ਬੱਚਾ ਦੇਰ ਨਾਲ ਘਰ ਨੂੰ ਮੁੜੇ ਤਾਂ ਮਾਪੇ ਘਬਰਾ ਉਠਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਚੁਕ ਕੇ ਨਾਂ ਲੈ ਗਿਆ ਹੋਵੇ?

ਅੱਜ ਸਮੱਗਲਿੰਗ ਇਕ ਨੈਸ਼ਨਲ ਟ੍ਰੇਡ ਬਣ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਔਰ ਜੇ ਇਹੋ ਹਾਲ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਤੇ ਅਗਲੇ ਅਲੈਕਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਸਮੱਗਲਰ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਣਗੇ।

[ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼]

ਫਿਰ ਇਹ ਹਰੀ ਜਨਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਲੋਦੋਵਾਲ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ over-bridge ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਠੇਕੇਦਾਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਕ ਲੱਖ 80 ਹਜ਼ਾਰ ਦਾ ਠੇਕਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਔਰ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਲੇਬਰ construction ਸੋਸਾਇਟੀ ਜਿਹੜੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਰਫ 1 ਲੱਖ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਦਾ। ਕੰਮ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੈ ਮਦਦ ਜਿਹੜੀ ਇਹ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਕਰਦੇ ਪਏ ਹਨ। ਸਾਡਾ ਜ਼ਰਈ ਮੁਲਕ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਕਿੰਨੇ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਾਲੇ ਤਕ ਵੀ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚੋਂ ਕਣਕ ਮੰਗਾ ਕੇ ਖਾਂਦੇ ਹਾਂ ਔਰ ਦੁਧ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਲਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡੀ ਡਿਫੈਕਟਿਵ ਹੋਣ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਵਰਨਾ ਕੋਈ ਵਜਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ 17 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਖਾਣ ਜੋਗਾ ਅਨਾਜ ਵੀ ਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੋਗਸ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਜਾਂ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਨੈਸ਼ਨੇਲਾਈਜ਼ ਕਰ ਕੇ ਰੂਸ ਅਤੇ ਚੀਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਏ ਔਰ ਅਗਰ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਸੀਲਿੰਗ ਜਿਹੜੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕਨਾਮਿਕ ਹੋਲਡਿੰਗ ਤਕ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਲੋਕ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾ ਸਕਣ। ਜਿਹੜੀ ਦੋਰੰਗੀ ਪਾਲੇਸੀ ਹੈ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਦਰਅਸਲ ਇਹ ਫਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਨੈਸ਼ਨੇਲਾਈਜ਼ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਫੇਰ ਇੰਡਸਟਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਹਥ ਪਾਉਣਾ ਪਏਗਾ ਜਿਸਨੂੰ ਇਹ ਛੇੜਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਲੈਕਸ਼ਨਜ਼ ਲਈ ਪੈਸੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਲਈ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਅਜ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਮਾਯੂਸੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਕੌਮੀ ਜਜ਼ਬਾ ਵੀ ਖਤਮ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਲਈ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਗਲਤ ਪਾਲੇਸੀਆਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕੌਮੀ ਜਜ਼ਬਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਫੇਲ ਹੋਈ ਹੈ। ਅਜ 17 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਬਾਅਦ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਅਸਰਾਤ ਬੜੀ ਸ਼ਿਦਤ ਨਾਲ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਸਦੀ ਵਜਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਨਾਮ ਤਾਂ ਵੋਟਾਂ ਲੈਣ ਲਈ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਪਬਲਿਕ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਇਹ ਲੀਡਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਰਾਮ ਰਾਜ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਦਾਵੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਸਮਾ ਲੰਘਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਿਓ ਤਿਓ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਚੰਦ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਰੋਜ ਅਮੀਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਆਮ ਲੋਕ ਗਰੀਬ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਿੰਨੇ ਟੱਬਰ ਦੋ ਵਕਤ ਦੀ ਰੋਟੀ ਨੂੰ ਵੀ ਤਰਸਦੇ ਹਨ।

ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਬ ਕਰਕੇ ਅੱਜ ਆਮ ਲੋਕ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸੁਣੀਦੇ ਹਨ :

"ਬਿਕਤਾ ਹੈ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਸਿਆਸਤ ਕੀ ਦੁਕਾਨ ਪਰ,
ਯਾਰੋਂ ਨੇ ਬੜਾ ਕਾਮ ਚਲਾਇਆ ਤੇਰੇ ਬਾਦ"

ਬਸ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਇਤਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਬੈਠਦਾ ਹਾਂ।

श्रीमती ओम प्रभा जैन (कैथल) : डिप्टी स्पीकर साहिबा 1964-65 का बजट जो हमारे सामने है उस में रैविन्यू इनकम एक अर्ब 12 करोड़ के करीब दी गई है और बजट स्पीच के अन्दर में वित्त मन्त्री साहिब ने इस बात का अंदेशा जाहिर किया है कि 198 लाख के घाटे में यह बजट जाएगा। आज कल की इकानोमी को देखते हुए मैं घाटे के बजट को ज्यादा अच्छा नहीं समझती और खा तौर से इन हालात में जब कि तीसरी पांच साला प्लैन में स्टेट गवर्नमेंट के रूप भारत सरकार ने 100 करोड़ का बोझ डाला था। उस के बारे में हमें नहीं बताया गया कि कितने रुपए टैक्स के ज़रिए वसूल

हो चुके हैं और कितने आगे वसूल करना चाहते हैं इस लिये यह बड़ा बोझ है स्टेट की इकानोमी पर जब कि हम ने 100 करोड़ रुपया तीसरी पांच-साला प्लैन के लिए भी देना है । इन हालात में घाटे का बजट होना अच्छी बात नहीं । डिप्टी स्पीकर साहिबा, इस साल रैविनयू एकस्पडीचर का 23.6 प्रतिशत हिस्सा डैट लाइबिलिटी और उस के इन्ट्रस्ट को पे करने के लिये रखा गया है और हम यह भी देखते हैं कि जो हिस्सा हम 26 करोड़ का डाल ते हैं उस के इलावा 3 अरब से भी अधिक रुपया पंजाब के ऊपर कर्ज का रहता है इस रकम का इंट्रेस्ट भी पूरा नहीं हो रहा है और वह रकम बढ़ती जा रही है। पहले 1960-61 में 6 करोड़ के करीब इंट्रेस्ट था, वह अब 26 करोड़ हो गया है । इसी तरह जो मूल की रकम है वह भी बढ़ती जा रही है। तो यह काफी फिक्र की बात है। इस लिये मैं रिक्वेस्ट करूंगी कि पंजाब सरकार अपने फिनांसिज़ के मामले में काफी ध्यान रखे। डिप्टी स्पीकर साहिबा, जो फिगर्ज़ हम को दिये गए हैं उन से पता चलता है कि पंजाब सरकार ने पर कैपिटा इन्कम 401 रुपए सालाना कर दी है। मैं इन फिगर्ज़ से पढ़ कर बताना चाहती हूं कि पंजाब सरकार जो पर कैपिटा इन्कम करती है वह 85.25 रुपये है जब कि हमारा खर्च सिर्फ 87 रुपए पर हैड है। इस का मतलब है कि आज 2 रुपए पर कैपिटा सरकार ज्यादा खर्च करती है। लेकिन 1960-61 में पर कैपिटा एकस्पडीचर एन्ड रसीट्स में 12 रुपए का फर्क हुआ करता था। 1964-65 में जो अब खर्च किया जा रहा है वह सिर्फ 2 रुपए ज्यादा है तो इस बात की तरफ तवज्जो देने की जरूरत है कि हमारे फिनांसिज किस तरफ जा रहे हैं। इसी तरह 1960-61 में डाइरेक्ट टैक्स 4.49 पर कैपिटा था और इनडाइरेक्ट टेक्स 12.59 पर कैपिटा था । कुल पर कैपिटा टैक्स 17.08 बनता था । मगर अब 1964-65 में हमें 25.66 रूपए टैक्स देना पड़ता है जो कि पहले से 8.50 से ज्यादा है। इस के साथ ही प्राइसिज़ जो हैं वह भी बहुत ज्यादा राइज़ कर गई हैं। मैं अपनी सरकार से निवेदन करना चाहती हूं कि वह एक फिनांस कमीशन बैठाए जो इस बात की जांच करे कि कितने फिनान्सिज़ बढ़े हैं और कितना लोगों का खर्चा बढ़ा है और कितना टेक्सिज़ का बोझ लोगों पर पड़ रहा है in respect to the rise in prices of essential commodities इन सारी बातों को स्टडी करने के बाद अगर पंजाब सरकार बजट बनाए तो मैं उस को बैलेंस्ड बजट कहूंगी।

इस के बाद मैं अगला प्वायंट लेती हूं। अपोज़ीशन के बहुत से मेम्बरान ने बहुत दफा पहले भी कहा है और इस सेशन में सरदार लछमन सिंह गिल ने भी इस बात पर बहुत ज़ोर दिया था कि रूरल पापुलेशन पर खर्चा बहुत कम किया जाता है और उन की निसबत शहरों पर ज्यादा खर्च किया जाता है। मैं इस सम्बन्ध में कुछ आंकड़े पेश करना चाहती हूं ताकि गलतफहमी न रहे। हमारे टेक्सिज़ के जो फिगर्ज़ हैं उन का बोझ जो एग्रीकल्चरिस्ट्स पर पड़ता है वह दो तरीके का होता है—एक तो लैंड रैविन्यू का और दूसरा मल्टी पर्पज़ इरीगेशन के taxes के ज़रिये वसूल होता है। रैविन्यु जो वसूल होता है वह 4.50 करोड़ है और मल्टी पर्पज़ इरीगेशन के ज़रिए 9.36 करोड़ वसूल किया जाता है जो कि बजट का 12 प्रतिशत बैठता है । लेकिन इस के मुकाबले में जो उन पर खर्चा किया जाता है वह बजट का 21 प्रतिशत है। यह एक्सक्लूसिवली एग्रीकल्चर एन्ड रूरल डिवेलपमैंट और मल्टी

[श्रीमती ओम प्रभा जैन]

पर्पज प्रोजेक्टस के लिये खर्च किया जाता है । इस के इलावा ऐनीमल हस्बैंडरी रूरल सैनीटेशन, एजूकेशन एन्ड अदर सोशल सरविसिज के लिए जो है वह तो है ही । इस लिये गलत फहमी पैदा करने के लिये उन भाइयों को बातें नहीं कहनी चाहिएं ।

बाबू बचन सिंह : सेल्ज़ टैक्स के बारे में भी बता दें ।

श्रीमती ओम प्रभा जैन : जी हां, मैं उस के बारे में भी बताती हूं । मुझे यह बात कहने में ज़रा भी हैज़ीटेशन नहीं कि सेल्ज़ टैक्स का ज्यादा बोझ चाहे वह अनाज पर हो, चाहे कपड़ा या दूसरी चीजें हों अर्बन पापुलेशन पर पड़ता है और मैं यह भी बता दूं कि लैंड रैविनयू तो सन 1961-62 में यदि 4.25 करोड़ आता था तो अब 4.50 करोड़ आता है यानी सिर्फ 25 लाख का इजाफा हुआ है । प्रन्तु स्टेट्स टैक्स 1960-61 मे 7.46 करोड़ से बढ़ कर अब 14.67 करोड़ हो गया है ।

बाबू बचन सिंह : एकसाइज़ के बारे भी बता दें । (विघ्न)

Deputy Speaker : No interruptions please.

श्रीमती ओम प्रभा जैन : मैं, डिप्टी स्पीकर साहिबा, किसी तरीके से भी रूरल पापूलेशन को अन्डरमाइन नहीं करना चाहती और न ऐसा कोई मतलब था । मेरे अपने हलके में 60 फीसदी से ज्यादा वोटर्ज गांव के हैं । मैं तो सिर्फ यह कहना चाहती थी और आंकड़ों से प्रूव करना चाहती थी कि आपोज़ीशन वाले लोगों को यह बातें करके गुमराह करना चाहते हैं कि सरकार ज्यादा खर्च अरबन पापूलेशन पर करती है । मैं यह प्रूव करना चाहती थी कि सरकार पापूलेशन के वीकर सैक्शन को जो गांव में रहते हैं जिनकी कोई एप्रोच नहीं है उन पर खर्च करती है । इस बजट से साफ मालूम होता है कि सरकार का इरादा समाजवाद की तरफ जाने का है । इस बजट के देखने से पता चलता है कि एजूकेशन, एग्रीकल्चर, एनीमल हस्बेंडरी ,डेरी, इरीगेशन, बिजली वगैरा पर जितना खर्च कर रही है उतना पिछले सालों में कभी नहीं किया गया । इस से यह भी जाहर होता है कि सरकार का इरादा है कि वह पांच सात सालों में जो छोटी क्लासिज़ के लोग हैं जिन की आमदनी 100 रुपए से कम है उनकी आमदनी दुगनी कर देगी, ऐग्रीकलचर प्रोडकशन भी दुगनी कर देगी । अपोज़ीशन वालों ने तो इस बात का मज़ाक भी उड़ाया लेकिन मैं अर्ज़ करती हूं कि सरकार ने इस सम्बन्ध में काफी प्रैक्टीकल स्टैप्स भी लिये हैं कि प्रोडक्शन बढ़े । अगर बजट को देखें तो सौ से ऊपर स्कीमें इस सम्बन्ध में रखी गई हैं । इस के अलावा जो ज़मीनें कल्लर हैं, यहां चोज हैं और अनरिकलेमड ज़मीनें हैं उन को रीक्लेम करने का भी सरकार ने इरादा ज़ाहर किया है । शामलात देह को भी सरकार बसाना चाहती है । सायल ईरोज़न को रोकने के लिये लाखों वृक्ष अगले आठ साल में पंजाब में लगाए जाएंगे । गांव में जो लोग बेरोज़गार हैं उन को काम देने के लिये भी गांव में दस्तकारियों का इन्तजाम किया है । पिग्गरी और पोल्ट्री पर तो बहुत ही जोर दिया गया है और इन सम्बन्ध में काफी लोनज़ वगैरा लोगों को दिए जाँएंगे हैं । लेकिन इस सिलसिले में मैं हिन्दी रीजन का ज़िकर करना चाहती हूं कि हमारे अलाके ऐसे हैं कि वहां पर लोग सैंटीमैंटल होने की वजह और धार्मिक फीलिंग्ज़ की वजह से इस सनअत को अपनाना नहीं चाहते हैं । ऐसे अलाकों में मैं सरकार से अर्ज़ करूंगी लोगों को काम देने के लिये शीप ब्रीडिंग और डेरी का काम करने के लिये लोगों

को सहूलतें दें । इस में इन्डस्ट्री का भी ज़िकर किया गया है और पंजाब सरकार मुबारिक बाद की मुस्तहिक है कि इंडस्ट्री में बहुत तरक्की की है और अब 50 हज़ार से ज्यादा लोगों को काम देने का वाइदा भी किया गया है । इस बारे में कुछ बातें मैं हिन्दी रिजन की तरफ से कहना चाहती हूं । मैं पंजाब को दो वाटरटाइट कम्पार्टमेंट्स में बांटना नहीं चाहती और न ही रीजन्ज़ को सैपरेट रखना चाहती हूं लेकिन हिन्दी रीजन के लोगों की आवाज़ का ज़रूर इजहार करना चाहती हूं क्योंकि वह लोग बेरोज़गार बैठे हैं और उन के लिए रोज़गार के कोई एवीन्यूज़ नहीं । अगर आप इन्डस्ट्री के स्टैटिस्टिक्स को देखें तो पंजाबी रीजन में 3,526 फैक्ट्रीज़ हैं लेकिन हिन्दी रीजन में सिर्फ 959 हैं । हिन्दी रीजन में यह फैक्टरियां भी सोनीपत और फरीदाबाद में ज्यादा हैं जो कि बाहर से आए हुए लोगों ने लगाई हैं । सरकार को चाहिए था कि वह इस बारे में आदादोशुमार देती । हमारे यहां जो थोड़ी बहुत इन्डस्टरीज़ लोगों ने लगा रखी हैं उनको कौपर, ज़िंक, टिन, हार्ड कोक वगैरा दूसरे रा मैटीरीयल हासल करने में बड़ी दिक्कत हैं । मुझे पता है कि जब मैं इस महकमा में जाती हूं और पूछती हूं तो जवाब मिलता है कि जो बड़े २ यूनिट्स वाले हैं जिनकी इतने साल की स्टैंडिंग है उन को ही देंगे छोटों को नहीं देंगे । सरकार को इस तरह छोटे और बड़े में फर्क नहीं करना चाहिए । जो छोटे आदमी हैं और काम करना चाहते हैं उन को एन्करेज करें । आज बड़े २ इन्डस्टरियल टाउनज़ बटाला, लुधियाना वगैरा बस गए हैं और इस में शुभा नहीं कि वहां सरकार ने बहुत तरक्की की है लेकिन जी. टी. रोड से परे जो अलाके हैं वहां लोग इन्डस्ट्री का नाम तक नहीं जानते, वहां पर ध्यान देने की ज़रूरत है । वह लोग पैसा लगा सकते हैं और लोन्ज़ भी ले सकते हैं लेकिन उन को टैक्नीकल गाइडैंस देने वाला कोई नहीं है । बाज ज़िलों में डी. आई. ओज़ ऐसे लगे होते हैं जो या तो तहसीलदार रहे होते हैं या जिन ने किसी दूसरे महकमे में काम किया होता है लेकिन उन को इन्डस्ट्रीज़ के बारे में कोई इल्म नहीं होता ; किस तरह लोगों को इन में इनीशियेट किया जा सकता है । मैं अर्ज़ करती हूं कि ऐसे आदमी भेजे जाएं जो लोगों को इस बारे में पूरी टैक्नीकल गाइडैंस दे सकें । इस बजट में बताया गया है कि 7 हज़ार क्राफ्ट्समैन को ट्रेनिंग दी जाएगी और ज़रायती औज़ार बनाने के लिए गांव के कुछ लोगों को ट्रेनिंग देने के लिए लुध्याना भेजा जाएगा । मैं अर्ज़ करती हूं कि पिछड़े हुए अलाकों के लोगों को जिन के पास ज़मीनें कम हैं रोज़गार के और कोई साधन नहीं उनको ट्रेनिंग के लिए भेजा जाए । ताकि वह छोटी २ दस्तकारियां अपने गांव में जा कर लगा सकें और उनको काम मिल जाए । जो आदादोशुमार हमें मिले हैं उनसे पता लगता है कि करनाल के ज़िला के 4,410 और संगरूर के ज़िला के 2,665 आदमी फैक्टरियों में काम करते हैं । इस के साथ लुध्याना में 12 और 14 हज़ार आदमी हैं और जालन्धर में तो इस से भी ज्यादा हैं । मैं अर्ज करती हूं कि पिछड़े ज़िलों का खास ख्याल रखा जाए । यह ठीक है कि भारत सरकार ने हमें बड़े २ इन्डस्ट्रियल यूनिट्स दिए हैं जो करोड़ों रुपये की लागत से भारत सरकार, पंजाब सरकार और प्राइवेट लोगों के इनीशियेटिव के साथ लगेंगे । पहले पिंजौर में मशीन टूल फैक्टरी और चंडीगढ़ में केबल फैक्टरी लगी है इस के अलावा और भी अब टैक्सटाइल के कारखाने लगेंगे । मेरा सुझाव है कि ऐसी जगहों में उन लोगों को रोज़गार पर लगाया जाए जिनकी

[श्रीमती ओम प्रभा जैन]

पर कैपीटा इन्कम कम है और जिन लोगों को रोजगार कम मिला हुआ है और पिछड़े अलाकों के हैं । बजट में इस चीज़ का भी ज़िकर है कि मालेरकोटला और पालमपुर में दो पायलट प्राजैक्टस खोले गए और उन से वहां की अनऐम्पलायेमैंट दूर की गई है और लोगों को इनसे रोज़गार के साधन ढूंडे गए । लेकिन दुख है कि यह नहीं बताया गया कि इन के क्या और कैसे नतायज निकले और न ही हाउस को यह बताया गया कि अगर यह कामयाब रहे हैं तो क्या और भी ऐसी स्कीमें चालू करनी हैं और ऐसे प्राजैक्टस खोलने हैं या नहीं ।

श्री ओम प्रकाश अग्निहोत्री : आन ए प्वायंट आफ आडर । वक्त पर कोई पाबन्दी है या नहीं मैं यह पूछना चाहता हूं ?

(*Interruptions*)

Deputy Speaker : Order please.

श्री ओम प्रकाश अग्निहोत्री : यह तो मुनासब नहीं कि हमें वक्त ही न मिले और बाकी बोलते जाएं । हम कई दफा उठ चुके हैं मगर हमें वक्त ही नहीं दिया जाता लेकिन जो आप के पास पहुंच कर लेते हैं उन को आप वक्त दे देती हैं । जिन मैम्बरान को टाइम नहीं मिला है क्या उन को टाइम मिलेगा ।

Deputy Speaker : Yes please. Definitely. Please wind up now.

श्रीमती ओम प्रभा जैन : मैं अब खत्म करने वाली हूं । मैं अर्ज़ करती हूं कि अगर इन पायलट प्राजैक्टस में कामयाबी मिली है तो और जगह भी यह खोले जाएं । मैं इस बात की सरकार को वधाई देना चाहती हूं कि उस ने एलान कर दिया है कि अगले 5 साल में गांव में बिजली पहुंचा दी जाएगी । इस सम्बन्ध में मैं यह कहना चाहती हूं कि इस वक्त यह पुज़ीशन है कि हिन्दी रीजन में 1,472 गांव में बिजली मिली है लेकिन पंजाबी रीजन में 3,184 गांव में बिजली पहुंचा दी गई है । इस साल भी कहा गया है कि 1,500 गांव में बिजली दी जाएगी । बिजली के मंत्री तो बैठे नहीं लेकिन मैं उमीद करती हूं कि अब उन इलाकों को बिजली दी जाएगी जहां 20/20 मील तक रौशनी नहीं है और जहां लोग दस्तकारी के लिये बिजली लेने के लिए तड़प रहे हैं । कैथल की बाबत मैं बताना चाहती हूं कि वहां 5 मील के एरिया में ट्यूब-वैलज़ लगे हैं और वहां कहते हैं बिजली दे देंगे । कुछ को मिली भी है लेकिन बहुत को नहीं मिली है । मैं कहती हूं कि वहां लोगों ने दरखास्तें दी हुई हैं लेकिन ऐस. डी. ओ. कहता है कि लाइन्ज़ नहीं हैं, केबलज़ नहीं हैं इस लिये बिजली नहीं लग सकती । मैं कहती हूं कि जिन अलाकों में इरीगेशन की परसैंटेज कम है जहां लोगों ने खुद बगैर किसी इमदाद ट्यूबवैलज़ लगाए हैं उन को पावर देने में टौप प्रायरटी दी जाए ।

Deputy Speaker : Is this the last point?

श्रीमती ओम प्रभा जैन : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं कहना तो काफी चाहती हूं लेकिन वक्त कम होने के कारण मैं एक बात कह कर ही बैठ जाती हूं । डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं रोड्ज़ के बारे में अर्ज़ करना चाहती हूं । सरकार ने सड़कों के बारे में 12 करोड़ रुपया इस योजना में रखा । पिछले से पिछले वर्ष इस के बारे में ढाई करोड़ रुपया रखा गया था लेकिन ऐमर्जैंसी की वजह से काट कर 60 लाख रुपया रखा गया है । बाद में उस में कुछ रुपया बढ़ाया गया । इस साल में 288 लाख रुपया रखा गया है । हमारी सरकार

सड़कों के बनाने की बजाए इमारतें बनाने में ही लगी हुई है। रोहतक के मैडिकल कालिज चंडीगढ़ के मैडिकल रिसर्च इस्टीच्यूट की इमारत में करोड़ों रुपये ख़र्च कर रही है। असैम्बली की बिल्डिंग पर भी काफ़ी रुपया खर्च किया है। लेकिन सड़कों की तरफ़ कोई ध्यान नहीं दे रही है। एग्रीकल्चर, एजुकेशन और दूसरी चीज़ों पर काफी रुपया रखा गया है लेकिन सड़कों पर कोई ध्यान नहीं दिया जाता। जहां गांवों में मीलों मील में सड़कों का कोई नामोनिशान नहीं है। इस से एग्रीकल्चरल प्रोड्यूस लड़कों की पढ़ाई पर काफी बुरा असर पड़ता है। इस लिये मैं सरकार से प्रार्थना करूंगी कि सरकार इस चीज़ की सर्वे करे। जहां पर लोगों के पास जाने के लिये कोई साधन नहीं हैं वहां पर जल्दी ही सड़कें तैयार की जानी चाहियें। अगर वहां पर ट्रांस्पोर्ट की सुविधाएं होंगी तो इस से सरकार की आमदनी ही बढ़ेगी। मैं अर्ज़ करना चाहती हूं कि सरकार ने सड़कों के लिये 288 लाख रुपए रखे हैं उन में से 108 लाख रुपए हिल्ली एरिया के लिये आलरेडी रखा गया है। मैदानी इलाके के लिए 180 लाख रुपया ही बाकी रह जाता है। इस लिये मैं चाहती हूं कि सरकार को सड़कें बनाने के लिये और रुपये प्रोवाइड करने चाहिएं ताकि लोगों को आने जाने में सुविधा हो जाए। डिप्टी स्पीकर साहिबा, आप का धन्यवाद कह कर अपनी सीट रिज़्यूम करती हूं।

उपाध्यक्षा : सरदार गुरनाम सिंह।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ (ਰਾਏਕੋਟ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ .....

सरदार प्रीतम सिंह साहोके : आन ए प्वायंट आफ़ आर्डर, मैडम।

Deputy Speaker : Order, please, resume your seat, I have already called upon Sardar Gurnam Singh.

सरदार प्रीतम सिंह साहोके : आन ए प्वायंट आफ़ आर्डर, मैडम।

उपाध्यक्षा : आप का प्वायंट आफ़ आर्डर क्या है। जब मैं ने लीडर आफ दी आपोजीशन को स्पीच देने के लिये काल अपौन कर दिया है तो आप प्वायंट आफ आर्डर्ज़ रेज़ करना शुरू कर देते हैं। रूलिंग पार्टी को क्या हो गया है। क्या आप कल वाला सीन फिर दोहराना चाहते हैं ? आप बैठ जायें। (What is the hon. Member's point of order ? I have called upon the Leader of the Opposition to speak and now the hon. Member has started raising points of order. I wonder what has happened to the ruling party. Does the hon. Member want to create the yesterday's scene. He may please resume his seat.)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ ਅਗਰ ਆਪ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਓਮ ਪ੍ਰਭਾ ਜੈਨ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਲਈ ਵਕਤ ਨਾ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਸੀਰੀਅਸਨੈਸ ਬਿਲਕੁਲ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਇਸ ਬਜਟ ਉਤੇ ਜਿੰਨੀ ਬਹਿਸ ਹੋਈ ਟਰੇਜ਼ਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਵਲੋਂ ਇਸ ਬਜਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਉਤੇ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਅਗਰ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਓਮ ਪ੍ਰਭਾ ਜੈਨ ਸਪੀਚ ਨਾ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਬਜਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਉਤੇ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦੇ ਦਿੰਦਾ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਓਮ ਪ੍ਰਭਾ ਜੈਨ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਉਹ ਰਿਵਾਜ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਜਟ ਉੱਤੇ ਮੇਰੇ ਕਈ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਪਰ ਵਧਾਈ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਧਾਈ ਕਿਸ ਚੀਜ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਬਜਟ ਵਿਚ ਵਧਾਈ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਈ ਗਲ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਮੈਂ ਕਿਹੜੀ ਗਲ ਦੀ ਵਧਾਈ ਦੇਵਾਂ।

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ]

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਨੂੰ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਸੂਲਾਂ ਤੇ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਚਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਇਗਨੋਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਅਸੀਂ ਵਧਾਈ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਈਏ। ਕੀ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਲਾਏ ? ਮੈਨੂੰ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਹਰ ਸਾਲ ਡੈਫੀਸਿਟ ਬਜਟ ਤਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਖੀਰ ਵਿਚ ਸਰਪਲਸ ਸ਼ੋ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਫਿਗਰਜ਼ ਹਨ ਉਹ ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। 1960-61 ਵਿਚ 4,88,00,000 ਰੁਪਏ, 1961-62 ਵਿਚ 10,63,00,000 ਰੁਪਏ, 1962-63 ਵਿਚ 9,46,00,000 ਰੁਪਏ ਅਤੇ 1963-64 ਵਿਚ 3,41,00,000 ਰੁਪਏ ਸਰਪਲਸ ਸ਼ੋ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਡੈਫਿਸਿਟ ਬਜਟ ਸ਼ੋ ਕਰਕੇ ਟੈਕਸ ਛਡਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਬਦਤਰ ਹੈ ਅਤੇ ਬੁਰੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਗਰੀਬ ਤਬਾਹ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਕਰਜ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਉਤੇ ਇੰਟਰੈਸਟ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਟੇਟ ਦਾ ਦਵਾਲਾ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਟੈਕਸਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਨਾਲ ਬਦਤਰ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਟੈਕਸ ਲੱਗੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ। ਉਹ ਟੈਕਸ ਦੇਣ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਅਮੀਰ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਗੂ ਫਾਲੋਅਰਜ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟੈਕਸਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਖੁਲ੍ਹਾ ਕੇ ਟੈਕਸ ਬਚਵਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਟੈਕਸ ਤਾਂ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਇਥੇ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿ ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਰਖਦਾ। ਲੋਕ ਭਾਰੀ ਟੈਕਸਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪਿਸਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਟੈਕਸ ਪੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸ ਗੱਲ ਦੀ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦੇਵਾਂ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰਿਲੀਫ ਭੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ? ਕੀ ਲੋ ਪੇਡ ਐਮਪਲਾਈਜ਼ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰਿਲੀਫ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਟੈਕਸ ਅਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟੈਕਸ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਹੈ ? ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਹੋਰ ਟੈਕਸ ਲਾਏਗੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤਰੀਕਾ ਇਖਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਬਜਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਟੈਕਸ ਨਾ ਲਾਉ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਟੈਕਸ ਲਾ ਲਾਉ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲਾਰੀਆਂ ਉਤੇ ਐਸੇ ਟੈਕਸ ਲਗਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਕਿਰਾਏ ਇੰਨੇ ਵਧਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਇਨਡਾਇ-ਰੈਕਟ ਟੈਕਸ ਲਗਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੋਝ ਕੰਜ਼ਿਊਮਰ ਉਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਨਡਾਏਰੈਕਟ ਟੈਕਸ ਗਰੀਬਾਂ ਉਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਟੈਕਸਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਨਾਲ ਦਬੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਟੈਕਸ ਪੇ ਕਰਕੇ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਟੈਕਸ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਲਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪੇ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਤਾਂ ਐਨੇ ਦਬੇ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਕੁਝ ਵੀ ਬਚਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਅਗਰ ਬੱਚਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਤੇ ਭੀ ਇਨਵੈਸਟਮੈਂਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਅਗਰ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਇਨਵੈਸਟਮੈਂਟ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਇਕਾਨੋਮੀ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਅਸਲ ਗਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਮਨਿਸਟਰ ਦਾ ਕੋਈ ਇਖਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਕਿੰਨੇ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਗਲਤ ਨੀਤੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਇਥੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਸਰਨ ਚੰਦ ਮਿਤਲ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ਕੋਈ ਵਜ਼ੀਰ ਨਹੀਂ ਬੈਠਾ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਸਖਤ ਲਫਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਮੈਂ ਸ੍ਰੀ ਮਿੱਤਲ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਿਆਣੇ ਅਤੇ ਸ਼ਰੀਫ ਹਨ।

ਇਥੇ ਦੀ ਸਾਰੀ ਐਡਮਿਨਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਇਕ ਆਦਮੀ ਦੇ ਵ੍ਹਿਮ ਤੇ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਪਰਸੂਏਸ਼ਨ ਨਾਲ, ਰੀਜ਼ਨਜ਼ ਨਾਲ ਚਲਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਗਰ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਹ ਗਲ ਮੰਨ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਗਰ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਠੀਕ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚਲੇਗੀ। ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਨੇ ਸੈਂਟਰਲ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੰਪਲਸਰੀ ਡਿਪਾਜ਼ਿਟ ਸਕੀਮ ਹਟਾ ਲਉ। ਸੈਂਟਰਲ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਲ ਮੰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਕੀਮ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਉਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਟੈਕਸ ਲਾਏ ਪਰ ਉਹ ਰੁਪਿਆ ਵੀ ਗਲਤ ਜਗ੍ਹਾ ਅਤੇ ਵੇਸਟਫੁਲ ਐਕਸਪੈਂਡੀਚਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਫਿਗਰਜ਼ ਹਨ ਵੈਸੇ ਬਾਕੀ ਸਟੇਟਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹਾਲ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼,ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਟੇਟ ਦੀਆਂ ਫਿਗਰਜ਼ ਰਖਦਾ ਹਾਂ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਏਰੀਆ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ 11 ਵਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਾਪੂਲੇਸ਼ਨ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ 10 ਵਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਏਰੀਆ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ 1st ਅਤੇ ਪਾਪੂਲੇਸ਼ਨ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ 7ਵਾਂ ਹੈ ਅਤੇ ਯੂ. ਪੀ. ਏਰੀਆ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਚੌਥਾ ਅਤੇ ਪਾਪੂਲੇਸ਼ਨ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਫਸਟ ਨੰਬਰ ਤੇ ਹੈ। ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ 3500 ਰੁਪਿਆ ਮਹੀਨਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਅਫਸਰ, ਹਾਈਕੋਰਟ ਦੇ ਜਜਾਂ ਦੇ ਬਗੈਰ 6 ਹਨ, ਇਸ ਦੀ ਡਿਟੇਲਜ਼ ਇਹ ਹਨ:

Financial Commissioner	..	3
Chief Secretary	..	1
Professor-Directors Post Graduate and Research Institute	..	2
Total		6

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 3,500 ਰੁਪਏ ਲੈਣ ਵਾਲੇ 6 ਅਫਸਰ ਹਨ, ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਯੂ. ਪੀ.ਵਿਚ 4 ਅਫਸਰ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਪਹਿਲੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਖਰਚੇ ਵਿਚ ਵੀ ਅਵਲ ਦਰਜੇ ਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਜ਼ਾਇਆ ਵੀ ਅਵਲ ਦਰਜੇ ਤੇ ਹੀ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਵੀ ਅਵਲ ਦਰਜੇ ਤੇ ਕਰਾਂਗੇ ਪਰ ਜਿਥੇ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਅਸੀਂ ਪਿਛੇ ਰਹਾਂਗੇ। ਮੈਂ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ 3000 ਰੁਪਏ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ—

Planning Commissioner and Additional Chief Secretary.	..	1
I. G. Police	..	1
Additional I. G. Police	..	1
Directors, P. G. M. I.	..	2
Chief Engineers	..	2

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ]
ਟੋਟਲ ਸੱਤ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ 3000 ਰੁਪਏ ਤਨਖਾਹ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਤਫਸੀਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ—

Chief Secretary	..	1
President, Board of Revenue (Financial Commissioner)	..	1
Total		2

ਅਸੀਂ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਅਵਲ ਨੰਬਰ ਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ। ਯੂ.ਪੀ. ਵਿਚ 3,000 ਰੁਪਏ ਤਨਖਾਹ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਤਫਸੀਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ—

Member Board of Revenue (Financial Commissioner)	..	1
Development Commissioner (Financial Commissioner Development)	..	1
Consolidation Commissioner	..	1
Divisional Commissioners (I. C. S.)	..	6
Commissioner Secretary I. B.	..	1
Total		10

ਯੂ. ਪੀ. ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸੂਬਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 2,250 ਤੋਂ 3,000 ਰੁਪਏ ਤਨਖਾਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ—

Commissioner, Agrarian Reforms	..	1

ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਝਟ ਨਵੀਂ ਪੋਸਟ ਕ੍ਰੀਏਟ ਕਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

Divisional Commissioner	..	3
Commissioner, Hill Area	..	1
Commissioner, Home Affairs	..	1
Commissioner, Home Affairs	..	1
Commissioner, Industries	..	1
Commissioner, Education	..	1
Chief Engineer	..	2
Director, Health Services	..	1
Total		11

ਇਥੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਵੀ ਹਕੂਮਤ ਕਰ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਸੇਕਰੇਟਰੀਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਰੈਂਕ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਆਇਤ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਤਨਖਾਹ ਉਹੋ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ 11 ਹਨ ਅਤੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ 13 ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਫਸੀਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੈ:—

Members, Board of Revenue	..	3
I. G. P.	..	1
Development Commissioner	..	1
Divisional Commissioner	..	6
Home Secretary	..	1
Officer on Special Duty (Revenue)	..	1
Total		13

U. P. ਵਿਚ ਇਹ ਸਤ ਹਨ :—

I. G. P.	..	1
Member Board of Revenue	..	1
Divisional Commissioner	..	1
Secretary, Agriculture	..	1
Secretary, P. W. D.	..	1
Secretary, Finance	..	1
President, Industrial Tribunal	..	1
Total		7

ਸਾਡੇ 11 ਅਫਸਰ ਹਨ ਅਤੇ ਯੂ. ਪੀ. ਐਡਾ ਵਡਾ ਸੂਬਾ ਹੈ ਉਥੇ ਸੱਤ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਜੇ ਦੂਸਰੇ ਮੁਹਿਕਮੇ ਨਹੀਂ ਲਏ । ਟੈਲੀਫੂਨ ਦੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰੀ ਚੁਕ ਕੇ ਵੇਖ ਲਉ, ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਐਡੀਸ਼ਨਲ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਐਸਿਸਟੈਂਟ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਅਤੇ ਜੁਆਇੰਟ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਿਹਦੀ ਜ਼ਗਾ ਰਿਆਇਤ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਬੀ. ਡੀ. ਓ. ਵੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਚੁਕ ਕੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਲਾ ਦਿਤਾ। ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁਕ ਕੇ ਜਾਇੰਟ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਲਗਾ ਦਿਤਾ। ਕੰਸਾਲੀਡੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਹਨ। ਰੀਹੈਬੀਲੀਟੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਵਿਚ ਬੇਇੰਤਹਾ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼ ਨੇ ਬੜੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਐਨੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰਜ਼ ਲਗਾਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਕੀ ਇਹ ਵੇਸਟਫੁਲ ਐਕਸਪੈਂਡੀਚਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ? ਕੀ ਪੰਜਾਬ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ]

ਸਟੇਟ ਹੈ ? ਬੰਬਈ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਇੰਡਸਟਰੀ ਤਾਂ ਐਥੇ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਥੇ ਤਾਂ ਐਨੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਰਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। (ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਗਰਗ ਵਲੋਂ ਵਿਘਨ) ਗਰਗ ਸਾਹਿਬ ਬੈਠੇ ਬੈਠੇ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਟੰਗ ਦਿਉ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਤੇ। ਉਹ ਬੜੀ ਮਦਦ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਠ ਕੇ ਵਧਾਈ ਵੀ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਯੂ. ਪੀ. ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਮੇਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਚ ਵੀ ਐਨੇ ਸੈਕ੍ਰੇਟਰੀਜ਼ ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨਹੀਂ ਹਨ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਐਨੇ ਰਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। **They are bigger States in area than the Punjab.** ਉਥੇ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਬਲਾਕਸ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਨ ਪਰ ਅਫਸਰ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮਲਟੀਪਲੀਕੇਸ਼ਨ ਆਫ ਜਾਬਜ਼ ਐਨੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਗੌਰਮਿੰਟ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਬਜ਼ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣਾ ਬੜਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਸ਼ਿਮਲੇ ਤੋਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਆਏ ਤੇ ਹੁਣ ਫਿਰ ਸ਼ਿਮਲੇ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਰੂਲਿੰਗ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਐਨਾ ਤੂਫਾਨ ਉਠਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਦਫਤਰ ਸ਼ਿਮਲੇ ਕਿਉਂ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਹਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਮਰ ਵਿਚ ਸ਼ਿਮਲੇ ਜਾਇਆ ਕਰਾਂਗੇ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗਰੀਬਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਖਾਣ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰੋ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਗਰੀਬ ਭੁਖਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਮੀਟਿੰਗ ਕਰਨਗੇ ਤੇ ਡਲਹੌਜ਼ੀ ਜਾਣਗੇ, ਸ਼ਿਮਲੇ ਜਾਣਗੇ। ਕੈਬਿਨਿਟ ਦੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਇਕ ਮਿਨਿਸਟਰ ਚਾਰ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਟੀ. ਏ. ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਤਨਖਾਹ, ਬਿਜਲੀ ਮੁਫਤ, ਪਾਣੀ ਮੁਫਤ, ਕੋਠੀ ਮੁਫਤ। ਜੇਕਰ ਸਾਰਾ ਹਿਸਾਬ ਲਗਾਉ ਤਾਂ 8 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਤਨਖਾਹ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਤੁਸੀਂ ਸਿਧੇ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਲੈ ਲੈਂਦੇ। ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਤਨਖਾਹ ਲਉ ਅਤੇ ਉਸ ਉਪਰ ਟੈਕਸ ਦਿਉ। ਮੈਂ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਪੋਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ ਤੁਸੀਂ ਬਿਲ ਲਿਆਉ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਤਨਖਾਹ ਲਉ, ਕੋਈ ਮੋਟਰ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਬਿਜਲੀ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਕੋਈ ਕੋਠੀ ਮੁਫਤ ਮਿਲੇਗੀ। ਤੁਸੀਂ 6, 7 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਟੀ. ਏ. ਦਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹੋ। ਬਾਕੀ ਗਲਾਂ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਉਹ ਪਰਸਨਲ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਹਿਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਮੇਰਾ ਸੈਂਟ੍ਰਲ ਪੁਆਇੰਟ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰੁਪਏ ਨੂੰ ਬਚਾ ਕੇ ਗਰੀਬ ਟੈਕਸ ਪੇਅਰਜ਼ ਨੂੰ ਰੀਲੀਫ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਬੈਠੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਵਧਾਈ ਕਿਸ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਹੋ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੂਬੇ ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰੋ, ਰਹਿਮ ਕਰੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਤੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੂਨ ਪਸੀਨੇ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨੂੰ ਨਾ ਲੁਟੋ, ਖੱਜਲ ਖਰਾਬ ਨਾ ਕਰੋ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਲ ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰੋ। ਆਪਣਾ ਖਰਚ ਘਟਾਓ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੀਲੀਫ ਦਿਉ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਰੋਟੀ ਖਾ ਸਕਣ। ਨਿਰਾ ਧਨਵਾਦ ਲੈ ਕੇ ਕੀ ਕਰਨਾ ਜੇ। ਜਿਹੜੇ ਭੁਖੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਦਿਉ।

ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਓਮ ਪ੍ਰਭਾ ਜੈਨ ਨੇ ਕੁਝ ਗਲਾਂ ਕਹੀਆਂ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਸਿਪਿਰਿਟ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕਹੀਆਂ ਸਨ ਜਿਹੜੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਮਝ ਲਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਤਾਂ ਡੀਬੇਟ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਗਲ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨਹੀਂ ਭੁਲ ਸਕਦੀ ਕਿ 75 ਫੀ ਸਦੀ ਤੋਂ 80 ਫੀ ਸਦੀ ਆਬਾਦੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਪਿੰਡ ਤਰੱਕੀ ਨਾ ਕਰਨਗੇ ਉਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਿਖੋ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੇ ਸਟੈਟਿਸਟਿਕਸ ਤਿਆਰ ਕਰੋ। ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਗੁਰਬਤ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਅਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ

ਦੂਰ ਕਰੋ। ਉਹ ਬੜੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਠੀਕ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਲੈਂਡ ਰੈਵਿਨਿਊ 450 ਲਖ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਗਲ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੀ ਰਿਕੁਐਸਟ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬੜੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਆਈਟਮ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਫ ਹੀ ਕਰ ਦਿਉ। ਇਸ ਰਕਮ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਤਰਕੀ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਫ ਹੀ ਕਰ ਦਿਉ। ਇਸ ਵਿਚ ਜਸਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਓਮ ਪ੍ਰਭਾ ਜੈਨ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਜਿਹੜਾ 30 ਸਟੈਂਡਰਡ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਿਆਰ ਰਖਿਆ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ 3,800 ਰੁਪਏ ਸਾਲਾਨਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਮਦਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। 3,800 ਰੁਪਏ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਵਾਲੇ ਉਪਰ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇੰਕਮ ਟੈਕਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦੇ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਵੀ ਲੈਂਡ ਰੈਵਿਨਿਊ ਨਹੀਂ ਲਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਤਾਂ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਲਈ ਵੀ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਲੈਂਡ ਰੈਵਿਨਿਊ ਵੀ ਉਹ ਤਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਕੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਲੈਂਡ ਰੈਵੀਨਿਊ ਦੀਆਂ ਰੀਪੋਰਟਾਂ ਪੜ੍ਹੋ ਜਦੋਂ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ ਅੰਦਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਰੈਸਟਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ, ਬੈਲ ਅਤੇ ਮੱਝਾਂ ਕੁਰਕ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਮਰਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਪਿੰਡ ਦੇ ਆਦਮੀ ਪਾਵਰਟੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਹਰੀਜਨ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਲੁਹਾਰ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਕਾਰਪੈਂਟਰ ਹੈ ਤੇ ਚਾਹੇ ਕਿਸਾਨ ਹੈ ਉਸ ਉਪਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਾਰਜ, ਸਰਚਾਰਜ, ਟੈਕਸ, ਚੁਲ੍ਹਾ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਟੈਕਸ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਬਾਈਸਿਕਲ ਟੈਕਸ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਜੁਤੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਉਪਰ ਵੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਟੈਕਸ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਇਕੋਨਮੀ ਵਿਚ ਫਿਟ ਹੋਏ ਹੋਏ ਸਨ ਲੇਕਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਇਕਨੋਮੀ ਨੂੰ ਸ਼ੈਟਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਉਖੇੜ ਕੇ ਰਖ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਹਾਲਤ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਕੋਈ ਸੜਕ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ। ਜਿਥੇ ਸਕੂਲ ਹਨ ਉਥੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਬਿਲਡਿੰਗਜ਼ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ। ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ, ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਮਨਿਸਟਰ ਤਾਂ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਛੱਪਰ ਹੇਠਾਂ ਬੈਠ ਕੇ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਕਰੋ, ਦਰਖਤਾਂ ਹੇਠ ਬੈਠਕੇ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਕਰੋ। ਕਹਿਣ ਦੇ ਲਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਲੇਕਿਨ ਗਲ ਤਾਂ ਜਾਇਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਜ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਮੁੰਡੇ ਡੰਗਰਾਂ ਦੀ ਤਰਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਸਬਸਿਡੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਜਿਹੜੇ ਪਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਬਸੀਡਾਈਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਕਿਹਾ ਇਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤਦ ਮਦਦ ਕਰਾਂਗੇ ਜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣਾ ਸਕੂਲ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਉ। ਇਹ ਕੀ ਹੈ ? ਕੀ ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪਰਸਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ?

ਐਨੀਮਲ ਹਸਬੈਂਡਰੀ ਦੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ। ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਇਕ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਮੈਡੀਕਲ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਵੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਕ ਚੀਫ ਮੈਡੀਕਲ ਆਫੀਸਰ ਹੋਇਆ ਕਰੇਗਾ, ਉਹ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਉਹ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰੇਗਾ, ਉਥੇ ਦੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮਾਤ ਨੂੰ ਵੇਖੇਗਾ। ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹਸਪਤਾਲ ਹੈ ਨਹੀਂ ਡਾਕਟਰ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਦਵਾਈਆਂ ਹੈ ਨਹੀਂ ਕੀ ਦੇਖੇਗਾ ਉਥੇ ਜਾਕੇ ? ਡਾਕਟਰ ਤੁਲਸੀ ਦਾਸ ਦੀ ਬੜੀ ਤਾਰੀਫ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਠੀਕ ਹੈ, ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ। ਮਗਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੁਦ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਡਾਕਟਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਨਾ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਔਰ ਨਾ ਦਵਾਈਆਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਹ ਚੀਫ ਮੈਡੀਕਲ ਅਫਸਰ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਾਕੇ ਕੰਮ ਵੇਖੇਗਾ ? ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਇਕ ਸੁਜੈਸ਼ਨ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦ ਤਕ ਡਾਕਟਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਮੋਬਾਈਲ ਡਿਸਪੈਂਸਰੀਜ਼ ਹੀ ਚਲਾ ਦਿਉ ਜਿਹੜੀਆਂ ਦਸ ਦਸ, ਵੀਹ ਵੀਹ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਸਰਵ ਕਰਨ। ਮਗਰ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਤੇ ਜੂੰ ਤਕ ਨਹੀਂ ਰੀਂਗਦੀ।

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ]

ਕੋਈ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਸੈਨੀਟੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ, ਐਨੀਮਲ ਹੈਲਥ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ, ਲੋ ਇਨਕਮ ਗਰੁਪ ਹਾਊਸਿੰਗ ਸਕੀਮ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਪਲੈਨਿੰਗ ਕਮੀਸ਼ਨ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪਲੈਨਿੰਗ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਪਲੈਨ ਹੀ ਬਣਾਉਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਬਣਾਉ ਕਿ ਫਲਡਜ਼ ਨਾਲ ਜਿਥੇ ਪਿੰਡ ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਨਵੇਂ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਮਕਾਨ ਬਨਾਉ। ਲੇਕਿਨ ਰੋਹਤਕ ਵਿਚ ਹੁਣ ਤਕ ਫਲਡ ਵਾਟਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹੁਣ ਤਕ ਇਹਤਿਆਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਿੰਦੀ ਰਿਜਨ ਵਿਚ ਹੈ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਰਿਜਨ ਵਿਚ। ਇਹ ਨਿਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਰਿਜਨ ਜਾਂ ਹਿੰਦੀ ਰਿਜਨ ਦੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਔਰ ਨਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹਿੰਦੀ ਰਿਜਨ ਨਾਲ ਡਿਸਕਿਰੀਮੀਨੇਸ਼ਨ ਹੋਵੇ। ਕੋਈ ਰੀਜ਼ਨ ਹੋਵੇ, ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਅਮੈਨੇਟੀਜ਼, ਪਹੁੰਚਾਏ ਆਰਡੀਨਰੀ ਨਿਸੈਸਿਟੀਜ਼ ਆਫ ਲਾਈਫ ਹਰ ਪਾਸੇ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਮਿਲਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰੂਰਲ ਏਰੀਆਜ਼ ਲਈ ਕੋਈ ਫੰਡ ਨਹੀਂ। ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਵਾਸਤੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਗਰਾਂਟਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਉਹ ਵਿਦਡਰਾ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਉਹ ਕਿਸ ਲਈ ਹੋਈਆਂ ? ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ। ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਜਾਣਦੇ ਨੇ ਕਿ ਯੂਨਾਈਟਿਡ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਕਾਲੇਜ ਵਿਚੋਂ ਜਦ ਕੋਈ ਗਰੇਜੂਏਟ ਬਣਕੇ ਨਿਕਲਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਇਕ ਦੋ ਦੋ ਮੁਰੱਬੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਲਾਇਲ-ਪੁਰ ਬਾਰੇ ਇਸ ਫੈਕਟ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਗਰੈਜੂਏਟ ਮਾਡਲ ਫਾਰਮਾਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸੀ ਔਰ ਆਪਣੀ ਨਾਲੇਜ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਨਮੂਨਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਅਸਾਂ ਇਥੇ ਐਗਰੀ-ਕਲਚਰਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵੀ ਬਣਾਈ ਹੈ, ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਕਾਲੇਜ ਵਿਚੋਂ ਗਰੈਜੂਏਟ ਵੀ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਪਰ ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਕਿਸੇ ਗਰੈਜੂਏਟ ਨੇ ਅਪਣੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਦਾ ਪ੍ਰੈਕਟੀਕਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ? ਕੀ ਤੁਸਾਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਾਲੇਜ ਦਾ ਅਗੇ ਵਿਸਤਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਫੈਸਿਲੀਟੀਜ਼ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ? ਜੇ ਇਨਸੈਂਟਿਵ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸੈਟਲ ਹੋਣ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਫਾਰਮਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਦਸਣ ਕਿ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਇੰਪਰੂਵਡ ਤਰੀਕੇ ਹਨ ? ਉਹ ਬਸ ਅਪਣੀ ਨਾਲੇਜ ਲੈਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਔਰ ਨਾ ਹੀ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਦੇਹਾਤੀਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਵਡੀ ਡਰਾਬੈਕ ਹੈ, ਖਰਾਬੀ ਹੈ। ਜਦ ਮੌਕਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਰਿਟੇਨਿੰਗ ਪਾਵਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰੋਡਿਊਸ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਨਿਕਲ ਕੇ ਘਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰਕਿਟ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਔਰ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਘਰ ਰਖ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਸਸਤੇ ਰੇਟ ਤੇ ਵੇਚਣ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਪਣੇ ਸਿਰੋਂ ਕਰਜ਼ਾ ਉਤਾਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਅਜਿਹਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿਰ ਕਰਜਾ ਨਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ। ਸਾਡੀਆਂ ਅਪਣੀਆਂ ਰੀਪੋਰਟਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਕਸਰੀਅਤ ਕਰਜ਼ੇ ਥਲੇ ਦਬੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮਿਸਾਲਾਂ ਤਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵਰਗੇ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਸਾਡੇ ਹਾਲਾਤ ਅਮਰੀਕਾ ਵਰਗੇ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਮੁਲਕ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਤਰੱਕੀ ਵਲ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਤਰੱਕੀ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਵੀ ਬੜੇ ਨੁਕਸ ਹਨ, ਪਾਣੀ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਫਿਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸੈਨੀਟੇਸ਼ਨ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ, ਡਰਟ ਹੈ, ਗੰਦਗੀ ਮਚੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਜ਼ਰਾ ਮਾਸਾ ਲਗਦੀ ਹੋਵੇ ਹੈਲਥ ਅਫਸਰ ਉਸ ਦਾ ਚਲਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਬਾਕੀਆਂ ਦੇ ਭਾਵੇਂ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਹੁੰਦਾ

ਰਹੇ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੀ ਡਰਟ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਡਰਟ ਨੂੰ ਰੀਮੂਵ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਬੰਦੋਬਸਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨੂੰ ਦੁਗਣਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਡਬਲ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗਲ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਬੜਾ ਅੱਛਾ ਮਕਸਦ ਹੈ। ਅਗਰ ਜੈਨੁਇਨ ਹਨ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਵਧਾਵਾਂਗੇ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਗਲ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਆਓ ਹੁਣ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜ਼ਰਾ ਐਗਜ਼ਾਮਿਨ ਤਾਂ ਕਰ ਲਈਏ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਪੂਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਐਲਾਨ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਕਿਧਰੇ ਲੋਕ ਇਸ ਭਲੇਖੇ ਵਿਚ ਨਾ ਪੈ ਜਾਣ ਕਿ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਕਣਕ 8 ਰੁਪਏ ਮਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਆਖਿਰ ਇਸ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਹਰ ਪਖ ਵਲੋਂ ਸੋਚੀਏ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਜਦ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਕੋਠੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਮਦਾਰੀ ਬੈਠਦਾ ਸੀ। ਜਦ ਸਕੂਲੋਂ ਆਉਂਦੇ ਸੀ ਵੇਖਦੇ ਸੀ ਕਿ ਮਦਾਰੀ ਨੇ ਇਕ ਕਬੂਤਰ ਪਕੜ ਲੈਣਾ, ਇਕ ਦੇ ਦੋ ਕਰ ਲੈਣੇ, ਦੋ ਦੇ ਤਿੰਨ।

ਕੁਝ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ : ਇਥੇ ਵੀ ਮਦਾਰੀ ਬੈਠਾ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਕਿ ਇਹ ਤਾ ਸਿਰਫ ਹੱਥ ਦੀ ਸਫਾਈ ਹੈ, ਕੋਈ ਜੰਤਰ ਮੰਤਰ ਨਹੀਂ। ਸੋ ਆਉ, ਇਸ ਨੂੰ ਐਗਜ਼ਾਮਿਨ ਕਰ ਲਈਏ ਕਿ ਕੀ ਵਾਕਈ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਡਬਲ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ?

ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਪ੍ਰੋਡਿਊਸ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਰੁਕਾਵਟ ਅਨਕੰਟਰੋਲੇਬਲ ਐਲੀਮੈਂਟ ਹੈ ਨੇਚਰ ਜਿਸ ਦੇ ਉਪਰ ਆਪ ਦਾ ਕੋਈ ਕੰਟ੍ਰੋਲ ਨਹੀਂ। ਕੁਹਰਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਕਤ ਸਿਰ ਮੀਂਹ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਹੜ੍ਹ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਾਟਰ ਲਾਗਿੰਗ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਉਤੇ ਨਾ ਤਾਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕੰਟ੍ਰੋਲ ਹੈ ਔਰ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚੋਂ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਪ੍ਰੋਡਿਊਸ ਨੂੰ ਡਬਲ ਕਰਨ ਦੇ ਲਫਜ਼ ਕਢੇ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਪਾਲਾ ਪੈ ਗਿਆ।

श्री मंगल सैन : काली ज़बान है ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਇਸ ਵਕਤ ਫਸਲ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰੁਪਏ ਵਿਚੋਂ ਚਾਰ ਆਨੇ ਜਾਂ ਛੇ ਆਨੇ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਮਾਰੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਲੋਕ ਧੋਖੇ ਵਿਚ ਨਾ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣ ਕਿ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਕਣਕ ਖੂਬ ਮਿਲ ਜਾਏਗੀ। ਕਿਤਨੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਹੈ ਕਿ ਖੂਨ ਪਸੀਨਾ ਇਕ ਕਰਕੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਖੇਤ ਵਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੇਠ ਹਾੜ੍ਹ ਦੀਆਂ ਗਰਮੀਆਂ ਔਰ ਕੜਾਕੇ ਦੀ ਸਰਦੀ ਦੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਕਢਦਾ ਹੈ ਇਹ ਆਸ ਰਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫਸਲ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਪਰ ਐਸੀ ਮੁਸੀਬਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਵਾਲੇ 30 ਮਣ ਦੀ ਪ੍ਰੋਡਿਊਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਔਰ ਇਥੇ ਸਿਰਫ 13 ਮਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਹੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ ? ਪਹਿਲੀ ਗਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਸਾਡੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਉਹ ਐਕਸਪਲਾਇਟ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਮੁਦਤਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਇਕ ਐਗਰੀ-ਕਲਚਰਲ ਦੇਸ਼ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਐਗਜ਼ਾਸਟ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਕੀ ਇਥੋਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਵਰਜਿਨ ਲੈਂਡ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ। ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ, ਲਾਇਲ-ਪੁਰ ਵਿਚ ਹੀ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਦੂਜੀ ਗਲ ਇਕਨਾਮਿਕ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਲ ਧਿਆਨ ਕਰਦੇ ਨੇ ਉਹ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਭੁਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਥੇ 60,000 ਏਕੜ ਦਾ ਇਕ ਇਕ ਫ਼ਾਰਮ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ]

ਹੈ ਜਿਥੇ ਟਰੈਕਟਰ ਚਲਦੇ ਹਨ, ਥਰੈਸ਼ਰ ਚਲਦੇ ਹਨ। ਫਰਟੇਲਾਈਜ਼ਰ ਉਥੇ ਨਿਹਾਇਤ ਚੀਪ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਜਿਹੜਾ ਕਲਟੀਵੇਟਰ ਹੈ ਉਸ ਲਈ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਬਰੇਨ। ਕੈਪੀਟਲ ਵੀ ਉਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਇਟੈਲੀਜੈਂਸ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਇੰਡਸਟਰੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਫਿਜ਼ੀਕ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਦੇ ਸਕੋਗੇ ਚੀਪ ਫਰਟੇਲਾਈਜ਼ਰ ? ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਵਿਜੀਲੈਂਸ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦੀ ਇਕ ਰੀਪੋਰਟ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ—

> **Loans amounting to Rs. one crore and ten lakhs for fertilizers were given under fictitious names or to those who have no capacity to pay.**

ਇਕ ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੁਪਏ ਦਾ ਲੋਨ ਫਿਕਟੀਸ਼ੀਅਸ ਨਾਵਾਂ ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿਹੜੇ ਹੁਣ ਮਿਲਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਜਿਹੜੇ ਅਸਲ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਦਾਰ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਜਿੱਥੇ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਕਿਵੇਂ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਖ ਵਿਚ ਵੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ?

ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਡਿਊਸ ਕਿਉਂ ਵਧੀ ? ਉਥੇ ਇਕ ਏਕੜ ਵਿਚ 250 ਪੌਂਡ ਫਰਟੇਲਾਈਜ਼ਰਜ਼ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ 250 ਪੌਂਡ ਫਰਟੇਲਾਈਜ਼ਰ ਫੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹੋ ? ਹੈ ਇਤਨਾ ਫਰਟੇਲਾਈਜ਼ਰ ਅਪਣੇ ਪਾਸ ਦੇਣ ਲਈ ? ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਦੋ ਦੋ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ ਉਹ ਐਨਾ ਫਰਟੇਲਾਈਜ਼ਰ ਐਨੀ ਭਾਰੀ ਕੀਮਤ ਤੇ ਖਰੀਦ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਜਿਸ ਉਤੇ ਅਜ ਕਲ ਤੁਸੀਂ ਦਿੰਦੇ ਹੋ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਮੁਫਤ ਦਿਉਗੇ, ਬਿਜਲੀ ਮੁਫਤ ਦਿਉਗੇ ? [5.00 p.m.] ਮਕੈਨੀਕਲ ਐਪਲਾਇੰਸਿਜ਼ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਫਾਰਮ ਛੋਟੇ ਨੇ। ਕੀ ਦੋ ਮਰਲੇ, 4 ਮਰਲੇ ਜਾਂ ਕਨਾਲ ਦੋ ਕਨਾਲ ਦੇ ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਟਰੈਕਟਰ ਚਲਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਨੇ ? ਨਹੀਂ ਚਲਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਫਾਰਮਿੰਗ ਨਾਲ ਚਲਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਨੇ। ਪਰ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਫਾਰਮਿੰਗ ਤਾਂ ਰੂਸ ਵਿਚ ਵੀ ਫੇਲ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਇਹ ਕਾਪੀ ਕਰ ਕੇ ਇਥੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ......

Minister for Planning and Public Works: That is the collective farming.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਹਾਲੇ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਫਾਰਮਿੰਗ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਔਰ ਜੇਕਰ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਸਿਰ ਤੁੜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਾਲਾਨ ਕਰਾਇਆ ਕਰਨਗੇ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਫਾਰਮਿੰਗ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਇਸ ਲਈ ਲੋਕ ਤਿਆਰ ਹੋਣ, ਮਗਰ ਲੋਕ ਹਾਲੇ ਇਸ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਔਰ ਨਾ ਹੀ ਛੇਤੀ ਕੀਤੇ ਤਿਆਰ ਹੋਣਗੇ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਲੋਕ ਇਸ ਲਈ 50 ਸਾਲ ਹੋਰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਚਿਰ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਕੇ ਭੁਖਾ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ? ਹੁਣ ਵੀ ਬਾਹਰੋਂ ਵ੍ਹੀਟ ਇੰਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਤਨਾ ਚਿਰ ਤਕ ਫਾਰਿਨ ਵ੍ਹੀਟ ਲਿਆਂਦੇ ਰਹੋਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਲਈ ਇਕ ਹਾਈ ਪਾਵਰਡ ਐਗਰੇਰੀਅਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਬਣਾਵੋ ਜਿਹੜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅਗਜ਼ੈਮਿਨ ਕਰੇ। ਇਕ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਦੇਖੇ ਕਿ ਸੀਲਿੰਗ ਦਾ ਈਫੈਕਟ ਪਰੋਡਿਊਸ ਤੇ ਕੀ ਪਿਆ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਚੀਜ਼ ਉਹ ਇਹ ਐਗਜ਼ੈਮਿਨ ਕਰੇ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਮੀਨਜ਼ ਹਨ, ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪਰੋਡਕਸ਼ਨ ਵਧ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਵਧ ਸਕਦੀ। ਅਗਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਐਗਜ਼ੈਮਿਨ ਕਰਨ

ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਹਾਈ ਪਾਵਰਡ ਐਗਰੇਰੀਅਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾਓਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਲਈ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਨੂੰ ਵਾਰਨਿੰਗ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਾਡੇ ਇਹੋ ਵਸੀਲੇ ਰਹੇ ਤਾਂ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਵਧੇਗੀ । ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਕਹਿ ਕੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਸੀਲਿਆਂ ਨਾਲ ਪੈਦਾਵਾਰ ਡਬਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਸਾਨੂੰ ਧੋਖੇ ਵਿੱਚ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸੀਲਿੰਗ ਦੀ ਵਜਾਹ ਨਾਲ ਪੈਦਾਵਾਰ ਅਗੇ ਨਾਲੋਂ ਘਟੀ ਹੈ, ਵਧੀ ਨਹੀਂ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਾਡਾ ਪੜੋਸੀ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਉਥੇ 200 ਤੋਂ 300 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਸੀਲਿੰਗ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ । ਜੇ ਇਤਨੀ ਸੀਲਿੰਗ ਰਖੀ ਜਾਵੇਗੀ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਕੈਨੀਕਲ ਐਪਲਾਇੰਸਿਜ਼ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ ਔਰ ਉਹ ਅਪਣੀ ਪਰੋਡਿਊਸ ਮਾਰਕਿਟ ਵਿਚ ਲਿਆ ਸਕਣਗੇ ਔਰ ਮੁਲਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕਣਗੇ।

ਫਿਰ ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਰਕਟਿੰਗ ਐਕਟ ਸਾਥੋਂ ਅਮੈਂਡ ਕਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਮਾਰਕਟਿੰਗ ਬੋਰਡ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸ਼ਿਮਲੇ ਤੋਂ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਲਿਆ ਕੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਬੋਰਡ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਪਰੋਡਿਊਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਸ਼ਿਮਲੇ ਤੋਂ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਲਿਆ ਕੇ ਉਸਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਬਹੁਤ ਗਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। 28.11.1963 ਨੂੰ ਇਹ ਐਕਟ ਅਮੈਂਡ ਹੋਇਆ ਔਰ ਜਿਹੜਾ ਲਾ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਥਲੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਜਿਹੜੇ ਰੂਲਜ਼ ਸਨ ਉਹ ਹਾਲੇ ਤਕ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ ਹਾਲਾਂਕਿ ਐਕਟ ਦੇ ਅਮੈਂਡ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਉਹ ਨੈਚਰੂਲੀ ਐਬਰੋਗੇਟ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣੇ ਨੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਮਾਰਕਟਿੰਗ ਦਾ ਡਾਈਰੈਕਟਰ ਮੁਕਰਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਰੂਲ ਨਵੇਂ ਨਾ ਬਣਨ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਨਵੰਬਰ 1963 ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਹਾਲੇ ਤਕ ਉਸ ਐਕਟ ਦੇ ਰੂਲ ਬਣਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਮੇਰਾ ਇਲਮ ਹੈ ਉਸ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਰੂਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਜਿਹੜੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਹਨ, ਉਹ ਸ਼ਿਮਲੇ ਤੋਂ ਰੂਲ ਲੈ ਆਏ ਸਨ ਪਰ ਸ਼ਿਮਲੇ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਦੋ ਕਿਸਮ ਦੇ ਰੂਲ ਹਨ, ਇਕ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਨ ਔਰ ਦੂਜੇ ਹਿਮਾਚਲ ਦੇ ਹਨ ਔਰ ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਵਿਹਲਾ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਔਰ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੇਖਦੇ ਪਏ ਨੇ ਕਿ ਚੇਅਰਮੈਨ ਤੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਵਿਚ ਲੜਾਈ ਚਲੇ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਵਿਚਾਰਾ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰ ਹੈ ਉਹ ਲੜਾਈ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਐਫੋਰਡ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਦਬ ਕੇ ਚੁਪ ਕਰ ਕੇ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਫਿਰ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਡ ਸੀਡਜ਼ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਪਰੋਡਕਸ਼ਨ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਉਸ ਹਾਈ ਪਾਵਰਡ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਵੀ ਐਗਜ਼ਾਮਿਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੀਡ ਫਾਰਮਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਘਾਟਾ ਪਏ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਲਟੀਵੇਟਰਜ਼ ਨੂੰ ਕੀ ਸੀਡ ਦੇਣੇ ਹਨ। ਸੀਡ ਫਾਰਮ ਅਸੀਂ ਖਰੀਦੇ, ਜਿਤਨੇ ਸਾਡੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸੀ, ਜਿਤਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਪਲਸ ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ ਉਹ ਸੀਡ ਫਾਰਮਾਂ ਵਾਸਤੇ ਖਰੀਦ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਰਪਲਸ ਜ਼ਮੀਨ ਪਤਾ ਹੈ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿ ਲੋਕ ਕਿਹੜੀ ਛਡਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਛਡਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੈੜੀ ਤੋਂ ਭੈੜੀ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਅਸੀਂ ਸੀਡ ਫਾਰਮਾਂ ਲਈ ਖਰੀਦ ਲਈ ਤਾਂ ਕਿਤਨੇ ਚੰਗੇ ਬੀਜ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫਾਰਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਰੋਡੀਊਸ ਕਰਨ ਦੀ ਆਸ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਤਨੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਸੀਡ ਫਾਰਮਾਂ ਲਈ ਖਰੀਦ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਜਾਂ ਬੰਜਰ ਹਨ ਜਾਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਕੰਮੀਆਂ ਹਨ ਔਰ ਜਿਥੇ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਟੈਨੈਂਟਸ ਨੂੰ 200 ਰੁਪਏ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਮਿਲਣੀਆਂ ਸੀ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਜ਼ਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਖਰੀਦ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਤਨੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਭੈੜੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਸਨ ਉਹ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ]

ਸੀਡ ਫਾਰਮਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਰੀਦ ਲਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਕੀ ਇਲਾਜ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਥੇ ਮੈਜਾਰਿਟੀ ਹੈ ਔਰ ਮੈਜਾਰਿਟੀ ਜੋ ਚਾਹਵੇ ਉਹ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਦਸ ਦੇਣਾ ਔਰ ਉਹ ਮੈਂ ਦਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਜੇ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ ਤਾਂ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਇਹ ਲਿਖ ਕੇ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮਨਿਸਟਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਔਰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਲੈਣੀ ਹੈ ਔਰ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮਨਿਸਟਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨੇ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਆਰਡਰ ਦੇ ਦਿਓ। ਜਿਥੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਹੋਣ ਉਥੇ ਚੰਗੇ ਸੀਡ ਪੈਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਚਲਾਣ ਦਾ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਮਕਸਦ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਕੀ ਇਹ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ? ਕੀ ਇਹ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਨੂੰ ਚਲਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ? ਨਹੀਂ ; ਇਹ ਤਾਂ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਔਰ ਡਿਕਟੇਟਰਸ਼ਿਪ ਲਿਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਗਰ ਡਿਕਟੇਟਰਸ਼ਿਪ ਲਿਆਣੀ ਹੈ ਤਾਂ.. .. ..

Deputy Speaker : How much more time will the hon. Leader of the Opposition take ?

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ: ਬਸ ਜੀ ਥੋੜਾ ਚਿਰ ਮੈਂ ਹੋਰ ਲਵਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਕੁਝ ਸਜੈਸ਼ਨ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਇੰਪਲੀਮੈਂਟਸ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਬਣਵਾਓ। ਇਹ ਕੰਮ ਵੀ ਉਹ ਆਦਮੀ ਕਰਦੇ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਬਸਿਡੀਜ਼ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਪਲਾਉ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਹੁਣ ਹਨ, ਜੇ ਉਹ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨ ਸਾਰਾ ਪਲਾਉ ਚੁਕ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਪਲਾਉ ਤੁਸੀਂ ਸਟੈਂਡਰਡਾਈਜ਼ ਕਰ ਦਿਓ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਪਲਾਉ ਚੁਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ। ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਜਿਥੇ ਸਾਰੇ ਇੰਪਲੀਮੈਂਟਸ ਬਣਨ ਔਰ ਛੋਟੇ ਟਰੈਕਟਰ ਵੀ ਬਣਨ। ਚੌਧਰੀ ਮੁਖਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਗਲ ਠੀਕ ਆਖੀ ਹੈ ਕਿ ਟਰੈਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਕਿਥੇ ਚਲਾਣਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਜ਼ਮੀਨ ਹੀ ਥੋੜੀ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ। ਉਹ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਦੀਆਂ ਛਤਾਂ ਤੇ ਚਲਾ ਲੈਣਗੇ।

ਫਿਰ ਪੈਸਟ ਕੰਟਰੋਲ ਦਾ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ। ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਪਰੋਡਿਊਸ ਨੂੰ ਮਾਰਕਿਟ ਵਿਚ ਬੇਚਣ ਦਾ ਕਿਸਾਨ ਪਾਸ ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਮਾਰਕਿਟਿੰਗ ਦੇ ਐਰੇਂਜਮੈਂਟ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਰੋਡਿਊਸ ਘਾਟੇ ਤੇ ਨਾ ਵੇਚਣੀ ਪੈਂਦੀ। ਇਕਨਾਮਿਕ ਇਨਕੁਆਇਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਦਸੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਕਣਕ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ 14 ਰੁਪਏ ਮਣ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਵੇਚਦਾ ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਅਪਣੀ ਲਾਗਤ 15.57 ਰੁਪਏ ਫੀ ਮਣ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਔਰ ਉਸ ਵਿਚ ਉਹ ਅਪਣੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਟਬਰ ਦੀ ਮੇਹਨਤ ਨਹੀਂ ਗਿਣਦਾ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਸਰਵਿਸ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵਜ਼ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਮੋਟੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੈਬਿਟ ਹੈ ਖਾਣ ਦੀ ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਚੇਂਜ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਲੇਬਰਰ ਹੈ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਕਣਕ ਖਾਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਔਰ ਇਕ ਵਡਾ ਆਦਮੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਅਸੀਂ ਬੈਠੇ ਹਾਂ, ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਕਣਕ ਖਾਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਮੁਰਗੇ ਖਾ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਅੰਡੇ ਖਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ਔਰ ਜੋ ਮਛੀਆਂ ਟੋਬ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਛੋੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ ਉਹ ਖਾ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਪੋਲਟਰੀਆਂ ਵੀ ਮਹਿਕਮਾ ਇੰਡਸਟਰੀ ਪਾਸ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਨੇ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਵਿਚ ਕੀ ਹਿਕਮਤ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਖਾਓ ਔਰ ਕਮ ਅਜ਼ ਕਮ ਕਣਕ ਗਰੀਬਾਂ ਲਈ ਛਡ ਦਿਉ। ਤੁਸੀਂ ਦੇਖੋ ਪਿਗਰੀ ਹੈ, ਮਛੀਆਂ ਹਨ, ਅੰਡੇ ਹਨ, ਕੁਕੜੀਆਂ ਹਨ। ਜਦ ਇਤਨਾ ਕੁਝ

ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਖਾਣ ਨੂੰ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਗਰੀਬ ਲੇਬਰਰ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਭੁੱਖੇ ਮਾਰਦੇ ਹੋ, ਉਸ ਬੇਚਾਰੇ ਨੂੰ ਕਣਕ ਖਾਣ ਦਿਉ। ਫਿਰ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਚੰਗੀਆਂ ੨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕੁਕ ਕਰਨ ਲਈ ਹਾਸਪੀਟੈਲਟੀ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਵੀ ਹੈ। ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ੨ ਨਾਲ ਗਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸੀ। ਬਸ ਫਿਰ ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਬਣਿਆ ਹੀ ਪਿਆ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਸਵਾਲ ਹੀ ਹਲ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਇਸ ਮੁਲਕ ਦੇ। ਬਾਕੀ ਡਬਲ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਰ ਹੀ ਲੈਣੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਬੂਤਰ ਦੀ ਗਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਬਲਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਹੋਰ ਵੀ ਬੜੇ ਤਰੀਕੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋ ਇਥੇ ਬੈਠੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਤਰਨਤਾਰਨ ਦੀ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਕਣਕ ਆ ਗਈ ਉਹ ਉਥੇ ਦੀ ਮਾਰਕਿਟ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿਚ ਲਿਖ ਲੈਣੀ ਹੈ। ਪਰ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਉਸੇ ਕਣਕ ਨੂੰ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਵੇਚਣ ਦੀ ਥਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹੀ ਕਣਕ ਉਥੇ ਵੀ ਲਿਖੀ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਆਪੇ ਦੁਗਣੀ ਹੋ ਗਈ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹਨ। ਹਾਲੇ ਫੂਡ ਟ੍ਰੇਡਿੰਗ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਣਕ ਮਿਲਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਣੀ ਹੈ ਸਸਤੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਲੈਕਮਾਰਕਿਟ ਵਿਚ ਲਖਨਊ ਵੇਚਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਕੰਮ ਬਸ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਹੀ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜ਼ਰਾ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ ਰਹੋ।

ਫਿਰ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਚਲਾਇਆ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਲਈ ਪੈਸਾ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਮੁਲਕ ਦੇ 75 ਫੀ ਸਦੀ ਲੋਕ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਮੁਲਕ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗੇ ਵਧ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੁਝ ਕਰਨ ਲਗੇ ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਕਿਉਂ ਖੋਹ ਲਈਆਂ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੰਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਚਲਿਆ। ਇਹ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਦੇ ਬੜੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਮਗਰ ਲਗੇ ਹੋਏ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਐਸਟੈਬਲਿਸ਼ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ੨ ਕੇ ਦਰੁਸਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਜ਼ੈਲਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਫੈਦਪੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਝੂਠੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦੇਣ ਲਈ ਐਪੁਆਇੰਟ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ, ਆਪ ਵੀ ਨੈਸ਼ਨਲ ਮੂਵਮੈਂਟ ਵਿਚ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹੋ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਖਿਲਾਫ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਝੂਠੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਪੰਚਾਇਤ ਰਾਜ ਬਣਨ ਨਾਲ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਦੇ ਕਾਨਸ਼ਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਸੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਬੜੀ ਖਰਾਬੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣੇ। ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸੀ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤ ਰਾਜ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਵੇ ਪਰ ਹੁਣ ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਪੰਚ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨੇਗਾ, ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਦੀ ਮੰਨੇਗਾ ਜੋ ਕਿ ਝੂਠੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦੇਵੇਗਾ। ਫਿਰ ਰੀਜ਼ਨ ਇਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੇ ਜੂਡੀਸ਼ਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹੀ ਹੈ? The Panchayats have to perform both executive as well as judicial functions. ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਗਲ ਹੋਇਆ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜ਼ੈਲਦਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪ ਥਾਣੇ ਚਲਾ ਜਾਇਆ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਝੂਠੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਦਿਆ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਪੋਸਟਾਂ ਮੁੜਕੇ ਬਣਾਈਆਂ ਹੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਚਲਣ ਦੇਣੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਐਡਵਾਇਜ਼ਰੀ ਕਮੇਟੀ ਤੋੜੀ ਗਈ ਸੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਕੁ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਪੋਸਟਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣੀਆਂ। ਮੈਂ ਜ਼ਰਾ ਹੁਣ ਦਸ ਦਿਆਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਫੰਡਜ਼ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਕਿੰਨੇ 2 ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 370 ਲਖ ਰੁਪਏ ਰਾਜਸਥਾਨ ਵਿਚ 1041 ਲਖ,

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ]

ਉੜੀਸਾ ਵਿਚ 870 ਲਖ ਤੇ ਮੈਸੂਰ ਵਿਚ 619 ਲਖ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਘਟ ਰਕਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਿੰਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ।

Deputy Speaker : Kindly wind up.

Sardar Gurnam Singh : I am finishing. ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਪ੍ਰੌਜੈਕਟਸ ਦੇ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ੍ਰੀ ਡੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਉਂ ਮਾਲੂਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਦਾ ਗਲਾ ਘੁਟਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ:

> "It has been alleged that allocation of funds to Panchayat Raj institutions in Punjab by way of grants is far less than allocations made to these institutions by State Governments in Rajasthan, Orissa and Mysore where the rural population is almost comparable to the rural population in Punjab."

It is further reported in the Tribune of 15th December, 1963 that—

> "It has been pointed out that Panchayat Samitis of Post Stage II Blocks have been allotted only about Rs 65,000 (Rs 45,000 for staff and about Rs 20,000 for loans) while according to the pattern laid by the Government of India each of such blocks should have been allotted at least Rs 1,30,000.
>
> The Panchayat Department, it was disclosed, had submitted a memorandum to the Council of Ministers to stress that a sum of Rs 48 lakhs was required annually as grants to enable Panchayat Samitis to balance their budgets. But only a sum of Rs 13,56,000 was given to 226 Samitis in the State which worked out to Rs 6,000 per Samiti."

ਇਹ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਹੁਤ ਮਦਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਹੁਣ ਹਰੀਜਨ ਵੈਲਫੇਅਰ ਦੀ ਗਲ ਲਉ। ਜਿੰਨੀ ਧੂੜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਪਾਈ ਹੈ ਔਰ ਬੜੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਪਾਈ ਹੈ, ਉਨੀ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਪਾਈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਵਧਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਇਹੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਰਗੜਾ ਲਾਇਆ ਹੈ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੌਰਮੈਂਟ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਫੇਲ ਹੁੰਦੀ। ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਕਿ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਮਿਲੇਗੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਲੈਂਡਹੰਗਰ ਕ੍ਰੀਏਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜੋ 386 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਮਕਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਉਹ ਵੀ ਦਬ ਲਿਆ ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਕਿ 10 ਕਰੋੜ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਖਰਚਾਂਗੇ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕਿਹੜੀ ਗਰੰਟੀ ਹੈ ਕਿ ਉਦੋਂ ਤਾਂਈਂ ਇਹ ਇਥੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਫਿਰ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਸਰਪਲਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣੀ ਹੈ ਤੇ ਸਰਪਲਸ ਜ਼ਮੀਨ ਉਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਭੈੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਹ ਬੰਜਰ ਜ਼ਮੀਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਬੰਜਰ ਸੀ ਜਿਸ ਤੇ ਜਟ ਵੀ ਕਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਜੋਕਿ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਦੋ ੨ ਏਕੜ ਦੇ ਕੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਪੇਂਡੂ ਭਰਾ ਵੀ ਇਸ ਚਾਲ ਵਿਚ ਫਸ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਭੁਖੇ ਮਰਦੇ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਕਾਹਦੀ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹੋ। ਫਿਰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਐਕਸਪਲਾਇਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੇਚਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਬਾਰੇ ਹੀ ਇਹ ਬਹੁਤਾ ਸ਼ੋਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਸੀ ? 14 ਤਰੀਕ ਦੇ ਉਪੀਨੀਅਨ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

> "writing in 1936, Mr. Jawaharlal Nehru drew a pointed distinction between Socialism and 'Gandhiji's ideals", his own hopes of moving the Mahatma to the Left and his acceptance of failure :

'He had always listened patiently to whatever I had to say, and had made ever effort to meet my wishes. This had, in deed, led me to think that perhaps some colleagues and I could influence him continuously in a socialist direction, and he had himself said that he was prepared to go step by step as he saw his way to do so. It seemed to me almost inevitable tnen that he would accept the fundamental socialist position...........'

"as I saw no other way out from the violence and injury and waste and misery of the existing order. He might disagree about the methods but not about the ideal. So I thought then (1931) but I realise now that there are basic differences between Gandhiji's ideals and the socialist objective."

This is what Pandit Ji said. The name of Mahatma Ji, the Father of the Nation, is so much misused by the party that it has become scandalous (Voices from the Opposition : shame, shame)

ਮੈਂ ਇਹ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਹੈ ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕਿਸੇ ਦੋਸਤ ਨੇ ਵੀ ਅੱਜ ਤਾਈਂ ਇਸ ਤੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਤਕਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਸਵਾਏ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦੇਣ ਦੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ। ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਤੋਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਆਦਮੀ ਇਕ ਜੈਸਾ ਹੋਵੇਗਾ ? ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ਰਾਏ ਮੁਆਸ਼ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਣਗੇ ? ਜਾਂ ਇਹ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਿਤਨਾ ਵੀ ਕੋਈ ਦੇ ਸਕੇ ਉਤਨਾ ਉਸ ਤੋਂ ਲੈ ਲਓ ਅਤੇ ਜਿਤਨਾ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਵੇ ਉਤਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਓ। ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਤਰੀਕਾ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ ਉਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਸੋਸਾਇਟੀ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੁਖ ਦੂਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਫੇਰ ਮੁਲਕ ਦੀ ਡੀਵੈਲਪਮੈਂਟ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਏਥੇ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਇਕ ਦੋ ਦੋ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਾਵਰਟੀ ਡਿਸਟਰੀਬਿਊਟ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਫੇਰ ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕਿਵੇਂ ਅਤੇ ਕਿੱਦਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਹੈ। ਕੀ ਅੰਡੇ, ਮੁਰਗੀਆਂ ਅਤੇ ਸੂਰ ਪਾਲਣ ਦਾ ਨਾਉਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਹੈ ? ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਝਿਜਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਭੁਵਨੇਸ਼ਵਰ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦਾ ਹਥੌੜਾ ਵੱਜਿਆ ਹੈ ਇਹ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਵਜਿਆ ਹੈ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਜਿਹੜਾ ਨਾਹਰਾ ਉਥੇ ਲਾਇਆ ਉਹ ਇਹੋ ਸੀ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਐਗਰੇਰੀਅਨ ਰੀਫਾਰਮਜ਼ ਕਰੋ ਹੋਰ ਸਭ ਕੰਮ ਰਹਿਣ ਦੇਓ। ਕੋਈ ਇੰਡਸਟਰੀ ਤੇ ਹਥ ਨਾ ਪਾਓ, ਕੋਈ ਫੈਕਟਰੀ ਨੂੰ ਨੈਸ਼ਨੇਲਾਈਜ਼ ਨਾ ਕਰੋ ਪਰ ਇਹ ਹਥੌੜਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੀ ਵਜਣਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਇਹ ਸੈਂਟਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਵਜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਦੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਮਾਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਇਹ ਫੈਲਾਉਣ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਹਨ ? ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਦਾ ਦੌਰ ਦੌਰਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਵਿਜੀਲੈਂਸ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦੀਆਂ ਰੀਪੋਰਟਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਏਥੇ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਦੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹੱਦ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਦਿਆਨਤਦਾਰ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਬਦ ਦਿਆਨਤਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆਰਾਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਸ਼ੈਲਟਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਬਿਨਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਾਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਇਨਕੁਆਇਰੀ ਹੈ, ਜੋ ਕੁਝ ਏਥੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਡੀਟੇਲ ਤੁਸੀਂ ਰੋਜ਼ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਇਹੋ ਮਨਸ਼ਾ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਇਨਕੁਆਇਰੀ ਹੋਵੇ ਪਰ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਇਹ ਪਬਲਿਕ ਹੋਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਕੁਝ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ]

ਇਹ ਗੱਲ ਏਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਵਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਏਥੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੁਕ ਜਾਣੀ, ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਪਾਰਟੀਜ਼ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀਆਂ ਡੀਟਰਮਿੰਡ ਹਨ ਕਿ ਐਸੇ ਆਦਮੀ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਇੰਡਲਜ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਸ ਖੁਸ਼ ਫਹਿਮੀ ਵਿਚ ਨਾ ਰਹਿਣ ਕਿ ਮਹਿਜ਼ ਇਹੋ ਇਨਕੁਆਰੀ ਹੋਣੀ ਹੈ, ਇਨਕੁਆਇਰੀਜ਼ ਹੋਰ ਵੀ ਹੋਣੀਆਂ ਹਨ, ਦਾਸ ਇਨਕੁਆਇਰੀ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ, ਦੂਸਰੀਆਂ ਅਜੇ ਆਉਣੀਆਂ ਹਨ । ਇਹ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਪੱਕਾ ਇਰਾਦਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇਕ ਪਬਲਿਕ ਦੇ ਇੰਟਰੈਸਟ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਰੂਲਿੰਗ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਇੰਟਰੈਸਟ ਦੀ ਇਹੋ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚੰਗੇ ਆਦਮੀ ਅੱਗੇ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ। ਪਰ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਏਧਰੋਂ ਓਧਰ ਲੈ ਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਦੀ ਹਦ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਪੈਪਸੂ ਗੌਰਮੈਂਟ ਵਿਚ ਇਕ ਦੋ ਆਦਮੀ ਓਧਰੋਂ ਏਧਰ ਆਏ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਾਈਮ ਮਨਿਸਟਰ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਬੜਾ ਰੋਸ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਗੱਲ ਹੈ ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਵਿਚ ਕਿ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਛਡ ਕੇ ਦੂਸਰੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾਵੇ। ਅਸੀਂ ਅਜ ਕੀ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲੜੇ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਕਾਮਿਆਬ ਹੋਏ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਆਈਡੀਆਲੋਜੀ ਨੂੰ ਰੀਜੈਕਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਅੱਜ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਬੈਂਚਾਂ ਤੇ ਜਾ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਲਾਲਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕੀ ਕੁਝ ਕੀਤਾ, ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਡੀਟੇਲ ਵਿਚ ਬਹੁਤਾ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਕੀਤਾ ਇਹ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਸ਼ਾਇਆਂ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਂ ਨੂੰ 8 ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤਾਈਂ ਐਡਮਿਟ ਤੱਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੀਡਰਾਂ ਦੀ । ਜੇਕਰ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹਟ ਸਕਦੀ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਹਰ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਹੋਣੀ ਹੈ । ਇਹ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਕਾਗਜ਼ੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹਟਣੀ ਇਹ ਤਾਂ ਐਕਸ਼ਨ ਨਾਲ ਹਟਣੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਰੂਲਿੰਗ ਪਾਰਟੀ ਕੋਈ ਐਕਸ਼ਨ ਲੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਹਟ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਰੂਲਿੰਗ ਪਾਰਟੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਜਾ ਕੇ ਦਾਵਤਾਂ ਖਾਂਦੀ ਹੈ, ਚਾਹਾਂ ਪੀਂਦੀ ਹੈ, ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬਿਜ਼ਨੈਸ ਚਲਾਉਂਦੀ, ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸੇ ਰਖਾਉਂਦੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਨਾਉਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਹੀ ਹੋਣ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਭੁਲੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇਹ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਹਨ, ਮੈਂ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵਾਰਨਿੰਗ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਧਿਆਨ ਰਖਣ ।

उपाध्यक्षा : सब मैम्बर साहिबान से मेरी यह दरखास्त है कि अब तक जो गवर्नर्ज़ ऐड्रैस पर बोल चुके हैं वह बोलने की कोशिश न करें। इस के साथ अगर हाउस की यह राय हो कि क्वैस्चन आवर सस्पेंड कर दिया जाये तो कल एक घंटा और बजट पर बहस के लिये मिल जायेगा। (I would request the hon. Members who have already spoken on the Governor's Address not to rise for speaking. Moreover, if it is the sense of the House, the question hour may be dispensed with to-morrow. In this way one hour more will be available for discussion on the budget.)

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਐਸਚਨ ਆਵਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

उपाध्यक्षा : तो क्या यह हाउस की राय है कि question hour suspend कर दिया जाये ? (Is it the sense of the House that the question hour be suspended ?)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਰੀਵਾਲ : ਮੈਡਮ, ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਐਸਚਨ ਆਵਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਟਾਈਮ ਦੇਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਜਟ ਲਈ ਇਕ ਘੰਟਾ ਹੋਰ ਹਾਊਸ ਐਕਸਟੈਂਡ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ।

(*Interruption*)

(*No decision was taken at that time*)

Sardar Gurnam Singh : Madam, the Question Hour is the only means of getting information from the Government. We would not like to give it up. The time of the House can be extended tomorrow.

ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿੱਚ ਪਬਲਿਸਿਟੀ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦਾ ਇਕ ਰਿਸਾਲਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਇਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇਕ ਮਜ਼ਮੂਨ ਛਪਿਆ ਹੈ "ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਿੰਡ ਛਾਂਟਿਆ ਰੋਣੋ ਖੁਰਦ" । ਇਸ ਦੇ ਉਤੇ ਰਾਈਟਰ ਦਾ ਵੀ ਨਾਉਂ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਰਪੰਚ ਦੀ ਤਾਰੀਫ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਦੱਸ ਦਿਆਂ ਕਿ ਉਸ ਪੰਚਾਇਤ ਦੀ ਤਾਰੀਫ ਹੈ ਜਿਸ ਉਤੇ 10,000 ਦੇ ਗਬਨ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਚੈਲੰਜ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀ ਝੂਠੀ ਪਬਲਿਸਿਟੀ ਹੈ । ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ । ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਬਲਿਸਟੀ ਮਹਿਕਮੇਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਵੈਸੇ ਬੋਲ ਚੁਕਿਆ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ ਜੋ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਨ। ਸ਼ੁਕਰੀਆ।

उपाध्यक्षा: सरदार दरबारा सिंह जी टाईम एक्सटैंड करने के मुताल्लिक आपकी क्या राये है, (I would request the Hon'ble Minister Sardar Darbara Singh to give his opinion about the extension of time.)

सरदार दरबारा सिंह: जैसे हाउस की मर्जी हो कर लिया जाये ।

(No decision was taken)

ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਨਰੋਟ ਜੈਮਲ ਸਿੰਘ ਐਸ. ਸੀ.) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜੋ ਅੱਜ ਮੈਨੂੰ ਟਾਈਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦਾ ਬੜਾ ਹੀ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਜਿਹੜੀ 1962-63 ਵਿੱਚ ਇੰਡਸਟਰੀ ਤੇ 1,99,24,496 ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਸੀ ਉਹ 1963—64 ਵਿੱਚ 2,26,93,100 ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਲ 1964—65 ਵਿਚ ਇਹ 2,54,74,300 ਰੁਪਏ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਾਸਤੇ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਿਆ ਵੰਡਿਆ ਹੈ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹੇ ਬਗੈਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਇੰਡਸਟਰੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਉਦੋਂ ਤਕ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕਾਫੀ ਡੀਵੈਲਪਮੈਂਟ ਹੋਈ ਹੈ। ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਲਈ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ।

ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਵਿੱਚ ਵੀ 1962—63 ਵਿੱਚ 2,08,96,566 ਰੁਪਏ ਰਖੇ ਗਏ ਸਨ ਜਿਹੜੇ 1963—64 ਵਿੱਚ 3,39,64,224 ਰੁਪਏ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ. ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਲਈ

[ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ]

1964—65 ਵਿੱਚ 4,73,14,840 ਕਰ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ । ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਪੈਸਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਮੁਲਕ ਓਦੋਂ ਤਕ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅਸੀਂ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਵਿੱਚ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਐਗ੍ਰੀਕਲਚਰ ਤਦ ਹੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਦ ਮੈਕੇਨਾਈਜ਼ਡ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ਜੇ ਚੰਗੇ ਸੀਡਜ਼ ਪ੍ਰੋਵਾਈਡ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਵੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਉਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇੱਕ ਗੱਲ ਵੱਲ ਮੈਂ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਰਫਤ ਹਾਊਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਲੈਂਡ ਰਿਫਾਰਮ ਬੜੀ ਨਿਕੰਮੀ ਹੋਈ ਹੈ ਔਰ ਜਿਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ, ਗਰੀਬ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ, ਔਰ ਹਰੀਜਨ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਮੈਂ ਪੰਡਿਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ--ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਮੁਲਕ ਹੈ—ਜਦ ਇਸ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਮੁਲਕ ਦੇ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਲੈਂਡ ਰਿਫਾਰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤਦ ਤਕ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਨਾ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਹਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਹਿ ਗਏ, ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਲੈਂਡ ਰਿਫਾਰਮ ਬੜੀ ਨਿਕੰਮੀ ਹੈ ਔਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਲੈਂਡ ਰਿਫਾਰਮ ਤਾਂ ਪੈਪਸੂ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਾਕਿਸ ਹੈ।

ਜਿਹੜੀ ਸਰਪਲਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲਨੀ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਜਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲਭਦੀ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਹਲ ਵਾਹੁਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਹ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕਿਵੇਂ ਵੱਧਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੋਡਯੂਸ ਵਧਾਉਣਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੋਡਯੂਸ ਵਧਾਉਣਾ ਹੈ, ਰੋਜ਼ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪ੍ਰੋਡਯੂਸ ਵੱਧੇ ਕਿਵੇਂ ? ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਤਾਂ ਲੀਡਰ ਬਨ ਗਏ, ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਸਫੇਦ ਪੋਸ਼ ਤੁਸੀਂ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹੋ, ਫਿਰ ਪ੍ਰੋਡਯੂਸ ਕੌਣ ਵਧਾਵੇ। (laughter)

ਮੈਂ ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਗਰੀਬ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹਰੀਜਨ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮੰਹਿਗਾਈ ਦੇ ਵਿਚ ਬੜੀ ਸੱਟ ਵੱਜੀ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਿਟ ਵਜੀ ਹੈ। (Interruptions)

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ: ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਤੁਸੀਂ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਹਟ ਗਏ। (When the hon. Member chaudhri Sunder Singh stops speaking the other hon. Members think that he has finished his speech.)

ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਅੱਛਾ, ਚਲਦਾ ਪਿਆਂ। (laughter) ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਅੰਧੇਰ ਮਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਹਰੀਜਨ ਹਨ, ਉਹ ਮਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ 50—50 ਰੁਪਿਆ ਵੀ ਤਨਖਾਹ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੰਗ ਹਨ। ਫਿਰ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ, ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਰਾਤ ਦਿਨ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਕੁਝ ਅਫਸਰ ਬਣਾਏ ਵੀ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਹ ਹੁਣ ਕੱਢੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸਾਫਟ ਕਾਰਨਰ ਹੈ। ਸਾਫਟ ਕਾਰਨਰ ਖਾਲੀ ਕੀ ਕਰੇਗਾ। ਅੱਜ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੀ ਸਖਤ ਲੋੜ ਹੈ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਸਖਤ ਲੋੜ ਹੈ, ਨੌਕਰੀਆਂ ਦੀ ਸਖਤ ਲੋੜ ਹੈ, ਜੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਕਿਸ ਵੇਲੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਜੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਫਿਰ ਲਾਈਸੈਂਸ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਦਿੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ? ਭਠਿਆਂ ਦੇ ਲਾਈਸੰਸ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ? ਇੰਡਸਟਰੀ

ਲਗਾ ਰਹੇ ਹੋ, ਕੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ, ਪਰ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ; ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਲਾਈਸੰਸ ਵਗੈਰਾ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖ ਲਉ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਕੋਟਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਔਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖੋਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਉਹ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕਿੱਥੇ ਜਾਣ ਜਾਣ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਾਲੰਧਰ, ਹੋਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਅਤੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜੇ ਹਰੀਜਨ U.K. ਵਿਚ ਨਾ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਭੁਖੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਤਾਂ ਮਿੱਲਾਂ ਲਗਾ ਕੇ ਖੱਡੀ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਦਸੋ ਕਿ ਪੈਸੇ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਵੀ ਕੋਈ ਤਰਕੀ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਖੁਫੀਆ ਤਰੀਕਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਬਾਕੀ ਕਲਾਸ IV ਲਈ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 5 ਰੁਪਏ ਵਧਾਏ ਹਨ ਉਹ ਚੰਗੀ ਗਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ

"Any action which makes us to go Godward is a good action and is our duty.
Any action which makes us to go downward is evil and not our duty."

ਇਹ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਚੰਗੀ ਗਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਕ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਉਦੋਂ ਤਕ ਹਰੀਜਨ ਉਚੇ ਨਹੀਂ ਉਠ ਸਕਦੇ। ਮੇਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੈਂਚਾਂ ਵਾਲੇ ਵੀਰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੋ ਏਕੜ ਜਾਂ ਚਾਰ ਏਕੜ ਇਕਨਾਮਿਕ ਹੋਲਡਿੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਟੱਟੀ ਲਈ ਵੀ ਲੋਕ ਬਾਹਿਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿੰਦੇ। ਤੁਸੀਂ ਜੁਡੀਸ਼ਲ ਇਨਕੁਆਇਰੀ ਕਰਵਾ ਕੇ ਦੇਖ ਲਉ 75 ਪਰਸੈਂਟ ਦੇਹਾਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਕੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਨਾ ਕੋਈ ਗਲ ਨਾ ਬਾਤ ਮੈਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਨਾਮ ਨਾ ਲਉ, ਨਾ ਤੁਸੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹੋ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਿਲਨੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਤੁਸੀਂ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੋ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਠਿਆਂ ਦੇ ਲਾਈਸੈਂਸ ਦਿਉ, ਡਿਪੋ ਦਿਉ ਅਤੇ ਰੂਟ ਪਰਮਿਟ ਦਿਉ ਤਾਂ ਉਹ ਤੱਰਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥ ਪਲੇ ਕੁਝ ਨਾ ਪਾਉ ਤਾਂ ਉਹ ਐਵੇਂ ਹਵਾ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਤਰਕੀ ਕਰ ਜਾਣਗੇ। ਮੈਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਿਲੋਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਦਿੱਲੋਂ ਗਲ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ। ਕਾਂਗਰਸ ਜੋ ਹੈ ਹਰੀਜਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਸ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਔਰ ਸਾਥ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਨਾਂ ਦਾ ਸਟੈਂਡਰਡ ਉਚਾ ਚੁਕਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਦਮ ਚੁਕਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਗਲਾਂ ਤੇ ਅਜੇ ਹੋਰ ਕਰਨੀਆਂ ਸੀ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੇ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।

श्री ओम प्रकाश अग्निहोत्री (फगवाड़ा) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, फाइनैंस मिनिस्टर साहिब ने जो बजट पेश किया है उस में मज़दूरों और किसानों की बेहतरी के लिए कोई ठोस तजावीज़ नहीं रखी जिस से यह जाहिर हो सके कि सरकार उन के साथ समाजी इन्साफ करना चाहती है। राज्यपाल साहिब ने भी अपने भाषण में इंडस्ट्रियल और एग्रीकल्चरल बजट के लिए एक लफ्ज़ भी नहीं कहा था। डाक्टर साहिब ने भी जो अपनी बजट स्पीच पढ़ी उस में केवल मज़दूरों के मुतल्लिक जो 11 सनअती शहर हैं सिर्फ यह कहा कि 'वहां पिछले साल से 2.3 कसर अज़ाफा हुआ है। उन्हों ने यह नहीं बताया कि इस महंगाई के हो जाने की वजह से उन के महंगाई भत्ते और तनखाहों में अजाफा करना ज़रूरी है। पंजाब में जो ज़रूरियात ज़िंदगी

[श्री ग्रोम प्रकाश ग्रग्निहोत्री]

के इंडैक्स नम्बर पेश किए गए हैं उनकी इनक्वायरी करवाई जाये क्योंकि वह बोगस बनाए हुए हैं। जब महंगाई बढ़ती है तो मज़दूर लोग महंगाई भत्ते बढ़ाने की मांग करते हैं ग्रौर ज़रूरियात ज़िन्दगी की प्राइसिज़ पर कंट्रोल करने की डीमांड करते हैं। लेकिन जो कारखाने दार हैं वह इतने चालाक होते हैं कि वह ग्रफसरों के साथ मिल कर इंडैक्स नम्बर्ज़ में हेरा फेरी करवा लेते हैं। इस बात को श्री गुलज़ारी लाल नन्दा जी ने भी तसलीम किया था कि इंडैक्स नम्बर्ज़ में बड़ी हेरा फेरी की जाती है ग्रौर बम्बई सरकार ने भी इस इंडैक्स नम्बर हेरा फेरी को माना है। पंजाब सरकार भी इस हेरा फेरी में पीछे नहीं है। पंजाब सरकार ने भी इस बात को माना है, मैं ग्रादादो शुमार पेश करके इस बात को सिद्ध करना चाहता हूं। पंजाब के 11 सनग्रती शहरों से मैं भिवानी की मिसाल देता हूं। ग्रगस्त के महीने में जब गंदुम का भाव 21 रुपये मन था तो उस वक्त इंडैक्स नम्बर 137 था लेकिन ग्रक्तूबर में जब गंदुम का रेट 23 रुपये मन हो गया तो इंडैक्स नम्बर बजाए बढ़ने के 133 हो गया। इसी तरह खुराक की दीगर चीज़ें का इंडैक्स नम्बर 125 था ग्रगस्त के महीने में लेकिन ग्रक्तूबर में 118 रह गया। फिर इंधन ग्रौर तेल का इंडैक्स नम्बर ग्रप्रैल में 195 था ग्रौर मई में 184 हो गया। सितम्बर में 194 था ग्रौर ग्रक्तूबर में 191 हो गया। कितनी हैरानी की बात है कि तेल, बिजली ग्रौर ईंधन सस्ते नहीं हुए लेकिन इंडैक्स नम्बर जो पहले ज्यादा थे वह ग्रब नीचे लाए जा रहे हैं। डिप्टी स्पीकर साहिबा कपड़े ग्रौर जूते का इंडैक्स नम्बर सितम्बर में 199 था मगर ग्रक्तूबर में 191 रह गया। इसी तरह जो मुतफर्रक चीज़ें हैं उनका इंडैक्स नम्बर मार्च ग्रौर ग्रप्रैल में 152 था लेकिन जून में 45 रह गया। इसी तरह डिप्टी स्पीकर साहिबा, 1959 से ले कर ग्राज तक भिवानी में किराए का इंडैक्स नम्बर 116 ही चला ग्राता है जब कि 1961 में इंडैक्स नम्बर हाऊसिंग स्कीम के तहत सरकार ने खुद किराए बढ़ाए थे। यह जो इंडैक्स नम्बर है बिल्कुल गलत है। इन की इन्क्वायरी होनी चाहिए। मैं ग्रर्ज़ करनी चाहता हूं कि लेबर डिपार्ट-मैन्ट हर दूसरे तीसरे महीने ग्रपनी रिपोर्ट के ज़रिये ग्रपने डिपार्टमैंन्ट की कार्यवाही बताना चाहता है ग्रौर ऐसी रिपोर्ट करते हैं जिस से यह मालूम पड़े कि पंजाब के ग्रन्दर इंडस्ट्रियल डिसप्यूट का नाम तक नहीं है। इस लिये इन की रिपोर्ट को देखने से इस बात का पता नहीं चलता, बल्कि इस का पता मज़दूरों से चल सकता है। इंडियन नैशनल ट्रेड यूनियन के प्रैज़ीडैन्ट जब तलवाड़ा में श्री काशी नाथ पांडे एम० पी०, पंजाब इन्टक की वर्किंग कमेटी की मीटिंग attend करने जा रहे थे तब जालन्धर में एक इंटरव्यू में उन्हों ने कहा कि पंजाब की लेबर पालिसी ऐंटी लेबर है ग्रौर कैरों सरकार के हाथों में लेबर के हकूक बिल्कुल महफूज़ नहीं हैं। उहों ने कहा कि यहां पर जब किसी वर्कर को dismiss कर दिया जाता है या डिस्चार्ज कर दिया जाता है तो उस को support के लिये जो 20 पर्सेंट की शर्त रखी है यह मिसाल सारे हिन्दुस्तान में ग्रौर कहीं नहीं मिलती। यहां पर कैरों सरकार की anti-labour policy ने ट्रेड यूनियन को पंजाब में बिल्कुल खत्म करके। रख दिया है एमर्जेंसी डिक्लेयर होने के बाद एक कांन्फ्रेंस श्री गुलजारी लाल नंदा ने बुलाई। उस में पहला फैसला यह हुग्रा कि इस एमर्जेंसी में कोई लाकग्रऊटस या स्ट्राइक्स न हो ग्रौर वर्कर्ज़ को तंग न किया जाये। दूसरी बात उन्हों ने यह कही कि ग्रगर ग्रार्बिट्रेशन से फैसला न हो तो केस ट्रिब्यूनल के सपुर्द कर दिया जाए। तीसरी बात उन्हों ने कही थी कि जहां पर 300 मजदूर काम कर रहे हों उन के लिये कोग्राप्रेटिव स्टोर्ज़ खोले जायें। लेकिन

इस सरकार ने उन बातों की कोई परवाह नहीं की और इन बातों को नहीं करवा सकी। हम देख रहे हैं कि फगवाड़ा कपड़ा मिल्लों से बहुत से आदमी निकाल दिए गए हैं, उन की मालकों ने कोई बात नहीं सुनी है न ही। इस सरकार की पालिसी प्रो-मैनेजमैन्ट है मज़दूरों के हितों का इन को कोई ख्याल नहीं रहता। इस लिये मैं कहना चाहता हूं कि इस सरकार की पालिसी प्रो-कारखाना दार हैं और ऐंटी लेबर है। मैं पंजाब सरकार से मुतालबा करता हूं कि यह लेबर के हित के खिलाफ जा कर कारखानेदारों की मदद न करे। इस सरकार की तरफ से पिछले दिनों कहा गया था कि लेबर के लिये कैजुअल लीव, सिक लीव और फैस्टीवल लीव के सिलसिले में एक बिल लाया जायेगा। मज़दूरों को भी यह बात सुन कर बड़ी खुशी हुई कि यह सरकार अब उनके हितों की हिफाज़त करने लगी है लेकिन न मालूम किस दबाओ के नीचे आकर यह बिल हाऊस के सामने नहीं लाया गया है। सरकार को उसे जल्दी यहां लाना चाहिये। दूसरी बात उसे यह करनी चाहिये कि 20 फीसदी वाली शर्त हटा देनी चाहिये। तीसरी बात यह सरकार को फौरन करनी चाहिये कि जिस तरह पहले मज़दूरों के हाई कोर्ट और सुप्रीम कोर्ट में अपील करने के लिये सरकार की तरफ से फ्री लीगल एड मिलती थी अब भी वह मिलनी चाहिये। इसी तरह दूसरी बातें हैं कि यहां किसी वर्कर को डिसमिस किया जाये तो उसका केस फौरन रैफर होना चाहिये। इसी तरह खेत मज़दूरों का जब वेजिज़ का झगड़ा पड़ता है तो उसके लिये पटवारी इन्स्पैक्टर रखा हुआ है जो इसका फैसला करता है लेकिन पटवारी का मुफाद खेत मज़दूर के साथ नहीं है बल्कि मालिकों के साथ है इस लिये यह उन की ही साइड लेता है। इस लिए मैं सुझाव देता हूं कि सरकार को उनके ऐसे केस वेज इन्स्पैक्टर के सपुर्द किए जाएं। इस के अलावा खेती-मज़दूरों की जो उजरत है वह बहुत पुराने वक्तों की मुकर्र की हुई है। इस लिए इस को मौजूदा हालात के मुताबिक रिवाइज़ किया जाए और इस के लिये एक कमेटी बनाई जाये। अब मैं कुछ बातें डब्ल प्रोडक्शन के बारे में अर्ज़ करना चाहता हूं। मेरे हल्का में एक शूगर मिल है और उसकी शूगर-केन को-आप्रेटिव सोसाइटी बनी हुई है। इस सोसाइटी को मिल मालिकों की तरफ से 1961-62 का 28,783 रुपए 82 नये पैसे और 1962-63 का 24,944 रुपये केन कमीशन निकलता है जिस की अदायगी आज तक नहीं हुई है। यह रक्म पिछले तीन सालों से मिल मालिकों के पास बकाया है। उस सोसाइटी ने कई दफा केन कमिशनर के पास वफद ले कर और दरखास्तों के ज़रिये अर्ज़दाश्त की लेकिन उसका कोई नतीजा नहीं निकला है। न मालूम केन कमिश्नर साहिब किस दबाओ के नीचे आकर मालकों को यह कहने के लिये तैयार नहीं कि उस सोसाइटी के जो हजारों रुपये उनके जिम्मे हैं उसकी अदायगी करो। यह उस सोसाइटी की चिट्ठी है जो मैं हाऊस की इत्तलाह के लिये पढ़ देता हूं।

By this hold up of commission whole the cane development work has been stopped. It is not understood, why the Cane Commissioner is bent to help the Sugar Factory and always remains against the Society.

यह बड़ी सीरियस बात है। एक तरफ तो डब्ल प्रोडक्शन की बातें होती हैं और शूगर की कमी को दूर करने की बातें की जाती हैं दूसरी तरफ यह हालत है कि जिस सोसाइटी केन डिवैल्पमैंट का काम करना है, किसानों के लिये रोड्ज़ बनानी हैं कि वह केन लाएं और उनके लिये पैसे देने हैं उसने हजारों रुपया मिल मालिकों का दबा रखा है। इस तरह कैसे डब्ल प्रोडक्शन

[श्री ओम प्रकाश अग्निहोत्री]

होगी और कैसे शूगर की कमी दूर होगी जब कि जरायत के महकमा के कानों पर जूं नहीं रेंगती। दूसरी बात यह अर्ज़ करता हूं कि मेरे इलाका में डिफेंस आफ इंडिया रूल्ज़ के तहत किसानों को मजबूर किया और मेरे पास इस सिलसिले में केन कमिश्नर की 21 नवम्बर की चिट्ठी है जिस में उन्होंने कहा कि 25 फी सदी केन मिलों को देना पड़ेगा और 25 फी सदी का वह गुड़ बना सकते हैं। एक तरफ तो गुड़ की कमी दूर करने के लिये बाहर से गुड़ लाने के लिए लाइसेंस दिए जाते हैं दूसरी तरफ जब लोग अपने गन्ने का गुड़ बनाना चाहते हैं तो उन पर डिफेंस आफ इन्डिया रूल्ज़ लागू किए जाते हैं? सात आठ केस हमारे थाने में रजिस्टर हुए हैं। मैं पूछना चाहता हूं कि मुझे यह भी बताया जाये कि कितने केस जागीरदारों और चोर बाजारी करने वालों के खिलाफ रजिस्टर किए हैं। मैं समझता हूं कि इस का जवाब नफी में होगा। इस लिये मैं कहना चाहता हूं कि अगर आप ने डबल प्रोडक्शन का नारा लगाया है तो किसानों को हरास करने की बजाए उन को इमदाद की जाए। माल मंत्री साहिब किसानों के बड़े हमदर्द हैं और जब भी उनके पास शिकायत की जाती है तो वह हमदर्दी से सुनते हैं। लेकिन मुझे बड़े अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि मेरे इलाके में एक नहर बिस्त दुआब बनी हुई है और उसके बनने के वक्त का मेरे हलका के तीन गांवों का 60 हजार रुपया बकाया पड़ा है जिस की अदायगी आज तक नहीं हुई है। सरकार का जो एल.ए.ओ है वह अदायगी नहीं करता है। न सिर्फ यह कि लोगों को उन की ज़मीनों का मुआवज़ा नहीं मिला बल्कि उन से ज़मीनों का लगान भी वसूल किया जा रहा है। मैं अर्ज़ करता हूं कि उन को पिछले 10 साल का मालिया रीफंड किया जाए और उसके साथ उनको जो 60 हज़ार रूपये मुआवजा बनता है उस को भी बमै सूद अदा किया जाए। मेरा ख्याल है कि वज़ीर साहिब इस बात की तरफ फौरन ध्यान देंगे (घंटी)। मंत्री जी ने बजट में 11 करोड़ रुपये का खसारा बताया है और उसको पूरा करने के लिये उन्हों ने कहा है कि लोगों से कर्ज़ लेंगे। कई दोस्तों ने कहा है कि यह आखिर में टैक्स लगायेंगे। खैर मैं नहीं कहता कि लगायेंगे या नहीं लगायेंगे यह बिल्ली जल्दी थैले से बाहर आ जायेगी लेकिन मैं सरकार को इस खसारे को पूरा करने के लिये कुछ सुझाव देना चाहता हूं। सरकार को अपनी फज़ूल खर्चियां बन्द करनी चाहिएं जिन से बचत होगी। जो फज़ूल खर्चियां सैक्रेटैरियेट के लैवल पर या दास कमिशन के बारे हो रही हैं मैं उनकी बात नहीं करता। मैं तो एक वर्कर होने के नाते ज़िला लैवल की फज़ूल खर्चियों का ही ज़िक्र करता हूं। हमारे यहां ऐस० डी० ओ० का दफतर है जिस के 30 कमरे हैं और 6/7 सौ रुपये माहवार किराया दिया जाता है। वह दफतर सिर्फ तीन कमरों में है बाकी के 26 कमरे खाली पड़े हैं लेकिन सारी इमारत का किराया दिया जा रहा है। सरकार को जल्दी कोई दूसरा दफतर उस इमारत में भेजना चाहिये। दूसरी बात मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूं कि मेरा ज़िला बहुत छोटा है और उस सारे ज़िले की आबादी $3\frac{1}{4}$ लाख है। इतनी आबादी तो पंजाब की किसी एक तहसील की भी होगी। लेकिन उस छोटे ज़िला को रखा हुआ है और उसमें सारा अमला फैला है जो एक ज़िला में होता है, डी० सी० है एस० पी० है सैशन्ज़ जज है और दूसरे हैं। कमिश्नर्ज़ की जो रिपोर्ट थी उस में कहा गया था कि ज़िलों की हदों को रिआरगेनाइज़ किया जाए लेकिन पता नहीं उस रिपोर्ट पर किन स्यासी मसलिहतों की बिना पर अमल नहीं किया गया है और कपूरथला जैसे छोटे से ज़िला को कायम रखा हुआ है। फगवाड़ा के लोगों को बहुत तकलीफ है, उनको

जालन्धर पार करके ज़िला के सदर मुकाम कपूरथला जाना पड़ता है । इस लिये मैं सुझाव देता हूं कि इस फगवाड़ा तहसील को जालन्धर में डाल कर इस का फगवाड़ा सब-डिवीजन बना दिया जाए जिस तरह कि पहले भी दो जैलें ग्रोवाल माजरा वगैरा पटियाला में शामिल कर दी गई हैं । इस से सरकार को बहुत बच्चत होगी और लोगों की भी तकलीफ दूर होगी । फिर एक यहां पर पंजाब इन्डस्टरियल को-आप्रेटिव फैड्रेशन है जिस में हजारों रूपये का गबन हुआ है और उसमें बड़ी हेरा फेरी चलती है । उसका दफतर 19 सैकटर में है । उसके बारे में अर्ज़ करना चाहता हूं कि उसका जो पहले मैनेजर था उसको 500 रुपये तन्खाह मिलती थी । अब जो नया मैनेजर आया है उसे एक हजार रुपया दिया जा रहा है और इस लिये दुगनी तनखाह दी जा रही है कि वह चीफ मिनिस्टर साहिब के प्राइवेट सैक्रेट्री श्री महतानी का भाई है । मुझे नहीं पता कि यह एक दम दुगनी तनखाह कैसे कर दी गई है और जो 500 रुपये पर काम करता था उसे क्यों हटाया गया है । मैं पूछता हूं कि क्या वहां पर काम भी दुगना बढ़ गया है ? वहां से एकाऊंटैंट भी हटा दिया गया है । मैं कहता हूं कि यह फज़ूल खर्ची बन्द करनी चाहिये (घंटी) । मैं डिप्टी स्पीकर साहिबा सिर्फ पांच मिनट और लूंगा । अब मैं यह भी बता देना चाहता हूं कि इस फैड्रेशन में प्रोमोशन्ज़ कैसे दी गई हैं । वहां एक श्री आर० ऐन० थापर आई० ए० आर० थे और वह बहुत जूनियर थे लेकिन अब उनको डी० आर० बना दिया है । चीफ मिनिस्टर साहिब ने खुद दो महीनों तक फाइल रख छोड़ी और लिखा कि वह बहुत जुनियर इस लिये डी० आर० नहीं बन सकता और पब्लिक सर्विस कमीशन ने भी उसका केस रिजैक्ट कर दिया ।

फिर न मालूम कि कौन सी ग़ैबी ताक़त आ गई । किस आदमी का परैशर पड़ा, किस आदमी ने आकर उस की तारीफ की कि उसको डिप्टी रजिस्ट्रार इडस्ट्रियल को-आप्रेटिव सोसाइटी बना दिया गया है । दूसरे कई सीनीयर आदमी का हक छीन कर उस को दिया गया है । सरकार ने दूसरों के साथ बेइन्साफी करके इस की मदद की है । दूसरों के साथ धक्का शाही हो रही है । इस पर सरकार को ध्यान देना चाहिये । (घंटी) ।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं समाजवाद के बारे में ज़िक्र करना चाहता हूं । फगवाड़ा की शूगर मिल्ज़ के बारे में कहना चाहता हूं । वहां 1961-62 में 101 दिन में 25 लाख मन गन्ना पीड़ा गया । 8,23,511.88 रु० मुनाफा हुआ है । लेकिन हमारी सरकार को पंजाब में दो गरीब आदमी नजर आए । वह हैं श्री डी० डी ० पुरी और श्री नारंग । सरकार ने उन्हें दस-दस लाख रुपये सबसिडी के तौर पर दिए । सरकार ने यह नहीं देखा कि उनको 1962-63 में कितना प्राफिट हुआ । डिप्टी स्पीकर साहिबा, आप को सुन कर हैरानी होगी इस पर इनवैस्टमैन्ट 13 लाख रूपये और आमदनी 100 लाख रुपये हो चुकी है । लेकिन इतना लाभ होने पर वहां के वर्करों को उन की भलाई के लिये कोई पैसा प्रोवाइड नहीं किया गया । उन को आनैस्ट और हाई वर्कर का सर्टीफिकेट दिया है । मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि मैनेजर को 12,600 रुपया और मैनेजिंग डायरैक्टर को 92,273 रुपये तथा श्री सहगल को 97,975 रुपए कमीशन दिया गया है । मेरे कहने का मकसद यह है कि जिस तरह से ज़मीन पर सीलिंग लगाई गई है उसी प्रकार से मिल मालिकों के मुनाफे पर सीलिंग होनी चाहिये । शूगर इंडस्ट्रीज़ को टैक्सटाइल इंडस्ट्री को नैशनलाइज़ करना चाहिये । इसी तरह से जिन लोगों

[श्री ओम प्रकाश अग्निहोत्री]

के पास 20, 30 मकान हैं उन को नैश्नेलाइज़ करना चाहिये और जिन के पास मकान नहीं हैं उन को दे देने चाहियें। (आपोजीशन की तरफ से तालियां) इसी तरह से बैंक भी नैश्नेलाइज़ करने चाहिये। इस के साथ में यह अर्ज़ करना चाहता हूं कि सरकार कन्ट्रैक्ट लेबर का ठेका सिस्टम को हटा देना चाहिये। अगर सरकार खांड की पैदावार बढ़ाना चाहती है तो सरकार को किसानों के ऊपर से जो टैक्स लगाये हैं वह फौरन वापस लेने चाहिये। सरकार ने इस बारे में जो थोड़ी रियायतें दी हैं उस से किसानों को कोई फायदा नहीं पहुंचा है। सरकार ने किसानों को जो कि 2 कनाल गन्ना बीजता है उस पर टैक्स मुआफ किया हुआ है। मगर किसान दो कनाल से एक मरला भी ज्यादा गन्ना बीजता है तो उस के ऊपर 2 कनाल और एक मरले का टैक्स लग जाता है। इस के साथ मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि सरकार को Commercial Crop Cess वापिस लेना चाहिये क्योंकि खांड की ज़रूरत है। मैं समझता हूं हमारी सरकार दिल फ़रेब के समाजवाद नारे लगाने से मज़दूरों को शान्त नहीं रख सकती। अगर मज़दूरों की तरफ जिन्हों ने इंडस्ट्रियल प्रोडक्शन को ज्यादा बढ़ाना है कोई कदम नहीं उठाया गया तो मज़दूर मजबूर हो जायेंगे कि वह अपने पुर अमन तरीके से जदोजहद करके अपनी सरकार को उलटाने का यत्न करेंगे।

कंवर राम पाल सिंह (पंडुरी) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं आपका धन्यवाद करता हूं कि आप ने मुझे बजट पर डिस्कशन करने के लिये वक्त दिया है मैं इस बार तीसरे बजट सैशन में बोलने के लिए खड़ा हुआ हूं। मुझे इस बजट के देखने के बाद बहुत खुशी है कि यह बजट बगैर टैक्सी से है। इस के लिये मैं सरकार को बधाई देना चाहता हूं। मुझे खुशी इस बात की है कि मेरा कांस्टीच्यूऐंसी का इलाका तहसील कैथल में जाता है। इस इलाके को सरकार ने बैकवर्ड करार दिया है। हम समझते थे जिस वक्त सरकार ने बैकवर्ड क्लास, शिड्यूल्ड क्लास तथा बैकवर्ड एरिया जिस ढंग से करार दिया है तो सरकार उस पिछड़े हुए इलाके को ऊपर उठाने के लिये पूरा 2 ध्यान देगी। इस के साथ बैकवर्ड इलाके की प्रापली देखभाल करेगी। लेकिन देखने में आया है कि बैकवर्ड एरिया बैकवर्ड ही रह गया है क्योंकि गवर्नमैंट ने उसकी तरफ कोई ध्यान नहीं दिया है।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं ऐजुकेशन के बारे में अर्ज़ करना चाहता हूं। अगर आप देहली की जी० टी० रोड पर जायें तो आप को गवर्नमैन्ट का कोई भी कालिज नज़र नहीं आयेगा। जब भी हम ने सरकार के सामने ऐजुकेशन के बारे में नोटिस लाते हैं तो हमारे सामने यह चीज़ लाती है कि कुरुक्षेत्र की तरफ ध्यान दिया जाये। इस के विपरीत कितनी बड़ी यूनिवर्सिटी खड़ी हुई है। इस के मुकाबले में दूसरी यूनिवर्सिटी भी बन चुकी है। इस के अलावा दूसरी तरफ एजुकेशन की फैसिलिटीज़ इतनी ज्यादा मुहैया की जा चुकी हैं कि हर 10 मील के एरिया में स्कूल स्थापित किए गए हैं। मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि इस सिलसिले में हमारा एरिया बहुत ही पिछड़ा हुआ है। वह एरिया पहले ही पिछड़ा हुआ है और अब सरकार से इग्नोर होने के कारण दिन ब दिन पिछड़ा जा रहा है। अब मैं अपने इलाके की तरफ ध्यान देना चाहता हूं कि जहां पर कितने हाई स्कूल हैं। सरकार फ्री-एजुकेशन देने की बात कहती है। फ्री-एजुकेशन तो गवर्नमैंट स्कूलों में ही मिलती है। जहां पर सरकारी स्कूल मौजूद हैं

वहां पर ही लोग फायदा उठा सकते हैं । मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि हमारे इलाके में सरकारी स्कूल कम हैं और फ्री-ऐजुकेशन की फैसिलिटीज़ नहीं मिल रही हैं । अगर वाकई सरकार फ्री एजुकेशन के बारे में सोचती है तो सरकार को चाहिये कि प्राइवेट स्कूलों को भी सबसिडी दी जाए ताकि लोग इस स्कीम का लाभ उठा सकें ।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं फलड के बारे में भी अर्ज़ करना चाहता हूं । पिछले सैशन में जब फल्ड पर डिस्कशन हुई थी तो मैं ने ज़िक्र किया था कि मेरे हलका में बहुत फलड आए । इस के साथ ही वहां पर जो स्कूल की इमारत थी उन को भी काफी नुक्सान हुआ है । मैंने इस बारे में सरकार का ध्यान दिलाया था लेकिन सरकार ने कोई कदम नहीं उठाए । जब भी अर्बन एरिया में इंस्टीच्यूट खोला जाता है तो सरकार उनको बिल्डिंग प्रोवाइड करती है लेकिन रूरल एरियाज़ में जब भी इस बारे में कोई डिमांड की जाती है तो सरकार बिल्डिंग देने की कंडीशन लगा देती है कि बिल्डिंग तैयार करके दो तो उस के बाद देखा जायेगा । यह डिस्क्रिमीनेशन सरकार को बर्तनी नहीं चाहिये । (घंटी) डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं फलडज़ के बारे में अर्ज़ कर रहा था । फ्लड्ज़ के बारे में जो ग्रांटस डिस्ट्रीब्यूट की गई है वह भी नए तरीके से बांटी गई है । सरकार ने गांव के लोगों को कहा है कि वहां बांध बनाने पर जो काम करेगा उस को वेजिज की शक्ल में रुपये दिये जायेंगे । अगर सरकार ने वेजिज की शकल में देने थे तो उन को फ्लड्ज़ रीलीफ नही कहना चाहिये था । अगर मज़दूरी देनी थी तो उस के लिये रक्म खर्च होनी चाहिये थी और यह बिल्कुल नहीं कहना चाहिये था कि आप कों फ्लडज़ रिलीफ दिया जा रहा है । (विघ्न) जिस ढंग से सरकार मदद कर रही है वह बहुत थोड़ी है । इस तरफ सरकार को ध्यान देना चाहिये ।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं बिजली के बारे में कुछ अर्ज़ करना चाहता हूं । मेरे हल्का में बिजली कम पहुंचाई गई है । जिन गांवों में बिजली पहुंची है उन गावों के नाम अपनी उंगली में गिना सकता हूं ।मैं ने मंत्री महोदय को उस इलाके का दौरा किराया है और वहां के हालात दिखाए हैं । मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि मेरे इलाके में 12--14 ही गांव ऐसे हैं जहां पर अभी तक बिजली पहुंच सकी है । वैसे तो मंत्री महोदय कई बार बिजली पहुंचाने के आश्वासन दे चुके हैं लेकिन मुझे ऐसी कोई उम्मीद दिखाई नहीं दे रही है कि जल्दी ही बिजली का इन्तज़ाम कर देगी । इस लिये मेरी सरकार से प्रार्थना है कि मेरे पिछड़े इलाके में जल्दी ही बिजली मुहैया की जाए ।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, मेरे इलाके में असन्ध ऐसी सैंट्रल प्लेस है जिस में पैप्सू और यू० पी० का इलाका मिलता है । जो सड़कें वहां गुज़रती हैं वह बहुत ही अहम हैं । लेकिन बड़े अफसोस से कहना पड़ता है कि सरकार ने इस बारे में बजट में कोई प्रोवीजन नहीं की है । यह इलाका बहुत ही पिछड़ा हुआ है । यह कहा जाता है कि बैकवर्ड एरियाज़ में स्माल स्केल इंडस्ट्रीज़ खोली जायेंगी और कुछ काम लोगों को दिया जायेगा । लेकिन जब बजट को देखते हैं तो ऐसी कुछ बात नज़र नहीं आती । मालूम नहीं कि बैकवर्ड एरियाज़ की तरफ कब ध्यान दिया जायेगा । मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि उन को हमेशा के लिये बैकवर्ड एरियाज़ न बना छोड़ें इन की तरक्की की तरफ भी ध्यान दिया जाना चाहिये । वहां रोड्ज़ की हालत बहुत खस्ता है । अव्वल तो वहां पर रोड्ज़ हैं ही नहीं, जो हैं वह बहुत बुरी हालत में हैं ।

[कंवर राम पाल सिंह]

उनको फ्लडज़ ने बहुत डैमेज किया है। वहां पर बस भी नहीं चल सकती। फ्लडज़ को आए अब छः महीने हो गए हैं लेकिन अभी तक सड़कों की मुरम्मत भी नहीं हो सकी। एग्रीकल्चरल प्रोडक्शन के बारे में बहुत बहस की जाती है कि चीफ मिनिस्टर साहिब ने कहा है कि दुगनी प्रोडक्शन करनी है। ठीक है, बड़ी खुशी की बात है। हम इन का हाथ बटाने के लिए तैयार हैं। दुगनी हो भी सकती है कुछ मुश्किल बात नहीं है लेकिन कुछ ऐसी बातें हैं जिन का होना निहायत ज़रूरी है। अगर वह नहीं होंगी तो प्रोडक्शन दुगनी नहीं हो सकेगी। एक तो यह बात है कि फ्रैग्मैंटेशन आफ होल्डिंज़ को रोकना निहायत ही ज़रूरी है। एक तरफ तो हम कहते हैं कि प्रोडक्शन दुगनी हो और दूसरी तरफ हम सारे एरिया को एक एक दो दो एकड़ों में बांटे जा रहे हैं।

Deputy Speaker : Please wind up.

कंवर राम पाल सिंह : मैं एक मिनट में खत्म कर दूंगा। प्रोडक्शन को दुगना करने के लिये दूसरी बात है वाटर सप्लाई की। अव्वल तो कैनाल की वाटर सप्लाई ही नहीं है। अगर है तो वह वक्त पर नहीं मिलता। अगर कैनाल वाटर सफीशैंट क्वांटिटी में नहीं दिया जा सकता तो किसानों को बिजली दे कर ट्यूबवैल्ज़ लगवा कर उनको पूरा पानी देने का प्रबंध किया जाना चाहिये। फिर तो प्रोडक्शन दुगनी हो सकती है; वरना नहीं। जो लोग फर्टेलाइज़र इस्तेमाल करते हैं उन को उत्साह दिया जा सकता है। उन को यह कहा जाना चाहिये कि अगर फर्टेलाइज़र का फायदा नहीं होगा तो उसके लिये उन को सबसिडी दी जायेगी या माफी दी जायेगी। इस चीज़ की तरफ ध्यान देने की आवश्यकता है। इन शब्दों के साथ मैं आप का धन्यवाद करता हूं।

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ (ਧੂਰੀ. ਐਸ. ਸੀ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ 1964-65 ਦਾ ਬਜਟ ਪੇਸ਼ ਹੈ। ਇਸ ਬਜਟ ਦੀ ਟ੍ਰੈਯਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਵਲੋਂ ਬਹੁਤ ਤਾਰੀਫ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਬਜਟ ਕਹਿ ਕੇ ਇਸ਼ ਦੀ ਝੂਠੀ ਤਾਰੀਫ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਐਵੇਂ ਅਪਲੇ ਟਪਲੇ ਮਾਰਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਨ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਐਂਟੀ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਬਜਟ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹਰ ਸਾਲ ਬਜਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਇਹੋ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਘਾਟੇ ਦਾ ਬਜਟ ਵਿਖਾ ਕੇ ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅੰਤ ਵਿਚ ਹਰ ਸਾਲ ਬਜਟ ਸਰਪਲਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਿਕਾਰਡ ਹੈ। 112 ਕਰੋੜ 67 ਲਖ ਦੀ ਇਨਕਮ ਵਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ 112 ਕਰੋੜ 91 ਲਖ ਰੁਪੈ ਦਾ ਐਕਸਪੈਂਡੀਚਰ ਵਿਖਾ ਕੇ 24 ਲਖ ਰੁਪੈ ਦਾ ਘਾਟਾ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਘਾਟੇ ਨੂੰ ਇਹ ਟੈਕਸ ਲਗਾ ਕੇ ਪੂਰਾ ਕਰਨਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਐਂਟੀ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਬਟਜ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਦਸਣ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਪਖ ਵਿਚ ਇਸ ਬਜਟ ਦੇ ਵਿਚ ਕੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਧਨਾਡ ਲੋਕੀਂ ਹਨ, ਧਨ—ਕੁਬੇਰ ਹਨ, ਮਿਲਾਂ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਲੁਟਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕੁਝ ਲੈਕੇ ਮਜਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਿਥੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ? ਮਹਿੰਗਾਈ ਉਪਰ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਸਾਡੇ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਟ੍ਰੇਡਰਜ਼ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਬੁਲਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਸੋ ਮਹਿਗਾਈ ਕਿਵੇਂ ਰੋਕੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਚੋਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਪੁਛੋ ਕਿ ਭਈ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਕੀ ਉਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਜ਼ਾ ਦਿਉ? ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ਖੀਰੇ ਵੇਖੇ ਹਨ?

Deputy Speaker : Please withdraw the word "Chor."

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ : ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਐਗਰੀਕਲਚਰਿਸਟ ਦਾ ਕੋਈ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਇਆ। ਐਗਰੀਕਲਚਰਿਸਟਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਸਨ ਯਸ਼ ਜੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਵੈਲਫੇਅਰ ਲਈ 3,86 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਇੱਕਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ 10 ਕਰੋੜ ਇਕਠਾ ਕਰਕੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਕੋਈ ਸਕੀਮ ਬਣਾਵਾਂਗੇ। ਨਾ ਨੌ ਮਣ ਤੇਲ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਨਾ ਰਾਧਾਂ ਨਚੇ। ਅਗੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਲੰਬਰਦਾਰ ਬਣਾਕੇ ਰੰਗ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਲੰਬਰਦਾਰ ਇਸ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਲੰਬਰਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਜੀਆਂ ਡਾਹੁਣ। ਹਰੀਜਨਾਂ ਵਿਚ ਫੁਟ ਪਾਉਣ ਲਈ ਹੁਣ ਫਿਰ ਸਫੈਦਪੋਸ਼ ਅਤੇ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਗੇ ਹਨ।

ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਪਲੈਨ ਵਿਚ ਖਰਚ ਕਰਨ ਲਈ 14 ਲੱਖ 40 ਹਜਾਰ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਸੀ ਪਹਿਲਾਂ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ 9,60 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਕੇਵਲ ਇਕ ਸਾਲ ਲਈ 4 ਲੱਖ 40 ਹਜ਼ਾਰ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੀ ਪਰੋਗਰੈਸ ਲਈ ਇਹ ਬੜੀ ਸਲੋ (ਹੋਲੀ) ਸਪੀਡ ਹੈ। ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਰੇਵੋਲਿਉਸ਼ਨ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਗਲ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਸ਼ਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਲ ਸਕੇਲ ਇੰਡਸਟਰੀ ਲਈ ਕਰਜ਼ੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਲੋਕੀਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਫਾਰਮ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਟੈਸਟ ਨਹੀਂ ਕਰਕੇ ਦਿੰਦਾ। ਪਹਿਲੇ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਹੁਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਬ-ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਕੋਲੋਂ ਕਰਵਾਉ। ਸਬ-ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫਾਰਮਾਂ ਅਟੈਸਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਉਹਦੇ ਆਪਣੇ ਬੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਰਜਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਿਹਾ।

Deputy Speaker : Please wind up.

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ : ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੁਝ ਗਲਾਂ ਆਪਣੇ ਹਲਕੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵਿਤਕਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਗਲਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਪੰਜ-ਸਾਲਾ ਪਲੈਨ ਵਿਚ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਅਮਰ ਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਧਾਂਦਰਾਂ ਰੋਡ ਬਣਾਈ ਜਾਏਗੀ ਪਰ ਅਜ ਤਕ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ ਗਈ। ਲਾਰੇ ਲਗਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਜ ਤਕ ਉਹ ਸੜਕ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ ਗਈ। ਇਹ ਸੜਕ ਦੀ ਥਾਂ ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਢਢੋਗਲ ਦੇ ਨਾਂਉਂ ਤੇ ਛੱਡੀ ਪਈ ਹੈ ?

Deputy Speaker : Please wind up.

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ : ਅਗੇ ਲੱਡਾ ਤੋਂ ਬਾਲੀਆਂ ਸੜਕ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਅਗਲੀ ਵਾਰ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ ਪਰ ਥਲਿਉਂ ਐਸਟੀਮੇਟਸ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਪਰੋਂ ਸੈਂਕਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਹੀ। ਬਾਗੜੀਆਂ ਤੋਂ ਧੂਰੀ ਸੜਕ ਦਾ ਵੀ ਇਹੋ ਹਾਲ ਹੈ। ਐਸਟੀਮੇਟਸ ਹੀ ਮੰਜੂਰ ਕਰ ਕੇ ਨਹੀਂ ਭੇਜੇ ਜਾਂਦੇ ਇਹ ਵਿਤਕਰੇ ਵਾਲੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਹੈ ....

Deputy Speaker : Comrade Bhan Singh Bhaura please resume your seat. You have taken much more time.

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ : ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦਾ ਬੜਾ ਢੋਲ ਪਿਟਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਧੂਰੀ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਮੰਡੀ ਹੈ, ਰੇਲਵੇ ਜੰਕਸ਼ਨ ਹੈ ਪਰ ਉਥੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਯਜ਼ ਜੀ ਉਥੇ ਗਏ ਅਤੇ ਆਰੀਆ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਥੇ ਗੌਰਮਿੰਟ ਗਰਲਜ਼ ਸਕੂਲ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਲੜਕਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਤਿੰਨ ਸਕੂਲ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਫੀਸਾਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਦੇਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕੁਝ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਈ ਹੈ। ਉਥੇ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਕਾਲੇਜ਼ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਆਸੇ ਪਾਸੇ 7, 8 ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਉਥੇ ਕਾਲੇਜ਼ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ਘੰਟੀ)

Deputy Speaker : The hon. Member is not paying any heed to the bell. This is not proper for him. *(Interruptions)*

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ: ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਠੀਕਰੀਵਾਲਾ ਦੇ ਸਾਥੀ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲੜਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। (ਵਿਘਨ)

Deputy Speaker : Please resume your seat.

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ: ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ ਗਈ (ਵਿਘਨ) ਮੈਂ ਵਾਈਂਡ ਅਪ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਤੁਸੀਂ ਵੇਖੋ ਬੱਸਾਂ ਦੇ ਕਿਰਾਏ ਕਿਤਨੇ ਵਧ ਗਏ ਹਨ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਪਟਿਆਲਾ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਜਿੱਥੇ 1.60 ਰੁਪਏ ਹੁੰਦਾ ਸੀ 2.05 ਰੁਪਏ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਰਾਏ ਇਤਨੇ ਵਧ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਆਮ ਲੋਗ ਦੇ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਸੁਝਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਦੀ ਨੈਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਕਰ ਲਓ ਮਗਰ ਨੈਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ (ਘੰਟੀ) ਜਿਹੜੀ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਨੈਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਕੀਤੀ ਵੀ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ? ਜਿਹੜੇ ਅਫਸਰ ਇਨਚਾਰਜ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਇੰਡਸਟਰੀ ਨੂੰ ਗਰ ਪਾਪੂਲਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕੰਪਨੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। P.R.T.C. ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਜਨਰਲ ਮੈਨੇਜਰ ਹੈ (ਘੰਟੀ) ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਅਨਪਾਪੂਲਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਰਾਜ ਕਿਸ਼ਨ ਖੰਨਾ ਜਨਰਲ ਮੈਨੇਜਰ ਦੀ ਹੀ ਮਿਸਾਲ (ਘੰਟੀ) ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ; ਤੁਸੀਂ ਉਥੋਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੇਖ ਲਓ ਕਿ ਕਿਤਨਾ ਨਾਕਸ ਹੈ। ਆਮ ਜਨਤਾ ਇਸ ਕੋਲੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੈ..........

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ: ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਗਲ ਸੁਨਣੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਅਗੋਂ ਵਾਸਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਟਾਈਮ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੋਚਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਘੰਟੀ ਦਾ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ? (If the hon. Member Comrade Bhan Singh Bhaura has not to listen to me, I shall have to think twice before permitting him to speak in future. May I know if he has made it a point not to take notice of the bell?)

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ: ਇਕ ਬੜੀ ਇੰਟਰੈਸਟਿੰਗ ਮਿਸਾਲ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਜਿਹੜੇ ਅਫਸਰ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਵਿਚ ਹਨ ਉਹੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਅਨਪਾਪੂਲਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਇਸੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਮਿਸਾਲ ਆਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਭੌਰਾ ਸਾਹਿਬ, ਮਿਸਾਲਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਛਡੋ, ਵਾਈਂਡ ਅਪ ਕਰੋ (I would ask Comrade Bhaura to leave quoting these instances. He should wind up now.) (*Interruptions*)

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : On a point of order, Madam. ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਨਾਲ, ਸਾਡੀ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਵਿਤਕਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਾਡੇ ਟਾਈਮ ਦਾ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਹਾਊਸ ਦੀਆਂ ਪਰੋਸੀਡਿੰਗਜ਼ ਮੈਂ ਕੰਡਕਟ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ।

(I have to conduct the proceedings of the House.)

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ : ਮੈਂ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਥੇ ਕਿਤਨੀ ਧਾਂਧਲੀ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਥੇ ਪਟਿਆਲਾ ਡੀਪੂ ਵਿਚ ਸਰਦਾਰ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਟੈਕਨੀਕਲ ਅਫਸਰ ਲਗਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਇੰਗਲੈਂਡ ਰੀਟਰਨ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਡੀਪੋ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅਫਸਰ ਨਹੀਂ। ਸਿਰਫ ਇਥੇ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਬੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਲਗਾਉਣਾ ਸੀ। ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਉਥੋਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬੱਸਾਂ ਨਿਕੰਮੀਆਂ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਬਸ ਵਿਚ ਗਏ ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਬੱਸਾਂ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਗਈ ਹਾਂ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਮੇਹਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਬੈਠ ਜਾਓ। (How does the hon. Member know whether I have been there or not ? He should please resume his seat now.)

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ : ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ....

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਭੌਰਾ ਸਾਹਿਬ, ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਤਲੱਕ ਦਸਦੇ ਜਾਉਗੇ ? ਤੁਹਾਡਾ ਟਾਈਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਸ ਹੁਣ ਬੈਠ ਜਾਓ। (Bhaura Sahib, how long will you go on explaining to me about them ? Your time is over. Please resume your seat now.)

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਅਜੇ ਮਿਸਾਲ ਹੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਇਸ ਦੇ ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਇੰਟਰੈਸਟਿਡ ਹੋਵੋਗੇ (ਘੰਟੀ) ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਡਰਾਇਵਰ ਦਾ ਐਕਸਪਲੇਨੇਸ਼ਨ ਲਿਤਾ ਗਿਆ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਇਹ ਆਖਰੀ ਗਲ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਮੈਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇਵਾਂਗੀ। (It should be the last point. I will not permit to go beyond that.)

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ : ਉਹ ਜਿਹੜਾ ਐਕਸਪਲੇਨੇਸ਼ਨ ਮੰਗਿਆ ਗਿਆ ਉਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ —

"ਸਰਦਾਰ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਡਰਾਈਵਰ ਵੀਹਕਲ ਨੰਬਰ ਨਿੱਲ, ਡੇਟਿਡ ਨਿਲ" ਨਾ ਡਰਾਈਵਰੀ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਔਰ ਨਾ ਹੀ ....(ਘੰਟੀ)

WALK OUT

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ: ਅਗੇ ਤੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸੋਚਣਾ ਪਵੇਗਾ। (In future I shall have to think twice before allowing the hon. Member to speak.)

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ: ਇਹ ਗਲ ਤਾਂ ਸੁਣ ਲਓ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ: ਬਸ ਹੁਣ ਬੈਠ ਜਾਓ। (No, he should resume his seat now.)

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ: ਇਹ ਪੁਆਇੰਟ ਤਾਂ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲਵਾਂ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ: ਕੀ ਤੁਸਾਂ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਤਮਾਸ਼ਾ ਬਣਾ ਰਖਿਆ ਹੈ ? (The hon. Member has reduced this House to mockery.) (Interruptions)

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ: ਇਹ ਪੁਆਇੰਟ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰ ਲੈਣ ਦਿਓ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ: ਜਿਤਨਾ ਟਾਈਮ ਤੁਹਾਡੇ ਗਰੁਪ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਟਾਈਮ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ। (Will you please now take your seat ? (You have been given more time than what was allotted to your group. Will you now take your seat ?)

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ: ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਅਜੇ ਦਸ ਮਿਨਟ ਲਏ ਹਨ।

Deputy Speaker: Will you please take your seat ?

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ: ਮੇਰੀ ਗਲ ਤਾਂ ਸੁਣੋਂ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ: ਨਹੀਂ ਹੁਣ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣਾਂਗੀ। Now I call upon Shri Mangal Sein to speak (No, I will not listen to the hon. Member any more. Now I call upon Shri Mangal Sein to speak.)

श्री मंगल सेन (रोहतक): डिप्टी स्पीकर साहिब। ....

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ: ਮੈਨੂੰ ਵਾਈਂਡ ਅਪ ਕਰ ਲੈਣ ਦੇਓ।

उपाध्यक्षा: मैंने श्री मंगल सैन को काल अपान कर लिया है। (I have already called upon Shri Mangal Sein to speak.)

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ, ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ, ਕਾਮਰੇਡ ਮਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਮੈਂਬਰ: ਅਸੀਂ ਪ੍ਰੋਟੈਸਟ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਾਕ-ਆਊਟ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

(At this stage the Members of the Communist Group staged a walk out)

(Interruptions) (Noise)

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ: ਵਾਕ ਆਊਟ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਕਰੋ, ਰੌਲਾ ਨਾ ਪਾਓ। (If the hon. Members wish to stage a walk out they should do it peacefully and should not make a noise.)

श्री मंगल सेन (रोहतक) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, 25 फरवरी को फाइनैंन्स मिनिस्टर डाक्टर गोपी चंद भार्गव ने इस हाउस में सन् 1964-65 का बजट पेश किया था। उस समय उन्हों ने बहुत सी बातें कही थी। उन के सम्बन्ध में इस हाउस में अब तक काफी कुछ कहा जा चुका है लेकिन कुछ ऐसी बातें हैं जो कि आनरेबल मैम्बर साहिबान की निगाह में से निकल गई। उन की कुछ समझ में आया या नहीं आया, ट्रेज़री बैंचिज़ पर बैठने वाले आनरेबल मैम्बर साहिबान ने उन को इस बजट पर बधाई ही दी है।.

बजट को पेश करते हुए वित्त मंत्री महोदय ने बताया कि इस साल में जो घाटा हुआ है वह 158 लाख से बढ़ कर 11 करोड़ तक पहुंच जायेगा और उन्हों ने बताया है कि इस घाटे को पूरा करने के लिये वह कर्ज़ा लेंगे। किस से कर्ज़ा लेंगे ? कर्ज़ा आम लोगों से लेंगे, उन लोगों से लेंगे जिन पर टैक्सों की भरमार लगा कर खून भी चूस लिया है। अब तो उनके पास फटी लंगोटी ही रह गई है . . .

(The hon. Member was still in possession of the House when it adjourned.)

6.30 p.m.

उपाध्यक्षा: सदन कल नौ बजे मीट करेगा। (The House stands adjourned till 9.00 a.m. tomorrow.)

(The Sabha then adjourned till 9.00 a.m. on Tuesday the 10th March, 1964.)

56/P.V.S.—386—18.11 64—**C., P. & S., Pb., Chandigarh.**

APPENDIX

to

Punjab Vidhan Sabha Debates Vol. I, No.—13 dated the 9th March, 1964

PANCHAYAT SAMITI, AMBALA BLOCK

1427 Comrade Shamsher Singh Josh: Will the Chief Minister be pleased to state:—

(a) whether it is a fact that the Deputy Commissioner, Ambala/Punjab Government received a representation from the Panchayat Samiti Ambala Block against holding of Cattle Fairs by one Trilok Singh Panuan, if so,the action taken thereon by the District authorities and also by the Government, if no action was taken the reasons therefor;

(b) the approximate loss suffered by the Samiti, monthwise, during the period from October, 1963 to-date as a result of the Cattle Fairs being held by the said Trilok Singh Panuan?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes. The matter is under consideration.

(b) The approximate loss suffered by the Panchayat Samiti, Ambala from October, 1963 to February, 1964 is Rs 5,000 per month.

REDUCTION IN RATES OF COPYING FEES

1451. Sardar Kulbir Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state —

(a) whether the rates of copying fees have been reduced, if so, since when;

(b) whether any instructions regarding the reduced rates referred to in part (a) above were sent to the offices of the Honorary Sub-Registrars in district Amritsar, if so, the date of their receipt in each office ;

(c) whether the orders referred to in part (b) above are being implemented if so, since when ;

(d) whether stamps of reduced value which every applicant has to use for obtaining copies have been made available; if so, since when, if not, the reasons for the same?

Sardar Ajmer Singh : (a) Yes. Since 1st April, 1962.

(b) No, because the reduced rates were chargeable in the case of copies relating to original documents filed in judicial cases.

(c) Question does not arise.

(d) Yes, from the date of demand.

T. A./D. A. DRAWN BY B.D. Os IN DISTRICT HISSAR

1454. Shri Amar Singh : Will the Chief Minister be pleased to state the amount of T. A. and D. A. drawn date-wise and block-wise by the B. D. Os in Hissar District from 1st January, 1963 to-date?

Sardar Darbara Singh : A statement containing the information asked for is attached.

STATEMENT

Name of Block	Month and date	Travelling Allowance drawn	Daily Allowance drawn	Remarks if any
1	2	3	4	5
Barwala ..	5th January, 1963 ..	..	3.00	
	7th January, 1963 ..	3.45	1.50	
	9th January, 1963 ..	..	3.00	
	11th January, 1963 ...	...	3.00	
	12th January, 1963 ..	..	3.00	
	14th January, 1963 ..	..	3.00	
	15th January, 1963 ..	3.45	1.50	
	23rd January, 1963 ..	..	3.00	
	24th January, 1963 ..	..	3.00	
	25th January, 1963 ..	..	3.00	
	28th January, 1963 ..	...	3.00	
	29th January, 1963 ...	...	3.00	
	30th January, 1963 ...	...	3.00	
	February			
	1st February, 1963 ...	...	3.00	
	2nd February, 1963 ...	...	3.00	

1	2	3	4	5
	3rd February, 1963	..	..	3.00
	4thFebruary,1963	..	6.38	1.50
	6th February, 1963	..	6.39	1.50
	7th February, 1963	..	..	3.00
	10th February, 1963	..	..	1.50
	12th February, 1963	..	..	3.00
	13th February, 1963	..	..	3.00
	16th February, 1963	..	..	3.00
	17th February, 1964	..	..	3.00
	20th February, 1963	..	3.25	1.50
	21st February, 1963	..	..	3.00
	March			
	1st March, 1963	..	..	3.00
	2nd March, 1963	..	..	3.00
	3rd March, 1963	..	2.75	1.50
	5th March, 1963	..	3.25	1.50
	9th March, 1963	..	3.22	1.50
	13th March, 1963	..	3.22	1.50
	15th March, 1963	..	3.22	1.50
	16th March, 1963	..	..	3.00
	18th March, 1963	..	9.98	1.50
	20th March, 1963	...	9.98	1.50
	19th March, 1963	...	...	3.00
	22nd March, 1963	..	3.20	1.50
	26th March, 1963	...	...	3.00
	27th March, 1963	...	2.75	1.50
	28th March, 1963	...	..	3.00
	29th March, 1963	...	...	3.00
	April			
	1st April, 1963	...	...	3.00
	2nd April, 1963	...	...	3.00

1	2		3	4	5
			Rs	Rs	
	3rd April, 1963	..	..	3.00	
	4th April, 1963	..	3.61	1.50	
	5th April, 1963	..	3.61	1.50	
	19th April, 1963	..	3.25	1.50	
	20th April, 1963	..	3.00	1.50	
	21st April, 1963	..	..	3.00	
	22nd April, 1963	..	..	3.00	
	23rd April, 1963	..	..	3.00	
	24th April, 1963	..	..	3.00	
	26th April, 1963	..	..	3.00	
	30th April, 1963	..	12.16	1.50	
	May				
	1st May, 1963	..	..	3.00	
	2nd May, 1963	..	12.16	1.50	
	3rd May, 1963	..	3.61	1.50	
	4th May, 1963	..	6.00	1.50	
	May and June				
	5th May, 1963	..	10.09	1.50	
	9th May, 1963	..	9.62	1.50	
	10th to 15th May, 1963	...	4.62	18.00	Training period a Nilokheri
	16th May, 1963	..	9.62	1.50	
	23rd May, 1963	...	10.09	1.50	
	24th May, 1963		10.09	1.50	
	2nd June, 1963	...	7.12	1.50	
	3rd June, 1963	..	7.75	1.50	
	4th June, 1963	...	7.75	1.50	
	5th June, 1963	...	8.65	1.50	
	6th June, 1963	..	..	3.00	
	7th June, 1963	..	9.45	1.50	
	8th June, 1963	..	7.25	3.00	

1	2		3	4	5
			Rs P.	Rs P.	
	9th June, 1963	..	10.62	1.50	
	23rd June, 1963	..	10.09	1.50	
	24th June, 1963	..	3.57	1.50	
	27th June, 1963	..	3.00	1.50	
	29th June, 1963	..	3.57	1.50	
	July				
	3rd July, 1963	..	3.00	3.00	
	4th July, 1963	..	3.00	1.50	
	5th July, 1963	..	..	3.00	
	6th July, 1963	..	..	3.00	
	7th July, 1963	..	3.00	1.50	
	8th July, 1963	..	3.57	1.50	
	11th July, 1963	..	3.62	1.50	
	12th July, 1963	..	3.00	1.50	
	13th July, 1963	..	3.00	1.50	
	14th Juy, 1963	..	9.88	1.50	
	15th Juy, 1963	..	..	6.00	
	16th July, 1963	..	..	1.50	
	18th July, 1963	..	..	3.00	
	19th July, 1963	..	..	3.00	
	24th July, 1963	..	3.57	1.50	
	25th July, 1963	..	..	1.50	
	26th July, 1963	..	2.75	1.50	
	27th July, 1963	..	..	3.00	
	28th July, 1963	..	..	1.50	
	29th July, 1963	..	3.57	1.50	
	31st July, 1963	..	..	3.00	
	August				
	1st August, 1963	..	3.57	1.50	
	3rd August, 1963	..	3.62	3.00	

1	2		3	4	5
			Rs. P.	Rs. P.	
	4th August, 1963	..	4.00	1.50	
	5th August, 1963	..	4.00	1.50	
	6th August, 1963	..	4.00	1.50	
	7th August, 1963	..	3.57	1.50	
	17th August, 1963	..	..	3.00	
	18th August, 1963	..	..	3.00	
	19th August, 1963	..	..	3.00	
	21st August, 1963	..	..	3.00	
	22nd August, 1963	..	4.00	1.50	
	23rd August, 1963	..	..	3.00	
	27th August, 1963	..	3.57	1.50	
	29th August, 1963	..	..	3.00	
	31st August, 1963	..	3.00	1.50	

Serial No.	Name of Block	Date of drawal	Month/Date	Travelling Alowance Drawn	Dearness Allowance Drawn	Total	Remarks
				Rs P.	Rs P.	Rs P.	
1	Bahuna ..	6-3-63	January, 1963	10.50	43.50	54.00	
2		6-3-63	February, 1963	25.00	31.50	56.50	
3		22-6-63	March, 1963 ..	55.12	62.00	117.12	
4		22-6-63	April, 1963 and May, 1963	71.50	86.00	155.50	
5		6-8-63	June, 1963 ..	12.00	48.00	60.00	
6		6-8-63	July, 1963 ..	19.75	60.00	79.75	
7		22-11-63	August, 1963 ..	16.00	38.00	54.00	
8		29-10-63	September, 1963	20.25	72.00	92.25	
9		19-12-63	October, 1963	65.78	46.00	111.78	
10		26-2-64	November, 1963	3.75	44.00	47.75	
11		26-2-64	December, 1963	41.62	38.00	79.62	
12		26-2-64	January, 1964	56.00	66.00	122.00	

Name of Block	Month and date	Travelling Allowance drawn	Daily Allowance drawn	Remarks, if any
1	2	3	4	5
		Rs P.	Rs P.	
Hansi-I ..	11th January, 1963 ..	3.17	..	Transfer Traveling Allowance
	11th January, 1963 ..	19.16	20.00	
	12th February, 1963 ..	1.38	15.00	
	17th April, 1963 ..	2.59	72.50	
	6th May, 1963 ..	..	75.00	
	27th August, 1963 ..	25.77	4.50	
	Ditto	20.50	33.00	
	28th August, 1963 ..	30.96	27.00	
	24th August, 1963 ..	200.00	..	Advance Travelling Allowance in training
Hansi-II ..	January, 1963/2nd February, 1963	..	60.00 10.00	
	February, 1963/1st March 1963	..	70.00	
	November, 1962 to February, 1963 18th April, 1963	289.13	..	
	5th December, 1960 to 30th April, 1961 18th April, 1963	..	170.48	
	March, 1963/26th April, 1963	68.00	..	
	April, 1963/1st May, 1963	..	70.00	
	April, 1963/12th June, 1963	54.33	..	
	May, 1963/26th June, 1963	..	70.00	
	June, 1963/2nd July, 1963	..	70.00	
	May, 1963/24th July, 1963	44.71	..	

1	2	3	4	5
		Rs P.	Rs P.	
	July, 1963/2nd August, 1963	..	70.00	
	August, 1963/4th September, 1963	..	67.74	
	August, 1963/1st October, 1963	..	2.26	
	September, 1963/1st October, 1963	..	70.00	
	October, 1963/2nd November, 1963	..	70.00	
	November, 1963/2nd December, 1963	..	70.00	
	December, 1963/1st January, 1964	..	70.00	
	January 1963/1st February, 1964	..	70.00	
	February, 1964/2nd March 1964	..	70.00	
Hissar-I ..	24th April, 1963 ..	14.62	24.00	
	Ditto	8.75	16.00	
	Ditto	17.40	28.00	
	Ditto	4.69	26.00	
	Ditto	15.69	22.00	
	Ditto	..	18.00	
	21st May, 1963 ..	8.50	34.00	
	Ditto	..	32.00	
	7th September ,1963 ..	12.00	96.00	
	3rd January, 1964 ..	37.27	62.00	
	13th January, 1964 ..	28.12	34.00	
	Ditto	118.86	14.00	
	Ditto	..	50.00	
Hissar-II ..	November, 1962/18th April 1963	26.30	60.00	
	December, 1962/18th April, 1963	5.22	64.00	
	January, 1963/18th April, 1963	7.65	68.00	

1	2	3	4	5
		Rs. P.	Rs. P.	
	February, 1963/18th April, 1963	7.96	50.00	
	March, 1963/26th April, 1963	6.00	62.00	
	April, 1963/12th June, 1963	16.00	38.00	
	May, 1963/24th July, 1963	2.71	42.00	
	June, 1963 upto 2nd March 1964	Nil	Nil	
Narnaund ..	January, 1963 4th April, 1963	15.00	72.00	
	February, 1963 4th April, 1963	7.50	82.00	
	March, 1963 16th May, 1963	7.50	80.00	
	April, 1963 30th May, 1963	23.44	80.00	
	May, 1963 21st June, 1963	15.20	72.00	
	June, 1963 22nd August 1963	23.35	75.00	
	July, 1963 and August, 1963 22nd August, 1963	19.00	50.00	
	September, 1963 17th October, 1963	7.50	47.50	
	October, 1963 9th December, 1963	41.57	90.00	
	August, 1963 17th October, 1963	15.00	92.50	
	November, 1963 26th December, 1963	30.00	85.00	
	December, 1963 10th January, 1964	15.00	120.00	

1	2	3	4	5
		Rs P.	Rs P.	
Fatehabad ..	4th January, 1963 ..	18.25	28.50	for June, 1962
	Ditto	7.75	52.50	for September, 1962
	Ditto	14.25	34.50	for August, 1962
	Ditto	7.75	16.50	for July, 1962
	12th March, 1964 ..	..	25.81	Compensatory Allowance
	26th March, 1964 ..	16.00	38.00	for October, 1962
	Ditto	..	58.00	for November, 1962
	Ditto	8.00	70.00	for December, 1962
	Ditto	16.00	24.00	for January, 1963
	Ditto	18.25	38.00	for February, 1963
	6th February, 1964 ..	81.59	28.00	for September, October, 1963
	13th February, 1964 ..	37.35	70.00	for November, 1963
	Ditto	20.75	38.00	for December, 1963
	Ditto	136.25	..	for September, 1963
	February, 1963			
Ratia ...	2nd February, 1963 ..	3.75	1.50	5.25
	4th February, 1963 ..	11.25	1.50	12.75
	5rh February, 1963 ..	..	3.00	3.00
	7th February, 1963 ..	11.25	1.50	12.75
	13th February, 1963 ..	5.12	1.50	6.69
	14th February, 1963 ..	5.12	1.50	6.67
	15th February, 1963 ..	..	3.00	3.00
	18th February, 1963 ..	..	3.00	3.00
	21st February, 1963 ..	..	3.00	3.00
	22nd February, 1963 ..	..	3.00	3.00
	26th February, 1963 ..	5.13	1.50	6.63
	27th February, 1963 ..	..	3.00	3.00
	28th February, 1963 ..	10.25	1.50	11.75
	March, 1963			
	1st March, 1963 ..	..	3.00	3.00
	2nd March, 1963 ..	..	3.00	3.00

1	2		3	4	5
			Rs P.	Rs P.	Rs P.
	3rd March, 1963	...	..	3.00	3.00
	4th March, 1963	..	5.12	1.50	6.62
	7th March, 1963	..	11.25	1.50	12.75
	8th March, 1963	..	..	3.00	3.00
	13th March, 1963	..	..	3.00	3.00
	14th March, 1963	..	..	3.00	3.00
	19th March, 1963	..	18.00	1.50	19.50
	20th March, 1963	..	..	3.00	3.00
	21st March, 1963	..	..	3.00	3.00
	22nd March, 1963	..	..	3.00	3.00
	23rd March, 1963	..	18.00	1.50	19.50
	25th March, 1963	..	..	3.00	3.00
	26th March, 1963	..	..	3.00	3.00
	28th March, 1963	..	..	3.00	3.00
	29th March, 1963	..	11.25	1.50	12.75
	April, 1963				
	3rd April, 1963	..	3.75	1.50	..
	5th April, 1963	..	11.25	1.50	..
	9th April, 1963	..	..	3.00	..
	10th April, 1963	..	5.62	1.50	
	11th April, 1963	..	5.63	1.50	
	18th April, 1963	..	..	3.00	..
	19th April 1963	..	...	3.00	:
	20th April, 1963	..	..	3.00	..
	23rd April, 1963	..	..	3.00	..
	24th April, 1963	..	..	3.00	..
	25th April, 1963	..	..	3.00	..
	5th May, 1963	..	8.81	1.50	..
	9th May, 1963	..	11.17	1.50	..

1	2	3	4	5
		Rs P.	Rs P.	
	10th May, 1963 ..	..	3.00	..
	11th May, 1963 ..	..	3.00	
	12th May, 1963		3.00	..
	13th May, 1963 ..	..	3.00	..
	14th May, 1963 ..	..	3.00	
	15th May, 169 ..	..	3.00	
	16th May, 1963	1.98	1.50	
	17th May, 1963 ..	9.00	1.50	
	2nd June, 1963 ..	6.16	1.50	
	3rd June, 1963 ..	7.13	1.50	
	4th June, 1963 ..	29.00	1.50	
	5th June, 1963 ..	4.81	1.50	
	6th June, 1963 ..	6.31	1.50	
	7th June, 1963 ..	28.91	6.00	
	9th June, 1963 ..	7.20	1.50	
	22nd and 23rd June, 1963	8.81	3.00	
	26th June, 1963 ..	..	1.50	
	2nd July, 1963 ..	3.75	1.50	
	8th July, 1963 ..	11.25	1.50	
	12th July, 1963 ..	..	3.00	
	15th July, 1963 ..	11.25	1.50	
	17th July, 1963 ..	..	3.00	
	18th July, 1963 ..	..	3.00	
	19th July, 1963 ..	..	3.00	
	20th July, 1963 ..	..	3.00	
	21st July, 1963 ..	..	3.00	
	22nd July, 1963 ..	..	3.00	
	23rd July, 1963 ..	3.75	1.50	
	25th July, 1963 ..	11.25	1.50	
	26th July, 1963 ..	3.75	1.50	
	27th July, 1963 ..	..	3.00	

1	2	3	4	5
		Rs P.	Rs P.	
	28th July, 1963 ..	..	3.00	
	29th July, 1963 ..	..	3.00	
	1st August, 1963 ..	11.25	1.50	
	2nd August, 1963 ..	11.25	1.50	
	7th August, 1963 ..	3.75	1.50	
	16th August, 1963 ..	..	3.00	
	17th August, 1963 ..	..	3.00	
	18th August, 1963 ..	..	3.00	
	19th August, 1963 ..	..	3.00	
	20th August, 1963 ..	..	3.00	
	21st August, 1963 ..	..	3.00	
	22nd August, 1963 ..	..	3.00	
	23rd August, 1963 ..	..	3.00	
	24th August, 1963 ..	..	3.00	
	25th August, 1963 ..	..	3.00	
	27th August, 1963 ..	..	3.00	
	28th August, 1963 ..	..	3.00	
	29th August, 1963 ..	..	3.00	
	31st August, 1963 ..	..	3.00	
	4th September, 1963 ..	3.75	1.50	
	7th September, 1963 ..	5.63	1.50	
	8th September, 1963 ..	5.62	1.50	
	10th September, 1963 ..	..	3.00	
	11th September, 1963 ..	..	3.00	
	12th September, 1963 ..	..	3.00	
	13th September, 1963 ..	..	3.00	
	16th September, 1963 ..	..	3.00	
	17th September, 1963 ..	..	3.00	
	18th September, 1963 ..	..	3.00	
	19th September, 1963 ..	..	3.00	

1	2	3	4	5
		Rs P.	Rs P.	
	20th September, 1963 ..	..	3.00	
	24th September, 1963 ..	..	3.00	
	25th September, 1963 ..	..	3.00	
	28th September, 1963 ..	..	3.00	
	29th September, 1963 ..	..	3.00	
	8th October, 1963 ..	3.75	1.50	
	14th October, 1963 ..	3.75	1.50	
	15th October, 1963 ..	..	3.00	
	16th October, 1963 ..	..	3.00	
	17th October, 1963 ..	14.12	1.50	
	18th October, 1963 ..	..	3.00	
	19th October, 1963 ..	*	1.50	
	21st October, 1963 ..	..	3.00	
	22nd October, 1963 ..	..	3.00	
	23rd October, 1963 ..	11.25	1.50	
	24th October, 1963 ..	..	3.00	
	25th October, 1963 ..	..	3.00	
	28th October, 1963 ..	..	1.50	
	29th October, 1963 ..	5.62	1.50	
	30th October, 1963 ..	5.63	3.00	
	31st October, 1963 ..	..	7.00	
	November, 1963			
	3rd November, 1963 ..	..	3.00	
	5th November, 1963 ..	11.25	1.50	
	6th November, 1963 ..	..	3.00	
	10th November, 1963 ..	..	3.00	
	11th November, 1963 ..	..	3.00	
	12th November, 1963 ..	..	3.00	
	13th November, 1963 ..	..	3.00	
	16th November, 1963 ..	..	3.00	
	17th November, 1963 ..	..	3.00	

*Statement prints as supplied by Government.

1	2	3	4	5
		Rs P.	Rs P.	
	18th November, 1963 ..	..	3.00	
	20th November, 1963 ..	..	3.00	
	21st November, 1963 ..	..	3.00	
	23rd November, 1963 ..	5.62	1.50	
	24th November, 1963 ..	5.63	1.50	
	27th November, 1963 ..	..	3.00	
	28th November, 1963 ..	..	3.00	
	30th November, 1963 ..	..	3.00	
	December, 1963			
	3rd December, 1963 ..	..	3.00	
	5th December, 1963 ..	..	3.00	
	10th December, 1963 ..	3.75	1.50	
	11th December, 1963 ..	..	3.00	
	12th December, 1963 ..	..	3.00	
	14th December, 1963 ..	..	3.00	
	16th December, 1963 ..	5.62	1.50	
	17th December, 1963 ..	5.63	1.50	
	19th December, 1963 ..	3.75	1.50	
	20th December, 1963 ..	..	3.00	
	21st December, 1963 ..	..	3.00	
	26th December, 1963 ..	..	3.00	
	27th December, 1963 ..	..	3.00	
	28th December, 1963 ..	2.81	1.50	
	29th December, 1963 ..	..	3.00	
	30th December, 1963 ..	2.25	1.50	
	31st December, 1963 ..	..	3.00	
Sirsa ..	January ..	35.63	40.50	
	February ..	19.63	39.00	
	March ..	35.58	28.00	
	April ..	32.14	30.00	

1	2		3	4	5
			Rs P.	Rs P.	
	May	..	10.88	30.00	
	June	..	..	..	Transfer Block Development Officer
	July	..	54.72	14.00	
	August	..	15.70	12.00	
	September	..	24.47	22.00	
	October	..	56.24	38.00	
	November	..	26.13	28.00	
			8.92		
	December	..	47.94	26.00	
	January	..	22.96	24.00	
Dabwali	January 1963				
..	3rd January, 1963	..	..	3.00	
	4th January, 1963	..	9.00	1.50	
	5th January, 1963	..	8.25	1.50	
	6th January, 1963	..	4.50	1.50	
	7th January, 1963	..	4.50	1.50	Actual Bus fare 4.20
	8th January, 1963	..	4.50	1.50	Incidental 4.25
	9th January, 1963	..	..	1.50	
	10th January, 1963	..	..	1.50	
	17th January, 1963	..	4.50	1.50	Actual Bus fare 4.20
	18th January, 1963	..	4.50	1.50	Incidental 4.25
	23rd January, 1963	..	..	3.00	
	24th January, 1963	..	3.50	1.50	
	25th January, 1963	..	..	3.00	
	26th January, 1963	..	..	3.00	
	27th January, 1963	..	..	3.00	
	28th January, 1963	..	..	3.00	
	29th January, 1963	..	..	3.00	
	30th January, 1963	..	..	3.00	

1	2		3	4	5	
			Rs P.	Rs P.		
	February					
	4th February, 1963	..	4.50	1.50	Actual Bus fare	4.20
	5th February, 1963	..	4.50	1.50	Incidental	4.25
	6th February, 1963	..	9.00	1.50		
	7th February, 1963	..	4.50	1.50	Actual Bus fare	2.10
	8th February, 1963	..	4.50	1.50	Incidental	2.12
	13th February, 1963	..	4.50	1.50	Actual Bus fare	2.10
	14th February, 1963	..	4.50	1.50	Incidental	4.12
	15th February, 1963	..	3.25	1.50		
	16th February, 1963	..	..	3.00		
	21st February, 1963	..	6.75	1.50		
	22nd February, 1963	..	..	3.00		
	23rd February, 1963	..	..	3.00		
	28th February, 1963	..	4.50	1.50		
	March					
	1st March, 1963	..	..	4.00		
	2nd March, 1963	..	..	4.00	Actual Bus fare	2.10
	3rd March, 1963	..	..	4.00	Incidental	2.12
	4th March, 1963	..	4.50	2.00	Actual Bus fare	2.10
	6th March, 1963	..	9.00	2.00	Incidental	2.12
	7th March, 1963	..	4.50	2.00		
	8th March, 1963	..	4.50	2.00		
	10th March, 1963	..	..	4.00		
	12th March, 1963	..	..	4.00		
	13th March, 1963	..	..	4.00		
	16th March, 1963	..	..	4.00		
	20th March, 1963	..	..	4.00		
	21st March, 1963	..	..	4.00		
	22nd March, 1963	..	..	2.00	Actual Bus fare	4.20
	23rd March, 1963	..	4.50	2.00	Incidental	4.25
	24th March, 1963	..	4.00	2.00		
	29th March, 1963	..	9.00	2.00		

1	2		3	4	5	
			Rs P.	Rs P.		
	April, 1963					
	2nd April, 1963	..	9.00	2.00		
	4th April, 1963	..	..	4.00		
	5th April, 1963	..	4.50	2.00	Actual Bus fare	4.20
	6th April, 1963	..	4.50	2.00	Incidental	4.25
	8th April, 1963	..	9.00	2.00		
	9th April, 1964	..	..	4.00		
	10th April, 1963	..	..	..		
	17th April, 1963	..	..	4.00		
	18th April, 1963	..	..	..		
	19th April, 1963	..	2.62	2.00		
	26th April, 1963	..	2.87	2.00		
	27th April, 1963	..	2.87	2.00		
	May, 1963 June, 1963	}	Travelling Allowance not yet drawn			
	July. 1963					
	5th July, 1963	..	9.00	2.00		
	6th July, 1963	..	..	4.00		
	7th July, 1963	..	..	4.00		
	8th July, 1963	..	4.50	..	Actual Bus fare	4.38
	9th July, 1963	..	4.50	2.00	Incidental	4.25
	10th July, 1963	..	3.00	2.00		
	12th July, 1963	..	..	4.00		
	13th July, 1963	..	..	4.00		
	17th July, 1963	..	6.12	2.00		
	18th July, 1963	..	9.50	2.00		
	19th July, 1963	..	4.50	2.00		
	23rd July, 1963	..	..	4.00		
	24th July, 1963	..	..	4.00		
	25th July, 1963	..	9.00	2.00		
	30th July, 1963	..	..	4.00		
	31st July, 1963	..	..	4.00		

1	2	3	4	5
		Rs P.	Rs P.	
	August, 1963			
Dabwali ..	1st August, 1963 ..	4.50	2.00	actual Bus fare 2.19
	2nd August, 1963 ..	4.50	2.00	incidental 2.12
	3rd August, 1963 ..	..	4.00	actual Bus fare 2.19
	5th August, 1963 ..	9.00	2.00	incidental 2.12
	7th August, 1963 ..	4.50	2.00	
	8th August 1963 ..	4.50	2.00	actual Bus fare 4.38
	10th August, 1963 ..	..	4.00	incidental 4.25
	11th August, 1963 ..	3.25	4.00	
	17th August, 1963 ..	3.25	2.00	
	18th August, 963 ..	..	4.00	
	22nd August, 1963 ..	4.50	2.00	
	23rd August, 1963 ..	6.75	2.00	
	24th August, 1963 ..	..	4.00	
	25th August, 1963 ..	..	4.00	
	27th August, 1963 ..	..	4.00	
	28th August, 1963 ..	..	4.00	
	29th August, 1963 ..	..	4.00	
	September, 1963			
	4th September, 1963 ..	9.00	2.00	
	5th September, 1963 ..	9.00	2.00	
	7th September, 1963 ..	4.50	2.00	actual Bus fare 4.38
	8th September, 1963 ..	4.50	2.00	incidental 4.25
	10th September, 1963 ..	2.75	2.00	
	11th September, 1963 ..	3.75	2.00	
	12th September, 1963 ..	..	4.00	
	15th September, 1963 ..	3.75	2.00	
	16th September, 1963 ..	..	4.00	
	17th September, 1963 ..	..	4.00	

1	2	3	4	5
		Rs P.	Rs. P.	
	18th September, 1963 ..	3.00	2.00	
	19th September, 1963 ..	..	4.00	
	21st September, 1963 ..	4.00	2.00	
	24th September, 1963 ..	4.50	2.00	
	25th September, 1963 ..	4.50	2.00	
	26th September, 1963 ..	..	4.00	
	27th September,1963 ..	6.50	2.00	
	29th September, 1963 ..	..	4.00	
	30th September, 1963 ..	..	4.00	
	October, 1963	Travelling Allowance not Yet Drawn		
	November, 1963			
	December, 1963			
	January, 1964			
Rania ..	January, 1963 ..	34.92	12.00	
	Transfer ..	38.81	..	
	February, 1963 ..	42.42	12.00	
	March, 1963 ..	39.78	26.00	
	April, 1963 ..	41.12	13.50	
	May, 1963 ..	36.91	27.00	
	June, 1963 ..	41.31	15.00	
	July, 1963 ..	47.56	28.50	
	November, 1963 Transfer	19.89	..	
	December, 1963 ..	62.60	22.00	
	January, 1964 ..	83.95	32.00	
Bara Gudha ..	Ist January to November , 1963 is not available			During this period S. Gulab Singh was B. D. P. O. whose services have been terminated and his Travelling Allowance Bill not available

1	2		3	4	5
			Rs P.	Rs P.	
	December, 1963				
	2nd December, 1963	..	30.40	..	Transfer Travelling Allowance
	4th December,1963	..	1.80	2.00	
	5th December, 1963	..	9.49	2.00	
	7th December, 1963	..	2.99	2.00	
	8th December, 1963	..	3.02	2.00	
	9th December, 1963	..	..	4.00	
	16th December, 1963	..	9.49	2.00	
	26th December, 1963	..	6.45	2.00	
	27th December, 1963	..	5.24	2.00	
	28th December, 1963	..	5.12	2.00	
	29th December, 1963	..	7.75	2.00	
	31st December, 1963	..	..	..	
	January, 1964				
	1st January, 1964	...	..	4.00	
	2nd January, 1964	...	...	4.00	
	3rd January, 1964	...	...	4.00	
	4th January, 1964	...	..	4.00	
	5th January, 1964	..	..	4.00	
	6th January, 1964	..	3.25	2.00	
	7th January, 1964	...	3.00	2.00	
	8th January, 1964	..	..	4.00	
	9th January, 1964	...	3.00	2.00	
	13th January, 1964	...	9.49	2.00	
	22nd January, 1964	..	..	4.00	
	23rd January, 1964	...	...	4.00	
Bhiwani ...	5th December, 1963	..	5.46	2.00	
	8th December, 1963	..	4.75	2.00	
	12th December, 1963	..	..	4.00	

1	2	3	4	5
		Rs P.	Rs P.	
	16th December, 1963 ..	..	4.00	
	17th December, 1963 ..	3.75	2.00	
	21st December, 1963 ..	..	4.00	
	22nd December, 1963 ..	..	4.00	
	24th December, 1963 ..	4.75	2.00	
	27th December, 1963 ..	4.75	..	
	28th December, 1963 ..	3.00	..	
	29th December, 1963 ..	3.50	..	
	30th December, 1963 ..	..	2.00	
	31st December, 1963 ..	3.25	..	
	1st January, 1964 ..	..	4.00	
	2nd January, 1964 ..	..	4.00	
	Ditto	4.25	..	
	3rd January, 1964 ..	4.25	2.00	
	4th January, 1964 ..	3.00	2.00	
	5th January, 1963 ..	2.75	2.00	
	6th January, 1964 ..	..	4.00	
	7th January, 1964 ..	..	4.00	
	8th January, 1964 ..	..	4.00	
	10th January, 1964 ..	..	2.00	
	11th January, 1964 ..	..	4.00	
	12th January, 1964 ..	..	4.00	
	13th January, 1964 ..	5.46	..	
	18th January, 1964 ..	5.25	2.00	
	24th January, 1964 ..	..	2.00	
Tosham ..	January, 1963 / ..	25.15	30	
	February, 1963 / ..	15.75	40	
	March, 1963 / 25th October, 1963	49.28	30	

1	2	3	4	5
		Rs. P.	Rs. P.	
	April, 1963 / 9th October, 1963	18.75	10	
	May, 1963 / 9th October, 1963	16.75	18	
	June, 1963 / 25th October, 1963	22.78	40	
	July, 1963 / 9th October, 1963	31.75	32	
	August, 1963 / 25th October, 1963	22.78	40	
	September. 1963 .. / 20th November, 1963	19.25	24.00	
	October, 1963 / 20th November, 1963	67.60	24.00	
Loharu ..	January, 1963 / 11th January, 1963	92.62	T.A. for the month of November, 1962 (D.A. daily allowance included in T. A.)	
	January, 1963 / 11th January, 1963	67.75	T.A. for the month of October, 1962	
	March, 1963 / 27th March, 1963	47.37	T.A. for the month of November, 1962	
	May, 1963 / 25th May, 1963	110.56	T.A. for the month of March, 1963	
	May, 1963 / 25th May, 1963	125.13	T.A. for the month of April, 1963	
	May, 1963 / 15th May, 1963	143.22	T.A. for the month of December, 1962 and January, 1963	

1	2	3	4	5
		Rs. P.	Rs. P.	
	May, 1963 / 15th May, 1963	93.23	T.A. for the month of February, 1963	
	July, 1963 / 15th July, 1963	88.00	D.A. included in T. A.	T.A. for the month of May, 1963
	July, 1963 / 10th July, 1963	84.00		T.A. for the month of June, 1963
	November, 1963 / 22nd November. 1963	281.99		T.A. for the month of September, October, 1963
	September, 1963 / 11th September, 1963	174,97		T. A. for the month of July, August, 1963
Tohana ..	February,, 1963	63.60	57.00	
	March, 1963	21.69	31.50	
	May, 1963 ..	36.77	16.50	
	June, 1963 ..	..	43.50	
	July, 1963 ...	27.17	57.00	Not drawn from the treasury
	August, 1963 ...	35.12	50.00	
	September, 1963 ..	17.75	42.50	
	October, 1963 ...	25.81	82.50	
	November, 1963 ...	8.87	77.50	
	December, 1963 ...	32.24	87.50	

56 PVS—386—18-11-64 C.P.&S. Pb. Chandigarh

Punjab Vidhan Sabha Debates

10th March, 1964

Vol. I—No. 14

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Tuesday, the 10th March, 1964

Price : Rs. 4.75 nP.

ERRATA

TO

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES, VOL. I—NO. 14,

DATED THE 10TH MARCH, 1964.

Read	*For*	*Page*	*Line*
Class	Clas	(14)26	4
इन्क्वायरी	इन्कावायारी	(14)58	8
इन्टरैस्ट	इन्ट्रेस्ट	(14)61	10
administrative	adminitrative	(14)65	18
ਸਫੈਦਪੋਸ਼ਾਂ	ਨੰਬਰਦਾਰਾਂ	(14)66	5
ਪਰੀਸ਼ਦਾਂ	ਪਰੀਸ਼ਦ	(14)66	12
यूनियन	यूनियन	(14)68	10 from below
हैरानी	हैरान	(14)85	8
रिसोर्सिज़	रिसोर्सिज	(14)86	13
प्लैन्ज़	प्लनज़	(14)87	22
वित्त मंत्री	वित्र मंत्री	(14)92	1
appointment	apointment	II	2
Kartar Singh	Kariar Singh	II	11

PUNJAB VIDHAN SABHA

Tuesday, the 10th March, 1964

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector 1, Chandigarh at 9.00 a.m. of the Clock.

Absence of the Speaker

Secretary: I have to inform the House that the Hon. Speaker is unavoidably absent. The Deputy Speaker will, therefore, take the Chair.

[Deputy Speaker in the Chair].

OBSERVATION BY THE DEPUTY SPEAKER

उपाध्यक्षा : मैं फिर हाउस से पूछ लेना चाहती हूं कि क्योंकि आज बजट पर डिस्कशन का आखरी दिन है क्या आप चाहते हैं कि क्वैस्चन आवर को डिस्पेंसविद कर दिया जाए ? इस बारे में हाउस की क्या राए है ? (Today is the last day of discussion on the Budget. I would like to know the sense of the House, whether or not the question hours be dispensed with?)

कुछ आवाजें : नहीं जी, क्वैस्चन आवर चलने दें ।

मुख्य मन्त्री : आप की मर्जी पर है । आप जिस तरह चाहें कर लें ।

कुछ आवाजें : चलने दें जी, डिस्पैंस विद न करें ।

उपाध्यक्षा : यह मैं ने इस लिये पूछा है ताकि हाउस का टाइम एक्सटेंड न करें । मैं इस चीज़ के हक में नहीं हूं । मैं समझती हूं कि अगर मैम्बर साहिबान ठीक तरीका से बोलेंगे तो टाईम एक्सटेंड करने की ज़रूरत ही नहीं पड़ेगी । (I particularly wanted to ascertain the wishes of the House in this respect so that any extension of the time of the sitting may be avoided. I am not in favour of the time being extended. However, I feel that if the hon. Members take part in the debate properly, there would be no need of extending the time.)

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

Shaheed Kanshi Ram Memorial, village Marauli Kalan, Tehsil Rupar, District Ambala

***4448. Comrade Jangir Singh Joga** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether it is a fact that he laid the foundation stone of Shaheed Kanshi Ram Memorial at village Marauli Kalan, tehsil Rupar, district Ambala ; if so, when ;

[Comrade Jangir Singh Joga]

(b) the present stage of the construction work on that Memorial ;
(c) the total amount contributed by the Government, the public and the relatives of the Shaheed, respectively, towards the erection of the said Memorial?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes, on 8th August, 1961.

(b) & (c) Work has not been taken up so far as no public contribution has been raised.

Comrade Shamsher Singh Josh : Will the Chief Minister kindly refresh his memory and inform the House whether he himself laid the foundation stone of Shaheed Kanshi Ram Memorial at village Marauli Kalan ?

Chief Minister Yes, I did.

Comrade Shamsher Singh Josh Does the Honourable Chief Minister mean that the memorial will not be erected until public contribution is made available ?

Chief Minister : Yes. To an extent, it should be so. ਗੌਰਮਿੰਟ ਤਾਂ ਕੁਝ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਔਰ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸੈਕਟਰੀ ਸਨ ਔਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਪਕੜੇ ਗਏ ਸੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਰੁਪਿਆ ਪਕੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਖ਼ਾਹਿਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਵਾਸਤੇ ਸਰਕਾਰ ਉਹ ਸਾਰਾ ਰੁਪਿਆ ਦੇ ਦੇਵੇ ਜਿਹੜਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਕੁਝ ਸਜਨ ਹਨ ਜਿਹੜੇ 1914 ਤੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਉਧਰ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਹ ਇਸ ਕਰਕੇ ਅੜੀ ਪੈ ਗਈ ਹੈ। ਜੇ ਲੋਕ ਕੁਝ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਤਾਂ we will see to it that something is done.

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ: ਕੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਦਾ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਵਾਇਦਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਐਨਾ ਰੁਪਿਆ ਸਰਕਾਰ ਦੇਵੇਗੀ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ: ਵਾਇਦਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਹਾਂ, ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਸ੍ਰੀ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੇ ਵਕਤ ਕਿ ਜੋ ਰੁਪਿਆ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰੀ ਵੇਲੇ ਪਕੜਿਆ ਸੀ ਔਰ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਕੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਜੀ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਹੀਦ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਉਹੋ ਹੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 1914 ਵਿੱਚ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਔਰ ਇਹ ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਬਾਲਾ ਦੇ ਹਨ ? ਜੇ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਮਰੌਲੀ ਕਲਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਹੱਕ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਨਾ ਬਣਾਉਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੈਸੇ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

SUPPLEMENTARIES TO STARRED QUESTION No. 4381

श्री ओम प्रकाश अग्निहोत्री : क्या वज़ीर साहब बताएंगे कि नशा बन्दी के सिलसिले

Note : Starred Question No. 4381 alongwith its reply appears in P.V.S. Debates Vol. I No. 12 dated the 6th March, 1964.

में श्री गणेशी लाल की तरफ से उन्हें एक मरासला मिला है जिस में उन्होंने कहा है कि प्रोहिबशन कमेटी एक ढोंग है और इस का कोई फायदा नहीं ?

एक्साइज़ टैक्सेशन तथा राजधानी मंत्री : इस स्पलीमेंट्री का इस सवाल से क्या सम्बन्ध है ?

श्री ओम प्रकाश अग्निहोत्री : क्या वज़ीर साहब के ज़ेर गौर कोई ऐसी तजवीज़ है जिस के मुताबिक जी. टी. रोड पर मसलन फगवाड़ा, चहेड़ू, खजूरला, ढिलवां और सुभानपुर पर मोटरों के अड्डों पर जो शराब की दुकानें हैं, उन को इस लिये बन्द कर दिया जाए क्योंकि वहां से औरतें और लड़कियां गुज़रती हैं ?

मंत्री : जी नहीं ।

पंडित मोहन लाल दत्त : क्या मंत्री महोदय बतलायेंगे कि अगर किसी इलाके के लोग नहीं चाहते कि वहां शराब की दुकान हो, जैसा कि गगरेट के लोगों ने कहा है, तो क्या सरकार वहां से शराब के ठेके उठवा देने के लिये तैयार हैं ?

मंत्री : इस बारे में सरकार की नीति साफ है कि अगर किसी इलाके की पंचायत यह नहीं चाहती कि वहां शराब का ठेका हो तो पहले यह देख लिया जाता है कि उस पंचायत ने इस बारे में रेज़ोल्यूशन इस लिये तो पास नहीं किया कि वहां जायज़ शराब बन्द कर के नाजायज़ शराब बिके । अगर कोई ऐसी बात न हो तो उन की मांग मान ली जाती है ।

श्री मंगल सैन : क्या मन्त्री महोदय की जानकारी में यह बात है कि इन्होंने जो नशाबन्दी का प्रयोग रोहतक में किया है उस से शराब बजाए दुकानों पर बिकने के महल्लों और गांवों में बिकनी शुरू हो गई है ?

मंत्री : यह रोहतक के रहने वाले हैं, इन को इस का ज्यादा पता होगा । जहां तक मुझे पता है वहां पर कन्ट्री लिकर की सरकारी दुकान नहीं है ।

श्री ओम प्रकाश अग्निहोत्री : क्या वजीर साहिब को ऐसी कम्पलेंट मिली है कि इन की जो स्टेट नशाबन्दी की कमेटी है उस के एक मैम्बर ने पब्लिक जलसे में शराब पीने का प्रचार किया ?

मंत्री : लोगों की शिकायतें तो आती ही रहती हैं । जिस मैम्बर साहिब का इन्होंने हवाला दिया है उन्होंने शराब पीने का प्रचार नहीं किया था । वह तो उन्होंने जायज़ और नाजायज़ शराब के मुताल्लिक बात की थी । उन का मनशा यह नहीं था कि लोग ज्यादा शराब पियें ।

सरदार गुरदयाल सिंह ढिल्लों : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि प्राहिबशन खास २ जिलों में ही है या सभी में लागू है ?

मंत्री : इस का जवाब कई दफा दिया जा चुका है कि प्राहिबशन केवल रोहतक में ही है ।

पंडित मोहन लाल दत्त : अगर कोई इलाका इस बात की मांग करे कि उन के हां, प्राहिबशन लागू की जाए तो क्या सरकार उस पर विचार करेंगी ?

मंत्री : विचार तो जरूर करेंगे मगर इस वक्त यह हाइपोथैटिकल है कि वहां पर प्राहिबशन लागू की जायगी या नहीं। बाकी जैनरल पालिसी टेक चन्द कमेटी की रिपोर्ट आने के बाद डिसाइड की जायगी ।

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵੇਖਣਗੇ ਕਿ ਆਇਆ ਜੋ ਰੇਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਪੰਚਾਇਤ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਬੰਦੀ ਲਈ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਵੇਚਣ ਦੇ ਮੰਤਵ ਲਈ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਪਰ ਕੀ ਇਹ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜੋ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਸਰਕਾਰੀ ਦੁਕਾਨਾਂ ਤੇ ਵਿਕਦੀ ਹੈ ਕੀ ਇਹ ਉਸ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ ?

मन्त्री : यह भी क्या सप्लीमैंट्री है कि यदि ऐसा हो तो ऐसा होना चाहिये । अगर किसी दुकान पर नाजायज शराब बिकने की शिकायत आती है तो पड़ताल करते हैं, रेड करते है और सबूत मिलने पर सजा भी दिलवाते हैं ।

सरदार गुरदयाल सिंह ढिल्लों : क्या मन्त्री महोदय बताएंगे कि क्या यह मसला सिर्फ रोहतक में ही है या अमृतसर में भी है और वहां भी प्रोहिबशन लागू करने पर विचार करेंगे ?

मंत्री : अमृतसर क्या सारे पंजाब में लागू करने के बारे में विचार करेंगे,, as soon as the Report of the Tek Chand Committee is out.

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਰਾਬ ਬੰਦੀ ਲਈ ਜਦ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਰੇਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਆਵੇਗਾ ਤਾਂ ਇਹ ਵੇਖਣਗੇ ਕਿ ਆਇਆ ਇਹ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਕੱਢਣ ਲਈ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖਣਗੇ ?

मन्त्री : यह देखेंगे कि आया वहां के जो लोग हैं वह नाजायज शराब बिकवाने में मदद तो नहीं करते रहे वगैरह ।

Promotion of Scheduled Castes Qanungos as Naib-Tehsildars in Amritsar District

***4818. Shri Gurmail** : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) the number and names of Scheduled Castes Qanungos in Amritsar District as on 11th September, 1963 ;

(b) whether there is any proposal under the consideration of Government to promote some Scheduled Castes Qanungos as Naib-Tehsildars in the light of the instructions contained in Circular Letter No. 10181-4WGI-63/795, dated 14th January, 1964 issued by the Secretary to Government, Punjab, Scheduled Castes and Backward Classes Department, to all the Heads of Departments in the State, if so, the time by which such promotions are likely to be made ?

Sardar Ajmer Singh : (a) Two, Sarvshri Kartar Singh and Jarnail Singh, officiating Kanungos.

(b) Yes. Time cannot be specified. Vacancies, when occur, will be filled, as soon as possible, keeping in view the instructions on the subject.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਟਾਈਮ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਜੋ ਵੇਕੇਂਸੀਜ਼ ਹਨ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਮੋਸ਼ਨ ਵੇਲੇ ਸੀਨੀਅਰ ਮੋਸਟ ਰੀਵਰਟਿਡ ਅਫਸਰ ਹੀ ਲਏ ਜਾਣਗੇ ਜਾਂ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਲਈ 10 ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ?

Revenue Minister : Instructions will be followed in letter and spirit.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਐਮਰਜੇਂਸੀ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਜੋ ਰੀਡਕਸ਼ਨਜ਼ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਜੋ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਐਂਪਲਾਈਜ਼ ਅਫੈਕਟ ਹੋਏ ਸਨ ਕੀ ਇਸ ਸਰਕੁਲਰ ਦੀ ਲਾਈਟ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਮੋਸ਼ਨਜ਼ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰੈਫਰੈਂਸ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇੰਸਟਰਕਸ਼ਨਜ਼ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਰੀਵਰਟ ਹੋਏ ਸਨ ਉਹ ਵਾਪਸ ਲਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਜੋ ਰਹਿ ਜਾਣਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕੰਸਿਡਰ ਕਰਾਂਗੇ।

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਨਾ ਕੇਵਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿੱਚ ਬਲਕਿ ਦੂਜੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਦੇ ਕਾਨੂੰਗੋ ਪ੍ਰੋਮੋਸ਼ਨ ਲਈ ਐਲਿਜੀਬਲ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਗਲੀਆਂ ਪੋਸਟਾਂ 12 ਸਤੰਬਰ, 1963 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਿਲ ਅਪ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਰੇ ਕੇਸ ਪਰਸਨਲੀ ਦੇਖਣਗੇ ਕਿ ਇਨਸਾਫ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਸਾਰੇ ਕੇਸ ਪਰਸਨਲੀ ਦੇਖਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਡੀ. ਸੀ. ਐਗਜ਼ਾਮਿਨ ਕਰਨਗੇ। ਉਹੀ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਰਿਸਪੌਂਸੀਬਲ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਗਲਤੀ ਹੋਵੇ ਉਹ ਨੋਟਿਸ ਵਿੱਚ ਲਿਆਵੋ, ਦਰੁਸਤ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ।

Confirmation of Staff in the Consolidation Department

***4280. Sardar Kulbir Singh :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) the date when the work of Consolidation of Holdings was started in each district in the State ;

(b) whether any rules have been framed for the confirmation of the staff and the officers of the Consolidation Department, if so, a copy of the rules be laid on the Table ;

(c) the total number of Settlement Officers, Consolidation Officers, Assistant Consolidation Officers, working in this Department as on 30th November, 1963 ;

(d) the number of persons referred to in part (c) above confirmed till 30th November, 1963 ;

(e) the number of Kanungos and Patwaris working in this Department as on 30th November, 1963 ;

(f) the number of persons referred to in part (e) above confirmed till 30th November, 1963 ;

(g) if the reply to parts (d) and (f) above be nil, the reasons therefor ?

Sardar Ajmer Singh : (a) 1st April, 1951 .

(b) Question does not arise as no separate rules for confirmation are framed and confirmations are made generally on the basis of seniority .

(c) (i) Settlement Officers .. 14

(ii) Consolidation Officers .. 52

(iii) Assistant Consolidation Officers .. 191

[Revenue Minister]

(d)(i) Settlement Officers—Settlement Officers are not confirmed in the department as such but they get confirmed in the P.C.S. Cadre—

(ii) Consolidation Officers	..	2
(iii) Assistant Consolidation Officers	..	5
(e)(i) Inspectors/Kanungos	..	597
(ii) Sub-Inspectors/Patwaris	..	1,967
(f)(i) Inspectors/Kanungos	..	63
(ii) Sub-Inspectors/Patwaris	..	263

(g) Question does not arise.

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਸਨ 1951 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਕਿੰਨੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਕਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਮਿਲੀ ਹੈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਹ ਟੈਂਪਰੇਰੀ ਮਹਿਕਮੇ ਦਾ ਟੈਂਪਰੇਰੀ ਸਟਾਫ ਹੈ । ਇਹ ਸਵਾਲ ਬੜੀ ਦੇਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੰਸਿਡਰੇਸ਼ਨ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜੋ ਕਨਫਰਮ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਬਜ਼ਾਰਬ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ । ਇਸ ਲਈ 1956 ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਕਿ 5 ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਟ੍ਰੈਂਥ ਨੂੰ ਕਨਫਰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਫਿਰ 1959 ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਕਿ $12\frac{1}{2}$ ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਹੁਣ ਵੀ ਇਹ ਸਵਾਲ ਜ਼ੇਰੇ ਗ਼ੌਰ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਹਦ ਤਕ ਕਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ।

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪਰਸੈਂਟੇਜ ਫ਼ਿਕਸ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਇਸ ਪਰਸੈਂਟੇਜ ਅਨੁਸਾਰ ਕਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਤੁਸੀਂ ਵੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਨੰਬਰ ਤਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ; ਇਸ ਨੂੰ ਫਾਈਨਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪੰਜ ਸੱਤ ਦਿਨ ਹੋਏ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ ਸੀ I think it will be finalised soon. But the hon. Member cannot expect that every one working in this Department will be confirmed. Only a percentage of them will be confirmed.

श्रीमती सरला देवी : क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि जब कन्फर्मेशन की जाती है तो रिकार्ड भी देखा जाता है या सिनियारिटी पर ही कन्फर्मेशन कर दी जाती है ?

मंत्री : रिकार्ड देखना तो लाजमी है ।

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹੜਤਾਲ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਸਰਵਿਸ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੀਨੀਆਰਿਟੀ ਪਹਿਲੀ ਸਰਵਿਸ ਤੋਂ ਗਿਣੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉਸ ਸਰਵਿਸ ਤੋਂ ਗਿਣੀ ਜਾਵੇਗੀ ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ, ਜੇਕਰ ਵਖਰਾ ਸਵਾਲ ਕਰੋ ਤਾਂ ਪਤਾ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ ।

ਚੌਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਹੁਣੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ 52 ਸੀ. ਓਜ਼ ਵਿਚੋਂ 2 ਨੂੰ ਕਨਫਰਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ 191 ਏ. ਸੀ. ਓਜ਼ ਵਿਚੋਂ 5 ਨੂੰ ਕਨਫਰਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਤਾਂ ਕੀ ਮੈਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਨ 1959 ਵਿਚ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ $12\frac{1}{2}$ ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਨੂੰ ਕਨਫਰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਗਿਣਤੀ $12\frac{1}{2}$ ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀ । ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਾਂਗੇ । ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਅਨਫਾਰਚੂਨੇਟਲੀ ਉਸ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਹੁਣ ਇਸ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਕਰਨ ਲਗੇ ਹਾਂ ।

Consolidation of Land Holdings in village Pandori Kad, district Hoshiarpur

***4617. Sardar Kartar Singh Dhillon** (put by Shri Om Parkash Agnihotri) : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether the consolidation of land holdings has been done in village Pandori Kad, Zail Khanaura, tehsil and district Hoshiarpur, if so, when ;

(b) whether the residents of the aforesaid village have filed any appeals against the consolidation operations, if so, the action taken thereon ;

(c) whether any compensation has been paid to the owners of the wells in the said village whose wells have gone to others as a result of the said operations, if not, the reasons therefor ?

Sardar Ajmer Singh : (a) *First Part*—Yes.

Second Part—On 30th January, 1956.

(b) No. Only objections were filed which were decided on the spot.

(c) *First Part*—Yes. Rs 2,188 90 nP. has been paid.

Second Part—Question does not arise.

ਸ੍ਰੀ ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਗਨੀਹੋਤਰੀ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਨਿਰਮਲ ਕੌਰ ਵਾਈਫ ਆਫ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਕੋਈ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਰੀਪਰੇਜ਼ੈਂਟੇਸ਼ਨਾਂ ਵੀ ਕੀਤੀਆਂ ?

ਮੰਤਰੀ : ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇ ਤੱਕ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਕਈ ਕੇਸ ਬਕਾਏ ਦੇ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਛੇਤੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ।

ਸ੍ਰੀ ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਗਨੀਹੋਤਰੀ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਰੀਪਰੇਜ਼ੈਂਟ ਕਰੇ ਤਾਂ ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਰੀਪਰੇਜ਼ੈਂਟੇਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ : ਕੀ ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣ ਗੇ ਕਿ ਨਿਰਮਲ ਕੌਰ ਉਸ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਸਰਹੱਦਾਂ ਤੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਪਾਈ ਹੈ ਚੀਨ ਦੇ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਬਚਾਣ ਲਈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਸਹੀ ਦਸਤ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ । ਵੇਖ ਕੇ ਪਤਾ ਲਗ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਗਲ ਹੈ ਤਾਂ ਦਰਖਾਸਤ ਦਿਉ, ਐਕਸ਼ਨ ਲਵਾਂਗੇ ।

ਚੌਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਕਈ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਅਜੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ 8 ਸਾਲ ਗੁਜ਼ਰ ਚੁੱਕੇ ਨੇ । ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਈ ਪਾਲਸੀ ਹੈ ਕਿ ਇੰਨੇ ਚਿਰ ਵਿੱਚ ਕੰਪੈਂਸੇਸ਼ਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ? **Can you fix some period within which the comepnsation is paid?**

Minister : This is correct. ਕਈ ਵੇਰ ਸਟਾਫ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵਸੂਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਨਐਕਟਿਵ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਦੇਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਟਾਈਮ ਲਿਮਿਟ ਤਾਂ ਫ਼ਿਕਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਪਰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਾਂਗੇ । ਬਾਕੀ ਇਸ ਬਾਰੇ rules are already laid.

Memorials

*4648. **Shri Amar Nath Sharma :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether any memorials to commemorate the memory of certain martyrs are at present being erected by the Government in the State ; if so, the names of places together with the names of the martyrs whose memorials are being set up ;

(b) the names of the memorials already erected by Government and the cost incurred on each ;

(c) whether Government is providing any financial assistance in cases where memorials are being erected by private individuals/parties, etc., if so, the details of the amounts so far given and proposed to be given in each case ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Two memorials, one at Ajnala in district Amritsar and the other at Jhajjar in district Rohtak are being erected in the memory of 1857 martyrs.

(b) The memorials already erected in the memory of 1857 martyrs along with the cost incurred on each are as under :—

		Rs
Nasibpur (District Mohindergarh)	..	3,546.10
Asandh (District Karnal)		1800.00
Rampura and Rewari (District Gurgaon)	..	1,901.15
Farrakhnagar (District Gurgaon)	..	738.89
Ballabgarh (District Gurgaon)	..	2,324.39
Jamalpur (District Hissar)	..	800.00
Mangali (District Hissar)	..	800.00
Sirsa (District Hissar)	..	800.00
Bahadurgarh (District Rohtak)	..	1,385.16

Government contributed Rs 800 on each of these memorials.

Government have also assisted the Jallianwala Bagh Memorial Trust, Amritsar and the Lala Lajpat Rai Memorial Committee, Dhudike, with Rs 83,820.88 and Rs 1,00,000 respectively toward erection of memorials.

(c) Government have contributed Rs 1,00,000 as State aid for the construction of Ghadar Party Martyrs Memorial at Jullundur by the Desh Bhagat Yadgar Committee, Jullundur.

Comrade Shamsher Singh Josh : May I know whether or not the Government is contributing anything for the maintenance of these Memorials as well ?

Chief Minister : I think it is a very relevant question. I do not know about it now and will enquire about it.

ਚੌਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਸ਼ਹੀਦੇ-ਆਜ਼ਮ ਸਰਦਾਰ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਇਰੈਕਟ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬਣਾ ਲੈਣ ਪਰ ਜੇਕਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕੇ ਤਾਂ we will do something, we will take it up.

ਚੌਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉੱਦਮ ਦੇਣ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਮਿਆਦ ਰਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਦ ਤੱਕ ਇਸ ਨੂੰ ਇਰੈਕਟ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ? Seventeen years have already passed.

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਇੰਨਾ ਚਿਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ; ਸਰਦਾਰ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਆਇਆਂ ਅਜੇ ਦੋ ਸਾਲ ਹੀ ਹੋਏ ਨੇ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਦਮ ਨਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਗੌਰਮਿਟ ਆਪ ਉੱਦਮ ਕਰੇਗੀ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿਕਾ: ਕੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਪਿੰਡ ਬਾਹਮਣੀ ਵਾਲਾ ਢੋਹਟੀਆਂ ਦੇ ਜਵਾਲਾ ਸਿੰਘ, ਸੁਰ ਸਿੰਘ, ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਵਲੋਪੁਰ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਮਾਰਤ ਖੜ੍ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਗੌਰਮਿੰਟ ਤਾਂ ਹਰ ਸ਼ਹੀਦ ਦਾ ਨਾਮ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਇਕੱਲੇ ਇਕੱਲੇ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਉੱਦਮ ਕਰੋ, ਗੌਰਮਿੰਟ ਕੁੱਝ ਨਾ ਕੁੱਝ ਜ਼ਰੂਰ ਮਦਦ ਕਰੇਗੀ।

Shri Ram Kishan : Will the hon. Chief Minister be pleased to state if there is any proposal under consideration for the construction and maintenance of Sardar Sewa Singh Thikriwala's Memorial ?

Chief Minister : Not at this moment. But I think the Government must have been giving the help for this purpose. If the hon. Member wants to know the exact position, he may give a separate notice for that.

श्रीमती सरला देवी : क्या चीफ़ मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि सुखदेव और राजगुरु की यादगार बनाने का ख्याल क्यों नहीं रखा गया ?

उपाध्यक्षा : यह भगत सिंह को भूल गए हैं राज गुरु का क्या कहें । (What to speak of Raj Guru they have forgotton Sardar Bhagat Singh even.)

मुख्य मन्त्री : हम तो हरेक शहीद की यादगार कायम करना चाहते हैं। चाहे किसी भी सम्बन्ध में उन्होंने शहीदी पाई हो । हम चाहते हैं कि सब शहीदों के मेमोरियल्ज़ बना दिए जाएं ।

श्री जगन्नाथ : क्या चीफ़ मनिस्टर साहिब यह बात बतायेंगे कि जैसे मदरास में जब कामराज चीफ़ मनिस्टर थे तो उस वक्त उन्होंने अपना एक मैमोरियल बनाया था, क्या आप भी अपना कोई मैमोरियल चंडीगढ़ में बनाने को तैयार हैं ?

मुख्य मन्त्री : मैं अपना बाद में बनाऊंगा, पहले आप का बनाऊंगा ।

उपाध्यक्षा : यह सप्लीमेंटरी नहीं है। (This is no supplementary.)

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ: ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਖਿਰ ਮੈਮੋਰੀਅਲਜ਼ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀ ਕਰਾਈਟੇਰੀਆ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ? ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ । ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇਗੀ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ: ਸਰਕਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਐਲਾਨ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਿੰਡ ਨੇ ਯਾਦਗਾਰ ਬਨਾਉਣੀ ਹੋਵੇ ਉਹ ਬਣਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ।

पंडित मोहन लाल दत्त : क्या सरकार ऐसे शहीदों की यादगार कायम करने को तैयार हैं जैसे भलडी का शहीद सरदार हज़ारा सिंह जी पिकटिंग करते हुये काम आये ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਜੰਗੇ-ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਦ ਹੁਣ ਤੱਕ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਮੂਵਮੈਂਟ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦੇ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਬਨਾਉਣ ਵਿੱਚ ਇਮਦਾਦ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਯਾਦਗਾਰ ਕਿਸੇ ਸਕੂਲ, ਹਸਪਤਾਲ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੜਕ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸੁਰਜੀਤ ਰਹੇ।

Shri Ram Kishan : Will the hon. Chief Minister be pleased to state if there is any proposal to construct any Memorial in the memory of the unknown warriors and soldiers who fought for the independence of the country ?

मुख्य मन्त्री : यह एक वैसटर्न तरीका है। मगर अगर इलाके के लोग ऐसा चाहेंगे तो यह भी किया जा सकता है।

श्री बनवारी लाल : ज़िला महेंद्रगढ़ में भी पिछले चीनी एग्रेशन में बड़े शहीद हुए थे क्या उन की यादगारें भी सरकार बनाने के लिये तैयार है?

मुख्य मन्त्री : जंगे आज़ादी के बाद जितने भी शहीद हुए हैं, उन की यादगारें कायम की जायेंगी।

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਬਾਲੇ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ—ਕੀ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਬਨਾਉਣ ਦੀ ਸਕੀਮ ਕੀ ਹੈ? ਇਹ ਯਾਦਗਾਰ ਕਿਸ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗੀ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਇਸ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਯਾਦ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਕਤ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜੇ ਕੰਟੈਕਟ ਕਰੋ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸ ਦਿਆਂਗਾ।

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या चीफ मनिस्टर साहिब यह बतायेंगे कि जो कैरों साहिब के राज्य में शहीद हुए हैं क्या उन की यादगारें भी कायम की जायेंगी?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਜਨ ਸੰਘ ਨੂੰ ਕਹੋ ਬਣਾਵੇਗਾ। (ਹਾਸਾ)

Deputy Speaker : This is no supplementary.

Chaudhri Darshan Singh : May I know if the Chief Minister is considering to give more aid to the Ghaddar Party Memorials ?

Chief Minister : I think the hon. Member should not embarrass the Government by putting such questions. If approached, we will certainly consider their requirements.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਪਿੰਡ ਨਰੜ ਤੇ ਐਤੀਆਣ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਗੋਲੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣੇ ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਇਰਾਦਾ ਰਖਦੀ ਹੈ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਨਹੀਂ ਬਨਾਉਣੀ; ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਰਗਲਾ ਕੇ ਗੋਲੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਵਾਇਆ ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਵਾਂਗਾ। (ਹਾਸਾ)

श्री बलरामजी दास टंडन : हमारे यहां एक ज़िंदा शहीद ज्ञानी करतार सिंह जी हैं क्या सरकार उन की यादगार बनाने का भी कोई इरादा रखती है? (हंसी)

उपाध्यक्षा : टंडन साहिब, आप को हाउस में ऐसी बातें करना शोभा नहीं देता ।

(It is not befitting for the Member to say such words in the House).

(Interruptions)

T.A./D·A., etc., drawn by Ministers

***5044. Shri Satya Dev :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the total amount of T.A./D.A. and Car Allowance, if any, drawn by each Minister and the Chief Parliamentary Secretary during the year, 1963, together with the amount paid by Government for Electricity and water consumed at the official residence of each of them at Chandigarh, during the said period ;

(b) the total amount of expenditure incurred by the Government on account of petrol, etc., consumed during the said period by each of the persons referred to in part (a) above ;

(c) the total number of days monthwise during the said period, for which each of the said persons stayed out of Chandigarh ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a), (b) & (c) A statement is laid on the Table of the House.

Statement showing the information in respect of part(a) and (b)

Serial No.	Name of the Minister/the Chief Parliamentary Secretary		Total amount of T.A./D.A. drawn from 1st January, 1963t o 31st December, 1963	Total amount of Car Allowance drawn from 1st January, 1963 to 31st December, 1963	Total amount paid by the Government for Electricity from 1st January, 1963 to 31st December, 1963	Total amount paid by the Government for water from 1st January, 1963 to 31st December, 1963	Total amount incurred by Government on petrol, etc., from 1st January, 1963 to 31st December, 1963
1	2		3	4	5	6	7
			Rs nP.	Rs nP.	Rs nP.	Rs nP.	Rs nP.
1	S. Partap Singh Kairon, Chief Minister	..	3,597.82 (T.A./D.A. for November, December, 1963 not drawn so far)	..	1,552.67	312.00	11,145.29
2	Shri Gopi Chand Bhargava, F.M.	..	11,867.25	3,600.00	1,147.78	332.00	..
3	Shri Mohan Lal, H.M.	..	12,126.75	1,520.00	875.38	276.90	6,562.32
4	Shri Darbara Singh, P.W.M.	..	2,393.12	..	1,022.72	58.66	9,336.59
5	Shri Gurbanta Singh, L.W.M.	..	19,389.50	3,600.00	869.00	250.70	..
6	Shri Ram Saran Chand Mittal, E.T.C.M.	..	2,400.81	..	1,010.79	232.87	7,229.48
7	Shri Ranbir Singh, I.P.M.	..	21,101.19	3,600.00	824.96	322.40	..
8	Shri Ajmer Singh, R.M.	..	19,864.00	3,600.00	957.19	200.43	..
9	Shri Gulab Singh, C.P.S.	..	17,731.50	3,600.00	1,024.14	150.10	..

Statement showing the information in respect of part (c)

Serial No.	Name of the Minister/Chief Parliamentary Secretary	*Number of days spent out of Chandigarh*											
		January, 1963	February 1963	March, 1963	April, 1963	May, 1963	June, 1963	July, 1963	August, 1963	September, 1963	October, 1963	November, 1963	December, 1963
1	S. Partap Singh Kairon, Chief Minister ..	23	23	21	21	27	21	20	18	15	20	26	22
2	Shri Gopi Chand Bhargava, F.M. ..	7	6	6	14	11	10	9	10	8	12	21	11
3	Shri Mohan Lal, H.M. ..	14	11	13	14	11	20	15	22	11	16	26	17
4	Shri Darbara Singh, P.W.M.	16	$4\frac{3}{4}$	9	6	16	13	11	12	$13\frac{1}{2}$	13	16	21
5	Shri Gurbanta Singh, L.W.M.	19	12	14	18	17	21	21	21	13	17	19	15
6	Shri Ram Saran Chand Mittal, E.T.C.M. ..	15	12	10	10	23	17	13	18	5	16	12	9
7	Shri Ranbir Singh, I.P.M.												
	*(i) ..	21	15	17	23	18	26	14	25	16	19	22	24
	**(ii) ..	25	19	20	24	18	27	19	29	20	21	23	24
	***(iii) ..	19	17	14	17	18	16	15	16	15	15	19	15
8	Shri Ajmer Singh, R.M. ..	16	15	18	23	17	16	15	15	26	23	23	24
9	Shri Gulab Singh, C.P.S. ..	8	10	6	13	8	9	10	13	4	13	8	8

*Night spent out of Chandigarh.
**No. of days billed in T.A. Bill.
***No. of days for which Daily Allowance is claimed.

पंडित मोहन लाल दत्त : देश के अन्दर ऐमरजेंसी को देखते हुए और इतना पैसा हम मुल्क की डीवैलपमेंट पर भी खर्च कर रहे हैं, तो क्या वज़ीर साहिबान जो टी. ए. और डी. ए. फजूल दौरे लगा कर हासल करते हैं इस में कमी करने को त्यार हैं ?

मुख्य मन्त्री : ऐमरजेंसी से पहले मंत्रियों के लिए एक महीने में दस बारह दिन टूर के लिये या सरकारी मीटिंगों के लिये रिज़र्व थे, मगर अब ज़रा ऐमरजेंसी ढीली होने दो इस पर सोचेंगे ।

पंडित मोहन लाल दत्त : क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि वज़ीर साहिबान अपनी तनखाह से टी. ए. और डी. ए. की शक्ल में कितना ज्यादा भत्ता लेते हैं ?

मुख्य मन्त्री : वह आप लिस्ट से देख सकते हैं ।

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : On a point of privilege, Madam. ਚੌਧਰੀ ਖੁਰਸ਼ੀਦ ਅਹਿਮਦ 4 ਦਿਨ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਹੈ । ਸਾਡਾ ਇਹ ਪ੍ਰਿਵਿਲੇਜ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਕਿਥੇ ਕੈਦ ਹੈ । ਸਾਨੂੰ ਸਾਰੀ ਇਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ; ਉਹ ਕਿਸ ਕੋਠੜੀ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਹੈ ?

गृह मंत्री : चौधरी हरद्वारी लाल जी जो उन के बिहाफ पर सवाल करते हैं उन से ही पूछ लें ।

Shri Balramji Dass Tandon. It is not the duty of the Speaker to trace him.

Deputy Speaker: Mr. Tarsikka, be serious. कोई मैंम्बर गैरहाजर हो तो क्या स्पीकर का यह काम है कि उस की तलाश ही करता फिरे (Mr. Tarsikka should be serious. Is it the duty of the Chair to trace out a Member who is absent?) Next question please.

Chaudhri Hardwari Lal : On his behalf, Madam.

Home Minister: Madam, has the hon. Member got the written authority from him ?

Chaudhri Hardwari Lal : Yes, I have got the authority in writing. Question No. 4506 please.

Visit by certain Government Emplyees to Delhi

4506 Chaudhri Khurshed Ahmed (Put by Chaudhri Hardwari Lal) Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) whether any Government employees of the Chief Minister's Secretariat have visited Delhi after the appointmentof the Das Commission;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, the purpose of their visits together with the total amount of Travelling Allowance and Dearness Allowance drawn by them ?

Shri Mohan Lal (Home Minister) : (a) Yes.

(b) (i) Official duty.

(ii) Rs 3,769·55 nP.

Comrade Shamsher Singh Josh : Will the hon. Home Minister be Pleased to state the nature of duty of the Officers, who went to Delhi ?

Home Minister : It was primarily taking over files etc. which were required for the purpose of inspection there.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਕੀ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਫਾਈਲਾਂ ਲੈ ਜਾਣ, ਜਾਂ ਲੈ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕੁਝ ਆਫੀਸਰਜ਼ ਦਿੱਲੀ ਗਏ ਸਨ ?

ਮੰਤਰੀ : ਪ੍ਰਾਈਮੈਰੈਲੀ ਫਾਈਲਾਂ ਲੈਣ ਲਈ ਹੀ ਗਏ ਸਨ, ਜੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਵੀ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਪਰਪਜ਼ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਫੀਸਰਜ਼ ਐਫੀਡੇਵਿਟ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਦਿੱਲੀ ਗਏ ?

Deputy Speaker : This suplementary does not arise.

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਕੀ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਟੀ. ਏ. ਐਂਡ ਡੀ. ਏ. ਚਾਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ ? ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਜ਼ਰਾ ਦੱਸਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕਰਨ ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਤਾਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸੈਕਰੇਟੈਰੀਏਟ ਦੇ ਐਂਪਲਾਈਜ਼ ਵਾਸਤੇ ਸਵਾਲ ਸੀ, ਤੁਹਾਡਾ ਸਵਾਲ ਬਣਦਾ ਨਹੀਂ ।

Deputy Speaker. No, this is not supplementary.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੈਕਰੇਟੈਰੀਏਟ ਦੇ ਬੰਦੇ ਗਏ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੱਦ ਫਾਈਲਾਂ ਸਾਰੇ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟਾਂ ਨਾਲ ਤਅੱਲੁੱਕ ਰਖਦੀਆਂ ਸਨ ਤਾਂ ਕੀ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਦੇ ਆਫਿਸ ਦੇ ਬੰਦੇ ਹੀ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸੀ ?

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ, ਕੀ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਟੇਟ ਗੌਰਮਿਟ ਦਾ ਹੈਡ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ? ਬਸ ਕਰੋ, ਤੁਸੀਂ ਬੈਠ ਜਾਓ । No more supplementaries. (May I ask the hon. Member Babu Ajit Kumar whether the Chief Minster is not the head of the State Government ? He may please resume his seat. No more supplementaries.)

Officers officials working for drafting affidavits filed before the Dass Commission

***4524. Sardar Gian Singh Rarewala** : Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) whether it is a fact that the Home Secretary to Government Punjab, the Legal Remembrancer and most of the Chief Minister's staff have been working at the State Guest House, Chandigarh, for the preparation of replies to the charges against the Chief Minister or drafting affidavits to be filed before the Das Commission ;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, whether arrangements for food for the said officers and staff were made there at Government expense ?

Shri Mohan Lal (Home Minister) : (a) The Legal Remembrancer did the work. Several officers concerned with the various items had to assist the Legal Remembrancer in preparing their respective departmental replies affidavits.

(b) No.

Sardar Gian Singh Rarewala : I had put a definite question whether they worked in the State Guest House Chandigarh or not.

Home Minister : I have conceded that, Madam.

Sardar Gian Singh Rarewala : Was the food etc. supplied to them at Government expense ?

Home Minister : I have stated that it was not at all supplied to them at Government expense.

Sardar Gian Singh Rarewala : Did they pay for the food etc. from their own pocket ?

Home Minister : Madam, there is a section of the Hospitality Organisation and anybody who works or resides there temporarily can ask for small facilities like, tea, coffee etc. and these are made available to him at his own expense.

Sardar Gian Singh Rarewala : Is the State Guest House not primarily meant for guests and not for officers ?

Home Minister : They did Government work and when it is available there is no bar to the officer's working there getting it. They worked there only temporarily.

Sardar Gian Singh Rarewala : When there is a Secretariat building, why did they not work there ?

Home Minister : It is a matter of opinion.

Sardar Gian Singh Rarewala : I want to know that when the Secretariat building is there, why were they sent to work in the State Guest House ?

Home Minister : I do not know what possible objection the hon. Member can have. If there is huge work and the officers work there, away from the humdrum of the Secretariat, what is the harm in it ? I have not been able to appreciate the argument of the hon. Member.

Sardar Gian Singh Rarewala : Is it a fact that a part of the work was done in the Secretariat also?

Home Minister : It may be so. That is also a Government building and if the officers work there, what is the harm? I have not been able to appreciate, Madam, the argument of the hon. Member.

Sardar Gurnam Singh : Were the counsels of the Government or of the Chief Minister present in the State Guest House at the time when these officers were doing the work ?

Home Minister : Not to my knowledge. As already stated, the Legal Remembrancer did the work. Several officers concerned with the various items had to assist the Legal Remembrancer in preparing their respective departmental replies/affidavits.

Sardar Gurnam Singh : Is it or is it not a fact that Mr. Jai Gopal Sethi was present in the State Guest House, Chandigarh when this case was prepared by these officers ?

Home Minister : It is not to my knowledge. He may have come over there. If the hon. Member wants definite information he may give a separate notice and I will find out.

Sardar Gian Singh Rarewala : I want to know if any arrangement has been made by the Government to record the names of the guests who stay in the State Guest House ?

Home Minister : I presume that some record is maintained and must be maintained. But if the hon. Member wants to get positive information, he may give a separate notice.

Sardar Gurnam Singh : Is it or is it not a fact that special secrecy arrangements were made in the State Guest House for the purpose of altering or tampering with the records ?

Home Minister : I do not expect such an insinuation from responsible persons especially from the Leader of the Opposition. The work was huge and this arrangement was made to enable the officers to work in a calm and smooth atmosphere. The insinuation is entirely baseless.

Chief Minister's visit to Delhi after the appointment of the Das Commission

***4525. Sardar Gian Singh Rarewala :** Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) the number of times he visited Delhi after the appointment of the Das Commission ;

(b) the purpose of each such visit ;

(c) the total amount of Travelling Allowance and Deaness Allowance charged by him on account of the visits referred to in part (a) above ?

Shri Mohan Lal (Home Minister) : (a) & (b) A statement is laid on the Table of the House.

(c) No Travelling Allowance and Dearness Allowance has yet been drawn.

Statement

Serial No.	Dates of visit to Delhi by the Chief Minister, Punjab	Purpose
1	5th November, 1963	.. To attend the meeting of the 7th Committee for introducing crafts in Schools.
	9th November, 1963	.. To attend the meetings of the 9th Republic Relation Committee and National Defence Committee.
3	15th November, 1963	.. Private
4	20th November, 1963 to 22nd November, 1963	.. Das Commission Inquiry
5	23rd November, 1963	.. Das Commission Inquiry
6	7th December, 1963 to 10th December, 1963	.. (i) To meet Dr. Hein of CIBA (ii) Meeting of the re-construction of Indian SSSAB.
7	12th December, 1963	.. Meeting of the Beas Control Board
8	19th December, 1963 to 21st December, 1963	Das Commission Inquiry
9	25th December, 1963 to 26th December, 1963	Ditto
10	29th December, 1963 to 31st December, 1963	Ditto
11	3rd January, 1964 to 4th January, 1964	To visit Escorts at Faridabad
12	13th January, 1964 to 14th January 1964	Meeting of National Defence Council
13	27th January, 1964	.. Private

डिप्टी स्पीकर : यह मैम्बरों को पता होना चाहिए कि पहले जिसका क्वैसचन हो, वह 2, 3 बार सवाल कर ले, फिर दूसरे मैम्बर साहिबान पूछें। (The hon. Members should know this that they should put their supplementaries after the hon. Mem ber who has asked the main question, has put two or three supplementaries first.)

Sardar Gian Singh Rarewala : Has the T.A. bill been submitted ?

Home Minister : If that had been submitted the implications would have been different.

Sardar Gian Singh Rarewala : I want to know from the hon. Home Minister whether the private visits were also in connection with the Dass Commission enquiry or not ?

ਮੰਤਰੀ : ਕਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਆ ਗਏ ਹੋ ? ਆਫੀਸ਼ਲ ਫੰਕਸ਼ਨ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ, ਔਰ ਦਾਸ ਕਮੀਸ਼ਨ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇਵਾਲਾ : ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਲਿਸਟ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਆਇਆ ਇਹ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਵਿਜ਼ਿਟ ਨਾਲ ਤਅੱਲੁੱਕ ਰਖਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਦਾਸ ਕਮੀਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਰਖਦੀ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜਿਥੇ ਦਾਸ ਕਮੀਸ਼ਨ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਗਏ ਹਨ, ਉਥੇ ਮੈਨਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਵਿਜ਼ਿਟ ਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਥੇ ਉਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

Demands by Government employees

*4479. **Comrade Babu Singh Master** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether any deputation of Government employees who held a meeting at Chandigarh on the 1st January, 1964 met the authorities concerned to place their demands before them ;

(b) whether it is a fact that their demands included 25 per cent *ad-hoc* increase in pay and grant of dearness allowance according to the consumers price index ;

(c) if the answer to part (b) above be in the affirmative the steps, if any, being taken by Government in the matter ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes.

(b) Yes.

(c) The matter is under consideration.

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਕੀ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਅੰਡਰ ਕੰਸਿਡਰਸ਼ਨ ਰਹੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਹਿੰਗਾਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧ ਗਈ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ: ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕਰਾਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜ਼ਰਾ ਕੰਮ ਤੋਂ ਵੇਹਲੇ ਹੋਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਧਿਆਨ ਕਰਾਂਗੇ।

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ: ਕੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮਹਿੰਗਾਈ ਹਟ ਜਾਵੇਗੀ ਤਾਂ ਧਿਆਨ ਕਰਨਗੇ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ: ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਸੈਸ਼ਨ ਦਾ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦੇਖਾਂਗੇ।

Amount distributed to heirs of Martyrs killed in action in Sino-Indian Border Dispute

***4385. Shri Rup Singh Phul :** Will the Chief Minister be pleased to state the details of the amount districtwise so far distributed by the State Government to the heirs and relatives of the Army personnel who died as a result of the recent Chinese aggression in the Ladakh and NEFA Areas ?

Sardar Partap Singh Kairon : A sum of Rs 8,48,560 has so far been disbursed to the heirs and relatives of the Army personnel who died as a result of the recent Chinese aggression in NEFA/LADAKH. A statement showing the disbursement made districtwise is laid on the Table of the House.

Statement showing the details of the amount district-wise so far distributed by the State Government to the heirs and relatives of the Army personnel, who died as a result of Chinese aggression in NEFA/LADAKH area

District		Amount of *ex gratia* grant/children allowance	Gallantry award	Total
1		2	3	4
		Rs	Rs	Rs
1. Sangrur	..	33,820.00	..	33,820.00
2. Simla	..	3,500.00	..	3,500.00
3. Patiala	..	12,760.00	..	12,760.00
4. Ferozepur	..	54,550.00	10,000.00	64,550.00
5. Bhatinda	..	28,760.00	..	28,760.00
6. Ambala	..	42,020.00	2,500.00	44,520.00
7. Hoshiarpur	..	77,500.00	..	77,500.00
8. Kangra	..	82,140.00	..	82,140.00
		including of Rs 1,500.00 for Kulu		
9. Hissar	..	24,710.00	..	24,710.00
10. Amritsar	..	1,30,740.00	2,500.00	1,33,240.00
11. Karnal	..	16,940.00	..	16,940.00

[Chief Minister]

District			Amoun of *ex gratia* grant/children allowace	Gallantry award	Total
1	2		3	4	5
12.	Kapurthala	..	16,540.00	..	16,540.00
13.	Gurgaon	..	50,600.00	..	50,600.00
14.	Rohtak	..	83,245.00	10,000.00	93,245.00
15.	Mahendragarh	..	64,235.00	..	64,235.00
16.	Ludhiana	..	21,300.00	..	21,300.00
17.	Jullundur	..	35,500.00	5,000.00	40,500.00
18.	Gurdaspur	..	34,080.00	..	34,080.00
19.	Lahaul and Spiti	..	620.00	5,000.00	5,620.00
	Total	..	8,13,560.00	35,000.00	8,48,560.00

Shri Rup Singh Phul : May I know whether the Government proposes to make some more payment to the heirs, i.e., in addition to what has already been paid ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਡੈਥ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁਝ according to ranks ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫੈਮਿਲੀ ਦੀ ਅਪਕੀਪ ਲਈ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਲਈ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।

Shri Rup Singh Phul : May I know whether the Government proposes to give them sewing machines, etc., besides the cash payment ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਜਿੱਥੇ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਵੇਗੀ ਉਹ ਵੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਪੱਕਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ। ਜਿਸ ਦੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਭਰਾ ਮਗਰ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?

श्री बलरामजी दास टंडन : जो महावीरचक्र प्राप्त करने वाले पंजाब के जवान शहीद हुए हैं उन को भी कोई खास राशि दी जाती है ?

मुख्य मन्त्री : हां जी, पहले को 10 हज़ार रुपया दूसरे को पांच हज़ार और तीसरे दर्जे के लिये शायद तीन हज़ार है।

Special Session of the Legislature

***4838. Comrade Makhan Singh Tarsikka** : Will the Chief Minister be pleased to state whether he received any representation from more than 60 legislators through the hon. Speaker for arranging to call a special session of the Legislature to discuss the situation arising out of the soaing prices of essential commodities in the State; if so, the action if any taken thereon by Government ?

Sardar Partap Singh Kairon : No.

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਕੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ 60 ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਦਸਖਤਾਂ ਵਾਲੀ ਰਿਪਰੇਜ਼ੈਂਟੇਸ਼ਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਭੇਜੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਜਲਦੀ ਸੈਸ਼ਨ ਬੁਲਾਉਣ ਲਈ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : 60 ਵਾਲੀ ਦਾ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਮਗਰ 51 ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਾਲੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ।

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ: ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ: ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮੇਰਾ ਧਿਆਨ ਦਵਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਹ ਲੈਟਰ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ 51 ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਸੈਸ਼ਨ ਬੁਲਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਇਹ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਚੂੰਕਿ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸੈਸ਼ਨ ਨੂੰ ਐਡਰੈਸ ਕਰਨਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਅਸੀਂ ਮੈਟੀਰੀਅਲ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਸਪੀਚ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਸੈਸ਼ਨ ਸੱਦਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ।

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿਕਾ: ਕੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹਾਊਸ ਦੇ 51 ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਰਿਪਰੈਜ਼ੈਂਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੈਸ਼ਨ ਜਲਦੀ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਵੇ ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ: ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਜਾਵੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਾਰਵਰਡ ਕਰਨੀ ਹੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹੋ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਸਪੀਚ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵਕਤ ਲੱਗਣਾ ਹੈ।

Starred Question No. 4490 (Postponed)

श्री बलरामजी दास टंडन : डिप्टी स्पीकर साहिबा, सारा मैटीरियल यूज़ किया जा रहा है और मुख्य मंत्री साहिब की तरफ से एफ़ीडेविट्स भी दिये जा रहे हैं तो फिर यह सवाल क्यों पोस्टपोन किया जा रहा है ?

Deputy Speaker : I will find out why this question has been postponed.

Allotment of staff car to Shri Baldev Kapur, Joint Director of Industries

*4523. **Sardar Gian Singh Rarewala** : Will the Chief Minister be pleased to state :—

(a) whether it is a fact that Shri Baldev Kapur, Joint Director. Industries has been given a staff car ;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative whether the said staff car was given with the approval of the Vehicle Board, if not, the reasons therefor ;

(c) whether it is a fact that the staff car is still being used by him ;

(d) whether the said officer has also been allotted a Fiat Car out of the special quota of cars available with the State Government ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement is placed on the Table of the House.

Allotment of staff car to Shri Baldev Kapur, Joint Director (VI)

(a) A staff car has been given to the Emergency Section responsible for the collection and delivery of articles for defence personnel. Shri Baldev Kapur is the Officer-in-charge of this Section.

(b) The matter was referred to the Government Vehicles Board in its meeting held on the 9th April, 1963 and it was decided that the allotment of cars for Emergency work should continue to be made by the Chief Secretary himself and that it was not necessary for such cases to be referred to the Government Vehicles Board.

(c) The work regarding National Emergency is continuing and therefore the car is still being used for the purpose it was allotted to the Emergency Section..

(d) Yes.

Setting up Heavy Electricals Factory in Nangal Township, district Hoshiarpur

***4729. Shri Surinder Nath Gautam :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether there is any proposal under the consideration of Government to set up a Heavy Electricals Factory in Nangal Township, tehsil Una, district Hoshiarpur ;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative the steps so far taken in this connection and the time by which it is likely to start functioning ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) and (b). A statement containing the required information is laid on the Table of the House.

(a) Government have under consideration a proposal to set up a Heavy Electricals Factory in the State but no decision in regard to its location has so far been taken.

(b) The Government of India have been approached for the grant of necessary Industrial Licence under the Industries (Development and Regulation) Act. Efforts are also being made to secure necessary foreign collaboration for the project. It cannot be said at this stage as to when the factory will start functioning.

श्री सुरिन्द्र नाथ गौतम : क्या मुख्य मंत्री साहिब बतायेंगे कि heavy electricals factory set up करने के लिये नंगल टाउनशिप का भी खयाल रखा जाएगा ?

मुख्य मन्त्री : यह तो रिक्वेस्ट है। आप घबराएं न, नंगल बड़ी अच्छी जगह है।

Shri Ram Kishan : Will the Chief Minister be pleased to state if the licence for this factory has been obtained from the Government of India ?

Chief Minister : Not yet. We have applied for it.

Shri Ram Kishan : Is there any hope of getting this licence ?

मुख्य मन्त्री : होप्स पर ही तो ज़िन्दा हैं और बाकी है क्या ? (हंसी)

Deputy Speaker : Question hour is over now. Supplementaries on this question will continue tomorrow.

— — — —

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

Employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes in the office of the Inspector General of Prisons (including subordinate offices.)

1357. Sardar Ajaib Singh Sandhu : Will the Home Minister be pleased to state the number, names and dates of appointment of the employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes working at present in Class I, II, III, and IV posts separately in the office of the Inspector-General of Prisons (including subordinate offices) together with their percentage in each category and the percentage of posts reserved for them in each category ?

Note : Unstarred Question No. 1356 and reply thereto appear in appendix to this Debate.

Shri Mohan Lal :

Serial No.	Class of employees	Number of Scheduled Castes/ Backward Class employees	Percentage	Percentage of posts reserved
1	Class I ..	..	..	The reservation for Scheduled Castes/Backward Classes is on the basis of vacancies occurring from time to time and not on the basis of posts. At present 20 per cent of new appointments and 9 per cent promotion vacancies are reserved for Scheduled Castes/ Scheduled Tribes. Similarly 2 per cent of new appointments and 1 per cent of promotion vacaneies are reserved for Backward Classes.
2	Class II ..	3	6.25	
3	Class III ..	300	18.5	
4	Class IV ..	134	70.5	

The statements indicating the names of Scheduled Castes/Backward Classes employees with their dates of appointments are as follows at Appendices 'A' 'B' and 'C'.

APPENDIX 'A'

Statement indicating the names of Scheduled Castes/Backward Classes at present working in Class II posts of the Jail Department as asked for by Sardar Ajaib Singh Sandhu, M.L.A., regarding employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes in the office of the Inspector-General of Prisons, Punjab (including su bordinate offices)

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Whether Scheduled Caste or Backward Class
1	Shri K.C. Shenmar ..	Superintendent Jail	13-11-56	Scheduled Caste
2	Shri Gurbux Singh ..	Ditto	7-5-62	Backward Class
3	Shri Mohinder Lal Sandhu ..	Deputy Superintendent Jail (under training)	6-1-64	Scheduled Caste

[Home Minister]

APPENDIX 'B'

Statement indicating the names of Scheduled Castes/Backward Classes at present working in Class III Posts of the Jail Department and the office of the Inspector-General of Prisons, Punjab (including subordinate offices)

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Whether Scheduled Caste or Backward Class
	Head Office			
1	Shri Jallour Singh ..	Assistant	4-7-62	Backward Class
2	Shri Jitu Ram ..	Clerk	2-8-52	Scheduled Caste
3	Shri Lachhman Dass ..	Do	24-5-60	Ditto
4	Shri Amar Nath ..	Do	21-8-61	Backward Class
5	Shri Sukhdev Singh ..	Do	22-1-62	Ditto
6	Shri Siri Chand ..	Do	6-3-62	Ditto
7	Shri Sehdev Singh ..	Do	27-11-59	Ditto
	Subordinate Offices			
8	Shri Labh Singh ..	Assistant Superintendent, Jail	1-1-63	Scheduled Caste
9	Shri Raj Mal ..	Ditto	27-6-62	Ditto
10	Shri Surjit Singh ..	Ditto	10-6-61	Ditto
11	Shri Anokh Singh ..	Ditto	5-2-58	Ditto
12	Shri Ram Chand ..	Ditto	13-7-62	Ditto
13	Shri Dalip Singh ..	Ditto	19-7-62	Ditto
14	Shri Ajmer Singh ..	Ditto	24-9-54	Backward Class
15	Shri Partap Singh ..	Sub-Assistant Supdt., Jail	1-1-64	Scheduled Caste
16	Shri Bachan Singh ..	Ditto	1-4-62	Backward Class
17	Shri Karnail Singh ..	Clerk	6-8-62	Scheduled Caste
18	Shri Jit Ram ..	Do	4-5-62	Ditto
19	Shri Gian Chand ..	Do	28-10-62	Ditto
20	Shri Surjit Singh ..	Do	18-5-62	Ditto
21	Shri Rattan Lal ..	Do	16-5-62	Ditto
22	Shri Manohar Lal ..	Do	23-10-62	Backward Class
23	Shri Ram Sarup ..	Do	24-1-62	Ditto
24	Shri Kehar Singh ..	Do	1-1-64	Ditto

Serial No.	Name		Designation	Date of appointment	Whether Scheduled Caste or Backward Class
25	Shri Hardev Singh	..	Clerk	28-10-63	Backward Class
26	Shri Harcharan Singh	..	General Mistri	9-7-60	Scheduled Caste
27	Shri Bidi Chand	..	Leather Master	8-12-54	Ditto
28	Shri Puran Singh	..	Ditto	27-12-47	Ditto
29	Shri Piara Singh	..	Mason Master	3-2-57	Ditto
30	Shri Nasib Chand	..	Carpenter Master	23-12-59	Ditto
31	Shri Het Ram	..	Leather Instructor	1-12-49	Ditto
32	Shri Nur Bux	..	Smithy Instructor	22-6-48	Backward Class
33	Shri Siri Ram Singh	..	Carpenter Master	23-1-59	Ditto
34	Shri Madan Lal	..	Tailor Master	1-4-61	Ditto
35	Shri Gian Chand	..	Carpenter Master	21-8-63	Ditto
36	Shri Banarsi Dass	..	Clerk	22-12-60	Ditto
37	Shri Kehar Singh	..	Do	4-5-63	Scheduled Caste
38	Shri Ram Singh	..	Head Warder	23-7-36	Backward Class
39	Shri Kirpa Ram	..	Ditto	15-11-36	Ditto
40	Shri Nihal Singh	..	Ditto	1-12-53	Ditto
41	Shri Devi Chand	..	Ditto	1-8-48	Scheduled Caste
42	Shri Naurata Singh	..	Ditto	28-9-62	Backward Class
43	Shri Piara Singh	..	Gate-keeper	9-9-57	Scheduled Caste
44	Shri Tek Ram	..	Head Warder	1-11-60	Ditto
45	Shri Ajit Singh	..	Selection Grade Warder	1-8-53	Ditto
46	Shri Hazari Lal	..	Ditto	16-9-47	Backward Class
47	Shri Kaka Singh	..	Ditto	4-5-50	Scheduled Caste
48	Shri Tara Chand	..	Ditto	28-11-47	Backward Class
49	Shri Chanan Singh	..	Ditto	16-2-48	Ditto
50	Shri Kartar Singh	..	Ditto	26-1-50	Ditto
51	Shri Thana Singh	..	Ditto	1-4-63	Scheduled Caste
52	Shri Ram Singh	..	Ditto	19-7-58	Backward Class
53	Shri Hari Chand	..	Ditto	16-7-58	Ditto
54	Shri Sohan Lal	..	Ditto	22-4-60	Ditto

[Home Minister]

Serial No.	Name		Designation	Date of appointment	Whether Scheduled Caste or Backward Clas
55	Shri Bishan Singh	..	Selection Grade Warder	22-4-60	Scheduled Caste
56	Shri Dhanna Ram	..	Ditto	27-5-47	Ditto
57	Shri Wadhawa Ram	..	Ditto	1-1-62	Backward Class
58	Shri Sant Ram	..	Ditto	18-7-58	Ditto
59	Shri Nasib Chand	..	Ditto	7-11-62	Scheduled Caste
60	Shri Karam Singh	..	Ditto	10-7-63	Backward Class
61	Shri Inder Singh	..	Ditto	26-6-48	Scheduled Caste
62	Shri Bant Ram	..	Ditto	..	Backward Class
63	Shri Basanta Ram	..	Ditto	8-2-55	Ditto
64	Shri Sohan Lal	..	Ditto	27-6-60	Ditto
65	Shri Sarup Singh	..	Ditto	1-11-62	Scheduled Caste
66	Shri Basakha Singh	..	Ditto	10-7-53	Backward Class
67	Shri Sewa Dass	..	Ditto	1-11-62	Scheduled Caste
68	Shri Jiwa Ram	..	Ditto	13-7-45	Backward Class
69	Shri Girdhara Singh	..	Ditto	..	Ditto
70	Shri Manohar Lal	..	Ditto	..	Backward Class
71	Shri Sadhu Singh	..	Ordinary Grade Warder	13-5-63	Scheduled Caste
72	Shri Shankar	..	Ditto	19-9-51	Ditto
73	Shri Raj Pal	..	Ditto	16-11-62	Backward Class
74	Shri Balwant Singh	..	Ditto	19-7-48	Ditto
75	Shri Hoshiar Singh	..	Ditto	29-9-54	Scheduled Caste
76	Shri Gobind Singh	..	Ditto	26-2-57	Backward Class
77	Shri Didar Singh	..	Ditto	20-5-61	Scheduled Caste
78	Shri Joginder Singh	..	Ditto	22-2-58	Ditto
79	Shri Joga Singh	..	Ditto	31-1-63	Backward Class
80	Shri Ram Dhan	..	Ditto	9-12-63	Scheduled Caste
81	Shri Hardev Singh	..	Ditto	1-2-63	Ditto
82	Shri Gajja Singh	..	Ditto	1-2-63	Ditto
83	Shri Ganeshi Ram	..	Ditto	1-2-58	Backward Class
84	Shri Jai Singh	..	Ditto	19-9-63	Scheduled Caste
85	Shri Dev Raj	..	Ditto	20-9-63	Ditto

Serial No.	Name		Designation	Date of appointment	Whether Scheduled Caste or Backward Class
86	Shri Jalla Singh	..	Ordinary Grade Warder	7-12-63	Scheduled Caste
87	Shri Sadhu Singh	..	Ditto	13-5-63	Ditto
88	Shri Gurdev Singh	..	Ditto	1-10-59	Backward Class
89	Shri Daya Nand	..	Ditto	22-2-58	Scheduled Claste
90	Shri Fauja Singh	..	Ditto	10-3-59	Ditto
91	Shri Hari Ram	..	Ditto	2-8-60	Backward Class
92	Shri Bishan Dass	..	Ditto	5-6-60	Scheduled Caste
93	Shri Hari Chand	..	Ditto	17-11-54	Backward Calss
94	Shri Sangat Singh	..	Ditto	2-6-56	Ditto
95	Shri Hardwari Lal	..	Ditto	5-4-62	Scheduled Caste
96	Shri Sadhu Singh	..	Ditto	7-5-54	Backward Class
97	Shri Nachhatar Singh	..	Ditto	12-4-63	Scheduled Caste
98	Shri Ram Dhan	..	Ditto	9-12-63	Ditto
99	Shri Gajja Singh	..	Ditto	25-8-58	Ditto
100	Shri Nasib Chand	..	Ditto	1-3-58	Ditto
101	Shri Babu Khan	..	Ditto	12-10-49	Backward Class
102	Shri Ishar Dass	..	Ditto	15-10-58	Scheduled Caste
103	Shri Sukh Ram	..	Ditto	27-1-60	Ditto
104	Shri Ram Lal	..	Ditto	4-2-60	Ditto
105	Shri Ajit Singh	..	Ditto	1-11-63	Ditto
106	Shri Gurbux Singh	..	Ditto	..	Ditto
107	Shri Jagdish Ram	..	Ditto	16-7-62	Ditto
108	Shri Udhoo Ram	..	Ditto	18-2-60	Ditto
109	Shri Teja Singh	..	Ditto	7-7-51	Ditto
110	Shri Piara Singh	..	Ditto	22-1-48	Backward Class
111	Shri Ram Lal	..	Ditto	28-9-59	Scheduled Caste
112	Shri Roshan Lal	..	Ditto	10-4-62	Ditto
113	Shri Kartar Chand	..	Ditto	11-9-63	Ditto
114	Shri Jog Nath	..	Ditto	13-4-62	Ditto
115	Shri Joginder Singh	..	Ditto	1-2-63	Ditto

[Home Minister]

Serial No.	Name		Designation	Date of appointment	Whether Scheduled Caste or Backward Class
116	Shri Shingara Singh	..	Ordinary Grade Warder	21-9-62	Scheduled Caste
117	Shri Jarnail Singh	..	Ditto	8-2-63	Ditto
118	Shri Tek Chand	..	Ditto	5-9-63	Ditto
119	Shri Pritam Singh	..	Ditto	22-9-63	Ditto
120	Shri Mohinder Singh	..	Ditto	22-9-63	Ditto
121	Shri Ram Sarup	..		10-9-48	Backward Class
122	Shri Dhanna Ram	..	Ditto	1-3-57	Ditto
123	Shri Kartar Singh	..	Ditto	28-1-60	Ditto
124	Shri Devinder Singh	..	Ditto	1-9-57	Ditto
125	Shri Matia Ram	..	Ditto	20-11-37	Ditto
126	Shri Jog Raj	..	Ditto	1-6-57	Ditto
127	Shri Ajmer Singh	..	Ditto	5-3-58	Ditto
128	Shri Amar Singh	..	Ditto	2-1-63	Ditto
129	Shri Hari Singh	..	Ditto	2-1-63	Ditto
130	Shri Banti Devi	..	Ditto	23-6-59	Scheduled Caste
131	Shri Puran Singh	..	Ditto	4-2-46	Ditto
132	Shri Shingara Singh	..	Ditto	11-3-50	Ditto
133	Shri Bidhi Chand	..	Ditto	1-1-48	Ditto
134	Shri Hari Ram	..	Ditto	21-4-56	Ditto
135	Shri Dina Masih	..	Ditto	21-1-63	Ditto
136	Shri Gurnam Singh	..	Ditto	17-11-62	Backward Class
137	Shri Dip Chand	..	Ditto	9-4-62	Scheduled Caste
138	Shri Sajjan Singh	..	Ditto	17-4-61	Ditto
139	Shri Sampuran Singh	..	Ditto	17-10-56	Ditto
140	Shri Bachan Singh	..	Ditto	4-11-58	Ditto
141	Shri Mansa Ram	..	Ditto	21-4-62	Ditto
142	Shri Ajit Singh	..	Ditto	17-9-51	Ditto
143	Shri Hira Lal	..	Ditto	22-1-50	Backward Class
144	Shri Hazara Singh	..	Ditto	14-8-46	Ditto

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Whether Scheduled Caste or Backward Class
145	Shri Chuni Lal ..	Ordinary Grade Warder	7-6-58	Scheduled Caste
146	Shri Piare Masih ..	Ditto	7-7-60	Ditto
147	Shri Harjit Ram ..	Ditto	2-1-60	Ditto
148	Shri Chanan Singh ..	Ditto	25-7-61	Ditto
149	Shri Daulat Ram ..	Ditto	21-11-56	Ditto
150	Shri Santa Singh ..	Ditto	7-10-60	Backward Class
151	Shri Swaran Singh ..	Ditto	5-4-38	Ditto
152	Shri Niranjan Singh ..	Ditto	8-3-59	Ditto
153	Shri Gurbux Singh ..	Ditto	24-2-42	Scheduled Caste
154	Shri Sadhu Singh ..	Ditto	1-10-56	Backward Class
155	Shri Raja Ram ..	Ditto	14-8-59	Ditto
156	Shri Puran ..	Ditto	1-3-48	Scheduled Caste
157	Shri Faquiria ..	Ditto	1-12-50	Ditto
158	Shri Inder Singh ..	Ditto	26-4-53	Backward Class
159	Shri Sardara Singh ..	Ditto	13-6-53	Ditto
160	Shri Mana Ram ..	Ditto	6-5-54	Ditto
161	Shri Chandgi Ram ..	Ditto	25-2-57	Scheduled Caste
162	Shri Kartar Singh ..	Ditto	24-3-56	Ditto
163	Shri Hari Chand ..	Ditto	16-8-58	Ditto
164	Shri Piara Singh ..	Ditto	3-6-59	Ditto
165	Shri Jhomphi Ram ..	Ditto	2-3-54	Backward Class
166	Shri Kartar Singh ..	Ditto	4-7-60	Ditto
167	Shri Lajja Ram ..	Ditto	2-5-60	Ditto
168	Shri Sardara Singh ..	Ditto	4-7-62	Ditto
169	Shri Tulsa Singh ..	Ditto	24-10-62	Scheduled Caste
170	Shri Babu Singh ..	Ditto	16-4-63	Backward Class
171	Shri Mauzu Ram ..	Ditto	6-10-50	Scheduled Caste
172	Shri Shisha Singh ..	Ditto	6-10-50	Backward Class
173	Shri Jamuna Singh ..	Ditto	22-3-62	Scheduled Caste

[Home Minister]

Serial No.	Name		Designation	Date of appointment	Whether Scheduled Caste or Backward Class
174	Shri Ajmer Singh	..	Ordinary Grade Warder	8-12-56	Scheduled Caste
175	Shri Ram Asra Singh	..	Ditto	28-11-62	Ditto
176	Shri Parma Nand	..	Ditto	2-11-31	Backward Class
177	Shri Amar Nath	..	Ditto	10-11-56	Scheduled Caste
178	Shri Nand Singh	..	Ditto	20-6-46	Ditto
179	Shri Shingara Singh	..	Ditto	21-12-57	Ditto
180	Shri Sulakhan Singh	..	Ditto	17-3-60	Ditto
181	Shri Diwan Chand	..	Ditto	1-2-49	Backward Class
182	Shri Surjan Singh	..	Ditto	4-8-48	Ditto
183	Shri Hazara Singh	..	Ditto	11-5-44	Scheduled Caste
184	Shri Diwan Chand	..	Ditto	3-8-60	Ditto
185	Shri Bishan Singh	..	Ditto	1-1-57	Ditto
186	Shri Parshotam Dass	..	Ditto	13-7-56	Ditto
187	Shri Gorakh Ram	..	Ditto	16-12-63	Ditto
188	Shri Gian Singh	..	Ditto	14-6-57	Backward Class
189	Shri Bhagat Ram	..	Ditto	5-6-50	Ditto
190	Shri Dayal Singh	..	Ditto	13-12-57	Ditto
191	Shri Banjman Singh	..	Ditto	22-6-47	Ditto
192	Shri Gurdial Singh	..	Ditto	20-11-63	Scheduled Caste
193	Shri Buta Singh	..	Ditto	11-10-63	Ditto
194	Shri Nanu Ram	..	Ditto	23-8-57	Ditto
195	Shri Bhagat Ram	..	Ditto	3-12-49	Ditto
196	Shri Narain Singh	..	Ditto	13-7-53	Ditto
197	Shri Muni Lal	..	Ditto	8-11-63	Ditto
198	Shri Charan Dass	...	Ditto	8-11-63	Ditto
199	Shri Mathru	..	Ditto	13-2-64	Ditto
200	Shri Lachman Dass	..	Ditto	31-1-63	Backward Class
201	Shri Bhag Mal	..	Ditto	15-2-41	Scheduled Caste
202	Shri Bholu Ram	...	Ditto	14-9-47	Backward Class
203	Shri Banta Singh	..	Ditto	21-7-60	Scheduled Caste

Serial No.	Name		Designation	Date of appointment	Whether Scheduled Caste or Backward Class
204	Shri Faqir Chand	..	Ordinary Grade Warder	29-9-60	Scheduled Caste
205	Shri Santa Singh	..	Ditto	11-5-46	Backward Class
206	Shri Kirpal Singh	..	Ditto	21-1-63	Scheduled Caste
207	Shri Amar Singh	..	Ditto	25-3-63	Ditto
208	Shri Hoshiar Singh	..	Ditto	24-10-51	Backward Class
209	Shri Jaswant Singh	..	Ditto	9-3-57	Scheduled Caste
210	Shri Anand Singh	..	Ditto	5-4-62	Backward Class
211	Shri Jagir Singh	..	Ditto	20-12-57	Scheduled Caste
212	Shri Sadhu Singh	..	Ditto	8-6-48	Ditto
213	Shri Harnaik Singh	..	Ditto	4-7-61	Backward Class
214	Shri Ranjit Singh	..	Ditto	6-5-61	Ditto
215	Shri Kaushalya Devi	..	Ditto	22-11-53	Scheduled Caste
216	Shri Sher Singh	..	Ditto	10-3-59	Ditto
217	Shri Sarwan Dass	..	Ditto	26-11-59	Ditto
218	Shri Jetha Singh	..	Ditto	3-10-58	Ditto
219	Shri Jangir Singh	..	Ditto	10-5-61	Ditto
220	Shri Babu Ram	..	Ditto	20-2-62	Ditto
221	Shri Gurdial Singh	..	Ditto	15-6-63	Ditto
222	Shri Babu Ram	..	Ditto	2-2-63	Ditto
223	Shri Karnail Singh	..	Ditto	17-12-62	Ditto
224	Shri Jit Singh	...	Ditto	25-5-48	Backward Class
225	Shri Parbhu Singh	..	Ditto	19-7-51	Ditto
226	Shri Dalip Singh	..	Ditto	1-2-64	Ditto
227	Shri Kaura Ram	..	Ditto	1-7-48	Ditto
228	Shri Ganga Ram	..	Ditto	3-7-57	Scheduled Caste
229	Shri Ram Chand	..	Ditto	22-10-55	Ditto

[Home Minister]

Serial No.	Name		Designation	Date of appointment	Whether Scheduled Caste or Backward Class
			HEAD OFFICE		
230	Shri Banwari Lal	..	Ordinary Grade Warder	1-7-53	Scheduled Caste
231	Shri Khillu Ram	..	Ditto	22-10-55	Ditto
232	Shri Madho Ram	..	Ditto	20-12-53	Ditto
233	Shri Chander Bhan	..	Ditto	8-2-57	Ditto
234	Shri Swaran Singh	..	Ditto	2-5-50	Ditto
235	Shri Swaran Dass	..	Ditto	20-8-59	Ditto
236	Shri Gulzara Singh	..	Ditto	17-8-60	Ditto
237	Shri Roora Ram	..	Ditto	19-2-62	Ditto
238	Shri Sohan Singh	..	Ditto	29-8-62	Ditto
239	Shri Karnail Singh	..	Ditto	5-7-62	Backward Class
240	Shri Bakhtawar Singh	..	Ditto	28-1-63	Scheduled Caste
241	Shri Amar Singh	..	Ditto	9-11-63	Ditto
242	Shri Nihal Singh	..	Ditto	12-11-63	Ditto
243	Shri Joginder Singh	..	Ditto	30-9-62	Ditto
244	Shri Jagroop Singh	..	Ditto	8-1-64	Ditto
245	Shri Tara Singh	..	Ditto	6-7-62	Ditto
246	Shri Harphool Singh	..	Ditto	7-6-56	Ditto
247	Shri Bakshish Singh	..	Ditto	1-2-54	Ditto
248	Shri Mangal	..	Ditto	17-5-56	Ditto
249	Shri Shri Bhagat Ram	..	Ditto	7-1-53	Backward Class
250	Shri Gorkhu Ram	..	Ditto	28-9-62	Ditto
251	Shri Rehar Singh	..	Ditto	21-9-62	Ditto
252	Shri Massa Singh	..	Ditto	24-6-62	Scheduled Caste
253	Shri Dharam Singh	..	Ditto	22-7-59	Ditto
254	Shri Chet Ram	..	Ditto	1-3-57	Ditto
255	Shri Uttam Singh	..	Ditto	17-2-59	Backward Class
256	Shri Prem Singh	..	Ditto	24-9-63	Scheduled Caste
257	Shri Umed Singh	..	Ditto	30-11-61	Ditto

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Whether Scheduled Caste or Backward Class
258	Shri Nanak Singh ..	Ordinary Grade Warder	12-10-63	Scheduled Caste
259	Shri Mela Ram ..	Ditto	20-8-56	Ditto
260	Shri Bhagat Ram ..	Ditto	11-6-55	Ditto
261	Shri Piara Singh ..	Ditto	12-12-63	Ditto
262	Shri Swaran Singh ..	Ditto	14-12-63	Backward Class
263	Shri Dharam Singh ..	Ditto	31-3-60	Ditto
264	Shri Ram Parshad ..	Ditto	27-12-57	Scheduled Caste
265	Shri Des Raj ..	Ditto	12-10-63	Ditto
266	Shri Ajaib Singh ..	Ditto	29-5-60	Ditto
267	Shri Ruldu Ram ..	Ditto	5-1-57	Ditto
268	Shri Tehal Singh ..	Ditto	19-9-61	Ditto
269	Shri Tara Singh ..	Ditto	9-10-48	Ditto
270	Shri Munsha Singh ..	Ditto	30-8-52	Ditto
271	Shri Amar Singh ..	Ditto	29-3-63	Ditto
272	Shri Mehnga Ram ..	Ditto	2-5-57	Backward Class
273	Shri Tehal Singh ..	Ditto	4-7-55	Scheduled Caste
274	Shri Surjit Singh ..	Ditto	8-7-63	Ditto
275	Shri Mehar Singh ..	Ditto	27-5-61	Ditto
276	Shri Niranjan Singh ..	Ditto	18-6-55	Ditto
277	Shri Charan Dass ..	Ditto	26-6-60	Ditto
278	Shri Phuman Ram ..	Ditto	6-6-50	Backward Class
279	Shri Net Ram ..	Ditto	14-11-49	Ditto
280	Shri Rawal Singh ..	Ditto	19-5-55	Ditto
281	Shri Sher Singh ..	Ditto	9-3-58	Ditto
282	Shri Tota Ram ..	Ditto	24-5-62	Ditto
283	Shri Dalbara Singh ..	Ditto	4-12-61	Scheduled Caste
284	Shri Bishan Chand ..	Ditto	1-2-54	Ditto
285	Shri Arjan Singh ..	Ditto	6-2-50	Backward Class
286	Shri Paras Ram ..	Ditto	4-2-56	Scheduled Caste
287	Shri Ajaib Singh ..	Ditto	17-1-63	Backward Class
288	Shri Sukh Raj ..	Ditto	15-9-55	Ditto

[Home Minister]

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Whether Scheduled Caste or Backward Class
289	Shri Daya Chand	.. Ordinary Grade Warder	23-10-63	Scheduled Caste
290	Shri Jagdev Ram	.. Ditto	21-1-64	Ditto
291	Shri Prem Chand	.. Ditto	29-12-61	Backward Class
292	Shri Gurbux Singh	.. Ditto	3-7-47	Ditto
293	Shri Vir Singh	.. Ditto	..	Ditto
294	Shri Inder Singh	.. Ditto	3-3-55	Scheduled Caste
295	Shri Jai Lal	.. Ditto	23-10-63	Ditto
296	Shri Sukhdev Singh	.. Ditto	16-3-61	Backward Class
297	Shri Siri Chand	.. Ditto	..	Ditto
298	Shri Lachman Dass	.. Ditto	18-2-62	Ditto
299	Chhotto	.. Ditto	13-1-36	Ditto
300	Shri Beg Ram	.. Ditto	13-9-50	Scheduled Caste

APPENDIX 'C'

Statement indicating the names of Scheduled Castes/Backward Classes at present working in Class IV posts of the Jail Department as asked for by Sardar Ajaib Singh Sandhu, M.L.A., regarding employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes in the office of the Inspector-General of Prisons, Punjab, (including subordinate offices).

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Whether Scheduled Caste or Backward Classe
Head Office				
1	Nasib Singh	.. Peon	28-1-57	Scheduled Caste
2	Hari Ram	.. Do	7-6-57	Ditto
3	Kharaiti Ram	.. Do	20-7-60	Ditto
4	Telu Ram	.. Do	3-8-61	Ditto
5	Shiboo Ram	.. Do	10-7-62	Backward Class
6	Chuni Lal	.. Do	9-4-62	Scheduled Caste

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Whether Scheduled Caste or Backward Class
7	Mohinder Singh	Peon	30-7-58	Scheduled Caste
8	Atma Singh ..	Orderly	4-12-62	Ditto
9	Rattan Chand ..	Sweeper	9-1-62	Ditto
	Sub-Office			
10	Prem Dass ..	Peon	2-10-62	Backward Class
11	Ram Chander ..	Sweeper	..	Scheduled Caste
12	Durga Dass ..	Do	1-1-47	Ditto
13	Ganeshi Ram ..	Gardener	..	Backward Class
14	Niranjan Singh ..	Garden Labourer	21-3-63	Ditto
15	Ram Bhagat ..	Peon	1-11-63	Scheduled Caste
16	Kashmira ..	Sweeper	8-4-55	Ditto
17	Attru ..	Do	1-7-53	Ditto
18	Siri Chand ..	Do	1-4-53	Ditto
19	Chotu ..	Do	19-1-59	Ditto
20	Bansi ..	Do	8-7-57	Ditto
21	Sohan Lal ..	Do	11-8-60	Ditto
22	Banwari ..	Do	1-6-63	Ditto
23	Krishna ..	Do	1-4-53	Ditto
24	Faqiria ..	Do	1-4-53	Ditto
25	Banwari ..	Do	10-2-56	Ditto
26	Sadhu Ram ..	Do	1-4-53	Ditto
27	Jaishi Ram ..	Do	26-4-62	Ditto
28	Jati ..	Do	18-7-56	Ditto
29	Kashmiri ..	Do	18-7-56	Ditto
30	Kesho ..	Do	18-7-56	Ditto
31	Harcharan ..	Do	28-8-57	Ditto
32	Chuni Lal ..	Do	4-7-59	Ditto
33	Ram Charan ..	Do	4-7-59	Ditto
34	Mam Raj ..	Do	7-1-62	Ditto
35	Tara Chand ..	Do	28-9-62	Ditto

[Home Minister]

Serial No.	Name		Designation	Date of appointment	Whether Scheduled Caste or Backward Class
36	Babu Ram	..	Sweeper	4-7-59	Scheduled Caste
37	Sannu Ram	..	Do	4-7-59	Ditto
38	Santa	..	Do	2-6-60	Ditto
39	Kela Ram	..	Do	4-8-59	Ditto
40	Bachan Lall	..	Do	13-12-63	Ditto
41	Chanan Singh	..	Do	13-12-63	Ditto
42	Ruldu Ram	..	Do	1-4-62	Ditto
43	Mangal Ram	..	Do	1-4-53	Ditto
44	Bhagat Ram	..	Bahishti	1-4-53	Backward Class
45	Gian Chand	..	Sweeper	1-5-62	Scheduled Caste
46	Des Raj	..	Do	1-4-53	Ditto
47	Bahadur	..	Mashki	1-4-53	Backward Class
48	Partap	..	Sweeper	1-3-1961	Scheduled Caste
49	Raghbir	..	Do	1-3-61	Ditto
50	Shri Ram	..	Do	1-3-61	Ditto
51	Dharma Singh	..	Orderly	10-1-53	Backward Class
52	Gulzar Singh	..	Sweeper	1-3-56	Scheduled Caste
53	Inayat Masih	..	Do	1-3-56	Ditto
54	Faiza	..	Do	1-3-56	Ditto
55	Rehmat	..	Do	1-8-62	Ditto
56	Fazal	..	Do	19-8-63	Ditto
57	Shingara	..	Garden labour	1-8-62	Ditto
58	Joga Ram	..	Peon	3-10-60	Ditto
59	Munshi Singh	..	Chowkidar	1-11-62	Ditto
60	Harkesh	..	Sweeper	1-3-63	Ditto
61	Joti Ram	..	Do	1-3-53	Ditto
62	Risala	..	Do	1-3-63	Ditto
63	Ram Sarup	..	Peon	1-1-62	Backward Class

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Wether Scheduled Caste or Backward Class
64	Bhagwana ..	Sweeper	1-4-53	Shcheduled Caste
65	Atma ..	Do	1-4-53	Ditto
66	Asa Ram ..	Do	1-4-53	Ditto
67	Mam Raj ..	Do	1-4-53	Ditto
68	Armu ..	Do	1-4-53	Ditto
69	Shagan Chand ..	Do	1-4-53	Ditto
70	Des Ram ..	Do	1-4-53	Ditto
71	Som Nath ..	Do	2-5-61	Ditto
72	Kanshi ..	Do	12-5-61	Ditto
73	Gokal ..	Do	1-3-53	Ditto
74	Rup Lal ..	Do	1-1-58	Ditto
75	Tela Ram ..	Do	1-4-54	Ditto
76	Ludhan ..	Do	13-3-54	Ditto
77	Jhuman ..	Do	28-12-62	Ditto
78	Dara ..	Do	20-2-62	Ditto
79	Puran Chand ..	Do	1-5-63	Ditto
80	Jaggu Ram ..	Do	1-1-53	Ditto
81	Sohan Lal ..	Do	1-1-53	Ditto
82	Sirdari Lal ..	Do	1-1-53	Ditto
83	Sadhu Ram ..	Do	1-1-53	Ditto
84	Muni Lal ..	Do	8-11-63	Ditto
85	Charan Dass ..	Do	8-11-63	Ditto
86	Mithru ..	Do	13-2-64	Ditto
87	Banwari Lal ..	Do	1-4-53	Ditto
88	Partap Chand ..	Do	1-4-53	Ditto
89	Amritsara ..	Do	1-4-56	Ditto
90	Behram ..	Do	1-4-56	Ditto
91	Abhai Ram ..	Do	1-4-56	Ditto
92	Mayya Singh ..	Do	3-1-64	Ditto
93	Alla Ditt ..	Do	25-12-60	Ditto

[Home Minister]

Serial No.	Name		Designation	Date of appointment	Whether Scheduled Caste or Backward Class
94	Raghbira	..	Sweeper	1-2-57	Scheduled Caste
95	Shama	..	Do	7-8-59	Ditto
96	Rauniqi	..	Do	11-3-61	Ditto
97	Jai Pal	..	Do	1-7-63	Ditto
98	Soman	..	Do	16-2-59	Ditto
99	Tarsem	..	Do	16-2-59	Ditto
100	Lashkri Ram	..	Peon	1-5-61	Backward Class
101	Kartar Chand	..	Cartman	1-1-58	Scheduled Caste
102	Surjit Singh	..	Peon	31-10-63	Ditto
103	Sukhan	..	Sweeper	1-4-53	Ditto
104	Duli Chand	..	Water Carrier	1-4-53	Backward Class
105	Gurcharan Singh	..	Orderly	3-2-62	Scheduled Caste
106	Mam Chand	..	Sweeper	1-4-62	Ditto
107	Pat Ram	..	Do	16-9-55	Ditto
108	Ram Saran	..	Do	16-3-58	Ditto
109	Balhir Singh	..	Do	25-11-62	Ditto
110	Tilku	..	Do	..	Ditto
111	Chhalu Ram	..	Peon	24-9-62	Backward Class
112	Dass Ram	..	Do	1-4-62	Scheduled Caste
113	Pitbari	..	Sweeper	1-4-53	Ditto
114	Munna	..	Do	4-5-61	Scheduled Caste
115	Chhotu	..	Do	1-4-61	Ditto
116	Bhandu Ram	..	Do	14-3-63	Ditto
117	Babu Ram	..	Gardener	7-11-63	Backward Class
118	Ram Singh	..	Peon	5-9-63	Ditto
119	Janda Ram	..	Sweeper	16-12-63	Scheduled Caste
120	Raj Kumar	..	Do	10-5-61	Ditto
121	Inderaj Singh	..	Peon	17-11-63	Ditto

Serial No.	Name	Designation	Date of appointment	Whether Scheduled Caste or Backward Class
122	Budhi	.. Sweeper	17-12-47	Scheduled Caste
123	Deed Ram	.. Do	18-4-50	Ditto
124	Balwant	.. Do	20-2-54	Ditto
125	Phagga	.. Do	1-1-47	Ditto
126	Sohan Lal	.. Do	1-9-51	Ditto
127	Lachman	.. Do	1-10-50	Ditto
128	Parbahati	.. Do	1-6-50	Ditto
129	Mangal	.. Do	1-4-53	Ditto
130	Harchand	.. Do	20-1-61	Ditto
131	Lal Chand	.. Peon	5-12-62	Ditto
132	Shiv Dass	.. Sweeper	6-5-53	Ditto
133	Parkash	.. Do	22-6-56	Ditto
134	Ram Avtar	.. Gardener-labourer	1-9-54	Ditto

Rates of Inspection Fee of Judicial Records in District Courts

1452. Sardar Kulbir Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) the rates of fee for the inspection of the judicial records in the record rooms in respect of decided cases in the District Headquarters regarding Civil, Revenue and Criminal cases respectively ;

(b) the rates of Inspection fees in respect of the cases pending in the Courts in the districts ;

(c) whether there is any proposal under the consideration of Government to follow the High Court rules in the matter of rates of inspection fees in the district ?

Subjects—Rates of fee for the Inspection of Judicial records in the Record Rooms in the District Courts—Assembly Question No. 1452.

The answer to Unstarred Assembly Question No. 1452 appearing in the list of Unstarred Questions on the 10th March, 1964, in the name of Shri Kulbir Singh, M.L.A. is not ready. The reply will be submitted as soon as the relevant information has been collected.

(Sd.) . . . ,
Revenue Minister, Punjab.

U.O.No. 1631 DE-(III)64/1361, dated 9th/10th March, 1964.

Government Seed Farms

1453. Sardar Kulbir Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) a list of the existing Government Seed farms in each of the districts, division-wise be laid on the Table of the House ;

(b) the date of purchase of land for each of the farms referred to in part (a) above and the total amount paid in each case ;

(c) whether before purchasing the land for the seed farms, mentioned above any assessment was got made from the district Revenue authorities, if so, the assessed value and the amount actually paid per acre in each case together with the reasons for the difference , if any, between the two in each case ;

(d) the names of the owners from whom the land referred to in part (b) above was acquired ;

(e) the total income and expenditure per acre of each of the said Seed Farms for the years 1961-62 and 1962-63, respectively ?

Subject: Unstarred Assembly Question No. 1453 regarding Government Seed Farms.

The answer to Assembly Question No. 1453 appearing in the unstarred questions for the 10th March, 1964 in the name of S. Kulbir Singh M.L.A. is not ready . The reply will be sent as soon as the relevant information has been collected.

Sd/- Ajmer Singh
Revenue Minister,
for Chief Minister.

To

The Secretary,
Punjab Vidhan Sabha, Chandigarh.
U.O. No. 239-Agr.II(X)-64/ dated the 9th March, 1964.

Pay scales of Sweepers

1456. Shri Amar Singh : Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of the Government to increase the pay scales of Sweepers in the State ; if so, the approximate date by which it is likely to be implemented ?

Sardar Partap Singh Kairon : Government have recently increased the minimum emoluments of the Sweepers from Rs 70 to Rs 85 p.m. The question of further increase in the pay scales of Sweepers is yet to be considered by Government.

Recommendations in respect of upgrading of certain Schools in tehsil Jhajjar

1459. Shri Chand Ram : Will the Home Minister be pleased to state whether it is a fact that the District Inspector of Schools or D.E.O. Rohtak has recommended the upgrading of Dhakla and Mundhada Schools of Jhajjar Tehsil, if so, the action taken thereon ?

Shri Mohan Lal : Yes. The schools will be considered for upgrading on merits when funds are available.

Construction of Panchayat Samiti Majri Block at Sialba in district Ambala

1462. Comrade Shamsher Singh Josh : Will the Chief Minister be pleased to state whether it is a fact that construction of a permanent building at Sialba for the Panchayat Samiti, Majri Block in Ambala District has been sanctioned. If so, the reasons for the delay in constructing it and the approximate time by which it is likely to be constructed ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes.

(b) No funds are available during 1963-64 and also the location of the Block is under dispute.

(c) The matter is under consideration and no time limit can be given at this stage.

SHORT NOTICE QUESTIONS AND ANSWERS

System for allocation of liquor/wine shops in the state

***5646. Shri Ram Kishan** : Will the Minister for Excise, Taxation and Capital be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to adopt some other system than auction for the allotment of shops for selling liquor and wine in the State, if so, the details thereof and the reasons for the proposed change over to another system ?

1.00 p.m.

Shri Ram Saran Chand Mittal : Part I. Yes.

Part II.—To curb illicit distillation the price of liquor has been reduced and its sale at the fixed price is being ensured by allotment of vends to reliable, experienced and financially suitable licensees and by not auctioning them which system in the past led to high bids and consequently either high prices or adulteration of liquor. The prospective licenses would be screened by the officers of various departments and only those, who are found to be suitable in every respect would be allotted the licenses.

श्री राम किशन : मैं यह पूछना चाहता हूं कि प्रोहिबिशन के बारे में जो भारत सरकार ने और स्टेट सरकार ने नैशनल पालिसी डिक्लेअर की है क्या इस सिस्टम के चेंज करने से प्रोहिबिशन को तकवियत मिलेगी या उसे नुकसान पहुंचेगा ?

मंत्री : प्रोहिबिशन को इन्ट्रोडयूस करने में आसानी होगी ।

Sardar Gurnam Singh: Will the hon. Minister for Excise, Taxation and Capital be pleased to state whether the new system will lead to more favouritism and more adulteration in liquor ?

Minister : No

Pandit Chiranji Lal Sharma : May I know the authority, under the new system to grant the licences ?

Minister : Under the law, the Collector will be the authority.

Pandit Chiranji Lal Sharma : Will the hon. Minister for Excise, Taxation and Capital be pleased to state the number of such shops in each town ; whether population will be the criterion for the allotment of these shops or there will be one shop in each town.

Minister : The number of licences is likely to remain the same. This number is not likely to change.

Sardar Gurnam Singh : May I know the criteria to be adopted for the allotment of these shops?

Minister : It will be the suitability of the prospective licencees. The financial position, past record, etc. of the prospective licencees will be taken into consideration.

Shri Ram Kishan : Will the hon. Minister for Excise, Taxation and Capital be pleased to state whether he has received any representation from the Excise Contractors of the State, if so, what action has been taken by the Government thereon ?

Minister : That representation related to the tender system and not to this system.

पंडित मोहन लाल दत्त : मैं मंत्री महोदय से यह पूछना चाहता हूं कि पंजाब लिकर कन्टैंट्स घटा दिये गये हैं तो इस से लोगों को मज़ा नहीं आएगा और फिर वह इल्लेसिट डिसटिलेशन की तरफ जाएंगे और मज़ा लेने के लिये खुद बढ़िया शराब निकालेंगे तो क्या इस से नाजायज़ कशीद को तक्वियत नहीं मिलेगी ?

मंत्री : हम शराब की नाजायज़ कशीद को बड़े स्ट्रौंग हैंड्ज से पुल डाउन कर रहे हैं और हर कदम उठा रहे हैं ।

गृह मन्त्री : क्या दत्त साहिब यह बताएंगे कि उन का इस में क्या तजरुबा है कि किस शराब में ज्यादा मज़ा आता है ? (हंसी)

श्री राम किशन : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि यह जो सिस्टम बदला गया है इस से स्टेट रैवेनियु पर क्या असर पड़ने वाला है ?

एक्साईज़, टेक्सेशन तथा राजधानी मंत्री : अगर हमारे हां प्रोडक्शन ठीक हुई तो शायद ही कोई असर पड़े । अगर प्रोडक्शन में फर्क पड़ा क्योंकि मौलैसिज़ की बाबत मैं कुछ नहीं कह सकता इस लिए इस बारे कुछ कहना मुमकिन नहीं है ।

Pandit Chiranji Lal Sharma : May I know whether the old contractors will be given preference for the allotment of shops under the new system ?

मंत्री : ज़रूरी नहीं । मैं ने कहा है कि अगर किसी का पिछला रिकार्ड अच्छा है, उसका पुराना तजरूबा काफी है और फाइनैनशल पुज़ीशन साऊंड है तो उस को भी मिल सकता है।

श्री राम किशन : वज़ीर साहब ने फरमाया है कि लिकर कंट्रैक्टर्ज की रिप्रेजेंटेशन का उनको इस वक्त इल्म नहीं है लेकिन मैं उन से पूछना चाहता हूं कि क्या यह ठीक है कि प्रोहिबिशन इन्क्वायरी कमेटी, जिस की दो तीन मीटिंगें सैंटर में हुई हैं उस ने यह सिफारिश की थी कि जिस वक्त यह सिस्टम चेंज किया जाए तो ऐकसाइज़ कंट्रैक्टर्ज को कनफीडेंस में लिया जाए ताकि वह डिसपलेस न हो जाए।

मंत्री : मुझे इस के लिए नोटिस चाहिए । I cannot say anything off-hand.

श्री ओम प्रकाश अग्निहोत्री : क्या यह ठीक है कि यह नया सिस्टम इस लिए अडौप्ट किया गया है कि इस से स्यासत और व्यापार को एक जगह कर दिया जाए ?

मंत्री : बिल्कुल नहीं ।

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਕੀ ਮਸਤੀ ਸ਼ਰਾਬ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ........

Deputy Speaker No such remarks please.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਵਾਂ ਸਿਸਟਮ ਐਡਾਪਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਲਾਈਸੈਂਸੀਜ਼ ਨੂੰ ਹੀ ਲਾਈਸੈਂਸ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਨਵਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਣਗੇ । ਕੀ ਇਹ ਅਪਣੇ ਪਿਠੂਆਂ ਨੂੰ ਅਕੋਮੋਡੇਟ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਖਾਲਾ ਢੰਗ ਨਹੀਂ ਕੱਢਿਆ ਹੈ ?

Minister : I strongly repudiate this insinuation.

ਚੌਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਦਾ ਕੋਟਾ ਵੀ ਕੋਈ ਫਿਕਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਜਿਤਨੀ ਮਿਕਦਾਰ ਵਿੱਚ ਉਹ ਲਿਕਰ ਮੰਗਣਗੇ ਉਤਨੀ ਮਿਕਦਾਰ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਪਲਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ?

मंत्री : कोई कोटा फिक्स नहीं किया है, जितनी चाहेंगे प्रोडक्शन के मुताबिक उतनी दे दी जाएगी ।

चौधरी इन्दर सिंह मलिक : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि यह लिकर डिसटिलरीज़ में सिर्फ 75 नए पैसे में तयार होती है और 5 रूपए 82 नए पैसे सरकार ने इस पर टैक्स लगाया है, इतना भारी टैक्स लगाने की क्या वजह है और इतनी कीमत क्यों मुकर्रर की गई है?

मंत्री : यह कीमत इस हिसाब से मुकर्रर की गई है कि इस में से लाइसैंसी का मार्जिनल प्रौफिट भी निकले, डिसटिलरीज़ की cost of production भी निकले और सरकार को भी रैवेनियु आए ।

चौधरी इन्दर सिंह मलिक : क्या यह ठीक है कि कांग्रेसियों को ही यह लाइसैंस मिलेंगे?

Deputy Speaker : No please. This is not a supplementary.

श्री फतेह चन्द विज : क्या मंत्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि सरकार के नोटिस में यह चीज आयी है कि कुछ टाउट्स ने शहरों में चक्र लगाने शुरू कर दिये हैं और लोगों को लाइसैंस दिलवाने के लिए कह रहे हैं?

मंत्री : इस बारे में मेम्बर साहिब को ही जानकारी हो सकती है ; मुझे कोई पता नहीं है।

श्री निहाल सिंह : क्या मंत्री महोदय कृपया बताएंगे कि शराब के बेचने के बारे में हरिजनों के लिए 20 प्रतिशत रिजर्वेशन की जाएगी?

Minister : I have no knowledge.

(इस वक्त सदन में बहुत शोर था। इस वक्त श्री राम किशन, चौधरी चान्द राम और श्री जगन्नाथ कुछ कहने के लिए खड़े हुए ।)

उपाध्यक्षा : आर्डर प्लीज । चौधरी चान्द राम, आप कामरेड राम किशन के बाद सप्लीमेंटरी सवाल पूछें। (Order please. Chaudhri Chand Ram may please ask his supplementary after Comrade Ram Kishan.)

Shri Ram Kishan : Madam, Prohibition is a national policy. I would, therefore, like to know if any other State in the country has adopted this system?

Minister : I do not know about other States.

श्री चान्द राम : क्या मंत्री महोदय कृपया बताएंगे कि शराब की दुकानों की अलाटमेंट करने से आमदनी का जरिया हो जाता है ? क्या हरिजनों को दुकानें देने की भी कोई परसैंटेज मुकर्रर की है ?

Minister : Harijans are not excluded from applying for licence. But no reservation has been made for them.

श्री चान्द राम : क्या मंत्री महोदय कृपया बतायेंगे कि हरिजनों के लिए रिजर्वेशन न करने की कांस्टीच्युशन में कोई रुकावट है ?

मंत्री : नहीं ।

श्री राम किशन : जैसा कि मिनिस्टर साहिब ने पिछले सैशन में एलान किया था कि स्टेट में प्रोहिबशन करने के लिये नेबर्ज़ स्टेट्स के साथ मश्वरा करना बहुत ही जरूरी है और मश्वरा करने के बाद स्टैप्स उठाए जाएंगे । क्या मंत्री महोदय बतायेंगे कि नए मैथड टेक-अप करने से पहले सरकार ने नेबर्ज़ स्टेट्स-देहली, जम्मू काश्मीर और हिमाचल प्रदेश, राजस्थान की सरकारों के साथ इस विषय में कोई मश्वरा किया था ? अगर कोई मश्वरा किया था तो इस के क्या नतायज निकले हैं ?

मंत्री : जहां तक प्रोहिबशन का सम्बन्ध है, अभी तक स्टेट में वह स्कीम लागू नहीं हुई है । यह कदम तो इलिसिट डिस्टीलेशन्ज़ को दूर करने के लिये उठाए हैं । This is not a step towards Prohibition. अभी तक अन्य स्टेट्स के साथ मश्वरा करने का वक्त नहीं आया है ।

Arrears of late Dr. Jagdish Singh, former Director of Health Services, Punjab

*5447. **Shri Ram Kishan** : Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) whether the arrears and dues of late Dr. Jagdish Singh, former Director of Health Services, Punjab, have been settled, if so, the details thereof ;

(b) whether any assistance has been given to the family members of the deceased, if so, the details thereof and if not, the reasons therefor ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) Not yet, Sir.

(b) Yes. An ex-gratia grant of Rs 12,000 (rupees twelve thousand only) has been given to the widow of the deceased.

श्री राम किशन : क्या वित्त मंत्री महोदय कृपया बताएंगे कि स्वर्गीय डाक्टर जगदीश सिंह, फारमर डायरेक्टर आफ हैल्थ सर्विसिज की फैमिलीज को एरियर्ज और डियूज़ देने के लिए कब तक फैसला हो जाएगा ?

(कोई जवाब नहीं दिया गया ।)

(इस वक्त श्री राम किशन दोबारा सप्लीमेंटरी करने के लिए खड़े हुए)

उपाध्यक्षा : डाक्टर साहिब से जो कुछ पूछना है वह आप एक ही बार पूछ लीजिए। (The hon. Member may get from the hon. Finance Minister all the information that he wants in one question only.)

श्री बलरामजी दास टंडन : आन ए प्वायंट आफ आर्डर, मैडम । क्या मंत्री महोदय से इस विषय में कोई सवाल पूछा नहीं जा सकता है ?

उपाध्यक्षा : अगर आप ने मेरी बात सुनी होती तो आप यह बात बिलकुल न कहते। अगर आप ने कोई सप्लीमेंटरी करनी होगी तो आप को सप्लीमेंटरी करने की इजाजत दी जाएगी । डाक्टर साहिब बजुर्ग हैं। इस लिये मैं उन को बार २ उठ कर जवाब देने के लिये कष्ट नहीं देना चाहती हूं । (Had the hon. Member listened to what I had said he would not have to say this at all. If he wants to ask a supplementary he will be allowed. Since the hon. Finance Minister is a "buzurg" I do not want to trouble him to rise time and again to answer supplementaries.)

श्री राम किशन : क्या मंत्री महोदय कृपया बताएंगे कि पिछले सेशन में डाक्टर साहिब के बारे में जिकर किया था लेकिन अभी तक उस की फैमिली को एरियर्ज और डियूज नहीं दिए गए हैं। यह कब तक दिए जाएंगे ?

मन्त्री : कुछ फैक्ट्स कलैक्ट करने की वजह से देरी हो गई है । अब केस मुकम्मल हो चुका है और जल्दी ही उन की फैमिली को रुपए दे दिए जाएंगे।

उपाध्यक्षा : टंडन साहिब, क्या आप ने भी कोई सप्लीमैंटरी सवाल करना है ? Does the hon. (Member Shri Balramji Dass Tandon also want to ask a supplementary.)

श्री बलरामजी दास टंडन : बाबू अजीत कुमार कुछ कहने के लिए खड़े हुए हैं, उस के बाद देखूंगा ।

बाबू अजीत कमार : मैं तो एडजर्नमैंट मोशन के बारे में कहने के लिए खड़ा हुआ हूं । मैं ने कोई भी सप्लीमैंटरी सवाल नहीं करना है ।

Adjournment Motions

Comrade Makhan Singh Tarsikka : Madam, I beg to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discus a definite matter of urgent public importance, namely, the most defamatorys remarks made by Shri Mohan Lal, Home Minister to more than one thousand women demonstrators on 9th March, 1964.

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ : ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਲੂਮ ਹੈ ਕਿ ਕਲ੍ਹ ਕਾਫ਼ੀ ਤਾਦਾਦ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੀਆਂ ਡਿਮਾਂਡਜ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਆਈਆਂ ਸਨ । ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ 1 ਕਰੋੜ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਰੀਪਰੀਜ਼ੈਂਟ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ (ਸ਼ੋਰ) (ਵਿਘਨ)

उपाध्यक्षा : आप पुराने पालियामैंटेरियन हैं, आप ने जो एडजर्नमैंट मोशन लाई है उस के बारे में मैं जो कुछ कहना चाहती हूं आप उस को सुन लीजिए (The hon. Member is an old parliamentarian. He may listen to what I have to say in regard to his Adjournment Motion)

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ: ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ 1 ਮਿੰਟ ਬੋਲਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ । ਕੱਲ੍ਹ ਕਾਫ਼ੀ ਤਾਦਾਦ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਡਿਮਾਂਡਜ਼ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਆਈਆਂ ਸਨ । ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ 1 ਕਰੋੜ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਰੀਪ੍ਰੀਜ਼ੈਂਟ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ । ਸਾਡੇ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਡੈਫੇਮੇਟਰੀ ਲਫਜ਼ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਥੇ ਕੀ ਲੈਣ ਲਈ ਆਈਆਂ ਹੋ । ਅਗਰ ਤੁਸੀਂ ਆਈਆਂ ਹੋ ਤਾਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੇਖੋ ਅਤੇ ਲੇਕ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰੋ ਅਤੇ ਦੇਖੋ । ਸਾਡੇ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਬਜੈਕਸ਼ਨੇਬਲ ਲਫਜ਼ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇਚੈਨੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਲੇਡੀਜ਼ ਨੂੰ ਰੀਪ੍ਰੀਜੈਂਟ ਕਰਦੇ ਹੋ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਉਤੇ ਡਿਸਕਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ।

उपाध्यक्षा : क्या आप मेरे से ज्यादा स्त्रियों का प्रतिनिधित्व करने का दावा रखते हो ? (विघ्न) बजट सेशन में इन विषयों को अपनी स्पीचों में डिस्कस किया जा सकता है । इस लिए मैं इस एडजर्नमैंट मोशन को डिसग्रलाओ करती हूं । (Does the hon. Member claim to represent the interests of women more than I ? (Interruption) During the Budget session Such matters can be discussed in the speeches. So I disallow this Adjournment motion.)

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ ਇਸ ਮੋਸ਼ਨ ਉਤੇ ਡਿਸਕਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਛੋਟੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।..............(ਸ਼ੋਰ)

उपाध्यक्षा : आर्डर प्लीज़ । क्या यह बहुत बड़ी बात है ? बहनें यहां पर अपनी डिमांड्ज़ पेश करने के लिए आई थीं । सरकार को उन की डिमांड्ज़ पर गौर करना चाहिए । मैंने अखबार पढ़ी है । अगर पंडित मोहन लाल ने उन स्त्रियों को चंडीगढ़ की इमारतें और लेक देखने के लिए कह दिया है तो कोई बड़ी बात नहीं है । मैं इस एडजर्नमैंट मोशन को डिस-अलाओ करती हूं । (Order please. Is it such a big thing ? Ladies came here to present their demands. The Government should look into those demands. I have read the news in the news paper. What is wrong, if the Home Minister suggested to those ladies to see the Chandigarh Lake and other importent buildings ? I disallow this adjornment motion.)

सरदार गुरदयाल सिंह ढिल्लों : पंडित जी ऐसे आदमी तो मालूम नहीं देते । वैसे तो यह अच्छे आदमी हैं । लेकिन अगर इन्हों ने यह लफज कहे हैं तो मालूम किया जाना चाहिए कि किस नियत से कहे ।

उपाध्यक्षा : मैं वहां मौजूद नहीं थी । लेकिन अखबार पढ़ने से तो इस पर यकीन नहीं आता । (I was not present there. Any how, I am unable to believe it from what has appeared in the Press.)

गृह मन्त्री : तरसिका साहिब ने अभी से अगली इलैक्शन की तैयारी शुरू कर दी है ।

Babu Ajit Kumar : Madam, I beg to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, the illegal and unconstitutional act of the State Government in preparing the Electoral Rolls of Local Bodies seats of Council wherein B.D. & P.Os. and S.D.O(C) are enrolled as voters of the Constituency, which is ultra vires of the Constitution.

उपाध्यक्षा : यह तो इलैक्शन कमीशन का मामला है। (This matter concerns the Election Commission.)

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਸਾਡੇ ਪੰਚਾਇਤ ਸੰਮਤੀਆਂ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦ ਐਕਟ ਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 5 (ਡੀ) ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰੋਵਾਈਡ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਐਕਸ ਔਫੀਸ਼ੋ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਰਾਈਟ ਆਫ ਵੋਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਕੌਂਸਲ ਲਈ ਪਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਵੋਟਰਜ਼ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ? ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਦਾ ਰਾਈਟ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ । They have got no right of vote. ਪੰਚਾਇਤ ਸੰਮਤੀਆਂ ਲਈ ਵੋਟ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ, ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦਾਂ ਲਈ ਵੋਟ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਐਮ. ਐਲ. ਸੀਜ਼. ਚੁਣਨ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੱਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਇਸ ਉਪਰ ਡਿਸਕਸ਼ਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਸੀ ਨਾਲ ਬੜਾ ਧੱਕਾ ਹੈ । ਇਹ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । (ਘੰਟੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼) ਇਸ ਉਪਰ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਡਿਸਕਸ਼ਨ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

Sardar Gurnam Singh : I may point out that under the relevant Act, an *ex officio* member is not entitled to vote at any meeting of the Panchayat Samiti. If now, the B.D. & P.Os., etc., are allowed to exercise their franchise, that may result in the upsetting of the elections. The Government should, therefore, have this matter examined so that, if ultimately the High Court comes to the contrary decision, they are not put to any inconvenience and unnecessary expense.

उपाध्यक्षा : अगर आप चेयर की मार्फत हाउस को सुनाना चाहते हैं तो आप को चेयर की बात भी तो सुननी चाहिये । (If the hon. Member wants to reach the House through the Chair, then he should also pay reach to what the Chair has to say.)

सरदार गुरनाम सिंह : ठीक है, मैडम ।

उपाध्यक्षा : यह तो आप को अच्छी तरह से पता है कि कंस्टीच्यूएंसी का फैसला इलैक्शन कमीशन करता है। (This is very well known to the hon. Member that the decision regarding the constituencies are taken by the Elections Commission.)

गृह मन्त्री : जहां तक इलैक्टोरल रोल्ज के मुताल्लिक वोटों के बनने बनाने का सवाल है, एतराज करने का सवाल है, उस के लिये डैफिनेट सेट प्रोसीजर होता है। वह कस्टीच्यूशनल है, लीगल है या इल्लीगल है, इस के बारे में हाउस में मामला इस तरह से

[गृह मंत्री]
नहीं उठाया जा सकता और न ही फैसला हो सकता है। उन को हक है किसी का वोट काटने का या बनाने का। एडजर्नमैंट मोशन के जरिये से यह बात डिस्कस नहीं की जा सकती ।

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ: ਹੋਮ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਡਿਸਕਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਜਦੋਂ ਕਿ Chief Electoral Officer ਪੰਜਾਬ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦਾ ਮੁਲਾਜ਼ਿਮ ਹੈ, ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਨੇ ਇਹ ਸਾਰੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਉਪਰ ਬਹਿਸ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਟਾਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਹ ਗਲ ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀ ਹੈ ਕਿ Chief Electoral Officer ਨੇ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਪਰ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਵੋਟ ਬਣਾ ਦੇ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਆਦਮੀ ਜਿੱਤ ਸਕਣ (*repeated interruptions*)

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ: ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੋਸੀਡਿੰਗਜ਼ ਨੂੰ ਰੈਗੂਲੇਟ ਕਰਨਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬੜਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ । (It is very difficult for the Chair to regulate the proceedings in these circumstances.)

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ: ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਐਸ਼ੋਰੈਂਸ ਗੌਰਮਿੰਟ ਵਲੋਂ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ: ਪੰਜਾਬ ਦਾ Chief Electrol Officer ਦੋ ਕਪੈਸਿਟੀਜ਼ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਲੈਕਸ਼ਨਜ਼ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਇਹ ਗੌਰਮਿੰਟ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਕਮੀਸ਼ਨ ਅੰਡਰ ਹੈ ।(The Chief Electoral Officer Punjab functions in two capacities. So far as Elections are concerned he is under the Election Commission of the Government of India.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ: ਉਸ ਦੇ ਅੰਡਰ ਨਹੀਂ ਹੈ... ...

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ: ਅਗਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਲੀਗਲ ਲੈਕੂਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪੁਆਇੰਟ ਆਊਟ ਕਰ ਦਿਉ, ਉਸ ਨੂੰ ਐਗਜ਼ਾਮਿਨ ਕਰਵਾ ਲਵਾਂਗੇ । ਮੈਂ ਸਮਝਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਕਮੀਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ।(The hon. Members may point out if there is any legal lacuna involved in it. It will be got examined. I, however understand that it is within the jurisdiction of the Election Commission.)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ: ਇਸ ਨੂੰ ਐਗਜ਼ਾਮਿਨ ਕਰਵਾ ਲਉ। ਜੇ ਕਰ ਗਲਤ ਹੈ ਤਾਂ ਦਰੁਸਤ ਕਰਵਾ ਲਓ । ਜੇ ਨਹੀਂ ਕਰਾਉਣਾ ਤਾਂ ਚਲਦੇ ਚਲੋ, ਫਿਰ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ।

QUESTIONS OF PRIVILEGE

Deputy Speaker : There is a notice of privilege motion by Comrade Shamsher Singh Josh.

Comrade Shamsher Singh Josh : Madam, I beg to ask for leave to raise a matter of breach of privilege of the Honourable Members of this House arising out of the censoring the dak of Opposition members of this Assembly by C.I.D., Government of Punjab. It amounts to interference in the discharge of our public duties as Members of this Sabha. The matter be, therefore, referred to the Privileges Committee. I may also add that in some cases the letters are even sent to me opened.

उपाध्यक्षा : आपने जो कुछ लिख कर दिया है मैंने उस पर गौर किया है। मेरा विचार है कि मेम्बर साहिबान की डाक सैंनसर नहीं होनी चाहिये। और आप कोई खास केस भेज देंगे तो उस को देख लिया जाएगा। (I have given thought to what the hon. Member has conveyed me in writing. I am of the view that the hon. Members' mail should not be censored. Anyhow if the hon. member communicates to me any specific instance I will look into it.)

Comrade Shamsher Singh Josh : I have raised a definite question of privilege, Madam.

Deputy Speaker : I feel the dak should not be censored but the motion as it stands is a vague. I refuse to give consent to raise it.

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਮੈਨੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਇਹ ਰਜਿਸਟਰੀ ਆਈ ਹੈ, ਇਹ ਵੀ ਪਾੜੀ ਹੋਈ ਸੀ ।

Deputy Speaker : The hon. Member may send the same to me. I will look into the matter.

There is a notice of privilege motion by Sarvshri Babu Singh Maste and Bhan Singh Bhaura.

Comrade Bhan Singh Bhaura : Madam, I beg to ask for leave to move that by posting of Police and Tear-Gas Squads in the premises of the Vidhan Sabha, there is, clear breach of the privileges of the Members of the House. Being elected representatives of the people they have got every right to meet the demonstrators etc., yesterday the posting of the police and tear gas squads these privileges have been curtailed by putting obstacles in the free movement of the Members to meet the women demonstrators who held their protest demonstration against high prices.

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਇਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਰਵਾਜ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿੱਚ ਨਾ ਬੋਲਿਆ ਜਾਏ । ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਗਏ ਵੀ ਐਨੇ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਹੁਣ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (It is perhaps becoming a fashio in this House not to speak in one's own language. So many years have passed when the Britishers quitted this Country, even now views are expresed in the English language.)

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ: ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੱਲ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਪੁਲਿਸ ਫਿਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ । ਟੀਅਰ ਗੈਸ ਵਾਲੇ ਵੀ ਸਨ। ਅਸੈਂਬਲੀ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਟੈਕਟਿਵ ਮੇਜਰ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੀ ਐਕਸ਼ਨ ਲੈ ਸਕਦੀ ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਐਸੀ ਇੰਸਟਾਂਸ ਮੇਰੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾਵੇ ਜਿਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਵਰਤੀ ਹੋਵੇ । (I can only take action if some instance is brought to my notice wherein the Police used force within the premises of the Assembly building. The consent is refused.)

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ: ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਿਵਿਲੇਜਿਜ਼ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ: ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲਾ ਐਂਡ ਆਰਡਰ ਮੇਂਨਟੇਨ ਕਰਨਾ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਹੈ। (It is for the Government to take steps to maintain law and order outside the premises of the Assemly Building.)

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ: ਅਸੈਂਬਲੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਟੀਅਰ ਗੈਸ ਵਾਲੇ ਸਿਪਾਹੀ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ: ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿਮੇਂਦਾਰੀ ਹੈ। ਅਸੈਂਬਲੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੀ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿਮੇਂਦਾਰੀ ਨਹੀਂ (We can take notice of what happens within the Assembly Building. What happens outside, is not our responsibility.)

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ: ਸਾਈਕਲ ਸਟੈਂਡ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਟੀਅਰ ਗੈਸ ਬੰਬ ਵੀ ਸਨ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ: ਮੈਨੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜੋ ਕਿ ਕੌਣ ਕੌਣ ਕਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਵੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਫੇਰ ਮੈਂ ਵੇਖਾਂਗੀ। (He should send me in writing the particulars of the persons together with the places where they were posted. Then I will look into the matter.)

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ: ਐਨਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਅਸੀਂ ਕਿਥੋਂ ਲਿਆ ਸਕਦੇ ਹਾਂ?

CALL ATTENTION NOTICE

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ: ਮੇਰੀ ਕਾਲ ਅਟੈਨਸ਼ਨ ਮੋਸ਼ਨ ਫਾਡਰ ਔਰ ਚਾਰੇ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਡੀਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਸੇ ਮੈਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਕੋਰੇ ਔਰ ਪਾਲ੍ਹੇ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਫਸਲਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਦੋ ਢਾਈ ਮਹੀਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹਿਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਰੈਵਿਨੀਊ ਔਰ ਇਰੀਗੇਸ਼ਨ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਕੁਝ ਮਾਫੀ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ: ਪਿਛਲਾ ਪੂਰਾ ਨਾਨ ਆਫ਼ੀਸ਼ੀਅਲ ਡੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਉਤੇ ਬਹਿਸ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਕੁਝ ਡਿਸਕਸ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੀ ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ ਡਿਸਕਸ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ? (The whole of the last non-official day was devoted to discuss this matter. This matter was discussed at great length. Does the hon. Member want to have further discussion on it even after that?)

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ: ਚਾਰੇ ਦਾ ਮਸਲਾ ਉਸ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਡਿਸਕਸ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਦਿਨ ਤਾਂ ਹਾਈ ਪਰਾਈਸਿਜ਼ ਨੂੰ ਡਿਸਕਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ: ਡੀਮਾਂਡਜ਼ ਨੂੰ ਡਿਸਕਸ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੋਰ ਮੌਕੇ ਮਿਲਣਗੇ। ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਜੋ ਕਹਿਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਹਿ ਲੈਣਾ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ (The hon. Member will have further opportunities to discuss

this during discussion on the demands for grants. He may have his say at that time. I rule it out of order.)

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਵੀ ਕਰੰਟ ਈਅਰ ਵਿੱਚ ਐਡਵਰਸਿਟੀਜ਼ ਆਈਆਂ—ਫਲੱਡਜ਼, ਚਾਰੇ ਦੀ ਕਮੀ, ਫਰਾਸਟ ਔਰ ਕੋਲਡ ਨਾਲ ਜਿਹੜੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਵਗੈਰਾ ਦਾ ਜੋ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਾਂ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਇਕ ਕੰਪਰੀਹੈਂਸਿਵ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਹੀ ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਕੀ ਰੀਲੀਫ ਮੈਯਰਜ਼ ਲਏ ਗਏ ਹਨ ਔਰ ਕੀ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ: ਮੇਰੀ ਕਾਲ ਅਟੈਨਸ਼ਨ ਮੋਸ਼ਨ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਵੈਟਰਨਰੀ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸਟਰਾਈਕ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਵੈਟਰਨਰੀ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਔਰ ਹੈਲਥ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਡਿਸਪੈਰਿਟੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੜਤਾਲ ਕੀਤੀ। ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਯਕੀਨ ਦਵਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਡਿਸਪੈਰਿਟੀ ਨੂੰ ਰੀਮੂਵ ਕਰਾਂਗੇ ਪਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਫਰੱਸਟਰੇਸ਼ਨ ਔਰ ਡੀਮਾਰੇਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਹੈ। (ਵਿਘਨ)

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ: ਡੀਮਾਂਡਜ਼ ਉੱਤੇ ਬਹਿਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਗਲ ਕਰ ਲੈਣਾ। (The hon. Member can discuss this matter during the discussion on demands for grants.) (*Interruptions*)

Deputy Speaker : There is a Call Attention Notice by Comrade Shamsher Singh Josh.

Comrade Shamsher Singh Josh : Madam, I beg to draw the attention of the Minister concerned to the decision of the Federal Committee of the Subordinate Services Federation to hold a demonstration before the Secretariat on 13th June, 1964, and present a memorandum of their demands supported by one lakh signatures in case their demands are not favourably considered by the Government earlier. The Subordinate Services Federation has demanded 25 per cent incease in dearness allowance, revision of wage structures of the employees and supply of consumer goods at the September, 1962 rates. This decision has created a serious situation in the State when even its employees have been forced to take the path of demonstration to get their genuine demands conceded.

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ: ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਡੀਮਾਂਡ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਪ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਵਕਤ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ। I disallow this. (A demand on this subject is also coming up for discussion in the House. The hon. Member will get an opportunity to refer to this matter on that occasion. I disallow this.)

Babu Ajit Kumar : Madam, I beg to draw the attention of the Minister concerned to a matter of urgent public importance, namely the recovery of eight times land revenue from Scheduled Castes and other tenants of Government lands and recovery of such arrears by force. If they do not pay the arrears in lump-sum at once, they are being forcibly ejected.

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਨ 1948-49 ਵਿੱਚ..............

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ ਜੀ, ਮੈਂ ਇਸ ਉੱਤੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ। ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਹਿ ਲਓ। (I will not permit Babu Ajit Kumar to make a speech on it. Let the Revenue Minister explain his position if he so likes.)

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਮੋਸ਼ਨ ਨਾਵਾਕਫੀਅਤ ਦੀ ਵਜ਼ਾਹ ਨਾਲ ਮੂਵ ਕੀਤੀ ਹੈ। He does not know the correct position. ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਜੋ 8 ਗੁਣਾ ਲੈਂਡ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦਾ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ। Displaced Persons Compensation Act ਦੇ ਤਹਿਤ ਜਿਹੜੀ ਸੈਕਸ਼ਨ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ਨ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਅਸੀਂ ਘਟਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਔਰ ਨਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਵਧਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਪੰਜਾਬ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦਾ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅਖਤਿਆਰ ਨਹੀਂ।

(At this stage Babu Ajit Kumar and Sardar Ajaib Singh Sandhu both rose to speak.)

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਡਿਸਕਸ਼ਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ I rule it out of order. (I cannot permit discussion on this issue, I rule it out of order.)

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਇਹ ਰੈਵਿਨੀਊ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦੀ ਨਾ ਅਹਿਲੀਅਤ ਦੀ ਵਜਾਹ ਨਾਲ ਹੈ।

गृह मन्त्री : On a point of information, Madam. मैं यह जानना चाहता हूं कि क्या बाबू अजीत कुमार और सन्धु साहिब जुड़े हुए हैं? वह इकट्ठे बैठते हैं और इकट्ठे उठते हैं (Laughter)

उपाध्यक्षा : इन की सीटें बदल देंगे। (We will change their seats.)

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਮੈਂ ਇਸ ਮੋਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ 50,000 ਤੋਂ ਵਧ ਸਕੂਲਾਂ ਔਰ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਟੀਚਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੀ ਹੈ। ਮਹਿੰਗਾਈ ਅੱਤ ਦੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦੀ ਡੀਮਾਂਡ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੇ ਬੋਲ ਲੈਣਾ। (The Demand of Education is coming up for discussion. The hon. Member may express himself on that occasion.)

ਚੌਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਸ ਕਾਲ ਅਟੈਨਸ਼ਨ ਮੋਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਦਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਟੇਟ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੈਂਟਰਲ ਕੋਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਬੈਂਕਸ ਐਸੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਪੰਜਾਬ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਐਕਟ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ਨ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਇਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੀਜ਼ ਕਰ ਜਾਣਗੇ, ਬਾਈਲਾਜ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਗੱਲ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਆਪ ਇਕ ਲਾਈਅਰ ਹੋ। ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਰੈਮੇਡੀਜ਼ ਹਨ। ਮਾਮਲਾ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਕਿਉਂ ਲਿਆ

ਰਹੇ ਹੋ ? I disallow it. (The hon. Member is a lawyer. He knows that other remedies are available for this purpose. This matter can be taken up in a Civil Court. Then why is he raising it here on the floor of the House? I disallow it.)

ਚੌਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਵੱਜੁਹ ਦਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੈਂਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜਨਰਲ ਚੋਣਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ । ਬੈਲੈਂਸ ਸੀਟਾਂ ਬਗੈਰਾ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਲਾਨਾ ਚੋਣਾਂ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇ ।

पंडित चिरंजी लाल शर्मा : आन ए प्वायंट आफ आर्डर, मैडम । मेरा प्वायंट आफ आर्डर यह है कि आप ने चौधरी साहिब को फरमाया कि वह तो लायर हैं, सिवल रैंमेडीज ओपन है । तो क्या नान-लायर मेम्बर्ज इस मामले को यहां पर रेज कर सकते हैं ? (On a point of Order, Madam. May I know if there can be any discrimination in this House in respect of Member who happens to be an Advocate by profession?)

उपाध्यक्षा : शायद आपने मुझे फालो नहीं किया । मैंने उनको कहा था कि आप एक लायर हैं, आप जानते हैं कि इसके लिये दूसरी रैंमेडीज़ हैं । यह मामला सिवल कोर्ट में जा सकता है तो यहां क्यों ला रहे हो ! मैंने नहीं कहा कि लायर्ज़ नहीं बोल सकते और नान लायर्ज़ इस मामले पर यहां बोल सकते हैं (Perhaps the hon. Member did not follow me. I said to him that he is a lawyer and as such he knows that other remedies are open for this purpose. When this matter could be raised in a Civil Court why was he then introducing it on the floor of the House. I did not say that the lawyer members could not raise it whereas the non-lawyer members could do so.)

पंडित चिरंजी लाल शर्मा : मैडम, यह मामला यहां पर भी लाया जा सकता है ।

Chaudhri Darshan Singh : When remedies are available here why to go to the Civil Court then?

Deputy Speaker : I have already given my ruling.

श्री जगन्नाथ : On a point of information, Madam. मेरा प्वायंट यह है कि सामने सरदार दरबारा सिंह बैठे हैं । इन की पूरी दाढ़ी है । इन के आगे जो साहब बैठे हैं उनकी आधी दाढ़ी है और उनके आगे पंडित जी बैठे हैं उनकी दाढ़ी का बिल्कुल सफाया है । इसकी क्या वजह है ? (हंसी)

गृह मन्त्री : यह लाडला पुत है, कोई बात नहीं । इस लाडले की बात सुन लेनी चाहिए । (विघ्न)

उपाध्यक्षा : पंडित जी ने कबूल कर लिया है कि वह लाडला है। उस को इस बात की छूट देनी चाहिए। (The hon. Home Minister has admitted that the hon. Member is a favourite. So the latter may be excused for saying so.)

ਇਕ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ : ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ ਬੈਂਚ ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰੋ (ਹਾਸਾ)

ਚੌਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਤੋਂ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਯਕੀਨ ਦਵਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਬੈਂਕਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਕਰਵਾਈਆਂ ਜਾਣ-ਗੀਆਂ ।

Deputy Speaker : I have given my ruling. The Honourable Member should respect the Chair.

ਚੌਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਸਰਕਾਰ ਸਾਲਾਨਾ ਚੋਣਾਂ ਜਲਦੀ ਕਰਾਏ । ਠੀਕ ਹੈ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਇਥੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਯਕੀਨ ਕਿਉਂ ਨਾ ਦਵਾਏ ?

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਇਹ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਰੂਲਿੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਲੀ ਜਾਓ। ਮੈਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਫੋਰਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ । (It does not behove the hon. Member to carry on after the chair has given its ruling. I cannot force the Government to reply.)

श्री फतेह चन्द विज : डिप्टी स्पीकर साहिबा, 18-2-64 को गोला कलां में तहसील पानीपत में एक बुद्ध राम गुजर को पुलिस के सब इनसपैक्टर ने गोली मार कर हलाक कर दिया था जब कि बुद्ध राम अपने दो भाइयों साहब सिंह और जैला के साथ अपनी गुम हुई 2 भैंसों की तलाश में जा रहा था। इस से उस इलाके में बड़ी घबराहट फैल गई है। इतना ही बस नहीं, उस बुद्ध राम के भाइयों पर अपना जुर्म छिपाने के लिए पुलिस उल्टा मुकदमा चला रही है और उन को गिरफ्तार कर लिया गया है। अब हवालात में उन पर दबाव डाला जा रहा है कि अगर वह मान जाएं और अपने भाई के बारे में कुछ न कहें तो उन को छोड़ दिया जाएगा। इस लिये मैं ने यह काल अटेनशन मोशन दी है ताकि गवर्नमैंट इस तरफ अपनी तवज्जुह दे और इस मामले की इनकुआयरी कराए।

उपाध्यक्षा : मैं होम मिनिस्टर साहब से दरखास्त करती हूं कि अगर वह इस सम्बन्ध में कुछ कहना चाहें तो कह लें। (I would request the hon. Home Minister to say something in this behalf if he wants.)

गृह मन्त्री : डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह मामला सबजुडिस है। इस सम्बन्ध में मैं वाक्यात जानता हूं और जो वाक्यात मेम्बर साहब ने यहां बताए हैं सही नहीं हैं। इस मामले की तहकीकात हो रही है और क्योंकि यह मामला कोर्ट में जाना है इस लिये यह मुनासिब नहीं है कि इस मामले पर यहां कुछ कहा जाए क्योंकि यह सबजुडिस केस है।

श्री फतेह चन्द विज : जो वाक्यात मैं ने बताए हैं वह बिलकुल सही हैं आप इस मामले की जुडिशयल इनकुआयरी कराएं।

उपाध्यक्षा : आप होम मिनिस्टर साहब को बाद में मिल लें और सारी बात बता दीजिए। (The hon. Member may please see the hon. Home Minister in this behalf and apprise him of the whole position.)

श्री ओम प्रकाश अग्निहोत्री : आन ए प्वायंट आफ आर्डर, मैडम। मेरी और पंडित मोहन लाल की एक काल एटेन्शन मोशन थी कि अम्ब बलाक में और गग्रेट में आटा साढ़े 37 रुपए मन बिक रहा है और सरकार की तरफ से वहां कोई सस्ते आटे का डिपो नहीं खोला गया। मैं इस काल एटेन्शन मोशन के ज़रिए सरकार का ध्यान इस तरफ दिलाना चाहता हूं।

उपाध्यक्षा : आप के सामने इस बारे में एक स्टेटमेंट आ जाएगी। रेस्ट एशयोर। (The hon. Member may please rest assure that a statement will be coming before the House in this behalf.)

पंडित मोहनलाल दत्त : डिप्टी स्पीकर साहबा, इस बात के मुताल्लिक कांग्रेसी अखबार ने बड़ी नुमायां जगह पर खबर दी है और वार्न किया है कि वहां स्थिति बड़ी गम्भीर है। उस पिछड़े हुए पहाड़ी इलाका की तरफ मैं मंत्री महोदय का ध्यान दिलाना चाहता हूं और यह निवेदन करना चाहता हूं कि जहां शहरों में सस्ते अनाज के डिपो खोले जाते हैं वहां उन्हें पिछड़े हुए पहाड़ी इलाकों में भी इन के खोलने का प्रबन्ध करना चाहिए।

उपाध्यक्षा : इस बात पर 5 तारीख को सारा दिन बहस होती रही थी और आगे भी इस पर बोलने के लिये कोई ममानत नहीं है। जब आप चाहेंगे आप इस पर फिर बोल लेना। (This matter was discussed on the 5th March for the whole day and there is no restriction for speaking on it. The hon. Members can speak on it whenever they want.)

पंडित मोहन लाल दत्त : डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह मसला बड़ा अरजेंट है।

चौधरी नेत राम : मैं मिनिस्टर साहब से अर्ज़ करना चाहता हूं कि उन के स्टेटमेंट देने से भूखे लोगों का पेट भरने वाला नहीं। आप को एलौंस न मिले या रोटी न मिले तो आप अन्दाज़ा लगाएं कि आप के साथ क्या बीतेगी। भिवानी तहसील में लोग भूखे मर रहे हैं, उन को आग जलाने के लिये ईन्धन भी नहीं मिल रहा——

Deputy Speaker : Order please.

श्री ओम प्रकाश अग्निहोत्री : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मिनिस्टर साहब को इस बारे में अभी ब्यान देना चाहिए।

PAPERS LAID ON THE TABLE

Irrigation and Power Minister (Chaudhri Ranbir Singh) : Madam, I beg to lay on the Table the Annual Financial Statement (Budget Estimates) for the year 1964-65 of the Punjab State Electricity Board, as required under Section 61(3) of the Electricity (Supply) Act, 1948.

(BILLS (INTRODUCED)

The Punjab Ancient and Historical Monuments and Archaeological Sites and Remains Bill, 1964

Home Minister (Shri Mohan Lal): Madam, I beg to move for leave to introduce the Punjab Ancient and Historical Monuments and Archaeological Sites and Remains Bill.

Deputy Speaker : Motion moved—

That leave be granted to introduce the Punjab Ancient and Historical Monuments and Archaeological Sites and Remains Bill.

Deputy Speaker : Question is —

That leave be granted to introduce the Punjab Ancient and Historical Monuments and Archaeological Sites and Remains Bill.

The motion was carried

Home Minister : Madam, I beg to introduce the Punjab Ancient and Historical Monuments and Archaeological Sites and Remains Bill.

The Punjab Unqualified Medical Practitioners Enrolment Bill, 1964

Finance Minister (Dr. Gopi Chand Bhargava) : Madam, I beg to move for leave to introduce the Punjab Unqualified Medical Practitioners Enrolment Bill.

Deputy Speaker : Motion moved—

That leave be granted to introduce the Punjab Unqualified Medical Practitioners Enrolment Bill.

Deputy Speaker : Question is—

That leave be granted to introduce the Punjab Unqualified Medical Practitionrs Enrolment Bill.

The motion was carried.

Finance Minister : Madam, I beg to introduce the Punjab Unqualified Medical Practitoners Enrolment Bill.

---

*GENERAL DISCUSSION ON THE BUDGET FOR THE YEAR 1964-65

(Resumption)

उपाध्यक्षा : कल जब हाऊस स्थगित हुआ था तो श्री मंगल सेन बोल रहे थे । वह अब अपना भाषण आरम्भ करें ।

श्री मंगल सैन (रोहतक) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, कल मैं ने अपनी बात कहनी शुरू की थी तो आप ने हाउस एडजर्न कर दिया था। मैं निवेदन कर रहा था कि वित्त मंत्री जी ने इस साल का जो बजट पेश किया है इस से इन्होंने भूल भुलइयों में डाल दिया है और जन्ता को गुमराह करने की कोशिश की है। यह इलजाम मैं इस लिये लगाता हूं क्योंकि, डिप्टी स्पीकर साहिबा, पिछले सालों में हम देखते हैं कि जब बजट घाटे का बताया जाता रहा है तो टैक्स लगाते रहे हैं और इस बार टैक्स नहीं लगाया और बताया गया है

*Note: For previous discussion on the Subject please see PVS Debates, Vol., I Nos. 9, 10, 12, dated 3rd, 4th, 6th and 9th March, 1964 respectively.

कि घाटा केवल 24 लाख का है और यह घाटा बाद में बढ़ जाएगा और यह 11 करोड़ रुपए तक पहुंच जाएगा। इस लिये कहा गया है कि कुछ पैसे लोगों से बारो करेंगे। मुझे समझ में नहीं आता कि यह किन से उधार लेंगे। जिस जनता पर पहले ही इतने टैक्सों का बोझ पड़ा हुआ है और जिन को ज़बर्दस्ती स्माल सेविंग स्कीम के तहत और डिफैन्स सेविंग सर्टीफिकेट तहसीलदारों की मारफत और थानेदारों की मारफत मजबूर कर के लेने पड़ते हैं क्या यह उसी जनता से उधार लेना चाहते हैं? उन की आज हालत यह हो गई है कि उन की अब देने की कैपेसिटी नहीं है। इस सरकार ने तो लोगों की यह हालत कर दी है कि उन के कपड़े उतार लिए हैं और एक लंगोटी रहने दी है और अब यह चाहती है कि लोग जिस हालत में भगवान के घर से आए थे उसी हालत में उन को कर दे। हमारे मिनिस्टर साहब कहते हैं कि जो रुपया अनकवर्ड छोड़ा है वह यह बारो कर के पूरा करेंगे। मैं डाक्टर साहब से यह निवेदन करूंगा कि जो काम इन्होंने अपने शिष्य प्रताप सिंह को दे रखा था वह अब अपने हाथ में न लें। यह काम उसी के पास रहने दें जो कहते हैं कि यह प्राजेक्ट चालू करेंगे, वह पूरा करेंगे और साल के बाद कह दिया कि यह प्राजेक्ट हमने डराप कर दिया था और पैसे बच गए थे। यह बात हमारे वित्त मंत्री को नहीं करनी चाहिये क्योंकि वह बजुर्ग हैं, स्याने आदमी हैं, इस लिए उन्हें इन कामों से दूर ही रहना चाहिए।

दूसरी बात यह कि इन्हों ने कहा है कि समाजवाद ले आयंगे। कुछ साथियों ने कहा है कि भवनेश्वर में कांग्रेस ने इस बारे प्रस्ताव पास कर दिया है। इस बारे में मैं निवेदन करता हूं कि 1947 में जब यह शासन इनके हाथ आया तब इन्होंने कहा कि राम राज्य देंगे। उस के बाद कहा कि एक वेलफेयर स्टेट बनाएंगे, फिर आवाडी में इन्होंने कहा कि सोशलिस्टिक पैट्रन का समाज बनाएंगे और अब कहते हैं कि सोशलिज़म लाएंगे। चले थे राम राज्य से और राम राज्य बनाते बनाते आगए कामराज पर और कामराज में बख्शी साहब को लिया, गुप्ता साहब को लिया लेकिन कैरों साहब को तो नहीं लिया, इन को तो दास कमिशन लेगा —

उपाध्यक्षा : आप बड़े स्याने आदमी हैं आप यह बातें छोड़ दें और ज़रूरी बात जो कहनी हो कह लें। (The hon. Member is very wise; he should leave such matters and say important thing if he has to.)

श्री मंगल सैन : मैं जरूरी बातें ही कह रहा हूं। मैं यह कह रहा हूं कि यह यहां सोशलिज़म लाना चाहते हैं लेकिन आज तक सोशलिज़म की डेफीनीशन इन्होंने नहीं बताई। इन की सोशलिज़्म की हालत यह हो गई है कि महंगाई इतनी बढ़ गई है जिस के लिए औरतें यहां आकर के प्रदर्शन करती हैं। इस से बढ़कर बुरी बात क्या हो सकती है? गवर्नमैंट सर्वेंट्स जो कि क्लास तीन और चार के हैं उन के तो नाक में दम आ गया है। बंधी हुई इनकम वालों का बहुत बुरा हाल है। दो समय भोजन मिलना भी मुश्किल हो गया है। यही हाल नान गवर्नमैंट सर्वेंटस का भी हो गया

है। इन डाउन ट्रौडन ग्रौर पिसने वाले तथा शोषित वर्ग के भले के लिए इस बजट में कोई बात नहीं सोची गई। नारे लगाते हैं कि क्लीन ऐडमिनिस्ट्रेशन देगें। मगर यह सोचने वाली बात है कि जहां पर 35 रूपये गंदम मिले, एक रूपये का एक सेर गुड़ मिले, तीन रुपये से बलैक में चीनी मिले तो यह थोड़ी सी इनकम वाले किस प्रकार से गुजर कर सकते हैं। उन को कहते हैं कि ईमानदारी से काम करो। मगर जिस का पेट भी न भर पाए वह कैसे ईमानदार रह सकता है। यह वह ऐम्पलाई है जिस ने ग्राप को पंच-वर्षीय योजनाएं चलानी हैं। जब यही लोग देखते हैं कि हमारे मुख्य मन्त्री महोदय के खिलाफ करप्शन के चार्जिज के लिये दास कमिशन के सामने इन्क्वायरी चल रही है तो उन के दिमाग में क्या बातें ग्राएंगी ? जब कैरों साहिब के लाडले को जमीन फरीदाबाद में मिल सकती है.........

उपाध्यक्षा : ग्राप रैलेवैंट रहें। (The hon. Member should be relevant.)

श्री मंगल सैन : मैं बिल्कुल रैलेवेंट रहूंगा ग्रौर दिल दुखाने वाली कोई बात नहीं करूंगा।

उपाध्यक्षा : ग्राप तो, चेयर पर भी रीफलैक्शन करते हैं। मुझे ग्रपना फिक्र नहीं है मगर चेयर की डिगनिटी का जरूर फिक्र है। (The hon. Member casts reflection even on the Chair. I am not worried about myself but I am concerned about the dignity of the Chair.

श्री मंगल सैन : मैं तो, जी, चेयर की बहुत इज्जत करता हूं ग्रौर ग्राप की भी बहुत इज्जत करता हूं, यह ग्राप को पता ही है। तो मैं कह रहा था कि गवर्नमैंट ऐम्पलाईज़ की बहुत बुरी हालत है। इस सोशलिस्टिक पैटर्न का नारा लगाने वाली सरकार ने इस डाउन ट्रौडन लोगों के लिए सिवाए धोखा देने वाले ग्रौर भूल भुलैयों में डालने वाले बजट पेश करने के ग्रौर कुछ नहीं किया। यह सब बातें देख कर हमें दुख होता है। ग्रगर यह इस मशीनरी को ऐफीशैंट ग्रौर ईमानदार रखना चाहते हैं तो इन लोगों को भरपेट रोटी देनी होगी। ग्रगर इन लोगों को इस बजट में कुछ दिया होता, डेढ़ दो सौ का ग्रेड दिया होता तो हम समझते कि यह सरकार इन के लिये कुछ कर रही है। मगर इस सोशलिज्म के नारे के नीचे पनप रहे हैं ऐटलैस साइकल कम्पनी के मालिक जानकी दास जी, जगाधरी पेपर मिल के मालिक, फगवाड़ा चीनी मिल के मालिक वगैरह। श्री डी.डी. पुरी को लाखों रुपया दिला दिया है, स्पन पाइप फैक्टरी के लिये, कैरों साहिब के बेटे को कोल्ड स्टोरेज ग्रौर सिनमाज़ के लिये लाखों दिये गए हैं। हमें तो यह देख कर शर्म ग्राती है कि इस हाउस का लीडर भ्रष्टाचार के इल्जाम में कचहरी के कटैहड़े में खड़ा है। ग्रगर कुछ शर्म होती तो खुद ही छोड़ जाते मगर ग्रब दास कमीशन रास्ता दिखा देगा। मुख्य मन्त्री साहिब वैसे तो बड़े सियाने हैं, हुशयार हैं...........

उपाध्यक्षा : ग्रब कोई रोहतक के हलके की भी बात करें। (Now let the hon. Member say something about Rohtak as well.)

उपाध्यक्षा : देखिए मैं हाउस को यह बात एक बार फिर से बता दूं कि स्पीकर साहिब ने पार्टीज़ और ग्रुपों के लिये इस तरह से समय फिक्स किया था :

कांग्रेस	छे घंटे चार मिनट जिस में से अब 1 घंटा और 41 मिनट बाकी रहते हैं ।
अकाली पार्टी	1 घंटा 30 मिनट जिस में से 95 मिनट हो चुके हैं ।
प्रजातन्त्र	55 मिनट जबकि यह 58 मिनट बोल चुके हैं ।
पी. आई. पी.	45 मिनट जबकि वह 77 मिनट बोल चुके हैं ।
कम्युनिस्ट पार्टी	40 मिनट जिस में से वह 39 मिनट ले चुके ह ।
जन संघ	30 मिनट जिस में से 27 हो चुके हैं ।
स्वतन्त्र	5 मिनट मगर ज़रा बुरा लगता था इस लिये इन के दो मैम्बरों को 11 मिनट दे दिये गए ।
सोशलिस्ट पार्टी	5 मिनट; इन के 5 मिनट पूरे हो चुके हैं । इन्होंने ही पूरा समय लिया है ।

यह पोजीशन मैंने पढ़ कर सुना दी है ताकि किसी को शिकायत न हो। इस के मुताबिक मैं आप सब की मदद चाहूंगी ताकि हाउस का काम खुशअसलूबी से चले ।

(I may once again bring to the notice of the House the time allotted by the Speaker to the various parties and groups which is as follows :

Congress	6 hours 4 minutes out of which 1 hour and 41 minutes are yet due to them,
Akalis	1 hour 30 minutes out of which they have used up 95 minutes.
Prajatantra	55 minutes against which they have already had 58 minutes.
P.I.P.	45 minutes against which they have taken 77 minutes.
Communists	40 minutes they have used up 39 minutes,
Jan Sangh	30 minutes they have taken 27 minutes,
Swatantra	5 minutes but this appeared rather meagre, so two of them were given 11 minutes.
Socialists	5 minutes only they have used up what was due to them.

This is the position and nobody should now complain. I request for cooperation of the House in conducting the proceedings smoothly.

श्री मंगल सैन : मैं जी, बस 5, 6 मिनट में ही अपने बातें खत्म कर दूंगा। और मैं आप को पूरी कोआपरेशन देना चाहता हूं। इन को तो नारे लगाने की आदत है। यह हेराफेरी करके 34 वोटों से जीत कर आए और, 34 वजीरों की फौज खड़ी कर ली। उन को वहां से

[श्री मंगल सैन]
कम किया तो सलाहकार समिति में भर्ती कर लिया। वह भी तोड़नी पड़ी तो कहने लगे कि मैं तो पंजाब में टैक्नीकल ऐजूकेशन फ्री करूंगा। वह भी न हो सका तो अब कहते हैं कि पैदावार दुगनी कर देनी है।

[Sardar Gurnam Singh, a member of the Panel of Chairmen, in the Chair]

हम ने कहा कि कैसे हो जाएगी। चेयरमैन साहिब, पब्लिक एक ऊंट्स कमेटी की 19वीं रिपोर्ट पढ़ने से निराशा होती है जिस में पंजाब सरकार के उन लाजवाब प्रयत्नों का जिक्र है जो इस ने 1958-59, 1960-61 में किये। सीड फार्म बनाने थे और उन के लिये फर्टाइल लैंड खरीदनी थी मगर खरीद ली अपने ही आदमियों से घटिया जमीन और इस तरह से सरकार का लाखों रुपये नुकसान कर दिया। फिर कहते हैं खाद्य की दुगनी पैदावार करने के लिए। जनाब, इस रिपोर्ट के सफा 9 पर लिखा है कि 2 लाख 37 हजार रुपये की खाद की हेराफेरी हो गई। इन से पूछा कि साहिब यह इतनी खाद कहां चली गई तो फरमाने लगे कि बाढ़ आई और उस में बह गई। मगर यह तो महज़ बहाना है वरना सभी जानते हैं कि इन का हाजमा बड़ा तेज़ है। यह सीमेंट और सरिये तक तो हजम कर जाते हैं, तो खाद को भी हजम कर गए। यह दुगनी पैदावार करेंगे। आप ने, चेयरमैन साहिब, बिल्कुल बजा फरमाया था कि सीलिंग पर दोबारा विचार होना चाहिए। जो जमीन सरपलस रखी गई थी और जो शुरू में निकली थी उस का ही पता नहीं चला कि कहां चली गई, वह थोड़ी रह गई। फिर कहते हैं कि हम लोगों को कर्ज देते हैं, अच्छे बीज देते हैं, इरीगेशन देते हैं। रोहतक ज़िले के वज़ीर साहिब आज बड़े बन ठन कर आए हैं। (हंसी) मगर हालत यह है कि जब भगवान बारिश देता है तो हमारा यह महकमा पानी नहरों में छोड़ देता है। मगर ईख बोने का वक्त आया तो महीना भर बन्दी ही रही और गन्दम सूख गई बिना पानी के। अगर इरीगेशन फैसिलिटीज़ नहीं देंगे, अच्छे बीज नहीं देंगे तो दुगनी पैदावार कैरों साहिब की छाती पर नहीं हो जायगी। पैदावार बढ़नी है तो खेतों में बढ़नी है। हालत यह कि सेम की वजह से, वाटर स्केरसिटी की वजह से खास तौर पर हरियाना में तो अकाल की सी हालत है। मगर लोगों का ध्यान दास कमीशन की तरफ से हटाने के लिये डबल प्रोडक्शन का बोगस नारा लगाया गया है।

11·00 a. m.

चेयरमैन साहिब, मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूं कि आज तक किस तरीके से जनता को बहकाने की कोशिश की गई है।

यहां पर हरिजन मेम्बर हैं, वह वज़ीर भी रहे हैं और हरिजनों के नाम पर नामालूम क्या क्या करते रहे हैं। पता नहीं इन की निगाह में यह बात है कि नहीं कि शैडयूल्ड कास्ट्स और बैकवर्ड क्लासिज़ के लिये लीगल एसिस्टेंस दी जाने की स्कीम थी। चेयरमैन साहिब, यह स्कीम 1958 में पब्लिश हुई थी। और दस हजार रुपया भी रखा गया। इस पर 1959 में कुछ नहीं किया गया। फिर 1960 में कुछ नहीं किया गया। 1961 के अन्दर रूल्ज़ फ्रेम किए गए और कहा गया कि हमने इस काम के लिये 40 हजार रुपया रखा है इस तरह इन बेचारों को झांसे दिए जाते हैं। लेकिन इन झांसों से कुछ बनने वाला नहीं। कहा जाता है, मुर्गियां पालो, सूअर पालो या गधे पालो। तो इस तरीके से इन बेचारों की गुरबत

दूर नहीं हो सकती और यह चाहते हैं कि वह ज्यादा गरीब बन जाएं ताकि जब ज़रूरत हो कुछ ले देकर इन्हें फंसा लिया जाए और यह बेचारे झांसे में आ भी जाते हैं।

Mr. Chairman : Please wind up.

श्री मंगल सेन: मैं तो, चेयरमैन साहिब, आपके हुकम को मानता हूं और खत्म ही करने वाला हूं। मैं तो केवल इतना ही निवेदन करना चाहता हूं कि इस हकूमत ने खादी के बारे में प्रचार किया है लेकिन आप यह कभी भी खादी नहीं पहनते । साल में केवल एक दिन 30 जनवरी को, जब बापू जी का स्वर्गवास हुआ था, यह खादी पहनते हैं या कातते हैं और साल भर में किए कामों का पश्चाताप करते हैं। इस खादी के बारे में इस रिपोर्ट के सफा 35 पर लिखा है कि क्या हो रहा है। रूल यह था कि जो आदमी इस खादी बोर्ड का नौकर है या उस का किसी प्रकार से बोर्ड के साथ इंट्रेस्ट है वह मेम्बर नहीं बन सकता लेकिन एक मैम्बर ने जिनका इंटरेस्ट इस के साथ बावस्ता है 60 हजार रुपया मिसयूटेलाईज़ किया है हालांकि जो खादी ग्रामोद्योग की समिति है उसे यह देखना चाहिए था कि किसी की साख कितनी है और क्रेडिट वर्दीनेस कहां तक है, लेकिन बगैर देखे 23 हज़ार रुपए की रकम बरबाद कर दी गई। सुनाएं किस को ? डाक्टर गोपी चन्द को सुनता बिल कुल नहीं, उन के कान में जा कर शोर करूं तो शायद सुन लें। मैं पूरे ज़ोर से यह बात कहना चाहता हूं कि यह खद्दर भंडार सब से बड़ा फ्राड है। इस लिये मैं प्रार्थना करना चाहता हूं कि इस तरह की जितनी भी बातें हैं उन्हें ड्राप कर देना चाहिए या बन्द कर देना चाहिए जिससे जनता को कोई लाभ न हो। (घंटी)

जनाब चेयरमैन साहिब, मेरा जिला हरियाना का मरकज़ है और दिल्ली के नज़दीक है। हर पांचवें साल इन्हें पता चला है कि लोग किन के साथ हैं। यह कोशिश बहुत करते हैं कि टुकड़े देकर लालच में ला कर अपने मत का बनाया जाए। सरदार प्रताप सिंह के अहद में एक ही अच्छा काम हुआ है कि लालच का रिवाज चल गया है। लेकिन वास्तव में इलाके का कुछ नहीं किया जाता है। कहा गया था कि एक सैनिक सकूल झजर में खोला जाएगा लेकिन अभी तक इसका पता नहीं। रोहतक में, जिस को मैं रिप्रेज़ेंट करता हूं, जिस इलाके का मैं प्रतिनिधि हूं वहां पर क्या होता है। मेरी मौसी जी यहां पर मौजूद नहीं हैं उनको भी पता है। (विघ्न)

Mr. Chairman : Please avoid such remarks.

श्री मंगल सेन : जनाब, मैंने तो केवल इतना ही कहा था कि वह मेरी मौसी हैं।

तो मैं यह निवेदन कर रहा था कि कांग्रेस की नीतियों का दुष्परिणाम हमारे सामने है। गांधी नगर में स्कूल है। वहां पर वैस्ट पाकिस्तान से आकर लोग आबाद हुए हैं। वहां पर 3,000 बच्चे हैं और दो प्राइमरी स्कूल हैं ? 1,000 बच्चे हरेक स्कूल में हैं और केवल दो कमरे हैं। आप ही अंदाज़ा लगाएं कि क्या हालात होगी। फिर लड़कियों के स्कूल में 1,600 लड़कियां हैं मगर जगह नहीं । मेरी बहन यहां पर बैठी हैं जो खुद वज़ीर तालीम रही हैं। श्री यश जी भी वहां पर गए, स्टेटमैंट दिया और मजबूरी जाहर कर दी। पंडित जी के पास अब तालीम का मामला है। देखें वह इस तरफ ध्यान देंगे या नहीं। बच्चों को

[श्री मंगल सेन]

दो तीन मील दूर जाना पड़ता है। इस लिये मेरे इलाके की मांग है कि Higher Secondary School वहां पर खुलना चाहिए या सरकार यह कह दे कि हम उस इलाके में कोई स्कूल नहीं खोलना चाहते जिस ने इन्हें वोट नहीं दिए।

फिर यह कहते हैं कि हम ने पंचायती राज कायम कर दिया है। इसका नज़ारा आपके सामने है। नजाणा गांव के सरपंच ने 40 हज़ार रुपए की कुरप्शन की है। आबपाशी वज़ीर भी उसे जानते हैं। 40 हजार की हेरा फेरी की और वह उस गांव से तीन महीने से गैर-हाजर है। शिकायतें हुईं, मन्त्री महोदय के पास उन्होंने असिस्टेंट डारेक्टर भेजा, कुछ नहीं हुआ। बी. डी. ओ, कलानौर को कहा गया लेकिन यह कह दिया गया कि यह हमारा आदमी है। वह पीछे वापस चला गया। जिस को सरदार प्रताप सिंह की सरप्रस्ती मिले उस का बाल बांका नहीं हो सकता। कितने अफ़सोस की बात है। फिर एक बी. डी. ओ. को बैलट पेपर्ज़ के बकसे में हेराफेरी करने की बात कह कर सस्पेंड कर दिया गया।

हम क्या इस हकूमत की कदर करें? हमारे बिजली वज़ीर ने यह हुक्म कर दिया है कि रुपया बैंक में जमा करवाया जाए। कुरप्शन तो की है इस महकमे के लोगों ने और सज़ा पा रहे हैं दूसरे लोग। सोमवार को बिल देने जाते हैं तो शुक्रवार को बारी आती है। इस हकूमत को इन लोगों पर भी तरस नहीं जिनसे इन्होंने टैक्स लेने होते हैं, चन्दे वसूल करते हैं। उन्हें यह मौका ही नहीं देते कि वह कुछ कमा सकें। बिल्ज़ की वसूली के लिए तीन चार स्थान बनाने चाहिएं। (घंटी)

यह बेसिक डैमोक्रेसी की बात करते हैं। उसका हाल आप देखें। रोहतक की म्यूनिस्पल कमेटी में चेयरमैन है। बड़े गरीब आदमी हैं। करोड़पती हैं। मुख्य मंत्री के चुनाव में रुपए देते हैं। इन्हों ने अपनी दुकानों के आगे सड़क बनवा ली और शोरी क्लाथ मारकेट जहां पर दो लाख रुपया सर्फ हुआ और 50, 60 दुकानें हैं, उनके सामने सड़क नहीं बनाई गयी। यह सोशलिज़्म का नारा है कि प्रताप सिंह कैरों के लेफ्टीनेंट की दुकानों के सामने से सड़क बना दी गई और शोरी मारकेट के आगे से सड़क नहीं बनाई, पक्की नहीं की। इस तरह का इवेज़न किया गया है। बड़े दुःख की बात है कि लाखों रुपया का नुकसान कमेटी का हुआ लेकिन इस चेयरमैन, म्यूनिस्पल कमेटी को किसी बात का डर नहीं। 'सइयां भए कोतवाल, डर काहे का' यह नोटों की थैली सरदार प्रताप सिंह को देते हैं और वज़ीर साहिब को भी दक्षणा मिल जाती है। (घण्टी) सुनता ही कोई नहीं। मैं तो खत्म ही कर रहा हूं। केवल इतना कहना चाहता हूं कि यह बजट डिफैक्टिव है, एंटी-पीपल है और गंदी एडमिनिस्ट्रेशन का बनाया हुआ है। इसको पास नहीं करना चाहिये। मैं इसे अपोज़ करता हूं।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ (ਤਰਨਤਾਰਨ) : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਮਸ਼ਕੂਰ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਬੋਲਣ ਲਈ ਵਕਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਹਾਊਸ ਦੀ ਤਵੱਜੋ ਜ਼ੈਲਦਾਰੀ ਸਿਸਟਮ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਲੈਂਡ ਰੈਵੇਨਿਊ ਬਾਰੇ ਦਿਵਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਇਥੇ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਜ਼ੈਲਦਾਰੀ ਅਤੇ ਇਨਾਮਦਾਰੀ ਸਿਸਟਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਕਿੰਨੇ ਗਿਲੇ ਰਹੇ । ਇਹ ਸਿਸਟਮ ਕਿਸ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਹ ਸਾਰਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ । ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਅਤੇ ਆਨਰੇਰੀ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਲਗੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਨੈਸ਼ਨਲ ਮੂਵਮੈਂਟ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ । 1947 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਨ 1950 ਵਿੱਚ ਜਦ ਦੁਬਾਰਾ ਇਹ ਪ੍ਰੋਪੋਜ਼ਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਤਾਂ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਸੀ । ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਇਥੇ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰੀਂ ਹਨ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਸੁਣਨ । (ਵਿਘਨ)

ਸ੍ਰੀ ਚੇਅਰਮੈਨ : ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਗਲਾਂ ਸੁਣਦੇ ਪਏ ਹਨ ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਰੀਸੀਵਰ ਰਖੇ ਹੋਏ ਹਨ । (ਵਿਘਨ) (They are listening the hon Member in their rooms; they have got receivers.)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ : ਇਹ ਜੋ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਜੇ ਇਥੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਸੁਣ ਲੈਂਦੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਨਿਸਟਰ ਹੁੰਦਾ । ਪਰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਗੱਲ ਸੁਣਾਵਾਂ ।

ਸ੍ਰੀ ਚੇਅਰਮੈਨ : ਤੁਸੀਂ ਫ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ ਜਿਥੇ ਵੀ ਉਹ ਬੈਠੇ ਹਨ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਉਥੇ ਹੀ ਸੁਣਦੇ ਹਨ । (The hon. Member should not worry. He is being listened by the hon. Ministers wherever they are.)

(ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ ਆਪਣੀ ਸੀਟ ਤੇ ਆ ਬੈਠੇ)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ : ਚਲੋ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਆ ਗਏ ਹਨ । ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਬਿਲ ਹੈ ਕਿਤਨਾ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂਉਂ ਬਦਲ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਆਉਂਦਾ । ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਐਨ ਉਹੀ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਕਦੇ 1947 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਮਰਾਜ ਸ਼ਾਹੀ ਵੇਲੇ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ । ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਬਿਲ ਆਇਆ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਣੀ ਏ । ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਸਕੋਪ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕੁਆਲੀਫੀਕੇਸ਼ਨਜ਼ ਚੇਂਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ । ਇਹ ਇਕ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਸੰਨ 1947 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਸੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਲੈਜਿਸਲੇਸ਼ਨ 1950 ਵਿੱਚ ਆਈ ਸੀ । ਮੈਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਬਰਦੱਸਤ ਮੁਖਾਲਫ਼ਤ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਇਹ ਜ਼ੈਲਦਾਰੀ ਦੀ ਉਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਨੂੰ ਇਕ ਰੈਵੇਨਿਊ ਕੁਲੈਕਟਿੰਗ ਏਜੰਸੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਜ਼ੈਲਦਾਰੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਗਵਰਮੈਂਟ ਦੀ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਇਨਸਟੀਟਊਸ਼ਨ ਸੀ, ਇਕ ਸਰਕਾਰੀ ਏਜੰਸੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਗੱਲ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਸੀ ; ਹੋਰ ਕੋਈ ਐਸਾ ਅਫਸਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕੰਟਰੋਲ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ, ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਹੋ ਇਕੋ ਇਕ ਏਜੰਸੀ ਸੀ । ਪਰ ਜਦੋਂ ਕਿ ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਵਿੱਚ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ]

ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਪੰਚਾਇਤ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਨਾਕਾਰਾ ਹੋ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ, ਬਿਲਕੁਲ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਕੁਝ ਵਾਕਿਆ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ । ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਕਿਆਤ ਤੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਉਣ ਦੀ ਖਾਤਰ 1950 ਦੇ ਟਰੀਬਿਊਨ ਅਖਬਾਰ ਲੱਭੇ ਹਨ ਦਵਾਰਕਾ ਦਾਸ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਵਿੱਚੋਂ । ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਪਹਿਲੀ ਦਸੰਬਰ, 1950 ਦਾ ਟਰੀਬਿਊਨ ਅਖਬਾਰ ਹੈ । ਇਹ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਡਾਕਟਰ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਭਾਰਗੋ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਨ । ਅਸੀਂ —ਮੈਂ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪਰਧਾਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਹਿਲੀ ਨਵੰਬਰ, 1950 ਨੂੰ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸੀ । ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਕੋਈ 15 ਕੁ ਦਿਨ ਪਹਿਲੇ ਦਾ ਵਾਕਾ ਹੈ । ਬੇਸਿਕ ਝਗੜਾ ਇਹੋ ਸੀ ਕਿ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਤਰੀਕਾ ਕਾਇਮ ਰਹੇ, ਪਰ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਮੁਆਮਲੇ ਵਿੱਚ ਲੀਡ ਲਈ ਅਤੇ ਬਤੌਰ ਇਕ ਰਹਿਬਰ ਦੇ ਉਹ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਗਏ । ਇਹ ਸਾਰਾ ਮੁਆਮਲਾ Revival of Zaildari System ਦੇ ਹੈਡਿੰਗ ਹੇਠ ਪਹਿਲੀ ਦਸੰਬਰ, 1950 ਦੇ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੇਜ ਤੇ ਰੀਪੋਰਟਿਡ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

"DIFFERENCES BETWEEN STATE CONGRESS AND GOVERNMENT

PUNJAB LEADERS HOLD TALKS AT DELHI

New Delhi, Nov. 30.—Punjab Congress Leaders and the State Chief Minister, Dr. Gopi Chand Bhargava, held a one hour Conference with Sardar Vallabhbhai Patel today in an attempt to resolve their differences over certain policies of the Punjab Government The views of the State Congress Working Committee were represented by the State Congress President, Sardar Partap Singh Kairon and two General Secretaries, Lala Jagat Narain and Mr. Ram Kishen.

The most important issue, over which a large section of Congressmen and the Government are differing, is the question of reinstatement of "Zaildar" agency which seeks control on 25 villages over the village headmen for collecting land revenues.A large section of the Punjab Congress Committee is said to be opposed to this sytem as an "anti-progressive" measure, while the Government is reported to be insistent on re-introduction...."

ਉਸ ਵੇਲੇ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮੈਂ ਜ਼ੈਲਦਾਰੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੰਟਰੋਡਿਊਸ ਕਰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਏਸ ਤੋਂ ਬੈਟਰ ਅਤੇ ਪਰੋਗਰੈਸਿਵ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

Further it is stated:

"......Other questions of differnces relate to the appointment of a Government retrenchment Committee and enhancement of water taxes which are opposed by the State Congress Executive .—P.T.I..,,

ਟੈਕਸਾਂ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋਗੇ ; 1950 ਵਿੱਚ ਟਰੀਬਿਊਨ ਅਖਬਾਰ ਨੇ ਬੜੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕੀਤੀ । ਨਾ ਸਿਰਫ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਹੀ ਕੀਤੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਬੜੀ ਸਾਊਂਡ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

What "The Tribune" has said to the old Zaildars having been parasites and subservient has been said on the basis of experience gained in the past ."

ਇਸ ਤੇ, ਜਨਾਬ, ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਮਾਨਯੋਗ ਬਜ਼ੁਰਗ ਲਾਲਾ ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਅੰਬਾਲਵੀ ਨੇ ਇਕ ਆਰਟੀਕਲ 1950 ਦੇ ਦਸੰਬਰ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੇ ਟਰੀਬਿਊਨ ਅਖਬਾਰ ਨੇ ਵੀ

ਕ੍ਰਿਟਿਸਿਜ਼ਮ ਕੀਤੀ ਔਰ ਇਸ ਇੰਸਟੀਟਿਊਸ਼ਨ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲੀਡ ਕੀਤਾ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਟਾਪ-ਮੋਸਟ ਕਾਂਗਰਸ ਮੈਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਲੈਂਦੇ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਸਟਿਸ ਟੇਕ ਚੰਦ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਉਹ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਬਣ ਕੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਜੇ ਆ ਗਏ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਕਿਵੇਂ ਮੋੜ ਸਕਣਗੇ । 6 ਦਸੰਬਰ, 1950 ਦੇ ਟਰੀਬਿਊਨ ਵਿਚ ਇਕ ਲੈਟਰ ਟੂ ਦੀ ਐਡੀਟਰ ਲਿਖਿਆ ਜਿਸ ਦੀ ਡਾਕਟਰ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਭਾਰਗਵ ਨੇ ਕੰਟਰਾਡਿਕਸ਼ਨ ਕੀਤੀ । ਇਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

"*Revival of Zaildari.*—The Director of Publicity has come forward to justify Govern ment action in reviving Zaildari. Ordinarily no notice is taken by the Publicity Depart ment of most of the complaints of the public howsoever serious. When a paper of the posititon and the standing like "The Tribune" happens to criticise a Government measure the Publicity Department takes up cudgels on behalf of the Government. The learned Director of Publicity says in the first paragraph of his statement as follows:

"The major consideration before the Government in reviving this institution is not merely to exploit this agency for political motives as you seem to think but adminsitrative necessity ."

Unless he takes shelter behind the inadvertent use of the language, the above quoted sentence means that the agency is also exploited for political purposes besides the adminitrative necessity. It may be true that the gap in administrative machinery may have been felt by district officials for obvious reasons but I do not know the "People" who were hungering for the revival of the Zaildari. The truth of the matter is that it is very much resented by the people and even the Punjab State Congress Committee was forced by the pressure of public opinion to denounce it and to fix a protest day throughout the State.

In the second paragraph of his statement the Director says that the services of the Zaildars will "be utilised for the purposes of betterment of the lives of the people of the rural areas." He further says that "the new terms of the appointment and qualification ensure that only men of influence and integrity and representatives of public opinion in rural areas will be appointed to the posts ." It would have been better for him to state in what specific ways the Zaildars will better the lives of the people in rural areas. The cry all along against the Zaildari system was that it was responsible for many wrongs done to the people. The public will be unable to understand how the very system which had been an instrument of so many evils would now become an instrument of good for the people. It is easy to say that men of integrity will be appointed to these posts. It is nothing but truism that many a profession has been belied in practice. What "The Tribune" has said as to the old Zaildars having been parasites and subservient has been said on the basis of experience gained in the past. The Director merely hopes that the new Zaildars will be all together different from the old ones. If the people want the revival of the Institution for their good, why it is that the present Government cannot wait for another year to know the views of the people's representatives in the new legislature ? Even the present Legislative Assembly has not been consulted and none can dare say that the views of a sub-committee would be identical with those of the whole House.

Again, the learned Director says that "their main function would be to help in the realisation of land revenue and other government dues and maintenance of law and order in the rural areas." It is an amazing statement. We already have Lambardars whose function is to realise Government dues. The zaildars have had nothing to do with this work. How far the zaildars can maintain law and order, is known to a large number of Congress workers including those who are now incharge of the Government. I am quite prepared to concede that law and order of the pattern of the British Rule can be helped by Zaildars but not the honest and popular administration of Law and Order.'

The Tribune dated 12.12.1950 (Letter to the Editor by one Dharam Pal Beri, Ludhiana).	"Revival of Zaildari has become a topic of the day. I wonder why the Government is keen on its revival in spite of a strong opposititon from Provincial Congress Committee ....."

ਇਹ ਦਸੰਬਰ, 1950 ਦੀ ਕੁਟੇਸ਼ਨ ਹੈ । ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹੋ ਹੀ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਇਸ ਇੰਸਟੀਟਿਊਸ਼ਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਲੀਡ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ ਲੇਕਿਨ ਅੱਜ ਇਹ ਉਹ ਗੱਲ ਕਰਨ ਚਲੇ ਹਨ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਚੇਅਰਮੈਨ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ]
ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਜੱਜ ਰਹੇ ਹੋ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੇਸਿਜ਼ ਲੰਬਰਦਾਰੀ ਔਰ ਜ਼ੈਲਦਾਰੀ ਦੇ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਥੇ ਇਹ ਰੀਜ਼ਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਚੂੰਕਿ ਪੰਚ ਅਤੇ ਸਰਪੰਚ ਇਲੈਕਟਿਡ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਬੋਲਡਲੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਜ਼ੈਲਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਔਰ ਨੰਬਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਈ ਹੈ । ਇਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਬਜੈਕਟ ਰੈਵੇਨਿਊ ਕੁਲੈਕਟਿੰਗ ਸੀ ਉਥੇ ਹੋਰ ਵੀ ਆਬਜੈਕਟਸ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ, ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਔਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਰਕਾਰੀ ਲਿੰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸੁਆਗਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਰੀਜ਼ਨਜ਼ ਇਥੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਦੀ ਸਪਿਰਿਟ ਦੇ ਆਗੇਂਸਟ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ।

ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਜੁਲਾਈ ਔਰ ਅਗਸਤ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਔਰ ਸੰਮਤੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕੀਤੀ ਗਈ; ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਐਸ. ਕੇ. ਡੇ. , ਮਨਿਸਟਰ, ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ, ਵਿਕਾਸ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਵੀ ਐਡਰੈਸ ਕੀਤਾ । ਉਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਉਠਾਏ ਗਏ ਔਰ ਇਕ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਕਦਮ ਬੜਾ ਅਨਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਹੈ ।

ਸੰਨ 1950 ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸੈਕਰੇਟਰੀਆਂ ਨੇ ਕੰਡੈਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਅੱਜ ਦੇ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਕਾਂਗਰਸ, ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਤ ਦਿਆਲ ਅਤੇ ਜਨਰਲ ਸੈਕਟਰੀ, ਸਰਦਾਰ ਅਮਰ ਸਿੰਘ, ਐਮ. ਅਲ. ਸੀ., ਇਸ ਨੂੰ ਅਪਰੂਵ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਮੈਂ ਇਹ ਸਾਫ ਤੌਰ ਤੇ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਵੀ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਸਾਬਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਆ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੰਦੇ ਰੱਖ ਲਵੇਗਾ । ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਛ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੁਛ ਸੱਜਨਾਂ ਨਾਲ ਟਰਮਜ਼ ਸੈਟਲ ਹੋਏ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਤੈਨੂੰ ਦੋ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਦੇ ਦਿਆਂਗਾ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਦਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਸਾਬਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ । ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਅਨਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਲੈਂਡ ਰੈਵੇਨਿਊ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਈ ਤੇ ਬਹੁ-ਸੰਮਤੀ ਰਾਏ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਨੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਸੀਨੀਅਰ ਨੰਬਰਦਾਰ ਹੋਣ ਤੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਿਆਸੀ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਹਿਸਾ ਨਾ ਲੈਣ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਵੇਲੇ ਸੀ । ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਤੁਸੀਂ ਇਤਨੇ ਸੀਜ਼ਂਡ ਪਾਲੀਟੀਸ਼ਿਅਨ ਹੋ, ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਆਦਮੀ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਿਕੰਸਾਈਲ ਕਰਦੇ ਹੋ । ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਹਕੂਮਤ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੋਵੇ ਔਰ ਫਿਰ ਬਿਲਕੁਲ ਅਨਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਕਰਦੇ ਹੋ । ਜੇ ਅੱਜ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਬੰਦੇ ਰੱਖ ਲੈਣ ਤੇ ਕੱਲ੍ਹ ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਚੌਧਰੀ ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਘ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣਗੇ । ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਇਸ ਇੰਸਟੀਚਿਊਸ਼ਨ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਇਹ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦਾਂ ਤੋਂ ਔਰ ਸੰਮਤੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਲੈ ਲੈਣ ।

ਇਕ ਅਰਜ਼, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਲੈਂਡ ਰੈਵੇਨਿਊ ਬਾਰੇ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਇਕ ਪੁਰਾਣਾ ਟੈਕਸ ਚਲਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, 50 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੀ ਰੀਅਸੈਸਮੈਂਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਔਰ ਉਸ ਦਾ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਗਰਾਸ ਇਨਕਮ ਤੇ ਬੇਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਜ ਰੂਰਲ ਇਕਾਨੌਮੀ ਦਾ ਕਨਸੈਪਸ਼ਨ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਊਟ ਡੇਟਿਡ ਇਕਾ-ਨੌਮੀ ਨੂੰ ਰੱਖਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਲੈਂਡ ਰੈਵੇਨਿਊ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਬਣਿਆ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਨਾ ਤਾਂ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਦਾ ਲੜਕਾ ਲੜਕੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਨਾ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਰੇਡੀਓ, ਟੇਬਲ, ਟੀ ਸੈਟ ਆਦਿ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਨਾ ਉਹ ਟ੍ਰੈਵਲ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਵਕਤ ਵਿੱਚ ਔਰ ਅੱਜ ਦੇ ਵੱਕਤ ਵਿੱਚ ਜਦ ਜ਼ਮੀਨ ਆਸਮਾਨ ਦਾ ਫਰਕ ਪੈ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸੇ ਇਕਾਨੌਮੀ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾਏ ਰਹੋ ਤਾਂ ਇਹ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ । ਇਥੇ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਫਸਲ ਮਾਰੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਉਗਰਾਹੀ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਅਗੇ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਮਿਨੀਮਮ ਸਟੈਂਡਰਡ ਜ਼ਰੂਰ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਔਰ ਉਸ ਨੂੰ ਜਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਕਲੋਦਿੰਗ ਨਾਲ, ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦੇ ਖਰਚੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਤੇ ਖਰਚਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਤੇ ਜੋ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਦੇ ਟੱਬਰ ਦੇ ਬਾਕੀ ਆਦਮੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਗਾਸ ਇਨਕਮ ਵਿਚੋਂ ਮੁਜਰਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਰੀਵਾਈਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। [Deputy Speaker in the Chair] ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਜੱਜ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਨੂੰ ਬੜਾ ਕ੍ਰਿਟੀਸਾਈਜ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਔਰ ਉਸ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦਾ ਬੜਾ ਪਰਚਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਇਕ ਵੇਗ ਜਿਹਾ ਆਈਡੀਆ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਲੈਂਡ ਓਨਿੰਗ ਨੂੰ ਇਕ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਕੁਆਲੀਫ਼ੀਕੇਸ਼ਨ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਯੂ. ਐਸ. ਏ. ਦੀ ਓਹਾਈਓ ਸਟੇਟ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਥੇ ਕਿਸੇ ਵਕਤ 80 ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਲੋਕ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਡੀਪੈਂਡ ਕਰਦੇ ਸਨ ਲੇਕਿਨ ਅੱਜ ਸਿਰਫ 10 ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ, ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਗੈਰਾ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਸ ਦੀ ਵਜਾਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਲੈਂਡ ਓਨਿੰਗ ਨੂੰ ਕੁਆਲੀਫ਼ੀਕੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਦੋ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਇਹ ਇਕਾਨੌਮੀ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਚਲ ਸਕੇਗੀ। ਚਾਹੀਦਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਬਰਡਨ ਨੂੰ ਇੰਡਸਟਰੀ, ਕਮਰਸ ਅਤੇ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਵੱਲ ਸ਼ਿਫਟ ਕਰਦੇ। ਲੇਕਿਨ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਉਸ ਪਾਸੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਮੈਂ ਓਹਾਈਓ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਬਰਡਨ ਰਿਡਿਊਸ ਕਰਕੇ 10 ਫ਼ੀ ਸਦੀ ਤੇ ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਉਥੇ ਫੂਡ ਪ੍ਰਾਬਲਮ ਕਦੇ ਵੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਉਹ ਸਗੋਂ ਸਰਪਲਸ ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਔਰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਣਕ ਸਾੜਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਮਗਰ ਇਥੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਸ ਦੇ ਉਲਟ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਐਗਰੇਰੀਅਨ ਇਕਾਨੌਮੀ ਨੂੰ ਮੁਰਗੀਆਂ ਅਤੇ ਸੂਰ ਪਾਲ ਕੇ ਨਹੀਂ ਠੀਕ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਤਹਾਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰੈਸਿਵ ਕਦਮ ਚੁਕਣੇ ਪੈਣਗੇ। ਮੈਕਨਾਈਜ਼ਡ ਫਾਰਮਿੰਗ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਓਲਡ ਥਿਓਰੀਜ਼ ਦੇ ਬੇਸਿਜ਼ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਏਥੇ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨਹੀਂ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨੀ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਗ਼ਲਤ ਹੈ। ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਜੋ ਹੈ ਇਹ ਸਮਾਲ ਹੋਲਡਿੰਗ ਤੇ ਨਹੀਂ ਇਸਤੇਮਾਲ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ]

ਹੋ ਸਕਦੀ ਜਦੋਂ ਤਕ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਜਾਂ ਕੁਲੈਕਟਿਵ ਫ਼ਾਰਮਿੰਗ ਨਾ ਕਰੋ । ਤੁਹਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਮ ਅਜ਼ ਕਮ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਬੇਸਿਜ਼ ਤੇ ਬਣਾਉ ।

Deputy Speaker : Kindly wind up.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ : ਮੈਂ ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਔਰ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰੈਕਟੀਕਲ ਐਪਰੋਚ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਸਿਰਫ਼ ਮੁਰਗੀਆਂ ਅਤੇ ਅੰਡਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਫੂਡ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ 3 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਡਬਲ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ । ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਤਾਂ ਇਕਨਾਮਿਕਸ ਅਤੇ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਾਂ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਮਖੌਲ ਉਡਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜਾ ਇੰਫ਼ੈਟੀਕਲੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਫਾਰਮ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਤਿੰਨਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਡਬਲ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਗਲਤ ਬਿਆਨੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬੈਸਟ ਫਰਟੇਲਾਈਜ਼ਰ ਪਾ ਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਫਾਰਮਜ਼ ਦੇ ਵਿਚ ਡਬਲ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ । ਐਵੇਂ ਨਾਅਰੇ ਲਾ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਬਲ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਕਰ ਦਿਉਗੇ ? ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਬਲਿਕ ਨੂੰ ਬੀਫੂਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ । ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਤੇ ਅਜੇ ਬੜਾ ਕੁਝ ਸੀ ਮਗਰ ਤੁਸੀਂ ਬਸ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਇਸ ਲਈ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ।

[*The Deputy Speaker called upon Chaudhri Ram Sarup to speak*]

गृह मंत्री : डिप्टी स्पीकर साहिबा, आप ने चौधरी राम सरूप को काल कर लिया है लेकिन 12 बजे से डेढ़ बजे तक मैं और फिनांस मिनिस्टर साहिब बोलना चाहेंगे । उस से पहले कांग्रेस बैंचिज़ का भी ध्यान रखा जाए और उन्हें टाइम दिया जाए ।

चौधरी राम सरूप (साम्पला) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, जो गवर्नमैंट कुरप्शन को बंद नहीं कर सकी, बल्कि आज तक दिन बदिन जिस के अहद में कुरप्शन तरक्की कर रही है उस गवर्नमैंट को कैसे मुबारिकवाद दी जा सकती है । मेरी समझ में नहीं आता कि यह कह रहे हैं कि पंजाब में हरेक चीज तरक्की कर रही है । मुझे और तो कोई तरक्की नजर आती नहीं लेकिन सब से ज़्यादा कुरप्शन की तरक्की नज़र आती है । इस सम्बन्ध में मैं पंजाब कांग्रेस के चीफ की मिसाल पेश करता हूं । वह जिस वक्त बैंक एमप्लाई और class III employees की यूनियन की मीटिंग में प्रिज़ाइड कर रहे थे तो उस वक्त उन्होंने कहा था कि 80 प्रतिशत सरकारी मुलाज़म कुरप्ट हैं और 20 प्रतिशत जो बाकी हैं वह इस लिये बचे हुए हैं क्योंकि वह नए हैं । यह पंजाब कांग्रेस के प्रैज़ीडैंट की राए है । तो उन की यह स्पीच करने के बाद यह नतीजा निकलता है कि पब्लिक जो है वह बाहिर तो बड़ी अच्छी है लेकिन जब सर्विसिज़ में चली जाए तो कुरप्ट होने का डर रहता है ।

चौधरी रण सिंह : On a point of order Madam. Business Advisory Commitee ने फैसला करके पार्टीज़ को टाइम एलाट किया था.....

Deputy Speaker : Please do not waste the time of the House. This is no point of order.

चौधरी राम सरूप : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं अर्ज़ कर रहा था कि इस कुरप्शन की ज़िम्मेदारी किस पर आयद होती है। श्री भगवत दयाल की स्पीच के बाद यह साफ ज़ाहिर हो गया है कि पब्लिक में कुरप्शन नहीं लेकिन जब उस का कोई हिस्सा सरकारी मशीनरी के साथ जुड़ जाता है तो वह चाहे पहले अच्छा ही हो कुरप्ट बन जाता है। इस से ज्यादा और क्या बड़ी बात होगी और इस से ज्यादा और क्या गवर्नमैंट के अन्दर नुक्स होगा डिप्टी स्पीकर साहिबा, सारी बुराइयों की जड़ जो है वह कुरप्शन है। जब तक उसे खत्म न किया जाए सूबा आगे नहीं जा सकता। किसी ने ठीक कहा, 'विनाश काले विपरीत बुद्धि'। जब किसी के बुरे दिन आते हैं तो उस की अक्ल खराब हो जाती है।

अब मैं आपकी तवज्जुह सिर्फ एक बात की तरफ दिला कर बैठ जाऊंगा। इस हाउस में इस सरकारी पार्टी के तीन मैम्बरों की तरफ से एक मोशन आई थी कि उनका स्पीकर पर कान्फीडैंस नहीं है। उस वक्त जब यह मोशन पुट की गई कि कितने इस के हक में हैं तो इन सरकारी बैंचों की तरफ से 85 मैम्बर उठ कर खड़े हो गए जिस का मतलब साफ ज़ाहर था कि हाउस की मैजारिटी इस बात के हक में है। अब आप देखिए कि फिर यह क्या करते हैं। पता नहीं इस सरकार की मशीनरी के ऊपर से या नीचे से या कहां से हुकम सादर हुआ और क्या बात चली कि यह फिर यहां हाउस में आ गए कि हम यह मोशन वापस लेते हैं। इस तरह आप देखें कि यह कितना कम्पलीकेटिड क्वैस्चन बन जाता है। यह बात आईनी तौर पर साफ है कि जिस वक्त एक दफा स्पीकर के खिलाफ हाउस में मोशन आ जाए और हाउस की मैजारिटी उस के हक में खड़ी हो जाए तो फिर स्पीकर में कैसे कन्फीडैंस हो सकता है। पता नहीं यह कम्पलीकेटिड पुज़ीशन ऊपर से आई है या कहां से आई है और इस में इन का क्या राज़ है लेकिन यह बात ज़रूर है कि इस से इनकी साख को बड़ा बट्टा लगा है और इन्होंने जनता के सामने बुरा नमूना पेश किया है। अगर कोई आदमी पंच के तौर पर बीच में पड़ता है तो कायदा होता है कि वह जिन दोनों पार्टियों के बीच झगड़ा होता है उन का आपस में फैसला करा दे।

उपाध्यक्षा : चौधरी साहिब, आप बजट पर बोलें। (The hon. Member may please speak on the Budget.)

चौधरी राम सरूप : मैं तो यह अर्ज़ कर रहा हूं कि सरकार की मशीनरी नीचे से लेकर ऊपर तक इतनी खराब हो चुकी है कि उनकी बुद्धि भ्रष्ट हो चुकी है और वह बेसिर पैर की बातें करते हैं। उनको कोई इस बात का पता नहीं कि वह जो बात कर रहे हैं, जो हुक्म कर रहे हैं उस का असर हाउस के अन्दर क्या पड़ेगा और बाहर जनता पर क्या पड़ेगा। क्या कभी सरकारें ऐसा करती देखी गई हैं कि जब दिल चाहा कोई बात बगैर सोचे समझे कर दी, बगैर यह बात देखे कि इसका असर क्या होगा। अब इधर स्पीकर को मुश्किल हो रही है कि उन को इन हालात में रहना चाहिए या नहीं और उधर जनता में चेहमेगोइयां हो रही हैं कि आखिर यह माजरा क्या है। जब तक सरकार की मशीनरी चाहे ऊपर हो या नीचे सोच समझ कर काम नहीं करेगी तब तक लोगों के अन्दर इस की साख नहीं बढ़ सकती और कोई फायदा नहीं हो सकता। जैसा कि मैंने कहा है कि इनकी बुद्धि

[चौधरी राम सरूप]

बिल्कुल भ्रष्ट हो चुकी है और आखिर में इनको तो नुकसान होगा ही लेकिन जिनकी बुद्धि भ्रष्ट नहीं भी हुई है उनको भी इसके नतायज भुगतने पड़ेंगे ।

पंडित भागीरथ लाल : डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह किस को कह रहे हैं कि बुद्धि भ्रष्ट हो गई है ? यह तो आप की तरफ इशारा करके ऐसा कह रहे हैं (हंसी)

उपाध्यक्षा : मेरी आप चिन्ता न करें (हंसी) (The hon. Member should not worry about me.) (laughter)

चौधरी नेत राम : चौधरी साहिब का मतलब इन मैम्बर साहिब से ही था जो बीच में बोल पड़े । (हंसी) ।

चौधरी राम सरूप : अब मुश्किल यह है कि इन को अगर ऐड्रेस करके बात करूं तब भी एतराज करते हैं और अगर चेयर को ऐड्रैस करूं तब भी एतराज़ करते हैं । हर बात में दखल देते हैं और खराब हालत पैदा करते है । खैर, बात तो सच्ची थी लेकिन अगर किसी को चुभती हो और नाराज़गी होती हो तो छोड़ देता हूं ।

यह बात बार 2 कही जाती है कि पैदावार को बढ़ाया जाए । इस बारे में मैं भी कुछ तजावीज़ पेश करना चाहता हूं । खेती को बढ़ाने के लिये दो बातें ज़रूरी होती हैं— एक खाद और दूसरा पानी । जब तक यह दोनों चीजें दो वजीरों के पास रहेंगी और यह दोनों महकमे एक वज़ीर के पास नहीं होंगे मैं दावे के साथ कह सकता हूं कि पैदावार नहीं बढ़ सकती । खाद का महकमा पहले मास्टर जी के पास था और उनकी यही कोशिश थी कि ज़्यादा खाद दी जाए लेकिन पानी उनके पास नहीं था । इस बात का पता होना चाहिए कि जिस खेती को अकेली खाद ही मिलेगी और साथ में पानी नहीं मिलेगा तो उस से खेती बढ़ेगी नहीं बल्कि जो थोड़ी बहुत खेती होगी भी वह भी जल जायेगी । जिस खेती को पानी ही मिलेगा और खाद साथ में नहीं मिलेगी उस को नुकसान पहुंचेगा । तो यह दोनों चीजें इकट्ठी चलनी चाहिएं । इस लिये मैं अर्ज़ करता हूँ कि दोनों महकमे एक ही वज़ीर के हाथ में होने चाहिएं ताकि इन दोनों चीजों—खाद और पानी की तकसीम ठीक ढंग से हो। अगर ऐसा नहीं करेंगे तो चाहे आप जितनी मर्जी स्कीमें बनाएं उनसे कोई फायदा नहीं होगा ।

उपाध्यक्षा : यह बात आप ने काम की की है । (The hon. Member has given a good suggestion.)

चौधरी राम सरूप : सबसे पहले जो मैं ने बात कही थी वह ज्यादा काम की है क्योंकि इनके ऐसे कारनामों से सारी नेशन की नेशन ही कुरप्ट हो रही है और बजाए डैमोक्रेसी के हर एक आदमी यही चाहता है कि बस उसी का हुकम चले और बाकी सब उसके सामने सिर झुकाएं । अगर सब ऐसा ही करने लगें तो आप अंदाज़ा लगाएं कि नेशन कहां जाएगी । इस लिये यह बात सब से ज्यादा ज़रूरी थी । खैर मैं अर्ज करता हूं कि यह जो अब फिर जैलदारी सिस्टम चलाने लग पड़े हैं इस हाउस के मैम्बर

और बाहर के लोग भी इस के हैं। इस लिये आप मेहरबानी करके पब्लिक के व्यूज़ और हाउस के अन्दर भी सैंट पर सैंट व्यूज जो जैलदारो और सफैदपोशी के खिलाफ हैं उनको मान कर इस चीज़ को यहीं खत्म कर दो। जो मैम्बर इधर बैठे हैं उन की भी यही राए है और जो इधर से उठ कर उधर चले गए हैं उन की भी यही राए थी कि जैलदारी नहीं होनी चाहिए और इस का मतलब यही निकलता है कि हर एक आदमी जैलदारी के खिलाफ है।

Deputy Speaker : Please wind up now.

चौधरी राम सरूप : जब आप कहेंगे मैं उसी वक्त खत्म करूंगा। मुझे इतनी जिद नहीं है जितनी इनको है। अगर मैं एक लफज़ इर्रैलेवेंट कहूं या रैपीटीशन करूं आप उसी वक्त मुझे रोक सकते हैं।

यहां पर सोशलिज़्म का भी बड़ा चर्चा हुआ है। एक तरफ तो कहते हैं कि अनाज की कीमतों को कंट्रोल करो मगर उस पर जो अमल करते हैं उस के नतायज खुशकुन नहीं हैं। दूसरी तरफ इन की एक खित्ता में पालिसी एक चलती है और दूसरे खित्ता में दूसरी चलती है। यह चाहते हैं कि शहरों के अन्दर तो अमरीकन पालिसी चले लेकिन दिहात के अन्दर रूसी पैटर्न चले। एक ही हांडी में दो चीजें पकाना चाहते हैं। मैं अपनी रोहतक की शूगर मिल की बात करता हूं। किसानों से जब गन्ने के लिए पूछा गया तो उन्होंने इंडैंट दे दिया कि इतना दे देंगे लेकिन बाद में भारी फ्लड्ज़ आ गए और सारी गन्ने की फसल खराब हो गई। अब जिनके पास गन्ना नहीं रहा, फ्लड्ज़ में खराब हो गया उन को मजबूर कर रहे हैं कि गन्ना दो, चाहे कहीं से ला कर दो उन बेचारों का गन्ना खराब हो गया और जो बाकी बचा वह उन्होंने मवैशियों के लिये चारे के तौर पर इस्तेमाल कर लिया लेकिन अब उन पर मुकद्दमे चलाए जाते हैं कि वह गन्ना नहीं देते। वह दें कहां से? मैं कहता हूं कि बजाए इस तरह उन को मजबूर करने के उनके गन्ने की कीमतें बढ़ा दें ताकि लोग अपनी मर्जी से जाकर गन्ना दें अगर उन के पास है। अब यह कटौती की बातें करते हैं कि हम कटौती करेंगे जिन्होंने गन्ना नहीं दिया है।

Deputy Speaker : Please resume your seat now.

चौधरी राम सरूप : बहुत अच्छा जी—आपका शुक्रिया।

WALK OUT

(*Several Members simultaneously rose to speak*)

Deputy Speaker : Khan Abdul Ghaffar Khan.

(Upon this Sarvshri Lal Chand Prarthi, Amar Singh, Har Kishan and Pritam Singh Sahoke staged a walk-out)

GENERAL DISCUSSION ON THE BUDGET FOR THE YEAR 1964-65 (RESUMPTION)

खान अबदुल गफ्फार खां (अम्बाला शहर) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, आज बजट की डिस्कशन के आखिरी दिन आप ने मुझे कुछ कहने का मौका दिया। इसके लिये मैं आप का निहायत मशकूर हूं। जो कुछ इस बजट के सिलसिला में गवर्नमेंट के हक में बेहतर से

[खान अब्दुल गफ्फार खां]

बेहतरीन कहा जा सकता था वह भी यहां पर कहा गया है और उन लोगों ने हसबे मामूल, हसबे आदत और अपनी आदत को पूरा करने के लिये जो बुरी से बुरी बात कही जा सकती थी वह भी कही । (विघ्न)

जनाबेवाला, मैं अर्ज़ कर रहा था कि दोनों तरफ से जो कुछ कहा जा सकता था वह कहा गया । आंकड़ों पर बहस हुई, पालिसी पर डिस्कशन हुई, कुरप्शन पर बहस हुई, न जाने क्या क्या बातें कही गई हैं यह भी कहा गया और वह भी कहा गया जो कि इस आनरेबल हाउस में नहीं कहा जा सकता था। बहर हाल मैं उसके मुतल्लिक ज्यादा अर्ज़ नहीं करना चाहता हूं । जहां तक पालिसी का ताल्लुक है वह सब के सामने है उस में क्या कहा जा सकता है। (विघ्न) (शोर)

डिप्टी स्पीकर साहिबा आपोजीशन वाले शोर मचा रहे हैं । आप उन के मुंह में लगाम डालें। (विघ्न) मैं इन्ट्रप्शन्ज़ बरदाश्त नहीं कर सकता क्योंकि मैं किसी को भी इन्ट्रप्ट नहीं करता ।

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक : आन ए प्वायंट आफ आर्डर, मैडम । मुंह को लगाम देना अनपार्लियामेंट्री लफ्ज़ है। यह लफ्ज़ वापिस लिए जाने चाहिएं । (विघ्न) (शोर)

Deputy Speaker : Order please. No Interruptions.

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक : आन ए प्वायंट आफ आर्डर, मैडम। आप आनरेबल मेम्बर को यह लफ्ज़ वापिस लेने के लिये कहें ।

Khan Abdul Ghaffar Khan: I do not interrupt any body. So I do not want to be interrupted.

उपाध्यक्षा : खान साहिब, आप यह लफ्ज़ वापिस लें। (The hon. Member Khan Abdul Ghaffar Khan should please withdraw these words.)

खान अब्दुल गफ्फार खां : जनाबवाला, अगर आप हुकम करें तो मैं आपके हुकम की तामील करता हूं ।

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक: आन ए प्वायंट आफ आर्डर, मैडम । उन्होंने यह लफ्ज़ वापिस नहीं लिए हैं। आप उन्हें लफ्ज़ वापिस लेने के लिये कहें। (विघ्न) (शोर)

उपाध्यक्षा : नो इंट्रप्शन। उन्होंने वह लफ्ज़ वापिस ले लिये हैं। (No interruption. He has withdrawn these words.)

खान अब्दुल गफ्फार खां : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं सब से पहले ज़ैलदारी के मुताल्लिक अर्ज़ करना चाहता हूं । ज़ैलदारी का जो सिस्टम है वह बहुत जद्दोजहद के बाद, बहुत कोशिश करने के बाद और हाई कमांड के बड़े बड़े लीडरों को मिलने के बाद इस सिस्टम को हटाया गया था। लेकिन नामालूम अब कौन सी ऐसी वजूहात हुई हैं, कौन से ऐसे हालात पैदा हो गए हैं जिन की वजह से यह सिस्टम अज़सरेनौ रिवाइज़ किया जा रहा है। (श्री जगन्नाथ की ओर से विघ्न)

Deputy Speaker : Order please. No interruption please.

खान अब्दुल गफ्फार खां : मैं अर्ज़ कर रहा था कि सरकार के सामने कौन से हालात पैदा हो गए हैं, अगर नैशनल एमरजैंसी की बात है या जंग की वजह से ज़ैलदारी सिस्टम रिवाइज़ करना चाहते हैं तो यह बिल्कुल अलग बात है। अगर उन्हों ने मालिया इक्ट्ठा करने में मदद करनी है तो पहले नम्बरदार मालिया वसूल करते हैं और वह वसूल कर सकते हैं। इस के साथ नायब तहसीलदार, पटवारी और तहसीलदार किस मर्ज़ की दवा हैं ? वह क्या करेंगे ? मेरी समझ में नहीं आया कि सरकार को इस सिस्टम को क्यों रिवाइव करने की ज़रूरत पड़ी है। जिन लोगों ने अंग्रेज़ी हकूमत को बाहर निकालने में हिस्सा लिया है उनको ज़ैलदारों और सफेदपोशों का तलख तजुर्बा है। वह साहिबान इस बारे में सब कुछ जानते हैं। मेरे दोस्त चौधरी राम सरूप सब कुछ जानते हैं कि वह किस तरह पुलिस या दूसरे अफसरों के साथ मिल कर उनके हुक्म के मुताबिक झूठ और सच कहते हैं। अगर सरकार किसी के साथ रियायत कर के इनाम देना चाहती है तो दूसरी बात है। अगर सरकार ने हातम ताई की कबर पर लात मारनी हो तो मार दे। अगर गवर्नमैंट को ज़ैलदार और सफैदपोश बनाने की ज़िद्द ही है तो खुदा के वास्ते सरपंचों और पंचों को ज़ैलदार और सफैदपोश एप्वायंट न करें। क्योंकि वह भी वैसा ही करना शुरु कर देंगे जो पहले ज़ैलदार और सफैदपोश किया करते थे। यह अफसरों के कहने के मुताबिक गलत शलत करेंगे। इस से कांग्रेस बदनाम होगी और पंचायती राज का सेक्रेड इन्स्टीट्यूशन बदनाम होगा। लोगों का इस इन्स्टीट्यूशन से एतबार उठ जाएगा। यह इंस्टीट्यूशन बहुत ही बेहतरीन है। इस को बदनाम करने की इजाज़त नहीं देनी चाहिये। (विघ्न)

(एक आवाज़--कुछ एम०एल०एज़० भी बनना चाहते हैं)

अगर एम०एल०एज़० बनना चाहते हैं तो बनने दिया जाए। लेकिन पंचों और सरपंचों को बिल्कुल बनने की इजाज़त नहीं होनी चाहिये।

Deputy Speaker : Kindly wind up.

खान अब्दुल गफ्फर खां : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं खेती बाड़ी के मुताल्लिक अर्ज़ करना चाहता हूं। मैं समझता हूं कि जो कुछ मैं कहूंगा वह आपोज़ीशन वालों को नागवार गुज़रेगा। इस वक्त हंस कर सुनते रहे हैं। (विघ्न) मेरे दोस्त जो कि आपोज़ीशन बैंचों पर बैठे हुए हैं वह कहते हैं कि एग्रीकल्चरल प्रोड्यूस दुगनी होना नामुमकिन है। मैं कहना चाहता हूं कि एग्रीकल्चरल प्रोड्यूस दुगना होना नामुमकिनात में से नहीं है। (विघ्न) मेरे दोस्त कान खोल कर सुन लें। मैं ने यह अर्ज़ की है कि एग्रीकल्चरल प्रोडक्शन दुगनी होना नामुमकिनात में से नहीं है। (विघ्न) सरदार प्रताप सिंह कैरों ने ब्यान देते हुए कहा था कि जितना पानी है, जितनी खाद है उसके मुताबिक उनका इस्तमाल करके हम प्रोडक्शन को दुगनी करेंगे। उनका कहने का मतलब यह नहीं था कि बारानी और बंजर ज़मीन पर भी हम पैदावार को दुगना करेंगे। यह चीज आपोज़ीशन वाले कान खोल कर सुन लें। मेरे पास डाक्टर बाल किशन

[खान अबदुल गफ्फर खां]
जी बैठे हुए हैं। उन्हों ने दुगनी नहीं, बल्कि तीन गुना पैदावार की है। (विघ्न) अगर यह कर सकते हैं तो हम भी कर सकते हैं। What one man has done another can do. (घंटी की आवाज) । डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं अपने ज़िले की हालत भी ब्यान करना चाहता हूं। जब हिन्दी रिजन को कुछ देने का सवाल होता है तो कहते हैं कि तुम पंजाबी रिजन में हो और जब पंजाबी रिजन को कुछ देने का सवाल पैदा होता है तो कहा जाता है कि आपका आधा हिस्सा हिन्दी रिजन में है। हमें कुछ भी नहीं दिया जाता । ठीक है हम कहते हैं कि हम उन उन के साथ भी हैं। लेकिन जब हम कहते हैं कि पंजाबी रिजन को मिले या हिन्दी रिजन को मिले, कुछ अम्बाला ज़िला के लिये भी मिले तो कहते हैं कि यह दूसरी बात है। हम कहते हैं कि पंजाबी रिजन में भी मेरे ज़िला को तरक्की का बहुत कम हिस्सा मिला है और हिन्दी रिजन का जो हिस्सा है उस में बहुत ही कम हिस्सा मिला है। मैं अपनी कन्स्टीच्युएंसी का जिक्र आपकी खिदमत में करना चाहता हूं। बदकिस्मती यह है कि हमारे ज़िला का कोई मिनिस्टर नहीं था। अगर कोई था तो लंगड़ा था, आधा था। जब तरक्की हुई तो पौना बन गया लेकिन वह पौने और आधे मिनिस्टर मुआफ करेंगे। (विघ्न) कि जितनी भी लिंक रोड्ज़ और दूसरी सड़कें बनाई गईं उन से मेरे इलाका को छ: मील लम्बी सड़क भी नहीं बनाई गई। जब हम कहते हैं तो जवाब देते हैं कि बनाएंगे, बनाएंगे। (विघ्न) आप इन्कार कर दें कि लिंक सड़कें नहीं बनाई गई और मैं गलत बातें कह रहा हूं। (घंटी) जिन लोगों ने मुझे भेजा है कुछ बातें उनके मुताल्लिक भी कहना चाहता हूं। बिजली पानी के वज़ीर साहिब से पूछिए कि मेरे ज़िला से तीन नहरें निकलती हैं, चौथी अब और निकलने वाली है, जो घग्घर डैम से निकाली जाएगी। मैं पुछता हूं कि क्या एक से भी हमें पानी मिलता है? सिर्फ नरवाना ब्रांच से पानी मिलता है जिससे 10, 15 गांव को पानी दिया जाता है। हम तो ऐसे लोग हैं जो कहते हैं कि हम तो परोपकारी हैं। अगर हमारा हिस्सा काट कर भी हमारे दूसरे भाइयों को फायदा पहुंच सके तो बेशक उल्टी छुरी से काट दो लेकिन इनका भला हो जाए। इसका नतीजा क्या निकल रहा है? नतीजा यह है कि हमें इगनोर किया जा रहा है। हमारी तरफ कोई तवज्जो नहीं दी जाती। आप क्या हम को भी मजबूर करते हैं कि जिस तरह दूसरे लोग सिर हो जाते हैं, आपको तंग करते हैं, क्या हम भी तंग करें? खुदा रा हमारी शराफत का नाजायज़ फायदा न उठाओ, हम को बुज़दिल न समझो।

12 noon

दूसरी अर्ज करूं कि मेरे इलाके में बिजली का कहीं निशान नहीं है। जाइये, जाकर मेरी कन्स्टीच्युएंसी को देखिए कि बिजली का कहीं पता लगता है? लेकिन हम जाएं किस के पास किसको कहें। आप देखिए मेरे ज़िला के मुलाज़मों के हिसाब को और दूसरे हसाबात को, मेरा ज़िला सब से पीछे है। उन को तरक्की के लिए कोई इन्सैंटिव नहीं मिलता। गुरबत की वजह से इनीशिएटिव उन में नहीं। एक बात मैं फखर से कहना चाहता हूं कि बावजूद इस गुरबत के, अफलास के, बेकारी के और बावजूद तमाम किस्म की मजबूरी के और माज़ूरी के जिस वक्त मुल्क को जरूरत पड़ी और मुल्क ने आवाज़ दी तो आज मेरा ज़िला भर्ती के लिहाज से सब से अवल है। बल्कि तमाम पंजाब में मेरा ज़िला सब से अवल नम्बर पर है। वह लोग हुबलबतनी, पैटरीआटिज़्म का मादा दिखाना चाहते हैं और अपने मुल्क के लिए मर मिटने को तैयार हैं।

उनके लिए क्या किया जा रहा है । यह बात इन ट्रेज़री बैंचों पर बैठने वालों के हाथ में है; यह इन के इख्तियार की बात है कि उन लोगों की तकलीफों को दूर करने के लिए क्या इकदामात करते हैं ।

उपाध्यक्षा : खां साहिब खत्म करें । (The hon. Member should please wind up.)

खान अब्दुल गफ्फार खां : मैं खत्म कर रहा हूं ।

उपाध्यक्षा : आप बैठ जाएं । (He should resume his seat.)

खान अबदुल गफार खां : जैसा आपका हुक्म हो । एक बात रह गई है अगर आप की अजाज़त हो तो मैं अर्ज़ कर दूं ।

उपाध्यक्षा : अच्छा कह लें । (Alright, he may say that.)

खान अब्दुल गफार खां : जब सड़कें बनाने का सवाल आया तो हम ने खुशामद कर के कहा और ये मान गए । अब कहते हैं कि पैसा नहीं है । जब यह सड़क बनाने के लिए तैयार हुए तो पैसा ही ग़ायब ; जब हमारी बारी आई तो पैसा ही ग़ायब और सब चीज ग़ायब । आप मेहरबानी कर के उन सब चीजों को मुहय्या करवा दें ।

चौधरी नेत राम : औन ए प्वांयट आफ आर्डर मैडम । बजट की जनरल बहस पर हमारी पार्टी को समय नहीं दिया गया । दूसरी पार्टियों को टाइम दिया गया है ।

उपाध्यक्षा : चौधरी साहिब आप बैठ जाएं । यह मैं ने देखना है कि किस को समय देना है, किस को समय नहीं देना । (The hon. Member Chaudhri Net Ram should please resume his seat. This is for the Chair to make allotment of time to various groups and parties.)

ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਲੋਕ ਕਾਰਜ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ । ਕੇਵਲ ਐਨੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਲੀਡਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕੁਝ ਗ਼ਲਤ ਫਹਿਮੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਮੈਂ ਕਢਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਇਸ ਡੈਮੋਕ੍ਰੈਟਿਕ ਸੈਟ-ਅਪ ਵਿੱਚ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਾਂ ਗ਼ਲਤ ਫਹਿਮੀ ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਭੁਵਨੇਸ਼ਵਰ ਦੇ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਦਾ ਤਮਸਖਰ ਉੜਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਉਸ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਵਿੱਚ 6 ਚੀਜ਼ਾਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ । ਰੋਟੀ, ਕਪੜਾ, ਮਕਾਨ, ਮੁਫਤ ਤਾਲੀਮ, ਇਲਾਜ ਤੇ ਬੁੜ੍ਹਾਪੇ ਦੀ ਪੈਂਸ਼ਨ, ਇਹ 6 ਚੀਜ਼ਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਛਿਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਝਲਕ ਭਾਵੇਂ ਬਜਟ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅਸਾਂ ਅਗਲੀਆਂ ਦੋ ਪਲੈਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੰਪਲੀਮੈਂਟੇਸ਼ਨ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨੀ ਹੈ । ਇਹ ਖਾਲੀ ਨਾਅਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਸ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਨੂੰ ਐਚੀਵ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਅਮਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇ-ਗਾ । ਬਜਟ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਝਲਕ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਇੰਪਲੀਮੈਂਟੇਸ਼ਨ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇਗੀ । ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਬਲਿਕ ਸੈਕਟਰ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਫਾਰਮਿੰਗ ਦੀ ਸੀਲਿੰਗ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਇਥੇ ਤੌਖਲਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਜਾਂ

[ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਲੋਕ ਕਾਰਜ ਮੰਤਰੀ]

ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਸਟੇਟਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਮੱਦੇ ਨਜ਼ਰ ਰਖ ਕੇ ਸੀਲਿੰਗ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਟੇਟ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਬਲਮਜ਼ ਕੀ ਹਨ । ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੰਟੇਂਸਿਵ ਕਲਟੀਵੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਿੱਖਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਸ਼ਾਰਟੇਜ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇੰਟੇਂਸਿਵ ਕਲਟੀਵੇਸ਼ਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ । ਇਥੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਜਾਪਾਨ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹਨ ਉਹ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਜੇ ਕਰ ਮਿਲਣ ਤਾਂ ਖੇਤੀ ਚੰਗੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਥੇ ਉਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਮੁਹੱਈਆ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਸਾਡੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਡਿਫੀਕਲਟੀਜ਼ ਹਨ । ਫਰਟੇਲਾਈਜ਼ਰ ਉਨੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿੰਨੀ ਦਰਕਾਰ ਹੈ । ਉਸ ਰੇਟ ਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ । ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਫਰਟੇਲਾਈਜ਼ਰ ਮੁਫ਼ਤ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਮੁਫ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਉਹ ਇਕਾਨੋਮੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹੈ । ਇਥੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ 60,000 ਏਕੜ ਦੀ ਫਾਰਮ ਸੀਲਿੰਗ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਉਸ ਇਕਾਨੋਮੀ ਨਾਲ ਇਖਤਲਾਫ਼ ਰਖਦੇ ਹਾਂ । ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਇਕਾਨੋਮੀ ਥੋੜੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਸਰਮਾਇਆਦਾਰ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬੰਦਿਆਂ ਉਪਰ ਕਾਬੂ ਪਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਥੇ ਹਕੂਮਤ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਅਸਾਂ ਇਥੇ ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਟਿਕ ਸੈਟ-ਅਪ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਸਾਡਾ ਟਾਰਗਿਟ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਆਦਮੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਹਰ ਕੋਈ ਰੋਜ਼ੀ ਕਮਾ ਸਕੇ । ਨਾ ਹੀ ਇਥੇ ਡਿਕਟੇਟਰਸ਼ਿਪ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਾਇਆ ਜਾਏ । ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁਖਤਲਿਫ ਕਿਸਮ ਦਾ ਪੈਟਰਨ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਜਿਹੜੀਆਂ ਡਿਫੀਕਲਟੀਜ਼ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਸਨ ਨਾ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਅਮਰੀਕਾ ਵੱਲ ਖਿਆਲ ਰਖਦੇ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇਕ ਸਰਮਾਇਆਦਾਰ ਮੁਲਕ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕਾਨੋਮੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇਕ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ ਉਹ ਮੁਲਕ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਬੜਾ ਮੁਖਤਲਿਫ਼ ਹੈ, ਉਥੇ ਸਰਮਾਇਆਦਾਰਾਨਾ ਪੈਟਰਨ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਬਿਲਕੁਲ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਉਸ ਸਰਮਾਇਆਦਾਰੀ ਸਿਸਟਮ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਵਾਗਡੋਰ ਚੰਦ ਇਕ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਸਪੀਚ ਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਸਮਝ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਪੋਡੱਕਸ਼ਨ ਨਾਲ ਕੰਮਪੇਅਰ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਉਹ 30 ਮਣ ਦੀ ਪਰੋਡਿਊਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਉਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਪਰੋਡੱਕਸ਼ਨ ਕਿਉਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਔਰ ਇਥੋਂ ਦੀ ਪਰੋਡੱਕਸ਼ਨ ਕਿਉਂ ਘੱਟ ਹੈ । ਮੈਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵਾਲਾ ਸਿਸਟਮ ਫਾਲੋ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਹਾ ।

ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਲੋਕ ਕਾਰਜ ਮੰਤਰੀ : ਜਿਹੜੀ ਮਕੈਨੀਕਲ ਕਲਟੀਵੇਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਲੀਡਰ ਆਫ਼ ਦੀ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਨੇ ਗੱਲ ਕਹੀ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇਨਡਾਇਰੈਕਟਲੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹਿੰਟ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇ, ਮੀਲਾਂ ਬੱਧੀ ਹੋਵੇ । ਪਰ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਡੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਦੂਜੀਆਂ ਪ੍ਰਾਬਲਮਜ਼ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਟੇਨੇਂਟਸ ਦੀ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਬਲਮ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਦੇਣੀ ਹੈ,

ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਉਤੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੀਕਿਉਰਿਟੀ ਦੇਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਸਾਡੀ ਇਕਾਨੋਮੀ ਉਥੋਂ ਦੀ ਇਕਾਨੋਮੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀ ਹੈ । ਇਹ ਐਸੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਇਤਨੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਫਾਰਮ ਪ੍ਰੋਵਾਈਡ ਕਰ ਸਕੀਏ । ਜ਼ਮੀਨ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਘੱਟ ਹੈ, ਆਬਾਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸਾਡੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ । ਲੋਕਲ ਪਰਾਬਲਮਜ਼ ਹਨ । ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਐਸੀਆਂ ਪ੍ਰਾਬਲਮਜ਼ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਐਨੇ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਉਹ ਹਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ । ਨੀਗਰੋਜ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਬਲਮ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਲਈ ਅਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਅਗੇ ਹੱਥ ਫੈਲਾਇਆ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਾਂ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗੁਰਬਤ ਦੂਰ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਉਸ ਮੁਲਕ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਅਸਾਂ ਰੀਸੈਂਟਲੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਪ੍ਰਾਬਲਮਜ਼ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਨਾ ਰਖੀਏ ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਉਹ ਜਾਇਜ਼ ਕ੍ਰਿਟੀ-ਸਿਜ਼ਮ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? 'ਗਰੋ ਮੋਰ ਫੂਡ' ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਇਕ ਅਹਿਮ ਮਾਮਲਾ ਹੈ । ਇਸ ਪਾਸੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਫੀਲਡ ਵਿੱਚ ਜਾਕੇ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਔਰ ਦੂਜੇ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਰੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਫੀਲਡ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣ, ਸਮਝਾਉਣ ਕਿ ਪ੍ਰੋਡੱਕਸ਼ਨ ਵਧਾਉਣੀ ਹੈ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਧਾਉਣੀ ਹੈ । ਇਸ ਪਾਸੇ ਰਲ ਕੇ ਸਾਰੇ ਤਵਜੁਹ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਹੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵੱਧ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਜੇ ਇਥੇ ਕ੍ਰਿਟੀਸਿਜ਼ਮ ਹੋਵੇ ਔਰ ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ ਕੁਝ ਨਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਜੋ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਡਿਸਕਰੇਜ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰੋਡੱਕਸ਼ਨ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ । ਇਨਸੈਂਟਿਵ ਔਰ ਐਨਥੂਜ਼ੀਆਜ਼ਮ ਦੋਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਲੋੜ ਹੈ ।

ਸੋ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੁਵਨੇਸ਼ਵਰ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਹੈ ਉਸ ਵਿੱਚ ਇਕ ਕਲੀਅਰ-ਕਟ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਕੇ ਇਕ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣਗੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਾਂਗੇ । ਜਿਹੜੇ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਕੰਜ਼ਿਊਮਰ ਸਟੋਰ ਖੋਲ੍ਹੇ ਹਨ ਉਹ ਡੈਫੀਨਿਟਲੀ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਚੈਕ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦਗਾਰ ਸਾਬਤ ਹੋਏ ਹਨ । ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਕਿਸਾਨ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਟ੍ਰੈਕਟਰਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਪਲਾਈ ਹੋਣ; ਵਰਕਸ਼ਾਪਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਡਿਸਪੋਜ਼ਲ ਤੇ ਹੋਣ । ਸਰਕਾਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਲੇਵਲ ਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਟਰੈਕਟਰ ਬਨਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਵਰਕ-ਸ਼ਾਪਸ ਨੂੰ ਲੋਕੇਲਾਈਜ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਹੋਣਗੇ, ਸਟੈਂਡਰਡ ਦੇ ਇੰਪਲੀਮੈਂਟਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਗਵਰਨਰ ਐਡਰੈਸ ਵਿਚ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅੱਛੀਆਂ ਸੁਜੈਸ਼ਨਜ਼ ਵੀ ਆਈਆਂ ਹਨ । ਪਰ ਹਰ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਤਮਸਖਰ ਉੜਾਇਆ ਜਾਏ । ਮੈਂ ਯਕੀਨ ਦਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਇੰਪਲੀਮੈਂਟ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਹੜਾ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨਹੀਂ ਕਹੇਗਾ, ਉਹ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਡੀਮਾਂਡ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤ ਰਾਜ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਜਾਏ । ਔਰ ਅਸੀਂ ਉਹ ਦਿਨ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਕੰਪਲੀਟ ਡੀਸੈਂਟਰੇਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਹੋਵੇ । ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ

[ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਲੋਕ ਕਾਰਜ ਮੰਤਰੀ]
ਅਖਤਿਆਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ, ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਪਾਸ ਚਲੇ ਜਾਣ, ਉਹ ਟੈਕਸ ਲਗਾ ਸਕਣ, ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਆਪ ਕਰ ਸਕਣ ਔਰ ਇਥੇ ਸਾਨੂੰ ਸਿਰਫ ਪਾਲਿਸੀ ਮੈਟਰ ਦੇ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਪੈਣ । ਸੋ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਸਾਡਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੈ ਔਰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਅਸੀਂ ਤੁਰੇ ਹੋਏ ਹਾਂ ।

(At this stage the Chair called upon the Home Minister to speak but Shri Net Ram also rose in his seat.)

उपाध्यक्षा : नेत राम जी मैं आप को याद दिलाना चाहती हूं कि बार बार इस तरह से उठना हाउस के डैकोरम को नहीं बढ़ाता । (I would like to remind Chaudhri Net Ram that it is not conducive to the decorum of the House to rise again and again like this.)

चौधरी नेत राम : डिप्टी स्पीकर साहिबा, आप ने मुझे बोलने के लिए टाइम नहीं दिया पांच मिनट ही मैंने बोलना है ।

उपाध्यक्षा : मैंने होम मनिस्टर साहिब को काल अपान कर लिया है । आप शायद बोल चुके हैं । (I have now called upon the Home Minister to make his speech. The hon. Member has perhaps already spoken.)

चौधरी नेत राम : वह तो मैं महंगाई के रैज़ोल्यूशन पर बोला था ।

श्री जगन्नाथ : जब सोशलिज़्म का नारा यह सरकार लगाती है तो सोशलिस्ट पार्टी के मेम्बर को भी बोलने का मौका दिया जाना चाहिए ।

उपाध्यक्षा : जगननाथ जी, आप मुझे क्यों मजबूर कर रहे हैं कि मैं कोई एक्शन लूं । (Why is the hon. Member, Shri Jagan Nath, compelling me to take some action.)

चौधरी नेत राम : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मेरे लिए स्पीकर साहिब ने पांच मिनट अलाट किए हुए थे । वह टाइम मुझे मिलना था ।

उपाध्यक्षा : चौधरी नेत राम जी, आप मेरी बात को सुनेंगे या नहीं? (Will Chaudhri Net Ram listen to me or not ?)

चौधरी नेत राम : तो आप मुझे बताइए कि बजट पर बोलने के लिए फिर कब मौका मिलेगा ? टाइम मिलेगा या नहीं मिलेगा?

उपाध्यक्षा : चौधरी नेत राम, मैं आप की मदद चाहती हूं । (*Addressing Chaudhri Net Ram* : I seek your help)

चौधरी नेत राम : डिप्टी स्पीकर साहिबा, सोशलिस्टिक नाम का वजीर साहिब ने बजट पेश किया है। स्पीकर साहिब ने मेरे लिए टाइम अलाट किया हुआ था । आप ने खुद भी बार बार कहा था कि सोशलिस्ट पार्टी को भी बोलने का मौका मिलेगा । अभी तक मुझे एलाट किया हुआ टाइम भी नहीं मिला तो फिर कब मिलेगा?

सरदार गुरनाम सिंह : डिप्टी स्पीकर साहिब, इन को पांच मिनट का टाइम दे दीजिए ।

उपाध्यक्षा : अच्छा आप पांच मिनट बोल लें। पांच मिनट से एक सैकंड ज़्यादा नहीं होना चाहिये (Well, he may speak for five minutes. He should not carry on even for a second beyond five minutes.)

चौधरी नेत राम : आप की मर्जी है। आप चाहें तो दो मिनट भी न बोलने दें, आप फिर यह धमकी क्यों देती हैं ?

उपाध्यक्षा : चौधरी नेत राम, आप तशरीफ रखिए। आप ने मेरा ध्यान एक मुनासिब बात की तरफ दिलाया और मैं ने आप की बात को मानकर आप को पांच मिनट के लिये बोलने की इजाज़त दे दी है हालांकि मैं ने आप से पहले होम मिनिस्टर साहिब को काल अपान कर लिया था। अब अगर आप किसी तरह की नुक्ताचीनी करेंगे तो मुनासिब नहीं होगा। आप पांच मिनट में अपनी बात खत्म कर लें। मैं होम मिनिस्टर साहिब से दरखास्त करूंगी कि वह चौधरी नेत राम को पांच मिनट के लिये बोल लेने दें और उसके बाद वह अपनी स्पीच शुरू करें। (I would request Chaudhri Net Ram kindly to resume his seat. He drew may attention to reasonable matter, and accordingly I have permitted him to have his say for five minutes although I had already called upon the Home Minister. It will not be desirable on his part to make any sort of criticism now. He may have his say and finish within five minutes. I would request the Home Minister kindly to allow Chaudhri Net Ram to speak for five minutes and thereafter he may start with his speech.)

चौधरी नेत राम (हिसार सदर) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, सोशलिज़्म के नाम से मुझे बहुत प्यार है और मैं इस सरकार का धन्यवादी हूं कि इन्होंने सोशलिज़्म के नाम को प्रचलित किया है लेकिन जब मैंने इस बजट को देखा और जो जो भाषण यहां पर हुए उन को सुना तो मुझे कुछ ऐसा नज़र आया कि जिस तरह इस सरकार ने "कोआप्रेटिव" के नाम को इस देश में लाकर बदनाम किया और उसमें बुरी तरह से फेल हुई इसी तरह से सोशलिज़्म के नाम को यहां पर पेश करके इसे भी बदनाम करने की कोशिश करेगी। आज जब कि "सोशलिज़्म" को इस सरकार ने यहां पर रखा है तो समझ लीजिए कि सोशलिज़्म के साथ लोगों का प्यार नहीं होगा बल्कि वह इस से नफरत ही करेंगे। लोगों का ध्यान सरकार की त्रुटियों से दूर हटाने के लिये ही इस ने यह एक नया स्टंट रचा है और इस से लोगों को भूल-भुलैयों में डाला जा रहा है।

कहा गया कि 56 मुरब्बामील के लिये एक हस्पताल होगा और 8,500 फर्द के लिये एक डाक्टर। लेकिन हैरानी होती है कि देहातों के अन्दर इस से भी ज्यादा लोगों के लिये कहीं पर डाक्टर नहीं मिलता। महंगाई का यह हाल है कि अगर आप प्राइस इंडैक्स को देखें तो हैरानगी होती है। जो आंकड़े दिए हैं वह गलतफहमी में डालने वाले हैं। भिवानी के इलाके के मुताल्लिक मैं खूब अच्छी तरह से जानता हूं। प्राईस इंडैक्स 137 बताया गया

[चौधरी नेत राम]

है जब कि गन्दम का भाव 20 रुपये मन था और जब यह भाव 24 रुपये हो गया तो ज़रा मुलाहिज़ा फरमाइए कि प्राइस इंडैक्स कम होकर 133 पर दिखाया गया है। यानी ज्यूं ज्यूं कीमतों में अज़ाफ़ा होता जा रहा है बजाए प्राइस इंडैक्स बढ़ता हुआ दिखाने के उसको कम दिखाया जा रहा है और जब कीमतें और बढ़ जाएंगी तो यह 33 और घटा कर दिखा देंगे। मैं पूछता हूं कि क्या यही है आप का सोशलिज़्म ?

यही हालत ज़मीन के सिलसिले में है। दो करोड़ की आबादी है और दो करोड़ एकड़ ही पंजाब के अन्दर ज़मीन बताई जाती है। इस लिहाज से कहते हैं कि देहातों में साढ़े 34 फी सदी लोग खेती करते हैं और बाकी के साढ़े 35 फी सदी दूसरे धंधे करते हैं। जो लोग खेती पर काम करते हैं उन की साढ़े चार एकड़ पर फैमिली दो मन फी एकड़ के हिसाब से नौ मन अनाज की उपज होती है। यह सरकार के अपने आंकड़े हैं। इस तरह से वहां पर 19 नए पैसे फी फर्द आमदनी पड़ती है। तो मैं पूछता हूं कि क्या यही है आप का सोशलिज़्म जिसका कि आप नारा लगाते रहे हैं ? आप ने बजट के अन्दर जनता को किसी किस्म का विश्वास नहीं दिलाया कि पैदावार किस तरह से बढ़ाएंगे। आप ने बिल्कुल यह विश्वास नहीं दिया कि उन्हें किसी प्रकार भूखा नहीं मरने दिया जाएगा, कीमतों को बढ़ने नहीं दिया जाएगा और न ही कोई मिकदार कायम की है कि एक रुपए की चीज़ को सवा रुपया पर या डेढ़ रुपया पर नहीं बिकने दिया जाएगा। इस तरह का कोई मयार आप ने कायम नहीं किया।

जब तक जनता को विश्वास न दिलाया जाए तो साफ ज़ाहर है कि छोटी तनखाह वाले लोग और मज़दूर लोग उसी तरह से लुटते रहेंगे जिस तरह से वह पिछले 17 सालों में लुटते रहे हैं। तो मैं अर्ज़ करूंगा कि जो पिछड़ी हुई जातियां हैं, पिछड़े हुए इलाके के लोग हैं और हरिजन हैं उन को अभी तक बसाया नहीं गया, न उन के मकानों की तरफ ध्यान दिया गया है और न ही उन की तालीम की तरफ ही ध्यान दिया गया है। अगर यह सरकार चाहती होती कि उन लोगों की रोटी, मकान और कपड़े के मसले हल हो जाएं तो उसे इस बजट में उन के लिये कोई प्रोवीज़न करनी चाहिये थी। उन लोगों के लिये दवाइयों वगैरह के लिये भी कुछ प्रोवीज़न करती। अगर यह ऐसा करती तो सोशलिज़्म कायम हो सकता था लेकिन इन्होंने कोई ऐसी चीज़ इस में नहीं लाई है। जब यहां मुख्य मंत्री के बारे में आवाज़ उठाई जाती है कि उन के लड़के ने मुज़ारों से ज़मीन छीन ली है या उन के लड़के ने स्मगलिंग में हिस्सा लिया है..........

उपाध्यक्षा : आप सही ढंग से बात करें, यह बातें न करें। (The hon. Member should be relevant and should not refer to these things.)

चौधरी नेत राम : मैं सही ढंग से बात कर रहा हूं। मैं यह बता रहा हूं कि जब मुख्य मंत्री से कहा जाता है कि उन के लड़के ने स्मगलिंग में हिस्सा लिया है तो वह कहते हैं कि उन के इल्म में यह चीज़ नहीं। मैं कहता हूं कि जब चीफ मिनिस्टर को अपने लड़के के बारे में कुछ पता नहीं है तो यह दो करोड़ लोगों के बारे में क्या जान सकते हैं। जिस मुख्य मंत्री की यह हालत हो, जिस प्रान्त का मुख्य मंत्री अन्धा हो.........

उपाध्यक्षा : आप अंधे का लफ्ज़ वापस लें। (The hon. Member should withdraw the word 'Andha'.)

चौधरी नेत राम : डिप्टी स्पीकर साहिबा, अंधे से मेरा मतलब है ध्यान का अंधा, आंखों का अंधा मैं नहीं कह रहा। फिर जब आप कहती हैं तो मैं यह लफ्ज़ वापस लेता हूं। मैं इतना ज़रूर कहता हूं कि इस बजट में मज़दूरों के लिये कुछ नहीं किया गया। यह लंगड़ा बजट है और सिर्फ सरमायेदारों का बजट है।

गृह मन्त्री (श्री मोहन लाल) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, इस बजट का ज़रा तफसील के साथ ब्यौरा मैं आप के सामने रखता यह ज़ाहर करने के लिये कि इस में सोशलिज़्म सोशलिस्टिक सोसाइटी लाने के लिये कौन कौन सी प्रोवीज़न्ज़ हम ने रखी हैं और कौन कौन से कदम हम ने उठाने हैं लेकिन अफसोस है कि मैं ऐसा नहीं कर सकूंगा क्योंकि समय थोड़ा रह गया है और फिनांस मिनिस्टर साहब ने डिबेट को वाईंड अप करना है क्योंकि उन्हों ने कुछ ज़रूरी बातें कहनी हैं, इस लिये मैं ज़्यादा वक्त नहीं लेना चाहता। यह बात सही है कि इस बजट को देखने के लिये असल कसौटी यह है कि आया यह बजट सही है, दुरुस्त है या गलत है, भुवनेश्वर सैशन में कांग्रेस ने जो प्रस्ताव पास किया सोशलिस्ट सोसाइटी को जल्दी से जल्दी कायम करने का और तेज़ी से उस तरफ कदम उठाने का उस को सामने रखते हुए हम ने क्या किया है। इस बजट की असल कसौटी यह है। हमें इस नज़रिए से बजट को देखना चाहिये। आपोज़ीशन के भाइयों में से मैं जानता हूं कि सिर्फ एक चौधरी दरशन सिंह हैं जिन्हों ने यह कहा था कि बजट सही है और सोशलिस्ट किस्म की सोसाइटी कायम करने के लिये दुरुस्त तौर पर इस में सोचा गया है और इस मक्सद के लिये इस में प्रोवीज़न्ज़ की गई हैं और बाकी मेम्बर साहिबान ने इस बात पर शक का इज़हार किया है कि यह सोशलिस्ट सोसाइटी की तरफ नहीं ले जा सकता। गवर्नमैंट के बैंचों की तरफ से काफी दलीलें दी गईं कि यह सोशलिज़्म की तरफ ले जाने वाला बजट है। अभी अभी सरदार दरबारा सिंह जी कह रहे थे कि सोशलिस्ट सोसाइटी कायम करने के लिये बहुत काम करना होगा। जहां तक इस बजट का संबन्ध है हम को मुख्तलिफ पहलुओं से देखना होगा। हम ने देखना होगा कि हम ने एग्रीकल्चरल प्रोडक्शन बढ़ाने के लिये इस में क्या प्रोवीज़न कर रखा है और खुराक ज़्यादा पैदा करने के लिये और उसे लोगों को देने के लिये इस में क्या प्रोवीज़न किया है, इसी तरह से तालीम के लिये कितना प्रोवीज़न हम ने किया है और लोगों को मकान देने के लिये, बेरोज़गारी को दूर करने के लिये और लोगों को रोज़गार देने के लिये हम ने इस बजट में क्या २ चीज़ें रखी हैं। इसी तरह से पिछड़ी हुई जातियों के लिये और पिछड़े हुए इलाकों के लिये और हरिजनों के लिये हम ने इस में कितना ध्यान दिया है। सोशल वेलफेयर की तरफ और समाज सुधार की तरफ कितना ध्यान दिया है। यह मोटे मोटे टैस्ट्स हैं बजट को देखने के लिये। मैं इतनी तफसील में तो नहीं जा सकूंगा हालांकि मैं ने इस सब के लिये मसाला तो पूरा इक्ट्ठा कर रखा था कि क्या २ प्रोवीज़न्ज़ इस में की गई हैं लेकिन जल्दी में कुछ कुछ कहता जाऊंगा।

गंदम की पैदावार बढ़ाने के लिये पैकेज प्रोग्राम इस साल से शुरू करने का प्रोग्राम इस में है। सारी बंजर ज़मीन को काबिले काश्त बनाना भी इस में शामिल है। एक लाख एकड़

[गृह मंत्री]
शामलात ज़मीन जो सतलुज के दोनों किनारों के साथ साथ रोपड़ से लेकर हरिके तक है उस को आबाद करना और उस को काबिले काश्त बना कर उस में व्हीट और मक्की की फार्मज़ बनाने के लिये प्रोवीज़न इस में की गई है। चोओं की ज़मीन को रिक्लेम करने, कल्लर की ज़मीन को रिक्लेम करने की तरफ भी इस में खासा ध्यान दिया गया है। फ्लड्ज़ के सिलसिले में अपोज़ीशन के मेम्बर साहब ने, जिन्हों ने डिबेट शुरू की थी, कहा था कि इस तरफ ध्यान नहीं दिया गया लेकिन मैं समझता हूं कि उन्हों ने इस बारे में बजट को अच्छी तरह से देखने की कोशिश ही नहीं की। अगर उन्हों ने देखा होता तो उन्हें पता चलता कि इस बजट में 21 करोड़ रुपये दो सालों में खर्च करने के लिये प्रोवाइड किए गए हैं जिन से फ्लड्ज़ की मैनेस का मुकाबिला किया जाएगा। इसी तरह से माइनर इरीगेशन स्कीम्ज़ के लिये दो करोड़ की रक्म रखी गई है और मेजर वा मीडियम इरीगेशन स्कीम्ज़ के लिये 2.28 करोड़ रुपये की रक्म रखी गई है। कुछ मेम्बर साहिबान ने कुछ गलत फहमी पैदा करने की कोशिश की है और इस बजट में जो स्कीमें मुर्गी पालने की, सूअर पालने की या भेड़ बकरी और मछली पालने की प्रोवाइड की गई हैं उन के बारे में मज़ाक उड़ाया गया है। शायद वे इस बात को संजीदगी के साथ समझ नहीं पाए और शायद समझने की कोशिश भी नहीं की कि गांव के लोगों की आमदनी आज कल किस ढंग से बढ़ सकती है। अगर आज ही हम यह तसवीर बना लें कि उन लोगों की आमदनी बढ़ाने के लिये हम माडर्न किस्म की दस्तकारियां जारी कर सकेंगे, माडर्नाइज़ेशन की शक्ल में कर सकेंगे तो यह एक ऐसी बात करनी होगी जो आजकल पूरी नहीं की जा सकती। इस लिये जो प्रैक्टीकल कदम इस बारे में उठाए गए हैं उन पर मज़ाक उड़ाना ठीक नहीं। आप देखेंगे कि इन स्कीम्ज़ से देहात के लोगों की आमदनी ज़रूर बढ़ेगी और इस से इन की ज़िन्दगी का मैयार ऊंचा होगा।

एजूकेशन के सिलसिले में अर्ज़ है कि चूंकि यह डिमाण्ड अभी डिस्कस होनी है तो उस वक्त इस को तफसील के साथ डिस्कस करेंगे। इस वक्त मैं इतना ही बता देना चाहता हूं कि इस बजट में हर किस्म की तालीम के लिये 25 करोड़ रुपए रखे गए हैं। यह काफी बड़ी रक्म है। इसी तरह से हाउसिंग के लिये 'लो इन्कम हाउसिंग ग्रुप स्कीम' के तहत, इण्डस्ट्रियल एरियाज़ में सब-सिडी के बेसिज़ पर और म्यूनिसिपल स्लम स्कीम के तहत और हरिजनों और पिछड़ी जातियों और पिछड़े हुए इलाके के लोगों के मकानों के लिये रक्में इस बजट में रखी गई हैं। इस के अलावा और भी कुछ प्रोवीज़न्ज़ इस बजट में की गई हैं जो मैं मुख्तसर तौर पर अर्ज़ करूंगा। पिछड़ी हुई जातियों के लिये और पिछड़े हुए इलाकों के लिये और हरिजनों के लिये जहां इतनी बड़ी डिस्पैरिटी हो बहुत ज़रूरी बात है कि उन के लिये कोई खास प्रबन्ध किए जाएं और जब तक यह डिसपैरिटी बनी रहेगी उस वक्त तक हमारा सोशलिज़्म अधूरा रह जाएगा। और कोई सोशलिस्टिक बजट तब तक कामयाब नहीं समझा जा सकता जब तक कि पिछड़े हुए लोगों और इलाकों की तरफ उस में मुनासिब ध्यान न दिया गया हो। आप ने देखा होगा कि पांच करोड़ रुपए की रक्म उन की भलाई के लिये दी गई है (तालियां) और इस से भी बढ़ कर जो कुछ चीफ मिनिस्टर साहिब उन के लिये करना चाहते हैं वह भी आप के सामने आ चुका है। 49 लाख रुपया इन के लिये वजीफे और फीसों की शक्ल में रखा

गया है, ज़मीन खरीद कर देने के लिये सबसिडी रखी गई है, मिलों और फैक्टरियों में काम सिखाने के लिये खास साधन और प्रयत्न और स्कीमों का प्रबन्ध किया गया है, 40 लाख रुपया इन लोगों को कर्ज देने के लिये रखा गया है। (तालियां) फिर युटिलाइजेशन आफ लैंड्ज़ के तहत ज़मीन की अलाटमैंट के लिये हरिजनों को तरजीह दी जानी है और एक लाख एकड़ से ज्यादा ज़मीन ऐक्वायर कर के उन को उस पर आबाद करना है। हरिजनों व दूसरे बे-ज़मीनों को मकान बनाने के लिये सबसिडी देनी है। इसी तरह से बैकवर्ड हिली एरियाज़ के लिये 540 लाख रुपया इस बजट में रखा गया है। सड़कों के लिये पिछले साल जहां 65 लाख रुपया बजट में था इस साल 86 लाख रुपया प्रोवाइड किया गया है और महेन्द्रगढ़ ज़िले का खास ध्यान रखा गया है। आप को पता होगा कि 4,800 गांवों को बिजली मिल चुकी है और 1,500 को और देने का प्रोग्राम है इस बजट में। फाइनैंस मिनिस्टर साहिब सरकार का यह इरादा आप के सामने रख चुके हैं कि अगले पांच साल में हर साल 2,500 गांवों को और बिजली दी जाया करेगी। यह टार्गेट मामूली बात नहीं है। मैं इन बातों पर ज्यादा इस वक्त कुछ नहीं कह सकता और वक्त की कमी की वजह से स्किप कर रहा हूं। यही हाल वाटर स्पलाई स्कीम्ज़, सोशल वैल्फेयर की स्कीम्ज़ वगैरह का है। मेरे कहने का मतलब यह है कि कोई ऐसा पहलू नहीं है जो सोशलिस्ट सोसाइटी कायम करने के लिये ज़रूरी हो और जिस पर ध्यान न दिया गया हो। और भी बहुत सी स्टेट की तरक्की की स्कीम्ज़ हैं जो कि इस बजट में दर्ज हैं और जिन का मैं इस वक्त जिक्र कर सकता था। मगर ऐसा मालूम देता है कि आपोजीशन के दोस्तों ने इन स्कीम्ज़ पर ध्यान नहीं दिया। फाइनैंस मिनिस्टर साहिब ने अपनी सारी नीतियों का ऐलान करते हुए यह कहा है कि हम ने सोशलिज़्म कायम करने का पक्का फैसला किया हुआ है। इस बजट की इन बातों की तरफ ध्यान न देकर इस की जांच पड़ताल के लिये इन साहिबान ने किसी आबजैक्टिव ढंग से बहस नहीं की बल्कि यहां पर इन की तरफ से शख्सी बहस ज्यादा चमकी और आपोजीशन के दोस्तों ने शुरू से ही व्यक्तिगत किस्म की नुक्ताचीनी, कटाक्ष किये, खास तौर पर पंजाब के चीफ मिनिस्टर पर। मैं इस बात को नहीं समझ सका कि इस बात को और किसी तरह भी जस्टीफाई नहीं किया जा सकता कि इतने इम्पार्टैंट बजट पर बहस हो और उस में शुरू से लेकर आखिर तक सिर्फ शख्सी बहस ही चलती रहे। प्रजातन्त्र पार्टी के सैक्रेटरी साहिब ने कुछ बातें कीं। प्रजातन्त्र पार्टी (विघ्न) हां ग्रुप ही कह लीजिए, कहां तक प्रजा की पार्टी कहलाने की हकदार है यह आप ही देख लें। इस का ज़िक्र थोड़ा सा चौधरी चांद राम जी ने किया था कि प्रजातन्त्र ग्रुप के सैक्रेटरी साहिब का प्रजा के साथ कितना सम्पर्क है और यह कितने लोगों को रैप्रेजैंट करते हैं। उन्होंने इस का थोड़ा सा नक्शा खींचा था। खैर, मैं इस में नहीं जाना चाहता। वह जैसे २ बहस में घुसते गए जोश में आते गए और उन्हों ने कह दिया कि पंजाब में इनडायरैक्ट डिक्टेटरशिप है। उन को कुछ ऐसा ही दिखाई दिया। वह इस वक्त हाउस में नहीं हैं। (विघ्न) आप तो अपने आप को भी रैप्रेजैंट नहीं करते और किसी को क्या करेंगे? अगर बैठे होते तो मैं समझता कि उन को अब भी शक है कि पंजाब में इनडायरैक्ट डिक्टेटरशिप है या अवामी लीडरशिप है। डिप्टी स्पीकर साहिबा, कल जो जनता ने फैसला दिया है वह मैं आप के ध्यान में लाना चाहता हूं। (तालियां) क्या इस के बाद कोई शक रह गया है कि कांग्रेस

[गृह मन्त्री]

एक अवामी पार्टी है और लोग इस के पीछे हैं ? और जो इस पार्टी के लीडर हैं हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब वह अवामी लीडर हैं, जनता के लीडर हैं । (तालियां) सारी आपोज़ीशन की पार्टियों ने मिल कर जितना जोर यह लगा सकते थे लगा लिया । डिप्टी स्पीकर साहिबा, आप जानती हैं कि किस तरह शुरू से लेकर लगातार कितना अर्सा एक तूफान खड़ा कर रखा था इन लोगों ने मिल कर, जाती हमले किए अखबारों में, प्रोसैशन्ज़ में, पब्लिक मीटिंग्ज़ में बेबुनियाद और बिल्कुल मन घड़ंत कहानियां जाती किस्म की और इतनी नीची सतह पर आ कर ब्यान की गई कि शायद ही किसी भी प्रदेश की हिस्टरी में इतनी नीची सतह पर ऐसी बे बुनियाद बातें की गई हों । उस को एक प्रैस्टिज का सवाल बना रखा था, कहते थे कि यही असली टैस्ट है । आपोज़ीशन के लीडर साहिबान यह कहते फिरते थे कि सरदार प्रताप सिंह कैरों की लीडरशिप का पट्टी से ही आगाज़ हुआ था—पब्लिक मीटिंग्ज़ में यह कहने की हिम्मत और जुर्रत की—और अब पट्टी से ही उन की लीडरशिप का खात्मा होगा । मगर अब उन की आंखें खुल जानी चाहियें । पट्टी ने फैसला कर दिया है कि जो लीडरशिप यहां से शुरू हुई थी वह आज भी उसी मजबूती से कायम है और आगे को भी रहेगी । (तालियां) (विघ्न)

Deputy Speaker : Shri Jagan Nath Ji, no interruption please.

गृह मंत्री : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं अपने आपोज़ीशन के मेम्बर साहिबान से कहूंगा कि राजनीति में भी इस्तेमाल करने के लिये दयानतदारी होती है । और वह दयानतदारी इस बात का तकाज़ा करती है कि आपोज़ीशन के दोस्त इस बात का खुलेबन्दों इकबाल करें कि कांग्रेस लोगों को रैप्रेजैंट करती है । और आज भी कांग्रेस की लीडरशिप के तौर पर सरदार प्रताप सिंह कैरों उन की नुमायंदगी करते हैं । (तालियां) मगर मुझे इस बात का शक है कि यह साहिबान इस दयानतदारी को जाहर नहीं कर सकेंगे । इस इलैक्शन में कोई भी ऐसा हरबा नहीं रहा जिस का इस्तेमाल इन साहिबान ने न किया हो । यह आपोज़ीशन वाले यह नहीं कह सकते कि यह बहुत से ग्रुप्स में बटे हुए थे या वहां पर बहुत से कैंडीडेट्स खड़े थे जिस की वजह से उन के अन्दर कमज़ोरी आ गई, वोट बट गए । आप को पता होगा कि कांग्रेस ने 52 फी सदी वोटें लोगों की हासिल कीं । (तालियां) और एक ठोस, पोजेटिव और क्लियर मेजारिटी हासिल की । यूनाइटिड फ्रंट वाले बलन्द बांग दावे करते थे । (विघ्न) सारी पार्टियों ने एक बहुत बड़ी यूनाइटिड फ्रंट बनाई..........

एक आवाज : क्या यह बजट पर बहस हो रही है ?

उपाध्यक्षा : जब सुनाई हैं तो सुनें भी । (When the opposition has mentioned such matters they should also have the patience to listen now.)

गृह मंत्री : तो मैं इन की बातों का ही जवाब दे रहा हूं । (विघ्न) । आप ने बहुत जवाब दे लिया है (विघ्न) । डिप्टी स्पीकर साहिबा, बड़ी २ पार्टियों के बड़े २ लीडरों ने, अवामी लीडरों ने, मिल के एक पार्टी बनाई और इन बड़े जोर से बातें करने वाले लीडरों के कैंडिडेट की जमानत जबत हो गई (तालियां) । अंदाज़ा लगाइए इतना बुलन्द बांग दावा करने वालों का जो कहते थे कि कांग्रेस भाग गई है, कांग्रेस छुप गई है, कांग्रेस की

लीडरशिप मुंह निकालने के काबिल नहीं रही। और आज इस इलैक्शन का नतीजा आपके सामने है और यह आज साबत हो गया है कि कांग्रेस अवाम को रैप्रिज़ेंट करती है। (प्रशंसा)।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, आपोज़ीशन की तरफ से एक लीडर ने एक पार्टी के सैक्रेटरी ने इस बात का आगाज़ किया था, इस का जवाब देना चाहता हूं। उन्हों ने तकरीर खत्म करते हुए एक शेर कहा था कि :—

ऐ तायरे लाहूती, उस रिजक से मौत अच्छी,
जिस रिजक से आती हो परवाज़ में कोताही।

मैं इन से इतना ही पूछता हूं कि इन्हें किस वक्त खुदा याद आया। (हंसी) हैरान होती है इस बात की कि जिन्हों ने खुद रिज़क खाया हो एक ही वक्त पर दो दो मुरग्न खश्बूदार चोगे मिलते रहे हों, और जिस ताकत को हासल करके आसमान की बुलन्दी की तरफ आगे कदम रखे हों और परवाज़ करने आए हों, वह आज इस बाप का गिला करें, मुझे समझ नहीं आई। हां, यह बात समझ में आती है कि उन्होंने ने अपनी राय का इज़हार खुद ही कर दिया है। शायद सब से ज़्यादा मुरग्न चोगे नहीं मिलते और अपने घौंसले से दूर फिसल गए और उन्हें मायूसी हुई हो, लेकिन, डिप्टी स्पीकर साहिबा, तायर अपना असली घौंसला छोड़ कर जहां पर वह रहा हो और पला हो, एतराज़ करे तो बुरी बात है। दूसरे घोंसले पर हाल इसी तरह हुआ करता है जैसा कि इनका हुआ है। इन्हें मायूसी नहीं होनी चाहिए।

आप इस बात को मान गए हैं कि चीफ मिनिस्टर पहले डैमोक्रेटिक थे लेकिन आज डिक्टेटरशिप की तरफ चले गए हैं। उन्होंने अर्सा भी बता दिया है कि कब थे। वाजह करते हुए उन्होंने कहा कि २ साल पहिले वह डैमोक्रैट थे। जब ताइर ही छोड़ कर चला गया हो तो सोचने का ढंग भी बदल गया अगर वह यहां पर होते तो मैं उन से इस के बारे में पूछ सकता। उन्हें कहने की तो हिम्मत हूई मगर सुनने की हिम्मत वह नहीं रखते। मेरा गिला उनसे नहीं है।

उन्हों ने हैरानी जाहिर की कि पंजाब में small-scale industries paper पर ही है। मैं इस से ज़्यादा क्या कहूं कि यह उन्होंने नावाक्फियत का इज़हार किया है। कोई भी लैजिस्लेटर इस बात से इनका र नहीं कर सकता कि पंजाब का नाम Small-scale Industry की वजह से ऊंचा हुआ है। जहां हिन्दुस्तान की लीडरशिप ही नहीं, बाहर की दुनिया से जो भी यहां पर पंजाब की Small-scale Industry को देखने आया है उसने पंजाब की सराहना करी है। बल्कि यह हैरानी का इज़हार करते हैं कि यह पछड़ा हुआ मुल्क था और इस ने कितनी जल्दी तरक्की की है। लेकिन आज अगर आपोज़ीशन के एक ग्रुप के ज़िम्मेदार आदमी ऐसी बातें करें तो इस से ज़्यादा नावाक्फियत का वह और क्या सबूत देंगे।

इन्हों ने अपनी लाइल्मी का इज़हार किया है। (विघ्न) इन्हों ने बहुत लम्बी स्पीच की थी, इस लिये मैं चहाता था कि सब बातों का जवाब दे सकूं मगर वक्त की तंगी की वजह से कुछ बातें छोड़ देता हूं।

[गृह मंत्री]

एक बात इन्हों ने कही थी कि गवर्नमैंट गंदम की स्टाकिस्ट बन गई है, तो गंदम की तकसीम करना इनकी ज़िम्मेदारी थी, सही वक्त में इन्हों ने रिलीज़ नहीं की। इन्हों ने इस बात में भी लाइल्मी का इज़हार किया है। उस के बारे में उस दिन डिबेट में हिस्सा लेते वक्त मैं ने बताया था कि free trade economy में ट्रेड प्राइवेट लोगों के पास होना प्राइसिज़ बढ़ने का कारण नहीं था। स्टाक दूसरे प्रदेशों में गया, तो यह कीमतें बढ़ने का कारण बन गया।

मैं ज्यादा वक्त नहीं लेना चाहता क्योंकि फिनांस मिनिस्टर साहिब ने भी वक्त लेना है। कई ज़रूरी बातें रह गई हैं वह फिर मौका मिला तो अर्ज़ करूंगा।

मैं अब इतना ही अर्ज़ करूंगा कि मैम्बर साहिबान ने काफी एतराज़ात किये हैं कि प्रोवीज़न कम है, हैल्थ के सिलसिले में, कम्युनिटी डिवैल्पमैंट के सिलसिले में, फ्लड्ज़ के बारे में कई आपोजीशन के मैम्बर साहिबान ने भी दुहरा कर कहा। इस के संबंध में मैं इतना अर्ज़ करूं कि रिसोर्सिज़ की बात है। जब रिसोर्सिज़ को रेज़ करने का सवाल आता है तो जो को-आप्रेशन आपोज़ीशन की तरफ से मिलता है वह सब जानते हैं। मैं इतना ही अर्ज़ करूं कि इस वक्त जो लक्ष्य हमारे सामने है, जो निशाना है, उसे मुल्क के हालात को सामने रखते हुए समय ऐसा है जब कि बड़े बड़े मसले हमारे सामने हैं एचीव करना है। देश की रक्षा का मसला है, और दूसरे ज़रूरी मसले हैं। उन्हें पार्टी से ऊंचा ले जा कर हल करने की ज़रूरत है। democratic set-up में आपोज़ीशन को गवर्नमैन्ट के साथ मिल कर इस लक्ष्य को हासिल करना चाहिये। मैं आपके द्वारा अपील करूंगा कि यह हमें तुआवन देंगे ताकि लक्ष्य पूरे किये जा सकें। मैं आप का धन्यवाद करता हूं।

Deputy Speaker : The hon. Finance Minister. But before he starts, I would like to make an appeal to the House that there should be no interruptions when the hon. Finance Minister is speaking.

Sardar Gurnam Singh : Yes, there will be no interruptions.

वित्त मंत्री (डाक्टर गोपीचन्द भार्गव) : मैं सब मैम्बर साहिबान का शुक्रिया अदा करता हूं, कि उन्हों ने सभी तरीकों से इस बजट को देखा है और इस पर अपने ख्यालात का इज़हार किया है। यह मुझे कहना पड़ता है कि कुछ भाई, कुछ बज़ुर्ग बोलते वक्त ज्यादा पर्सनल हो गये हैं। मगर मुझे इस बात का कोई गिला नहीं है। मैं उन में से नहीं हूं कि जो अपने आप को बिल्कुल लायक समझें और अपने बराबर का किसी को भी न समझें। और अगर कुछ कहें तो दूसरे को इस तरह से समझ कर कहें कि तुम ने कुछ नहीं किया, मैं सब कुछ कर सकता हूं। खुश किस्मती से मैं अपनी बाबत खुद ऐसा ख्याल नहीं रखता। यहां तक कि एक भाई ने तो अपना तरीका कार तालीम से शुरू किया था। तालीम से फिर फिरा कर पालेटिक्स में आ गये और आये भी इस ख्याल से कि वज़ारत मिलेगी और तालीम का महकमा मिलेगा। मगर यह बात मैं मानता हूं कि मुझे तो अब भी पढ़ने की ज़रूरत है क्योंकि मैं अपने आप को अब भी स्टूडैन्ट ही मानता हूं। स्टूडैन्ट का काम है कि वह हर उस अच्छी चीज़ को लेने की कोशिश करे जहां से भी उसको मिल सके। यह बात भी यहां पर कही गई कि सरकार ने सोशलिज़्म के मुताल्लिक क्या किया है। मैं कहूंगा कि मैं सोशलिज़्म सीखने के लिये उन की

ट्यूशन करने के लिये तैयार हूं अगर वह इस में मुझे ट्रेंड कर दें । (तालियां) मगर ट्रेनिंग वही आदमी दे सकता है जो प्रैक्टीकल हो । जो प्रैक्टीकल न हो वह सोशलिज़्म में किसी तरह की भी ट्रेनिंग नहीं दे सकता । अगर बोलना भी शुरू किया तो इतने ज्यादा पर्सनल हो गये कि सुपर्लेटिव डिग्री में आ गये और कुछ न बोल पाये । हैरानी की बात है कि इनको हर बात में बुराई ही बुराई नजर आती है और कुछ नजर नहीं आता । जो लोग सुपर्लेटिव डिग्री में बोलते हैं उन की सैन्स आफ ऐप्रीसिएशन भी नहीं रहती । अगर सैन्स आफ ऐप्रीसियेशन भी न रहे तो उन की राय भी काबले कदर नहीं होती । यह बजट, मैं फख्र के तौर पर कह सकता हूं शेखी के तौर पर नहीं कह सकता, कि सिवाये एक सैशन के जब से मैं 1947 से बतौर फाइनैंस मिनिस्टर के इस पंजाब का बजट बनाता चला आ रहा हूं, सब से अच्छा है । यहां आने के बाद भी मैं कई साल से यही काम करता चला आ रहा हूं । फाइनैंस मिनिस्टर का काम कोई ऐसा नहीं है जिस में ऐग्ज़ैक्टनैस न ली जाये और फैक्ट्स को भुला ही दिया जाये ।

शुरू शुरू में 1947-48 का बजट जब मैं ने पंजाब का पेश किया तो वह ज्यादा से ज्यादा 11 करोड़ रुपये का था । हमारे पास बहुत थोड़ी सी जायदाद होती थी जिस से बहुत थोड़ी आमदन होती थी । आज हम यहां तक आ गये हैं कि हमारा बजट 1,12,00,00,000 तक पहुंच गया है । इस के अलावा हमारी दो तीन शूगर मिल्ज़ भी हैं । मैं ने उस वक्त भी काम किया जब कि 11 करोड रुपये का बजट था और मैं ने अब भी काम किया है । यह नहीं कि पंजाब के पास कुछ नहीं है, पंजाब के पास बड़ा कुछ है, इस के पास रुपया भी बड़ा है, जायदाद भी बड़ी है और यहां पर मेहनत का काम भी पंजाबी ही करता है । इस तरह से हम आगे ही आगे चलते जा रहे हैं । जब से नया कानुन और नया विधान बना है और इस के साथ ही हमारी यह नई लैजिस्लेचर बनी है आगे बढने की कोशिश कर रहे हैं । इसके बाद फाइव इयर प्लानज़ बने । यह सवाल भी हाऊस के सामने आया, उस वक्त यह भी कहा गया था, जब पहला प्लैन पेश हुआ था, कि आप 231 करोड़ रुपया न मानिये और ज्यादा के लिये डिमांड करें । इस बात को सभी लोग मानने को त्यार थे । जितना भी पहली प्लैन का बजट बन गया उस में से कुछ ज़िम्मेवारी पंजाब गवर्नमैंट की बन गई और कुछ ज़िम्मेवारी गवर्नमैंट आफ इंडिया की बन गई । यानी यह फैसला हुआ कि इस में से 131 करोड़ रुपया गवर्नमैन्ट आफ इंडिया देगी और 100 करोड़ रुपया पंजाब सरकार की तरफ से खर्च किया जायेगा । मौजूदा प्लैन को भी 3 साल हो गये हैं और अभी इस के दो साल बाकी हैं । पिछले साल ऐमरजैंसी की वजह से जो काम हमें करना पड़ा वह सभी सालों से ज़्यादा था । हम ने यह भी फैसला किया कि जो भी हम ने 5 सालों में खर्च करना है और जो भी हम ने बचत करनी है हम इसी साल में करेंगे । इसी थोड़े अर्से में हमारे नज़रिये में फर्क आ गया कि हम डैमोक्रैटिक रास्ता पर चलते हुए सोशलिज़्म की तरफ ज्यादा ध्यान दें । जब से हम ने प्लैन्ज़ के मुताबिक काम करना शुरू किया है हम आगे ही आगे बढ़े हैं । ग्रो मोर फूड कैंपेन चली । इस लिहाज से हम 35,000 टन इस सूबे में फुड ग्रेन्ज़ पैदा करने के काबिल हो गये । बेशक पिछले 2–3 साल से मौसम के नामुआफिक होने की वजह से हमारी पैदावार कम रही, मगर फिर भी हम दूसरे प्राविंसेज़ से कोई कम नहीं रहे । हम अनाज की प्रोडक्शन में

[वित्त मन्त्री]
भी पहले की निसबत काफी आगे बढ़े हैं। अब भी हमारा यही ख्याल है कि अगर और रुपया हो तो हम इस काम को बढ़ायें और ऐसा करके हम अपने मुल्क को तरक्की की तरफ ले जायें। आप का क्या ख्याल है कि अभी तक हम ने कोई तरक्की नहीं की? अगर आप कहते हैं कि नहीं तो मैं समझता हूं कि आप भूल गये हैं। हम आहिस्ता आहिस्ता आगे की तरफ बढ़ते जा रहे हैं। मैं अपने भाइयों से दरखास्त करूंगा कि अब की बजट स्पीच में यह कहना भूल गया कि "पंजाब आन दी मार्च" की किताब हम बजट की कापी के साथ हर साल छपवा कर देते हैं। मगर इस साल भी दी, पता नहीं आप ने इस को पढ़ा है या कि नहीं. (विघ्न)

सरदार गुरनाम सिंह : डाक्टर साहिब, पढ़ी है।

वित्त मंत्री : अगर पढ़ी होती तो आप इस तरह से बातें न करते। यह कभी हो नहीं सकता था कि आप कहते कि कुछ नहीं किया अगर यह पढ़ी होती। हर एक आदमी प्रावीज़न्ज़ रखता है कि किस चीज़ पर ज्यादा जोर देना है और किस पर नहीं देना है। अगर हमारी फूड बढ़ेगी तो हमारी पर-कैपिटा इन्कम भी बढ़ेगी, अमाल्युमैन्ट्स की वजह से हमारी पर-कैपिटा इन्कम भी बढ़ेगी। मगर यह एतराज़ जहां पर किया गया कि दो साल से हमारी पर-कैपिटा इन्कम नहीं बढ़ी। हमारे यहां 401 पर-कैपिटा इनकम सालाना की औस्त पड़ती है जब कि यहां पर फ्लड्ज़ भी आये और और भी बहुत से नुक्सान हुए। साथ ही प्रोडक्शन भी कम हुई। लेकिन इन सब बातों के बावजूद भी हम आगे बढ़े हैं। हम ने फूड प्रोडक्शन भी आगे बढ़ानी है। जैसा कि पंडित मोहन लाल जी ने कहा कि फूड प्रोडक्शन बढ़ाने के लिये हम वह सब उपाये काम में लायेंगे जो इस के बढ़ाने में मददगार हैं। लेकिन यह भी हो सकता है कि पैदावार कम ही रहे और न बढ़ पाये क्योंकि बहुत सी बातें परमात्मा के हाथ में हैं। हमारा तो काम कोशिश है और हम डब्ल करने की कोशिश करेंगे।

हम ने एम्पलायमैन्ट के लिये बहुत काम किया है और इंडस्ट्रीज़ की तरफ भी बहुत ध्यान दिया है। अगर आप डिटेल जानना चाहें, तो हम वह भी सर्कुलेट कर सकते हैं। लेकिन बात यह है कि आप ओपन टु कनविक्शन हों। लेकिन जो आदमी यह कहता है कि तुम चाहे कुछ कहो मैं तो मान नहीं सकता तो ऐसे लोगों के लिये बात मनाना बहुत मुश्किल हो जाता है। वह तो ला इलाज हैं।

यहां पर शूगर की पालिसी के ऊपर कुछ क्रिटिसिज़्म हुआ। मैं उन दोस्तों को बताना चाहता हूं कि शूगर की पालिसी तमाम की ममाम गवर्नमैन्ट आफ इंडिया से निर्धारित होती है। वह हमें कहते हैं कि इतनी प्रोडक्शन हम ने करनी है, हम उसका अंदाज़ा लगाते हैं। और पैदावार बढ़ाने की कोशिश करते हैं। हम अपने कंज़म्पशन के लिये शूगर को पैदा नहीं करते बल्कि फारेन ऐक्सचेंज की ताकत को बढ़ाने के लिये शूगर को इस्तेमाल करते हैं। और हमारा फारेन ऐक्सचेंज तभी मज़बूत होगा जब हम फारेन एकस्पोर्ट को ज्यादा करें और इम्पोर्ट को कम करें। यही वजह है कि कंट्री शूगर ज्यादा से ज्यादा पैदा करना चाहता है क्योंकि शूगर की बाहर के देशों में बहुत मांग है। ऐसी सूरत में हमारे लिये लाज़मी हो जाता है कि हम कंज़म्पशन कंट्रोल करें।

ग्रौर भी कई शिकायतें की गईं ग्रौर ग्रालोचना की गई मगर मैं कहना चाहता हूं कि एक नेशनल कैरैक्टर होता है; जब वह सारे देश का नैशनल कैरैक्टर ठीक होता है तो फिर कुरप्शन के लिये गुंजाइश नहीं रहती क्योंकि हर ग्रादमी ग्रपनी ड्यूटी ठीक निभाता है। लेकिन जब तक नैशनल कैरैकटर नहीं बढ़ा तो गवर्नमेंट में भी ऐसे ग्रादमी ग्रा जाते हैं जो गड़बड़ी कर लेते हैं।

एक बात कही गई कि तमाम ग्रायुर्वेदिक टीचर्स तड़पते हैं कि उनकी ट्रेनिंग हुई है मगर उन्हें तनखाहें कम दी जाती हैं, मैं बताना चाहता हूं कि जिनको जितनी ट्रेनिंग है उनको उतनी तनखाह दी जाती है। उसमें किसी को एतराज़ नहीं होना चाहिये। फिर भी हम ने कुछ ग्रायुर्वेदिक टीचर्स की तनखाहें ग्रपग्रेड की हैं ग्रौर दूसरों की कुछ ग्रौर करने वाले हैं। इस लिये उन का शोर मचाना ग्रौर बार बार चिट्ठियां लिखना इस वक्त तक बेकार है जब तक हम कोई फैसला न[illegible] लेते। यही वजह है कि उनकी चिट्ठियों का जवाब नहीं दे सकते। जैसी जैसी [illegible] क्वालिफिकेशन होगी, उसके मुताबिक उन्हें ग्रेड मिलते जाएंगे।

कुछ डाक्टरों क[illegible] कमी के बारे में कहा गया। हम मानते हैं कि डाक्टरों की कमी है। सरदार साहिब की कांस्टीच्युऐंसी में दो शहरों में ग्रस्पताल हैं ग्रौर एक हैल्थ सैंटर है। उस हैल्थ सैंटर के लिये पंचायत के पास रुपया पड़ा हुग्रा है लेकिन किसी डाक्टर के लिये उन्होंने जगह नहीं बनाई इस लिए कोई डाक्टर वहां जाने के लिए तैयार नहीं है। एक्विपमैंट पूरा न हो लेकिन उस हैल्थ सैंटर में यूनेस्को वालों ने एक्विपमैंट दिया है। मैं इस के बारे में जानता हूं क्योंकि मैं उस जगह से हो ग्राया हूं। वैसे तो मैं गांवों में कम जाता हूं क्योंकि इस काबिल नहीं रहा लेकिन उस हैल्थ सैंटर को मैं ने देखा है। दूसरा हस्पताल जो है वह लोकल बोर्ड का है। सरकारी नहीं। उनकी इमारतें भी खस्ता हालत में हैं लेकिन डाक्टर वहां मौजूद है। एक गुड़गांव में मेटर्निटी हस्पताल है जो प्राइवेटली बनाया है, उस की बिल्डिंग भी बनी हुई है, एक्विपमैंट [illegible] रखा हुग्रा है लेकिन न कोई बीमार है न डाक्टर है। उस जगह पहले Family Planning Centre चलता था लेकिन वह भी लेडी डाक्टर के न जाने से बन्द है। हम [illegible] पिछले महीने डाक्टर्ज़ की पोस्टिंग्ज़ के 95 ग्रार्डर्ज़ पास किये थे लेकिन उन में से सिर्फ 8 ने ही ज्वायन किया है। जिन्हों ने नहीं किया ग्रगर हम उनके खिलाफ केसिज़ करते हैं तो फिर हर तरफ से ग्रावाज़ उठती है कि ऐसा क्यों किया गया। इस लिये डाक्टर्ज़ की कमी की वजह से यह चीज़ है। 1963 में हमें 450 डाक्टरों की जरूरत थी रूरल डिस्पैंसरीज़ ग्रौर हास्पिटल्ज़ के लिए लेकिन इस वक्त 1,232 डाक्टर्ज़ चाहियें क्योंकि Primary Health Centre खुल गए हैं ग्रौर हरेक हैल्थ सैन्टर में दो ग्रैजुएट डाक्टर्ज़ चाहिएं। इस के इलावा नर्सिज़ की ग्रौर कम्पाऊंडर्ज़ की भी कमी है जिस की वजह से कुछ जगहें स्टार्व करती हैं। मेरे पास मुझे कोई ताकत दिखाई नहीं देती जिस से कि मैं डाक्टर पैदा कर सकूं। मोबाईल डिस्पैंसरीज़ की बात कहीं गई मैं बताना चाहता हूं कि उन से कभी काम नहीं चल सकता, वह हर जगह पर जा कर दिवाई नहीं दे सकतीं। Primary Health Centre जहां खुलता है उस के साथ तीन सब सैन्टर्ज़ खुलते हैं। उन में Lady Health Visitors चाहिए जो कि नहीं है। इस लिए कमी रहती है। ग्रब तक 192 Primary Health Centres खुल चुके हैं, लोगों ने उनको रूरल डिस्पैंसरीज़ में खोल दिया है ग्रौर उन की ग्रलग बिल्डिंग्ज़ नहीं बनाई। । मैं ने ग्रपने डी० एच० एस० को भेजा था कि वह सब

[वित्त मन्त्री]

जगह जा कर देखें कि हमें किस किस चीज की ज़रूरत है ताकि हम उसे मुहैया करने की कोशिश करें और उस के लिए अगले बजट में प्रोवीज़न करें। उसने जो रिपोर्ट दी है उस के मुताबिक बिल्डिंग्ज़ को छोड़ कर मुझे 77 लाख रुपया चाहिये मजीद खर्चा करने के लिये। अब बतौर हैल्थ मिनिस्टर तो मैं कह सकता हूं कि दिया जाये लेकिन बतौर एफ० एम० जब मेरे पास वह केस आयेगा तो मैं ऐसा नहीं कह सकता, लेकिन फिर भी 8 लाख रुपया हमने फरवरी और मार्च में दवाइयों, एक्विपमैंट और स्टाफ के लिए खर्च किया है। इस तरीके से हम दवाइयों के काम को बढ़ाना चाहते हैं। फिर यहां पर कहा गया कि मैडिकल ऐजुकेशन पर जो खर्च होता है उस को कम कर दो। मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि अगर उन हस्पतालों का खर्चा निकाल दिया जाए जो ऐजुकेशनल इन्स्टीच्यूट के साथ चलते हैं तो बाकी का खर्चा सिर्फ 25 प्रतिशत होता है जो कि ज्यादा नहीं है। किसी तरह की फजूल खर्ची नहीं होती लेकिन दवाइयों की कीमत बढ़ गई है। जब मैं डाक्टरी करता था 20/25 साल पहले तब जो तीन चार खोराकें मैं देता था उस की कीमत तीन पैसा या एक आना की खुराक होती थी। बड़ी सीरियस बीमारियों में ज्यादा से ज्यादा चार आने रोज़ के खर्च होते थे लेकिन आज कल हरेक स्ट्रैप्टो पेंसिलीन का इंजैक्शन मांगता है जो कि एक रुपया 50 नये पैसे से कम नहीं आता। कुछ फैशन ऐसा हो गया है कि हर जगह वही दवाई दी जाती है, मिक्सचर कोई लेना पसंद नहीं करता।

इस के इलावा यहां पर कहा गया कि मुलाज़मों की तनखाहें बढ़ा दो, लेकिन जब हम तनखाहें बढ़ा देंगे तो फिर और चीज़ों के लिए रुपया कम हो जायेगा। तब आप कहेंगे कि उन कामों के लिये भी पैसा दो हमारे लिये तो दोनों तरह से मुश्किल है। यहां पर कहा गया कि Class IV employees के लिये सरकार ने कुछ नहीं किया। लेकिन सब जानते हैं कि हम ने उनकी pay with D. A. 70 रुपये कर दी है और जो स्वीपर्ज़ हैं उन की 85 रुपये कर दी है और हम देखेंगे कि 1964-65 में हम हरेक की पे 100 रुपये तक किस तरीके से बढ़ा सकते हैं। (तालियां) तरीका बड़ा आसान है और हो सकता है। वह यह है कि हम उन लोगों को घरों में कोई न कोई स्प्लीमेंट्री काम प्रोवाइड करें जिस में उन का वक्त बहुत कम खर्च हो और उनको इन्कम भी हो जाये। जहां तक Class III employees का ताल्लुक है उन की भी मांग आई है कि हमारा डी० ए० 25 प्रतिशत बढ़ा दिया जाये लेकिन हम ने उनके लिये Fair price shops खोल रखी हैं जहां से सस्ती चीज़ें मिल सकती हैं। इतना करने के बाद भी 25 प्रतिशत डी० ए० की मांग करते हैं। चंडीगढ़ में $7\frac{1}{2}$ प्रतिशत सी० ए० हम अब तक देते हैं; हिली एरियाज़ और महेंद्रगढ़ डिस्ट्रिक्ट में हम तनखाह का $12\frac{1}{2}$ प्रतिशत देते हैं। क्योंकि वह ऐसी जगहें हैं जहां पर कि लोग जाना पसंद नहीं करते। वहां कम से कम 10 रुपये और ज्यादा से ज्यादा 50 रुपये महीने के हिसाब से देंगे। जो उन इलाकों के रहने वाले होंगे और वहां काम करते होंगे उनको कम देंगे लेकिन जो बाहर के जिलों से आयेंगे उनको $12\frac{1}{2}$ फीसदी मिलेगा। महेंद्रगढ़ में हम ने 10 फी सदी देने का वायदा किया है। ग्रेड्ज़ भी हम वक्तन फवक्तन एग्ज़ामिन करते रहते हैं और जहां भी हो सकता है देते हैं और देने के लिये तैयार रहते हैं। अब छोटे पैन्शनर्ज़ की तरफ से मांग आई है

कि उनका भी महंगाई अलाऊंस बढ़ाया जाये । वह बात भी ज़ेरे गौर है । इन बातों में देर ज़रूर लगती है क्योंकि रुपया ढूंढना पड़ता है और फिर आप लोगों की नज़र के नीचे से निकालना पड़ता है । आप कहते तो हैं कि सब के लिये निकाल दो लेकिन जब खर्च करते हैं तो कहते हैं कि ज्यादा खर्च क्यों कर दिया । तो यह कुछ हम सरकारी कर्मचारियों के लिए कर पाए हैं ।

एक बात पर एतराज़ हुआ था कि 307 करोड़ रुपये का हमारे उपर डैट यानी कर्ज़ है वह हम कहां से और कैसे दे पायेंगे । वह कर्ज़ कैसे बना ? इस में से 177 करोड़ रुपया तो सिर्फ भाखड़ा का है । इस के अलावा, हरीके का है, पांग डैम का है और दूसरी चीज़ों का है जो कि प्रोडक्टिव कर्ज़ है, नुक्सान वाला नहीं है । इस का सूद हम अपने रेवेन्यू से देते हैं । यह जो रुपया भाखड़ा पर खर्च हुआ है इस से पंजाब का नाम सारी दुनिया में मशहूर हुआ है और तमाम दुनियां भर के लोग उसे देखने आते हैं । तो यह जो कर्ज़ है वह हम ज़रूर वापिस देंगे । हम ने इस का सिंकिंग फंड शुरू कर दिया है ताकि यकदम पैसा न देना पड़े और आहिस्ता २ जमा करके पैसा वापस दे दें । हम यह रुपया रैवेन्यू से देते हैं, कमाते हैं और कमा कर देते हैं, खा नहीं रहे हैं । इसी तरह कर्ज़ों का करते हैं । अगर हम कर्ज लेते हैं तो कर्ज़ देते भी हैं । हम ने लोगों को भी कर्ज़ दिए हैं तकावी दिये हैं और बहुत सारे कर्ज़े दिये हैं । तो यही नहीं है कि कर्ज़ लेते हैं, देते भी हैं । हमें कोई लौस नहीं होता है । हम ने कारखानेदारों को भी इन्वाइट किया है कि वह आएं और इन्डस्ट्रीज़ लगाएं । हम उनको ज़मीन भी देंगे, बिजली की भी रियायत देंगे और उसके साथ अगर ज़रूरत पड़ती है तो रुपये से भी मदद करते हैं । इसके लिए फाइनैंशल कार्पोरेशन खोली हुई है जो सारी मदद करती है । अब तक वह 45 फीसदी के हिसाब से देते थे और अब ज्यादा कर दिया है और हमारे साथ बात करके जहां तक किया है कि कैपीटल के 75 फीसदी तक कर्ज़ दे देंगे । उसकी हम गारंटी भी देते हैं और जो प्रापर्टी होती है वह उनके और हमारे नाम ज्वायंट हो जाती है । यह मदद ऐसे ही नहीं दे देते हैं, कम्पनी की सारी हालत देखकर कि कैसी है तो मदद देते हैं । वैसे तो मुल्क की तरक्की के लिए अगर ऐसी बातों में रिस्क भी लेना पड़े तो लेना चाहिये लेकिन हम गवर्नमैन्ट पर रिस्क नहीं लेते हैं, सब चीज़ें प्रोवाइड करके कर्ज़ देते हैं । कामरेड राम प्यारा जी ने कुछ बातें यहां कहीं और एक किताब निकाल कर कुछ चीज़ें बताईं और मुझ से जवाब मांगा । मैं उनको एक्सप्लेन नहीं कर सका क्योंकि फिनांस सैक्रेटरी साहिब नहीं थे और मैं उन से पूछ नहीं सका । वैसे मैं ने महकमा से पूछा था और उन्हों ने वह किताब ले ली थी मुझ से । गारंटी हम तब देते हैं जब हम प्रापर्टी मार्गेज़ कर लेते हैं, फिर और कुछ लेने की हमें ज़रूरत नहीं पड़ती है । खास २ हालात में एक फीसदी लेते हैं और बहुत से हालात में नहीं लेते हैं और कम्पनी की सारी हालत को देख कर देते हैं । यह बात नहीं कि दोस्तों को दे देते हैं और देने से पहले जब तक फिनांस डिपार्टमैंट की तसल्ली न हो जाये रुपया नहीं दिया जा सकता । वैसे तो कसमें खाने वाले पर यकीन कम किया जाता है लेकिन मैं कसम खा कर ही कह देता हूं कि मैं सब का दोस्त हूं किसी का दुशमन नहीं हूं । जिस आदमी को ज़रूरत हो आए, मैं यहां तक उसकी गवर्नमैंन्ट के तौर पर मदद कर सकता हूं वहां तक मैं सिफारिश करने के लिये तैयार हूं (प्रशंसा) अब चूंकि वक्त ज्यादा हो गया है मैं और ज्यादा लम्बा नहीं करना चाहता और अपनी बात खत्म करता हूं ।

[वित्त मंत्री]

एक बात मैं आखिर में ज़रूर कह देना चाहता हूँ कि मैं आप लोगों से दरखास्त करूंगा कि हर चीज़ को और कम से कम बजट को इस नजरिये से न देखें कि चूंकि अपोज़ीशन में हैं इस लिए हर चीज को अपोज़ ज़रूर करना है। इस तरह से बजट को न देखें। गवर्नमेंट में सब शामिल हैं और हमारी गवर्नमेन्ट का ढांचा ऐसा है कि उसका हैड गवर्नर है और उसके नीचे एग्ज़ैक्टिव साइड में मिनिस्टरी आती है और असैम्बली भी साथ आती है। तो हर मैम्बर, चाहे वह किसी भी साईड का है, इस गर्वनमैन्ट में शामिल है। हर एक मैम्बर की उसी तरह ज़िम्मेदारी है जिस तरह मिनिस्टर की है। महज़ यह कह देने से कि वह आपोजीशन का है उस की ज़िम्मेदारी हट नहीं जाती है। इस लिये आपको अपनी जिम्मेदारी अच्छी तरह निभानी चाहिए। यह नसीहत मैं आपको दे सकता हूं, इस का मुझे हक है क्योंकि मैं यहां आप सब में उमर में बड़ा हूं। मैं दरखास्त करूंगा कि पुराना सेवक होने के तौर पर मेरी इतनी राय ज़रूर मान लीजिए। आपोजीशन ज़रूर करें लेकिन स्पोर्टस्मैन स्पिरिट से करें, इसी में देश की भलाई है।

उपाध्यक्षा : सदन कल 9 बजे सुबह मीट करेगा। (The House will meet tomorrow at 9.00 A.M.)

(The Sabha then adjourned till 9-00 A. M. on Wednesday the 11th March, 1964.)

58 P.V.S.—17 —11—64, C.,P. & S., Pb., Chandigarh.

APPENDIX

TO

Punjab Vidhan Sabha Debates Vol. I—No. 14 Dated the 10th March, 1964

EMPLOYEES BELONGING TO SCHEDULED CASTES AND BACKWARD CLASSES IN THE OFFICE OF THE DIRECTOR WELFARE OF SCHEDULED CASTES AND BACKWARD CLASSES (INCLUDING DISTRICT OFFICES)

1356 Sardar Ajaib Singh Sandhu : Will the Minister for Local Government and Welfare be pleased to state the number, names and dates of appointment of the employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes working at present in Class I, II, III, and IV posts separately in the office of the Director, Welfare of Scheduled Castes and Backward Classes (Including Distt. Offices) together with their percentage in each category and the percentage of posts reserved for them in each category ?

Sardar Gurbanta Singh : The information, which is given in Annexure 'A', is laid on the table of the House.

ANNEXURE 'A'

Class	Total No. of Posts	No. of posts filled by members of Scheduled Castes etc.		Names	Date of apointment	Percentage	Fixed	Percentage achieved
I	Nil	Nil		Nil	Nil	Nil		Nil
II	2	1		Shri Nirmal Singh	30-6-54	22%		50%
III	(1) District		1	Shri Kartar Singh	14-2-50	50%		61%
	Welfare Officers		2	Shri Avtar Singh	10-9-58			
	18	11	3	Shri Mohan Singh	3-3-59			
			4	Shri Kariar Singh Kaler	15-1-60			
			5	Shri Naranjan Singh	8-9-58			
			6	Shri Rattan Singh	12-7-52			
			7	Shri Ram Lal	1-8-61			
			8	Shri Manphool Singh	10-9-62			
			9	Shri Sohan Singh	3-3-60			
			10	Shri Hazara Singh	24-5-63			
			11	Shri Mohinder Singh	17-6-63			
	(2) Clerical		1	Shri Asa Singh	18-7-50			
			2	Shri Harnam Singh	18-3-50			
	37	20	3	Shri Bhajan Singh	17-7-50			
			4	Shri Barkat Ram	20-8-56			
			5	Shri Manmohan Chopra	23-9-58			
			6	Shri Dwarka Dass	20-3-62			
			7	Shri Prem Parkash	20-3-62			
			8	Shri Babu Ram	13-6-63			
			9	Shri Hari Singh Dhamot	1-3-50			
			10	Shri Darshan Kumar	14-3-58			
			11	Shri Hari Singh Kaler	15-1-55			
			12	Shri Krishan Dev	13-3-51			

			13	Shri Om Parkash	9-1-59		
			14	Shri Hori Lal	18-12-54		
			15	Shri Ajit Singh	17-3-58		
			16	Shri Makhan Lal	5-8-55		
			17	Shri Achhar Singh	29-2-56		
			18	Shri Maroo Singh	19-4-55		
			19	Shri Gurcharan Singh	25-4-55		
			20	Shri Puran Singh	25-10-56		
(3) Non-Clerical	6	1	1	Shri Bilu Singh	15-1-64	22%	17%
			1	Shri Kaka Singh	15-1-64		
IV	26	21	2	Shri Dharam Singh	20-4-50	22%	81%
			3	Shri Banta Singh	4-4-50		
			4	Shri Sham Singh	28-5-50		
			5	Shri Bhagat Singh	25-5-50		
			6	Shri Nihal Singh	23-4-50		
			7	Shri Amar Singh	9-2-62		
			8	Shri Ram Kishan	14-10-53		
			9	Shri Amar Singh	18-4-50		
			10	Shri Amar Singh	13-4-50		
			11	Shri Kumer Singh	31-8-59		
			12	Shri Ramji Dass	24-3-59		
			13	Shri Bachan Singh	5-4-50		
			14	Shri Nand Lal	18-4-50		
			15	Shri Gobindu Ram	2-10-50		
			16	Shri Santa Singh	24-3-50		
			17	Shri Santa Singh	1-1-55		
			18	Shri Tek Singh	15-9-50		
			19	Shri Mast Ram	8-4-63		
			20	Shri Rattan Singh	16-5-50		
			21	Shmt. Bachni	16-12-57		

58 PVS—386—17-11-64—C., P. and S., Pb. Chandigarh.

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES

11th March, 1964

Vol. I—No. 15

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Punjab Vidhan Sabha Secretariat, Chandigarh

Price: Rs. 4.60

ERRATA

TO

Punjab Vidhan Sabha Debates, Vol. I, No. 15, dated the 11th March, 1964

Read	*For*	*Page*	*Line*
Delete the word 'ਕੀ' before the word 'ਉਨ੍ਹਾਂ'		(15) 3	18
ਦੀ	ਦੀਆਂ	(15) 4	13
ਰੀਜ਼ਨਜ਼	ਰੀਜ਼ੰਸ	(15) 13	7 from below
maintain	tmaintain	(15) 14	7
not	no	(15) 14	8
ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ	ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟੀ	(15) 15	4
Delete the word 'सकती' after the word 'जा'		(15) 15	16
Delete the word 'simultaneously' before the word 'supplementary'		(15) 15	25
उपाध्यक्षा	उपाध्यक्ष	(15) 15, 16	9 from below 7
ਸਾਹਿਬਾ	ਸਾਹਿਬ	(15) 25	9
OFFICES	OFFICERS	(15) 26	14
No. 966	No. 182	(15) 27	11 from below
ਡਿਪਟੀ	ਡਿਪਟ	(15) 30	14 from below
ਫ਼ੈਸਿਲਾ	ਫੈਸਿਲਾ	(15) 30	13 from below
Delete 'to' before the word 'into'		(15) 30	10 from below
results	resultss	(15) 31	15
अब	जब	(15) 32	6 from below
Members	Member's	(15) 33	12
to read	to a read	(15) 33	16
ढंग	ठंग	(15) 39	26
टारगैटस	टारगैट्स	(15) 39	30

Read	For	Page	Line
वह	वस	(15) 40	24
उन	उसे	(15) 46	6 from below
करते	करत	(15) 46	4 from below
करते	कही	(15) 47	3
पंचायतों को ट्रांस्फर हो	पंजायतों को ट्रांस्फर में न हो	(15) 47	15
भी कुछ	भी जो कुछ	(15) 48	17
डिप्टी स्पीकर	डिप ी स्पीकर	(15) 48	7 from below
कि विलेजिज़ के	विलेजिज़ कि के	(15) 49	17
गाड़ी	गड़ी	(15) 49	31
यह गया	यह कहा गया	(15) 51	14
जाती है और	जती और	(15) 51	23
(*Interruptions*)	(*Intreruptions*)	(15) 55	21
ਕੀਤਾ ਹੈ ?	ਕੀਤਾ ? ਹੈ	(15) 55	23
ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀ	ਮੁਕੱਰਰ ਹੈ ਕੀਤੀ	(15) 56	3
wind	wihd	(15) 56	Last
Read the word 'ਜੋ' after the word 'ਉਹ'		(15) 57	15
Delete the word 'ਅਤੇ' before the word 'ਉਨ੍ਹਾਂ'		(15) 57	16
ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ	ਗਿਆਨੀ ਜ਼ਲ ਸਿੰਘ	(15) 57	4 from below
		(15) 56	3 from below
ਵਾਲਿਆਂ	ਵਲਿਆਂ	(15) 61	1
ਜੋ ਕੁਝ ਥੋੜ੍ਹਾ	ਜੋ ਕੁਝ ਥੜ੍ਹਾ	(15) 63	8 from below
ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ	ਕਾਮਰੇਡ ਸਪੀਕਰ	(15) 65	21
ने		(15) 67	33
ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ	ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ	(15) 69	12
ਸਪੀਕਰ	ਸਪੀ ਰ	(15) 69	14
ਕੁਝ	ਕੁਝਾ	(15) 71	7 from below
ਉਸ ਵਿਚ	ਉਸ	(15) 72	3
उस	यस	(15) 76	9
की भी मदद करने	के लिए भी करने	(15) 76	19

PUNJAB VIDHAN SABHA

Wednesday, the 11th March, 1964

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector 1, Chandigarh at 9.00 a. m. of the Clock.

ABSENCE OF THE SPEAKER

Secretary : I have to inform the House that Mr. Speaker is unavoidably absent. The Deputy Speaker will, therefore, take the Chair.

(*At this stage Deputy Speaker occupied the Chair.*)

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

Deputy Speaker : We will start with supplementaries to* Question No. 4729.

SUPPLEMENTARIES TO STARRED QUESTION NO. 4519

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਸਟੀਲ ਕੋਟੇ ਦੀ ਲਿਸਟ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕੀ ਇਸ ਵਿਚ ਉਹ ਲੋਕ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਕੰਮ ਦਾ ਪੇਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : (ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ) ਇਹ ਗਲ ਮੇਰੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਹੁਣੇ ਆਈ ਹੈ। ਕੇਸ ਨੂੰ ਐਗਜ਼ਾਮਿਨ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਐਕਸ਼ਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਗੋਬਿੰਦਗੜ੍ਹ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਜਿਸ ਦਾ ਲਿਸਟ ਵਿਚ 30ਵਾਂ ਨੰਬਰ ਹੈ ਮਾਸਟਰ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਪਿਛਲੀ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਵਲੋਂ ਹਾਰੇ ਹਨ? ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਟੀਲ ਦਾ ਕੋਟਾ ਜਿਹੜਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਉਹ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਦੇ ਨਾਲਿਜ ਵਿਚ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਹੁਣੇ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਨੋਟਿਸ ਦੇਵੋ, ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਦਸਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

Comrade Ram Chandra : On a point of Order, Madam. According to the notice circulated,—

"Questions on Wednesday, the 11th March, 1964, will begin with Supplementaries to Starred Question No. 4729....—"

Whereas now supplementaries to Question No. 4519 are being asked.

NOTE—Supplementaries to starred Question No. 4519 were put inadvertantly by the hon'ble Member. For Starred Question No. 4519 and reply and further Supplementaries their to please see pages (15) 2 & (15) 3 of this Debate.

Deputy Speaker : On which question the hon'ble Member is putting supplementaries ?

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਕਲ ਜਦੋਂ ਕਵੈਸਚਨ ਆਵਰ ਖਤਮ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਸਪਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸਟਾਰਟ ਹੋਣਗੇ ।

Deputy Speaker : On which question ?

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਵਾਲ ਉਤੇ ਸਪਲੀਮੈਂਟਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

Deputy Speaker : When I did not call the question No. 4519, why did you start putting supplementaries on it ?

(No one rose to ask supplementaries to question No. 4729.)

PERMITS FOR STEEL QUOTA ISSUED IN TEHSIL MOGA, DISTRICT FEROZEPUR DURING 1963.

*4519. **Sardar Gurcharan Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state the names of persons in Tehsil Moga, district Ferozepur to whom permits for steel quota were issued during the year 1963 ?

Sardar Partap Singh Kairon: A list is placed on the table of the House.

List of persons in Tehsil Moga District Ferozepur to whom permits for steel quota were issued during the year 1963.

Serial No.	Name of the quota-holders.
1	2
1.	M/s Balraj Iron and Steel Works, Moga.
2.	M/s Krishna Toka Works, Moga.
3.	M/s Hari Ram Amar Nath, Moga.
4.	M/s Daulat Ram-Prem Kumar, Moga.
5.	M/s Gopi Ram-Prem Kumar, Moga.
6.	M/s Babu Ram and Sons, Moga.
7.	M/s Kirpa Ram-Raja Ram, Moga.
8.	M/s Bhupindra Industries, Moga.
9.	M/s Punjab Cycle Corporation, Moga.
10.	M/s Madan Gopal-Amrit Lal, Moga.
11.	M/s Malwa Radio Service, Moga.
12.	M/s Bharat Engineering Works, Moga.
13.	M/s Mohan Singh-Mohinder Singh, Moga.
14.	M/s Surjit Singh-Hari Singh, Moga.
15.	M/s Labh Singh-Gurcharan Singh, Moga.
16.	M/s Ram Lal-Harbans Lal, Moga.
17.	M/s Rikhi Ram-Mohan Lal, Moga.

1	2
18.	M/s Sajjan Singh, Village Jitwala, Moga.
19.	M/s Malwa Engineering Works, Moga.
20.	M/s Vishwakarma Engineering Works, Moga.
21.	M/s Ram Lal-Hans Raj, Moga.
22.	M/s Jai Bajrang Nail Factory, Moga.
23.	M/s Ram Partap-Hans Raj, Baghapurana.
24.	M/s Arjan Singh-Teja Singh, Village Nihal Singh Wala.
25.	M/s Bakhshish Iron Works, Baghapurana.
26.	M/s Ram Kishan-Satya Pal, Village Kot-Ise-Khan.
27.	M/s Ramji Dass-Surinder Kumar, Moga.
28.	M/s Bhagwan Singh and Sons, Moga.
29	M/s Prem Singh Khem Singh, Moga.
30.	M/s Punjab Engineering Works, Basti Gobindgarh, Moga.
31.	M/s Gurdial Singh and Sons, Rehat Makers, Baghapurana.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਲਤ ਸਟੀਲ ਦੇ ਕੋਟੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਗਰ ਧਿਆਨ ਦਿਲਾਓ ਤਾਂ ਐਗਜ਼ਾਮਿਨ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਐਕਸ਼ਨ ਲਵਾਂਗੇ। ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਨਹੀਂ ਹੈ—ਕੋਟਾ ਲੈ ਕੇ ਵੇਚ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਕੀ ਐਕਸ਼ਨ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਬਾਰੇ ਦੋ ਐਕਸ਼ਨ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਕ ਤਾਂ ਉਸ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਕੋਟਾ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਜਿਸ ਨੇ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕੇਸ ਰਿਕਮੈਂਡ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਬਰਖਲਾਫ ਐਕਸ਼ਨ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

Chaudhri Darshan Singh : May I know whether before the allotment of this quota, reports were called for ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਬਾਰੇ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦਾ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਉਸ ਉਤੇ ਜਾਂਚ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

[*Comrade Babu Singh Master rose to Speak*]

Deputy Speaker : Next question please.

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਸਪਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸਵਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ———।

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਆਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ, ਮੈਡਮ। ਆਪ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲੋਂ ਦੂਰਬੀਨ ਪਰੋਵਾਈਡ ਕਰਾ ਲਉ ਤਾਕਿ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖ ਸਕੋ।

उपाध्यक्षा : क्या आप मेरी बीनाई कम समझते हैं ? It is a reflection on the Chair. Kindly withdraw these words. क्या ऐसी बातें हाउस में करनी चाहिए ?

(Do you think that my eye-sight is impaired. It is a reflection on the Chair. Kindly withdraw these words. Is it proper to make such remarks in the House ?)

ਕਾਮਰੇਡ ਮਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਅੱਛਾ ਜੀ ਮੈਂ ਦੂਰਬੀਨ ਵਾਲੇ ਰੀਮਾਰਕਸ ਵਾਪਸ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ।

MACHINES FOR MAKING CHAPATIS

*4555. **Chaudhri Hardwari Lal** (Put by Chaudhri Darshan Singh) : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the Government has secured or proposes to secure from abroad machines for making Chapatis;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, the terms on which Government proposes to distribute these machines in the matter ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) No.

(b) Does not arise.

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਕੀ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਦਸਣ ਦੀਆਂ ਖੇਚਲ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਪਰੈਸ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਰੋਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਖਰੀਦ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀਆਂ ਮਿਲਿਆ ਕਰਨਗੀਆਂ ਕੀ ਇਹ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਗਲਤ ਹੈ ਜਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੇਰੀ ਸਪੀਚ ਹੋਰ ਸੀ, ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀ ਮੇਹਰਬਾਨੀ ਹੋ.ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਲਤ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ।

INDUSTRIAL ENTERPRISES PARTICIPATING IN INDUSTRIAL EXHIBITION OF INDIA HELD AT MOSCOW.

*4870. **Comrade Didar Singh** : Will the Chief Minister be pleased to state the number and names of the Industrial Enterprises from Punjab which participated in the Industrial Exhibition of Indian goods held in Moscow recently ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement is laid on the Table of the House.

Statement

Serial No.	Name and address of the firm.
1	2
1.	M/s Swastik Metal Works, Jagadhri (District Ambala)
2.	M/s Shibu Metal Works, Jagadhri (District Ambala).
3.	M/s Jawahar Metal Works, Court Road, Jagadhri (District Ambala).
4.	M/s Everest Plastic and Chemical Works, Railway Road, Yamuna Nagar (District Ambala).
5.	M/s Oriental Science Appratus Workshop, Ambala Cantt.
6.	M/s Standard Sheet Metal Works, Ambala Cantt.

1	2
7.	M/s Instruments and Chemicals, Model Town, Ambala City.
8.	M/s Allied Trading Co. Ambala City.
9.	M/s National Engineering Co. Ambala City.
10.	M/s Krishna Foundry and Engineering Works, Ambala City.
11.	M/s Metres and Instruments (Private) Limited, 143, Industrial Area, Chandigarh.
12.	M/s Pearl Mechanical Industries, Ludhiana.
13.	M/s R. K. Machine Tools, Ludhiana.
14.	M/s Avon Cycle Works (Private) Limited, Ludhiana.
15.	M/s Hero Cycle Industries, Ludhiana.
16.	M/s Ludhiana Cycle Manufacturing Association, Ludhiana.
17.	M/s Amritsar Rayon and Silk Mills (Private) Limited, Amritsar.
18.	M/s Indo Asian Traders (Private) Limited, Jullundur.
19.	M/s Pioneer Sports Works (Private) Limited, Jullundur.
20.	M/s Ganga Singh and Sons, G. T. Road, Jullundur City.
21.	M/s Beegee Corporation (Private) Limited, Patiala.
22.	M/s Basal Tool Co. 23—Factory Area, Patiala.
23.	M/s Marketing Officer-cum-Manager, Punjab Government, Emporia, Chandigarh.
24.	M/s Jainko Industries, Spatu Road, Ambala City.
25.	M/s Gokal Metal Industries, Tehsil Road, Jagadhri (District Ambala).
26.	M/s India Works, G. T. Road, Jullundur City.
27.	M/s Roadmaster Industries (I) (Private) Limited, Industrial Area, Rajpura (Patiala).
28.	M/s P. & S. Corporation, Gurgaon.
29.	M/s Karan Rural Industries, Snahwal District Ludhiana.
30.	M/s National Instruments Corporation, Ambala Cantt.
31.	M/s Speedway Surgical Co., Pindi Street, Ludhiana.
32.	M/s Parkash Metal Workshop, Jagadhri (District Ambala).
33.	M/s Hargolal and Sons, Hargolal Building, Ambala Cantt.
34.	M/s Metal Products of India, 145, Industrial Area, Chandigarh.

REHABILITATION OF UPROOTED GOLDSMITHS ETC.

*4716. **Comrade Ram Kishan :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the extent of progress, if any, so far made in regard to the rehabilitation of uprooted goldsmiths and other connected artisans, in the State;

(b) the details of the latest instructions, if any, received from the Union Government for helping the said uprooted goldsmiths and the manner in which these are being implemented ?

Sardar Partap Singh Kairon : The reply is laid on the Table of the House.

(a) The displaced goldsmiths have been permitted to resume their old profession under certain conditions. Last date for filing applications

[Chief Minister]

by the self-employed goldsmiths for grant of licenses/certificates has been extended upto the 29th February, 1964. Rehabilitation loans for starting petty business or trade have been given to 74 displaced goldsmiths. The terms and conditions for grant of loans have recently been relaxed to accommodate the affected goldsmiths.

Relaxations have been made for admission to Industrial Training Institutes for the children of goldsmiths and the Goldsmiths themselves, as under:—

(i) Age for admission has been relaxed in favour of goldsmiths.

(ii) The qualifications can also be relaxed in exceptional cases where Matriculation is not the minimum standard.

(iii) 50 per cent seats were reserved for recruitment as apprentices in watch-making trade.

The goldsmiths and their children are being encouraged to take up technical profession.

(b) Latest instructions received from the Government of India provide for (i) grant of educational facilities to the children of goldsmiths subject to 'Means' test (ii) technical training facilities (iii) giving priority to goldsmiths in the matter of employment (iv) grant of land for cultivation and (v) grant of loans for other productive purposes.

(i) It is proposed to give educational facilities such as free text books stipends/scholarships to children/dependents of goldsmiths, whose income is less than Rs 100 per month from the next academic session.

(ii) As at (a) (i) to (iii) above.

(iii) The question of relaxing the age and qualifications in the matter of employment in Government, Semi-Government/organisations is under consideration.

(iv) No Government land is available for allotment to displaced goldsmiths for cultivation.

(v) Conditions for grant of loans have been relaxed in accordance with Government of India instructions.

Comrade Ram Kishan : Will the honourable Chief Minister be pleased to state the amount that was received from the Centre for this purpose and the amount out of that, which has been utilized ?

Chief Minister : I do not know the amount actually utilized. But I recollect from memory that a sum of about Rs 10 lakhs was received from the Central Government for this purpose.

Comrade Ram Kishan : How much of it has since been utilized ?

Chief Minister : I cannot say it off hand.

Comrade Ram Kishan : Will the Chief Minister be pleased to state if he had received any complaints from the uprooted goldsmiths that the instructions issued by the Government are not being implemented by the district authorities concerned ?

Chief Minister : I do not recollect that from memory.

Comrade Ram Kishan : Will the Chief Minister kindly issue instructions that the Government Orders are fully implemented ?

Chief Minister : Definitely. But I think instructions have already been issued in this regard.

श्री बलराम जी दास टंडन : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब बताने की कृपा करेंगे कि स्वर्णकारों को बसाने के लिए पंजाब सरकार कौन कौन से स्टैप्स ले रही है।

मुख्य मन्त्री : हम इस बारे में हिदायात देते हैं, अखबारों में खबरें जाती हैं और रेडियो पर भी कहा जाता है।

श्री बलरामजी दास टंडन : मैं ने चीफ मिनिस्टर साहिब से यह पूछा था कि उखड़े हुए स्वर्णकारों को फिर से बसाने के लिए सरकार ने क्या स्टैप्स लिये हैं। मैं न अखबारों की खबरों के लिये और रेडियो के लिये नहीं पूछा। जो इमदाद सैंटर की तरफ से दी गई है उस को यूटिलाईज़ करने के लिये क्या स्टैप्स लिये गए हैं?

मुख्य मन्त्री : मैं ने इस सिलसिले में जवाब दे दिया है। वह मेज़ पर पड़ा है।

Comrade Ram Kishan : Will the Chief Minister be pleased to state the action, if any, taken by the State Government with regard to the supply of material to the goldsmiths for the manufacture of 14 carat gold ornaments ?

Chief Minister : Really I do not know about it. I think this is the concern of the Central Government to supply this material or to take any action in this regard.

Deputy Speaker : Question No. 4445 has been withdrawn.

CONSTRUCTION OF GRAIN MARKET AT BANUR DISTRICT PATIALA

*4764. **Sardar Prem Singh 'Prem'** (Put by Comrade Ram Kishan) : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the construction of a Grain Market at Banur in tehsil Rajpura, district Patiala was sanctioned by the Government of the erstwhile Pepsu State;

(b) whether it is a fact that the Punjab Government after the integration again sanctioned the construction of the said grain market, if so, the steps, so far taken by the Government in this behalf ?

Sardar Gurbanta Singh : (Local Government and Welfare Minister) : **(a)** Yes.

[Local Govt, and Welfare Minister.]

(b) Government have not yet finally sanctioned the establishment of a mandi at Banur.

Comrade Shamsher Singh Josh : May I know whether the decision of the erstwhile Pepsu Government about the construction of a Grain Market at Banur was binding upon the Punjab Government ? What are the reasons for not constructing that Grain Market ?

मंत्री : पैप्सू गवर्नमैंट ने मंडी कायम करने के लिए डिसीज़न किया था और प्लाट बेचने का यत्न किया। प्लाट न बिकने के कारण उन्हों ने उस की इंम्पली-मैंटेशन नहीं की। अब चूंकि फिर रीप्रेजेंटेशन किये गए हैं इस लिए दोबारा कायम करना चाहते हैं। नकशा टाउन प्लैनर के पास है जब एप्रूव हो जाएगा तो फाईनल सैंक्शन दे दी जाएगी।

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਕੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਪਲਾਟ ਨਹੀਂ ਨੀਲਾਮ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਸਕੀਮ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੀ ਹੈ।

ਮੰਤਰੀ : ਨਹੀਂ, ਜੀ।

Deputy Speaker : Extension has been asked for Starred Question No. 3715.

ELECTIONS TO PANCHAYATS

*4383. **Shri Rup Singh Phul :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the total number of Panchayats in respect of which elections have recently been held in the State along with the number of Panches elected.

(b) the number of Panchayats in respect of which elections could not be held together with the reasons therefor;

(c) the total amount spent by the Government on the said elections?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) 13,309 and 64,186 respectively.

(b) 143. In 41 Panchayats due to breach of law and order or for technical reasons and in the remaining Panchayats due to the fact that they had not completed their term of office of three years.

(c) Rs 2,51,646.09 upto February 10th, 1964.

श्री रूप सिंह फूल : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब फरमाएंगे कि जिन पंचायतों के इलैकशन मुल्तवी हो गए थे उन के दोबारा चुनाव कब तक होंगे ?

मुख्य मन्त्री : मैं औफ हैंड तो नहीं बता सकता। लेकिन इतना कह सकता हूँ कि एक नया बिल आने वाला है इस के द्वारा जो इलैक्शन बाद में होने हैं उन को भी नए सिरे

से करवाना चाहते हैं। अगर हाउस ने उस बिल को पास कर दिया तो यह और वह इकट्ठे कर देंगे ताकि वक्त पर समितियों में हिस्सा ले सकें। अगर नहीं किया गया तो फौरन ही बाद में करवा देंगे।

श्री फतेह चन्द विज : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब फरमाएंगे कि जो पंचायतें पिछले टैन्यूर में कायम नहीं हुई थीं और अब तक भी नहीं बनीं क्या गवर्नमेंट का इरादा है कि इस कानून के बनने से पहले पहले कायम हो जाएं ?

मुख्य मन्त्री : मेरी इतलाह तो ऐसी नहीं है कि किसी जगह पर पंचायत नहीं बनी थीं।

कामरेड शमशेर सिंघ जोश : ਕੀ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਬਰੀਚ ਆਫ ਲਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਰੋਕ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਉਹ ਕਦੋਂ ਤਕ ਕਰਵਾ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਜਲਦੀ ਹੋ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਔਫ ਹੈਂਡ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ।

Chaudhri Darshan Singh ; Is the Chief Minister aware of the fact that no Panchayat consists of less than five Members ? If so, does he know that number of Panches elected for the Panchayats stated by him does not tally with that ratio ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਹਿਸਾਬ ਤੋਂ ਤਾਂ ਵਾਕਫ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਕਿਥੇ ਹੈ ?

OFFICE OF BLOCK SAMITI, ADAMPUR

*4258. **Sardar Darshan Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state whether it is a fact that the office of the Block Samiti, Adampur is located in the house of the Chairman of the Samiti, if so, the name of the authority under whose orders this has been done and the amount of rent per month, if any, being paid therefor by the Samiti.

Sardar Partap Singh Kairon : No. The question of answering the remaining portion, therefore, does not arise.

Chaudhri Darshan Singh : May I know where this office is now located ?

मुख्य मन्त्री : बिल्डिंग किराये पर ले कर उस में दफतर बनाया हुआ है। उस के घर में नहीं है।

Chaudhri Darshan Singh : Does the building where this office is located belong to the Chairman of that Block Samiti ?

मुख्य मन्त्री : Yes, it does जिस जगह पर सरकारी इमारत नहीं है वहां किराये पर ले कर दफतर बना लेते हैं। घर में नहीं बनाते।

चौधरी दर्शन सिंह : सवाल यह है कि ब्लाक समिति का जो आफिस है उसी ब्लाक समिति के चेयरमैन की अपनी बिल्डिंग में है। यह मेरा सवाल है।

मुख्य मन्त्री : जिस जगह पर इमारत न हो तो वहां जगह किराये पर लेते हैं। लेकिन उस को घर नहीं कहा जाता। अगर किराया अदा न किया जाए तो घर नहीं बनता, जब तक असली घर ना हो।

चौधरी दर्शन सिंह : क्या उस बिल्डिंग को किराये पर लेने के लिए किसी ने आर्डर किया ? Is there any resolution from the Samiti or from some other higher authority ?

मुख्य मन्त्री : नोटिस दे दो दरियाफत कर के बता दूंगा।

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਕੀ ਇਸ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਕਿਰਾਏ ਉਪਰ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੀ ਸੈਂਕਸ਼ਨ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਆਇਆ ਸੈਂਕਸ਼ਨ ਲੈਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੇ ਖ਼ਿਆਲ ਵਿਚ ਸੰਮਿਤੀ ਲੈਂਦੀ ਹੋਵੇਗੀ।

CO-OPERATIVE SOCIETIES IN HOSHIARPUR DISTRICT

*4794. **Principal Rala Ram :** Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) the total number of Co-operative Societies in Hoshiarpur District at present ;

(b) whether Government have recently detected any bogus Societies in the said district, if so, their number ;

(c) the total number of Co-operative Societies that failed in Hoshiarpur District during the year 1962-63 and the main reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) (b) (c) Statement containing the requisite information is as follows.

Statement

(a) The total number of Co-operative Societies in Hoshiarpur District at present (on 30-12-63)	(b) Whether Government have recently detected any bogus societies in the said District, if so, their number	(C) (i) The total number of Co-operative Societies that failed in Hoshiarpur District during the year 1962-63	(C) (ii) Main Reasons therefor
2,959	Yes, 54	284	(i) Party faction and lack of interest by members in societies' affairs.
			(ii) Losses incurred by Societies.
..	..	..	(iii) Loss of utility of certain types of societies with the dawn of Panchayati Raj as functions which were previously performed by the Co-operative societies have been taken over by the Panchayats.
			(iv) Leaving, Expulsion and migration of members resulting in decrease in the minimum membership (10) as required under the Act.
..	..	..	(v) Lack of timely supply of raw material and other things required by the societies.
			(vi) Lack of adequate funds for running societies.
			(vii) Lack of skilled worker members.
..	..	..	(viii) Un-healthy competition faced by the village Industrial and weaver societies with the goods produced with Power Driven machinery.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਫੇਲ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸੀ lack of supply of raw material to societies, lack of adequate funds and healthy competition. 284 ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਚ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਈਆਂ । ਮੈਂ ਇਹ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਇਸ ਫੇਲਿਓਰ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਹਿਦਾਇਤ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ— ਅਗੋਂ ਤੋਂ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਰਜਿਸਟਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਵੇਖ ਲਿਆ ਕਰਨ ਕਿ ਕਿਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਫੇਲ੍ਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ ?

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਇਤਨੀ ਲੰਬੀ ਚੌੜੀ ਸਪਲੀਮੈਂਟਰੀ ਹੈ, ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਹੈ ਜਾਂ ਲੈਕਚਰ ਹੈ ? (Is it a supplementary question or a statement or a lecture?)

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਜਵਾਬ ਵੀ ਬੜਾ ਲੰਬਾ ਵੀਹ ਸਫ਼ਿਆ ਦਾ ਸੀ ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਤਾਂ ਵੀਹ ਸਫ਼ਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ । ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਤਾਂ ਇਕ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅੱਠ ਕਾਰਨ ਦਿਤੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਅੱਠਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਤਿੰਨ ਕਾਰਨ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਨ । ਬਾਕੀ ਪਾਰਟੀ ਫੈਕਸ਼ਨ ਵੀ ਹਨ, ਸੁਸਾਇਟੀ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਨੁਕਸਾਨ ਪੁਜਾ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਹੈ ਹੋਰ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ । ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਇਹੋ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਹੋਵੇ ਇਹ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਚਲਦੀਆਂ ਰਿਹਾ ਕਰਨ ।

पंडित मोहन लाल दत्त : क्या मुख्य मन्त्री जी फरमाएंगे कि गगरेट की रेज़न कोआप्रेटिव सोसाइटी में गरीब लोगों ने कितने शेयर डाले, उन का कितना नुकसान हुआ, कितना घाटा वहां पर हुआ है और क्या वह अब चलेगी या कि नहीं ?

मुख्य मन्त्री : इस के लिए अलग सवाल पूछ लें। जवाब तैयार करके दे दिया जाएगा ।

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਕੀ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਤ ਦਿਆਲ ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਬ ਕਰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 90 ਫੀ ਸਦੀ ਕੋਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਬੋਗਸ ਹਨ । ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਨ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਐਕਸ਼ਨ ਲੈਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਜਿਸ ਜਿਸ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਉਸ ਉਤੇ ਰੋਲਰ ਫਿਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 54 ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਬੋਗਸ ਹਨ। ਕੀ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਮੁਤੱਅਲਿਕਾ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਇਸ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਐਕਸ਼ਨ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ: ਯਕੀਨ ਰਖੋ ਲਿਆ ਹੈ ਔਰ ਹੋਰ ਵੀ ਜਿਹੜਾ ਜਿਹੜਾ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਉਸ ਵਿਚ ਐਕਸ਼ਨ ਲਵਾਂਗਾ ।

———

INCREASE IN BUS FARES IN THE STATE

*4983. **Chaudhri Hardwari Lal** (Put by Pt. Chiranji Lal Sharma) : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether Government are aware of the fact that the recent increase in bus-fares in the State has adversely affected the passenger traffic, in general;

(b) whether the General Managers of Fazilka, Hissar Depots of the Punjab Roadways have reported to the State Government that passenger traffic on routes under their control have registered a decline by about 15 per cent;

(c) if the reply to parts (a) and (b) above be in the affirmative; the steps taken or proposed to be taken by Government in the matter;

(d) the percentage of profit being earned by the Punjab Roadways without taking into account the recent increase in bus fares?

Sardar Gulab Singh (Chief Parliamentary Secretary) : (a) No.

(b) No.

(c) Does not arise.

(d) As the increase in fare-rates has been introduced recently, it is too early to assess such percentage.

पंडित चिरंजीलाल शर्मा : क्या चीफ पार्लियामेंटरी सैक्रेटरी साहिब बताएंगे कि किरायों के अन्दर यह सब्सटांशल इन्क्रीज़ की क्या वजूहात हैं ?

चीफ पार्लियामेंट्री सैक्रेटरी : मोटरों की कीमतें बढ़ रही हैं, स्पेयर पार्ट्स की कीमतें बढ़ रही हैं, मुलाज़मों की तन्खाहें बढ़ गई हैं, तेल की कीमत बढ़ गई है। इसी तरह और भी बहुत से कारण हैं।

ਕਾਮਰੇਡ ਮਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਕੀ ਚੀਫ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸੈਕਟਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਭਾੜਿਆਂ ਵਿਚ ਯਕ ਲਖਤ ਛਾਲ ਮਾਰੀ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਲੈਜਿਸਲੇਚਰ ਨੂੰ ਵੀ ਪੁਛਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਿਆਂ ਦਾ ਭਾੜਾ ਝਟ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ?

ਚੀਫ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸੈਕਟਰੀ : ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰੀਜ਼ਂਸ ਦਸ ਦਿਤੇ ਹਨ । ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਰੀਜ਼ਨ ਨਹੀਂ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਮਖਣ ਸਿਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਮੇਰਾ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਸ ਬੜ੍ਹੌਤਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੈਜਿਸਲੇਚਰ ਨੂੰ ਕਾਨਫੀਡੈਂਸ ਵਿਚ ਲੈਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ?

(Interruption

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਕਾਮਰੇਡ ਮਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ, ਤੁਸੀਂ ਬਗੈਰ ਚੇਅਰ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੇ ਹੋ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਰੀ ਰਖੋਗੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸੋਚਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਕਾਮਰੇਡ

[ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ]

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਨਜ਼ਾਮ ਜ਼ਰਾ ਠੀਕ ਰਖੋ। ਜੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਐਟ ਏ ਟਾਈਮ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਉਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਪਲੀਮੈਂਟਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇਵਾਂਗੀ।

(The hon. Member Comrade Makhan Singh Tarsikka is speaking without the permission of the Chair. If he continues doing like that, I shall have to think over the matter. The hon. Member Comrade Shamsher Singh Josh should see that the members of his party tmaintain discipline. If so many hon. Members rise at a time then I shall no allow anybody to put a supplementary.)

Comrade Shamsher Singh Josh : I assure you full co-operation from my side, Madam.

श्री ओम प्रकाश अग्निहोत्री : क्या चीफ पार्लियामैंटरी सैक्रेटरी साहब बताने की कृपा करेंगे कि किराए बढ़ाने से जो आमदन बढ़ गई है उस के पेशेनजर जो ट्रांस्पोर्ट के वर्कर्ज़ हैं उन के ग्रेड रिवाईज़ कर दिए जाएंगे और उन को बोनस भी दिया जाएगा ?

उपाध्यक्षा : यह सवाल इस सवाल से पैदा नहीं होता। इस के लिए आप अलग सवाल कर लें। (This supplementary does not arise out of the main question. The hon. Member can ask a separate question.)

श्री ओम प्रकाश अग्निहोत्री : डिप्टी स्पीकर साहिबा, इस में पूछा गया था कि प्राफिट कितना हुआ और मैं ने उसी प्राफिट की युटीलाइज़ेशन की बाबत सवाल पूछा है।

उपाध्यक्षा : उस के लिए आप यह पूछ सकते हैं कि उस प्राफिट से सरकार ट्रांस्पोर्ट वर्कर्ज़ को क्या सुविधाएं देने के बारे विचार करती है। (For that he can ask from the Government as how does they propose to provide facilities to the transport workers out of that profit.)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਚੀਫ਼ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸੈਕਟਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਪੇਅਰ ਪਾਰਟਸ ਔਰ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਭਾ ਵਧ ਜਾਣ ਨਾਲ ਕਿਰਾਏ ਵਧਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਕੀ ਮੈਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਦੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੇ ਡਿਵੀਡੈਂਡ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਭਾੜੇ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ ?

ਚੀਫ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸੈਕਟਰੀ : ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਅਪਣੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਰੋਡਵੇਜ਼ ਦਾ ਪਰਾਫਿਟ ਘਟ ਰਿਹਾ ਸੀ ਖਰਚ ਪਰ ਮਾਈਲ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਸਰਦਾਰ ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ 'ਰਿਆਸਤੀ' : ਕੀ ਚੀਫ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸੈਕਟਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣ ਦੀ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਬੇਸ਼ਕ ਕਿਰਾਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਧਾ ਦਿਤੇ ਹਨ ਪਰ ਰੋਡਵੇਜ਼ ਦੀਆਂ ਬੱਸਾਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਖਲੋਤੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਤਕਲੀਫ ਹੁੰਦੀ ਹੈ—ਅਮੂਮਨ ਰੋਡਵੇਜ਼ ਦੀਆਂ ਬੱਸਾਂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਖਰਾਬ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਚੀਫ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸੈਕਟਰੀ : ਇਹ ਗਲਤ ਗਲ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਕੋਈ ਐਸੀ ਇਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਆਈ ਕਿ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਰੋਡਵੇਜ਼ ਦੀਆਂ ਬੱਸਾਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੋਣ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਜੇ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਖਾਸ ਇੰਸਟਾਂਸ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਲਿਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿਉ, ਜਨਰੇਲਾਈਜ਼ ਨਾ ਕਰੋ। (The hon. Member should send to

him in writing some specific instance, if any. He should not generalise the issue).

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਕੀ ਚੀਫ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸੈਕਟਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਜਦ ਇਸ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਵਿਚ ਅਗੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਫਿਟ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਔਰ ਮਹਿੰਗਾਈ ਕਰਕੇ ਕਿਰਾਏ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪੈਸੰਜਰਜ਼ ਉਤੇ ਮਹਿੰਗਾਈ ਦੇ ਅਸਰ ਨੂੰ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ?

ਚੀਫ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸੈਕਟਰੀ : ਨੋ ਪ੍ਰਾਫਟ ਨੋ ਲਾਸ ਬੇਸਿਜ਼ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਚਲਾ ਰਹੇ। ਇਸ ਲਈ ਦੂਜੀਆਂ ਗਲਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਪਰਾਫਟ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

श्री सागर राम गुप्ता : आन ए प्वाएंट आफ आर्डर, मैडम। मेरा प्वायंट आफ आर्डर यह है कि क्या ट्रेज़री बैंचिज़ के मैम्बरान को कोई भी सप्लीमैंटरी करने की इजाज़त नहीं है ?

उपाध्यक्षा : सप्लीमैंटरी करने का सब को हक है लेकिन जिस के नाम का सवाल हो अगर वह दो तीन सवाल पूछ ले तो फिर मेन सवाल ज़रा क्लियर हो जाता है। बाकी किसी को सप्लीमैंटरी करने की कोई ममानत नहीं है कि इस तरफ के कर सकते हैं और उस तरफ के नहीं कर सकते। आखिर एट ए टाईम मैं कितने मेम्बरों को सवाल करने की इजाज़त दे सकती हूं। एक वक्त पर एक को ही इजाजत दी जा सकती सकती है। (Everybody is entitled to put supplementaries but if the hon. Member in whose name the question stands puts a few supplementaries first then the main question becomes somewhat clear. There is no bar on anyone to put supplementary question, whether he is from the Treasury Benches or the Opposition Benches. But after all I cannot allow more than one person to put Supplementaries to a question. I can permit one hon. Member to put his simultaneously supplementary at a time.)

श्री रूप सिंह फूल : आन ए प्वायंट आफ इन्फरमेशन मैडम। क्या बिजली मन्त्री को यह हक है कि हाउस में फजूल बिजली जलाए ?

उपाध्यक्ष : मैं तो यह चाहती हूं कि फजूल बिजली कोई न जलाए। (I am of the opinion that there should be no wastage of electricity by anybody.)

पंडित चिरंजी लाल शर्मा : डिप्टी स्पीकर साहिबा, आप ने फरमाया था कि अगर कोई स्पैसिफिक इन्सटांस हो तो चीफ़ पार्लियामैंटरी सैक्रेटरी साहिब को बताएं। मैं फ्लोर आफ दी हाऊस पर एक पॉज़िटिव इन्सटांस दे सकता हूं। वह यह है कि रोहतक से जितनी भी रोडवेज़ की बसें चलती हैं वह वक्त पर नहीं चलतीं और हमेशा बिगड़ी रहती हैं। यह हमारा तजरुबा है। वह इस को वैरीफाई कर सकते हैं। अब मैं आप की इजाज़त से अपना सप्लीमैंटरी सवाल करता हूं।

[पंडित चिरंजी लाल शर्मा]

चीफ पार्लियामैंटरी सैक्रेटरी साहिब ने फरमाया है कि स्पेयर पार्ट्स की कीमत बढ़ जाने से, लेबर महंगी हो जाने से और दूसरी बातों की वजह से यह किराया बढ़ाया गया है। क्या इस महंगाई की रौशनी में वह फरमाएंगे कि पंजाब के लैजिस्लेटर्ज़ का और गवर्नमैंट सर्वेंट्स का कोई अलाऊंस बढ़ाने की भी योजना है?

(Some Members rose to put supplementaries)

उपाध्यक्ष : इस सप्लीमैंटरी का जवाब पहले आ लेने दो। (Let the hon. Minister reply this supplementary).

ਚੀਫ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸੈਕਟਰੀ : ਇਹ ਸਪਲੀਮੈਂਟਰੀ ਬਣਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਕੀ ਦੇਈਏ।

श्री बलरामजी दास टंडन : हमें कोई सप्लीमैंटरी पूछने का चांस ही नहीं दिया जाता। आखिर डिप्टी स्पीकर साहिबा वजह क्या है?

उपाध्यक्षा : गिल साहिब पहले खड़े हुए थे। इन को पूछ लेने दें। बाद में आप पूछ लेना। (As Sardar Lachhman Singh Gill had risen earlier let him ask his supplementary first. Thereafter, you may put your supplementary).

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਕੀ ਚੀਫ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸੈਕਰੇਟਰੀ ਦੱਸਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕਰਨਗੇ, ਜਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲੇਂ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨੋ ਪਰਾਫਿਟ ਨੋ ਲਾਸ ਬੇਸਿਜ਼ ਤੇ ਬੱਸਾਂ ਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਤਾਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦਾ ਕੀ ਮਿਆਰ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਤਨਾ ਪਰਾਫਿਟ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ?

ਚੀਫ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸੈਕਟਰੀ : ਪਰਾਫ਼ਿਟ ਜਿਤਨਾ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੇ ਲੈ ਰਹੇ ਸੀ ਉਤਨਾ ਹੁਣ ਵੀ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।

श्री बलरामजी दास टण्डन : एक तरफ अखबारों में बताया गया है कि पंजाब रोडवेज़ को 20 फीसदी प्राफिट पिछले साल हुआ है और दूसरी तरफ अब यह कहा गया है कि पंजाब रोडवेज़ का मुनाफा कम हो गया है। तो मैं पूछना चाहता हूं कि जो किराया बढ़ाया गया है इस की क्या वजह है? मुनाफा तो है ही, फिर क्यों किराये बढ़ाए गए हैं?

ਚੀਫ਼ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸੈਕਟਰੀ : ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਕਰਾਏ ਵਧਾਏ ਗਏ ਹਨ; ਕੁਝ ਚਿਰ ਠਹਿਰ ਕੇ ਪਤਾ ਲਗ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਕਿਤਨਾ ਪਰਾਫਿਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਦੇਖ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

Sardar Gurdial Singh Dhillon : Madam, I want to know whether it is a fact that the General Managers of Fazilka, Hissar Depots of the Punjab Roadways have reported to the State Government that passenger traffic on routes under their control have registered a decline by about 15 per cent ?

ਚੀਫ਼ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸੈਕਟਰੀ : ਇਹ ਗਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਔਰ ਗ਼ਲਤ ਹੈ ।

श्री बलरामजी दास टण्डन : यहां हाउस के अन्दर बताया गया है कि रोडवेज़ को जो मुनाफा पहले हो रहा था वह अब कम हो गया है। लेकिन अखबारों में आया था कि पिछले साल में साढे छे करोड़ रुपए के टिकट बिके थे जिस में से तकरीबन एक करोड़ रुपया मुनाफा आया यानी 15 फी सदी फायदा हुआ है। कल हाउस के अन्दर एक तरफ यह बताया गया था कि महंगाई को रोकने के लिए सरकार कदम उठा रही है और दूसरी तरफ यह इतना मुनाफा होते हुए भी किराया बढ़ा रहें हैं। In view of this I want to know the reasons for the increase in the bus fares.

ਚੀਫ਼ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸਕਟਰੀ : ਇਸ ਸਵਾਲ ਨਾਲ ਇਸ ਸਪਲੀਮੈਂਟਰੀ ਦਾ ਕੋਈ ਤਾਲੁਕ ਨਹੀਂ । ਹੋਰ ਨੋਟਿਸ ਦੇਣ ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

श्री बलरामजी दास टण्डन : यह फैक्ट्स तो सारे हाउस के सामने भी आए हैं और सारे पंजाब के लोगों ने अखबारात में पढ़ा भी है तो इन्हों ने सवाल के पार्ट 'ए' का जवाब दिया है कि लोगों पर इस का कोई एडवर्स इफेक्ट नहीं हुआ ....

उपाध्यक्ष : मैं मेम्बर साहिबान से दरखास्त करूंगी कि एक दिन ट्रांसपोर्ट की मद पर डिस्कशन होने वाली है, उस दिन जितनी दिक्कतें उन्हें पेश आ रही हैं, वे हाउस के सामने रख लें। (I want to request the hon. Members that the House has to discuss on one day the Demand regarding Transport Department, and they can bring all these difficulties before the House on that day.)

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ : ਆਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ, ਮੈਡਮ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੇ ਪਾਰਟ 'ਬੀ' ਵਿਚ........।

Deputy Speaker : I do not allow the point of order.

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਸਪਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਪੁਛ ਰਿਹਾ ....।

Deputy Speaker : The honourable Member may please resume his seat. I have already given my ruling.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਚੀਫ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸੈਕਟਰੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਡਵੇਜ਼ ਤੋਂ ਨਫਾ ਹੈ ਔਰ ਉਹ ਨੋ ਪਰਾਫਿਟ ਨੋ ਲਾਸ ਬੇਸਿਜ਼ ਤੇ ਬਸਾਂ ਨਹੀਂ ਚਲਾ ਰਹੇ, ਤੇ ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਗੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਪਰਾਈਵੇਟ ਬਸਾਂ ਵਾਲੇ ਲਖਾਂ ਰੁਪਏ ਚੰਦੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਰਾਇਆ ਨਹੀਂ ਵਧਾਇਆ ?

Deputy Speaker : No, please.

श्री राम चन्द्र कामरेड : क्या चीफ पार्लियामेंट्री सेक्रेटरी बताएंगे कि क्या यह किराए सिर्फ रोडवेज़ ने ही बढ़ाए हैं या दूसरी प्राईवेट ट्रांसपोर्ट कम्पनियों ने भी बढ़ाए हैं ?

ਚੀਫ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸੈਕਟਰੀ : ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਰੂਲ ਹਨ ।

उपाध्यक्षा : इस में प्राईवेट कम्पनियों का कहां सवाल है ? (How do the private companies come in this question ?)

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਆਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ, ਮੈਡਮ । ਚੰਡੀ-ਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਅੰਬਾਲੇ ਲਈ ਜਿਥੇ ਪੰਜਾਬ ਰੋਡਵੇਜ਼ ਦੀਆਂ ਬਸਾਂ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ ਉਥੇ ਅੰਬਾਲਾ ਬਸ ਸਿੰਡੀਕੇਟ ਦੀਆਂ ਬਸਾਂ ਵੀ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ ਔਰ ਉਹ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਅੰਬਾਲੇ ਦਾ ਕਰਾਇਆ 1.45 ਰੁਪਏ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਰੋਡਵੇਜ਼ ਵਾਲੇ 1.50 ਰੁਪਏ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ......

Deputy Speaker : This is no point of order. बड़ी मुश्किल की बात यह है कि बहुत से मेम्बरान सप्लीमैंट्री सवाल पूछना चाहते हैं। यहां हाउस में पार्टियां भी हैं और कई ग्रुप भी हैं। अगर हर आदमी पांच पांच सप्लीमैंट्री पूछे और हर ग्रुप में से पांच पांच आदमी पूछना चाहें तो यह कैसे मुमकिन हो सकता है। अगर एक ग्रुप के आदमियों को पूछने दिया जाए तो दूसरे रह जाते हैं। यह ठीक नहीं है। (The difficulty is that a large number of hon. Members want to ask supplementaries. There are many groups and parties in the House and each Member wants to put so many supplementaries. How can every Member of each group be allowed to ask so many supplementaries. It is not possible to accommodate each one of them. If members of one group are allowed to ask supplementaries, in this way then the result is other groups will have to be debarred from doing so. This is not proper.)

Sardar Gurdial Singh Dhillon : Madam, the position is like this. Only the Member who happens to catch your eye is entitled to put a supplementary question. As regards the number of supplementaries on a question, I may state that if evasive replies are given to specific questions, it leads to more questions.

गृह मन्त्री : अभी अभी जो आब्ज़र्वेशनज़ सरदार गुरदयाल सिंह ढिल्लों ने क्वेस्चन आवर के बारे में की हैं मैं उन के बारे में अर्ज़ करना चाहता हूं । जितना थोड़ा वक्त लिया जाए अपनी बात करने में और उसे दोहराने की कोशिश न की जाए तो उतने ज़्यादा सवाल पूछे जा सकते हैं। पार्लियामेंट में वहां के स्पीकर साहब ने वहां के मेम्बर साहिबान से रिक्वेस्ट की थी कि वे अपनी बात को रिपीट न किया करें और सिर्फ स्पैसिफिक सवाल पूछा करें। लेकिन यहां तो सवाल पूछते वक्त यहां तक कहा जाता है कि अखबारों में यह लिखा था, वह लिखा था। आप देखें कि सिर्फ एक दिन की लिस्ट

तीन सप्ताह में खत्म हुई है। हमें तो इस में कोई एतराज़ नहीं। अगर हाउस चाहता है कि क्वेस्चन्ज़ की ज़्यादा तादाद पूछी जाए तो सप्लीमेंट्रीज़ ठीक तरीका से इनफर्मेशन हासिल करने के लिए पूछे जाएं।

सरदार गुरदयाल सिंह ढिल्लों : मैं होम मिनिस्टर साहिब से इस बात में बिल्कुल इतफाक नहीं करता। आप देखें कि एक दिन की लिस्ट में अगर 125 सवाल दर्ज हों तो वे कैसे एक ही दिन में पूछे जा सकते हैं। The hon. Minister cannot take protection under the plea that the list of only one day has been finished.

सिंचाई तथा विद्युत मन्त्री : एक क्वैस्चन पर तो एक दिन पूरा लगा था। (विघ्न)

श्री रूप लाल मेहता : मैं छः बार उठ चुका हूं मगर मुझे बोलने का मौका नहीं मिला।

उपाध्यक्ष : मुझे पहले कुछ कह लेने दो, आप को भी मौका मिलेगा। अभी वह सवाल खत्म नहीं हुआ, चल रहा है। (विघ्न) जो सवाल लिस्ट में आते हैं वह इनफरमेशन लेने के लिए ही आते हैं असैम्बली के कागज़ भरने के लिये नहीं आते। मगर सपलीमैंट्रीज़ के लिए भी तो कोई लिमिट होनी चाहिए। अब एक आध सप्लीमैंट्री करके आगे चलें। (Let me say something first. That question is still before the House. (nterruption) The questions in the list are for obtaining information and not merely for paper work. After all there should be some limit on the number of supplementaries. Let us proceed further after putting one or two supplementaries.)

Sardar Gurnam Singh : May I know from the Chief Parliamentary Secretary why the bus fares have been increased when the Roadways have earned profits ?

Home Minister : The answer has already been given by the Chief Parliamentary Secretary. There is a basis for the increase in fare rates. Taking into consideration the overall running cost of the buses and some other factors, the Government felt justified to increase the fares.

..**Sardar Gurnam Singh** : What are the causes that have increased the running cost of the buses ?

Home Minister : They have already been enumerated.

श्री रूपलाल मेहता : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि सरकार ने अपनी बसों के तो किराए बढ़ाए मगर प्राइवेट बसों वालों को इस की इजाज़त देने की ज़रूरत क्यों पड़ी ?

मुख्य मन्त्री : बात यह है कि किसी किस्म की डिस्क्रिमीनेशन नहीं हो सकती । हमारा अन्दाज़ा है कि इतनी कीमत पैटरोल की बढ़ी है, स्पेयर पार्ट्स की बढ़ी है और दूसरी चीज़ों की बढ़ी है। हमारी ट्रांस्पोर्ट बड़ी ऐफीशैंटली चल रही है और सूबे को प्रौफिट देती है। जितना किराया हम कर सकते थे उस से कम रखा हुआ है, लिमिट पूरी नहीं हुई है उसी के अन्दर अन्दर थोड़ा सा रेज़ किया है। बाकी अगर हम किसी तरह की डिस्क्रिमीनेशन करेंगे तो मेरे ख्याल में यह इल्लीगल होगी ।

CALCULATION OF BUS FARES ON OLD MILEAGE SYSTEM

***4443. Comrade Bhan Singh Bhaura** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the bus fares charged in the State at present are calculated on mileage basis and in terms of annas and pies;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, the time by which fares will be charged and calculated on the basis of Kilometers and decimal coinage ?

Sardar Gulab Singh (Chief Parliamentary Secretary) : (a) Yes.

(b) Metric system and decimal coinage in bus fares will be adopted in the near future.

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਆਨਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਨਵੇ ਪੈਸਿਆਂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਪਿਛੇ ਜਿਹੇ ਇਕ ਬਿਲ ਲਿਆਏ ਸਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਰਾਊਂਡ ਫਿਗਰਜ਼ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਦੋ ਪੈਸੇ ਵਧਦੇ ਸਨ ਉਥੇ ਤਾਂ ਦੋ ਪੈਸੇ ਵਧਾ ਦਿਤੇ ਜਿਥੇ ਤਿੰਨ ਪੈਸੇ ਵਧਦੇ ਸੀ ਉਥੇ ਤਿੰਨ ਪੈਸੇ ਵਧਾ ਦਿਤੇ। ਇਹ ਕਿਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ?

(No reply)

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਮੈਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਲੈ ਕੇ ਦੇ ਸਕਦੀ। (I cannot force the Minister to give reply.) (ਵਿਘਨ)

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ : ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਦਰਖਾਸਤ ਆਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕਿਰਾਇਆ 1939 ਦੇ ਐਕਟ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਉਹ ਰੂਲ ਜਾਂ ਸੈਕਸ਼ਨ ਦਸ ਦਿਉ, ਅਸੀਂ ਦੇਖ ਲਵਾਂਗੇ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਬੀ) ਪਾਰਟ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਲਦੀ ਹੀ ਆਨਿਆਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਪੈਸਿਆਂ ਵਿਚ ਬਦਲ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਕੀ ਤੁਹਾਡਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਦਾਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋਵੇਗਾ ਉਦੋਂ ਬਦਲੋਗੇ ।

उपाध्यक्षा : यह सप्लीमैंट्री नहीं है । (This is not a supplementary.)

STAGE CARRIAGE PERMITS FOR OWNERS OF MOGA TRANSPORT COMPANY, MOGA, DISTRICT FEROZEPUR

***4518. Sardar Gurcharan Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any proposal under consideration of Government to issue fresh public carrier permits to some owners of the Moga Transport Company, Moga, district Ferozepur, under some new name ?

Sardar Gulab Singh (Chief Parliamentary Secretary) : No.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਚੀਫ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸੈਕਰੇਟਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਕਮਪਨੀ ਰੰਜਸ਼ ਕਰਕੇ ਖਤਮ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਐਪਰੋਚ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਪਰਮਿਟ ਦੇ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ? (ਵਿਘਨ)

ਚੀਫ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸੈਕਰੇਟਰੀ : ਮੇਰਾ ਜਵਾਬ ਤਾਂ ਸੁਣ ਲਉ । ਇਸ ਸਵਾਲ ਵਿਚ ਪਬਲਿਕ ਕੈਰੀਅਰਜ਼ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਟਰੱਕਾਂ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਟਰੱਕ ਲੈ ਕੇ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਮਿਟ ਦੇ ਦਿਦੇ ਹਾਂ । ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ 100 ਟਰੱਕ ਲੈ ਆਵੇ ਤਾਂ ਪਰਮਿਟ ਲੈ ਜਾਵੇ ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਇਸ ਦਾ ਸ਼ਾਇਦ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਵੇ । ਕੀ ਇਹ ਕੁਝ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੰਪੈਨਸੇਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਮੰਨੋ ਕਿ ਗਲਤੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਸਟੇਜ ਕੈਰੀਅਰ ਦੀ ਥਾਂ ਪਬਲਿਕ ਕੈਰੀਅਰ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਦੂਜੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ । (ਵਿਘਨ)

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ : On a point of order, Madam ਸਵਾਲ ਦੇ ਹੈਡਿੰਗ ਵਿਚ......... (ਵਿਘਨ)

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : Are you going to dictate to me? ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਰ ਬਾਰ ਇਨਟਰਪਟ ਕਰਨਾ ਮੁਨਾਸਬ ਨਹੀਂ । ਬੈਠੇ ਬੈਠੇ ਨਾਂ ਬੋਲੋ। (Are you going to dictate to me ? It is not proper to interrupt repeatedly. Please do not speak while seated.)

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ On a poin tof order, Madam. ਸਵਾਲ ਬੜਾ ਸਾਫ ਹੈ । ਸਟੇਜ ਕੈਰੀਅਰਜ਼ ਪਰਮਿਟਸ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਨੀਚੇ ਜ਼ਰੂਰ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਗਲਤੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਇਹ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਗੱਲ ਲੁਕਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। (ਵਿਘਨ)

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਦੀ ਮੇਰੇ ਦਫਤਰ ਦੀ ਗਲਤੀ ਹੈ । ਇਹ ਮੈਂ ਪਤਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ । (ਵਿਘਨ) (The printing mistake has occurred in my office. I have ascertained this.)

Sardar Gurcharan Singh : On a point of Order, Madam. It is a definite question about the Moga Transport Company's operators. It is written....................

Deputy Speaker : The hon. Member should please listen to me. The Moga Transport Company issue is continuing for the last two years,

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੁਕੜੀ ਮਰ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਰੌਲਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਥੇ ਤਾਂ 10 ਲਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ ਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੰਦੇ । (ਵਿਘਨ) (ਸ਼ੋਰ)

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਦੋ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਹਾਂਗੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਦਿਨ ਬੈਠ ਕੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਤੈ ਕਰ ਲਉ ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਹਾਊਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵਕਤ ਇਸੇ ਗਲ ਤੇ ਲਗ ਜਾਵੇ ।

(This matter is continuing for the last two years. So I would request the hon. Member that instead of taking so much time of the House he should settle this matter with the Chief Minister.)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਆਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ, ਮੈਡਮ । ਇਹ ਸਵਾਲ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਈ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ... ...

(ਵਿਘਨ) (ਸ਼ੋਰ)

Deputy Speaker : There must be some limit to points of order. (Interruptions).

Sardar Gurcharan Singh : It is a definite question about stage carrier permits for the owners of Moga Transport Company. ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਰੰਜ ਸੀ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ।

(ਵਿਘਨ) (ਸ਼ੋਰ)

Deputy Speaker : Do you want to challenge my ruling ?

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਰੂਲਿੰਗ ਤਾਂ ਚੈਲਿੰਜ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸਗੋਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਰੂਲਿੰਗ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । I am not challenging your ruling. I want your ruling, Madam.

(*interruptions*)

गृह मन्त्री : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं एक्सप्लेन करना चाहता हूं । क्वेस्चन्ज़ का हैडिंग और टाइटल हमें कम्युनिकेट नहीं किया जाता । गवर्नमेंट को क्वेस्चन कम्युनिकेट होता है जिस पर हम नोटिस लेते हैं और जवाब तैयार करते हैं ।

Sardar Gurcharan Singh : Madam, it is wrong. The full list of questions goes to Government.

(*Interruptions and noise in the House*)

मुख्य मन्त्री : मेरी अर्ज़ तो यह थी कि.......................... (Interruptions)

Sardar Lachhman Singh Gill : It is injustice. The hon. Member Sardar Gurcharan Singh is still on his legs and the Leader of the House has started speaking; I would like to know whether you have given the permission to the Leader of the House.

Deputy Speaker : I have given the permission to the Leader of the House.

Sardar Lachhman Singh Gill : No. You have not given your permission to the Leader of the House.

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵਲੋਂ ਜੋ ਸਵਾਲ ਆਉਂਦੇ ਨੇ ਉਹ ਉਸੇ ਤਰਾਂ ਅਸਾਡੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ । ਜੋ ਲਿਸਟ ਇਸ ਵਕਤ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਪਾਸ ਹੈ ਇਹ ਬਾਦ ਵਿਚ ਛਪਦੀ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਸਵਾਲ ਹੀ ਸਿਧਾ ਰੈਫਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਹੀ ਜਵਾਬ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਇਹ ਲਿਸਟਾਂ ਤਾਂ ਬਾਦ ਵਿਚ ਛਪ ਕੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਪਾਸ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਅਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਸਵਾਲ ਦੇ ਨੰਬਰ ਨਾਲ ਹੀ ਤਅਲਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਹੈਡਿੰਗ ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । (ਵਿਘਨ)

Sardar Lachhman Singh Gill ; On a point of Order, Madam.........

Shri Balramji Das Tandon : Madam, there is a running commentary going on near us. I would request, Madam, that it should be stopped.

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਕੌਣ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । (Who is doing this ?)

ਸ੍ਰੀ ਬਲਰਾਮਜੀ ਦਾਸ ਟੰਡਨ : ਜਨਾਬ, ਸਰਦਾਰ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਹਰ ਗੱਲ ਵਿਚ ਨਾਲ ਨਾਲ ਰਨਿੰਗ ਕੰਮੈਂਟਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਸਰਦਾਰ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਵਾਸਤੇ ਇਧਰ ਕਿਸ ਹੋਰ ਸੀਟ ਤੇ ਆ ਜਾਉ । (I would request Sardar Harchand Singh to please take some other seat on this side for a short while.)

(*At this stage Sardar Harchand Singh occupied some other seat.*)

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਆਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ, ਮੈਡਮ, ਮੇਰਾ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਹਾਊਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ ਰੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਕਈ ਡਿਸੀਜ਼ਨ ਆਪ ਵਲੋਂ ਨਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਦੂਸਰਾ ਮੈਂਬਰ ਜਾਂ ਲੀਡਰ ਆਫ ਦੀ ਹਾਊਸ ਤੁਹਾਡੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਰੂਲਜ਼ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ? ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਪਾਜ਼ੇਟਿਵ ਰੂਲਿੰਗ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਇਹ ਮੇਰਾ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ ਹੈ।

Deputy Speaker : The Honourable Leader of the House was speaking with my permission. It is my ruling and it should not be challenged.

*   *   *

*   *   *

उपाध्यक्षा : आप चेयर पर रिफलेक्शन कर रहें हैं। Please withdraw those remarks.(It is a reflection on the Chair. Please withdraw those remarks.)

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਤੁਸੀਂ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਤਾਂ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ ਐਲਾਓ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਬਿਨਾ ਤੁਹਾਡੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਬੋਲਣ ਲਗ ਪਏ ।

---

*Note : Expunged as ordered by the Chair.

[ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ]

आप ने ज़बान से तो इन्हें इज़ाजत नहीं दी थी।

उपाध्यक्षा : मेरी दरखास्त यह है कि आप ने पूरे ध्यान से नहीं सुना। नहीं तो आपको पता चल जाता कि मैं ने उन्हें बोलने के लिए इजाज़त दी है। आप को लोग और बातों में लग लेते हैं। मैं बगैर इजाज़त किसी को भी बोलने की इजाज़त नहीं दे सकती। The Leader of the House was speaking with my permission. I will not allow any. hon. Member of this House to speak without my permission. (The hon. Member did not listen to me attentively. Otherwise he would have known that I did allow him to speak. In fact some Members divert the attention of the hon. Member to some other matters. I cannot allow any Member to speak without permission. The Leader of the House was speaking with my permission. I will not allow any hon. Member of this House to speak without my permission.)

(At this stage Sardar Gurcharan Singh and Sardar Ajaib Singh Sandhu rose on points of order.)

Deputy Speaker : No more points of Order, please. The hon. Members should resume their seats.

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਮੇਰਾ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਵਾਲ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਸਿਧਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ..... (ਵਿਘਨ) (ਸ਼ੋਰ)

Deputy Speaker : No point of order please.

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਮੇਰਾ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ ਸੁਣ ਤਾਂ ਲਉ (ਵਿਘਨ) (ਸ਼ੋਰ)

(Interruption by Babu Ajit Kumar)

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਮੇਰਾ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਡਰ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਸਵਾਲ ਅਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਉਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਕਾਰ ਆਪ ਉਸ ਦਾ ਹੈਡਿੰਗ ਬਨਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਫਾਰਮ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦਾ ਹੈਡਿੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਕਵੈਸਚਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਹ ਜਵਾਬ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਨਾਲ ਲਗਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਤੇ ਜੇਕਰ ਸਵਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਇਸ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦੇ ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਕਿਵੇਂ ਇਹ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਇਸ ਦੀ ਸਟੈਂਸਲ ਕਾਪੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਫਾਰਮ ਦਿਤੀ ਹੋਈ ਹੈ।

(ਵਿਘਨ) (ਸ਼ੋਰ)

(At this stage Babu Ajit Kumar made some remarks while sitting)

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਸ੍ਰੀ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ! ਜੋ ਗਲ ਤੁਸੀਂ ਕਹੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਕਹੋ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਦਡਰਾ ਕਰੋ। (I would ask Babu Ajit Kumar to repeat remarks by rising in his seat and also to withdraw the same.)

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗਲਤ ਬਿਆਨੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਹੈਡਿੰਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਗਲ ਨੂੰ ਛੁਪਾਂਦੇ ਹੋ । ਜੇਕਰ ਇਹ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵਾਪਸ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਜੇਕਰ ਦਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ, ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਦਡਰਾ ਕਰੋ । (There is no question of 'if' The hon. Member should withdraw these remarks.)

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਮੈਂ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਵਿਦਡਰਾ ਕਰਦਾ ਹਾ ।

(ਵਿਘਨ) (ਸ਼ੋਰ)

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਹਾਊਸ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੋਸੀਡਿੰਗਜ਼ ਵਿਚੋਂ ਕਟ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਜੋ ਜਗਰਾਉਂ ਤੋਂ ਆਏ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਇਥੇ ਕਹੇ ਹਨ* + + + + + ਹੈ । ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਪਾਸੋਂ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਸਾਡੀ ਸਮਝ ਮੁਤਾਬਕ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਇਸ ਤਰ੍ਹ ਦੇਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਟ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਇਹ ਰਹਿਣ ਦੇਣ ਹਨ ਤਾਂ ਅਕਾਲੀ ਗਰੁਪ ਦੇ ਲੀਡਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰੋਸੀਡਿੰਗਜ਼ ਵਿਚੋਂ ਕਟ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਅਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ।

(ਵਿਘਨ)

उपाध्यक्षा : मुझे इस बात का रंज है कि यहां चेयर पर रिफलेक्शन होता है और खुशी भी है कि हाउस के मेम्बर साहिबान का ख्याल तो इस तरफ आया । चेयर को तो यहां पर मज़ाक समझा जाता है । जब तक मेम्बर साहिबान में ज़िम्मेदारी न आए हाउस नहीं चल सकता । (I am realy pained to see the hon. Members casting reflection on the Chair but I am happy that after all the hon. Members of this House have realised about it. The Chair has been reduced to a mockery here. Unless the hon. Members feel a sense of responsibility the proceedings of the House cannot be conducted.)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਚੇਅਰ ਦਾ ਬੜਾ ਪਾਸ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਗਲ ਤਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ ਤੇ ਫਿਰ ਲੀਡਰ ਆਫ ਦੀ ਹਾਊਸ ਨੇ ਮੁੜ ਕੇ ਛੇੜ ਦਿਤੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਹਾ ਕਿ*(+ + + + +) ਦੇ ਲਫਜ਼ ਨੂੰ ਕਟ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਲਫ਼ਜ਼ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਨਵੀਂ ਗਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ । (ਵਿਘਨ) We have a great respect for the Chair.

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਇਸੇ ਉਪਰ ਇਨਸਿਨੁਏਸ਼ਨ ਹੋਵੇ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹੋ ਚਾਹੁੰਦਾਂ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਕੁਝ ਵੀ ਦੋਨਾਂ ਤਰਫਾਂ ਤੋਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਕਟ ਦਿਉ । ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਵਿਦਡਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ।

---

* Note.—Expunged as ordered by the Chair.

* Note.—Expunged as ordered by the Chair.

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਜਿਹੜੇ ਦੋਨੋਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਚੇਅਰ ਨੂੰ ਕਹੇ ਗਏ ਹਨ ਇਹ ਐਕਸਪੰਜ ਕਰ ਦਿਤੇ ਜਾਣ । (The remarks made by the hon. Members on both the sides may be expunged from the proceedings of the House).

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਸਵਾਲ ਦੇ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੁਐਸ਼ਚਨ ਆਵਰ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਅ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਸਪਲੀਮੈਂਟਰੀ ਕਲ ਕਰ ਲੈਣਾ ! (Question Hour is over now. I would request the hon. Member to put his supplementary tomorrow).

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

EMPLOYEES BELONGING TO SCHEDULED CASTES AND BACKWARD CLASSES IN THE OFFICE OF THE INSPECTOR GENERAL OF POLICE, PUNJAB (INCLUDING DISTRICT OFFICERS.)

1358. **Sardar Ajaib Singh Sandhu** : Will the Home Minister be pleased to state the number, names and dates of appointment of the employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes working at present in Class I, II, III and IV posts separately in the office of the Inspector General of Police, Punjab (including district offices) together with their percentage in each category and the percentage of posts reserved for them in each category ?

Shri Mohan Lal : The information asked for is as follows.

STATEMENT

(a) No. names and dates of appointment :

Office	Class	Caste	Number	Name	Date of appointment.
	2	3	4	5	6
Inspector-General of Police, Punjab.	I		Nil		
	II		Nil		
	III	Seheduled Castes.	5	1. Shri Inder Singh, Clerk.	30-3-51
				2. Shri Mata Din, Clerk.	1-4-60
				3. Shri Hari Singh, Clerk	31-5-60
				4. Shri Hari Singh, Clerk	19-12-62
				5. Shri Sohan Lal, Restorer	22-2-54
		Backward Classes.	8	1. Shri Kishan Chand Deputy Superintendent	15-12-35

1	2	3	4	5	6
				2. Shri Tara Singh, Assistant	7-5-45
				3. Shri Niranjan Singh, Assistant	12-5-49
				4. Shri Tarsem Lal, Clerk	29-1-59
				5. Shri Tara Singh, Clerk	29-1-59
				6. Shri Badlu Ram, Clerk	23-6-62
				7. Shri Raghbir Singh, Clerk	17-9-62
				8. Shri Prem Singh, Restorer	22-6-60
	IV	Scheduled Castes.	3	1. Shri Bant Singh, Peon	10-4-51
				2. Shri Ishar Ram, Chowkidar	1-4-53
				3. Shri Tarlok Singh, Chowkidar	27-4-61
		Backward Classes.	16	1. Shri Dayal Singh, Daftri	1-5-50
				2. Shri Banarsi Dass, Daftri	1-8-59
				3. Shri Karnail Singh, Rec. Lifter	25-3-60
				4. Shri Sadhu Singh, Jamadar	11-4-34
				5. Shri Punjab Singh, Peon	9-3-42
				6. Shri Kanshi Ram, Peon	29-4-44
				7. Shri Moti Singh, Peon	24-10-45
				8. Shri Prem Singh, Peon	13-5-48
				9. Shri Kapur Singh, Peon	5-2-49
				10. Shri Mani Ram, Peon	8-2-49
				11. Shri Sunder Singh, Peon	7-4-37
				12. Shri Kishori Lal, Peon	22-7-53
				13. Shri Sewak Ram, Peon	7-8-63
				14. Shri Dara Singh, Peon	27-11-63
				15. Shri Nand Lal, Peon	2-12-63
				16. Shri Ram Lal, Chowkidar	1-3-61
District Police Offices.	III	Scheduled Castes.	7	1. Shri Ram Asra Con. No. 1750	17-11-51
				2. Shri Ashok Kumar Con. No. 691	19-7-51
				3. Shri Joginder Lal Con. No. 659	1-4-48
				4. Shri Lakhsim Dass, Const.	27-10-47
				5. Shri Ram Kumar Con. Nos. 182	8-4-50
				6. Shri Rana Singh, H. C. No. 564	1-1-42
				7. Shri Gurdas Mal, Steno-typist	14-1-60
		Backward Classes.	5	1. Shri ASI Shambu Singh, 197/H	2-2-53
				2. Shri HC Gurcharan Singh, 209	14-1-43
				3. Shri Con. Hukam Chand, 1104	19-4-54
				4. Shri Con. Harbans Singh, 145	17-12-58
				5. Shri Brij Lal, Steno-typist	23-1-59
	IV	..	..	..	..

Home Minister -

(b) Percentage and reservation :—

Office	Class of Posts.	Percentage of Scheduled Castes and Backward Classes to total strength	Percentage reserved
1. Inspector General of Police Punjab.	I (I. P. S.)	..	12·5 for Scheduled Castes and 5 per cent for Scheduled Tribes according to the Indian Police Service (recruitment) Rules, 1954. Recruitment is made by the Government of India through the Union Public Service Commission.
	II	..	No direct recruitment is made in the Police Clerical Cadre in Cl. II. All posts are filled by promotion. 10 per cent vacancies to be filled by promotion reserved.
	III	12·3	22 per cent (for initial appointments). 10 per cent (for promotion posts). (This reservation, applies to the Police Clerical Cadre as a whole.)
	IV	100·00	
2. District Police Offices.	III	3·4	22 per cent (for initial appointments). 10 per cent (for promotion posts). (This reservation, however, applies to the police force as a whole and not separately for office strength only.)

EMPLOYEES BELONGING TO SCHEDULED CASTES AND BACKWARD CLASSESS IN THE OFFICE OF THE PROVINCIAL TRANSPORT CONTROLLER (INCULDING SUBORDINATE OFFICES)

1359. Sardar Ajaib Singh Sandhu : Will the Chief Minister be pleased to state the number , names and dates of appointments of the employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes working at present in Class I, II, III and IV posts separately in the office of the Provincial Transport Controller (including subordinate offices), together with their percentage in each category and the percentage of posts reserved for them in each category ?

Sardar Partap Singh Kairon : The time and labour involved in collecting the information will not be commensurate with any possible benefit to be obtained. Information will be supplied in any particuar case, if sought.

CASES INSTITUTED IN COURT REGARDING EJECTMENT OF TENANTS

1467. Chaudhri Net Ram : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) the total number of cases instituted in Courts for the ejectment of tenants for failure to give 'Batai' throughout the State during the years, 1960-61, 1962, and 1963 together with the

number of cases decided in favour of the tenants and the number of tenants who were ejected ;

(b) the number of cases instituted in Courts for the ejectment of tenants by small landowners on the ground of their having small area of land during the above mentioned period together with the number of cases decided in favour of the tenants and the number of tenants who were ejected;

(c) the number of cases instituted in Courts for ejectment of tenants on grounds other than those referred to in parts (a) and (b) above during the period mentioned in part (a) above together with the number of cases decided in favour of the tenants and the number of tenants who were ejected ?

Sardar Ajmer Singh : (a), (b) and (c) The time and labour involved in collecting and compiling the information would not be commensurate with any possible benefit to be obtained from the reply.

REGISTERED FACTORIES IN DISTRICT HISSAR

1470. Chaudhri Net Ram : Will the Home Minister be pleased to state the number of registered factories in district Hissar at present together with the total number of persons working therein ?

Shri Mohan Lal : A statement containing the requisite information is given below.

STATEMENT

No. of registered factories in Hissar District	142
No. of workers employed therein on the basis of annual returns received from the registered factories for the year 1963.	8,190

POINT OF ORDER

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : On a point of order, Madam. ਮੈਂ ਇਕ ਸ਼ਾਰਟ ਨੋਟਿਸ ਕੁਐਸਚਨ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ।

Deputy Speaker : The hon. Member should not raise point of order so frequently. So far hon. Member has raised points of order at least six times. After all there must be some limit to it.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਮੈਡਮ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ ਰਾਹੀਂ ਇਹੋ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਕ ਸ਼ਾਰਟ ਨੋਟਿਸ ਕੁਐਸਚਨ ਦਾ ਜਵਾਬ ਆਉਣਾ ਸੀ ਉਹ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਐਨੀ ਕੁ ਗੱਲ ਸੀ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਮਿੰਟ ਵਾਸਤੇ ਸੁਣ ਲੈਂਦੇ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਕਿੱਸਾ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਸੀ ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਜੇਕਰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਚਲਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਹੁਣੇ ਹੀ ਪੁਆਇੰਟ ਰੇਜ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਸੀ ? ਇਹ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਸੁਆਲ ਬਾਰੇ ਪੁਛ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

[Deputy Speaker]

(If the hon. Members want to have their own way in every matter, let them please themselves. What I want to ask is whether it is necessary to ask this thing just now. The hon. Member could get this information some time later.)

ADJOURNMENT MOTIONS

Shri Jagan Nath : Madam, I beg to ask for leave to Make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance namely, the Members of the Block Samiti Loharu, have tendered their conditional resignations to the authority as a protest that either accept the resignations or declare the famine stricken area of Loharu Block and tehsil Bhiwani as a whole where the conditions due to draught are worst. The animals are dying in number due to shortage of fodder and people are totally without labour and thousand in number are thus migrating every day to other parts of the country. On the other hand, Government could not make proper arrangements except a little relief work which has been done already and now there is no work for the people.

उपाध्यक्षा : जब मैं खड़ी हूं तो मैं म्बर साहिबान को चाहिये कि वह बैठ जायें। आप का ऐडजर्नमैंट मोशन आया और आप ने पढ़ दिया। यह आपका राईट था। अगर आप इसी तरह से चाहते हैं कि इस पर पूरे दिन बहस चले तो यह कैसे हो सकता है यह मामला पहले भी हाउस में आ चुका है। (The hon. Member should resume his seat when I am on my legs. The hon. Member gave notice of an Adjourment motion and he has read it. It was his right to do so. But if he wants that it should be discussed throughout the day it is not possible as this matter has already been referred to in the House.)

बाबू ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਡਿਪਟ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਉਥੇ ਸੰਮਤੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਰੀਜ਼ਾਈਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਕਿ ਸਾਡਾ ਏਰੀਆ ਫੇਮਿਨ ਸਟਰਿਕਨ ਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ।

उपाध्यक्षा : अजीत कुमार जी आप कैसे आ गये हैं ? मोशन तो श्री जगन्नाथ की है। (How does the hon. Member Shri Ajit Kumar come to into the picture. This motion relates to Shri Jagan Nath.)

श्री जगन्नाथ : मैं अर्ज़ करूंगा कि जब एक ब्लाक समिति ने रिज़ाइन कर दिया तो गवर्नमैंट को इस बात की तरफ ध्यान देना चाहिये कि आखिर यह मामला है क्या। मुझे भी इस मामला के मुताल्लिक इस हाउस से अस्तीफा देना पड़ेगा क्योंकि सारे हालात जो ऐसे हो गये हैं (अवाज़ें : बहुत अच्छी बात है) जब मैं अस्तीफा दूंगा तो याद रखना कि आप भी यहां बैठे नहीं रह सकते। मैं कहूंगा कि मेरे हल्का में पशु धड़ा धड़ मर रहें हैं। सरकार को जल्दी से जल्दी हमारे इलाका की तरफ ध्यान देना चाहिये वरना इस हलका के लोगों ने कांग्रेस हकूमत के खिलाफ जद्दो-जहद करने का फैसला किया है । इस लिये मैं कहूंगा कि इस पर बहस होनी चाहिये।

उपाध्यक्षा : देखिये ग्राप की बात बड़ी माकूल है ग्रौर ग्राप ने बड़े ग्रच्छे ढंग से कही है। ग्राध घंटे की बहस से कुछ नहीं होगा। मैं चीफ मिनिस्टर साहिब से दरखास्त करूंगी कि वह इन के इलाका की तरफ जल्द से जल्द ध्यान दें। (There is much weight in what the hon. Member has stated and he has put it very nicely. Let the hon. Member know that no useful purpose would be served by raising discussion for half-an-hour. I would, however, request the Chief Minister to give immediate attention to hon. Member's area.)

ਮਾਲ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਂ ਕਲ੍ਹ ਹੀ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਦਸੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਮੁਆਮਲਾ ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਹੈ। ਜਲਦੀ ਹੀ ਅਸੀਂ ਜੋ ਸਟੈਪ ਲਵਾਂਗੇ ਉਹ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਾਂਗੇ। **I am in touch with the situation.** ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। We will see that no cattle dies; no man dies. We will supply food and fodder. We are going to start in that area more relief test works and you will see the resultss thereof within a very short time.

श्री जगन्नाथ : मेरे पास पंचायतों का रैज़ोल्यूशन है। वह कहते हैं कि 45 पशु मरे हैं मगर यह कहते हैं कि एक भी नहीं मरा। यह किस तरह की बातें करते हैं।

उपाध्यक्षा : मिनिस्टर साहिब ने एशोरेंस दे दी है, ग्रब ग्राप क्या चाहते हैं। (What else does the hon. Member want when the Minister has already given an assurance ?)

श्री जगन्नाथ : डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह एक बहुत ही ज़रूरी मामला है इस पर जल्दी से जल्दी ध्यान देना चाहिए। ग्रगर एक ब्लाक का ऐसा फैसला है तो दूसरे का भी ऐसा ही फैसला होगा..................

उपाध्यक्षा : मैं ने एक दफा मिनिस्टर साहब को कह जो दिया है। बैठ जायें।

(I have already requested the Minister. The hon. Member may please resume his seat.)

———

WALK—OUT

श्री जगन्नाथ : मैं ग्रौर कुछ नहीं कहता। मैं तो यह पूछता हूं कि मेरी ऐडजर्नमैंट मोशन ऐडमिट हुई है या कि नहीं हुई ?

उपाध्यक्षा : देखिये ग्रगर ग्राप इसी तरह से बोलते रहेंगे तो मुझे ग्रापको नेम करना पड़ेगा। (If the hon. Member continues speaking like that, I shall have to name him.)

श्री जगन्नाथ : मैं अपना हक मांग रहा हूं आप ऐसा करके सरकार का पक्ष करती हैं। मैं तो यही पूछना चाहता था कि आपने इस को ऐडमिट किया है या कि नहीं। अगर आप मेरी नहीं सुनते तो मैं प्रोटैस्ट के तौर पर वाक आउट करता हूं।

[Sarvshri Jagan Nath and Ajit Kumar staged a walk-out.]

ADJOURNMENT MOTIONS (Contd.)

डाक्टर बलदेव प्रकाश : डिप्टी स्पीकर साहिबा, आप ने श्री जगन्नाथ की ऐडजर्नमैंट मोशन पर कोई रूलिंग नहीं दिया बल्कि आप ने तो वैसे ही मिनिस्टर को सिफारिश कर दी। वह तो इस पर आप की जजमैंट चाहते हैं ।

उपाध्यक्षा : डाक्टर बलदेव प्रकाश जी आप ने सुना ही नहीं कि मैं ने कह दिया है कि मैं इस को ऐडमिट नहीं कर रही और वजीर साहिब को इस मामले पर ध्यान रखने के लिये कह दिया है। (Dr. Baldev Parkash has perhaps not listened to what I have said. I have already stated that I cannot admit this Adjournment Motion, but at the same time I have requested the Minister tokeep this matter in view.)

डाक्टर बलदेव प्रकाश : आप, डिप्टी स्पीकर साहिबा, अगर यह ऐडजर्नमैंट मोशन ऐडमिट नहीं कर रहीं तो यह तो पता चले कि इसकी वजह क्या है।

उपाध्यक्षा : बजट सैशन में ज़यादा ऐडजर्नमैंट मोशन न तो देने चाहिएं और न ऐडमिट किए जाने चाहिएं....... (विघ्न) (The hon. Members should not give notices of so many Adjournment Motions in the Budget Session nor should these be admitted.)

डाक्टर बलदेव प्रकाश : सवाल ज़्यादा या कम का नहीं है, सवाल तो यह है कि आया यह एडजर्नमेंट मोशन स्ट्रिक्टली एकार्डिंग टू रूल्ज़ आफ प्रोसीजर है या नहीं । मैं आपकी स्पैसिफिक रूलिंग जानना चाहता हूं।

सरदार गुरदयाल सिंह ढिल्लों : इस से पहले कि आप अपनी राय दें मैं यह सबमिशन करना चाहता हूं कि प्रोसीजर यह है कि जब कोई अपरचुनिटी मिल रही हो और उस वक्त डिस्कशन हो सकती हो तो एडजनमेंट मोशन नहीं ली जा सकती। यह प्रैक्टिस रही है। लेकिन यहां पर बात और ही हो गई और वह यह कि गवर्नर एड्रस पर भी बहस खत्म हो गई जिस पर अपरचुनिटी मिलनी थी और इसी तरह जनरल डिसकशन आफ बजट भी खत्म हो लिया। इसलिए जब कोई अपरचुनिटी नहीं रही, लिहाजा ऐडजर्नमेंट मोशन ऐडमिट हो सकती है।

उपाध्यक्षा : आप, ढिल्लों साहब, 7 साल तक स्पीकर रहे हैं। यह कौन नहीं जानता कि जैनरल ऐडमिनिस्ट्रेशन पर बोलते हुए यह बात कही जा सकती है।

(Sardar Gurdial Singh Dhillon has been the Speaker of this House for seven years. It is common knowledge that this

thing can be discussed during the debate on General Administration.)

डाक्टर बलदेव प्रकाश : जनाब डिप्टी स्पीकर साहबा, जो ऐडजर्नमेंट मोशन किसी मैम्बर की तरफ से आती है उसे वह अपनी अक्ल के मुताबिक देता है। और अगर आप उसे ऐडमिट नहीं करतीं तो यह तो उसका हक है कि वह यह जान सके और तसल्ली कर सके कि किस ग्रांउड पर वह ऐडमिट नहीं हो सकी ?

उपाध्यक्षा : डाक्टर साहब, मैंने अपनी रूलिंग दी है लेकिन जब आपके दाएं बांएं बैठे मैम्बर डज़न डज़न टाइम उठकर शोर मचाते हैं और चेयर की बात ही नहीं मानते तो फिर ऐसी सूरत में मैं आपकी मदद चाहूंगी। वैसे मैं अपनी रूलिंग दे चुकी हूं। तरसिक्का साहब, आप अपनी मोशन पढ़िए अब। (Doctor Sahib, I have given my ruling but there is no alternative for me but to seek your help when the hon. Member's sitting on your right and left interrupt repeatedly, make a loud noise and flout the Chair. Anyhow, I have given my ruling. Now, I would request Comrade Makhan Singh Tarsikka to a read his motion.)

Comrade Makhan Singh Tarsikka : Madam, I beg to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, the situation created by the assurances of Ministers in Patti area while they were there on election tour. They gave orders on the spot (i) to instal tubewells with immediate effect; (ii) to upgrade Primary and Middle Schools; (iii) Hospitals in different villages, etc; (iv) canal outlets. But after election results, all the above concessions, Government is going to withdraw. There is much disappointment in the area. Therefore this matter must be discussed.

उपाध्यक्षा : इसका हाउस के साथ कोई ताल्लुक नहीं है। आइ डिसएलाओ इट। सरदार करतार सिंह जी, आपकी मोशन लेट पहुँची है यह कल देखी जाएगी। (This House has nothing to do with it, So I disallow it Sardar Kartar Singh's, motion has been received late. It will be taken up to morrow.)

QUESTION OF PRIVILEGE

कामरेड मक्खन सिंह तरसिक्का : डिप्टी स्पीकर साहबा, मेरा एक प्रिविलेज मोशन है। मैं डिप्टी स्पीकर साहबा, मुख्य मंत्री से दरखास्त करुंगा कि यह पंजाब की जिन्दगी और मौत का सवाल है। खेती तबाह हो गई है और मुख्य मंत्री के कहने के मुताबिक डबल प्रोडक्शन का सवाल है। इस के लिए एक दिन एग्रीकलचर पर बहस के लिए जरूर रखें।

उपाध्यक्षा : आपकी पार्टी के कामरेड शमशेर सिंह जोश ने बिजनैस एडवाइज़री कमेटी की मीटिंग में कुछ नहीं कहा इस लिए मैं इस को रेज़ करने की इजाज़त नहीं दे सकती। यह प्रोडक्शन का सिर्फ रौला-गौला ही है...... (विघ्न)......

[उपाध्यक्षा]

(Comrade Shamsher Singh Josh, a member of your party said nothing about it in the meeting of the Business Advisory Committee. So I cannot give my consent to the question being raised here. I think it is merely a slogan.)

CALL ATTENTION NOTICES

श्री फतेह चन्द विज : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मेरी एक काल अटैन्शन मोशन है। जनाब इलैक्ट्रिसिटी बोर्ड ने बिजली के मुताल्लिक यह कायदा बना दिया कि काउंटर पर बिल जमा किया जाए लेकिन वहां पर लोग खड़े रहते हैं और दो दो दिन तक बारी नहीं आती। बाद में उनके कनैक्शन काट दिए जाते हैं इसलिए उनको बड़ी परेशानी हो रही है और बड़ी हलचल मची हुई है।

उपाध्यक्षा : यह बड़ी मुनासिब बात है, लेकिन इलैक्ट्रिसिटी बोर्ड एक अलग बाडी है। यह शिकायत उन के ध्यान में लानी चाहिए। (It is a very reasonable point but since Electricity Board is an autonomous body this complaint should be brought to their notice.)

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : जनाब, मैं आनरेबल मैम्बर साहिब की जानकारी के लिए अर्ज़ करना चाहता हूं कि पंजाब इलैक्ट्रिसिटी बोर्ड जल्दी हिदायात जारी कर रहा है कि बिलों की जल्दी से वसूली डिपार्टमेन्ट भी किया करे ताकि उपभोक्ताओं को तकलीफ न हुआ करे।

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ ਜਲੰਧਰ ਮਿਉਨਿਸਪੈਲਿਟੀ ਦੇ ਵਿਚ ਸਵੀਪਰਾਂ ਦੀ ਇਹ ਡਿਮਾਂਡ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ, 85 ਰੁਪਏ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨਡੈਫੀਨੇਟ ਸਮੇਂ ਲਈ ਹੜਤਾਲ ਕਰ ਰਖੀ ਹੈ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਇਹ ਮਿਉਨਿਸਿਪੈਲਿਟੀ ਦੀ ਗੱਲ ਇਥੇ ਡਿਸਕਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। I disallow it. (The municipality affairs cannot be discussed here. I disallow it.)

---

*STATEMENT BY THE MINISTER FOR EXCISE TAXATION AND CAPITAL PROJECT RE. THE EMOLUMENTS OF THE SWEEPERS OF THE PUBLIC HEALTH DEPARTMENT

Excise, Taxation and Capital Minister (Shri Ram Saran Chand Mittal)) : Madam, I have to make a statement—

Two categories of employees, namely, sweepers and sewermen are involved.

2. The emoluments of sweepers were raised to Rs 85 per mensem with effect from 1st January, 1964, *vide* Punjab Government Circular Letter No. 1050-FRII-64/1145, dated the 18th February, 1964, and the sweepers

*Note :—Comrade Shamsher Singh Josh's Call Attention Notice appears in **Punjab Vidhan Sabha Debate Vol. I. No. 13 Dated the 9th March, 1964.**

working in the Sanitary Installation Sub-Division No. 1 of the Capital Project were accordingly paid at this enhanced rate of pay. The sewermen employed in the Sanitary Installation Sub Division No, 3, numbering 130 (45 regular and 85 Work-charged) were not, however, paid at the enhanced rate as the orders issued did not specifically indicate that sewermen were also to be paid likewise. The position was, however, clarified subsequently allowing the sewermen to be treated at par with the sweepers insofar as the payment of salary to them at enhanced rate was concerned. The sewermen are now receiving their pay at the same rate as the sweepers get.

3. There had not been any intentional delay whatsoever on the part of the Capital, Administration and whatever little time it had taken, it was solely on account of the ambiguity which had arisen in the nomenclature of these two categories of posts. No discrimination whatsoever, however, exists in the emoluments of the sweepers and sewermen.

DEMANDS FOR GRANTS

35—INDUSTRIES

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Madam, I beg to move—

> That a sum not exceeding Rs. 2,54,74,300 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1964-65, in respect of charges under head 35—Industries.

Deputy Speaker : Motion moved—

> That a sum not exceeding Rs. 2,54,74,300 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1964-65 in respect of charges under head 35—Industries.

Deputy Speaker : I have received notices of cut-motions from various hon. Members, to this Demand. They will be deemed to have been read and moved and can be discussed along with the main motion.

1. **Comrade Shamsher Singh Josh :**

   That the demand be reduced by Rs. 1,000.

2. **Shri Roop Lal Mehta :**

   That the demand be reduced by Rs. 100.

3. **Sardar Pritam Singh Sahoke :**

   That the demand be reduced by Re 1.

4. **Chaudhri Ran Singh :**

   That the demand be reduced by Re 1.

5. **Sardar Balwant Singh :**

   That the demand be reduced by Re 1.

6. **Principal Rala Ram :**

   That the demand be reduced by Re 1.

[Deputy Speaker]

7. **Shri Har Kishan :**

That the demand be reduced by Rs. 10.

8. **Sardar Ajaib Singh Sandhu :**

That the demand be reduced by Re 1.

9. **Shri Rup Singh Phul :**

That the demand be reduced by Re 1.

Now I call upon Shri Balramji Dass Tandon to initiate the discussion.

श्री सागर राम गुप्ता : On a point-of order, Madam. इस हाउस में कांग्रेस के मेम्बर 2/3 हैं और 1/3 अपोज़ीशन पार्टियों के हैं लेकिन कांग्रेस बैंचिज़ की तरफ से तो 22 मैम्बर बोले हैं और आपोज़ीशन के 23 मेम्बर बोले हैं। उन्हों ने 8 घण्टे टाइम लिया है और कांग्रेस बैंचिज़ को 6 घंटे टाइम दिया गया है। मैं समझता हूं कि कांग्रेस बैंचों का खयाल नहीं रखा गया है।

(*Interruptions and loud noise.*)

Deputy Speaker : The hon. Member can see me in my Chamber and I will satisfy him.

(Noise)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਮੈਡਮ ਇਹ ਕੋਈ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ ਨਹੀਂ ਹੈ; he is talking about the past.

श्री रूप लाल मेहता : डिप्टी स्पीकर साहिबा अपोज़ीशन वालों को क्यों ज़्यादा टाइम दिया गया है ?

(*Loud noise*)

Deputy Speaker : I would request the hon. Members who are making a noise not to waste the time of the House.

(*Noise*)

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਕੀ ਲੀਡਰ ਆਫ ਦੀ ਹਾਉਸ ਗੂੰਗਾ ਜਾਂ ਬਹਿਰਾ ਹੈ ? ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

Deputy Speaker : The hon. Member should withdraw the words—

'ਗੂੰਗਾ ਅਤੇ ਬਹਿਰਾ' ।

ਸਰਦਾਹ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਇਹ ਤਾਂ ਫਰੇਜ਼ ਹੈ । ਚਲੋ ਮੈਂ ਵਿਦਡਰਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ !

ਸਰਦਾਰ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ : ਆਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ ਮੈਡਮ । ਤੁਸੀਂ ਹਾਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਹਰੇਕ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ 5/5 ਮਿੰਟ ਬੋਲਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ । (*Noise*)

Deputy Speaker : No such decision was taken in the House. No noise please.

(Noise)

Deputy Speaker : Leader of the House, I seek your help please.

———

WALK OUT

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : On a point of order, Madam. ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ all the cut-motions are deemed to have been read and moved. ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਇੰਟਰੈਸਟ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਟ ਮੋਸ਼ਨਜ਼ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਔਰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਮੇਰੀ ਕਟ ਮੋਸ਼ਨ ਸਟੈਂਡ ਕਰਦੀ ਸੀ । ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਕਠੀਆਂ ਮੂਵ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਡਿਸਕਰੇਜ ਕੀਤਾ ਹੈ— ਔਰ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਟਾਈਮ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ । I think it is a great injustice.

Deputy Speaker : This is no point of order.

खान अब्दुल गफ्फार खां : On a point of order, Madam. अभी कम्युनिस्ट पार्टी के सेक्रेटरी ने कहा है कि उन के साथ चेयर ने बड़ा इनजस्टिस किया है । यह चेयर पर रिफलेक्शन है। क्या कोई ऐसा कह सकता है ? मैं इस पर आप का रूलिंग चाहता हूं । He may be asked to withdraw these words.

Deputy Speaker : The hon. Member may please with draw these words if he wants to maintain the dignity of the Chair.

Khan Abdul Ghaffar Khan : Madam, Comrade Shamsher Singh Josh be asked to withdraw his remarks. If you feel helpless, you may say that you are helpless.

उपाध्यक्षा : अगर आप भी खान साहिब मुझे हैल्पलैस बताने लग पड़े तो आपको मैं क्या कह सकती हूं । देखिए जोश साहिब आप यह अलफाज़ वापस ले ले क्योंकि it is a reflection on the Chair. (If Khan Sahib himself says that I am helpless then what can I say to him. I would request the hon. Member Mr. Josh to withdraw these words as it is a reflection on the Chair.)

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਇਹੋ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨਜ਼ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇਨਜਸਟਿਸ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਮੈ ਤਾਂ ਹਾਊਸ ਦੀ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਤੁਹਾਡੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ ।

Deputy Speaker : Is it not a reflection on the Chair ?

Comrade Shamsher Singh Josh : I had no intention to cast any reflection on the Chair. I simply brought this fact to your kind notice that according to the conventions I should have been called upon to initiate the discussion. (*Loud noise*)

Sardar Gurnam Singh : Madam, Deputy Speaker, it appears that the Treasury Benches are deliberately taking the time of the Opposition and obstructing in initiating the discussion. You may kindly note it. Their tactics are that the actions of this Industries Department should not be exposed by the Members of the Opposition.

Chaudhri Amar Singh : On a point of Order, Madam.

Deputy Speaker : I have called upon Shri Balramji Das Tandon.

(*Noise and Interruption*)

Comrade Shamsher Singh Josh : Madam, I feel that injustice has been done in not calling me to initiate the discussion. I, therefore, stage a walk out.

(*At this stage Comrade Shamsher Singh Josh left the House*)

(*Interruptions*)

Deputy Speaker : I request the Leader of the House to help me.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मेरी प्रार्थना यह है कि इधर से कोई बात अगर होती है तो आप कह देते हैं कि मैं लीडर आफ दी आपोज़ीशन की हैल्प सीक करती हूं और आपकी हैल्प भी हो जाती है। अब लीडर आफ दी हाउस यहां पर बैठे हैं उनको भी आप यह बात क्यों नहीं कहते ?

उपाध्यक्षा : आपने सुना नहीं है मैं ने उनको भी कहा है कि I seek your help. (The hon. Member has perhaps not heard that I have already requested him that I seek his help.)

डाक्टर बलदेव प्रकाश : जब आपने उन को कहा है तो उनको हैल्प करनी चाहिए लेकिन वह तो चुप बैठे हैं।

उपाध्यक्षा : कितने अफसोस की बात है कि आपने चेयर को इतना वीक बना दिया है कि आप चाहते हैं कि मैं कभी इनकी मदद मांगूं और कभी उनकी मदद मांगूं। मैं काफी मज़बूत हूं और हाउस की कार्यवाही चला सकती हूं। (It is most deplorable that you have made the Chair so weak as you wish that sometime I should seek the help of the Leader of the House and sometime that of the Leader of the Opposition. I am strong enough to conduct the business of the House.)

DEMANDS FOR GRANTS

35—INDUSTRIES

(Resumption of discussion)

श्री बलरामजी दास टण्डन (अमृतसर शहर, पश्चिम) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, आज इस हाउस के सामने चीफ मिनिस्टर साहिब ने इन्डस्ट्री की दो करोड़ 45 लाख 54 हज़ार रुपए की मद रखी है और इस पर हाउस में बहस होनी है । जैसा कि आप जानते हैं कि पंजाब खेती बाड़ी का सूबा है और आबादी का ज्यादा दबाव ज़मीन पर है । कोई भी देश जिसकी भारी आबादी खेती बाड़ी पर निर्भर करती हो तरक्की नहीं कर सकता । इस लिए सब से बड़ी बात यह है कि ज़मीन पर से बोझ कम करने के लिए ज़रूरी है कि यहां पर ज्यादा से ज्यादा नए नए कारखाने लगें, जिन में कि ज्यादा से ज्यादा लोग बतौर लेबर, क्राफ्टसमैन, टैकनीकलमैन, इंजीनियर काम में लग कर सनअती पैदावार को बढ़ाएं और इस तरह खेती से बोझ कम हो कर हमारे सूबे की तरक्की हो और लोगों का जीवन स्तर ऊंचा हो । लेकिन हमारी सरकार ने जो कुछ आज तक इस सम्बन्ध में किया है और जैसा आगे करने वाली है जिस की झांकी इस बजट में पेश की गई है उसको देख कर अगर यह कहा जाए कि सरकार हमारे सूबे की सनअती तरक्की नहीं करना चाहती या जिस ढंग से सरकार को इन्डस्ट्री की तरक्की के लिए चलना चाहिए था या और जितनी मदद सरकार को लोगों की इन्डस्टरी के चलाने के लिए करनी चाहिए थी और इस तरफ ध्यान देना चाहिए था उतनी मदद और ध्यान यह सरकार इस तरफ नहीं दे रही है तो मैं समझता हूं कि गलत न होगा । तीसरा प्लान जो अब चल रहा है उसके ओवरआल टार्गेट 2 अरब 31 करोड़ के रखे गए हैं और इस में इन्डस्ट्री के लिए सिर्फ 14 करोड़ 40 लाख रुपया रखा गया है जिस का मतलब यह निकलता है कि तीसरे प्लान की जितनी हमारी ऐलोकेशन है उसका सिर्फ 5 या 6 फीसदी इन्डस्टरी के लिए रखा गया है । इसी बात से आप अंदाज़ा लगा सकते हैं कि इन्डस्टरी की तरक्की के लिए कितना ध्यान दिया जा रहा है । इस बात के होते हुए कि पंजाब के लोगों में बड़ा विगर है इनीशियेटिव है और वह हर काम ठीक ढंग से चलाते हैं अगर पंजाब सरकार और भारत सरकार का प्लैनिंग कमीशन हमारे सूबा के लिए इन्डस्ट्री के ऐसे टारगैटस बना कर चलने वाले हैं तो सिवाए बदकिस्मती के मैं कुछ नहीं कह सकता । इन को इस तरफ ध्यान दे कर चलना चाहिए और इस कमी को दूर करना चाहिए । यह तो इस का एक पहलू है और मैं अब दूसरा भी अर्ज़ करता हूं कि जो टारगैट्स रखे भी गए थे उनकी इम्पलीमैंटेशन कैसे हुई है और हो रही है । अगर आप दूसरे प्लान को भी देखें जिस की इम्पलीमैंटेशन के बारे में आंकड़े इस सदन में पेश किए गए थे तो आप देखेंगे कि इन्डस्ट्री के लिए जो ऐलोकेशन दूसरे प्लान में की गई थी उसे यह सरकार पूरा नहीं कर सकी है और जितना रुपया रखा गया था उसे जिस तरह खर्च करना चाहिए था नहीं कर सकी है । अब जो इस प्लान की मिड टर्म एप्रेज़ल हुई इस से भी पता लगता है कि जितना रुपया रखा गया है उस के मुताबिक हमारी सूबाई

[श्री बलरामजी दास टण्डन]

सरकार ने काम करने की कोशिश नहीं की और इस के मुताल्लिक लोगों ने और मैम्बरान ने भी काफ़ी आवाज़ उठाई है। पहले तो खर्च किया नहीं जाता और सही तरीके के मुताबिक काम चलाया नहीं जाता और जब माली साल और प्लान का आखरी साल आता है तो बजट एलोकेशन खत्म करने के लिए 31 मार्च से पहले पहले धड़ा धड़ पैसा खर्च किया जाता है ताकि वह लोगों को बता सकें कि उन्हों ने ऐलोकेशन को पूरा करने के लिए पूरा प्रयत्न किया है लेकिन नतीजा यह होता है कि इस भाग दौड़ में हैपहैज़र्ड पेमैंट्स की जाती है और बहुत सारा खर्च वेस्टफुल होता है और काम ठीक ढंग से नहीं हो पाता। इस संबंध में मैं आपका ध्यान इसी प्लान की तरफ दिलाना चाहता हूं कि कैसे और किस ढंग से खर्च किया जा रहा है। अगर आप आंकड़े देखें तो तीसरे प्लान में इन्डस्ट्री के लिए 14 करोड़ 40 लाख रुपए की ऐलोकेशन है जिस में से पहले साल हमारी सरकार ने सिर्फ एक करोड़ 50 लाख रुपया खर्च किया जिस का मतलब है कि ऐलोकेशन का दसवां हिस्सा जो कम से कम पांचवां होना चाहिए खर्च किया गया। उस के बाद दूसरे साल एक करोड़ 90 लाख, तीसरे साल जो अब चल रहा है रिवाइज़्ड ऐसटीमेट्स के मुताबिक 2 करोड़ 78 लाख रुपया खर्च होगा और 1964-65 के लिए 2 करोड़ 49 लाखके करीब रुपया खर्च करने का इरादा है। साफ ज़ाहर है कि जिस रफतार से और जिस ढंग से यह सारा काम चलाया जा रहा है वह तसल्लीबख्श नहीं है। पंजाब के लोगों के अन्दर इनीशिएटिव है, ड्राइव है और वह अपनी भाग दौड़ से काम कर लेते हैं लेकिन सरकार को भी चाहिए कि वह उनकी मदद करे। जिन लोगों ने अपनी ज़मीन बेच कर, जायदाद बेच कर औरतों के गहने बेच कर अपना घर बार बेच कर इन्डस्ट्री लगाई है अगर वह सरकार के सही कदम न उठाए जाने की वजह से फेल हो जाती है तो उनकी सारी ज़िन्दगी ही फेल हो जाती है, उनके पास कुछ नहीं रहता। मैं समझता हूं कि इस के अन्दर जो कंट्रीब्यूशन सरकार की तरफ से होनी चाहिए थी वस नहीं हुई है और यह बात बड़ी अफसोसनाक है। हर ज़िला में इन्डस्ट्रीज़ अफसर का दफतर है कि लोग वहां जाएं और वह उनको वहां दफ्तर में जो बैठे हैं गाइडैंस देंगे। यह दफ्तर इसी लिए खोले हुए हैं कि वह लोगों को गाइड करें और इन्डस्ट्रियलिस्ट्स को इन सारी बातों में गाइडैंस दें। उन लोगों को गाइडैंस देना तो अलग चीज़ है और वहां पर जाने पर उनको गाइडैंस मिलना या न मिलना अलग चीज़ है लेकिन मैं चीफ मिनिस्टर साहिब से कहना चाहता हूं कि वहां पर उल्ट यह होता है कि जो लोग वहां पर गाइडैंस के लिए और इमदाद के लिए जाते हैं वह न सिर्फ डिसक्रेज हो कर वापस आते हैं बल्कि उनकी प्रापर अटैंडैंस भी नहीं होती है, शुनवाई नहीं होती है। जो आदमी पहुंच वाला है किसी एम. एल. ए. को साथ ले जा सकता है, उसकी तो शुनवाई हो भी जाती है लेकिन जो आम आदमी है जो सच्चे दिल से इन्डस्ट्री चलाना चाहता है उसको मदद नहीं मिलती है। उनको चाहिए कि वह कम से कम ऐसा इन्तज़ाम जरूर करें कि जब भी कोई इन्डस्टरिलियस्ट ज़िला के इन्डस्ट्रीज़ अफसर के पास जाए तो उसे प्रापरली ट्रीट किया जाए, उस की पूरी शुनवाई हो, उसे पूरी

गाइडेंस मिले और कम से कम यह तो हो कि वह यह इम्प्रैशन ले कर वापस जाए कि यह जो महकमा खोला हुआ है वह उन के लिए है और उनकी मदद के लिए बनाया

यह डिपार्टमैंट लोगों को जानकारी देने के लिए खोले गए हैं। ताकि वहां से लोग इंफमेंशन ले सकें। लेकिन बहुत अफसोस से कहना पड़ता है कि वहां पर लोग तीन, चार घंटे बाहिर बैठ कर इंतज़ार करते हैं और उन को अच्छी तरह से बोला भी नहीं जाता। वह कई घंटों तक बैठ कर मायूस हो कर वापिस हो जाते हैं। इतना ही नहीं जब किसी को मौका मिलता ही है तो एक दो मिनट में ही उन को निपटा दिया जाता है और उन के पल्ले कोई बात पड़ती नहीं है। मैं सरकार के नोटिस में लाना चाहता हूं कि सरकार उन अधिकारियों को सख्त हिदायात इशू करे ताकि लोग इस दफतर से लाभ उठा सकें।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, इस थर्ड फाइव इयर प्लैन के आखिरी साल तक लगभग पांच करोड़ रुपया इसी डिमांड पर रखा गया है। इस में अभी तक काफी रुपया बच रहा है। इस वर्ष नें 2,54,74,300 रुपया खर्च करना है। मेरे ख्याल में यह रुपया बहुत कम है। वैसे इस के लिए सरकार ने बहुत कम रुपया रखा है। जितना रुपया रखा गया है कम से कम वह रुपया खर्च किया जाना चाहिए। इस तरफ सरकार का ध्यान देना बहुत ही जरूरी है। इस साल के बजट में रैविन्यू रिसीट के मुताबिक एक अरब 12 करोड़ रुपए इंडस्ट्री पर खर्च करने चाहिए। इन फिगर्ज़ को देखा जाए तो पता चलता है कि पंजाब सरकार ने इंडस्ट्री को बढ़ाने के लिए कोई कदम नहीं उठाए हैं। मैं समझता हूं कि सरकार इस बारे में केवल बजट का दो प्रतिशत भाग ही खर्च करना चाहती है। मैं समझता हूं कि सरकार इस ओर ठीक तरह से एटैंशन नहीं दे रही है। इस से इंडस्ट्री को प्रोत्साहन नहीं मिल रहा है।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, जो कुछ पंजाब सरकार कर रही है उस में सब से बड़ी बाधा लोगों के आगे आती है वह डिस्बर्समैंट आफ लोन की है। पंजाब में ज़्यादातर स्माल स्केल इंडस्ट्री का काम होता है। स्माल स्केल इंडस्ट्री में जिस तरह से काम हो रहा है, जितनी ज़ोरों से काम चल रहा है इस बारे में पंजाब सरकार जो सहायता दे रही है उस से पंजाब का नाम तो हिन्दुस्तान में रोशन हो रहा है, हम ने हिन्दुस्तान में एक जगह बनायी है लेकिन बड़े अफसोस से कहना पड़ता है कि लोगों को लोन मिलने में बहुत सी तकलीफ पेश आ रही है। इस के बारे में अर्ज़ करना चाहता हूं कि लोगों को इंडस्ट्री बढ़ाने के लिए डिस्बर्समेंट आफ लोन जल्दी ही और लिबरली देना चाहिए। मैं समझता हूं कि पंजाब सरकार इस तरफ अच्छी तरह से ध्यान नहीं दे रही है। एक आदमी लोन लेने के लिए एप्लाई करता है। पहले उस के सामने कुछ शर्तें रखी जाती हैं। और पूछा जाता है कि आप को बिल्डिंग बनाने के लिए चाहिए। अगर वह बिल्डिंग बनाने के लिए कहता है तो उस को बिल्डिंग का लोन दिया जाता है। इसी तरह से अगर उस को मशीनरी खरीदने के लिए लोन मांगता है तो मशीनरी

[श्री बलरामजी दास टण्डन]

के लिए लोन देना होता है। इस तरह से कई प्रकार की पूछताछ की जाती है। मैं समझता हूं कि इस में कोई ऐसी बात नहीं है जिस पर सरकार को कड़ी निगरानी करने की जरूरत हो। ऐसा करने से नतीजा यह होता है कि यह स्माल स्केल इंडस्ट्री ठीक ढंग से पनप नहीं सकती। उस के आगे कई अड़चनें आ जाती हैं जिस के कारण लोगों का उत्साह कम हो जाता है और इंडस्ट्री तबाह हो जाती है। लोग उधार ले कर, किरायें पर मकान ले कर अपना काम चलाना चाहते हैं लेकिन सरकार की तरफ जांच पड़ताल करने में ही वक्त लग जाने से इंडस्ट्री को बढ़ावा नहीं मिल रहा है। उन का काम रुक जाता है क्योंकि उन को काम चलाने के लिए रनिंग कैपीटल की ज़रूरत होती है। समय पर लोन न मिलने से इंडस्ट्री में बाधा पड़ जाता है उन से कई तरह की इनफर्मेशन मांगी है और वक्त पर रुपया नहीं मिलता है। आखिर में जिन लोगों ने उधार पर काम चलाया होता है उन को मशीनरी और सारा कारोबार छोड़ना पड़ता है और वह नौकरी ढूंढने के लिए मजबूर हो जाता है उन के पास जो पहले रुपया होता है वह भी जाया चला जाता है। इस लिए मैं सरकार से प्रार्थना करना चाहता हूं कि सरकार इंडस्ट्री के लिए लोन देने के लिए कोई बंधन ऐसे न डाले जिस से इंडस्ट्री तबाह हो जाए। सरकार को तो प्रोत्साहन देना चाहिए। जिस समय लोगों को लोन की ज़रूरत उस वक्त हो उन को लोन दिया जाए। क्योंकि लोगों को काम चलाने के लिए कैपीटल की ज़रूरत होती है। मैं समझता हूं कि इस तरह से हमारे सूबे के अन्दर स्माल स्केल इंडस्ट्री तबाह होती जा रही है। उन को वक्त पर लोन नहीं मिलता है। इस लिए मैं चीफ मिनिस्टर साहिब को प्रार्थना करना चाहता हूं उन कि समय पर लोन मिलने चाहिएं और लोन देते वक्त सरकार को लिबरल होना चाहिए। मैं यह नहीं कहता कि जांच पड़ताल न हो। जो टैक्नीकल हिच हो उस पर सरकार ज़रूर ध्यान दे। लेकिन बिल्डिंग का लोन लेने के लिए या मशीनरी का लोन लेने के लिए शिओरीटीज़ की जरूरत पड़ती है और दूसरी डिफीकल्टीज़ हो उन को मुनासिब वक्त में डील कर लेना चाहिए। बाकी सारी फारमैलेटीज़ बाद में भी हो सकती हैं। लोगों को कई बार चंडीगढ़ में व्यर्थ में ही आना पड़ता है, यहां पर चक्कर लगाने पड़ते हैं। इंडस्ट्री के डिपार्टमेंट में जाना पड़ता है। मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि किसी व्यक्ति ने 5 हज़ार रुपया लोन लेना है उस में से उस का 1 हज़ार रुपया पहले ही खर्च हो जाता है। यह 5 हज़ार लोन भी साल डेढ़ साल में ही लोगों को मिलता है। इतनी बड़ी ढीले हो जाती है जिस से लोगों का उत्साह कम हो जाता है। मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि लोन की कंडीशन लिबरल होनी चाहिए। और वक्त पर ही लोगों को लोन की डिस्बर्समैंट होनी चाहिए ता कि वह अपने काम को जारी रख सकें। पंजाब की स्माल स्केल इंडस्ट्री पहले ही तबाह हो रही है और उन को लोन वक्त पर डिस्बर्स नहीं होगा तो उन का काम रुक जाएगा। इस का नतीजा यह निकलेगा कि लोग काम को छोड़ कर घर पर बैठ जाएंगे और पंजाब की इंडस्ट्री में कमी हो जाएगी। मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि अगर सरकार ने और सोर्स आफ इन्फर्मेशन लेनी हो तो बाद में प्राप्त करे। सरकार लोगों

को तसल्ली देने के लिए स्टेटमेंट दे कि उन के राइट्स ग्रौर उन की मुश्किलात पर गौर कर रही है ग्रौर उन को दूर करने के लिए कदम उठाएगी। मैं सरकार से प्रार्थना करना चाहता हूं कि ग्रगर सरकार ने लोगों को पांच, दस हज़ार रुपये का लोन देना हो तो वह डिस्ट्रिक्ट इंडस्ट्रीज़ ग्राफिसर को इम्पावर कर दे। ग्रगर वे छोटे ग्रफसर हैं या बड़े ग्रफसर हैं इस के बारे में मेरी सरकार से प्रार्थना है कि वहां पर जिम्मेदार ग्रफसर नियुक्त करे जो कि वह वहां पर ही लोगों की ग्रर्जियों को डील कर के पांच, दस हज़ार रुपये का लोन दे सकें यह काम यहां पर नहीं होना चाहिए बल्कि यह पावर डिस्ट्रिक्ट इंडस्ट्रीज़ ग्रफसर को ही दे देनी चाहिए ताकि लोगों की यहां पर बार बार चक्र न मारने पड़ें। इस को कई बार यहां पर ग्रौर डिस्ट्रक्ट हैड क्वार्टर्ज़ पर चक्र लगाने पड़ते हैं ग्रौर वक्त पर काम पूरा नहीं होता। इस से लोगों के काम में बहुत बाधा होती है, वह काम छोड़ कर भागते फिरते हैं ग्रौर काफी जदो जहद के बाद ही रुपया मिलता है। स्माल इंडस्ट्री चलाने के लिए लोग दूसरों से 2 प्रतिशत पर भी उधार लेते हैं जो कि बहुत ज़्यादा इंट्रेस्ट है। इस लिए मैं ग्रर्ज करना चाहता हूं कि सरकार डिस्ट्रिक्ट, ग्रफसरों को ज़्यादा पावर्ज दे ताकि वह वहां पर डील कर के लोगों को कर्जा दे सकें। मैं फिर यही ग्रर्ज़ करना चाहता हूं कि लोगों को लिबरल लोन दिया जाए ताकि वह ग्रपना काम चला सकें।

डिप्टी स्पीकर साहिबा मैं ग्रर्ज़ करना चाहता हूं कि फैक्ट्रीज़ को चलाने के लिए बिजली की सप्लाई की बहुत ही ज़रूरत है। ग्राज कल कोई कारखाना बिजली के बिना नहीं चल सकता है। मैं समझता हूं कि कारखाने जो बिजली से चलते हैं उनकी तादाद 95 प्रतिशत से 99 प्रतिशत की है। इस के मुतालिक मैं ग्रर्ज करना चाहता हूं कि कारखानों को बिजली मुहैया की जाए।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं कास्ट ग्राफ प्रोडक्शन के बारे में ग्रर्ज़ करना चाहता हूं कि सरकार ने मंहगाई को दूर करने के लिए जो कदम उठाए हैं ग्रौर उठाने का यत्न कर रही है। सरकार बहुत सी बात कहती है कि मंहगाई को दूर करने के लिए यह मैयर्ज़ उठाए हैं। पंजाब सरकार में दुकानदारों को ग्रपनी दुकानों में लिस्ट लगाने के लिए कहा है। इस के बारे में मैं ग्रर्ज़ करना चाहता हूं कि ग्रगर कोई दुकानदार 2 रुपए की चीज़ खरीद कर 3 रुपए बेचता है क्योंकि उस ने लिस्ट में 3 रुपए लिखा हुग्रा है इस लिए उस पर डिफैंस ग्राफ इंडिया रूल्ज़ लागू नहीं हो सकता है। मैं ग्रर्ज़ करना चाहता हूं कि सरकार ने इस बारे में जो कदम उठाए हैं क्या उस का इनडायरेक्ट ग्रसर कीमतों पर पड़ता है। सरकार के पास जो साधन हैं ग्रौर जो चीज सरकार के ग्रपने हाथ में है ग्रौर डायरेक्ट जनता के साथ उस का ताल्लुक है उस के बारे में क्या सरकार कोई स्टेप लेने के लिये तैयार है। ग्रगर सरकार ऐसा नहीं करेगी तो जनता समझेगी कि सरकार ग्राप तो कुछ करती नहीं है दूसरों को उपदेश देती है। जैसा कहा गया है कि "पर उपदेश सकल बहुतेरे" इस लिये सरकार को चाहिये कि जो साधन इस के ग्रपने पास मौजूद हैं कीमतों को कम करने के लिये उन को तो ज़रूर प्रयोग में लाए ग्रौर जनता में विश्वास

[श्री बलरामजी दास टण्डन [

पैदा करे। जनता यह समझेगी कि सरकार के अपने हाथ में जो कुछ है वह तो मंहगाई को कम करने के लिए ईमानदारी से प्रयत्न कर रही है। और उस पर डटी हुई है।

Deputy Speaker : Please wind up.

श्री बलरामजी दास टंडन : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं जल्दी ही खत्म कर दूंगा। बिजली का जो रेट, जो रनिंग कास्ट वर्क आउट की गई है वह केवल एक नया पैसा और दो नया पैसा फी यूनिट के दरम्यान पड़ती है। लेकिन अगर इस के बावजूद हम जो बिजली इंडस्टरी के लिये लोगों को देते हैं उस के लिये 12 नये पैसे या 14 नये पैसे फी यूनिट के हिसाब से चार्ज करें तो निहायत अफसोस की बात है। इस से भी ज़्यादा अफसोस की बात यह है कि जिन सूबों को हम बिजली स्पलाई करते हैं, हम जम्मू काश्मीर, हिमाचल प्रदेश और दिल्ली को बिजली स्पलाई करते हैं, वहां पर लोगों को इन्डस्टरी के लिए बिजली सस्ती स्पलाई की जाती है। हमारी सरकार ने कितनी ही ड्यूटी लगा दी है और रेट भी बहुत ज़्यादा रखा हुआ है। अगर सरकार सही ढंग से इंडस्टरी की तरक्की करना चाहती है तो इस को चाहिये कि इस रेट को रीवाईज़ करे। ड्यूटी रीवाईज़ करे। यह इख्लाकी पहलू बनता है कि जिन सूबों को बिजली स्पलाई की जाती है जिस रेट पर वहां के लोगों को बिजली बेची जाती है उस से कम रेट पर हमारे सूबे में लोगों को मिलनी चाहिये। हमारे लोगों ने क्या पाप किया है कि जो टैक्स अदा कर के और मेहनत मज़दूरी कर के यह डैम बनाए हैं जिन से बिजली पैदा की जाती है। यह कहां का न्याय है कि पंजाब के लोगों को बिजली महंगी मिले और दूसरे सूबों के लोगों को बिजली सस्ती मिले। इस सम्बन्ध में भी प्रयत्न किया जाना चाहिये।

Deputy Speaker : Please wind up now.

श्री बलरामजी दास टंडन : अगली बात जिस की तरफ में सरकार का ध्यान दिलाना चाहता हूं वह है स्पलाई आफ कोटा एंड परमिट्स। यह सब से बड़ा पहलू है जिस पर पंजाब के सूबे की तरक्की मुनहस्सर है। इसी पहलू पर इंडस्टरी की तरक्की का दारोमदार है। यही बात लोगों के सामने कृटिसिज़्म का साधन बन कर आया है। यह बिल्कुल वैसी ही बात है कि अगर किसी ऐसे आदमी के हाथ में तलवार है जो कि उस का उचित प्रयोग कर सकता है तो वह उस जानवर को मार सकता है जो कि उस पर हमला करने के लिए आया है। अगर किसी ऐसे आदमी के हाथ में तलवार हो जो कि उस का प्रापर इस्तेमाल नहीं कर सकता तो हो सकता है कि वह अपने पैर पर मार ले या अपनी गरदन पर भी फेर सकता है। ठीक यही बात कंट्रोल्ड इकोनिमी के अंदर घटती है। सरकार को चाहिये कि जिन चीज़ों की कीमत बलैक में जा कर ज़्यादा हो सकती है उनको कंट्रोल कर के लोगों को स्पलाई करे। ताकि इंडस्टरी की तरक्की प्रापर ढंग से हो सके। अगर वे अफसर जो कंट्रोल करने वाले हैं वे अपनी ताकत का नाजायज़ फायदा उठा कर कोटे और परमिट का

मिसयूज़ करते हैं तो इस से बजाए फायदा पहुंचने और तरक्की होने के सूबे को बहुत सख्त नुकसान पहुंच सकता है इस सम्बन्ध में तो पहले ही हमारे सूबे की लिमिटेशन्ज़ हैं। सेंटर की तरफ से कोयले और लोहे का पहले ही लिमिटेड कोटा होता है। सरकार को चाहिये कि इस कोटे और परमिट की स्पलाई को रैगुलराईज़ करे। इस के लिये सब से पहले इंस्पैक्टर और डी० आई० ओज़ जो कि कोटे और परमिटों की सिफारिश करते हैं उन को हिदायात जारी होनी चाहियें कि अगर सरकार के नोटिस में आ गया कि उन्हों ने किसी ऐसे आदमी के लिए कोटे या परमिट की सिफारिश की है जो कि कारखाना नहीं चलाता या बोगस काम करता है तो उन के खिलाफ सख्त एक्शन लिया जाएगा और उन को सर्विस से निकाल दिया जाएगा। जब तक इतनी सख्ती नहीं की जाएगी उस वक्त तक यह चीज़ काबू में नहीं आ सकेगी। ऐसे ही अगर उन लोगों को कोटा न मिला जो कि काम कर रहे हैं तो भी उन के खिलाफ एक्शन लिया जाएगा। (*Bell*)

Deputy Speaker : Please resume your seat. You have taken much more time.

श्री **बलरामजी दास टंडन** : अच्छा जी।

श्री **निहाल सिंह (महेन्द्रगढ़)** : डिप्टी स्पीकर साहिबा, चीफ मिनिस्टर साहिब ने जो इंडस्टरी की डीमांड पेश की है मैं उस के बारे में अपने विचार हाउस के सामने रखना चाहता हूं। पंजाब ने इस सम्बन्ध में जो तरक्की की है उस को आज सारा हिन्दुस्तान मानता है। विशेषकर हमारे प्राईम मिनिस्टर साहिब पंजाब की इंडस्ट्रियल डीवैल्पमेंट के बारे में बहुत ही मुतमैन हैं। जहां भी वे जाते हैं पंजाब की मिसाल पेश करते हैं। वे कहते हैं कि स्माल स्केल इंडस्टरीज़ में और दूसरी इंडस्ट्रियल ट्रेनिंग में पंजाब ने दूसरी स्टेट्स के मुकाबले में काफी लीड लिया है। मैं समझता हूं कि पंजाब की इंडस्ट्रियल डीवैल्पमेंट की रफतार काफी तेज़ और तसल्लीबख्श है। मैं यह अवश्य महसूस करता हूं कि पंजाब की यह तरक्की जो इलाके बैकवर्ड या अंडर डीवैल्प्ड हैं उन को दृष्टिकोण में रखते हुए बैलेंस्ड नहीं है। यह डीवैल्पमैंट कानसैंट्रेटिड है। कुछ इलाके ऐसे हैं जहां पर यह तरक्की बहुत ज़ोर शोर से हो रही है लेकिन जो इलाके इकोनोमिकली बैक्वर्ड हैं उन में इंडस्टरी की तरक्की पूरी तेज़ी से शुरू नहीं हुई है। मैं एक बात खास तौर पर सरकार के ध्यान में लाना चाहता हूं। वह यह है कि जिस जगह पर कोई रा मैटीरियल मिलता है उस की इंडस्टरी उसी एरिया में लगनी चाहिये। मिसाल के तौर पर मैं अर्ज़ करनी चाहता हूं कि महेन्द्रगढ़ के ज़िला में आयरन और मिलता है। उस के लिये पंजाब सरकार ने यह फैसला किया था कि एक पिग आयरन प्लांट लगाया जाएगा। यह जो किताब है, पंजाब ऑन दी मार्च, 1964 इस में लिखा है :—

A pig iron plant at a total investment of about Rs 5 crores for the exploitation of iron ore available in the backward district of Mohindergarh is also proposed to be set up under public sector.

[श्री निहाल सिंह]
यह बात तो ठीक है लेकिन ऐसे गोल मोल लफ्ज़ों में लिखा है जिस से यह मतलब नहीं निकलता कि वह प्लांट कहां पर लगेगा। यह तो वही बात हुई मैं किसी सीनियर अफसर के पास किसी जूनियर के बारे में कहने गया कि उस को काम की पूरी समझ नहीं है या वह दिल लगा कर काम नहीं करता है। तो उस सीनियर अफसर ने जवाब दिया कि उन की वाईफ बड़ी सैंसिबल और बहुत ऐकटिव है। तो क्या इस का मतलब यह हुआ कि हम अपने ग्रीवेंसेज़ को रीड्रेस करवाने के लिए उन की वाईफ के पास जाया करें? इसी तरह से हमें क्या अपनी इकोनौमिक डीवैल्पमेंट के लिये दूसरे ज़िलों में जाना पड़ा करेगा? हमारे लोगों ने बड़े रिप्रेजेंटेशन किये हैं कि वहां पर प्लांट लगाया जाए। वे यह कहते हैं कि वहां पर कोयला नहीं मिलता वह बाहर से आएगा। उस के लिये हम ने रेलवे फ्रेट चार्जिज़ वर्क आउट कर के बताया कि अगर नारनौल कोयला लाया जाएगा तो उस पर 27 रुपये पर हंडरिड टन खर्च आता है और अगर हिसार मंगवाया जाएगा तो उस पर डेढ़ रुपया ज़्यादा यानी कि 28.5 रुपये पर हंडरिड टन खर्च आएगा। इस पर और भी यह कि रा आयरन को नारनौल से हिसार ले जाने में 11 रुपए पर टन और ज़्यादा खर्च आएगा। इस के अलावा जो दूसर रा मैटीरियल की जरूरत पड़ेगी व है लाईम स्टोन। वह महेन्द्रगढ़ में बहुत मिलता है और और लाईम स्टोन पर फरेट के 11 रुपए पर टन चार्जिज़ हैं। ऐसी हालत में मेरी समझ में नहीं आता कि इसको अन इकनामिक क्यों बनाया जा रहा है। कैसे यह प्लांट कामयाब होगा, किस तरह से बात चलेगी जब कि रा मैटीरियल फरेट चार्जिज़ के लिहाज़ से भी वहां पर महंगा पड़ेगा। हमारे ज़िला के लोगों ने, पंचायतों ने, पंचायत समितियों ने, ज़िला परिषद और पुलिटीकल आर्गेनाईज़ेशंज़ ने इस बात की तरफ पूरी तरह से गवर्नमेंट का ध्यान दिलाने की कोशिश की है लेकिन अभी तक उन लोगों की तसल्ली नहीं हुई उन को कोई खातिरखाह जवाब नहीं मिला। वह कहते हैं कि जब सारी चीज़ें हमारे हक में हैं तो यह प्लांट क्यों नहीं हमें मिलता। गवर्नमेंट की दूसरी इन्डस्ट्रीज तो वहां पर लग नहीं सकतीं, लोग वहां पर इन्डस्ट्रीज़ लगाने के लिये तैयार नहीं हैं लेकिन जब पब्लिक सैक्टर की एक इन्डस्ट्री लगने लगी है तो इस के लिए वहां पर क्यों रुकावट डाली जाए। मैं समझता हूं कि लोगों की तसल्ली कराने के लिए गवर्नमेंट को पूरी तरह से आगे आना चाहिए और उन को ठीक जवाब देना चाहिए।

अब आप अन्दाज़ा लगाएं कि वहां के लोग क्या सोचते हैं, किस ढंग से सोचते हैं? वह कहते हैं कि हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब लड़ने वाले लोगों को पसन्द करते हैं। जो उन से लड़ते हैं वह उस को ही ज़्यादा पसन्द करते हैं और हमारे नुमाइन्दे हैं, बीबी चन्द्रावती, एक हरिजन हैं, एक मित्तल साहिब हैं और उन तीनों के इन्ग्रेडीएंट्स मेरे में भी हैं। वह कहते हैं कि हम लोग कम बात करत हैं, ऐसी बोली में बोलते हैं कि जो चीफ मिनिस्टर साहिब को समझ नहीं आती। जो लड़ने वाले लोग थे वह तो सारे के सारे ज़िला महेन्द्रगढ़ में फौज में भेज दिए हैं। वह कहते ह कि वह जब वहां से वापिस आएंगे, चीफ मिनिस्टर साहिब को सैल्यूट करेंगे तो फिर वह

हमारी बातों को मानेंगे क्योंकि फौजियों की बात को वह मानते हैं। तो मैं चीफ मिनिस्टर साहिब से अर्ज़ करता हूं कि जो लोग डैमोक्रेटिक तरीकों से, शान्ति के तरीकों से, अच्छे ढंग से अपनी बात कही हैं, अपनी डीमांड्स पेश करते हैं उनको ज़रूर सुनना चाहिए और उन की बात को वज़न देना चाहिए। मैं मानता हूं कि चीफ मिनिस्टर साहिब को यह ज़िला भी अज़ीज़ है उस के लिए उन के दिल में जगह है लेकिन कौन से इन्डस्ट्रियलिस्ट इस में अढ़ गए है? यह बात हमारी समझ में नहीं आती।

इसी तरह से, डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं मिनरल्ज़ के मुताल्लिक कहना चाहता हूं। हमारा ज़िला मिनरल्ज़ में काफी रिच है। लेकिन वहां पर मिनरल डिवैल्पमैंट के लिए मुनासिब कदम नहीं उठाए गए। ठीक है कि वहां पर सरकार ने जिआलोजीकल सैल खोला है लेकिन अभी तक वह सैल बड़ा ऐक्टिव नहीं है। इस के अलावा मिनरल्ज़ के बारे में न ही पंजाब गवर्नमेंट को पूरी तरह से वाकफियत है और उस सिलसिले में किस तरह से डिवैल्पमैंट की जाए, इस सैल ने भी कोई खास काम नहीं किया है। इस से पहिले पैपसू के वक्त हमारे यहां यह दस्तूर था कि मिनरल्ज़ को आक्शन किया जाता था। पहिले तो यह काम इन्डस्ट्रीज डिपार्टमेंट करता था और बाद में यह मिनरल्ज़ पंजायतों को ट्रांस्फर में न हो गई थीं। इस तरह मिनरल्ज़ से तकरीबन छः सात लाख रुपया सालाना का रैविन्यू पचायतों को या गवर्नमेंट को मिलता था वहां पर लोगों को काम मिलता था। अब जो मौजूदा तरीका सरकार ने अपना रखा है, जिस ढंग से मिनरल्ज़ का काम सरकार करती है उस से मेरा ख्याल है कि सिर्फ बारह या तेरह हज़ार रुपया सालाना आमदन होती होगी। रायल्टी के जरिए से या इन को अलाट करने का जो दस्तूर है उस के ज़रिए से सिर्फ बारह तेरह हजार रुपया आता होगा जब कि इसी से पहिले छः सात लाख रुपए की आमदन होती थी। तो इस तरह से सरकार को नुक्सान होता है। चीफ मिनिस्टर साहिब जब भी वहाँ पर तशरीफ ले गए लोगों ने उन के सामने मैमोरेंडम पेश किए और कहा कि इसका इलाज कीजिए, रूल्ज़ में तब्दीली कीजिए लेकिन अढ़ाई साल हो गए हैं कोई कदम आगे नहीं उठाया गया। पता लगा था कि माईनर मिनरल्ज़ कन्सैशन रूल्ज़ जो बनाए गए उन में यह अमेंडमैंट हो गई थी कि पैप्सु के पुराने रिवाज की तरह से फिर इन्डस्ट्रीज़ डिपार्टमैंट आक्शन करेगा और वही तरीका सरकार अपनाएगी लेकिन अभी तक पता नहीं क्यों इतनी डिले हो रही है। अब फाइनैंशल इयर खत्म होने को है और अब आक्शन करने का टाइम है लेकिन वह रूल्ज़ कहां पर दबे हुए हैं पता नहीं। इन्डस्ट्रीज़ डिपार्टमैंट को चाहिए कि जल्दी से जलदी उन रूल्ज़ को सामने लाए और यह जो रवेनियू को रेज़ करने का तरीका है इसको अपनाया जाए।

मिनरल्ज़ की वर्किंग के बारे में एक बात और कहना चाहता हूं कि चूंकि पंजाब में कहीं भी दूसरे ज़िले में मिनरल्ज़ नहीं है और न ही इस सम्बन्ध में पूरी वाकफियत है इसलिए अर्ज़ करूंगा कि गवर्नमेंट को चाहिए कि कांगड़ा और महेन्द्रगढ़ में जहां पर मिनरल्ज़ हैं वहां के जो लोग मिनरल्ज़ में इन्टरैस्टिड हैं, इन में डील करते हैं ऐसे लोगों की एक ऐडवाइज़री कमेटी बनाई जाए ताकि वह गवर्नमेंट को वक्तन फवक्तन

[श्री निहाल सिंह]
सुजस्शंज़ करती रहे जिन के जरिए सरकार का रैविन्यू बढ़े और साथ ही साथ मिनरल्ज़ की वर्किंगमें भी ऐफीशीएंसी ज़्यादा हो।

अब मैं इन्डस्ट्रियल ऐस्टेट्स की तरफ आता हूं। गवर्नमैंट ने महेन्द्रगढ़ और नारनौल में इंडस्ट्रियल ऐस्टेट्स कायम की है, यह बहुत अच्छी बात है। इस से वहां पर लोगों को इंडस्ट्रीज़ लगाने का मौका मिलेगा। लेकिन वहां पर शैड्ज़ का जो रैन्टमुकर्रर किया है वह उसी लैवल पर कर दिया है जैसा कि दूसरे बड़े बड़े शहरों में है जहां पर काफी इन्डस्ट्रीज़ कायम हैं। महेंन्द्रगढ़ ज़िले में इंडस्ट्रियल डिवैल्पमैंट लोऐस्ट ऐब पर है। वहां पर शैड्ज़ के लिए इतने ऐग्ज़ूहास्टिव रैंट वाजिब नहीं। इसलिए मैं दरखास्त करना चाहता हूं कि वहां के हालात को सामने रखते हुए, वहां पर इंडस्ट्रीज़ की रफतार को देखते हुए, इस रैंट को, कम से कम थोड़े अर्सा के लिए कम कर देना चाहिए ताकि लोग शुरू शुरू में काम आसानी से चला सकें। अगर उनको शुरू शुरू में ही इस तरह से डिसकरेजमेंट हो गई, रेन्ट और दूसरे खर्च इतने ज़्यादा पड़ गए, तो कोई इन्डस्ट्री वहां पर चल नहीं सकेगी। इन हालात में मैं आशा करता हूं कि गवर्नमैंट इस बात पर ध्यान देते हुए रैंट को, कम से कम कुछ देर के लिए जरूर कम कर देगी।

इस के अलावा, मैं उस कर्ज़े की बाबत भी जो कुछ कहना चाहता हूं कि इंडस्ट्रीज़ डिपार्टमेंट की तरफ से दिया जाता है। जब कर्जा दिया जाता है तो उस वक्त लोगों को रजिस्ट्रेशन और दूसरी बातों पर काफी कुछ खर्च करना पड़ता है। मैं नहीं कहता कि इसकी रिकवरी ही नहीं होनी चाहिए, रिकवरी इसकी पूरी तरह से होनी चाहिए लेकिन रजिस्ट्रेशन वगैरह पर उन का कम से कम खर्च होना चाहिए। क्रैडिट वर्दिनैस सर्टिफिकेट के तहत उन को जो पांच सौ रुपए का कर्जा दिया जाता है उस पर उन लोगों का बीस पचीस रुपए का खर्चा पड़ जाता है और जो आने जाने के कई चक्कर लगते हैं वह अलग। इस लिए मैं यह दरखास्त करना चाहता हूं कि गवर्नमैंट को इस बात की तरफ ध्यान देना चाहिए कि रजिस्ट्रेशन और स्टैम्प वगैरह पर उन को कम खर्च करना पड़े। जो आदमी पांच सौ, सात सौ या हज़ार रुपए तक कर्ज़ा लेता है उस पर ज़्यादा बोझ नहीं पड़ना चाहिए। इन अलफाज़ के साथ, डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं आप का धन्यवाद करता हूं।

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक (सफीदों): डिप्टी स्पीकर साहिबा, आज हाउस में लीडर आफ दी हाउस, इन्डस्ट्रीज़ मनिस्टर ने इन्डस्ट्रीज़ डिपार्टमैंट के लिए 2,54,74,300 रुपए की मांग रखी है। यह रुपया दिया जाना बहुत ज़रूरी है क्योंकि पंजाब में इंडस्ट्रीज़ की बहुत ज़रूरत है। इंडस्ट्रियल डिवैल्पमैंट के लिए, और हिन्दुस्तान में इन्डस्ट्रीज़ के नकशे पर पंजाब को ऊंचा ले जाने के लिए यह जरूरी है।

पंजाब की 85 फीसदी आबादी देहातों के अन्दर रहती है। जरूरी है कि ऐग्रीकल्चर पर से बोझ को कम करके इंडस्ट्रीज़ की तरफ उनको लाया जाए। इसलिए

इंडस्ट्रीज़ की डिवैलपमैंट की तरफ ध्यान देना निहायत जरूरी है। देहात के अन्दर इंडस्टरीज़ बहुत कम है। वहां पर न तो स्माल स्केल इंडस्टरीज़ लगाई गईं हैं और न ही उस तरफ कोई ध्यान है। जरूरी है कि उस तरफ ध्यान देकर देहात के अन्दर ज़्यादा से ज़्यादा मात्रा में समाल स्केल इण्डस्टरीज़ को लाया जाए।

एक और चीज़ है जिस की तरफ से इण्डस्टरीज़ मिनिस्टर की तवज्जुह दिलाना चाहता हूं वह एस्टीमेटस कमेटी की रिपोर्ट जिस में लिखा है—

"About 70 per cent of the population resides in villages and depends on farming. They generally remain without work for a major part of the year. The Committee recommend that in order to provide them some subsidiary income and part-time work village industries should be developed. There is a great scope for encouraging village industries like leather work, Khadi, gur and Khandsari, soap from neem oil, pottery, bee-keeping and cottage woollen Industries, etc. The village industries can be developed by imparting training to the interested villagers in various trades and providing industrial loans to the rural artisans."

यह बड़ा ज़रूरी पैरा है। इस में गवर्नमैंट ने रिकमेण्ड किया है और गवर्नमैंट का ध्यान इस तरफ दिलाया है विलेजिज़ कि के अन्दर यह इण्डस्टरीज़ डिवेल्प की जा सकती हैं और जब गांव के लोग बेरोज़गार होते हैं उन्हें जिन दिनों खेतों में काम नहीं होता उन दिनों उन को इन इण्डस्टरीज़ के डिवैल्प करने से रोज़गार मिल जाएगा।

हमारे हरियाना के अन्दर बहुत कम इण्डस्टरीज़ लगी हैं। आप ज़रा गौर फरमाएं कि पंजाबी रिजन में जहां 3526 फैक्टरीज़ लगी हुई हैं वहां हिन्दी रिजन में सिर्फ 959 फैक्टरीज़ लगी हैं और इस का बड़ा कारण यह है कि हरियाना के अन्दर देहात में इलेक्ट्रिसिटी बहुत कम है। आप इसी बात मे अन्दाजा लगाएं कि अकेले अमृतसर में 746 गांव में बिजली जा चुकी है और उस के मुकाबिला में सारे हरियाने के 747 गांव में बिजली गई है। हरियाना का सारा इलाका बड़ा बैकवर्ड है इस लिए वहां के तमाम गांव को बिजली दी जानी ज़रूरी है ताकि वहां के लोग पंजाबी रिज़न के एडवांसड इलाके के लोगों के बराबर हो सकें। इण्डस्टरी के बगैर वह इलाका तरक्की नहीं कर सकता और इलेक्ट्रसीटी के बगैर इण्डस्टरी नहीं चल सकतीं। यह निहायत ज़रूरी चीज़ है कि इलेक्ट्रसीटी के बजट का बेशतर हिस्सा उस इलाके पर खर्च किया जाए ताकि वह पंजाबी एरया के मुकाबिला में आ सके। डिप्टी स्पीकर साहिबा, एक गड़ी के दो पहिए होते हैं जब तक वह दोनों एक रफतार से न चलें उतने तक गाड़ी आगे नहीं चल सकती और उस के लिए यह जरूरी है कि उस गाड़ी को खेंचने वाले बैल दोनों एक जैसे हों। अगर एक बैल ज़्यादा मजबूत हो और दूसरा कमज़ोर हो तो भी गाड़ी ठीक तरह से नहीं चल सकती। इस लिए यह ज़रूरी है कि हरियाना को पंजाबी रिज़न के बराबर लाया जाए और ऐसा करने के लिए इस की डिवेलपमेंट की तरफ ज़्यादा ध्यान दिया जाए।

एक बात मैं इस महकमा के बारे में और कहना चाहता हूं कि इस डिपार्टमेंट में ऊपर की पोस्टें बहुत बढ़ गई हैं। इस वक्त इस में एक डाइरेक्टर है, पांच ज्वायंट डाइरैक्टरज़ हैं, 8 डिप्टी डाइरैक्टरज़ हैं, चार टैकनीकल एक्सपर्टस हैं और डिवैलपमेंट आफिसर हैं, एक लाइज़न अफसर है जो दिल्ली में बैठा रहता है। इसी तरह से कई

[चौधरी इन्द्र सिंह मलिक]

सुप्रिटेण्डेंट हैं और कई हेड एसिस्टेंट हैं और अफसर इतने हो गए हैं लेकिन काम इतना है नहीं। इस बारे में आप देखें कि एस्टीमेटस कमेटी क्या आबज़र्व करती है—

"The Committee observe that the number of posts in the Industries Department has increased enormously but the volume of work has not increased proportionately since 1960. In spite of a large increase in the staff at the headquarters as well as at the district levels, there is a general complaint that the response to the requests from the public takes a very long time, which gives set back to the industrialisation of the country. The Committee feel that the administration of the Industries Department is top-heavy, particularly at the higher level of the Administration.

The Committee recommend that some posts at higher level in the Industries Department should be reduced without impairing the efficiency of the Department, particularly in view of the National Emergency."

यह पोस्टस हैं जो महकमा में बहुत बढ़ा दी गई हैं। इस के अलावा एक सुजेशन भी दिया गया है कि जितने ज्वायंट डाइरेक्टर्ज़ और डिप्टी डाइरेक्टरज़ लगाए गए हैं वे टेक्नीकल हैण्डज़ नहीं हैं। यह बहुत ही अच्छा होता यदि ज्वायंट डाइरेक्टरज़ और डिप्टी डाइरेक्टरज़ टैकनीकल हैण्ड्ज़ होते। इस बारे में इस में लिखा हुआ है—

"It is evident that the number of Administrative posts out-number the technical posts in the Industries Department.

The Committee are of the view that the Director of Industries and Joint Directors should be such officers as have not only business acumen and experience but have also industrial bias and requisite technical knowledge so that they may be able to understand the various problems that may confront them in their day-to-day working and guide the manufacturers........."

यह बहुत ही ज़रूरी चीज़ है। इस वक्त बहुत से आदमियों को जिन को इण्डस्टरीज़ का कुछ पता ही नहीं होता उन्हें इस महकमें में अफसर लगा दिया गया है और इस तरह से टाप हैवी एडमिनिस्ट्रेशन बढ़ा दी गई है। यह कोशिश की गई थी कि सानी साहब को इस बारे में ट्रेनिंग दिलाई जाए और इसी वजह से उन्हें दो तीन बार अमेरिका भेजा गया था मगर पता नहीं कि वह वहां से ट्रेनिंग ले कर आए हैं या नहीं। एडमिनिस्ट्रेशन पर खर्च कम करना चाहिए। जो लाइज़न आफिसर दिल्ली बैठा हुआ है वह जिस मकसद के लिए वहां बैठाया गया हुआ है वह उस के हासल करने में बहुत बुरी तरह से फेल हुआ है। उस का काम यह था कि वहां से पंजाब के लिए बिग इण्डस्टरीज़ ले आए लेकिन वह इस काम में कोई कन्ट्रीब्यूशन नहीं दे सका। उस के बारे में इस रिपोर्ट में जो लिखा है उस से साफ ज़हिर है कि उस ने इस काम में कोई गुड रोल प्ले नहीं किया। इस में इस बारे में लिखा है—

"The Committee feel that the role played by the Liaison Officer is not effective in the present Industrial set up. The Committee recommend that Liaison Officer's role should be more effective and prominent and he should be able to attract Industrialists to the State."

उस की वर्किंग के बारे में इस रिपोर्ट में काफी डिफेक्टस बताए गए हैं।

He Could not play his role for getting more industries in the Punjab.

अब मैं दूसरी चीज़ों की तरफ आता हूं। इस वक्त पंजाब के अन्दर सात शूगर मिल्ज़ हैं लेकिन स्कोप ज़्यादा का है और पंजाब के अन्दर बहुत ज़्यादा शूगर मिल्ज़ लगाई जा सकती हैं और यह बहुत अच्छी तरह से कामयाब हो सकती हैं और इन से पंजाब के ज़मींदारों को और यहां की लेबर को बहुत ज़्यादा फायदा पहुंच सकता है और साथ ही साथ पंजाब शूगर का घर बन सकता है।

दो साल से बातें की जा रही हैं कि महेन्द्रगढ़ में एक पिग आयरन प्लांट लगाया जाएगा लेकिन अभी यह सब ज़बानी बातें ही की जा रही हैं। इस बारे में राओ निहाल सिंह जी कह रहे थे कि जब के वहां आयरन ओर मिलता है क्यों नहीं वहां यह प्लाट लागाया जाता ? पिछले साल जो हमें पंजाब ओन दी मार्च की पुस्तक दी गई थी उस में बताया गया था कि जींद के अन्दर एक मिल्क प्लांट लगाया जाएगा और इस बारें भी फाइनेंस मिनिस्टर साहब ने अपनी स्पीच में यह बात दुराही है। मैं आप की मार्फत डिप्टी स्पीकर साहिबा, इण्डस्टरीज़ मिनिस्टर से गुज़ारिश करता हूं हूं कि हमारे इलाके में यह मिसल मशहूर हैं कि देशों में देश हरियाना जहां दही दूध का खाना । कहा तो यह कहा गया था कि जीन्द में दूध का प्लांट लगाया जाएगा लेकिन हम देखते हैं कि यह लगाया अमृतसर में । वह स्फीदों के इलाके में जो देसी घी की मण्डी मशहूर है वहां लगाना चाहिए या जींद के इलाके में लगाया जाए। दो साल से वायदा किया जा रहा है लेकिन अभी तक यह लगाया नहीं गया। एक तो वह बैकवर्ड एरिया है, इस के लगने से लेबरर्ज़ को मज़दूरी मिल सकेगी और इस के अलावा पशु रखने वालों को भी फायदा पहुंचगा। इस लिए यह प्लांट या तो स्फीदों में लगाया जाए या जींद में लगाया जाए।

फिर जो इण्डस्ट्रियल एस्टेट्स कायम की जाती हैं वह इस तरीके से कायम की जाती हैं कि जिस जगह के लिए सिफारिश पहुंच जाती है यह वहां कायम कर दी जाती और कई दफा तो यह पुलिटीकल मकासद को सामने रख कर कायम की जाती हैं। मिनिस्टर साहब को इस बात की तरफ ध्यान देना चाहिए कि जहां इन की ज़्यादा ज़रूरत हो वहां ही यह कायम किए जाएं।

Deputy Speaker : Please wind up.

चौधरी इनद्र सिह मलिक : जो मैं ने कहना है वही कह रहा हूं । चीफ़ मिनिस्टर साहब को पता है कि सुफीदों का इलाका पिछले कई सालों में हर साल फलडज़ से तबाह होता रहा है। वहां जितने मकानात थे, स्कूल की बिल्डिंगज़ थीं वह सब तबाह हो रहे हैं । हर साल फलड्ज़ उन्ह बरबाद कर जाते रहे हैं । इस लिए गुज़ारिश है कि वहां कोई ऐसी इण्डस्टरी लगाई जाए जिस से वहां के लोगों में जान पड़ सके । इण्डस्टरीज़ के डिवैल्प करने के लिए ज़रूरी है कि वहां सड़कें भी हों इस लिए वहां छोटी मोटी सड़कें भी बनाई जांएं। वहां काटन फैक्टरी बड़ी अच्छी तरह से चल सकती है और शूगर फैक्टरी भी बड़ी अच्छे तरीके से चल सकती है । सरकार को इस तरफ ध्यान देना चाहिए।

[चौधरी इन्द्र सिंह मलिक]

एक बात मैं कोटाज़ की एलाटमेंट के बारे में भी कहना चाहता हूं कि यह निहायत ही बोगस तरीका से की जाती है। इस के अलावा 68 लाख लोनज़ की शकल में दिया गया हुआ है लेकिन लोनीज़ का पता ही नहीं चल रहा कि वे कहां गए हैं। अब यह भी पता नहीं कि वे लोन किस को दिए गए थे। इस सिलसिले में पी. ए. सी. ने यह रिपोर्ट की–

"The Committee feel that in the absence of up-to-date loan records it is neither possible to ensure whether the loans are being properly recovered nor is it possible to assess how far these loans could be treated as fully realisable and therefore, strongly recommend that all the loan records should be kept properly and effective steps should be taken to realise the outstandings."

It is also Stated therein:—

"The arrears upto the 30th September, 1962 amounted to Rs. 67.80 lakhs comprising Rs. 52.95 lakhs as principal and Rs. 14.85 lakhs as interest. Some of these related to a period as far back as 1947.."

यानी 65 लाख रुपये की रकम जो कर्ज़ दी गई उस का यह नहीं पता चलता कि किस को दी गई कोई इस का रिकार्ड नहीं है। (घंटी) मुझे तीन मिनट और दें।

उपाध्यक्षा : यही तो मुश्किल है। आप के 12 मिनट हो गए हैं। अब दो मिनट आप को और मिलेंगे। (This is the difficulty. The hon. Member has already taken 12 minutes. Now he will get two minutes more.)

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक : तो मैं यह गुज़ारिश कर रहा था कि जो लोन दिये जाएं उन का ठीक ढंग से रिकार्ड भी मेनटेन किया जाना चाहिए। यही नहीं बल्कि यह बहुत सी बोगस सोसाइटियों को भी दिया गया है। इस से पंजाब को किसी तरह का फायदा नहीं होता। (घंटी) फिर इस में लिखा है—

"There is a general impression among the people of the State that in a number of cases quotas of raw materials etc., given to various parties for manufacture of industrial goods is misutilized and go into the black market."

तो इस तरह से बी० पी० शीटस और जी० पी० शीटस जैसी चीज़ों को ऐसी बोगस सोसाइटियों को दिया जाता है जिन का कुछ कारोबार नहीं होता। कहीं कोई ट्रंक हाउस नहीं होता और न ही कुछ बनता है। सारी चीज़ बराए नाम होती है। सारा कोटा बलैकमार्किट में चला जाता है। यह चीजें चैक होनी चाहिएं। डिस्ट्रिक्ट आफिसर्ज का काम ऊपर से चैक किया जाना चाहिए। यहां से कोई अफसर जा कर देखे कि जो कोटा दिया जा रहा है वह ठीक तरह से युटिलाइज़ भी होता है या नहीं। इन अलफाज़ के साथ मैं चीफ मिनिस्टर साहिब के पास गुज़ारिश करूंगा कि वह हमारे एरिया की तरफ भी ध्यान दें और उसे भी इण्डस्ट्रियल मैप पर लाने की कोशिश करें। आप का शुक्रिया।

ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ (ਫਰੀਦਕੋਟ): ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਅਜ ਹਾਊਸ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੀ ਮੰਗ ਤੇ ਬਹਿਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਬਜਟ ਦੀ ਡਿਸਕਸ਼ਨ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਮੈਂਬਰਜ਼ ਦਾ ਟ੍ਰੈਂਡ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਸੂਬਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰੱਕੀ ਵਲ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕਮੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਝਾਵ ਦੇਣਗੇ। ਪਰ ਟ੍ਰੈਂਡ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਨੁਕਸਾਂ ਨੂੰ, ਘਾਟਾਂ ਨੂੰ ਢੂੰਡ ਕੇ ਅਗੇ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਵਲ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਖੈਰ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਨੇ, ਜੋ ਇੰਡਸਟ੍ਰੀਅਲ ਨਕਸ਼ੇ ਤੇ ਕੋਈ ਹੈਸੀਅਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਖਦਾ ਅਜ ਬਾਕੀ ਸੂਬਿਆਂ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਉੱਚਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। (ਤਾੜੀਆਂ) ਅਤੇ ਇਹ ਕੰਮ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅਜ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬੜੀਆਂ ਮਕਬੂਲ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੁਲਕ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡੀ ਦੇਣ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਫਾਰਨ ਐਕਸਚੇਂਜ ਦੀ ਬਹੁਤ ਕਮੀ ਸੀ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ ਅਤੇ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕੰਮ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਕਰਾਉਣ ਅਤੇ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਦੀਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਵਧਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਲਾਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਲ ਵੀ ਆਉਣ। (ਤਾੜੀਆਂ) ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ, ਕੋਟੇ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਵਿਚ, ਪਾਵਰ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਵਿਚ ਜਾਂ ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦਿੱਕਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਲੰਬੇ ਪ੍ਰੋਸੀਜਰਾਂ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਅਤੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲੋਂ ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ ਕਾਫੀ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮਗਰ ਹਾਲੇ ਵੀ ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਕੁਝ ਆਦਮੀ ਜੋ ਅਸਰੋ ਰਸੂਖ ਰਖ-ਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵਾਧੇ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਜਿਥੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇੰਡਸਟ੍ਰੀਅਲਿਸਟਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹਿੰਮਤ ਅਤੇ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਰਭੂਰ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਥੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੋ ਕੁਝ ਕਮੀਆਂ ਹਾਲੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਬੋਗਸ ਇੰਡਸਟ੍ਰੀਜ਼ ਵੀ ਹਨ। ਇੰਡਸਟਰੀ ਤਾਂ ਹੈ ਮਗਰ ਕੰਮ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਮਗਰ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਪਿਗ ਆਇਰਨ, ਸਟੀਲ ਅਤੇ ਕੋਲੇ ਦੇ ਕੋਟੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਕਮੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਲੈਕ ਮਾਰਕਿਟ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਮਗਰ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਲੈਕ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਲ ਵੀ ਸਟੈਂਡਰਡ ਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਨਾਮ ਵੀ ਦਿਤੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਦੇ ਕਦੇ ਤਕਲੀਫ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੇਲੇ ਪਿਗ ਆਇਰਨ, ਸਟੀਲ ਜਾਂ ਦੂਜਾ ਕੱਚਾ ਮੈਟੀਰੀਅਲ ਬਲੈਕ ਵਿਚੋਂ ਖਰੀਦਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਿਲ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਪਾਸੋਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਇ ਇਸ ਕੰਮ ਤੋਂ ਬਿਜ਼ਨੈਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

[ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ]

ਬਿਜਲੀ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਗਲ ਲਈ ਮੁਬਾਰਕ-ਬਾਦ ਦੀ ਮੁਸਤਹਿਕ ਹੈ ਕਿ ਇਸਨੇ ਜਿੰਨੀ ਪਾਵਰ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਭਾਗ ਇਸ ਨੇ ਇੰਡਸਟਰੀ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਵਲ ਲੈਜਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਗਲ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿਚ ਐਪਰੋਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੈਂਡਲ ਕਰਨ ਜੋਗੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਨਨੈਸੈਸਰੀ ਦਿੱਕਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਹਿਦਾਇਤ ਹੈ ਕਿ ਪਾਵਰ ਦੇਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਢਿਲਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ । ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਬਿਜਲੀ ਏਅਰ ਕਨਡੀਸ਼ਨਿੰਗ ਲਈ ਜਾਂ ਅਨਨੈਸੈਸਰੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵਧਾਈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇੰਡਸਟ੍ਰੀ ਲਈ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਪ੍ਰਾਫਿਟ ਤੇ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ । (ਤਾੜੀਆਂ) ਇਹ ਗੱਲ ਧਿਆਨ ਰਖਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਸਨ ੧੯੪੭ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ੬੦੦ ਰਜਿਸਟਰਡ ਇੰਡਸਟ੍ਰੀਜ਼ ਸਨ ਜਦ ਕਿ ਸਨ ੧੯੬੩ ਵਿਚ ਇਹ ਵਧ ਕੇ 4463 ਹੋਗਈਆਂ ਯਾਨੀ ਇੰਡਸਰੀ ਨੇ ਲਗ ਭਗ ੧੦ ਗੁਨਾ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । (ਤਾੜੀਆਂ) ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਨਾਲੋਂ ਕਰੀਬ ੬ ਗੁਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਇਸ ਸਾਲ ਦਾ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਮਗਰ ਪਿਛਲੇਰੇ ਸਾਲ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੧,੪੩,੦੦੦ ਸੀ ਅਤੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜੋ ਪ੍ਰੋਗਰੈਸ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਮੇਰਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਹੈ ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੋ ਲਖ ਦੇ ਕਰੀਬ ਮਜ਼ਦੂਰ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਬਟਾਲਾ ਅਤੇ ਲੁਧਿਆਨਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਾਨਚੈਸਟਰ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਜੋ ਲੋਕ ਉਥੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਉਥੇ ਦੇ ਮਾਲ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਵਿਘਨ) ਹਾਂ ਫਰੀਦਾਬਾਦ ਵੀ ਇਸ, ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੇ ਪੰਜ ਸਤ ਬੜੇ ਬੜੇ ਸੈਂਟਰ ਹਨ । ਇਸ ਵਿਚ ਜਿੰਨ੍ਹੀ ਤਰਕੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਤਾਰੀਫ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਵੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਹਰਿਆਨਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਨਡਸਟਰੀ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਪਾਸੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਨਡਸਟਰੀ ਘਟ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਗਿਆ । ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਕੋਟ ਕਪੂਰਾ, ਜੀਂਦ ਨਰਵਾਣਾ, ਬਠਿੰਡਾ ਆਦੀ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ । ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰ ਉਹ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਸੀ । ਅਤੇ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਇਨਡਸਟਰੀ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਤਾ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਇਸ ਪਖ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਚਾਹੁੰਦੇ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਇਲਾਕੇ ਪਛੜੇ ਰਹੇ । ਅਤੇ ਇਹੀ ਹਾਲ ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਦ ਵੀ ਰਿਹਾ ਔਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਅਗੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ । ਮੈਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਨਡਸਟਰੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੀ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਨਡਸਟਰੀ ਨੂੰ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਨਡਸਟਰੀ ਲਗਾਣ ਵਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਨਡਸਟਰੀ ਹੋਵੇ । ਇਕ ਇਨਡਸਟਰੀ ਦਾ ਦੂਜੀ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਨਡਸਟਰੀ ਵਾਲੇ ਲੁਧਿਆਨਾ ਜਾਂ ਫਰੀਦਾਬਾਦ ਜਾਂ ਸੋਨੀਪਤ ਵਿਚ ਇਨਡਸਟਰੀ ਲਗਾਣ ਲਈ ਤਾਂ ਤਿਆਰ ਹਨ ਪਰ ਬਾਕੀ ਨਵੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਉਹ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ । ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੇ ਕਾਫੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਇਨਡਸਟਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ

ਗੱਲ ਤੋਂ ਕੋਈ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਲੇਕਨ ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇਨਡਸਟਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ ।

(ਵਿਘਨ)

ਸ੍ਰੀ ਓਮ ਪਰਕਾਸ਼ ਅਗਨੀਹੋਤਰੀ : ਆਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ, ਮੈਡਮ । (ਵਿਘਨ) (ਸ਼ੋਰ)

ਸ੍ਰੀ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਆਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਡਰ, ਮੈਡਮ । ਜਨਾਬ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ੨੦ ਮਿੰਟ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਬੋਲਦੇ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੈਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਚੌਧਰੀ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਲਿਕ ਨੂੰ ਪੰਜਾਂ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਦ ਤੁਸੀਂ ਚੈਕ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ।

Deputy Speaker : Please mind your own business. I have to conduct the business of the House, and not you.

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਆਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ ਮੈਡਮ : ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਂ ਮਿਟਾਂ ਬਾਦ ਰੋਕ ਦਿਤਾ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਅਨਲਿਮਿਟਿਡ ਟਾਇਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਜੇ ਕਰ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਚੈਂਬਰ ਵਿਚ ਆ ਜਾਉ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸ ਸਕਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿੰਨਾ ਟਾਇਮ ਕੌਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਟਾਇਮ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । (If you see me in my Chamber I can show you as to who gets how much time and who gets more time. (ਵਿਘਨ) (ਸ਼ੋਰ) ।

ਸ੍ਰੀ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਤੁਸੀਂ ਮਲਿਕ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪੰਜਾਂ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਦ ਹੀ ਟੋਕ ਦਿਤਾ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਵਕਤ ਦਿਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ । (ਵਿਘਨ) (ਸ਼ੋਰ)

Deputy Speaker : Mr. Ajit Kumar, who are you to dictate me ?
(*Intreruptions*)

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਆਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ, ਮੈਡਮ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਤਨਾ ਵਕਤ ਤੁਸੀਂ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕੀਤਾ ? ਹੈ ਕੀ ਕੋਈ ਟਾਈਮ ਲਿਮਟ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਮੁਕਰਰ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । (ਵਿਘਨ) (ਸ਼ੋਰ)

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਬਾਬੂ ਜੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਚੈਂਬਰ ਵਿਚ ਆ ਜਾਉ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸ ਦਿਆਂਗੀ ਕਿ ਕਿੰਨਾਂ ਟਾਇਮ ਇਸ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । (I have already requested the hon. Member to see me in my Chamber and I shall tell him how much time has been given to this side.)

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक : ऑन ए प्वायंट आफ आर्डर, मैडम । ज्ञानी जी को कितना टाइम आपने बोलने को दिया है। मुझे तो आपने पांच मिनट के बाद ही चैक कर दिया था ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਆਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ, ਮੈਡਮ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਟਾਇਮ ਲਿਮਟ ਵੀ ਮੁਕੱਰਰ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਜੇਕਰ ਆਪ ਨੇ ਕੋਈ ਟਾਇਮ ਲਿਮਟ ਮੁਕੱਰਰ ਹੈ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕੀ ਹੈ ?

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਗਲ ਤਾਂ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਸੁਣ ਵੀ ਲਿਆ ਕਰੋ। (The hon. Member does not listen to what I say. He should first listen to me.)

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮਲਿਕ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੋਲ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਦ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਉ। ਤੇ ਹੁਣ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਅਨਲਿਮਿਟਿਡ ਟਾਇਮ ਦਿਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਲਿਮਟ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਕੀ ਇਹ ਅਸਾਡੇ ਨਾਲ ਡਿਸਕ੍ਰੀਮੀਨੇਸ਼ਨ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਇਸ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਰੂਲਿੰਗ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ ਰੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇਕ ਸਪੀਚ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੈਂ ਡਿਸਕਰੀਮੀਨੇਸ਼ਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹਾਂ ਤੇ ਹਾਊਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਚਲਾ ਰਹੀ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਆ ਜਾਓ । (Is it a point of order or a speech ? If the hon. Member feels that I am making any discrimination and not conducting the proceedings of the House properly he should come and occupy this Chair.)

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਮੇਰੀ ਖਾਹਸ਼ ਨਹੀਂ ਇਸ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ।

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक : जनाब आप इतना बता दें कि इन्हें कितना टाइम बोलने के लिए दिया है ? (*Interruption*)

ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਇਨਟਰਪਟ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਪਟੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੋ ਸਲੂਕ ਜਨਤਾ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰ ਥਾਂ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਏੜੀ ਚੋਟੀ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ ਪਰ ਇਸ ਸਾਰੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਜ਼ਬਤ ਹੋ ਗਈ। (ਗੌਰਮੈਂਟ ਬੈਂਚਾਂ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਸੰਸਾ) ਤੇ ਹੁਣ ਉਸ ਗੁੱਸੇ ਨੂੰ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਕਢਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । (ਵਿਘਨ)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਸਰਹਾਲੀ ਦੀਆਂ 34 ਵੋਟਾਂ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਦਿਉ ।

ਇਕ ਆਵਾਜ਼ : ਤੇ ਦਾਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਵੀ ਗਲ ਕਰ ਦਿਉ । (ਸ਼ੋਰ)

ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਆਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਇਸ ਪਟੀ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਬਾਦ ਵੀ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੋਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ । (ਵਿਘਨ)

Deputy Speaker : Please wihd up.

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਪਹਿਲਾਂ ਅਸਾਡੇ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ ਦਾ ਜਵਾਬ ਆਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਹਾਊਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਚਲਣ ਦਿਆਂਗੇ।

Deputy Speaker : Please do not interrupt.

चौधरी नेत राम : ऑन ए प्वायंट आफ आर्डर, मंडम । आप सुन तो लें । (Interruption) जनाब क्या ज्ञानी जी स्पीकरी के उम्मीदवार हैं जो उन्हें स्पोर्ट मिल रही है। आज इनका कोट और पगड़ी देखें कैसे बांध कर आए हैं। (विघ्न) (शोर)

ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ : ਪੰਜ ਮਿੰਟ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਕਤ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਾਊਸ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਪਰ ਆਪ ਪਾਸ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਨਾਸਿਬ ਸਜ਼ਾ ਦਿਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 20% ਤਕ ਸਬਸਿਡੀ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਧਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਬਹੁਤ ਮੁੰਨਾਸਿਬ ਕਦਮ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਸੂਬੇ ਦੇ ਹਰ ਅੰਗ ਅਤੇ ਹਰ ਨਾੜ ਨੂੰ ਅਗੇ ਵਧਣ ਲਈ ਖੂਨ ਮਿਲੇਗਾ, ਖੂਨ ਗਰਦਸ਼ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਤੇਜ਼ ਹੋਵੇਗਾ। ਖੇਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਿਹੜੇ ਸਨ ਜਾਂ ਉਹ ਖੇਤੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਸਅਨਤੀ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰੋਬਾਰ ਮਿਲ ਸਕੇਗਾ।

ਜਿਥੇ ਤਕ ਸ਼ਮਾਲ ਸਕੇਲ ਇਨਡਸਟਰੀ ਜਾ ਤਅਲਕ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਤਰਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈਵੀ ਇਨਡਸਟਰੀ ਨੂੰ ਲਗਾਣ ਵਿਚ ਜਿੰਨੇ ਉਪਾ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਹ ਸਫਲ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮਾਣ ਵਧਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਜਿਸ ਦੇ ਲੀਡਰ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਹਨ, ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ੧੪ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਹੈਵੀ ਇਨਡਸਟਰੀ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਜਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਗਾਂਹ ਲਈ ਪ੍ਰੋਪੋਜ਼ਲ ਹਨ ਜੇਕਰ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ੨੯ ਕਰੋੜ ਦੀ ਹੈਵੀ ਇਨਡਸਟਰੀ ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇਗੀ! ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਵੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਦਿਆਂ ਕਿ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਇਨਡਸਟਰੀ ਆਈ ਹੈ ਰਾਜਪੁਰੇ ਦੀ ਇਨਡਸਟਰੀ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀ ਹਰਿਆਨਾ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਹਿੰਦੀ ਏਰੀਏ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਹਿੰਦੀ ਰੀਜਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਗਿਲਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। (ਵਿਘਨ)

Deputy Speaker : Please wind up.

ਗਿਆਨੀ ਜ਼ਲ ਸਿੰਘ : ਜਨਾਬ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪੰਜ ਮਿੰਟ ਖੋਹੇ ਹਨ, ਵਿਘਨ ਪਾ ਕੇ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਵਕਤ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। (ਵਿਘਨ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਸਮਾਂ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰਨ ਵਿਚ ਲਿਆ ਹੈ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਬਸ ਹੁਣ ਬਹਿ ਜਾਉ। (Please resume your seat) now)

ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਇਹ ਮੁਨਾਸਿਬ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਏਥੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ ਸੀ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ, ਓਥੇ ਦੀ ਜਨਤਾ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਦੀ ਖਾਣੀ ਪਈ । ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਨਤਾ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਜਿਊਂਦਾ ਜਾਗਦਾ ਸਬੂਤ ਪੱਟੀ ਦੀ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ, ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਇਤਨਾ ਤੂਫਾਨ ਇਕ ਪਾਸੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਸਟੇਜਾਂ ਤੋਂ ਪੁਕਾਰ ਪੁਕਾਰ ਕੇ ਇਹ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਸੀਟ ਅਸੀਂ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ, ਪਰ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਪਹਿਚਾਨ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਤਰੱਕੀ ਵਧਦੀ ਹੀ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਹ ਗੱਲ ਅੱਜ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਹੁਣ ਇਸ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਤੇ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਗੱਲ ਮੈਂ ਦਾਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਪਾਉਣ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹੋਏ ਸਨ ਉਹ ਅੱਜ ਮੂੰਹ ਦੇ ਭਾਰ ਡਿਗੇ ਹਨ । ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਅੱਜ ਝੂਠੀਆਂ ਸੱਚੀਆਂ ਲਾਕੇ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਵਰਗਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਂਦੀ ਹੈ ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ: ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਸ਼ਰਮ ਦਾ ਲਫਜ਼ ਵਾਪਸ ਲਉ ਅਤੇ ਖਤਮ ਕਰੋ।
(The hon. Member should withdraw the word "Sharm" and wind up his speech.)

ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ: ਬਹੁਤ ਅਛਾ ਜੀ, ਸ਼ੁਕਰੀਆ ।

ਸ੍ਰੀ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ (ਸਿਧਵਾਂ ਬੇਟ ਐਸ. ਸੀ.) : ਮੈਂ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਤੁਹਾਡਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਡੀਮਾਂਡ ਤੇ ਬੋਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਇਥੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸਤਰਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਥੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ । ਜੋ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਗਿਆ ਉਹ ਬੋਲਦੇ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ । ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੀ ਡੀਮਾਂਡ ਹੈ ਤੇ ਡਿਸਕਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪੱਟੀ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਜਾਂ ਦਾਸ ਕਮਿਸ਼ਨ। ਅੱਜ ਇਸ ਸਟੇਟ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੀ ਡੀਮਾਂਡ ਦਾਂ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਉਹ ਖੁਦ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਥੋਂ ਤੱਕ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਇਸ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਪੰਜ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕੌਡੀ ਕੌਡੀ ਨੂੰ ਮੁਹਤਾਜ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਮੁਨੀਮੀ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਚਲਦੇ ਹਨ ਛੇ-ਛੇ, ਸੱਤ-ਸੱਤ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਕ ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਕਿ Rob Peter to pay Paul, however this Government is robbing Peter but not paying to Paul. ਇਹ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਗਾੜ੍ਹੇ ਪਸੀਨੇ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਗੋਗੜਾਂ ਵਿਚ ਤੁਨਣ ਤੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਦਿਨ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੋਗੜਾਂ ਨੂੰ ਭੰਨ ਕੇ ਹਿਸਾਬ ਚੁਕਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ । ਇਹ ਹੈਵੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦਾ ਨਾਹਰਾ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਲ ਸਕੇਲ ਇੰਡਸਟਰੀ ਇਹ ਅਜੇ ਤਾਈਂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਾਈਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਇਥੇ ਮਸ਼ੀਨ ਟੂਲ ਫੈਕਟਰੀ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕਰਨ ਆਏ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਕ ਗੱਲ ਭੁਲ ਗਏ ਹੋਣ ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਲ ਸਕੇਲ ਇੰਡਸਟਰੀ ਖੋਲ੍ਹੋ, ਕਾਟੇਜ ਇੰਡਸਟਰੀ ਕਾਇਮ ਕਰੋ ਤਾਂਕਿ ਉਥੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ

ਕਾਰੋਬਾਰ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਉਹ ਲੋਕ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਪੁਰਜ਼ੇ ਬਣਾ ਸਕਣ ਜਿਹੜੇ ਫ਼ਰਦਰ ਕਿਸੇ ਹੈਵੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੇ ਵਿਚ ਕੰਮ ਆਉਣ। ਪਰ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਇੰਡਸਟੀ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਦੇ ਢੰਗ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਚੰਦ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਰਬਾਂ ਰੁਪਿਆ ਹੈਵੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲਖਾਂ ਰੁਪਿਆਂ ਵਿਲੇਜ਼ ਇਡਸਟਰੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਨਾਲ ਇਥੇ ਕਹਿਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਕਖ ਨਹੀਂ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸਿਰਫ਼ ਚੰਦ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੁਨਾਪਲੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਰਾ ਪੈਸਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਢਿਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਇਹ ਦਾਵੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਝੂਠੇ ਹਨ, ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਅੱਜ ਹਾਲਤ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਾਵੇ ਕਰਕੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਧੋਖਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਬਲਕਿ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੀ ਧੋਖੇ ਦੇ ਵਿਚ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵੀ ਧੋਖਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹੋ ਹਾਲਤ ਰਹੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਚੈਕ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਮੁਲਕ ਦੀ ਇਤਨੀ ਭੈੜੀ ਹਾਲਤ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਸੰਭਾਲਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸਰਕਾਰ ਹੈਵੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਲੋਨਜ਼ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ, ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਹਿਸੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਦਰਖਾਸਤ ਇਕ ਆਦਮੀ ਦੇ ਨਾਉਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇੰਡਸਟਰੀ ਚਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਵੱਡੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਾ ਪਵਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਇੰਡਸਟਰੀ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਅਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਉਹ ਇੰਡਸਟਰੀ ਚਾਲੂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਲੁਦਿਹਾਣੇ ਨੂੰ ਅੱਜ ਇਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਮਾਨਚੈਸਟਰ ਕਹਿਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੇ ਝੂਠੇ ਦਾਵੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਏਥੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਘੁਰਕੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਬੇਜਾ ਕੰਮ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਵਾਸਤੇ, ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫੇਰ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ ਤੁੰਨ ਦਿਆਂਗਾ, ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਥੇ ਰਾਜ ਕਿਸ ਦਾ ਹੈ ? ਮੈਂ ਇਕ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੀ ਹੀ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਕੇ ਦਸਦਾ ਹਾਂ। ਉਥੇ ਇਕ 10 ਨੰਬਰ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਦਾ ਫੱਟਾ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਦੁਕਾਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹਾਇਰ ਪਰਚੇਜ਼ ਸਿਸਟਮ ਦੇ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਆਜ ਇਹ ੮ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ, ਸੁਰਿੰਦਰਾ ਵੂਲ ਕੂੰਬਿੰਗ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸਿਲੇ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਲੱਗੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਹੀ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਥੇ ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਦੱਸ ਦਿਆਂ ਕਿ ਸੁਰਿੰਦਰ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਦੇ ਲੜਕੇ ਦਾ ਹੀ ਨਾਉਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਸੁਰਿੰਦਰ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਦੇ ਲੜਕੇ ਦਾ ਵੀ ਨਾਉਂ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਉਸੇ ਰਾਹ ਤੇ ਹੀ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਲੰਧਰ ਵਿਚ ਲੁਧਿਆਣਾ ਕੈਮੀਕਲ ਵਰਕਸ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਇੰਜਨੀਅਰੰਗ ਕੈਮੀਕਲ ਵਰਕਸ ਤੇ ਕਰਾਂਤੀ ਹੌਜ਼ਰੀ ਮਿਲਜ਼ ਲੁਧਿਆਣਾ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮਾਲਕ ਕੌਣ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੇ ਕੁਝ ਸੂਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੋਲਡ ਸਟੋਰੇਜ ਦੀ ਮਾਰਫਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਦਾਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਪਰਮਿਟ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ,

[ਸ੍ਰੀ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ]

ਉਹ ਇਸ ਕੋਟੇ ਨੂੰ ਬਲੈਕ ਦੇ ਵਿਚ ਵੇਚਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦਾ ਨਾਜ਼ਾਇਜ਼ ਕਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਪੈਸਾ ਅਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਤਨਾ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾ ਮੈਟੀਰੀਅਲ ਦਿੱਤਾ ਜ਼ਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਕ ਪ੍ਰੋਸੀਜਰ ਅਡਾਪਟ ਕਰਕੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਅਸੈਂਸ਼ੀਅਲਟੀ ਸਰਟੀਫੀਕੇਟ ਦੇ ਕੇ ਕੋਟਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਬਲੈਕ ਵਿਚ ਕੋਟਾ ਦੇ ਕੇ ਜਿਹੜੇ ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਵਿਚ ਪਰਮਿਟ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਬਾਕਾਇਦਾ ਹਿੱਸਾ ਪੱਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਮਿਲ ਵਾਲੇ ਆਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਪਰਮਿਟ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਵੰਡੇ ਸ਼ੀਰਨੀ ਤੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਆਪਣਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇ ! ਕੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਬਲੈਕ ਦਾ ਪੈਸਾ ਹੈ ਇਹ ਵੱਡਿਆਂ ਵੱਡਿਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਰੀਦਣ ਵਾਸਤੇ ਖਰਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਮਨਿਸਟਰ ਤੱਕ ਇਸ ਰੁਪਏ ਨਾਲ ਖ਼ਰੀਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਆਮ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਛੱਡੋ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਪੈਸਾ ਜਿਹੜਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਇਕ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਈਮਾਨ ਖਰੀਦਣ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਦੂਸਰੇ ਉਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੁਪਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਟੈਕਸ ਈਵੇਜ਼ਨ ਤੋਂ ਬਚਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਇੰਕਮ ਟੈਕਸ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕੈਰੋਂ ਸ਼ਾਹੀ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਿਵਾਏ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਦੇ ਫੈਲਾਉਣ ਦੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬੁਰੀ ਤੋਂ ਬੁਰੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਚੰਦ ਇਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਲਤੂ ਧੜਾ ਧੜ ਕਮਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਹੇ ਬਗ਼ੈਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਪੈਸਾ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ। ਜਿਥੇ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਹਥ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਇੰਡਸਟਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਨੈਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ ਕਰੋ। ਇਹ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਇਹ ਅਜਾਰਾ ਦਾਰੀ ਰਹੇ । ਇਹ ਹੁਣ ਖਤਮ ਹਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਕਾਟੇਜ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਇਕ ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਚਮੜਾ ਰੰਗਣ ਦੀ ਇੰਡਸਟਰੀ, ਬਰਤਨ ਬਨਾਉਣ ਦੀ ਇੰਡਸਟਰੀ, ਬਾਨ ਬੱਟਨ ਦੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 11 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਜਿਤਨਾ ਲੋਨ ਦਿੱਤਾ, ਜਿੰਨੀ ਸਬਸਿਡੀ ਦਿੱਤੀ ਉਸਦੇ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਇਕ ਪੈਸਾ ਵੀ ਰੀਕਵਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ । ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਇਹ ਪੇਂਡੂ ਧੰਧੇ ਹਨ, ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਅਨਇਕਨਾਮਿਕ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵੇਖੇ ਕਿ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੇਵੇ ਔਰ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਬਗੈਰਾ ਦਾ ਇੰਤਜਾਮ ਕਰੇ ਕਿ, ਉਹ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਣ । ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬੜਾ ਚਰਚਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਐਗ੍ਰੀਕਲਚਰ ਤੇ ਬੜਾ ਬੋਝ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਬੋਝ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਇੰਡਸਟਰੀ ਇੰਟਰੋਡਿਊਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਇਹ ਗੌਰਮਿੰਟ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਡੰਗਰ ਨੂੰ ਜੇ ਹਰਾ ਘਾ ਖਾਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪੈ ਜਾਵੇ, ਮਗਰ ਘਾ ਹੋਵੇ ਸੁਕਿਆ । ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਹਰਾ ਚਸ਼ਮਾ ਜੇ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸੇ ਸੁੱਕੇ ਘਾ ਨੂੰ ਹਰਾ ਸਮਝ ਕੇ ਖਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਹਰਾ ਚਸ਼ਮਾਂ ਲਗਾ ਕੇ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਮੈ ਪੀ. ਏ. ਸੀ. ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰ੍ਫ ਚੰਦ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਿਆ ਕਰਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਸਮਾਲ

ਸਕੇਲ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਰਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕਾਟੇਜ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ 50-50 ਰੁਪਿਆ ਸਬਸਿਡੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । 500 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਇਹ ਸਮਾਲ ਸਕੇਲ ਜਾਂ ਕਾਟੇਜ ਇੰਡਸਟਰੀ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਵਿਚ ਉਹ ਲੋਕ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਗਰੀਬ ਹਰੀਜਨ, ਜਾਂ ਬੈਕਵਰਡ ਕਲਾਸਿਜ਼ ਦੇ ਲੋਕ ਹਨ । ਫਿਰ ਕਹਿੰਦੀ ਇਹ ਹੈ ਇਹ ਸਰਕਾਰ, ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਹੁਣ ਇਕ ਗੱਲ ਮੈਂ ਇੰਡਸਟ੍ਰੀਅਲ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾ । ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਇਸ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦਾਖਿਲਾ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵਸੀਲਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੀ ਕਲੀਲ ਇਨਕਮ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਿਲਾ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ੨੫ ਰੁਪੈ ਸਟਾਈਪੈਂਡ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਸਟਰਾਂ ਜਾਂ ਮਾਸਟ੍ਰਾਨੀਆਂ ਦੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਤਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਮਗਰ ਸਟਾਈਪੈਂਡ 10, 10 ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਸਿਰਫ 5 ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਜਾ ਬੰਦੇ ਜਾਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਹਾਇਰ ਤਾਲੀਮ ਅਫੋਰਡ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਦ ਸਟਾਈਪੈਂਡ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ 30% ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਟ੍ਰੇਨੀਜ਼ ਭਜ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸ਼ਰਦਾਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਸਾਹੂਕੇ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਜਦ ਟਾਈਮ 5 ਮਿਨਟ ਮੁਕੱਰਰ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ 10 ਮਿੰਟ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਿਉਂ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਏ ?

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਬੈਠ ਜਾਉ । ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸਨੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਸਾਹੋਕੇ ਸਾਹਬ, ਇਹ ਵੇਖਣਾ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਐਵੇਂ ਹੀ ਨਾ ਉਠਿਆ ਕਰੋ । **(The hon. Member should not rise to speak without the permission of the Chair. It is my job to see how much time is to be given to the hon. Members. He should not get up without permission.)**

ਸ੍ਰੀ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਮੈਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ, ਮਗਰ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਰੋਜ਼ ਰੋਜ਼ ਦਾਵੇ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਿਡੂਲਡ ਜਾਤੀ ਜਾਂ ਵਿਮੁਕਤ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਇਡਸਟਰੀਅਲ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਲਈ ਵਜ਼ੀਫੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਮਗਰ ਉਹ ਵਜ਼ੀਫੇ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਤੋਂ ਬਾਦ ਦੇਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਬੱਚੇ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਔਰ ਮੁੜ ਕੇ ਡੰਗਰ ਚਾਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਬਟਰ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਡੂਲਡ ਕਾਸਟ ਔਰ ਨੋਟੀਫਾਈਡ ਬੈਕਵਾਰਡ ਕਲਾਸਿਜ਼ ਦੇ ਟ੍ਰੇਨੀਜ਼ ਨੂੰ ਮਹੀਨੇ ਮਹੀਨੇ ਵਜੀਫ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਤਾਕਿ ਉਹ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਕੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਮਾਲ ਸਕੇਲ ਇੰਡਸਟ੍ਰੀ ਲਗਾ ਸਕਣ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਲਿਆਜ਼ਾਂ ਆਫੀਸਰ ਦਿੱਲੀ ਬਿਠਾਇਆ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ ਦੋ ਲਿਆਜ਼ਾਂ ਆਫ਼ੀਸਰ ਦਿੱਲੀ ਬਿਠਾਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਉਹ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਉਹ ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਉਹ ਇੰਪੋਰਟ ਐਕਸਪੋਰਟ ਦੇ ਲਾਈਸੰਸ ਲੈ ਕੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਔਰ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੁਧਿਆਨੇ ਦੇ ਇੰਡਸਟ੍ਰੀਅਲ ਕੋਲੋਂ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਔਰ ਉਹ ਵੀ ਜਿਹੜਾ ਇਕ ਕਮੀਸ਼ਨ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਉਸ ਲਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਕੀ

[ਸ਼੍ਰੀ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ]

ਆਖਾਂ, ਉਹੀ ਗੱਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਚੱਲੋ ਦਰਖਤ ਉਗੇਗਾ ਤਾਂ ਛਾਂਈ ਬੈਠਾਂਗੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਾਸ ਕਮੀਸ਼ਨ ਵੀ ਰਾਸ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ: ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਬੈਠ ਜਾਉ। (Shri Ajit Kumar may resume his seat now.)

ਸ਼੍ਰੀ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ: ਸਿਰਫ ਇਕ ਸ਼ੇਰ ਕਹਿ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ।

ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੈ ਇਨਹੀ ਕੇ ਦਮ ਸੇ ਰਹਿਜ਼ਨੀਏ ਐ ਸ਼ਊਰ।

ਜੋ ਰਹਿਬਰੀ ਕਾ ਚਲਨ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ।

चौधरी राम प्रकाश (मोलाना एस. सी.) : जनाब, डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं इंडस्ट्री की तरक्की को देखते हुए चीफ मिनिस्टर साहब को मुबारिकबाद पेश करता हूं। जब से इन के पास यह महकमा आया ....

ਸ਼੍ਰੀ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਤਬ ਸੇ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਬਹੁਤ ਬੜ੍ਹੀ ਹੈ ।

Shri Ram Parkash: Don't interrupt me please Ajit Kumar, I tell you.

उपाध्यक्षा : यह क्या है। मुझे मुखातिब कर के कहो जो कहना चाहो। (What is this ? The hon. Member should address the Chair.)

चौधरी राम प्रकाश : जब से इंडस्ट्री का महकमा चीफ मिनिस्टर साहब के पास आया है, इन्हों ने रात दिन मेहनत कर के पंजाब को इंडस्ट्री के लिहाज़ से जापान बनाने की कोशिश की है।

इंडस्ट्री के लिहाज़ से बहुत हद तक कामयाबी हुई है और भी, इन्हों ने इस सूबे के अन्दर इतनी तरक्की की है, कि इसको हिन्दुस्तान में सफ़े अव्वल पर ला के खड़ा कर दिया है। इसकी सराहना सैंटर के लीडर और आपोज़ीशन पार्टी के भी लीडर करते हैं । इस डिपार्टमेंट के सैक्रेटरी खन्ना साहिब, और बलदेव कपूर भी इस मुबारिक-बाद में शामिल हैं।

उपाध्यक्षा : अफसरों के नाम हाउस में न लो। (The hon. Member should not mention the Officer by name in the House.)

चौधरी राम प्रकाश : देश की बेकारी को दूर करने के लिए हमारे पास दो ही साधन हैं: एक तो ऐग्रीकल्चर और दूसरे इंडस्ट्रीज़। अब मैं आप से निवेदन करूंगा कि बेकारी ज़्यादातर देहात में है, और वह इस लिए है कि वहां पर इण्डस्ट्रीज़ नहीं हैं। अगर गवर्नमेंट देहातों के अंदर इंडस्ट्री को फरोग देने की कोशिश करे तो मैं समझता हूं कि कुछ सालों के अंदर ही देहातों की इक्तसादी हालत बेहतर हो सकती है ।

अभी तक इंडस्ट्री में जो तरक्की हुई है वह शहरों तक ही महदूद है। जो शहरों में कारखाने लगे हुए हैं वहां पर आम तौर पर शहरों के मज़दूर ही काम करते हैं। डिप्टी स्पीकर साहिबा, आप तो मेरे इलाके से ही ताल्लुक रखते हैं आप जानते हैं कि वहां पर गरीबी बड़ी है और लोगों के पास रोज़गार कमाने का कोई साधन नहीं है, वहां पर पैडी की फसल बहुत होती है जिस की पराली से गत्ता बन सकता है। अगर चीफ मिनिस्टर साहब मेहरबानी करके वहां गत्ता बनाने की मिल बनवा दें तो उस से वहां के लोगों को काफी रोज़गार मिल सकता है। इस के इलावा मैं सरकार का ध्यान एक और ज़रूरी बात की तरफ दिलाना चाहता हूं। जगाधरी में कांसी के बरतन बना करते थे। अब मुझे पता लगा है कि जो ठठियार बरतन बनाने वाले थे उन का कोटा बंद कर दिया है और उनकी दस्तकारी को खत्म कर दिया गया है। इस से उन का रोज़गार बंद होता है इस लिए उन को कोटा मिलना चाहिए। बाकी डिप्टी स्पीकर साहिबा, हरिजनों को इण्डस्ट्री के लिए जो कर्ज़े मिलते हैं वह बहुत थोड़े हैं। अगर उन को कम से कम दो दो हज़ार रुपया कर्ज़ा दिया जाए तो स्माल स्केल इंडस्ट्री काफी तरक्की कर सकती है। मैं यहां पर यह बात कहने में कोई झिझक महसूस नहीं करता जितने सिंसियर गरीब लोग हैं उतने सिंसियर दूसरे लोग नहीं हो सकते। मुझे पता है कि जितने भी इस सूबे के अन्दर बड़े बड़े कारखानेदार हैं वह गवर्नमेंट के फेथफुल नहीं हैं मगर जो गरीब आदमी हैं वह कांग्रेस सरकार के खैरखाह हैं। इस लिए मैं कोई वजह नहीं समझता कि इण्डस्ट्री के सिलसिले में उन की इमदाद न की जाए। अगर सूबे के अंदर सरमायदार ही पैसा कमाता जाए तो वह क्रैडिट की बात नहीं होती, क्रैडिट तब समझा जाता है अगर गरीबों का स्टैंडर्ड आफ लिविंग ऊंचा होगा और उन को रोज़गार मिलेगा। हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब ने एग्रीकल्चर, इंडस्ट्री और दूसरे कई अच्छे काम करके नाम कमाया है। मैं उन से रिक्वेस्ट करूंगा कि जितनी ज़्यादा से ज़्यादा हो सके वह गरीबों की मदद करें। यह ठीक है कि हमारे कर्मचारी दिन रात गरीबों की मदद करने की कोशिश करते रहते हैं लेकिन जिस ढंग की इमदाद चाहिए वह नहीं होती। इन सब बातों का सरकार को ध्यान करना चाहिए इतना कह कर मैं आप का शुक्रिया अदा करता हूं।

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ (ਰੋਪੜ): ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਜਟ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਸੁਝਾ ਦਿਤੇ ਹਨ ਜਾਂ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਬਾਰੇ ਜ ਕੁਝ ਬੜਾ ਬਹੁਤ ਦਸਿਆ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਨਜ਼ਰੇ ਦੇਖਦਿਆਂ ਇਹ ਗੱਲ ਮਨੰਣੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਨੇ ਸਨਅਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ 14 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਲਾਗਤ ਨਾਲ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦਾ ਉਸਰਨਾ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਚੰਗੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਨਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਟੈਕਨੀਕਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਵਲ ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ ਹੈ ਇਹ ਵੀ ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੈ ਔਰ ਏਸ ਸੇਧ ਵਲ ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਤੁਰੇ ਰਹ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਚੰਗੇ ਇੰਜੀਨਿਅਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਸਹਾਇਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਲੇਕਿਨ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦੇ ਵਿਚ ਕਈ ਪੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਟ੍ਰੇਨੀਜ਼ ਨਾਲ ਬੇਇਨਸਾਫੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਸਕੂਲ ਆਫ ਆਰਟਸ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਖੁਲ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਥੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਦਾ

[ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼]

ਕਰਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਏਥੋਂ ਦੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਨੂੰ ਆਈ. ਟੀ. ਆਈ. ਦੇ ਦੋ ਸਾਲ ਦੇ ਕੋਰਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਟਰੇਨਿੰਗ ਸੈਂਟਰਜ਼ ਫਾਰ ਗਰਲਜ਼ ਜੋ ਹਨ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਜੋ ਕਰਾਫ਼ਟ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਟੀਚਰਜ਼ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਲੈਣ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਸਾਲ ਸਾਲ ਦੀ ਬਿਨਾ ਤਨਖਾਹ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਲਈ ਸਟਾਈਪੈਂਡ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਲਈ ਜਾਇਜ਼ ਔਖਿਆਈ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਟਾਈਪੈਂਡ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੇ। ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਹੈਵੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਥੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਚਰਚਾ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਿਚ ਸੀਮੇਂਟ ਔਰ ਨਿਊਜ਼ ਪ੍ਰਿੰਟ ਦਾ ਕਾਰਖਾਨਾ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਔਰ ਇਹ ਵੀ ਸਕੀਮ ਹੈ ਕਿ ਹਿਸਾਰ ਦੇ ਵਿਚ ਪਿਗ ਆਇਰਨ ਦਾ ਕਾਰਖਾਨਾ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸੂਬਾ ਹਰ ਸਾਲ ਦੋ ਲਖ ਟਨ ਸੀਮੇਂਟ ਇਮਪੋਰਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਿਚ ਚੂਨੇ ਦਾ ਪੱਥਰ ਕਾਫੀ ਹੈ। ਅਗਰ ਚੂਨੇ ਦੇ ਪੱਥਰ ਦੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੀਮੇਂਟ ਦੇ ਪਖ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਸੈਲਫ ਸ਼ਫੀਸ਼ੈਂਟ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਬਲਕਿ ਅਸੀਂ ਸੀਮੇਂਟ ਬਾਹਿਰ ਵੀ ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਸੂਰਜ ਪੁਰ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਜਿਹੜੀ ਸ਼ਿਵਾਲਿਕ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਾਫੀ ਚੂਨੇ ਦਾ ਪੱਥਰ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਾਂਗੜੇ ਦੇ ਵਿਚ ਨਿਊਜ਼ ਪ੍ਰਿੰਟ ਦੀ ਫੈਕਟਰੀ ਲਾਉਣ ਲਈ ਤੀਜੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਯੋਜਨਾ ਵਿਚ ਦੋ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਮਗਰ ਅਜ ਤਕ ਉਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜਿਥੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 14 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਸਨਅਤ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਹੈ ਉਥੇ ਇਹ ਤਿੰਨ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਹੋਰ ਲਾ ਕੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਏਥੇ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੀ ਉਨਤੀ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸੂਬਾ ਐਗਰੀਕਲਚਰਿਸਟਸ ਦਾ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਥੋਂ ਦੀ ਵਧ ਰਹੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਖੇਤੀ ਤੇ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਬੋਝ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਔਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਬੇਜ਼ਮੀਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਇੰਡਸਟਰੀ ਖੋਲ੍ਹਾਂਗੇ ਤਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਬੋਝ ਘਟੇਗਾ ਔਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਮਿਲੇਗਾ ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਤਦ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਬੜੇ ਗੰਭੀਰ ਅਤੇ ਰੈਡੀਕਲ ਕਦਮ ਚੁਕੇ। ਐਸੇ ਕਦਮ ਉਠਾਏ ਜਾਣ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਸਾਡੀ ਜ਼ਰਾਇਤ ਸੰਕਟ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੇ। ਜਦੋਂ ਜ਼ਰਾਇਤ ਸੰਕਟ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਵੇਗੀ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਵਧੇਗੀ, ਆਮਦਨੀ ਵਧਣ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਰਚੇਜ਼ਿੰਗ ਪਾਵਰ ਵਧੇਗੀ ਅਤੇ ਉਹ ਵਧ ਚੀਜ਼ਾਂ ਖਰੀਦ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵਧ ਖਰੀਦੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਹੋਰ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲਗਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਐਗਰੀ-ਕਲਚਰ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਐਗਰੇਰੀਅਨ ਰੀਫਾਰਮਜ਼ ਕਰਨੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਬੇਸ ਹੈ ਇਸ ਵਕਤ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੀ 62 ਫੀ ਸਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕਲਟੀਵੇਬਲ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੀ 38 ਫੀ ਸਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਂ ਤੇ ਨਦੀਆਂ ਨੇ ਹੜ੍ਹਾ ਦਿਤੀ ਹੈ ਜਾਂ ਵਾਟਰ ਲੌਗਡ ਹੈ, ਹੜ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਫੈਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਇਤਨੇ ਪੈਮਾਨੇ ਤੇ ਖਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਪਈ ਹੈ ਇਸਨੂੰ ਕਲਟੀਵੇਬਲ ਬਨਾਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਸਦਾ 10 ਫੀ ਸਦੀ ਵੀ ਕਾਸ਼ਤ ਹੇਠ ਲੈ ਆਈਏ ਤਾਂ ਇਸ ਤੇ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੈਂਡਲੈਸ ਟੈਨੈਂਟਸ ਬਿਠਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਇਸਨੂੰ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਫਾਰਮਜ਼ ਵੀ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਜ਼ਰਈ ਪੈਦਾਵਾਰ

ਵਧੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਇਨਡਸਟਰੀਅਲ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਦਾ ਬੇਸ ਬਣੇਗਾ । ਇਨਡਸਟਰੀ ਦੇ ਵਧਣ ਨਾਲ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਮਿਲੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਸੂਬਾ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ । ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਕ ਹੋਰ ਗਲ ਵਲ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਜੋ ਇਨਡਸਟਰੀਅਲ ਪਾਲੀਸੀ ਹੈ—ਮੈਂ ਇਹ ਆਪਣੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਬਲਕਿ ਸਾਰੇ ਮੁਲਕ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਲੀਸੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਕਿ ਇਸਦਾ ਟਰੈਂਡ ਕੁਝ ਐਸੀ ਤਰਫ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਸਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਨਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਸਿਟੇ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਣਗੇ । ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਕੋਈ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਨਡਸਟਰੀ ਦੀ ਕਾਫੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਕੈਪੀਟਲਿਸਟ ਢੰਗ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਨਸੰਟਰੇਸ਼ਨ ਆਫ ਵੈਲਥ ਥੋੜੇ ਹਥਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਆਮਦਨੀ ਜ਼ਰੂਰ ਵਧੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਵਾਧੇ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੁਜਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਡਾਕਟਰ ਐਮ. ਐਮ. ਮਹਿਤਾ ਨੇ ਅਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਸਟਰਕਚਰ ਆਫ਼ ਇਨਡੀਅਨ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦੇ ਸਫ਼ਾ 247 ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

"The most striking feature of Indias Industrial development h s been the concentration of ownership and control in fewer hands and in fewer establishments.

ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿ ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਜੋ ਭੁਵਨੇਸ਼ਵਰ ਵਿਚ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦਾ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਆਈ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਪਾਲੀਸੀ ਨੂੰ ਬਦਲੇਗੀ ਅਤੇ ਨਵੀਆਂ ਲੀਹਾਂ ਪੁਟੇਗੀ ਲੇਕਨ ਮੇਰੀ ਇਸ ਆਸ ਤੇ ਔਸ ਪੈ ਗਈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕਲ ਦੀ ਸ਼੍ਰੀ ਟੀ. ਟੀ. ਕਰਿਸ਼ਨਮਚਾਰੀ ਦੀ ਸਪੀਚ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਜਟ ਦੀ ਬਹਿਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕੀਤੀ ਪੜ੍ਹੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਫਾਰਨ ਇਨਡਸਟਰੀਅਲਿਸਟਸ ਨੂੰ ਇਨਵਾਈਟ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਥੇ ਆਕੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਖੋਲਣ.....

ਕਾਮਰੇਡਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਇਥੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਗਲ ਕਰੋ ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਗਲ ਨਾ ਕਰੋ । (The hon. Member should talk about the State Government and not the Central Government.)

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਮੈਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਇਸ ਹਦ ਤਕ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਹਦ ਤਕ ਕਿ ਇਸਦਾ ਅਸਰ ਸਾਡੇ ਤੇ ਵੀ ਪੈਣਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਲੀਸੀ ਇਸ ਪਾਸੇ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਫਾਰਨ ਕੈਪੀਟਲ ਲਈ ਸੜਕ ਖੋਲ ਦਿਤੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਕਿ ਸਾਡੇ ਹੁਣ ਪਬਲਿਕ ਸੈਕਟਰ ਨੂੰ ਗਰੈਹਣ ਲਗਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਗਰੈਹਣ ਜਿਤਨਾ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਲਗਣਾ ਹੈ ਉਤਨਾ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਤੇ ਵੀ ਲਗਣਾ ਹੈ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਗਰੈਹਣ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਨੀਤੀ ਨਾਲ ਲਗਣਾ ਹੈ ਲੇਕਨ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ..

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਕਾਮਰੇਡ ਜੀ ਛੇਤੀ ਵਾਈਂਡ ਅਪ ਕਰੋ । (Please wind up.)

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਮੈਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਵਲੋਂ ਬੋਲਾਂਗਾ ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਕਤ ਦੇ ਦਿਉ ਵੈਸੇ ਮੈਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਐਸੇ ਕਦਮ ਉਠਾਵੇ ਕਿ ਕਨਸੈਂਟਰੇਸ਼ਨ ਆਫ ਵੈਲਥ ਜੋ ਥੋੜੇ ਹਥਾਂ ਵਿਚ

[ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼]

ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਰੁਕੇ ਅਤੇ ਡਿਸਟਰੀਬਿਊਸ਼ਨ ਆਫ ਵੈਲਥ ਈਕੁਅਲ ਹੋਵੇ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਸੁਅਰਗ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ ਲੇਕਿਨ ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਡਾਇਰੈਕਸ਼ਨ ਵਲ ਮੂਵ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ਘੰਟੀ) । ਬਾਕੀ ਮੈਂ ਇਕ ਸਜੈਸ਼ਨ ਇਹ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਨੰਗਲ ਵਾਲੀ ਜੋ ਫਰਟੀਲਾਈਜ਼ਰ ਫੈਕਟਰੀ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਇਸ ਵਕਤ ਸਾਲਾਨਾ ਆਊਟਪੁਟ 70 ਹਜ਼ਾਰ ਟਨ ਹੈ ਉਹ ਚੌਥੇ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਡਬਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਫੈਕਟਰੀ ਕੇਂਦਰ ਤੋਂ ਲੈ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਤੇ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਤਰੱਕੀ ਲਈ । ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਿਛੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਟੈਕਨੋ ਇਕਨਾਮਿਕ ਸਰਵੇ ਕਰਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸੁਝਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮਿਲਕ ਪਰੋਡਕਸ਼ਨ ਨੂੰ ਡਬਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਥੇ 19 ਮਿਲਕ ਪਲਾਂਟਸ ਤੇ 12 ਮਿਲਕ ਪਾਊਡਰ ਫੈਕਟਰੀਜ਼ ਲਾਓ । ਇਸ ਪਾਸੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । (ਘੰਟੀ) ਆਖਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਪੰਜਾਬ ਸ਼ੂਗਰ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਹੈ ਅਤੇ ਪਹਿਲੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਯੂ. ਪੀ. ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਯੂ.ਪੀ. ਵਿਚ 74 ਸ਼ੂਗਰ ਮਿੱਲਾਂ ਹਨ, ਬਿਹਾਰ ਵਿਚ 34 ਹਨ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿਰਫ 8 ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਵਿਚ ਹੋਰ ਖੰਡ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ਘੰਟੀ) । ਅੰਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਰੋਪੜ ਤੇ ਹਲਕੇ ਦੀ ਗਲ ਕਰਕੇ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਲਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 1962 ਦੇ ਬਜਟ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਸਨਅਤੀ ਤਰੱਕੀ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਪਰ ਅਜੇ ਤਕ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਰੋਪੜ ਦਾ ਬੜਾ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਕਸਬਾ ਹੈ । ਉਥੇ ਪਬਲਿਕ ਸੈਕਟਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇੰਡਸਟਰੀ ਲਗਾਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਉਥੇ ਦੇ ਲੋਕ ਬੜੇ ਹਿੰਮਤੀ ਹਨ, ਮਿਹਨਤੀ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਣਗੇ । ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ।

चौधरी रण सिंह (रादौर एस. सी.) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मुझे इस बात की बड़ी खुशी है कि इस बात को कांग्रेस वालों ने भी और आपोज़ीशन वालों ने भी माना है कि पंजाब में सनअती तरक्की हुई है और हो रही है। मैं कहना चाहता हूं कि इस बात का पंजाब सरकार ने तहैया किया हुआ है कि यहां पर दस्तकारी को ज़्यादा से ज़्यादा तरक्की दी जाए क्योंकि तभी देश तरक्की कर सकता है और लोगों की भूख दूर हो सकती है । जहां पंजाब ने छोटी और बड़ी इंडस्ट्री में बड़ी भारी तरक्की की है वहां इस में चन्द खामियां भी हैं जो मैं आप की मार्फत सरकार के नोटिस में लाना चाहता हूं। मैं अर्ज़ करता हूं कि इस हाउस की हिन्दी रीजनल कमेटी की एक सब कमेटी इंडस्ट्री के ऊपर बनी है। उस ने इस दस्तकारी के सबजैक्ट को बड़ी मेहनत से स्टडी किया है, महकमा के अफसरों से मिल कर सारी बात चीत की है और उन से सारे मामला को डिसकस करने के बाद अपनी रिपोर्ट दी है जिसकी सारी तफसील में मैं इस समय नहीं जा सकता, सिर्फ चन्द बातों का जिक्र आपकी इत्तलाह के लिए करना चाहता हूँ। इस सबकमेटी ने यह

महसूस किया कि हिन्दी रीजन पंजाब के दूसरें हिस्से की निस्बत अधिक पिछड़ा हुआ है रिपोर्ट में साफ लिखा है:—

"As will be apparent from the facts and figures given in this report, the Hindi Region of this State is lagging behind so far as the economic progress is concerned."

यह कुछ अंकड़े हैं जो हम ने सारी स्टेट के और हिन्दी रीजन के जुदा जुदा कुलैक्ट किए हैं । मैं सिर्फ दो चार चीज़ों के बारे ही आपको बताऊंगा क्योंकि वक्त बहुत थोड़ा है और ज़यादा वक्त मुझे नहीं मिलेगा । सारे पंजाब में village oil Co-operative Societies 146 हैं जिन में से हिन्दी रीजन में सिर्फ 58 हैं। इसी तरह सारी स्टेट में registered rerolling mills 22 हैं लेकिन बड़े अफसोस की बात है कि हिन्दी रीजन में सिर्फ एक है, इस से ज़ाहर है कि पंजाब में इन्डस्टरीज़ लगाने के सिलसिले में पिछड़े हुए इलाकों को नैगलैक्ट किया जा रहा है और सारे सूबे की यकसां तरक्की नहीं हो रही है। इसी तरह मैं अर्ज़ करता हूं–

"There are two Fruit Preservation Centres in the Hindi Region as against eight such Centres in the Punjabi Region",

यानी Fruit Preservation Centers 8 पंजाब में हैं और इस में से इसी प्रकार दो हिन्दी रीजन में हैं । इसी प्रकार इंडस्ट्रियल कोआप्रेटिव सोसायटियां सारे पंजाब में 4,475 हैं जिन में से हिन्दी रीजन में सिर्फ 1,766 हैं । इसी तरह ज़रायती औज़ार बनते हैं और दूसरे मशीन टूल्ज़ बनते हैं; उन के सारे सूबे में 1300 यूनिट्स हैं जिन में से हिन्दी रीजन में सिर्फ 531 हैं । यह सब आंकड़े ज़ाहर करते हैं कि हिन्दी रीजन इंडस्टरी के मामले में बहुत पीछे है ।

"As against sums of Rs. 11,59,744 and Rs. 14,70,935 given for small-scale industries in the Punjabi Region as grants and loans respectively during the period 1957-58 to 1960-61 sums of Rs. 6,41,402 and Rs. 8,58,300 were given in the Hindi Region."

यह जो फिगर्ज दिखाई गई हैं उस लिहाज़ से हिन्दी रीजन का इलाका पिछड़ा हुआ है। जहां तक दस्तकारी सैट अप करने का सवाल है उस के बारे में सरकार को दो तीन बातों का ध्यान रखना बहुत ही ज़रूरी है। (घंटी) सरकार को देखना चाहिए कि किस किस जगह पर रा मैटीरियल मिलता है, किस किस जगह पर सस्ती लेबर मिल सकती है। मैं अर्ज करना चाहता हूं कि ज़िला करनाल की तहसील कैथल में कपास शायद पंजाब के दूसरे हिस्सों में से सब ज़्यादा अच्छी हो। मैं सरकार को सुझाव देता हूं कि वहां पर टैक्सटायल मिल लगाई जाए।

इसी तरह से ज़िला करनाल में शाहबाद में गन्ना सब से सुपीरियर क्वालिटीज़ का पैदा होता है । इस के बारे में एग्रीकल्चर डिपार्टमेंट मैंने वहां सर्वे भी किया है और फैसला किया था कि वहां पर शूगर मिल लगाई जाए । परन्तु न मालूम बाद में उस फैसले का क्या बना (घंटी) मैं सरकार स प्रार्थना करना चाहता हूं कि ईंटों के भट्ठों का लेबरर्ज के साथ सीधा सम्बन्ध होता है । इस में टैकनीकल मुशकिलात की कोई विशेष बात नहीं है । इस लिए मेरा सुझाव है कि ईंटों के भट्ठों के लाइसेंस मज़दूरों को ही मिलने चाहिए । लेकिन सरकार ने इस तरफ कोई ध्यान नहीं दिया है । मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि दस्तकारी चलाने के लिए बिजली की बहुत ज़रूरत है । ज़िला करनाल के कैथल के इलाका में कुछ ही गांव हैं जहां पर सरकार ने बिजली मुहैया की है । मैं समझता हूं कि जितने भी गांव इलैक्ट्रीफाइड हुए हैं वह इनसफीशैंट है । (घंटी)

Deputy Speaker : Kindly wind up.

चौधरी रण सिंह : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं एक मिनट में ही अपनी स्पीच खत्म कर दूंगा। मैं अर्ज़ कर रहा था कि उस इलाके में बिजली पहुंचाने के लिए एक सब डिवीज़न खोला था लेकिन बाद में वह सब डिवीज़न तोड़ दिया गया (घंटी)

Deputy Speaker : Kindly wind up. The hon. Chief Minister has to give the reply. I do not allow you to speak further.

चौधरी रण सिंह : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं अपने हल्के की एक बात कह कर अपनी सीट रिज्यूम करूंगा। इंद्री का इलाका फ़लड्ज़ इफैक्टिड इलाका है वहां पर रूरल इंडस्ट्रीयल एस्टेट कायम की जानी चाहिए।

(*Chaudhri Net Ram rose to speak*)

उपाध्यक्षा : मैं आप को बोलने की इजाज़त नहीं दूंगी क्योंकि आप इंट्रप्ट करते हैं। इस लिए आप अपने आप को अमेंड करें। (The hon. Member interrupts, so I will not permit him to speak. He should therefore mend himself.)

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਜਿਹੜੀ ਡਿਮਾਂਡ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਡਿਸਕਸ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਠੀਕ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਇੰਡਸਟਰੀ ਉੱਤੇ ਹੈ। ਇੰਡਸਟਰੀ, ਕਾਰਖਾਨੇ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਕੰਮ ਕਰ ਕੇ ਨਵੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਕਾਰਨ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਭਵਿਖ ਵਿਚ ਭਲਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸੂਬਾ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਸੂਬਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਦੇ 70%, 75% ਲੋਕ ਜਰਾਇਤ ਉਤੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਸਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਪਾਸੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਹੜਾ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਦੀ ਦੁਗਣੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਲਾਇਆ ਹੈ। ਅਗਰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਭੀ ਅਸੀਂ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਲਈ ਹੈ, ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦੁਗਣੀ ਕਰਨ ਲਈ ਇੰਪਲੀਮੈਂਟਸ, ਨਏ ਨਏ ਸੰਦਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ; ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵਰਕਸ਼ਾਪਸ ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ ਨਏ ਸੰਦ ਤਿਆਰ ਕਰਾਂਗੇ, ਇਹ ਭੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦਾ ਪਾਰਟ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਸੂਬੇ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਵਿਚ 20—25 ਲੱਖ ਆਦਮੀ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ 20—25 ਲੱਖ ਸੰਦਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਅਸੀ ਸੰਦ ਤਿਆਰ ਕਰਨੇ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ 20 ਲੱਖ ਕਲਟੀਵੇਸ਼ਨ ਬਰੇਕਿੰਗ ਇੰਪਲੀਮੈਂਟਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ 20 ਲੱਖ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਕਰਨੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ। ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕੇ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਰੂਰਲ ਸਾਈਡ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ। ਇਸ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਉਹ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਲਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਸੰਦ ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕੀਏ। ਇਕੋ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹਲ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਯੂਨੀਫਾਰਮਿਟੀ ਲਿਆਉਣੀ ਹੈ, ਇਹ ਹਲ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ, ਮੈਦਾਨੀ ਇਲਾਕੇ ਅਤੇ ਕਰੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਸਤੇ ਬਣਾਉਣੇ ਹਨ। ਅਗਰ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਪੁਰਜ਼ਾ ਟੁਟ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਰੀਪਲੇਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਵਲ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਬਹਰ ਹਾਲ, ਦੁਗਣੀ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਕਦਮ ਉਠਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਪਾਸੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਜਿੰਨੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਅਸੀਂ ਉਨੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ । ਅਸੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਚਲ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਪੰਜਾਬੀ ਆਪਣੀ ਹੱਥ ਦੀ ਦਸਤਕਾਰੀ ਤੇ ਦਿਮਾਗੀ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ । ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਰਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਲੀਡ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਤਰੱਕੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਸਮਾਲ ਸਕੇਲ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਿਚ ਲੋੜੀਂਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੈਵੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਘਟ ਹੈ । ਹੈਵੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬੁਨਿਆਦੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਣਨਗੀਆਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੇਰਾ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਕ ਅਸੀਂ ਸਮਾਲ ਸਕੇਲ ਇੰਡਸਟਰੀ ਨੂੰ ਹੈਵੀ ਇਡਸਟਰੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਾਵਾਂਗੇ ਓਦੋਂ ਤਕ ਤੱਸਲੀ ਬਖਸ਼ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਚੰਗੀ ਕੁਆਲਿਟੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹੈ । ਕੁਆਲਿਟੀ ਚੰਗੀ ਬਣਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਾਡੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਹੋਵੇਗੀ । ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਫ਼ੀਲਡ ਵਿਚ ਹਰਾਨਾ ਅਸੰਭਵ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ । (ਤਾਲੀਆਂ)

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਪਾਣੀ ਕਢਣ ਵਾਲੇ ਇੰਜਨਾਂ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਪੰਪਿੰਗ ਸੈਟਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਲੋੜ ਹੈ । ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਕਿਲੋਸਕਰ ਦੇ ਪੰਪ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਉਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਿਹਨਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਪਾਣੀ ਨਿਕਾਲਣ ਵਾਲੇ ਪੰਪ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਆਲੀਟੀਜ਼ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲੋਂ ਘਟੀਆ ਹੈ ।

ਇਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਲੋੜ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਇਥੇ ਇਸ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਕੋਪ ਹੈ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਅਗਰ ਇਥੇ ਛੋਟੇ ਪੁਰਜ਼ੇ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲਾਈਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 50 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦੀ ਸਾਰੀ ਮਾਰਕਿਟ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇਗੀ, ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਦਸਤਕਾਰੀ, ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਗੁਣ ਹੈ ਉਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਮੀ ਭੀ ਹੈ । ਇਹ ਛੋਟੀ ਛੋਟੀ ਪੂੰਜੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਆਪਣੀ ਰੋਟੀ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਪਰ ਜੇਕਰ ਅਸਾਂ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਕਰਨੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਆਲਿਟੀ ਵੀ ਚੰਗੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਮਾਰਵਾੜੀ ਅਤੇ ਗੁਜਰਾਤੀ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪੈ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਕੇ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਿਚ ਲਗਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਹੁਣ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਾਲੇ ਵੀ ਅਗੇ ਆਉਣ ਲਗ ਪਏ ਹਨ। ਮਦਰਾਸ ਵਾਲੇ ਵੀ ਪੈਸੇ ਜੋੜ ਕੇ ਇੰਡਸਟਰੀ ਲਗਾਉਣ ਲਗ ਪਏ ਹਨ । ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਧਨ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਕੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਚਲਾ ਲੈਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦਾਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਭਵਿਖ ਬੜਾ ਉਜਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਕਹਿ ਚੁਕਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਹਦ ਉਪਰ ਖੜਾ ਹੈ । ਸਾਨੂੰ ਕੋਇਲਾ ਵੀ ਬਾਹਰੋਂ ਮੰਗਵਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਲੋਹਾ ਵੀ ਬਾਹਰੋਂ ਮੰਗਵਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਪੈਟਰੋਲੀਅਮ ਪਰੋਡਕਟਸ ਵੀ ਬਾਹਰੋਂ ਹੀ ਮੰਗਵਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਹੁਣ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਗੌਰਮਿੰਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਜੀਔਲੋਜੀਕਲ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਨੇ ਲੰਮੀ ਡ੍ਰਿਲ ਭੇਜੀ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਵਾਲਾ ਜੀ ਤੋਂ ਕੋਲ ਗੈਸ ਮਿਲ ਜਾਏ, ਜਾਂ ਪੈਟਰੋਲ ਮਿਲ ਜਾਏ । ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਹੇਠਾਂ ਪੈਟਰੋਲ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ ਪਰ ਅਸੀਂ ਉਥੋਂ ਤਕ ਅਜੇ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਸਕੇ। ਜੇਕਰ ਐਨੀ ਵਡੀ ਡ੍ਰਿਲ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਪੈਟਰੋਲ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਏ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਸ

[ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ]

ਬੜੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਚਗਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਸੂਬੇ ਦੀ ਬਹੁਤ ਤਰੱਕੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਵਿਚ ਸੂਬੇ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਨਾਲੋਂ ਕੈਮੀਕਲ ਇੰਡਸਟਰੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚੰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੈਮੀਕਲ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਿਚ ਆਦਮੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਗ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਖਰਚ ਘਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਿਚ ਅਗਰ 50 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ 50,000 ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਕੰਮ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ 10,000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਇਨਵੈਸਟਮੈਂਟ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਖਾਦੀ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹੋਏ, ਹਾਂ ਉਸ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਸਾਰੀ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਉਸ ਵਕਤ ਤਕ ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਖਾਦੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਉਥੇ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਇਨਵੈਸਟਮੈਂਟ ਨਾਲ ਇਕ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਮਰੇੜੀ ਰੋਟੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ 10,000 ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਕ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਪਰਮਾਨੈਂਟਲੀ ਰੋਟੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਰੋਟੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੈਟਰੋਲੀਅਮ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਿਚ ਆਦਮੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਗਦੇ ਹਨ ਪਰ ਖਰਚ ਘਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਮਾਰਕਿਟ ਵੀ ਅਨਲਿਮਿਟੇਡ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੋਇਲਾ ਐਥੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਲੋਹਾ ਐਥੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਅਸੀਂ ਬਾਹਰੋਂ ਮੰਗਵਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਦੂਸਰੇ ਥਾਂ ਉਤੋਂ ਮੰਗਵਾਉਣ ਵਿਚ ਫਰੇਟ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿੰਨਾਂ ਆਉਣ ਵਿਚ ਫਰੇਟ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚੀਜ਼ ਬਣਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਭੇਜਣ ਵਿਚ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਔਖਿਆਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿੰਨਾ ਫਰੇਟ ਵਧੇਗਾ ਉਤਨੀ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਪੇਸ਼ ਆਵੇਗੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਅੱਠਾਂ ਘਟਿਆਂ ਵਿਚ ਉਨਾਂ ਕੰਮ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਦੂਸਰਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਆਦਮੀ 12 ਜਾਂ 16 ਘੰਟਿਆਂ ਵਿਚ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹਾਊਸ ਇਹ ਗਲ ਸੁਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੈਵੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਛੋਟੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਅਟੈਚ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹਾਂ। ਜਾਪਾਨ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਇਹੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੰਡੀਸ਼ਨ ਲਗਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਹੈਵੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਛੋਟੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵੀ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਦੂਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਕਸਬਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਯੂਨਿਟਾਂ ਲਗਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕੰਮ ਕਰਵਾਉਣਗੇ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦੂਸਰੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਗਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਭੇਜਣਗੇ। ਸਚ ਪੁਛੋ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਜਾਪਾਨ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਕੋਈ ਤਾਰੀਫ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦਿਲੋਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਤਾਰੀਫ ਨਾ ਕਰੇ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਗੁਜ਼ਰਾਨ ਵਡੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਛੋਟੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਨਾਲ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਦਰਅਸਲ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਆਦਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ। ਇਹ ਗਲ ਚੰਗੀ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾੜੀ ਵੀ ਹੈ। ਇਕੱਲੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਸਫਾਈ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ। ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਨਾਲ ਸਫਾਈ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਮੈਟਲ ਦਾ ਐਕਸਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਇਲੈਕਟ੍ਰਿਕ ਕਰੰਟ ਲਗਾ ਦਿਉ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦੇ ਵਿਚ ਕਿਥੇ ਤ੍ਰੇੜ ਹੈ ਜਾਂ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਹੈ। ਲੋਹੇ ਦੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਲੈ ਆਉ ਟੈਸਟ ਕਰਨ ਨਾਲ ਦੋ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਐਕਸਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਰੀਸਰਚ ਜਾਂ ਟੈਸਟ ਛੋਟੀਆਂ ਇੰਡਸਟਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇੰਡਸਟਰੀ ਲਗਾਉਣ ਵਾਸਤੇ 52 ਨਵੇਂ ਲਾਇਸੈਂਸ ਲਏ ਹਨ। ਛਬੀਆਂ ਨੂੰ ਲਗਾਉਣ ਵਾਸਤੇ, ਅਸਾਂ ਵਰਕ ਆਊਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕੋਈ 45 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕਰੀਬ ਰੁਪਿਆ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਛੱਬੀ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ 50 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕਰੀਬ ਫੰਡ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਖੁਸ਼ਗਵਾਰ ਹਵਾ ਵੇਖ ਕੇ ਬਿਰਲੇ ਦੀ ਵੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਹੈ ਐਥੇ ਆਉਣ ਦੀ। ਬਾਂਗਰ, ਥਾਪਰ ਅਤੇ ਮੋਦੀ ਦੀ ਵੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਐਥੇ ਇੰਡਸਟਰੀ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਹ ਖਾਹਿਸ਼ ਹੈ

ਕਿ ਸਾਰੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਫਰੀਦਾਬਾਦ ਵਿਚ ਹੀ ਨਾ ਲਗੇ। ਸਗੋਂ ਰੋਹਤਕ ਅਤੇ ਗੁੜਗਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਲਗੇ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਫੈਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ 14 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਖਾਸਾ ਹਿਸਾ ਸਟੇਟ ਪਰੋਜੈਕਟ ਦਾ ਹੈ ਗਨੌਰ ਵਿਚ ਲਾਉਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਸਟੀਲ ਕਾਸਟਿੰਗ, ਸੀਮਲੈਸ ਸਟੀਲ ਅਤੇ ਫੋਰਜਿੰਗ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਇੰਡਸਟਰੀਆਂ ਲਾਗੇ ਲਾਗੇ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਇਹ ਏਰੀਆ ਰਜ ਕੇ ਡਿਵੈਲਪ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੇਰੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਐਸੇ ਸੁੰਦਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਥੇ ਤਰੱਕੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਜੇ ਵੈਸਟ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਮੁਲਕ ਆਵੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਹਾਰ ਖਾ ਜਾਵੇ। ਇਕ ਚੀਜ਼ ਬਣਾ ਕੇ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤੀ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਆਦਮੀ ਤੀਸਰੇ ਨੂੰ ਰਾ ਮੈਟੀਰੀਅਲ ਦੇ ਦੇਵੇਗਾ। ਤੀਸਰਾ ਚੌਥੇ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਦੇ ਦੇਵੇਗਾ। ਗਨੌਰ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਇਕ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਪਾਨੀਪਤ ਦੀ ਵੀ ਵਾਰੀ ਆ ਜਾਵੇਗੀ। ਬਹਾਦੁਰ ਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਡੀਵੈਲਪ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਨਾਲ ਹੀ ਸੋਨੀਪਤ ਵੀ ਡੀਵੈਲਪ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਸਾਂਪਲੇ, ਝੱਜਰ ਅਤੇ ਗੁੜਗਾਵਾਂ ਵਲ ਵੀ ਵਧਣਾ ਹੈ। ਹੈਵੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਛੋਟੀਆਂ ਇੰਡਸਟਰੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਅਜੇ ਹੁਣੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪਾਨੀਪਤ ਵਿਚ ਸ਼ੂਗਰ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੁਗਣਾ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਹਰਿਆਣੇ ਵਾਲੇ ਸ਼ੂਗਰ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਣ ਤਾਂ ਉਥੇ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਥੇ ਗੰਨਾ ਉਤਰ ਦੇ ਗੰਨੇ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰੀਕਵਰੀ ਵਿਚ ਵੀ ਨਾਰਮਲ ਸੀਜ਼ਨ ਵਿਚ 1 ਪੁਆਇੰਟ ਜਾਂ 2 ਪੁਆਇੰਟ ਦਾ ਫਰਕ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸ਼ੂਗਰ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਦੀ ਗਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਉਸ ਕਰੋੜ, ਸਵਾ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਵੀ ਖੁਰਦ ਬੁਰਦ ਹੋਣ ਦਾ ਡਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਰੰਟੀ ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਦਿਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਪਏ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸਾਰੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਨੂੰ ਹਰਿਆਣੇ ਵਿਚ ਵਧਾਈਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜਾ ਦਿਆਂਗੇ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇ ਕਰ ਲੈਣਾ। ਸੋ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 40 ਲਖ, 50 ਲਖ, 60 ਲਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਹਰ ਸਾਲ ਗੰਨਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਰਾ ਰੁਪਿਆ ਮੁੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਵਾਪਸ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਗਲ ਹੈ।

ਜਿਹੜਾ ਸਾਨੂੰ ਘਾਟਾ ਹੈ ਉਹ ਕੋਟੇ ਦਾ ਹੈ, ਮੈਟੀਰੀਅਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡਾ ਕੋਟੇ ਦੇਣ ਦਾ ਢੰਗ ਗਲਤ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਉਪਰ ਯਕੀਨ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ, ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੋਟਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਸਨੇ ਕੋਟਾ ਲੈਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਪੂਰੀ ਜਾਂਚ ਪੜਤਾਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਬਿਜਲੀ ਕਿਤਨੀ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਸੇਲਜ਼ ਟੈਕਸ ਕਿੰਨਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਰਸੀਦਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਥੇ ਭੇਜੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੈਕ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੈਪੈਸੀਟੀ ਕਿੰਨੀ ਹੈ। ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇ ਵੀ ਕੁਝ ਨਾ ਕ ਾ ਧੋਖਾ ਥੱਲੇ ਦੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੇ। ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੋਟਾ ਬਲੈਕ ਵਿਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਗਲ ਸਮਝ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਹ ਕੋਟਾ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜਾ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਗਲ ਵੀ ਜਾਣ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਟੇ ਦੋ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹਨ ਇਕ ਉਹ ਜਿਹੜਾ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਇਸ਼ੂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਾ ਸਿੱਧਾ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ

[ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ]

ਦਸ ਦਿਆਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਕੋਟਾ ਈਸਨਸ਼ੈਲਿਟੀ ਸਰਟੀਫੀਕੇਟ ਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਇੰਪੋਰਟ ਕਰਨ ਲਈ ਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਉਸ ਵੀ ਭਾਰੀ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਉਹ ਕੀ ਹੈ ? ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਬਾਹਰੋਂ ਸਿੱਧਾ ਕੋਟਾ ਨਹੀਂ ਮੰਗਵਾ ਸਕਦਾ । ਉਹ ਕੋਟਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਮਾਲ ਸਕੇਲ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਲਵੇਗੀ । ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਕਿ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਹੈ ।

ਅਗੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਉਸ ਕੋਟੇ ਨੂੰ ਵੇਚ ਲੈਂਦੇ ਸਨ, ਦਿਲੀ ਵੇਚ ਲੈਂਦੇ ਸਨ, ਕਲਕੱਤੇ ਵੇਚ ਲੈਂਦੇ ਸਨ । ਹੁਣ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਅਸੈਨਸ਼ੀਏਲੀਟੀ ਸਰਟੀਫੀਕੇਟਸ ਵਾਲਾਂ ਕੋਟਾ ਬਾਹਰੋਂ ਇੰਪੋਰਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਮਾਲ ਸਕੇਲ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਆਵੇਗਾ । ਜੋ ਅਸੀਂ ਕੋਟਾ ਲੈ ਕੇ ਦੇਣਾ ਹੈ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰਾ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆਉਣਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਅਗੇ ਡਿਸਟਰੀਬੀਊਟ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ, ਹਿੱਕ ਤੇ ਹੱਥ ਰਖ ਕੇ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਅਸੈਨਸ਼ੀ-ਏਲੀਟੀ ਸਰਟੀਫੀਕੇਟ ਵਾਲੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚੋਂ ਬਲੈਕ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਟੇ ਵਿਚੋਂ ਬਲੈਕ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ । ਪਰ ਕੀ ਕਰੀਏ ? ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ।

ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਨੇ ਤਕਰੀਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਗਾਧਰੀ ਵਿਚ ਟੀਨ ਦਾ ਕੋਟਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਹੋਰਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਦਿੱਕਤ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਸੱਜਣ ਮਿਲੇ ਸਨ । ਇਕ ਦੋ ਗਲਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਦਿਆਂ । ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਾਪਰ, ਜ਼ਿੰਕ, ਕਾਂਸੀ ਨਾਲ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਸ ਮੈਟੀਰੀਅਲ ਉਤੇ ਸੈਂਟਰਲ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ...ਸਖਤ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਿਚ 60 % ਤਾਂਬਾ, ਕਾਪਰ ਵਗੈਰਾ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਇੰਮਪੋਰਟਿਡ ਮੈਟੀਰੀਅਲ ਬਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਇੰਡਸਟਰੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਪਾ ਦਿਓ ਤਾਂਕਿ ਕਾਪਰ ਵਗੈਰਾ ਨਾ ਲਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੀ ਥੁੜ ਬਹੁਤ ਹੈ ।

ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਦਸੀਆਂ ਹਨ ਤਾਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਿਰਫ ਨਿੰਦੀ ਨਾ ਜਾਓ ਸਗੋਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਅਸੀਂ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਕੋਟੇ ਦੀ ਫੇਅਰ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਬਾਰੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰੋ।

ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲਿਸਟਾਂ ਦੇ ਕੋਟੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਟੇ ਹਨ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਨਾਲਾਂ ਹੋਣਗੇ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਗੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਦਾ, ਜਿਹੜੇ ਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪਾਲੀਸੀ ਦੀ ਦਾਦ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਇਹੀ ਵਜਾਹ ਹੈ ਕਿ ਇੰਡਸਟ-ਰੀਅਲਿਸਟ ਸਾਡੇ ਪਾਸੇ ਖਿਚੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਕੁਝ ਸੱਜਨਾਂ ਨੇ ਉਹੀ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਗਲਾਂ ਦੁਹਰਾਈਆਂ ਕਿ ਪੰਜ ਸੌ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਹਜ਼ਾਰ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਦੇਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹੁਣ ਕਦੋਂ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਗਲਾਂ ਹਨ । ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਇੰਡਸ-ਟਰੀਜ਼ ਬੋਰਡ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ । ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਜ ਉਠ ਕੇ ਬੋਲਦੇ ਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਾਰੀ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਜ਼ਿਆ ਕਰਦੇ ਕਿ ਇਥੇ

ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸਾਂ ਕਿ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ । ਇਸ ਸਾਰੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਦੇ ਵਿਚ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਗ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਹੈ ਇਸ ਟਾਈਮ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ ਹੁੰਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ! ਇਹ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਕਰਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ? ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਕਿਤਨੀ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਕਰਜ਼ਾ ਵਧ ਮੰਗਦਾ ਹੈਂ, ਜੇ ਵਧ ਮੰਗਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਦਸ ਕਿ ਕਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਖਰਚ ਕਰੇਂਗਾ, ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਾਂ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਪਛੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਨੇ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਅਗੇ ਇਕ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਤਕ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ, ਹੁਣ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਤੁਸੀਂ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਨਿੰਦਦਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਵੀ ਅਫ਼ਸਰ ਬਿਓਰੋਕਰੈਟਿਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚਲਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਸਾਰੀਆਂ ਦਿੱਕਤਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਆਪਾਂ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਕਰਜ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਤਿੰਨ, ਚਾਰ, ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਐਗ਼-ਜ਼ੀਕੀਊਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਕਰਜ਼ਾ ਵਾਪਿਸ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ । ਸੋ ਬੜੇ ਸੁਹਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਏ ਅਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ।

ਹਰੀਜਨਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਰਜ਼ਾ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਮੰਗਣ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਬਨਣ, ਸਾਡੇ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਢਿੱਲ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਚਮੜੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੁੱਤੀਆਂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਆ ! ਮਸ਼ੀਨ ਲੈ ਲੈ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਾ ਹੁਣ ਕਰਜ਼ਾ ਅਸੀਂ ਰੁਪਏ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ । ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਲੈ ਜਾਏ, ਜੁੱਤੀਆਂ ਸੀਣ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਲੈ ਜਾਵੇ । ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਚਾਹੀਦੀ ਹੋਵੇ ਉਹ ਲੈ ਕੇ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਕਿ ਉਹ ਪੈਸਾ ਲੈਕੇ ਲਾਂਭੇ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਇਸ ਪਾਸੇ ਜਿਹੜੀ ਅਸੀਂ ਤਰੱਕੀ ਕਰਦੇ ਪਏ ਹਾਂ ਉਹ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਬੜੇ ਸਾਈਂਟੀਫ਼ਿਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ।

ਕੁਝ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਵਿਚ ਬੰਦੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰਖੇ ਹਨ । ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਜਿਆਦਾ ਨਾ ਰਖੀਏ ਤਾਂ ਪਲੈਨਿੰਗ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਇਹ ਅਫ਼ਸਰ ਸਿਰਫ ਕੋਟੇ ਵੰਡਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਗਾਈਡ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਹਨ; ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਹਨ । ਜੇ ਆਦਮੀ ਨਾ ਲਗਾਈਏ ਤਾਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ?

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਕਿ ਵੇਖਣ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਕਿਥੇ ਚਲ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਕਿਹੜੀ ਸਕੀਮ ਕਿਥੇ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦੀ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣ ਕਿ ਕਿਥੇ ਕਿਹੜੀ ਮਸ਼ੀਨ ਚੰਗੀ ਕੰਮ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਥੇ ਖਰਚਾ ਘਟ ਕਰਕੇ ਸੁਹਣੇ ਨਤੀਜੇ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਨ— ਸਾਰੀ ਟੈਕਨੀਕਲ ਗਾਈਡੈਂਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ । ਸੋ ਹੁਣ ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼ ਦਾ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਇਹ ਵੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਫਲਾਣਾ ਜਆਇੰਟ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਕਿਉਂ ਰਖਿਆ ਹੈ, ਫਲਾਣਾ ਕਿਉਂ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਟੇਟ ਐਂਪੋਰੀਆ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ

[ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ]
ਸਾਲ ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ 42,000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਸੇਲ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਇਕ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਉਸੇ ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ 1,80,000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਸੇਲ ਹੋਈ (cheers) ਇਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਫਰਵਰੀ ਵਿਚ ਜਾਓ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹੈਂਡੀਕਰਾਫਟ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ, ਕਾਟੇਜ਼ ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਸਾਡੀ ਤਵੱਕੁਹ ਸੀ ਕਿ 5,000 ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਸਕਾਂਗੇ ਉਥੇ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਸਕੇ ਹਾਂ, ਦੋ ਸਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਔਰ ਮੈਂ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਣ ਹਾਲਾਤ ਹਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਦੇ ਗਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਕ ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੀ ਉਪਰ ਉਪਰ ਨਵੇਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਦੇ ਪਾਵਾਂਗੇ (cheers)....

चौधरी नेत राम : यह भी बताइए कि पंजाब के अन्दर बेकार लोग कितने हैं।

मुख्य मन्त्री : अगर एम. ऐल. एज. को भी मान लूं तो यह गिनती ज़्यादा हो जाती है। तो मैं अर्ज़ करता हूं कि हम बेकारी को ही दूर करने की कोशिश कर रहे हैं। अगर बेकारी न हो तो इतनी मेहनत क्यों करें? बेकारी को दूर करने के ही तो प्रबन्ध करने हैं। और इस तरफ सरकार पूरी कोशिश कर रही है। क्या आप का यह मतलब है कि अगर पांच हज़ार आदमी एम्पलाए हुए हों तो तीन हज़ार कह दूं। मुझे समझ नहीं आती कि वह चाहते क्या है। मैं समझता हूँ कि मेरे भाई को सोचना चाहिये और दिल से खुश होना चाहिए कि हम सोशलिस्टिक पैट्रन पर काम कर रहे हैं। तो मैं यह अर्ज़ कर रहा था कि जो यह शिकायत की जाती है कि आदमी ज़्यादा हैं, ज़्यादा आदमी कोई नहीं हैं। उन्हें यह जानना चाहिए कि ज़्यादा काम थोड़े आदमियों के सिर पर नहीं हो सकता। और फिर इंडस्टरीज़ का काम कोई ऐसा काम नहीं कि थोड़े आदमियों से काम चल जाए। जैसा कि मैंने पहिले बताया यह कोई सिर्फ कोटे बांटने का काम नहीं रहा, अफसरों ने बाकायदा प्लैनिंग करनी होती है। इसलिए ज़्यादा अफसरों की ही ज़रूरत है।

एक भाई ने कहा कि हैवी इंडस्टरी प्राईवेट इंडस्ट्रियलिस्ट को दी गई। मैं अर्ज़ करता हूं कि उन्हें सभी चीज़ों को पहिले जानना चाहिए। पंजाब में हम इंडस्टरीज़ को बढ़ा रहे हैं। तीन चार चीज़ें और हैं। अगर वह भी हमारे पास आ गईं तो तीस-चालीस करोड़ रुपए की और कोलैबोरेशन आ जाएगी। हम चाहते हैं कि ट्रैक्टरों का काम यहां पर हो। हम चाहते हैं कि हैवी इलैक्टरिकल्ज़ का काम हमारी स्टेट के अन्दर हो। अगर यह चीज़ें हमें मिल गईं तो यकीन रखिए कि इंडस्टरीज़ गांव में फलेंगी। अगर ट्रैक्टर हमारे पास आ गया तो जहां पर बड़ा हिस्सा बनेगा वहां छोटा हिस्सा भी बनेगा। वह हम गांव में ही तक्सीम करेंगे। पंजाब सरकार की यह पालिसी है कि जो आदमी गांव में जाकर फैक्टरी बनाता है......................बड़े शहर से पांच मील दूर गांव में जाता है................उस आदमी का जितना शैड बनाने पर खर्च आता है और मशीन लगाने का खर्च आता है उसको 1/5 सबसिडी दी जाएगी, 1/5 ग्रांट दी जाएगी (प्रशंसा) ताकि जिस तरह भी हो गांव के अन्दर इंडस्टरी ज़्यादा हो।

ग्रांटस दी गई हैं श्रौर यह इसी चीज़ का नतीजा है कि लैदर इंजनीयरिंग जालंधर वालों ने गांवों में जा कर अपनी फैक्टरी लगाई है। अभी एक ही लगी है श्रौर दो नहीं लगी श्रौर वहां के इर्दगिर्द के गांवों के 200 से लेकर 300 श्रादमियों को वहां रोज़गार मिल गया है। इस से पहले उन लोगों की यह हालत थी कि खाने को रोटी नहीं मिलती थी श्रौर पहनने को फटे हुए कपड़े भी मुश्किल से मिलते थे। लेकिन अब उन के मूंह में रोटी है, पेट में रोटी है श्रौर उन के कपड़े भी बदलने शुरू हो गए हैं। अगर हम ने उस इण्डस्टरी वाले को पांचवा हिस्सा ग्रांट दे दी है तो इस के नतीजे के तौर पर दो तीन सौ श्रादमियों को रोटी तो मिलनी शुरू हो गई है। फिर वहां की बनी हुई चीज़ें हम अमेरिका में जो इण्डस्टरियल फेअर लग रहा है, वहां भेज रहे हैं ताकि उन भाइयों की बनी हुई चीज़ों की वहां खप्त हो सके। अगर यह चीज़ें वहां जानी शुरू हो गईं तो इस से जहां देश को फायदा होगा वहां उन भाइयों को भी फायदा होगा। बाज़ भाई तो बड़ी बेदरदी से क्रिटेसाइज़ करने लग जाते हैं। लेकिन मैं यह भी जानता हूं कि कुछ भाइयों ने कुछ कन्सट्रक्टिव सुजेशन्ज़ भी दिए हैं। खैर जो तरक्की इण्डस्टरी में यहां हो रही है वह इन से दूर नहीं है। श्राप सैरीकल्चर को ले लीजिए, जहां पहले हम ने एक लाख द्रख्त मलबरी के लगवाए थे वहां पिछले साल दस लाख लगवाए हैं श्रौर इन दो सालों में यह हम 20 लाख श्रौर लगवा देंगे। श्राहिस्ता श्राहिस्ता यह सारी चीज़ें हम करते जाएंगे। जब मैं यह सारी चीज़ें कहता हूं तो साफ कहता हूं कि हम ने कोशिश करनी है कि पंजाब की इण्डस्टरी के लिए यहां से ही रा मैटीरियल मिले श्रौर यहां के लोग इस के लिए ट्रेण्ड हो जाएं। इस बारे मैं एक भाई ने कहा था कि क्राफट्स सीखने वालों को वज़ीफे नहीं दिये गए लेकिन उन्हों ने सिर्फ लैक्चर ही दे दिया है श्रौर इस बारे में जानने की कोशिश नहीं की। अगर श्राप यह चीज़ पढ़ते तो श्राप को पता चलता कि पंजाब सरकार किस तरह से खुले दिल से वज़ीफ़े दे रही है। तो मैं अर्ज़ करता हूं कि क्राफट्स मेन की ट्रेनिंग के लिए हम ने यहां 49 इण्डस्टरियल ट्रेनिंग इन्स्टीचूट्स खोलने हैं श्रौर उन में से इस वक्त 47 बन चुके हैं श्रौर इन 47 ट्रेनिंग इन्स्टीचूट में 9,702 लड़के लड़कियां ट्रेनिंग लेते हैं श्रौर इस प्लैन के अगले दो सालों में इन की तादाद 9,702 से बढ़ा कर 19,190 कर देनी है यानी अगले दो सालों में 19,190 लड़के लड़कियां इन में ट्रेनिंग ले सकेंगे। इस के इलावा उन्हें ट्रेनिंग के दौरान वज़ीफ़े दिए जा रहे हैं। इन में से 33 फीसदी को 25 रुपए माहवार दिया जाता है श्रौर 60 फीसदी को 40 रुपए माहवार दिए जा रहे हैं। श्राप बतलाएं कि श्रौर गवर्नमेंट क्या कर सकती है। इस के इलावा गवर्नमेंट ट्रेनिंग के लिए दूसरे सूबों में एप्रेंटसिज़ भेजती है जिन्हे यह वज़ीफे दे रही है। 1963–64 उन एप्रेंटसिज़ की गिनती जिन्हें दो से तीन साल तक के लिए दूसरी स्टेट्स में ट्रेनिंग लेने के लिए भेजा गया है, 301 है श्रौर यह वज़ीफे 30 या 40 रुपए से कहीं ज़्यादा वज़ीफे देने पड़ते हैं। जो एप्रेंटसिज़ बम्बई की फैक्टरीज़ में ट्रेनिंग हासल कर रहे हैं उन में से 4 या 5 लड़के मुझे बम्बई में मिले थे श्रौर उन्हों ने कहा कि जिन फैक्टरीज़ में वे काम सीख रहे हैं उन फैक्टरीज़ में ही उन्हें नौकरी दे कर वे लोग रखना चाहते हैं। मैं ने कहा इस में मुझे कोई एतराज़ नहीं। श्राखिर

[मुख्य मंत्री]

वह पंजाबी ही हैं और इस तरह से पंजाबियों को कहीं रोज़गार मिले तो मुझे खुशी है। मुझे पूरी उम्मीद है कि इन एप्रेंटसिज़ की तादाद हम अगले दो सालों में 301 से बढ़ा कर 1600 कर देंगे और फिर उस से अगले दो सालों में 8640 कर देंगे जिन्हें हम वज़ीफे भी देंगे। यह तमाम खर्च सरकार कर रही है आखिरकार हम कोई नोट तो छापते नहीं हैं इसी बजट में से यह सारा खर्च पूरा करना होता है और न कोई हम ने यह खर्च सन लगा कर रक्म हासल कर के पूरा करना होता है। हम ने तो लोगों को मुशक्त करने के लिए प्रेरित करना है और फिर मुशक्त करने वालों को काम प्रोवाईड करना है और यस के लिए सब को एक जैसी अपरचुनिटीज़ देनी है और यही डेमोक्रेसी की जड़ है और यही इस का कार्डनियल फैक्टर है equal opportunity for all. अगर इकुअल आपरचुनिटीज़ गरीबों को, पिछड़ी हुई जातियों के लोगों को देंगे तो वह आगे कैसे बढ़ सकते हैं। (विघ्न) मैं अपनी बहन सरला देवी को बता देना चाहता हूं कि मुझे सारे पहाड़ी इलाके नज़र आते हैं मैं अर्ज़ करता हूं कि बम्बई में मुझे कई कांगड़े के लड़के भी मिले थे। उन्हों ने कहा कि उन को मालूम नहीं था कि एप्रेंटिस भरती होने के लिए अर्ज़ियां फलां तारीख तक देनी हैं इस लिए वे अपनी अर्ज़ियां नहीं दे सके। तो मैं ने उन से कहा कि वह मुझे अपनी अर्ज़ियां दे दें मैं मुतल्लिका अफसर को कह दूंगा कि वह बम्बई में ही आ कर उन की इंट्रवीयू ले ले और उन्हें एप्रूव कर ले। मेरे लिए सारे इलाके एक जैसे हैं। (विघ्न) मुझे अंबाला ज़िला से कोई दुश्मनी नहीं है उस के लिए भी करने के लिए मैं सदा तैयार रहता हूं। (श्री राम प्रकाश की तरफ से विघ्न) यह चीज़ मेरे दिल में है और वहां पर मैं ने एक पार्टी को गत्ते बनाने की फैक्टरी लगाने के लिए रीकमेण्ड कर दिया है अगर वह वहां फैक्टरी लगा दें तो बहुत अच्छा होगा।

पंडित मोहन लाल दत्त : ऊना तहसील में भी बगड़ घास बहुत होता है वहां भी क्या गत्ते की फैक्टरी सरकार लगाएगी ?

मुख्य मन्त्री : यह सरकार ने फैक्टरियां नहीं लगानी और न प्रताप सिंह ने लगानी हैं। सरकार तो मदद देती है और दूसरों को प्रेरणा देती है। जिस ने फैक्टरी लगानी होती है यह तो उस ने ही देखना होता है कि कहां पर क्या फैक्टरी लग सकती है और पंजाब सरकार उस की क्या क्या मदद कर सकती है। जो मदद वह कहेगा सरकार करेगी। सरकार इतना कर सकती है। आप तो ऊना की बात करते हैं मेरे ख्याल में कि गत्ते की तो बहुत ज़रूरत पड़नी है क्योंकि यहां हम पोल्टरी डिवेल्प कर रहे हैं और अण्डे डाल कर बाहर भेजने के लिए गत्ते के डिब्बों की बहुत ज़रूरत होगी। अण्डे भेजने के लिए तो गत्ते के डिब्बे ही सब से अच्छे रहेंगे लकड़ी के ठीक नहीं रह सकते क्योंकि वह महंगे होंगे और उन के मुकाबले गत्ते के डिब्बे सस्ते रहेंगे। टोकरियां सस्ती रह सकती हैं लेकिन उन में अण्डे टूट जाते हैं और 10 या 15 फीसदी तो टोकरियों में ज़रूर ही टूट जाते हैं। इस लिए गत्ते बनाने का काम तो बहुत फैलेगा। और कई कई गांव का सरकल बना कर गत्ते के डिब्बे बनाने के सेंटर खोलने पड़ेंगे।

चौधरी देवी लाल : अगर बच्चे निकल जाएं तो ?

मुख्य मंत्री : हमारे पास ऐसे मुर्गों की भी बरीड है जिन की गरदन बहुत लम्बी होती है और कद भी बहुत लम्बा होता है लेकिन वह किसी काम के नहीं होते । हम ने उन को भी जीवित रखना है (हंसी) फिर कुछ भाइयों ने लायज़न अफसर का भी जिक्र किया है कि उस ने कुछ काम नहीं किया। मैं अर्ज़ करता हूं कि उस ने बहुत काम किया है और यह कहना ग़ल्त है कि उस ने काम नहीं किया। मैं बताता हूं कि उस ने डिफेंस का बहुत सारा काम पंजाब को दिलाया है। मैं समझता हूं कि अगर वहां यह लायज़न अफसर न होता तो अब जितना काम पंजाब को डिफेन्स का मिल पाया है इतना कभी भी न मिलता। अब उसी की वजह से इतना काम मिला हुआ है कि दिन रात काम हो रहा है। जो काम डिफेंस का निकलता है वह लोगों को उस बारे में खबर देता है और वह लोगों को वह काम हासल करने के लिए गाइड करता रहता है और हर तरह से उन की मदद करता है। मैं बताता हूं कि जितने भी बड़े बड़े इंडस्ट्रियलिस्ट्स हैं उन्होंने दिल्ली में इस काम के लिए दरजनों आदमी रखे हुए हैं जो दिल्ली में उन के लिए यह चीज़ें देखते रहते हैं। यहां यही काम यह लायज़न अफसर कर रहा है। जो उन को कंटैक्ट करते हैं। पहली प्लैन, दूसरी प्लैन और तीसरी प्लैन के आने से पहले उन को पता था कि यह आ रही है और इन इन चीज़ों के लिए लाइसैंस मिलने वाले हैं। तो प्लैन तो बाद में मंजूर हो कर आई उन की अर्ज़ियां पहले आ चुकी थीं। अब पंजाब भी पीछे नहीं रहेगा और चौथी प्लैन आने से पहले हमारी अर्ज़ियां भी किसी से कम नहीं होंगी। (तालियां) हम ने पब्लिक सैक्टर में पंजाब में इण्डस्ट्री लगाई है मगर साथ ही साथ हम प्राईवेट इण्डस्ट्री को भी फ्रोग देते हैं। जहां 52 प्राईवेट फैक्ट्रियां प्राइवेट सैक्टर में हैं वहां पर 6–7 पब्लिक सैक्टर में हैं और इतनी ही और लगानी हैं। इन से तो सूबे की ताकत बढ़ती है । इस में कहा गया कि लोगों का हिस्सा रख दो। मगर यह तो हैं ही पब्लिक की। (विघ्न) नयू इंडिया के बारे में भी दास कमीशन फैसला करेगा और मेरा ख्याल है वह आप के मूंह पर लगेगा । (तालियां) अभी तो आप एक ही तरफ की बातें सुन रहे हैं मगर जब दूसरी तरफ की बातें सुनोगे तो मुझे विश्वास है कि आप की वैसी ही हालत होगी जैसी कि पट्टी में हुई है। (तालियां) मैं ज़्यादा सख्त शब्द नहीं कहूंगा । मैं बोलता कम हूं और काम ज़्यादा करता हूं। (तालियां) लड़ाई में शोर करने वाला जल्दी पिट जाता है। (विघ्न) कसर मेरी तरफ से है मगर 'दी लास्ट लाफ विल बी माइन'।

एक भाई ने कहा कि लोन नहीं वापस लिया गया। मेरे पास महकमे की तरफ से एक कागज़ आया था कि दो करोड़ रुपये के इण्डस्ट्रियल लोन वापस होने वाले हैं और 42 लाख रुपया इन्टरैस्ट का वापस लेने वाला है। लोन में से अब डेढ़ करोड़ के करीब रिकवर कर लिया है और 42 लाख इण्टरैस्ट में से 27 लाख रुपया वापस ले चुके हैं। तो कौन है जिस से हम रिकवर नहीं करते। पंजाब सरकार पैसा देने में बेहद फ्राख है मगर युटिलाइज़ेशन के बाद उस को रिकवर करने में उस से भी ज़्यादा

[मुख्य मंत्री]

बेताब है। अगर पैसा वापस न आए तो पैसा सरकुलेशन में न रहेगा और यह सोर्स ड्राई हो जायगा। और अगर कहीं कोई धोखे की सच्ची बात हमारे नोटिस में लाएं तो हम जरूर उस को देखेंगे। मेरे भाइयों राओ निहाल सिंह, मित्तल साहिब, श्रीमती चन्द्रावती और बनवारी लाल वगैरह भाइयों ने कहा कि महेन्द्रगढ़ में पिग आयरन का प्लांट लगाओ। मेरे दिल की पूछते हो तो हम ने इस इन्डस्ट्री को फ्रोग देना है और महेन्द्रगढ़ को फायदा पहुंचाना है। मगर इस बारे में पहले हमने कुछ बातों का फैसला करना है। हम ने एक कन्सलटैंट्स की फर्म को भारी फीस दी है कि वह हमें बताएं कि यह फैक्टरी कहां पर लगाई जाए। यह रिपोर्ट उन्हों ने अभी तक नहीं दी। वह रिपोर्ट बेस होगी। बाकी मेरा यह अन्दाजा है कि शायद यह चीज़ वहां पर जाए जहां पर ब्रौड गेज और छोटे लाइन का कम्बीनेशन होगा। मगर यह सारी चीज़ कन्सलटैंट्स के हाथ में है। फैक्टरी कहीं लगे महेन्द्रगढ़ में या उन के किनारे पर मेरा इरादा है कि जो ऐनसीलरी पार्ट्स वगैरह होंगे वह ज़्यादा से ज़्यादा महेन्द्रगढ़ में बनवाऊं और ज़्यादा से ज़्यादा उन को मदद पहुंचाउं नौकरियां दिला कर। (तालियां) एक और बात है जो मैं अभी कहना नहीं चाहता था मगर दिल में आ गई है तो कह देता हूं। परमात्मा की मदद से और आप भाइयों की मदद से शायद उस में से अच्छी चीज़ निकल आए। कभी महेन्द्रगढ़ के ज़िले में नमक मिला करता था, वहां पर कूएं थे मगर जब से पहाड़ी नमक मार्किट में आया है यह डिसयूज़ में आ गए। अब फिर इस चीज़ को देख रहे हैं। (विघ्न) हां, नारनौल में भी हैं। हम पानी का टैस्ट कर रहे हैं। अभी तक जो डिफरेंट साल्ट्स की उस मिक्सचर में पी० एच० वेल्यू है वह तवक्कोह के मुताबिक आ रही है। अगर कैमीकल अनैलिसिज़ ठीक निकला तो आप जानते हैं कि कैमीकल इंडस्ट्री बनती है पैटरोल और नमक पर। तो अगर कुदरत ने हमारा साथ दिया और भाइयों की मदद हुई और ज़रूरी किस्म का पानी ज़मीन के नीचे से निकल आया तो मेरा विश्वास है कि पंजाब में सब से बड़ी कैमीकल इंडस्ट्री महेन्द्रगढ़ में होगी जो इस ज़िले के बहुत से लोगों को ऐम्पलाए करेगी। (तालियां) मगर अभी इस बारे में जांच पड़ताल हो रही है।

कुछ भाइयों ने इंडस्ट्रियल एस्टेट्स बारे कहा है कि वहां पर किराया ज़्यादा है। मैं जानता हूं कि यह बात ठीक है और महसूस करता हूं कि नारनौल में जो ऐस्टेट बनी है उस का वह किराया कैसे दें जैसे कि किराए लुध्याने वाले देते हैं। मेरे पास कोई बात होती है तो मैं छुपाता नहीं मैं शायद यह किराया एक चौथाई कर दूं। मुझे तो लोगों को काम दिलाना है, उन को भगाना नहीं है। मगर दो बातें हैं। इन ऐस्टेट्स में आधा रुपया हिन्द सरकार का लगता है और आधा हमारा लगता है। इसी तरह अगर नुकसान हुआ तो वह आधा हिन्द सरकार का होगा और आधा हमारा होगा। इस लिये हिन्द सरकार की मर्ज़ी के बग़ैर किराया कम नहीं किया जा सकता। मगर मैं आप को यकीन दिलाता हूं कि जो इंडस्ट्रियल एस्टेट्स बैकवर्ड इलाके में हैं जहां पर लोग काम करने के लिए मुश्किल से बैठते हैं वहां पर हम किराया उस सतह पर ले आएंगें कि उन को नुकसान न हो, फायदा ही हो। (तालियां) आप की तरफ से जो

भी सुजैश्न्ज़ आएंगी वह सिर माथे पर क्योंकि इरादा लोगों की मदद करने का है। अग़र हम यह भी न करें तो मेरा और मेरे साथियों का यहां पर बैठने का फायदा ही क्या है।

तो मैं फिग्गर्ज़ भी कुछ आप के सामने रखूं। कर्ज़ दो करोड़ पांच लाख था। इंटरैस्ट 41 लाख 47 हज़ार था वापस लेने वाला। जिस में से 27 लाख रुपया सूद का ले लिया गया है। बाकी का भी जैसे जैसे पीरियड खत्म होता चला जायगा लेता चला जाऊंगा।

एक बात कही गई कि कोटे का मिसयूज़ होता है। मगर आप हमें नाम तो बताओ कि फलां इस तरह करता है। जहां पर कहीं सुरेन्द्रा का या ढिल्लों का नाम आया इन्होंने कहना शुरू कर दिया कि प्रताप सिंह ने यह कम्पनी खोली हुई है (हंसी) पंडित मोहन लाल जी मेरे दोस्त हैं मगर मुझे इन के बेटे का नाम नहीं पता। पता नहीं श्री अजीत कुमार को पहली, दूसरी, तीसरी या किस हार्स सैंस से पता चला कि पंडित जी के लड़के का नाम है। मगर महकमें ने मुझे लिख कर भेजा है कि इस फर्म को कोई लाइसैंस ही नहीं दिया गया। (तालियां) जब, प्रताप सिंह अकेला इन की निगाह में था तो उस पर इल्ज़ाम लगाते थे लेकिन जब से इन्होंने यह समझा है कि नैक्स्ट मैन पंडित जी हैं तो अभी से उन के खिलाफ बातें ढूंढनी शुरू कर दी हैं। (हंसी) यह क्यों नहीं चलेगी। मैं तो सच कहता हूं कि इस तरह शोर से काम नहीं चलता। मैं यकीन दिलाता हूं कि बावजूद कहने के सब धड़ों के लोग पंजाब सरकार के साथ हैं और मुझे कामल यकीन है। मैं जानता हूं कि हमारा बल बोता लोग हैं और उन्हीं से हमें ताकत मिलती है। कोई कमी नहीं अगर लीडरी से एक तरफ दर्वाज़ा बंद हो जाए। यह तो लीडरी को सामने रखते हैं आज आप देखें कि सारे के सारे इन के बैंचिज़ खाली हैं। आपस में इनकी लड़ाई है। आज भी कौंसिल की सीटों और दूसरी नामज़दगियों के बारे में लगे हुए हैं। मैं समझता हूँ कि मैं चुप रहूं तो अच्छा ही होगा क्योंकि लड़ाई ताकत की है इन में जो पंजाब का दर्द है मैं जानता हूं। और इन में जो सूबे का प्यार है और भला यह चाहने वाले हैं यह हमें सारा पता है। यह तो इन के नज़दीक तक नहीं आए।

(चौधरी देवी लाल की ओर से विघ्न)

अगर हाऊस में आप चुन कर आए हुए हैं तो आपको लोगों की सही नुमायंदगी करनी चाहिये। लोगों में ताकत का पता तो चल ही गया है और अब सारे के सारे ही सीटों पर नहीं हैं।

चौधरी देवी लाल : आपने तो तालियां बजवाने के लिए इन्हें बुलाया है।

मुख्य मंत्री : हम तो चाहते हैं कि जल्दी से जल्दी इंडस्ट्री को कायम करने में ज़्यादा से ज़्यादा सहूलियतें मिलें। हम तो इस सारे काम में कोई कसर छोड़ना नहीं चाहते।

[मुख्य मंत्री]

पंजाब के कोटा के बारे में कहा गया। यह सैंटर की तरफ से आता है। मैं इस के बारे में कुछ फिग्गर्ज़ दे दूं।

पिग आयरन को आप देख लें हमारी ज़रुरत का 30 फी सदी मिलता है। हम यह चाहते हैं कि जल्दी से जल्दी यह पिग आयरन की फैक्टरी बन सके ताकि उस वक्त सेंटर से हम मांग सकें कि पंजाब को पूरा कोटा मिले। यह ठीक है कि रा मैटीरियल की कमी है। इसी तरह हार्ड कोक है जिस से हीट निकाली जाती है जो बहुत ज़रूरी है इन्डस्टरी के लिए वह ज़रुरत का सिर्फ 40 फी सदी है। इसी तरह बाकी के आइटम्ज़ की पोज़ीशन ज़रुरत के लिहाज़ से इस तरह है :—

Non—ferrous metals, copper etc.	15 %
Imported steel	30 %
Non steel imported items	7 %
Indigenous steel	14 %

यह चीज़ें इस लिए कही हैं कि आप को पता है यह लिस्ट सैंटर की है और हम कोटा के लिहाज से दुखी हैं।

मैं तो आप से इकरार करता हूं कि पंजाब सरकार को कारबन्द कर सकूं। मैं जानता हूं कि आज हमारे हां 13,400 के करीब पंचायतें हैं और इन्हें मैं इस तरह से बांटना चाहता हूं ताकि इन में इंडस्टरी कायम की जा सके। इन में से 70 फी सदी में आइन्दा पांच सात साल में हर गांव में कंज़्यूमर गुड्ज़ तैयार किए जा सकें खेती की चीज़ें, पोलटरी की चीज़ें, डायरी की चीज़ें इस प्लान के बाकी दो सालों में और अगली प्लान के पांच सालों में ऐसी इंडस्टरी कायम हो सके जिस में 20, 50 या 100 आदमी एम्पलाय हो सकें। हमारे ख्याल में इस पर 50 हज़ार या एक लाख कैपीटल के खर्च होने अंदाज़ा है। हम ने जगहें भी चुन ली हैं जहां पर इस तरह की इंडस्टरी को लगाना चाहता हूं। और जो और लोग लगाना चाहें इन्हें इमदाद भी देंगे। हमारा यकीन है कि पंजाब को शानदार बनाने में किसी से पीछे हम नहीं रहेंगे।

अपोज़ीशन के दिल में दर्द नहीं बुग़ज़ है किसी और बात का। उन के रोने से पंजाब पीछे नहीं जा सकता, पंजाब आगे बढ़ रहा है और इस की तारीफ हर जगह हो रही है। यह तारीफ काम करने की वजह से है। मुश्क्कत करने की वजह से है, टेक्नीकल नो–हाउ भी इन के पास है। हाथ काम करने को तैयार हैं और इस के साथ ही सरकार इनकी सेवा में है, हर तरह की सहूलतें दे रही है और देगी फैक्टरीज़ और टेक्नीकल ट्रेनिंग के काम में। पंजाब आगे बढ़ेगा। यह इंडस्ट्री में पछड़ा हुआ है और इसे आगे बढ़ने का हक्क है। जो तरक्की हुई है इस का श्रय पार्टी को है जो रूलिंग पार्टी है। यह इन्ही की शोभा है। आप इन्हें सेवादार समझें या लोगों की जनता की सरकार समझें। इन्हों ने हर वक्त सूबे की भलाई को आगे रखा है और अब भी मेरा यकीन

है कि हम इंडस्ट्री में सूबे को जरूर आगे ले जाएगे। बातें तो और भी बहुत थी लेकिन आपका हुकम है मैं आप का धन्यवाद करता हूं।

Deputy Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 1,000.

The motion was lost.

Deputy Speaker : Now I will put Cut Motion at No. 2 to the vote of the House.

Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100.

Shri Roop Lal Mehta : Madam, I wish to withdraw this cut motion. But before I do so, I would like to make a submission that I have not been given any time to participate in the discussion on this demand. What is the utility of giving notice of a cut motion when we are not to get time to speak ?

Deputy Speaker : I am sorry, the hon. Member cannot make a speech now. If he wants, he may withdraw his cut motion. O her-wise I will put it to the vote of the House.

Shri Roop Lal Mehta : Madam, I beg to withdraw my cut motion.

Deputy Speaker : Has the hon. Member the leave of the House to withdraw his cut motion ?

Voices : Yes.

The cut motion was, by leave, withdrawn.

Deputy Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

Sardar Pritam Singh Sahoke : Madam, I beg to withdraw the cut motion standing in my name at No. 3.

Deputy Speaker : Has the honourable Member the leave of the House to withdraw his cut motion ?

Voices : Yes.

The cut motion was, by leave, withdrawn.

Deputy Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

Chaudhri Ran Singh : Madam, I also beg to withdraw my cut motion (No. 4).

Deputy Speaker : Has the hon. Member the leave of the House to withdraw his cut motion ?

Voices : Yes.

The cut motion was, by leave, withdrawn.

Deputy Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

Sardar Balwant Singh : Madam, I beg to withdraw my cut motion.

Deputy Speaker : Has the hon. Member, the leave of the House to withdraw his cut motion ?

Voices : Yes please.

The cut motion was, by leave, withdrawn.

Deputy Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

Principal Rala Ram : I beg to withdraw my cut motion.

Deputy Speaker : Has the hon. Member the leave of the House to withdraw his cut motion ?

Voices : Yes.

The cut motion was, by leave, withdrawn.

Deputy Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs 10.

श्री हरकिशन : बोलने की तो आप इजाजत नहीं देतीं। कट मोशन देने का क्या फायदा। मैं इसे वापस लेना चाहता हूं।

Deputy Speaker : Has the hon. Member leave of the House to withdraw his cut motion ?

Voices : Yes.

The cut motion was, by leave, withdrawn.

Deputy Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

The motion was lost.

Deputy Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

The motion was lost.

Deputy Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 2,54,74,300 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1964-65 in respect of charges under head 35—INDUSTRIES.

The motion was carried.

Deputy Speaker : The House stands adjourned till 9-00 a. m. tomorrow.

(*The Sabha then adjourned till* 9-00 *a. m. on Thursday, the* 12*th March*, 1964).

1141/PVS.—385—27-11.64—C., P. & S. Pb., Patiala.

Punab Vidhan Sabha Debates

12th March, 1964

Vol. 1—No. 16

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Thursday, the 12th March 1964

Price : Rs. 7.40 Paise

ERRATA

TO

Punjab Vidhan Sabha Debates, Vol. I, No. 16, dated the 12th March, 1964

Read	*For*	*Page*	*Line*
Appendix....(i)—lxix	—	Title	Last
Establishment of	of Establishment	Title	3 from below
12th March, 1964	2th March, 1964	(16)2	Heading
ਮੇਰੇ	ਮੈਰੇ	(16)2	9
ਹੈ	ਤੋਂ	(16)2	10
12th March, 1964	12th March A 1964	(16)14	Heading
wh ch I am	which am	(16)31	23
बताएंगे	बता ंगे	(16)32	4 from below
in	tn	(16)33	30
ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ	ਚਡੀਗੜ੍ਹ	(16)41	24
कुदरत	कुदरती	(16)42	9 from below
matters	matter	(16)43	34
फरवरी	फवरी	(16)46	20
रूरल लोगों	लोगों	(16)47	Last
नैशनल इकनामिक ग्रोथ	नैशनल ग्रोथ	(16)48	9
Add "तरफ"	before "तवज्जुह"	(16)48	10 from below
हम	उन	(16)48	6
Add "नैशनल इनवैस्टमैंट"	before "पहुंच"	(16)49	12
एंटरप्राइजिंग	एटरप्राइजिग	(16)49	21-22
Add "4" before	"आदमियों"	(16)49	25

Read	*For*	*Page*	*Line*
Add "दिया" before	"जा"	(16)50	22
रैपिड चेंज	रपिड चेंज	(16)52	5 from below
मुश्किल	मुविश्कल	(16)62	15
ਬੰਦ	ਬਦ	(16)69	13
ਤਰ੍ਹਾਂ	ਤਰ	(16)74	12
ਆਾਵਾਦੀ	ਆਬਾਦੀ	(16)77	4
Add 'मैं रेलेवेन्ट हूं' after 'रहे हैं'		(16)79	15
Add 'which is one of the factors of socialism,' after 'production,'		(16)79	16
गारन	मारन	(16)79	9 from below
1861	1961	(16)79	8 from below
थ्री	थी	(16)80	11
'सही मायनों में लाना चाहती है और'	'कागज़ों में न रख कर'	(16)80	7 from below
ट्रिक	ट्रक	(16)81	15
सोशलिज्म	सोशालज्म	(16)81	16
ट्रांस्पोर्ट	ट्रांपोर्ट	(16)83	15
एक्सप्लायटिड	एक्सपालयटिड	(16)84	9 from below
चली और 1939 में संसार व्यापी युद्ध में उनकी धाक बैठ गई	1932 तक चलती रही और उन्होंने इतने अर्से में कितनी तरक्की की है	(16)85	8
reasonable	resaonable	(16)87	4 from below
realise	railse	(16)89	17
Friend	Friends	(16)89	19
antics	anties	(16)89	21
Shri	4hri	ii	Last
Ruhani	Rumani	xliv	5
newspaper	newspapers	lii	1
advertisement	adverisements	lix	4

PUNJAB VIDHAN SABHA
Thursday, the 12th March, 1964

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector 1, Chandigarh at 9.00 a.m. of the Clock. Mr. Speaker (Shri Prabodh Chandra) in the Chair.

Oath or Affirmation by a Member

Mr. Speaker : We would welcome a new Member who has been recently elected to the Vidhan Sabha. If he is here, he may take the oath.

Voices : He is in the lobbies, Sir.

Mr. Speaker : It would be better if the Chief Whip could escort him to the House.

(*At this stage Sardar Umrao Singh (Patti) entered the House duly escorted by the Chief Parliamentary Secretary and was sworn in*) (*Cheers*).

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

Mr. Speaker : I think Sardar Gurcharan Singh does not want to put supplementaries today.

Sardar Gurcharan Singh : No, Sir.

Compensatory allowance granted to Government employees in Hilly Areas of the State

***4384. Shri Rup Singh Phul :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) whether it is a fact that Government has recently sanctioned compensatory allowance for its employees stationed in certain hilly areas; if so, the rate thereof ;

(b) the details of the hilly areas where it has been sanctioned and the expenditure per annum that Government will have to incur on this account ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) Yes, Sir. The benefit of Compensatory Allowance has been extended with effect from 1st January, 1964 to all such Government employees posted in the "Hilly Areas" whose pay does not exceed Rs 850 per mensem at 12 per cent of their pay subject to a minimum of Rs 10 per mensem and a maximum of Rs 50 per mensem. This allowance shall be restricted in the case of the local employees to 50 per cent of that drawn by other Government servants of equal status or category. Local employees shall mean such Government employees as are inhabitants of the district concerned.

(b) The whole of Kangra district.

The whole of Simla district.

Dhar Kalan Block of Gurdaspur district.

Nalagarh, Raipur Rani, Naraingarh and Bilaspur Blocks of Ambala Distt. Amb, Gagret, Una and Nurpur Bedi Blocks of tehsil Una and Hajipur Block of Dasuya tehsil of Hoshiarpur district.

The grant of this allowance is estimated to cost Rs 8 to 9 lakhs per annum.

श्री रूप सिंह फूल : क्या वज़ीर साहिब फरमायेंगे कि ज़िला कांगड़ा में कुछ एरिया में तो पूरा भत्ता दिया जा रहा और कुछ में आधा इस की क्या वजह है ?

वित्त मंत्री : कांगड़ा में आधा नहीं है जैसे मैं ने कहा है इस डिस्ट्रिक्ट में फुल दिया जा रहा है।

श्री रूप सिंह फूल : मैं अर्ज करूं कि नूरपुर तहसील का हमीरपुर से कोई 100 मील का फासला है मगर कंम्पेन्सेट्री अलाऊंस जो दिया जाता है वह निस्फ है...

गृह मंत्री : दर असल मैम्बर साहिब इस चीज को गलत समझे है यह महंगाई अलाऊंस नहीं है यह तो हिल कम्पैन्सेट्री अलाऊंस है और यह इस लिए रखा गया है क्योंकि दूसरी तहसीलों के मुलाज़मीन वहां पर जाते नहीं। यह अलाऊंस उन को इन इन इलाकों में जाने के लिये उत्साह देता है, एक तरह का इनसैंटिव देता है। इसलिये यह और कोई अलाऊंस नहीं।

कैपटन रतन सिंघ : मेरे आपणे हलके विच मरोआ अते बलाचौर विच होर अलाउंस है अते हाजीपुर विच होर अलाउंस है इस फरक दी की वजह है ?

स्री सपीकर : तुसीं गल नहीं समझे उह कुझ होर कहि रहे हन। (The hon' Member has not followed. he means to say something else).

वित्त मंत्री : अगर मैम्बर साहिब अपना सवाल इनडीटेल लिख कर भेजें तो इन को जवाब दिया जा सकेगा। (विघ्न)।

श्री जगन्नाथ : मेरी इसी पर स्पीकर साहिब एक एडजर्नमैंट मोशन थी मगर इस का कोई जवाब नहीं दिया गया। आखिर इस तरह की डिस्क्रीमीनेशन हमारे इलाके से क्यों की जाती है।

Mr. Speaker : This is not the time for adjournment motions. This is a question hour please.

Chandigarh Compensatory Allowance

*4564. **Babu Ajit Kumar (put by Shri Ajaib Singh Sandhu)** : Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the recent increase in the Chandigarh Compensatory Allowance sanctioned for the employees stationed at Chandigarh was made on account of the rise in the price of foodgrains and other essential commodities ;

(b) the price index of the foodgrains and the other essential commodities in 1954, when Chandigarh Allowance was sanctioned for the said employees at 12½ per cent ;

(c) whether there is any proposal under the consideration of Government to further increase the said allowance by 12½ per cent in view of the present high price index ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) Yes, Sir.

(b) The All-India Price Index in 1954 was 99 with 1949 as the base. No authentic record is, however, available to show the index of prices at Chandigarh for the year 1954 as collection of wholesale and retail sale price data in respect of Chandigarh Town on an authentic and systematic basis was commenced by the Economic and Statistical Organisation only with effect from 1958.

(c) No decision has yet been taken.

श्री बलरामजी दास टण्डन: क्या फाइनैंस मिनिस्टर साहिब यह बतायेंगे कि 1954 के अन्दर जब चंडीगढ़ के लिये कंपैन्सेटरी अलाऊंस दिया गया उस के बेसिज़ क्या थे और अब जो इसे विदड्रा किया गया तो इस के लिये क्या ज़रूरी समझा गया है। मैं इस के बेसिज़ जानना चाहता हूं।

गृह मंत्री : 1954 के अन्दर कंपैन्सेटरी अलाऊंस जब मंजूर किया गया था तो यह उस वक्त चंडीगढ़ की कौस्ट आफ लिविंग को सामने रख कर मंज़ूर किया गया था। गवर्नमैंट ने बाज़ार के भाव से कम रेट पर चीज़ें मुहैया करने का फैसला करते हुए यहां पर फेयर प्राइस शाप्स खोलीं। वह बेसिज जो चंडीगढ़ अलाउंस देने के थे, वह चूंकि अब नहीं रहे थे इस लिए यह कमी की गई। फेयर प्राइस शाप्स के रेट्स को सामने रखते हुए और उन एम्ज़ ऐंड आब्जैक्ट्स को देखते हुए जिन के बिना पर यह दिया गया था और अब जो दिया गया है, इन सारे हालात को ही देखते हुए हम ने फेयर प्राइस शाप्स के रेट्स और महंगाई भत्ता के इक्वीटेबल बेसिज़ पर बनाया है।

श्री बलरामजी दास टण्डन : मैंने स्पीकर साहिब, सवाल तो यह किया है कि जिस वक्त सरकार ने कैपीटल अलाऊंस दिया उस वक्त प्राइस इंडैक्स क्या था और जब कैपीटल अलाऊंस हटाया उस वक्त प्राइस इंडैक्स क्या था? और जब स्टोर खोले तब प्राइस इंडैक्स क्या था।

गृह मंत्री : इसके लिए तो आप अलग नोटिस दें। यह जो यहां प्राइस इंडैक्स दिया हुआ है, वह तो सन् 1954 का आल इंडिया इंडैक्स है। चंडीगढ़ का कोई प्राइस इंडैक्स नहीं है।

श्री बलरामजी दास टण्डन : क्या स्पीकर साहिब, यह जबाब बाद में देंगे।

गृह मंत्री : यह सोच लेंगे।

Increase in pay-scale of Class IV Government Employees

***4679. Shri Balramji Dass Tandon** : Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) whether Government have taken any decision to enhance the present pay of Class IV employees in the State; if so, to what extent ;

(b) the date from which the said decision will be effective ;

(c) whether any decision has also been taken to enhance the pay of other categories of employees in the State; if so, the details thereof ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) Yes, Sir, Government have decided to raise the minimum total emoluments of Class IV employees to Rs 70 per mensem excepting the Sweepers in whose case the minimum total emoluments have been raised to Rs 85 per mensem.

(b) From the 1st January, 1964.

(c) No, Sir.

श्री बलरामजी दास टण्डन : पार्ट सी का जबाव देते हुए मंत्री महोदय ने कहा कि राज्य के और दूसरे जो एम्पलाईज़ हैं उन की तनखाएं बढ़ाने का सरकार से कोई फैसला नहीं किया। मैं पूछना चाहता हूं कि जब क्लास चार का तन्खाहें बढ़ाने का जब फसला किया तो किस बात को सामने रख कर किया ?

वित्त मंत्री : फैसला करना कोई आसान बात नहीं होता है, बहुत सारा डाटा जमा करना होता है ?

श्री अध्यक्ष : छोड़िए, टंडन साहिब । (Tandon Sahib leave it now.)

श्री बलरामजी दास टण्डन : जनाब का हुकम सिर आंखों पर लेकिन अगर एक मैम्बर जवाब लेना चाहता है और मिनिस्टर साहिब कुछ कारणों से रिप्लाई नहीं दे सकते तो दूसरा मिनिस्टर जो इक्वली रिस्पोंसिबल है, वह तो दे सकता है । तो मैं पूछना चाहता हूं कि क्लास चार की तनखाहें किस फैक्टर को सामने रख कर बढ़ाई गईं ।

गृह मंत्री : क्लास फोर का जो रनिंग इंडैक्स है, उसको सामने रख कर यह फैसला किया गया है ।

श्री बलरामजी दास टण्डन : जब क्लास फोर की तनखाहें कुछ फैक्ट्स को सामने रख कर बढ़ाई गईं तो क्या उस वक्त यह नहीं सोचा कि यही फैक्टर्ज़ क्लास तीन के इम्पलाइज़ पर लागू होते हैं ?

गृह मंत्री : दूसरों के मुताल्लिक अभी विचार हो रहा है । इसकी फाइनेंशल इम्पलीकेशंज़ स्टेट पर बहुत होती है इसलिए यह इतनी आसान बात नहीं कि सारी स्टेट के गवर्नमेंट एम्पलाइज़ के लिए यकलखत फैसला कर दिया जाए ।

सरदार कुलबीर सिंह : जनाब यह क्या बात है, जेल के वार्डनज़ की तनखाहें सिर्फ 50 या 60 रुपए ही बनी हुई है ? क्या उनकी तनखाहें नहीं बढ़ानी चाहिएं ?

श्री बलरामजी दास टण्डन : जनाब यह तो उनके साथ ज़्यादती है । उन जेल वार्डन्ज़ की तनखाहें पहले पुलिस कांस्टेबल के एट पार रही लेकिन अब पुलिस कांस्टेबल की तनखाहें बढ़ गईं और उनकी उतनी ही बनी हैं ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ : ਕੀ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕਿਸ ਲੈਵਲ ਤਕ, ਉਹ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ?

ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੀ ਇਹ ਖਾਹਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਮਿਨੀਮਮ ਵੇਜ 100 ਰੁਪੈ ਤਕ ਜ਼ਰੂਰ ਵਧਾਈ ਜਾਏ। ਪਰ ਜੇ ਤੁਸੀ ਇਸ ਨੂੰ ਪੋਸਟਪੋਨ ਕਰ ਦਿਉ ਤਾਂ ਮੈ ਤਫਸੀਲ ਨਾਲ ਦਸ ਸਕਾਂਗਾ ।

Mr. Speaker : Pandit ji, there is no question of asking for postponement. He has asked whether any letter was written to Government of India and whether any reply was received therefrom.

Home Minister : I shall look into it.

Mr. Speaker : It will be treated as Short Notice Question. Will you be able to reply on Monday ?

Home Minister : I think I shall be able to give answer on Monday.

Opening of Allopathic and Ayurvedic Dispensaries during 1964-65

***4328. Pandit Mohan Lal Datta** : Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) the number of Allopathic and Ayurvedic dispensaries, if any, proposed to be opened during the year 1964-65 in the plains and in the hilly areas of the State separately ;

(b) whether Government have received any representation for opening a dispensary in village Pandogah in tehsil Una, if so, the decision, if any, taken thereon ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) The total number of Allopathic Dispensaries to be opened during 1964-65 is still under consideration of Government. No Ayurvedic/Unani Dispensaries are to be opened in the plains during the year 1964-65, but 11 such Dispensaries are to be opened in the hilly areas.

(b) Yes, Sir. The case of village Pandogah, tehsil Una, will be considered along with the cases of other places while opening Dispensaries.

Arrest of Establishment Staff of DIG Border

***4284. Sardar Kulbir Singh :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether it is a fact the establishment staff of the D. I. G. Border, is under arrest, if so, the charges against each of them and the nature of the action being taken or proposed to be taken against each of them ;

(b) the manner in which offences/irregularities committed by the staff referred to in part (a) were detected ;

(c) the names and ranks of the staff referred to in part (a) above together wtih the nature of their duties ;

(d) whether any precautions are being taken to check the recurrence of such offences/irregularities, if so, what ?

Shri Mohan Lal : (a) No.

(b), (c) and (d) Questions do not arise.

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਉਹ ਜੋ ਬੰਦੇ ਫੜੇ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ?

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ ਫੜੇ ਹੀ ਨਹੀ ਗਏ। **(He says that none has been arrested)**

Home Minister : Sir, there has been an enquiry and that is going on. But there is no arrest.

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਕੀ ਇਨਕੁਆਇਰੀ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ ?

Mr. Speaker : The point is whether anybody has been arrested. The Home Minister has said that neither anybody has been arrested nor a case has been registered. They are just investigating. How does the supplementary arise ?

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਤਫਤੀਸ਼ ਕਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ?

Mr. Speaker : I will not permit this supplementary question. It does not arise. The hon. Member may please give a separate notice.

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਆਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ, ਸਰ। ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਫ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅੰਡਰ ਅਰੈਸਟ ਹਨ। **(Interruption)**

Mr. Speaker : No please. He has stated that investigation is going on.

Letter from a Legislator of Karnal regarding Distribution of Hand Bills in Karnal City

*4343. **Comrade Ram Piara** (Put by Comrade Ram Chandra) : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether the I.G. of Police, Punjab, D.I.G. of Police, Ambala and the S.P. Karnal, received any letter from any legislator of Karnal, requesting for an enquiry about the publication and distribution of certain hand-bills in Karnal City during the month of December, 1963 ; if so, the details thereof ;

(b) whether an enquiry as requested in the said letter, has been held ; if so, when, by whom, with what result and the details of the report of the enquiry officer, if any, together with the action taken thereon ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes. (This hand-bill was forwarded by the hon. Member Shri Ram Piara himself). A copy of the application is laid on the Table of the House.

(b) Yes, on 3rd January, 1964, by the Station House Officer, Police Station City, Karnal. It has been decided to issue a usual warning to the Printer and Publisher of the poster. A copy of the report is laid on the Table of the House.

To

SHRI D.D. KASHYAP, I.P.S.,
Superintendent of Police, Karnal.

Subject.—Request for enquiry about the hand-bill enclosed herewith.

Dear Sir,

Please find enclosed herewith one hand-bill which seems to have been published by Shri Kartar Singh, Municipal Commissioner and Ram Kishan. This hand bill does not carry either the name of Printing Press or the name of the publisher. According to my poor knowledge, both should be on anything which is printed and published.

Besides that your police records do loudly speak about Shri Kartar Singh and Ram Kishan. Shri Kartar Singh was arrested by police under section 419/468/120-B I.P.C. since long and the matter is being unnecessarily delayed. I do not know why ? The number of other complaints particularly in the Co-perative Department from where Notices have been issued to him is not less.

Similarly according to my information Ram Kishan is in your list of Basta whether Alaf or *Bai* and till recently he was involved in many cases including that of u/s 420 I.P.C. in which he was arrested, challaned and later on after payment to the complainant compromised.

The hand bill is against me, I do not mind, as I am one of the worst critics. When I criticise I must face criticism on me, but I am smelling some hand of patronage of official machinery. I want to remove that impression and only possible course is to lodge a complaint before you so as to have the matter looked into. For this purpose, I may point out that :—

(1) The name of the printing press does not appear on the handbill.
(2) The name of the publisher is also not there.
(3) Whether the organizations mentioned in the hand-bill do exist.
(4) Whether any meeting of the said Organizations has been held, proceedings conducted, resolutions passed ?

(5) Patronage of the official machinery.
(6) Who has spent the money on these handbills ?
(7) Many other points can come before the enquiry officer, if enquiries conducted.

Would you kindly acknowledge the receipt of this letter and also order for the enquiry and let me know the result of the enquiry, if possible.

Thanking you.

Yours faithfully,
(Sd.) RAM PIARA, M.L.A.

Copies to :—
(1) S. Gurdial Singh Ji, I.G. Police.
(2) Shri Bhagwan Singh Ji Rosha, I.P.S., D.I.G. of Police, Ambala Cantt.

1. The handbill does not contain the name of the Printing Press. However, it has been published by the Secretary, Council of Action, Karnal, which is mentioned on the handbill.

2. There is no case within the jurisdiction of P.S. City Karnal, against Kartar Singh or Ram Kishan, as alleged in the petition.

3. Ram Kishan is not a bad character nor is there anything against him in the Police Station record of police station City, Karnal.

4. (a) Although the name of the printing press is not mentioned on the handbill, but from the enquiries it has transpired that it was apublished by Dewan Fine Arts Press, Chaura Bazar, Karnal.

(b) The Organisations, mentioned in the handbill, do exist.

(c) A meeting of the Organisations mentioned in the Petition was held on 1st December, 1963 in the office of District Labour Sudhar Sabha, Karnal, and resolution was passed, as mentioned in the handbill.

(d) There is no patronage of official mechinery.

(e) The amount was spent by Shri Ram Kishan Azad.

5. No objectionable activity on the part of the Organisations mentioned in the handbill, has come to notice, so far.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਨੇ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਪੋਸਟਰ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰੈਸ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਖਣ ਦੇ ਉਸ ਆਦਮੀ ਵਲੋਂ ਛਾਪਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ 419, 420 ਅਤੇ 460 ਦੇ ਮੁਕਦਮਾਤ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਿਉ ਨਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ।

Mr. Speaker : The hon. Minister has stated just now that a warning has been issued to him.

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਲਾ ਵਿਚ ਐਸੀ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ਨ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਲੰਮੀਆਂ ਚੌੜੀਆਂ ਗਾਲਾਂ ਕਢਵਾ ਲਈਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਵਾਰਨਿੰਗ ਇਸ਼ੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ?

मंत्री : सिर्फ नोट करने की बात जो थी वह यह थी कि उस पोस्टर में प्रिंटिंग प्रैस का नाम नहीं दिया हुआ था और इन्क्वायरी करने के बाद पता चल गया था कि किस प्रैस ने छापा है। इस लिए हम ने वारनिंग दे दी है।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਐਕਸ਼ਨ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ਨ ਹੈ।

मंत्री : वह कोई कागनिजेबल आफैंस नहीं बनता।

Death of a Girl by drowning at Sunam, District Sangrur

*4275. **Comrade Ram Chandra :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether it has come to the notice of Government that Kumari Rajindra, daughter of Shri Sohan Lal Khatri, student of the Higher Secondary School, Sunam, district Sangrur, died by drowning on or about the 19th of February, 1963 ; if so, the circumstances under the death took place ;

(b) whether any enquiry was held into the said incident ; if so, by whom, and a copy of the enquiry report be placed on the table of the House ;

(c) the action, if any, taken on the enquiry report ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes, on 17th November, 1963 (not 17th February, 1963). The motor-boat carrying girl students (including Kumari Rajindra) capsized accidentally in the tank in Banasar Bagh, Sangrur.

(b) Yes, by Shri Gian Singh, Incharge, P.S. City, Sangrur. A copy of the enquiry report is laid on the table of the House.

(c) No action was called for, as no negligence or rashness in the driving of the motor-boat was established.

ENQUIRY REPORT

Brief facts of the case are, that Kumari Rajindra (deceased) had accompanied other girl students for playing a match at Sunam. Today, when she was boating in a steam-boat in the tank in Banasar Bagh, Sangrur, along with her class-mates the boat suddenly capsized at about 4.45 p.m. All the girl students fell down in the water. All of them (including Kumari Rajindra) were taken out and brought to the hospital. She, however, could not survive. At the time of occurrence, Driver Ram Singh was driving the boat. In the boat, other persons like Gurdial Singh, Prof. Des Raj, Munshi Ram etc., were present. Kumari Rajindra died due to drowning due to the capsizing of the boat accidentally. Inquest proceedings about the death of this girl have been prepared by me.

GIAN SINGH,
Incharge, Police Station City, Sangrur.
17-11-1963.

Chaudhri Darshan Singh : May I know, Sir, whether the boat was overloaded ?

Minister : I have no information of its being overloaded.

Chaudhri Darshan Singh : Was this point not taken into consideration when the enquiry against the driver was held ?

Minister : No negligence on the part of the driver was established. The girls were in a holiday mood and the boat capsized.

Pandit Chiranji Lal Sharma : The hon. Home Minister has been pleased to state that the girls were in a holiday mood. May I know whether he was an eye-witness ?

Minister : I am saying this on the basis of the enquiry report or the material available with me.

Mr. Speaker : The paper says that the number of girls was much more than the capacity of the boat.

मंत्री : मेरे पास जो जानकारी है उस में यह लिखा गया है कि लड़कियों का नम्बर बोट की कैपैसिटी से ज्यादा नहीं था।

डाक्टर मंगल सैन : क्या होम मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि उस बोट में लड़कियों की तादाद कितनी थी ?

मंत्री : इस के लिए आप नोटिस दें ।

डाक्टर मंगल सैन : क्या होम मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि नार्मली कितनी सवारियां एक किश्ती में बैठती हैं ?

Home Minister: It depends upon the size of the boat.

कामरेड राम चन्द्र : क्या होम मिनिस्टर साहब बताएंगे कि जब यह शिकायत की गई कि किश्ती में जो लड़कियां बैठी थीं डूब गई हैं तो इन्हों ने पता किया कि उस बोट की कैपेसटी क्या थी और उस में लड़कियां कितनी बैठी थीं ।

मंत्री : मेरे पास सिर्फ इतनी ही इन्फर्मेशन है कि ओवर क्राउडिंग नहीं थी। बाकी कैपैसिटी के बारे में और लड़कियों के नम्बर के बारे में मेरे पास इन्फर्मेशन नहीं है। वह चूंकि बच्चियां थीं तो हालीडे मूड में उन्हों ने किश्ती का बैलेंस खराब कर दिया जिस से वह कैपसाइज़ हो गई ।

कामरेड राम चन्द्र : क्या होम मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि किन चार्जिज़ की उस ड्राइवर के खिलाफ इन्क्वायरी की गई थी ?

गृह मंत्री : नैग्लीजैंस की ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ: ਜਦੋਂ ਬੋਟ ਓਵਰ ਲੋਡਡ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਔਰ ਡਰਾਈਵਰ ਦੀ ਨੈਗਲੀਜੈਂਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤਾਂ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੜਕੀਆਂ ਨੇ ਖ਼ੁਦਕਸ਼ੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ?

ਮੰਤਰੀ: ਨਹੀਂ ਜੀ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੱਚੀਆਂ ਸਨ, ਹਾਲੀਡੇ ਮੂਡ ਦੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੈਲੈਂਸ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕਿਸ਼ਤੀ ਉਲਟ ਗਈ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ: ਕੀ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਸਬ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਾਲੀਡੇ ਮੂਡ ਵਿਚ ਸਨ ਔਰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੈਲੈਂਸ ਖਰਾਬ ਕੀਤਾ ਸੀ ?

Home Minister : I have got the information with me and I am saying this on the basis of the material available with me.

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ: ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ਼ਤੀ ਵਿਚ ਇਤਨੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਬੈਠੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਇਤਨੀਆਂ ਬੈਠਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਸਨ । ਜਦੋਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਇਨ-ਕੁਆਇਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦਾ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸ ਬੇਸਿਜ਼ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸ਼ਤੀ ਵਿਚ ਓਵਰ ਕਰਾਊਡਿੰਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ?

ਮੰਤਰੀ: ਜੋ ਇਨਕੁਆਇਰੀ ਹੋਈ ਜਿਸ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਈ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਬੇਸਿਜ਼ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ: ਪੰਡਤ ਜੀ ਅਗੇ ਲਈ ਇਨਸਟਰਕਸ਼ਨ ਦੇ ਦਿਉ ਕਿ ਐਸੇ ਮੌਕਿਆਂ ਤੇ ਗਰਲਜ਼ ਹੋਲੀਡੇ ਮੂਡ ਵਿਚ ਨਾ ਹੋਇਆ ਕਰਨ।

Home Minister : It was a very sad incident and I have used a very restrained language while replying to questions. I wish that the hon. Member should also use that language.

Murder case in village Bhambotar, district Hoshiarpur

***4796. Principal Rala Ram :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether any clue to the murder of Shri Ram Rattan, B.A., LL.B., of village Bhambotar, district Hoshiarpur, has been found and the alleged culprits arrested ;

(b) whether Government have recently received any representations from the son and brother of the deceased serving in the Army against any police officers entrusted with the investigation of the case ; if so, the action taken thereon ?

Shri Mohan Lal : (a) No.

(b) No.

प्रिंसीपल रला राम : यह जो कत्ल हुआ है जिस का सुराग अभी तक नहीं मिला है क्या गृह मंत्री जी बताएंगे कि उसकी तफतीश जारी है या फाइल कर दी गई है ?

मंत्री : तफतीश जारी है ।

Pandit Chiranji Lal Sharma : May I know as to when this murder took place ?

Minister : The body was found lying on the Talwara-Daulatpur road on the 8th December, 1962.

Pandit Chiranji Lal Sharma : May I know from the Home Minister as to how many days after the alleged murder of the deceased, the dead body was found ?

Minister : It was detected perhaps on the same day at 7.00 p.m. He was removed to the Civil Hospital, Hoshiarpur, where he succumbed to injuries.

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਇਨ-ਕੁਆਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਹੈ ?

मंत्री : डी. आई. जी. साहिब और एस. पी. साहिब खुद इस इन्वैस्टीगेशन को सुपरवाइज कर रहे हैं and I have no reasons to believe that the enquiry is not satisfactory.

Authority *re* Starred Question No. 4897

Shri Mangal Sein : Question No. 4897 on behalf of the hon. Lady Member Shrimati Prasanni Devi.

Mr. Speaker : Has the hon. Member got the necessary authority with him ?

Shri Mangal Sein : It is a very important Question ; hence I have put it on behalf of the hon. Lady Member.

Mr. Speaker : Has the hon. Home Minister got the reply with him ?

(At this stage, the Home Minister rose to reply the Question).

Committees constituted under the Suppression of Immoral Traffic in Women and Girls Act, 1956

***4897. Shrimati Prasanni Devi** (put by Shri Mangal Sein) **:** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether any Advisory Committees comprising of non-official Members were constituted during the period from 1st

January, 1960 to date in various districts of the State under the Suppression of Immoral Traffic in Women and Girls Act, 1956, for assisting the Police authorities, if so, the names of members who worked on the said Committees districtwise during this period ;

(b) the dates when the meetings of the said Committees were called during the said period together with the work done by these Committees district wise ?

Shri Mohan Lal : The statement giving the requisite information is laid on the Table of the House.

STATEMENT

(a) Yes. A copy of the Punjab Government notification No. 7854-8J-60/26181, dated the 22nd July, 1960, containing the names of the Advisory Committees districtwise is enclosed. As some of the members of these Advisory Committees are no longer there in the districts to serve on the Committees due to one reason or other, the list is being revised.

(b) The Special Police Staff created for enforcing the provisions of the Act, have been meeting the members of the Advisory Committees from time to time and carried out 411 raids till the end of 1963. The districtwise details of the raids carried out is as under :—

Amritsar	..	77
Ludhiana	..	81
Patiala	..	61
Ambala	..	58
Hoshiarpur	..	19
Ferozepur	..	6
Gurdaspur	..	10
Sangrur	..	8
Kapurthala	..	1
Jullundur	..	85
Bhatinda	..	5
Total	..	411

[Extract from *Punjab Government Gazette*, dated the 29th July, 1960]

HOME DEPARTMENT

JUDICIAL

NOTIFICATION

The 22nd July, 1960

No. 7854-8J-60/2618.—In exercise of the powers conferred by clause (b) of subsection (3) of section 13 of the Suppression of Immoral Traffic in Women and Girls Act, 1956, the Governor of Punjab is pleased to associate with the special Police officers of the areas mentioned in column 2 of the Schedule given below a non-official advisory body consisting of social welfare workers named against each area in column 3 thereof to advise the special police officer of that area on questions of general importance regarding the working of the aforesaid Act.

SCHEDULE

Serial No.	Name of area	Names of Social Welfare Workers
1	2	3
1	Hissar ..	1. Mrs. P.R. Midha. 2. Mrs. A.P. Bhargava.

[Home Minister]

Serial No.	Name of area	Names of Social Welfare Workers
1	2	3
1—*Concld*		3. Shri Baij Nath Aggarwal. 4. Shrimati Sneh Lata, M.L.A. 5. Ch. Swarup Singh, Deputy Speaker, Punjab Vidhan Sabha.
2	Rohtak ..	1. Shri Chand Ram, M.L.C. 2. Shri Tek Chand, President, Mandal Congress Committee. 3. Shrimati Durga Devi, Principal, Janta College, Rohtak. 4. Shrimati Parsanni Devi. 5. Shrimati Shano Devi.
3	Sonepat ..	1. Mrs. B.L. Wadhera. 2. Sub-Divisional Officer (Civil) 3. Superintendent, After-care Shelter. 4. Mrs. Ved Malhotra. 5. Lady Doctor, Civil Hospital, Sonepat.
4	Gurgaon ..	1. Mrs. Sant Singh, W/o Master Sant Singh, Gurgaon. 2. Mrs. Hari Har Lal Bhargava, c/o Shri Hari Har Lal, Advocate. 3. Pt. Mam Chand, Journalist, Gurgaon. 4. Shrimati Lakshmi Vashist. 5. Mrs. H. Balbir Singh.
5	Ambala City ..	1. L. Tara Chand, Secretary, Patel Sewa Samiti, Ambala City. 2. Shrimati Pushpa Devi, Social Worker, Ambala City. 3. Mrs. Pritmohinder Singh, c/o Deputy Commissioner, Ambala. 4. President, Municipal Committee, Ambala City. 5. Khan Abdul Gaffar Khan, M.L.A., Ambala City.
6	Ambala Cantt. ..	1. Shrimati Lekh Wati Jain, ex-M.L.C., Lal Kurti Bazar, Ambala. 2. Shrimati Shushila Puri, Kumharan Mohalla, Sabzi Mandi, Ram Bagh Road, Ambala Cantt. 3. Mrs. K.L. Budhiraja, c/o Commissioner, Ambala Division. 4. Shri A.C. Bali, Tribune, Ambala Cantt. 5. Shri Ved Parkash, Secretary, Andh Vidalaya, Ambala Cantt.
7	Chandigarh ..	1. Shrimati Champa Mangat Rai, Chandigarh. 2. Shrimati Shamsher Bahadur, Chandigarh. 3. Shrimati Kanta Dogra, Chandigath. 4. Shrimati A.N. Kashyap, Chandigarh. 5. President, Congress Committee, Chandigarh. 6. Mrs. Swaran Sethi. 7. Mrs. Som Dutt Bahri. 8. Shrimati Satya Wati Pathak.
8	Jagadhri ..	1. Professor Tilak Raj Chadda, Jamna Nagar, Jagadhri. 2. Bawa Dasondha Singh, President, Congress Committee, Jagadhri.

Serial No.	Name of area	Names of Social Welfare Workers
1	2	3
8—*Concld*		3. Mr. M.S. Tyagi, General Manager, Gopal Paper Mills, Jagadhri. 4. Shrimati Krishna Bala, Honorary Lady Social Worker, Model Town, No. 234, Jamuna Nagar, Jagadhri. 5. Shrimati Budh Wanti, Social Worker, Saharanpur Road, Jamuna Nagar, Jagadhri.
9	Bilaspur ..	1. Shri Balaiti Ram, son of L. Harnam Dass Aggarwal, of Bilaspur. 2. Shri Sham Lal, son of L. Krishen Dass Aggarwal, Bilaspur. 3. Jathedar Inder Singh, son of Nand Singh, Ramdasia, Bilaspur. 4. Lady Doctor, Civil Hospital, Bilaspur. 5. Shrimati Ghuman Devi, w/o Sadhu, Barber of Bilaspur.
10	Chhappar ..	1. Shri Dharam Singh of Kanahri. 2. Shri Mohinder Singh of Kosarkhana. 3. Shri Deva Singh of Gandpura. 4. Shri Ramsaran Dass of Awana. 5. Shri Rala Ram of Rohel Kheri.
11	Sadar Ambala ..	1. Dr. Teja Singh, Sarpanch of village Panjokhera, police station Sadar, Ambala. 2. Ch. Sobh Raj, Lambardar of Nangal. 3. Shri Sampuran Singh, Sarpanch of Sahpur. 4. Shri Gurdial Singh, Sarpanch of Village Mosa. 5. Shri Pala Singh, Lambardar of village Babyal.
12	Naraingarh ..	1. Dr. Beni Parshad, Sarpanch, Naraingarh. 2. Shri Devi Dayal Shah, Lambardar of village Panjlasa. 3. Shri Bhim Sen of Naraingarh. 4. Pt. Gowardhan Dass, President, Mandal Congress Committee, Naraingarh. 5. Shri Makhan Singh, Lambardar, Shehzadpur.
13	Raipur Rani ..	1. Shri Ram Chander, Member, Panchayat, General Secretary, Congress Committee, Raipur Rani. 2. Shri Sunder Lal, Member, Panchayat, Halunjan, Raipur Rani. 3. Shri Kartar Singh, son of Karam Singh, Licensee, Raipur Rani. 4. Shrimati Rakhsha Devi, w/o Shri Amar Nath, Teacher, Raipur Rani. 5. Shri Sadhu Ram, M.L.A.
14	Sadhaura	1. Shri Deep Chand, General Secretary, Mandal Congress Committee, Sadhaura. 2. Shri Chakar Warti of Sadhaura. 3. Shri Deep Chand, son of Mukandi Lal of Sadhaura. 4. Shri Moti Ram, son of Nijo, Brahman, Sadhaura. 5. Shrimati Sharbati Devi, w/o L. Ditu Mal Jain.
15	Kharar ..	1. Jathedar Chanan Singh of Sabaran. 2. Shri Sarwan Singh, Sub-Registrar, Kharar. 3. Shri Gurbachan Singh Rais of Landhan, police station Kharar. 4. Shrimati Krishna Devi, B.A.,B.T., w/o Shri Prithvi Singh Azad, M.L.A. 5. Mrs. Capt. Inder Singh of Khanpur, police station Kharar.
16	Rupar ..	1. Shri Khalini Ram, President, Mandal Congress Committee and Municipal Commissioner, Rupar. 2. Dr. Brahma Nand, Municipal Commissioner, Rupar.

Serial No.	Name of area	Names of Social Welfare Workers
1	2	3
16—*Concld*		3. Giani Gurbachan Singh, Press Reporter, Rupar. 4. S. Hazura Singh, Advocate, Rupar. 5. Headmistress, Government Girls School, Rupar.
17	Chamkaur Sahib ..	1. President, Mandal Congress Committee, Chamkaur Sahib. 2. Shri Naranjan Singh, President, Congress Comsmittee, Kamanpur. 3. Shri Autar Singh, Sarpanch, Bhaliaban. 4. Shri Tanga Singh, Member, Mandal Congress Committee, Rohtak-Hissar Road. 5. Shrimati Bachi, daughter of Parkhu Harijan of village Bhikhu Majra.
18	Chandi Mandir	1. Shri Dunt Chand Jain, Congress Worker of Bajwara. 2. S. Joginder Singh, Member, Panchayat of Manimajra. 3. S. Gian Singh, Contractor of Chandi Mandir. 4. Shri Madan Lal, son of Kuldeep Ram, Contractor, of Panchkula. 5. Shrimati Shankuntla Devi, Congress Worker of Mani Majra.
19	Kalka ..	1. Shri Baljit Singh, son of Dhian Singh, resident of Kalka. 2. Shri Malik Shah, son of Duni Chand, resident of Kalka. 3. Shri Janti Parshad, son of Amar Nath, resident of Kalka. 4. S. Lachman Singh, Kalka. 5. Shrimati Shanti Devi, w/o Malak Shah, resident of Kalka.
20	Mubarkpur ..	1. Shri Amar Singh, son of Hamir Singh, Rajput of Mubarakpur. 2. S. Gurdit Singh, Sarpanch, Panchayat, Mirpur. 3. Shri Narinder Nath, Lambardar of Mirpur. 4. Ch. Buta Ram, son of Harbhagwan Arora of Mubarakpur. 5. S. Kartar Singh, son of Rulia Singh, Jat, Raipur Kalan.
21	Simla ..	1. Shri Muni Lal, M.L.A. 2. Shri Sat Parkash, Headmaster, D.A.V. High School, Simla. 3. Shrimati Lajya Verma, w/o Dr. W.L. Verma, The Mall, Simla. 4. Shrimati Guran Devi, I./C. Bal Ashram, Simla. 5. Miss V.G. Bhani Sedlowal Cottage, Ridge, Simla.
22	Kangra ..	1. President, Congress Committee, Kangra. 2. Shri Hem Raj Ji, Member, Parliament. 3. Th. Panchan Chander, Advocate. 4. District Health Officer, Kangra. 5. Headmistress, Government Girls School, Kangra.

Serial No.	Names of area	Name of Social Welfare Workers
1	2	3
23	Hamirpur ..	1. Shri Rup Singh Phul. 2. Shrimati Sarla Devi. 3. Shri Omkar Singh. 4. S. Daljit Singh, Member, Parliament. 5. President, Mandal Congress Committee, Hamirpur.
24	Dharamshala ..	1. Mrs. Deputy Commissioner. 2. Mrs .Superintendent of Police. 3. Mrs. Hari Lal, Advocate. 4. President, Municipal Committee, Dharmshala. 5. President, Bar Association
25	Palampur ..	1. Pt. Amar Nath Ji, M.L.A. 2. Shri Bansi Lal Patel, Manager, Tea Estate. 3. Shrimati Kamla Devi. 4. President, Municipal Committee. 5. Mrs. Lekha, Lady Doctor, Health Centre, Palampu
26	Kulu ..	1. Raja Raghbir Singh, M.L.A. 2. Thakur Beli Ram, Advocate. 3. Sub-Divisional Officer (Civil). 4. Dr. Kartar Singh. 5. President, Congress Mandal.
27	Hoshiarpur ..	1. Ch. Amar Singh, President, District Congress Committee. 2. Shri Balu Ram. 3. Pt. Rala Ram. 4. Shrimati Parkash Kaur. 5. Superintendent, Mahila Ashram, Hoshiarpur.
28	Jullundur (Basties) ..	1. Mrs. Chabbra, w/o Deputy Commissioner. 2. Mrs. Swaran Yash. 3. Shrimati Sita Devi. 4. Shrimati Pushpa Gujjral. 5. Pt. Mool Chand Ji, Widow Home.
29	Jullundur City ..	1. President, Municipal Committee. 2. President, Congress Committee. 3. Ch. Hari Chand Lamba, Kot Kishen Chand. 4. Convener, Welfare Extension Project. 5. Director, Women Section (Miss P.K. Makhan Singh).
30	Jullundur Model Town	1. Shri Karam Chand, Advocate. 2. Proprietor, Masand Motor Company. 3. Divisional Inspector of Schools. 4. Mrs. Bhalla (Dr. of Health Centre). 5. Mrs. of Superintendent, Police.
31	Jullundur Cantt ..	1. Mrs. Deol, Defence Academy. 2. President of Cantt. Board. 3. Area Commandant of Jullundur Cantt. 4. Mrs. B.S. Rosha. 5. Civil Surgeon, Civil Hospital.
32	Ludhiana ...	1. Mrs. Daljeet Singh, Deputy Commissioner, Ludhiana. 2. Shrimati S. Sarin, Ludhiana. 3. Shri Sardari Lal Kapur. 4. Shrimati Parkash Wati Thappar, Madhopuri, Ludhiana. 5. Shri Puran Singh
33	Jagraon ..	1. Shrimati Harparkash Kaur, M.L.A. 2. Dr. Mulkh Raj, Pradesh Congress Committee. 3. Mrs. Yashwant Rai. 4. President, Municipal Committee.

Serial No.	Name of area	Names of Social Welfare Workers
1	2	3
33—*Concld*		5. Lt. Kirpal Singh Hans of I.N.A. *via* Jagraon, village and post office Hans.
34	Ferozepur City ..	1. Shrimati Vidyawati. 2. Shrimati Prakash Kalia. 3. Shrimati Sita Wanti 4. Dr. Mohan Lal Gupta. 5. S. Gurbax Singh, Manager, Kanya Maha Vidalaya, Ferozepur.
35	Ferozepur Cantt. ..	1. Mrs. Deputy Commissioner. 2. President, District Congress Committee. 3. Shri Harnam Singh Sethi, ex-M.L.A. 4. Shri Madan Lal. 5. Master Gurcharan Dass.
36	Mamdot ..	1. Shri Ram Saran Dass. 2. Shri Nagin Chand. 3. Shri Balkar Singh. 4. Shri Ram Saran Dass. 5. Dr. Dharam Chand.
37	Fazilka ..	1. Seth Radha Kishan, M.L.A. 2. Shri Munshi Ram. 3. S. Puran Singh. 4. Shrimati Lajwanti. 5. Mrs. Sub-Divisional Officer (Civil).
38	Nihal Singhwala ..	1. Shri Sohan Singh, M.L.A. 2 Shri Gurcharan Singh, ex-M.L.A. 3 Ranjit Singh of Abul Khurana. 4. S. Lal Singh, Superintendent of Police, Dhulkot. 5. Doctor, Incharage of Primary Health Unit, village Patto Hira Singh.
39	Baghapurana ..	1. Shri Ajmer Singh of Budh Singh Wala (Charik). 2. Sub-Maj. S. Chanan Singh of Veroke. 3. S. Santokh Singh, Sarpanch of Baghapurana. 4. S. Gobind Singh of village Smakan. 5. S. Sarmukh Singh of village Sahoke.
40	Moga ..	1. Shri Jug Raj Singh, M.L.A. 2. Dr. Syam Lal. 3. President, Municipal Committee. 4. Sub-Divisional Officer (Civil). 5. Shrimati Raj Rani.
41	Jalalabad (Ferozepur District) ..	1. Shri Sat Narain, son of L. Bhajan Lal Aggarwal of Jalalabaa. 2. Shri Narain Dass, son of L. Misri Lal Aggarwal of Jalalabad. 3. Shri Ram Narain, son of Shri Ralia Ram Arora of Jalalabad. 4. Mahant Kartar Singh, son of Mahant Tikka Singh Arora of Jalalabad. 5. Lady Doctor, Civil Hospital.

Serial No.	Name of area	Names of Social Welfare Workers
1	2	3
42	Zira ..	1. Shri Ved Ram Swarup. 2. Shrimati Bhagwanti. 3. Magistrate, 1st Class, Zira. 4. President, Municipal Committee. 5. President, Mandal Congress Committee.
43	Sadar Ferozepur ..	1. Ch. Ram Chand, ex-Municipal Commissioner, Basti Bhatian Wali. 2. Shri Bhag Singh, Member, Panchayat, Malwal Jadid. 3. Shri Ram Parkash, Sarpanch, Rukna Mangla. 4. Convener, Welfare Extension Project, Ferozepur. 5. Shrimati Pritam Kaur, Basti Mallowan, w/o Malkiat Singh.
44	Abohar ..	1. Shrimati Vidya Wati, w/o Dharam Chand, resident of Abohar. 2. Shrimati Tulsan Devi, w/o Shri Moti Ram Arya, Abohar. 3. President, Municipal Committee. 4. Mahasha Nand Lal Arya, resident of Abohar. 5. Shri Iqbal Singh, Member, Parliament.
45	Gidderbaha ..	1. Shri Tek Chand, ex-M.L.A. 2. President, Municipal Committee. 3. President, Congress Mandal Committee. 4. Pt. Dhani Ram. 5. Lady Doctor, Health Centre.
46	Muktsar ..	1. President, Municipal Committee. 2. Bawa Bhag Singh. 3. Sub-Divisional Officer (Civil). 4. Mrs. Harcharan Singh Brar. 5. S. Bishan Singh, Chah Sherawala.
47	Amritsar City ..	1. President, Municipal Committee. 2. President, City Congress Committee (Shri Kharbanda). 3. Seth Radha Krishan. 4. Miss Vermani, Superintendent, Nari Niketan. 5. Shrimati Indra Mehra, Railway Road, Amritsar.
48	Amritsar, Civil Area	1. Mrs. H. S. Achreja. 2. Mrs. Ranjit Singh. 3. Mr. Charan Lal. 4. Shri Parkash Chand Mehta. 5. Mrs. Savitri Bhatia, Lawrance Road.
49	Amritsar ..	1. Mrs. Sardara Singh, 2. Shri Behari Lal Khanna. 3. Shri G.S. Bedi, Putligarh Area. 4. Dr. Om Parkash, Central Workshop, Putligarh. 5. President, Khalsa Dewan.
50	Tarn Taran ..	1. President, Municipal Committee. 2. President, Congress Committee. 3. Sant Swaroop Singh. 4. Mrs. Mehta. 5. Mrs. Sohider Singh, Tarn Taran.
51	Patti ..	1. S. Hardeep Singh. 2. S. Narain Singh, M.L.A. 3. President, Municipal Committee. 4. Sub-Divisional Officer (Civil). 5. Lady Doctor, Health Centre.
52	Jandiala Guru ..	1. President, Municipal Committee. 2. Dr. Harcharan Singh, M.L.A. 3. Dr. Bakshir Singh Chimni

[Home Minister]

Serial No.	Name of area	Names of Social Welfare Workers
1	2	3
52—*concld*		4. Mrs. Manohar Lal. 5. President, Congress Mandal.
53	Raya ..	1. President, Municipal Committee. 2. Jathedar Sohan Singh. 3. Master Sohan Singh, village Dhulka. 4. Headmaster, Government High School. 5. Headmistress, Government Girls High School.
54	Ajnala ..	1. Tahsildar. 2. Babu Dattar Singh, President, Mandal Congress Committee. 3. Giani Inder Singh of village Lukhnwal. 4. Sarpanch, village Ajnala. 5. Lady Doctor, Health Centre.
55	Gurdaspur ..	1. President, Municipal Committee. 2. Secretary, District Board. 3. Additional District Magistrate's wife. 4. Lady Doctor of Civil Hospital. 5. Headmistress of Government Girls School.
56	Pathankot ..	1. Shri Sarve Sarup Bakshi. 2. President, Municipal Committee. 3. Shri Parshotam Dass Vaish. 4 Shri Gurdial Singh. 5. Pt. Basan Ram.
57	Batala ..	1. Shri K. R. Sarin. 2. Pt. Gorakh Nath, M.L.A. 3. Dr. Mahender Singh, Civil Hospital. 4. S. Narinder Singh, village Marih. 5. Shrimati Vimla Devi.
58	Patiala ..	1. Mrs. P.N. Bhalla, w/o Deputy Commissioner, Patiala. 2. Indra Puri, w/o S. A. S. Puri, c/o State Bank of Patiala Bld., The Mall, Patiala. 3. Dr. Khushdeva Singh. 4. Administrator, Patiala Municipality. 5. Shrimati Kamla Devi, Social Worker.
59	Sangrur ..	1. Shri Rajinder Singh, M.L.A., Sangrur. 2. Shri Maheshinder Singh, M.L.A. 3. Shri Inder Singh, M.L.A. 4. Shri Kartar Singh Dewana, M.L.A. 5. Lady Doctor, Civil Hospital.
60	Malerkotla ..	1. S. Chanda Singh, M.L.A. 2. S. Pritam Singh Sahoke. 3. S. Jasdev Singh, M.L.A., Dhuri. 4. Lady Doctor, Health Unit. 5. Shrimati Pavitar Kaur Bedi, Block Development Officer.

Serial No.	Name of area	Names of Social Welfare Workers
1	2	3
61	Barnala	.. 1. President, Municipal Committee. 2. Sub-Divisional Officer (Civil). 3. Shri Kartar Singh Dewana. 4. Lady Doctor. 5. Headmistress, Government Girls School.
62	Mansa Mandi	.. 1. President, Municipal Committee. 2. President, Mandal Congress Committee. 3. Shri Sukh Dev Singh. 4. Shri Inder Singh Lehri, M.L.A. 5. S. Gurdev Singh, Advocate.
63	Kotkapura	.. 1. President, Municipal Committee. 2. President, City Congress Committee. 3. Shri Megh Raj Jain. 4. Doctor, Civil Hospital. 5. Headmistress, Government Girls School.
64	Faridkot	.. 1. President, Municipal Committee. 2. Sub-Divisional Officer (Civil). 3. Col. Narain Singh Gill, President, City Congress. 4. Principal, Women Training College, Faridkot. 5. Mrs. Rattna Kapoor, w/o Deputy Superintendent of Police.
65	Kotwali Kapurthala	.. 1. President, Municipal Committee. 2. President, City Congress Committee. 3. Bawa Harnam Singh, M.L.A. 4. S. Atma Singh, M.L.A. 5. Lady Doctor, Civil Hospital.
66	Phagwara	.. 1. President, Municipal Committee. 2. City Congress Committee President. 3. Shri Nirmal Singh, Mohalla Satnam, Phagwara. 4. Shri Balkar Singh, Jat of village Rawalpind, Phagwara. 5. Shri Seh Dev Addharmi of Rawalpindi, Phagwara.
67	Sultanpur Lodi	.. 1. President, Municipal Committee. 2. Bibi Amar Kaur. 3. Dr. Lal Chand. 4. Lady Doctor, Civil Hospital. 5. S. Atma Singh, M.L.A.

A. N. KASHYAP,
Home Secretary to Government, Punjab.

No. 7854-8J-60/26182, dated Chandigarh, the 25th July, 1960

Copies are forwarded to all Heads of Departments, Registrar, Punjab High Court, Commissioners of Divisions, District and Sessions Judges and Deputy Commissioners in Punjab, for information.

By Order,
R. K. S. SONDHI,
SUPERINTENDENT, JUDICIAL,
for Home Secretary to Government, Punjab.

Copies are forwarded to all Administrative Secretaries to Government, Punjab, for information.

R. K. S. SONDHI,
SUPERINTENDENT, JUDICIAL,
for Home Secretary to Government, Punjab.

To

All Administrative Secretaries to Government, Punjab.
U.O. No. 7854-8J-60, dated Chandigarh, the 25th July, 1960.

[Home Minister]

Copies are forwarded to—

(1) Private Secretary to Deputy Minister, Social Welfare and Health, for the information of Deputy Minister, Social Welfare and Health, Punab;
(2) Director, Social Welfare, Punjab;
(3) Deputy Inspector-General of Police, C.I.D., Punjab ;

for information.

R. K. S. SONDHI,
SUPERINTENDENT JUDICIAL,
for Home Secretary to Government, Punjab.

To

(1) Private Secretary to Deputy Minister, Social Welfare and Health.
(2) Director, Social Welfare, Punjab.
(3) Deputy Inspector-General of Police, C.I.D., Punjab.
U.O. No. 7854-8J-60, dated Chandigarh, the 25th July, 1960.

ਕਾਮਰੇਡ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਤਰਸਿੱਕਾ : ਇਹ ਜੋ ਐਡਵਾਇਜ਼ਰੀ ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਲਏ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰੈਕਟਰ ਤੇ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਐਸੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ?

Mr. Speaker: I do not allow this question. No need to give reply to it.

ਮੰਤਰੀ : ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਮੈਂ ਵੇਖ ਪਾਇਆ ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ । (ਹਾਸਾ)

Promotions in the Police Department

***4563. Babu Ajit Kumar** (Put by Sardar Ajaib Singh Sandhu) : Will the Home Minister be pleased to state the total number of employees of the Police Department promoted as Head Constables, A.S.Is. S.Is., Inspectors, D.S.P.s and S.P.s during the period from April, 1962 to date and the number of those belonging to Scheduled Castes amongst them districtwise ?

Shri Mohan Lal : A statement containing the information asked for is as follows.

Statement

A. Head Constables—

		No. of Constables promoted as Head Constables	No. of Scheduled castes among them
		3,325	298
Districtwise Break-up			
1. Hissar	..	69	2
2. Rohtak	..	32	..
3. Gurgaon	..	41	..

		No. of Constables promoted as Head Constables	No. of Scheduled castes among them
		3,325	298
Districtwise Break-up			
4. Karnal	..	60	2
5. Ambala	..	75	1
6. Simla	..	22	..
7. Kangra	..	34	1
8. Hoshiarpur	..	53	6
9. Jullundur	..	68	4
10. Ludhiana	..	81	10
11. Kapurthala	..	26	1
12. Ferozepur	..	79	2
13. Amritsar	..	103	4
14. Gurdaspur	..	61	..
15. Patiala	..	37	2
16. Sangrur	..	39	1
17. Bhatinda	..	56	2
18. Narnaul	..	31	2
19. Punjab Armed Police	..	2,130	252
20. C.I.D.	..	..	..
21. Vigilance	..	5	..
22. Government Railway Police	..	23	..
23. Wireless Section	..	132	2
24. PRTC, Jahan Khelan	..	18	4
Total	..	3,325	298

B. Assistant Sub-Inspectors —

Total number of H.Cs. promoted as A.S.Is.	Number of Scheduled Castes among them
745	32

Note :—Promotions to the rank of Assistant Sub-Inspector are made rangewise and not districtwise. Hence rangewise details of promotions are given .

[Home Minister]

Rangewise distribution of promotions

			Total number of H.Cs. promoted as A.S.Is.	*Number of Scheduled Castes among them*
1	Ambala Range	..	144	3
2	Jullundur Range	..	46	3
3	Border Range	..	96	..
4	Patiala Range	..	109	2
5	Punjab Armed Police	..	292	24
6	Government Railway Police	..	14	..
7	Wireless Section	..	44	..
	Total	..	745	32

C. Sub-Inspectors—

Total number of A.S.Is. promoted as S.Is.	*No. of Scheduled Castes among them*
418	14

Note.—Promotions to the rank of Sub-Inspector are made rangewise and not districtwise. Hence rangewise details of promotions are given.

			Total No. of A.S.Is. promoted as S.Is.	*No. of Scheduled Castes among them*
1	Ambala Range	..	61	..
2	Jullundur Range	..	34	2
3	Border Range	..	64	..
4	Patiala Range	..	42	..
5	P.A.P.	..	199	10
6	C.I.D.	..	3	..
7	G.R.P.	..	8	..
8	Wireless Section	..	7	..
	Total	..	418	14

D. Inspectors

Total number of S.Is. promoted as Inspectors	*Number of Scheduled Castes among them*
204	2

Note.—The cadre of Inspectors is maintained on State level. Hence districtwise details cannot be given.

E. Deputy Superintendents of Police—

Number of Inspectors promoted as D.S.P.s	Number of Scheduled Castes among them
80	1

Note.—The cadre of D.S.P.s is maintained on State level. Hence districtwise details cannot be given.

F. Superintendents of Police—

Number of D.S.P.s/ A.S.P.s promoted as S.P.s	Number of Scheduled Castes among them
31	2

Note.—The cadre of S.P.s is maintained on State level. Hence districtwise details cannot be given.

Promotions of Certain employees in Police Department in Ludhiana District

*4565. **Babu Ajit Kumar** (Put by Sardar Ajaib Singh Sandhu) : Will the Home Minister be pleased to state —

(a) whether any employees have been promoted in the Police Department in Ludhiana District since the enforcement of the decision of Government to reserve 10 per cent promotional posts for the persons belonging to the Scheduled Castes, if so, the number of such employees rankwise together with the names of those amongst them who belong to the Scheduled Castes Rankwise ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes, 23 employees of the Police Department, i.e., 13 Constables, Head Constables and 3 Assistant Sub-Inspectors posted in district Ludhiana were promoted as Head Constables, Assistant Sub-Inspectors and Sub-Inspectors respectively. Of the Constables Gurdev Singh No. 140 and Chand Singh No. 717 belong to Scheduld Castes.

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜਿਤਨੀ ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਰਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ਉਹ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਕੰਸਟੇਬਲਜ਼ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਤਾਂ 10 ਫੀ ਸਦੀ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ।

पंडित चिरंजी लाल शर्मा : यह जो प्रोमोशनज़ दी जाती हैं सीनियारिटी के बेसिज़ पर दी जाती हैं या काम के बेसिज़ पर ?

Minister : Normally promotions are made on the basis of seniority-cum-merit. But in September last the State Government decided to reserve 10 per cent promotional posts for the Scheduled Castes provided the officials concerned have got the requisite qualifications and there are no serious adverse entries in their personal files/character rolls.

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਲਾਭ ਤੋਂ ਜੋ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮ-ਚਾਰੀ ਵਾਂਝਿਆਂ ਰਖੇ ਗਏ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਇਲੀਜੇਬਲ ਹਨ ਉਹ ਕਿਸ ਅਥਾਰਿਟੀ ਪਾਸ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਤਾਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨਸਾਫ ਮਿਲ ਸਕੇ ?

Mr. Speaker : Everything is provided in the police rules.

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਰੂਲਜ਼ ਤੇ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

Mr. Speaker : If they don't do it I cannot help in this matter.

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕੰਸਟੇਬਲਜ਼ ਉਥੇ ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਮੇਰਾ ਸਵਾਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਉਥੇ ਅਫਸਰ ਹਨ, ਹੈਡ ਕੰਸਟੇਬਲਜ਼, ਏ. ਐਸ. ਆਈਜ਼, ਐਸ. ਆਈਜ਼, ਡੀ. ਐਸ. ਪੀਜ਼, ਐਸ. ਪੀ, ਵਗੈਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੋ ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਮੁਕਰਰ ਹੈ ਕੀ ਉਹ ਪੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਸ ਕਿਸ ਕਾਡਰ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜੋ ਐਸ. ਆਈਜ਼. ਤੇ ਏ. ਐਸ. ਆਈਜ਼. ਵਗੈਰਾ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਡਿਸਟਰਿਕਟਵਾਈਜ਼ ਕਾਡਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪਰੋਮੋਸ਼ਨਜ਼ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਵਾਇਜ਼ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਡਰ ਡਵੀਜ਼ਨਵਾਈਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਤੇ ਡੀ. ਐਸ. ਪੀਜ਼ ਦਾ ਕਾਡਰ ਸਾਰੀ ਸਟੇਟ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਜੋ ਆਈ ਪੀ ਐਸ ਦੇ ਅਫਸਰ ਹਨ ਉਹ ਯੂਨੀਅਨ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੇ ਅੰਡਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿਲਾ ਵਾਈਜ਼ ਕਸਿਡਰੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਰੀਵਾਲ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਪਰੋਮੋਸ਼ਨਜ਼ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਾਡਰ ਵਾਈਜ਼ ਤੇ ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੀ. ਐਸ. ਆਈਜ਼ ਤੇ ਪੀ. ਆਈਜ਼ ਨੂੰ ਵੀ ਇਨਕਲੂਡ ਕਰਦੇ ਹੋ ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਲਈ ਸੈਪੇਰੇਟ ਸਵਾਲ ਕਰੋ ।

श्री अमर सिंह : यह ठीक है कि 10 फीसदी रिज़र्वेशन प्रोमोशनज़ के लिए रखी गई है लेकिन जो हैड आफ डिपार्टमैंट्स हैं वह हरिजन मुलाज़मीन के कैरैक्टर रोल्ज़ खराब कर देते हैं । तो मैं पूछना चाहता हूं कि जिस तरह प्रोमोशनज़ में रिज़र्वेशन की गई है क्या उसी तरह इस चीज में relaxation करेंगे ?

Mr. Speaker : This is a suggestion for action.

Shri Chand Ram : Is the hon. Home Minister satisfied with the reservation for promotional posts; if not, what steps are proposed to be taken ?

Minister : So far as the Departments under my charge are concerned, I am satisfied.

ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਜੋ ਪਰੋਮੋਸ਼ਨਜ਼ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਟਰੇਨਿੰਗ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਫਲੌਰ ਟਰੇਨਿੰਗ ਲਈ ਭੇਜਣ ਲਈ ਵੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਟਰੇਨਿੰਗ ਵਿਚ ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ, ਰਿਕਰੂਟਮੈਂਟ ਤੇ ਪਰੋਮੋਸ਼ਨ ਵੇਲੇ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ। ਟਰੇਨਿੰਗ ਤਾਂ ਨਾਰਮਲ ਕੋਰਸ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਜੇਕਰ ਉਹ ਟਰੇਨਿੰਗ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ ਤਾਂ ਪਰੋਮੋਸ਼ਨ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਟਰੇਨਿੰਗ ਲਈ ਤਾਂ ਨਾਰਮਲ ਕੋਰਸ ਵਿਚ ਸਭ ਨੂੰ ਭੇਜਦੇ ਹਾਂ।

ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਇਹ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਨੂੰ ਕਿ ਪਟਵਾਰੀਆਂ, ਕੰਸਟੇਬਲਾਂ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਰੀਪਰੈਜ਼ੈਂਟੇਸ਼ਨ ਘਟ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਕਰ ਦਿਤੀ ਕਿ 50 ਫੀ ਸਦੀ ਪੋਸਟਾਂ ਦਿਉ ਪਰ ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਏ. ਐਸ. ਆਈਜ਼., ਐਸ. ਆਈਜ਼ ਵਗੈਰਾ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੀਪਰੈਜ਼ੈਂਟੇਸ਼ਨ ਘਟ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੰਪਾਰਟੈਂਸ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ.........।

Mr. Speaker : That is not the way to ask supplementary questions. The hon. Member should address the hon. Minister a little more courteously. He should not make a speech.

Shri Chand Ram : Will the Home Minister please call for the figures to satisfy that these orders are implemented in full ?

Mr. Speaker : The Honourable Minister has stated that he is satisfied.

Minister : I will have no objection to call for the figures, if the hon. Member gives notice of a separate question about it.

Sub-Inspectors and Assistant Sub-Inspectors of Police in Hissar District

***4824. Shri Amar Singh** : Will the Home Minister be pleased to state —

(a) the names of the Sub-Inspectors and Assistant Sub-Inspectors of Police at present posted in Hissar District together with the names of the places where each of them is posted ;

[Shri Amar Singh]

(b) the names of the Assistant Sub-Inspectors of Police , if any, posted as Station House Officers in the said district ?

Shri Mohan Lal : (a) The required information is given in the statement.

(b) Placed on the table of the House.

STATEMENT

(A) List of Sub-Inspectors and Assistant Sub-Inspectors seiving in Hissar District showing places of their posting

Serial No.	Name and Number (Sub-Inspectors)	Place of posting
1	Shri Daya Nand, A/115 (S.I.) ..	S.H.O., Sadar Hissar
2	Shri Balbir Singh, 65/A (Offg. S.I.) ..	S.H.O., P.S. Hansi
3	Shri Joginder Singh, 254/A (Offg. S.I.) ..	S.H.O., Sadar Bhiwani
4	Shri Mohar Singh, 202/A (Offg. S.I.) ..	S.H.O., Sadar Sirsa
5	Shri Balbir Singh, 71/A (Offg. S.I.) ..	S.H.O., Fatehabad
6	Shri Chaman Lal, A 15 (S.I.) ..	S.H.O., Rattia
7	Shri Surat Singh, 267/A (Offg. S.I.) ..	S H.O., Dabwali
8	Shri Ram Datt, 119/A (S.I.) ..	S.H.O., Baragudha
9	Shri Harbhajan Singh, 220/A (Offg. S.I.)	S.H.O., Rania
10	Shri Tejinder Singh, 11/A, (Offg. S.I.) ..	S.H.O., Bahuna
11	Shri Amrik Singh 150/A (Offg. S.I.) ..	S.H.O., Tohana
12	Shri Chander Bhan, 122/A (Offg. S.I.) ..	S.H.O., Barwala
13	Shri Nek Bakhat Rai, A/36 (Offg. S.I.) ..	S.H.O., Narnaund
14	Shri Balbir Singh, 110/A (Offg. S.I.) ..	S.H.O., Tosham
15	Shri Moti Ram, 264/A (Offg. S.I.) ..	S.H.O., Siwani
16	Shri Walayati Ram, 117/A (Offg. S.I.) ..	S.H.O., Loharu
17	Shri Chuni Lal, 153/A (Offg. S.I.) ..	S.H.O., Bhiwani City
18	Shri Rup Chand, No. 137/A (Offg. S.I.)	S.H.O., City Hissar
19	Shri Bishamber Nath, A.S.I., No. 420/UMB	S.H.O., City Sirsa
20	Shri Behari Lal, 125/A (Offg. S.I.) ..	S.H.O., Lines Officer
21	Shri Karam Narain, A/138 (S.I.) ..	S.H.O., Police Lines
22	Shri Ajit Singh, 15/A (Offg. S.I.) ..	S.H.O., 2nd Armed Reserve
23	Shri Devinder Singh, 157/A (Offg. S.I.) ...	S.H.O., C.D.T.S. Course at Calcutta

Serial No.	Name and Number (Sub-Inspectors)	Place of Posting
24	Shri Sohan Lal, A/16 (S.I.)	.. S.H.O., Police Lines
25	Bir Singh, A/88 (S.I.)	.. Head Clerk, Police Office, Hissar
26	Shri Jagdish Raj, 195/A (Offg. S.I.)	.. Interrogation Centre, Amritsar
27	Shri Harinder Singh, A/121 (S.I.)	.. C.I.A. Staff, Hissar
28	Shri Abnashi Singh, 87/A (Offg. S.I.)	.. 1st Armed Reserve
	(Assistant Sub-Inspectors)	
1	Shri Gian Singh, 175/A	.. I/C, Camel Sawars
2	Shri Paras Ram, 253/UMB	.. C.I.A. Staff, Hissar
3	Shri Gauri Shanker, 93/A	.. Accountant
4	Shri Des Raj, 15/A	.. Police Lines
5	Shri Sohan Lal, 266/A	.. P.S., Fatehbad
6	Shri Lal Singh, 40/A	.. Excise Staff, Hissar
7	Shri Mohan Lal, 244/UMB	.. P.S. Bahuna
8	Shri Khushi Ram, 301/GGN	.. Police Lines
9	Shri Siri Niwas, 80/A	.. P.S. Sadar, Sirsa
10	Shri Om Datt, 439/KNL	.. P.P. Ellenabad, P.S., Rania
11	Shri Boga Ram, 89/A	.. P.S., Sadar, Hissar
12	Shri Amir Chand, 95/KNL	.. On earned leave from 16th January, 1964 to 14th April, 1964
13	Shri Ram Nath, 18/A	.. School Master, Lines
14	Shri Hukam Singh, 387/RTK	.. Verification Rolls Staff, Hissar
15	Shri Narain Singh, 479/RTK	.. P.S., City Hissar
16	Shri Risai Singh, 403/GGN	.. Ditto
17	Shri Mauji Ram, 256/GGN	.. P.S., City Bhiwani
18	Shri Guru Datta, 265/KNLs	.. P.S., Sadar Bhiwani
19	Shri Amar Nath, 693/RTK	.. P.S., City Hansi
20	Shri Madan Lal, 513/GGN	.. Reception Centre, New Secretariat, Chandigarh (Temporary Special duty)
21	Shri Jai Pal, 306/GGN	.. P.P., Jamal (P.S., Sadar Sirsa)
22	Shri Nanak Chand, 121/A	.. Excise Staff, Hissar
23	Shri Arjan Singh, 887/HSR	.. P.S., Rania
24	Shri Dyal Singh, 123/RTK	.. Police Lines, Hissar
25	Shri Ved Raj, No. 278/GGN	.. P.S., Fatehabad
26	Shri Kapur Chand, 1361/UMB	... I/C., Security Staff
27	Shri Balbir Singh, 265/SML	.. C.I.A. Staff, Sirsa

Serial No.	Name and Number (Assistant Sub-Inspectors)	Place of posting
28	Shri Joginder Singh, 709/UMB	.. C.I.F. at Amritsar
29	Shri Gurdit Singh, 743/RTK	.. P. S. Tosham
30	Shri Karam Chand, 282/UMB	.. Foodgrain Staff, Hissar
31	Shri Surmukh Singh, 93/A	.. P.S., Hansi
32	Shri Harnarain, 8/A	.. III-Reserve at Sirsa
33	Shri Shivcharan, No. 34/HSR	.. P.P. Chutala (P.S., Dabwali)
34	Shri Roshan Lal, No. 541/UMB	.. P.P. Kalanwali (P.S., Baragudha)
35	Shri Kirpal Singh, 295/KNL	.. P.S., Dabwali
36	Shri Ram Chander, 343/UMB	.. P.S. Baragudha
37	Shri Shyam Lal, No. 241/HSR	.. P.S., Narnaund
38	Shri Mohinder Singh, 159/A	.. C.I.A. at Hissar
39	Shri Shiv Kumar, 455/SML	.. Assistant Head Clerk
40	Shri Sis Ram, 811/HSR	.. Reader to S.P., Hissar
41	Shri Sardara Singh, 855/HSR	.. P.S. Sadar, Hissar
42	Shri Atma Singh, 779/KNL	.. P.S., Barwala
43	Shri Dalip Singh, 623/HSR	.. P.S., Rattia
44	Shri Hari Kishan, 1700/UMB	.. P.P., Balsmand (P.S., Sadar Hissar)
45	Shri Hari Ram, 181/KNL	.. Police Lines, Hissar
46	Shri Ram Parkash, 516/GGN	.. C.I.A. Staff at Bhiwani
47	Shri Ram Chander, No. 932/HSR	.. P.S., Tohana
48	Shri Babu Ram, 377/GGN	.. C.I.A. Staff, Hissar
49	Shri Bishamber Nath, 420/UMB	.. P.S., City Sirsa
50	Shri Som Nath, 316/UMB	.. O.A.S.I.
51	Shri Joginder Singh, 95/A	.. Summons Staff, Hissar

(B) List of Assistant Sub-Inspectors of Hissar District who are posted as S.H.O.s

Serial No.	Name and Number	Place of posting	Remarks
1	Shri Bishamber Nath, 420/UMB	S.H.O., P.S. City Sirsa	Posted temporarily as S.H.O. vice Offg. S.I. Harbhajan Singh, No. 220/A, transferred to Gurgaon

श्री अमर सिंह : क्या गृह मंत्री कृपया बताएंगे कि जिला हिसार के अन्दर जो एस. आइज़, एस, एच. ओज़. की पोस्ट्स पर काम कर रहे हैं उन में से किसी के खिलाफ सीरियस ऐलीगेशन्ज़ भी हैं ?

मंत्री : मैं आफ-हैंड कुछ भी नहीं बता सकता हूं, अगर माननीय सदस्य किसी व्यक्ति के बारे में पूछना चाहते हों तो सैपरेट नोटिस दें ।

Orderlies attached with Police Officers

***4858. Comrade Hardit Singh Bhathal :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the designations of the Police Officers in the State, who are entitled to have orderlies with the number to which each one of them is entitled under the rules ;

(b) the number of Officers referred to in part (a) above who have the same number, a smaller number and a larger number of orderlies than that to which they are entitled ?

Shri Mohan Lal : (a) (b) The information asked for is incorporated in the statement placed on the table of the House.

Statement showing designation of Police Officers entitled to Orderlies

(a) The following Officers are entitled to Orderlies under the Punjab Police Rules ;—

Serial No.	Rank		Head Constables	Constables
1	Inspector-General	..	1	1
2	Deputy Inspectors-General	..	..	2
3	Superintendent of Police (including A.I. Gs), A.S.Ps, D.S.Ps, and Inspectors	..	..	1

(b) All officers falling in the above-mentioned categories have orderlies in accordance with the prescribed scale except that one Deputy Superintendent of Police and sixteen Inspectors are without orderlies.

Expenditure on Punjab Raksha Dal/Home Guards

***4848. Chaudhri Devi Lal :** Will the Home Minister be pleased to state whether it is a fact that the Budgets for the Punjab Raksha Dal and the Punjab Home Guards are prepared and maintained separately; if so, the amount budgeted for and spent on the Punjab Raksha Dal and the Punjab Home Guards during the year 1963-64, separately ?

Shri Mohan Lal : Yes. The requisite information is as below :

		Amount Budgeted for the year 1963-64 Rs	*Amount spent*
Punjab Raksha Dal	..	54,26,000	The whole amount is likely to be spent during the financial year 1963-64
Punjab Home Guards	..	38,11,993	Ditto

Mr. Speaker : Has not the Raksha Dal been merged with the Punjab Home Guards ?

Minister : It has been merged, Sir. The Raksha Dal is one of the units of the Punjab Home Guards.

Chaudhri Hardwari Lal : May I know, Sir, as to why it has been considered necessary to prepare and maintain separate budgets for the Raksha Dal and the Home Guards in spite of their merger ?

Minister : They are two separate units—Each one under the charge of a separate Head of the Department. Unit-I of Home Guards is under the Commandant-General and Unit-II (Gram Raksha Dal) is under the charge of a separate Head.

Sardar Gurnam Singh : We have been told that it is one organisation. If that is so, may I know whether there can be two separate Heads of the same organisation ?

Minister : This organisation is under the overall administrative charge of the Home Secretary. So far as the budget, establishment, expenditure, etc., are concerned, there are two separate Heads. Previously, Inspector-General, Police was incharge of Unit No. I, but now it is under the charge of General Kulwant Singh. The other unit is under the charge of a separate officer.

Mr. Speaker : As far as I remember, it was told by Government sometime ago that the Raksha Dal was a rural wing of the Home Guard.

Minister : As I have explained, Sir, it is one of the units of the Punjab Home Guards. Jt is governed by the Home Guard Rules. The Rules were duly amended.

Sardar Gurnam Singh : Is it a fact that the two units have different rules pertaining to Travelling Allowance, different uniforms and different conditions under which they are working ?

Minister : There is a difference between the two.

श्री बलरामजी दास टण्डन : क्या होम मिनिस्टर साहिब बताने की कृपा करेंगे कि जब पुलिस का टैरेट्री वाइज़ कैडर है जिसको तीन डिवीजनों में बांटा हुआ है तो क्या वजह है कि इस के बारे में टैरेटरी वाइज़ के अलावा प्रोविंशल लैवल पर भी सैपेरेट कंट्रोल क्यों है ?

Minister : It is not a question of arguments, the position is that there can be no comparison between the Police and the Home Guards.

Chaudhri Hardwari Lal : May I know the functions of General Kulwant Singh in relation to Raksha Dal ?

Home Minister : All the schemes in regard to their implementation are vetted and supervised by him.

Chaudhri Hardwari Lal : I want to know whether he has any financial powers in relation to Raksha Dal ?

Home Minister : He has, I think, powers in regard to budgeting, etc.

Chaudhri Hardwari Lal : Let him be definite about it, Sir.

Home Minister : As to what particular powers are exercised by him, a separate question may be asked.

Mr. Speaker : I treat this question as postponed. It will come up on Tuesday next.

श्री बलरामजी दास टण्डन : आन ए प्वायंट आफ आर्डर, सर । अगर वह जवाब देने के लिए तैयार हो कर आएं हैं तो आप सवाल पूछने की इजाजत दीजिए ।

श्री अध्यक्ष : मैंने सवाल पोस्टपोन कर दिया है । (I have postponed this question.)

Chaudhri Hardwari Lal : I hope the hon. Minister will come fully prepared with all the details.

Mr. Speaker : The hon. Member may send him a chit about it.

Chaudhri Hardwari Lal : It is hardly necessary. It is a very important question.

Minister : I am fully prepared in regard to this question......

Chaudhri Hardwari Lal : Let him answer the supplementaries, Sir.

Minister : I am still on my legs. The hon. Member has no right to interfere and insinuate in this way. (*Interruptions*)

Shri Jagan Nath ; On a point of order, Sir. (*Loud Noise*)

श्री अध्यक्ष : आर्डर प्लीज, आप क्यों खड़े हो रहे हैं ? अभी तक काम अच्छी तरह से चल रहा था । आप गुस्से में क्यों आ रहे हैं । The hon. Member should resume his seat (Order please. Why is the hon. Member standing? The business of the House was being conducted smoothly so far. I fail to understand why the hon. Member is losing temper now. The hon, Member should resume his seat.)

Home Minister : There is only one specific point about which am not quite clear, otherwise I am quite prepared to reply to all the suplementaries.

Voices from the Opposition : Let it be postponed, Sir.

Mr. Speaker : All right, the question is postponed.

Officers and non-Commissioned Ranks in Punjab Raksha Dal and Home Guards

***4847. Chaudhri Devi Lal** (put by Chaudhri Hardwari Lal) : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the Punjab Raksha Dal was required to be integrated with the Punjab Home Guards ;

(b) whether it is also a fact that the Raksha Dal and the Home Guards continue as separate organisations under separate Heads ;

(c) if the answer to part (b) above is in affirmative, the total number of Non-Commissioned ranks and the number of Gazetted Officers in each of the two organisations at present, separately ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes.

(b) They are two units of the Punjab Home Guards, each unit having its own Head under the overall charge of Government.

(c) Answer to part (b) is not in the affirmative, however, information as asked for is :—

	Non-Commissioned Ranks	*Gazetted Officers*
Home Guards, Unit-I ..	845 (including part-time Instructors)	34
Home Guards, Unit-II (Gram Raksha Dal) ...	1,989	

Chaudhri Hardwari Lal : Is it a fact that the Head of the Raksha Dal is responsible directly to the Government and not to any other individual ?

Minister : He is ultimately responsible to the Government.

Chaudhri Hardwari Lal : My question is whether he is directly responsible to the Government or not ?

Minister : So far as I am aware, for the time being, he is to deal also through General Kulwant Singh. But, ultimately, it is the Home Secretary, who is in overall charge.

Chaudhri Hardwari Lal : I am quite unable to make out anything out of the Minister's reply. I do not know what he means by this.

Mr. Speaker : He has explained the position as it stands today.

Dr. Baldev Parkash : We want a definite reply, Sir.

श्री अध्यक्ष : पंडित जी, अगर आप डैफिनेट हैं तो जवाब दे दें। (Pandit Ji may give a reply if he is definite about it.)

Home Minister : In order to be specific, I will have to ascertain the position.

Mr. Speaker : This question is also postponed and will come up on Tuesday next.

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ: ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਕੁਝ ਇਨਸਟਰਕਸ਼ਨਜ਼ ਭੇਜੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਗਿਆਂ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਐਕਟਿੰਗ ਨਾ ਕਰਿਆ ਕਰੇ । ਕੀ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ ... ।

Mr. Speaker ; No, no please.

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या होम मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि इन्हों ने जो वोलंटियर्ज़ के बारे में बताया है क्या इस में उन को जो पे दी जाती है वह भी शामिल है ?

गृह मंत्री : जो कुछ उन को दिया जाता है वह मैं ने बता दिया है इस के इलावा उन को कुछ नहीं दिया जाता ।

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या होम मिनिस्टर साहिब डैफिनेट जवाब देंगे कि जब वे लोग ट्रेनिंग लेते रहे तो क्या उन को कोई मंथली अलाऊंस नहीं दिया जाता रहा ?

गृह मंत्री : मैं ने अर्ज़ किया है कि जो कुछ उन को दिया जाता रहा है वह जवाब में दर्ज है, इसके इलावा उन को कुछ नहीं दिया जाता रहा ।

श्री बलराम जी दास टंडन : पार्ट सी में जो उन्हों ने बताया है कि उन को कलचरल ट्रेनिंग दी गई और एग्रीकल्चर पर भी लैक्चर दिये गए तो क्या वे बताएंगे कि कलचरल ट्रेनिंग के बारे में सरकार की क्या पालिसी थी और उन को किस किस्म की ट्रेनिंग दी जाती रही ?

गृह मन्त्री : उस ट्रेनिंग से मतलब नैशनल स्पिरिट इन्स्पायरिंग सांग्ज़ हैं ।

———

Special Camps of Gram Raksha Dal

*4678. **Shri Balramji Dass Tandon :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the amount of expenditure incurred by the Government on organising special camps of the Gram Raksha Dal in the State during the last six months and the main items of expenditure in this connection ;

(b) the total number of camps organised in the State district-wise and total number of trainees in each camp ;

(c) the nature of training imparted to the trainees in the said camps ;

(d) whether Government propose to continue the holding of such camps, if so, for how long ;

(e) whether the Union Government is also providing any assistance for holding such camps, if so, what ?

Shri Mohan Lal : (a) Rs 19,80,713 up to 31st December, 1963. The main items of expenditure are messing, Kit-cum-Pocket allowance of volunteers, Travelling Allowance of Instructors and volunteers, rent of buildings and furniture, training material and pay of staff.

(b) 51. Statement containing the requisite information is laid on the Table of the House as Annexure A.

(c) Advanced training in P.T. Drill, Field Crafts, Musketry, Cultural Training and Lecture on Agriculture.

(d) Yes, but it is not possible to say how long the camps will be allowed to continue. However, funds are being provided in the next year's Budget for these camps.

(e) No.

ANNEXURE A

Total number of Camps organised in State district-wise and total number of volunteers Camp-wise

Name of District	Station of the Camp	No. of volunteers in the 1st Camp	2nd Camp	3rd Camp	Total
Amritsar	1 Tarntaran ..	217	352	294	1,703
	2 Butary ..	212	329	299	
Gurdaspur	1 Damtal (Batala) ..	205	317	300	1,022
	2 Tibri ..	200	..	..	
Ferozepore ..	1 Moga-I ..	197	300	300	960
	2 Moga-II (Muktsar) ..	163	..	..	
Jullundur ..	1. Mandhali ..	197	313	300	810
Hoshiarpur ..	1 Chohal ..	193	331	270	794
Ludhiana ..	1 Samrala ..	195	302	293	1,595
	2 Dakha ..	192	325	288	

[Home Minister]

Name of District	Station of the Camp	No. of volunteers in the 1st Camp	2nd Camp	3rd Camp	Total
Kapurthala ..	Hamira ..	205	304	297	906
Bhatinda ..	Rampura Phul ..	210	346	292	848
Sangrur ..	Badrukhan ..	183	380	296	859
Mohindergarh	Charkhi Dadri ..	..	325	300	625
Ambala ..	Chamkaur Sahib ..	..	269	..	269
Patiala ..	Rajpura ..	..	321	299	620
Karnal ..	Nilokheri ..	197	293	295	785
Rohtak ..	Beri ..	197	336	296	829
Hissar ..	Hissar (1st at Bhiwani) ..	198	328	289	815
Gurgaon ..	Sohna ..	..	323	298	621
	Total ..				13,961

Total Number of Camps .. 51

Total Number of Volunteers imparted training .. 13,961

Chaudhri Hardwari Lal : I am sorry to interrupt, Sir. You have been pleased to postpone Question No. 4847. In this connection, I may point out that in reply to part (c) of the Question, the number of non-commissioned ranks and gazetted officers in each of the two units has been given. My suspicion is that a number of these officers are previous convicts. I hope the Honourable Home Minister will come prepared in regard to this aspect of the question as well, so that no more time of the House is wasted on this.

श्री जगन्नाथ : क्या होम मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि क्या यह फैक्ट है कि रक्षा दल को गांव के अन्दर राष्ट्र दल कहते हैं ?

Mr. Speaker : No, no please. You always put such questions. This should be avoided.

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या होम मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि उन्हों ने जो यह जवाब दिया है कि सैंटर की गवर्नमैंट होम गार्ड के लिये कोई माली इमदाद नहीं देती क्या इस का मतलब यह लिया जाए कि सैंटर की गवर्नमैंट इस को पसंद नहीं करती ?

मन्त्री : सैंटर ने हर एक स्टेट के लिये होम गार्डज़ को इमदाद देने के लिये एक छोटा मुकर्रर कर रखा है और अगर उस कोटे की हद से बाहिर जा कर कुछ काम करना होता है तो स्टेट अपने रिसोर्सिज़ में से करती है ।

श्री बलरामजी दास टंडन : उन्हों ने यह बताया है कि सैंट्रल गवर्नमैंट ग्राम रक्षा दल के लिए कोइ इमदाद नहीं देती इस का क्या कारण है ?

Mr. Speaker : The Question Hour is now over. Supplementaries on this Question will be put tomorrow.

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

Employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes in the Directorate of Employment including Subordinate Offices

1361. Sardar Ajaib Singh Sandhu: Will Home Minister be pleased to state, the number, names and dates of appointment of the employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes working at present in Class I, II, III and IV posts separately in the Directorate of Employment (including subordinate offices) together with their percentage in each category and the percentage of posts reserved for them in each category?

Shri Mohan Lal : The requisite information is as under: —

——		Percentage of posts reserved	Actually filled	REMARKS
		CLASS I		
		Percent		
No. of Scheduled Caste employees	Nil	20	Nil	There are only two Class I posts in the Department
No. of Backward Classes employees	Nil	2	Nil	
		CLASS II		
No. of Scheduled Caste employees	5	20	7.5	11 posts are lying vacant
No. of Backward Classes employees	5	2	9	

Details of Scheduled Caste Officers in Class II

Serial No.	Name	Date of appointment
1	Shri Sansar Chand	.. 19th October, 1945
2	Shri Hari Singh	.. 15th January, 1951
3	Shri K. R. Sinda	.. 15th September, 1959
4	Shri Basant Ram	.. 1st October, 1951
5	Shri H.S. Prabhakar	.. 13th December, 1963

Note—Unstarred Question No. 1360 and reply, thereto appear in Appendix to this Debate.

[Home Minister]

Serial No.	Name	Date of appointment
	Details of Backward Classes Officers in Class II	
1	Shri K. R. Kirpal	.. 26th June, 1958
2	Shri Sant Singh	.. 7th September, 1959
3	Shri H. R. Vohra	.. 6th January, 1961
4	Shri Surjit Singh Passey	.. 21st May, 1963
5	Shri Surinderjit Singh	.. 5th September, 1963
6	Shri Gurdial Singh	.. 7th February, 1962

CLASS III

		Percentage of posts reserved	Actually filled	REMARKS
		Per cent	Per cent	
No. of Scheduled Caste employees	19	20	5.8	62 posts are lying vacant of which 22 posts were sanctioned on 8th February, 1964 only. The quota for Scheduled Caste has not been filled as the Subordinate Services Selection Board did not nominate persons of this Community although the reservation was intimated to them
No. of Backward Classes employees	16	2	5	

Details of Class III (Scheduled Castes)

Serial No.	Name	Date of appointment
1	Shri B. R. Khadotra	.. 15th June, 1944
2	Shri Nighahia Singh, Offg. Assistant	.. 25th June, 1949
3	Shri Dalip Singh, Offg. Assistant	.. 18th March, 1950

Serial No.	Name	Date of appointment
4	Shri Waryam Singh, Clerk	.. 14th May, 1959
5	Shri Kirpal Singh, Clerk	.. 8th October, 1958
6	Shri Rangi Lal, Clerk	.. 23rd December, 1954
7	Shri Dalip Singh, Clerk	.. 27th March, 1954
8	Shri Khushi Ram, Clerk	.. 22nd April, 1960
9	Shri Talu Ram, Clerk	.. 3rd February, 1962
10	Shri Shamsher Singh, Clerk	.. 23rd October, 1950
11	Shri Gurdial Singh, Clerk	.. 2nd May, 1963
12	Shri Mohinder Singh, Clerk	.. 5th May, 1960
13	Shri Ujagar Ram, Clerk	.. 21st June, 1941
14	Shri Dev Raj, Clerk	.. 28th February, 1961
15	Shri Rai Singh, Clerk	.. 23rd May, 1962
16	Shri Om Parkash, Clerk	.. 31st May, 1963
17	Shri Piare Lal, Clerk	.. 15th June, 1963
18	Shri Jai Lal, Clerk	.. 24th February, 1961
19	Shri Prem Chand, Clerk	.. 13th October, 1960

Details of Class III (Backward Classes)

Serial No.	Name	Date of appointment
1	Shri Hazara Singh, S.A.	.. 15th March, 1963
2	Shri J. S. Mohal, S.A.	.. 15th March, 1959
3	Shri Tarsem Kumar, Clerk	.. 6th January, 1959
4	Shri Inder Singh, Clerk	.. 12th January, 1960
5	Shri Ajit Singh, Clerk	.. 6th May, 1958
6	Shri Sadhu Ram, Clerk	.. 20th March, 1961
7	Shri Tilok Chand, Clerk	.. 26th June, 1957
8	Shri Teja Singh, Clerk	.. 1st May, 1963
9	Shri Jai Parkash, Clerk	.. 31st July, 1959
10	Shri Gian Chand, Clerk	.. 1st May, 1963
11	Shri Mool Raj, Clerk	.. 8th November, 1962
12	Shri Narinder Singh, Clerk	.. 6th May, 1963
13	Shri Sukhdev Singh, Clerk	.. 10th May, 1963
14	Shri Surjit Singh, Clerk	.. 15th May, 1963
15	Shri Surjit Singh, Clerk	.. 2nd August, 1963
16	Shri Gurdial Singh, Clerk	.. 11th December, 1963

CLASS IV

		Percentage of posts reserved	Actually filled
		Per cent	Per cent
No. of Scheduled Caste employees ..	44	20	24.7
No. of Backward Classes employees ..	12	2	6.7

Details of Class IV (Scheduled Caste)

Serial No.	Name	Date of appointment
1	Shri Gulab Singh, Daftry ..	14th April, 1948
2	Shri Sher Singh, Daftry ..	7th November, 1960
3	Shri Ram Krishan, Peon ..	6th February, 1961
4	Shri Amar Nath, Peon ..	28th October, 1961
5	Shri Amar Singh, Peon ..	17th August, 1956
6	Shri Munshi Ram, Peon ..	1st March, 1950
7	Shri Sadhu Ram, Peon ..	15th February, 1962
8	Shri Nasib Singh, Peon ..	14th August, 1961
9	Shri Ram Dass, Peon ..	12th September, 1962
10	Shri Jit Singh, Peon ..	26th September, 1960
11	Shri Suraj Bhan, Peon ..	24th May, 1962
12	Shri Joginder Ram, Peon ..	20th July, 1963
13	Shri Joginder Paul, Peon ..	1st November, 1962
14	Shri Basant Singh, Peon ..	30th December, 1950
15	Shri Madho Ram, Peon ..	5th June, 1948
16	Shri Munshi Ram, Peon ..	16th October, 1961
17	Shri Karam Chand, Peon ..	25th December, 1950
18	Shri Sobha Ram, Peon ..	20th January, 1957
19	Shri Dorje Angrup, Peon ..	9th February, 1957
20	Shri Bakshi Chand, Peon ..	28th August, 1961
21	Shri Mehar Singh, Peon ..	20th January, 1964
22	Shri Sumeri Lal, Peon ..	20th June, 1963

Serial No.	Name	Date of appointment
23	Shri Ram Asra, Peon	.. 3rd August, 1963
24	Shri Mohan Lal, Peon	.. 4th September, 1963
25	Shri Surti Ram, Peon	.. 19th October, 1963
26	Shri Jagdish Raj, Peon	.. 3rd December, 1963
27	Shri Ram Saran, Peon	.. 14th March, 1955
28	Shri Panna Lal, Chowkidar	.. 25th July, 1953
29	Shri Kabul Ram, Chowkidar	.. 23rd December, 1959
30	Shri Bhag Singh, Chowkidar	.. 8th July, 1960
31	Shri Arjan Singh, Chowkidar	.. 1st November, 1962
32	Shri Bhagwana, Chowkidar	.. 1st October, 1951
33	Shri Dargah Singh, Chowkidar	.. 3rd December, 1957
34	Shri Bishan Chand, Peon	.. 24th August, 1963
35	Shri Chhote Singh, Chowkidar	.. 14th June, 1963
36	Shri Mohinder Singh, Chowkidar	.. 7th November, 1963
37	Shri Sudan, Chowkidar	.. 6th January, 1964
38	Shri Ram Ditta, Sweeper	.. 25th December, 1950
39	Shri Seraj, Sweeper	.. 11th September, 1955
40	Shri Mast Ram, Sweeper	.. 9th December, 1959
41	Shri Panna Lal, Sweeper	.. 2nd May, 1959
42	Shri Maghi Ram, Sweeper	.. 22nd March, 1960
43	Shri Phagwa Ram, Chowkidar-cum-Sweeper	.. 21st May, 1951
44	Shri Brij Lal, Chowkidar-cum-Sweeper	.. 16th October, 1963

Details of Class IV (Backward Classes)

Serial No.	Name	Date of appointment
1	Shri Raghbir Singh Daftry	.. 23rd November, 1959
2	Shri Malak Singh, Daftry	.. 4th June, 1959
3	Shri Som Nath, Peon	.. 16th December, 1947
4	Shri Roshan Lal, Peon	.. 4th March, 1960
5	Shri Jaishi Ram, Peon	.. 1st December, 1949
6	Shri Rajinder Singh, Peon	.. 24th September, 1962
7	Shri Hari Krishan, Peon	.. 4th June, 1942
8	Shri Anant Ram, Peon	.. 14th September, 1945
9	Shri Durga Singh, Peon	.. 7th February, 1948
10	Shri Rikhi Ram, Peon	.. 7th February, 1948
11	Gurdial Singh, Peon	.. 2nd September, 1960
12	Shri Bawa Singh, Peon	.. 9th December, 1960

Complaint against the Headmaster, Middle School, Bas, Tehsil Hansi, District Hissar

1465. Shri Amar Singh : Will the Home Minister be pleased to state whether it is a fact that Government received a complaint from four Panchayats of Bas, tehsil Hansi, district Hissar, last year regarding the Headmaster of Middle School, Basi; if so, the name of the Headmaster and the details of the action, if any, taken thereon ?

Shri Mohan Lal : Yes. The name of the Headmaster is Shri Ved Singh. The matter is being looked into.

10.00 a.m.

ADJOURNMENT MOTIONS

Mr Speaker : There are a number of Adjournment Motions notices of which have been received. This wastes the time of the House.

There is an Adjournment Motion by Sardar Gurcharan Singh. It is stated :

> "I ask for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, death of Shri Bhan Singh, Jat of village Bughi Pura, tehsil Moga, district Ferozepore, in police custody, due to heavy torture by C.I.A. Staff.

Has the hon. Home Minister to say something about it ?

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਕਸਟਡੀ ਵਿਚ ਮੌਤ ਹੋਈ ਹੈ।

ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਕੀ ਹੈ ?

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਜੱਟ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਕਸਟਡੀ ਵਿਚ ਮੌਤ ਹੋਈ ਹੈ। **(He says that one, Bhan Singh Jat died in police custody.)**

ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ : ਕਦੋਂ ਹੋਈ ਹੈ ? ਡੇਟ ਦਸੋ। ਜੇ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਤਦ ਤਾਂ ਇਹ ਐਡਜਰਨਮੈਂਟ ਮੋਸ਼ਨ ਦਾ ਸਬਜੈਕਟ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। **He must satisfy the Chair first.**

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਖਬਰ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਅਖਬਾਰੀ ਖਬਰਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਜਾਉ। ਇਹ ਦਸੋ ਕਿ ਮੌਤ ਕਦੋਂ ਹੋਈ। ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਐਗਜ਼ੈਕਟ ਡੇਟ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ? **(The hon. Member need not go after the newspaper reports. Does he know the exact date of death of the deceased?)**

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਰਸੋਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਪਰਸੋਂ ਸੀ. ਆਈ. ਏ. ਸਟਾਫ ਦੇ ਟਾਰਚਰ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਅਜ ਕਲ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ....।

Mr. Speaker : No speech please.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਪੁਠਾ ਲਟਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਉਤੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਰੱਸੀ ਟੁਟ ਗਈ........।

Note—For Unstarred Question No. 1472 and reply thereto please see Appendix to this Debate.

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ: ਜਦੋਂ ਜਨਰਲ ਐਡਮਨਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਡੀਮਾਂਡ ਡਿਸਕਸ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਵਿਚ ਕਹਿ ਲੈਣਾ। I will permit him. ਪੰਡਿਤ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਪੁਆਇੰਟ ਨੂੰ ਟਚ ਕਰ ਲੈਣਾ। (The hon. Member may refer to it while discussing General Administration demand. I will permit him. I would like the Home Minister to touch this point while replying to the debate on it).

ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ: ਅੱਛਾ ਜੀ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ: ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਪੁਠਾ ਲਟਕਾ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ .... ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ: ਮੇਰੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਟਕਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। For me it is enough if a person dies. (He could not be hanged in my "Raj". For me it is enough if a person dies.)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ: ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਬੜਾ ਸੀਰੀਅਸ ਮਾਮਲਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਇਹ ਵੀ ਇੰਪਾਰਟੈਂਟ ਨਹੀਂ ਕਿ ਬੰਦਾ ਪੁੱਠਾ ਲਟਕਾ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਜਾਏ...... ।

Mr. Speaker : The Home Minister has agreed to touch this point in his reply to the Debate on General Administration and Police etc. What else does the hon. Member want ?

Sardar Gurcharan Singh : All right, Sir.

Mr. Speaker : There is another adjournment motion given notice of by Comrade Shamsher Singh Josh regarding the decision of the Punjab Government to acquire lands and other immovable property, houses, etc, of certain villages around Chandigarh......

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼: ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਲਾਗੇ ਅੱਠ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ: ਅਨਫਾਰਚੁਨੇਟਲੀ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਲੀਗਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਐਕਵਾਇਰ ਕਰਨ ਦੀ ਪਾਵਰ ਹੈ। (Unfortunately the Government is legally empowered to acquire lands.)

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼: ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੰਪੈਨਸੇਸ਼ਨ ਰੀਜ਼ਨੇਬਲ ਰੇਟਸ ਤੇ ਦੇਣ ਦਾ ਅਜੇ ਤਕ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਔਰ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਡੀਮਾਂਡ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਵੇਂ ਸੈਕਟਰਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਲਾਟ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੈਂਕੜੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਬੇ ਘਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ: ਇਹ ਐਡਜਰਨਮੈਂਟ ਮੋਸ਼ਨ ਦਾ ਸਬਜੈਕਟ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ। I disallow it. (It cannot be the subject-matter of an adjournment motion. I disallow it.)

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼: ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਵਾਇਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀਆਂ ਲਿਮਿਟਸ ਨੂੰ ਐਕਸਟੈਂਡ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ। ਹੁਣ ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ ਸਭਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾੜ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਕ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਸਲਾ ਹੈ।

Mr. Speaker : The hon. Member can refer to this point during discussion on the Appropriation Bill.

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੀ ਐਡਜਰਨਮੈਂਟ ਮੋਸ਼ਨ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ ਦੀ ਮਾਨਸਾ ਤਹਿਸੀਲ ਔਰ ਸਬ ਤਹਿਸੀਲ ਬੁਲ ਦੇ ਲੋਕ ਆਟਾ ਵਗੈਰਾ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਖਾਨਾ ਬਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਸ਼ੂ ਮਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਇਹ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੇ ਵਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੋਲਡ ਵੇਵ ਨਾ ਆ ਜਾਵੇ, ਬਾਰਿਸ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ। What can the Government do? How does the hon. Member hold the Government responsible for a natural calamity? (Failure of rains or the cold wave is beyond the control of the Government. What can the Government do? How does the hon. Member hold the Government responsible for a natural calamity?)

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੀਲੀਫ ਦੇਵੇ। ਪਰ ਗੌਰਮਿੰਟ ਸੁੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੁੱਤੀ ਹੋਈ। ਬਹੁਤ ਰੀਲੀਫ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। I rule it out of order. (They are not sleeping over it. They are affording all types of relief. I rule it out of order.)

CALL ATTENTION NOTICES

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक : स्पीकर साहिब, हांसी ब्रांच, बुटाना ब्रांच, सिरसा ब्रांच वगैरा में पानी की सप्लाई आगे से 50 फीसदी कम हो गई है। यह एक बहुत ज़रूरी मसला है। दो महीने से नहरों में पानी बन्द रहा है। किसी मोघे को पानी नहीं मिला। जमींदारों की फसलें तबाह हो गई हैं। लोगों का अजहद नुक्सान हुआ है।

Mr. Speaker : Would the hon. Member please resume his seat. I will not allow him to make a speech.

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक : सिंचाई तथा बिजली मन्त्री को इस सम्बन्ध में ब्यान देना चाहिए कि इन तमाम नहरों के अन्दर पानी की पूरी सप्लाई शुरू की जाएगी या नहीं।

Mr. Speaker : Would the Minister for Irrigation and Power like to say something ?

सिंचाई तथा विद्युत मन्त्री : अध्यक्ष महोदय, जमना की नहरों में वही पानी चल सकता है जो दरियाए जमना में आता है क्योंकि जमना के ऊपर अभी तक कोई डैम नहीं बना है। अगर आनरेबल मेम्बर साहिब कहीं से यह साबित कर सकते हैं कि हम ने जमुना के पानी को जो कुदरत ने दिया है, खराब किया है, तो मैं इसका इलाज कर सकता हूं। लेकिन अगर कुदरती से पानी कम आए तो उसका सरकार के पास कोई इलाज नहीं है। जहां तक जमना डैम बनाने का ताल्लुक है 7 नवम्बर, 1963 को गवर्नमैंट आफ इंडिया की सलाह पर पंजाब, उत्तर प्रदेश, राजस्थान, देहली और हिमाचल प्रदेश की सरकारों से मिल कर फैसला किया कि किशाऊ डैम बनाया जावे। जब डैम बन जाएगा तब तो पानी को घटाना या बढ़ाना सरकार के बस में होगा लेकिन आज सरकार के बस की बात नहीं है।

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक : तो इसका मतलब यह है कि इस वक्त भी मिनिस्टर साहिब मानते हैं कि वहां पर वाटर सप्लाई 50 फीसदी कम है। इस से वहां के जमींदार का बहुत ज्यादा नुक्सान हुआ है। फिर कैसे वह प्रोडक्शन को डबल कर सकते हैं ? वहां पर सारी की सारी फसलों का नुक्सान हुआ है।

श्री अध्यक्ष : जब इरीगेशन की डिमांड आएगी तो उस वक्त सारी बातें कह लेना ।
(The hon. Member can say this during the course of discussion on the demand of Irrigation Department.)

Chaudhri Inder Singh Malik : I want to draw your attention to this matter.

A voice : The hon. Member should draw the attention of the Minister concerned.

Mr. Speaker : His attention has been drawn.

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक : यह मानते हैं कि पानी की सप्लाई कम हुई है । इस तरह से जो फसलों का नुकसान हुआ है उस सिलसिले में क्या रिलीफ उन लोगों को दी जा रही है ?

श्री अध्यक्ष : आप इन बातों को उस दिन रेज़ कर लेना और गवर्नमेंट अपनी तरफ से जवाब दे देगी । There is a call attention notice given by Shri Balramji Dass Tandon (The hon. Member may raise discussion on these matters when the relevant demand comes before the House and the Government would give reply thereto.

There is a call attention notice given by Shri Balramji Dass Tandon.)

श्री बलरामजी दास टंडन : स्पीकर साहिब, अमृतसर के अन्दर पिछले ग्यारह साल से म्युनिसिपल कमेटी की इलैक्शन नहीं हुई। लोकल बाडीज का ऐसा मामला है जिस पर बजट सैशन में किसी मौका परडिस्कशन नहीं हुई । यह एक बहुत बड़ा अदारा है । इसमें पंजाब गवर्नमैंट पार्टी पालिटिक्स को सामने रखकर काम करती है । अगर सिटी फादर्ज़ को रिमूव भी करना हो तो वह भी जनसंघ पार्टी के होते हैं, अगर किसी कमेटी को सस्पैंड करना हो तो वह भी वही होती है जहां पर जनसंघ पार्टी का बहुमत हो । जहां पर दूसरी पार्टियों की अक्सोरयत हो वहां पर यह सरकार इलैक्शन नहीं करवाती । जहां किसी दूसरी पार्टी का होल्ड हो वहां पर इलैक्शंन्ज़ नहीं होंगी । आखिर कारण क्या है कि वहां पर पंजाब गवर्नमैंट म्युनिसिपल कमेटी की इलैक्शन क्यों न करवाए ?

श्री अध्यक्ष : बिजनैस एडवाइज़री कमेटी की मीटिंग में यह फैसला हुआ था कि जिस दिन जनरल एडमिनिस्ट्रेशन पर बहस होने वाली है उस दिन दूसरी जनरल डिमांडज़ को भी ले लिया जाएगा । आप उस दिन इन सारी बातों को रेज़ कर लेना । (It was decided in the meeting of the Business Advisory Committee that all other demands would be taken up alongwith the demand for General Administration. The hon. Member can discuss all these matter on that day.)

श्री बलरामजी दास टण्डन : यह करना नहीं चाहते । अगर डैमोक्रेसी को चलाना है तो वहां पर भी लोगों के अपने नुमाइन्दे क्यों न हों ? तीन बार असेम्बली की इलैक्शन हो चुकी है लेकिन अभी वहा पर म्युनिसिपल कमेटी की इलैक्शन नहीं कर पाए । आखिर गवर्नमैंट को कुछ तो शर्म होनी चाहिए । इस गवर्नमैंट को शर्म ही नहीं है ।

श्री अध्यक्ष : आप को "शर्म" का लफज़ नहीं इस्तेमाल करना चाहिए । हरेक आदमी अपनी जिम्मेदारी महसूस करता है । There is another call attention motion. It stands in the name of Sardar Tarlochan Singh Riasti. (The hon. Member should not use the word 'Sharm'. Everybody feels his responsibility.)

[श्री अध्यक्ष]

There is another call attention motion. It stands in the name of Sardar Trilochan Singh Riasti.

ਸਰਦਾਰ ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਰਿਆਸਤੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਬੜਾ ਸੀਰੀਅਸ ਮਾਮਲਾ ਹੈ। ਇਕ ਦਸ ਨੰਬਰ ਦੇ ਬਦਮਾਸ਼ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਉਪਰ ਬਠਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਪਾਸ ਨਾ-ਜਾਇਜ਼ ਅਸਲਾ ਹੈ। ਅਠ ਮਹੀਨੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਪ੍ਰਾਈਮ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ, ਹੋਮ ਮਿਨਿਸ-ਟਰ ਗੌਰਮਿੰਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਨੂੰ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। 13 ਅਗਸਤ, 1963, ਨੂੰ ਮੈਂ ਜੈਤੋ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਐਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਵੀ ਲਾਜ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਕੋਈ ਐਕਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਅਜੇ ਤਕ ਅਸਲਾ ਬਰਾਮਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਅਜੇ ਤਕ ਉਸ ਦੇ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਦੋ ਸਪੋਰਟਰਜ਼ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

Mr. Speaker : Had the hon. Member brought this fact to the notice of the Home Minister ?

ਸਰਦਾਰ ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਰਿਆਸਤੀ : ਜਨਾਬ, ਅਠ ਮਹੀਨੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਮੈਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਐਫ. ਆਈ. ਆਰ ਲਾਜ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਕਾਪੀ ਪਿਛਲੇ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਥੇ ਟੇਬਲ ਤੇ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਅਜੇ ਤਕ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਅਸਲਾ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਉਸ ਦੀ ਇਨਕੁਆਇਰੀ ਜਾਂ ਇੰਟੈਰੋਗੇਸ਼ਨ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਪੰਡਿਤ ਜੀ, ਇਸ ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਕਰ ਲਓ। (I would like the Home Minister to make an enquiry about it as well.)

ਗ੍ਰਿਹ ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਹੁਣੇ ਹੁਣ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਕੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਜਦ ਤਕ ਦੇਖ ਨਾ ਲਵਾਂ ? I have just now received a copy of this motion in the House.

Chaudhri Hardwari Lal : Mr. Speaker, what can be more serious a matter than the actual threat to the life of a Legislator. Even the hon. Member had lodged the F.I.R. But no action appears to have been taken on that. If time is not allowed to raise such an important matter in the House, what else can the hon. Member do.

Mr. Speaker : The Home Minister will look into the matter.

Chaudhri Hardwari Lal Mr. Speaker, it is not a question of the Home Minister looking into this matter. We want to bring this matter to the notice of the House.

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਉਹ ਦੇਖੋ ਜੀ, ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਕਿਵੇਂ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਿਵੇਂ ਝੂਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਦਮੀ ਮਰ ਗਏ ਹਨ, ਉਹ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਝੂਲਦੇ ਪਏ ਹਨ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਕਿਸੇ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਨ ਵੀ ਮਰ ਜਾਏ ਤਾਂ ਕੋਈ ਖੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। (Nobody is pleased even at the death of his enemy.)

Chaudhri Hardwari Lal : Sir, What about the call attention motion given notice of by Sardar Trilochan Singh Riasti ?

Mr. Speaker : Shri Riasti may please see me in my Chamber. If he convinces me that in spite of the fact that the matter was brought to the notice of the Government, nothing was done, I will see what I can do in the matter.

Chaudhri Hardwari Lal Sir, he is a responsible Member and is making the statement on the floor of the House.

Mr. Speaker I say he can c me and see me in my Chamber. I do not know anything more except the call attention motion. He can convince me what he has stated.

Chaudhri Hardwari Lal Can we do it today ?

Mr. Speaker He can certainly see me today.

Chaudhri Hardwari Lal : Mr. Speaker, I may point out that he placed the F.I.R. on the floor of the House.

Mr. Speaker : I will have to check it up from the record. The hon. Member cannot expect me to keep it ready with me.

Chaudhri Hardwari Lal : Yes, Sir, we do not expect that. I think we will now have it on Monday or Tuesday.

Mr. Speaker : Again there is a call attention notice given by Chaudhri Inder Singh Malik.

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक : स्पीकर साहब, गुजारिश यह है कि. . .

Mr. Speaker : The hon. Member has given a very inflated account of these figures.

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक : स्पीकर साहब, 5,400 से लेकर 5,700 तक तमाम की तमाम बसें पैप्सू रोडवेज़ की हैं and have gone very defective.

श्री अध्यक्ष : सरदार गुलाब सिंह जी, आप इस को देख लें। (I request the Chief Parliamentary Secretary to look to it.)

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक : स्पीकर साहिब, यह बसें बिल्कुल निकम्मी यानी नाकारा हो चुकी हैं। आप चौधरी अमर सिंह और चौधरी नेत राम जी से भी पूछ सकते हैं कि जब यह आए तो सब के सब डिले हुए। इस लिए मैं कहता हूं कि यह पुरानी बसें कण्डम की जाएं और इन की जगह नई खरीदी जाएं. . . .

(*Interruptions* by *Shri* Jagan Nath.)

Mr. Speaker : Mr. Jagan Nath, you always put me into difficulty.

श्री जगन्नाथ : स्पीकर साहिब, हमें रास्ते में धक्के लगाने पड़े थे। इस लिए मैं कह रहा हूं। यह गवर्नमेंट भी धक्कों से चल रही है और इस की बसें भी धक्कों से चलती हैं।

श्री अध्यक्ष : कोई बात नहीं आप की सेहत ठीक हो जाएगी। (The hon. Member should not mind it as it would help him in keeping good health.)

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक : स्पीकर साहिब, आप को इन के साथ की बसें और कहीं नहीं मिलेंगी. . . . . .

Mr. Speaker : I say, the hon. Minister will look into the matter

---

BILL

THE PUNJAB STATE LEGISLATURE (Prevention of Disqualification) Amendment Bill, 1964.

Sardar Lakhi Singh Chaudhri (Kapurthala) : Sir, I beg to move for leave to introduce the Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification) Amendment Bill.

Mr. Speaker : Motion moved—

That leave be granted to introduce the Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification) Amendment Bill.

माल मंत्री (सरदार अजमेर सिंह) : स्पीकर साहिब, मैं ने इस बारे में इतनी अर्ज करनी है कि मैं गवर्नमेंट की तरफ से इस को आपोज़ करता हूं। (*loud noise*)

Sardar Lakhi Singh Chaudhri : Sir, I beg to withdraw my motion.

Mr. Speaker : Has the hon. Member the leave of the House to withdraw his motion ?

Voices : Yes.

Voices : No.

Mr. Speaker : Since objection has been taken to the leave being granted, I will put the motion to the vote of the House.

Mr. Speaker : Question is—

That leave be granted to introduce the Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification) Amendment Bill.

(After ascertaining the votes of the Members present by voices, Mr. Speaker gave an opinion. the opinion was challenged. Mr. Speaker after calling upon those Members who were for "Aye" and those who were for "No" respectively, to rise in their places declared that the motion was lost.)

The motion was lost

*RESOLUTION RE. ESTABLISHMENT OF SOCIALISM IN THE SOCIETY (RESUMPTION OF CONSIDERATION) (NOT CONCLD.)

श्री राम किशन (जालंधर उत्तर पूर्व) : स्पीकर साहिब, 20 फवरी को सोशलिज़म के सम्बन्ध में एक नान अफीशल प्रस्ताव पर बहस हो रही थी। मैं ने उस की ताईद करते हुए और साथ ही एक एमेंडमैंट पेश करते हुए कुछ बातें कहीं थीं। मैं ने हाउस की तवज्जुह इस बात की तरफ दिलाई थी कि पिछले 13 सालों की प्लैनिंग के बाद जब हम सारे देश के अन्दर तमाम राज्यों की सरकारों और देश की बड़ी राष्ट्रीय सरकार सारे देश के अन्दर 20 हज़ार करोड़ के करीब इनवेस्टमेंट की गई है और इस के साथ ही साथ करीबन 2100 करोड़ रुपए के एडीशनल टेक्स लगाए हैं और मैं ने अर्ज़ किया था कि इस सारी चीज़ का नतीजा क्या हुआ ? आज हमारा राज्य और हमारा देश किस जगह पर पहुंचा है अगर हम इस तरफ एक तायरानी नज़र डालें तो हमें पता चलता है कि जब से हमारी प्लैनिंग शुरू हुई है इस प्लेनिंग के डिकेड में हमारे सारे देश के अन्दर 51 फीसदी नैशनल इन्कम बढ़ी है और इस के साथ पर कैपिटा इन्कम जो है वह 19 फीसदी बढ़ी है लेकिन अगर हम इस चीज़ को ज़रा और आगे देखें तो हमें पता चलता है कि तीसरे प्लैन के चौथे साल के अन्दर क्या हालत रही है। गवर्नमैंट आफ इण्डिया के स्टेटिस्टीकल आर्गनाइज़ेशन ने इस तीसरे प्लैन के पहले दो सालों की जो रिपोर्ट शाया की है उस से पता चलता है कि सारे देश के अंदर पांच फीसदी इन्कम इन दो सालों में बढ़ी है हालांकि हमारा टारगेट पांच फीसदी फी साल बढ़ाने का था।

[Deputy Speaker in the Chair]

डिप्टी स्पीकर साहिबा, अगर इस को और विस्तार के साथ देखा जाए तो हमें पता चलता है कि पर कैपिटा इन्कम सिर्फ 5 फीसदी बढ़ी है। डिप्टी स्पीकर साहिबा, अगर हम इस सारी चीज़ को देखें तो पता चलता है कि पहले प्लैन के अन्दर एग्रीकल्चरल प्रोडक्शन

*Note For Previous discussion on this Resolution please refer to P.V.S. Debates Vol. 1 No. 3 dated the 20th February, 1964.

को बढ़ाने की तरफ सब से ज़्यादा ज़ोर दिया था लेकिन आज जब हम सारे हालात देखते हैं तो उन से पता चलता है कि इस प्लैन के अन्दर एग्रीकल्चर के लिहाज से हमारी तीन फीसदी पैदावार कम हुई है। इस वक्त हमारे सामने सिर्फ नैशनल इन्कम का ही सवाल नहीं है बल्कि अगर हम इसको और विस्तार से देखें तो पता चलता है कि पार्टीशन के बाद जब से हिन्दुस्तान आजाद हुआ है उस वक्त से सरकार ने सारे देशको ललकार दी थी कि जहां तक एग्रीकल्चरल प्रोडक्शन का सम्बन्ध है और खास तौर पर जहां तक फूड ग्रैनज़ की प्रोडक्शन का सम्बन्ध है यह सारे देश को सेल्फ सफीशेंट करना चाहती है। उस लिहाज़ से हम कहां तक पहुंचे हैं अगर हम इस सारी चीज़ को देखें तो पता चलता है कि जब से यह प्लैन शुरू हुई है 1963 तक 8.4 फीसदी पराइसिज़ में राइज़ हुआ है। मगर, डिप्टी स्पीकर साहिबा, अगर हम इस को और विस्तार के साथ देखें तो पता चलता है कि अगस्त, 1963 से लेकर 8 फरबरी 1964 तक जो हमारे सामने फिगर्ज़ हैं उन से पता चलता है कि 30 पर्सेंट पराईसिज़ राईज़ हुई हैं फूड ग्रेनज के अन्दर। जहां तक हमारी प्रचेजिंग पावर का सम्बन्ध है इन प्राइसिज़ के राईज़ होने की वजह से एक रुपए की सिर्फ 45 फीसदी पर्चेज़िग पावर रह गई है और फूडग्रेन्ज के प्वायंट आव व्यू से यह 58 फीसदी रह गई है। आखिर यह सब क्यों हुआ है? ज़ाहिर है कि या तो यह बैड प्लेनिंग की वजह से हुआ है या इस में कुछ खामियां और कमज़ोरियां होने की वजह से हुई है और इस के नतीजे के तौर पर हम अपने टारगेट पर नहीं पहुंचे हैं। अभी २ रिजर्व बैंक आफ इंडिया ने नैशनल सेम्पल सर्वे की रपोर्ट शाया की है। उस से यह पता चलता है कि जहां तक रूरल इलाके में हाउस होल्ड असैटस का सम्बन्ध है यह सारे हिन्दुस्तान में पंजाब में सब से ज्यादा है। यह भी पता चलता है कि जो पंजाब का एक रुरल इलाके का आदमी है उस पर 664 रुपया फीकस डैट है। नैशनल ऐप्लाइड रिसर्च कौंसिल जो कि प्लैनिंग कमिशन की एक कमेटी है उस की एक रिपोर्ट हाल ही में शाया हुई है। उस में से पता चलता है कि एग्रीकल्चरल प्रोडक्शन पंजाब में फी एकड़ से इन्कम 184 रुपए है जबकि दूसरे मुल्कों में 412 रुपए है। फिर कनसैंट्रेशन आफ वैल्थ जो कि हमारे पिछले 12–13 साल की प्लैनिंग के दौरान हुई है के बारे में प्लैनिंग कमीशन की एक कमेटी की रिपोर्ट आ रही है और चन्द दिनों में ही पार्लयामेंट को पेश की जायगी। मैं उस की डीटेल में नहीं जाना चाहता केवल दो बातें आप के नोटिस में लाना चाहता हूं। उस में यह बात आई है कि सारे मुल्क में 50 लाख रुपए से ऊपर के जितने मुस्तलिफ लाइसैंसिज़ इशू हुए हैं उन की गिनती 115 है और इन में से 84 लाइसैंसिज सिर्फ एक ही इन्डस्ट्रियल हाउस को इशू हुए हैं। यह हालत है कनसैंट्रेशन आफ वैल्थ की। दूसरी बात उस से यह पता चलती है कि पिछले 12 सालों में सिर्फ एक परसैंट आदमियों की इतनी आमदनी बढ़ी है जितनी कि पापुलेशन के बौटम के तबके की 23 परसैंट लोगों की (आपोज़ीशन की तरफ से शेम शेम) हमारे देश ने कहां पहुंचना है और कहां हम पहुंचे हैं। यही नहीं, जहां तक बैंकों का ताल्लुक है, स्टेट बैंक को छोड़ कर जितने भी बड़े बड़े बैंक हैं वह प्राइवेट ऐंटरप्राइज़ यानी इन्डस्ट्रियलिस्ट्स और मैनुफेक्चरर्ज के हाथ में हैं और उन्हों ने इन में 16,00 करोड़ रुपया लगा रखा है। फिर आगे इस बात में जाने से पता चलता है कि सारे हिंदुस्तान में इन की कुल ब्रांचे 5,111 हैं जिन में सिर्फ 997 रुरल इलाके में हैं। इस से पता चलता है कि इन लोगों के लिये क्रैडिट

[श्री राम किशन]

की फैसिलिटीज़ कितनी कम हैं। यह सारी बातें हमें अपने सामने रखनी हैं । अभी भुवनेश्वर में समाजवाद लाने का ऐतिहासिक प्रस्ताव पास किया गया। उस में सैंट्रल और सूबाई सरकारों को हिदायत की गई कि इस प्रकार से प्लैनिंग करें, बजट बनाएं कि जिस से कनसैंट्रेशन आफ वैल्थ जल्द से जल्द रूक सके। अवाम को ज्यादा से ज्यादा रीलीफ दिया जा सके। इसी सिलसिले में डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं आप की विसातत से चार पांच सुझाव देना चाहता हूं और मंत्रिमण्डल का इस तरफ ध्यान दिलाना चाहता हूं।

पहली बात तो है टैक्सेशन के मुताल्लिक। जैसा कि मैं ने पहले ही शुरू में कहा है कि इतनी ज्यादा टैक्सेशन के बावजूद कीमतों को हम रोक नहीं पाए हैं। नैशनल ग्रोथ उतनी नहीं हुई है जितनी कि हम चाहते थे। मैं समझता हूं कि न सिर्फ पंजाब में बल्कि सारे देश में ही जो हमारा टैक्सेशन स्ट्रक्चर है वह तबदील होना चाहिए बल्कि ओवर हाल होना चाहिए। इस बारे में सिर्फ दो मिनट में कुछ अर्ज़ करना चाहता हूं। इस वक्त सारे देश में सिर्फ एक परसैंट लोग इन्कम टैक्स की ज़द में आते हैं। अभी हाल ही में रिसर्च कौंसिल आफ दी नैशनल ऐपलाइड कौंसिल ने एक रिपोर्ट शाया की है जो कि प्लैनिंग कमीशन को गई है सारी मिनिस्ट्रीज़ को गई है। मैं इस वक्त उस की सारी डीटेल्ज़ में नहीं जाना चाहता। मगर उन्होंने फिगर्ज़ देते हुए कहा है सारे संसार में सिवाए सीलोन के वैस्टर्न, कम्युनिसट लेटिन, अमरीका के देशों, अफरीका और एशिया के सारे मुल्कों से भारत में सब से ज्यादा इन्कम टैक्स और दूसरी टैक्सेशन है। उन्होंने कहा है कि इसी वजह से यहां पर इनवैस्टमैंट में कमी रही है । मैं अर्ज़ करना चाहूंगा कि इस बारे में पंजाब और दूसरे राज्यों में क्या हालत है, कितनी इनवैस्टमैंट हुई है मगर इस समय मैं इन्वैस्टमैंट की बात नहीं करूंगा। मगर टैक्सेशन का थोड़ा ज़िक्र करूंगा। प्रापर्टी टैक्स के लिहाज से पंजाब सारे दूसरे राज्यों से सब से हायैस्ट है, सेल्ज़ टैक्स भी यहां पर सारे दूसरे राज्यों से हायैस्ट है, ऐक्साइज़ ऐंड अदर डयूटीज़ के लिहाज़ से पंजाब सारे हिन्दुस्तान में महाराष्ट्र, मद्रास और वैसट बंगाल के बाद चौथे नम्बर पर है। लैंड रैवेनयू के सम्बन्ध में आप को मालूम है कि टैक्सेशन ऐन्क्वायरी कमेटी ने जितनी इकनामिक होल्डिंग्ज़ हैं उनको रीलीफ देने के लिये कहा था। जहां तक लैंड रैवेन्यु की असैसमैंट का सम्बन्ध है वक्त आ गया है कि इस पर एक कमेटी गौर करे और लैंड रिफार्म्ज़ की तवज्जुह दे। अगर हम चाहते हैं कि रूरल लोग इन्डस्ट्रियालाइज़ेशन में हिस्सा लें, वह इन्वैस्टमैंट करें तो यह ज़रूरी है कि हम उन को इस के लिये इन्सैंटिव दें। इस के लिए सब से पहले चीज़ जो होनी चाहिए वह यह है कि पंजाब में टैक्सेशन के स्ट्रक्चर की तरफ फौरी तवज्जुह दी जानी चाहिए। अभी हाल ही में श्री कृष्णामचारी ने पार्लियामेंट में ऐलान किया था कि इस तरफ उन को कुछ न कुछ तवज्जुह देनी होगी।

दूसरी जो बात है वह यह है कि जब तक यहां पर ज्यादा से ज्यादा नैशनल इकानमिक ग्रोथ नहीं होगी तब तक हम हाउसिंग का मसला, लोगों का सटैंडर्ड आफ लिविंग ऊंचा करने का मसला, यहां पर बिजली और पानी लाने का मसला हल नहीं कर पाएंगे। डिप्टी स्पीकर साहिबा, प्लैनिंग कमिशन की टैक्नो इकनामिक सर्वे कमेटी ने जो ऐन्क्वायरी की थी उस की बिना पर अपनी रिपोर्ट में कहा है कि यहां पर 1971-72 तक 11,000 करोड़

रुपया इन्वैस्ट करना होगा। यह कैसे होगा। जहां तक सारे देश का ताल्लुक है सिर्फ 7 फीसदी इन्वैस्टमैंट हो पाई है। अन्दाजा यह था कि तीसरी प्लैन जब शुरू होगी तो हम इस को 11 परसैंट तक ले जाएंगे मगर नहीं ले जा सकें। अगर हम पोस्ट वार वर्ल्ड या उस के पहले की हिस्टरी को देखें तो हमें पता चलता है कि हमें कहां पहुंचना है।

मैं इस सम्बन्ध में तीन मुल्कों की तरफ तवज्जुह दिलाना चाहता हूं। मैं आप के जरिए मन्त्रिमंडल का ध्यान इस तरफ दिलाना चाहता हूं कि जापान, जर्मनी और योगोस्लाविया, तीन ऐसे मुल्क हैं जो वर्ल्डवार सैकिंड के बाद पिस गए थे, तबाह हो गए थे लेकिन आज इन मुल्कों की क्या हालत है। अगर आप वैस्ट जर्मनी की हालत को, डिप्टी स्पीकर साहिबा देखें तो पता चलता है कि उन्होंने अपनी स्किल से, नैशनल इकनामिक ग्रोथ की वहज से और टेक्नोलोजी की वजह से सारे मुल्क के अन्दर ट्रेड बढ़ाई है। दुनिया की ट्रेड के 9 प्रतिशत पर इनका कब्जा है। वर्ल्डवार सैकड के बाद इन की ट्रेड 15-18 प्रतिशत से बढ़ कर 20-25 प्रतिशत तक पहुंच गई है। सिर्फ यही नहीं, डिप्टी स्पीकर साहिबा, जापान की तरफ देखें, जापान ने तरक्की की है, ग्रोथ की है, यह ग्रोथ हैरतनाक है। यह वही देश है जिस को बुरी तरह से अमरीकी सरकार की तरफ से तबाह किया गया था। हाइड्रोजन बम्ब नागासाकी और हिरौशिमा पर गिराए गए और बड़े बड़े शहरों को राख कर दिया गया, इस देश पर अमरीकी इकानोमी का कब्जा था अमरीकी पालेटिक्स ने उस मुल्क की इंडस्डट्री को दबाया था लेकिन आज यह क्या हालत है कि. . . .
(घंटी)

जनाब यह तो इम्पार्टैंट बातें हैं जो मैं आप के ध्यान में लाना चाहता हूं मुझे और वक्त मिलना चाहिए। मैं अर्ज कर रहा था कि जापान ने हैरत अंगेज तरक्की अपनी एंटर प्राइजिंग स्पिरिट की वजह से की है। जितनी वहां पर इंडस्ट्री है खाह वह समाल सकेल की है खाह लार्ज स्केल इंडस्टरी है, काटेज है या विलेज इंडस्ट्री है इस सब को अगर देखें तो पता चलता है कि 98 प्रतिशत इंडस्ट्री समाल स्केल इंडस्टरी है। आदमियों से ले कर 98 आदमी तक को एम्पलायमेंट दी है सारी की सारी पापुलेशन का 56 प्रतिशत इंडस्टरी में एम्पलायड है।

यहां पर ही बस नहीं, डिप्टी स्पीकर साहिबा, जापान की नैशनल आउटपुट भी बढ़ी है। आज जापान को नैशनल इनवेस्टमेन्ट 67 प्रतिशत छोटे लोगों की तरफ से होती है। और यह जितनी भी बढ़ी है सब सैलरीड ग्रुप की तरफ से बढ़ी है, वर्किंग क्लास की वजह से बढ़ी है। मैं आप की तवज्जुह और आप के जरिये मंत्रिमंडल की तवज्जुह आज इस बात की तरफ दिलाना चाहता हूं कि वहां पर ऊपर से नीचे तक कितना फर्क है। वहां पर टेक्सटाइल के सम्बन्ध में एफीशेंसी हुई है, बढ़ोतरी हुई है, जापान का आज जो मजदूर है और टेक्सटाइल का मैनेजर है टेक्सटाइल मिल का मालिक है उन की आमदनी में कितना फर्क है। एक और 6 का, एक और 10 का फर्क है। और यही वहां की तरक्की का राज है। वहां पर ज्यादा से ज्यादा तनखाह 1,500 रुपया माहवार है, यह तनखाह मैनेजर लेता है और छोटा मुलाजम 150-200 रुपया माहवार लेता है। इस लिहाज से उस ने तरक्की की है। सैलरीड ग्रुप में एक और 10 की निसबत से ज्यादा फर्क नहीं।

[श्री राम किशन]

फिर उनकी नैशनल आउटपुट और नैशनल ग्रोथ 4.1 प्रतिशत सालाना बढ़ी है। वह अनाज बाहर के देशों से हमारी तरह नहीं मंगवाते बल्कि एक्सपोर्ट करते हैं। मैं ज्यादा वक्त नहीं लूंगा। मैं ने इस प्रस्ताव में जो अमेंडमेंट्स दी हैं उन पर एक एक मिनट के लिये अर्ज करूंगा। पहली बात पीने के पानी की आती है। मैं, डिप्टी स्पीकर साहिबा, आप के ज़रिये रूलिंग पार्टी तक यह बात पहुंचाना चाहता हूं कि तीसरी प्लान के शुरू में रूलिंग पार्टी ने यह मैनिफैस्टो जारी किया था कि तीसरी प्लान के अन्दर हम देश में हर गांव के अन्दर देश के हर कोने के अन्दर पीने के पानी की सुविधाएं देंगे। पीने के पानी का प्रबन्ध करेंगे। लेकिन आज क्या हालत है कि पंजाब राज्य के अन्दर 1,289 गांव ऐसे हैं जहां पर पीने के पानी की सप्लाई नहीं की गई है। अगर आप चाहें तो ऐसे एक, एक गांव का नाम बता सकता हूं। लेकिन मैं हाउस का वक्त ज़ाया नहीं करना चाहता।

होशयारपुर, गुड़गांव, शिमला, करनाल, रोहतक, महेन्द्रगढ़, संगरूर और फीरोजपुर के ज़िलों के 1,289 गांव हैं जिनमें पीने का पानी नहीं दिया गया है। गवर्नमेण्ट आफ इंडिया ने इस सम्बन्ध में हदायात जारी की थी कि एक सैल बनाना चाहिए जो इस बात के लिये डैटा इकट्ठा करे कि पीने के पानी की सप्लाई की कहां कहां जरूरत है ताकि उन्हें नैशनल वाटर सप्लाई स्कीम के तहत सुविधाएं दी जा सकें। उन्होंने यह भी कहा था कि गवर्नमेंट आफ इंडिया 50 प्रतिशत ग्रान्ट देगी और 38 प्रतिशत स्टेट्स की सरकारें देंगी। 5 प्रतिशत कैश गांव वाले इकट्ठा करें और 7 प्रतिशत खर्च लैंड और लेबर की शक्ल में गांव वाले देंगे। इस स्कीम के मुताबिक पंजाब सरकार ने अपनी स्कीम बनाई है। उस के मुताबिक इस बजट में 7 लाख 77 हजार रुपया पंजाब सरकार ने केवल 31 गांव के लिये रखा है। अगर 31 गांव में ही ड्रिंकिंग फैसिलिटीज़ के एक साल में दिये जाने का सम्बन्ध हो तो इस तरह 40 साल के बाद ही पंजाब राज्य के 1,289 दिहातों में पानी पीने के लिये जा सकेगा। इस सम्बन्ध में 877 गांव का डैटा इकट्ठा किया गया है। इस के बारे में मैं अर्ज करूंगा कि वर्ल्ड हैल्थ आर्गेनाइज़ेशन से सरकार मदद ले क्योंकि इस सारे काम के लिये 9 करोड़ 95 लाख रुपये की ज़रूरत है जिस को जल्दी से जल्दी पूरा करके इस काम को पूरा करने की कोशिश की जानी चाहिए।

इस के साथ ही साथ, डिप्टी स्पीकर साहिबा, राजस्थान में माथुर कमेटी बनाई गई थी जिस की रिपोर्ट आ गई है। उस को भी सरकार स्टडी करे कि पंजाब राज्य के साथ के इलाके में क्या किया जा रहा है और पंजाब राज्य की रूरल वाटर सप्लाई के साथ उस का कहां तक सम्बन्ध है। (घंटी)

जहां तक, डिप्टी स्पीकर साहिबा, डिस्पैरिटी का सम्बन्ध है क्लास IV और क्लास I और II में आज तनखाहों में 1-58 का और 1--45 का फर्क है इस को जितना जल्दी हो सके कम से कम करने की कोशिश की जानी चाहिए।

हाउसिंग के अन्दर और स्लम्ज क्लीयरेंस की स्कीमों का जहां तक सम्बन्ध है इन पर अमल चौथी और पांचवीं फाइव-इयर प्लैन में होने जा रहा है। लेकिन इस के लिए ज्यादा से ज्यादा रुपया खर्च करने की ज़रूरत है, यह अहम मसला है। वर्किंग ग्रुप्स

और स्टडी ग्रुप्स हरेक स्टेट के अन्दर इस सम्बन्ध में काम कर रहे हैं इसलिये यहां पर भी ज्यादा से ज्यादा सुविधाएं दी जानी चाहिएं। जहां तक हाऊसिंग का सम्बन्ध है ज्यादा से ज्यादा रुपया रखा जाना चाहिए ।

आप के जरिए, डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं मंत्रिमंडल से यह कहना चाहता हूं कि अर्बन लैंड का जहां तक सम्बन्ध है उस के मुताल्लिक कीमतों का चैकअप होना चाहिए। वहां पर बहुत स्पैकुलेशन्ज़ की जाती हैं। आखिर में मैं यह कहना चाहता हूं कि फाइव इयर प्लैन के अन्दर जो डाटा इकट्ठा कर के दिया है इस का जहां तक इस मुल्क की प्रोडक्शन का सम्बन्ध है हम उस के मुताल्लिक सारा डाटा इकट्ठा कर रहे हैं। इस के बाद इस की डिस्ट्रीब्यूशन के मुताल्लिक भी फिगर्ज़ नोट करें। तो हम इस नतीजा पर पहुंच सकते हैं कि चौथी पांच साला योजना के बाद पंजाब राज्य को इतना मिलेगा। जब पंजाब के रिसोरसिज़ बढ़ेंगे या पंजाब की अनएम्पलायमेंट दूर होगी तो तभी स्टेट की पालसी ऊंची हो सकेगी और इस तरह से हमें ज्यादा सुविधाएं प्राप्त हो सकेंगी। अगर हम यह कर पाये तभी हम सोशलिस्टिक पैटर्न आफ सोसाइटी के लिये कोई काम कर पायेंगे। मैं चाहता हूं कि पंजाब सरकार एक इस किस्म की स्कीम की इम्पलीमैंटेशन करे जिस का असर इस समाज के ढांचे पर पड़े। आखिर में मैं इस प्रस्ताव की हिमायत करता हुआ बैठता हूं।

उपाध्यक्षा : मैं इस हाउस के मेम्बर साहिबान से दरखास्त करती हूं कि आप बोलते वक्त हमेशा इस बात का ख्याल रखें कि कम से कम वक्त में ज्यादा से ज्यादा आप कह सकें ताकि जो वक्त दिया जाये उसी में अपनी स्पीच खत्म करें। मेरा खयाल है कि टाइम पाबन्दी की आप मेरी ज़रूर इमदाद करेंगे। (I may request the hon. Members that while speaking they should keep this thing in mind that they may be able to express maximum points in the minimum time so that they may finish their speeches in the time given to them. I hope, the hon. members will extend their co-operation to me by adhering to the time limit.)

पंडित मोहन लाल दत्त : (अंब) : उपाध्यक्षा महोदया, मुझे इस बात की खुशी है कि आज हुकमरान पार्टी को इस बात का दिल से अहसास हो गया है कि इस देश में समाजवाद के बगैर और कोई निज़ाम कायम रखना असम्भव हो गया है। मगर यह बात मैं निवेदन करना चाहता हूं कि यह बात महज़ प्रस्तावों से या लैक्चरों से पूरी होने वाली नहीं है। समाजवाद को लाने के लिये हमें ठोस कदम उठाने होंगे। भुवनेश्वर के कांग्रेस के इजलास के बाद लोगों को यह यकीन आ गया कि अब जो बजट इजलास आयेगा इस में बड़े बड़े प्रोग्राम समाजवाद के हमारे सामने आयेंगे। मगर मुझे यहां आकर बड़ी मायूसी हुई यह देख कर कि जो बजट इस सरकार ने पेश किया और जो भी तजवीजें हमारे सामने रखी गईं वह सारी की सारी ऐसी थीं जिन में समाजवाद का एक अंश भी नहीं था। समाजवाद एक ऐसी तसवीर है जिस की इंटरप्रटेशन कुछ और ही है। इस के चंद एक बुनियादी असूलों पर मैं अपने विचार रखूंगा। सोशलिज़म एक मगरबी तहज़ीब का लफज़ है, यह अंग्रेजी

[पंडित मोहन लाल दत्त]

तालीम का असर है जो हमारे मुल्क में अपनाया गया, वैसे यह मग़रबी ज़बान है। हम चाहते हैं कि बग़ैर किसी ज़ात-पात के भेद-भाव की बिना पर हमारी पैदावार जो है, हमारी दौलत जो है वह सारी की सारी छोटे बड़े सब में यक्सां तक्सीम हो जानी चाहिये। अगर हम ऐसा करना चाहते हैं तो इस के लिये हमें इन तीन बुनियादी सिद्धांतों को सामने रखना होगा। यह बुनियादी सिद्धांत हैं लिबर्टी, फ्रैटर्निट और इक्वैलिटी। यह इंकलाबी नज़रिया है, एक नैतिक विचार हैं जो हमारे समाजवाद के नक्शे के लिये निहायत ही जरूरी है। अगर हम इन बुनियादों को किसी ढंग से पक्का करने में कामयाब हो जाते हैं तो यकीनी बात है कि जो समाजवाद का ढांचा हम बनाने जा रहे हैं इस में भी जरूर कामयाब होंगे।

आज इस समाजवाद के लिये हम ने इनसान में उन चीज़ों का विकास करना है जिस से इखलाक ऊंचा हो। मगर मैं इस सरकार से यह बात पूछना चाहता हूं कि आया हम इखलाक बढ़ाने वाली चीज़ों के विकास की तरफ जा रहे हैं या और किसी चीज़ की तरफ। क्या यह सरकार इस बात की जुर्रत नहीं कर सकती कि यह कहे कि हम प्रोहिबशन पर पाबन्द रहेंगे और शराब पीना बन्द कर देंगे। आज सरकार धड़ा धड़ शराब सस्ती करके फरोखत करने में दिलचस्पी दिखा रही है और दिन ब दिन इस बात को ज्यादा से ज्यादा बढ़ावा दिया जा रहा है। इस में छोटे बड़े का इमत्याज करते हुए लोगों में डिस्पैरिटी इनइक्वैलिटी और मैं क्या क्या कहूं द्वैत भावनाओं के इलावा जो भी बातें यह करते हैं वह इस तरह की बातें हैं जो नकद नहीं होती बल्कि उधार ही उधार की बातें होती हैं। मुझे तो इस के लिये एक शेअर याद आ गया है किसी शायर ने यह बात बड़ी खूब कही कि :—

यह इलम यह हिकमत यह तदबुर यह हकूमत
पीते हैं लहू देते हैं तालीम

यहां पर बातें तो मसावात की इक्वैलिटी की, और लिबर्टी की होती हैं मगर अमल में कोई भी एक बात नज़र नहीं आती। मंत्री साहिबान खुद ही देखें कि आज के समाजवाद में उन का कितना हाथ है। और की तो आप बात छोड़ें आया मासिज़ का ग़लबा पड़ता जा रहा है या इस पर सरमायेदार ही काबज़ होते चले जा रहे हैं। मैं क्या कहूं कि यह इतनी मल्टी पर्पज़ सोसायटी होती जा रही है कि जिस का कुछ कहा नहीं जा सकता अगर यही हालत रही तो हम इस सोसायटी से आखिर उम्मीद क्या रख सकते हैं। मैं तो हालात की बिना पर कहूंगा कि एक इनकलाब आने को तैयार है और अगर मौजूदा नज़ाम में कोई रपिड चेंज नहीं आती तो समझ लो कि एक खूनी इनकलाब आगे को बढ़ता चला आ रहा है। यह एक ऐसी सम्भावना है जिस से यह हकूमत किसी हालत में बच नहीं सकती। इस लिये मैं मंत्री साहिबान की सेवा में अर्ज़ करूंगा कि आप इस कौम के ना खुदा हैं और जिस उद्देश्य के लिये हमारे नेता महातमा गांधी जी आगे बढ़े थे, आज जिन की कदे आदम तसवीर यहां पर भी लटकाये हुए हैं आप इन की शिक्षाओं की तरफ ध्यान दे कि

वह क्या कहते हैं। वह कहते हैं कि मैं किसी इज़्म में जाना नहीं चाहता । बुनियादी चीज़ें जो जो समाजवाद की जो शुरू होंगी वह ऐसे होंगी कि सोशलिज़्म जो आयेगा:—

'Socialism begins with the first convert.'

मैं मुअज़िज़ मंत्री साहिबान से कहूंगा कि वह महात्मा गांधी का नाम लेकर यहां पर राज्य करते हैं और कहते हैं कि socialism begins with the first convert. हम तो खुद कहते हैं कि जो समाजवाद आप लाना चाहते हैं वह ज़रूर लायें। मगर हो क्या रहा है कि आप तो चंडीगढ़ की स्वर्ग भूमि में पड़े हुए हैं। अगर कुछ देखना हो तो देहातों में जाकर देखें लोगों की हालत क्या है। लोगों के मकानों पर छतों की जगह छप्पर तक डले हुए हैं। अगर वह पंचायतों से जगह लेते हैं मकानों के लिये तो उन के पास इस के लिये पैसा नहीं है। एक वह हैं जो यहां पानी की तरह पैसा बहाते हैं और ऐश करते हैं। मगर बेचारे ग़रीबों को अपना मयारे जिंदगी ऊंचा करने के लिये पैसा तक नहीं है। मुझे इस समय एक शेयर याद आया है वह यह है कि :—

हम को तो मयस्सर नहीं मिट्टी का दिया भी
घर पीर का बिजली के चरागों से है रोशन ।

अगर आप लोगों की सही तसवीर लेना चाहते हैं तो मैं कहूंगा कि आप कारों में चलने की बजाये पद यात्रा करके पहले लोगों से सम्पर्क प्राप्त करें तभी आप को सही हालात का पता लग सकता है। जब एक बार कुछ सोशलिस्ट्स महात्मा गांधी के पास आए तो उन्होंने कहा कि आप सोशलिज़्म की बात क्यों नहीं करते तो महात्मा जी ने जवाब दिया कि मैं यही तो कहता हूं और करता हूं कि अपने हाथ से किया जाए। और मैं तो वह जीवन व्यतीत कर रहा हूं जो आप चाहते हैं। उन्होंने कहा था—

"Now tell me how many of you have servants in your homes ? They said a servant in each home. And you call yourselves socialists while you make others slave for you, I cannot understand.............."

लेकिन अगर आप गांधी जी की बात मानते हैं तो क्या इस बात की जुर्रत कर सकते हैं कि अपने जीवन को वैसा ढालें और कोई ऐसा कांक्रीट लैजिस्लेशन लाएं जो भूमि के सम्बन्ध में हो जिनके बारे में गांधी जी बहुत सोचा करते थे।

अब मैं एक फारैनर जिसने यहां आकर इंडिया में लैंड प्राब्लम को स्टडी किया है उसने जो कुछ लिखा है उस में से आपके सामने कोट करता हूं।

> "If you will pardon an obvious simplification, one may say that the same sort of thing has been happening in one form or another all over India: in essence the bigger people have held on to a lot of land, and they are getting others to cultivate it for them. In many States, in fact, tenancy continues to be in open, blatant and flagrant (Punjab, Andhra, Madras, Mysore, etc.) terms of their announced aims, the land reforms of India since 1947 have, by and large, failed........."

यह एक अमेरिकन की राय है और अगर आप इंट्रैस्टिड हों तो ऐच. डी. मालवीय की "लैंड रिफार्म आफ इंडिया" देखें। अब मैं कुछ आंकड़े ज़मीन के सम्बन्ध में बताना चाहता हूं। यह 10वीं सर्वे रिपोर्ट है जिसमें लिखा है कि यहां के 1/8 परिवारों के पास 10 एकड़

[पंडित मोहन लाल दत्त]

से ज्यादा ज़मीन नहीं है। कुछ मिला कर इनके पास दो बटे तीन हिस्सा ज़मीन है। और कुछ ऐसे परिवार हैं देहात के कि जिनके पास या तो ज़मीन है ही नहीं या है तो एक एकड़ से कम है। एक ओर तो यह हालत है और दूसरी यह कि चन्द परिवार हज़ारों एकड़ ज़मीनों के मालिक हैं और कांग्रेस का राज है। यह दम भरते हैं कि हम ग़रीबों को तरक्की देने के लिये बहुत कुछ कर रहे हैं लेकिन ग़रीबों की तो तरक्की होती नहीं इन बड़े बड़ों की तरक्की दिन ब दिन होती चली जाती है, और बिगड़ता कुछ नहीं। और छोटे छोटे ज़मीन वालों के लिए इन्होंने ऐसे कानून बना दिए कि वे लड़ लड़ कर मरे जा रहे हैं। मुझे सन्देह है कि इस पार्लियामेंट्री डैमोक्रेसी में जहां पर वोटें लेकर सत्तारूढ़ रहना ही उद्देश्य है, समाजवाद जैसी अच्छी चीज़ हो नहीं सकती। वैसे दुनिया का इतिहास बतलाता है कि डैमोक्रेसी के द्वारा कोई समाजवाद नहीं आया। अब मैं एक विचार तामस पैन का रखना चाहता हूं—

> "It is a market place where every man has his price and where corruption is a common traffic at the expense of deluded people............."

यह पढ़ कर और पंजाब का नक्शा देख कर मुझे बड़ा अफसोस होता है। और यह विश्वास होता है कि यह तुम्हारी डैमोक्रेसी अधिक देर चलने वाली नहीं है। वह महापुरुष जिनकी तस्वीर आपने यहां लटकाई हुई है उन का कहना था कि पोलीटीकल और इकनामिक पावर की डिसैंट्रेलाइज़ेशन करो और सत्ता का विकेन्द्रीयकरण करो। लेकिन आप उनके कहने पर तो चलने की बात करते नहीं, और न ही कोई काम अमली तौर पर आप करते हैं जैसा कि पंचायती राज्य से जाहिर है। अगर ग़ौर किया जाए तो उसमें बड़े भारी नुकायस हैं। वह लोग सैंट्रलाइज्ड हकूमत जो चंडीगढ़ में बैठी है, उसके एजेंट जैसे बन के रह गए हैं।

यहां एक बात और बड़े ज़ोर से कही जाती है कि हम लोगों का मियारे ज़िन्दगी ऊंचा करेंगे। मैं पूछता हूं कि इस के लिये पैसा कहां से लाओगे? आपने यहां पर फिज़ूल के खर्च खड़े किये हुए हैं। जैसे लैजिस्लेटिव काउंसिल है, हिन्दी और पंजाबी रीजनल कमेटीज़ हैं, और भी बेशुमार कमेटियां आपने बनाई हुई हैं। बड़ा बेशुमार रुपया ग़रीब लोगों का इन्हीं के मेन्टेन करने में खर्च हो जाता है। और फिर यह सरकार है ही इतनी दिवालिया कि इस से कैसे उम्मीद की जा सकती है कि यह मियारे ज़िन्दगी ऊंचा करेगी। यह कहते हैं कि हम 11 करोड़ रुपया बारो करेंगे। ठीक है कि यह बारो कर लेंगे लेकिन इसका बोझ तो ग़रीबों के ऊपर ही पड़ेगा। यह जो पैसे की समस्या है, इसका यह इलाज नहीं कि ज़रूरत पड़े तो बारो कर लिया जाए बल्कि एक इलाज जो इफैक्टिव और फायदेमन्द इलाज है वह यह है कि अपने खर्च घटाओ। और कुछ तपस्या करो। और जो कारखानेदारों के साथ याराना है और जो उनके साथ अनहोली एलाइंसिज़ हैं उन को तोड़ो। यह सरकार मिल मालिकों से पैसे लेती है, उस के एवज़ में उन को रियायतें देती है। मैं एक मिसाल देना चाहता हूं कि मेरे इलाके में बग्गड़ घास होती है। वह जिस एरिया में होती है उस को जमनानगर के एक बड़े कैपिटलिस्ट थापर को दिया हुआ है और

किस लिए ? सिर्फ दोस्ती पालने के लिये । आप के बयानों की वजह से लाखों रुपए का नुकसान हो रहा है। इस सदन में बहुत सी बातें आती रही हैं कि किस तरह बड़े बड़े मिल मालकों को नाजायज रियायतें दे कर गरीबों के खजाने को लुटाया जा रहा है। आप जरा अपने दिल को टटोलें कि आया हम समाजवाद की राह पर जा रहे हैं। इस तरीके से समाजवाद कैसे आएगा । इस लिए आप सब उन बुरी बातों को छोड़ो बस मैं इतना कह कर आप का शुक्रिया अदा करता हूं ।

11 A.M.

ਸਰਦਾਰ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦਰਦ (ਖੰਨਾ ਐਸ. ਸੀ.): ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਜਿਹੜਾ ਯਸ਼ ਪਾਲ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੇ ਬਾਰੇ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਰਖਿਆ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਜਦੋਂ ਦੀ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਵਜੂਦ ਦੇ ਵਿਚ ਆਈ ਇਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਸਵਾਲ ਸਨ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਤੇ ਸਭ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦਾ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹਕ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਦੂਸਰਾ ਸਵਾਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਔਰ ਇਨਸਾਨ ਬਰਾਬਰ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਤੇ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦੋ ਧੜਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਗਈ ਔਰ ਇਕ ਧੜੇ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪੈਦਾਵਾਰ ਤੇ ਸਭ ਦਾ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹਕ ਹੈ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜਾਈ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਹਲ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ ਤੇ ਗਰੀਬ ਮਾਰ ਖਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਆਗੂ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਗਏ। ਫੇਰ ਮੁਗਲਾਂ ਦਾ ਦੌਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਰੋਜ਼ਾ ਤਾਜ ਮਹਿਲ ਵਰਗੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਔਰ ਗ਼ਰੀਬ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ ਕਿ "ਕਿਸੀ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਨੇ ਲੇ ਕੇ ਦੌਲਤ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਹਮ ਗਰੀਬੋਂ ਕੀ ਮੁਹੱਬਤ ਕਾ ਉੜਾਇਆ ਹੈ ਮਜ਼ਾਕ"। ਤਕੜੇ ਆਦਮੀ ਜਿਹੜੇ ਸਨ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹਥ ਵਿਚ ਤਾਕਤ ਰਖਦੇ ਰਹੇ ਔਰ ਗਰੀਬ ਵਿਚਾਰੇ ਦਾ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਜਦੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦਾ ਰਾਜ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਰਾਜਿਆਂ ਅਤੇ ਮਹ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਤਾਕਤ ਦਿੱਤੀ ਔਰ ਉਹ ਵੀ ਮੁਗਲਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਹੀ ਚੱਲੇ। ਨਿਜ਼ਾਮ ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਜੈਸੇ ਅਰਬਾਂ ਰੁਪਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਖੇਡਣ ਵਾਲੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਗਲ੍ਹ ਘੁਟਦੇ ਰਹੇ। ਉਦੋਂ ਵੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਅਮੀਰ ਲੋਕ ਚੂਰਨ ਖਾ ਖਾ ਕੇ ਭੁਖ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੇ ਸਨ ਔਰ ਗਰੀਬ ਵਿਚਾਰੇ ਗਮ ਖਾਕੇ ਭੁਖ ਦੇ ਨਾਲ ਲੜ ਕੇ ਮਰਦੇ ਸਨ। ਅਜ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਹਰਗਿਜ਼ ਇਹ ਗਲ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਹਥ ਨਾ ਹਿਲਾਏ ਉਹ ਲਖਾਂ ਰੁਪਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਖੇਡਦਾ ਰਹੇ ਔਰ ਜਿਹੜਾ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਸ਼ਾਮ ਤਕ ਜਾਨ ਮਾਰਕੇ ਕੰਮ ਕਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਤਕ ਵੀ ਨਸੀਬ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਜਿਹੜੇ ਜਿਹੜੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਆਇਆ ਉਥੇ ਇਹ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਚਰਚ ਇਕਠੇ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਿਤ ਕਰਦੇ ਰਹ ਹਨ। ਅਜ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜਨ ਸੰਗ, ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਸਵਤੰਤਰ ਪਾਰਟੀ ਤਿੰਨੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਪਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਪਾਰਟੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਤਾਂ ਅਲਗ ਅਲਗ ਹਨ ਮਗਰ ਅੰਦਰੋਂ ਇਹ ਇਕੋ ਹੀ ਚੀਜ਼ ਹਨ। (ਸ਼ੋਰ)। ਮੇਰਾ ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦੀ ਆਪਸ ਦੇ ਵਿਚ ਲੜਾਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਗਰ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕ ਹਾਈ ਪਾਵਰ ਲਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਮੁਕੱਰਰ

[ਸਰਦਾਰ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦਰਦ]

ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਸਟਡੀ ਕਰੇ ਕਿ ਕਿਹੜੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੇ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਔਰ ਜਿਹੜੀ ਇਹ ਕਮੇਟੀ ਰਿਕਮੈਂਡੇਸ਼ਨਾਂ ਕਰੇ ਉਹ ਮੰਨ ਲੈਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਸਾਡੀ ਐਡਮਨਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਬੜੀ ਹੈਵੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਰੇ ਉਸੇ ਪਾਸੇ ਵਲ ਹੀ ਲਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਂ ਕਢ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਲ ਬਹੁਤਾ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਜਲਦੀ ਆ ਸਕੇ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਅਸੀਂ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਨੂੰ ਨੈਸ਼ਨੇਲਾਈਜ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੋ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਬਚਤ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਜੇਕਰ ਸਾਰੀ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਨੂੰ ਨੈਸ਼ਨੇਲਾਈਜ਼ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਈ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਮਦਨ ਹੋਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਔਰ ਗਰੀਬਾਂ ਤੋਂ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਬੋਝ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਬੈਂਕਾਂ ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਅਰਬਾਂ ਰੁਪਏ ਦਾ ਆਮਦਨ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਇਹ ਕਦਮ ਚੁਕੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਵਲ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਆ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਤਨੀਆਂ ਸਰਪਲਸ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧੇਗੀ ਔਰ ਅਸੀਂ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਲਿਆਉਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਵਾਂਗੇ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਜਿਹੜੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੀ ਚੀਜ਼ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਉਹ ਸਾਡਾ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦਾ ਡੀਫੈਕਟਿਵ ਸਿਸਟਮ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਬੱਚੇ ਟਾਕਰਾ ਨਹੀਂ ਖਾ ਸਕਦੇ। ਜਦੋਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੇ ਬੱਚੇ ਸਾਰੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚ ਪਲੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਸਕਦੇ। ਇਹ ਇਕ ਮੰਨੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਹੋਵੇਗਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕਨਾਮਿਕ ਪਾਵਰ ਚਲੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਔਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਇਹ ਦੋ ਤਾਕਤਾਂ ਚਲੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਤਾਕਤ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਚਲੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਕ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦੇ ਢੰਗ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਉਦੋਂ ਤਕ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦਾ ਆਉਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਡਿਸਪੈਰੀਟੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦਾ ਦੌਰ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੇ ਰਸਤੇ ਦੇ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਰਸਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਿਨੋਭਾ ਭਾਵੇ ਵਾਲਾ ਤਰੀਕਾ ਅਖਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਔਰ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੋਲ ਵਾਧੂ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਗਵਾਂਢੀ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵੇ ਜਿਸ ਦੇ ਕੋਲ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਔਰ ਜਿਹੜਾ ਤੀਸਰਾ ਰਸਤਾ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਗਰ ਪੁਰਅਮਨ ਰੈਵੋਲਿਊਸ਼ਨ ਦੇ ਵਿਚ ਰੋੜਾ ਅਟਕਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਏਥੇ ਵੀ ਦੂਸਰੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਇਨਕਲਾਬ ਆਵੇਗਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਰੀਐਕਸ਼ਨਰੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੋਚ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਅਮਨ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਹੜਾ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾ ਕਰਨ। ਬਸ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ

ਸਾਹਿਬਾ ਮੈਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਨਾ ਲੈਂਦਾ ਹੋਇਆ ਇਤਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਆਪਣਾ ਧਨਵਾਦ ਕਰਨਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀ ਮੈਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਵਕਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

चौधरी नेत राम (हिसार सदर) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, आज जो सदन में समाजवाद के प्रस्ताव पर बहस चल रही है उस पर बोलने के लिये आपने जो मुझे मौका दिया है उसके लिये मैं आप का शुक्रिया अदा करता हूं और इसी खुशी में मैं चाहूंगा कि स्त्री समाज की तरक्की हो, आप डिप्टी स्पीकर से स्पीकर बनें और इस हाउस का लीडर भी एक स्त्री हो.......

उपाध्यक्षा : आप स्पीकर और डिप्टी स्पीकर की बात न करें, समाजवाद पर ही अपने विचार रखें। (The hon. Member may please leave this topic of Speaker or Deputy Speaker. He may please confine his remarks to socialism.)

चौदरी नेत राम : तो, डिप्टी स्पीकर साहिबा, मुझे खुशी है कि आज इस सदन में समाजवाद पर बहस चल रही है कि इस प्रान्त में समाजवाद लाया जाए लेकिन मुझे बड़े दुख से यह कहना पड़ता है कि यह जो समाजवाद का नाम इनकी तरफ से लिया जा रहा है यह महिज़ ढोंग है और समाजवाद के नाम को बदनाम करने की साज़िश है । जिस तरह से कुआप्रेटिव सिस्टम को इस कांग्रेस सरकार ने बदनाम किया बोगस सुसाइटियां बना कर और उन को अपने मतलब के लिये, फायदा के लिये गल्त ढंग से इस्तेमाल करके फेल कर दिया जिस की बजह से आज जनता कुआप्रेटिव के नाम से दूर भागती है उसी तरह यह समाजवाद के नाम को जनता में बदनाम करके उनको समाजवाद से दूर भगाना चाहते हैं कि जिस से इन धनपतियों की लूटखसूट चलती रहे। हमारे देश के प्रधान मन्त्री ने बार 2 इस बात को इन कांग्रेसियों से कहा कि आप कुआप्रेटिव बेसिज़ से खेती चला दो, व्यापार चला दो और देश की तरक्की कर दो लेकिन इन्होंने जब देखा कि ऐसा करने से इनकी लूट खसूट बन्द हो जाएगी तो इन्होंने कुआप्रेटिव को बदनाम कर दिया । इस लिये मेरा यह शक ठीक है कि यह सरकार अब समाजवाद को बदनाम करने के लिये आगे बढ़ी है क्योंकि समाजवाद आने से अमीर गरीब का भेद भाव मिट जाता है इस लिये यह लोग जो धन कमाने की इच्छा रखते हैं जो हज़ार से लाख, लाख से करोड़ और अब करोड़ों से अरबपति बनते जा रहे हैं इनको शंका उत्पन्न हुआ कि अगर समाजवाद आ गया तो इनकी लूट खसूट खतम हो जाएगी । इस लिये इन लोगों ने अब यह साज़िश रची है कि समाजवाद को बदनाम करो ताकि लोग इस से नफरत करना शुरू कर दें और यह धन इकट्ठा करने में लगे रहें। भुवनेश्वर में इन कांग्रेसी धनपतियों ने समाजवाद का प्रस्ताव पास किया लेकिन मुझे यह नज़र आता है कि इन्होंने हवाई जहाज़ों में बैठ कर, स्प्रिंगदार गद्दों पर बैठ कर, नौजवान लड़कियों के डांस देख कर और काफी के प्यालों की चुसकियां लेते हुए इस समाजवाद के प्रस्ताव पर दस्तखत कर दिये हैं कि दस्तखत कर देने से समाजवाद आ जाएगा और उसी की रौशनी में इन सरकारी बंच्चों के एक मैम्बर साहिब यह प्रस्ताव

[चौधरी नेत राम]

ले आए कि हम इस तरह समाजवाद ला रहे हैं। मुझे समझ नहीं आती कि इनका समाजवाद कौनसी नसल का आ रहा है जब कि यहां पर एक तरफ तो हज़ारों रुपये लेने वाले हैं और दूसरी तरफ ऐसे भारी तादाद में लोग हैं जिन को पेट भर भोजन के लिये भी तनखाह नहीं मिलती। क्या इसी तरह का इनका समाजवाद आ रहा है ? एक गरीब चौकीदार को 20 रुपये महीना देते हैं जो उसे 10 आने रोज़ पड़ते हैं और उस के घर पर पांच खाने वाले हों तो दो आना फी कस औसत आमदनी उन की बैठती है। इसी तरह गरीब किसानों को देखें। किसान सारा साल तक फसल के लिये सर्दी, गरमी, बरसात में काम करता और, सांपों के सिरों पर चलता हुआ फसल को पानी देता है उस के बाद कभी गड़े पड़ते हैं कभी यह नहर बन्द कर देते हैं, कभी कोरा पड़ता है और ठंडी हवाएं चल कर उस की फसल मारी जाती है लेकिन यह सरकार उस की सहायता करने की बजाए उस पर भारी टैक्सों का बोझ डालती है और उसे मंहगाई की तरफ धकेल कर मजबूर करती है कि वह कमज़ोर हो जाए ताकि उसे इस कांग्रेस सरकार के जुलमों की तरफ ध्यान देने का वक्त ही न मिले और रोटी का मुहताज हो कर इनको ही वोट देता रहे। जैसे अब इन्होंने पट्टी में धांदली मचाई है और वहां पर....

उपाध्यक्षा : पट्टी की बात न करो ; सोशलिज़म की बात करो। (Please do not refer to Patti but say something about socialism.)

चौधरी नेत राम : आदरणीय डिप्टी स्पीकर साहिबा, आप को याद होगा कि कल मुख्य मन्त्री साहिब ने धमकियां भी दी थीं जैसे कि कंस धमकियां दिया करता था कि जो मेरे रास्ते में आएगा उसे कुचल दूंगा लेकिन आखिर जीत श्री कृष्ण की हुई थी और कंस को मार दिया गया। इसी तरह हृण्यकश्यप धमकियां देता था लेकिन फिर भी प्रहलाद की ही जीत हुई थी और होलिका आग में जल कर भस्म हो गई थी। हमें वह क्या धमकियां देते हैं उनका हाल भी ऐसा ही होगा। तो मैं आप के द्वारा अर्ज करता हूं कि अगर इन्होंने समाजवाद लाना है तो तीन बातों की तरफ ध्यान दें यानी आर्थिक, राजनीतिक और समाजवाद। अब आप देखें कि समाज आज इतना भ्रष्ट हो चुका है कि जिस के पास पैसे हों वह अगर मन्दिर में जाएगा तो पुजारी खड़ा हो कर उस से बात करेगा लेकिन अगर गरीब और सच्चा आदमी जाएगा तो उसे कोई नहीं पूछता कि कहां से आया है और कहां जाएगा। इसी तरह गांव में पंचायतों में होता है। अगर एक अमीर आदमी पंचायत में शराब पी कर बकवास भी करता है तो भी कहते हैं कि बड़ा आदमी है इस की बात सुनो लेकिन अगर एक सच्चा और गरीब आदमी पंचायत में बात करता है तो कहते हैं जाने दो, बकता है। इस तरह से हमारा आज समाज भ्रष्ट हो चुका है। इसी तरह से राजनीति भ्रष्ट हो गई है और यहां तक भ्रष्ट हो गई है कि वह भी वक्त था जब पैप्सू में राड़ेवाला साहिब की मिनिस्टरी में दो कांग्रसी टूट कर चले गए थे तो प्रधान मन्त्री साहिब ने कहा था कि यह पुलिटीकल कुरपशन हुई है और इस तरह देश को पीछे लाया जा रहा है लेकिन कल यहां सदन में मुख्य मन्त्री जी ने बड़े फख्र के साथ कहा कि मैं काफी मेम्बर उधर से

इधर ले आया हूं और अगर चाहूंगा तो औरों को भी ले आऊंगा । इस से मतलब साफ है कि मुख्य मन्त्री कुरप्ट है और प्रधान मन्त्री के ऐसा करने के बावजूद भी कुरप्शन फैलाता है और पुलीटीकल कुरपशन फैला रहा है ।

उपाध्यक्षा : मैं ने आपको ज्यादा वक्त देने का इरादा किया था कि आप आज सोशलिज़म के बारे में अपनी पार्टी के विचार रखेंगे लेकिन आप इधर उधर जा रहे हैं ? यह ठीक नहीं है। (I had decided to give the hon. Member more time as I thought that he would explain the point of view of his party about Socialism. But he is going wide of the mark. This is not proper.)

चौधरी नेत राम : मैं अपनी पार्टी की पालेसी ही बताऊंगा । मैं तो अर्ज यह कर रहा था कि आज हमारा समाज और राजनीति इतने भ्रष्ट हो गए हैं कि जिसका ठिकाना नहीं । आज राज-काज के अन्दर अंग्रेज़ी पढ़े हुए चन्द लोग कुर्सियों पर विराजमान हैं और हिन्दी गुरमुखी और साधारण जनता की जो बोली है उसके जानने वालों को इस राज-काज से बाहर रखा हुआ है ? यह चन्द लोग जो अंग्रेज़ी भाषा जानते हैं वही आम जनता पर अंग्रेज़ी भाषा में गिटमिट करके राज कर रहे हैं और उनको राजनीति से बाहर रखा हुआ है । किसी ज़माने में जब यहां पर हिन्दू आर्यों का राज था तो वह संस्कृत भाषा में राज-काज चलाया करते थे जिसको साधारण जनता जानती नहीं थी और इस तरह जनता को कानून कायदे और राज-काज से बाहर रखा जाता था इसी तरह जब मुगलों का राज आया तो उन्हों ने भी साधारण जनता की भाषा को छोड़ कर उर्दू और फारसी में हकूमत का काम काज चलाया और जनता को इस से बाहर रखा । फिर जब अंग्रेज़ देश में आए तो उन्हों ने भी जनता की भाषा को छोड़ कर सारा काम काज अंग्रेज़ी भाषा में चलाना शुरु कर दिया और इस भाषा को जो चन्द आदमी अपना सके वही चन्द खानदान अब भी जनता को उनकी भाषा में काम न करके राज काज से बाहर रख रहे हैं और खुद ही यह राज कर रहे हैं और लूट खसूट कर रहे हैं । यह वही खानदान हैं जो ज़ालमों के साथ मिल कर जनता पर जुलम करते रहे हैं और आज भी जनता की भाषा में काम न करके अपने हाथ में ही सब कुछ रखना चाहते हैं और जनता को राजनीति से बाहर रखे हुए हैं । जो लोग यहां के रहने वाले हैं और गाड़ी लुहार, सांसी, बावरिए, खानाबदोश जो इस देश के पुराने बाशिंदे हैं वह आज जंगलों की खाक छान रहे हैं । अगर उन लोगों को इस सरकार ने राजनीति में शामिल न किया, राज काज में शामिल न किया तो फिर इनका इस तरह समाजवाद की बातें करना धोखा नहीं तो और क्या है । अगर सरकार चाहे तो उन खाना बदोशों को आबाद किया जा सकता है, उनके रहने का और उनको काम देने का इन्तज़ाम किया जा सकता है लेकिन सरकार ऐसा चाहती नहीं, खाली समाजवाद को बदनाम कर रही है । एक तरफ दस दस कोठियों के मालिक हैं और दूसरी तरफ खानाबदोश जंगलों की खाक छान रहे हैं ।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, महाराना प्रताप ने बहुत ही कुर्बानियां कीं । उन्हों ने जंगलों में रहकर बहुत मुश्किलात सहीं लेकिन इस के विपरीत लूट- खसूट करने वाला राजा मान सिंह ने अकबर के जूते साफ करके उसके राज में अच्छी जगह प्राप्त की। उसने सोने के बर्तनों

[चौधरी नेत राम]

में खाना खाया, महलों में ऐशोइशरत करता रहा। मैं अर्ज करना चाहता हूं कि जिनको खानदानी कहते हैं वह वही लोग हैं जिन्हों ने देश के साथ गद्दारी की। जिन्हों ने देश की सेवा करने के लिये अपना सर्वस्व दे दिया है वह खानाबदोश हैं। मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि हम अभी तक महाराना प्रताप का नाम बड़े फख्र से लेते हैं क्योंकि उन्होंने देश के लिये कुर्बानियां की थीं। इसके साथ मैं भक्त कबीर की मिसाल इस सदन में पेश करना चाहता हूं। जब भक्त कबीर का लड़का कमाल धन और माया का जहाज भर कर लाया और उस ने अपने पिता कबीर के आगे धन रखा तो उसे महात्मा कबीर ने बहुत फटकारा कि तू मेरा पुत्र नहीं है जो तुम ने दूसरों का माल लूटा है। उसके बाद कमाल ने वह रुपया वापिस कर दिया और बाद में एक बड़ा सन्त प्रसिद्ध हुआ। उस ने लालच को त्याग कर उच्च पद ग्रहण किया इसके साथ मैं गुरु नानक जी की मिसाल इस सदन में पेश करना चाहता हूं। वह एक बार किसी गांव में गए। वहां पर एक अमीर आदमी ने उन को भोजन दिया लेकिन उन्हों ने वह भोजन खाना पसन्द नहीं किया और न ही खाया। इसके बाद एक गरीब आदमी जो कि उन का श्रद्धालू था जिस ने अपने हाथों से कमा कर भोजन तैयार किया था, उस ने अपनी दस उंगलियों से कमा कर के भोजन तैयार किया था, उनको खाने के लिये दिया। उन्हों ने उस गरीब आदमी का खाना स्वीकार किया। किसी ने उन से पूछा कि आप ने अमीर आदमी का खाना अस्वीकार कर दिया। इस का क्या कारण है। इस पर गुरु नानक जी ने कहा कि अमीर आदमी के खाने में गरीब लोगों का खून है। इस लिये मैं ने उस का खाना अस्वीकार कर दिया है। इस के विपरीत गरीब आदमी के खाने में दूध है इसलिये मैं ने स्वीकार किया। उसके बाद उन्हों ने एक्सपैरीमैंट करके दिखा दिया। जब उन्हों ने अमीर आदमी के खाने को निचोड़ा तो उसमें से खून के कतरे निकले और गरीब आदमी के खाने को निचोड़ा तो दूध के कतरे निकले। उन्हों ने कहा कि उस अमीर आदमी ने खून चूस कर और गरीबों की लूट खसूट कर खाना तैयार किया। इस लिये उसकी रोटी में खून है और गरीब आदमी ने अपनी मेहनत से कमा कर खाना तैयार किया है इस लिये उनकी रोटी में दूध है। इसी तरह से ऋषि दयानन्द जी की भी मिसाल हाउस के सामने रखना चाहता हूं। एक बार ऋषि दयानन्द जी एक अमीर आदमी के निमन्त्रण पर खाना खाने के लिये गए तो उन्हों ने भी वहां पर खाना अस्वीकार किया। मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि हमारे मुख्य मन्त्री या दूसरे कांग्रसी लूट खसूट कर रहे हैं और पूंजीपति बनते जा रहे हैं। ये महल, सिनमे और कोल्ड स्टोरेज बना रहे हैं। क्या इस तरह से समाजवाद यहां पर स्थापित किया जाएगा। मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि समाजवाद लाने के लिये सरकार को और ढंग सोचने चाहियें। (विघ्न)

Deputy Speaker: Please wind up.

चौधरी नेत राम: अच्छा जी। मैं अर्ज़ कर रहा था कि अगर सरकार ने समाजवाद लाना है तो उन को त्याग और तपस्वी बनना पड़ेगा। सरकार को कीमतों पर कंट्रोल करना पड़ेगा ताकि गरीब जनता इन भावों से पिसने से बच सके। इन को लूट-खसूट छोड़नी होगी और जनता का सच्चे ढंग से प्रतिनिधित्व करना होगा। मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि इन को वही तरीके अपनाने चाहियें जो कि हमारे आदरणीय दोस्त श्री मनी राम बागड़ी जी ने हिसार ज़िले

की तहसील भिवानी में और ज़िला महेंद्रगढ़ के इलाके में हर रोज 20, 25 मील का पैदल दौरा किया और वहां के हालात का जायजा लिया । उस ने इस इलाके को फैमिन स्ट्रिकन एरिया डिक्लेयर कराने के लिये हर सम्भव उपाय किए । मैं फिर अर्ज़ करना चाहता हूं कि हमारे मुख्य मन्त्री अपने लिये कोल्ड स्टोरेज और सिनमे न बनाएं । इस के विपरीत वह लोगों की सेवा करें---

उपाध्यक्षा : मैं ने आप को बोलने के लिये 10 मिन्ट दिए थे लेकिन आप 15 मिन्ट तक अपनी स्पीच पूरी नहीं कर सके । अब आप वाइंड अप करें । (I had given you ten minutes but you have not been able to finish your speech even in 15 minutes. Please wind up now.)

चौधरी नेत राम : मैं आप का ज्यादा वक्त नहीं लेता । एक मिन्ट में ही खत्म कर देता हूं । मैं अर्ज करना चाहता हूं कि कारखाने नैशनलाइज़ कर देने चाहियें । यह सरकार अपने हाथ में ले ले । एक मन्त्री ने जवाब दिया था कि पहले 45 प्रतिशत् बड़े कारखानेदारों की सरकार मदद करती थी अब 75 प्रतिशत् बड़े कारखानेदारों को मदद दी जाती है । यहां पर इन्डस्ट्री बहुत बढ़ रही है । इसके बारे में अर्ज़ करना चाहता हूं कि इनके बड़े बड़े आदमी और अमीर होते जा रहे हैं और गरीब ज्यादा गरीब होते जा रहे हैं । यह सरकार की गलत नीति है अंग्रेज़ की हकूमत में पंजाब के 10 आदमी करोड़पति थे लेकिन कांग्रेस के 17 सालों के राज में कम से कम 30 आदमी पूंजीपति हो गए हैं जैसा कि हमारे मुख्यमन्त्री जी अमीर आदमी बन गया है । मैं अर्ज करना चाहता हूं कि सरकार जमीनों का दोबारा बंटवारा करे । जमीन उन लोगों को दी जानी चाहिये जो कि काश्त करते हैं । ज़मीन ज़मींदारों से ले लेनी चाहिये और किसानों में बांट देनी चाहिये ताकि वह अपना पेट पाल सकें (घंटी) । मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि सरकार को पूंजीपतियों के साथ सहयोग नहीं देना चाहिये । सरकार को पदार्थों की कीमत नीयत करनी चाहिये । महंगाई को दूर करने के लिये क़दम उठाने चाहियें । इन को लूट खसूट बन्द करनी चाहिये । जो लोग साठ रुपए महीना तंखाह लेते हैं उन की तंखाहें बढ़ानी चाहियें ताकि वह अपने बच्चों का पेट पाल सकें । बड़ी २ तंखाहों को घटाना चाहिये । मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि केवल समाजवाद का कोरा नारा लगाने से देश में समाजवाद नहीं आएगा । (घंटी) मैं आपका धन्यवाद करके अपनी सीट रिज्यूम करता हूं ।

श्री राम धारी बालमीकि (मेहम, एस०सी०) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, हमारी सरकार सोशलइज्म की तरफ जा रही है । इस लिये मैं सरकार को इस बारे में बधाई देना चाहता हूं । मगर मुझे बहुत अफसोस से कहना पड़ता है कि क्लास थ्री और फोर में ज्यादातर हरिजन एम्पलाइज हैं ; उनकी तनखाहें बढ़ाई नहीं गई हैं । वैसे सरकार हरिजनों की भलाई के लिये बहुत कुछ कहती है लेकिन अभी तक कोई कदम नहीं उठाए गए हैं । इस के साथ मैं महंगाई की तरफ सरकार का ध्यान दिलाना चाहता हूं कि चीज़ों के भाव कितने बढ़े हैं । इस का ब्यौरा यह है । गेहूं का आजकल भाव 65 रुपये क्विंटल है, पिछले महीने 52 रुपये क्विटल था, पिछले साल 38 रुपए क्विटल था और इस भाव में 71 प्रतिशत बढ़ौती हुई है । चने का भाव आजकल 54 रुपए क्विंटल है, पिछले महीने 50 रुपए क्विन्टल था, बाजरा का आजकल भाव 44 रुपए प्रति क्विन्टल, पिछले

[श्री रामधारी बाल्मीकि]

महीने 41 रुपए था, पिछले साल 27 रुपए था और इस में 63 प्रतिशत बढ़ौती हुई है। गुड़ का आजकल भाव 160 रुपए क्विंटल है, पिछले महीने 80 रुपए था, पिछले साल 58 रुपए था और इस में 71 प्रतिशत बढ़ौती हुई है। खांडसरी का 210 रुपए आजकल भाव है, पिछले महीने 200 रुपए था, पिछले साल 100 रुपए था और इस में 110 प्रतिशत बढ़ौती हुई है। दाल उड़द का भाव 80 रुपए आजकल है, पिछले महीने 75 रुपए था, पिछले साल 67 रुपए था। इस में 19 प्रतिशत वृद्धि हुई है। मूंग का आजकल भाव 85 रुपए है, पिछले महीने 80 रुपए था, पिछले साल 52 रुपए था और इस में 64 प्रतिशत वृद्धि हुई है। मोठ का आज कल भाव 60 रुपए है, पिछले साल 37 रुपए था और इस में 62 प्रतिशत वृद्धि हुई है। मकई का भाव 37 रुपए है, पिछले साल 31 रुपये था और इस में 19 प्रतिशत वृद्धि हुई है। गवारा का भाव 46 रुपए प्रति क्विंटल है, इस का पिछले साल 30 रुपए भाव था और इस में 53 प्रतिशत वृद्धि हुई है और ज्वार 36 रुपए क्विंटल है और पिछले साल इस का भाव 27 रुपए था। इस में 44 प्रतिशत वृद्धि हुई है। इन भावों को देख कर मुझे बड़े अफसोस से कहना पड़ता है कि छोटे मुलाज़म बड़े लाचार हैं क्योंकि उन को बहुत थोड़ी तन्खाह मिलती है, वह दोनों वक्त पेट भर कर खाना नहीं खा सकते। वह अपने वच्चों को पढ़ा लिखा नहीं सकते। वह बहुत मुश्किल से गुजारा कर सकते हैं। मेरे पास इस के बारे में 2, 3 चिट्ठियां आई हैं जिन में उन्हों ने अपने हालात को ब्यान किया है। मैं क्लास फोर के मुलाज़मों के ग्रेडों की तरफ सरकार का ध्यान दिलाना चाहता हूं। उन के ग्रेड 35 से लेकर 45 रुपए तक ही हैं। हमारी सरकार ने इन की तरफ कोई ध्यान नहीं दिया है कि इन की क्या हालत है। सरकार हरिजनों की मदद करना चाहती है लेकिन मैं कहना चाहता हूं कि क्लास फोर में 70 प्रतिशत हरिजन ही हैं। उन के साथ कोई अच्छा व्यवहार नहीं किया जा रहा है। वह किस तरह से गुज़ारा करते हैं इस की तरफ सरकार ने कोई ध्यान नहीं दिया है। मिसाल के तौर पर म्युनिसिपल कमेटियों में क्लास फोर स्वीपर्ज की तंखाह 85 रुपए कर दी है लेकिन उन को अभी तक 85 रुपए नहीं दिए जा रहे हैं। इस लिये मैं मिनिस्टर साहिब से दरखास्त करता हूं कि सरकार म्युनिसिपैलिटीज़ के अधिकारियों को हिदायत जारी करें कि उन स्वीपरों को 85 रुपए तन्खाह दें। [Shrimati Dr. Parkash Kaur in the Chair]

चेयरमैन साहिबा, मैं आप को छोटे मुलाज़मों और बड़े अफसरों के तंखाहों के ग्रेड बता कर दिखाना चाहता हूं कि उन की तंखाहों में कितना बड़ा भारी फर्क है। सफाई मजदूर सुबह सवेरे ही घर से निकल कर सफाई में लग जाते हैं और गंदगी में घुस जाते हैं। उन के दिमाग में चौबीस घंटे गंदगी की बू ही रहती है। न उन के पास नहाने का प्रबन्ध होता है और न ही उन के पास साबुन होता है। अब आप ही बताएं कि यह जो गवर्नमैंट ने उन के लिये 85 रुपए तनखाह मुकर्रर की है, वैसे तो पता नहीं कि उन को कब मिलेगी, मिलेगी भी या नहीं मिलेगी, इस में किस प्रकार अपने बच्चों और बीवी और अपना पेट पाल सकते हैं। मैं अर्ज करूं कि ए० क्लास अफसरान की तनखाह 3,500 रुपए माहवार है। बी० क्लास अफसरान की तनखाह 2,250 रुपए से शुरू हो कर 3,000 रुपए माहवार तक पहुंच जाती है। अगले दर्जे के जो अफसरान हैं उन की तनखाह 1,200 रुपए से शुरू हो कर 1,800 रुपए माहवार पहुंच जाती है। अगली कैटेगरी जो है उन की तनखाह 900 रुपए माहवार से ले कर 1,200 रुपए तक जाती है। इस से नीचे

के जो गैजेटेड अफसरान हैं वे 300 रुपए से शुरू हो कर 800 रुपए माहवार तक जाते हैं। जिन का ग्रेड अढ़ाई सौ से शुरू होता है वह साढ़े सात सौ तक पहुंच जाते हैं। नीचे वाले सी० क्लास गवर्नमैंट सर्वेंटस जो हैं वे कुछ तो 250 से 350 रुपए तक जाते हैं और कुछ 150 से 300 रुपए माहवार तक जाते हैं। 116 रुपए जिन की तनखाह शुरू होती है वे लोग 250 रुपए तक पहुंचते हैं। मुझे निहायत ही अफसोस से कहना पड़ता है कि क्लर्क लोग जो कि हद से ज्यादा काम करते हैं उन की तनखाह 60 रुपए से शुरू हो कर बड़ी मुश्किल से 175 रुपए तक पहुंच पाती है। आप अंदाज़ा लगाएं कि जो क्लर्क चंडीगढ़ में रहता है उस ने मकान का किराया भी देना है, पानी का खर्च है और बिजली का बिल भी देना है तो वह इतने थोड़े रुपयों में इतनी महंगाई के ज़माने में किस तरह से गुज़ारा कर सकता है। अब आप क्लास फोर गवर्नमैंट सर्वेंट्स के बारे में भी सुनिए। उन की भी दो कैटेगरीज़ हैं। एक तो वह जो कि सैक्रेटेरियट में काम करते हैं। उन की तनखाह 35 से 40 रुपए माहवार तक है। दूसरे वे लोग जो बाहर सड़कों की सफाई करते हैं उन की तनखाह 30 से 35 रुपए माहवार तक है। चेयरमैन साहिबा, अब आप ही बताएं कि इतनी थोड़ी तनखाह लेने वाला किस तरह से अपने बाल-बच्चों का पेट पाल सकता है। मैं आप के द्वारा गवर्नमैंट से अपील करना चाहता हूं कि अगर वाकई गवर्नमैंट यह चाहती है कि हमारे में सोशलिज़्म कायम हो तो इन लोगों की, स्वीपर्ज़ की और सफाई मजदूरों की तनखाह कम से कम 125 रुपए मुकर्रर की जाए। सी० क्लास गवर्नमैंट मुलाज़िम जो हैं उन की तनखाह कम से कम 150 रुपए माहवार होनी चाहिये। सरकार पढ़ाई पर बहुत जोर दे रही है। आप खुद ही सोचें कि जो आदमी रोटी नहीं खा सकता वह अपने बच्चों को पढ़ा किस तरह से सकता है ?

इस से आगे मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूं कि सरकार कहती है कि हरिजनों को बसाने के लिये आबादी देह में 5 बिसवें देती है परन्तु यह ज़मीन छोटे कर्मचारियों को नहीं दी जातीं कहते हैं हम उन को जमीनें देंगे। परन्तु जो हरिजन सरकारी मुलाज़िम हैं और 35 से 40 रुपए तनखाह लेते हैं उन के हकूक पर कुल्हाड़ा मारा जाता है। मैं इस सम्बन्ध में कई बार सरकारी अफसरान को मिला और उन से कहा गया कि इन छोटे मुलाजिमों को भी मकान बनाने के लिये ज़मीन दी जानी चाहिये। लेकिन वे जवाब देते हैं कि चूंकि यह लोग खेती का काम नहीं करते इस लिये इन को ज़मीन नहीं दी जा सकती। अगर वह चाहें तो यह खुद खरीद सकते हैं। अब आप ही बताएं कि दिन रात सफाई में लगे रहने वाला मज़दूर और 35 रुपए माहवार तनखाह लेने वाला मजदूर किस तरह से ज़मीन खरीद सकता है। उस को तो अपना पेट पालने के लाले पड़ रहे हैं। वे लोग सफाई करते हैं झाड़ू मारते हैं। मैं आप के द्वारा सरकार से अपील करूंगा कि इन की तरफ भी ध्यान देने की बहुत ज़रूरत है।

पिछले साल हमारी सरकार ने हरिजन कल्याण टैक्स लगाया था। इस सम्बन्ध में कई बार सवाल पूछे गए हैं कि इस को किस तरह से तकसीम किया जाएगा। इस में से सरकार कर्ज़ देती है लेकिन उन हरिजनों को जो कि दरस्तकार हैं। दस्तकारी करने वालों को उस फंड से कर्ज़ा दिया जाता है। कुछ हरिजन भाई जूती वगैरह बनाते हैं, कुछ लोग तानी वानी, कपड़ा लत्ता बुन लेते हैं लेकिन कुछ ऐसे हैं जो कि सफाई करते हैं झाड़ू मारते हैं। मैं सरकार से यह पूछना चाहता हूं कि जो आदमी किसी प्रकार की दस्तकारी नहीं जानता अगर उस को आप कर्ज़ा

[श्री रामधारी बाल्मीकि]

नहीं देंगे तो वह किस तरह अपना गुज़ारा कर सकता है। (विघ्न) जो भाई मोटे मोटे हैं, मेरे दोस्तों जैसे, उन को मिलता है दूसरों को नहीं मिलता। (विघ्न) वे बहुत गरीब लोग हैं उन की औरतें ज़मीदारों के घरों में सफाई वगैरह करती हैं और अगर कहीं से रोटी मिल जाए तो खा लेते हैं वरना उन लोगों को भूखों ही रहना पड़ता है। अब आप ही बताएं कि इस तरीके से किस तरह से सोशलिज़म लाया जा सकता है। अगर सच मुच सरकार सोशलिज़्म लाना चाहती है तो जिन हरिजनों को काम नहीं मिलता, जिन को पेट भर रोटी नहीं मिलती उन की तरफ भी ध्यान दे। मास्टर गुरबंता सिंह जी यह हिदायत कर दें कि अगर कोई हरिजन व्यापार आदि के लिये या किसी और काम के लिये लोन के लिये दरखास्त देता है तो उस को लोन दे दिया जाना चाहिये। उन को अपना काम चलाने के लिये सरकार को मदद भी देनी चाहिये। ठाकुर साहिब ने अभी अभी कहा था कि पोल्टरी फार्म के लिये और पिग्गरी फार्म के लिये रुपया दिया जाना चाहिये। मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि हमारे सरदार साहिब (लक्ष्मण सिंह गिल जैसे) फार्म ले जाते हैं (विघ्न)। ठाकुर साहिब और राम पाल जैसे ले लेते हैं लेकिन हम लोग महरूम रह जाते हैं। हम नहीं ले सकते। दरखास्त दे दें तो कहा जाता है कि छोड़ो जी तुम क्या करोगे।

एक आवाज़ : सूअर के बच्चे पालने के लिये रुपया ले लो।

श्री राम धारी बाल्मीकि : अगर सूअर के बच्चे पालने के लिये रुपये मिल जाएं तो हम खुश होंगे। सोशलिज़म का थोड़ा सा हाल मैं रोहतक ज़िले के बारे में भी बताना चाहता हूं। रोहतक तहसील में तो शायद बिजली भी हो कहीं कहीं सड़कें भी होंगी लेकिन तहसील गोहाना में न तो किसी को बिजली दी गई है और न ही सड़कें बनाई गई हैं। अगर सोशलिज़्म लाना चाहते हैं तो तहसील गोहाना वालों की तरफ भी ध्यान दें। गोहाना में जगह जगह पर पानी भरा पड़ा है। लोग दरखास्तें भेजते हैं और शिकायतें करते हैं लेकिन आज तक सरकार ने वहां से पानी निकालने का कोई, प्रबन्ध नहीं किया। सरकार ने कुछ ध्यान नहीं दिया कि वहां से पानी निकाल कर उन लोगों को दोबारा फसल बोने के लिये सहूलियत दी जाए। वे लोग बहुत डर रहे हैं। यह भी नहीं पता कि अब क्या करेंगे और क्या नहीं करेंगे। आगे के लिये भी उम्मीद नहीं कि हमारे उस इलाके से पानी को निकाला जाएगा या नहीं।

बैठने से पहले मैं आप के ज़रिए गवर्नमैंट का ध्यान इस बात की तरफ भी दिलाना चाहता हूं कि जो क्लास थ्री और फोर के मुलाजमीन हैं उन की तन्खाहों को बढ़ाया जाए। क्लास थ्री की 150 रुपये चपड़ासियों और स्वीपर्ज़ की कम-अज़-कम तन्खाह 125 रुपए की जानी चाहिये और क्लास थ्री एम्पलाईज़ की कम-अज़-कम 150/175 रुपए माहवार तन्खाह होनी चाहिये। इन अल्फाज़ के साथ, चेयरमैन साहिबा, मैं आप का शुक्र गुज़ार हूं कि आप ने मुझे बोलने के लिये वक्त दिया।

(At this stage the Chairman called upon Comrade Gurbakhsh Singh Dhaliwal to speak)

ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਆਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ, ਮੈਡਮ, ਮੇਰਾ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਵੀ ਖਿਆਲ ਰਖੋ।

ਚੇਅਰਮੈਨ : ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਹਾਡਾ ਅਜ ਗਲਾ ਵੀ ਖਰਾਬ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਤਕਲੀਫ ਕਰਦੇ ਹੋ ? ਰੈਸਟ ਕਰੋ। ਵੈਸੇ ਮੈਂ ਇਕ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਾਲ ਅਪਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲ ਲੈਣ ਦਿਉ। (Chaudhri Sahib, you have bad throat, why do you take the trouble of speaking ? It would be better if you take rest. However, I have called upon another hon. Member to speak. So, kindly let him speak first.)

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ (ਨਿਹਾਲਸਿੰਘਵਾਲਾ): ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬਾ, ਜਿਹੜਾ ਮੱਤਾ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀ ਸ੍ਰੀ ਯਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਬਾਰੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਜ ਫੇਰ ਉਸ ਉਪਰ ਚਰਚਾ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਮਤੇ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜ੍ਹਤਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲਈ ਕਿਨੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਘੋਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਪਲੜਾ ਭਾਰੀ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਵੀ ਉਸੇ ਪਲੜੇ ਵਲ ਝੁਕਣ ਲਈ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਯਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ 20 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਸੋਸਲਿਜ਼ਮ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਜੇ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦਾ ਬਜਟ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ ਤੇ ਕੁਝ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਬਜਟ ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਦ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੇ ਇਸ ਨਾਅਰੇ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਕਦਮ ਪੁਟੇਗੀ। ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਬੜੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਮਤੇ ਉਤੇ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਪਾਸ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਚਰਚਾ ਭੁਵਨੇਸ਼ਵਰ ਵਿਚ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਦੀ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਖੱਬੇ ਖਿਆਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੋੜ੍ਹਤਾ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪਰਚਾਰ ਆਰੰਭਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਭੋਰਾ ਵੀ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਹੜਾ ਬਜਟ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਇਥੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਭੁਵਨੇਸ਼ਵਰ ਵਿਖੇ ਜਿਸ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਰਾ ਜਿਹੀ ਝਲਕ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਖਾਈ ਦਿੰਦੀ। ਸੋਸ਼-ਲਿਜ਼ਮ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਸ਼ਾਇਦ ਯਸ਼ ਜੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਕੂਲ ਮੁਰਗੀਆਂ ਪਾਲਣਾ, ਸੂਰ ਪਾਲਣਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਉਸਾਰਨਾ ਹੋਵੇ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤਾਂ ਇਹੋ ਕੁਝ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਆ ਜਾਵੇ ਪਰ ਸੋਸਲਿਜ਼ਮ ਅਸਲੀ ਮਾਅਨਿਆਂ ਵਿਚ ਉਥੇ ਉਸਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਨਾਬਰਾਬਰੀ ਦੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇ ਸਾਧਨ ਸਾਂਝੇ ਹੋਣ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੀ ਵੰਡ ਵਿਚ ਬਰਾਬਰਤਾ ਹੋਵੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇ ਮੁਨਾਫੇ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਵੰਡ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਫਾਇਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁਜੇ, ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤਨਿਧ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਆਵੇ। ਜਦ ਤਕ ਇਹ ਗਲਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤਦ ਤਕ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਚੌਖਟੇ ਵਿਚੋ ਜੇ ਅਸੀਂ ਵੇਖੀਏ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਾਲ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਰਫਤਾਰ ਰਹੀ ਹੈ ਜੇ ਇਹੋ ਰਫਤਾਰ ਅਗੇ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰਹੀ ਤਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵਲ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦੀ—ਸੈਂਟਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਤਾਂ ਇਕ ਬੰਨੇ ਰਹੀ। ਲੋਕ ਇਸ ਭਰਮ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਸਨ ਕਿ ਭੁਵਨੇਸ਼ਵਰ ਵਿਚ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ਾਇਦ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਇਸ ਰਾਹ ਤੇ ਉਸਾਰੀ ਕਰੇਗੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਬਜਟ ਉਤੇ ਵੀ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਪਤਾ

[ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿਘ ਧਾਲੀਵਾਲ]

ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਡੇ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਟੀ. ਟੀ. ਕੇ ਨੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਵਸੀਲਿਆਂ ਨੂੰ, ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਮਗੋਂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਜਿਹੜੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਅਜਾਰਾਦਾਰ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਬਦੇਸ਼ੀ ਵਪਾਰੀ ਹਨ, ਵਡੇ ਵਡੇ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੁਰਾਣੀ ਅਜਾਰਾਦਾਰੀ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਅਤੇ ਆਮ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਲੁਟਣ। ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਹੇਠ ਇਸ ਪਾਸੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਪੋਲਰਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਦੌਲਤ ਇਕੱਠੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਹਰ ਕਿਤੇ ਵਿਚ ਅਜਾਰਾਦਾਰੀ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵਡੀ ਆਮਦਨ ਦੀ ਵਿਥ ਹੈ ਉਹ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਜੇ ਇਸ ਬਜਟ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਮੱਦਾ ਲਿਆਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਵਡੇ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਤੋਂ ਆਮਦਨ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਪਾੜਾ ਚਲਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਘਟਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਪਰ ਇਸ ਬਜਟ ਨਾਲ ਉਸ ਪਾੜੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਗਰੀਬ ਅਤਿ ਗਰੀਬ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਔਰ ਅਮੀਰ ਹੋਰ ਅਮੀਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਾੜੇ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣ ਲਈ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ। ਜੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਤਨਖਾਹਾਂ ਦੇ ਪਾੜੇ ਨੂੰ ਘਟਾਇਆ ਜਾਂਦਾ, ਜੇ ਚਪੜਾਸੀ, ਸਵੀਪਰ ਅਤੇ ਚੌਥੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਹੁੰਦਾ, ਘਟ ਤਨਖਾਹਾਂ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਹੁੰਦਾ, ਫਸਟ ਕਲਾਸ ਔਰ ਸੈਕੰਡ ਕਲਾਸ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਛ ਹੇਠਾਂ ਲਿਆਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਤਦ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਕਿ ਬੜੀ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦੇ ਔਰ ਕਰਾਂਗੇ ਸਵਾਗਤ ਜੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਕਾਂਗਰਸੀ ਚਲਣਗੇ ਔਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨੀ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਠੋਸ ਕਦਮ ਉਠਾਉਣਗੇ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬਾ, ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੈਪਸੂ ਵਿਚ ਜ਼ਰੱਈ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਚੰਗੀਆਂ ਗਲਾਂ ਵੀ ਸਨ। ਪੈਪਸੂ ਵਿਚ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਹਦਬੰਦੀ ਬਾਰੇ 30 ਏਕੜ ਦਾ ਕਨੂੰਨ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸ ਵਿਚ ਮੋਰੀਆਂ ਰਖਕੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਣ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਸਨ 1953-54 ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਇਕ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ 30 ਸਟੈਂਡਰਡ ਏਕੜ ਤੋਂ ਵਧ ਦੇ ਕਿਤਨੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਹਨ ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਉਸ ਸਮੇ 1,30,00 ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੈ। ਇਹ ਆਂਕੜੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਿਤੇ ਗਏ। ਉਸ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਤ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਇਸੇ ਸਦਨ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਇਹੋ ਸਵਾਲ ਪੁਛਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਤਾਦਾਦ 30 ਜਾਂ 35 ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੈ। ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਸਰਪਲਸ ਜ਼ਮੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਵਧਦੀ ਹੈ ਉਹ ਲੈ ਕੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਇਹ ਸਰਕਾਰ 'Land to the tiller" ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਵਲ ਵਧਦੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਬਗੋ ਇਸ ਨੇ 30 ਸਟੈਂਡਰਡ ਏਕੜ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘਟ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਜਗੀਰਦਾਰ ਨੂੰ ਖੁਰਦ ਬੁਰਦ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਚੋਰ ਮੋਰੀਆਂ ਰਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਫਾਰਮਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ, ਬਾਗਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ, ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਡ ਫਾਰਮਿੰਗ ਪਲਾਟਾਂ ਆਦਿ ਵਗੈਰਾ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਹੇਠ ਵਡੇ ਵਡੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਖੁਰਦ ਬੁਰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸਰਪਲਸ

ਵਿਚ ਆ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਖੁਦ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਹਰ ਸਹਾਏ ਦੇ ਗੁਰੂ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਨਾਗਾਂ ਸਹਾਏ ਦੇ ਹਰਚਰਨ ਸਿਘ ਬਰਾੜ ਆਦਿ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੁਰਦ ਬੁਰਦ ਕੀਤਾ ਹੈ। (ਵਿਘਨ)। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬਾ, ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਜ਼ਰਈ ਸੁਧਾਰ ਕਰਕੇ ਇਸ ਸਾਰੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਪਰੀਵਰਤਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ। ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਤਾਂ ਹੀ ਉਸਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਉਪਜ ਵਧੇ, ਕੱਚਾ ਮਾਲ ਸਿੱਧਾ ਮਿਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾਵੇ, ਜਿਹੜੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਮਿਲ ਦੇ ਨਫੇ ਦੇ ਭਾਈਵਾਲ ਹੋਣ। ਕਾਰਖਾਨੇ ਚਲਾਉਣ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਹੋਵੇ। ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਵੀ ਇਸ ਸਾਲ ਦੇ ਬਜਟ ਵਿਚ ਕੋਈ ਝਲਕਾਰਾ ਨਾ ਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੈਂਟਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵਖਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਰੋਸ਼ਨੀ ਇਨਾਂ ਬਜਟਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਜਿਸ ਤੇ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕੀਏ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਭੁਵਨੇਸ਼ਵਰ ਦੇ ਉਸ ਮਤੇ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ, ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਅਤੇ ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਦੇ ਮਤੇ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬਾ, ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਦਸੰਬਰ ਦੇ ਮਹੀਨੇ 28 ਜਾਂ 29 ਤਰੀਖ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਲੈਜਿਸਲੇਚਰ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਇਕ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਹਾਲੇ ਭੁਵਨੇਸ਼ਵਰ ਦਾ ਸੈਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਇਹ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਉਸ ਮਤੇ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਉਤੋਂ ਲੈਂਡ ਰੈਵੇਨਿਊ ਸਰਕਾਰ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਜਟ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਮਤੇ ਦਾ ਕੋਈ ਝਲਕਾਰਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਪਤਲੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਬਾਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬਣਾਈ ਬੋਰਡ ਆਫ ਇਕਨਾਮਕ ਇਨਕੁਆਇਰੀ (Board of Economic Enquiry) ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਕਣਕ ਦੀ ਉਪਜ ਦਾ ਖਰਚ 15.37 ਰੁਪਏ ਫੀ ਮਣ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਉਹੋ ਕਣਕ 13 ਜਾਂ 14 ਰੁਪਏ ਮਣ ਵੇਚਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਘਾਟਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਫ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦਾ ਵਪਾਰ ਘਾਟੇ ਵਲ ਤੁਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਲਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਕੀ ਮਾਫ ਕਰਨਾ ਸੀ ਇਹ ਅਨ ਇਕਨਾਮਿਕ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਤੋਂ ਮਾਮਲਾ ਮਾਫ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਇਹ ਆਪ ਮੰਨਦੇ ਨੇ ਕਿ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਅਨਇਕਨਾਮਿਕ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਬਜਟ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨਇਕਨਾਮਿਕ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਛੋਟ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਪੰਜ ਏਕੜ ਤਕ ਮਾਲੀਏ ਦੀ ਛੋਟ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦੇ।

ਇਕ ਮਤਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੋਰ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਨਾਜ ਦਾ ਸਾਰਾ ਵਪਾਰ ਸਰ-ਕਾਰ ਆਪਣੇ ਹਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲਵੇ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਨਾਜ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਚੜ੍ਹ ਗਈ-ਆਂ ਨੇ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਹਰੀਜਨ ਵਸਦੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਹਨ

[ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ]

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਅਨਾਜ ਹੈ ਬਾਕੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਹਿੰਗੇ ਭਾ ਤੇ ਮੁਲ ਲੈਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਚੇਅਰ-ਮੈਨ ਸਾਹਿਬਾ, ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹੋ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕਣਕ ਦਾ ਭਾ 28 ਜਾਂ 29 ਰੁਪਏ ਮਣ ਹੈ ਅਤੇ ਠੰਡ ਨਾਲ ਅਗਲੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਮਰ ਜਾਣ ਨਾਲ, ਜਿਹੜੇ ਪੇਂਡੂ ਮਜ਼ਦਰ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਹੀ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਅਨਾਜ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਪੈਸੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਡੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਡੇਢ ਅਤੇ ਸਵਾਏ ਭਾ ਤੇ ਕਣਕ ਉਧਾਰੀ ਮੁਲ ਲੈਣੀ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ 40 ਤੋਂ 45 ਰੁਪਏ ਮਣ ਤਕ ਕਣਕ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਫਸਲ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਜੇ ਕਣਕ ਦਾ ਭਾ 14 ਜਾਂ 15 ਰੁਪਏ ਫੀ ਮਣ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਉਹ 17 ਜਾਂ 18 ਰੁਪਏ ਮਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਔਰ ਉਹ ਮਹਿੰਗਾਈ ਕੋਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਰੁਪਿਆ ਡੇਢ ਰੁਪਿਆ ਤਾਂ ਸੂਦ ਦਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਉਹ 40 ਜਾਂ 45 ਰੁਪਏ ਮਣ ਲੈਣੀ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿਗਣੀ ਕੀਮਤ ਦੇਣੀ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਵਡੇ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਧਾਰ ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ ਘਟ ਭਾ ਤੇ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਏਹੀ ਹਾਲ ਸ਼ਹਿਰੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸ਼ਰੇਣੀ ਤਬਕੇ ਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਮਜ਼ਦੂਰ ਹਨ, ਜਾਂ ਕਲਾਸ ਫੋਰ ਜਾਂ ਥਰੀ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਣਕ ਬੜੇ ਮਹਿੰਗੇ ਭਾ ਤੇ ਲੈਣੀ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਜੋ ਮਤਾ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜੇ ਇਹ ਉਸ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਕੇ ਸਟੇਟ ਟਰੇਡਿੰਗ ਕਰਦੀ ਔਰ ਅਨਾਜ ਦਾ ਵਪਾਰ ਆਪਣੇ ਹਥਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈਂਦੀ ਤਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਵਾਧਾ ਨਾ ਆਉਂਦਾ ਔਰ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਸਤੇ ਭਾ ਤੇ ਦੇ ਸਕਦੀ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਾਕਿਆ ਹੀ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਵੀ ਇਸ ਬਜਟ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਜਾਇਦਾਦ ਉਤੇ ਸੀਲਿੰਗ ਲਗਾਉਣ-ਗੇ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਵੀ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਅਗੇ ਨਹੀਂ ਤੁਰੀ। ਸਗੋਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਜਾਰੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਅਗੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਵਰ੍ਹੇ ਵਦੇਸ਼ੀ ਇਜਾਰੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਖੁਲ੍ਹਾ ਵਪਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਜਿਹੜੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਬੰਦਸ਼ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਢਿਲਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆ-ਮਦਨੀ ਤੇ ਵੀ ਕੋਈ ਸੀਲਿੰਗ ਨਹੀਂ ਲਗਾਈ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭੁਵਨੇਸ਼ਵਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮਤੇ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਜਦ ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਜੰਗੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲੜੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦੇਸ਼ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਜਿਹੜੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਜਾਂ ਜਗੀਰਦਾਰ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦਸਣ ਪਰ ਹੁਣ ਤਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਭੁਵਨੇਸ਼ਵਰ ਦੇ ਇਕਠ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਵਡੇ ਲੀਡਰ ਹਨ, ਮਸਲਨ ਸਾਡੇ ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਹਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਾਨਦਾਨ ਹੈ, ਜਾਂ ਯਸ਼ ਜੀ ਹਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮੰਤਰੀਜਨ ਹਨ, ਜੇਕਰ ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਦੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਤਨਾ ਪੈਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜ ਤੋਂ 15 ਸਾਲ ਪਹਿਲੇ ਇਤਨਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਤਨੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੁਣ ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ ਅਤੇ ਇਤਨੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਪਹਿਲੇ ਸੀ ਤਦ ਵੀ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਸਮਝਦੇ ਕਿ ਜਾਇਦਾਦ ਤੇ ਸੀਲਿੰਗ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਹੇ ਹਨ।

Chairman : Wind up.

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬਾ, ਅਸੀਂ ਜੰਗ-ਏ-ਆਜ਼ਾਦੀ ਸਮੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸੁਣਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਉਹ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਹਨ ਉਹ ਹਿੰਦ ਦੀ ਹਿੱਕ ਤੇ ਕੋਹੜ ਦੇ ਫੋੜੇ ਸਮਾਨ ਹਨ। ਇਹ ਕਾਂਗਰਸੀ ਭਰਾ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਦ ਦੇਸ਼ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਾ ਲਿਆ ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਹੜ ਦੇ ਫੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਬਣੀ ਹੈ ਇਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਹੜ ਦੇ ਫੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਲਾਊਂਸਿਜ਼ ਵਜੋਂ 8 ਲਖ ਤੋਂ ਵਧ ਸਾਡੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਉਸ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਸੈਂਟਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰੀਵੀ ਪਰਸਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਚੀਨ ਨੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਖਿਆ ਲਈ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਤਨ, ਮਨ ਅਤੇ ਧਨ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਹਿਸਾ ਪਾਇਆ ਸੀ ਪਰ ਸਾਡੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਹੜ ਦੇ ਫੋੜਿਆਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਧਰੋ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕੋਈ ਯੋਗ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਐਲਾਊਂਸਿਜ਼ ਬੰਦ ਕਰਦੀ ਜਾਂ ਸੈਂਟਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਹੜ ਦੇ ਫੋੜਿਆਂ ਦੇ ਪਰੀਵੀ ਪਰਸਿਜ਼ ਬਦ ਕੀਤੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਕਿ ਇਹ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਵਲ ਵਧਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਝਲਕਾ ਇਸ ਬਜਟ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਜਿਸ ਦਾ ਇਹ ਬੜਾ ਇਲਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਉਸਾਰਨ ਵਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਬਜਟ ਹੈ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖੋਖਲਾਪਨ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਨਜ਼ਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੀ ਚੋਣ ਲਈ ਇਹ ਮਹਾਰਾਣੀ ਪਟਿਆਲਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਟਿਕਟ ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬਾ, ...

ਚੇਅਰਮੈਨ : ਤੁਸੀਂ ਕਿਤਨਾ ਚੰਗਾ ਬੋਲ ਰਹੇ ਸੀ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਪਰਸਨਲ ਗਲਾਂ ਨਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਕਿਤਨਾ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ। (The hon. Member was making a very good speech. It would be better, if he does not become personal.)

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਇਹ ਦਸਣ ਲਗਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਨੂੰ ਉਸਾਰਨ ਲਈ ਮੁਢਲੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਥਾਂ ਵਿੱਚ ਲਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿਤ ਵਿਚ ਵਰਤਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਵੇ ਕਿ ਉਹ ਬੈਂਕਾਂ ਨੂੰ ਨੈਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ ਕਰੇ ਕਿਉਂਕਿ ਬੈਂਕਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸਿਟੇਬਾਜ਼ ਸਿਟਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਟਾਕ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਭਾ ਵਧਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਬੈਂਕ ਨੈਸ਼ਨਲਾਈਜ਼ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹਥਾਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਲਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰਮਾਏ ਨਾਲ ਚੰਗੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਤੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਉਸਾਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਵੀ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਰ ਵੀ ਅਜਿਹੀਆਂ

12.00 noon

ਸਨਅਤਾਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ਼ੂਗਰ, ਤੇਲ, ਕਾਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਪਾਰ ਆਦਿ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੌਮੀਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸਾਡੇ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਸੈਂਟਰ ਪਾਸੋਂ ਮੰਗ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਵਲ ਕਦਮ ਵਧ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ।

श्रीमती चन्द्रावती (दादरी) : चेयरमैन साहिबा, इस समय जो मोशन समाजवाद के बारे में सदन के सामने है, मैं उस का समर्थन करने के लिये खड़ी हुई हूं। मैं समझती हूं कि

[श्रीमती चन्द्रावती]

कांग्रेस ने भुवनेशवर में जो समाजवाद का नारा लगाया था वह देश को आगे ले जाने के लिये एक बड़ा कदम है बशर्ते कि इस को हम इम्पलीमैंट कर सकें। समाजवाद का मतलब यह है कि सब को समान अवसर मिलें, चाहे बिजनैस हो, सर्विस हो या दूसरे स्थान। मगर मैं समझती हूं कि इस समय जो ट्रैंड यहां पर दिखाई दे रहा है वह इस दिशा में नहीं है। मैं यह विश्वास करती हूं कि इस समय जो मीन्ज़ आफ प्रोडक्शन हैं, जिन की मदद से कि किसी भी देश के इकनौमिक ढांचे को बदला जा सकता है, वह चंद लोगों के हाथ में आ गए हैं। और वह उन को इस मज़बूती से पकड़े बैठे हैं कि उन को हिलने नहीं देते। आप जानती हैं कि पब्लिक ओपीनियन जिन चीज़ों से बनती है वह हैं पब्लिक प्लैटफार्म और प्रैस। आज हम देखते हैं कि यह देश की प्रैस चंद एक बड़े २ कैपिटलिस्टस के हाथ में है। चाहे समाजवाद पर मालविय जी या यश जी जितना ही जोर डालें मगर जब तक हम अपने मौजूदा पैटर्न आफ ऐडमिनिस्ट्रेशन को नहीं बदलेंगे हम इस दिशा में बढ़ने की उम्मीद नहीं रख सकते। (आपोज़ीशन की तरफ से तालियां) हमें मालूम है कि अंग्रेजों के वक्त से लेकर एक खास क्लास चाहे उसे अंग्रेजी बोलने वाली क्लास कह लें या कैपिटलिस्ट्स कह लें, ऐडमिनिस्ट्रेशन उन के हाथ में रही। यह वह लोग हैं जो हमारी बनाई हुई सारी स्कीमों को इम्पलीमैंट करने के लिये बैठते हैं। गोया बिल्ली दूध की रखवाली बैठती है। (आपोज़ीशन की तरफ स तालियां) हमें इस बात पर विचार करना होगा कि जो रैजोल्यूशन हम पास करते हैं उस पालिसी को इम्पलीमैंट करने वाले लोगों की विचारधारा क्या है। क्या वह उस में विश्वास रखते हैं? क्या यह सही नहीं है कि यही लोग घर में या क्लब में बैठ कर हमारी गांधी टोपी का मजाक उड़ाते हैं? जब ऐसे लोग ऐट दी हैल्म आफ दी अफेयरज़ हों तो हम कैसे उम्मीद रखें कि यह लोग हमारी कल्पना के समाजवाद के ढांचे को इम्पलीमैंट करेंगे। आज आप देखेंगे कि कामन मैन जो है वह सब से पहली बात जो करता है वह अखबार पढ़ता है। मगर हालत यह है कि सारे अखबार बिड़ला, गोइनका अथवा डालमिया जैसे चार पांच लोगों के हाथों में हैं। (विघ्न) यश जी का अखबार वैसा नहीं है। यह तो छोटा सा अखबार है। ठीक है यह आइडियालोजी का प्रचार करता है मगर यह पहुंचता बहुत कम लोगों के हाथों में है। (विघ्न) मैं कुछ बातें कहना चाहती हूं अगर आप मुझे इजाज़त दें। आप इस बात को मानेंगे कि किसी भी बड़े काम को करने के लिये हमें लोगों की विचारधारा को उस के अनुकूल बनाना होगा। पब्लिक ओपीनियन को मोल्ड करना होगा। यह काम हम शिक्षा के द्वारा कर सकते हैं। मगर आज जो हमारी शिक्षा है इस से तो स्नौब्ज़ निकल रहे हैं। और उन से आशा रखना कि वह अफसर बनकर हमारी इस विचारधारा को इम्पलीमैंट करेंगे व्यर्थ है। गांधी जी ने एक विचारधारा चलाई और अहिंसा के तरीके से चलाई। उस के लिये उन्हों ने एक जमात खड़ी की जो उस विचारधारा पर पूरी तरह से विश्वास रखती थी और उसी के अनुसार चलती थी, जो कहती थी वही करती भी थी। यही कारण था कि वह विचारधारा सफल हुई। मगर आज तो वैसी हालत नहीं है। मैं इस बात को मानती हूं कि यहां पर अगर कोआपरेशन की मूवमैंट फेल हुई है तो वह इस कारण हुई है कि उसे इम्पलीमैंट करने वाले अफसर उस में विश्वास नहीं रखते और इस के अलावा कुछ वैस्टिड इन्टरैस्ट्स भी इस का कारण हैं। (आपोज़ीशन की तरफ से तालियां) : (विघ्न)

सभापति : लेडी मैम्बर ने कभी किसी को इन्टरप्ट नहीं किया, उन को भी कहने दीजिए जो कुछ वह कहना चाहती हैं। **(The Lady Member has never interrupted anybody. Let her have her say uninterrupted.)**

अपोजीशन की तरफ से आवाज : हम तो उन के विचारों को वैल्कम करते हैं।

श्रीमती चन्द्रावती : तो, चेयरमैन साहिबा, मैं समाजवाद का जिक्र कर रही थी। यहां पर प्रैस और जो प्लैटफार्म चंद लोगों की मनौपली बन गया है इस हालत को बदलना चाहिये। और जिस विचारधारा को हम यहां पर प्रचलित करना चाहते हैं उस के प्रचार के लिये कोई न कोई ऑर्गन होना चाहिये जो लोगों तक हमारी बात को पहुंचा सके। जब तक ऐसा नहीं होगा समाजवाद का नारा केवल नारा ही रहेगा।

दूसरी बात जो मैं कहना चाहती हूं वह यह है कि जब कोई देश तरक्की करता है तो सब से पहले आर्थिक समस्याओं को सुलझाता है। जैसी दशा प्रैस और प्लैटफार्म की है उसी तरह से इस देश की आर्थिकता में भी कुछ लोगों की मनौपली बन गई है। जैसा कि अभी एक भाई ने कहा मैं सैंट पर सैंट उन से सहमत हूं कि बैंकों की नैशनालाइजेशन होनी चाहिये। ऐसा होने पर गवर्नमैंट बहुत बड़े पैमाने पर काम शुरु कर सकेगी, फिर चाहे वह काम इन्डस्ट्री के मैदान में हो या ऐग्रीकल्चर के मैदान में। आज तो हर तरफ मनौपलीज़ बनी पड़ी हैं। मैं मानती हूं कि हम ने भूमि-सुधार किये हैं मगर कितने किये हैं ? कितने लोगों को हम ने इन से लाभ पहुंचाया है ? यहां पर लैंड रिफार्म्ज़ की बात की जाती है मगर बाबा आदम के वक्त का लैंड रैवेन्यू का सिस्टम चालू है। उस में क्या फर्क पड़ा है ? आज भी अगर एक पटवारी कुछ लिख दे तो उस को एक फाइनैंशल कमिश्नर भी नहीं बदल सकता। मैं कहती हूं कि इस पर हम बहुत ज्यादा खर्च कर रहे हैं। अगर आज हम लैंड रैवेन्यू को तोड़ देते हैं तो जितने पटवारी, कानून-गो, तहसीलदार, नायब-तहसीलदार वगैरह का जितना अमला है उस सारे पर हमारा खर्च बन्द हो जाएगा और साथ ही बेचारा किसान लिटीगेशन से भी बच सकता है। आप जिस को कहते हैं कि पैदावार बढ़ाये, इसे डबल करे वह तो रात-दिन लिटीगेशन में लगा रहता है और उस की आधी ऐनर्जी तो इसी काम में खर्च हो जाती है। इस का इलाज किये बिना न तो यहां पर पैदावार ही बढ़ेगी और न ही समाजवाद स्थापित होगा। उस की कमर तो गिरदावर और दूसरे अफसरों के दफतरों के चक्कर लगाते २ ही टूट जाती है। इस लिये मैं तो समझती हूं कि लैंड रैवेन्यू बिल्कुल नहीं लेना चाहिये। जब शहर वालों से कोई लैंड रैवेन्यू नहीं लिया जाता, सिर्फ टैक्स ही लिये जाते हैं तो किसान से क्यों लैंड रैवेन्यू लिया जाता है। फिर लैंड रैवेन्यू से सरकार को कोई खास आमदनी भी नहीं है जबकि खर्च बहुत ज्यादा है। इस लिये अगर यह लैंड रैवेन्यू हटा दिया जाए तो यह खर्च भी बचाया जा सकता है। सरकार को ऐसी बातों पर विचार करना चाहिये कि जिन से किसान लिटीगेशन से फ्री हो जाएं और देश की अन्न की कमी को पूरा कर सकें। तभी हम समाजवाद भी कायम कर सकेंगे।

चेयरमैन साहिबा, कुछ और जरूरी बातें मैं कहना चाहती हूं। जो समाज के अन्दर भेद-भाव है वह दूर होना चाहिये। सरकारी कर्मचारी सारे समाज का एक अंग हैं इनकी तन्खाहों में एक और चार के अनुपात से अधिक डिस्पैरिटी नहीं होनी चाहिये। यहां पर हालत क्या है

[श्रीमती चन्द्रावती]

कि किसी की तन्खाह तो 10 हज़ार रुपया मासिक है और दूसरे की 100 रुपया । और आप किस तरह से एक आदमी से आशा रखते हैं कि वह कम से कम 100 रुपया लेकर अपना गुज़ारा कर सके, आप कहते हैं कि हम कम से कम 100 रुपया देंगे । क्या वह 100 रुपया में अपने बच्चों को पाल सकता है या उन्हें शिक्षा दे सकता है या जीवन की अन्य आवश्यकताएं जुटा सकता है ?

मैं यहां पर थोड़ा सा शिक्षा के सम्बन्ध में भी अर्ज़ कर दूं । शिक्षा के बिना समाजवाद अधूरा रहेगा । लेकिन आज गांव के अन्दर क्या हालत है । अर्ध-भूके और अर्ध-शिक्षित मास्टर पढ़ाते हैं और इनके पास से जो बच्चे 10वीं पास कर के निकलते हैं उन्हें ए०बी०सी० तक नहीं आती; हिन्दी, गणित और पंजाबी का भी यही हाल है । जिस का नतीजा यह होता है कि वह कम्पीटीशन में रह जाते हैं । फिर यह जो सरकार कह देती है कि सुबार्डिनेट सर्विसिज़ सीलैक्शन बोर्ड बनाया गया है यह एक मज़ाक बन जाता है क्योंकि गांव के लड़के इस में आगे आ ही नहीं पाते, पीछे रह जाते हैं । जब देश के अन्दर वार होती है तो सब से ज्यादा गांव के लोग कंट्रीब्यूट करते हैं और नौकरी की अपरचूनिटीज़ उन्हें नहीं मिलतीं । उन को सरकार की तरफ से जवाब दिया जाता है कि हमने तुम्हारे लिये नहरें निकलवा दी हैं यह कर दिया है वह कर दिया है इस से ज्यादा ज़रूरत नहीं ।

(विरोधी पक्ष की ओर से प्रशंसा)

इसलिए मैं यह कहूंगी कि यह जो रैज़ोल्यूशन है इसे पास ही न करें जब तक सारी इस मशीनिरी को तब्दील नहीं किया जाता । यह मशीनरी इसके रास्ते में रोड़ा अटकाती है । शिक्षा की ज़रूरत है समाजवाद लाने के लिये और वह आ नहीं सकती जब तक शिक्षा की पालेसी में हेर-फेर न किया जाए, जब तक तबदीली न की जाए । विचारधारा को आप तबदील नहीं कर सकते । जब तक आप विचारधारा नहीं बदल सकते यह समाजवाद की कोरी बातें रह जाएंगी । आज जो हृदय परिवर्तन हो चुका है इस लिये एक दिन के अन्दर उसे नहीं बदला जा सकता । इस परिवर्तन के लिये प्रैस है, प्लैटफार्म है या और ऐसे साधन हैं जिनका प्रयोग किया जाना ज़रूरी है ।

जहां तक एड मिलने का सवाल है वह रिच स्कूल्ज़ को दी जाती है और अमीरों के बच्चे पब्लिक स्कूलों में इतनी एड लेते हैं जितनी कि गांव के एक स्कूल का सारा खर्च होता है । उस से दस गुणा ज्यादा । इतनी डिस्पैरिटी जहां पर exist करती हो समाजवाद का रैज़ूलेशन पास कर के किस तरह दूर कर सकते हैं । क्या आप समाज़वाद को इस तरह से लागू कर सकते हैं । (घंटी)

मैं आपका, चेयरमैन साहिबा, ज्यादा समय नहीं लेना चाहती । मैं इस वक्त सरकार से कहना चाहती हूं कि कुछ चीज़ें ऐसी हैं जिन्हें लोगों ने मिल कर छुपा लिया है । चन्द ट्रेडर्ज़ ने कलिक बनाया हुआ है वैसे अनाज की कमी है नहीं जितनी इन लोगों ने बना रखी है । हमारे हिस्सा में काल पड़ा हुआ है । गल्ले की कमी है । और मुनाफाखोर लोग लाखों रुपए कमा रहे हैं । इस लिये ज़रूरी है कि इस वक्त पंजाब के लोगों में इन के खिलाफ भावना पैदा की जा सके । आज प्राइसिज की कंट्रोल की ज़रूरत है । इस तरह के कामों पर ठोस कदम उठाने की ज़रूरत

है। मज़बूत कदम से ही प्राइसिज़ का कंट्रोल हो सकेगा। यह कठिनाइयां हैं जिन पर ध्यान देने की ज़रूरत है। इन शब्दों के साथ मैं तहदिल से यश जी के रैज़ोलूशन का समर्थन करती हूं। यह पास होना चाहिये और विचारधारा बदलनी चाहिये तां कि यह सही मायने में इम्पलीमैंट हो सके। शुक्रिया।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ (ਲੁਧਿਆਣਾ, ਉਤਰ): ਜਨਾਬ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬਾ, ਜਿਹੜਾ ਮਤਾ ਸ੍ਰੀ ਯਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਲਫਜ਼ ਤਾਂ ਬੜੇ ਖੂਬ ਸੂਰਤ ਨੇ ਪਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਹਿਰੀ ਨਾਗ ਦੇ ਦੰਦ ਹੁੰਦੇ ਨੇ। ਇਸ ਮਤੇ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਜੋ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉਸ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਿਨ ਇਕ ਹੋਰ ਮਤਾ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਧਾਰੀ ਗੌੜ ਦਾ ਪੇਸ਼ ਹੋਣਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਪ੍ਰਾਇਰਟੀ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਇਹ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ ਕਿ ਕਲਾਸ ਤਿੰਨ ਅਤੇ ਚਾਰ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਇਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ। ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਹ ਪਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਨੰਬਰ ਇਕ ਦੇ ਮਤੇ ਦੇ ਮੂਵਰ ਨੂੰ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਹੀ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਬੜੀ ਖਪ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਪਈ ਤੇ ਫਿਰ ਯਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਮਤਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਸਨ 1943 ਵਿਚ ਸਰ ਸਟੈਫਰਡ ਕ੍ਰਿਪਸ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਆਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਰਮਨੀ ਅਤੇ ਜਾਪਾਨ ਵਿਚ ਜੋ ਲੜਾਈ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਸਾਥ ਦਿਉ ਤੇ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜੰਗ ਤੋਂ ਬਾਦ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਦਿਆਂਗੇ। ਠੀਕ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਇਸ ਮਤੇ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਤੀਜੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਨੂੰ ਲੰਘ ਜਾਣ ਦਿਉ ਚੌਥੀ ਨੂੰ ਵੀ ਲੰਘ ਲੈਣ ਦਿਉ ਤੇ ਪੰਜਵੀਂ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤਕ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰੋਟੀ ਕਪੜਾ ਦਿਆਂਗੇ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਜਵਾਬ ਸਰ ਸਟੈਫਰਡ ਕ੍ਰਿਪਸ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਸੀ ਉਹ ਨੋਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਲਿਕਿਉਡੇਟਿਡ ਬੈਂਕ ਦਾ ਚੈਕ ਦੇਣ ਆਇਆ ਹੈਂ? ਇਹ ਗਲ ਗੌਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਮਤੇ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਇਹ ਨਾਮ ਤਾਂ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਨਾਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਰਬ ਦਾ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਾਫਰਾਂ ਵਾਲੇ। ਜੋ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ ਉਹ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਗਰੀਬ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨਾਲ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਾਹਰਾ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦਾ ਅਤੇ ਜੱਫੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਵਡੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਨਾਲ।

ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਦੇਖੋ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬਾ, ਕਿ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੋ ਵਡੀਆਂ ਇੰਡਸਟਰੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਲੂਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇੰਡਸ-ਟਰੀਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਇੰਡਸਟਰੀ ਤਾਂ ਵਡੇ-ਵਡੇ ਸਰਮਾਇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਦੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਪਿਆਰ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਸ਼ੂਗਰ ਨਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਇੰਡਸ-ਟਰੀ ਪੋਲਟਰੀ ਦੀ ਹੈ। ਸ਼ੂਗਰ ਦੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਲਈ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਸਾਂ ਪਾਸੋਂ 40 ਲਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਲੈ ਲਈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਜ਼ਰਾ ਸ਼ੂਗਰ ਦੀ ਕੰਟੈਂਟ ਘਟ ਸੀ ਅਤੇ ਮਿਲਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨਫਾ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਦਾ ਪੁਰੀ,, ਨਾਰੰਗ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਵਡੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਣ ਲਈ 40 ਲਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਪਾਸ ਕਰਵਾ ਲਈ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਨਥੂ-ਖੈਰਾ ਦੀ ਇੰਡਸਟਰੀ

[ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ]
ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਖਿਆਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 1,500 ਰੁਪਏ ਕਰਜ਼ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਇੰਡਸਟਰੀ ਨੂੰ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸਾਡੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਉਠ ਕੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੈ ਕਿ ਦਿਲੀ ਦੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਨੇ ਪੂਲ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਡੇ ਦਾ ਭਾ 15 ਰੁਪਏ ਸੈਂਕੜਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਫੀਡ 32—34 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ 42 ਰੁਪਏ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਾਤਮ ਤਾਈ ਦੀ ਕਬਰ ਤੇ ਲਤ ਮਾਰ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਇੰਨੀ ਦਰਿਆ-ਦਿਲੀ ਵਿਖਾਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਉਹ ਦਰਿਆ ਦਿਲੀ ਕੀ ਹੈ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਵਾਲੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਨੇ ਬੜਾ ਮਾੜਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਡੇ ਦੀ ਕੀਮਤ 15 ਨਵੇਂ ਪੈਸੇ ਜਾਂ 15 ਰੁਪਏ ਸੈਂਕੜਾ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਦੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਇਲਾਨ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਫੀ ਅੰਡੇ ਦਾ ਭਾ 15 ਨਵੇਂ ਪੈਸੇ ਅਤੇ 15 ਰੁਪਏ ਸੈਂਕੜਾ ਦੀ ਥਾਂ ਸਾਢੇ ਪੰਦਰਾਂ ਨਵੇਂ ਪੈਸੇ ਜਾਂ 15½ ਰੁਪਏ ਸੈਂਕੜਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਆਪ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉ ਕਿ ਇਸ ਤਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੀ ਕਨਸਿਡਰੇਸ਼ਨ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖੀ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਇੰਡਸਟਰੀ ਨੂੰ ਬਚਾਣ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਕਨਸਿਡਰੇਸ਼ਨ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਤੇ ਕੀ ਲਾਗਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਲਾਗਤ ਤੋਂ ਵਧ ਕੁਝ ਮੁਨਾਫਾ ਲਗਾ ਕੇ ਕੀਮਤ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਇਹ ਤਾਂ ਦੇਖਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕੁਝ ਮਿਲੇਗਾ। ਕੀ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਦਸ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ 40—42 ਰੁਪਏ ਮਣ ਫੀਡ ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਕੀ ਭਾ ਅੰਡੇ ਵੇਚ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀ ਇਸ ਨਿਰਖ ਤੇ ਅੰਡੇ ਵੇਚ ਕੇ ਉਹ ਕੁਝ ਕਮਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ? ਸਾਢੇ ਪੰਦਰਾਂ ਰੁਪਏ 100 ਅੰਡਾ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਪਾਸ ਆਪਣੇ ਖਾਣ ਨੂੰ ਕੀ ਕੁਝ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ?

ਬਾਕੀ ਜੋ ਹਾਲਤ ਹੈ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਪਤਾ ਲਗਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਹ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਦੇ ਭਲੇ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਹਰ ਵਕਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮੈਕਾਨਾਈਜ਼ਡ ਫਾਰਮਿੰਗ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ ਜਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਫਲਾਣੀ ਗਲ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ, ਢਿਮਕੀ ਗਲ ਕਰ ਦਤੀ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲ ਫਾਇਦਾ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੂੰ ਹੋਵੇਗਾ। ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਫਾਰਮਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਛੱਡੋ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮੈਕੇਨਾਈਜ਼ਡ ਫਾਰਮ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਸੂਰਤ ਗੜ੍ਹ ਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਿਛੇ ਜਿਹੇ ਖਬਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਫਾਰਮ ਜਿਹੜਾ ਕਿ 1956-57 ਦੇ ਵਿਚ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ 34 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਘਾਟਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਸੋਚੋ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਮਹਿਜ਼ 2-3 ਏਕੜ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਕ ਰੱਤਾ ਭਰ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਸਹੂਲਤ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਵਾਦੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਇਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਝੂਠੇ ਅਤੇ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਹਨ। ਅਨਾਜ ਤੋਂ ਉਹ ਲੋਕ ਤੰਗ ਹਨ, ਖਾਣ ਤੱਕ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਹਾਲਾਤ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਮੁਆਮਲਾ ਅਦਾ ਕਰਨ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਪਰ ਏਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲਾ-ਮਾਲ ਕਰਨ ਦੇ ਵਾਦੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾ ਵਾਦਿਆਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਮੈਂ ਅਰਜ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲਣ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਨਾਹਰਾ ਲਗਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਟੇਟ ਨੂੰ ਇਕ ਵੈਲਫੇਅਰ ਸਟੇਟ ਬਣਾ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਵੈਲਫੇਅਰ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਵੈਲਫੇਅਰ ਸਟੇਟਸ ਇੰਗ-ਲੈਂਡ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੰਟਰੀਜ਼ ਵਿਚ ਹਨ ਜਿਥੇ ਕਿ ਉਹ ਮਤਲਬ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਵੈਲਫੇਅਰ ਸਟੇਟ ਦਾ

ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਤਾਲੀਮ, ਮੈਡੀਕਲ ਸਹੂਲਤਾਂ ਤੇ ਰੋਟੀ ਕਪੜਾ ਆਦਿ ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਜਿਤਨੀਆਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਭਾ-ਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੈਲਫੇਅਰ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਹੁਣ ਸਵਾਲ ਇਹ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਇਆ ਇਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਜਿਸ ਦੇ ਲਈ ਕਿ 1948 ਵਿਚ ਇਕ ਵੈਲਫੇਅਰ ਸਟੇਟ ਦਾ ਨਾਹਰਾ ਲਗਾਇਆ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਆਇਆ ਅਸੀਂ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਨਜ਼ਦੀਕ ਪਹੁੰਚੇ ਹਾਂ। ਅਜ ਇਸ ਵੈਲਫੇਅਰ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਸਵਾ ਰੁਪਏ ਕਿਲੋ ਦੇ ਭਾਉ ਗੁੜ ਵਿਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਹ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਤੋਂ ਦੁਗਣਾ ਕੋਟਾ ਖੰਡ ਦਾ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਹਿੰਗੇ ਭਾਉ ਦੀ ਖੰਡ ਖਾਣ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਗੁੜ ਦਾ ਭਾਉ ਸਵਾ ਰੁਪਏ ਕਿਲੋ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਪੇਂਡੂ ਖੰਡ ਕਿਵੇਂ ਖਾ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਗਰੀਬ ਤਾਂ ਸਸਤੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਖਾਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਹਿੰਗੀਆਂ ਖਾਣ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਹੀ ਮਹਿੰਗਾਈ ਨਹੀਂ, ਬਾਕੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਮਹਿੰਗਾਈ ਦਾ ਵੀ ਇਹੋ ਹਾਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਥੇ ਫਸਟ ਫਾਈਵ-ਈਅਰ ਪਲੈਨ ਬਣੀ, ਸੈਕੰਡ ਫਾਈਵ-ਈਅਰ ਪਲੈਨ ਬਣੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਤੀਸਰੀ ਫਾਈਵ-ਇਅਰ ਪਲੈਨ ਦੇ ਖਤਮ ਹੋਣ ਵਿਚ ਵੀ ਕੁਝ ਸਾਲ ਬਾਕੀ ਹਨ ਤੁਸੀਂ ਦਸੋ ਆਇਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਲੈਨਾਂ ਨਾਲ ਅਗੇ ਨਾਲੋਂ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕੁਝ ਫਰਕ ਆਇਆ ਹੈ? ਆਇਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਆਈ? ਤੁਸੀਂ ਖੁਦ ਖਿਆਲ ਕਰੋ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਹ ਇਤਨੀਆਂ ਡੀਂਗਾਂ ਮਾਰਦੇ ਸਨ, ਅਸੀਂ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾ ਦੇਣੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਪੈਦਾਵਾਰ ਘਟਦੀ ਹੀ ਘਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। 1958 ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਫਿਗਰਜ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਪੈਦਾਵਾਰ 63 ਲਖ ਟਨ ਸੀ। 1961-62 ਵਿੱਚ ਇਹ 62, 90,000 ਟਨ ਰਹਿ ਗਈ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਆਨ ਦੀ ਮਾਰਚ ਵਿੱਚ 1962-63 ਦੇ ਅਨੁਮਾਨ ਦੱਸੇ ਤਾਂ ਇਹ 66 ਲੱਖ ਟਨ ਦੱਸੀ ਪਰ ਐਕਚੁਅਲੀ ਇਥੇ 56,99,000 ਟਨ ਅਨਾਜ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਹੁਣ ਵੀ ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਦਾਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਣ ਫਸਲ ਦੁਗਣੀ ਹੋਵੇਗੀ ਪਰ ਮੈਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਅਤੇ ਵੱਧ ਕਮਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਛੋਲਿਆਂ ਦੀ ਫਸਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਅਜ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਰਹੀ ਕਣਕ ਦੀ ਫਸਲ ਜਿਹੜੀ ਹੋਣੀ ਹੈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਵੀ 50 ਲੱਖ ਟਨ ਤੋਂ ਵਧ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸਾਡੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਨਾਜ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮਹਿੰਦਰ ਗੜ੍ਹ, ਗੁੜਗਾਉਂ, ਰਿਵਾੜੀ ਔਰ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਝਿਰਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਤਾਂ ਇਸ ਵੈਲਫੇਅਰ ਸਟੇਟ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਲਈ ਵੀ ਤਰਸ ਰਹੇ ਹਨ, ਰੋਟੀ ਮਿਲਣ ਦਾ ਤਾਂ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਮੁਲਕ ਇਕ ਵੈਲਫੇਅਰ ਸਟੇਟ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਜਿਹੜੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਪਲੈਨਿੰਗ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਕਾਨ ਜਿਤਨੇ ਫਸਟ ਫਾਈਵ ਈਅਰ ਪਲੈਨ ਵਿੱਚ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ ਉਤਨੇ ਹੀ ਹੋਰ ਨੈਕਸਟ ਫਾਈਵ ਈਅਰ ਪਲੇਨ ਵਿਚ ਹੋਰ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਖਾਣ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਪੀਣ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਪਹਿਨਣ ਨੂੰ ਕਪੜਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਮਕਾਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਇਹ ਕਿਹੜੇ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਇਥੇ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ? ਕੀ ਇਹ ਗਰੀਬੀ ਵੰਡਣ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ? ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਤਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਈ। ਇੰਡਸਟਰੀ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਕੈਪੀਟਲਿਸਟਾਂ ਨੇ ਵਧਾਈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਆਮਦਨ ਦੇ ਵਡੇ ਵੱਡੇ ਸਾਧਨ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲਏ ਫੇਰ ਸਵਾਲ ਆਇਆ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੀ ਤਕਸੀਮ ਕਰਨ ਦਾ ਤੇ

[ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ]

ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੇ ਵੰਡਣ ਦਾ। ਪਰ ਅੱਜ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਮਖੌਲ ਉਡਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਮੁਲਕ ਵਿੱਚ ਦਿਹਾਤੀ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਖਾਣ ਜਿਤਨਾ ਅਨਾਜ ਵੀ ਪੈਦਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ ਇਹ ਉਥੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੀਆਂ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਧੋਖਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਕੋਈ ਮੁਲਕ ਉਦੋਂ ਤਕ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਹ ਪਰਾਇਮਰੀ ਸੈਕਟਰ ਤੋਂ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸੈਕਟਰ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸੈਕਟਰ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਸੈਕਟਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਅਜੇ ਤੱਕ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਈ ਕਿ ਅੱਜ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਦੋ ਏਕੜ, ਇਕ ਇਕ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਕੀ ਉਹ ਇਸ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਮੰਗਤਾ ਜਾਂ ਇਕ ਭਿਖਾਰੀ ਬਨਾਉਣ ਤੇ ਤੁਲੇ ਹੋਏ ਹਨ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਤਜਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ, ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ। ਅੱਜ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਾਲੇ ਭੁਖ ਦੇ ਦੁਖ ਤੋਂ ਕੁਰਾਹ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਹੁਣ ਥੋੜੀ ਥੋੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੰਡ ਦੇਣ ਨਾਲ ਏਥੇ ਕੋਈ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਸਟੇਟ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਦੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਥੇ 2, 19, 000 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਅਜੇ ਕਾਬਲੇ ਕਾਸ਼ਤ ਹੈ ਅਤੇ 1,95,00,000 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਜ਼ੇਰ ਕਾਸ਼ਤ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਦਾਦੋ ਸ਼ੁਮਾਰ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ $3\frac{1}{2}$ ਲੱਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਹਰ ਸਾਲ ਰਹਿਣ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਹ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਉਹ ਲੋਕ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ। ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਪਜ ਹੁੰਦੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਉਹ ਕਰਜ਼ਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਕ ਵੈਲਫੇਅਰ ਸਟੇਟ ਬਨਾਉਣੀ ਹੈ ਤੇ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੇ ਪਾਸੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ ਹੈ।

1950 ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਇਸ ਮੁਲਕ ਦਾ ਇਕ ਕਾਂਸਟੀਚਿਊਸ਼ਨ ਬਣਾਇਆ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੇ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇਸ ਸਟੇਟ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਹੁਕਮਰਾਨ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਕ ਡਾਇਰੈਕਟਿਵ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜੁਡੀਸ਼ਰੀ ਨਾਲੋਂ ਐਗਜ਼ੈਕਟਿਵ ਨੂੰ ਅਡ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਆਇਆ ਇਹ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਹਨ ਕਿ 16 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸਟੈਪ ਉਠਾਇਆ ਹੈ? ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਹੁਣ ਤਕ ਇਹ ਆਪਣੇ ਡਾਇਰੈਕਟਿਵ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਤੇ, ਜਿਹੜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਚਲਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਆਦਮੀ ਕੋਲ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਆਦਮੀ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਡਰ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਏਥੇ ਇਨਸਾਫ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਭਲੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਤਾਂ ਗੁਨਾਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਬੁਰੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਣਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੇ ਲਈ ਫੱਟ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਦਾ, ਭੁੱਖੇ ਮਰਦੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ, ਇਥੇ ਨਸ਼ੇ-ਬੰਦੀ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਲੇਕਿਨ ਅੱਜ ਸਰਕਾਰ ਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ? ਸ਼ਰਾਬ ਵੇਚਣ ਦੀ ਖਾਤਿਰ ਪਰਵਰਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ 8 ਆਨੇ ਬੋਤਲ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਵੇਚਣ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਏਜੰਟ ਬਣ ਜਾਓ। ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਫੇਅਰ ਪ੍ਰਾਈਸ ਸ਼ਾਪਸ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਹਨ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਦਿੰਦੀ? ਮੈਂ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਏਜੰਟ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹੋ, ਉਹ ਲੋਕ ਗਿੱਝੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਹਨ ਔਰ ਮੁਨਾਫਾ ਖੋਰ ਲੋਕ ਹਨ, ਉਹ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਅਡਲਟਰੇਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਮੁਨਾਫਾ ਕਮਾਉਣਗੇ। ਔਰ ਚੂੰਕਿ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਆਦਮੀ ਹੋਣਗੇ

ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਰੋਜ਼ ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ ਵਾਇਦੇ ਕਰਦੇ ਹੋ ਲੇਕਿਨ ਜਦ ਤੱਕ ਤੁਹਾਡੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਪੁਰਾਣੇ ਵਾਇਦੇ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਉਦੋਂ ਤਕ ਨਵੇਂ ਵਾਦਿਆਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਸੰਨ 1953 ਵਿਚ ਆਬਾਦੀ ਵਿਚ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟਿਕ ਪੈਟਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਸੇ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਨਾਗਪੁਰ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਫਾਰਮਿੰਗ ਕਰੇਗੀ ਲੇਕਿਨ ਦੱਸੋ, ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ? ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਬਜ਼ ਬਾਗ ਵਿਖਾ ਵਿਖਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲਗਾਉਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਹਨ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਲੱਖ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ ਲੋਕ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਆਉਣਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਝੂਠੇ ਵਾਦਿਆਂ ਤੋਂ ਨਫਰਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਦੀ ਐਡਮਨਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਆਉਣ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ।

ਫਿਰ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਭੁਵਨੇਸ਼ਵਰ ਵਿਚ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਲਗਾਇਆ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਥੇ ਜਦ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਐਸੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਪੁਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿੰਨੇ ਅਜਿਹੇ ਹਸਪਤਾਲ ਹਨ ਜਿਥੇ ਡਾਕਟਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹੋਂ ਦਸਦੇ ਹੋ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ ਔਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਦਵਾਈਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜਦ ਕੋਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੋਬਾਈਲ ਡਿਸਪੇਂਸਰੀ ਦਾ ਸਿਸਟਮ ਰਾਇਜ ਕਰੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਚੁਪ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹੋ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਦਸੋ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਲਿਆ ਸਕਦੇ ਹੋ ?

[*Deputy Speaker in the Chair.*]

ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਗਲ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਏ ਹੋ ? ਤੁਸੀਂ ਡਿਸਪੈਰਿਟੀ ਵਧਾਉਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਏ ਹੋ। ਹੁਣ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਮਾਨੋਪਲੀ ਕਮੀਸ਼ਨ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਬਿਲ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਉਂ ? ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਕਾਂਗ੍ਰਸ ਦੇ ਰਿਜੀਮ ਵਿਚ ਮਨੋਪਲੀਜ਼ ਕਾਇਮ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਔਰ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਔਰ ਵਿਪਾਰੀਆਂ ਨੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਜੱਫੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਖੁਦ ਇਹ ਮੰਨਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਔਰ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਇਕ ਕ੍ਰਾਈਸਿਜ਼ ਆਫ ਕਰੈਕਟਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਕੌਣ ਹੈ ? ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਨ ਫਿਲਾਸਫਰ ਮਿਸਟਰ ਥੋਰੋ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ .. ..

"Government is like wind. People are like grass. When wind blows, grass bends."

ਇਸ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਸਮਝ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਹੋਵੇਗੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਜਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਯਾਨੀ ਯਥਾ ਰਾਜਾ ਤਥਾ ਪ੍ਰਜਾ। ਜੇ ਰਾਜਾ ਧਰਮੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਜਾ ਵੀ ਧਰਮੀ ਹੋਵੇਗੀ ਔਰ ਜੇ ਰਾਜਾ ਅਧਰਮੀ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰਜਾ ਵੀ ਅਧਰਮੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਔਰ ਜੋ ਅੱਜ ਭਰਸ਼ਟਾਚਾਰ ਫੈਲਿਆ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਅੱਜ ਰਾਜ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਚੰਦਰਾਵਤੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਥੇ ਬਿਊਰੋਕਰੇਸੀ ਔਰ ਪ੍ਰੈਸ ਬਹੁਤ ਖਰਾਬ ਕਰਦੇ ਹਨ; ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟ੍ਰੇਡਰਜ਼ ਵੀ ਬੜਾ ਖਰਾਬ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਖਰਾਬੀਆਂ ਹਨ ਇਹ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਹਨ। (ਘੰਟੀ) ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਲਿਆਉਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਵਾਦਿਆਂ ਨਾਲ

[ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ]

ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਅਮਲ ਨਾਲ ਆਇਗਾ। ਲੇਕਿਨ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਦਸੋ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਬਿਲ ਲੈ ਆਏ ਹੋ ਕਿ ਡਿਸਪੈਰਿਟੀ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ? ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸਰਮਾਇਆਦਾਰਾਂ ਦੇ ਮੁਨਾਫੇ ਕੰਟ੍ਰੋਲ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਂ ਗਰਕ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ? ਬਲਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਖ ਰਹੇ ਹੋ ਬੜੇ ਬੜੇ ਸਰਮਾਇਆਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਥੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਵਿੰਸ ਵਿਚ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਥੇ ਆਉ ਅਸੀਂ ਬਿਜਲੀ ਦੇਵਾਂਗੇ, ਪਾਣੀ ਦਿਆਂਗੇ ਹੋਰ ਤਮਾਮ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿਆਂਗੇ। ਲੇਕਿਨ ਦੂਸਰੇ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ 5 ਏਕੜ ਤਕ ਵੀ ਮਾਮਲਾ ਮਾਫ ਕਰਨ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਟੈਕਸੇਸ਼ਨ ਦਾ ਰਿਲੀਫ ਦਿੰਦੇ ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸਗੋਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਤੇ ਭਾਰ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਸਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਮ ਲੈ ਲੈ ਕੇ ਬਦਦੁਆਂਵਾਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਵਿਘਨ) ਤੁਸੀਂ ਰਿਲੀਫ ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਉਲਟੇ ਬਸਾਂ ਦੇ ਕਿਰਾਏ ਵੱਧਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਸਰਕਾਰੀ ਬੱਸਾਂ ਦੇ ਕਿਰਾਏ ਵਧਾਏ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਬੱਸਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਆਟੋਮੈਟੀਕਲੀ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਮੈਂ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿਉਗੇ ? ਔਰ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਬੇਕਾਰੀ ਦਾ ਅਲਾਉਂਸ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰ ਨੂੰ ਬੇਕਾਰੀ ਅਲਾਉਂਸ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਬੀਮਾਰ ਦਾ ਇਲਾਜ ਮੁਫਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਜੇਕਰ ਇਹ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਿਚ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬੇਕਾਰੀ ਅਲਾਊਂਸ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਔਰ ਬੀਮਾਰਾਂ ਦਾ ਮੁਫਤ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਜ਼ਬਾਨੀ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ। ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਧਾ ਇਹ ਕਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਘੋੜੀਆਂ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਨਾਲ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਾਂ ਜੇ ਕੋਈ ਸਾਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਨਾਲ ਲਾਹ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲਾਹ ਲਏ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਲਥਦੇ।

Deputy Speaker : I wish I could give more time to member who believes in socialism but there is no such rule by which I can disallow the other members who want to speak.

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ; ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਵਕਤ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦਾ ਆ ਚੁਕਾ ਹੈ ਮਗਰ ਤੁਸੀਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੇ ਬਰਖਿਲਾਫ ਚਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਤੁਸੀਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਹਵਾ ਉਲਟ ਚਲੇ ਔਰ ਤੁਸੀਂ ਅਜ ਵੀ ਏਸ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਹੋ ਕਿ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਜਿਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਥੀਂ ਜ਼ੈਲਦਾਰੀ ਅਤੇ ਸਫੈਦਪੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਹ ਅੱਜ ਆਪਣਾ ਥੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਨਿਗਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਜਿਹੜਾ ਜ਼ੈਲਦਾਰ ਅਤੇ ਸਫੈਦਪੋਸ਼ੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਕਤ ਬੜਾ ਖਿਲਾਫ ਸੀ ਅਜ ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ? ਜਿਹੜੇ ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋਣ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ socialism ਦੇ ਹਾਮੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ?

Deputy Speaker : Please resume your seat now.

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਅੱਛਾ ਜੀ ਮੈਂ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ।

श्री अमर सिंह (नारनौंद एस०सी०) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, बहुत से इधर के और उधर के भी मेम्बरान सोशलिज्म पर बोल चुके हैं। सोशलिज्म का बेसिक पैटर्न यह होता है: The basic objective of socialism is more production, better distribution of wealth and to raise the standard of life rather than the standard of living. अगर सरकार सोशलिज्म लाना चाहती है तो यह सब बातें लानी पड़ेंगी। देहाती होने के नाते मुझे पता है कि सोसाइटी के अन्दर कितना अंधेरा है। एक आदमी जो हमेशा हवाई घोड़ों पर सवार रहता है वह तो लाखों रुपए ले जाता है और जो आदमी दिन भर जान मारता है उस के बच्चों को पेट भर कर रोटी भी नसीब नहीं होती। आज हालत यह है कि जो आदमी ग़रीब है वह ग़रीब होता जा रहा है और जो अमीर है वह ज्यादा अमीर बनता जा रहा है। डिप्टी स्पीकर साहिबा, अब मैं बताना चाहता हूं कि ज्यादा पैदावार किस तरह हो सकती है। जब तक ज्यादा पैदावार नहीं होगी कीमतों को आप कंट्रोल नहीं कर सकते। हमारे देहातों में 82 परसैंट लोगों की आबादी है।

Deputy Speaker : Please be relevant.

Shri Amar Singh : आप क्या बात कर रहे हैं। If there is no more production there can be no socialism at all.

Deputy Speaker The hon. Member should withdraw his words "आप क्या बात कर रहे हैं"।

Shri Amar Singh : I withdraw those words.

Deputy Speaker : It has been observed that no effort is spared to lower the dignity of the Chair. I would, therefore, request all such members as are in the habit of doing so to see that they do not fail to maintain the dignity of the Chair.

श्री अमर सिंह : तो मैं अर्ज़ कर रहा था कि जब तक पैदावार ज्यादा नहीं होगी कीमतों पर चैक नहीं हो सकता। पंजाब में हरिजनों की आबादी 42 लाख की है और 80 परसैंट लोग उन में से एग्रीकलचरिस्ट हैं। हमारी सरकार ने लैंड रिफार्म्ज़ एक्ट जो बनाए हैं उन से हरिजनों को ज़मीन नहीं मिली क्योंकि वह डिफैक्टिव हैं। मेरे हलके में ढाणी मीर दाद, ढाणी खान बहादुर, ढाणी मारन गांव हैं जहां के हरिजन सन 1961 में भी खेतो बाड़ी करते थे लेकिन इन के लैंड रिफार्म्ज़ एक्ट के बन जाने से वह लोग बिल्कुल बेघर हो गए हैं, ज़मीन काश्त करनी तो एक तरफ रही। मैं सरदार अजमेर सिंह जी के नोटिस में खास कर यह बात लाना चाहता हूं कि वहां जो हरिजन मुद्दत से काश्तकारी करते आ रहे थे उन को ज़मीनों से तो बे दखल करना ही था, घरों से भी बेघर किया जा रहा है। अब आप बताएं कि यह कैसा सोशलिज़्म है। डिस्ट्रीब्यूशन आफ वैल्थ के बारे में मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि जब तक हैवी इंडस्ट्री को नैश्नेलाइज़ नहीं किया जाएगा और अनलिमिटिड वैल्थ को कंट्रोल नहीं किया जाएगा उतनी देर तक डिस्पैरिटी खत्म नहीं होगी। एक तरफ तो कहते हैं कि हरिजनों को हम पोल्ट्री फार्म खोलने के लिये मदद दें

[चौधरी अमर सिंह]

रहे हैं लेकिन दूसरी तरफ मास्टर जी कहते हैं कि 3 करोड़ 87 लाख रुपया जमा किया है उस की स्कीम बनाएंगे। मास्टर जी इस वक्त यहां बैठे नहीं, मैं उन को सुनाना चाहता था :—

"रहबर को यह कहते मैं ने सुना
काफले वालो सब्र करो
मंजिल को एक दिन आना है,
रास्ते भी तो लम्बे होते हैं।।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, 92 लाख हरिजनों और दूसरे ग़रीब भाइयों की पंजाब में ऐसी हालत है कि उन को पेट भर के रोटी भी नहीं मिलती। हम कैसे समझें कि सोशलिज्म आ रहा है। सोशालिज्म उस वक्त आ सकता है जब हमारा स्टैंडर्ड आफ लिविंग हाई हो, नहीं तो कागजी सोशलिज्म का कोई लाभ नहीं; जहां तक सर्विसिज़ का ताल्लुक है क्लास थी और फोर एम्पलाइज़ की बहुत बुरी हालत है।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं भी पहले देहली में सर्विस करता था इस लिये मुझे पता है कि सरकारी मुलाजमों की हालत कितनी बुरी होती है। महीने के पहले हफता में वह कहते हैं कि हमारा महीना बहुत अच्छा है और वह कम्फर्टस और लकशरीज़ की बातें करते हैं, दूसरे हफते में शोसलिस्ट, तीसरे हफते वह कम्युनिस्ट हो जाते हैं, और चौथे हफते तो उनके पास कुछ नहीं रहता और वह उधार ले कर खाते हैं। चौथे दर्जे के जो मुलाज़म हैं उनकी तरफ सरकार ध्यान दे रही है, यह ठीक बात है। सरकार ने वायदा किया है कि उनकी तन्खाह सौ रुपया कर देंगे लेकिन सौ रुपए से काम नहीं चलेगा। स्वीपर्ज़ की तनखाह भी 70 से 85 रुपए माहवार कर दी है लेकिन मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि सरकार ने तो यह कर दिया मगर म्युनिसिपल कमेटियों ने अभी तक 85 रुपए नहीं दिए हैं, स्वाए तीन चार कमेटियों—लुध्याना, अमृतसर, जालन्धर, करनाल की कमेटियों के जहां कि स्वीपर्ज़ ने ऐजीटेशन करके यह ग्रेड लिया है और किसी कमेटी ने स्वीपर्ज़ की 70 से 85 रुपए तन्खाह नहीं दी है और न ही सरकार ने इस बारे कोई सर्कुलर इशू किया है कि स्वीपर्ज़ को सारे पंजाब में हर जगह 85 रुपए तन्खाह की जाए। (घंटी) मैं सिर्फ दो तीन बातें और करना चाहता हूं, सिर्फ पांच मिन्ट और दें।

Deputy Speaker : No please, I will give you only one minute more.

चौधरी अमर सिंह : मैं अर्ज़ करता हूं कि अगर सरकार सही मायनों में सोशलिज़्म लाना चाहती है और गरीबों और हरिजनों की हालत ठीक करना चाहती है तो इन दो-तीन तजवीज़ों पर उसे अमल करना चाहिए जो मैं देने लगा हूं। अगर सरकार सोशलिज़्म को कागज़ों में न रख कर उस पर अमल करना चाहती है तो पहले ज़मीन को नैशनलाइज़ करना चाहिये (cheers) तभी यह डिस्पैरिटी खत्म हो सकती है। अगर आप समानता लाना चाहते हैं और समानता का मतलब मैं यह नहीं लेता कि अगर एक आदमी सौ रुपए कमाता है तो दूसरा भी सौ रुपए कमाने वाला हो, बल्कि जैसे अभी बीबी चन्द्रावती ने कहा था......

Deputy Speaker : Please leave it and wind up.

चौधरी अमर सिंह : चलो मैं इस बात को छोड़ता हूं। आज सुबह आबपाशी के वज़ीर साहिब ने प्रोडक्शन के बारे सवाल का जवाब देते हुए बतलाया कि सरकार और पानी नहीं दे सकती।

मैं पूछना चाहता हूं कि अगर सरकार पानी नहीं दे सकती तो प्रोडक्शन कैसे बढ़ेगी। पैदावार का लिन्क पानी से है। हमारे हां सुन्दर ब्रांच, हिसार मेजर और पेटगढ़ डिस्टरीबियूटरी पिछले डेढ़ महीने से बन्द है और लोगों में हाहाकार मची हुई है। एक तो पानी नहीं, दूसरे कुदरत भी किसानों की मदद नहीं कर रही है। जब कहीं फसल पकने वाली होती है तो कभी फ्लड आ जाते हैं और कभी कोई और मुसीबत आ जाती है। आंकड़ों से पता चलता है कि पिछले छः सात सालों में फ्लडों से पौने दो अरब रुपए की फसलें तबाह हुई हैं। मुख्य मंत्री साहिब ने भी अपनी एक स्टेटमैंट में बताया है कि 21 करोड़ रुपया वह इस पर खर्च कर चुके हैं और 21 करोड़ और अगले दो सालों में खर्च करना है।.........

Deputy Speaker: Please resume your seat. I don't allow you to speak further.

कामरेड राम चन्द्र (नूरपुर) : अर्ज किया है :

"ख्वाब से बेदार होता है महकूम गर
फिर सुला देती है उसको हुक्मरान की साहिरी"

डिप्टी स्पीकर साहिबा, श्री यश जी ने जो प्रस्ताव पेश किया है उसे मैं समझता हूं कि वह बूरजुआज़ ट्रिक्सटर का आखिरी ट्रक है जो लोगों के सामने पेश किया जा रहा है। आखिर सोशालज्म है क्या? इसका कोई जिकर इस प्रस्ताव में नहीं है। असल चीज यह है कि कांग्रेस ने अभी तक सोशलिज़्म को अपनाया ही नहीं है और अब तक लोगों को डिसीव ही किया गया है। इनकी सोशलिज़्म से मुराद क्या है और उसके क्या मायने हैं इस का किसी को आज तक पता नहीं। इनकी पोज़ीशन यह है :—

"चलता हूं थोड़ी दूर हर इक तेज़ रौ के साथ,
पहचानता नहीं हूं अभी राहबर को मैं।"

जब कांग्रेस पार्टी बरसरे इक्तदार आई तो कहा गया कि हम यहां पर वैलफेयर स्टेट लाएंगे। फिर कहा कि यह नहीं, अब हम कोआप्रेटिव कामन वैल्थ कायम करेंगे मगर बाद में कहने लगे कि यह भी ठीक नहीं, हम इस से एक बेहतर चीज लाएंगे जिसे सोशलिस्टिक पैटर्न का नाम दिया गया लेकिन अब उस से भी मुनकर हो गए इतने सालों के बाद और अब कहते हैं कि सोशलिज़्म पैटर्न का उद्देश्य भी ठीक नहीं था हम सोशलिज़्म लाएंगे। तो क्या इतने सालों तक अब तक लोगों को धोखा दिया जाता रहा है? कहते हैं कि सोशलिज़्म लाने के लिए सब कुछ कर रहे हैं लेकिन यह तो पहले बताएं कि आप किस चीज़ को सोशलिज़्म कहते हैं जिसे आप लाना चाहते हैं...........(*Interruption*)

Deputy Speaker : Order please. I will not allow anybody to interrupt Comrade Sahib.

कामरेड राम चन्द्र : सोशलिज़्म जो है इसके मायनी हैं nationalization of means of production and distribution. मैं पूछना चाहता हूं कि इस प्रस्ताव में ऐसा करने का कहां ज़िक्र किया गया है? इस का मतलब है कि आप टांगे को घोड़े के आगे बांधना चाहते हैं। जो चीज़ पहले होनी चाहिए उसे बाद में करने की सोचते है और जो बाद में होनी चाहिए उसे पहले करना चाहते हैं। सोशलिज़्म लाने के लिए पहली जो बात करनी चाहिए वह यह है कि पहले आप जराए पैदावार को कौमी करें। ज़राए पैदावार में दो चीज़ें आती हैं। ज़मीन और इन्डस्ट्री। जमीन काश्तकारों के हवाले करने का जो हशर हुआ है वह

[कामरेड राम चन्द्र]
सब के सामने है और उसके मुताल्लिक यही कहा जा सकता है :—

"साहिरे अल्मूत ने तुझ को दिया बरगे हशीश,
और तू है बे खबर समझा इसे शाखे नबात"।

असल में इनका जो सोशलिज़्म का नारा था वह लोगों को भंग पिलाकर मदहोश करने का नारा था और उसे लोग यह समझते रहे कि यह शायद मिसरी की डली है। ज़मीन को कौमी करने के बारे में मैंने पहले भी अपनी स्पीच में अर्ज़ किया था कि हालात यह हैं कि मुज़ारों को बेदखल कर दिया गया है और मुज़ारे और हरिजन देहात को छोड़ कर शहरों की तरफ जा रहे हैं। उनकी देहात में जायदाद महफूज़ नहीं, घर महफूज़ नहीं और न इज़्ज़त महफ़ूज है और वह शहरों को भाग रहे हैं। मगर यह कहते फिरते हैं कि हम सोशलिज़्म लाना चाहते हैं।

जहां तक इन्डस्ट्री का ताल्लुक है इस का आप सब को पता है कि हकूमत कहती है कि इन्डस्टरी वाले चीज़ें महंगी करते हैं और वह हकूमत को इसके लिये जिम्मेदार ठहराते हैं। लेकिन मैं कहना चाहता हूं कि when two thieves disagree, the truth comes out. अब इनका भी यही हाल हो रहा है। असल में सरकार अमीरों से मिली हुई है और बाहिर से सोशलिज़्म की बातें करती है। मैं कहता हूं कि सोशलिज़्म कैसे आ सकता है और यह अमीरों को कैसे रोक सकते हैं जब यह खुद सिराजुद्दीन से, बिरला से सेठ अमीं चन्द-प्यारे लाल वगैरा से भारी चन्दे लेते हैं। अमीं चन्द-प्यारे लाल अगर बगैर स्टील देने के झूठी बिल्टियां पर दस्तखत करवा लेते हैं तो यह उनको कैसे रोक सकते हैं जब यह खुद उनसे पैसे लेते हैं। इंगलैण्ड में मैं जब गया था तो मैंने देखा कि वहां पर लेबर पार्टी इलैक्शन के लिये सरमायेदारों से कोई पैसा नहीं लेती। पार्टी खुद अपने मैम्बरों से पैसा जमा करती है जिन पर उन्हें यकीन होता है कि वह लेबर पार्टी के साथ स्टैंड करते हैं। यहां क्या होता है कि जब ज़रूरत पड़ी तो हर ट्रांस्पोर्ट परमिट वाले को कह दिया कि फी परमिट इतने इतने रुपए दो। अब अगर दास कमीशन की इन्कवायरी चल रही है तो हर परमिट वाले को कहा जा रहा है कि यह खर्च मीट करने के लिये फी परमिट इतना रुपया दो। इसी तरह बाकियों से किया जाता है और ट्रांस्पोर्ट वालों और दूसरों से पैसे लिये जाते हैं।

1 P.M.

जब 1952 में कांग्रेस की मिनिस्ट्री बनी थी तो उस वक्त लाला जगत नारायण ट्रांस्पोर्ट के मिनिस्टर बने थे। उन्होंने उस वक्त कहा था कि ट्रांस्पोर्ट इंडस्ट्री को नैशनलाइज़ करना चाहिये। सरदार प्रताप सिंह कैरों ने भी ट्रांस्पोर्ट को नैशनेलाइज़ करने के लिये कहा था। आज तक यह नैशनेलाइज़ नहीं हुई? मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि सरकार ने ट्रांस्पोर्ट और इंडस्ट्री को नैशनालाइज़ नहीं किया है। हां, कुछ बस, रूटस नैशनेलाइज़ किए गए हैं। जो रूट्स नैशनेलाइज़ किए हैं उन पर भी हमारे मुख्य मंत्री के रिश्तेदारों और सम्बन्धियों की बसें बिना परमिट चलती हैं। वह बिना परमिट के और बिना एक्साइज़ डयूटी के टिकटें बेचते हैं। उन को कोई नहीं पूछता। उन के बरखिलाफ कोई एक्शन नहीं लिया जाता। मैं ने इस बारे में इस सदन में सवाल पूछा था कि बसें किन किन जगहों पर बिना परमिट के चलती हैं और उन के विरूद्ध क्या क्या कार्यवाही की गई है?

Deputy Speaker : Please speak on Socialism.

कामरेड राम चन्द्र : मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि सरकार ने इंडस्ट्री को नैश्नेलाइज़ नहीं किया है और नैश्नेलाइज करना भी नहीं चाहती है। इस के साथ मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि सिनेमा इंडस्ट्री को भी नैश्नेलाइज़ करना चाहिये। हमारे मुख्य मंत्री ने सिनेमा के सारे नये परमिट अपने घर वालों को ही दे रखे हैं। चाहे वह अमृतसर में हैं, चाहे चंडीगढ़ में, चाहे फरीदाबाद में या पटियाला में। इन्होंने हर तरफ अपनी मनापली बना रखी है। इन को आज से सात साल पहले व्यापार का कुछ पता नहीं था लेकिन आज देखा जाए तो वह करोड़पति बन गए हैं। इन की ट्रांस्पोर्ट चलती है। शराब के ठेकों में इन का हाथ है। हल्वारा में इन का हाथ है। सिनेमों में इन का हाथ है। वह अपने ही घर धड़ा-धड़ भर रहे हैं। क्या इस तरह से सोशलिज़म आएगा? क्या यह सोशलिज़म की तरफ जा रहे हैं? अगर सोशलिज़म लाना है तो इंडस्ट्री को नैश्नेलाइज़ करना चाहिए। प्रोडक्शन की डिस्ट्रीब्यूशन ठीक ढंग से करनी चाहिये। मैं समझता हूं कि सरकार ने इस तरफ कोई ध्यान नहीं दिया है। सरकार बैंकों को नैश्नेलाइज़ नहीं कर रही है। इस के साथ सरकार सिनेमों और ट्रांस्पोर्ट को भी नैश्नेलाइज़ नहीं कर रही है। ट्रांस्पोर्ट में भी बेईमानी हो रही है। पहाड़ी इलाके में सरकार ने ट्रकों को भी नैश्नेलाइज़ करने की धमकी दी है ताकि वहां के लोग कहें कि हम से परमिट के ज्यादा पैसे ले लो लेकिन इस को नैश्नेलाइज न करो। सरकार कहती है कि सब से पहले ट्रकों को नैश्नेलाइज़ कांगड़ा में करना है। मैं सरकार को यह नहीं कहता कि गुड्ज़ ट्रांस्पोर्ट को नैश्नेलाइज़ न करो। इस के लिये मैं सुझाव देना चाहता हूं कि इस फैसले के लिये एक इन्क्वायरी कमेटी बनायी जाए जो कि देखे कि अब तक इस बारे में क्या कुछ हुआ है और क्या करना है। यह कमेटी नैश्नेलाइज़ करने के लिये अपनी सिफारिशें सरकार को दे। कोल्ड स्टोरेज को नैश्नेलाइज़ क्यों नहीं किया जा रहा है?

डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं पूछना चाहता हूं कि सरकार सोशलिज़म लाने के लिये क्या कदम उठा रही है। क्या सरकार ने तन्खाहों के बारे में कुछ सोचा है? मैं 1928 का जिक्र करना चाहता हूं कि लायलपुर में मजदूर कांफ्रेंस हुई थी जिस के प्रधान प्रिंसिपल छबील दास थे और मैं रिसैप्शन कमेटी का चेयरमैन था। मैंने उस वक्त कहा था कि कम से कम और अधिक से अधिक तन्खाह की हद मुकर्रर की जानी चाहिये। मैं ने उस वक्त प्रोपोज़ किया था कि कम से कम 50 रुपए और ज्यादा से ज्यादा 500 रुपए प्रति मास तन्खाह होनी चाहिये। यही रैजोल्यूशन कराची में गांधी जी ने पेश किया था। महात्मा गांधी जी तो स्वर्गवास हो गये लेकिन अभी तक उन के नाम को एक्सप्लायट किया जा रहा है। (विघ्न) मैं मांग करना चाहता हूं कि मौजूदा हालात के मुताबिक क्लास फोर के एमप्लाइज की तन्खाह बढ़ा कर 100 रुपया और अधिक से अधिक तन्खाह 1,000 रुपए माहवार कर देनी चाहिये।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, हमारी सरकार हरिजनों की भलाई के लिए बहुत कुछ कहती है। मैं चैलेंज करता हूं कि सरकार ने उन की भलाई के लिये कुछ नहीं किया है। सरकार ने उन को बसाने के लिये ज़मीन नहीं दी है। जो मुज़ारे बेदखल हुए हैं उन में हरिजन मुज़ारे कितने हैं? उन में से कितने बसाए गए हैं? उन में से कितनों को बसाने की सरकार कोशिश कर रही है? इस के साथ मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि सरकार ने हरिजन मुज़ारों

[कामरेड राम चन्द्र]

को ज़िमींदारों के विरुद्ध केस लड़ने के लिये कुछ फंड रखा हुआ है। किसी ज़िले में 1,500 रुपए रखे गए हैं और किसी ज़िले में 2,000 रुपए रखे गए हैं। यह फैसला पांच साल पहले हुआ था। इस के बारे में तो दो तीन साल कायदे नहीं बने। जब कायदे भी बन गए तो रुपया उनकी भलाई के लिये खर्च नहीं किया। हमारी सरकार ने हरिजनों के बसाने के लिये जो ज़मीन ली है वह बिल्कुल बंजर है। उसकी कीमत भी सरकार ने ज़्यादा दी है। इस के बारे में शायद पी. ए. सी. ने भी अपनी रिपोर्ट में लिखा था कि इस मामले की तहकीकात की जाए। हरिजनों की भलाई के लिये रुपया किस तरह से इस्तेमाल हुआ है और क्या सही तरीके से इस्तेमाल हुआ है ? हमारी सरकार तो गपोड़ शंख है। मुझे एक मिसाल याद आ गई है कि एक आदमी शिवजी महाराज के पास गया। उसने उनकी बहुत भक्ति की थी और वह उस पर बहुत प्रसन्न हुए। शिवजी महाराज ने उसके सामने दो शंख रख दिए और कहा कि मेरे पास दो शंख हैं। एक शंख से जो मांगोगे वह आपको देगा और दूसरा गपोड़ शंख है उस से आप एक लाख मांगोगे तो वह आपको दो लाख देने की बात कहेगा। अगर आप दो लाख मांगोगे तो चार लाख देने के लिए कहेगा। वह व्यक्ति तो बहुत सीधा साधा सा था। उसने कुछ सोच कर वह गपोड़ शंख ले लिया जो कि दो लाख मांगने पर चार लाख दूंगा कहता था। वह उस शंख को घर पर ले गया। उस ने उस से प्रार्थना की कि मुझे दो लाख रुपया चाहिए। वह शंख कहने लगा कि चार लाख दूंगा। काफी प्रतीक्षा के बाद उस को कुछ नहीं मिला। आखिर में तंग आ कर वह भक्त फिर शिवजी महाराज के पास पहुंचा और सारा वृतांत सुनाया। शिवजी महाराज हंसे और कहा कि गपोड़ शंख का काम देना दिलाना नहीं यह सिर्फ गप से खुश करता है। मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि हमारी सरकार भी गपोड शंख है वायदे तो बहुत करती है लेकिन करती कराती कुछ नहीं है। मुझे इस के बारे में शेर याद आ गया है मैं हाऊस के सामने पढ़ देता हूं :

खुद वह दिखला रहे हैं सब्ज़ बाग,
हम को भी कुछ गुल खिलाना चाहिए।

सरकार लोगों को धोखा दे रही है, मज़दूरों को धोखा दे रही है, ट्रेड यूनियनों को धोखा दे रही है और किसानों को भी धोखा दे रही है। अब मौका जाहिर हो गया है तो जिन लोगों के साथ धोखा हो रहा है वह इधर आ जाएं ताकि ट्रैज़री बैंचों पर वही लोग रह जाएं जो एक्सप्लायटेशन में हिस्सेदार हैं। अगर एक्सपालयटिड तबका के सब प्रतिनिधि इधर आ जायें तो मैं समझता हूं कि सब कुछ ठीक हो जायेगा। डिप्टी स्पीकर साहिबा, Victor Hugo के नावल 'Laughing Man' का हवाला देना चाहता हूं इस में Hugo ने एक लार्ड के लड़के से कहलवाया है कि इंगलैण्ड हर एक मुल्क पर हमला कर रहा है। हर एक मुल्क की आजादी सलब कर रहा है, हर एक पर अधिकार कर रहा है। इसका नतीजा आखिर में क्या निकलेगा। दुनिया में अंग्रेज़ एक तरफ होंगे और बाकी दुनिया एक तरफ हो जायेगी। यही हाल यहां पर होगा। कांग्रेस एक्सप्लाएटर्ज़ एक तरफ होंगे दूसरी तरफ सारा मुल्क। जिन लोगों को इन्साफ नहीं मिल रहा है उनको मैं अपील करता हूं कि वह भी यहां पर आएं और एक हो कर अपनी आवाज़ उठाएं। फिर देखेंगे कि किस तरह से ग़रीबों का काम नहीं होता। जब कि वहां पर थोड़े से एक्सप्लायटर्ज़ रह जाएंगे।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, हमारी सरकार कहती है कि मुज़ारों के लिए जमीन ली गई है । मैं उसके बारे में अर्ज़ करना चाहता हूं कि जो जमीन खरीदी गई है वह बंजर ज़मीन ली गई है। क्या ऐसी जमीन खरीद कर दुगनी पैदावार की जाएगी ? क्या इस तरह से स्टैन्डर्ड ग्राफ लिविंग ऊंचा होगा ? क्या इस तरह से सोशलिज़म ग्रायेगा ? मैं ग्रर्ज़ करना चाहता हूं कि ग्रगर सोशलिज्म ला सकते हैं तो किसान ग्रौर मजदूर ही ला सकते हैं। मैं रूस में जो सोशलिज्म ग्राया है उस के बारे में ग्रर्ज़ करना चाहता हूं। उन्होंने किस तरह से स्टैन्डर्ड ग्राफ लिविंग ऊंचा किया है । उन की चार साला प्लैन 1917 से 1932 तक चलती रही ग्रोर उन्होंने इतने ग्रर्से में कितनी तरक्की की है । लेकिन इसके विपरीत हमारे यहां 15 साल में जो तरक्की हुई है वह ग्रापके सामने ही है। वैसे सरकार बहुत से वायदे लोगों के साथ करने की ग्रादी है लेकिन उन को पूरा करने का सरकार ने कभी भी यत्न नहीं किया है । हमारे मुख्य मन्त्री जी ने कल बताया है कि हर एक गांव में फैक्टरी लगाई जाएगी।

तेरे वायदे पे जिये तो यह जान कि झूट जाना,
कि खुशी से मर न जाते गर एतबार होता ।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह कहते हैं कि गांव गांव में फैक्टरी लगा देंगे लेकिन ग्रभी तक यहां पर 5, 7 ही फैक्ट्रीज़ लगा सके हैं। तो मैं पूछना चाहता हूं कि किस तरह गांव गांव में फैक्ट्रीज़ लगा देंगे। इन के साहबजादे जो गांव गांव में जिस किसम की फैक्ट्री लगा रहे हैं वह दूसरी बात है। मैं ग्रर्ज़ करना चाहता हूं कि जो कुछ इस हाउस में फैक्टरी लगाने के लिए कहा जाता है वह गपोट संख की बातें हैं । It is waste of time of the Legislators. It is waste of money that is being spent on them.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਆਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ, ਮੈਡਮ । ਕਾਮਰੇਡ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਦੇ ਲੜਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਕਹਿਕੇ ਅਡ੍ਰੈਸ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਲਫਜ਼ ਦੀ ਤੌਹੀਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ।

Deputy Speaker : This is no Point of Order.

कामरेड राम चन्द्र : ग्रगली बात मैं सिस्टम ग्राफ एडमिनिस्ट्रेशन के बारे में ग्राप से कहना चाहता हूं। क्या सिस्टम ग्राफ एडमिनिस्ट्रेशन में कोई तबदीली ग्राई है? क्या जो पुराने वजीर हैं वह ग्रापको सही काम करने देते हैं ? ग्रगर पुराने वजीर ठीक काम करते हैं तो क्या ग्राप उन को सही काम करने देते हैं ? वही पुराना सिस्टम चल रहा है। जब मुजारों का कानून बना तो मैं ने ही सुजैस्ट किया कि इस सारे सिस्टम को बदलना चाहिये। पटवारियों के मुजारों के मुताल्लिक रिकार्ड झूटे तैयार किये जाते हैं । काश्तकार तो मुजारा होता है लेकिन रिकार्ड में खुद काश्त लिखा होता है। मैं ने ग्रपने घर में देखा। मेरे पिता छोटा सा साहूकारा करते थे इस लिये मुझे इस बात का तजरुबा है। हमारी जमीन तो मुज़ारे जोतते थे लेकिन रिकार्ड में खुद काश्त लिखवाया जाता था। इसी लिये मैं सोशलिस्ट बना। मुजारों का कानून पास करते वक्त मैं ने सुजैस्ट किया था कि हर तहसील में एक कमेटी ऐसे ग्रादमियों की बना दो जो कि मुजारों के हमदर्द हों ग्रौर इस कमेटी को यह फैसला करने का ग्रधिकार दो कि खुद काशत का रिकार्ड ठीक है या नहीं । लेकिन सरदार प्रताप सिंह ने कहा कि बड़े मुकद्दमे चलेंगे ग्रौर हाई कोर्ट में ग्रपीलें होंगी, यह होगा, वह होगा। ग्रसल बात

[कामरेड राम चन्द्र]

यह थी कि सरदार जी घबराते थे कि इस से यह जमीन मुजारों की हो जायगी। अब वही बात हरिजनों के सम्बन्ध में की जा रही है। ज़ाहिरा तौर पर तो यह कहते हैं कि हम हरिजनों को रिलीफ देना चाहते हैं। असल में रिलीफ नहीं देना चाहते बल्कि उन को धोका देना चाहते हैं। वे बेचारे इन से बंधे हुए जा रहे हैं। मुझे एक मिसाल याद आई। एक बार एक गीदड़ एक ऊंट के साथ साथ चल रहा था। जब वह बहुत देर तक उसी तरह से उस के साथ साथ फिरता रहा तो किसी ने पूछा कि भई क्या बात है, क्यों इस के साथ साथ फिर रहा है। तब गीदड़ ने जवाब दिया कि जब ऊंट गिरेगा तो मैं खाऊंगा। मैं उन से कहता हूं कि यह ऊंट इस तरह से नहीं गिरेगा, यह ऐसे नहीं गिरने वाला, आओ हमारे साथ मिल कर चलो हम सोशलिज़म कायम करेंगे। एक व्यक्ति ने कहा कि गांधी जी ऐसा सोशलिज्म नहीं चाहते थे। वे इस के हक में नहीं थे। मैं उनको याद दिलाना चाहता हूं कि जब मेरठ कांस्पिरेसी केस बना तो गांधी जी मेरठ गए। जब वे मेरठ स्टेशन पर उतरे तो कम्युनिस्ट पार्टी के कारकुन जो कि केस को डीफेंड कर रहे थे वे उन से मिले। उन्हों ने गांधी जी से पूछा कि महात्मा जी आप यह बतायें कि आप कम्युनिज़म का विरोध करते हैं, इस की क्या वजह है? क्या आप कम्युनिज़म के असूल को पसन्द नहीं करते? अगर यह जराए पैदावार जो हैं इन को नैशनेलाईज़ कर दिया जाए और सब को बराबर का मालिक कर दिया जाए तो आप को कुछ नाराजगी होगी? गांधी जी ने कहा कि मैं इस बात के खिलाफ हरगिज़ नहीं हूं। यह बड़ी अच्छी बात है। लेकिन मैं वायोलैंस के खिलाफ हूं अगर यह काम पुरअमन तरीके से हो तो मुझे खुशी होगी। अब कई सज्जन कहते हैं कि गांधी जी सोशलिज़म के खिलाफ थे या उनका अपना सोशलिज़म था। यह बात नहीं है। फर्क केवल तरीके का था। और वह वही चीज़ें नानवायलैन्स से लाना चाहते थे।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं एक बात अन्त में कहना चाहता हूं कि जिस तरीके से हमारी हकूमत चलती है उससे लोगों में बड़ी बेचैनी है। झूठे मुकद्दमे किये जाते हैं, झूठे वायदे किये जाते हैं। इस का नतीजा यह होता है कि लोगों में मायसी फैलती है। कुछ चीज़ो में ज़बरदस्ती भी की जाती है। और वैसे काम न हो तो जबरदस्ती से भी चलाया जाता है। इलैक्शनों में भी ज़बरदस्ती की जाती है। इस सम्बन्ध में मैं सिर्फ इतना कहना चाहता हूं कि इन बातों का हशर अच्छा नहीं होता। जब सरदार भक्त सिंह शहीद की मौत हुई तो मौलाना ज़फर अली ने एक शेर लिखा :

तवानाओं के बस में है सरे पाए इकारत से,
करोड़ों नातवानों की तमन्नाओं को ठुकराना।

(*thumping*)

आखिर में उन्हों ने लिखा था :

ज़वाल उस सल्तनत का टल नहीं सका है टाले से,
पड़ा है जिस को खुद अपनी रियाया से ही टकराना।

इन शब्दों के साथ मैं आप का शुक्रिया अदा करता हूं।

Deputy Speaker : Sardar Gurdarshan Singh.

ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਆਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ, ਮੈਡਮ। ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰੈਜ਼ੋਲਊਸਨ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟਿਕ ਪੈਟਰਨ ਆਫ ਸੋਸਾਇਟੀ ਨਾਲ ਤਾਅੱਲੁਕ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ......

Deputy Speaker : This is no point of order. Please resume your seat.

ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਗਲ ਤੇ ਸੁਣ ਲਓ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਮੈਂ ਸੁਣ ਲਈ ਹੈ। (I know what the hon. Member wants to say.)

ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਗਲ ਸੁਣਾਈ ਨਹੀਂ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਣ ਲਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਤੇ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਹੈ ਪਰ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ। (*Interruption*)

Deputy Speaker : The hon. Member should not speak without the permission of the Chair. He should resume his seat.

ਸਮੂਹਕ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ) : ਇਸ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਬੋਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਗਲੇ ਨਾਨ ਔਫੀਸ਼ਲ ਡੇ ਉਪਰ ਵੀ ਕੰਟੀਨਿਊ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਜ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਉਹ ਅਗਲੀ ਵਾਰ ਬੋਲ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਇਹ ਬੜਾ ਅਹਿਮ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਗਲੀ ਵਾਰ ਵੀ ਇਹੋ ਚਲੇਗਾ। ਇਹ ਇਕ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰੈਸਿਵ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਹੈ। (It is very important and progressive resolution. Therefore, this will be discussed on the next non-official day also.)

ਸਰਦਾਰ ਮਖਣ ਸਿੰਘ : ਆਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ, ਮੈਡਮ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤਕ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

Deputy Speaker : This is no point of order. Please sit down. You cannot dictate to the Chair.

Sardar Gurdarshan Singh (Nabha) : Madam, I rise to support the resolution that had been moved by one of the hon. Members of this House, Shri Yash. There can be no two opinions that in order to ameliorate the lot of the masses we need socialism in the country.

Madam, one of the hon. Members from the Communist benches unnecessarily cast aspersions on the premier party of India, the Congress Party, that we have just woken up to the concept of socialism. I am sure that he is not aware of the fact that this great party has taught to the communist countries the concept of liberty and freedom and to the West the idea of socialism. It does not behove the member of the party, who has learnt and is still learning from us, to cast aspersions on us.

Voice from the Opposition : Who is that Member ?

Sardar Gurdarshan Singh : He is one of the Members of the Communist Party.

Anyway, I come to the main object of the resolution. The first point, that arises is the provision of necessities of life at resaonable prices. Madam, this is very essential. In a big country where the majority of the people live in conditions which are not very high, it is very necessary to provide the necessities of life at reasonable prices.

[Sardar Gurdarshan Singh]

But how to achieve this object ? There can be no two opinions about it. It can be achieved through State Trading and more reasonably through more production. In this respect, our Chief Minister has already stated that we must raise the food production. Madam, I wish to stress this point and submit that if we are able to raise our production, then alone we will be able to provide the essential commodities to the people at reasonable prices. As regards State Trading, I must say that sometimes the Government organisation loses the human touch and it is essential that in matters involving essentials of life, the human touch must be there. We must see at all costs that the human touch is not eliminated which always happens in a bureaucracy.

The other point that arises is about free education up to the highest level.

Sardar Gurcharan Singh : Is the hon· Member speaking for or against the Resolution ?

Sardar Gurdarshan Singh : I am speaking in English and if the hon. Member does not understand this, it is not my fault.

Deputy Speaker : There should be no interruptions in the House. Let the hon. Member Sardar Gurdarshan Singh speak·

Sardar Gurdarshan Singh : Madam, I was submitting about free education upto the highest level. In this connection I may submit that we not only want to introduce free education but also wish to remove disparity in the sphere of education.

उपाध्यक्षा : टाइम थोड़ा है । जल्दी जल्दी अपने प्वाइंट कह लो (The time is short. The hon. Member should make out his points quickly.)

Sardar Gurdarshan Singh : Madam, I am sorry, I cannot say what you want me to say. I will say what I wish to say.

उपाध्यक्षा : The hon. Member should resume his seat आपने मेरी बात को फालो नहीं किया । मैंने कहा था कि टाइम थोड़ा है इसलिए अपने प्वाइंट जल्दी जल्दी कह लो । मैंनें यह नहीं कहा था कि जो कुछ में कहती हूं वह कहो । He should withdraw his words. (The hon. Member should resume his seat. He did not follow me. What I said was that the time was short and, therefore, he should make out his points quickly. I did not ask him to say what I wanted him to say. He should withdraw his words.)

Sardar Gurdarshan Singh : Madam, I certainly withdraw those words.

उपाध्यक्षा : चेयर पर ऐस्पर्शन्ज़ करना तो इस हाउस के कुछ मैम्बरों का काम हो गया है । (It has become a fashion with some Members of this House to cast aspersions on the Chair)(*Interruption*)

Sardar Gurdarshan Singh : Madam, I was submitting that there is a lot of disparity in Education and, therefore, there cannot be equality of opportunity. Those educated in the urban schools can stand the competitions better than those who are educated in the rural areas. It means there cannot be equality of opportunity. Education should not only be free but it should be of equal standard in both the urban and rural areas.

The next point is about the means of employment for all in the State. I must say that those who live in huts and villages and are suffering under mass misery are in need of our help. We must pledge them our continuous support in order to remove their sufferings not because we want their votes but because it is right. We have started certain schemes in this direction like poultry, piggery, cattle breeding, etc., etc., in the State to help them. The idea is to help them to help themselves. If a free society cannot help the many who are poor, it cannot save the few who are rich. It is just a small beginning for helping the poor people to raise their standard of life. My hon. Friend from Ludhiana who criticised poultry, piggery and some other things like this, perhaps, he did not railse the aim and object of all these things. As I have said earlier, it is a small beginning in the right direction.The other point made by my hon. Friends from Ludhiana was that our party is responsible for bringing about demoralisation in the State. Madam. I do not want to say much on that. But the *anties* followed by him in the last General Elections will show whether demoralisation has been set in by us or by him.

Madam, in the end, I must say that the sole salvation of this country lies in the implementation of the four conditions, set out in the resolution, i.e., providing of—

(1) necessities of life at reasonable prices ;
(2) free education upto the highest level ;
(3) free medical aid, and
(4) means of employment for all in the State.

Deputy Speaker : The hon. Member should please wind up his speech.

Sardar Gurdarshan Singh : I have done. I obey you and resume my seat. Thank you, Madam.

उपाध्यक्षा : सरदार लच्छमन सिंह गिल ।

श्री मंगल सेन : मेरी एक छोटी सी प्रार्थना है..... (*Interruption*)

उपाध्यक्षा : बैठ जाइए । इस तरह का राउडीइज़्म मैं हाउस में नहीं चलने दूंगी। (Please sit down. I will not permit such rowdyism in the house.)

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ (ਜਗਰਾਉਂ) : ਡਿਪਟੀਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਰੂਲਿੰਗ ਪਾਰਟੀ ਵਲੋਂ ਕਸ਼ ਜੀ ਨੇ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਐਕਸ ਸਟੇਟ ਮਿਨਿਸਟਰ ਨੇ, ਇਹ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਹੀ ਗਲ ਹੈ।

ਕਹਿਰ ਤੋ ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਕਾਫਿਰ ਕੋ ਮਿਲੇ ਹੂਰ ਔਰ ਕਸੂਰ
ਔਰ ਬੇਚਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਂ ਕੋ ਫਕਤ ਵਾਦਾ ਏ ਹੂਰ।

ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਇਥੇ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟਿਕ ਨਿਜ਼ਾਮ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਏਗਾ। ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਕਿ ਸਨ 1947

[ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ]
ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਥੇ ਰਾਜੇ ਮਹਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਦਬਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਅਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਥੇ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਰਾਜ ਲਿਆਂਉਣਗੇ। ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਫੰਡਾਮੈਂਟਲ ਅਸੂਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਵਧਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਇਆ ਰੂਲਿੰਗ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਵਾਇਦੇ ਵਾਇਦੇ ਹੀ ਰਹੇ ਹਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਮਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕੋਈ ਕਦਮ ਵੀ ਪੁੱਟੇ ਗਏ ਨੇ।

ਦਰ ਅਸਲ ਰੂਲਿੰਗ ਪਾਰਟੀ ਵਲੋਂ ਇਸ ਰੇਜੋਲਿਊਸ਼ਨ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅੱਜ 17 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਸੇ ਧੜੇ ਦੇ ਪਾਸ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਬਾਗਡੋਰ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਰੋਗਰਾਮ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਨਿਜ਼ਾਮ ਕਦ ਦਾ ਕਾਇਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ ਜਨਤਾ ਇਸ ਪਖ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ ਪਰ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਸ ਤੋਂ ਰੀਵਰਸ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਸਾਰੀ ਜਨਤਾ ਕਿਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ ?

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿਘ ਗਿਲ : ਮੈਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਨਿਜ਼ਾਮ ਲਿਆਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਜਨਤਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੰਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸਨ 47 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਖੁਲ੍ਹੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜਨਤਾ ਨਾਲ ਵਾਇਦੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ . . . . .

1.30 p.m.

उपाध्यक्षा : सदन कल नौ बजे मीट करेगा ।

(The House stands adjourned till 9-00 a. m. tomorrow.)

The Sabha then adjourned till 9.00 a.m. on Friday, the 13th March, 1964.

63 PVS—386—23-9-64—C., P. and S., Pb., Chandigarh.

APPENDIX

to

P.V.S. Debates Vol. I-No. 16, dated the 12th March, 1964.

Employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes in the office of the Registrar, Co-operative Societies including District and Subordinate offices.

1360. Sardar Ajaib Singh Sandhu : Will the Chief Minister be pleased to state the number, names and dates of appointment of the employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes working at present in Class I, II, III and IV posts separately in the office of the Registrar, Co-operative Societies (including district and Subordinate offices) to-gether with their percentage in each category and the percentage of posts reserved for them in each category?

Sardar Partap Singh Kairon: The requisite information is laid on the table of the House.

STATEMENT

CLASS I OFFICERS

Scheduled Castes—2

Serial No.	Name	Date of appointment	Percentage	Percentage of posts reserved
			Per cent	
1	Shri M. S. Sadhrao ..	13-10-54	17	19 per cent for fresh recruitment and 10 per cent for promotion after 12th September, 1963
2	Shri Shiv Lal ...	16-2-63		

There is no backward class class I Officer.

CLASS II OFFICERS—3

Scheduled Castes

Serial No.	Name	Date of appointment	Percentage	Percentage of posts reserved
1	Shri Gurchand Singh ..	30-2-58	7	19 per cent for fresh recruitment and 10 per cent for promotion after 12th September. 1963
2	Shri Manmohan Singh ..	7-4-61		
3	Shri Lehmber Singh ..	20-5-63		
	Backward Classes			
1	Shri Om Parkash Sudal ...	17-3-61	2	2 per cent

Serial No.	Name		Date of appoint-ment	Per-centage	Percentage of posts reserved
	CLASS III EMPLOYEES				
	Scheduled Castes				
	Lecturers	..	Nill	Nil	19 per cent for direct recruitment and 10 per cent for promotion after 12th September, 1963
	Backward Classes	..	Nil	Nil	2 per cent for direct recruitment.
	Senior Auditor (Backward Class)—1				
1	Shri Amar Singh	..	17-1-62	6	2 per cent
	Inspectors—21				
	(Scheduled Castes)				
1	Shri Varinder Kumar	..	14-1-62		19 per cent for direct recruitment and 10 per cent after 12th September, 1963 for promotion.
2	Shri Ganga Ram	..	14-1-62		
3	Shri Sangram Dass	..	15-1-61		
4	Shri Piara Ram	..	1-4-58		
5	Shri Harjit Singh	..	1-4-58		
6	Shri Satya Parkash Gill	..	15-1-61		
7	Shri Rattan Singh Bhatti	..	1-4-61		
8	Shri Harbans Lal Sondh	..	4/53		
9	Shri Kaushal Singh	..	4/53		
10	Shri Nasib Chand	..	1955		
11	Shri R. C. Chaudhry		10-8-56		
12	Shri Sulekh Chand	..	13-11-57		
13	Shri Sagta Ram	..	1-11-57		
14	Shri Harcharan Singh	..	15-1-61		
15	Shri Dharam Paul	..	15-1-62		
16	Shri Kartar Singh	..	15-1-62		
17	Shri Ujjagar Singh	..	7-8-61		
18	Shri Sansar Singh	..	25-6-63		
19	Shri Joginder Dass	..	13-5-63		
20	4hri Amar Singh	..	4-4-61		

Serial No.	Name	Date of appointment	Percentage	Percentage of posts reserved
21	Shri Sunam Dev ..	12-10-61		
	Inspectors Audit—6			
	Scheduled Castes			
1	Shri Gurdial Singh ..	16-2-60	17	19 per cent for direct recruitment and 10 per cent after 12th September, 1963 for promotion
2	Shri Beli Ram ..	8-3-60		
3	Shri Joginder Paul ..	22-2-61		
4	Shri Ram Asra ..	15-12-60		
5	Shri Ujagar Singh ..	1-10-62		
6	Shri Bhag Singh ..	3-10-62		
	Inspectors Backward Classes—22			
1	Shri Chani Ram Gaddi ..	23-12-59		2 per cent for direct recruitment
2	Shri Milkhi Ram ..	15-9-59		
3	Shri Hakumat Rai ..	6-12-62		
4	Shri Saran Dass ..	24-7-62		
5	Shri Ichhia Puran Bhagat ..	7-7-63		
6	Shri Rania Ram ..	11-6-59	6	
7	Shri Piara Singh ..	17-7-61		
8	Shri Hari Singh ..	31-3-61		
9	Shri Gulab Singh ..	16-3-55		
10	Shri Dalip Singh Multani ..	9-8-56		
11	Shri Amar Singh ..	1-4-58		
12	Shri Makhan Singh ..	14-1-61		
13	Shri Mool Chand ..	31-3-61		
14	Shri Dhani Ram ..	20-5-60		
15	Shri Dharam Paul Dadwal ..	14-1-62		
16	Shri Harbhajan Singh ..	14-1-62		
17	Shri Mohinder Singh ..	14-1-62		
18	Shri Bhupinder Singh ..	14-1-62		
19	Shri Data Ram ..	18-1-60		
20	Shri Gurbachan Singh ..	10-5-60		

Serial No.	Name		Date of appointment	Percentage	Percentage of posts reserved
	Inspectors/Backward Classes-22—concld.				
21	Shri Jagjit Singh Attal	..	15-1-61		
22	Shri Arjan Singh	..	1-5-63		
	Inspector Audit 1 Backward Class-1				
1	Shri Hukam Chand	..	23-11-62	3 per cent	2 per cent for direct recruitment.
	Inspectresses Scheduled Caste	..	Nil	..	19 per cent for direct recruitment and 10 per cent for promotion after 12 September, 1963
	Backward Classes-1				
1	Shrimati Phullanwanti	..	8-2-50	9	
	Head Assistants-1				
	Scheduled Castes				
1	Shri Suraj Bhan	..	Was promoted in the leave vacancy by reverting other candidate. He has now been reverted on the termination of leave arrangement		
	Assistants/Head Clerks-5				
	Scheduled Castes				
1	Shri Suraj Bhan	..	20-4-60		10 per cent for promotion after 12th September, 1963
2	Shri Gopal Singh	..	8-4-61	6 per cent	
3	Shri Tek Ram	..	7-2-64		
4	Shri Jaginder Singh	..	16-11-61		
5	Shri Kartar Singh	..	25-4-62		
	Backward Classes-5				
1	Shri Jagat Ram	..	16-2-63	6 per cent	
2	Shri Bakhshish Singh	..	1-6-61		
3	Shri Anant Ram	..	17-12-59		
4	Shri Shankar Dass	..	15-5-61		
5	Shri Mehnga Singh	..	2-6-55		
	Stenos				
	Backward Classes—3				
1	Shri T. R. Vig	..	6-10-61	5	10 percent posts have been reserved for promotion with effect from 12th September, 1963 including Scheduled Castes candidates
2	Shri Pal Singh	..	25-11-57		
3	Shri Jagdev Singh	..	18-5-60		

Serial No.	Name	Date of appointment	Percentage	Percentage of posts reserved
	Junior Auditors—3			
	Backward Classes			
1	Shri Tarsem Lal ..	18-6-63	11	10 per cent posts have been reserved for promotion with effect from 12th September, 1963 including Scheduled Castes candidates
2	Shri Harichand ..	18-6-63		
3	Shri Nirmal Dass ..	18-6-63		
	Scheduled Castes—3			
1	Shri Balbir Singh ..	2-6-62	11	Ditto
2	Shri Piara Singh ..	19-6-63		
3	Shri Amar Singh ..	3-8-59		
	Sub-Inspectors (Scheduled Castes)—138			
1	Shri Pritam Singh, S.I. (F), Shahabad ..	3-4-57	12	While sending the requisition to the S.S.S. Board 19 per cent posts are reserved for Scheduled Castes and 2 per cent for Backward Classes or as prescribed by the Government from time to time
2	Shri Ram Singh Chohan, Radaur West ..	7-2-58		
3	Shri Mahabir Singh S.I., Sewani ..	20-3-59		
4	Shri Piare Lal, S.I., Kapurthala ..	13-5-60		
5	Shri Kushi Ram, S.I., Umra ..	16-11-60		
6	Shri Bhagwan Singh, S.I., Tosham ..	25-5-61		
7	Shri Dalip Singh, S.I., L/C Hansi ..	10-12-61		
8	Shri Jetu Ram, S.I., Audit Jhansa	19-12-60		
9	Shri Deva Singh, S.I. Jalmora ..	1-1-63		
10	Shri Puran Chand, S.I., Audit, Karnal	21-1-63		
11	Shri Zela Singh, S.I., Kalanaur ..	13-5-60		
12	Shri Bhana Ram, S.I., Meham ..	16-11-60		
13	Shri Sultan Singh, S.I., Bahadurgarh ..	16--11-60		
14	Shri Banarsi Dass, S.I. Sirsa ..	16-11-60		
15	Shri Ram Kanwar S.I. Bhalaut ..	17-11-60		
16	Shri Rattan Lal, S.I. Ballabgarh West ..	10-12-61		
17	Shri Ghure Mal, S.I., Uttowar ..	10-12-61		
18	Shri Abhe Ram, S.I., Pataudi ..	11-12-61		
19	Shri Ram Dass, S.I., Daruhera ..	11-12-62		
20	Shri Bale Ram, S.I. Kalanwala ..	8-6-62		
21	Shri Hardyal Singh S.I., Audit Nissing	10-9-63		
22	Shri Maha Singh, S.I., (Fert) Karnal	16-9-63		

Serial No.	Name	Date of appointment	Percentage	Percentage of posts reserved
23	Shri Ram Dev S.I., Kalanwali ..	22-9-63		
24	Shri Shangara Ram Sub Inspector Co-operative Societies Pong Dam. Talwara II ..	28-3-56		
25	Shri Dalip Chand ..	17-5-60		
26	Shri Parkash Chand ..	4-12-61		
27	Shri Sham Lal ..	NA		
28	Shri Pars Ram ..	2-12-61		
29	Shri Shankar Dass ..	5-12-61		
30	Shri Harmohinder Singh ..	8-11-57		
31	Shri Chaman Lal ..	16-9-63		
32	Shri Sital Ram ..	16-11-60		
33	Shri Bidhi Ram ..	1-6-61		
34	Shri Harbhajan Singh ..	16-11-60		
35	Shri Charan Dass ..	16-12-61		
36	Shri Gurdev Singh ..	8-12-61		
37	Shri Lachhman Dass ..	5-12-61		
38	Shri Ram Parkash Bhatti ..	5-10-55		
39	Shri Tarsem Lal ..	16-9-63		
40	Shri Rattan Chand ..	NA		
41	Shri Piara Lal L/CS ..	6-12-61		
42	Shri Baldev Singh ..	1-8-62		
43	Shri Gurmit Chand	1-8-62		
44	Shri Chanan Singh ..	8-6-62		
45	Shri Sardari Lal ..	16-8-62		
46	Shri Roshan Lal ..	23-3-59		
47	Shri Gurbux Singh ..	6-4-57		
48	Shri Sant Singh ..	2-4-57		
49	Shri Kehar Singh ..	16-11-60		
50	Shri Jagdish Ram ..	17-11-60		
51	Shri Gian Singh L/C ..	16-11-60		
52	Shri Amar Singh ..	19-1-57		

Serial No.	Name	Date of appointment	Percentage	Percentage of posts reserved
53	Shri Parkash Chand ..	24-3-58		
54	Shri Chattar Singh L/C ..	16-11-60		
55	Shri Parkash Singh S/C ..	7-11-57		
56	Shri Ajit Ram (Under suspension) ..	12-10-55		
57	Shri Ajit Singh L/C ..	3-3-58		
58	Shri Dharam Chand ..	8-11-57		
59	Shri Mohinder Paul ..	1-12-61		
60	Shri Hari Ram S/C ..	NA		
61	Shri Lachhman Dass ..	8-6-62		
62	Shri Baldev Singh :	1-1-63		
63	Shri Narain Dass ..	8-10-55		
64	Shri Mansa Ram ..	1-1-63		
65	Shri Jagjit Singh ..	13-5-60		
66	Shri Tilak Ram ..	16-11-60		
67	Shri Mohinder Singh ..	4-12-61		
68	Shri Harnek Singh ..	13-5-60		
69	Shri Bishana Ram ..	7-12-61		
70	Shri Labh Singh ..	8-10-56		
71	Shri Karnail Singh	2-10-56		
72	Shri Atma Ram ..	4-12-61		
73	Shri Mehar Singh ..	16-9-63		
74	Shri Mewa Singh ..	8-6-62		
75	Shri Ajit Singh ..	8-6-62		
76	Shri Jagdev Singh ..	8-6-62		
77	Shri Jasbir Singh ..	4-4-57 (A.N.)		
78	Shri Hazara Ram ..	25-3-58		
79	Shri Lal Singh ..	28-2-62		
80	Shri Malkiat Singh ..	13-5-60		
81	Shri Parkash Singh ..	20-5-60		
82	Shri Jagjit Singh ..	13-5-60		

Serial No.	Name		Date of appointment	Percentage	Percentage of Posts reserved
83	Shri Hukam Chand	..	1-8-62		
84	Shri Puran Singh	..	3-10-56		
85	Shri Harphool Singh	..	1-1-63		
86	Shri Gian Singh	..	9-11-54		
87	Shri Karam Chand	..	21-9-55		
88	Shri Ram Kishan	..	1-12-61		
89	Shri Kapal Dev	..	23-3-59		
90	Shri Dhanna Ram	..	16-11-60		
91	Shri Hardas Chand	..	18-3-58		
92	Shri Amar Nath	..	16-11-60		
93	Shri Mohinder Singh	..	1-10-61		
94	Shri Piara Lal S.I. Co-operative Societies Naushera	..	16-9-63		
95	Shri Malkiat Chand S.I. Co-operative Societies, Khadur Sahib West		1-12-61		
96	Shri Nimla Ram Sub-Inspectors Lambi Sch. Castes	..	25-3-58		
97	Shri Charanji Lal S.I. Abul Khurana		25-3-58		
98	Shri Jagiri Lal S.I. Mamdot Sch. Castes	..	21-3-59		
99	Shri Jit Singh Sub-Inspector Guru Har Sahai	..	5-12-61		
100	Shri Harphul Singh	..	28-8-56		
101	Shri Kura Ram	..	8-6-62		
102	Shri Gurdev Ram S.I. Co-operative Societies Fertilizer Moga II	..	2-10-56		
103	Shri Jaswant Singh S.I. Co-operative Societies Nihal Singh Wala		13-3-58		
104	Shri Karnail Dass S.I. Kot Ise Khan		2-12-61		
105	Shri Shiam Singh S.I. Thathi Bhai	..	8-6-62		
106	Shri Jaswant Singh S.I. Badhni Kalan		22-12-59		
107	Shri Swarna Ram	..	9-11-57		
108	Shri Sarwan Singh	..	28-3-58		
109	Shri Gurmit Ram	..	4-8-59		
110	Shri Ranjit Singh	..	14-5-60		

Serial No.	Name	Date of appointment	Percentage	Percentage of posts reserved
111	Shri Chanchal Dass	16-11-60		
112	Shri Ram Rakha S.I. Narot Jaimal Singh	8-6-62		
113	Shri Jamna Dass S.I. A/E Kahnuwan	8-6-62		
114	Shri Banta Ram S.I. Dina Nagar West	29-5-61		
115	Shri Chaman Lal S. I. Ghorewah	9-6-62		
116	Shri Chaman Lal ..	26-5-60		
117	Shri Kartar Chand ..	7-6-62		
118	Shri Surjit Kumar ..	1-9-62		
119	Shri Babu Singh ..	10-10-52		
120	Shri Karnail Singh ..	23-6-56		
121	Shri Daya Ram ..	20-3-59		
122	Shri Santokh Singh ..	13-5-60		
123	Shri Ram Karan ..	13-5-60		
124	Shri Mota Singh ..	16-11-60		
125	Shri Gurjant Singh ..	16-11-60		
126	Shri Gurdev Singh ..	21-11-60		
127	Shri Gurbachan Singh ..	21-11-60		
128	Shri Dalip Singh ..	20-3-59		
129	Shri Gurcharan Singh ..	1-12-61		
130	Shri Sham Singh ..	2-12-61		
131	Shri Ramasra Singh ..	1-12-61		
132	Shri Kulwant Singh ..	1-8-62		
133	Shri Gurdial Singh ..	1-9-62		
134	Shri Jiwa Singh ..	8-6-62		
135	Shri Jangir Singh ..	13-5-60		
136	Shri Balwinder Singh ..	1-1-63		
137	Shri Partap Singh ..	16-9-63		
138	Shri Sohan Lal ..	13-5-60		

Serial No.	Name	Date of appointment	Percentage	Percentage of posts reserved
	Sub-Inspectresses—4			
	Scheduled Castes			
1	Shrimati Kunti Devi ..	11-9-60	10	While sending the requisition to the S.S.S. Board 19 per cent posts are reserved for such communities.
2	Shrimati Gurpiari ..	11-9-60		
3	Shrimati Swarnjit Kaur ..	20-2-62		
4	Shrimati Harbans Kaur ..	20-2-62		
	Sub-Inspectors—49			
	Backward Classes			
1	Shri Hukam Chand, Inspector, Audit with Audit Officer, Rohtak	1-8-54		
2	Shri Ram Mehar, S. I., Co-op. Societies, Keherwala	18-8-56		
3	Shri Bharpur Singh, S.I., Audit in the office of Audit Officer, Rohtak	27-8-56		While sending the requisition to the S.S.S. Board 2 per cent posts are reserved for such communities
4	Shri Ram Dhari, S.I., Reh., Karnal	1-10-56		
5	Shri Raghbir Singh Pal, S.I., Audit, Jhansa	3-2-58		
6	Shri Dharam Pal, S.I. Co-op. Societies, Kunjpura	13-5-60		
7	Shri Dharam Singh, S.I.,, Murlzipur..	16-11-60		
8	Shri Ram Bhaj, S.I., Deoban ..	10-12-61		
9	Shri Punjab Singh ..	23-3-59 (A.N.)		
10	Shri Gurbux Singh ..	16-3-58		
11	Shri Haqiquat Rai ..	2-12-61		
12	Shri Gian Parkash ..	11-11-57		
13	Shri Bakhshi Ram ..	3-7-54		
14	Shri Nidhan Singh ..	13-5-60		
15	Shri Om Parkash ..	8-6-62		
16	Shri Amin Chand ..	8-6-62		
17	Shri Jagdish Chand ..	8-6-62		
18	Shri Jamait Rai ..	N.A.		
19	Shri Ramjit Chander ..	8-6-62		
20	Shri Makhan Lal L/C ..	8-6-62		

Serial No.	Name		Date of appointment	Percentage	Percentage of posts reserved
21	Shri Mulkh Raj	..	2-12-61		
22	Shri Tara Singh	..	6-12-61		
23	Shri Samittar Singh	..	13-5-60		
24	Shri Mohinder Singh S/C	..	20-3-59		
25	Shri Malook Chand S/C	..	8-6-62		
26	Shri Kirpal Singh B/L	..	30-3-59 (A.N.)		
27	Shri Manohar Lal (Fert)	..	13-5-60		
28	Shri Mohinder Singh (Fert)	..	21-3-59		
29	Shri Surjit Singh (Farming Kharar)		25-3-58		
30	Shri Hans Raj	..	8-6-62		
31	Shri Hardev Singh	..	8-6-62		
32	Shri Dalbir Singh, S.I., (Fert)	..	1-1-63		
33	Shri Bachan Singh	..	14-11-61		
34	Shri Sardara Singh	..	1-4-57		
35	Shri Surjit Singh	..	16-5-60		
36	Shri Gurbux Singh	..	13-5-61		
37	Shri Swaran Singh	..	13-5-60		
38	Shri Madho Singh	..	1-12-61		
39	Shri Rajinder Singh	..	8-11-57		
40	Shri Om Parkash	..	8-6-62		
41	Shri Chanan Singh	..	1-8-54		
42	Shri Banarsi Lal	..	9-6-62		
43	Shri Tirlok Singh	..	16-11-60		
44	Shri Jatinder Singh	..	16-11-60		
45	Shri Shiv Lal	..	13-11-57		
46	Shri Chain Singh	..	28-10-56		
47	Shri Hardev Singh	..	13-5-60		
48	Shri Swaran Singh	..	17-11-60		
49	Shri Sat Pal	..	25-5-61		

Serial No.	Name		Date of appointment	Per-centage	Percentage of posts reserved
Sub-Inspectors Audit—38					
	Scheduled Castes				
1	Shri Gurmel Singh	..	16-11-60		
2	Shri Lahmber Ram	..	17-11-60		
3	Shri Sarwan Dass	..	16-12-60		
4	Shri Harjagat Singh	..	21-1-63		
5	Shri Swaran Singh	..	13-5-60		
6	Shri Onkar Chand	..	13-5-60		
7	Shri Gulashkar	..	13-12-60		
8	Shri Sohan Lal, Consumer Store	..	10-12-60		
9	Shri Ram Bhaj Rai	..	5-8-59		
10	Shri Piara Singh	..	13-5-60		
11	Shri Ajit Singh	..	13-5-60		
12	Shri Harkishan Singh	..	13-5-60		
13	Shri Amar Dass	..	14-12-60		
14	Shri Sardar Singh	..	2-12-61		
15	Shri Mada Lal	..	2-12-61		
16	Shri Gurdial Singh	..	3-4-57		
17	Shri Atma Singh	..	3-12-61		
18	Shri Puran Ram	..	10-9-63		
19	Shri Puran Chand	..	22-1-63		
20	Shri Rati Ram	..	1-12-61		
21	Shri Bakhshi Ram	..	1-2-58		
22	Shri Baldev Singh	..	15-12-60		
23	Shri Ram Rattan	..	28-7-62		
24	Shri Nand Singh	..	13-5-60		
25	Shri Gurdev Singh	..	1-4-58		
26	Shri Harbans Singh	..	3-12-61		
27	Shri Teja Singh	..	21-1-63		
28	Shri Tarsem Lal	..	1-9-56		

Serial No.	Name		Date of appointment	Percentage	Percentage of posts reserved
29	Shri Piara Singh	..	26-3-58		
30	Shri Gokal Chand	..	3-12-61		
31	Shri Phool Singh	..	18-11-60		
32	Shri Dhani Ram	..	28-7-62		
33	Shri Khazan Chand	..	18-11-60		
34	Shri Banta Ram Mal	..	26-3-58		
35	Shri Gian Chand	..	13-5-60		
36	Shri Ajit Ram	..	21-1-63		
37	Shri Harvans Lal	..	1-8-62		
38	Shri Mukhtiar Singh	..	13-5-60		
	Sub-Inspectors Audit—16				
	Backward Classes				
1	Shri Kishori Lal	..	2-12-60		
2	Shri Romesh Chand	..	28-7-62		
3	Shri Roshan Lal	..	28-7-62		
4	Shri Ram Singh	..	28-7-62		
5	Shri Ramji Dass	..	21-1-63		
6	Shri Teja Singh	..	13-5-60	3	2 per cent as prescribed by the Government
7	Shri Lakhbir Singh	..	10-9-63		
8	Shri Onkar Singh	..	21-1-63		
9	Shri Karnail Singh	..	10-9-63		
10	Shri Jaswant Singh	..	2-12-61		
11	Shri Lakhbir Singh	..	14-12-60		
12	Shri Piara Singh	..	13-5-60		
13	Shri Kishan Singh	..	3-8-59 (F.N.)		
14	Shri Natha Singh	..	13-5-60 (F.N.)		
15	Shri Amarjit Singh	..	12-5-60 (F.N.)		
16	Shri Lekh Raj	..	2-8-59		

Serial No.	Name	Date of appointment	Percentage	Percentage of posts reserved
*Clerks—44**				
	Backward Classes			
1	Shri Nardev Singh ..	18-11-60		
2	Shri Jaswant Singh ..	5-4-62		
3	Shri Kulwant Singh ..	13-6-56		
4	Shri Jagdish Ram ..	7-9-59		
5	Shri Ram Kishan ..	3-8-61		
6	Shri Surjit Singh ..	21-2-64		
7	Shri Asa Singh ..	1-8-54		
8	Shri Gurdial Singh ..	1-1-62		
9	Shri Hardev Singh ..	6-1-61		
10	Shri Arjan Dass ..	1-2-61		
11	Shri Rameshwar Dayal ..	11-12-57	8%	As laid down by the Government 2 per cent posts are reserved for such classes while sending requisition to the S.S.S. Board
12	Shri Gokal Chand ..	29-1-60		
13	Shri Achhar Singh ..	27-4-45		
14.	Shri Parkash Chand ..	5-6-47		
15	Shri Kapur Singh ..	4-12-56		
16	Shri Ram Assra ..	17-10-57		
17	Shri Mehar Chand ..	8-11-57		
18	Shri Jai Chand ..	18-11-57		
19	Shri Duni Chand ..	29-11-57		
20	Shri Roshan Lal ..	6-12-57		
21	Shri Gian Chand ..	23-5-58		
22	Shri Murli Parkash ..	22-10-58		
23	Shri Jagdish Ram ..	15-1-59		
24	Shri Gurmit Chand ..	5-2-59		
25	Shri Teku Ram ..	5-3-59		

*Printed as given in Govt. reply.

Serial No.	Name		Date of appointment	Percentage	Percentage of posts reserved
26	Shri Ram Assra Bassi	..	11-5-59		
27	Shri Sant Ram	..	10-6-59		
28	Shri Amar Nath	..	20-5-60		
29	Shri Khazan Singh	..	14-6-60		
30	Shri Ishar Singh	..	27-7-61		
31	Shri Bant Ram	..	1-3-62		
32	Shri Tek Chand	..	2-12-63		
33	Shri Bachan Singh	..	2-3-63		
34	Shri Gurcharan Singh	..	3-6-63		
35	Shri Kewal Krishan	..	23-2-55		
36	Shri Surinder Singh	..	8-3-57		
37	Shri Harbhajan Singh	..	1-9-61		
38	Shri Manohar Singh	..	8-4-58		
39	Shri Bhagwan Dass	..	1-9-61		
40	Shri Ram Swaroop	..	23-11-63		
41	Shri Karnail Singh	..	21-1-46		
42	Shri Chander Kumar	..	18-5-60		
43	Shri Tarlok Singh	..	1-5-58		
44	Shri Achhar Singh	..	27-4-45		
45	Shri Dharam Chand	..	28-9-61		
46	Shri Parkash Chand		5-6-47		
47	Shri Gurmit Chand	..	18-3-59		
48	Shri Sant Ram	..	10-6-59		
49	Shri Kapur Singh	..	28-2-57		
50	Shri Harbans Lal	..	11-9-39		

Clerks : 66

Scheduled Castes

1	Shri Kishan Chand Ghussarji	..	26-7-49		
2	Shri Mukhtiar Chand	..	5-11-57		

Serial No.	Name		Date of appointment	Percentage	Percentage of posts reserved
3	Shri Banarsi Lal	..	3-3-59		
4	Shri Karnail Singh	..	11-4-59		
5	Shri Om Parkash	..	3-9-59		
6	Shri Karnail Chand	..	9-9-59		
7	Shri Madho Ram	..	17-11-61		
8	Shri Hazari Lal	..	7-7-62		
9	Shri Jagat Ram	..	4-12-63		
10	Shri Laxmi Chand	..	6-12-58	11	While sending requisition to the S.S.S. Board 10 per cent posts are reserved for such classes
11	Shri Ishwar Singh	..	20-11-63		
12	Shri Brola Ram	..	13-6-60		
13	Shri Banarsi Dass	..	10-3-62		
14	Shri Karam Singh	..	13-12-58		
15	Shri Kehar Singh	..	10-3-60		
16	Shri Ram Kumar	..	4-2-60		
17	Shri Attar Singh	..	13-5-60		
18	Shri Tek Ram	..	5-8-45		
19	Shri Sher Singh	..	27-2-59		
20	Shri Gurditta Ram Sauda	..	2-2-60		
21	Shri Tulsi Ram	..	21-10-60		
22	Shri Gurcharan Ram	..	6-7-61		
23	Shri Sukhdev	..	21-8-61		
24	Shri Hari Ram	..	7-10-58		
25	Shri Mehnga Singh	..	23-11-51		
26	Shri Dev Raj	..	28-7-52		
27	Shri Gardhari Lal	..	7-12-57		
28	Shri Khushi Ram	..	11-5-59		
29	Shri Harbans Singh	..	6-6-59		
30	Shri Kewal Krishan	..	18-7-59		
31	Shri Tulsi Ram	..	7-9-59		
32	Shri Darshan Singh	..	1-9-60		
33	Shri Karam Singh	..	4-1-61		

Serial No.	Name		Date of appointment	Percentage	Percentage of posts reserved
Clerks : 66—*contd*					
			Scheduled Castes—*contd*		
34	Shri Behari Lal	..	31-1-62		
35	Shri Rattan Lal	..	1-7-63		
36	Shri Fateh Singh	..	21-1-59		
37	Shri Charan Dass	..	11-6-59		
38	Shri Niranjan Singh	..	23-1-60		
39	Shri Sukhdev	..	21-8-61		
40	Shri Harchand Singh	..	1-6-63		
41	Shri Ram Dass	..	11-11-63		
42	Shri Nirmal Singh	..	1-11-61		
43	Shri Charan Dass	..	4-11-58		
44	Shri Pritam Dass	..	10-4-59		
45	Shri Mohinder Paul	..	6-1-59		
46	Shri Gurcharan Ram	..	6-7-61		
47	Shri Jagdish Mittar	..	20-6-60		
48	Shri Tarsem Lal	..	11-4-62		
49	Shri Atma Ram Jakhu	..	2-5-59		
50	Shri Simru	..	21-10-59		
51	Shri Ajit Singh	..	21-4-60		
52	Shri Chaman Lal	..	22-6-60		
53	Shri Khushal Singh	..	5-7-63		
54	Shri Vidya Shanker	..	30-10-56		
55	Shri Tarlochan Singh	..	1-2-57		
56	Shri Gamdhur Singh	..	16-6-60		
57	Shri Mohan Lal	..	8-3-60		
58	Shri Balwant Rai	..	16-11-61		
59	Shri Chanan Ram	..	7-8-63		
60	Shri Bakhshish Singh	..	22-7-59		
61	Shri Mohinder Singh	..	3-7-63		
62	Shri Des Ram	..	3-2-63		
63	Shri Gurdial Singh	..	20-2-56		
64	Shri Malkit Singh	..	1-8-63		

Serial No.	Name	Date of appointment	Percentage	Percentage of posts reserved
Clerks : 66—concld				
	Scheduled Castes—*concld*			
65	Shri Bakhshish Chand ..	2-12-58		
66	Shri Rangila Singh ..	21-11-63		
Statistical Assistant: 1				
	Scheduled Castes			
1	Shri Harbans Singh ..	..	3	While sending requisition to the S.S.S. Board 19 per cent posts are reserved for such classes.
Restorer : 1				
	Scheduled Castes			
1	Shri Piara Ram ..	28-8-63	50	10 per cent posts have been reserved with effect from 12th September, 1963 for the purpose of promotion
Driver : 1				
	Backward Classes			
1	Shri Nand Lal ..	1-2-58	20	
	Scheduled Castes : 1			
1	Shri Gurbachan Dass ..	24-9-62	20	19
Statistical Assistant : 1				
	Backward Classes			
1	Shri Ranbir Singh Mohal ..		3	
Class IV Employees (Peon) : 94				
	Scheduled Castes			
1	Shri Bhaga ..	24-11-63		
2	Shri Surjit Singh ..	24-10-52		
3	Shri Charan Dass ..	7-3-58		
4	Shri Gurbachan Ram ..	3-7-51		
5	Shri Jagat Singh ..	5-10-60		
6	Shri Nasib Chand ..	13-5-63		
7	Shri Tarsem Lal ..	6-2-64		
8	Shri Madan Lal ..	12-6-57		
9	Shri Muni Lal ..	12-6-57		

Serial No.	Name	Date of appointment	Percentage	Percentage of posts reserved
Class IV Employees :—contd				
			Scheduled Castes—*contd*	
10	Shri Phuma ..	23-11-63		
11	Shri Hazara Singh ..	9-5-59	16	19 per cent as prescribed by Government
12	Shri Bihari Lal ..	February, 1960		
13	Shri Gurdev Singh ..	1-3-63		
14	Shri Pritam Ram ..	1-3-63		
15	Shri Gurdev Singh ..	21-7-61		
16	Shrimati Sheela ..	13-12-62		
17	Shri Gurbax Ram ..	5-1-62		
18	Shri Nahar Singh ..	9-7-46		
19	Shri Hari Singh ..	1-5-59		
20	Shri Sadhu Singh ..	1-10-63		
21	Shri Faqir Chand ..	13-5-58		
22	Shri Hakee Ram ..	1-4-53		
23	Shri Chanan Ram ..	24-3-56		
24	Shri Sant Ram ..	4-7-61		
25	Shri Malook Singh ..	4-12-63		
26	Shri Kartar Singh ..	18-4-60		
27	Shri Mohinder Singh ..	7-2-62		
28	Shri Kartar ..	February, 1964		
29	Shri Hari Chand ..	5-1-54		
30	Shri Gurdas Singh ..	15-6-59		
31	Shri Jawala Dass ..	1-6-51		
32	Shri Mehanga Ram ..	1-4-53		
33	Shri Jindu Ram ..	19-3-58		
34	Shri Gianu Ram ..	17-9-59		
35	Shri Lachhman Dass ..	28-6-56		
36	Shri Sham Lal ..	9-5-53		
37	Shri Chanan Singh ..	23-1-53		
38	Shri Sohan Lal ..	11-5-51		
39	Shri Om Parkash ..	1-4-53		

Serial No.	Name		Date of appointment	Percentage	Percentage of posts reserved
	Class IV Employees: 94—contd				
			Scheduled Castes—*contd*		
40	Shri Sunehara Singh	..	1-2-64		
41	Shri Ratti Ram	..	1-9-59		
42	Shri Mohinder Singh	..	10-10-63		
43	Shri Roshan Lal	..	18-8-62		
44	Shri Harmohinder Singh	..	24-2-59		
45	Shri Radhu Singh	..	20-8-47		
46	Shri Karam Singh	..	28-8-56		
47	Shri Mangal Singh	..	13-1-60		
48	Shri Dalipa	..	28-2-61		
49	Shri Nasib	..	30-7-57		
50	Shri Bara Singh	..	26-11-63		
51	Shri Jagir Singh	..	19-1-60		
52	Shri Waryam Singh	..	25-3-55		
53	Shri Gurdas Singh	..	24-10-62		
54	Shri Kartar Chand	..	1- 10-50		
55	Shri Bharat Singh	..	2-6-59		
56	Shri Maha Singh	..	15-9-61		
57	Shri Kishan Chand	..	9-1-64		
58	Shri Niranjan Dass	..	23-5-61		
59	Shri Tilak Raj	..	17-12-63		
60	Shri Sohnu Ram	..	1-3-56		
61	Shri Inder Singh	..	17-5-61		
62	Shri Imrao Singh	..	5-7-62		
63	Shri Lalu Ram	..	25-12-59		
64	Shri Ram Sarup	..	16-3-62		
65	Shri Dalip Singh	..	21-12-63		
66	Shri Ishwar Singh	..	12-9-63		
67	Shri Hari Singh	..	6-12-58		
68	Shri Hukam Chand	..	11-9-56		
69	Shri Hazari Lal	..	14-2-63		
70	Shri Kirt Ram	..	27-8-62		

Serial No.	Name		Date of appointment	Percentage	Percentage of posts reserved
	Class IV Employees : 94—concld				
			Scheduled Castes—*concld*		
71	Shri Hamid Masih	..	2-10-62		
72	Shri Devi Dayal	..	9-12-57		
73	Shri Chhaju Ram	..	10-7-58		
74	Shri Des Raj	..	2-11-63		
75	Shri Munshi Ram	..	18-11-63		
76	Shri Kapoor Singh	..	31-3-61 (afternoon)		
77	Shri Kartar Chand	..	26-7-63 (forenoon)		
78	Shri Harbans Lal	..	5-10-61 (forenoon)		
79	Shri Piara Lal	..	5-1-60		
80	Shri Ram Sarup	..	9-3-57		
81	Shri Banta Singh	..	18-2-64		
82	Shri Lal Singh	..	20-9-61		
83	Shri Pahlad Singh	..	21-1-56		
84	Shrimati Das Rani	..	N.A.		
85	Shrimati Indro Devi	..	13-11-59		
86	Shrimati Gian Kaur	..	4-12-63		
87	Shri Gurdial Chand	..	24-1-64		
88	Shri Parkash Chand	..	3-12-63		
89 to 94	Names not known	..	N.A.	at present. later on	It will be supplied
	Class IV Employees (*Peons*) : 96				
			Backward Classes		
1	Shri Darshan Lal	..	14-1-50		
2	Shri Girdhari Lal	..	4-2-64		
3	Shri Ram Adhar	..	2-9-59		
4	Shri Tilak Ram	..	16-8-47		
5	Shri Kali Charan	..	22-3-49		
6	Shri Pritam Singh	..	27-7-61		
7	Shri Khilawan Ram	..	15-3-60		
8	Shri Kesar Mal	..	1-8-48		
9	Shri Mastan Singh	..	1-12-26		

Serial No.	Name		Date of appointment	Percentage	Percentage of posts reserved
	CLASS IV EMPLOYEES: 96—CONTD				
	Backward Classes—*contd*				
10	Shri Amar Singh	..	6-1-46		
11	Shri Sardara Ram	..	1-9-48		
12	Shri Kashmira Singh	..	1-10-35		
13	Shri Amar Singh	..	3-9-53		
14	Shri Teja Singh	..	1-12-48	15	Two per cent as prescribed by the Government
15	Shri Ujagar Singh		9-8-49		
16	Shri Om Parkash	..	19-4-41		
17	Shri Ram Kishan	..	22-9-56		
18	Shri Badh Ram Peon	..	1-4-53		
19	Shri Ganga Singh	..	16-8-52		
20	Shri Ajmer Singh	..	1-12-61		
21	Shri Labh Singh	..	11-6-53		
22	Shri Ujagar Singh	..	9-4-49		
23	Shri Lachhman Singh	..	16-10-59		
24	Shri Hazara Singh	..	19-10-53		
25	Shri Sunder Lal	..	1-11-62		
26	Shri Dharam Singh	..	1-11-41		
27	Shri Munshi Ram	..	1957		
28	Shri Lajju Ram	..	1-4-53		
29	Shri Pars Ram	..	11-7-56		
30	Shri Dhani Ram	..	20-2-62		
31	Shri Jaishi Ram	..	1-8-63		
32	Shri Sadhu Singh	..	26-2-27		
33	Shri Harnam Singh	..	1-6-2004 B.K.		
34	Shri Amar Singh	..	10-10-50		
35	Shri Munshi Ram	..	5-10-57		
36	Shri Ajmer Singh	..	24-11-55		
37	Shri Phool Singh	..	29-6-59		

Serial No.	Name		Date of appointment	Percentage	Percentage of posts reserved
CLASS IV EMPLOYEES: 96—CONTD					
Backward Classes—*contd*					
38	Shri Data Ram	..	1-9-53		
39	Shri Hirda Ram	..	8-6-44		
40	Shri Sadhu Ram	..	5-10-48		
41	Shri Hari Singh	..	15-1-56		
42	Shri Vijay Singh	..	29-1-63		
43	Shri Tulsa Singh	..	1-9-48		
44	Shri Balwant Singh	..	13-11-45		
45	Shri Gajju Ram	..	13-7-28		
46	Shri Jagat Ram	..	19-5-29		
47	Shri Sarwan Singh	..	16-12-46		
48	Shri Sheroo Ram	..	21-4-37		
49	Shri Gurbax Singh	..	29-5-48		
50	Shri Warayam Singh	..	22-9-43		
51	Shri Amar Singh	..	3-2-60		
52	Shri Mam Chand	..	10-4-61		
53	Shri Chanan Singh	..	10-7-49		
54	Shri Jagir Singh	..	27-7-53		
55	Shri Gian Chand	..	29-3-63		
56	Shri Khatu Ram	..	8-5-59		
57	Shri Nathu Ram	..	18-8-31		
58	Shri Badri Parshad	..	4-6-60		
59	Shri Rikhi Ram	..	23-11-51		
60	Shri Ram Singh	..	N.A.S./B with A.C.		
61	Shri Amritsaria Ram	..	1-4-54		
62	Shri Inder Singh	..	15-3-60		
63	Shri Karam Singh	..	31-7-63		
64	Shri Amar Singh	..	19-5-61 (forenoon)		
65	Shri Puran Singh	..	2-7-43		

Serial No.	Name		Date of appointment	Percentage	Percentage of posts reserved
CLASS IV EMPLOYEES: 96—CONCLD					
Backward Classes—*concld*					
66	Shri Sunder Lal	..	31-8-48		
67	Shri Jas Ram	..	16-2-60		
68	Shri Laxmi Chand	..	2-6-60		
69	Shri Ram Kumar	..	20-1-50		
70	Shri Daya Ram	..	23-11-59		
71	Shri Roshan Lal	..	21-1-50		
72	Shri Bachan Singh	..	6-10-56		
73	Shri Buta Ram	..	13-1-60		
74	Shri Charan Singh	..	25-7-63		
75	Shri Pars Ram	..	6-1-51		
76	Shri Hem Raj	..	1-9-50		
77	Shri Sher Singh	..	19-1-53		
78	Shri Gurdial Singh	..	27-3-62		
79	Shri Jawala Singh	..	21-10-63		
80	Shri Roshan Lal	..	8-10-59		
81	Shri Bua Ditta	..	17-4-52		
82	Shri Kishan Singh	..	1-4-54		
83	Bibi Ishar Kaur	..	7-1-58		
84	Bibi Durga Devi	..	3-9-62		
85	Bibi Vidya Wanti	..	3-5-51		
86 to 96	Names not known	..	N.A. at present.		It will be supplied later on

Scheduled Castes/Backward Classes employees in the offices of the Deputy Commissioners, Hissar and Sangrur

1466. Shri Amar Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state the total number, names and dates of appointment of the employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes working at present in Classes I, II, III, IV posts, separately in the offices of the Deputy Commissioners of Hissar and Sangrur Districts together with their percentage in each category?

Subject.—Employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes in the offices of the Deputy Commissioners, Hissar and Sangrur—Assembly Question No. 1466.

The answer to Unstarred Assembly Question No. 1466 appearing in the list of Unstarred Questions on the 12th March, 1964 in the name of Shri Amar Singh, M.L.A., is not ready. The reply will be submitted as soon as the relevant information has been collected.

AJMER SINGH,
Revenue Minister.

To

The Secretary.
Punjab Vidhan Sabha, Chandigarh.

U.O.No.1908-DE(III)-64/1392, Chandigarh dated the 11th/12th March, 1964

Class III and IV Government Employees in the Health Department

1471. Chaudhri Net Ram: Will the Minister for Finance be pleased to state the total number of Class III and Class IV Government employees at present working in the Health Department, respectively and the total number of confirmed and temporary employees amongst them separately?

Subject:—Class III and IV Government employees in the Health Department.

The answer to Assembly Question No. 1471 appearing in the list of Unstarred Questions on the 12th March, 1964, in the name of Chaudhri Net Ram, M.L.A., is not yet ready. The reply will be submitted as soon as the relevant information has been collected.

(Sd.)......,

Minister for Health, Punjab.

U.O.No. 2200-4HBIV-64, dated 10th March, 1964.

Newspapers published in the State as on 31st December, 1963

1472 Chaudhri Net Ram: Will the Chief Minister be pleased to state.—

(a) the number and names of the newspapers (dailies, weeklies, fortnightlies, monthlies etc. published in the State as on 31st December, 1963 together with the language in which and the place from which these are published;

(b) the amount paid to each of the said papers by the Government on account of Government advertisements during the year 1963?

Sardar Partap Singh Kairon: (a) and (b) The required information is enclosed.

---

*For final reply please see pages ?

APPENDIX I

List of Newspapers published in the State

Serial No.	Name of the newspaper		Language	Place of publication	Amount paid on account of Government advertisements
			DAILIES		
1	Ajit	..	Punjabi	Jullundur	Please see Appendix II
2	Akali Patrika	..	Do	Do	
3	Jathedar	..	Do	Do	
4	Nawan Zamana	..	Do	Do	
5	Qaumi Dard	..	Do	Do	
6	Parkash	..	Do	Chandigarh	
7	Ranjit	..	Do	Bhatinda	
8	Ranjit	..	Do	Patiala	
9	Sikh	..	Do	Amritsar	
10	Tribune	..	English	Ambala	
11	Vir Partap	..	Hindi	Jullundur	
12	Hindi Mewat	..	Hindi	Gurgaon	
13	Hindi Milap	..	Do	Jullundur	
14	Hind Samachar	..	Urdu	Jullundur	
15	Parbhat	..	Do	Jullundur	
16	Milap	..	Do	Do	
17	Pradeep	..	Do	Do	
18	Partap	..	Do	Do	
19	Rohjan	..	Do	Ludhiana	
20	Sadaqat	..	Do	Do	
21	Samaj	..	Do	Do	
22	Tarjman	..	Do	Do	
23	Rafiq-e-Hayat	..	Do	Do	
24	Evening News	..	Do	Do	
25	Vaster Udyog Samachar	..	Hindi	Do	

Serial No.	Name of the Newspaper	Language	Place of publication	Amount paid on account of Government advertisements
	DAILIES—CONCLD			
26	Doctor ..	Punjabi/English	Amritsar	
27	Sunehri Bharat ..	Hindi	Gurgaon	
28	Indian Wool Market ..	English	Ludhiana	
29	Laughter ..	Do	Amritsar	
29-A	Khalsa Sewak ..	Punjabi	Chandigarh	
	BI-WEEKLIES			
30	Hindustan ..	Urdu	Jullundur	
31	Hariana Tilak ..	Hindi/Urdu	Rohtak	
	WEEKLIES			
32	Vir Bharat ..	Urdu	Jullundur	
33	Punjab Standard ..	English	Gurgaon	
34	Voice of Hariana ..	Do	Sonipat	
35	Dharti Aur Akash ..	Hindi	Giddarbaha, Ferozepore	
36	Movie Flash ..	English	Jullundur	
37	People's Guardian ..	Do	Chandigarh	
38	Spokesman ..	Do	Jullundur	
39	Garib Nirman ..	Hindi	Rohtak	
40	National Views ..	English	Ambala City	
41	Status ..	Do	Chandigarh	
42	Film Guide ..	Do	Jullundur	
43	Himaliya Dhwani ..	Hindi	Kangra	
44	Lahore Law Times ..	English	Chandigarh	
45	Anand Bhoomi ..	Hindi	Hissar	
46	Aggarwal Metal Samachar ..	Do	Rewari	
47	Arya Jagat ..	Do	Jullundur	
48	Aryodaya ..	Do	Do	
49	Bhakti ..	Do	Rewari	
50	Jai Smajwad ..	Do	Mohindergarh	
51	Business Light ..	Do	Amritsar	
52	Chetna ..	Do	Hissar	

Serial No	Name of the Newspaper	Language	Place of publication	Amount paid on account of Government advertisements
	WEEKLIES—CONTD			
53	Gian Uday	.. Hindi	Hissar	
54	Hissar Times	.. Do	Do	
55	Hariana Kesari	.. Do	Do	
56	Hindu Sandesh	.. Do	Ludhiana	
57	Hariana Sandesh	.. Do	Hissar	
58	Hindi Hariana Tilak	.. Do	Rohtak	
59	Jagta Insan	.. Do	Do	
60	Pegam-e-vatan	.. Do	Palwal	
61	Purvi Punjab	.. Do	Hissar	
62	Sindhi Aghotri	.. Do	Amritsar	
63	Gita Updesh	.. Do	Ambala City	
64	Waqat Ki Awaz	.. Do	Hissar	
65	Satya Panch	.. Do	Do	
66	Naya Path	.. Do	Do	
67	Himachal Darpan	.. Do	Simla	
68	Punjab Views	.. English	Ludhiana	
69	Pichhra Sansar	.. Hindi	Rohtak	
70	Hariana Milap	.. Do	Do	
71	Simla Times	.. Do	Simla	
72	Filmi Jug	.. Punjabi	Jullundur	
73	Sacha Hamdard	.. Do	Patiala	
74	Aman	.. Do	Ludhiana	
75	Jai Jagat	.. Do	Jullundur	
76	Bir Punjabi	.. Do	Patiala	
77	Delar Punjab	.. Do	Do	
78	Deg Teg	.. Do	Maler Kotla	
79	Hani	.. Do	Jullundur	
80	Inqlab	.. Do	Patiala	
81	Jan Bani	.. Do	Malout	
82	Koh Noor	.. Do	Patiala	

Serial No.	Name of the Newspaper	Language	Place of publication	Amount paid on account of Government advertisements
	WEEKLIES—CONTD			
83	Khalsa Samachar ..	Punjabi	Amritsar	
84	Kundan ..	Do	Jullundur	
85	Khalsa Advocate ..	Do	Amritsar	
86	Lok Yug ..	Do	Chandigarh	
87	Lok Samachar ..	Do	Jullundur	
88	Mahatma ..	Do	Amritsar	
89	Mel Milap ..	Do	Chandigarh	
90	Nirbhai Yodha ..	Do	Ludhiana	
91	Nirmal Updesh ..	Do	Amritsar	
92	Naya Sama ..	Do	Ludhiana	
93	Pauh Phutti ..	Do	Patiala	
94	Punjabi Patrika ..	Do	Ludhiana	
95	Punjabi Panch ..	Do	Amritsar	
96	Punjabi Rattan ..	Do	Ludhiana	
97	Sadhu Sandesh ..	Do	Do	
98	Qaumi Sandesh ..	Do	Phagwara	
99	Qaumi Swantanter ..	Do	Amritsar	
100	Ram Garhia Gazette ..	Do	Simla	
*102	Jasoosi Karname ..	Do	Patiala	
103	Ravidass Patrika ..	Do	Jullundur	
*106	Rashtriya Ekta ..	Do	Bhatinda	
107	Ranjit Nigara ..	Do	Chandigarh	
108	Slahkar ..	Do	Jullundur	
109	Sacha Marag ..	Do	Patiala	
110	Sikh Hero ..	Do	Sangrur	
*112	Samrat ..	Do	Jullundur	
113	Sangharsh ..	Do	Amritsar	
114	Sarpanch ..	Do	Samana	
115	Satjug ..	Do	Jiwan Negar (Hissar)	
116	Shamshir Hind ..	Do	Patiala	

*Printed as received from the Government.

Serial No.	Name of the Newspaper	Language	Place of publication	Amount paid on account of Government advertisements
	WEEKLIES—CONTD			
117	Sukh Jiwan ..	Punjabi	Jullundur	
118	Viehal Malva ..	Do	Patiala	
119	Sartaj ..	Do	Batala	
120	Pendu Janta ..	Do	Khapial Kalan (Sangrur)	
121	Inqlab-e-Zamana ..	Urdu	Ferozepore	
122	Intkhab ..	Do	Batala	
123	Industry Age ..	Do	Ludhiana	
124	Indian Times ..	Do	Do	
125	Janam Bhoomi ..	Do	Karnal	
126	Jan Sewak ..	Do	Ambala Cantt	
127	Jat Gazette ..	Do	Rohtak	
128	Jai Janta ..	Do	Malout	
129	Jag Biti ..	Do	Amritsar	
130	Khari Bat ..	Do	Chandigarh	
131	Kailash ..	Do	Dharamsala	
132	Karnal Times ..	Do	Karnal	
133	Kisan ..	Do	Ferozepore	
134	Khidmat ..	Do	Patiala	
135	Kal Yug ..	Do	Ferozepore	
136	Khari Khari ..	Do	Ambala Cantt.	
137	Lalkar ..	Do	Dharmsala	
138	Local Times ..	Do	Chandigarh	
139	Lok Hitkari ..	Do	Jullundur City	
140	Ludhiana Samachar ..	Do	Ludhiana	
141	Moti ..	Do	Fazilka (Ferozepur)	
142	Mewat ..	Do	Gurgaon	
143	Malwa Gazette ..	Do	Patiala	
144	Desh Punjab ..	Do	Ludhiana	

Serial No.	Name of the Newspaper	Language	Place of publication	Amount paid on account of Government advertisements
	WEEKLIES—Contd			
145	Dada ..	Urdu	Ludhiana	
146	Dharkan ..	Do	Samana	
147	Doaba Gazette ..	Do	Nakodar (Jullundur)	
148	Doaba ..	Do	Jullundur	
149	Dihat Nirman ..	Do	Rohtak	
150	Dogra Sandesh ..	Do	Dharmsala	
151	Driver ..	Do	Jullundur	
152	Film Trade ..	Do	Do	
153	Farmer ..	Do	Sonipat	
154	Gram Panchayat ..	Do	Ballabgarh	
155	Hakayat ..	Do	Ludhiana	
156	Harijan ..	Do	Jullundur	
157	Hariana Sewak ..	Do	Sonipat	
158	Hindu ..	Do	Jullundur	
159	Hakprasat ..	Do	Kaithal	
160	Harijan Ekta ..	Do	Gurdaspur	
161	Hamara Desh ..	Do	Ludhiana	
162	Amrit ..	Do	Karnal	
163	Arya Gazette ..	Do	Jullundur	
164	Azad Bharat ..	Do	Do	
165	Avahan .	Do	Batala	
166	Acharaya ..	Do	Kapurthala	
167	Awami Tehrik .	Do	Amritsar	
168	Awal Dunia ..	Do	Ludhiana	
169	Awami Jamhuriat ..	Do	Patiala	
170	Amar Views ..	Do	Chandigarh	
171	Asha Kiran ..	Do	Ferozepur City	
172	Aatashfishan ..	Do	Ludhiana	
173	Ashok Sandesh ..	Do	Jamalpur (Gurgaon)	

Serial No.	Name of the Newspaper	Language	Place of publication	Amount paid on account of Government advertisements
	WEEKLIES—Contd			
174	Ahooti ..	Urdu	Ferozepor	
175	Awaz-e-hak ..	Do	Patiala	
176	Baddar ..	Do	Qadian	
177	Bharti Mazdoor ..	Do	Jullundur	
178	Border Samachar ..	Dh	Ferozepore	
179	Bajrang ..	Do	Amritsar	
180	Balidan ..	Do	Ferozepore	
181	Adhura Supana ..	Punjabi	Jallalabad	
182	Belag ..	Urdu	Karnal	
183	Bharat Nirman ..	Do	Rohtak	
184	Badalta Hariana ..	Do	Panipat	
185	Chingari ..	Do	Ferozepore	
186	Chitawani ..	Do	Rohtak	
187	Chitian ..	Do	Ferozepore	
188	Civil Gazette ..	Do	Ludhiana	
189	Motor Transport Workers ..	Do	Jullundur	
190	Mazdoor Sandesh ..	Do	Ludhiana	
191	Mazloom ..	Do	Pathankot	
192	Meo Gazette ..	Do	Shakrawah (Gurgaon)	
193	Mashal-e-Rah ..	Do	Chandigarh	
194	Mazdoor Ithad ..	Do	Ludhiana	
195	Nazrana ..	Do	Ludhiana	
196	Naya Bharat ..	Do	Pathankot	
197	Naa Khuda ..	Do	Ludhiana	
198	Nai Umang ..	Do	Do	
199	Pegam ..	Do	Sonipat	
200	Preet ..	Do	Jullundur	
201	Punjab Congress Patrika ..	Do	Do	
202	Pathankot Samachar ..	Do	Pathankot	

Serial No.	Name of the Newspaper	Language	Place of publication	Amount paid on account of Government advertisements
WEEKLIES—Contd				
203	Punjabi Danda	.. Urdu	Ferozepore	
204	Punjab Sama har	.. Do	Phagwara	
205	Rahber	.. Do	Gurdaspur	
206	Rehmamai Mazdoor	.. Do	Palwal	
207	Rakdhani	.. Do	Chandigarh	
208	Roshni	.. Do	Sonipat	
209	Rehnumai Beopar	.. Do	Gurdaspur	
210	Rafiq-e-Hayat	.. Do	Ludhiana	
211	Rehnumai Urdu	Do	Malout	
212	Santi Mazdoor	Do	Ludhiana	
213	Sad-e-waqat	Do	Do	
214	Satya Dev Samvad	Do	Moga	
215	Swantantar Bharat	Do	Ludhiana	
216	Shakti	Do	Amritsar	
217	Shikwa	Do	Ludhiana	
218	Shola	Do	Ambala	
219	Sundeep	Do	Ludhiana	
220	Sach	Do	Do	
221	Satar-e-Hind	Do	Amritsar	
222	Surat	Do	Jullundur	
223	Tehqiqat	Do	Hissar	
224	Toofan	Do	Batala	
225	Takkar	Do	Jullundur	
226	Talqin	Do	Panipat	
227	Vishav Sewak	Do	Jullundur	
228	Young India	Do	Pathankot	
229	Vatan Bahar	Do	Batala	
230	Vatan Prasat	Do	Hissar	
231	Zahoor	Do	Gurgaon	

Serial No.	Name of the Newspaper	Language	Place of Publication	Amount paid on account of Government advertisement
	WEEKLIES—Contd			
232	Vir Bharat	Urdu	Jullundur	
233	Sher-e-Punjab	Punjabi	Amritsar	
234	Kultar Amrit	Do	Ludhiana	
235	Khidmat	Do	Patiala	
236	Sanman	Do	Ludhiana	
237	Lok Rai	Do	Chandigarh	
238	Bhakde Hirde	Do	Ludhiana	
239	Ram Garhya Vir	Do	Amritsar	
240	Swarn Yug	Urdu/Hindi	YamnaNagar	
241	Tumheed	Ditto	Karnal	
242	Tamancha	Urdu/Punjabi	Amritsar	
243	Punjab Gazette	Do	Jullundur	
244	Punjabi Yodha	Do	Kapurthala	
245	Panipat Times	Hindi/Urdu	Panipat	
246	Rehber-e-Mazdoor	English/Hindi Urdu/Panjabi	Gurgaon	
247	SindhiAghotri	Sindhi	Amritsar	
248	Metal Market Report	English/Hindi	Jagadhri	
249	Manv Path	Hindi/Punjabi	Hissar	
250	Master	Urdu/Punjabi	Ludhiana	
251	Motor Transport Gazette	Urdu, English Punjabi	Chandigarh	
252	Naresh	English/Punjabi Hindi/Urdu	Bhatinda	
253	Nagar Sudhar	Hindi/Urdu	Karnal	
254	Nit Nafa Karyana Market Report	Hindi/Urdu	Amritsar	
255	Punjab Cycle Samachar	Do	Ludhiana	
256	Punjab Times	English/Urdu	Ludhiana	
257	Punjab News	English/Hindi Urdu	Chandigarh	
258	Gram Sehyogi	English/Hindi	Fridabad	
259	Janta Jnardhan	Urdu/Hindi Punjabi	Hoshiarpur	

Serial No.	Name of the Newspaper	Language	Place of Publication	Amount paid on account of Government advertisements
WEEKLIES—Concld				
260	Jagte Raho	Urdu/Hindi	Amritsar	
261	Bharat Yug	Hindi/English	Sirsa	
262	Bharat Tek	Urdu/Hindi	Rohtak	
863	Chittar Mala	English/Hindi Urdu/Punjabi	Amritsar	
		Fortnightlies		
264	Sada-watan	Urdu	Moga	
265	Samachar	Do	Ludhiana	
266	Sanatn Dharam Parcharak	Do	Amritsar	
267	Socialist	Do	Jullundur	
268	Srvodya Vichar Patrika	Do	Do	
269	Shahid-e-vatan	Do	Amritsar	
270	Toofani Gola	Do	Dharamsala	
271	Vadi-e-Kulu	Do	Kulu	
272	Mazdoor Ekta	Punjabi	Amritsar	
273	Current Law Journal	Do	Chandigarh	
274	Voice of Contractor	Urdu/English	Ludhiana	
275	Sikh Herald	English/Punjabi	Ludhiana	
276	Temperance Magazine	Hindi/Punjabi/ Urdu	Amritsar	
277	Patiala Market Report	English/Hindi	Patiala	
278	Parkash Metal Market Report	English/Hindi	Jagadhri	
279	Parkash Deep	English/Urdu	Amritsar	
280	Panchayat Sansar	Urdu/Hindi/ Punjabi	Amritsar	
281	Shibu Metal Market	English/Hindi	Jagadhri	
282	Khashataria Tej	Hindi/Urdu	Hoshiarpur	
283	Kardar	Urdu/Hindi	Karnal	
284	Cotton and Chillies Market Report	English/Hindi	Patiala	
285	Glow	English/Hindi	Yamna Nagar	

Serial No.	Name of the Newspaper	Language	Place of publication	Amount paid on account of Government advertisements
FORTNIGHTLIES—Contd				
286	Bhim Patrika ..	Urdu/Punjabi	Jullundur	
287	Contractor ..	English/Urdu	Moga	
288	Arcadia ..	English/Hindi/ Punjabi/Urdu	Tanda Urmar	
289	Adarash Loka Samachar ..	English/Hindi	Gobind Garh	
290	Aggarwal Metal Report ..	Ditto	Jagadhr i	
291	Amritsar Market Report ..	Ditto	Amritsar	
292	Awaz-e-Ustad ..	English/Hindi Urdu/Punjabi/Weekly	Chandigarh	
293-94	Mohindra News Bulletin ..	English	Patiala	
295	Flambeah ..	Do	Do	
296-97	Indian Journal of Medicines and Surgery ..	English	Banga (Jullundur)	
298	Mazdoor Ekta ..	Hindi	Amritsar	
299	Punjab Law Reporter ..	English	Chandigarh	
300	Prime ..	Do	Gurgaon	
301	Punjab Mark.t ..	Do	Amritsar	
302	Students Guide ..	Do	Ludhiana	
303-4	Current Law Journal ..	English	Chandigarh	
305-6	Amritsar Productivity Council News Letter ..	English	Amritsar	
307	Here in Ludhiana ..	Do	Ludhiana	
308-9	Punjab Co-operative Journal	Do	Jullundur	
310	Punjab University News ..	Do	Chandigarh	
311-12	Bhushan's World Trade Enquiries ..	Do	Jagadhri	
313	Every Day Science ..	English	Chandigarh	

Serial No.	Name of the Newspaper		Language	Place of publication	Amount paid on account of Government advertisements
	FORTNIGHTLIES—Contd				
314	Church Union	..	Do	Kharar (Ambala)	
315-17	Punjab State Electrcity Board Journal	..	Do	Patiala	
318	Nation	..	Hindi	Chandigarh	
319	Bhola Insan	..	Do	Rohtak	
320	Bharat Darshan	..	Do	Palwal	
321-22	Patiala*	..	..	..	
323	Chand Anaj Report	..	Hindi	Patiala	
324	Hissar Mill Patrika	..	Do	Hissar	
325	Lok Bandhu	..	Do	Jakoo (Simla)	
326	Punjab Commerce	..	English	Ludhiana	
327	Seema Times	..	Hindi	Abohar	
328	Ghar Ka Bhedi	..	Do	Amritsar	
329	Kulant Pith	..	Do	Dharmsala	
330	Advocate	..	Do	Amritsar	
331	Goriatric Journal	..	English	Ludhiana	
332	Kanoon	..	Punjabi	Barnala	
333	Film Sahit	..	Do	Jullundur	
334	Kamboj Samachar	..	Do	Jullundur	
335	Sacha Tyagi	..	Do	Tarn Taran	
336	Sarvmitter	..	Do	Sunam	
337	Hasda Punjab	..	Do	Nabha	
338	Jagadhri Times	..	Urdu	Yamunanagar	
339	Desh Depak	..	Do	Gurdaspur	
340	Ghan Chakkar	..	Do	Tarn Taran	
341	Gandhi Wad	..	Do	Rohtak	
342	Hoshiar	..	Do	Ludhiana	

*Not legible in Government reply.

Serial No.	Name of the Newspaper		Language	Place of publication	Amount paid on account of Government advertisements
FORTNIGHTLIES—Contd					
343	Hamraj	..	Urdu	Jagraon	
344	Bhagawat	..	Do	Rohtak	
345	Mazdoor Gazette	..	Do	Hissar	
346	Mazdoor Ekta	..	Do	Amritsar	
347	Muhafaz	..	Do	Ludhiana	
348	Noor Afshan	..	Do	Kharar (Ambala)	
349	Naya Kadam	..	Do	Sonepat (Rohtak)	
350	Punjab Transport	..	Do	Amritsar	
351	Sukh Chain	..	Do	Tarn Taran (Amritsar)	
	MONTHLIES AND OTHERS				
352	Hosiery Report	..	English	Jullundur	
353	Vishav Sanskritan	..	Sanskrit	Hoshiarpur	
354	Advance	..	English	Chandigarh	
355-56	The Teachings ot Mahatma Gandhi	..	Do	Ambala Cantt.	
357	Advent	..	Do	Patiala	
358	Allahabad Law Times	..	Do	Chandigarh	
359	Law Review	..	Do	Do	
360	Asian Industries	..	Do	Do	
361	Chamber Udyog	..	Do	Ambala Cantt.	
362-63	Bharat Scouts and Guide-Bulletin	..	Do	Simla	
364	Kaya	..	Hindi	Jullundur	
365	Current Indian Status	..	..	..	
		..	English	Chandigarh	
366	Competition Master	..	Do	Ambala Cantt.	
367	The English Library Critic	..	Do	Mougal Town	
368	The Horticulture Bulletin	..	Hindi	Patiala	
369	The Horticulture Bulletin	..	English	Patiala	
370	Nirala Jogi	..	Hindi	Panipat	

Serial No.	Name of the Newspaper	Language	Place of publication	Amount paid on account of Government advertisements
371	Industrial Voice ..	English	Ludhiana	
372	Beopari Smaj ..	Hindi	Rohtak	
373	Licentiate. Survey of Economic ..	English	Ambala Cantt.	
374	Survey of Economic Conditions ..	Do	Ludhiana	
375	Punjab Medical Journal ..	Do	Jullundur	
376	Radiant Health ..	Do	Amritsar	
377	Science Review ..	Do	Do	
378	Students Magazine ..	Do	Ambala Cantt.	
379	Touch Stone ..	Do	Jullundur	
380	Textile Trade ..	Do	Ludhiana	
381	Trade Observer ..	Do	Jullundur City	
382	Timber Market ..	Do	Yamuna Nagar	
383	Trade World ..	Do	Ludhiana	
384	United Church Review ..	Do	Kharar (Ambala)	
385	Voice of the Wholy God ..	Do	Kurukshetra	
386	Pharmacy News ..	Do	Ludhiana	
387	Punjab Vegetable Growers ..	Do	Do	
388	Dastkar ..	Do	Do	
389	Doabia Election Cases ..	Do	Chandigarh	
390	Timber Gazette of India ..	Do	Pathankot	
391	Import and Export Reviews ..	Do	Batala	
392	National Youth ..	Do	Ludhiana	
393	Wong Foot Clan ..	Do	Gurgaon	
394	Pick and Hammer Magazine ..	Do	Chandigarh	
395	Gomoco ..	Do	Patiala	
396	Indian News ..	Do	Kharar (Ambala)	
397	Technical Science ..	Do	Ambala City	
398	Brighter Chemistry ..	Do	Chandigarh	
399	Sonepat Productivity Council ..	Do	Sonepat	

Serial No.	Name of the Newspaper		Language	Place of publication	Amount paid on account of Government advertisements
400	Friends Lover Magazine	..	English	Jullundur City	
401	Arya Atma	..	Hindi	Ludhiana	
402	Maan Ki Pukar	..	Do	Hissar	
403	Dhoop Chhaon	..	Do	Barnala (Sangrur)	
404	Ambalika	..	Do	Ambala	
405	Adarash Vipar	..	Do	Ferozepore	
406	Amar Joti	..	Do	Hissar	
407	Arya Veer	..	Do	Jullundur	
408	Arti	..	Do	Ludhiana	
409	Aangan	..	Do	Do	
410	Bachon-ke-Khel-Khilone	..	Do	Kharar (Ambala)	
411	Bal Lila	..	Do	Ludhiana .	
412	Bal Phulwari	..	Do	Amritsar	
413	Bharat Jyoti	..	Do	Jullundur City	
414	Bal Updesh	..	Do	Ambala City	
415	Film Prabha	..	Do	Hissar	
416	Desh Darpan	..	Do	Moga	
417	Himachal Krishi Suchna	..	Do	Simla	
418	Harijan Pukar	..	Do	Rohtak	
419	Inder Neel	..	Do	Ambala Cantt.	
420	Ghar Sansar	..	Do	Ludhiana	
421	Isharadhan	..	Do	Chandigarh	
422	Jagriti	..	Do	Do	
423	Jivan Path	..	Do	Ferozepore	
424	Jan Sahitya	..	Do	Patiala	
425	Madhu Makhi Palan	..	Do	Hoshiarpur	
426	Mukti Path	..	Do	Ferozepore City	
427	Neeta	..	Do	Patiala	
428	Pharmacy Samachar	..	Do	Ludhiana	
429	Parkash	..	Do	Jullundur	

Serial No.	Name of the Newspaper	Language	Place of publication	Amount paid on account of Government advertisements
430	Panchayati Raj ..	Hindi	Chandigarh	
431-32	Punjab Sarvodey Patrika ..	Do	Ambala	
433	Janta-ki-Maang ..	Do	Rohtak	
434	Manav-Mahima ..	Do	Batala	
435	Sapt Sindhu ..	Do	Patiala	
436	Din Bandhu ..	Do	Rohtak	
437	Smaj Sandesh ..	Do	Rohtak	
438	Sapt Rishi ..	Do	Jullundur	
439	Sudharak ..	Do	Rohtak	
440	Surya Vanshi ..	Do	Amritsar	
441	Usha Kal ..	Do	Jullundur	
442	Roterian ..	English	Rohtak	
443	Vishav Vigian ..	Hindi	Nakodar (Jullundur)	
444	Vishav Jyoti ..	Do	Hoshiarpur	
445	Darshnik ..	Do	Ferozepore	
446	Jharokha ..	Do	Panipat	
447	Pharmacos ..	English	Chandigarh	
448	College Bulletin ..	Do	Bi-annual/ Amritsar	
449	Amritsar Karyana Market Report ..	Hindi	Amritsar	
450	Thaperian ..	English	Patiala	
451	Sood Magazine ..	Hindi	Amritsar	
452	Sankranti ..	Do	Ambala	
453	Bal-uphar ..	Do	Jullundur	
454	Market-way ..	Do	Amritsar	
455	Rana-times ..	English	Yamuna Nagar	
456	Desh Bhagat Yadan ..	Hindi	Jullundur City	
457	Jasoosi Mahaul ..	Do	Amritsar	
458	Amasatta ..	Do	Raipur (Ambala)	
459	The India Chemist .	English	Hoshiarpur	

Serial No.	Name of the newspaper		Language	Place of publication	Amount paid on account of Government advertisements
460	Alochna	..	Punjabi	Ludhiana	
461	Amar Kahanian	..	Do	Amritsar	
462	Anand Sarovar	..	Do	Simla	
463	Anmol Rattan	..	Do	Tarn Taran	
464	Attal	..	Do	Batala	
465	Goonj	..	Do	Tanda Urmar (Hoshiarpur)	
466	Balak	..	Do	Amritsar	
467	Biba Rana	..	Do	Do	
468	Bal Darbar	..	Do	Ludhiana	
469	Bal Sandesh	..	Do	Amritsar	
470	Bharat Jyoti	..	Do	Jullundur City	
471	Bharati Nari	..	Do	Amritsar	
472	Brahmin Sikh Samachar	..	Do	Ambala City	
473	Chan Mahi	..	Do	Jullundur	
474	Dukh Niwaran	..	Do	Tarn Taran	
475	Filmi Bahar	..	Do	Amritsar	
476	Filmi Kala	..	Do	Do	
477	Filmi Sansar	..	Do	Do	
478	Filmi Gulzar	..	Do	Do	
479	Gyan Amrit	..	Do	Do	
480	Guru Sandesh	..	Do	Yamuna Nagar	
481	Gur Vidya	..	Do	Jullundur City	
482	Gur Bani Science	..	Do	Amritsar	
483	Gur Mat Parkash	..	Do	Do	
484	Jagriti	..	Do	Chandigarh	
485	Jan Sahitya	..	Do	Patiala	
486	Nikhar	..	Do	Hoshiarpur	
487	Jiwan Priti	..	Do	Chandigarh	
488	Kahani	..	Do	Amritsar	

Serial No.	Name of the newspaper		Language	Place of publication	Amount paid on account of Government advertisements
489	Kanwal	..	Punjabi	Amritsar	
490	Kavita	..	Do	Do	
491	Kesar Kyari	..	Do	Kharar (Ambala)	
492	Khalsa Parliament Gazette	..	Do	Malerkotla	
493	Kheti Bari	..	Do	Chandigarh	
494	Kaumi Sewadar	..	Do	Amritsar	
495	Komal Sansar	..	Do	Do	
496	Mastana	..	Do	Amritsar	
497	Panchayati Raj	..	Do	Chandigarh	
498	Nirgun Arya	..	Do	Amritsar	
499	Panj Darya	..	Do	Jullundur	
500	Peengan	..	Do	Jullundur Cantt.	
501	Pharmacy News	..	Do	Ludhiana	
502	Phul Jhari	..	Do	Amritsar	
503	Preet Kanwal	..	Do	Do	
504	Preet Kiran	..	Do	Tarn Taran	
505	Preet Lari	..	Do	Amritsar	
506	Punjabi Duniya	..	Do	Patiala	
507	Sada-Jug	..	Do	Jullundur	
508	Sahitya Samachar	..	Do	Ludhiana	
509	Sant Sipahi	..	Do	Amritsar	
510	Seetal Sangit	..	Do	Do	
511	Tarana	..	Do	Jullundur	
512	Tiranjan	..	Do	Ludhiana	
513	Vidya-ak-Darbar	..	Do	Jullundur	
514	Ved Visharad	..	Do	Amritsar	
515	Tasbir	..	Do	Jullundur	
516	Lok Kavita	..	Do	Amritsar	
517	Jasosi Panja	..	Do	Do	

Serial No.	Name of the newspaper		Language	Place of publication	Amount paid on account of Government advertisements
518	Rumani Duniya	..	Panjabi	Amritsar	
519	Reajhan	..	Do	Jullundur	
520	Syasi Dunia	..	Do	Do	
521	Sikh Dharam	..	Do	Amritsar	
522	Sahitya Kar	..	Do	Do	
523	Jasusi Duniya	..	Do	Do	
524	Amrit Vela	..	Do	Do	
525	Sant	..	Do	Ludhiana	
526	Iraqe	..	Urdu	Gurgaon	
527	Jeewan Sathi	..	Do	Nakodar (Jullundur)	
528	Janta Sewak	..	Do	Rohtak	
529	Janta Veer	..	Do	Karnal	
530	Jassosi Mahaul	..	Do	Amritsar	
531	Kisan Bharti	..	Do	Sukhera Basti (Ferozepur)	
532	Khukhrain Sandesh	..	Do	Amritsar	
533	Kalyan	..	Do	Jullundur	
534	Ludhiana Industry Report	..	Do	Ludhiana	
535	Lok Sewa	..	Do	Yamuna Nagar	
536	Dhandora	..	Do	Jullundur	
537	Daulat Ki Barish	..	Do	Panipat	
538	Desh Bhagat Yadan	..	Do	Jullundur City	
539	Fatoor	..	Do	Amritsar	
540	Hitehsi	..	Do	Do	
541	Hath Ki-Lakiran	..	Do	Ludhiana	
542	Halwai Samachar	..	Do	Rohtak	
543	Adarsh Vipar	..	Do	Ferozepur City	
544	Anmol Rattan	..	Do	Tarn Taran	
545	Ashok	..	Do	(Rohtak) Sonepat	
546	Ayurved Samachar	..	Do	Amritsar	

Serial No.	Name of the newspaper		Language	Place of publication	Amount paid on account of Government advertisements
547	Atam Katha	..	Urdu	Amritsar	
548	Balmiki Sandesh	..	Do	Do	
549	Chhoti Bachat	..	Do	Ferozepur	
550	Manwar	..	Do	Amritsar	
551	Nayyar	..	Do	Ludhiana	
552	Nigarish	..	Do	Amritsar	
553	Nirala Jogi	..	Do	Panipat	
554	National Ekta	..	Do	Ferozepur City	
555	Oswal Gazette	..	Do	Jhambo Bhaika (Ferozepur)	
556-57	Punjab Book Sellers Samachar	..	Do	Jullundur	
558	Pharmacy News	..	Do	Ludhiana	
559	Pagdandi	..	Do	Amritsar	
560	Paigam-a-sehat	..	Do	Zira (Ferozepur)	
561	Panchayat Gazette	..	Do	Jullundur	
562	Parwaz	..	Do	Ludhiana	
563	Pasban	..	Do	Chandigarh	
564	Postman	..	Do	Do	
565	Premi-duniya	..	Do	Jullundur City	
566	Panch-Bhoomi		Do	Amritsar	
567	Pyam-a-Chandan	..	Do	Ludhiana	
568	Power	..	Do	Nakodar (Jullundur)	
569-70	Punjab Petition-Writer	..	Do	Jullundur	
571	Paigam-a-Ayurveda	..	Do	Jagraon (Ludhiana)	
572	Pukhraj	..	Do	Malerkotla	
573	Qaumi Ekta	..	Do	Ferozepur City	
574	Raaz-a-Sehat	..	Do	Jullundur	

Serial No.	Name of the newspaper	Language	Place of publication	Amount paid on account o Government advertisements
575	Rehnmai-a-Pan Faroshan ..	Urdu	Ludhiana	
576	Rehbre-a-Tib ..	Do	Amritsar	
577	Rocket ..	Do	Jullundur City	
578	Rajpur Sandesh ..	Do	Amritsar	
579	Rehan-mai-Tamil ..	Do	Hissar	
580	Sood Jagat ..	Do	Ludhiana	
581	Sidh Marag ..	Do	Rohtak	
582	Sood Hiteshi ..	Do	Amritsar	
583	Samrat ..	Do	Jullundur	
584	Sarvdeshik Sood Samachar	Do	Amritsar	
585	Textile ..	Do	Do	
586	Vishav Shakti ..	Do	Ludhiana	
587	Jagmag Jyoti ..	Punjabi	Batala	
588	Samey di Wangar ..	Do	Nabha (Patiala)	
589	Desh Bhagat Yadan ..	Do	Jullundur	
590	Kalpna ..	Do	Do	
591	Saun Savera ..	Do	Ludhiana	
592	Film Kyari ..	Do	Amritsar	
593	Wattan ..	Do	Do	
594	Madhu Mati ..	Do	Do	
595	Yada Vandrian ..	English, Hindi, Punjabi	Patiala	
596	Zeenat ..	English, Hindi, Punjabi, Urdu	Ludhiana	
597	Wangar ..	English, Hindi Punjabi	Do	
598	Vishesvshvara nand Indological Journal ..	English, Hindi, Sanskrit	Hoshiarpur	
599	Vidya Vardhan ..	English, Hindi, Punjabi	Amritsar	
600	Vidya Marag ..	Hindi	Naraingarh (Ambala)	
601	Vallabh ..	English, Hindi, Punjabi	Ambala City	
602	Uddaish ..	Ditto	Ludhiana	

Serial No	Name of the newspaper		Language	Place of publication	Amount paid on account of Government advertisements
603	Young-writer	..	English, Hindi Punjabi	Jagadhri (Ambala)	
604	Vichar Patrika	..	Ditto	Bahadurgarh	
605	Shivalak	..	English, Hindi, Punjabi, Urdu	Rupar (Ambala)	
606	Shiksha Darpan	..	English Hindi, Punjabi	Nawanshahr (Jullundur)	
607	St. Thomas Maga	..	Ditto	Simla	
608	S. D. College, Barnala Magazine	..	Ditto	Barnala (Sangrur)	
609	Sapt Sarovar	..	Ditto	Khanna (Ludhiana)	
610	Swasti	..	Ditto	Nawanshahr (Jullundur)	
611	Seemant Jyoti	..	English, Hindi Punjabi, Sanskrit,	Abohar (Ferozepur)	
612	Symphony	..	English, Hindi, Punjabi	Chandigarh	
613	Sarswati Gyan		Ditto	Kaithal (Karnal)	
614	Shiksha Rashmi	..	English, Hindi, Punjabi, Sanskrit	Tophabona	
615	Sarsij	..	English, Hindi, Punjabi	Khanna (Ludhiana)	
616	Swarn	..	Ditto	Simla	
617	Subhe Baharan		Ditto	Nuh (Gurgaon)	
618	Saralya Samachar	..	Hindi, Sanskrit	Ambala City	
619	Sahitya Jharni	..	English, Hindi, Punjabi	Amritsar	
620	Tarikka	..	Ditto	Rohtak	
621	Torch Bearer	..	English, Hindi, Punjabi, Sanskrit	Ludhiana	
622	Traffic	..	Ditto	Chandigarh	
623	United Christian School Magazine	..	English, Hindi, Punjabi	Jullundur	
624	Union	..	Ditto	Ambala City	
625	Ujjagar Kiran	..	Ditto	Sedhwan Khurd (Ludhiana)	

Serial No.	Name of the newspaper		Language	Place of publication	Amount paid on account of Government advertisements
626	Vijay Anand	..	Hindi, Sanskrit	Ambala	
627	Vidhwa Hiteshi	..	Ditto	Jullundur	
628	Vandhna	..	English, Hindi, Punjabi, Sanskrit	Rohtak	
629	Victor	..	English, Hindi, Punjabi	Jullundur	
630	Vision	..	Ditto	Moga (Ferozepur)	
631	Vishav Kirti	..	English, Hindi, Punjabi, Urdu	Phagwara (Jullundur)	
632	Vichar Sarita	..	English, Hindi, Punjabi	Ambala City	
633	Vikas	..	English, Hindi, Punjabi, Urdu	Chandigarh	
634	Yamuna	..	English, Hindi, Punjabi	Panipat	
635	Punjab Co-operation	..	Hindi, Punjabi, Urdu	Jullundur	
636	Punch Bhoomi	..	Hindi, Punjabi	Amritsar	
637	Punjab Public School Chronicle		English, Hindi	Nabha (Patiala)	
638	Purani Yadan		Hindi, Urdu	Rohtak	
639	Punjab Red Cross	..	English, Hindi, Punjabi	Chandigarh	
640	Pankaj	..	English, Hindi, Punjabi, Sanskrit	Sonepat	
641	Pre-kashak	..	English, Hindi, Punjabi	Sonepat	
642	Phoenix	..	English, Hindi, Punjabi, Urdu	Rewari (Hissar)	
643	Padma	..	Ditto	Simla	
644	Punjab University Evening College Magazine		Ditto	Chandigarh	
645	Parkash Sitambh Qanun	..	English, Hindi, Punjabi, Urdu	Jullundur Amritsar	
646	Ram Sukh Dass College Magazine		English, Hindi, Punjabi, Urdu, Sanskrit	Ferozepur	
647	Randhir	..	English, Hindi, Punjabi	Kapurthala	

Serial No.	Name of the news paper	Language	Place of publication	Amount paid on account of Government advertisement
648	Ravi ..	English, Hindi, Punjabi, Sanskrit	Jullundur	
649	Rohtak ..	Ditto	Rohtak	
650	Ranbir ..	English, Hindi, Punjabi	Sangrur	
651	Rajendra ..	English, Hindi, Punjabi, Urdu	Bhatinda	
652	Rashman ..	English, Hindi, Punjabi	Ludhiana	
653	School ..	English, Hindi, Punjabi, Urdu	Amritsar	
654	Shivala ..	English, Punjabi, Urdu	Amritsar	
655	Sanawar News letter ..	English, Hindi	Sanawar (Simla)	
656	Shikshak	Hindi, Punjabi	Jullundur	
657	Suprabhat ..	English, Hindi, Punjabi	Amritsar	
658	Sutlej ..	English, Hindi, Punjabi, Urdu	Ludhiana	
659	Kalanighi ..	English, Hindi, Punjabi, Sanskrit	Kurukshetra	
660	Light ..	English, Hindi, Punjabi	Moga	
661	Lilly ..	English, Hindi, Punjabi, Sanskrit, Urdu	Nabha	
662	Lajpat Rai Memorial College, Magazine ..	English, Hindi, Punjabi, Urdu	Jagraon (Ludhiana)	
663	Light Tower ..	English, Hindi, Punjabi	Kapurthala	
664	Magazine of Government College, Malerkotla	English, Hindi, Punjabi, Sanskrit	Malerkotla	
665	M.L.N. College	English, Hindi, Punjabi, Sanskrit	Yamuna Nagar	
666	Monthly Market Samachar ..	English, Hindi	Amritsar	
667	Morning Star ..	English, Hindi, Punjabi, Urdu	Hissar	
668	Magazine of Government Training College for Teachers	English, Hindi, Punjabi	Jullundur	

Serial No.	Name of the newspaper		Language	Place of publication	Amount paid on account of Government advertisements
669 670	Magazine Mount Gomery, G.N. Basic Training College, Jullundur	..	English, Hindi, Punjabi	Jullundur	
671	Mahendra	..	English, Hindi, Punjabi, Sanskrit, Urdu	Patiala	
672	Miri Piri	..	English, Hindi, Punjabi, Urdu	..	
673	Nanak Jot	..	English, Hindi, Punjabi	Mandi Dabwali (Hissar)	
674	Nav Jot	..	English, Punjabi	Malerkotla	
675	Nav Ranjit	..	English, Hindi, Punjabi	Ludhiana	
676	New Educational Journal	..	Ditto	Ambala City	
677	New Educator	..	English, Hindi, Urdu	Bhiwani (Hissar)	
678	Neerja	..	English, Hindi, Punjabi	Nawan Shahr (Jullundur)	
679	Nandni	..	Ditto	Amritsar	
680	Orchard	..	Ditto	Jullundur	
681	Onward	..	Ditto	Ambala City	
682	Flame of the Lamp	..	Ditto	Batala	
683	Fountain	..	Ditto	Fazilka (Ferozepur)	
684	Gurdwara Gazette	..	English, Punjabi	Amritsar	
685	Gurmat	..	Hindi, Punjabi	Amritsar	
686	Garibi Gada	..	English, Punjabi	Faridabad	
687	Gyananjli	..	English, Hindi, Punjabi	Kaithal (Karnal)	
688-689	Govt. College Magazine	..	English, Hindi, Punjabi, Sanskrit	Hoshiarpur	
690	G.M.N.C. Magazine	..	English, Hindi, Punjabi, Urdu	Ambala Cantt.	
691	Ghagar	..	Ditto	Ambala Cantt.	
692	Gyananjan	..	English, Hindi, Punjabi	Sidhwan Khurd (Ludhiana)	
693-98	Gur-Sar	..	Ditto	Sadhar	

Serial No.	Name of the newspaper	Language	Place of publication	Amount paid on account of Government advertisement
699	Gyan Sarovar ..	English, Hindi, Punjabi	Gurgaon	
700	Ganga ..	Ditto	Jullundur City	
701	Grey Kunj ..	English, Hindi	Kunjpura (Karnal)	
702	Gyan-sar ..	English, Hindi, Punjabi, Urdu	Phagwara	
703	Hosiery and Textile Journal ..	English, Urdu	Ludhiana	
704	Homoeopathic Vigyan ..	English, Hindi	Hissar	
705	Heroes ..	English, Hindi, Urdu, Punjabi	Rohtak	
706	Harmoney ..	Ditto	Karnal	
707	Hind National College Magazine, Hariana	English, Hindi, Punjabi	Hariana	
708	Happy School ..	Ditto	Karnal	
709	Intelligent Student ..	Ditto	Ambala Cantt.	
710	Indra ..	English, Hindi, Punjabi, Urdu	Jhajjar	
711	Jyoti ..	Ditto	Rohtak	
712	Jyoti ..	English, Hindi, Punjabi	Phagwara	
713	Jagdeep ..	English, Hindi, Punjabi, Urdu	Kurukshetra	
714-15	Journal Sainik School, Kapurthala ..	English, Hindi	Kapurthala	
716	Jalaj ..	English, Hindi, Punjabi	Sonepat	
717	Kiran ..	Ditto	Amritsar	
718	Kala Jyoti ..	Ditto	Patiala	
719	Builder ..	Ditto	Jullundur	
720	Bhawani ..	English, Hindi, Sanskrit	Bhiwani	
721	Brijindra ..	English, Hindi, Punjabi, Urdu	Faridkot	
722	Beas ..	Ditto	Jullundur	
723	Bhagsu ..	English, Hindi, Punjabi		
724	Bharat Unti Ke Pathpar ..	Ditto	Yamananagar	
725	Bharat Ki Pukar ..	Ditto	Nabha	

Serial No.	Name of the newspapers		Language	Place of publication	Amount paid on account of Government advertisement
726	Chattarbani	..	English, Hindi, Punjabi	Ambala Cantt.	
727	Chakor	..	English, Hindi	Kaithal	
728	Christions Medicus	..	Ditto	Ludhiana	
729	Chandarhans	..	English, Hindi, Punjabi	Jullundur	
730	Chatak	..	Ditto	Ferozepur	
731	Chirag-i-Rah	..	Ditto	Jullundur	
732	Chamatkar	..	Ditto	Yamunanagar	
733	Divya Jyoti	..	Hindi, Sanskrit	Simla	
734	Divya Shakti	..	English, Hindi	Simla	
735	Divakar	..	English, Hindi, Punjabi, Urdu	Amritsar	
736	Divya	..	English, Hindi, Punjabi	Jullundur City	
737	Doab	..	English, Hindi, Punjabi, Urdu	Ditto	
738	Dholadhar	..	English, Hindi, Punjabi	Dharamsala	
739	D.A.V. College for Girls Magazine		English, Hindi, Punjabi, Sanskrit	Yamunanagar	
740	Dayanand Ayurvedic	..	English, Hindi, Sanskrit	Jullundur	
741	College Patrika	..	English, Hindi	Ferozepore	
742	Divine Love	..	English, Hindi, Punjabi		
743	Dharm Marg		Sanskrit	Kurukshetra	
744	Dayanand College, Hissar, Magazine	..	English, Hindi, Punjabi, Sanskrit	Hissar	
746	Desh Bhagat Yadan	..	Urdu	Jullundur	
747	Educand	..	English, Hindi, Urdu	Rohtak	
748	Educational Record	..	English, Hindi, Urdu, Sanskrit	patiala	
749	Agarsar	..	English, Hindi	Panipat	
750	Arun	..	English, Hindi, Punjabi	Amritsar,	

Serial No.	Name of the newspaper	Language	Place of publication	Amount paid on account of Government advertisements
751	Anant Vani ..	English, Hindi, Punjabi, Sanskrit	Rohtak	
752	Atal Khalsa Training College Magazine ..	English, Hindi, Punjabi	Amritsar	
753	Ashok School Magazine ..	English, Hindi, Punjabi	Sirhind	
754	Aloka Stanbha ..	Ditto	Ludhiana	
755	Adarsh Vidyarthi ..	Ditto	Jullundur	
756	Ayurveda Pradeep ..	English, Hindi, Sanskrit	Rohtak	
757	Arshi Pritam ..	English, Hindi, Punjabi	Heran	
758	Adarsh Ball Patrika ..	English, Hindi	Hissar	
759	Ayurvedic Market Report ..	Ditto	Putligarh (Amritsar)	
760	Aggarwal Patrika ..	Hindi, Urdu	Ludhiana	
761	Amar Vibauti ..	Hindi, Sanskrit	Bramhchari Ashram (Hoshiarpur)	
762	Aktimus ..	English, Hindi, Punjabi, Sanskrit, French	Simla	
763	Atmanand ..	English, Hindi, Punjabi, Urdu	Ambala City	
764	Atlaspriwar	Hindi, Urdu	Sonepat	
765	Aryan ..	English, Hindi, Punjabi	Ludhiana	
766	Amar Rashmi ..	Ditto	Nawanshahr	
767	Anshul ..	Ditto	Hissar	
768	Ayurvedic report ..	Hindi, Punjabi	Amritsar	
769	Akash ..	English, Hindi, Punjabi	Tanda Urmar	
770	Awake-O-Man ..	English, Hindi	Jullundur Cantt.	
771	Apolo ..	English, Hindi, Punjabi	Jullundur	
772	Allahabad Law Times ..	English, Hindi	Chandigarh	

APPENDIX II

Serial No. as in Appendix I	Name of the newspaper		Amount paid on account of Government advertisements
			Rs
1	Ajit, Jullundur	..	24,377.24
2	Akali Patrika, Jullundur	..	14,153.52
3	Jathedar, Jullundur	..	..
4	Nawan Zamana, Jullundur	..	2,663.26
5		..	..
6	Parkash , Chandigarh	..	6,282.20
7	Ranjit , Bhatinda	..	4,643.53
8	Ranjit , Patiala	..	13,578.25
9	Sikh , Amritsar	..	3,774.94
10	Tribune, Ambala	..	1,16,691.20
11	Vir Partap, Jullundur	..	12,616.28
12	Hindi Mewat, Gurgaon	..	7,550.40
13	Hindi Milap, Jullundur	..	31,520.56
14			..
15		..	..
16	Milap, Jullundur	..	24,786.20
17	Pradeep, Jullundur	..	3,922.40
18	Pratap, Jullundur	..	9,528.68
19	Rohjan, Ludhiana	..	3,076.60
20	Sadaqat, Ludhiana	..	355.20
21		..	..
22	Tarjman, Ludhiana	..	3,661.02
23 to 25			
26	Doctor, Amritsar	..	403.60
27	Sunehri Bharat, Gurgaon	..	2,712.80
28 to 29		..	Nil
29-A	Khalsa Sewak, Chandigarh	...	6,216.56

Serial No. as in Appendix I	Name of the newspaper		Amount paid on account of Government advertisement
	Bii-weeklies		Rs
30	Hindustan, Jullundur	..	208.00
31	Hariana Tilak, Rohtak	..	784.40 (U)
31-A	Hariana Tilak, Rohtak	..	250.30 (H)
32		..	..
33	Punjab Standard, Gurgaon	..	3,882.00
34 to 44		..	..
45	Anand Bhoomi, Hissar	..	176.12
46 to 51		..	..
52	Chetna, Hissar	..	1,339.20
53	Gyan Uday, Hissar	..	851.30
54 to 56		..	..
57	Haryana Sandesh, Hissar	..	1,619.52
58 to 59		..	..
60	Pegam-e-vatan, Palwal	..	479.70
61 to 75		..	..
76	Bir Punjabi, Patiala	..	955.00
77	Daler Punjab, Patiala	..	1,230.80
78 to 79		..	..
80	Inqilab, Patiala	..	1,251.60
81 to 82		..	..
83	Khalsa Samachar, Amritsar	..	242.25
84	Kundan, Jullundur	..	7,362.32
85		..	..
86	Lok Yug, Chandigarh	..	1,617.80
87	Lok Samachar, Jullundur	..	..
88	Mahatma, Amritsar	..	300.00
89	Mel Milap, Chandigarh	..	3,988.85

Serial No. as in Appendix I	Name of the newspaper		Amount paid on account of Government advertisement
90 to 91		..	..
92	Nia Saman, Ludhiana	..	581.20
93	Pauh Phutti, Patiala	..	1,250.40
94 to 106		..	
107	Ranjit Nigara, Chandigarh	..	687.20
108		..	..
109	Sacha Marg, Samana (Patiala)	..	253.60
110 to 112		..	..
113	Sangarsh, Amritsar	..	235.80
114	Sarpanch, Samana	..	367.89
115		..	..
116	Shamshir Hind, Patiala	..	1,240.04
117	Sukh Jiwan, Jullundur	..	646.96
118 to 124		..	Nil
125	Janam Bhoomi, Karnal	..	318.20
126		..	..
127	Jat Gazette, Rohtak	..	576.20
128 to 131		..	..
132	Karnal Times, Karnal	..	32.80
133	Kisan, Ferozepore	..	217.20
134 to 136		..	..
137	Lalkar, Dharmsala	..	589.20
138 to 141		..	..
142	Mewat, Gurgaon	..	4,042.96
143 to 147		..	..
148	Doaba, Jullundur	..	490.60
149 to 155		..	..

Serial No. as in Appendix I	Name of the newspaper		Amount paid on account of Government advertisement
			Rs
156	Harijan, Jullundur	..	601.56
157		..	..
158	Hindu, Jullundur	..	564.20
159 to 161		..	..
162	Amrit, Karnal	..	76.20
163	Arya Gazette, Jullundur	..	22.20
164 to 180		..	..
181	Adhure Sapne, Jalalabad	..	1,067.40
182	Belag, Karnal	..	146.50
183 to 184		..	..
185	Chingari, Ferozepur	..	345.60
186		..	..
187	Chittan, Ferozepur	..	213.60
188 to 189		..	..
190	Mazdoor Sandesh, Ludhiana	..	200.00
191 to 199		..	..
200	Preet, Jullundur	..	220.20
201	Punjab Congress Patrika, Chandigarh	..	7,401.04
202	Pathankot Samachar, Pathankot	..	102.00
203 to 207		..	..
208	Roshni, Sonepat	..	136.00
209 to 212		..	..
213	Sada-e-Waqat, Ludhiana	..	60.00
214 to 223		..	
224	Tufan, Batala		596.25
225	Takkar, Jullundur	..	12.00
226 to 245		..	..

Serial No. as in Appendix I	Name of the newspaper		Amount paid on account of Government advertisements
			Rs
246	Rahber--e-Mazdoor, Gurgaon	..	122.40
247 to 251		..	..
252	Naresh, Bhatinda	..	87.50
253 to 257		..	..
258	Gram Sahyogi, Faridabad	..	2,457.00
259 to 261		..	..
262	Bharat Tek, Rohtak	..	220.00
263 to 359		..	..
360	Asian Industries, Chandigarh	..	1,535.20
361 to 410		..	..
411	Bal Lila, Ludhiana	..	30.00
412 to 443		..	..
444	Vishav Jyoti, Hoshiarpur	..	170.00
445 to 466		..	..
467	Biba Rana, Amritsar	..	42.50
468		..	..
469	Bal Sandesh, Amritsar	..	51.00
470		..	..
471	Bharti Nari, Amritsar	..	42.50
472 to 478		..	..
479	Gyan Amrit, Amritsar	..	76.50
480 to 486		..	..
487	Jiwan Priti, Chandigarh	..	133.87
488	Kahani, Amritsar	..	535.50
489	Kanwal, Amritsar	..	133.87
490	Kavita, Amritsar	..	148.75
491 to 498		..	..

Category of employee	Total Number	Name	Date of appointment	Percentage
1	2	3	4	5
Class III	S.C. 6	*Scheduled Castes*		
		1. Shri Gurdev Singh	21-3-58	S.C. 3¼%
		2. Shri Partap Singh	16-10-58	B.C. 2%
		3. Shri Dewan Chand	14-12-60	
		4. Shri Prithi Singh	20-12-60	
		5. Shri Harbans Singh	Nov. 1955	
		6. Shri Pal Singh	5-9-63	
		Backward Classes		
		1. Shri Dukhbhanjan Singh	19-1-1989	B.K.
		2. Shri Hardial Singh	1-9-48	
		3. Shri Gurdev Singh	28-3-47	
		4. Shri Gurdial Singh	14-10-1998	B. K.
Class IV	S.C. 24	*Scheduled Castes*		
		1. Shri Bachan Singh	9-4-56	S.C. 17%
	B.C. 24	2. Shri Pritam Singh	21-9-56	B.C. 17%
		3. Shri Pritam Singh	30-7-61	
		4. Shri Bhag Singh	26-1-54	
		5. Shri Gurnam Singh	1-5-56	
		6. Shri Amar Nath	1-10-59	
		7. Shri Mooman	16-6-60	
		8. Shri Raonaq Ram	1-3-54	
		9. Shri Jangiri Ram	2-5-62	
		10. Shrimati Parsini	1-10-59	
		11. Shri Rikhi Ram	1-2-54	
		12. Shrimati Parshni	1-10-59	
		13. Shri Kashmiri Lal	1-10-59	
		14. Shri Samar Chand	1-1-60	
		15. Shri Jagdish	1-10-59	

Category of employee	Total strength	Name of employee	Date of appointment	Percentage
1	2	3	4	5
Class IV		16. Shri Bhag Singh	5-5-49	
		17. Mst. Sitoo	13-8-46	
		18. Shri Gurnam Singh	25-11-53	
		19. Shri Pritam Singh	1-10-59	
		20. Shri Shankar Lal	26-11-63	
		21. Shri Raonki Ram	28-10-63	
		22. Shri Bhagwan Singh	18-10-63	
		23. Shri Karnail Singh	18-10-63	
		24. Shri Tara Chand	..	
		25. Shri Dial Singh	6-11-45	
		26. Shri Bakhtawar Singh	15-12-30	
		27. Shri Shiam Singh	16-4-46	
		28. Shri Jai Dial	25-5-37	
		29. Shri Matu Ram	21-1-55	
		30. Shri Munshi	1-10-59	
		31. Shri Amar Singh	2-11-41	
		32. Shri Hari Ram	18-10-42	
		33. Shri Roshan	25-9-29	
		34. Shri Kundan Singh	Prior to 1-9-48	
		35. Shri Rehm Din	1-11-30	
		36. Shri Raiz Mohd	March, 59	
		37. Shri Piare Lal	1-10-59	
		38. Shri Harnam Singh	20-11-47	
		39. Shri Kura Ram	4-7-40	
		40. Shri Kalwant Singh	Prior to 1-9-48	
		41. Shri Baby Khan	1-10-59	
		42. Shri Gurbachan Singh	9-5-28	
		43. Shri Kartar Singh	23-4-47	
		44. Shri Basant Singh	23-7-53	
		45. Shri Bachan Singh	1-10-59	
		46. Shri Atma Singh	24-3-57	
		47. Shri Jaswant Singh	18-4-57	
		48. Shri Jawala Singh	1-5-34	

63 P.V.S.—386—30-11-64—C.P. and St. Pb. Chandigarh

Serial No. as in Appendix- I	Name of the newspaper		Amount paid on account of Government adverisements
			Rs
499	Panj Darya, Jullundur	..	267.75
500 to 504		..	..
505	Preet Lari, Amritsar	..	607.75
506 to 507		..	..
508	Sahitya Samachar, Ludhiana	...	60.00
509 to 510		..	..
511	Tarana, Jullundur		172.12
512 to 673		..	..
674	Nav Jot, Malerkotla	..	153.00
675 to 772		..	..

Scheduled Castes/Backward Classes Employees in the Office of the Deputy Commissioners, Hissar and Sangrur

1466 Shri Amar Singh : Will the Minister for Revenue be pleased to state the total number, names and dates of appointment of the employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes working at present in Class I, II, III, IV posts, separately in the office of the Deputy Commissioners of Hissar and Sangrur Districts together with their percentage in each category ?

Major Harinder Singh : A statement containing the requisite information is as follows :—

Office of the Deputy Commissioner, Hissar

Category of employee	Total strength	Name of employee	Date of appointment	Percentage
1	2	3	4	5
		SCHEDULED CASTES		
Class I	1	Shri Hari Ram, I.A.S.	27-5-63	I. C. S./I. A. S. Officers belonging to All India Service. PCS (Executive Branch) fall in Class II. Recruitment to this cadre is made after giving due representation in accordance with Government instructions on the subject. No separate percentage is earmarked for
Class II	3	Shri B. R. Azad P.C.S.	22-2-60	District Divisional Offices as they are posted
		Shri Ram Lal, P.C.S.	14-11-61	in various offices keeping in view their experience,
		Shri Jug Lal, Tahsildar	14-8-53	seniority etc. and the administrative needs.
		SCHEDULED CASTES		
Class III	21	1. Shri Udmi Ram	20-11-44	11%
Assistants and		2. Shri Hari Chand	27-10-51	
Clerks		3. Shri Sardul Singh	27-10-51	
		4. Shri Ram Sarup	11-8-52	
		5. Shri Harphul Singh	20-8-64	

Category of employee	Total strength	Name of employee	Date of Appointment	Percentage
1	2	3	4	5
Class III		6. Shri Tika Ram	1-11-54	
		7. Shri Richhpal Singh	19-3.56	
		8. Shri Soman Ram	2-4-58	
		9. Shri Dalip Singh	25-11-57	
		10. Shri Girdhari Lal	29-10-58	
		11. Shri Gurmit Ram	26-7-62	
		12. Shri Shiv Ram	18-1-62	
		13. Shri Ram Dhari	6-1-60	
		14. Shri Amar Nath	8-7-60	
		15. Shri Prem Singh	19-7-60	
		16. Shri Babu Ram	20-8-60	
		17. Shri Kewal Ram	19-7-61	
		18. Shri Ranjit Singh	20-8-60	
		19. Shri Vije Singh	14-1-64	
		20. Shri Mange Ram	11-12-63	
		21. Shri Mohan Singh	14-2-64	
Class IV	S.C. 26	*Scheduled Castes*		
	B.C. 1	1. Shri Sant Lal	9-11-56	
		2. Shri Prabhu Dayal	25-5-60	21%
		3. Shri Hari Singh	9-7-54	
		4. Shri Ladhu Ram	1-4-53	
		5. Shri Rattan Lal	23-7-53	
		6. Shri Jalsu	1-4-53	
		7. Shri Jug Lal	15-1-62	
		8- Shri Nathu Ram	3-7-62	
		9. Shri Amar Singh	1-5-61	
		10. Shri Gopi Ram	2-8-62	

Category of employee	Total strength	Name of employee	Date of appointment	Percentage
1	2	3	4	5
Class IV		11. Shri Gurcharan Singh	13-7-59	
		12. Shri Kalu Ram	1-4-53	
		13. Shri Hari Singh	20-5-59	
		14. Shri Rattan Lal	31-7-55	
		15. Shri Hukam Chand	20-5-61	
		16. Shri Moru Ram	9-9-57	
		17 Shri Ratti Ram	2-8-63	
		18. Shri Itwari Lal	5-5-62	
		19. Shri Bhura Ram	18-12-63	
		20. Shri Mango Ram	18-12-63	
		21. Shri Chander Bhan	1-9-53	
		22. Shri Dhanpat Rai	17-12-53	
		23. Shri Kartar Singh	19-4-55	
		24. Shri Sohan Lal	17-1-42	
		25, Shri Ram Asra	20-8-63	
		26. Shri Kishori Lal	21-9-63	
		Backward Classes		
		1. Shri Mangru Ram	1-10-59	1%

Office of the Deputy Commissioner Sangrur

Category of employee	Total strength	Name of employee	Date of appointment	Percentage
Class I	..	..	..	...
Class II	2	*Scheduled Caste*		
		Shri Anokh Singh P.C.S.	26-5-53	Same as in the case of District Hissar
		Shri Dalip Singh P.C.S.	24-12-58	

PUNJAB VIDHAN SABHA
DEBATES

13th March, 1964

Vol. I—No. 17

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Friday, the 13th March, 1964

Punjab Vidhan Sabha Secretariat, Chandigarh.

Price Rs : 6.10

ERRATA

to

Punjab Vidhan Sabha Debates, Vol. I, No. 17, dated the 13th March, 1964

Read	*For*	*Page*	*Line*
फेयर	फयर	(17)2	5
Home Minister	Home Minlster	(17)7	9 from below
आहिस्ता	आहि ता	(17)10	6
अपनी	अपनी	(17)13	4
हैं	ह	(17)15	5 from below
एरेस्ट्स	एरेस स	(17)16	5 Ditto
Place	Plaee	(17)17	12 Ditto
विग्र	वम	(17)22	13
जुर्रत	जुर्रयत	(17)49	16
is	i	(17)66	6
Delete the word 'groups' after the word 'parties'		(17)69	19
cover	cov e	(17)69	10 from below
[श्री मंगल सेन]	[श्री मंगल सेम]	(17)80	1
उर्दू	उदू	(17)101	20

PUNJAB VIDHAN SABHA

Friday, the 13th March, 1964

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber Sector 1, Chandigarh at 9 a.m. of the Clock. Mr. Speaker (Shri Prabodh Chandra) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

SUPPLEMENTRIES TO STARRED QUESTION No. *4564

श्री बलराम जी दास टंडन : क्या वित्त मंत्री महोदय बताएंगे कि 1954 के अन्दर जब यह चंडीगढ़ अलाऊंस सैंकशन किया गया उस वक्त प्राइस इन्डैक्स क्या था और जब 1962–63 में यह विदड्रा किया गया तो प्राइस इन्डैक्स कया था ?

वित्त मंत्री : 1953 का रिलायबल इन्डैक्स मौजूद नहीं है । 1954 का है लेकिन वह भी चंडीगढ़ का नहीं है। चंडीगढ़ का 1958 का है मगर वह भी खास चंडीगढ़ के लिए नहीं है । चंडीगढ़ के लिए जो इन्डैक्स है वह दूसरी जगहों का है उनके साथ कम्पेयर करके ग्राफ बनाया हुआ है । चंडीगढ़ का इन्डैक्स उस वक्त का उन चीजों की कीमत को देख कर बनाया था जो फेयर प्राइस शापस पर मिलती थी । जो चीजें वहां नहीं मिलती थीं उनकी प्राइस चंडीगढ़ की मारकिट से ली गई थी ।

श्री बलरामजी दास टंडन : मैं यह जानना चाहता हूँ कि 1954 के अन्दर जो कीमतें चन्डीगढ़ में थीं वह 1962-63 में बढ़ी हैं या कम हुई हैं ?

गृह मंत्री : 1954 का तो प्राइस इन्डैक्स लिया ही नहीं गया था चंडीगढ़ का ।

श्री बलरामजी दास टंडन : आखिर यह बड़ी जनरल बात है और इसका सरकार को पता है और आम आदमी को भी पता है । तो मैं होम मिनिस्टर साहिब से यह फैक्ट्स जानना चाहता हूं कि क्या यह ठीक नहीं है कि 1954 के अन्दर कीमतें कम थीं जब कि चंडीगढ़ अलाऊँस दिया गया था लेकिन 1962-63 में उसके मुकाबले में कीमतें बहुत ज्यादा थीं जब कि यह अलाऊँस विदड्रा किया गया था ।

मंत्री : जनरल बात करना मुनासब नहीं होता है । जब तक हमारे पास उस वक्त की इन्डैक्स फिगर्ज ही न हों तब जनरल तौर पर जवाब देना मुनासिब न होगा ।

---

*Note :—Starred Question No. 4564 alongwith its reply appears in P.V.S. Debates Volume I No. 16 dated the 12th March, 1964.

Comrade Shamsher Singh Josh: Will the Finance Minister be pleased to state the reasons, why the Chandigarh Compensatory Allowance has not been restored in full when the price index has arisen as compared 1954 ?

गृह मंत्री : जैसा कि मैंने पहले भी कल बताया था कि हमने अपनी फयर प्राइस शापस सरकारी मुलाजमीन के लिए खोल रखी थीं जिन में से वह चीजें खरीदना चाहते हैं । उनका दूसरी जगहों के मुकाबले के दामों पर यहां देने का इंतज़ाम किया गया था, इस लिए फैसला किया गया था कि इस अलाऊंस को विदड्रा कर लिया जाए क्योंकि उसके देने का आधार खत्म हो गया । लेकिन उसके बाद सरकार ने असैसमैंट की कि जितना मुलाज़मीन को साढ़े 12 फी सदी के हिसाब से अलाऊंस मिलता था उसके मुकाबले में जितना उनको इन शाप्स से रिलीफ मिलना चाहिए था नहीं मिला है । इन सब हालात को देख कर, समझ कर जितना मुनासिब समझा गया उतना अलाउंस उनको रिसटोर कर दिया ।

SUPPLEMENTARIES TO STARRED QUESTION NO. *4678

ਚੌਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਵਕਤ ਕੈਂਪਸ ਸਟਾਰਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਸਟੇਟ ਦੀ ਰਕਸ਼ਾ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਇਸ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਵਿਚ ਕਲਚਰਲ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦੇਣ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ । ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ—Is that also a part of the defence training ?

ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤ੍ਰੀ: ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਗੱਲ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹਵਾਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ 11 ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੱਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹਨ ।

(1) P.T. (Physical Training)
(2) Drill without arms.
(3) Drill with arms.
(4) Musketry (Including firing five rounds on range)
(5) Field Craft.
(6) Guard Duty.
(7) Field Signal.
(8) Judging Distance.
(9) Camouflage (Concealment).
(10) Cultural Training.
(11) Lectures on Agriculture.

---

*Note :—Starred Question No. 4678 alongwith its reply appears in P.V.S. Debates Volume I No. 16 dated the 12th March, 1964.

So far as I know, Sir, there are cultural activities even in other semi-military organisations as well. This particular part of the training, as I stated yesterday, consists of National Songs, etc.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਕੀ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਉਹ ਜੋ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਟਰੇਨੀਜ਼ ਲਈ ਕੋਈ ਫ਼ਿਜ਼ੀਕਲ ਸਟੈਂਡਰਡ ਵੀ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕੋਈ ਖਾਸ ਸਟਰਿਕਟ ਫ਼ਿਜ਼ੀਕਲ ਸਟੈਂਡਰਡ ਪਰੈਸਕਰਾਈਬ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਲੈਕਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਫਿਟਨੈਸ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੈਂਟਲ ਆਊਟਲੁਕ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਲੇਕਿਨ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਸਟਰਿਕਟ ਫ਼ਿਜ਼ੀਕਲ ਸਟੈਂਡਰਡ ਫਿਕਸ ਕਰਨ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ so far as I know that has not been prescribed.

Chaudhri Hardwari Lal: May I know if the holding of these special camps have been approved by the Army authority and if it has the legal shape or has been contemplated in the Home Guards Act?

Home Minister: There is no question of getting the approval of the Army authorities. They do not come into the picture at all. But as I said yesterday, one of the functions of our retired General Kulwant Singh is to plan and organise rifle training for all able bodied persons in the State including the Raksha Dal Scheme. In regard to this Rifle Training and other policy matters he advises us or he is associated with all such matters.

कामरेड राम प्यारा : क्या होम मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि इस रक्षा दल के सिलसिले में सैंट्रल गवर्नमैंट खर्च का कितना हिस्सा दे रही है और पंजाब सरकार खर्च का कितना हिस्सा बरदाश्त करती है ।

गृह मंत्री : मैंने कल भी बता दिया था कि इस में सैंट्रल गवर्नमैंट कोई हिस्सा नहीं देती । सिर्फ होम गार्ड्ज़ के यूनिट नम्बर एक के लिए कुछ हद तक, जो कि उन्हों ने मुकर्रर कर रखी है, खर्च देती है ।

श्री मंगल सैन : क्या होम मिनिस्टर साहिब बताने की कृपा करेंगे कि इन्हों ने कहा है कि एग्रीकल्चर पर लैक्चर होते हैं तो क्या उनको प्रैक्टीकल ट्रेनिंग भी दी जाती है ?

मंत्री : मैंने पढ़ कर बताया है कि वहां पर ड्रिल विद आर्मज और ड्रिल विदआउट आर्मज होती है । वहां पर प्रैक्टीकल ट्रेनिंग दी जाती है ।

श्री मंगल सैन : स्पीकर साहिब, मैंने होम मिनिस्टर साहिब से ड्रिल विद आर्मज या ड्रिल विदआउट आर्मज नहीं पूछा है । मैंने तो स्पैसिफिक बात पूछी है कि एग्रीकल्चर की फील्ड्ज़ में ट्रेनिंग दी जाती है या कि नहीं ।

(नो रिपलाई)

ਚੌਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ: ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਹਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ 3 ਕੈਂਪ ਲਗਾਏ ਹਨ ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਾਂਗੜਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਿਹੜਾ ਬਾਰਡਰ ਤੇ ਹੈ ਉਥੇ not a single camp has been held, what are the reasons for that ?

Home Minister: Mr. Speaker, I would not like to say much on that. But with a view to taking the Members of the House into confidence, I would say that District has been separately dealt with by the Government of India.

श्री बलराम जी दास टंडन : क्या होम मिनिस्टर साहिब बताने की कृपा करेंगे कि जब यह दोनों विंग अमैलगामेट हो गये हैं, अमैलगामेशन के बाद इस के डिफरैंट हैडज़ क्यों रखे गये हैं ?

मंत्री : मैंने अर्ज़ किया था कि होम गार्ड्ज युनिट नम्बर 1 बहुत पुराना और रैगुलर युनिट है। इस के लिए गवर्नमेंट आफ इण्डिया से इमदाद भी मिलती है। इस विंग के हैड जनरल कुलवन्त सिंह हैं। दूसरा जो रक्षा दल का युनिट है वह इंटैगरेट कर दिया गया है, मर्ज कर दिया गया है, जिस के हैड जनरल मोहन सिंह हैं....

Mr. Speaker: Pandit Ji, with due deference to Sardar Mohan Singh, I would request you not to address him or call him as General Mohan Singh.

Home Minister: I am sorry. I used the word "General" with the name of Sardar Mohan Singh, as we call him outside the House. I remember your observations in that regard.

Mr. Speaker: They are not my observations. As a matter of fact those are the instructions issued by the Government of India.

गृह मंत्री : मैं अर्ज कर रहा था कि यह दोनों विंग रूल्ज़ के मुताबिक हैं इन के डिफरैंट हैडज़ हैं और इसका ओवर आल कन्ट्रोल होम सैक्रेटरी का है।

Chaudhri Hardwari Lal: Will the Home Minister kindly state the criteria on which a particular district is selected for holding a camp ? Is it the availability of volunteers; is it the availability of accommodation; or is it just the wish of the Raksha Dal authority that a place is selected for this purpose ?

Home Minister: The selection is made by the Raksha Dal authorities. But they also take into consideration the need, availability of accommodation etc. and other relevant factors.

Chaudhri Hardwari Lal: Mr. Speaker, it may be seen from the statement about the camps held in different districts, that in Rohtak only one camp has been held, and this is the district from where the Government had been getting a large number of recruits. Therefore, may I know what are the other factors which are taken into consideration for selecting a place for the purpose ?

Home Minister : If the hon. Member wants to know about any particular district, I will have to enquire because the selection was made by the Raksha Dal authorities themselves. I have given earlier in a general way the things that are kept in view while selecting a place for the purpose.

Chaudhri Hardwari Lal : I do not want the information in regard to any particular district. My question is whether any one camp was held in one district while more than one camps were held in other districts. So I want to know the criteria for selection of a place for holding a camp.

Mr. Speaker : He has not got the details at the moment with him. If the hon. Member is interested to know any particular thing, the hon. Minister will find it out and let him know.

Chaudhri Hardwari Lal : Mr. Speaker, when yesterday it was said that he should come fully prepared, the hon. Minister felt it. Rather he said that he was fully prepared.

Mr. Speaker : Does the hon. Member mean to say that the Home Minister is an encyclopedia ?

Chaudhri Hardwari Lal: That is what the hon. Minister claimed the other day. Would you postpone this question to Monday when he should come prepared to answer any question on the subject.

Mr. Speaker: No, please. He is prepared to answer any questions arising out of the main question.

Chaudhri Hardwari Lal: Would you, Sir, imagine a more relevant question than the one I have asked viz. what is the criteria for the selection of a place for the holding of a camp. I shall read out the main question,—

"(a) the total number of camps organised in the State, district-wise, and the total number of trainees in each camp;

(c) the nature of training imparted to the trainees in the said camps ;"

Mr. Speaker: But the criteria has not been asked in this question. Now the hon. Member wants to know the factors kept in view for selecting a place. Pandit Ji is not denying this information, but he has not got it at the moment......

Chaudhri Hardwari Lal: Would you, Sir, in that case postpone this Question ?

Mr. Speaker: No, please. Only the hon. Minister will give you the information regarding the factors that are kept in view for selecting a place for the holding of camps. The hon. Minister may either send me this information or......

Chaudhri Hardwari Lal: Shall we presume that this question will also be taken up on Tuesday alongwith certain other questions postponed to that day ?

Mr. Speaker: No, please.

कामरेड राम प्यारा : क्या होम मिनिस्टर साहिब बताने की कृपा करेंगे कि रक्षा दल पर बहुत खर्च हो रहा है, क्या इस का ए. जी. पंजाब ने आडिट भी किया है ?

मंत्री : इस का आडिट होता है । जो नार्मल प्रोसीजर है उस को इस्तेमाल किया जाता है । मुझे याद नहीं है कि इस का आडिट ए. जी. पंजाब ने किया है या किसी और अथारिटी ने किया है लेकिन इस के अकाउंट्स आडिट होते हैं ।

(At this stage some hon. Members rose to put supplementaries).

Mr. Speaker: Only one more supplementary will be allowed to be put by Sardar Lachhman Singh Gill. That will be the last supplementary to this question.

Chaudhri Hardwari Lal: Sir, a few more supplementaries relating to the expenditure may be allowed.

Mr. Speaker: We have about 25 supplementaries to this question today, in addition to supplementaries asked yesterday.

Chaudhri Hardwari Lal: Unfortunately, the question is so important for the whole State. Are you aware, Sir, what amount is involved on this item ? It is about Rs. 64 lakhs.

Mr. Speaker: I know this.

Chaudhri Hardwari Lal: Sir, it is this huge expenditure about which we want to ask more supplementaries.

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ: ਕੀ ਹੋਮ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕੀ...

श्री अध्यक्ष : आप अच्छे ढंग से सवाल पूछें, ऐसी बात न करें.... (The hon. Member may please put the supplementary in a decent way.)

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ: ਅਗਰ ਮੇਰੀ ਨੀਯਤ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸ਼ਕ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਪੁਛਦਾ ।

श्री अध्यक्ष : नहीं, आप ऐसी बात न करें जिस का खमआजा मुझे भुगतना पड़े । (No, that is not the case. The hon. Member should not say anything for which I have to suffer.)

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ: ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਖਮਿਆਜ਼ਾ ਭੁਗਤਣਾ ਪਵੇ ? ਮੇਰਾ ਹੱਕ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਕਸਪੋਜ਼ ਕਰਨਾ । ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁਦ ਹੀ ਖਬਰ ਲਵਾਂਗਾ ।

श्री अध्यक्ष : ऐसी बातें सदन के बाहिर कहें, यहां पर अच्छे ढंग से सवाल करें । (The hon. Member may say such things outside the House; he should ask the supplementary here in a decent way.)

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ: ਕੀ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਹੋਮ ਗਾਰਡ ਵਿੰਗ I ਉਤੇ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਉਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਘੱਟ ਖਰਚ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਕੀ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ: ਯੂਨਿਟ ਨੰਬਰ I ਦਾ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਨੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਹੱਦ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਈਫਲ ਦੀ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ । ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਭੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਖਰਚ ਭੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ।

Mr. Speaker: I think, we should now pass on to the next question please.

Chaudhri Hardwari Lal: Sir, this matter is agitating the whole State.

श्री अध्यक्ष : इस विषय पर मेम्बर साहिबान जैनरल एडमिनिस्ट्रेशन की डिमांड पर डिस्कस करते समय कह लें । (The hon. Members may discuss this matter during the course of discussion on the General Administration Demand.)

Chaudhri Hardwari Lal: Mr. Speaker, we want information from the Government.

Mr. Speaker: The hon. Minister is giving all the information that he has.

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ: ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੰਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਤੇ ਜ਼ਿਮੇਂਦਾਰੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਖਰਚ ਵਧਿਆ ਹੈ । ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਇਕ ਵਿੰਗ ਨੂੰ ਪੇਅਰੇਂਟ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਵਿੰਗ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਰਖਦੀ ਹੈ ?

Chaudhri Hardwari Lal: Will the Home Minister kindly give details of the organisation through which various items/articles required by the Raksha Dal are purchased ? Are they purchased through the Stores Purchase Department or through some other organisation ? Or is it that unlike other Departments of the State, this Department is wholly independent for making purchases and incurring expenditure etc ?

Home Minister: I cannot give the information item-wise....

Mr. Speaker: Does the Government follow the same procedure in this case as is followed in the case of other departments ?

Home Minister: They have the authority to make purchases.

मलिक इन्दर सिंह चौधरी : होम मिनिस्टर साहिब ने बताया है कि केन्द्रीय सरकार ने होम गार्ड के लिये कुछ हदूद मुकर्रर की हैं हम उन को पार नहीं कर सकते । तो क्या यह हकीकत नहीं है कि पंजाब सरकार नैपोटिज्म, और फेवरिटिज्म और कुरप्शन के अंदर सारे हदूद से बाहर जा रही है ?

Mr. Speaker: Next question.

Chaudhri Hardwari Lal: Mr. Speaker, the hon. Minister has stated that they have the authority to make purchases....

Mr. Speaker: I have called the next question now.

Chaudhri Hardwari Lal: Sir, I rose for putting a supplementary question but could not catch your eye.

Mr. Speaker: The hon. Member will be given an opportunity.

SCHEME OF INTER-STATE EXCHANGE OF TEACHERS

*4444. **Comrade Bhan Singh Bhaura**: Will the Home Minister be pleased to state whether there is any scheme under the consideration of the State Government to effect inter-State exchange of teachers, if so, the exact scope thereof?

Shri Mohan Lal: No such scheme is under consideration at present.

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ: ਕੀ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਨੂੰ ਇਹ ਗਲ ਮਾਲੂਮ ਹੈ ਕਿ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਦਿਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ।

ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ: ਮੈਨੂੰ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਦਾ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਜੋ ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਸਕੀਮ ਅੰਡਰ ਕੰਸਿਡ੍ਰੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

SETTING UP COMMITTEES OF PROMINENT EDUCATIONISTS

*4984. **Chaudhri Hardwari Lal**: Will the Home Minister be pleased to state.—whether there is any proposal under the consideration of Government to set up Committees of prominent educationists with a view to inspect such educational institutions in the State whose results fall below the University pass percentage; if so, the time by which it is likely to materialise ?

Shri Mohan Lal: No.

Mr. Speaker: The Hon. Member, Chaudhri Hardwari Lal, can put a supplementary question now.

Chaudhri Hardwari Lal: In fact, Sir, I am not prepared for this question. I had in mind the previous question. I had, otherwise, to put a lot of supplementaries.

UPGRADING SCHOOLS IN DISTRICT HOSHIARPUR

*4728. **Shri Surinder Nath Gautam**: Will the Home Minister, be pleased to state—

the names, if any, of Primary and Middle Schools in Tehsil Una, District Hoshiarpur that are proposed to be upgraded to Middle and High/Higher Secondary Schools during (a) the current year and (b) the Third Five Year-Plan ?

Shri Mohan Lal: (a) None.

(b) (1) **Primary to Middle (1961-62 and 1962-63)**

(i) Basal

(ii) Nahri

(iii) Gindpur Molar

(iv) Ghanari

(v) Oel

(vi) Amb

(vii) Joh.

(2) **Middle to High/Higher Scondary (1961-62 and 1962-63)**

Dulehar.

No school is proposed to be upgraded during 1964-65. It is too early to say for 1965-66.

श्री सुरेंद्र नाथ गौतम : होम मिनिस्टर साहिब ने यह जवाब दिया है कि No School is proposed to be upgraded during 1964-65 । क्या होम मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि क्या यह गवर्नमेंट की जैनरल पालिसी है कि 1964-65 में कोई स्कूल अपग्रेड नहीं करना या कि ऊना के लिये ही खास प्रोविज़न किया है ?

गृह मन्त्री : हायर सैकंडरी और हाई स्कूल अपग्रेड करने का फिलहाल कोई प्रोग्राम नहीं है क्योंकि जितना प्रोग्राम हायर सैकंडरी स्कूलों को अपग्रेड करने का था वह पहले दो सालों में खत्म हो गया है। पहले जितने स्कूलों को हायर सैकंडरी हम ने अपग्रेड किया था उन में भी पूरा इंतज़ाम नहीं हो रहा है । फिर भी हमारा विचार है कि अगर फंड अवेलेबल हो सके तो शायद इस प्रोग्राम को आगे ले जा सकेंगे ।

चौधरी राम सरूप : प्राइमरी स्कूलों को मिडल बनाने के लिये सरकार लोगों से रुपये मांगती है । कई लोगों ने वह रकम भी जमा करवा दी है और अभी तक स्कूलों को अपग्रेड नहीं किया गया । दो साल का अरसा हो गया है । क्या उन स्कूलों को अपग्रेड किया जाएगा या नहीं ?

मन्त्री : वह प्रोग्राम अभी जारी है । जिन स्कूलों ने शरायत पूरी कर दी थीं वह कुल पिछले साल कर दिये गए हैं । बाकी जो रह गए हैं वह इस साल हो जाएंगे । यह बात फंड्ज़ पर डीपैंड करती है ।

चौधरी राम सरूप : फंड्ज़ की बात नहीं है । जितना रुपया खर्च होता है वह तो लोगों ने जमा करवा दिया है लेकिन फिर भी स्कूलों को अब तक अपग्रेड नहीं किया गया इस की क्या वजह है ?

मन्त्री : बाकायदा शरायत मूकर्रर हैं, स्टैंडर्ड मुकर्रर किये गए हैं, उन को देख कर और हालात को देख कर हम अपग्रेड करने की आहिस्ता आहिस्ता कोशिश कर रहे हैं । स्कूलों को अपग्रेड करने की डीमांड बहुत ज़यादा है और खास तौर पर प्राइमरी स्कूलों से मिडल बनाने की बहुत ज़यादा डीमांड है । इस डीमांड को यकलख्त मीट नहीं किया जा सकता । केवल कमरों का ही सवाल नहीं होता । टीचर्ज़ देने होते हैं और फरनीचर भी देना होता है । सब कुछ आहिस्ता आहिस्ता किया जा रहा है ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ : ਕੀ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਕਿ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਅਪ ਗਰੇਡ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਰੁਪਿਆ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਜੇਕਰ ਇਹ ਗੱਲ ਸਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਵੀ ਦਸਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਇਹ ਡਿਸਕ੍ਰਿਮੀ-ਨੇਟਰੀ ਸਕੂਲ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਕਿਉਂ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਲਏ ਜਾ ਰਹੇ ?

ਮੰਤਰੀ: ਇਹ ਡਿਸਕ੍ਰਿਮੀਨੇਸ਼ਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਹ ਅਪਗਰੇਡਿੰਗ ਦੀ ਪ੍ਰਾਬਲਮ ਦਰਅਸਲ ਹੈ ਹੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ । ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਸਕੂਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਪਿੰਡਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਹੁਣ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ।

श्री सुरेन्द्र नाथ गौतम : क्या होम मिनिस्टर साहिब बताने की कृपा करेंगे कि जो प्रोविज़न बजट में तालीम के लिये रखी गई है इस को खर्च करते वक्त हिल्ली एरियाज़ का भी ख्याल रखा जाएगा ?

Mr. Speaker : This is a suggestion for some action.

मन्त्री : हिल्ली एरियाज़ का ज़रूर ध्यान रखा जाएगा ।

श्री बनवारी लाल : पंडित जी ने अभी अभी कहा है कि हिल्ली एरियाज़ का ध्यान रखा जाएगा तो मैं पूछना चाहता हूं कि महेन्द्रगढ़ जो कि बैकवर्ड एरिया है क्या उस का भी ध्यान रखा जाएगा ?

मन्त्री : उस का भी ध्यान रखेंगे ।

Chaudhri Darshan Singh : May I know whether it is a fact that these schools have been upgraded in Amb constituency only ?

Minister : The information with me is that in 1961-62 fifteen schools were upgraded in Hoshiarpur District. Out of this number, seven were from Una Tehsil.

Chaudhri Darshan Singh : Are all these schools situated in Amb constituency ?

Minister : I have got information in regard to Una Tehsil. I have no definite information about Amb constituency separately. I would, therefore, need a separate notice for answering this question.

Mr. Speaker : Is Amb constituency in Una Tahsil ?

Chaudhri Darshan Singh : Yes, Sir.

मन्त्री : मैं ने तहसील वाईज़ इत्तलाह दे दी है। कांस्टीचूएंसी वाईज़ इनफर्मेशन मेरे पास नहीं है ।

Chaudhri Darshan Singh: Is it a fact that these schools were upgraded just before the General Elections?

Mr. Speaker: It does not arise.

श्री सुरेन्द्र नाथ गौतम : क्या इस बारे में इस बात का ख्याल रखा जाता है कि जो स्कूल पंचायतें चला रही हों उन को प्रैफरैंस दी जाए ?

मन्त्री : दर असल यह सारी जिम्मेदारी पंचायतें ही देती हैं । पंचायतों की जो अंडरटेकिंग होती है उसको ही सरकार अपने ध्यान में रखती है और ज़यादा से ज्यादा मिडल तक जिन प्राईमरी स्कूलों की अपग्रेडिंग है वह पंचायतों के स्कूलों की ही हो रही है ।

GOVERNMENT JUNIOR BASIC TRAINING SCHOOLS IN DISTRICT HOSHIARPUR

***4730 Shri Surinder Nath Gautam**: Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the number and names of Government Junior Basic Training Schools, tehsilwise, in district Hoshiarpur at present;

(b) whether Government propose to open any more such schools in the said district during the year 1964-65, if so, their number and the places where they are proposed to be opened;

(c) whether there is any proposal under the consideration of Government to permit privately managed High Schools in the said district to start Junior Basic Training Classes during the year 1964-65, if so, the details thereof, tehsilwise?

Shri Mohan Lal: (a) A statement is laid on the table of the House.

(b) No.

(c) No.

STATEMENT

Sr. No.	Name of the Institution	Tehsil	Units sanctioned 1962-64 Men	Units sanctioned 1962-64 Women	Units sanctioned 1963-65 Men	Units sanctioned 1963-65 Women
1.	Government Basic Training School, Dholbaha (Full fledged) ..	Hoshiaspur	2	—	2	—
2.	Government Girls High and Normal School, Hoshiarpur..	Do	—	1	—	2
3.	Government Girls High School, Sus ..	Do	—	1	—	1
4.	Government Girls High School, Lehli Kalan ..	Do	—	1	—	—
5.	Government High School, Khuaspur Hiran ..	Do	—	—	1	—

[**Home Minister**]

Sr. No.	Name of the Institution	Tehsil	Units sanctioned 1962—64 Men	Units sanctioned 1962—64 Women	Units sanctioned 1963-65 Men	Units sanctioned 1963-65 Women
6.	Government High School, Mahalpur ..	Garhshankar	1	—	—	—
7.	Government Higher Secondary School, Garhshankar ..	Do	1	—	—	—
8.	Government Girls High School, Mahalpur ..	Do	—	1	—	1
9.	Government Higher Secondary School, Nangal Township ..	Una	1	—	—	—
10.	Government Girls High School, Nangal Township ..	Do	—	1	—	1
11.	Government High School, Amb ..	Do	—	—	1	—
12.	Government High School, Khudda ..	Dasuya	1	—	—	—
13.	Government Higher Secondary School, Talwara ..	Do	1	—	—	—
14.	Government Girls High School, Bodal ..	Do	—	1	—	—
15.	Government Girls High School, Dasuya ..	Do	—	1	—	1

GOVERNMENT HIGHER SECONDRY SCHOOLS

*4478. **Comrade Babu Singh Master**: Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the total number of Government Higher Secondary Schools in the State at present;

(b) whether there is any proposal under the consideration of Government to open more such schools in the State during the year 1964-65, if so, their approximate number ?

Shri Mohan Lal: (a) 257.

(b) There is no such proposal.

ਕਾਮਰੇਡ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ : ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ 257 ਗੌਰਮਿੰਟ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲ ਮਿਡਲ ਤੋਂ ਡਾਇਰੈਕਟ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਬਣੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਸਟਾਫ਼ ਔਰ ਪੂਰਾ ਸਾਮਾਨ ਕਦ ਤਕ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ?

Mr. Speaker: How can the hon. Minister give all these details off hand ?

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक : क्या शिक्षा मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि इन हायर सैकंडरी स्कूलों को पूरी सहूलियात न मिलने की वजह से पंजाब में यह बिल्कुल नाकामयाब साबित हुए हैं ? क्या उन के इल्म में यह बात है कि ऐस्टीमेट्स कमेटी ने भी अपनी रिपोर्ट में यह कहा है कि यह सिस्टम नाकामयाब साबित हुआ है ?

मन्त्री : यह मेम्बर साहिबान की अपनी राए हो सकती है । किसी की मुख्तलिफ राए भी हो सकती है लेकिन स्टेट गवर्नमेंट की ऐसी राए नहीं है । यह बात है कि साइंस टीचर्ज, साइंस का सामान और एक्विपमैंट की कमी है लेकिन इस से हम इस नतीजे पर नहीं पहुंचे कि यह सिस्टम नाकामयाब हुआ है ।

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਸਵਾਲ ਦੇ 'ਬੀ' ਪਾਰਟ ਵਿਚ ਇਹ ਪੁਛਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਸੰਨ 1964-65 ਵਿਚ ਹੋਰ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਅਪਗਰੇਡ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੋਪੋਜ਼ਲ ਹੈ ਪਰ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ । ਜਦ ਇਹ ਤਜਰਬਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੋਮ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ, ਫੇਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਹੋਰ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਅਪਗਰੇਡ ਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ? ਕੀ ਆਬਸਟੇਕਲਜ਼ ਹਨ ?

ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਇਹੋ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰੋਪੋਜ਼ਲ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਤਨੇ ਸਕੂਲ ਅਪਗਰੇਡ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮੁਕੰਮਲ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ । ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲੇ ਵਾਲੇ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਐਫੀਸ਼ੈਂਟਲੀ ਰਨ ਨਾ ਕਰ ਲਈਏ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਅਪਗ੍ਰੇਡ ਕਰਨਾ ਚੰਗੀ ਪਾਲਿਸੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

श्री जगननाथ : क्या शिक्षा मन्त्री जी बताएंगे कि कुछ इलाके ऐसे हैं जो बैकवर्ड हैं और वहां पर सिर्फ मिडल स्कूल ही हैं। क्या उन की बैकवर्डनैस को ध्यान में रखते हुए उन को अपग्रेड करने के लिए प्रैफरैंस देंगे ?

मन्त्री ; अगर कोई ऐसा केस मेम्बर साहिब हमारे नोटिस में लाएंगे तो वह अपने मैरिट पर कंसिडर किया जाएगा ।

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक : मैंने होम मनिस्टर साहिब को गुजारिश की थी कि हायर सैकंडरी सिस्टम बिल्कुल नाकामयाब रहा है ।

श्री अध्यक्ष : वह नहीं मानते । (He does not agree to this)

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक : जनाब, ऐस्टीमेट्स कमेटी की रिपोर्ट है ।

श्री अध्यक्ष : ऐस्टीमेटस कमेटी की रिपोर्ट हो सकती है लेकिन गवर्नमेंट इस व्यू को नहीं मानती । (There can be a mention of it in the report of the Estimates Committee but the Government does not subscribe to this view.)

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक : जनाब, ऐस्टीमेट्स कमेटी की रिपोर्ट में साफ तौर पर यह लिखा हुआ है कि :

> It is the considered opinion of the Committee that the Higher Secondary system has not been given the due importance and priority and the working of this system had not shown the desired results so far.

क्या ऐस्टीमेट्स कमेटी की इस रिपोर्ट की रौशनी में यह बात सही नहीं है कि यह तजरुबा बिल्कुल फेल हुआ है ?

मन्त्री : ऐस्टीमेट्स कमेटी की अपनी राए है और हमारी अपनी राए है। जैसा कि मैंने बताया है जितना इन्तज़ाम उन में चाहिए था उतना अभी तक नहीं हो पाया इस लिए मैं यह क्लेम नहीं करता कि मुकम्मल तौर पर कामयाबी हुई है लेकिन नाकामयाब भी नहीं हुआ ।

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक : उन की राए है कि इस को खत्म कर दिया जाए ।

श्री अध्यक्ष : यह रिपोर्ट हाऊस में आ रही है । आप अगर उस पर बोलना चाहें तो बोल लेना । (That report is coming before the House. The hon. Member may speak on it if he so desires.)

श्री **राम किशन** : क्या होम मनिस्टर साहिब बताएंगे कि इन हायर सैकंडरी स्कूलों में जो टीचर्ज़ और एक्विपमैंट की शार्टेज है उस को पूरा करने के लिए क्या स्टैप्स लिए जा रहे हैं ?

मन्त्री : उस के लिए तो हम ने कई स्टैप्स लिए हैं । ऐजूकेशन की डिमांड हाऊस में डिस्कस हो रही है । उस में आप इन बातों का जिक्र कर देना । हम ने कई स्टैप्स लिए हैं । जिस जिस चीज़ की बाबत मेम्बर साहिबान जिक्र करेंगे उन की बाबत मैं अपने जवाब में बता दूंगा । सप्लीमेंटरीज़ में तो उन को बताने में बहुत टाईम लगेगा ।

SALE OF FIREWOOD THROUGH COAL DEPOTS

*4480. **Comrade Babu Singh Master** : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether Government have taken any decision to arrange the sale of firewood through the coal depots in the State;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, the names of places from where the bulk firewood supplies will be taken and at what rate ;

(c) the retail price at which firewood is proposed to be sold through the coal depots ?

Shri Mohan Lal : (a) A proposal of this nature is under examination.

(b) and (c) Does not arise.

---

*5042 **Shri Balramji Dass Tandon** : On his behalf, Sir.

गृह मन्त्री : स्पीकर साहिब, इन से पूछ लीजिए कि इन के पास इस के लिए अथारिटी है ?

श्री अध्यक्ष : टंडन साहिब, क्या उन्होंने आप को आथोराईज़ किया है ? (Has the hon. Member Shri Satya Dev authorised the hon Member Shri BalramJi Dass Tandon to put the question on his behalf ?

श्री बलरामजी दास टंडन : जी हां ।

Chaudhri Darshan Singh : The authority can be oral also.

Home Minister : It has been ruled in the House that there cannot be any oral authority. It must be in writing.

SALE/DISTRIBUTION OF SUGAR

*5042. **Shri Satya Dev** (put by Shri Balramji Dass Tandon) : Will the Home Minister by pleased to state—

(a) the date when the present system for sale and distribution of sugar through depots was introduced in the State ;

(b) the number of times sugar quotas have been given to Fazilka and Abohar Towns and to the rural areas of Fazilka since the introduction of the depot system ?

Shri Mohan Lal : (a) 25th April, 1963.

(b) The allocation of sugar to Fazilka and Abohar Towns and to rural areas of Fazilka is made once a month on receipt of monthly allotment of sugar from the Government of India.

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या होम मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि जब दूसरी जगहों पर वीकलीं कोटा मिलता है ताकि अगर लोगों के पास इकट्ठे पैसे न हों तो वह हफ्ते हफ्ते में खरीद सकें, तो क्या वजह है कि यहां पर मंथली कोटा दिया जाता है ?

गृह मन्त्री : यहां पर ऐसी प्रेक्टिकल कन्वीनियेंस देखी गई कि मंथली कोटा मिल जाए । उस में क्या हर्ज है ?

Shri Ram Kishan : Will the hon. Minister be pleased to state the average monthly quota of sugar available to the State before and after the promulgation of the Sugar Control Order ?

श्री अध्यक्ष : यह सारी इन्फरमेशन वह इस वक्त आफ हैंड कैसे दे सकते हैं । (How can the hon. Home Minister give all this information off hand ?)

मन्त्री : वैसे तो, स्पीकर साहिब, जो कुछ आप हुक्म करें उस का जवाब दूंगा ही लेकिन इस सवाल का स्कोप बड़ा लिमिटिड है ?

श्री अध्यक्ष : मैं ने आगे ही आनरेबल मेम्बर को बताया है कि आप कैसे आफ हैंड इस सारी चीज़ के मुताल्लिक जवाब दे सकते ह । (I have already pointed out to the hon. Member that how can the Minister be expected to reply to all these things off-hand.)

श्री ओम प्रकाश अग्निहोत्री : मिनिस्टर साहिब ने बताया कि मंथली कोटा दिया जाता है । क्या वह यह बताएंगे कि जो लोग तो पहिले दो हफतों का कोटा

[श्री ओम प्रकाश अग्निहोत्री]

ले लेते हैं उन को तो बाद के दो हफ्तों का भी मिल जाता है लेकिन जो आधा महीना गुजर जाने के बाद लेते हैं उन को आधा ही कोटा मिलता है ?

मन्त्री : अगर मेम्बर साहिब कोई इंडीविजुअल इंस्टांस मेरे नोटिस में लाएं तो पता कर के बता सकता हूं । आफ हैंड कैसे जवाब दे सकता हूं ? यहां बैठा हुआ मैं हर एक जगह की बाबत वाकफियत नहीं रखता ।

श्री रामकिशन : होम मिनिस्टर साहब ने माना है कि गुड़ की स्मगलिंग हुई है और इस सिलसिलें में 66 आदमी गिरफतार किए गए हैं तो मैं पूछना चाहता हूं कि क्या उन सब के खिलाफ केसिज़ चलाए गए हैं जो गिरफतार हुए थे ?

श्री अध्यक्ष : इस तरह आफ हैण्ड यह सब के बारे में कैसे बता सकते हैं ? (How can the hon. Home Minister be expected to give information with regard to all those persons off—hand ?)

Shri Ram Kishan : The information is available with the Home Minister.

मंत्री : इस सम्बंध में 66 आदमी एरेस्ट हुए हैं, कितनों के खिलाफ अभी मुकदमे जारी है, यह इतलाह इस वक्त मेरे पास नहीं है । हो सकता है कि उन में से कुछ डिसचार्ज हो गए हों । इस बारे मैं इस वक्त कुछ नहीं कह सकता । इस के लिए मैम्बर साहब सेपेरेट नोटिस दें तो जवाब दे दिया जाएगा ।

लेफ्टीनेंट भाग सिंह : ਜਿਹੜੇ ਬੰਦੇ ਅਰੈਸਟ ਹੋਏ ਸਨ ਕੀ ਉਹ ਡੀ੦ ਆਈ੦ ਆਰ੦ ਹੇਠ ਚਲਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਲਾਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਫਾ ਹੇਠ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ?

मंत्री : हरेक की दफा मैं ज़बानी कैसे बता सकता हूं !

Chaudhri Darshan Singh : The hon. Home Minister has stated that 36 cases of smuggling of gur, shakkar and khandsari have been detected and 66 persons have been arrested. May I know how many of these 66 persons are Government officials ?

Minister : I need a separate notice for this.

कामरेड राम प्यारा : क्या होम मिनिस्टर साहब बताएंगे कि क्या यह गवर्नमेंट की पालिसी है कि जो आदमी गिरफतार हों उन के खिलाफ केसिज़ विदड्रा कर लिए जाएँ ?

Minister : Normally, there is no policy of the Government in this respect. Unless it is established that the arrest was unjustified, the Government would not withdraw it.

कामरेड राम प्यारा : क्या होम मिनिस्टर साहब बताएंगे कि जैसा कि उन्हों ने बताया है कि जिन की एरेस्ट अनजस्टीफाइड हों उन के खिलाफ जो केसिज़ होते हैं वह विदड्रा कर लिए जाते हैं तो मैं पूछना चाहता हूं कि इस बारे में फैसला करने के लिए कौन सी एथारिटी है ?

मंत्री : ऐसे केसिज़ गवर्नमेंट विदड्रा कर सकती है, डिप्टी कमिश्नर भी कर सकते हैं ।

SMUGGLING OF GUR FROM PUNJAB TO RAJASTHAN

*4452. **Comrade Jangir Singh Joga** : Will the Home Minister be pleased to state—

(i) whether Government have recently received any reports regarding the smuggling of gur from Punjab to Rajasthan;

(ii) if so, the steps taken or proposed to be taken to prevent it ?

Shri Mohan Lal : (i) Yes,

(ii) Anti-smuggling check-posts have been set up at all important highways, connecting Punjab with other States. The Food and Supplies and Police Staff are on 24 hours duty on these check-posts. A new check-post has recently been set up at 'Durhi' in Gurgaon District from where smuggling of gur was suspected. Besides, constant patrolling and nakabandis are being done all along the border to check smuggling. Thirty-six cases of smuggling of gur, shakkar and khandsari have been detected and 66 persons arrested. 421.13½ quintals gur, shakkar and khandsari have also been seized.

BRICK KILN SANCTIONED IN DISTRICT FEROZEPUR DURING 1963

*4517. **Sardar Gurcharan Singh** : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the total number of brick kilns sanctioned in district Ferozepur in the year 1963 together with the names of firms or persons to whom these were sanctioned and the location thereof;

(b) the criteria, if any, laid down for issuing a fresh brick kiln licence ?

Shri Mohan Lal : (a) A statement containing the requisite information is laid on the table of the House.

(b) The selection of persons/parties for the grant of brick kiln licences is made from amongst Political Sufferers, social Workers, Co-operative Societies, Harijans, Goldsmiths and other deserving persons, etc., without any *inter se* priorities to the best advantage of the area and the public.

STATEMENT

Number of brickkiln licences sanctioned during 1963	Name of the persons/parties etc.	Plaee for which sanctioned
(a) 10 (Ten)	1. Shri Randhir Singh	Ferozepur Cantt.
	2. Bawa Nihal Singh	Attar/Bhagsar
	3. Shri Krishan Kumar	Nihal Singhwala
	4. Shri Teja Singh Gill	Dhipanwali
	5. Shri Som Nath	Kot Mohand Khan
	6. Shri Daljit Singh	Ferozepur Cantt.
	7. M/s Surinder Paul Varinder Paul	Malout
	8. Shri Charanji Lal Gagneja	Abohar
	9. Shri Sukh Bir Singh Kang	Moga/Baghapurana
	10. Shri Neta Singh	Bhagsar

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕੈਟੇਗਰੀਜ਼ ਦੇ ਬੰਦੇ ਦੱਸੇ ਨੇ, ਔਰ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦਸੇ ਹਨ ਕੀ ਉਹ ਸਾਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੈਟੇਗਰੀਆਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ? ਜ਼ਿਲਾ ਫੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਸਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਸੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 1963 ਵਿਚ ਪਰਮਿਟ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੈਂ ਕਮ ਅਜ਼ ਕਮ ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੈਟੇਗਰੀਜ਼ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਔਰ ਉਹ ਡੀਜ਼ਰਵ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ।

Mr. Speaker: The hon. Member is giving information rather than eliciting it. He should ask a supplementary question in an appropriate form. He is making a speech. He should put his supplementary like this, whether or not all the persons who have been granted permits fall in the categories mentioned by the hon. Home Ministers.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਲਾ ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿਚ ਭੱਠਿਆਂ ਦੇ ਲਾਈਸੇਂਸ ਦਿਤੇ ਗਏ ਨੇ, ਕੀ ਉਹ ਸਾਰੇ ਡੀਜ਼ਰਵਿੰਗ ਹਨ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਜਿਤਨਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਗਏ ਨੇ ਡੀਜ਼ਰਵਿੰਗ ਸਮਝਕੇ ਦਿਤੇ ਹੋਏ ਨੇ । ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡੇ ਨੋਟਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕੇਸ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਡੀਜ਼ਰਵ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲੈ ਆਵੋ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਪਤਾ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ ।

Sardar Gurnam Singh: The hon. Home Minister has stated in part (b) of the answer that the selection of persons/parties for the grant of brick kiln licences is made from amongst political-sufferers, social workers, co-operative societies, Harijans, Goldsmiths and other deserving persons, etc.May I know whether all the persons/parties to whom the licences for brick kiln have been sanctioned belong to these categories ?

Minister: I presume that the brick kiln licences have been given to the deserving persons, but I am sorry that I do not know the individual cases. If any hon. Member has any information or any doubt about it that can be passed on to me and I will look into it.

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ : ਕੀ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨੋ-ਕਾਨਫੀਡੈਂਸ ਮੋਸ਼ਨ ਤੇ ਡਿਸਕਸ਼ਨ ਹੋਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਸੀਂ ਐਲੀਗੇਸ਼ਨ ਲਾਈ ਸੀ ਕਿ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਅਨਡੀਜ਼ਰਵਿੰਗ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਭੱਠੇ ਦਾ ਲਾਈਸੈਂਸ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਔਰ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦਾ ਨਾਂ ਇਸ ਲਿਸਟ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਸਾਡੀ ਇਹ ਐਲੀਗੇਸ਼ਨ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇ ਕੇ ਇਹ ਲਾਈਸੇਂਸ ਲਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਜੁਆਬ ਹੈ ?

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਇਹ ਕਿਥੋਂ ਐਰਾਈਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? (How does this arise from the main question ?)

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ : ਹੁੰਦਾਂ ਹੈ ਜੀ । There is, Sir, one Mr. Krishan Kumar.

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਪਰ ਕਰਿਸ਼ਨ ਕੁਮਾਰ ਕਿਥੋਂ ਆ ਗਿਆ ? (Where does the name of Shri Krishan Kumar occur in it ?)

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ : ਇਹ ਨਾਂ ਇਸ ਲਿਸਟ ਵਿਚ ਹੈ ਜੀ ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਪੰਡਤ ਜੀ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਪੈਸੇਫਿਕ ਇਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਓ । (The hon. Home Minister may give any specific information to the hon. Members if that is available with him in this connection.)

Sardar Lachhman Singh Gill: But, Sir, let us have an answer.

Minister: I do not know. I need a separate notice. I have no information about that individual case.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਲਿਸਟ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਦਿਤੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਨੰਬਰ ਤਿੰਨ ਤੇ ਇਕ ਕਰਿਸ਼ਨ ਕੁਮਾਰ, ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਦਾ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕੀ ਉਹ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਕਰਿਸ਼ਨ ਕੁਮਾਰ ਨਾਬਾਲਗ ਹੈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇੰਡੀਵਿਜੂਅਲਜ਼ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ । ਆਪ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਦਿਓ, ਇਤਲਾਹ ਮੰਗਵਾਕੇ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿਆਂਗਾ ।

श्री रूप लाल मेहता : क्या वज़ीर साहब बताएंगे कि अगर गवर्नमैंट सब के लिए भट्ठे लगाना या न लगाना फरी कर दे तो इस में इन्हें कोई एतराज़ है ?

श्री अध्यक्ष : यह तो गवर्नमैंट की जनरल पालिसी का सवाल है । यह कैसे पैदा होता है ? (This question relates to the general policy of the Government. How does it arise ?)

(*At this stage, some hon. Members rose to put Supplementary questions*).

Mr. Speaker: There should be no more supplementary questions.

Sardar Lachhman Singh Gill: Mr. Speaker, Sir, this question pertains to our ilaqa. I would request that more supplementary questions may be allowed.

Mr. Speaker: All right, the hon. Member is allowed to put one more supplementary question.

Sardar Lachhman Singh Gill: Sir, I would like to ask many more supplementary questions.

श्री अध्यक्ष : आप पहले भी तो दूसरे इलाकों के बारे सवाल पूछते हैं ।
(The hon. Member already asks supplementaries on matters connected with places other than those falling in his constituency.)

Sardar Lachhman Singh Gill: The brick kiln Contractor at No. 3 of the statement laid by the Home Minister on the Table of the House is his relative. He took money. He is doing all these things. ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਕਿਸੇ ਮਾਈਨਰ ਨੂੰ ਭੱਠੇ ਦਾ ਲਾਈਸੈਂਸ ਦਿਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਭੱਠੇ ਦਾ ਕੰਮ ਨਾ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ? ਇਸ ਬਾਰੇ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੀ ਕੀ ਪਾਲਿਸੀ ਹੈ ? ਕੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕਨਸਿਡਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰ ਵੀ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਆਪ ਇਸ ਲਈ ਵੱਖਰਾ ਸਵਾਲ ਪੁੱਟ ਕਰੋ । ਮੈਂ ਫਿਰ ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸ ਦਿਆਂਗਾ ਕਿ ਕੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਲੱਗ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਦੀ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਆਫ ਹੈਂਡ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ: ਇਹ ਤਾਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੀ ਜਨਰਲ ਪਾਲਿਸੀ ਬਾਰੇ ਪੁਛਦੇ ਨੇ ਕਿ ਕੀ ਸਿਰਫ ਐਡਲਟਸ ਨੂੰ, ਜਿਹੜੇ ਖੁਦ ਭੱਠਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਨੇ, ਲਾਇਸੈਂਸ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਾਬਾਲਗਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਲਾਈਸੈਂਸ ਦਿਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । (The hon. Member wants to know the general policy of the Government in this respect i. e. whether it gives licences of brick kilns only to adults who are able to run this business or it gives to minors also ?)

ਮੰਤ੍ਰੀ ; ਇਸ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹੀ ਜਵਾਬ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨਾਰਮਲੀ ਮੇਜਰਜ਼ ਨੂੰ ਹੀ ਇਹ ਲਾਇਸੈਂਸ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਲੇਕਿਨ ਜੇ ਕਿਸੇ ਫੈਮਿਲੀ ਦੀ ਟਰੈਡੀਸ਼ਨ ਹੋਵੇ ਔਰ ਉਸ ਨਾਬਾਲਗ਼ ਦਾ ਬਾਪ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕੋਈ ਢਿਲ ਇਸ ਰੂਲ ਵਿਚ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਪੁਛ ਕੇ ਹੀ ਦੱਸ ਸਕਾਂਗਾ । ਇਹ ਮੁਨਾਸਬ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਨੋਟਿਸ ਦੇਣ ।

Sardar Lachhman Singh Gill: Mr. Speaker, we will come to your Chamber.

श्री अध्यक्ष : मैं इस में क्या कर सकता हूं ? जो उन्हों ने इनफरमेशन दी है अगर उस में कोई गलत चीज़ बताई है तब तो मैं उन से पूछ सकता हूं, आप मेरे नोटिस में लाएं । (How can I help the hon. Member in this matter ? If he feels that the information supplied by the hon. Minister is wrong, then I can help him by asking the Government to give correct information.)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਲਿਸਟ ਦਿਤੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਨੰਬਰ 9 ਤੇ ਇਕ ਸਰਦਾਰ ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕੰਗ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਉਹ ਆਦਮੀ ਪਟਿਆਲੇ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਔਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਬਾਘਾ ਪੁਰਾਣਾ ਵਿਚ ਭੱਠਾ ਲਾਉਣ ਦਾ ਲਾਇਸੈਂਸ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ? ਕੀ ਇਹ ਇਸ ਕਰਕੇ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਕ ਬੜੇ ਵਡੇ ਅਫਸਰ ਦਾ ਭਰਾ ਹੈ ?

श्री अध्यक्ष : क्या किसी बड़े अफसर का भाई होने से उस का हक नहीं बनता ? (Can a man be debarred from getting a licence of a brickkiln simply because he is the brother of a high officer ?)

(*Interruption*)

श्री अध्यक्ष : पंडित जी निहाल सिंह वाले में सरदार गुरचरन सिंह का हक बनता है इन को ही वहाँ दें। (हंसी) : (The hon. Minister may give a licence to Sardar Gurcharan Singh in Nihal Singh Wala, where he is entitled to it.) (*laughter*)

मंत्री : वह ज्यादा ट्रांसपोर्ट में इन्टरैस्टिड हैं। अब अगर भट्ठों में इन्टरैस्ट शो करेंगे तो देख लेंगे।

Sardar Gurcharan Singh: My profession is agriculture.

Chaudhri Darshan Singh: The hon. Home Minister has in part (b) of the answer stated that the selection of persons/parties for the grant of brick kiln licences is made from amongst political-sufferers, Social Workers, Co-operative Societies, Harijans, Goldsmiths and other deserving persons. May I know the definition of 'deserving persons' ?

Mr. Speaker: It is not a supplementary question.

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ: ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਆਦਮੀ, ਜੋ ਭੱਠੇ ਦਾ ਕੰਮ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੇਰ ਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਇਗਨੋਰ ਕਰਕੇ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ, ਜੋ ਇਸ ਸਟੇਟ ਦੇ ਇਕ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦਾ ਭਰਾ ਹੈ, ਭੱਠੇ ਦਾ ਲਾਈਸੈਂਸ ਕਿਉਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ?

Mr. Speaker: The hon. Member should not please bring in Officers here.

Sardar Lachhman Singh Gill: Sir, the Home Minister is responsible for this.

श्री अध्यक्ष : क्या अफसर का भाई कोई लाइसैंस नहीं ले सकता ? (Is the brother of any Officer not entitled to any licence ?)

Sardar Lachhman Singh Gill: Sir, one Minister has given licence to his relative and an Officer has given the licence to his relative. Where should the public go ? They are looting with two hands.

Mr. Speaker: Is there any bar to the relative of an Officer taking the brich kiln licence ?

Voices: Yes, Sir.

Comrade Ram Piara: Sir, I would like to know whether that gentleman falls in any of the categories stated by the Home Minister in his reply ?

Mr. Speaker: He is included in the category of 'deserving persons'.

श्री बलरामजी दास टंडन : यह डिजर्विंग परसन को डिफाईन तो करें ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਪੇਸ਼ਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਇਗਨੋਰ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਕੰਗ ਨੂੰ ਲਾਈਸੈਂਸ ਦੇਣ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਇਸ ਲਈ ਸੈਪੇਰੇਟ ਨੋਟਿਸ ਦਿਓ । ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿਸ ਕਸ ਨੇ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਲਿਖਿਆ । (ਵਿਘਨ)

ਸਰਦਾਰ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭੱਠਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਹਰੀਜਨ ਹਨ । ਤਾਂ ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਆਇੰਦਾ ਲਈ ਇਹ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਲਾਈਸੈਂਸ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ? (ਵਿਘਨ)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ 400 ਜਾਂ 500 ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਪਿੰਡ ਹੈ । ਫਿਰ ਜਦ ਉਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਕ ਭੱਠਾ ਸੀ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਭੱਠੇ ਦਾ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕੁਮਾਰ ਨੂੰ ਲਾਈਸੈਂਸ ਦੇਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ ?

Home Minister : I need a separate notice. I do not know anything about individual cases.

कामरेड राम प्यारा : वजीर साहिब ने तीन चार कैटेगरीज बताई हैं जिन को लाइसैंस देते हैं । इन के इलावा कहा है कि डिजर्विंग को देते हैं । मैं पूछना चाहता हूं कि इस डिज़र्विंग का क्या क्राईटीरिया है ? क्या इस के लिए सिर्फ सिफारिश ही काफी है ?

श्री अध्यक्ष : जिसे गवर्नमैंट डिजर्विंग समझती हो । (That party gets the licence who is considered to be deserving by the Government.)

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕੁਮਾਰ ਅਤੇ ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜੋ ਭੱਠੇ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਲੇ ਕੀਤੇ ਕ੍ਰਾਈਟੀਰੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ?

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਸਟਰਿਕਟਲੀ ਅਕੋਰਡਿੰਗ ਟੂ ਦੀ ਰੂਲਜ਼ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । (The Government will say that they act strictly in accordance with the rules.) (ਵਿਘਨ)

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਪਰੀਜ਼ਿਊਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਮੁਤਾਬਿਕ ਦਿਤੇ ਹਨ । ਤਾਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਕੇਸ ਬਾਰੇ ਇਸ ਵਕਤ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ । ਇਸ ਲਈ ਸੈਪੇਰੇਟ ਨੋਟਿਸ ਦਿਓ । (ਵਿਘਨ)

Chaudhri Hardwari Lal : On a point of Order, Sir. Excuse my impertinence, but something has to be done if evasive replies are given by the Government. There should be somebody on behalf of the Government to reply to the questions of the hon. Members. In regard to Question No. 4678, we remained utterly dissatisfied with the answers to supplementary questions. Sir, you forbade more supplementary questions to this Question. In regard to this Question, we are asking for half-an-hour discussion.

In regard to Question No. 4517, the hon. Member Comrade Ram Piara has put one supplementary question and the reply is not forthcoming.

Mr. Speaker : What supplementary has the hon. Member Comrade Ram Piara put?

Chaudhri Hardwari Lal : He wanted to know the criteria of 'deserving persons'. He did not get the reply.

(*At this stage, the hon. Home Minister interrupted*).

Chaudhri Hardwari Lal : Please do not intervene.

Mr. Speaker : Let us be courteous.

Chaudhri Hardwari Lal : Sir, he is arrogant. He has got to stop his arrogance.

(*Interruptions*)

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ : ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਰਦਨ ਆਕੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। (ਵਿਘਨ)

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਬੈਠੇ ਬੈਠੇ ਰੀਮਾਰਕਸ ਨਾ ਕਰੋ। I am helpless about the replies. (The hon. Member should desist from passing such remarks. I am helpless about the replies.)

(*Interruptions*)

Chaudhri Hardwari Lal : Sir, you have some responsibility in the matter.

Mr. Speaker : I have to go by the replies given by the Ministers. I cannot force them to reply to Questions.

Chaudhri Hardwari Lal : Sir, you can admonish the Minister concerned. You can ask him to come prepared to answer the questions put by the hon. Members. Question Hour, Sir, is the most precious hour and during this hour we want information from the Government. If the Ministers do not give information, something has to be done.

श्री अध्यक्ष : एक एक सवाल के 20, 20 सप्लीमैंट्री पूछ जाते हैं। (Up to twenty supplementary questions are asked on each question.)

चौधरी हरद्वारी लाल : जब अवेसिव जवाब होंगे तो 50, 50 स्पलीमैंट्रीज़ भी होंगे।

Mr. Speaker : The hon. Member wants to corner the Government but they want to get rid of his criticism.

Chaudhri Hardwari Lal : No Government, Sir, can afford to be evasive during the Question Hour.

Irrigation and Power Minister : On a point of Order, Sir. Is this the way to utilize the Question Hour ?

श्री अध्यक्ष : चौधरी साहिब, यही तो थोड़ा सा वक्त होता है जब कि मैम्बर्ज़ इनफर्मेशन ले सकते हैं । जब यह उन्हें नहीं मिलती तो नाराज़ होते हैं । आप को माइंड नहीं करना चाहिये । (This is the limited time during which the Members can obtain information from the Government, and they become angry when they do not get it. The hon. Minister for Irrigation and Power should not mind this.)

Irrigation and Power Minister : There are other remedies available. He can ask for half-an-hour discussion.

Mr. Speaker : Question Hour is over now.

Voices : Will Supplementary Questions to this Question continue to-morrow ?

Mr. Speaker : Yes, supplementaries will continue to-morrow.

श्री बलरामजी दास टंडन : आन ए प्वाएंट आफ आर्डर, सर । अगर किसी ने भट्ठे का लाइसैंस लेना हो तो क्या कोई और भी रैमेडी है ? क्या यह यहां से इशु कर देंगे ?

श्री अध्यक्ष : किस ने कहा है कि अदर रैमेडीज़ हैं ? (Who has said that there are other remedies ?)

श्री बलरामजी दास टंडन : चौधरी साहिब ने कहा है कि अदर रैमेडीज़ है भट्ठा लेने की ।

Irrigation and Power Minister : I have not said this.

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS
*

EMPLOYEES BELONGING TO SCHEDULED CASTES AND BACKWARD CLASSES IN THE CAPITAL PROJECT.

1363. Sardar Ajaib Singh Sandhu : Will the Minister for Excise, Taxation and Capital be pleased to State the number, names and dates of appointment of the employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes working at present in Class I, II, III and IV Posts, separately, in the Capital Project Administration together with their percentage in each category and the percentage of posts reserved for them in each category ?

Shri Ram Saran Chand Mittal : The information is given in the following statement.

---

*Unstarred Question No. 1362 alongwith its answer is printed in the Appendix to this Debate.

STATEMENT

Chief Engineer's Office Capital Project Chandigarh.

Sr. No.	Name		Date of Appointment	Whether Scheduled Caste or Backward Class
1	2		3	4
	CHIEF ENGINEER'S OFFICE			
	Class I			
	(a) Total number of Posts	..		5
	(b) Percentage of Posts reserved for Scheduled Castes and Backward Classes	..		21%
	(c) Percentage of Scheduled Castes and Backward Classes as per actual representation	..		—
	Class II			
	(a) Total number of Posts	..		7
	(b) Percentage of Posts reserved for Scheduled Castes and Backward Classes	..		21%
	(c) Percentage of Scheduled Castes and Backward Classes as per actual representation	..		25.5%
1.	Shri Bachan Singh	..	27-8-1959	Scheduled Caste.
2.	Shri Harnam Singh	..	17-4-1961	Ditto
	Class III			
	(a) Total number of Posts	..		77
	(b) Percentage of Posts reserved for Scheduled Castes and Backward Classes	..		21%
	(c) Percentage of Scheduled Castes and Backward Classes as per actual representation	..		9.09%
1.	Shri Bawa Ram	..	31-7-1954	Scheduled Caste.
2.	Shri Chanan Ram	..	11-4-1956	Ditto
3.	Shri Baldev Singh	..	19-12-1956	Ditto
4.	Shri Bara Singh	..	31-1-1957	Ditto
5.	Shri Sohan Singh	..	15-11-1957	Backward Class
6.	Shri Raj Kumar Chopra	..	16-11-1960	Ditto
7.	Shri Nihal Singh	..	20-1-1960	Ditto
	Class IV			
	(a) Total number of Posts	..		23
	(b) Percentage of Posts Reserved for Scheduled Castes and Backward Classes	..		21%
	(c) Percentage of Scheduled Castes and Backward Classes as per actual representation	..		26.09%
1.	Shri Hiru Ram	..	6-2-1951	Scheduled Caste
2.	Shri Sadhu Singh	..	22-8-1953	Ditto
3.	Shri Kala Singh	..	22-8-1953	Ditto
4.	Shri Garib Dass	..	19-11-1953	Ditto
5.	Shri Faqir Singh	..	17-10-1954	Ditto
6.	Shri Joti Ram	..	3-12-1957	Ditto

[Excise, Taxation and Capital Minister.]

CONSTRUCTION CIRCLE

List of Employees belonging to Scheduled Castes and Backward Classes in the Capital Project

CHANDIGARH

Sr. No.	Name and Designation	Date of Appointment	Whether Scheduled Caste/Backward Classes
1	2	3	4
	Calss I		
	(a) Total number of posts ..		6
	(b) Percentage of posts reserved for Scheduled Castes and Backward Classes. ..		21%
	(c) Percentage of Scheduled Castes and Backward Classes as per actual representation. ..		Nil
	Class II		
1.	Shri Gurdip Singh, S. D. O. ..	6-4-1956	Scheduled Caste
	(a) Total number of class II posts ..		18
	(b) Percentage reserved for Scheduled Castes and Backward Classes ..		21%
	(c) Percentage of Scheduled Castes and Backward Classes as per actual representation ..		5.55%
	Class III		
1.	Shri Mohan Singh, Sectional Officer ..	12-9-1958	Backward Class
2.	Shri Yousaf Massih, Sectional Officer ..	5-6-1963	Ditto
3.	Shri Chuni Lal, Tracer ..	27-10-1955	Ditto
4.	Shri Chandgi Ram, Tracer ..	13-12-1961	Ditto
5.	Shri Buta Ram, Tracer ..	3-11-1961	Ditto
6.	Shri Surrinder Singh, Tracer ..	8-8-1962	Ditto
7.	Shri Hari Singh, Accounts Clerk ..	1-4-1942	Ditto
8.	Shri Surjit Singh, S. D. C. ..	5-3-1953	Ditto
9.	Shri Nasib Singh, S. D. C. ..	2-7-1953	Scheduled Caste
10.	Shri Darshan Singh, Clerk ..	25-8-1956	Ditto
11.	Shri Puran Chand, Clerk ..	30-10-1957	Ditto
12.	Shri Amar Chand Pardesi, Clerk ..	12-3-1956	Backward Class
13.	Shri Gurdev Singh, Clerk ..	2-12-1957	Scheduled Caste
14.	Shri Sucha Singh, Clerk ..	8-12-1958	Ditto
15.	Shri Babu Singh, Clerk ..	18-12-1958	Ditto
16.	Shri Hari Chand, Clerk ..	20-1-1960	Backward Class
17.	Shri Tulsi Ram, Clerk ..	22-1-1960	Scheduled Caste
18.	Shri Sardara Singh, Clerk ..	31-3-1960	Ditto
19.	Shri Vir Bhan, Clerk ..	15-4-1960	Ditto
20.	Shri Ram Singh, Clerk ..	15-4-1960	Ditto
21.	Shri Sewa Singh, Clerk ..	18-4-1960	Ditto
22.	Shri Jai Narain, Clerk ...	4-5-1960	Ditto

Sr. No.	Name and Designation		Date of Appointment	Whether Scheduled Caste/Backward Class
1	2		3	4
23.	Shri Ram Sarup, Clerk	..	18-5-1960	Backward Class
24.	Shri Rattan Lal, Clerk	..	27-6-1960	Scheduled Caste
25.	Shri Ishar Ram, Clerk	..	17-11-1960	Ditto
26.	Shri Tara Chand, Clerk	..	16-5-1962	Backward Class
27.	Shri Lakhwant Singh, Clerk	..	4-10-1962	Ditto
28.	Shri Baldev Singh, Clerk	..	4-8-1960	Scheduled Caste
29.	Shri Surjit Singh, Clerk	..	11-1-1960	Ditto
30.	Shri Sardara Singh, Clerk	..	29-7-1958	Ditto
31.	Shri Rattan Singh, Clerk	..	13-2-1958	Ditto
32.	Shri Sain Singh. Clerk	..	24-11-1960	Backward Class
33.	Shri Mewa Singh, Clerk	..	20-3-1962	Scheduled Caste
34.	Shri Ajit Ram, Clerk	..	25-11-1960	Ditto
35.	Shri Ram Dass, Clerk	..	11-1-1958	Backward Class
36.	Shri Hari Singh I, Clerk	..	15-6-1960	Scheduled Caste
37.	Shri Tulsi Ram, Clerk	..	14-8-1962	Ditto
38.	Shri Amarjit Singh, Clerk	..	5-11-1959	Ditto
39.	Shri Amrit Lal Clerk	..	17-7-1959	Ditto
40.	Shri Des Raj Rasila, Clerk	..	3-6-1960	Ditto
41.	Shri Tara Chand, Clerk	..	17-5-1962	Ditto
42.	Shri L. R. Mahi, Clerk	..	14-1-1960	Ditto
43.	Shri Gurmel, Clerk	..	25-9-1959	Ditto
44.	Shri Nand Ram, Clerk	..	18-1-1960	Ditto
45.	Shri Hari Singh II, Clerk	..	29-1-1960	Backward Class
46.	Shri R. C. Pail, Accountant	..	—	Scheduled Caste

(a) Total number of Class III Posts .. 286

(b) Percentage of posts reserved for Scheduled Castes and Backward Classes .. 21%

(c) Percentage of Scheduled Castes and Backward Classes as per actual representation .. 16.08%

Class IV

1.	Shri Gian Chand, Peon	..	5-9-1960	Scheduled Caste
2.	Shri Gurdial Singh, Peon	..	18-7-1953	Ditto
3.	Shri Rattan Singh, Peon	..	1-6-1954	Ditto

[Excise, Taxation and Capital Minister.]

Sr. No.	Name and Designation	Date of Appointment	Whether Scheduled Caste/Backward Class
1	2	3	4
	Class IV—concld.		
4.	Shri Bhagat Ram, Peon ..	25-8-1952	Backward Class
5.	Shri Kharantu Mal, Peon ..	10-5-1960	Ditto
6.	Shri Karora Singh, Peon ..	15-12-1959	Scheduled Caste
7.	Shri Maghar Singh, Peon ..	15-7-1960	Ditto
8.	Shri Rishi Ram, Peon ..	26-8-1960	Backward Class
9.	Shri Bakshish Singh ..	23-12-1953	Scheduled Caste
10.	Shri Hari Singh ..	22-7-1960	Backward Class
11.	Shri Ajit Singh ..	29-6-1960	Scheduled Caste
12.	Shri Mohinder Singh ..	5-10-1960	Ditto
13.	Shri Parkash Chand ..	26-8-1960	Backward Class
14.	Shri Sadhu Singh ..	11-6-1960	Scheduled Caste
15.	Shri Surat Singh ..	26-8-1960	Ditto
16.	Shri Gurdas Ram ..	8-1-1953	Ditto
17.	Shri Atma Singh ..	26-8-1960	Ditto
18.	Shri Jagat Singh ..	29-8-1951	Ditto
19.	Shri Tulsi Ram ..	26-8-1960	Backward Class
20.	Shri Surjan Singh ..	29-6-1960	Scheduled Caste
21.	Shri Prem Singh ..	5-12-1953	Ditto
22.	Shri Kaka Singh ..	18-11-1955	Backward Class
23.	Shri Jaswant Singh ..	26-8-1960	Scheduled Caste
24.	Shri Banwari Lal ..	28-10-1959	Ditto
25.	Shri Harbans Lal ..	6-11-1954	Ditto
26.	Shri Narain Singh ..	—	Ditto
27.	Shri Chandar Pal, Bill Distributor ..	21-10-1961	Ditto
28.	Shri Rattan Singh, Bill Distributor ..	14-7-1960	Ditto
29.	Shri Mohan Singh, Bill Distributor ..	—	Ditto
30.	Shri Piara Singh, Bill Distributor ..	—	Ditto
31.	Shri Prem Singh, Fero Khalasi ..	4-5-1960	Ditto
32.	Shri Bakshish Singh, Chowkidar ..	—	Ditto

Note.—**Sweepers are not included.**

(a) Total numoer of Class IV Posts .. 32

(b) Percentage of posts reserved for Scheduled Castes and Backward Classes .. 21%

(c) Percentage of Scheduled Castes and Backward Classes as per actual representation .. 39%

PUBLIC HEALTH CIRCLE

Statement of Scheduled Castes and Backward Classes and Scheduled Tribes

Serial No.	Name		Date of appointment	Scheduled Caste	Backward Class	Total number of posts	Percentage of posts fixed for Scheduled Caste/ Backward Classes	Percentage as per actual representation
	Class I							
	Nil		—	—	—	5	21%	Nil
	Class II							
	Nil		—	—	—	14	21%	Nil
	Class III							
1.	Shri Har Lal, Clerk	..	11-4-60	Scheduled Caste	—	227	21%	12%
2.	Shri Dewan Chand, Clerk	..	27-6-55	Ditto				
3.	Shri Ram Singh, Clerk	..	18-5-54	Ditto				
4.	Shri Kashmira Singh, Clerk	..	15-4-60	Ditto				
5.	Shri Banarsi Dass, A/Clerk	..	28-1-53	—	Backward Class			
6.	Shri Badri Dass, S. D. C.	..	22-6-53	Scheduled Caste				
7.	Shri Gurbachan Jassal, S. D. C.	..	3-2-53	Ditto				
8.	Shri Raj Kumar Sondhi, Clerk	..	18-6-60	Ditto				
9.	Shri Tara Chand, Clerk	..	12-3-56	Ditto				
10.	Shri Sardara Singh, Clerk	..	21-1-56	Ditto				
11.	Shri Darshan Singh, Clerk	..	10-8-56	Ditto				
12.	Shri Dewan Chand Dhania	..	22-1-60	Ditto				
13.	Shri Rattan Chand, Clerk	..	16-2-55	Ditto				
14.	Shri Bheem Singh, Clerk	..	11-2-50	Ditto				

PUBLIC HEALTH CIRCLE—*contd.*

Serial No.	Name	Date of appointment	Scheduled Caste	Backward Classes	Total number of posts	Percentage of posts fixed for Scheduled Caste/ Backward Classes	Percentage as per actual represent-ation
15.	Shri Salig Ram, Clerk ..	18-4-60	Scheduled Caste				
16.	Shri Roshan Lal, Clerk ..	—	Ditto				
17.	Shri Gurdial Singh, S. D. C. ..	2-9-53	Ditto				
18.	Shri Joginder Singh, Clerk ..	13-6-60	Ditto				
19.	Shri Sant Singh, Clerk ..	13-8-59	Ditto				
20.	Shri Jagan Nath, Clerk ..	20-1-60	—	Backward Class			
21.	Shri Prem Nath, Tracer ..	—	—	Ditto			
22.	Shri Kishan Chand, Driver ..	—	Scheduled Caste				
23.	Shri Atma Singh, Driver ..	—	Ditto				
24.	Shri Harbhajan Singh, Driver ..	—	Ditto				
25.	Shri Balwant Singh, Assistant ..	—	—	Backward Class			
26.	Shri Dheru Ram, Assistant ..	—	Scheduled Caste				
27.	Shri Gian Chand, Fitter ..	—					
	Class IV						
1.	Shri Amar Singh, Daftri ..	—	Scheduled Caste				
2.	Shri Kartar Singh, Peon ..	—	Ditto				
3.	Shri Jagat Singh, Peon ...	5-10-53	Ditto				
4.	Shri Kharaiti Ram, Peon ..	21-8-60	Ditto				
5.	Shri Sita Ram, Peon ..	14-4-55	Ditto				
6.	Shri Haqiqat Singh, Peon ..	18-7-55	Ditto				
7.	Shri Joginder Singh, Peon ..	1-3-55	Ditto				
8.	Shri Sarban Singh, Peon ..	6-8-55	Ditto				
9.	Shri Ishwar Singh, Peon ..	—	Ditto				
10.	Shri Mehma Singh, Peon ..	30-1-53	Ditto				

11.	Shri Khushia Singh, Peon	2-2-62	Ditto
12.	Shri Amer Singh, Peon	1-4-60	Ditto
13.	Shri Ram Bhag, Sewer man	10-10-53	Ditto
14.	Shri Mangi Ram, Sewer man	16-4-54	Ditto
15.	Shri Bhagwana, Sewer man	17-4-54	Ditto
16.	Shri Naurata Ram, Sewer man	24-7-64	Ditto
17.	Shri Singh Ram, Sewer man	14-7-54	Ditto
18.	Shri Sadhu Ram, Sewer man	14-7-54	Ditto
19.	Shri Surjan, Sewer man	24-7-54	Ditto
20.	Shri Mengi Ram, Sewer man	28-7-54	Ditto
21.	Shri Gurdas, Sewer man	1-9-64	Ditto
22.	Shri Mukhtara, Sewer man	1-9-54	Ditto
23.	Shri Mangu, Sewer man	1-9-54	Ditto
24.	Shri Jeet Ram, Sewer man	1-9-54	Ditto
25.	Shri Jaljit, Sewer man	1-9-54	Ditto
26.	Shri Kabul Ram, Sewer man	9-9-54	Ditto
27.	Shri Kirpa, Sewer man	23-9-54	Ditto
28.	Shri Man Chand, Sewer man	6-12-54	Ditto
29.	Shri Bani Singh, Sewer man	6-12-54	Ditto
30.	Shri Karma, Sewer man	22-3-55	Ditto
31.	Shri Takan, Sewer man	10-4-55	Ditto
32.	Shri Naranjan Singh	10-4-55	Ditto
33.	Shri Talu Ram, Sewer man	10-4-55	Ditto
34.	Shri Kharati Lal, Sewer man	10-4-55	Ditto
35.	Shri Kabul, s/o Kudan, Sewer man	14-6-55	Ditto
36.	Shri Dass Ram, Sewer man	16-6-55	Ditto
37.	Shri Arjan, s/o Ronki, Sewer man	16-6-55	Ditto
38.	Shri Arjan, s/o Sola Sewer man	16-6-56	Ditto
39.	Shri Mula, Sewer man	16-6-56	Ditto
40.	Shri Kastori Lal, Sewer man	16-7-55	Ditto
41.	Shri Giana Ram, Sewer man	27-8-55	Ditto

Serial No.	Name	Date of appointment	Scheduled Caste	Backward Class	Total number of posts	Percentage of posts fixed for Scheduled Caste & Backward Classes	Percentage as per actual representation
	Class IV—*concld.*						
42.	Shri Chandgi, Sewer man	8-9-56	Scheduld Caste				
43.	Shri Hawe Singh, Sewer man	11-9-55	Ditto				
44.	Shri Chandgi, s/o Giani, Sewer man	—	Ditto				
45.	Shri Puran, Sewer man	4-7-56	Ditto				
46.	Shri Sukar, Sewer man	27-8-56	Ditto				
47.	Shri Mai Ram, Sewer man	27-8-56	Ditto				
48.	Shri Chita, Sewer man	27-8-56	Ditto				
49.	Shri Bula, Sewer man	27-8-56	Ditto				
50.	Shri Surta, Sewer man	27-8-56	Ditto				
51.	Shri Ramu, Sewer man	5-5-57	Ditto				
52.	Shri Balvir, Sewer man	27-8-56	Ditto				
53.	Shri Kali Ram, Sewer man	27-8-56	Ditto				
54.	Shri Pheru, Sewer man	27-8-56	Ditto				
55.	Shri Bhag Chand, Sewer man	27-8-56	Ditto				
56.	Shri Lekhi Ram, Sewer man	27-10-56	Ditto				
57.	Shri Dewa Singh, Sewer man	3-10-56	Ditto				
58.	Shri Boota, s/o Attu, Sewer man	27-8-56	Ditto				
59.	Shri Hari Ram, Sewer man	3-10-56	Ditto				
60.	Shri Baljit, Sewer man	5-5-57	Ditto				
61.	Shri Bakhtawar, Sewer man	5-5-57	Ditto				
62.	Shri Ram Awtar, Mali	—	Ditto				

Statement relating to the Office of Medical Officer of Health, Capital Project, Chandigarh

Serial No.	Class	Name of the Employee		Date of appointment	Total number of posts	Total percentage of posts held by Scheduled Castes and Backward Classes	Total percentage of posts reserved for Scheduled Castes and Backward Classes
1.	I	..		..	..	..	..
2.	II	..		..	..	..	..
3.	III	1. Shri Bishan Dass	..	22-9-58	7	16⅔%	21%
		2. Shri Shri Pal Singh	..	6-7-62			
		3. Shri Rattan Singh	..	14-9-60			
		4. Shri Sarwan Dass	..	29-9-60			
		5. Shri Hari Chand	..	1-1-56			
		6. Shri Sardual Singh	..	1-12-60			
		7. Shri Kishan Lal	..	15-11-60			
4.	IV	1. Shri Basta Singh	..	3-6-54	240	93%	21%
		2. Shri Gurbax Singh	..	8-12-54			
		3. Shri Santokh Singh	..	18-5-55			
		4. Shri Rattan Singh	..	2-12-57			
		5. Shri Lal Chand	..	12-6-57			
		6. Shri Sant Ram	..	9-9-53			
		7. Shri Amar Singh	..	12-6-53			
		8. Shri Natha Singh	..	2-4-57			
		9. Shri Ram Milan	..	17-2-61			
		10. Shri Bachan Singh	..	1-4-53			
		11. Shri Karm Singh	..	21-9-53			
		12. Shri Sham Lal	..	26-9-53			

Serial No.	Class	Name of the Employee	Date of appointment	Total number of posts	Total percentage of posts held by Scheduled Castes and Backward Classes	Total percentage of posts reserved for Scheduled Castes and Backward Classes
	IV—*contd.*					
13.		Shri Charan Dass	22-4-53			
14.		Shri Manphool	8-6-56			
15.		Shri Pindi Dass	—			
16.		Shri Fakkar	23-11-53			
17.		Shri Rafiq Ahmed	—			
18.		Shri Sham Singh	12-11-61			
19.		Shri Faquira	17-12-60			
20.		Shri Abdul Rehoof	2-6-60			
21.		Shri Mam Chand	4-10-62			
22.		Shri Amar Nath	25-9-53			
23.		Shri Sardara, s/o Mam Chand	17-10-62			
24.		Shri Om Parkash	8-5-56			
25.		Shri Mula, s/o Rura	20-10-53			
26.		Shri Asa, s/o Suerna	4-10-62			
27.		Shri Dup Singh	16-4-56			
28.		Shri Kartara Ram	10-7-56			
29.		Shri Khiali s/o Sahib Singh	6-9-63			
30.		Shri Ram Diya s/o Rulia	6-9-63			
31.		Shri Mukhtiara, s/o Munga	2-9-57			
32.		Shri Om Parkash, s/o Ralla	2-1-56			
33.		Shri Lal Singh, s/o Mangat	17-7-55			
34.		Shri Girdhari, s/o Chhota	21-10-59			
35.		Shri Sagli, s/o Udho	8-9-57			
36.		Shri Madho, s/o Labhu	17-10-61			

37.	Shri Asa, s/o Sagar	23-9-59
38.	Shri Roshan, s/o Shama	1-9-59
39.	Shri Hari Chand, s/o Bunda	25-2-60
40.	Shri Mangu, s/o Nihal	3-5-54
41.	Shri Manohar, s/o Mangat	25-8-61
42.	Shri Madan, s/o Malwam	1-8-60
43.	Shri Ilam Chand, s/o Tungal	2-9-57
44.	Shri Charan Dass, s/o Lachhu	2-9-57
45.	Shri Sunehri, s/o Makhan	23-11-57
46.	Shri Dev Raj, s/o Mahi Ditta	22-4-59
47.	Shri Surjit, s/o Mukhtiara	8-6-54
48.	Shri Punna, s/o Palta	3-5-54
49.	Shri Omi, s/o Mithan	9-12-63
50.	Shri Kirpa, s/o Phagan	18-1-64
51.	Shri Parsa, s/o Tullah	16-9-53
52.	Shri Kala, s/o Sukra	5-1-60
53.	Shri Sadhu, s/o Mashna	3-5-54
54.	Shri Kantas, s/o Heta	1-9-55
55.	Shri Baru, s/o Tota	16-9-53
56.	Shri Tota, s/o Rakha	4-8-61
57.	Shri Rattan, s/o Dhanu	25-8-61
58.	Shri Chet Ram, s/o Kalu	8-12-63
59.	Shri Dass, s/o Shadi	25-6-55
60.	Shri Lilu, s/o Harkesh	2-1-60
61.	Shri Ghasitu, s/o Mam Raj	25-9-58
62.	Shri Ratti, s/o Sandal	12-1-60
63.	Shri Baru, s/o Tungal	2-1-60
64.	Shri Mangey, s/o Puran	16-9-53
65.	Shri Joti, s/o Mangat	17-2-60

Serial No.	Class	Name of the Employee	Date of appointment	Total number of posts	Total percentage of posts held by Scheduled Castes and Backward Classes	Total percentage of posts reserved for Scheduled Castes and Backward Classes
66.		Shri Baldeva, s/o Chameal	17-2-60			
67.		Shri Phulwa, s/o Ram Rakha	24-9-55			
68.		Shri Dalip, s/o Arupa	—			
69.		Shri Parsa, s/o Baru	29-8-61			
70.		Shri Goverdan, s/o Neki	3-5-54			
71.		Shri Kanta, s/o Kirta	6-9-54			
72.		Shri Boota, s/o Ralla	28-7-54			
73.		Shri Sunehra, s/o Bicha	4-9-63			
74.		Sbri Toni, s/o Dalmira	4-9-63			
75.		Shri Mangey, s/o Rulia	29-4-60			
76.		Shri Singh Ram, s/o Mukha	2-1-60			
77.		Shri Ragho, s/o Bhag	25-9-53			
78.		Shri Siri Chand, s/o Jagru	25-3-61			
79.		Shri Tilak, s/o Mangat	2-1-56			
80.		Shri Bakshi, s/o Feroze	11-4-60			
81.		Shri Sarupa, s/o Makhan	3-5-54			
82.		Shri Balu, s/o Harijian	3-1-58			
83.		Shri Ralla, s/o Chhota	24-10-57			
84.		Shri Chanu, s/o Juman	17-2-60			
85.		Shri Asa, s/o Gulzara	24-5-63			
86.		Shri Bhartoo, s/o Sohan	19-1-56			
87.		Shri Banwari, s/o Hira	8-8-55			
88.		Shri Bakhtaura, s/o Puran	2-3-57			

89. Shri Birghan, s/o Mam Ram ... 6-9-63
90. Shri Charanji, s/o Jhandoo ... —
91. Shri Chamela, s/o Kabul ... —
92. Shri Chaman, s/o Sadha ... 17-2-57
93. Shri Dai Chand, s/o Ram Bax ... 1-9-55
94. Shri Dassi, s/o Sujjan .. 2-1-60
95. Shri Daya Nand, s/o Mahi Chand .. 16-10-58
96. Shri Faquir Chand, s/o Ralla .. 8-6-56
97. Shri Gopal, s/o Khema ... 23-11-53
98. Shri Goner, s/o Hoshiara .. 29-4-60
99. Shri Hardev, s/o Sullar .. 21-12-56
100. Shri Harbans, s/o Basant .. 25-6-55
101. Shri Itwari, s/o Chhota .. 4-12-58
102. Shri Ishar, s/o Ralla ... 10-6-57
103. Shri Jot Ram, s/o Nobat .. 10-6-57
104. Shri Kishna, s/o Govinda ... 29-8-61
105. Shri Kanta, s/o Kirpa .. —
106. Shri Mam Chand, s/o Ghasi .. 4-10-62
107. Shri Mathura, s/o Jhandoo .. 1-9-55
108. Shri Manga, s/o Chhota ... —
109. Shri Mangu, s/o Rallia ... 4-9-63
110. Shri Nanu, s/o Tota .. 8-6-56
111. Shri Shri Parkash, s/o Menghu .. 1-9-55
112. Shri Ram Singh, s/o Giani .. 29-5-60
113. Shri Paras, s/o Telu .. —
114. Shri Rulia, s/o Sobat .. 16-7-54
115. Shri Rattan, s/o Mela .. 2-1-56
116. Shri Rehtu, s/o Sohan ... 4-9-63
117. Shri Sant Ram, s/o Talib .. 4-9-63
118. Shri Shri Simru, s/o Loti ... 2-1-60

Serial No.	Class	Name of the Employee	Date of appointment	Total number of posts	Total percentage of posts held by Scheduled Castes and Backward Classes	Total percentage of posts reserved for Scheduled Castes and Backward Classes
	IV—*contd.*					
119.		Shri Shadi, s/o Chanan	2-1-60			
120.		Shri Santoo, s/o Lekhu	25-9-53			
121.		Shri Hoshiara, s/o Chhota	—			
122.		Shri Telu, s/o Budhan	26-12-60			
123.		Shri Som Nath, s/o Tungal	23-9-59			
124.		Shri Tara, s/o Sisa	17-8-63			
125.		Shri Mangat, s/o Genasha	18-7-54			
126.		Shri Mam Chand, s/o Nakli	23-12-56			
127.		Shri Bishan, s/o Munna	23-11-53			
128.		Shri Pritam, s/o Baru	16-9-53			
129.		Shri Hari Ram, s/o Gulab	16-9-53			
130.		Shri Dal Chand, s/o Chuni	30-9-54			
131.		Shri Phillo, s/o Mahi Ditta	3-5-54			
132.		Shri Piara, s/o Dass	3-5-54			
133.		Shri Chandu, s/o Rulia	23-11-53			
134.		Shri Ran Singh, s/o Piara	24-11-53			
135.		Shri Lahori, s/o Chanan	15-2-55			
136.		Shri Hargian, s/o Nagar	6-5-54			
137.		Shri Dass, s/o Rura	26-4-55			
138.		Shri Gajje, s/o Taken	17-1-55			
139.		Shri Kartara, s/o Mahi Ditta	17-2-55			
140.		Shri Surjan, s/o Hamira	17-1-55			
141.		Shri Gi[illegible]hari, s/o Jawala	28-5-55			

142. Shri Chanan, s/o Bujku .. 1-11-55
143. Shri Mukhtiara, s/o Sagar ... 17-1-55
144. Shri Bhagirath, s/o Moti .. 17-1-55
145. Shri Mukanda, s/o Ghuman .. 10-10-55
146. Shri Amar Nath, s/o Nathu .. 25-6-55
147. Shri Fatte, s/o Shanker .. 1-9-55
148. Shri Ram Parkash, s/o Faquir Chand .. 18-8-60
149. Shri Chandhu, s/o Tulsi .. 1-9-55
150. Shri Banwara, s/o Mangal ... 8-6-56
151. Shri Bakhtaura, s/o Sagra ... 2-1-56
152. Shri Chandu, s/o Shiv Lal .. 2-1-56
153. Shri Juman, s/o Guli .. 25-7-57
154. Shri Mohinder, s/o Amir Chand ... 24-10-57
155. Shri Harkhi Lal, s/o Risal ... 2-9-57
156. Shri Ram Singh, s/o Sujjan ... 2-9-57
157. Shri Bishamber, s/o Makhan ... 2-9-57
158. Shri Harphool, s/o Kali .. 2-9-57
159. Shri Ghasita, s/o Sumeru ... 2-9-57
160. Shri Walaiti, s/o Shibu ... 3-9-57
161. Shri Mam Chand, s/o Banga .. 8-9-57
162. Shri Mohar Singh, s/o Lala ... 8-12-57
163. Shri Chandu, s/o Latur .. 6-2-62
164. Shri Kartara, s/o Thandoo ... 23-9-59
165. Shri Charan Dass, s/o Beli ... 15-10-59
166. Shri Daya Chand, s/o Johra ... 24-9-59
167. Shri Kabari, s/o Tirku .. —
168. Shri Tarsem, s/o Beli .. 8-6-60
169. Shri Ram Singh, s/o Longa ... 7-5-62
170. Shri Babu, s/o Labhu ... 26-8-61
171. Shri Ram Nath, s/o Basawa ... —
172. Shri Dalmira, s/o Babu ... 8-7-61

Serial No.	Class	Name of the Employee		Date of appointment	Total number of posts	Total percentage of posts held by Scheduled Castes and Backward Classes	Total percentage of posts reserved for Scheduled Castes and Backward Classes
	IV—*contd.*						
173.		Shri Angura, s/o Mangey	..	18-1-64			
174.		Shri Brahmjit, s/o Tara	..	25-8-61			
175.		Shri Parbhu, s/o Manglu	..	25-8-61			
176.		Shri Bal Krishan, s/o Baru	..	4-10-62			
177.		Shri Mukanda, s/o Makhan	..	—			
178.		Shri Banwari, s/o Jai Paul	..	16-11-62			
179.		Shri Shera, s/o Parbhati	..	3-5-54			
180.		Shri Kanshi, s/o Chaju	..	1-9-55			
181.		Shri Lachhi, s/o Parsinda	..	2-1-55			
182.		Shri Bihari, s/o Rabhi	..	31-8-63			
183.		Shri Ram Rakha, s/o Mangat	..	31-8-63			
184.		Shri Chhona, s/o Hansa	..	31-8-63			
185.		Shri Goda, s/o Nanak	..	4-9-63			
186.		Shri Loti, s/o Rehtu	..	4-9-63			
187.		Shri Changa, s/o Mathura	..	11-8-63			
188.		Shri Mithan, s/o Bullan	..	—			
189.		Shri Gopala, s/o Bhoudhu	..	15-3-60			
190.		Shri Saudugar, s/o Udho	..	—			
191.		Shri Rayat, s/o Hargain	..	1-2-62			
192.		Shri Ram Sarup, s/o Mullar	..	5-8-59			
193.		Shri Risal, s/o Bhagwana	..	22-10-56			
194.		Shri Roda, s/o Surjit	..	25-9-61			
195.		Shri Mohan, s/o Bana	..	3-5-54			

196. Shri Gian Chand, s/o Manohar .. 2-1-56
197. Shri Mam Chand, s/o Jumman .. 1-10-60
198. Shri Asa, s/o Bicha .. 22-11-57
199. Shri Nakli, s/o Kalu .. 3-4-62
200. Shri Gainda, s/o Banta .. 10-2-59
201. Shri Lal Chand, s/o Buga .. 1-9-61
202. Shri Piara, s/o Tota .. 13-5-61
203. Shri Mangal, s/o Mula .. 20-10-54
204. Shri Rachna, s/o Bakhtaura .. 13-7-57
205. Shri Anup Raj, s/o Mithan .. 4-7-56
206. Shri Rattan, s/o Piara .. 1-1-62
207. Shri Bhatru, s/o Paltu .. 8-6-56
208. Shri Sultan, s/o Sawa .. 8-6-60
209. Shri Bishan, s/o Sadhu .. 21-11-61
210. Shri Jagira, s/o Budhan .. 2-9-57
211. Shri Shamoo, s/o Khazan .. 13-3-63
212. Shri Chuni, s/o Faquir Chand .. 30-3-54
213. Shri Dalmira, s/o Nakli .. 2-1-64
214. Shri Punna, s/o Jai Mal .. 20-11-62
215. Shri Tek Chand, s/o Shera .. 5-3-55
216. Shri Tota, s/o Shadi .. 11-2-59
217. Shri Manglu, s/o Bakhan .. 17-2-60
218. Shri Gian Chand, s/o Tidda .. 4-9-63
219. Shri Bhartu, s/o Narang .. 4-9-63
220. Shri Bariki, s/o Sultan .. 4-8-63

Serial No.	Class	Name of the Employee	Date of appointment	Total number of posts	Total percentage of posts held by Scheduled Castes and Backward Classes	Total percentage of posts reserved for Scheduled Castes and Backward Classes
	IV—*contd.*					
221.		Shri Sadu, s/o Ganga ..	1-4-53			
222.		Shri Karam Chand, s/o Tidda Gajje ..	1-4-53			
223.		Shri Asa, s/o Saudagar ..	22-4-53			
224.		Shri Juman, s/o Jai Ram ..	22-4-53			
225.		Shri Mukanda, s/o Tungal ..	1-4-53			
226.		Shri Piara, s/o Anant Ram ..	9-4-53			
227.		Shri Gruditta, s/o Bir Singh ..	22-4-53			
228.		Shri Sardara, s/o Ghasi ..	22-4-53			
229.		Shri Phulwa, s/o Kalu ..	22-4-53			
230.		Shri Devi Dayal, s/o Babu Ram ..	1-4-53			
231.		Shri Mam Raj, s/o Langa ..	16-9-53			
232.		Shri Khushi Ram, s/o Rakha ..	9-4-53			
233.		Shri Sukhan, s/o Bala ..	10-7-54			
234.		Shri Daraya, s/o Badam ..	28-4-60			
235.		Shri Mukanda, s/o Jhaman ..	22-10-56			
236.		Shri Mangal, s/o Tungal ..	18-1-61			
237.		Shri Rattan, s/o Rakha ..	9-5-55			
238.		Shri Ratti, s/o Richa ..	17-2-60			
239.		Shri Dina Nath ..	2-1-56			

Statemeut Relating to Estate Office Capital Project

Serial No.	Class	Name of the Employee	Date of appointment	Total percentage of posts held by the Scheduled Castes and Backward Classes	Total percentage of posts reserved for Scheduled Castes and Backward Classes
1.	I	—	—	—	—
2.	II	Shri Gurmukh Singh	—	21%	21%
3.	III	1. Shri R. P. Patti ..	1-10-52		
		2. Shri G. S. Mast ..	17-6-53		
		3. Shri Ram Asra ..	22-4-59		
		4. Shri Gurbachan Dass ..	6-1-60		
		5. Shri Sohan Lal ..	4-6-60		
		6. Shri Amar Singh Jassal ..	5-8-57		
		7. Shri Bishan Dass ..	22-9-58		
		8. Shri Pal Singh ..	6-7-62		
		9. Shri Rattan Singh ..	18-2-58		
		10. Shri Sardara Singh ..	23-7-58		
		11. Shri Ram Dass ..	31-1-58		
		12. Shri Rattan Singh ..	14-9-60		
		13. Shri Sarwan Dass ..	29-9-60		
		14. Shri Rattan Chand ..	25-7-59		
		15. Shri Sikandar Dass ..	22-6-63		
		16. Shri Som Nath ..	10-7-63		

		17.	Shri Amar Singh	..	—		
		18.	Shri Babu Singh	..	—		
		19.	Shri Bant Singh	..	1-9-48		
		20.	Shri Ranjit Singh	..	1-9-52		
		21.	Shri Jagan Nath	..	30-12-60		
		22.	Shri Nichhatar Singh	..	29-9-60		
		23.	Shri Harnek Singh	..	13-1-58		
4.	IV	1.	Shri Mastan Singh	..	1-5-57	23%	21%
		2.	Shri Lachhman Singh	..	15-3-54		
		3.	Shri Banta Singh	..	10-9-59		
		4.	Shri Joginder Singh I	..	5-12-55		
		5.	Shri Niranjan Singh	..	4-1-53		
		6.	Shri Dyal Chand	..	1-4-53		
		7.	Shri Sumer Chand	..	6-12-52		
		8.	Shri Phoola	..	6-12-62		
		9.	Shri Dhanna Ram	..	16-7-63		
		10.	Shri Sant Ram	..	3-10-61		
		11.	Shri Dharam Chand	..	29-1-57		
		12.	Shri Gurpal Singh	..	29-8-63		
		13.	Shri Surjan Singh	..	22-11-63		

Note :—Unstarred Questions No. 1468, 1469, 1473, 1474, 1477, 1478, 1479, 1480, 1434, 1485 alongwith their replies are printed in the Appendix to this Debate.

NO-CONFIDENCE MOTIONS

Mr. Speaker: Unfortunately, there are a number of No-Confidence Motions against the Government.

10.00 a.m.

Sardar Lachhman Singh Gill: Why unfortunately, why not fortunately. Sir......

Mr. Speaker : Please take your seat. The No-Confidence Motion given notice of by Comrade Ram Chandra reads:

> "That this House expresses its want of confidence in the Ministry as a whole".

There is another No-Confidence Motion by Sarvshri Gurdial Singh Dhillon and Ram Chandra stating:

> "That this Ministry has lost its prestige for honesty and integrity".

It is out of order and I disallow it.

The No-Confidence Motion given notice of by Sardar Gurcharan Singh states:

> "That this House expresses its want of confidence in the Ministry as a whole".

Again, there is another No-Confidence Motion by Sarvshri Devi Lal and Bachan Singh to the effect:

> "That this House expresses its want of confidence in the Ministry as a whole".

The No-Confidence Motion given notice of by Dr. Baldev Parkash, reads:

> "That this House expresses its lack of confidence in the Kairon Ministry as a whole".

There is still another No-Confidence Motion given notice of by Comrade Jangir Singh Joga and some other Members of the Communist Party, against the present Congress Ministry led by Sardar Partap Singh Kairon, giving a number of reasons which do not form part of the motion. These would however, be circulated to the Members if the motion is admitted. I hope there is no objection to this, as I want to save the time of the House. Last time, an objection was raised in this connection by the Treasury Benches, but I believe they are satisfied this time. Some of the reasons, given in support of the motion, however, are:

(i) The Ministry failed to control the spurt rise in prices of the foodgrains and essential commodities;

(ii) The Ministry failed to give immediate relief to the peasantry which is hard hit by grave damage to their crops due to recent cold and frost and non-supply of water to these affected crops at this juncture by the Government;

(iii) The Ministry failed to give *ad hoc* increment of 25% and linking of D.A. with price index as demanded by the low-paid employees and industrial workers of the State........"

Now, I will put these motions together for the leave of the House.

Home Minister: These may be put one by one.

Mr. Speaker: The first motion is by Comrade Ram Chandra:

That this House expresses its want of confidence in the Ministry as a whole.

The motion is in order. Has the Honourable Member the leave of the House to move this motion.

(Forty-Five Members rose in favour of leave being granted)

Mr. Speaker: According to the Constitutional requirements the minimum number of Members to support for the leave being granted is thirty-five. Since forty-five Members support this motion, the leave is granted.

The leave was granted.

(*Cheers*)

Mr. Speaker : This motion will be taken up in the House at some time to be fixed in consultation with the Leader of the House.

कामरेड राम प्यारा : जैसा कि होम मिनिस्टर साहिब ने कहा था कि हरेक no-confidence motion को अलग अलग पुट किया जाए तो आप अलहदा अलहदा पुट कर दीजिए।

Mr. Speaker : The leave to move the No-Confidence Motion of Comrade Ram Chandra has already been granted. If the Government are, however, not satisfied, I will put the other motions also for the leave of the House.

Home Minister : The Honourable Speaker may go by the normal procedure. I have nothing else to suggest.

Mr. Speaker: This has been done according to the procedure as I have been told. If I put the other motions one by one, that will amount to repeating the same thing again and again.

Now, I would request the Members of the Business Advisory Committee, i.e., the leaders of the various Opposition Groups, Shri Mohan Lal, Home Minister and Sardar Gulab Singh, Chief Parliamentary Secretary, to meet in my Chamber at 12.00 noon, to fix the time/date for the discussion of the motions.

ADJOURNMENT MOTIONS

Mr. Speaker: There are a number of Adjournment Motions given notice of. One is by Shri Mangal Sein.

श्री मंगल सेन : मेरी प्रार्थना यह है कि सेन्ट्रल जेल अम्बाला के अन्दर एक मेम्बर पार्लियामेंट श्री हुकम चंद कछाविया को पकड़ कर रखा गया। इसके बारे में लोक सभा में भी स्वाल आया था कि पंजाब की एडमिनिस्ट्रेशन और खास तौर पर जेल एडमिनिस्ट्रेशन ठीक नहीं। आनरेबल मेम्बर को पीटा गया यह बहुत सीरियस बात है। (विघन)

श्री अध्यक्ष : वह कहते हैं नहीं मारा गया (शोर) (विघन) (They say that he was not beaten.)

श्री मंगल सेन : जनाब, यह झूठ बोलते हैं, उन्हें लाठियां मारी गईं। (शोर) (विघन)

Mr. Speaker: Please withdraw these words.

(*Interruptions*) (noise)

श्री मंगल सेन, जनाब, मैं लफ्ज वापस लेता हूं । लेकिन यह ठीक है कि उन्हें मारा और पीटा गया । इसी वजह से हम no-confidence motion इस हकूमत के खिलाफ लेकर आए हैं । इन की तरफ से इस तरह की कार्रवाइयां की जा रही हैं । यह डेमोक्रेसी के नाम पर धब्बा है । यह बात लोक सभा में भी आई है । (विघ्न) (शोर)

श्री अध्यक्ष: आप जनरल एडमिनिस्ट्रेशन पर बहस के वक्त इसको डिस्कस कर लें । (The hon. Member may discuss this matter during the debate on General Administration.)

श्री बलरामजी दास टंडन: जनाब, जिसको जेल के अन्दर पीटा गया वह लोक सभा का मेम्बर है और सारे लोक सभा के अन्दर इसके बारे में रिजेंटमेंट फैली हुई है ।

The honourable Speaker of the Lok Sabha has made certain remarks in this connection. He has asked the Home Ministry to clarify certain points.

Mr. Speaker: I will request the Home Minister to give suitable reply to these charges.

There is an Adjournment Motion given notice of by Sarvshri Inder Singh Malik and Ram Sarup regarding the fifty per cent decrease of water supply in Western Jamuna Canal and its minors.

चौधरी इन्दर सिंह मलिक: जनाब, यह बहुत ज़रूरी बात है । सारे हरियाना की नहरों के अन्दर 50% पानी कम चल रहा है और यह आई. पी. एम. ने किया है । इसकी वजह से कहत पड़ गया है । फूडग्रेन्ज़ और फाडर इनसंफीशेंट हैं, मवेशी मर रहे हैं । (विघ्न)

Mr. Speaker: I do not permit this. The matter was discussed yesterday also.

चौधरी राम सरूप. On a point of order, Sir. मेरा point of order यह है कि इस वक्त केवल तीन-चार दिन का मौका है । अगर इन दिनों में पानी न दिया गया तो रब्बी क्राप खत्म हो जाएगी । यह बहुत जरूरी है इस पर विचार होना चाहिए ।

Mr. Speaker: This is not a point of order.

(*Interruptions*) (*Noise*)

Mr. Speaker: I do not want to waste the time of the House now. The honourable Member will be given time later to have his say.

(*Interruption by Chaudhri Inder Singh Malik*)

Mr. Speaker: The honourable Member is unnecessarily wasting the time of the House. He should not do so.

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक: जनाब, वहां पर कहत जैसे हालात हैं । रब्बी आप खत्म होने को है । गन्ना की फसल काश्त न हो सकी । कब डिस्कशन की जाएगी और कब पानी दिया जाएगा ? यह बहुत सीरियस सिचुएशन है ।

Mr. Speaker: There is a very important Adjournment Motion given notice of by Sarvshri Babu Singh, Gurbakhsh Singh and Shamsher Singh Josh, regarding the remarks made by the Chief Minister during his speech on Industries' Demand yesterday regarding the Das Commission. There is also a Privilege Motion by Sarvshri Baldev Parkash, Ram Chandra and Balramji Das Tandon on the same subject. I have not been able to look into the matter. I will go through the speech of the Chief Minister in this connection *verbatim* and will take a decision in the matter on Monday.

Sardar Gurbakhsh Singh: May we have a copy of the speech of the Chief Minister, Sir?

Mr. Speaker: One copy of the speech will be supplied to the Leader of the Opposition.

Sardar Gurnam Singh: Thank you, Sir.

QUESTIONS OF PRIVILEGE

Mr. Speaker: There is also a privilege motion given notice of by Chaudhri Devi Lal.

चौधरी देवी लाल: मेरा प्रिविलेज मोशन है जो मैं आपके नोटिस में लाना चाहता हूं कि कल रात . . (विघन)

Mr. Speaker: The honourable Member cannot read it unless I permit.

(*Interruption*) (*Noise*)

चौधरी देवी लाल: मैं इस को पढ़ देता हूं, यह बहुत सीरियस बात है .. ..

Mr. Speaker: But I have not admitted it as yet.

This is something about Shri Tek Ram, M. L. A. We cannot take notice of what Surinder Singh Kairon carries on outside. I will, however, look into the matter and give a decision about it on Monday next.

चौधरी देवी लाल: स्पीकर साहिब, एम. एल. एज़. होस्टल में जाकर जिस तरीके से एक मैंबर को धमकाया गया है यह एक बहुत ही अहम सवाल है । (विघन)

श्री अध्यक्ष: आपको नो–कानफीडैंस मोशन की डिसकशन के वक्त काफी टाइम मिल जायेगा । आप जो कुछ भी कहना चाहते हैं उस वक्त कह सकते हैं । (The hon. Member will get ample time to discuss this matter during the debate on the no-confidence motion. He can say at that time whatever he wants to say in this connection.)

बाबू बचन सिंह : आन ए प्वायंट आफ आर्डर, सर । मेरा प्वायंट आफ आर्डर यह है कि एक आदमी एम. एल. एज़ हॉस्टल में जा कर किसी मैंबर को धमकाता है । इस तरह का एक मुआमला पहले सरदार गुरचरन सिंह के मुताल्लिक हुआ था । यह तो उस से भी कहीं बुरा हुआ है कि एक एम. एल. ए. को हॉस्टल से बाहर बुलाया गया और बुलाकर उस से ज़बरदस्ती का सलूक किया गया । (विघन)

श्री अध्यक्ष : ज़बरदस्ती क्या हुई ? (What highhandedness was involved ?)

Home Minister: I rise on a Point of Order, Sir. Certain things are being said here just for the sake of propaganda. (*Interruptions*)

Voices from the Opposition : No, No.

Home Minister: It is. (*Interruptions*)

चौधरी देवी लाल : जिस तरीके से एक आनरेबल मैंबर से सलूक किया गया है हम इस चीज़ को कभी भी बरदाशत नहीं कर सकते । यह जो कुछ कहते हैं हम सुनना नहीं चाहते *

X X X X

अगर हकूमत करने वालों में से किसी के लड़के की यह जुर्रयत हो सकती है कि वह एक एम. एल. ए. को इस तरह कहे कि उसे कांग्रेस पार्टी में आना होगा या इस तरह इलैक्शन पैटीशन के मुताल्लिक कोई धमकी देना, यह इस तरह की बातें हैं जिन के लिये हम आप की प्रोटैकशन सीक करते हैं । आज हकूमत की तरफ से इस सूबा में गुंडापन फैलाया जा रहा है, अगर यही हालत रही तो यह असैंबली बंगाल की तरह बंद करनी होगी । (विघ्न)

Mr. Speaker : The hon. Members, perhaps, want to talk it out among themselves. I shall send for Shri Tek Ram in my Chamber and discuss the matter with him. (Interruptions)

डाक्टर बलदेव प्रकाश : स्पीकर साहिब, आप का कहना है कि जब यह बात आप के विचार होने के बाद इस हाऊस में आयेगी आप उस वक्त डिस्कस करेंगे । मेरा यह कहना है कि इस वक्त फुल हाउस बैठा हुआ है । जिस मैंबर के साथ यह वाकिया हुआ है वह भी बैठा है, आप भी हैं और मैंबर भी है । यह बात मुनासिब होगी कि जो भी बात का फैसला करना हो वह यहां पर ही तय किया जाये । इस से ज्यादा सीरीयस बात और क्या हो सकती है ?

*Note :—Expunged as ordered by the Chair.

श्री अध्यक्ष : देखिये, आप ने और मैं ने जो कुछ भी इस मुआमले पर कहा है इसमें कोई फर्क नहीं । इस से पहले कि हाऊस में यह मुआमला छेड़ा जाये मैं इस की डीटेल में जाना चाहता हूं । अगर किसी मैंबर के साथ कोई ज्यादती होती है तो स्पीकर का उस को प्रोटैक्शन देना फर्ज़ है । अगर किसी मैंबर के साथ कोई इन्जस्टिस होती है तो उसमें भी प्रोटैक्शन देना हमारा फर्ज है । That is why I did not reject it. I want a little more time to go into all the details of the matter to see that maximum possible protection is given to Members. (Please listen. There is practically no difference between what the hon. Member said and what I have said about this matter. I first want to look into it in detail in my Chamber before it is raised here for discussion. It is the duty of the Chair to give protection aganist any misbehaviour or injustice to any hon. Member. That is why I did not reject it. I want a little time to go into all the details of the matter to see that maximum possible protection is given to Members.)

डाक्टर बलदेव प्रकाश : हम तो यही चाहते हैं कि इस बात का फैसला इसी हाऊस में कर दिया जाये और हाउस को कान्फीडैंस में ले लिया जाये । This House should be taken into confidence.

कामरेड राम प्यारा : हम और कुछ नहीं चाहते, हम तो यह चाहते हैं कि टेक राम जी की बात पहले सुन ली जाये ।

Mr. Speaker: Whatever the result, it will come before the House. The parties will get a chance to state their case. I have not rejected it. I just want a little more time to go into the details of the case. The whole matter will come before the House and the decision will be taken in the House.

चौधरी टेक राम (हांसी) : कल कोई पौने दस बजे के करीब मेरे पास एक आदमी आया जिस ने कहा कि आपको होस्टल के नीचे बुलाया जा रहा है । जब मैं नीचे बरामदे में गया तो मैंने देखा कि सुरिन्दर सिंह कैरों गाड़ी लेकर उस में बैठा हुआ है । उस ने मुझे धमकाते हुये कहा कि क्या आपको इस बात का पता नहीं है कि मैं आपकी सरप्लस जमीन के मुतालिक डी० सी० से जो चाहूं करवा सकता हूं । आप को पता होना चाहिये कि पुलिस को भी सारी बात का खयाल है । इस तरह धमकाते हुए उस ने मुझे मेरा हाथ पकड़ कर गाड़ी में बैठाना चाहा (विघ्न)

श्री अध्यक्ष : देखिये, आप सब बातों को आराम से सुनें । (The hon. Members should please listen patiently.)

श्री बलरामजी दास टंडन : देखिये स्पीकर साहिब, हाउस में ऐसी सीरियस बात हो रही है और चीफ मिनिस्टर साहिब हंस रहे हैं । क्या वह यहां तमाशा देखने आते हैं ।

Mr. Speaker : No, no please. Resume your seat I will not permit this. First listen to the hon. Member patiently.

श्री टेक राम : फिर जनाब, उस ने मुझे कहा कि आप कांग्रेस में शामल हो जाओ, अगर नहीं मानोगे तो पुलिस के जरिये से या डी० सी० हिसार के जरिये से तुम्हें आना ही होगा । यह बात हुई जो कल शाम उस ने मेरे साथ गाड़ी में बैठे बैठे की ।

Mr. Speaker: The hon. Member should give all the facts to me in writing, and I will look into the matter.

श्री जगन्नाथ : इस के बाद स्पीकर साहिब, मैं एक बात और ऐक्सपलेन कर दूं कि जब यह मेरे पास आये तो यह बहुत ही घबराये हुए थे । इन्हों ने मुझे बताया कि सुरिंदर कौरों ने शराब पी हुई है । मैं उसी टाइम डंडा लेकर दौड़ा लेकिन वह मेरे पहुंचने से पहले भाग चुका था । (हंसी)

श्री अध्यक्ष : मुझे अफसोस है कि हाउस के मैंबर साहिबान एक तरफ तो अपने लिये प्रिविलेज चाहते हैं, लेकिन इतना भी ख्याल नहीं करते कि जब स्पीकर खड़ा हो तो कम से कम बैठ ही जायें । यह कोई ऐसी बात नहीं है कि जिस से हाउस को इतनी जलदी कानफीडैंस में लाया जाये । पता नहीं सचाई कहां है । यह कितनी गलत चीज है । I will go into the details and get further evidence. (I am very sorry to say that on the one hand the hon. Members of the House are anxious to preserve their privileges and on the other they do not have the courtesy to resume their seat when I am on my legs. This is not a matter on which the House may be taken into confidence immediately. The facts have yet to be ascertained. It is a wrong procedure. I would like to go into the details and get further evidence.)

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ : On a point of order Sir, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਨ ਅੱਗੇ ਇਕ ਬੜਾ ਹੀ ਦਰਦਨਾਕ ਵਾਕਾ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕੋਈ ਕਨਸਿਡਰੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸੀਰੀਅਸ ਮੁਆਮਲਾ ਏਥੇ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਇਥੇ ਕਿਸਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । (Voices: Shame, Shame.)

Mr. Speaker : Order please. It is no point of order.

श्री बलरामजी दास टंडन . मैं अर्ज़ करूंगा कि यह बात कम से कम सोचने वाली है कि इतना बड़ा अहिम मामला है और चीफ मिनिस्टर साहिब हंस रहे हैं। जब हाउस में बात करते है तो कहते है कि अगर मेरे बच्चे के मुताल्लिक कोई बात आप मेरे नोटिस में लायें मैं दुगनी सजा देने को तैयार हूं। एक बात कलीयरली हुई है। अभी कल रात की बात है यह उस के ऊपर हंस रहे हैं।

डाक्टर बलदेव प्रकाश : स्पीकर साहिब आप ने कई दफा कहा है इस हाउस का डैकोरम रखना चाहिए। मैं अर्ज करना चाहता हुं कि जो श्री टेक राम जी ने ऐलीगेशंन लगाए हैं वह ठीक होते तो आप ऐकशन ले लेते और अगर गलत होते मेम्बर साहिब से जो आप मुनासब समझते कहते। लेकिन चीफ़ मिनिस्टर साहिब का उन पर हंसना मैं समझता हूं कि हाउस की कंटेम्पट है। इस लिए आप को इस पर अपनी रूलिंग देनी चाहिए। (शोर)

Mr. Speaker : I have already requested that if the hon. Members want to talk something among themselves, they may please go to the lobbies and talk whatever they like.

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਐਟੀਚਿਊਡ ਦੇਖੋ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਊਸ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਣ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਹੋ। (He says that the hon. Member has a secret alliance with him.)

* X X X X X
X X X X X
X X X X X

Mr. Speaker : These remarks are not to form part of the proceedings of the House. They will be expunged.

Mr. Speaker : He is the Leader of the House and represents a large majority of the Members here. The hon. Members should give him the treatment, which they desire for themselves. About Pandit Mohan Lal you have said "उन की गर्दन मोटी हो गई है।" It is not proper.

I entirely agree that it is a very important and a very serious matter. I will give full consideration to the issue and I hope the hon. Members will be fully satisfied with the decision that I take.

श्री बलरामजी दास टण्डन : स्पीकर साहिब, मेरी प्रिविलेज मोशन है कि मेम्बरों की डाक लेट मिलती है और सेंसर हो कर मिलती है।

* Note :—Expunged as ordered by the Chair.

श्री अध्यक्ष : टण्डन साहिब, मेरे लिफाफे भी खुले हुए मिलते हैं । वह कहते हैं कि आजकल लिफाफों को गूंद कम लगी हुई होती है । (I also receive my letters opened. But they say that it is due to inadequate gum pasted on the envelopes.)

कामरेड राम प्यारा : स्पीकर साहिब, मैं यह बात आप के नोटिस में लाना चाहता था लेकिन चुप इस लिए बैठा रहा कि अगर मैं ने कहा तो उन्हों ने कहना है कि सिर्फ क्रिटिसिजम के लिए कह रहा है । लेकिन मुझे भी डाक इसी तरह खुली मिलती है ।

Mr. Speaker : This motion was handed over in the office after 8.45 a. m. to day.

कामरेड राम प्यारा : स्पीकर साहिब, इस बात की वैरीफिकेशन की जाए कि सिर्फ पंजाब में ही लिफाफों की गूंद कम होती है या दूसरी स्टेट्स में भी ।

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਉਸ ਦਿਨ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਡਾਕ ਸੈਂਸਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਲੇਟ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਲਫਾਫਾ ਜਿਹੜਾ 3 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਤੋਂ ਪੋਸਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ 7 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਡਾਕਖਾਨੇ ਦੀ ਮੋਹਰ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ । ਉਹ ਮੈਨੂੰ 10 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਬਿਨਾਂ ਖੋਲ੍ਹੇ ਤੋਂ ਹੀ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਲੇਕਿਨ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਬਣਿਆ ।

Mr. Speaker : The hon. Member should write to the Post Master General in this regard.

ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪੋਸਟ ਆਫਿਸਿਜ਼ ਦੇ ਵਿਚ ਸੀ. ਆਈ. ਡੀ. ਦੇ ਆਦਮੀ ਡੇਰੇ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ।

Mr. Speaker : The hon. Member should first convince me in this regard in my Chamber.

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਜਨਾਬ ਨੇ ਪੋਸਟ ਮਾਸਟਰ ਜਨਰਲ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਟੇਕ ਅਪ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

Mr. Speaker : Yes, I have written to the Postmaster General and also to the Inspector General of Police in this regard.

CALL ATTENTION NOTICES

Mr. Speaker : There is a call attention notice given by Sardar Tara Singh Lyallpuri about the non-exemption of Gurdwaras, Mandirs etc. from the imposition of ceiling of thirty standard acres of land.

The hon. Member can discuss this matter at the time of discussion on the demand relating to the General Administration.

ਸਰਦਾਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਖੋਹ ਲੈਣੀਆਂ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੀਨ ਵਾਂਗ ਕਰਨਾ ਹੈ ਔਰ ਸਾਰੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਢਾਹ ਦੇਣੇ ਹਨ । ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸੇ ਗੱਲ ਤੇ ਖਰੀਦਿਆ ਹੈ ਪਰ ਹਾਊਸ ਦੇ ਵਿਚ ਉਹ ਗਲ ਦਸਦਿਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? (ਸ਼ੋਰ)

Mr. Speaker : Order please.

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ : ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਾਊਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਉਸ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ floor of the House cross ਕਰਕੇ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਹਾਊਸ ਦੇ ਵਿਚ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਸਬੰਧੀ ਆਪਣੀ ਪਾਲਸੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਸਦੇ ?

Mr. Speaker : Please resume your seat. There is another Call Attention notice given by Malik Inder Singh about the sale of contract of liquor shops in Sangrur District

चौधरी इन्दर सिंह मलिक : स्पीकर साहिब, संगरूर ज़िले के अंदर एक एक लाख रुपए की बोली देने वाले लोग थे लेकिन इन्होंने अपने आदमियों को दस हज़ार रुपए का ठेका दे दियां है । इस तरह से लाखों रुपया जो पंजाब सरकार के खज़ाने में आना था उस का नुकसान करवाया गया है । इस लिए मैं गुज़ारिश करूंगा कि उस की री-ऑकशन होनी चाहिए ।

Mr. Speaker : There is another Call Attention notice given by Sardar Trilochan Singh Riasti. It is also a very serious matter where the life of a Member was in danger. I would like to look into the whole matter and will take it up on Monday.

पण्डित मोहन लाल दत्त : स्पीकर साहिब, दस तारीख को मैं ने एक Call Attention Notice दिया था कि गगरेट ब्लाक में अनाज की बड़ी प्राब्लम है। उस पर डिप्टी स्पीकर साहिबा ने रूलिंग दिया था कि मिनिस्टर साहिब स्टेटमैंट देंगे । मेरी दरखास्त है कि मुझे उस के बारे में बताया जाए ।

Mr. Speaker : I will find it out from the record.

REPORTS OF COMMITTEE OF PRIVILEGES

Mr. Speaker : Now the Chairman of the Committee of Privileges has to present the reports of the Committee.

(*i*) *On the General Question of Status of Members vis-a-vis the Executive.*

Shrimati Dr. Parkash Kaur (Chairman, Committee of Privileges) : Sir, I beg to lay on the Table of the House the Report of the Committee of Privileges on the general question of Status of Members *vis-a-vis* the Executive.

(*ii*) *On the Question of Privilege regarding the presence of a large number of C. I. D. personnel in the precincts of the Legislature Building.*

Shrimati Dr. Parkash Kaur (Chairman, Committee of Privileges) ; Sir, I beg to present the Report of the Committee of Privileges on the question of privilage regarding the presence of a large number of C.I.D. personnel in the precincts of the Legislature building.

(*iii*) *On the Question of Privileges relating to the Publication of editorial Comments in the issue of the Daily 'Pradeep' Jullundur, dated the 10th April, 1963.*

Shrimati Dr. Parkash Kaur (Chairman, Committee of Privileges): Sir, I beg to present the Preliminary Report of the Committee of Privileges on the question of privileges relating to the publication of editorial comments in the issue of the Daily 'Pradeep', Jullundur, dated the 10th April, 1963.

EXTENSION OF TIME FOR THE PRESENTATION OF THE FINAL REPORT BY THE COMMITTEE OF PRIVILEGES

Shrimati Dr. Parkash Kaur (Chairman, Committee of Privileges) : Sir, I beg to move—

> That the date for making the final Report on the question of privileges relating to the publication of editorial comments in the issue of the Daily 'Pradeep' Jullundur, dated the 10th April, 1963, be extended up to the 31st March, 1964.

Mr. Speaker ; Motion moved—

> That the date for making the final Report on the question of privileges relating to the publication of editorial comments in the issue of the Daily 'Pradeep' Jullundur, dated the 10th April, 1963, be extended up to the 31st March, 1964.

Mr. Speaker : Question is—

> That the date for making the final report on the question of privileges relating to the publication of editorial comments in the issue of the Daily 'Pradeep' Jullundur dated the 10th April, 1963, be extended up to the 31st March, 1964.

The motion was carried.

Mr. Speaker: Since this is a matter which involves the status of Members as well, I would like them to give as much help to the Members of the Committee of Privileges as they can.

DEMAND FOR GRANT

28—EDUCATION

Home Minister (Shri Mohan Lal): Sir, I beg to move—

> That a sum not exceeding Rs. 16,83,58,870 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1964-65, in respect of charges under head 28—EDUCATION.

Mr. Speaker: Motion moved—

> That a sum not exceeding Rs. 16,83,58,870 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1964-65, in respect of charges under head 28—EDUCATION.

Mr. Speaker: I have received notices of cut motions from various hon. Members. All these cut motions will be deemed to have been read and moved and will be discussed along with the main motion relating to this Demand :—

1. **Comrade Shamsher Singh Josh**:

   That the demand be reduced by Rs 1,000.

2. **Shri Babu Dayal**:

   That the demand be reduced by Rs 100.

3. **Comrade Babu Singh Master:**
   That the demand be reduced by Rs 1,000.

4. **Thakur Mehar Singh:**
   That the demand be reduced by Re 1.

5. **Principal Rala Ram:**
   That the demand be reduced by Re 1.

6. **Chaudhri Ram Singh:**
   That the demand be reduced by Re 1.

7. **Sardar Ajaib Singh Sandhu:**
   That the demand be reduced by Re 1.

8. **Shri Ram Parkash:**
   That the demand be reduced by Re 1.

9. **Shri Rup Singh Phul:**
   That the demand be reduced by Re 1.

10. **Sardar Gurcharan Singh:**
    That the demand be reduced by Rs 100.

11. **Shri Roop Lal Mehta:**
    That the demand be reduced by Re 1.

12. **Comrade Ram Chandra:**
    That the demand be reduced by Re 1.

13. **Shri Harkishan:**
    That the demand be reduced by Re 1.

14. **Sardar Jagir Singh Dard:**
    That the demand be reduced by Rs 100.

15. **Shri Chand Ram:**
    That the demand be reduced by Rs 100.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ (ਤਰਨਤਾਰਨ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦ ਡੀਮਾਂਡ ਤੇ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰ ਸਾਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਲਈ ਭਾਰੀ ਰਕਮ ਰਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਲ ਲਈ ਵੀ 16 ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੀ ਰਕਮ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ । ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਮਹਿਕਮਾ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਬੜੀ ਮਾਯੂਸੀ ਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ

(Deputy Speaker in the Chair)

ਆਜ਼ਾਦੀ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਆ ਬਾਰੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਚਰਚਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਚਰਚਾ ਇਸ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਮੌਜੂਦਾ

ਤਾਲੀਮ ਹੈ ਇਹ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਦਾ ਕੰਮ· ਰਾਜ ਚਲਾਣ ਲਈ ਰਖੀ ਗਈ ਸੀ, ਇਸ ਤਰੀਕਾ ਤਾਲੀਮ ਨੂੰ ਬਦਲਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸਹੀ ਮਾਅਨਿਆਂ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਸਾਡੇ ਨੌਜਵਨ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਮੁਫੀਦ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਣ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਕਾਬਲ ਹੋ ਸਕਣ ਕਿ ਉਹ ਅਪਣੀ ਰੋਟੀ ਵੀ ਕਮਾ ਸਕਣ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਰੈਕਟਰ ਤੇ ਕਲਚਰ ਵੀ ਕਾਇਮ ਰਹਿ ਸਕੇ। ਇਸ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਵੀ ਬਣੇ, ਮੁਖਤਲਿਫ ਮੌਕਿਆਂ ਤੇ ਡੀ. ਪੀ. ਆਈਜ਼ ਤੇ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਮਨਿਸਟਰਜ਼ ਦੀਆਂ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰਜ਼ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਰਹੇ! ਲੇਕਿਨ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਐਸੇ ਨਤੀਜੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕੀਏ ਕਿ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਪੈਟਰਨ ਇਕ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰੈਕਟੀਕਲ ਤੌਰ ਤੇ ਐਸੀ ਚੀਜ਼ ਆ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਇਕ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਵੀ ਇਕ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਬੜੇ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੁਰਾਣੇ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿਸਟਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਨੌਜਵਾਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਹਿਨੀਅਤ ਨੌਕਰੀ ਪੇਸ਼ਾ ਹੀ ਬਣ ਗਈ ਸੀ ਉਹ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੇਕਰ ਕਿਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਤ ਵਿਚ ਫਿਟ ਨਾ ਹੋ ਸਕਣ ਤਾਂ ਘੱਟੋ ਘਟ ਐਸੇ ਕੰਮ ਸਿਖ ਸਕਣ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇਣ। ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿਸਟਮ ਜਾਰੀ ਕਰਦੇ ਵਕਤ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਲੰਬੇ ਚੌੜੇ ਪੈਮਾਨੇ ਤੇ ਜਾਰੀ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਸਿਰਫ 40 ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਬੜੇ ਪੈਮਾਨੇ ਤੇ ਐਸਾ ਕਰਨ ਲਈ ਫੰਡਜ਼ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਨਾ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਕਰਨ ਲਈ ਇਥੇ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਲੇਕਿਨ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜੋ 40 ਸਕੂਲ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਚੁਣੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਜ਼ਰਾਏ ਦੇ ਅਤੇ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਸੋਚੀ ਸਮਝੀ ਪਾਲਿਸੀ ਦੇ ਵਧਦੀ ਵਧਦੀ 450 ਤੋਂ ਵੀ ਉਪਰ ਚਲੀ ਗਈ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਵਾਏ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਕਿ ਹਾਈ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਦੇ ਫਟੇ ਲਗ ਗਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਸਟੈਂਡਰਡ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਪਿਆ, ਨਾ ਟੀਚਿੰਗ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਪਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਟੀਚਿੰਗ ਸਟਾਫ਼ ਵਗੈਰਾ ਦੀ ਕੁਆਲਿਟੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਪਿਆ ਸਕੂਲ ਇਲਇਕੁਇਪਡ, ਅੰਡਰਸਟਾਫ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ ਦੀ ਕੈਪੇਸਿਟੀ ਠੀਕ ਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਟੈਕਨੀਕਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਬਰਾਂਚਜ਼ ਸਾਇੰਸ, ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਅਤੇ ਟੈਕਨੀਕਲ ਟਰੇਨਿੰਗ ਵਗੈਰਾ ਦੀਆਂ ਸਨ ਉਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਰਾਏ ਨਾਮ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੌਕੇ ਦੇ ਮੌਕੇ ਵਖਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ। ਮੈਂ ਅਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ 10 ਫੀ ਸਦੀ ਐਸੇ ਸਕੂਲ ਹੋਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਪਰਾਪਰਲੀ ਇਕੁਵਿਪਡ, ਸਟਾਫਡ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ ਦੀ ਕੈਪੇਸਿਟੀ ਪਰਾਪਰ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਵਲੋਂ ਜੋ ਨਤੀਜੇ ਆਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਾਯੂਸਕੁਨ ਹਨ। ਫਿਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜੋ ਵਕਤ ਵਕਤ ਤੇ ਮੁਖਤਲਿਫ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਨਵੰਬਰ ਵਿਚ ਟਰੀਬਿਊਨ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਇਕ ਪੇਜ ਤੇ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਬਿਆਨ ਸੀ, ਉਸੇ ਪੇਜ ਤੇ ਡੀ. ਪੀ. ਆਈ, ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਬਿਆਨ ਸੀ ਅਤੇ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ]

ਉਸ ਕੇ ਦੂਜੇ ਪੇਜ ਤੇ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਬਿਆਨ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਮੁਤਜ਼ਾਦ ਸਨ । ਸਾਡੇ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਮਿਸਟਰ ਜੋਸ਼ੀ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਬੋਰਡ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵੀ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਸੈਂਟਰਲ ਐਡਵਾਈਜ਼ਰੀ ਬੋਰਡ ਆਫ਼ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਿਆਨ ਦਿਤਾ ਹੈ ਉਹ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਦਸਦਾ ਹਾਂ--

> "That Higher Secondary system had proved a failure in most of the States except West Bengal and that it was built up beyond the available capacity of teachers and the pass percentage was miserably low."

ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕਾਮਯਾਬ ਕਰਾਂਗੇ, ਡੀ. ਪੀ. ਆਈ, ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਲੇਕਿਨ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸਿਸਟਮ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਹੁਣ ਦੁਬਾਰਾ ਜੋ ਇਸ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਚਲਿਆ ਹੈ ਉਹ ਕਾਫੀ ਤਸ਼ਵੀਸ਼ਨਾਕ ਹੈ ਕਿ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ ਫਿਰ ਪੁਰਾਣੇ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਵਾਲੇ ਸਿਸਟਮ ਤੇ ਰਿਵਰਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕਰਕੇ, ਵੇਸਟ ਕਰਕੇ ਅਜ ਜੋ ਇਹ ਮੂਵ ਚਲੀ ਹੈ ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈਰਾਨਕੁਨ ਹੈ । ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਮੂਵ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕੀ ਚਰਚਾ ਹੈ । ਉਹ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਕੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਡੀ. ਪੀ. ਆਈ. ਤੇ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਬਗੈਰ ਅਪਣੇ ਰਿਸੋਰਸਜ਼ ਤੇ ਕਪੈਸਿਟੀ ਵੇਖੇ ਇਤਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹਾਈ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਵਿਚ ਬਦਲਨ ਲਈ ਸੈਂਕਸ਼ਨ ਦਿੰਦੇ ਗਏ ਕਿ ਜਿਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੈਪੈਸਟੀ 40 ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਸੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 450 ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਸਕੂਲ ਕਨਵਰਟ ਕਰ ਦਿਤੇ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਫੈਲਿਓਰ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ । ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਪਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਟੀਚਰਜ਼ ਦੀ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਗੌਰਮਿੰਟ ਸਕੂਲਾਂ ਤੇ ਕਾਲਿਜਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਮਾਯੂਸੀ ਦੀ ਇੰਤਹਾ ਹੈ ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਸਟਾਫ਼ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਇੰਨੀਆਂ ਘੱਟ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਗ੍ਰਾਂਟਸ ਕਮੀਸ਼ਨ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤਕ ਮਦਦ ਦਿੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਮਦਦ ਦੇਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਭੀ ਇਹ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਖੜੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇ, ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਗ੍ਰਾਂਟਸ ਕਮੀਸ਼ਨ ਨੇ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦੇਣੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤੀ, ਮੈਨੂੰ ਬੜੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਗਰਾਂਟਸ ਕਮੀਸ਼ਨ ਨੇ ਗਰਾਂਟ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ ਪਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਕਮੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਉਠਾਇਆ ਹੈ, ਇਹ ਸਵਾਲ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਹੈ। ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕਾਲਜਾਂ, ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਲਜਾਂ ਅਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਡਿਸਪੈਰਿਟੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਸ ਡਿਸਪੈਰੇਟੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਦ ਤਕ ਇਹ ਸਿਸਟਮ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਨੂੰ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਸਿਡਨੀ ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਾਈਮਰੀ ਸਕੂਲ ਦੇ ਟੀਚਰ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਲਈ ਜਾਣਾ ਪਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਥੇ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਇਨ ਪਾਵਰ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਦੇਖ ਕੇ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਟੀਚਰ ਲਈ ਪੁਲਿਟੀਕਲ ਆਫ਼ਿਸ ਹੋਲਡ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਡਿਸਕੁਆਲੀਫੀਕੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਉਹ ਪੁਲਿਟੀਕਲ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ

ਸੀ । ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਰਹਿਣ ਲਈ ਚੰਗਾ ਬੰਗਲਾ ਸੀ । ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਾਰ ਖੜੀ ਸੀ । ਇਹ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਜੂਨੀਅਰ ਸਕੂਲ ਦਾ ਟੀਚਰ ਸੀ । ਆਪ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਤਨਖਾਹ 1,000 ਰੁਪਏ ਮਾਹਵਾਰ ਸੀ । ਮੈਂ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਦਾ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ । ਉਥੇ ਸਿਵਲ ਸਰਵਿਸ ਦੇ ਐਂਪਲਾਈਜ਼ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਨਖਾਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਕਾਨ ਅਤੇ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਦੀ ਫੈਸਿਲੀਟੀਜ਼ ਹਨ । ਲੇਕਿਨ ਇਥੇ 70, 80 ਯਾ 100 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਾਈਮਰੀ ਦੇ ਟੀਚਰ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਟਿਊਸ਼ਨਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਘਰੋਂ ਗਿਫਟ ਲੈ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ, ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਲੈਕਚਰਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਭੀ ਕਮ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 300 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤਨਖਾਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਕੀ ਉਹ 300 ਰੁਪਏ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ? ਉਸ ਨੂੰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਮਕਾਨ ਵੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਗੈਸਟ ਰੂਮ ਵੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਵੀ ਬਣਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਵੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਥੋੜੀ ਤਨਖਾਹ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵੱਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੀ । ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਟੀਚਰਾਂ ਦਾ ਹੋਰ ਭੀ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੈ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਆਪ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਪਿਛੇ ਕਿੰਨੇ ਕਾਲਜਾਂ ਅਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਤਨਖਾਹ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਨਖਾਹ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਹੀ ਤੁਸੀਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋਣਗੇ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਕਮ ਤੋਂ ਕਮ ਰੂਲਜ਼ ਵਿਚ ਯੂਨੀਫਾਰਮਿਟੀ ਲਿਆਵੇ । ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਲਜਾਂ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਵੇ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਰਹੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਲੁਧਿਆਨਾ ਜ਼ਿਲੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਭੀ ਕੋਈ ਯੂਨਿਟੀ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ, ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਲਜਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਸਟੈਂਡਰਡ ਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਡਿਸਪੇਰਟੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਪਟਿਆਲਾ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਕਾਲਿਜ ਹੈ, ਉਥੇ ਇੰਨਾ ਝਗੜਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਸਟਰਾਈਕ ਹੋਈ ਹੈ । ਉਥੇ ਇੰਨੀਆਂ ਗਲੇਅਰਿੰਗ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੀ ਅਸੀਂ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਸਿਸਟਮ ਤੇ ਮਾਣ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕੰਮ ਕੋਈ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਵਾਈਡ ਕੀਤੀਆ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਹ ਫੈਸੇਲੀਟੀਜ਼ ਦੇਹਾਤ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਦੇਹਾਤ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਦੂਰ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਭੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਏ ਹਾਂ, ਸਰਕਾਰ ਕਹਿੰਦੀ ਰਹੀ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇੰਸਟਰਕਸ਼ਨਜ਼ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆ ਹਨ । ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਡ੍ਰਾਈਵਰਜ਼ ਬਸਾਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕਦੇ, ਉਹ ਵਿਚਾਰੇ ਬੱਚੇ ਸਖ਼ਤ ਧੁਪ ਵਿਚ ਦਰਖਤਾਂ ਹੇਠ ਬਸਾਂ ਦੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਦੇ ਰਹਿਮ ਤੇ ਨਹੀਂ ਛਡਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਪੈਸ਼ਲ ਬਸਾਂ ਚਲਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ।

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ]
ਮੈਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲੇ ਦੀ ਗੱਲ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਈ ਬਾਰ ਤਕਲੀਫ ਉਠਾ ਕੇ 2, 3 ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਬਿਠਾ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰਫ਼ ਧਿਆਨ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ 4 ਯੂਨੀਵਰਸਟੀਆਂ ਹਨ, ਬੜੀ ਫਖ਼ਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਇਥੇ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਹੈ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਹੈ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦੇ ਵਰਕਿੰਗ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਐਲੀਮੈਂਟ ਘੱਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਐਕਸ਼ਨ ਲਿਆ ਹੈ । ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦੇ ਸਟਾਫ ਨੇ ਗਿਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਪੀਚ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦਾ ਏਰੀਆ ਅਨਵੀਲਡੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ 3 ਯੂਨੀਵਰਸਟੀਆਂ ਦਾ ਏਰੀਆ ਘੱਟ ਹੈ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਲੈਂਗੁਏਜ ਬੇਸਿਜ਼ ਤੇ ਨਾਉਂ ਰਖਣ ਦਾ ਹਾਮੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਹਾਲਾਤ ਅਜਿਹੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨਾਉਂ ਰਖਣਾ ਪਿਆ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੁਰਿਸਡਿਕਸ਼ਨ ਮੁਕਰਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਵਿਚ ਹਰ ਸਾਲ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਦਾ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਥੋੜਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦੂਜੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀਜ਼ ਦੀ ਜੁਰਿਸਡਿਕਸ਼ਨ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦਾ ਏਰੀਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਹੋਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਅਤੇ ਕਾਂਗੜੇ ਤੱਕ ਹੈ । ਇਹ ਬਹੁਤ ਬੜਾ ਏਰੀਆ ਹੈ । ਇਸ ਉਤੇ ਕੰਮ ਦਾ ਬਹੁਤ ਬੋਝ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਹੱਦ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ । ਤਾਂ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਮੰਨੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਨਦਰਨ ਸਾਈਡ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਮੰਨੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੀਜ਼ਲਟ ਚੰਗੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੰਕਸ਼ਨ ਬਹੁਤ ਅੱਛੇ ਹਨ । ਇਹ ਨਾਰਦਰਨ ਇੰਡੀਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਾਰੇ ਏਸ਼ੀਆ ਦਾ ਬੈਸਟ ਕੈਂਪਸ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਰੀਜ਼ਲਟ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਨਦਰਨ ਏਰੀਏ ਵਿਚ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦੂਜੀਆਂ ਸਟੇਟਾਂ ਦੇ ਆਦਮੀ ਇਸ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦੀ ਐਜੂਕੇਸਨ ਲੈਣ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਦੂਜੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਟੈਂਡਰਡ ਤੇ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀਆਂ ਦੀ ਜੁਰਿਸਡਿਕਸ਼ਨ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ।

ਮੈਂ ਇਕ ਵਾਰ ਕਹਿ ਬੈਠਾ ਕਿ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਜਿਊਰਿਸਡਿਕਸ਼ਨ ਤੇ ਕੰਟ੍ਰੋਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਹੀ । ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨਜ਼ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ, ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਜੋ ਹੈ, ਉਹ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹੀ ਫੰਕਸ਼ਨ ਕਰੇ ਨਾ ਕਿ ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਤੌਰ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰੇ । ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਉਧਰ ਹੀ ਬੈਠਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਕ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਦੇ ਬੈਠਾ । ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਟੀਸਾਈਜ਼ ਕਰ ਬੈਠਾ, ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਦੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰ ਬੈਠਾ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਕਾਂਗ੍ਰਸ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਂ । ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਨੂੰ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੋਇਆ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਕੁਝ ਨਾ ਕਿਹਾ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੈਰੋਂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੜੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਇਸ਼ੂ ਤੇ ਸਾਡੀ ਮੁਖ਼ਾਲਫਿਤ ਕੀਤੀ । ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬੜਾ ਰੰਜ ਹੋਇਆ

ਕਿ ਇਕ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਐਕੇਡੈਮਿਕ ਸਫੀਅਰ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਐਕਟਿਵੀਟੀਜ਼ ਐਕੇਡੈਮਿਕ ਕਰੈਕਟਰ ਦੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ । ਜੇ ਕਰ ਉਹ ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਅਫੇਅਰਜ਼ ਵਿਚ ਮੈਡਲ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਬੂਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਬੇਸਿਜ਼ ਤੇ ਐਪਾਇੰਟਮੈਂਟ ਹੋਈ ਹੈ । ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਐਮ. ਐਲ. ਸੀ. ਵੀ ਬਣਾ ਦਿਤਾ । ਪਹਿਲੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰਸ਼ਿਪ ਤੋਂ ਹਟੇਂਗਾ ਤਾਂ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਬਣ ਸਕੇਂਗਾ । ਪਰ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਐਮ. ਐਲ. ਸੀ. ਵੀ ਰਹਿਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦਿਤੀ । ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਹਨ । ਉਹ ਬੜੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹਨ । ਬੜੇ ਉਤਾਰ ਚੜ੍ਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਪਾਸੇ ਲੱਤਾਂ ਅੜਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪ੍ਰੋਸੀਜਰ ਅਤੇ ਕਾਂਡਕਟ ਦਾ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਪ੍ਰੈਸਕ੍ਰਾਈਬ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਆ ਕੇ ਇਕ ਸਕੂਲ ਦੇ ਬੋਰਡ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਸਕੂਲ ਦਾ ਬੋਰਡ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਛੋਟੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪ੍ਰੈਸਕ੍ਰਾਈਬ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਕੋਈ ਸ਼ੋਭਾ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਮੈਂ ਪੰਡਤ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦੇ ਮਿਨਿਸਟਰ ਹੋ, ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕੋ । ਇਹ ਕੋਈ ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ ।

ਅਗਲੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਵਕਤ ਤੁਸੀਂ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਵਿੰਸ਼ਲਾਈਜ਼ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸੈਟ ਪ੍ਰੋਸੀਜਰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖੋ , ਡਿਸਕ੍ਰਿਮੀਨੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਵਰਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ । ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਅਪਣਾਉ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਸਕੂਲ ਕਿਸ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੋਵਿੰਸ਼ਲਾਈਜ਼ ਕਰਨੇ ਹਨ । ਦਸਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਇਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਵਿੰਸ਼ਲਾਈਜ਼ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹੋ, ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਬੈਠਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਇਮਤਿਆਜ਼ ਦੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਨੈਲੇਸਿਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਾਰਨ ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੋਵਿੰਸ਼ਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਵੀ ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਬੇਸਿਜ਼ ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਰੂਲਜ਼ ਬਣਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਮੁਖਾਲਿਫ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਹੋਣ, ਐਕੇਡੈਮਿਕ ਕੈਰੀਅਰ ਵਾਲੇ ਰੀਟਾਇਰਡ ਲੋਕ ਵੀ ਹੋਣ । ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੋਵਿੰਸ਼ਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਵੇਲੇ ਮੁਹਤਾਤ ਰਹੇ । ਕਈ ਹਾਈ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵੇਲੇ ਜ਼ਮੀਨ 99 ਸਾਲ ਵਾਸਤੇ ਲੀਜ਼ ਉਪਰ ਲਈ ਗਈ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰੋਵਿੰਸ਼ਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਐਕਸਕਲੂਡ ਕਰਨਾ ਗਲਤ ਗਲ ਹੈ । 99 ਸਾਲ ਤੇ ਲੀਜ਼ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਵੀ ਸਕੂਲ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਹੀ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਮਤਿਆਜ਼ੀ ਸਲੂਕ ਨਹੀਂ ਵਰਤਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰੈਕਗਨੀਸ਼ਨ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਮੈਂ ਇਕ ਗਲ ਬਾਰਡਰ ਏਰੀਆ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਸਮਗਲਰਜ਼ ਨੇ ਤਾਂ ਉਥੇ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਰੀਫ ਆਦਮੀ ਉਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਥੇ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਅਟ੍ਰੈਕਟਿਵ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਉਥੇ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ]

ਕੰਡੀਸ਼ਨਜ਼ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਉਥੇ ਟਿਕੇ ਰਹਿ ਸਕਣ । ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਹੋਵੇ, ਸੜਕਾਂ ਹੋਣ, ਹਸਪਤਾਲ ਹੋਣ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਫੈਸਿਲੀਟੀਜ਼ ਵੀ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਉਹ ਲੋਕ ਇਹ ਗੱਲ ਨਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪੈਣ ਕਿ ਇਥੇ ਤਾਂ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਕਾਲਿਜ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਅਸਾਂ ਇਥੇ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ । (ਇਸ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਲਾਲ ਚੰਦ ਪ੍ਰਾਰਥੀ, ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਮਿਨਿਸਟਰ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ) ਪ੍ਰਾਰਥੀ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਦੋ ਮਿੰਟ ਠਹਿਰ ਜਾਉ, ਮੈਂ ਇਕ ਬੜੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਰੈਕਗਨੀਸ਼ਨ ਦਿਤਿਆਂ ਹੋਇਆਂ 10-15 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੀਜ਼ਲਟ ਵੀ ਸੈਟਿਸਫੈਕਟਰੀ ਨਿਕਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਲਾਂਗ ਲੀਜ਼ ਉਪਰ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਫੈਸਿਲੀਟੀਜ਼ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ । ਬਾਰਡਰ ਏਰਿਆ ਵਿਚ ਵੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਅਪਗ੍ਰੇਡਿੰਗ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਵਿੰਸ਼ਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਉਥੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਾਈ ਸਕੂਲ, ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਕਾਲਿਜ ਬਣਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਅੰਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਸ਼ੁਕ੍ਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਰਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਮੇਰੇ ਰਖੇ ਹੋਏ ਸੁਝਾਵਾਂ ਉਪਰ ਅਮਲ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨਗੇ । ਵੈਸੇ ਮੈਂ ਐਸੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਲਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ।

चौधरी बालू राम (आनंदपुर) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं पहले तो आप का शुक्रिया अदा करना चाहता हूं कि आप ने मुझे सदन में अपने विचार रखने का समय दिया है । आज तालीम के लिये डीमांड हाउस में पेश है और अच्छी खासी रकम इस मद के लिए रखी गई है । मैं समझता हूं कि अगर हमारे ज़राए इजाज़त देते तो और भी रकम इस मद के लिए रखी जाती तो बेजा नहीं था । एजुकेशन कितनी ज़रूरी चीज़ है इस बात में जाने की ज्यादा ज़रूरत नहीं है क्योंकि इस की इम्पार्टेंस किसी से छिपी हुई नहीं है । जिस बात की तरफ मैं पंडित जी और इस महकमे का ध्यान दिलाना चाहता हूं कि जो फैसिलीटीज़ लोगों को एजुकेशन के लिए दी जाएं उन में सब का हक है और वह सब को बराबर ही मिलनी चाहियें । जब हम यह बात कहते हैं कि हम ने तालीम हाई और हायर सैकंडरी तक फ्री कर दी है तो इस से यह सकझना चाहिए कि वह सूबे के सब लोगों के लिए फ्री है और सब लोगों को बराबर की सहूलत मिलेगी । लेकिन मेरी समझ में यह बात नहीं आई, मैं ने काफी इस बात को समझने की कोशिश की, कि जो प्राईवेट स्कूल हैं या जो स्कूल दूर दराज पहाड़ी और बैक्वर्ड इलाकों में बने हुए हैं उन में पढ़ने वाले बच्चों को यह सहूलत किस तरह से हासिल होती है । जो लोग यह चाहते हैं कि सोसायटी में तालीम फैलानी चाहिए या जो सज्जन पुरुष हैं उन्हों ने चंदे इकट्ठे कर के या खुद सैक्रीफाईस करके रुपया इकटठा कर के प्राईवेट स्कूल बनाए हैं और वहां पर पढ़ने वाले बच्चों को कुछ सहूलतें दी हैं, गवर्नमैंट की फ्री एजुकेशन का उन को कुछ फायदा नहीं है ।

11.00 A. M.

तो मैं नहीं समझता कि वह लोग, जो कि बैकवर्ड इलाकों में बसते हैं, उन के बच्चे कैसे उन फैसिलीटीज़ को हासिल कर सकते है । जैसा कि सरदार गुरदियाल सिंह जी ने भी अभी अभी कहा है, स्कूलों की अपग्रेडिंग या टेकओवर

में यह बात बिलकुल ठीक है हालांकि मैं जानता हूं कि गवर्नमैंट की हरगिज़ यह मनशा नहीं कि बहुत से लोगों को ये फैसिलीटीज न मिलें और गवर्नमैंट इस बात को चाहती है कि सब को बराबर के मौके मिलें, बराबर की फैसिलीटीज मिलें और यह सभी सहूलियतें सारे सूबा में सब को बराबर बराबर मिलें। लेकिन इस सिलसिले में मैं आप का ध्यान एक बात की तरफ दिलाना चाहता हूं, गो मुझे कुछ डर भी लगता है कि यहां पर ऐजुकेशन महकमा के अफसर साहिबान सब बैठे हुए हैं और मैं उन की ऐनायंस इन्कर न कर लूं। बात यह है कि एक क्लर्क जो नीचे से रिपोर्ट बनाकर भेज देता हैं कि फलां स्कूल को अपग्रेड होना चाहिए, वह चाहे किसी ढंग से भी वह रिपोर्ट बनाकर भेज देता है, उसे आगे सैक्रेटरी के लेबल तक कोई देखने की कोशिश नहीं करता कि क्या वह उस पालिसी के मुताबिक भी है जो कि गवर्नमैंट ने एनाऊंस की हुई हैं जैसे कि हम चाहते हैं कि इतने इतने एरिया के अन्दर स्कूल हों, अगर हों तो उन को किस तरह से अपग्रेड किया जाना है, मिडल स्कूल कहां रखना है और उसको हायर सैकंडरी कहां पर बनाना हैं वगैरा वगैरा, इस चीज़ को नहीं देखा जाता। बदकिस्मती से एक क्लर्क जो लिख देता हैं किसी तरह से भी खुश होकर या कन्विंस हो कर लिख देता है, जो बात नीचे से रिकमैंड कर दी जाती है ऊपर तक वही बात चलती रहती हैं। एक इस सम्बन्ध में मिसाल देता हूं। चीफ मनिस्टर साहिब ने भी लिख दिया, ऐजुकेशन मनिस्टर साहिब ने भी ऐक्सप्रैसली लिख दिया कि फलां स्कूल को उसका नाम मैं नहीं लेना चाहता इस साल की लिस्ट में ले लिया जाए लेकिन नहीं हुआ। मैं आप को यकीन दिलाता हूं कि उस स्कूल के इर्द गिर्द छः, छः, सात सात मील तक पहाड़ी इलाका है। न वहां पर कहीं दूसरी जगह पर जाने के लिए ट्रांस्पोर्ट का सिलसला है और न ही कोई दूसरा स्कूल है। उस को टर्नडाऊन कर दिया। जो आदमी वहां पर ले कर गया कि चीफ मनिस्टर साहिब ने, ऐजुकेशन मनिस्टर साहिब ने यह लिख कर दिया है उसके उपर डिपार्टमैंट के अफसर इतना खफा हुए हैं जो कि हो सकते है, वह आफिस में बैठे हुए हैं, किसी भी आदमी से चाहे जिस तरह से भी डील कर सकत हैं, यह उन का हक है क्योंकि वह वहां पर बैठे हुए हैं लेकिन यह देखने की तकलीफ कोई नहीं करता कि उस की जैनुएननैस भी है या नहीं। तो उस बेचारे को डिसएप्वायंट हो कर आना पड़ा। मैंने मिसाल के तौर पर यह बात बताई है लेकिन आम तौर पर उन की पालिसी है कि वह इन चीज़ों को देखते नहीं हैं। तो मैं ऐजुकेशन मनिस्टर साहिब का ध्यान इस तरफ दिलाना चाहता हूं कि वह इस सिलसिले में पूरी तरह से सरवे कराएं। सरवे तो पहिले भी हुआ है लेकिन वह सरवे भी वैसे ही नीचे से होकर आया है। उसको उपर के किसी निष्पक्ष किस्म के आदमी ने देखा नहीं है। इस लिए मैं उम्मीद करता हूं कि वह इस बात को जरुर ध्यान में रखेंगे और इस बात का भी आगे के लिए प्रबन्ध करेंगे कि जो फैसिलिटीज, जो सहूलियात गवर्नमैंट स्कूलों में मिलती है वह पहाड़ी इलाकों में ज़रूर मिलें। जब यहां पर पहाड़ी इलाके का ज़िक्र आता है तो कांगड़ा जिला का ही ध्यान रखा जाता है लेकिन मैं

[**चौधरी बालू राम**]

आप के जरिए मन्त्री महोदय को बताना चाहता हूं कि हुशियारपुर ज़िला में भी वही दिक्कतें हैं । ज़िला हुशियारपूर का जो इलाका है वहां पर किसी भी तरह से ज़िला कांगड़ा के पहाड़ी इलाके से कम तकालीफ नहीं हैं । मिसाल के तौर पर अगर आप यहां से चलें, अम्बाला जिला की बौंडरी जहां पर खत्म होती है वहां से लेकर नंगल तक कोई स्कूल नहीं था । पिछले साल कीरतपुर का स्कूल गवर्नमैंट ने टेक अोवर किया है । उसके अलावा जहाँ अम्बाला जिला की हद खत्म होती है वहां से ले कर नंगल तक, ऊना तहसील के इलाके में, कोई हाई स्कूल नहीं है । जो स्कूल पिछले साल गवर्नमैंट ने टेकओवर किया था वह भी सनातन धर्म सभा चलाती थी । वहां के लोगों ने हिम्मत करके चलाया हुआ था । यही हालत गढ़शंकर के इलाके में है । बहुत दूर दूर तक कोई स्कूल नहीं है । इसलिए मैं यह प्रार्थना करूंगा कि वहाँ पर सभी सहूलियात मुहैया हों और जब तक सरकार वह सहूलियतें मुहैया न कर सके कम अज कम उस वक्त तक जहां कहीं गांव के लोगों ने इक्ट्ठे हो कर, मेंहनत करकें, हिम्मत करके प्राईवेट तौर पर स्कूल जारी किए हुए हैं उन को वही फैसिलिटीज़ दी जाएं जो कि गवर्नमैंट के स्कूलों मे हैं । जब तक गवर्नमैंट की तरफ से उन को वह सहूलियात नहीं मिलती उन का चलना मुशिकल है क्योंकि उसके पांच छः मील दूर अगर कोई गवर्नमैंट स्कूल होगा तो लोग अपने बच्चों को वहीं भेजना चाहेंगे क्योंकि वहां पर फीस माफ होगी । ऐसीं हालत में वह स्कूल जो कि प्राईवेट है चल नही सकेंगे, उनका खसारा पूरा नहीं होगा । इसलिए उन की तरफ ध्यान दिया जाना चाहिए और जब तक गवर्नमैंट कोई दूसरा इन्तजाम नहीं करती उनको कम्पैनसेट करना चाहिए ताकि वहाँ पर भी बच्चों को वही सहूलियात मिल सकें जो कि गवर्नमैंट के दूसरे स्कूलों में मिलती है । इस बारे में बस मैं इतना ही कहना चाहता था ।

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ (ਫੂਲ) ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਬੜਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਨਾ ਹੀ ਗਵਰਨਰ ਐਡਰੈਸ ਔਰ ਨਾ ਹੀ ਬਜਟ ਦੀ ਜਨਰਲ ਡਿਸਕਸ਼ਨ ਵੇਲੇ ਬੋਲਿਆ ਹਾਂ । ਅਜ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦੀ ਡੀਮਾਂਡ ਉਤੇ ਬਹਿਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਕੁਐਂਟੀਟੇਟਿਵ ਐਸਪੈਕਟ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ, ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਕਦਮ ਪੁਟੇ ਨੇ ਉਹ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਪੁਟੇ ਨੇ ਲੇਕਿਨ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਕੁਆਲੀਟੇਟਿਵ ਐਸਪੈਕਟ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਵਡੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਹੋਈ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਜਾਣਕੇ ਕਿ ਇਕੱਲੇ ਜ਼ਿਲਾ ਬਠਿੰਡਾ ਵਿਚ 97 ਸਕੂਲ ਬਗੈਰ ਬਿਲਡਿੰਗਜ਼ ਹਨ । ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕ ਜਵਾਬ ਪੜ੍ਹਕੇ ਦਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ਿਲਾ ਬਠਿੰਡਾ ਵਿਚ 97 ਸਕੂਲ ਵਿਦਾਊਟ ਬਿਲਡਿੰਗਜ਼ ਹਨ । ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ ਇਮਾਰਤਾਂ ਹੀ ਨਾ ਹੋਣ, ਬੈਠਣ ਲਈ ਜਗਾਹ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਬੱਚੇ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਿਸ਼ਟਸ ਖੁਦ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦੀ ਕੁਆਲਿਟੀ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਖਰਾਬ ਹੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਵਧ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ।

ਦੂਜੀ ਗੱਲ, ਜਿਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸ੍ਰੀ ਪਰਕਾਸ਼ਾ ਜੀ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਵਿਚ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ, ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਵਿਚ ਡਿਸਿਪਲਨ ਔਰ ਮਾਰਲ ਐਸਪੈਕਟ ਵੀ ਲਿਆਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਬੜੇ ਦੁਖ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਇਥੇ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਇਕ ਮੋਸ਼ਨ ਆਈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਫਰਜ਼ੰਦ ਅਰਜਮੰਦ .....

उपाध्यक्षा : मैं एजूकेशन के अलावा और किसी बात को इस वक्त यहां पर लाने की इजाजत नहीं दूंगी (I will not permit to introduce any matter in the debate which is not relevant to the demand of Education).

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ ; ਮੈਂ ਪਰਸਨਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

उपाध्यक्षा : टाइम बहुत थोड़ा है और डिमांड बहुत ज़रूरी है । इसमें अच्छी कन्ट्रीब्यूशन होनी चाहिए। अगर आप पर्सनल बातों में जाएंगे तो मैं आप का टाइम काट लूंगी। मैं इर्रेलेवेंस बातों की इजाज़त नहीं दे सकती । ऐजूकेशन के मुतािल्लक जो बात करनी हो वह करें (The time is short and the Demand is an important one. The hon. Member should make a solid contribution in the debate. I will deduct his time, if the hon. Member indulges in personal attacks. I can not permit irrelevant points. He should confine his remarks to the demand of Education only).

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦੇ ਮਾਰਲ ਐਸਪੈਕਟ ਦੀ ਗਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਾ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਦਾ ਮੈਂ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਾ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਨੂੰ ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਨੇ । ਤੁਸੀਂ ਅਪਣੀ ਗਲ ਕਰੋ । (Everybody is aware of Shri Parkasha's Report. The hon. Member should give his own views)

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਮੈਂ ਉਸੇ ਪੁਆਇੰਟ ਤੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਰੀਗਰੇਟ ਸ਼ੋ ਕਰਦੇ, ਉਹ ਹਸਦੇ ਰਹੇ। ਜਿਥੇ ਸਾਡੀ ਸਟੇਟ ਦੇ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ ਦਾ ਇਹ ਰੋਲ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਬੱਚੇ ਔਰ ਟੀਚਰਾਂ ਦਾਂ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਦੋਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਖੁਦ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਮਿਨਿਸਟਰ ਰਹੇ ਹੋਣ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਸਤਰ੍ਹਾਂ, "ਕਾਮਰਾਜ" ਪਲੈਨ ਕੈਬੀਨਟ ਔਰ ਮਿਨਿਸਟਰ ਉਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਮੈਂ ਤੁਹਡੀ ਰਾਹੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇੰਸਪੈਕਸ਼ਨ ਸਟਾਫ਼ ਔਰ ਟੀਚਿੰਗ ਸਟਾਫ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਐਕਸਚੇਂਜ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਜਿਹੜੇ ਡਰਾਬੈਕਸ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਇਕ ਦੂਜੇ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟਸ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਬੈਸਟ ਯੁਟੀਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾ ਕਿ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਬੈਟਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ।

[ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ]

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਅਜ ਸਾਨੂੰ ਜਿਥੇ ਸਭ ਤੋ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਟਰੈਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਪ੍ਰਾਈਮਰੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ । ਜੇ ਪ੍ਰਾਈਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਬੱਚੇ ਚੰਗੇ ਬਨਣਗੇ ਤਾਂ ਹੀ ਉਹ ਅਗਲੀਆਂ ਕਲਾਸਿਜ਼ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਐਫੀਸ਼ੈਂਟਲੀ ਚਲ ਸਕਣਗੇ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਬੇਨਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਗਰੈਜੂਏਟ ਬੀ. ਐਡ. ਕੁਆਲੀਫਾਈਡ ਹੋਣ ਉਹ ਹੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਲਗਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮੁਢ ਚੰਗਾ ਬਣੇ । "Well begun i half done" ਦੀ ਕਹਾਵਤ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਬੱਚਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਅਗਲੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਹੈ ਕਿ ਪਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਵਿੱਦਿਆ ਛੇ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਤੋ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਔਰ ਹਾਇਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ 12 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਕਿ ਬੱਚੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਸਕਣ ।

ਜਿਹੜੀ ਤਾਲੀਮ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਇਥੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਉਹੋ ਹੀ ਹੁਣ ਵੀ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ । ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਇਹ ਤਾਲੀਮ ਕਲਰਕ ਪਰੋਡਿਊਸ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਅਜੇ ਤੱਕ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ । ਪਰ ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਔਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਕਾਲਿੰਗ ਟਰੇਡਜ਼ ਵਲ ਐਪਟੀਚਿਊਡ ਹੋਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟੈਕਨੀਕਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦੇਣ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਇਕ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਮਿਲ ਸਕੇਗਾ ਔਰ ਦੂਜਾ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਜਿਹੜੇ ਜ਼ਹੀਨ ਬਚੇ ਹੋਣ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਵਲ ਜਾਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਔਰ ਦੂਜੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਪਰੋਫੈਸ਼ਨਜ਼ ਵਲ ਹੋਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਕੰਮ ਸਿਖਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਕਿ ਉਹ ਮੈਟਰਿਕ ਜਾਂ ਬੀ. ਏ. ਪਾਸ ਕਰ ਕੇ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰ ਨਾ ਫਿਰਨ ਔਰ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਬੋਝ ਨਾ ਬਣੇ ਰਹਿਣ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟਰੇਨਿੰਗ ਲੈ ਕੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਟਰੇਡਜ਼ ਵਿਚ ਕੰਮ ਮਿਲ ਸਕੇ ।

ਫਿਰ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹੋਸਟਲਾਂ ਦੀਆਂ ਬਿਲਡਿੰਗਜ਼ ਬੜੀਆਂ ਹਿਊਜ ਤੇ ਜਾਈਗੈਂਟਿਕ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੜਕੇ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਉਥੇ ਰੋਟੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ । ਇਕ ਤਾਂ ਉਥੇ ਫੂਡ ਬੜੀ ਮਹਿੰਗੀ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਘਟੀਆ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੇਨ ਆਬਜੈਕਟ ਹੀ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਕਮਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਸਿਸਟਮ ਬਿਲਕੁਲ ਬੰਦ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਖੁਰਾਕ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਬੇਸਿਜ਼ ਤੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਲੜਕਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਖੁਰਾਕ ਮਿਲ ਸਕੇ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਚੰਗੀ ਬਣੀ ਰਹੇ ।

ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਮੈਂ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਪੱਖ ਪਾਤ ਔਰ ਹੇਰਾ ਫੇਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਹਾਈ ਪਾਵਰਡ ਕਮਿਸ਼ਨ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਔਰ ਜਿਹੜੀ ਉਥੇ ਕੁਰੱਪਸ਼ਨ, ਨੈਪੋਟਿਜ਼ਮ ਔਰ ਫੇਵਰਿਟਿਜ਼ਮ ਚਲਦੀ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਉਹ ਪਰੋਬ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕਈ ਫੈਕਟਸ ਮਿਲਣਗੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਥੇ ਇੱਲੀਗਲ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੁੰਦੀਆ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਫਿਰ ਮੈਂ ਇਕ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਵੱਲ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਬ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਔਰ ਉਹ ਹੈ ਬਾਸ ਸਿਸਟਮ ਅਤੇ ਇੰਟਰਨਲ ਅਸੈਸਮੈਂਟ । ਇਸ ਸਿਸਟਮ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਇਨੀਸ਼ਿਏਟਿਵ ਔਰ ਕਰੀਏਟਿਵ ਐਸਪੈਕਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕਰੱਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੜਕੇ ਬਾਸ ਦੇ ਥੱਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਾਇੰਸ ਸਬਜੈਕਟਸ ਬਾਸ ਦੇ ਥੱਲੇ ਜਿਹੜੇ ਸੀਨੀਅਰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਨੇ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਥੰਮ ਥਲੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਨੀਸ਼ੀਏਟਿਵ ਔਰ ਕਰੀਏਟਿਵ ਐਸਪੈਕਟ ਬਿਲਕੁਲ ਖਤਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬਾਸ ਸਿਸਟਮ ਅਤੇ ਇੰਟਰਨਲ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕਾਰਸਪਾਂਡੈਂਸ ਕੋਰਸਿਜ਼ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ ਔਰ ਇਸ ਮਤਲਬ ਲਈ ਈਵਨਿੰਗ ਕਾਲਜ ਖੁਲ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ ਇਸ ਉਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਇਕ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਆਪਣੀ ਤਾਲੀਮ ਨੂੰ ਇੰਪਰੂਵ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕਰਨ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ । ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਐਡਵਾਂਸਡ ਕੰਟਰੀਜ਼ ਹਨ ਮਸਲਨ, ਯੂ. ਕੇ., ਹੈ, ਯੂ. ਐਸ. ਏ. ਹੈ ਜਾਂ ਰੂਸ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਕਾਲਜ ਚਲਦੇ ਹਨ । ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿਚ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਇਥੇ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਲਿਸਟਸ ਆਫ ਕਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਅਠਾਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਟੀਚਰਜ਼ ਅਜੇ ਐਸੇ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਕਟੇਮਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । 18000 ਟੀਚਰਜ਼, ਜਿਹੜੇ ਅਨਕਨਫਰਮਡ ਨੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਹਿਮ ਤੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਕੱਢ ਸਕਦੇ ਨੇ । ਦਸ ਦਸ ਸਾਲ ਕਈ ਟੀਚਰਾਂ ਦੀ ਸਰਵਿਸ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਕਨਫਰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ । ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਰੂਲ ਬਣਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਟੀਚਰ ਦੀ ਇਕ ਸਾਲ ਦੀ ਸਰਵਿਸ ਹੋ ਜਾਵੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕਨਫਰਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬੀ. ਏ., ਬੀ. ਟੀ. ਔਰ ਬੀ. ਏ., ਬੀ. ਐਡ ਟੀਚਰਜ਼ ਦੀ ਸੀਨਿਆਰਿਟੀ ਹਾਲੇ ਤਕ ਐਡਜਸਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ । 1956 ਤੋਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਦੋ ਵਾਰ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਸ, ਐਸ. ਐਸ ਬੋਰਡ ਪਾਸੋਂ ਸੀਲੈਕਸ਼ਨ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਦ ਉਹ ਉਥੋਂ ਸੀਲੈਕਟ ਕਰ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਟਿੰਗ ਲਿਸਟ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਐਂਪਲਾਇਮੈਂਟ ਐਕਸਚੇਂਜ ਵਿਚ ਇੰਟਰਵਿਊ ਲਈ ਸੱਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਚੀਜ਼ ਵਲ ਵੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਫਿਰ ਮੈਂ ਵਰਕਿੰਗ ਆਵਰਜ਼ ਬਾਰੇ ਇਕ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਹੈ । ਪਹਿਲੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਵਰਕਿੰਗ ਆਵਰਜ਼ ਸਿਰਫ 920 ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਲੇਕਿਨ ਸਾਡੀ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ 31 ਦਸੰਬਰ 1963 ਨੂੰ ਇਹ ਵਧਾ ਕੇ 1680 ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਯਾਨੀ 82 ਪਰਸੈਂਟ ਇਨਕ੍ਰੀਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਟੀਚਰਾਂ ਦੇ ਵਰਕਿੰਗ ਆਵਰਜ਼ ਤਾਂ ਇਤਨੇ ਵਧਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਨਹੀਂ ਵਧਾਈਆਂ ਗਈਆਂ, ਜੇ ਉਹ ਤਨਖਾਹ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ

[ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ]

ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਕੇ ਨੌਕਰੀ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮੁਦਾਲਿਅਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਜੋ ਇਸ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰੀਕਮੈਂਡੇਸ਼ਨਜ਼ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 1,200 ਘੰਟੇ ਪਰ ਈਅਰ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ ਹੈ । ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਫਿਰ ਰੀਜ਼ਲਟਸ ਦੀ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਟੀਚਰਾਂ ਤੇ ਮੜ੍ਹੀ ਗਈ । ਟੀਚਰ ਵਿਚਾਰੇ ਕੀ ਕਰਨ । ਜੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਇਕੁਇਪਮੈਂਟ ਨਾਂ ਹੋਵੇ, ਸਟਾਫ ਪੂਰਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਦੂਜਾ ਸਾਮਾਨ ਜਾਂ ਬਿਲਡਿੰਗ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਟੀਚਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੰਗਾ ਰੀਜ਼ਲਟ ਕੱਢ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਨੰਬਰ ਆਫ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਤੇ ਵੀ ਨਤੀਜਾ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਕਿਸੇ ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੀ ਇਤਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮਾਸਟਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਸਟੈਂਡਰਡ ਮੇਂਟੇਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਰੀਜ਼ਲਟ ਦੇਖਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਔਰ ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਿਮੇਂਵਾਰੀ ਨਿਰੀ ਪੁਰੀ ਟੀਚਰਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਮੜ੍ਹੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ।

ਫਿਰ ਇਨਾਮ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਲਈ ਟੀਚਰਾਂ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਦੇਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਵੀ ਅਜੀਬ ਹੈ । ਜੇ ਇਕ ਕਲਾਸ ਵਿਚ 38 ਜਾਂ 39 ਲੜਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਔਰ ਉਸ ਕਲਾਸ ਦਾ ਭਾਵੇਂ ਰੀਜ਼ਲਟ 100 ਫੀਸਦੀ ਹੀ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਵੀ ਉਸ ਕਲਾਸ ਦੇ ਟੀਚਰ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਇਨਾਮ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਕਲਾਸ ਵਿਚ 40 ਤੋ ਵੱਧ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਹੋਣ ਔਰ ਉਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਚੰਗਾ ਨਿਕਲੇ । ਜਿਸ ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਲੜਕੇ 38 ਜਾਂ 39 ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਔਰ ਉਸ ਦਾ ਰੀਜ਼ਲਟ 100 ਫੀ ਸਦੀ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਇਨਾਮ ਨਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ? ਇਸ ਵਿਚ ਟੀਚਰ ਦਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਹੈ ? ਸਜ਼ਾ ਬਾਰੇ ਪਟਿਆਲੇ ਜਿਹੜਾ ਸੈਮੀਨਾਰ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਥੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਇਕ ਪਰੋਫੈਸਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਟੀਚਰਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ । ਉਸ ਨੇ ਪਨਿਸ਼ਮੈਂਟ ਦੀ ਨਖੇਧੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ।

ਅੰਬਾਲਾ, ਪਟਿਆਲਾ ਤੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਟੀਚਰਾਂ ਨੂੰ ਬਾਈ ਪੋਸਟ ਤਨਖਾਹਾਂ ਭੇਜੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਇਹ ਨਿਕੰਮਾ ਸਿਸਟਮ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਤੋ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸੈਂਟਰਲ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਟੀਚਰਾਂ ਦੇ ਪੇ ਸਕੇਲ ਵਧਾਣ ਵਾਸਤੇ 3 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਗਰਾਂਟ ਦਿਤੀ ਸੀ । ਇਹ 50 ਤੋਂ 50 ਬੇਸਿਜ਼ ਤੇ ਸੀ । ਸਾਡੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਨਾ ਪਾ ਕੇ ਇਸ ਗਰਾਂਟ ਨੂੰ ਯੂਟਿਲਾਈਜ਼ ਨਹੀਂ ਦੀਤਾ ਔਰ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਉਠਾਇਆ ।

ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਸ੍ਰੀ ਐਮ. ਸੀ. ਛਾਗਲਾ ਨੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਐਕਟ ਬਨਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਕੋਡ ਜਿਹੜਾ ਹੈ ਉਹ ਬਾਬਾ ਆਦਮ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਔਰ ਉਹ ਟੀਚਰਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੇਫਗਾਰਡ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ । ਉਸ ਥੱਲੇ ਮਹਿਕਮਾ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਚਾਹੇ ਕਿਸੇ ਟੀਚਰ ਨੂੰ ਡਿਸਮਿਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸ੍ਰੀ ਐਮ. ਸੀ. ਛਾਗਲਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਕੋਡ ਨੂੰ ਇਕ ਨਵਾਂ ਐਕਟ ਬਣਾ ਕੇ ਰੀਪਲੇਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਟੀਚਰਜ਼ ਨੂੰ ਸੇਫਗਾਰਡ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ।

ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਕੌਂਸਲ ਦੀ ਈਲੈਕਸ਼ਨ ਲਈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕੰਸਟੀਚੂਐਂਸੀਆਂ ਟੀਚਰਜ਼ ਦੀਆਂ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਬਾਲਿਸ਼ ਕਰਨ ਲਗੀ ਹੈ । ਇਹ ਇਸ ਨੂੰ ਐਬਾਲਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ । ਇਹ ਇਕ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਅਦਾਰਾ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਟੀਚਰ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀ ਭੇਜ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਅਦਾਰੇ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਤਨਾਂ ਕਹਿਕੇ ਮੈਂ ਫਿਰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਰਲ ਸਟੈਂਡਰਡ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਵੱਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

उपाध्यक्षा : पेश्तर इस के कि म सरदार उमराओ सिंह को मेडन स्पीच करने के लिये काल करूं मैं मैम्बर साहिबान का तआवन चाहती हूं कि अपोज़ीशन पार्टी के लीडर और कांग्रेस पार्टी के लीडर भी अपनी अपनी पार्टी के मेंम्बर साहिबान के नामों की चिट मेरे पास भेज दिया करें जिन्होंने बोलना हो । इस से मुझे बहुत आसानी होती हैं । मैं नें कल भी आपोज़ीशन के लीडर साहिबान से इस बारे में दरखास्त की थी । (Before, I call upon Sardar Umrao Singh to make his maiden speech, I request the Leaders, of the Opposition and the Congress parties to extend co-operation by sending me the chits indicating the names of the Members of their groups parties, who would like to speak on the Demands for Grants, as it helps me a lot in conducting the proceedings of the House. Yesterday also I made a request to the hon Leaders of the Opposition parties groups in this respect.)

ਸਰਦਾਰ ਉਮਾਰਉ ਸਿੰਘ (ਪੱਟੀ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਮਾਂ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਬਜਟ ਦੀ ਕਾਪੀ ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਸਾਢੇ ਨੌ ਵਜੇ ਮਿਲੀ ਹੈ । ਜੋ ਕੁਝ ਮੈਂ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਔਰ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਕੁਝ ਗਿਲਾ ਭੀ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਕਾਫੀ ਰਕਮ ਕੱਢੀ ਹੈ ਔਰ ਇਸ ਨੇ ਕਈ ਨਵੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਔਰ ਨਵਿਆਂ ਤਜਰਬਿਆਂ ਲਈ ਪੈਸੇ ਰੱਖੇ ਹਨ । ਖੁਸ਼ੀ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਹੈ ਕਿ 1964-65 ਵਿਚ ਮੁਫਤ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਐਕਸਟੈਨਸ਼ਨ ਦਾ ਪਰੋਗ੍ਰਾਮ ਹੈ ।

"A sum of Rs. 452.82 Lakhs has been provided for education for this year. The main schemes that will be implemented are :—

(a) Extension of "Free and Compulsory Primary Education" so as to cove the age-group 9-11.

(b) Upgrading of 75 primary schools to the middle standard.

(c) Appointment of 2,000 additional Teachers to cope with the enrolment due to (a).

(d) Introduction of science in 20 high schools.

(e) Raising of 78 N. C. C. Units/Troops of Senior/Junior Division for boys/girls consisting of 97 officers and 7,000 cadets, and

(f) Construction of seven hostels for girls high/higher secondary schools. These works were dropped in 1962-63 due to National Emergency."

[ਸਰਦਾਰ ਉਮਰਾਉ ਸਿੰਘ]

ਬਾਕੀ ਗਿਲਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਨਹਿਰ ਦੇ ਟੇਲ ਵਾਲੇ ਪਿੰਡ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਪਾਣੀ ਲਈ ਚੀਕਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਲੋਕ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਹਿਰ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਟੇਲ ਵਾਲੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦਾ। ਕੁਝ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸਾਡੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਹਦ ਤੇ ਹੈ, ਭਾਵ ਪੱਟੀ ਸਬਡਵੀਜ਼ਨ ਪਾਰਟੀਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਲਾਹੌਰ ਜ਼ਿਲੇ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ ਅਤੇ ਰੈਡਕਲਿਫ ਐਵਾਰਡ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਆਇਆ। ਜਦ ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਲਾਹੌਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਲੋਕ 6 ਤੋਂ 12 ਆਨੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਬਸ ਦਾ ਕਰਾਇਆ ਖਰਚ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਬੀ. ਏ. ਐਮ. ਏ. ਤੇ ਪੀ. ਐਚ. ਡੀ. ਦੀਆਂ ਡਿਗਰੀਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਹੌਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਮਗਰ ਹੁਣ ਉਹ ਇਲਾਕਾ ਗਰੀਬ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਰਾਜਧਾਨੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਥੇ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਇਸ ਲਈ ਘਟੀ ਹੈ ਕਿਸੇ ਖਤਰੇ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਘਟੀ-ਕਿ ਉਥੇ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦਸਵੀਂ ਤੇ ਉਪਰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਡੇਢ ਸੌ ਜਾਂ ਦੋ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸ਼ਿਫਟ ਕਰ ਗਏ। ਸਾਡੇ ਬਾਰਡਰ ਦੇ ਦੋ ਸ਼ਹਿਰ ਪੱਟੀ ਅਤੇ ਖੇਮਕਰਨ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਹਿਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਘਟੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਉੱਚੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਘੱਟ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸ਼ਿਫਟ ਕਰ ਗਏ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਪਾਰਟੀਸ਼ਨ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਵਸੋਂ ਵਧੀ ਹੈ। ਮਗਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਪੱਟੀ ਤੇ ਖੇਮਕਰਨ ਦੀ ਘਟੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਹ ਘਟੀ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਕਾਲਜ ਵਿਦਿਆ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ (ਫੈਸਿਲਿਟੀਜ਼) ਨਹੀਂ ਰਹੀਆਂ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਸਨ। ਪੱਟੀ ਦੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਸੈਂਟਰਲ ਮਿਨਿਸਟਰ ਗਿਆ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮਨਿਸਟਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਹੀ ਮੰਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਰਾਖੇ ਬੈਠੇ ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਡਿਗਰੀ ਕਾਲਜ ਪੱਟੀ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਚੰਗਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਥੇ ਇਕ ਮਿਲਿਟਰੀ ਕਾਲਜ ਵੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਕੌਂਸਲ ਵਿਚ 6 ਸਾਲ ਹਰ ਬਜਟ ਸਪੀਚ ਵਿਚ ਇਹ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਪੱਟੀ ਵਿਚ ਇਕ ਡਿਗਰੀ ਕਾਲਜ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ ਪਰ ਇਹ ਜਾਇਜ਼ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਗਈ ਅਤੇ ਇਸ ਬਜਟ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਪੱਟੀ ਕਾਲਿਜ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾਂ ਕਿ ਇਸ ਮੰਗ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਉਥੋਂ ਆਬਾਦੀ ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਿਫਟ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਬੱਚੇ ਉੱਚ ਵਿਦਿਆ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਫਿਰ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ 16 ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਸਾਲ 600 ਬੱਚੇ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਪਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਪਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਇਕ ਸੌ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੀ ਕਾਲਿਜਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਪਾਂਦੇ ਹਨ, ਬਾਕੀ ਦੇ 500 ਟੇਲੈਂਟਿਡ ਨੇਸ਼ਨ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਹੋਸਟਲਾਂ ਦਾਂ ਖ਼ਰਚ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਉਚ ਵਿਦਿਆ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਐਮਰਜੈਂਟ ਕੰਮ ਸਮਝਕੇ ਨੇਸ਼ਨ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਅਤੇ ਬਾਰਡਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਸਾਲ ਉਥੇ ਪੱਟੀ ਇਕ ਡਿਗਰੀ ਕਾਲਿਜ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਬਜਟ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜੋ ਇਤਨਾ ਰੁਪਿਆ ਕੱਢਿਆ ਹੈ ਇਹ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ ਮਗਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਦੋ ਤਜ਼ਵੀਜ਼ਾਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਦੋਂ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦੇ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਭਾਰੇ ਭਾਰੇ ਬਸਤੇ ਚੁਕੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ

ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਇਤਨੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਬੱਚੇ ਤਾਂ ਬਸਤਿਆਂ ਦੇ ਭਾਰ ਨਾਲ ਕੁੱਬੇ ਹੋਏ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਖਤਰਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਹਤ ਹੀ ਨਾ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੋ ਵੇਗੀ ਕਿ Jack of all trades but master of none. ਪਰਾਇਮਰੀ ਸਟੇਜ ਤੇ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕਿਤਾਬਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂਕਿ ਬੱਚੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਸਟਰ ਕਰ ਸਕਣ।

ਇਕ ਮੈਂ ਇਹ ਸੁਜੈਸ਼ਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਜਦੋਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸੀ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸਤਰ੍ਹਾਂ, ਆਪਣੇ ਸੀਨੀਅਰਜ਼ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਕਾਲਿਜ ਦਾ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਇਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮਾਨਯੋਗ ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਜੀ ਹੋਮ ਮਿਨਿਸਟਰ ਵੀ ਉਸੇ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਿਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਥੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਵਿਸ਼ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲਿਟਰੀ ਵਿਚ ਇਕ ਸੋਲਜਰ ਆਪਣੇ ਸੀਨੀਅਰ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਜਿੰਨੀ ਬਾਰ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਲੂਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਹ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਤਿਹ ਬੁਲਾਉਣ। ਅਜ ਵੀ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਿਜ ਦੇ ਸਟੂਡੈਂਟਸ, ਭਾਵੇਂ ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਵਿਚ ਮਿਲਣ ਜਾਂ ਲੰਡਨ ਵਿਚ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜੋ ਨਵੀਂ ਤਾਲੀਮ ਵਾਲੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਸੀਨੀਅਰ ਸਟੂਡੈਂਟ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੀ ਵਿਸ਼ ਕਰਨਾ ਸੀ ਉਹ ਤਾਂ ਟੀਚਰ ਕੋਲ ਵੀ ਜਦੋਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਵਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਿਖਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਇਕ ਸਜੈਸ਼ਨ ਮੈਂ ਇਹ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਜੋ ਤਾਲੀਮ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਇਹ ਮਟੀਰੀਅਲਿਜ਼ਮ ਵਲ ਲੈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ but materialism is not the solution for the country. ਠੀਕ ਹੈ ਪੈਸਾ ਹੋਣਾ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਮਗਰ ਪੈਸੇ ਨਾਲੋਂ ਪੀਸ ਐਂਡ ਕੰਟੈਂਟਮੈਂਟ ਦਾ ਹੋਣਾ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਸਪਿਰਿਚੁਲਿਜ਼ਮ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਹੋਣਾ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕੰਟੈਂਟਮੈਂਟ ਹੋਵੇ, ਬੁਰਾਈਆਂ ਵੱਲੋਂ ਹਟਣ, ਆਪਣੇ ਹੀ ਹੱਕ ਲੈਣ, ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਹੱਕ ਨਾ ਖਾਣ।

ਮੈਂ ਬਜਟ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸਟਡੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ, ਬਸ ਇੰਨਾ ਹੀ ਕਹਿਕੇ ਅਤੇ ਆਪ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ (ਮੋਰਿੰਡਾ, ਐਸ. ਸੀ.) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਬਾ, ਇਹ ਜੋ ਵਿੱਦਿਆ ਦੀ ਮਦ ਤੇ ਬਹਿਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਤੇ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ 17 ਕਰੋੜ ਦੇ ਕਰੀਬ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬੜਾ ਇੰਪਾਰਟੈਂਟ ਮਹਿਕਮਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦੇ ਭਵਿਸ਼ ਨੂੰ ਬਨਾਉਣਾ ਹੈ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਭਵਿਸ਼ ਨੂੰ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਡਾਕਟਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ ਹਨ, ਲੀਡਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇੰਜੀਨੀਅਰਜ਼ ਵਗੈਰਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ ਹਨ। ਇਤਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਮੰਗ ਤੇ ਬੜੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਜੋ ਮੈਂ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਜ **ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ** ਦਾ ਸਟੈਂਡਰਡ ਬਹੁਤ ਲੋ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ

[ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ]

ਦਾ ਸਿਸਟਮ ਚਾਲੂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਇਹ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੇਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸਿਸਟਮ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਸੀ ਜਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸੀ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਬਾ, ਮੇਰੀ ਕੰਸਟੀਚੂਐਂਸੀ ਦੇ ਇਕ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਸਿਸਟਮ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਉਥੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਾਂ ਤਾਂ ਉਥੇ ਚੰਗੇ ਮਾਸਟਰ ਹਨ, ਨਾ ਸਾਇੰਸ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਹੈ, ਨਾ ਹਿਸਾਬ ਦੇ ਮਾਸਟਰ ਹਨ, ਨਾ ਸਾਇੰਸ ਮਾਸਟਰ ਹੀ ਹੈ । ਇਸ ਸਕੂਲ ਤਹਿਸੀਲ ਰੋਪੜ ਵਿਚ ਪੁਰਖਾਲੀ ਦੇ ਮੁਕਾਮ ਤੇ ਹੈ । ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਸਰਦਾਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ ਤੇ ਮੈਂ ਜਿਲੇ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਉਥੇ ਲੈ ਕੇ ਗਏ। ਉਸ ਸਕੂਲ ਦੀ ਬੁਰੀ ਹਾਲਤ ਹੈ । ਉਤੇ ਚਾਰ, ਪੰਜ ਕਮਰੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਛੱਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਕ ਹੀ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਕਮਰੇ ਤੇ ਛੱਤ ਹੈ । ਨਾਂ ਸਾਇੰਸ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਤੇ ਨਾ ਮਾਸਟਰ ਪਰ ਅਸੀਂ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ ਕਿ ਉਥੇ ਦੇ ਲੜਕੇ ਤੇ ਬੀਬੀਆਂ ਸਭ ਬੜੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੜਾ ਉੱਦਮ ਹੈ । ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਦਮ ਨੂੰ ਵਧਾਵੇ । ਉਥੇ ਚੰਗੇ ਮਾਸਟਰ ਭੇਜੇ, ਸਾਇੰਸ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਭੇਜੇ, ਬਿਲਡਿੰਗ ਚੰਗੀ ਬਣਾ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਲੋਕ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਣ । ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਫੌਰਨ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜੀ ਅਰਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਦੇ ਸਕੂਲ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਾਇੰਸ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਟੀਚਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮੈਥੇਮੈਟਿਕਸ ਅਤੇ ਸਾਇੰਸ ਦੇ । ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ ਸਕੀਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਟੀਚਰਜ਼ ਰਖਣੇ ਹਨ ਜੋ 200-500 ਦੇ ਗਰੇਡ ਵਿਚ ਹੋਣਗੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੀਲੈਕਸ਼ਨ ਵਿਚ ਇਮਤਿਆਜ਼ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਟੀਚਰ ਹੋਣਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਇਸ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ !

ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ ਐਮ. ਏ. ਥਰਡ ਕਲਾਸ ਨੂੰ ਸੀਨੀਅਰ ਸਕੇਲ 200-500 ਵਿਚ ਸੀਲੈਕਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਹਾਈ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਫਸਟ ਕਲਾਸ ਐਮ. ਏ. ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੀਲੈਕਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦੇ ਸਟੈਂਡਰਡ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਉੱਚਾ ਚੁਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਜਿੰਨੇ ਹਾਈ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਫਸਟ ਕਲਾਸ ਐਮ. ਏ. ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣ ਛਾਂਟ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਸਾਮੀਆਂ ਤੇ ਲਗਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਦੋ ਜਾਂ ਚਾਰ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਹੋਣ ਇਕ ਸਬਜੈਕਟ ਲਈ ਇਕੋ ਹੀ ਟੀਚਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਦੋ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਹਨ ਤਾਂ ਇਥੇ ਜੁਗਰਾਫੀਏ ਲਈ ਇਕੋ ਹੀ ਟੀਚਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਥੇ ਦੋ ਟੀਚਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ । ਇਕ ਟੀਚਰ ਰਹੇਗਾ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਕਰਨ ਨਾਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦਾ ਮਿਆਰ ਨੀਵਾਂ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਨੀਵੇਂ ਤੋਂ ਨੀਵਾਂ ਹੁੰਦਾ ਚਲਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਫਿਰ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਕੋ-ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦੀ ਗਲ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਕੋ-ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ

ਨਾਲ ਸੋਚਣ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਸਟੇਜ ਤੇ ਇਹ ਕੋ-ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦੀ ਸਕੀਮ ਵਰਕੇਬਲ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਕੈਰੈਕਟਰ ਵਿਚ ਖਾਮੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਕਿ ਇਹ ਸਿਸਟਮ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਵੇਖਦੀ ਅਤੇ ਸਟਡੀ ਕਰਦੀ ਕਿ ਉਥੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਕ ਪਰਟੀਕੁਲਰ ਸਟੇਜ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਥੇ ਵੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮਸ਼ਕੂਰ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰੀਜਨ ਮੁੰਡਿਆ ਵਾਸਤੇ, ਜੋ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਪਛੜੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦੀ ਰਹੀ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਤਰੱਕੀਯਾਫਤਾ ਹੋ ਕੇ ਬਾਕੀਆਂ ਨਾਲ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਲਾ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨਗੇ। ਪਰ ਹਰੀਜਨ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਪੰਡਤ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਥੇ ਤੁਸੀਂ ਨੌਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਵਜ਼ੀਫਾ ਦੇਣ ਦਾ ਇਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਥੇ ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਵਜ਼ੀਫਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹਰੀਜਨ ਕੁੜੀਆਂ ਵੀ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਬਲਿਕ ਅਤੇ ਸੈਨਕ ਸਕੂਲ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਐਸਟਬਲਿਸ਼ਮੈਂਟ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਵਜ਼ੀਫੇ ਵਜੋਂ ਵੀ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੈਨਕ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਵਿਚ ਬੈਕਵਰਡ ਕਲਾਸਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵੀ ਕੁਝ ਸੀਟਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਐਡਮਨਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਰੀਜ਼ਰਵ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਇਨਾਂ ਤੇ 40 ਲਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਵਿਚ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਦੀ ਕੋਈ ਰੀਜ਼ਰਵੇਸਨ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੀਟਾਂ ਨੂੰ ਰੀਜ਼ਰਵ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਵੀ ਬਾਕੀਆਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਆ ਸਕਣ ਅਤੇ ਪੰਜ ਦਸ ਜਾਂ ਵੀਹ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਰੀਜ਼ਰਵ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਕ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ, ਮੰਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਮੈਂ ਟੀਚਰਾਂ ਦੇ ਸਟੇਟੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਆਮ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭੁੱਖਿਆਂ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਟੀਚਰਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਾ ਦਿਤੀਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਹ ਕੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਕੀ ਵਿਦਿਆ ਦੇਣਗੇ। ਉਸ ਵਕਤ ਤੱਕ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦੇ ਮਿਆਰ ਨੂੰ ਉਚਿਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਪੰਜਾਬ ਗੌਰਮੈਂਟ ਵਲੋਂ ਇਕ ਸਰਕੂਲਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇੰਨੇ ਪਰਸੈਂਟ ਤੋਂ ਲੋ ਰੀਜਲਟ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ

[ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ]

ਜਾਵੇਗੀ । ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਸਰਕੂਲਰ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਭੇਜ ਦਿਤੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੀਸ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਥੇ ਕਿ ਰੀਜ਼ਲਟ ਚੰਗੇ ਹੋਣ । ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਦਮ ਉਠਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਟੀਚਰਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮਿਲੇ । ਸਰਕਾਰ ਟੀਚਰਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਝਟ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਚੰਗੇ ਰੀਜ਼ਲਟ ਕਢਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਇਨਕਰੀਮੈਂਟ ਦਿਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਬੁਲੰਦ ਹੋਵੇ ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਬੇਸਿਕ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਇਹ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਬੇਸਿਕ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਇਹ ਕੇਵਲ ਗੌਰਮੈਂਟ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਵੇ । ਪਰ ਵੇਖਿਆ ਇਹ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਬਿਲਡੰਗਾਂ ਵਿਚ. ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੀਆਂ ਬੇਸਿਕ ਦੀਆਂ ਕਲਾਸਾਂ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਲਾਸਾਂ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ ਉਥੇ ਦੇ ਇੰਤਜਾਮ ਵਿਚ ਉਸ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਦਾ ਬੜਾ ਹਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮਾਸਟਰ, ਹੈਡ ਮਾਸਟਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਇਨਕੰਪੀਟੈਂਟ ਹਨ ਅਤੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਕਲਾਸਾਂ ਦੀ ਐਡਮਨਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਦਖਲ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਗੱਲ ਵਲ ਜ਼ਰੂਰੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਿਥੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਸਕੂਲ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਲਾਸਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਕੇਵਲ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । (ਘੰਟੀ)

ਮੈਂ ਇਕ ਦੋ ਬੇਨਤੀਆਂ ਹੋਰ ਕਰਕੇ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਡੂਲ ਕਾਸਟ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ, ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਨੌਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਵਜ਼ੀਫ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਆਮ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਜ਼ੀਫ਼ੇ ਲੇਟ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਪਾਸੇ ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਤਾਲੀਮ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਜ਼ੀਫਿਆਂ ਦੇ ਲੇਟ ਪੁਜਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਡੀ. ਪੀ. ਆਈ. ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਦੇਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਪਾਸ ਇਹ ਕੰਮ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਸੀਟ ਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਅਤੇ ਉਸ ਪਾਸ ਕਿਨੀਆਂ ਫ਼ਾਈਲਾਂ ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਭਾਰ ਹਲਕਾ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਹਲਕਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ । ਮੈਂ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਨਾਂ ਦੀ ਇੰਟਰੈਸਟ ਆਫ਼ ਹਰੀਜਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਪਾਸ ਕੰਮ ਜ਼ਰਾ ਘਟਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਵਜ਼ੀਫ਼ੇ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਦਫ਼ਤਰੀ ਦੇਰੀ ਨਾ ਲਗ ਸਕੇ । (ਘੰਟੀ)

ਮੈਂ ਬਸ ਖ਼ਤਮ ਹੀ ਕਰਨ ਲਗਾ ਹਾਂ । ਇਕ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਹਿਣੀਆਂ ਸਨ । ਇਕ ਸੈਂਟਰ ਦੀ ਸਕੀਮ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਹਰੀਜਨ ਦੀ ਆਮਦਨੀ 300 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਘਟ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਫੀਸਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਬਾਕੀ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ । ਪਰ ਇਥੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਲਿਮਿਟ ਨੂੰ ਘਟਾ ਕੇ 150 ਰੁਪਏ ਕਰ ਦਿੱਤਾਂ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣ । ਮਸਾਂ ਸਾਡੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਪੜ੍ਹਨ ਲਗੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖੋ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਸ਼ਲ ਲਾਈਫ ਕੀ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਰਿਆਇਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ 300 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਘਟ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੈਂਟਰ ਦੀ ਸਕੀਮ ਹੈ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਥੇ ਵੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਮੈਂ ਇਸਤੋਂ ਅਗੇ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਹੈ ਕਿ ਐਗਜ਼ਾਮੀਨੇਸ਼ਨ ਫੀਸ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿਕਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮਿਡਲ ਤੋਂ ਆਖਰੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨਾ ਤਕ ਐਗਜ਼ਾਮੀਨੇਸ਼ਨ ਫੀਸ ਪਹਿਲਾਂ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਦਿਕਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਮੈਂ ਸਜੈਸਟ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਐਕਸ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੀ ਐਡਮਨਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਸਾਹਿਬ ਦਖਲ ਦੇਂਦੇ ਨੇ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਐਡਮਨਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਦਖਲ ਦੇ ਕੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਹਰੀਜਨ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦਾ ਫ਼ਾਰਮ ਦੇਣਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਜੇਕਰ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਜ਼ਾਤ ਲਿਖ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਫ਼ੀਸ ਨਾ ਦੇਣੀ ਪਏ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਅਤੇ ਉਹ ਆਪ ਹਿਸਾਬ ਲਾ ਕੇ ਅਜਿਹੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਫ਼ੀਸ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸੋਂ ਲੈ ਲੈਣ। ਇਸ ਸਜੈਸ਼ਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਲਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਨੂੰ ਘਾਟਾ ਪੈਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਘਾਟਾ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਮਾਰਾਂ ਹਰੀਜਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਨਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

चौधरी हर किशन (हसनपुर) : मैं आप का धन्यवाद करता हूं कि आपने मुझे बोलने का टाईम दिया है। आज इस समय शिक्षा विभाग के अनुदान पेश हैं। शिक्षा के बारे में, डिप्टी स्पीकर साहिबा एक एमीनेंट राईटर ने लिखा है —

"By Bejan J. Daruwala".

> Education's main concern is with the nature of decent, enlightened, effective human living—and this is a moral concern. The first goal of a liberal education is your personal growth as a generous-hearted, generous-minded human being".

डिप्टी स्पीकर साहिबा, हमारे मुलक में इस तरह की तालीम दी जाती है कि हमारे बच्चे तालीम पाने के बाद अपने आप को हैल्पलैस समझते हैं। इस बारे में एक राईटर ने लिखा है

> To days, a degree is a passport to a job, security, marriage social status and Public acclaim; in short, to a place under the sum - - - -"

तालीम तब ही पूरी कही जा सकती है जब हमारे बच्चे अपनी रोजी खुद कमाने के काबल हों। आज हम देखते हैं कि हमारी शिक्षा प्रणाली ऐसी है कि हमारे बच्चों को तालीम हासल करने के बाद कोई रोजगार नहीं मिलता। इस लिये नहायत ही ज़रूरी चीज है कि हमारे बच्चों को इस तरह की शिक्षा मिले, जिसे पाने के बाद वह अपने आप को हैल्पलैस न समझें। यह नुकायस दूर करने के लिये यह ज़रूरी है कि तालीम का मियार बढ़ाया जाये। इस के लिए मैं पंडित जी को एक दो सुझाव देना चाहता हूं, उमीद है पंडित जी इन पर ज़रूर ही गौर करेंगे।

देहात से जब भी किसी नए स्कूल को खोलने या अपग्रेड करने की डीमांड आती है तो शिक्षाधिकारी पहले उन को यह कहते हैं कि वह अपने स्कूल की बिल्डिंग अपनी लागत से तैयार करवायें। मगर जब शहरों के अन्दर यही सवाल

[चौधरी हर किशन]

आता है तो उन की ज़रूरत के मुताबिक स्टाफ और बिल्डिंग सरकार की तरफ से दी जाती है। मैं चाहता हूँ कि जो सहूलियात शहरियों को दी जाती हैं, वही देहातियों को भी मिलनी चाहियें। जितने भी बड़े बड़े इन्स्टीच्यूट्स हैं, पालीटैक्निक इन्स्टीच्यूट, इंजीनियरिंग कालिज और मैडिकल कालिज, यह सब के सब शहरों में ही हैं। कभी किसी शहरी से यह मांग नहीं की जाती कि आप अपनी बिल्डिंग बनायें या इमदाद दें, मगर जब इस तरह की चीज़ें देहातों में जाती हैं तो सरकार पहले उन से बिल्डिंग की मांग करती है। इस तरह से और इमदाद भी देहातियों से ऐक्सपैक्ट करते हैं। इस लिये मैं कहूंगा कि देहाती इलाके के साथ इस तरह की डिसक्रिमीनेशन का सलूक नहीं होना चाहिये। और नहीं तो कम अज़ कम बैकवर्ड और अंडरडिवैल्पड एरिया में हसनपुर जैसे हलके पर ऐसी शरायत नहीं लगानी चाहिये।

एक बात और है जिस की वजह से तालीम का मियार गिरता जा रहा है। वह यह है कि जितने भी हाई स्कूल्ज़ देहातों में हैं उन में experienced and permanent सायंस टीचर्ज़ हैं। उन को जहां भी अच्छी तनखाह मिलती है वहां के लिये अप्लाई करते रहते हैं। हैडमास्टर उनके केसिज़ रिकमैंड करते हैं। जिस का नतीजा यह होता है कि जहां भी उन को अच्छी सर्विस मिलती है वह चले जाते हैं और क्लास का काम बीच में ही रह जाता है जो कि सफर करता है। विद्यार्थी इम्तहान के नज़दीक अपना काम पूरा नहीं कर पाते और फेल हो जाते हैं। जिस की वजह से उनको बहुत नुक्सान उठाना पड़ता है। इस लिए टीचर्ज़ की रिहायश के लिये देहातों में क्वाटर्ज़ का इंतज़ाम ज़रूर होना चाहिये। खासतौर पर यह इंतजाम लेडी टीचर्ज़ के लिये तो ज़रूर ही हो जाना चाहिये। जैसे शहरों में क्वाटर्ज़ बनाये जाते हैं वैसे ही देहातों में बनाये जाने चाहियें। साइंस टीचर्ज़ को और लेडी टीचर्ज़ को देहात में सर्विस करने के लिए स्पैशल एलाऊंस मिलना चाहिए ताकि उनको देहात में काम करने के लिए एनकरेजमेंट मिले।

दूसरी एक बात मैं एन० सी० सी० के मुताल्लिक कहना चाहता हूं। आप देखते हैं कि आज जितनी भी एन० सी० सी० की यूनटें हैं यह शहरों में ही खोली जाती हैं, और कहीं नहीं, हालांकि शहिरी बच्चों को जितना हक तालीम हासल करने के लिये है उतना ही हक देहाती बच्चों का भी है। मैं हैरान हूं कि देहाती बच्चे मैट्रिक तक तालीम पाने में तो कामयाब हो जाते हैं मगर एन०सी०सी० से बिल्कुल नावाकिफ होते हैं। उन को एन०सी०सी० का कुछ भी पता नहीं होता। देहातों में यह यूनटें खोल दी जायें। एक तो वहां के बच्चों को शहरियों की निसबत हैल्थ अच्छी होती है, दूसरे यह खेल कूद में भी ज्यादा दिलचस्पी रखने वाले होते हैं। इस लिए अगर एन० सी० सी० यूनटों में शामल होने की सहूलियात देहातियों को दे दी जायें तो यह अपना फ्यूचर कैरीयर बना सकते हैं। इस लिए मेरी गुज़ारिश है कि देहातों में जितने हाई स्कूल्ज़ हैं अगर इन में एन० सी० सी० यूनटें खोल दी जायें तो बेहतर होगा। इस तरह देहाती बच्चे भी तरक्की हासल कर सकते हैं।

इस के इलावा एक दिक्कत और पेश आती है । डिप्टी स्पीकर साहिबा, वह यह है कि कई दफा तो टीचर्ज़ की गलती होती है और कई दफा सटूडैंट्स की वजह से रीज़ल्ट अच्छे नहीं निकलते। इन सारी चीज़ों की डिफरेंट बैकगराऊंड्ज़ हैं । कई दफा टीचर तो सखत मेहनत कराता है मगर बच्चे नहीं करते । अगर परसैंटेज कम हो जाती है तो उस के लिये टीचर को सजा दी जाती है और अगर पास परसैंटेज अच्छी निकले तो इस बात का उसे कोई रिवार्ड नहीं दिया जाता । इस लिये एक चीज तो यह है कि कोई ऐसे सटैप्स उठाने से पहले यह देख लिया जाये कि इस अच्छा रीज़ल्ट न निकलने की आखिर बैकगराउंड है क्या, जिस के लिये यह रीज़ल्ट खराब आया है । मैं इस के साथ यह भी अर्ज़ करुंगा कि अगर यह सरकार चाहती है कि इनके सकूल्ज़ के रीज़ल्ट्स अच्छे निकलें तो इन को चाहिये कि टीचर्ज़ के लिये भी ज्यादा से ज्यादा सहूलतें दी जायें । कई दफा ऐसा भी होता है कि कमज़ोर बच्चे अगली क्लास में प्रोमोट कर दिये जाते हैं मगर इस को आगे ले जाने की ज़िमेदारी इस गरीब टीचर पर डाल दी जाती है । इस लिये मैं, डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह बात भी यहां कहना चाहता हूं कि यह सारी ज़िम्मेवारी हैडमासटर की होनी चाहिये जो सारी बातों को देखते हुये सटूडैंट्स को प्रोमोट करे । इस की नाहक किसी को सजा नहीं मिलनी चाहिये ।

एक बात और है जो मैं महकमा तालीम में एक भारी नुक्स की वजह से यहां पर कहनी चाहता हूं । वह यह है कि जो बच्चे मैट्रिक में 3rd डीवीज़न में पास होते हैं उन को आगे जाकर बेसिक कलास और टैक्नीकल इन्स्टीच्यूट्स में एडमिशन नहीं मिलती। मेरी यह राय है कि कई दफा कुदरती बात होती है कि बच्चों को कई सबजैक्टस में अच्छी तरह नम्बर हासल नहीं होते । इस लिये 3rd डिवीज़न हासिल करने वाले बच्चों के दाखले का भी सरकार को कोई न कोई इंतज़ाम करना चाहिये । एक तो इन को सीटें इस लिये भी नहीं मिलतीं, क्योंकि बहुत सी सीटें बैकवर्ड कलासिज़ और बैकवर्ड एरिया के लिये रिज़र्व होती हैं, सीटें थोड़ी रह जाती हैं । दूसरे इन के मार्कस कम होते हैं, मगर इनका पढ़ाई का शौक होता है इस लिये मैं अर्ज़ करुंगा कि इन की ऐडमीशन का भी कोई न कोई इन्तज़ाम ज़रुर होना चाहिये ।

टियूशन्ज के मुताल्लिक भी मैं आपकी खिदमत में अर्ज़ करना चाहता हूं कि जो टीचर्ज गवर्नमैंट सर्विस में हैं उनको प्राईवेट ट्यूशन करने की हरगिज़ इजाज़त नहीं होनी चाहिये । इस से स्कूल के बच्चों की तालीम पर असर पड़ता है और टीचर्ज की भी स्कूल में बच्चों को मेहनत कराने की आदत नहीं रहती है ।

मेरे हल्के में यह चार-पांच गर्वनमैंट हाई स्कूल्ज़ हैं । हमारा इलाका बैकवर्ड एरिया है । इस लिये मैं चाहता हूं कि यह स्कूल्ज हायर-सकैंडरी स्कूल्ज़ बना दिये जायें । यह हैं—

(1) Government High School, Hodal,
(2) Government High School, Dighot,
(3) Government High School, Kushak,
(4) Government High School, Hassanpur; and
(5) Government High School, Bhiduki

[चौधरी हर किशन]

इस के इलावा मैं कहूंगा कि हायर सैकंडरी तालीम को अगर आप बढ़ावा देना चाहते हैं तो इन स्कूलों में बैटर और सीलैक्टिड स्टाफ लगायें, वरना अगर यही हालत रही तो यह तरीकाये तालीम फेल हो जायेगा। इस के इलावा मैं यह भी कहूंगा कि मेरे हल्के के प्राईमरी स्कूलज़ तो मीरपुर-कौराली, मरौली, ट्रकोटा बड़ौली, गोडोता, बेढा-पट्टी और लिखी गांव में हैं इन को भी अप ग्रेड करके मिडल स्कूल बनाया जाये। गवर्नमैंट मिडल स्कूल सौंध बनचारी, मानपुर, खांबी, जो हैं इन को भी अप ग्रेड किया जाये और हाई स्कूल्ज़ बनाये जायें। और होडल कस्बा में एक पोलिटैकनिक व एक गवर्नमैंट डिग्री कालेज खोला जावे क्यों कि शिक्षा के लिहाज़ से हसनपुर हल्का बहुत पीछे है। इस इलाके को शिक्षा की सहूलतें दी जावें।

एक बात मैं आखिर में कह कर बैठ जाता हूं। वह यह है कि डिप्टी डी.ई.ओ, राम बिहारी हमारे इलाके में एक कुरप्ट आफीशीयल है। यह एक ऐसा बदचलन शख्स है जिस ने एक छोटे से बच्चे के साथ साडामी का केस किया। इस ने सारे इलाके का माहौल खराब कर रखा है। यह पार्टीबाज़ी में हिस्सा लेता है और अपने फेवरिट टीचर्ज़ को पनाह देता है। मैं कहता हूं कि ऐसे कुरप्ट आदमी को जो साडोमिस्ट हो सर्विस से निकाल देना चाहिये। (विघ्न)

उपाध्यक्षा: चौधरी साहिब, आप तो गवर्नमैंट बैंचिज़ पर बैठे हैं। अगर कोई ऐसी बात हो तो आप मताल्लिका वज़ीर के नोटिस में ला सकते हैं। हाऊस में क्यों ऐसी बातें करते हैं ? (The hon. Member belongs to the Treasury Benches. He can bring this matter in the notice of the Minister concerned. Why does he bring in such matters in the House ?)

चौधरी हर किशन : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं यह केस चीफ मिनिस्टर साहिब के नोटस में भी लाया हूं कि ऐसे टीचर्ज़ को आप सर्विस से क्यों नहीं निकालते। एक डी.पी.ई. नवल किशोर का तबादला हुआ था मगर इस ने स्टे आर्डर दिया जो कि इस के अधिकार में था अतः इस का जल्द इंतज़ाम होना चाहिये।

श्री मंगल सेन (रोहतक) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, आज की जो ऐजुकेशन की मद है इस के लिये हमारी सरकार 16 करोड़ से कुछ अधिक रुपया मंज़ूर करवाना चाहती है। आप का, डिप्टी स्पीकर साहिबा, शिक्षा से बड़ा सम्बन्ध रहा है क्यों कि आप खुद एक बहुत बड़े इन्स्टीच्यूट की अध्यक्षा रही हैं। इस लिये मैं आप के द्वारा कहना चाहता हूं कि आज़ादी के बाद शिक्षा देने का ढंग सरकार को बदलना चाहिये था लेकिन हम देख रहे हैं कि यह वही लकीर पीट रही है जो अंग्रेज़ों ने खैंची थी।

उस समय के शासिकों ने शिक्षा को इस ढंग से रखा कि कालेज या स्कूल छोड़ने के बाद your most obedient servant बने, और आज़ाद शहरी न बने । वह तो फारिन हुक्मरान थे इस लिये उन्हों ने तो ऐसा करना ही था लेकिन अब हमारी ज़िम्मेवारी है कि हम ऐसी शिक्षा दें कि हमारे बच्चे अच्छे नागरिक बन सकें और कालेज छोड़ने के बाद वह काम के लिये दरबदर ठोकरें न खाते फिरें । मैं निवेदन करना चाहता हूं कि सरकार को एजुकेशन के ढंग को बदलना चाहिये । कठनाई दरअसल यह है कि चण्डीगढ़ की राजधानी में बैठ कर जो पालिसी फ्रेम करते हैं, चाहे कोई डिप्टी सेक्रेटरी हों या सेक्रेटरी हों उनके अपने बस की बात नहीं । उन से ज़बरदस्ती बातें करवाई जाती हैं । मैं आप के द्वारा सुझाव देना चाहता हूं कि बदले हुए हालात के मुताबिक शिक्षा के ढंग में भी तबदीली की जाए । डिप्टी स्पीकर साहिबा, हमारी सरकार ने यश कमा लिया यह कह कर कि जो बच्चा खास उमर से उपर हो जाएगा हम उस को ज़बरदस्ती ऐजुकेशन देंगे । मैं निवेदन करना चाहता हूं कि हर वैलफेयर स्टेट की यह ड्यूटी है कि वह राज्य में पैदा होने वाले बच्चों को ज़रूरी शिक्षा दे और उस के लिए सारा प्रबन्ध करे । लेकिन हम देखते हैं कि इन्हों ने द्वार तो खोल दिया है मगर इन्तज़ाम कुछ नहीं किया, स्कूलों की इमारतें देहातों में नहीं बनाई । इस के कारण बच्चों को वर्षा में तो सिर छुपाने को जगह नहीं मिलती और गर्मी तथा शिद्धत की सर्दी में बैठना पड़ता है । इन बातों की तरफ तो इस सरकार का ध्यान नहीं, फिर ध्यान किस तरफ है ? ध्यान इन का पुलिस स्टेशन मज़बूत बनाने की तरफ है । वह किलों की तरह मज़बूत बनाए जा रहे हैं। अगर इन्हों ने क्राईम को कर्ब किया होता तो फिर पुलिस स्टेशन की इमारतों पर रुपया खर्च करने की क्या ज़रूरत थी ? डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह सरकार तो क्राईम को उल्टा फरोग देती है ।

Deputy Speaker : Be relevant, please.

श्री मंगल सेन : तो मैं निवेदन कर रहा था कि सरकार ने स्कूलों के लिये बिल्डिंग्ज़ नहीं बनाई । अगर किसी स्थान पर स्कूल है तो टीचर नहीं हैं और जहां टीचर हैं वहाँ बिल्डिंग नहीं है । इस का नतीजा यह हो रहा है कि पढ़ाई का स्टैं-डर्ड दिन-ब-दिन नीचे गिरता जा रहा है । हमारे शिक्षा मंत्री तो बैठे नहीं हैं और पानी के वज़ीर साहिब बैठे हैं, वह तो इन सब बातों पर पानी फेरेंगे ।

Deputy Speaker : No such aspersions, please.

श्री मंगल सेन : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैंने उन का ध्यान दिलवाने के लिये यह बात कही है । स्कूलों को अपग्रेड करने के बारे में भी हमारी सरकार की बड़ी विचित्र नीति है । लोग डेपुटेशन पर डेपुटेशन ले कर आते हैं लेकिन यह कानों में सिक्का डाले बैठे हैं, उन की कोई बात सुनने के लिये तैयार नहीं । यह हमेशा वह

[श्री मंगल सेम]

काम करेंगे जो काम को बिगाड़ने वाला हो।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह महा पुरुषों के कथनों के विरुद्ध चलते हैं। मुख्य मंत्री साहिब ने कह दिया कि लड़के और लड़कियों को तालीम इकट्ठी मिलेगी। मैं निवेदन करना चाहता हूं कि जो हमारे ऋषि महात्मा हुए हैं उन्हों ने देश में बसने वाली जनता को पर्ख कर फैसला दिया था कि लड़के और लड़कियों के स्कूल जुदा होने चाहियें। आज जब कि चारों ओर वातावरण कैरैक्टर के लिहाज़ से खराब हो चुका है अगर सरकार हायर सैकंडरी तक को-ऐजुकेशन रखेगी तो रोज पेपर्ज़ में किस्से आते रहेंगे। इस लिये मैं, डिप्टी स्पीकर साहिबा, पुरज़ोर शब्दों के साथ कहना चाहता हूं कि Higher Secondary stage तक को-एजुकेशन नहीं रखनी चाहिये।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, एक और बड़ी वचित्र बात है कि पंजाब के अन्दर यूनिवर्सिटीज़ धड़ाधड़ बनाई जा रही हैं, कुरुक्षेत्र में है, पटियाला में पंजाबी यूनिवर्सिटी बनाई है और एक यूनिवर्सिटी चण्डीगढ़ में है। इन यूनिवर्सिटीज़ पर चंद लोग ही कई सालों से छाये हुए हैं। मैं उन के नाम नहीं लेना चाहता। उन लोगों ने लाखों रुपए टी.ए. के लिए हैं। पिछले 40 सालों से वह सेनेट में छाये हुए हैं। अगर एम.ए. का फ्रेंच का पेपर हो तो वह बी.ए. की क्वालीफिकेशन वाले को चैक करने के लिये भेज देते हैं। इस तरह से उस प्रिविलेज्ड क्लास ने क्लिक सा बनाया हुआ है जो कि सारे पंजाब पर छाई हुई है। डिप्टी स्पीकर साहिबा, रोहतक एक ऐसा स्थान है जहां पर चार कालेज़ हैं, एक मैडिकल कालेज भी बन गया है और वहां पर इवनिंग क्लासिज़ भी हैं। मैं निवेदन करना चाहता हूं कि जो नई युनिवर्सिटी शुरू हुई है उस के साथ गुड़गांव, हिसार और रोहतक को एफिलिएट किया जा सकता है। इस के इलावा मेरी गुज़ारिश है कि गोहाना में कालेज खुलना चाहिये। इसी तरह बहादुरगढ़, जो देहली से 18 मील की दूरी पर है वहां पर भी कालेज खोलना चाहिये ताकि वहां के लोग ऐजुकेशन ले सकें। डिप्टी स्पीकर साहिबा, आप रोहतक में गांधी नगर में रही हैं इस लिये आप को भी उन लोगों के साथ, मैं समझता हूं, काफी हमदर्दी है। वहां के तीन हज़ार बच्चे पढ़ते हैं जिन को तीन-तीन या चार-चार मील की दूरी पर जाना पड़ता है। मैं पंडित जी से रिक्वैस्ट करूंगा कि वह वहाँ पर तशरीफ लाएं और देखें कि वहां जो प्राइमरी स्कूल है उस के सिर्फ चार कमरे हैं जबकि वहाँ पर पढ़ने वाले बच्चों का नम्बर 1,300 है। इसी तरह लड़कियों के स्कूल में भी जगह की कमी है, इस की तरफ ध्यान दिया जाय। और साथ ही मैं प्रार्थना करूंगा कि गांधी नगर में एक लड़कों का और एक लड़कियों का Higher Secondary School खोला जाए।

अब एक बात और कह कर मैं बैठ जाऊँगा। आज की शिक्षा में जो बड़ी कमी महसूस हो रही है उस के बारे में बहुत से मेम्बर साहिबान ने भी बताया है। मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि इस में स्पिरिचुअल टीचिंग की बात और मारल टीचिंग की बात नहीं है। पंडित जी कहते हैं कि वह भी धार्मिक आदमी हैं और महापुरुषों के कथन को परवान करते हैं।

12.00 noon

ज़रूरी नहीं कि ईश्वर को याद करने का एक ही तरीका प्रीच किया जाए । मैं निवेदन करता हूं कि यह जो प्राइवेट अदारे हैं, चाहे सनातन धर्म, डी. ए. वी. या कन्या महाविद्याला के है इन्होंने शिक्षा का बहुत प्रसार किया है । जिस ज़माना में अंग्रेज कृश्चियनिटी का प्रचार करते थे और गुलामी की जहनियत का प्रचार करते थे उस वक्त यही अदारे थे जिन्हों ने अपने खून से देश के लोगों को शिक्षा देकर उनके अन्दर देश भक्ति की रूह फूंकी और देश में बड़े-बड़े देश भक्त पैदा किए । इस लिए मैं उनसे निवेदन करता हूं कि ऐसे अदारों का गला न घोंटें बल्कि उनको ग्रांट्स देनी चाहिएं और उनका दम नहीं तोड़ना चाहिए (घंटी) । मैं निवेदन करता हूं कि मुख्य मंत्री को अंग्रेजों की तरह लोगों को गुलाम नहीं बनाना चाहिए.... ।

उपाध्यक्षा : मैं ऐसी बातें कहने की आप को अजाज़त नहीं दे सकती । Please resume your seat now. (I cannot allow you to say such things. Please resume your seat now.)

श्री मंगल सेन : भोग तो उनके नाम पर पड़ना चाहिए (हंसी) । खैर इतनी बात कहते हुए मैं शिक्षा मंत्री जी से कहूंगा कि वह इस तरफ ध्यान दें और इन अदारों का गला घोंटने की बजाए उनको ज्यादा से ज्यादा ग्रांट्स दें । इन शब्दों के साथ मैं आप का धन्यवाद करता हूं ।

श्री **चांदी राम वर्मा** (अबोहर) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, इस वक्त हाऊस में एजुकेशन की मद पर बहस हो रही है और इस में कोई दो राएं नहीं हो सकतीं कि तालीम के लिए जितना भी ज्यादा से ज्यादा खर्च किया जाए उतना कम है । (*Shrimati Dr. Parkash Kaur, a Member of Panel of Chairmen, in the Chair.*

इस लिए यह जो 17 करोड़ के करीब रुपए की डीमांड है हाऊस ने इसे बड़ी खुशी के साथ पास करना है । इस के साथ साथ मैं यह अर्ज करूंगा कि पिछले दो हफ्तों से नान-आफीशल डेज़ पर भुवनेश्वर में पास किए हुए प्रस्ताव के आधार पर जो प्रस्ताव पेश हुआ है उस पर बहस चल रही है । इस सिलसिले में मैं यह अर्ज करूंगा कि हमें शुरू से ही अपने बच्चों का दृष्टिकोण सोशलिज्म की तरफ ले जाना चाहिए और मैं समझता हूं कि शुरू से ही अगर बच्चों की तालीम में ही हम सोशलिज्म दाखल कर देंगे तो इस से हमारी सारी सुसाइटी जल्दी ज्यादा बेहतर हो सकेगी । इस बारे में हाऊस में काफी बातें आईं कि शहरों और दिहात के अन्दर मुखतलिफ स्कूल और मुखतलिफ ख्याल के स्कूल चलाए जा रहे हैं । मैं समझता हूं कि यह जो माडल स्कूल चलते हैं उनमें सारे बच्चे नहीं जा सकते और तालीम का पूरा फायदा नहीं उठा सकते । सरकार को चाहिए कि ऐसे स्कूल जो हैं उन सब को अपने तौर पर खोले क्योंकि प्राइवेट अदारों की तरफ से जो स्कूल खोले जाते हैं उनमें फीस ज्यादा होने की वजह से सिर्फ कुछ ही बच्चे उनमें दाखल होने की शक्ति रखते हैं । यह ठीक है कि सरकार तालीम का प्रसार ज्याद से ज्यादा कर रही है लेकिन इस सबंध में मैं दो-तीन बातें अपने हल्का अबोहरा

(श्री चांदी राम वर्मा)

के बारे में सरकार के ध्यान में लाना चाहता हूँ । मैं अबोहर के हल्के से आया हूं जो आज बार्डर का इलाका है । कोई दिन थे जब वहाँ हर किस्म की सहूलतें थीं । कराची जाने के लिए वह रासता था और बड़ी तेज़ (फास्ट) रेलगाड़ियां और मोटरें चलती थीं । बाकी भी हर तरह की सारी सहूलतें वहां थीं । लेकिन आज बदकिस्मती से वह बार्डर का इलाका हो जाने की वजह से वहां कोई सहूलत नहीं । गाड़ी जाती है तो वह रुक रुक कर जाती है और बस जाती है तो वह रुक रुक कर जाती है क्योंकि आज कल वहां सरकारी बसें चलती हैं और सरकारी बसों का जो हाल है उस के बारे में जितना कम कहा जाए उतना अच्छा है । उस बारे काफी कुछ यहां पर कहा जा चुका है । खैर, मैं अर्ज़ करता हूं कि अबोहर आज भी ऐसा इलाका है जो देश भर में रूई का सैंटर है और गंदम का सैंटर है । उन लोगों ने हर समय पर सरकार की मदद की है । समाल सेविंग्ज़ को देखें तो उस में पंजाब भर में सब से ज्यादा चन्दा अबोहर के लोगों ने दिया है । इस ऐमरजैंसी के दौरान अगर किसी ने सब से ज्यादा चन्दा दिया है तो वह फिरोज़पुर ज़िला है और फिरोज़पुर ज़िला में भी अबोहर ने सब से ज्यादा दिया है । लेकिन मुझे अफसोस है कि मेरे बार्डर एरिया के हल्का अबोहर की तरफ तालीम के बारे में भी कोई ध्यान नहीं जाता है । वहां 1932 में एक लड़कियों का मिडल स्कूल जारी हुआ था । 1952 में जब लाला जगत नारायण वजीर तालीम थे और फलैचर साहिब ऐफ० सी० थे तो मैं उनको लेकर वहां गया था और उन्हों ने वहां जाकर कहा था लोगों से कि अबोहर जैसी बड़ी मंडी में इतना छोटा स्कूल जंचता नहीं है । उनकी प्रेरणा से वहाँ की म्यूनसिपल कमेटी ने दस हज़ार रुपया स्कूल के लिए देने का वायदा किया और सिर्फ खाली वायदा ही नहीं किया बल्कि स्टेट बैंक आफ इन्डिया में यह दस हज़ार रुपया 22 फरवरी, 1954 को चालान नं० 75 सिविल वर्कस में दाखल कर दिया लेकिन आज तक वह रुपया उसी तरह पड़ा है और न इमारत के लिए और न किसी और मद के लिए इस्तेमाल किया है । मैं ने काफी भाग दौड़ की, महकमा के पीछे काफी भागा कि यह रुपया किसी तरह निकाला जाए और उस स्कूल के लिए खर्च किया जाए लेकिन महकमा की तरफ से यह इतलाह मिलती है कि वह स्कूल चूंकि अपग्रेड करके सरकार ने ले लिया है इस लिए अब सारी की सारी इमारत ओवर-हाल करने के लिए सरकार अपने बजट में जब रुपया मन्जूर करेगी तो यह कमेटी वाला रुपया भी उस वक्त इस्तेमाल कर दिया जाएगा । अजब हैरानी की बात है । पता नहीं कब सरकार रुपया मन्जूर करेगी और कब तक यह दस हज़ार रुपया बेकार पड़ा रहेगा, जिसे आगे ही पड़े हुए दस साल हो गए हैं । 1939 में जो स्कूल के कमरे बने थे वही चल रहे हैं । हालांकि स्कूल हाई हो गया है और जे. बी. टी. की कलासें भी खुल गई हैं । इतना सब होते हुए वहां कोई बोर्डिंग नहीं है । लड़कियां दिन को उस स्कूल को बतौर स्कूल इस्तेमाल करती हैं और रात को स्कूल के कमरे बोर्डिंग के तौर पर इस्तेमाल करती हैं । आप अंदाज़ा लगाएं कि कितनी तकलीफ है । मैं वजीर साहिब से अर्ज करता हूं कि वह इस तरफ ध्यान दें और स्कूल के लिए

दिए गए इस रुपए का पता करके वहां पर इस इमारत के काम के लिए जल्दी खर्च करें । आज कल यह हालत है कि लड़कियां धूप में बैठ कर पढ़ती हैं । इस लिए इस चीज़ का इन्तज़ाम करें । इसी तरह वहां पर एक मुरादवाला जगह है । वहां के लोगों ने रुपया इकट्ठा करके महकमा के सटैंडर्ड के मुताबिक स्कूल के लिए बिल्डिंग बना दी और सारी चीजें कर दीं । वहाँ पर जब डिप्टी वजीर साहिबा तशरीफ ले गईं तो उनके नोटिस में भी मैं यह चीज़ लाया लेकिन वायदा हो जाने के बावजूद वहां मिडल स्कूल को हाई स्कूल बनाने की तरफ कोई ध्यान नहीं दिया गया है । मैं अर्ज़ करूंगा कि जब लोगों ने सब की सब शर्तें पूरी कर दी हैं तो अब महकमा को उसे जल्दी अपग्रेड कर देना चाहिए । ऐसी एक जगह हरीपुरा है । वहां पर भी मैं फलैचर साहिब को लेकर गया और उन्हों ने स्कूल की बुनियाद रखी और 30, 35 एकड़ ज़मीन भी, जो पंचायत की थी, स्कूल के नाम लिखा दी गई और उसकी आमदनी से वह स्कूल चलने लगा और उसका नाम मल्टीलेट्रल स्कूल रख दिया गया । लेकिन आज उसकी हालत भी बहुत दिगरगूं है । अगर उस स्कूल को, जो ट्रस्ट के मातहत है; सरकार अपने पास ले ले तो उसकी हालत सुधर सकती है । मैं ने इस बारे काफी कोशिश की लेकिन कोई नतीजा नहीं निकला । अबोहर मंडी में पहले एक हाई सकूल था जिस को बाद में हायर सैकंडरी में बदल दिया गया । उस स्कूल में उस वक्त 1,600 लड़के पढ़ते थे। इस लिए म्यूनिसिपल कमेटी को कह कर उस के दो हिस्से करा दिए गए थे । एक हिस्सा जो अबोहर मंडी के अन्दर है उसके पास टांगों, गाड़ियों, छकड़ों, रेडियों वगैरा के अड्डे लगे हुए हैं और बड़ा कंजैस्टिड एरिया बना हुआ है। वहां पर ऐसी हालत है कि बच्चे पढ़ने के लिए बहुत ही मुश्किल से जाते हैं । वहां पर लड़कों का आना और जाना बहुत ही खतरनाक है । जहां पर सरकार ने शहरों में एजूकेशन देने के लिए बहुत सी फैसिलीटीज़ दी हुई हैं और दे रही है, उन को हर किस्म की ट्रेनिंग दे रही है वहां देहात के सकूलों के लिए भी सरकार को ध्यान देना चाहिए ताकि देहातों के बच्चे अच्छी एजूकेशन प्राप्त करके तरक्की कर सकें । चेयरमैन साहिबा, मैं आप का शुक्रिया अदा करता हूं कि आप ने मुझे अपने विचार प्रकट करने के लिए चन्द मिन्ट दिए हैं । मैं इतना कह कर अपनी सीट रिज्यूम करता हूं ।

प्रिंसीपल रला राम (मुकेरियां) : सभापति महोदया, सब से पहले मैं अपनी सरकार तथा एजूकेशन मिनिस्टर को इस बात की बधाई देना चाहता हूं कि हर साल ऐजूकेशन के लिए जो रकम रखी जाती है वह बढ़ती ही जा रही है। मैं चाहता हूँ कि यह और बढ़नी चाहिए । सभापति महोदया, आप के ज़रिए मैं सरकार के नोटिस में लाना चाहता हूं कि जो रकम जनरल एजूकेशन और टैक्नीकल एजूकेशन के लिए लगभग 25 करोड़ रुपए रखी गई है वह नाकाफी है । यह लगभग सारे बजट का 23 प्रतिशत भाग बनता है । हरेक तरक्की याफ़ता देश के अन्दर एजूकेशन पर कम से कम बजट का 33 प्रतिशत भाग खर्च होता है । मैं आप के जरिए सरकार से प्रार्थना करना चाहता हूं कि यह रकम बढ़ा कर कम से कम सारे बजट का 33 प्रतिशत कर दी जाए । अगर इतना रुपया निश्चत कर दिया जाए तो मैं समझता हूं कि

(प्रिंसीपल रला राम)

हमारी एजूकेशन की समस्याएं हल हो सकती हैं। जहां तक ऐजूकेशन के रिफार्मज़ का ताल्लुक है हमारी सरकार ऐजूकेशन रिफार्म करने के लिए कोशिश करती रही है, कर रही है और करनी भी चाहिए। लेकिन मैं इस बात से सहमत नहीं कि हायर सैकंडरी सिस्टम फेल हो चुका है, जैसा कि सरकार की तरफ से कहा गया है। अगर इस में कोई कमी है वह फंड्ज की कमी है और इस के साथ कुआलीफाइड टीचर्ज मुहैय्या नहीं हुए हैं। अगर सरकार ने इस एक्सपैरीमैंट को कामयाब नहीं किया तो मैं समझता हूं कि इस से सरकार का बहुत सा रुपया ज़ाया चला जाएगा और सरकार को कोई ठिकाना नहीं रहेगा। इस लिए में आप के द्वारा सरकार से प्रार्थना करना चाहता हूं कि इस के लिए अधिक फंड रखे जाएं और बैटर कुआलीफाइड टीचर्ज दे कर इस सिस्टम को कामयाब किया जाए। इस में जो डिफैक्ट्स हैं उन को दूर किया जाए। सरकार जो 12-साला स्कीम बना रही है वह निहायत ही लाभदायक स्कीम है। इस तरफ जल्दी ही कदम उठाने चाहिएं। इस स्कीम से रूरल एरिया को सहायता मिलेगी। मैं मंत्री महोदय से आप के द्वारा प्रार्थना करना चाहता हूं कि 12-साला स्कीम बना कर पहले रूरल एरिया में लागू की जाए। जिन रूरल एरियाज़ में हायर सैकंडरी स्कूल नहीं हैं वहां पर इंटरमीडिएट कालेज बना दिए जाने चाहिएं ताकि देहातों के लड़के वहां पर ही शिक्षा प्राप्त कर सकें। देहातों में रहने वाले लोग बहुत गरीब आदमी हैं। वह शिक्षा प्राप्त करने के लिए शहरों में नहीं जा सकते, वह होस्टलों में अपना खर्च नहीं दे सकते। इस लिए मैं सरकार से प्रार्थना करना चाहता हूं कि उन के लिये सहूलतें पैदा की जाएं ताकि वह शिक्षा प्राप्त कर सकें। अगर सरकार ने इस ओर कोई जल्दी कदम नहीं उठाया तो मैं समझता हूं कि यह सरकार की बहुत भूल होगी।

चेयरमैन साहिबा, मैं एग्जामीनेशन के बारे में जिक्र करना चाहता हूं। कई तो यह कहते हैं कि यह सिस्टम उठा देना चाहिए। मैं इस के हक में नहीं हूं। यह सिस्टम होना चाहिए लेकिन सरकार को इस में सुधार करने की आवश्यकता है। मुझे इस बात की प्रसन्नता है कि सरकार ने मिडल स्टैंडर्ड एग्जामीनेशन अपने हाथ में ले लिया है। डिपार्टमैंट ने सुपर्वीजन करना शुरू कर दिया है। इस के लिए मैं सरकार को बधाई देना चाहता हूं लेकिन अभी तक इस में रिफार्मज़ करने की ज़रूरत है क्योंकि उन्हों ने इस के बारे में ट्रेनिंग नहीं ली। मैं मानता हूं कि इस में 25 प्रतिशत पिछले साल की निस्बत इम्प्रूवमैंट हुई है लेकिन इस में 75 से 100 प्रतिशत इम्प्रूवमैंट लानी चाहिए। इस सिस्टम को बेहतर बनाने की जरूरत है। टीचरों को मुनासिब ट्रेनिंग देनी चाहिए। मैं मानता हूं कि ऐजूकेशन का महकमा नोट्स और गाइड्ज के मुतालिक बहुत सख्त कदम नहीं उठा सकता है क्योंकि यह चीज़ इस महकमा के अधिकार में अथवा अधीन नहीं है। मैं सदन की जानकारी के लिए अर्ज करना चाहता हूं कि टीचर्ज लड़कों को क्लासों में ही नोट्स और गाइड्ज प्रेस्काइब कर देते हैं। यह बहुत बुरी बात है। इस बुराई को रोकने

के लिए अगर इस महकमा के अधिकारी प्राइवेट तथा सरकारी स्कूलों पर रेड्ज करना शुरू कर दें, सरकार रेड्ज़ आर्गेनाइज कर के कम से कम टीचरों को ऐसी पुस्तकें क्लास में प्रैसक्राइब करने से रोके तो अच्छी बात है । टीचर्ज़ बुकसैलर्ज़ से मिले जुले होते हैं । इस लिए अपनी पुस्तक क्लासिज़ में प्रैसक्राइब करवा देते हैं । इस से हमारी एजूकेशन पर बुरा असर पड़ता है । इस का नतीजा यह होता है कि लड़के टैक्सटबुक्स भी पढ़ना छोड़ देते हैं और नोट्स और गाइडों को पढ़ना शुरू कर देते हैं, चाहे टैक्सट-बुक अच्छी से अच्छी क्यों न हो । यह प्रथा हायर सैकंडरी अथवा कालेज में भी चल रही है । अगर सरकार ने इस ओर कदम न उठाया तो, सभापति महोदया, मुझे शक है कि हम एजूकेशन सिस्टम को अच्छी तरह से इंम्पलीमैंट नहीं कर सकेंगे । मैं मानता हूं कि टैक्सटबुक्स कम होनी चाहिएं और सही टाइप की होनी चाहिएं । We have taken nationalism for granted. हम ने देश में नैश्नल इंटेग्रेशन पैदा करनी है । हम वह तभी ला सकते हैं जब कि अच्छी टैक्सटबुक्स हों । इन में इस विषय में जो कमी है उस को दूर किया जाना चाहिए । इस में ऐसी चीज़ें होनी चाहिएं जिस से नैश्नल इन्टैग्रेशन हो सके । इन में ऐसी चीजें होनी चाहिएं जिस से अच्छी शिक्षा मिल सके । इन पुस्तकों में उपनिषदों, गीता का पाठ और गुरू नानक के कथन होने चाहिएं । इन को अध्यात्मिक शिक्षा देनी चाहिए ताकि वह अपने आप को सुधार सकें। । इन पुस्तकों में ऐसा एलीमैंट नहीं होना चाहिए जो कि लड़कों को बिगाड़े । इस तरफ सरकार को ध्यान देना चाहिए।

सभापति महोदया, जहां तक पंजाब यूनिवर्सिटी का सम्बन्ध है उस ने बहुत ही सराहनीय काम किया है और कर रही है । मैं चाहता हूं कि बाकी यूनिवर्सिटियां भी वैसे ही पैटर्न पर चलें जैसा कि पंजाब यूनिवर्सिटी चल रही है । पंजाब यूनिवर्सिटी शिक्षा को आगे ले जाने के लिए रिसर्च कर रही है और खास कर टीचिंग आफ लैंगुयज में । हमारे देश के वासियों को दूसरे देशों की भाषाएं पढ़ने की ज़रूरत है। चाइना की भाषा पढ़नी चाहिए, तिब्बती पढ़नी चाहिए, हिमालय की भाषाएं पढ़नी चाहिएं । सभापति महोदया, मुझे एक बार कांगड़ा जाने का अवसर मिला । मुझे जानकर हैरानी हुई कि हमारे लाहोल और स्पिती में जो अधिकारी हैं वह उन की भाषा नहीं जानते हैं । पंजाब यूनिवर्सिटी में उन की भाषा और रिसर्च का काम हो रहा है और टीचिंग आफ लैंगुएज के बारे में विशेष ध्यान दिया जा रहा है और होना भी चाहिए। पंजाब यूनिवर्सिटी का यह काम बहुत ही सराहनीय है । वहां पर रिसर्च का काम हो रहा है । (घंटी) सभापति महोदया, मैं आप का धन्यावाद करता हूं कि आपने मुझे बोलने के लिए समय दिया है ।

चौधरी इन्दर सिंह मलिक : (सफीदों) चेयरमैन साहिबा, मैं आप का शुक्रिया अदा करता हूं कि आप ने मुझे एजूकेशन डिमांड पर बोलने के लिए मौका दिया है। इस में कोई शक नहीं है कि पंजाब ने एजूकेशन में बहुत तरक्की की है । सरकार इस बात के लिए मुबारकबाद की मुस्तहक है। लेकिन इस में कुछ कमियां हैं, उन को दूर करना चाहिए । मैं इस बारे में एजूकेशन मिनिस्टर साहिब का ध्यान दिलाऊंगा और

[चौधरी इन्दर सिंह मलिक]

मैं प्रार्थना करना चाहता हूं कि वह इन कमियों को नोट करें । एजूकेशन डिपार्टमैंट में बहुत हैवी एडमिनिस्ट्रेशन है । इस के अन्दर एजूकेशन सैक्रेटरी, एक कमिश्नर, डायरैक्टर और दो ज्वायंट डायरैकटर्ज़ हैं ।

"The Education Commissioner is the Administrative Secretary in charge of the Education Department. The Director of Public Instruction, Punjab, who works under the administrative control of the Commissioner is the Head of the Department. At the headquarters, he is assisted by 2 Joint Directors, 4 Deputy Directors, one Administrative Officer, and one Officer-in-Charge, National Discipline Scheme, a Youth Welfare Officer, 12 Assistant Directors, one Registrar, Education, one Accounts Officer, one Assistant Registrar and a Budget Officer. The strength of the ministerial establishment in the Head Office is Superintendents—23, Deputy Superintendents—7, Assistants—153, Clerks—185 and a few other ministerial posts."

एस्टीमेट्स कमेटी की रिपोर्ट में यह बात दर्ज है कि ज्वांयट डायरैक्टर की पोस्ट नाजायज़ है और डायरैक्टर बुक्स की पोस्ट भी नहीं चाहिये । 1959, 1960 और 1961 में भी यह बात रिपोर्ट में दी जाती रही है कि स्टाफ बहुत ज्यादा है, इस में रीडक्शन करने की बहुत ज्यादा ज़रूरत है । काम इतना ज्यादा नहीं है जितना कि ज़ाहिर किया जाता है । एस्टीमेट्स कमेटी की यह सिफारिश है कि वहां स्टाफ में कमी की जानी चाहिये ।

अगली बात में यह कहना चाहता हूं कि बी० ई० ओ० और बी० डी० ऐंड पी० ओ० और समिति के चेयरमैन में एजूकेशन के सम्बन्ध में कोआर्डीनेशन होनी चाहिये अगर इन के काम में कोआर्डीनेशन हो जाती है तो इस से देहात को विद्या के सम्बन्ध में काफी फायदा पहुंच सकता है । इस बात की बड़ी भारी ज़रूरत है ।

एक बात और, जो मैं कहना चाहता हूं, बहुत ज़रूरी है कि बाज़ औकात यह होता है कि जो टीचर हिस्टरी नहीं पढ़े हुए उन को हिस्टरी पढ़ाने के लिये लगा दिया जाता है । जो टीचर हिसाब नहीं जानते उन को हिसाब पढ़ाने के लिये कह दिया जाता है । जो टीचर खुद ही कोई सबजैक्ट नहीं पढ़ा हुआ, भला वह स्टूडैंटस को कैसे पढ़ा सकता है । मैं एजूकेशन मिनिस्टर साहिब से यह दरखास्त करूंगा कि जो टीचर किसी सबजैक्ट में क्वालीफाईड है उस को वही सबजैक्ट पढ़ाने के लिये लगाना चाहिये ।

एक बात मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूं कि जो टीचर अच्छा काम करते हैं और उन का रीज़ल्ट बहुत अच्छा रहता है उन को एवार्ड दिये जाने चाहियें । जिन टीचरों का रीज़ल्ट खराब होता है उन को पनिशमैंट दी जानी चाहिये । लेकिन पनिशमैंट देते वक्त जो टीचर देहात में पढ़ाते हैं और जिन स्कूलों में सहूलतें मुहैय्या नहीं की गई हैं मसलन जहां पर बिल्डिंग नहीं है, या लड़के बहुत ज्यादा हैं, या कुछ और हैंडीकैप है, उन का ज़रूर ख्याल रखा जाना चाहिये । दूसरे टीचर जो हैं अगर उन का रीज़ल्ट खराब निकलता है तो उन की चाहे इनक्रीमैंट स्टाप की जाए या कुछ और सज़ा भी दी जाए । इस से वे लोग अपना काम मेहनत से करेंगे ।

पंजाब में कई कालिजों और स्कूलों में स्टूडैंट्स को डीटेन कर लिया जाता है और उन को इम्तहान में बैठने की इजाज़त नहीं दी जाती । यह इस लिये किया जाता है ताकि टीचर्ज़ और प्रोफैसर्ज़ का रीज़ल्ट खराब न निकले । उन का रीज़ल्ट एसेस करते वक्त डीटेन्ड स्टूडैंट्स को फेल्योर में नहीं गिना जाता । अगर डीटेन्ड स्टूडैंट्स को भी फेल्योर में गिना जाए और प्रोफैसर्ज़ का रीज़ल्ट एसेस करते वक्त इस बात का ख्याल रखा जाए तो स्टूडैंट्स को डीटेन नहीं किया जाएगा । हमारे जींद कालेज में इस बार 17 स्टूडैंट्स को डीटेन किया गया था । मेरे कहने पर लड़कों का दोबारा इम्तहान लिया गया तो उन में से 9 पास हो गए लेकिन 8 को फिर भी डीटेन कर लिया गया । इस प्रकार पंजाब में हर साल हज़ारों स्टूडैंट्स को डीटेन कर लिया जाता है । अगर डीटेन्ड स्टूडैंट्स को भी उन का रीज़ल्ट एसेस करते वक्त फैल्योर में गिना जाए तो किसी को डीटेन नहीं किया जाया करेगा । यह डीटैन्शन भी बंद होनी चाहिये ।

चेयरमैन साहिबा, गर्ल एजूकेशन के बारे में भी मैं कुछ कहना चाहता हूं । अगर किसी लड़के को तालीम दी जाती है तो वह इंडीविजुअली पढ़ता है लेकिन किसी गर्ल को तालीम दी जाए तो वह एक प्रकार से सारी फैमीली को ही एजुकेट किया जाता है । इस लिये गर्ल एजूकेशन की तरफ विशेष ध्यान देने की आवश्यकता है । इस पर ज़्यादा खर्च किया जाना चाहिये ।

स्कूलों में डबल शिफ्ट तो चालू हो चुका है लेकिन इस से बच्चों को बहुत तक्लीफ होती है । सुबह सवेरे सरदी में बच्चों को स्कूल जाना पड़ता है और दोपहर धूप में आते हैं । दूसरी शिफ्ट वालों को शाम को अंधेरे में आना पड़ता है अगर हो सके तो इस तरफ भी ध्यान दिया जाना चाहिये ।

बेसिक एजूकेशन के सम्बन्ध में डेवी ने कहा था कि लरनिंग थरू डूइंग (Learning through doing) ऐस्टीमेट्स कमेटी ने यह रिपोर्ट दी है कि चूंकि इस सिस्टम को सिनसियरली ट्राई नहीं किया गया इस लिये यह कामयाब नहीं हुआ । यह बड़ा फायदामंद सिस्टम है, इस लिये इस को सिनसियरली टेक अप करने की ज़रूरत है । खास तौर पर इस सिस्टम में रीपेयर्ज़ वगैरह का काम सिखाने की ज़रूरत है । कमेटी ने अपनी रिपोर्ट में लिखा है । The Committee feel that the Department must march with times and introduce things like repairs of bicycles, radios, petromax and electric gadgets. इस लिये मैं अर्ज़ करता हूं कि इस बात की तरफ भी ज्यादा ध्यान देने की ज़रूरत है । साथ ही साथ में सुझाव दूंगा कि बच्चों का मैडीकल चैक-अप ज़रूर होना चाहिये हैल्थ रिपोर्ट रिकार्ड बने होने चाहियें जो कि क्वाटरली पैरैंट्स के पास भेजे जाने चाहियें। उन की बीमारियों की तशखीस कर के बाकायदा उन का इलाज किया जाना चाहिये । बेसिक एजूकेशन पर ज्यादा रुपया खर्च करने की ज़रूरत है ताकि बच्चे वहां से ट्रेन्ड हो कर निकलें और बाहर निकल कर अपना रोज़गार कमाने के काबिल हो जाएं ।

[चौधरी इन्दर सिंह मलिक]

प्राइवेट स्कूलों और कालेजों के बारे में मैं यह कहना चाहता हूं कि यह इन्सटीटूशन्ज़ लोगों को विद्या के क्षेत्र में काफी मदद दे रहे हैं। इन को भी मदद देने की ज़रूरत है। पब्लिक अकाउंट्स कमेटी की रीपोर्ट में लिखा है कि 28.24 lakhs of rupees remain unspent in respect of grants given to different local bodies by the Education Department upto the end of March, 1961. 1957 से 1961 तक यह रुपया उन को दिया गया है। यह रुपया अभी तक लोकल बाडीज़ के पास बिना खर्च किये हुए पड़ा है। इस रुपये को या तो वापस लिया जाना चाहिये या इस को खर्च करवाया जाना चाहिये। विद्या मन्त्री को चाहिये कि वे देखें कि इन स्कूलों को ग्रान्ट्स-इन-एड जो मिलती है वह वकत पर मिले ताकि उन का काम स्मूथली चलता रहे।

नरसरी स्कूल, किंडर गारटन स्कूल, टैकनिक्ल इन्सटीट्यूशन्ज़, सैनिक स्कूल और इंडस्ट्रियल स्कूल देहात में भी खोले जाने चाहियें और सब शहरों में खोले जाएं ताकि बच्चों की तालीम का स्टैंडर्ड ऊंचा हो और बच्चे अपनी रोज़ी कमाने के काबिल हो सकें। जींद तहसील में खड़क रामजी, गतूली और गंगौली बहुत पुराने मिडल स्कूल हैं, इन को हाई स्कूल अपग्रेड करने की आवश्यकता है। मलार, संवाना और मोर्खी तीनों पंचायतों ने आठ-आठ हज़ार रुपया जमा करवा दिया है, इन के स्कूलों को मिडल स्टैंडर्ड तक अपग्रेड करना चाहिये। स्फीदों में गर्ल्ज़ स्कूल की बिल्डिंग, जो आर्यसमाज ने दी है, पर लाखों रुपये खर्च हुए हैं। लेकिन उस को मुरम्मत की बड़ी सख्त ज़रूरत है। वह जल्दी की जानी चाहिये। को-एजूकेश के बारे में मेरा यह सुझाव है कि सिर्फ प्राईमरी स्टेज तक ही को-एजूकेशन की इजाज़त होनी चाहिये, उस के बाद नहीं। बच्चे बड़ी उमर के हो जाते हैं और इस से उन के कैरैक्टर पर असर पड़ता है। चेयरमैन साहिबा, अंत में मैं मिनिस्टर साहिब से कहूंगा कि जींद में कालेज की बिल्डिंग नहीं है, वह बनाई जानी चाहिये।

इन शब्दों के साथ में आप का शुक्रिया अदा करता हूं और अपना स्थान लेता हूं।

(इस समय चेयरमैन साहिबा ने गृह मन्त्री को बोलने के लिए कहा)

श्रीमती सरला देवी : चेयरमैन साहिबा, ज़िला कांगड़ा में एजूकेशन की बड़ी भारी प्राब्लम है। इस लिये कांगड़ा के मैम्बरों को बोलने के लिये ज़रूर कुछ टाईम मिलना चाहिये।

(दूसरे मेम्बरों की तरफ से भी आवाज़ें)

गृह मन्त्री : चेयरमैन साहिबा, मैं जान बूझ कर नहीं उठा। आप का हुकम सिर माथे पर है। चूंकि मेम्बर साहिबान बोलने के लिये बड़े खाहिशमंद हैं, इस लिये मेरा थोड़ा टाईम इन को दे दीजिये। मैं कम बोल लूंगा।

सभापति : मुझे कोई एतराज़ नहीं है । (I have no objection).

(विघन)

(बहुत से मैम्बर साहिबान बोलना चाहते थे । जब चेयरमैन साहिबा ने ठाकुर मेहर सिंह को बोलने की आज्ञा दी तो श्री बनवारी लाल प्वाइंट आफ आर्डर पर उठे ।)

श्री बनवारी लाल: मेरा प्वांयट आफ आर्डर यह है कि पंडित जी ने बैक्वर्ड एरिया के मेम्बरान को समय देना स्वीकार किया है इस लिये आप मेहरबानी कर के पांच मिनट कांगड़ा वालों को दे दें और पांच मिनट महेन्द्र गढ़ ज़िला के लिए रख लें ।

सभापति: यह वक्त तो पंडित जी ने कांगड़ा ज़िला के मैम्बर साहिबान को अपने वक्त में से दिया है । (The hon. Home Minister has surrendered this time out of his own in favour of the hon. Members from Kangra District.)

ठाकर मेहर सिंह: (देहरा गोपीपुर): चेयरमैन साहिबा, आज एजूकेशन की डीमांड के अंदर साढ़े सोलह करोड़ रुपये का मांग की गई है । इस बात से कोई इन्कार नहीं कर सकता कि पंजाब में एजूकेशन की बहुत तरक्की हुई है । इस सम्बन्ध में मैं आप के सामने कुछ फैक्ट्स और फिगर्ज़ रखना चाहता हूं । 1948 में पंजाब में एजुकेशन पर खर्च करने के लिये तीन करोड़ चौंतीस लाख रुपया रखा गया था लेकिन आज उसी पंजाब में एजूकेशन पर खर्च करने के लिये सतारह करोड़ रुपये के करीब डीमांड पेश है ।

सन् 1948 में स्कूलों में विद्यार्थियों की संख्या 2,44,373 थी जब कि सन् 1962 में उन की तादाद 1,37,06,383 हो गई । इस से साफ जाहिर है कि ऐजूकेशन के अन्दर पंजाब ने इन सालों में कितनी तरक्की की है ।

अभी अभी मेरे एक दोस्त ने महकमा तालीम में रीडक्शन की मांग की थी । मुझे उन की बात सुनकर बहुत हैरानी हुई । आप को मालूम है कि जहां दूसरे महकमों में दस हज़ार आदमी काम करते हैं वहां महकमा तालीम में साठ हज़ार आदमी काम करते हैं इसलिए यह कोई वाजिब बात नहीं है कि वहां पर रीडक्शन की जाए, बल्कि मैं तो यह सुजैस्ट करूंगा कि इस महकमा को कन्ट्रोल करने के लिये ज्यादा से ज्यादा स्टाफ की जरुरत है और वह प्रोवाईड किया जाना चाहिए ।

जहां तक स्कूलों के अपग्रेडिंग और टेकओवर का सवाल है, मैं ऐजूकेशन मनिस्टर साहिब की तवज्जो इस बात की तरफ दिलाना चाहता हूं कि हमारे हां गरली, तहसील देहरा में एक हायर सैकंडरी स्कूल है । इस की बिल्डिंग दो लाख रुपए की है । उसके साथ होस्टल भी है । उसे आज तक प्रोविंशलाईज नहीं किया

(ठाकुर मेहर सिंह)

गया । इस के साथ साथ में यह बात भी उन के नोटिस में लाना चाहता हूं कि हमारे ज़िला में जो सरवे किया गया वह भी ठीक ढंग से नहीं हुआ । धर्मशाला में बैठकर ही सारी रिपोर्ट लिख दी गई थी । कई जगहों पर प्राईमरी स्कूल हैं, जहां मिडल स्कूल आठ आठ मील की दूरी पर पड़ते हैं । इसका नतीजा यह होता है कि बच्चों की तालीम वहां प्राइमरी स्टैंडर्ड तक ही महदूद रह जाती है । उन के लिए आठवीं जमात तक पढ़ने के लिए कोई सहूलत नहीं है । तो मैं आप के द्वारा ऐजूकेशन मनिस्टर साहिब की तवज्जो इस अमर की तरफ दिलाना चाहता हूं कि इस सारे सिलसिले को ठीक करने के लिए हमारे ज़िला कांगड़ा का सरवे ठीक ढंग से कराया जाए ।

जहां पर फीसों की माफी का ज़िक्र आया है वहां पर दो कैटेगरीज़ रखी गई हैं । एक हज़ार और अठारह सौ की । मैं अर्ज़ करूं कि सोशलिस्टिक पैटर्न आफ सोसाईटी को इस ढंग से कायम नहीं किया जा सकता कि आदमी आदमी में तमीज़ की जाए । मैं सुजैस्ट करूंगा कि जो एक हज़ार की लिमिट रखी गई है यह भी अठारह सौ रुपया की जाए ताकि गरीब चपड़ासियों और फारैस्टर वगैरा के बच्चों को भी आसानी से तालीम मिल सके । यह जो डिस्क्रिमिनेशन रखी गई है यह जरूर दूर होनी चाहिए ।

इस के अलावा गवर्नमैंट ने टीचर्ज को जो हायर एजूकेशन हासिल करने की छूट दी है उस सिलसिले में भी मैं दो चार लफ्ज़ कहना चाहता हूं । जो टीचर्ज़ स्कूलों में पढ़ाते हैं उन को हायर ऐजूकेशन हासिल करने की रियायत दी गई है । यह हमारे समाज के लिए एक बहुत बुरी बात है क्योंकि बच्चों का नालेज इस तरह से बिल्कुल लो लैवल पर चला जाएगा । जो टीचर अपने ही इम्तहानों की तैयारी करने में लगा हो वह कैसे बच्चों की पढ़ाई की तरफ पूरा ध्यान दे सकता है ? इसलिए मैं समझता हूं कि गवर्नमैंट को यह पालिसी बना लेनी चाहिए कि उन को हरगिज़ यह रियायत न दे । अगर उन को आगे पढ़ना ही है तो वह बाहर जाकर, अस्तीफा देकर पढ़ाई करें । जब, जैसा कि मैंने आगे कहा है, वह दिन रात अपनी स्टडीज़ में मशगूल रहेंगे तो बच्चों की पढ़ाई की तरफ ध्यान नहीं हो सकता ।

इस के अलावा मैं समझता हूं कि गांव में जो विवाहिता औरतों को भेजा जाता है उन की जगह पर कंवारी लड़कियों और विधवाओं को तरजीह दी जानी चाहिए क्योंकि विवाहिता औरतें कई महीने ऐसी हालत में हो जाती हैं कि वहां पर बच्चों की तालीम में ज्यादा से ज्यादा नुक्सान होता है ।

बड़ी खुशी की बात है कि गवर्नमैंट ने हायर सैकंडरी तक तालीम मुफ्त देने का फैसला किया है । इस के अलावा टैक्निकल स्कूल खोलने का जो गवर्नमैंट ने फैसला किया है इस के लिए मैं सरकार को बधाई देता हुआ आप का शुक्रिया अदा करता हूं कि आप ने मुझे बोलने के लिए वक्त दिया ।

श्रीमती सरला देवी (बड़सर) : चेयरमैन साहिबा, आज ऐजूकेशन डिपार्टमैंट की ग्रांट पर हाऊस में बहस हो रही है । जैसा कि प्रिंसिपल साहिब ने कहा है, इस मद पर हर साल ज्यादा से ज्यादा रुपए का प्रोविज़न किया जा रहा है ताकि आज के साइंस के युग में हमारे बच्चे अच्छे साइंसदान बन सकें, अच्छे ऐग्रीकल्चरिस्ट बन सकें जिन पर कि आज हमारा देश निर्भर है । इस सम्बन्ध में मैं थोड़ी सी तजावीज़ आप के द्वारा मन्त्री महोदय के सामने पेश करना चाहती हूं ।

जैसा कि प्रिंसिपल साहिब ने फरमाया, यह जो हायर सैकंडरी सिस्टम है, हमें इसको छोड़ना नहीं चाहिए बल्कि इसे और आगे बढ़ाने की कोशिश करनी चाहिए । यह खुशी की बात है कि जो बी० ऐस० सी० पास करके निकलते हैं उन्हें उसी मजमून में यूनिवर्सिटी के अन्दर नौ महीने का कोर्स करवा कर उसी सब्जैक्ट के लिए ऐजूकेशन डिपार्टमैंट में एप्वायंट कर दिया जाता है ताकि वह हायर सैकंडरी स्कूलों में जाकर बच्चों को ठीक ढंग से तालीम दे सकें । यह बड़ा अच्छा कदम है जो कि पंजाब गवर्नमैंट और ऐजूकेशन डिपार्टमैंट ने उठाया है ।

इस के साथ साथ मैं यह बात कहना चाहती हूं कि पंजाब में हायर सैकंडरी सिस्टम लागू होने से स्कूलों के अन्दर जो ऐग्रीकल्चर की कलासिज खोली गई हैं वहां पर कोई भी ऐग्रीकल्चर ग्रैजुएट बतौर टीचर जाना पसन्द नहीं करता क्योंकि टीचर की निस्बत एक ऐग्रीकल्चर इन्स्पैक्टर को ज्यादा तन्खाह मिलती है । चूंकि ऐग्रीकल्चर इन्स्पैक्टर को ज्यादा तन्खाह मिलती है इसलिए नौजवान बी० ऐस. सी. करने के बाद ऐग्रीकल्चर डिपार्टमैंट में जाना ज्यादा पसन्द करता है बनिस्बत ऐजूकेशन डिपार्टमैंट के । इसलिए उन को स्कूलों की तरफ खैंचने के लिए मैं एजूकेशन मनिस्टर साहिब से दर्खास्त करूंगी कि ऐग्रीकल्चरल टीचर्ज़ को ऐग्रीकल्चरल इन्स्पैक्टरों जैसी तन्खाह मिलनी चाहिए ताकि वह स्कूलों में जाकर बच्चों को सही ढंग से ऐग्रीकल्चर की तालीम दे सकें और जिस लक्ष्य को सामने रखकर हम ने यह सिस्टम लागू किया है वह पूरा हो सके ।

अभी अभी मेरे भाई ने इस डिमांड पर बोलते हुए कहा था कि जो टीचर स्कूलों में पढ़ाते हुए भी क्वालिफीकेशन को बढ़ाने का यत्न करते हैं, उनको टीचर रहते हुए वह इम्तहान देने की इजाज़त नहीं होनी चाहिए । मैं चाहूंगी कि ऐसा नहीं होना चाहिए क्योंकि टीचर्ज़ की मैजारिटी ऐसे लोगों की है जो बहुत गरीब हैं जो कि साथ साथ स्कूलों में पढ़ाते भी हैं और साथ साथ खुद भी आगे पढ़कर अपनी क्वालिफीकेशन्ज को बढ़ाते हैं । यह बात गलत है कि वह जब खुद पढ़ते हैं तो वह बच्चों की तालीम का ख्याल नहीं रखते होंगे क्योंकि जब गवर्नमैंट ने यह फैसला किया हुआ है कि हरेक टीचर ने 85,90 या 95 फीसदी रिजल्ट दिखाने हैं तो ऐसी हालत में वह अपने स्कूल की पढ़ाई के काम में कभी भी कोताही नहीं कर सकते क्योंकि उन्हें अच्छा

[श्रीमती सरला देवी]

रिजल्ट दिखाना है । कोई भी शख्स ऐसा नहीं जो कि खुद अपनी इन्क्रीमैंट बन्द करवाना चाहता हो । इसलिए मैं प्रार्थना करूंगी कि उन को यह जो सुविधा दी गई है वह बन्द नहीं होनी चाहिए । उन को आज्ञा रहनी चाहिए कि वह आगे तालीम हासिल कर सकें ।

अब, चेयरमैन साहिबा, मैं एक दो ज़रूरी बातें अपनी कान्स्टीचुएंसी की बाबत भी निवेदन करना चाहती हूं । यह तो आप को पता ही है कि हमारा जो हमीरपुर सब-डिविज़न है यह एक फौजी इलाका है, इसलिए ज़रूरी है यहां पर ज्यादा से ज्यादा बच्चों को स्कूलों के ज़रिए ट्रेनिंग दी जानी चाहिए ताकि वह देश के भविष्य के लिए अच्छे नौजवान साबित हों सकें । चेयरमैन साहिबा, चार साल की बात है कि हमारे पंडित मोहन लाल जी जो अब ऐजूकेशन मनिस्टर हैं, चकमों और तलमेडा गए । इन्होंने वहां पर उस वक्त एनाऊंस किया था कि वहां के दोनों स्कूलों को अपग्रेड किया जाएगा । लोगों ने वहां पर बिल्डिंगज़ बनाई हुई हैं लेकिन अभी तक उन को अपग्रेड नहीं किया गया । अब तो पंडित जी खुद ऐजूकेशन महकमा के इन्चार्ज हैं और मैं आशा करती हूं कि इन्होंने जो वादा वहां पर लोगों के साथ चार साल पहिले किया था वह पूरा किया जाएगा और उन स्कूलों को अपग्रेड किया जाएगा ।

एक और बात जिस की तरफ मैं शिक्षा मंत्री जी का ध्यान दिलाना चाहती हूं वह यह है कि ऐजूकेशन डिपार्टमैंट की तरफ से नदौन में बेसिक स्कूल खुला हुआ है । वहां पर बेसिक क्लासिज़ लगती हैं । मुझे यह बात जानकर बहुत दुःख हुआ है कि डिपार्टमैंट की तरफ से वहां पर चिट्ठी लिखी गई है कि अगले साल से नदौन के अन्दर बेसिक क्लासिज नहीं लगेंगी । मैं आप के द्वारा शिक्षा मंत्री जी को बताना चाहती हूं कि परागपुर में बेसिक स्कूल है, गरली मे बेसिक स्कूल हैं जो कि दो मील के फासले पर है, ज्वालामुखी में बेसिक स्कूल है जो कि चार मील के फासले पर है लेकिन नदौन हमीरपुर का सोलह मील का फासिला है । तो समझ में नहीं आता है कि नदौन में बेसिक स्कूल नहीं होना चाहिए, यह फैसला किस बिना पर किया गया है । मैं उम्मीद करती हूं कि वह इस की तरफ ध्यान देंगे और वहां से बेसिक क्लासिज़ को बन्द करने के जो आर्डर किए गए हैं उन को वापिस कराएंगे ।

इस के अलावा स्कूलों मे साईंस की क्लासिज़ हो जाने से आवश्यक है कि [illegible] पर साइंस टीचर्ज़ को लगाया जाए । मिसाल के तौर पर हमारे यहां लठयानी में हायर सैकंडरी स्कूल है । वहां पर जो स्टाफ है वहां सिर्फ एक ही टीचर बी. ए. है । बाकी के सभी कोई मैट्रिक है, कोई ऐफ. ए. है । इस के अलावा कोई बी. ए. टीचर नहीं है । मैं यह प्रार्थना करूंगी कि वहां पर पूरी तरह से ट्रेन्ड स्टाफ भेजा जाए । लठयानी स्कूल के लिए साइंस का सामान बाहर पड़ा हुआ है । अगर योग्य टीचर भेजे जाएं तभी वह अच्छी तरह से इस्तेमाल हो सकता है । और तभी अच्छे रिजल्ट्स दिखाए जा सकते हैं । मैं उमीद करती हूं कि शिक्षा मन्त्री और ऐजूकेशन डिपार्टमैंट इस की तरफ ज़रूर फौरी तौर पर ध्यान देंगे ।

इन शब्दों के साथ में आप का धन्यवाद करती हूं कि आप ने मुझे थोड़ा सा समय दिया ।

गृह मंत्री (श्री मोहन लाल) : चेयरमैन साहिबा, कोई 16.83 करोड़ रुपए की डिमाण्ड रखी गई है । मुझे अफसोस है इस बात का और आप के जरिये गिला करना चाहता हूं और अगर प्रोटेस्ट समझा जाए तो वह भी करता हूं कि इतने इम्पारटैंट स्बजेक्ट पर, जिसकी डिमाण्ड्ज़ दूसरी सब डिमाण्ड्ज़ से बड़ी हो और 17 करोड़ रुपये के करीब हो, उस पर आप देख रहे हैं इस वक्त ही क्या आज शुरू से ही आप ने देखा है कि आपोज़ीशन के बैंच खाली पड़े हैं और उन में से सिर्फ चार मैम्बर साहिबान बैठे हैं । जनसंघ की पार्टी का कोई मैम्बर नहीं बैठा । कमयूनिस्ट पार्टी का कोई मैम्बर यहां पर नहीं बैठा और पी० आई० पी० का कोई मैम्बर यहां नहीं बैठा । सिर्फ चार आदमी बैठे हैं, जिन में से दो प्रजातन्त्र पार्टी के हैं और दो अकाली पार्टी के हैं लेकिन वे दोनों तो जुड़े हुए हैं ।

सरदार अजायब सिंह संधू : आन ए प्वायंट आफ आर्डर, मैडम । हम समझते थे कि होम मिनिस्टर साहिब को जो हमारा टायम काट कर दिया गया है वह कोई अच्छी बातें करेंगे लेकिन वह तो हाऊस का टायम ज़ाया कर रहे हैं ।

गृह मंत्री : मैं यह अर्ज़ करूंगा कि पहले यह तीन काने थे अब यह चार हो गए हैं । (हंसी) मैं उन से कहूंगा कि मेरा टाईम बहुत थोड़ा है मेरा टायम काट कर के कुछ दूसरे मैम्बर साहिबान को दे दिया गया था । मैं आप के ज़रिए अर्ज़ कर रहा था कि पालेटिक्स ही पालेटिक्स डिस्कस करने के लिए यह हाउस का फोरम नहीं हैं । यहां कन्स्ट्रक्टिव बातें पंजाब के लिए सोचना सब से बड़ा काम है और हमारी एजुकेशन की डिमाण्ड से और एजुकेशन के महकमे से, जिस पर इस सूबे की तरक्की का दारोमदार है, इस से ज्यादा और कोई महकमा या स्बजैक्ट इस हाउस में डिस्कस करने के लिए मैं नहीं समझ सकता लेकिन मुझे अफसोस है इस बात पर कि आपोज़ीशन वाले मैम्बर इस में दिलचस्पी नहीं ले रहे हैं । मैं सिर्फ उन की नाइनसाफी की बात नहीं करता लेकिन जो अच्छी बात है उस का भी ज़िक्र करता हूं । और यह सरदार गुरदयाल सिंह जी ढिल्लों के अच्छे स्वभाव की बात है और डीसैंसी की बात है । उन्हों ने यहां से जाने से पहले मुझे यह लिख कर भेजा है कि क्योंकि उनकी तबियत खराब है इस लिए वह जा रहे हैं वरना यह उन का फर्ज़ था हाउस में बैठना । उन्हों ने क्योंकि कुछ नहीं कहा इस डिमाण्ड पर, जो कुछ इन्हों ने कहना था उस का जवाब लेने के लिए वह लिख के भेज गए हैं । क्योंकि उन की तबियत खराब थी इस लिए वह चले गए हैं लेकिन बाकी के मेम्बरों का पता नहीं कि वे क्यों चले गए हैं ।

मैं अर्ज़ करूंगा कि आप को पता है कि एमरजेन्सी की वजह से एजूकेशन के प्रोग्राम में बाधा पड़ सकती थी लेकिन हम ने कोशिश की कि जहांतक एजूकेशन का

[गृह मन्त्री]

सम्बंध है इस की तरक्की में कोई रुकावट न पड़े । इस से पहले जो २ बातें मैम्बर साहिबान ने कहीं हैं उन का ज़िक्र करूं मैं आप को यह बताना जरूरी समझता हूं कि इस वक्त पंजाब ने विद्या के मैदान में क्या तरक्की की हैं । प्रिन्सिपल रला राम जी सही फर्मा रहे थे कि हमारा बजट, यानी विद्या पर जो खर्च किया जाता है हर साल बढ़ता गया है और बढ़ता आ रहा है लेकिन इस की परसैंटेज, जितनी कि एक तरक्की याफता गवर्नमैंट की होनी चाहिए उतनी नहीं है, लेकिन हमारे साथी समझदार हैं और वे जानते हैं कि हमारे सामने ज़िन्दगी के, सामाजिक ज़िन्दगी के और आर्थिक ज़िन्दगी वे बड़े बड़े काम हैं जिन को करना भी जरूरी है इसलिए हमारी परसेंटेज उतनी नहीं जितनी कि होनी चाहिए । (Deputy Speaker in the Chair) लेकिन हालात की मजबूरी की वजह से जो कुछ भी हम ने किया है उस के लिए इस हाउस के सदस्य और गवर्नमैंट मान कर सकते हैं ।

अब मैं 6 से लेकर 11 साल की एज ग्रुप के बच्चों का ज़िक्र करूंगा । इस वक्त बच्चों की 78 फीसदी आबादी स्कूलों में जाती है जिन की तादाद 22 लाख के करीब है और हमारा ऐसा इरादा है और विश्वास है इस बात में कि हम इस को कर पाएंगे कि जहांतक तीसरी पांच साला योजना का सम्बंध है इस में हम बच्चों की 98 फी सदी ज्यादा आबादी को स्कूल भेज सकें । इस वक्त 6 से 11 साल की एज ग्रुप के बच्चों की तालीम में थोड़ी सी कमी है, लेकिन हमें आशा है कि तकरीबन सैंट प्रसैंट लड़के स्कूल में जा सकेंगे क्योंकि 98 फीसदी को करीब २ सैंट परसैंट ही माना जाता है । जहां तक लड़कियों की तालीम का सम्बंध है हमारा ऐसा इरादा है और हमें विश्वास रखना चाहिए कि 85 फीसदी के करीब हम उन को इस पांच साला योजना के आखीर तक स्कूल भेज देंगे । इस काम के लिए हम ने 3,750 और टीचर्ज रखे हैं । इस वकत मैदानी इलाकों में हर एक मील के रेडियस में एक प्रायमरी स्कूल हैं और पहाड़ी इलाकों में हर दो मील के रेडियस में एक प्रायमरी स्कूल है । इस वक्त स्कूलों की तादाद 14 हज़ार के करीब है और इस साल 78 प्रायमरी स्कूल अपग्रेड किए गए हैं । जहां तक 11 से 14 साल की एज ग्रुप का सम्बंध है हमारा लक्ष्य है और हम उम्मीद करते हैं कि हम यह जो पूरा कर पाएंगे कि पांचवें पांचसाला प्लान के दौरान और आखीर तक कोशिश करेंगे कि 11 से 14 साल की एज ग्रुप के बच्चे सारे स्कूल में जाएं और तालीम हासिल कर पाएं । (बाबू अजीत कुमार की तरफ से विघ्न)

उपाध्यक्षा : आप इंट्रप्शनज न करें । चीजें नोट कर लें और बाद में पूछ लें । (The hon. Member should not interrupt. He may note down the points and get them clarified afterwards.)

गृह मंत्री : हमें ऐसा विश्वास है कि पांचवीं पांचसाला योजना के दौरान या आखीर तक 14 साल के हर बच्चे को हम तालीम दे पाएं ।

दूसरी बात हायर सैकंडरी एजूकेशन के मुताल्लिक है, जिस में काफी दिलचस्पी ली और इस में कुछ मेम्बर साहिबान ने यह भी जिक्र किया कि हम इस में फेल हो चुके हैं । प्रिन्सीपल रला राम जी ने कहा और कुछ और साथियों ने कहा कि उन की राए मुख्तलिफ है, हमारी राए से । लेकिन ऐसा नहीं । तो मैं अर्ज़ करूंगा कि इस से पहले कि मैं अपनी राए का इज़हार करूं सरकार की तरफ से यह बात मैं मानता हूं कि जितने भी स्कूल हायर सैकंडरी में अपग्रेड हुए हैं वह 506 हैं और उन में से 250 से ज्यादा सरकारी स्कूल हैं और बाकी गैर सरकारी स्कूल हैं लेकिन इस बात को मैं तसलीम करता हूं कि हरेक स्कूल में जैसा अच्छा प्रबन्ध होना चाहिए उतना अच्छा अभी नहीं हुआ, अभी कमी है सायंस टीचर्ज़ में, अभी कमी है सायंस ब्लाक्स में और अभी कमी है मैटीरियल में । इस लिए अभी मैं यह नहीं कहता कि हायर सेकण्डरी स्कूलों का जो इन्तज़ाम है वह तसल्ली बख्श है । लेकिन मैं इस बात को नहीं मानता कि हायर सैकंडरी सिस्टम आफ एजूकेशन कामयाब नहीं हुआ । इस के मुताल्लिक और कदम उठा रहे हैं । मिसाल के तौर पर सायंस टीचर्ज़ और बढ़ाने के लिए एक साल का कनडैंस्ड कोर्स जारी किया है यूनिवर्सिटी से मिल कर । 125 सायंस टीचर्ज़ ट्रेंड हो चुके हैं । 1962-63 में 132 सायंस मास्टरों ने वहां ट्रेनिंग ली । 25 मैथेमैटिक्स के टीचर भी ट्रेनिंग हासिल कर रहे हैं । हमने 768 मास्टर्ज़ और मिस्ट्रैसिज़ की पोस्टें लैक्चरर स्केल में अपग्रेड की हैं ताकि अच्छे २ मास्टरों को ऐटरैक्ट कर पाएं और उन में से 217 पोस्टें हैडमास्टरों और हैडमिस्ट्रैसिज़ के लिये पी० इ० ऐस० क्लास दो में अप्ग्रेड की हैं । 31 सायंस ब्लाकस स्कूलों में मुकम्मल हो चुके हैं । 64 बन रहे हैं और 26 और बनाने की तजवीज़ है । पैसा जो इन पर खर्च किया गया है वह इस तरह है । स्टाफ पर 79,11,920 रुपये बिल्डिंग्ज़ पर 61,89,127 रुपये इक्विपमेंट पर 68,14,000 रुपये । यह सारा बनता है 2,09,15,000 रुपये । यह सारा रुपया इस स्कीम पर खर्च बताया गया है । यह तफसील मैं ने इस लिए दी है कि न तो यह स्कीम अधूरी है, न फेल हुई है और ना ही सरकार का कोई ऐसा इरादा है इस को दोहरा कर वापस लेने का, इस को छोड़ने का । यह चालू रहेगी । हम जानते हैं कि यह बहुत बड़ा काम है, इस में देर लगेगी खास कर मास्टरों की तैयारी के सिलसिले में, मगर इस सब के बावजूद यह राय जाहर करना कोई ज़िम्मेदारी की बात नहीं है कि हम इस स्कीम को छोड़ने की सोच रहे हैं । मैं यह बात वाज़ेह तौर पर कहना चाहता हूं कि हम इस स्कीम पर विश्वास रखते हैं । यह सही है कि इस बारे में दो राए हैं कि प्राइमरी का पीरियड पांचवीं तक हो या छटी तक और इस बात में भी दो राए हो सकती हैं कि स्कूल की पढ़ाई का पीरियड 11 साल का हो या 12 साल का । हां, जहां तक सरकार का ताल्लुक है वह मानती है कि अगर यह पीरियड 12 साल हो तो बहुत अच्छा है और हम इस तरफ जाने की बाबत सोचते हैं अगर यह बात मैं स्पष्ट कर देना चाहता हूँ कि हम हायर सैकंडरी के 11 साल के स्कूलिंग के सिस्टम को छोड़ने की बाबत कतअन नहीं सोचते । इसी बात में गरीब का और देहाती का भला है, इस सूबे और इस के लोगों का भला है । ऐजुकेशन की दो स्टेजिज़ होती हैं : एक तो यह कि बच्चा स्कूल की पढ़ाई तक ही पढ़ता है, फिर

[गृह मन्त्री]

चाहे वह कितने ही सालों को हो और दूसरी स्टेज होती हैं यूनिवर्सिटी एजुकेशन की । कई हालतों में बच्चे को स्कूल की पढ़ाई के बाद ही बाप के साथ काम में शामिल होना पड़ता है या दूसरा रोज़गार ढूंढना पड़ता है । हम इस बात को मानते हैं कि जो प्रिलिमीनरी यानी स्कूल एजुकेशन है वह ऐसी हो कि बच्चा जब इसे पूरा कर ले तो पक कर निकले, पुख्ता शक्ल में निकले । इस के लिये दस साल की पढ़ाई नाकाफी है, 11 साल की माडरेट है और अगर 12 साल की हो जाए तो आइडियल है । इस लिये हम 11 साल वाले सिस्टम को छोड़ना नहीं चाहते बल्कि हम तो और आगे बढ़ना चाहते हैं । इसी सिलसिले में मैं आप से अर्ज़ करूं कि कुछ ऐसे प्राईवेट स्कूल थे जिनकी सरकार के पास दरखास्त आई कि उन को हायर सैकण्डरी सिस्टम, जो कि उन्होंने शुरू कर रखा था, को ऐबौलिश कर के फिर से मैट्रिकुलेशन के सिस्टम को लागू करने की इजाज़त दी जाए । हम ने इन्कार कर दिया । मुझे खुशी है कि कुछ साथियों ने, जिन में श्री हरी किशन जी भी थे और दूसरे भी कुछ साहिबान थे, मांग की कि उन के हां के हाई स्कूलों को हायर सैकंडरी सिस्टम वाले बनाया जाए । दरअसल यह सही मांग है । इस तरह जब बच्चा स्कूल से 11 या 12 साल को पढ़ाई के बाद निकलेगा तो वह काम करने के काबल बन कर निकलेगा । आज आप जानते हैं कि हर एक बच्चे ने अब स्कूल में पढ़ना है । यूनिवर्सिटी ऐजुकेशन हर कोई अपने बच्चे को नहीं दिला सकता । इस लिये सरकार चाहती है कि स्कूलों में ही जो ऐजुकेशन मिले वही तसल्लीबख्श और काफी हो । बच्चे पक्के दिमाग के निकलें और ज़िन्दगी में कामयाब हों ।

कामरेड राम प्यारा : वज़ीर साहिब इतना बता दें कि हायर सैकंडरी के लिये कितना रूपया बजट में रखा गया है---------

उपाध्यक्षा : यह बीच में इन्टरप्शन की आदत छोड़नी होगी । मुझे यह नापसन्द है चाहे यह इधर से हो या उधर से । (This habit of interrupting will have to be left. I do not like interruptions whatever side these come from.)

गृह मन्त्री : मेरे पास वक्त बहुत कम है । इस लिये यह उन के ही इन्टरैस्ट में है कि जो ज़रूरी बातें मैं अर्ज़ कर रहा हूं वह सुन लें । बाद में अगर कोई बात पूछनी हो तो अलहदा पूछ लें ।

दूसरी बात जिस का ज़िक्र कुछ मैम्बर साहिबान ने किया था वह यह थी कि ऐजुकेशन को टैक्नीकल बायस दिया जाए । इस बारे अर्ज़ है कि आप को पता ही है कि हम ने एक पायनीर टैक्नीकल टीचर्ज इन्स्टीचूशन माहलपुर में शुरू किया है । एयर वाइस मार्शल हरजिन्दर सिंह की स्कीम के ज़रिये बच्चों को प्राइमरी स्टेज ही से टैकनीकल ट्रेड्ज़ में शिक्षा देने के लिये तजरुबा शुरू किया है । वहां पर सौ टीचर्ज की ट्रेन करने का प्रौग्राम शुरू हो गया है । यह सारी बात एक फेज्ड प्रोग्राम के

मुताबिक चल रही है । यहां पर हम बच्चों को कारपैंटरी, मैटल वर्क, मशीन टरनिंग, फिटिंग्ज़, इलैक्ट्रौनिक्स वगैरह का काम सिखाएंगे ताकि बच्चों का रोहजान शुरू से ही इस तरफ हो जाए, उन की तालीम को शुरू से ही टैक्नीकल बायस दे दिया जाए । आप जानते हैं कि राशियन सिस्टम आफ एजुकेशन का काम भी शुरू हुआ था तीन स्कूलों में । उसे भी हम ने इस तरफ ही जोड़ दिया है । मुझे एक बार एयर वाइस मार्शल हरजिन्दर सिंह जी मिले तो मैंने उन्हें इस बारे में पूछा तो उन्हों ने बताया और यह बड़ी खुशी की बात है कि जो बच्चे वहां पर तामील पाते हैं वह तो पीरियड खत्म होने के बाद और स्कूल के टाइम के खत्म होने के बाद भी वहां से जाना पसन्द नहीं करते, काम में लगे रहते हैं ।

जो बच्चे वहां पर प्रैक्टीकल ट्रेनिंग लेते हैं वह इतनी अच्छी है कि वह स्कूल आवर्ज के बाद अपने घरों को वापस जाना पसंद नहीं करते । अपने काम में बाद में भी लगे रहते हैं । उनका काम है छोटी मोटर को खोल कर देखना या रेडियो के पुर्जे निकाल कर देखना कि किस तरह रखे हुए हैं । उन की इस एजुकेशन से दिलचस्पी बन जाती है । इन का रूझान इस तरफ इतना हो गया है कि छुट्टी के बाद भी वह अपने घरों को नहीं जाते । तालीम के इस सिस्टम की यह एक कामयाबी की निशानी है कि वह इस ट्रेनिंग को बोझ न समझें । वे यह न सोचें कि वह स्कूल से एब्सेंट हो सकते है । इन्हें दिलचस्पी पैदा हो गई है कि टैक्नीकल एजुकेशन मिलती है । हम आहिस्ता आहिस्ता इसे बढ़ाने का यत्न कर रहे हैं ।

स्पोर्टस भी एक ज़रूरी चीज़ है, डिप्टी स्पीकर साहिबा । जैसा कि हम ने बुआयज़ के लिए स्पोर्टस का कालेज खोला था इसी तरह विमन के लिए स्पोर्टस का कालेज कुरूक्षेत्र में खोल दिया है ।

Compulsory Physical Education के मुताल्लिक भी विचार कर रहे हैं । Certificate course matriculation में देने का प्रबन्ध पटियाला में है ।

श्री चांद राम जी ने और सरदार हरचंद सिंह जी ने दो तीन बातें कही थीं क्योंकि उन्हें बोलने का समय नहीं मिला । एक तो थी वजीफों के सम्बंध में और दूसरी एडमिशन फीस के बारे में इस सम्बंध में मैं इन्हें बताना चाहता हूँ कि जो Scholars, Scheduled Castes, Scheduled Tribes और Backward Classes के post matric classes में जाते हैं हम उन्हें मदद देते हैं । आहिस्ता जैसा कि मेम्बर साहिबान जानते है, वह बढ़ रही है सन 1961-62 में यह 15,80,500 थी 1962-63 में 17,80,492 और 1963-64 में 18,16,500 कर दी गई है,

फ्री एजुकेशन के मुताल्लिक आप शायद सुनना चाहेंगे । मैं ज्यादा वक्त हाउस का नहीं लेना चाहता । यह बात कही गई कि 300 रुपया माहवार तक पानेवाले को

गृह मन्त्री

फ्री कंसेशन दिया गया है सैण्टर में और पंजाब ने 1800 रूपया साल तक रखा है । आप जानते हैं कि आठवीं कलास तक तो हर बच्चे की तालीम माफ है। हाई स्कूल और जे. बी. टी में तमाम उन बच्चों की फीस, जिन के वालदैन की आमदन 1000 रुपया सालाना या इस से कम है, माफ है । हरिजनों के केस में 1,800 रुपया साल है और 1000 से 3000 साल तक की आमदनी वाले वालदेन के बच्चों की आधी फीस है ।

गर्लज़ स्टुडैंट्स के बारे में कुछ मेम्बर साहिब ने कहा है । यह सही तौर पर कहा गया है और यह ठीक है कि बच्चियों की तालीम पीछे है । खास ध्यान देने पर ही यह बढ़ेगी । यही कारण है। बच्चियों के केस में हम यत्न कर रहे हैं । जिनट वालदैन की आमदन 3 हज़ार साल तक है वहाँ पर फीस माफ है तमाम गवर्नमैं इन्स्टीच्यूशज में । और जिन की आमदन 3000 रुपया से ऊपर है उन से आधी फीस ली जाती है। इस के साथ ही, जैसा कि आप जानती हैं, डिफेंस परसनल के बच्चों की तमाम जगहों पर फीस माफ है । हरिजन बच्चों के लिए हिली एरियाज़ में 2 रुपये, 4 रुपये और 7 रुपये तक दिए जाते हैं, मिडल और हाई क्लासों में लाहौल और स्पिती के एरिया में फीस माफ है और साथ ही साथ टैक्स्ट बुक्स भी फी दी जाती हैं । इस सम्बंध में एक मेम्बर साहिब फरमा रहे थे कि हरिजनों के केस में 3600 रुपये की आमदनी कर देनी चाहिए। exemption of fees के लिए, जैसा कि Government of India ने किया है, हमें भी सोचना चाहिए । हरिजन भाइयों के बारे में तो हर समय सोच जारी रहती है और अब भी सोच रहे हैं कि कोई और कंसेशन दिए जा सकें । जैसा कि आप जानते हैं कि फिनांशल तंगी की वजह से कदम वापस लेना पड़ा था । आप जानते हैं कि इस सरकार की यह खाहश थी कि सारी एजुकेशन फ्री कर दें लेकिन हालात ने मजबूर किया ।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, एन. सी. सी ट्रेनिंग, जैसा आप जानती है, कम्पलसरी कर दी गई है। 1963-64 में 41 हज़ार केडिट्स तैयार किए गए हैं और 18 लाख रुपया सैनिक स्कूलों पर पिछले साल में खर्च किया गया ।

मैं ने पहले भी अर्ज़ किया था कि एजुकेशन में ऐफीशेंसी लाने का भी प्रबन्ध किया गया है । Higher Secondary Schools में ऐफीशेंसी इन टीचिंग लाने के बारे में कदम उठाया है। एक Institute of English कायम की गई है जिस में 34 टीचर ट्रेंड हो चुके हैं, 35 ट्रेनिंग ले रहे हैं । लोकल टीचर्ज़ के लिए इवनिंग क्लासिज़ जारी हैं । इस की बड़ी अहमियत है । जैसा कि आप जानती हैं, इंग्लिश का स्टैंडर्ड गिर रहा है । इस को उठाने के लिए यह एक खास इन्स्टीच्यूट चंडीगढ़ में कायम की गई है ।

एक खास बात की ओर मेम्बर साहिबान का ध्यान दिला दूं कि हमारी एक रीआर्गेनाइज़ेशन की स्कीम है और इसे current financial year में लागू कर दिया गया है । यह कामयाबी के साथ चल रही है । हमने District Education

Officers मुकर्रर किए हैं । और सर्कल्ज़ में Circle Education Officer मुकर्रर किए हैं ताकि यह काम डिस्ट्रिक्ट लेवल पर चल सके । इन्हें काफी इख्तियारात दिये गए हैं ताकि यह ऐफीशैंसी सारे काम में लाई जा सके । यहां तक कि स्कूल्ज़ की सारी एडमिनिस्ट्रेशन, हाई और Higher Secondary School तक की; डिस्ट्रिक्ट लेवल पर डीसेंट्रलाईज़ कर दी गई है । काम तेज़ी के साथ, ऐफीशैंसी के साथ चल रहा है । (प्रशंसा)

फिर यहां पर कहा गया कि जिन मास्टरों के नतीजे अच्छे न हों इन्हें सज़ा दी जाती है और एप्रीसिएशन और इनाम उन्हें मिलना चाहिए जिनके नतीजे अच्छे हों । डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं आपके ज़रिये मेम्बर साहिबान को बताना चाहता हूं कि जिन के अच्छे नतीज़े निकलते हैं उन टीचरों की एप्रेसिएशन इस तरह से करते हैं । जिन की पास परसैंटेज 41 प्रति शत से लेकर 55 प्रति शत तक है उन को तो एक इन्क्रीमैंट दी जाती है और जो 50 प्रति शत या इस से ज़्यादा है उन को दो इन्क्रीमैंट्स दी जाती हैं ।

> Commendation certificates earned for three consecutive years on the basis of results from 16 to 40 per cent above the base..... one increment,

अब सवाल ऐप्रीसीएशन का है । ऐप्रीसीएशन उनको ऐसे नहीं मिलती । इस के लिये कुछ वक्त लगता है केसिज़ वगैरह ऐगज़ामिन करने होते हैं । यह बात सही है । मुझे भी इस बात का पता चला है ।

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਪਨਿਸ਼ਮੈਂਟ ਕਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ?

गृह मंत्री : यह पनिशमैंट की बात नहीं, यह तो ऐप्रीसीएशन की बात है ।

ਚੌਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਕੋਈ ਪਨਿਸ਼ਮੈਂਟ ਦੀ ਗੱਲ ਦਸੋ।

ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ : ਇਹ ਤਾਂ ਅਪਣੀ ਪਨਿਸ਼ਮੈਂਟ, ਪੰਡਿਤ ਜੀ, ਪੁਛਦੇ ਹਨ । (ਹਾਸਾ)

गृह मंत्री : टीचर्ज़ की तादाद भी आगे की निसबत बहुत बढ़ गई । मैं चाहता था कि उनके आंकड़े हाउस में रखूं मगर वक्त की कमी की वजह से इतना ही कहूंगा कि औस्तन जहां पहले फी स्कूल टीचर्ज़ की तादाद 6--11 की निसबत से होती थी आज वह 14--17 के करीब हो गई है । (*Interruption by Shri Ram Kishan*) आप बाहर गये होंगे । पालिसी मैटर्ज के मुतालिलक मैं पहले कह चुका हूं । I was talking of policy matters. The hon. Member was probably not present in the House at that time.

[गृह मंत्री]

मैं अर्ज कर रहा था कि टीचर्ज़ की तादाद आगे की निसबत काफी बढ़ी है। इस के साथ ही, डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं अर्ज कर दूं कालेजिज की तादाद भी काफी बढ़ी है। 1948-49 में जहां पंजाब में 44 कालेजिज़ थे आज वहां 1962-63 में इन की तादाद 100 तक पहुंच गई है। इसी तरह से यहां पर टीचर्ज़ ट्रेनिंग कालेजिज़ की तादाद पहले 4 थी मगर अब यह 25 है।

कुछ बातें प्राईवेट स्कूल्ज़ के मुताल्लिक मैंबर साहिबान ने कही थीं। उनका कहना था कि मौजूदा हालात में उन पर काफी बोझ पड़ता है इस लिये सरकार को खास तौर पर प्राईवेट स्कूलज़ की माली सहायता करनी चाहिये। मैं मैंबर साहिबान की इत्तलाह के लिये कुछ फिगर्ज अर्ज करना चाहता हूं।
वह यह कि 1948-49 में इन सकूलों की 6,30,000 रुपये के करीब ग्रांट दी गई थी मगर अब 1963-64 में जो हम इन सकूलों को दे पाये हैं वह 17,98,000 रुपये है। यह इतनी भारी ग्रांट है जो कि हम प्राईवेट सकूलों को दे रहे हैं।

यूनीवर्सटीज़ के मुताल्लिक, जैसा कि आप जानते हैं, हमारे हां, इस वक्त 4 यूनीवर्सटीज़ हैं। कुरुक्षेत्र यूनीवर्सटी की जो इस साल हम ने इमदाद की है वह 27,11,000 रुपये है। इस के साथ ही पंजाबी यूनीवर्सटी को इस साल 22,50,000 रुपया दिया गया है। (विघ्न)

Sardar Ajaib Singh Sandhu : On a point of information, Madam.

Deputy Speaker : I do not allow.

गृह मंत्री : जहां तक ऐजूकेशन के बजट का संबंध है, मुझे इस के और ज्यादा आंकड़ों में जाने की जरूरत नहीं है। यह काफी तसल्ली बख्श है।

वाईस-चांसलर के मुताल्लिक ढिल्लों साहिब ने दो तीन बातें कहीं थीं। उन्हों ने यह भी गिला किया था कि उन को पालेटिक्स में दखल नहीं देना चाहिये। हम भी ऐसी ही आशा करते हैं। इस बात को ढिल्लों साहिब भी जानते हैं कि यूनीवर्सटीज़ एक अटानमस बाडीज़ हैं, मगर हमें उन से आशा रखनी चाहिये कि वह पालिटिक्स में दखल अंदाज़ न हों।

अप-ग्रेडिंग के मुताल्लिक भी कुछ मैंबर साहिबान ने कहा था। इस के मुताल्लिक बलराम जी ने भी गिला किया था। उनका यह ख्याल था कि अपग्रेडिंग जो होती है वह पार्टी पालिटिक्स की बिना पर होती है, कम अज़ कम मैं तो इस बात को तसलीम नहीं करता। अगर कोई खास केस उनके ध्यान में हों, वह मेहरबानी करके मेरे नोटिस में लायें, मैं देख लूंगा। दर असल यह बात ऐसी नहीं है। हमारे कुछ असूल हैं, कुछ रूल्ज़ हैं, कायदे और कानून हैं। जहां पर जैसी भी

ऐजूकेशन दरकार हो, पहले वहां की रिपोर्ट ऐगजामिन की जाती है । उस के बाद कोई फैसला किया जाता है । यह ठीक है कि ऐमरजैंसी की वजह से हम कई बातें नहीं कर पाये । डिप्टी स्पीकर साहिबा, जब से मेरे पास ऐजूकेशन का महकमा आया है मैं समझता हूं कि जितनी डिमांड रूरल एरिया में सकूलों के अपग्रेडिंग की है उतनी और कोई इस महकमे में मांग नहीं है । जहां मिडल स्कूल है वहां की पंचायतें कहती हैं इन्हें हायर सैकंडरी कर दो और जहां प्राइमरी है उन्हें कहते हैं कि इन्हें मिडल कर दो। मगर हमारे पास इतने रिसोर्सिज़ नहीं हैं कि हर डिमांड को पूरा किया जाये। जहां भी कहीं अपग्रेडिंग होती है हमें पहले देखना होता है कि इतना स्टाफ और दरकार है। (विघ्न)

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਤੋਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬੈਕਵਰਡ ਏਰੀਆਜ਼ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀ ਪਾਲਿਸੀ ਹੈ।

गृह मंत्री : मैं ने तो पहले ही कह दिया था कि बैकवर्ड क्लासिज़ की तरफ खास ध्यान करना सरकार का सब से पहला काम है : (तालियां) बैकवर्ड एरिया, बैकवर्ड कलासिज़ और हरिजनों के मुताल्लिक हमारी तरफ के खास ध्यान रखा जायेगा (तालियां) डिप्टी स्पीकर साहिबा, इस वक्त टाईम नहीं है कि मैं और कुछ अर्ज करुं । मैं उमीद रखता हूं कि मैम्बर साहिबान इसी जवाब को काफी समझेंगे।

खान अब्दुल गफार खां : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं उन लोगों में से तो नहीं हूं जो खाह मुखाह बोलें । होम मिनिस्टर साहिब ने चौधरी चांद राम जी की बातों का तो जवाब दे दिया, मगर मैं ने एक बात पूछी थी कि उर्दू भी हिंदुस्तान की 14 नैशनल जबानों में से एक है मगर इन्हों ने इस के मुताल्लिक एक भी लफज तक नहीं कहा ।

गृह मन्त्री : आप अपना जवाब और क्या चाहते हैं, खां साहिब ? मैं ने बोला भी यहाँ उर्दू में है । (हंसी)

उपाध्यक्षा : हाउस के सामने इस वक्त 15 कट मोशनज़ हैं । मैं इन को हाउस के सामने एक एक करके लेती हूं । (Now there are 15 Cut Motions before the House. I take them one by one.)

श्री राम किशन : पालिसी मैटर्ज़ के बारे होम मिनिस्टर साहिब ने कुछ नहीं बताया ।

Home Minister : Probably, the hon. Member was not present when I was speaking on policy matters. Either he has not heard me or he was away.

(*Interruption by Sardar Ajaib Singh Sandhu*)

उपाध्यक्षा : सरदार अजायब सिंह जी, आपने जो बात पूछनी है मिनिस्टर साहिब के पास जा कर पूछ लें । He will satisfy you. (The hon. Member Sardar Ajaib Singh may contact the Minister and ask him any matter he likes. He will satisfy him.)

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਮੈਡਮ, ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਜਦੋਂ ਬੋਲ ਚੁਕਣਗੇ ਤਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛ ਲੈਣਾ ।

Deputy Speaker : The hon. Member may give me in writing. I will get the necessary information from the hon. Minister and pass it on to him.

Deputy Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs 1000.

The motion was lost.

Deputy Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs 100.

The motion was lost.

Deputy Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs 1000.

The motion was lost.

Deputy Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was, by leave, withdrawn.

Deputy Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was, by leave, withdrawn.

Deputy Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was, by leave, withdrawn.

Deputy Speaker . Question is—

That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was lost.

Deputy Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was, by leave, withdrawn.

Deputy Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was lost.

Deputy Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Deputy Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was lost.

Deputy Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was lost.

Deputy Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was lost.

Deputy Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was, by leave, withdrawn.

Deputy Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was, by leave, withdrawn.

Deputy Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 16,83,58,870 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1964—65, in respect of charges under head 28—Education.

The motion was carried.

Deputy Speaker : The House stands adjourned till 2.00 p. m. on Monday, the 16th March, 1964.

1.29 p. m.

(*The Sabha then adjourned till 2.00 p. m. on Monday, the 16th March, 1964.*)

APPENDIX

TO

P.V.S. DEBATES VOL. I, No. 17

Dated the 13th March, 1964

EMPLOYEES BELONGING TO SCHEDULED CASTES AND BACKWARD CLASSES IN THE OFFICE OF THE DIRECTOR, SPORTS AND YOUTH PROGRAMME (INCLUDING SUBORDINATE OFFICES.)

1362. Sardar Ajaib Singh Sandhu : Will the Minister for Revenue be pleased to state the number, names and dates of appointment of the employees belonging to Scheduled castes and backward classes working at present in class I, II, III and IV posts separately in the office of Director of Sports (including subordinate offices) together with their percentage in each category and the percentage of posts reserved for them in each category ?

Sardar Ajmer Singh : The information is as follows :—

Class	No. of posts	Sch. Caste	Backward Class	Present percentage		Percentage reserved		Post vacant
				Sch.	B. Class	Sch.	B. Class	
1	2	3		4		5		6
Class I	2	Nil	Nil	Nil		20	2	Nil
Class II	51	Do	Do	Do		Ditto		4
Class III	98	9	6	9%	6%	Ditto		20
Class IV	93	29	11	31%	12%	Ditto		23

Names and dates of Appointment

Class	Name	Date of appointment	REMARKS
III	Shri Mohinder Singh, Steno-typist.	5-7-1962	Backward Class
	Shri Ram Phul	11-12-1963	Ditto
	Shri Faquir Chand, Clerk	10-2-1960	Ditto
	Shri Harminder Singh	23-2-1962	Ditto
	Shri Sushil Kumar	29-11-1963	Ditto
	Shri Isher Singh	22-1-1962	Ditto

[Revenue Minister]

Class	Name	Date of appointment	REMARKS
	Shri Gita Ram	27-2-1962	Scheduled Caste
	Shri Prem Chand	10-1-1962	Ditto
	Shri S. S. Bhoria	23-2-1962	Ditto
	Shri Piara Ram	29-12-1961	Ditto
	Shri Puran Chand	24-2-1962	Ditto
	Shri Sawaran Singh	17-1-1962	Ditto (Working against post of Steno-cum-Librarian)
	Shri Shingara Singh, (Boatman)	4-5-1959	Ditto
	Shri Mukhtiar Singh	19-1-1962	Ditto
	Shri Charan Dass	26-1-1962	Ditto
IV	Shri Gurmel Singh	15-5-1962	Ditto
	Shri Panna Daftri (G. Marker)	1-11-1962	Ditto
	Shri Kartar Singh	10-4-1962	Backward Class
	Shri Sant Singh (Chowkidar)	1963	Ditto
	Shri Devi Ram	1-5-1963	Scheduled Caste
	Shri Antu Ram	23-1-1962	Ditto
	Shri Chandu Lal	12-1963	Ditto
	Shri Ram Hazur, Mali	1963	Ditto
	Shri Udhey Ram	18-4-1962	Ditto
	Shri Baru Ram	18-4-1962	Ditto
	Shri Sri Ram	18-5-1962	Ditto
	Shri Chharing Phunchok (Kitchen boy)	1-6-1962	Ditto
	Shri Ajaib Singh, (Attendant)	23-3-1960	Ditto
	Shri Ram Lakhan	9-8-1962	Ditto
	Shri Parkash Chand	26-1-1962	Ditto
	Shri Tarsem Lal, (Peon)	3-3-1964	Ditto
	Shri Makhan Singh	11-6-1963	Ditto
	Shri Mulkh Raj	1-1-1964	Ditto
	Shri Sita Ram	7-5-1963	Ditto
	Shri Ishru Ram	20-1-1964	Ditto
	Shri Gazza Singh	2-7-1962	Ditto
	Shri Harnek Singh	26-9-1963	Ditto
	Shri Joginder Singh	10-1-1962	Ditto
	Shri Tek Ram	16-11-1960	Ditto

Class	Name	Date of appointment	REMARKS
	Shri Rattan Singh	12-1-1964	Ditto
	Shri Gian Chand	2-6-1962	Ditto
	Shri Bansi Lal	27-5-1962	Ditto
	Shri Partap Singh	11-4-1963	Ditto
	Shri Bolley Ram	19-6-1963	Ditto
	Shri Charan Dass	20-1-1964	Ditto
	Shri Om Parkash	21-1-1964	Backward Class
	Shri Sohan Singh	16-8-1963	Ditto
	Shri Bishan Dass	1-6-1963	Ditto
	Shri Sadugar Singh	21-6-1963	Ditto
	Shri Nanak Singh	14-2-1962	Ditto
	Shri Ajit Singh	19-12-1962	Ditto
	Shri Paras Ram	1-5-1963	Ditto
	Shri Bhag Singh	20-12-1962	Ditto
	Shri Ambika Parshad	1-1-1962	Scheduled Caste
	Shri Haveli Ram	16-4-1962	Backward Class

EMPLOYMENT IN THE PUBLIC RELATION DEPARTMENT, PUNJAB.

1468. Shri Amar Singh : Will the Chief Minister be pleased to state the total number of employees in Class I, II, III and IV posts, separately, districtwise, at present in the Public Relations Department together with the number, names and dates of appointment of those among them who belong to the Scheduled Castes and Backward Classes category-wise and districtwise ?

Sardar Partap Singh Kairon : The statement containing the required information is as follows.

STATEMENT

1	2	3	4	5			6		
				Details of officials belonging to Scheduled Castes			Details of officials belonging to Backward Classes		
S. No.	Name of District	Class of post	Total No. of posts	i. Total No.	ii, Names and Category	iii. Date of appointment	i. Total No.	ii. Name and Category	iii. Date of appointment
1.	Hissar	I	—	—	—	—	—	—	—
		II	One	—	—	—	—	—	—
		III	Twenty-two	3	(i) Sh. Mahabir Pal Drama Inspector	1-2-1963	2	(i) Sh. Pat Ram Verma, Rural Publicity Organiser	11-12-56
					(ii) Sh. Sant Lal, Actor	25-6-1962		(ii) Sh. Vir Singh, Actor	3-7-62
					(iii) Sh. Baru Ram, Tabalchi	26-11-1963			
		IV	Six	—	—	—	1	Sh. Ghisa Ram, Cleaner	1-5-63
2.	Gurgaon	I	—	—	—	—	—	—	—
		II	One	—	—	—	—	—	—
		III	Twenty-six	—	—	—	2	(i) Sh. Abhey Ram, Actor	1-7-62
								(ii) Sh. Jagdish Chander, Tabalchi	5-4-61
		IV	Six	—	—	—	2	(i) Sh. Mawesi Ram, Cleaner	12-10-51
								(ii) Sh. Puran Chand, Clerk	11-8-54

3.	Rohtak	I	—	—	—	—	—	—	—
		II	One	—	—	—	—	—	—
		III	Twenty-four	—	—	—	2	(i) Sh. Manphul Singh, Stage Master (ii) Sh. Sher Singh, Actor	4-7-59 3-11-61
		IV	Six	1	Sh. Partap Singh, Cleaner	6-2-1964	—	—	—
4.	Karnal	I	—	—	—	—	—	—	—
		II	One	—	—	—	1	Sh. Devi Shankar, D. P. R. O.	15-7-59
		III	Twenty-four	1	(i) Sh. Ram Ditta Mall, Harmonium-Master	14-11-61	—	—	—
		IV	Six	1	(ii) Sh. Ram Sarup, Peon	22-10-62	—	—	—
5.	Simla	I	—	—	—	—	—	—	—
		II	One	—	—	—	—	—	—
		III	Twelve	1	(i) Sh. Mina Ram, Clerk	1-3-1960	—	—	—
		IV	Five	1	Sh. Attar Ram, Peon	25-7-1951	—	—	—
6.	Ambala	I	—	—	—	—	—	—	—
		II	One	—	—	—	—	—	—
		III	Twenty-eight	2	(i) Sh. Lakshman Dass, Actor (ii) Sh. Piara Lal, Driver,	25-2-1964 28-2-1956	4	(i) Sh. Sadhu Ram, Actor. (ii) Sh. Harbans Lal. Actor, (iii) Sh. Amar Chand, Actor, (iv) Sh. Khushi Ram, Tabalchi	8-7-61 28-7-61 2-10-63 7-7-61
		IV	Six	1	Sh. Laja Ram, Peon	7-5-1962	—	—	—

1	2	3	4	5			6		
				i	ii	iii	i	ii	iii
7.	Kangra including Kulu	I	—	—	—	—	—	—	—
		II	One	—	—	—	—	—	—
		III	Forty-one	2	(i) Shri Aishi Ram, Radio Mechanic	15-6-62	6	(i) Shri Jang Bahadur, Stage Master	30-6-61
					(ii) Shri P. S. Bhupal, Reception Officer	30-10-59		(ii) Shri Parkash Chand, Harmonium—Master	5-12-63
								(iii) Shri Kumar Chand, Driver	25-3-47
								(iv) Shri Ram Parkash, Information Attendant	26-4-61
								(v) Shri Hari Ram, Tourist Officer	29-8-57
								(vi) Shri Gian Chand, Guide-cum-Clerk	7-11-63
		IV	Fifteen	4	(i) Shri Rashila Ram, Cleaner	18-4-62	5	(i) Shri Jagat Ram, Peon	7-1-44
					(ii) Shri Sunku Ram, Chowkidar	3-3-1964		(ii) Shri Rattan Chand, Cleaner	6-3-62
					(iii) Shri Alam Chand, Peon	27-11-51		(iii) Shri Nathu Ram, Chowkidar	4-7-51
					(iv) Shrimati Phulla Devi, Sweepress	1-4-1961		(iv) Shri Lachhmen, Peon	30-1-54
								(v) Shri Bishamber Dass, Peon	9-8-51
								(vi) Shri Chandu Lal, Attendant	16-4-53

8.	Hoshiarpur	I	—	—	—	—	—	—	—
		II	One	—	—	—	—	—	—
		III	Twenty-nine	5	(i) Shri Bhagat Ram, Harmonium-master	7-4-1961	3	(i) Shri Mohinder Singh, Actor	25-7-60
					(ii) Shri Joginder Singh, Actor	25-2-1964		(ii) Shri M. L. Condul, Guide-cum-Clerk	20-4-61
					(iii) Shri Ram Lal, Tabalchi	26-7-1960		(iii) Shri Chatter Singh, Guide-cum-Clerk	2-1-57
					(iv) Shri Laxmi Chand, Tourist Officer	15-6-1960			
					(v) Shri R.L. Arvind, Guide-cum-Clerk	28-12-1956			
		IV	Eight	1	Shri Shankar Singh, Chowkidar	1-8-1953	2	(i) Shri Ram Parkash, Peon	26-9-62
								(ii) Shri Chand Parkash, Cleaner	6-2-62
9.	Jullundur	I	—	—	—	—	—	—	—
		II	one	—	—	—	—	—	—
		III	Twenty-nine	1	Shri Darshan Singh, Stage-Master	22-12-61	6	(i) Shri Diwan Chand, Actor	13-11-57
								(ii) Shri Chaman Lal. Actor	25-7-60
								(iii) Shri Lajpat Rai, Radio Mechanic	8-2-64
								(iv) Shri Partap Singh, Driver	10-2-40
								(v) Shri Boota Singh, Driver	1-9-53
								(vi) Shri Brij Mohan, Clerk	4-9-63
		IV	Six	1	Shri Amer Singh, Peon	4-8-1946	2	(i) Shri Maan Singh, Cleaner	14-9-62
								(ii) Shri Kothe Singh, Chowkidar	27-12-62

1	2	3	4	5			6		
				i	ii	iii	i	ii	iii
10.	Ferozepore	I	—	—	—	—	—	—	—
		II	one	—	—	—	—	—	—
		III	Twenty-seven	2	(i) Shri Swaran Dass, Stage-Master	3-2-1964	2	(i) Shri Faqir Chand, Tabalchi	22-1-64
					(ii) Shri Som Dav, Actor	21-12-1963		(ii) Shri Sardari Lal, Actor	3-7-61
		IV	Six	—	—	—	2	(i) Shri Durga Pal, Peon	9-9-47
								(ii) Shri Santokhi Ram, Peon	1-4-53
11.	Amritsar	I	—	—	—	—	—	—	—
		II	One	—	—	—	—	—	—
		III	Thirty-one	2	(i) Shri Puran Chand, Actor	29-2-64	3	(i) Shri Surinder Pal, Actor	1-7-61
					(ii) Shri Dharam Chand, Clerk	25-6-63		(ii) Shrimati Abnash Kaur, Organiser	14-12-61
								(iii) Shri Charan Singh, Drama-Inspector	1-8-60
		IV	Seven	3	(i) Shri Sant Ram, Peon	20-1-1952	—	—	—
					(ii) Shri Dara Singh, Peon	13-8-1961	—	—	—
					(iii) Shri Prem Nath, Attendant	3-3-1964	—	—	—

12.	Ludhiana	I	—	—	—	—	—	—	—
		II	One	—	—	—	—	—	—
		III	Twenty three	3	(i) Shri Harparkash, Clerk	20-6-1964	5	(i) Shri Baldev Singh, Tabalchi	6-7-1961
					(ii) Shri Karishan Gopal			(ii) Shri Surinder Kumar, Actor	4-7-1961
					(iii) Miss Shakuntla, Rural Publicity Organiser	25-3-63		(iii) Shri Vir Chand,	24-4-1961
								(iv) Shri Ranjit Singh	27-12-1963
								(v) Shri Gurbachan Singh, Operator	16-1-1962
		IV	Six	1	Shri Om Parkash, Drama Attendant	22-3-52	1	Shri Puran Singh, Peon	2-6-1948
13.	Gurdaspur	I	—	—	—	—	—	—	—
		II	One	—	—	—	—	—	—
		III	Thirty two	3	(i) Shri Tirath Ram, Actor	3-7-1961	4	(i) Shri Kewal Raj, Stage-Master	2-2-1963
					(ii) Shri Sat Paul, Actor	5-4-1962		(ii) Shri Gurbachan Dass, Harmonium Master	2-12-1963
					(iii) Shri Surjan Singh, Reception Officer	9-10-1961		(iii) Shri Hira Singh, Radio Mechanic	14-7-1956
								(iv) Shri Partap Singh, Driver	1-9-1947
		IV	Eight	1	Shri Boota Singh, Drama Attendant	2-9-1963	4	(i) Shri Lal Chand, Cleaner	10-8-1954
								(ii) Shri Niranjan Singh, Cleaner	13-2-1962
								(iii) Shri Puran Singh, Chowkidar	23-6-1951
								(iv) Shri Bhagwan Singh, Peon	1-12-1956

1	2	3	4	5			6		
				i	ii	iii	i	ii	iii
14.	Patiala	I	—	—	—	—	—	—	—
		II	One	—	—	—	—	—	—
		III	Twenty Four	1	Shri Ujjagar Singh, Driver	2-7-1963	1	Shri Tarsem Lal, Stage Master	26-7-1960
		IV		1	Shri Piara Singh, Peon	14-3-1952	—	—	—
15.	Sangrur	I	—	—	—	—	—	—	—
		II	One	—	—	—	—	—	—
		III	Twenty Four	3	(i) Shri Hari Singh, Rural Publicity Organiser	6-1-1964	—	—	—
					(ii) Shri Babu Singh, rural Publicity Organiser	8-1-1962	—	—	—
					(iii) Shri Tulsi Ram, rural Publicity Organiser	19-7-1963	—	—	—
		IV	Four		Shri Piara Lal, Cleaner	13-12-1963	—	—	—
16.	Bhatinda	I	—	—	—	—	—	—	—
		II	One	1	Shri Lakshman Dass, D.P.R.O.	15-12-1956	—	—	—
		III	Twenty two	3	(i) Shri N. S. Shad, R. P. Org.	21-5-1959	1	Shri Gurdev Singh, Harmonium-Master	15-2-1962
					(ii) Shri Gurcharan Singh, Tabalchi	10-4-1961	—	—	—
					(iii) Shri Kishan Singh, Clerk	19-4-1961	—	—	—
		IV	Six	2	(i) Shri Hari Singh, Chowkidar	28-4-1961	—	—	—
					(ii) Shri Nasib Singh, Attendant	11-12-1962	—	—	—

17.	Narnaul	I	—	—	—	—	—	—	—
		II	One	—	—	—	—	—	—
		III	Seventeen	3	(i) Shri Munsi Ram, Stage Master	22-9-1960	2	(i) Shri Yash Pal, Stage-master	10-7-1963
					(ii) Shri Ram Lal, Actor	10-7-1963		(ii) Shri Umda Ram, Tabalchi	2-7-1962
					(iii) Shri Sohan Lal. Driver	9-6-1951			
		IV	Six	1	Shri Hazari Lal, Peon	19-7-1962	—	—	—
18.	Kapurthala	I	—	—	—	—	—	—	—
		II	One	—	—	—	—	—	—
		III	Twenty	3	(i) Shri Parkash Chand, Actor	21-6-1962	3	(i) Shri Nikku Ram, H. Master	4-6-1962
					(ii) Shri Ramesh Lal, Actor	1-8-1963		(ii) Shri Hans Raj, Actor	13-8-1955
					(iii) Shri Ram Lal, Tabal-chi	7-11-1962		(iii) Shri Mohd Afzul, Actor	11-6-1963
		IV	Five	—	—	—	4	(i) Shri Joginder Singh, Cleaner	29-10-1956
								(ii) Shri Charan Singh, Peon	29-11-1956
								(iii) Shri Hari Singh, Peon	16-12-1961
								(iv) Shri Chander Kumar, Attendant	25-2-1964

VILLAGE COMMON LAND IN THE STATE

1469. Chaudhri Ran Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the total area of village common lands in the State, block-wise, at present ;

(b) whether any area of the said lands is at present under the illegal possession of some people, if so, the details of such area block-wise ;

(c) the steps taken by the various Panchayats to get the areas under illegal possession vacated ;

(d) the action taken or proposed to be taken by the Government against the Panchayats which have not so far proceeded against those in illegal possession of the area referred to in part (c) above ?

Subject :—Unstarred Assembly Question No. 1469 asked by Chaudhri Ran Singh, M. L A.

The answer to Assembly Question No. 1469 appearing in the list of unstarred questions on the 13th March, 1964 in the name of Ch. Ran Singh, M. L. A., is not ready. The reply will be submitted as soon as the relevant information has been collected.

Sd/-Ajmer Singh
for Chief Minister, Punjab.

To

The Speaker,
Punjab Vidhan Sabha, Chandigarh.

U. O. No.2460-IG--64/10627 dated Chandigarh the 12th March, 1964.

LOANS FOR ESTABLISHMENT OF INDUSTRIES IN THE STATE

1473. Chaudhri Net Ram :—Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the names of companies, individuals or firms who were advanced loans by Government for establishing or running industries in the state during the period from 1953 to 1963 together with the amount advanced in each case ;

(b) whether any other facilities were provided to the said companies, individuals, or firms for purchasing land or machinery ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) & (b) The time and labour involved in collecting the requisite information will not be commensurate with the benefit sought to be derived therefrom.

LAND IRRIGATED IN HISSAR DISTRICT.

1474. Chaudhri Net Ram : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state :—

(a) the total area of land in Hissar District irrigated during the years 1960, 1961, 1962 and 1963, separately ;

(b) the total amount realised by the Government on account of Abiana and betterment levey during the said period from the land mentioned in part (a) above ?

Chaudhri Ranbir Singh :

(a)	1959-60	1,277,829	Acres.
	1960-61	1,095,779	Acres.
	1961-62	1,268,046	Acres.
	1962-63	1,345,870	Acres.

(b)	Year	Abiana Rs	Betterment Rs
	1959-60.	54,96,653.	50,21,352.
	1960-61.	48,95,521.	15,15,545.
	1961-62.	48,87,741.	47,35,454.
	1962-63.	76,86,513.	82,41,409.

SCHEME FOR TRAINING OF CHHAUNCHH KHAD

1477. Comrade Ram Chandra : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether the scheme for the training of Chhaunchh Khad upstream of Khanrori village to its outfall into River Beas upstream of Mirthal bridge has been finalized, if so, the details of the scheme and the amount, if any, sanctioned for its execution ?

Chaudhri Ranbir Singh : The scheme has been dropped as the benefits from the scheme will not commensurate with the expenditure.

MALAKWAL KUHL SCHEME IN CERTAIN AREAS OF TEHSIL NURPUR

1478. Comrade Ram Chandra : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether Government have finally sanctioned the Malakwal Kuhl Scheme in the area of Ladori Guliali in Nurpur tehsil; if so, the details of the scheme and the amount sanctioned for it or proposed to be spent thereon ?

Chaudhri Ranbir Singh : The scheme was found unworkable and was, therefore, dropped.

IRRIGATION BOOKING CLERKS (CANAL PATWARIS)

1479. Pandit Charanji Lal Sharma : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether there is any proposal under the consideration of Government to increase the pay scale of the Irrigation Booking Clerks (Canal Patwaris) and bring it at par with that of the Revenue Patwaris, if so, the approximate time by which it is likely to be implemented ;

(b) whether it is also a fact that the Government is considering any scheme to amalgamate the cadres of Irrigation Booking Clerks with Revenue Patwaris, if so, the approximate time by which it is likely to be implemented ;

[Pandit Charanji Lal Sharma]

(c) whether it is also a fact that a deputation of Irrigation Booking Clerks met him at Rohtak on 7th February, 1964 and placed their demands before him, if so, the details of the same and the reply given by him ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes. It is likely to be finalized shortly.

(b) Yes. No definite time-limit can be indicated as the matter is in its preliminary stage.

(c) Yes. The demands related to the increase in their emoluments. As regards the oral reply they were informed that the proposal of merger of Irrigation Booking Clerks with their counter parts of the Revenue Department is likely to be finalised shortly which will automatically solve the issue, if the merger materialises.

CONSTRUCTION OF LINK DRAINS IN THE VILLAGES IN TEHSIL SONEPAT, DISTRICT ROHTAK

1480. Pandit Charanji Lal Sharma : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state —

(a) whether the Government is considering any proposal to construct some link drains to connect villages Sardhana Pagthala, Teorri, Mohdpur Majra, Moi, Dobhota, Bajana Kalan, Bajinna Khurd, Bohla, Pinema, Salarpur Majra, Mahra, Balandpur in tehsil Sonepat, district Rohtak, with main drain No. 6 or No. 8 or some other existing drain for the draining out of water from these villages in the rainy season;

(b) if reply to part (a) above be in the affirmative, the steps, if any, so far taken in this direction ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes, the names of drains which cover these villages are shown below:—

Names of drains which serve villages mentioned in part (a)

S. No.	*Name of Drain*	*Name of villages served*
(i)	Sardhana Drain.	Sardhana.
(ii)	Dobetta Drain.	Dobetta and parts of Bajana Khurd and Bajana Kalan.
(iii)	Tributary Drain No. 4	Bhagthala, Teorri and parts of Bajana Khurd and Bajana Kalan
(iv)	West Jau Drain.	Bohla, Pinama Mohdpur Majra, Mo. and Salanpur Majra.
(v)	Mahra Drain outfalling into Drain No. 6	Mahra
(vi)	Naraina Drain of DrainNo. 6	Balandpur

(b) The pilot section of Dobeta Drain is expected to be completed before Monsoon, 1964.

VILLAGES ELECTRIFIED IN BHATINDA DISTRICT

1484. Sardar Tej Singh : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the total number and names of the villages so far electrified, circle-wise, in Bhatinda District and the total number of villages which are likely to be electrified upto December, 1964, in the said District ?

Chaudhri Ranbir Singh : (i) A statement giving number and names of villages electrified in the District is at Appendix 'A', circle-wise, details are not maintained.

(ii) Programme for next year viz. 1964-65 has not yet been finalized.

APPENDIX—'A'

Villages electrified in Bhatinda District up to December, 1963.

Bhatinda City, Faridkot, Kot Kapura, Bhatinda Civil, Station, Mansa, Maur Mandi, Jaitu Mandi & village, Goniana, Rampura village, Rampura Mandi, Phul Town, Maur Kalan, Bhokra, Gill Patti, Budlada village, Budlada Mandi, Doom Wali (Chak Kharak Singh), Sedha Singher Wali, Dhilwan Kalan, Kot Shamir, Raman Mandi, Talwandi Saboo, Baja Khana, Sarawan, Gurusar, Jassi Pawali, Kotbara, Behbal Kalan, Raman village, Chak Naya Gaon, Pitho, Pipli, Arayanwala, Mandi and village Kot Fateh, Jiwan Singh Wala, Sangat, Gandhara, Koharwala, Jajal, Dhaipal, Bhagi Bunder, Ramana Albel-Singh, Harinao, Dalianwali, Rori Kapura, Bargari, Pathrala, Kishanpur Kuti, Chakruldu Singh Wala. Dhan Singh Khana, Ajit Gill, Bagwali Bangi Kalan, Phulmothi, Nihal Singh Wala, Garhi Buthan, Gurusar Sehna, Sandhwana, Nehtan Wala Rukna, Saja, Panjgrian Kalan, Daleri Khanna, Sohuke, Mehna, Bibiwala, Fatehgarh, Mehta, Kattar Singh, Gulab garh, Kot Bakhtu Garhi Bangi, Golewala, Roknabagh, Ranwala, Akandwala, Machaki Mal Singh Wala, Jallaiana, Bhapiana, Laluwal, Pharwain (Kishangarh), Bhikhi.

Total 81 Nos.

TEACHERS RECRUITED DURING JANUARY, 1962 TO DECEMBER, 1963

1485. Sardar Tej Singh : Will the Home Minister be pleased to state the total number of teachers recruited by Government in the State during the period from January, 1962 to December, 1963 and the number of teachers belonging to Scheduled Castes amongst them, districtwise, together with their names, addresses and places of posting ?

Shri Mohan Lal : The time and labour involved in collecting this information will not be commensurate with the benefits desired to be achieved.

1145 P. V. S.—386—30-11-64—C., P. & S., Pb., Patiala.